Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Uničov

Literatura pro maturitní obory

Vypracovala: Mgr. Bohumila Eilewa Sovová
Korektury: Ing. Marcela Ťulpová

2012

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Uničov, Moravské nám. 681
OP Vzdělání pro konkurenceschopnost – Moderní absolvent strojírenství

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Úvodní slovo

Vážení žáci,

předkládám Vám skripta, která by Vám měla usnadnit studium literatury. Snažila jsem se je koncipovat podle tematických celků a rozšířila je o časovou osu a popis jednotlivých literárních celků v časové posloupnosti, jak se v historii vyvíjely.

Mimo kapitolu „Přehled vývoje literatury a časová osa“ je Vám předložen v jedné knize studijní materiál na celé studijní období. Každý tematický celek obsahuje vytipované autory s jejich životopisem, seznamem nejzákladnějších děl a rozborem těch děl, která se týkají daného tematického celku. Ke každému autorovi je přiřazena ukázka z jeho díla a dílčí otázky, s čímž můžete pracovat nejen v hodině, ale i samostatně doma.

Věřím, že se Vám s těmito skripty bude dobře pracovat a poskytnou Vám přehledně a logicky uspořádané učivo. Přeji Vám hodně úspěchů ve studiu a spoustu krásných známek a doufám, že si najdete cestičku i k další četbě ve volném čase.

Bohumila Eilewa Sovová

1.1. Základní kulturně umělecké proudy ve světě i u nás a hlavní vývojové etapy národní literatury v kontextu světové literatury

Mytologie je bájesloví, označení pro vzájemně spjatý soubor bájí určitého národního nebo i širšího společenství (mytologie řecká, slovanská, orientální, germánská apod.), ale také vědecká disciplína, která se zabývá mýty, otázkou jejich vzniku a výkladu.

Mýty mythus (latinsky), mýthos (řecky) znamená vyprávění, česky mýtu říkáme báje, jsou to příběhy, do nichž lidé dávných dob a kultur vtělili své představy o vzniku světa a jeho povaze, o životě bohů, o přírodních jevech a jejich příčinách, o člověku, jeho vzniku, právech a povinnostech, o jeho životě pozemském i posmrtném. Tyto představy obsahují iracionální fantastický výklad mnoha otázek, ale zároveň již obsahují zárodky budoucích věd, hlavně etiky (nauka o morálce), estetiky (nauka o krásnu), práva a filozofie. Jednotlivé mýty postupem času splývaly v jednotlivý celek – mytologii. Mýty jsou zpravidla prvotními díly jednotlivých národů.

Antika představuje nejstarší a současně velmi významnou a svým vlivem dodnes působící epochu v literární tvorbě Evropy. Zahrnuje starověkou literaturu řeckou a římskou, starší je řecká tvorba.

Řecká literatura se začala vyvíjet nejdříve na pobřeží Malé Asie, kde se někdy počátkem 2. tisíciletí př. n. l. usadila část řeckých kmenů a žila v úzkých stycích se starými civilizacemi Přední Asie, Egypta a Kréty. Brzy poté, co si Řekové vytvořili vlastní písmo (asi v 9. stol. př. n. l.), vznikla veledíla archaické doby písemnictví. Řecká literatura se dělí na 3 období:
archaické (od nejstarší doby do 6. stol. př. n. l.),
attické (5. – 4. stol. př. n. l., nazváno podle kraje Attika, kde ležely Athény),
helenistické (od 4. stol. př. n. l. do 2. – 1. stol. př. n. l.).

Řečtí bohové

V závorce jsou uvedena jména římských bohů.

Zeus (Jupiter) – nejvyšší bůh – syn Titána Krona a jeho manželky Rheie, jeho sourozenci:

Hádés – vůdce říše mrtvých,
Hestiá – strážkyně rodinného krbu,
Héra (Juno) – vynikala krásou, později manželka Dia, ochránkyně manželství, dárkyně dětí,
Déméter (Ceres) – vlídná bohyně, pečovala o rolnictví a plodivou sílu země, dcera **Persefóné** – manželka Háda,
Poseidón (Neptun) – vládce moře,
Apollón – syn Dia a bohyně Léty, mocný bůh – bůh světla, pán života a smrti, dárce věšteckého nadání, vůdce múz (sídlem Delfy),
Artemis (Diana) - Apollónova sestra (dvojče), podobně jako on mohla rozdávat smrt, nemoci, ale i uzdravovat; bohyně světla, ochránkyně matek a přístavů, bohyně lovu, vyzbrojena lukem a šípy, její vášeň – lov,
Athéna – Pallas Athéna (Minerva) – dcera Diova, bohyně vítězné války, (ne ničivé, přispívala ke sjednání míru), bohyně moudrosti, ochránkyně práva, spravedlnosti, umění, nejvíce z bohů zasahovala do lidského života, moudrá a rozvážná, vedla ruku umělců i řemeslníků, (vynalezla pluh, hrábě, volské jho, koňskou uzdu, vůz, loď, flétnu, trubku, naučila lidi počítat, ženy učila tkát, příst, vařit), krásná a moudrá,
Arés (Mars) – syn Dia a Héry, bůh lítého boje,
Afrodité (Venuše) – dcera Dia a Dióny, zrodila se z mořské pěny, jíž se dotkl Zeus bleskem, bohyně lásky a krásy, měla kouzelný pás, který si každého podmanil,
Erós (Amor) – syn Afrodity, bůh lásky,
Hélios – syn Títána Hyperióna a Theie, bůh slunce, sestry: **Seléné** - bohyně měsíce, **Éós** - bohyně jitřních červánků,
Héfaistós – syn Dia a Héry, bůh ohně a kovářství,
Diké (Justitia) – dcera Dia a Themidy, bohyně spravedlnosti,
Dionýsos (Bakchos) – syn Dia a Semely, bůh vína a nespoutaného veselí,
Hermés (Merkur) – syn Dia a Máie, posel bohů, vyřizoval nejobtížnější úkoly; ochránce stád, cest a pocestných, učil lidi řadě užitečných věcí; i bůh podvodníků a zlodějů.

Římská literatura – od 3. – 2. století před naším letopočtem do konce 5. století našeho letopočtu, vyhraněna otrokářská společnost, téměř celá Itálie, opírá se o helenistickou tvorbu.
Dělí se: a) období staré – 3. – 2. st. př. n. l. – 1. st. př. n. l., překlady z řecké epiky a dramatu, řecké vzory a domácí lidové prvky – římská komedie.
Představitelé: **Plautus**
Livius Andronicus – původem Řek, jako zajatec se dostal do Říma, založil si soukromou školu, přeložil Homérovu Odysseu.

b) období klasické – 1. st. př. n. l., zlatá doba navazující na helenistickou prózu.
Představitelé: **Cicero** – soudní a politické řeči, filozof, vzor klasické latiny, zakladatel právnického jazyka,
Caesar - diktátor, **Zápisky o válce galské**,

Ovidius – básník, bohatý, lehce tvořil, vypovězen do Rumunska (Constance), milostná a mytologická poezie, žalozpěvy, **Proměny, Umění milovat**,
Vergilius - básník, **Zpěvy pastýřské, Zpěvy rolnické** – idealizace pastýřů a rolníků.

c) období postklasické – do 2. poloviny 5. stol. n. l.

Představitelé: **Seneca** - filozof, autor patetické tragédie **Phaedra**,
Tacitus – skvělý historik, dobře znal prameny, psychologii postav, užíval stručný a hutný sloh, napsal **Dějiny** a **Letopisy**.

Význam antiky

Antika byla velmi vyzrálým obdobím, vznikalo velké množství památek, dala základ některým společenským vědám (filozofii, matematiky, poetiky, dramatu, geometrie, základy práva), v následujících obdobích se však literatura a umění dostalo do rukou církve a umění bylo tematicky i myšlenkově okleštěno až do příchodu renesance, která opět hledala vzory v antické tvorbě, později se antika stala významnou oporou také klasicismu, ale její uměleckou sílu a vliv nemůžeme popřít v žádném období kulturního vývoje.

Středověká evropská literatura

- konec 5. století až polovina 15. století, za vlády císaře Konstantina ve 4. století se stalo křesťanství uznávaným náboženstvím, později vznikly dvě oblasti náboženského světa:
  a) oblast východní (byzantská) – vliv pozdní řecké vzdělanosti,
  b) oblast západní (římská) – vliv latinské vzdělanosti,
- křesťanství – podává člověku představu o Bohu, posmrtném životě, názor na uspořádání společnosti – trojí lid: duchovní, páni a poddaní,
- charakteristika doby – v popředí je náboženství, náboženské hodnoty, světské věci jsou pomíjivé, naprostá závislost na vůli boží, vyřazena antika, která se zajímá o člověka, proto raně feudální literatura začíná opět od začátku,
- literatura – základem je bible,
- literatura v národních jazycích vznikala od počátku 9. století do poloviny 15. století, propaguje se laické prostředí, hrdinou se stává rytíř, oblíbeným žánrem je epos.

Počátky písemnictví u nás

- od poloviny 9. století do 15. století, feudální řád, z literatury jsou dochovány jenom zlomky, nejasná datace, anonymita autorů, obtížné doplňování textů, jen zřídka opatřeny tituly, v době latiny a staroslověnštiny byl důležitý obsah a orientace památky na náš národ,
- r. 863 velkomoravský kníže Rastislav povolal křesťanskou misi – Konstantina a Metoděje k šíření křesťanství; aby položili základy vzdělanosti, vytvořili první slovanské písmo hlaholici a zavedli staroslověnštinu, v níž se konaly i bohoslužby, po jejich smrti vítězí kultura a bohoslužba latinská,
- památky staroslověnské: **Proglas, Život Konstantinův a Život Metodějův**,
- památky z 12. – 14. stol., psané latinsky i česky: **Kosmas – Kronika česká** –

latinsky psaná v próze,
Dalimilova kronika –
česky psaná, veršovaná,
Alexandreis – v latině,
Mastičkář – první české drama.

Husitská literatura

- od poslední třetiny 14. století do 70. let 15. století, koncem 13. století vrcholí moc církve, vnitřní úpadek, vznik lidových sekt, snaha po nápravě reformace církve, církev vlastnila téměř polovinu půdy, kritika církve, nenávist lidu,
- památky: **Tomáš Štítný ze Štítného – Knížky šestery o obecných věcech křesťanských**,
  Jan Hus – O církvi, Dcerka, Postila, Husovy listy,
  Petr Chelčický – O trojím lidu řeč.

Renesance a humanismus

Renesance – od počátku 14. stol. do konce 17. stol., tento pojem znamená znovuzrození, původ má zřejmě v Itálii, dále se šířila do evropských zemí, přechod od feudalismu ke kapitalismu, církevní moc byla nahrazena světskou, s čímž souvisí nástup měšťanské třídy,

- **znaky renesance** - návrat k antice, představy o lidské formě vlády na zemi, rozvoj přírodních věd a věd o člověku, zájem o člověka jako jednotlivce, radosti pozemského života, uvědomělý individualismus, latina nahrazena národními jazyky, duchovní tematika nahrazena skutečnými životními otázkami člověka,

- renesance našla uplatnění i v umění výtvarném, architektuře, hudbě, prochází zároveň s humanismem,
- hlavním hrdinou je dvořan,
- počátek novověku – objevení Ameriky 1492 a další zámořské objevy, první pitva, vznik knihtisku v 15. stol. - Gutenberg, vědecké a technické objevy.

Baroko

- začalo se vyvíjet od poloviny 16. století nejdříve v Itálii a Španělsku, pak po celé Evropě, vyvrcholení v 17. stol.,
- **znaky** - touha po poznání a rozkoš, smyslovost a smyslnost, nevíra v pozemský svět a pocit jeho pomíjivosti a marnosti, nejistota bytí, stupňováno válkami a sociálními nejistotami, člověk se upíná k jistotám nadpozemským, alegoričnost, symboličnost, dramatičnost, přebujelost, dynamika, oblost tvarů – v poezii často výskyt ovoce, záliba v kontrastech,
- představitelé: **John Milton [džon miltn] – Ztracený ráj** (Anglie),
  John Donne [džon don], (Anglie),
  Jan Amos Komenský – viz str. 207

Klasicismus

- od 2. poloviny 17. století do 18. století,
- **znaky** - nápodoba antického umění, racionalistická filozofie, napodobovali v přírodě to, co je podstatné a neměnné, stanovili přesná pravidla: jednotu děje

(pouze hlavní dějová linie), jednotu místa (jedno místo) a jednotu času (24 hodin), nepřipouštěli míšení žánrů,

- představitelé: **Pierre Corneille [pjér kornej] – Cid** (Francie),
  Jean Racine [žán rasen] – Faidra (Francie),
  Molière [molijér] – Lakomec, Zdravý nemocný (Francie),
  Jean de Lafontaine [žán lafontén] – Bajky (Francie).

Osvícenství

- 18. století,
- **znaky** - důvěra v osvícený rozum a pravdu jím poznanou, uznávání zkušeností, boj proti pověrám, předsudkům a proti náboženství, svoboda myšlení a přesvědčení, lidé jsou si od přírody rovni,
- představitelé: **Denis Diderot [denis didro] – Jeptiška** (Francie),
  Voltaire [voltér] – Candide (Francie),
  Daniel Defoe [daniel difo] – Robinson Crusoe (Anglie),
  Jonathan Swift [džonatan svift] – Guliverovy cesty (Anglie),
- encyklopedisté – Francie, mladší generace, sepsali Velkou encyklopedii, která shrnovala dosavadní vědomosti o světě a pokusila se o první vědecký výklad (Diderot – hlavní redaktor).

Preromantismus

- 2. polovina 18. století, je to přechod od klasicismu k romantismu,
- **znaky** - únik od klasicistní přísnosti a rozumové stránky k citovosti, fantastičnosti, vytváří se nový vztah k přírodě, spojitost s lidovou slovesností,
- představitelé: **Jean Jacques Rousseau [žán žak ruso] – Emil** (Francie),
  Johann Wolfgang Goethe [johan volfgang gete] – Faust (Německo),
  Friedrich Schiller [fridrich šiler] – Óda na radost (Německo).

Národní obrození

- probíhalo v českých zemích v poslední třetině 18. a v první polovině 19. století, kde bylo prozatím měšťanstvo velmi slabé, osvícené myšlenky prosazoval panovník z obavy před nepokojností lidu,
- významné pokrokové reformy uskutečnila Marie Terezie a její syn Josef II.:
  1773 zrušení jezuitského řádu,
  1781 vydání tolerančního patentu, který povolil náboženskou svobodu,
  1781 zrušení nevolnictví, čímž byla dána možnost selskému lidu svobodně se stěhovat do měst a dávat své děti na studia,
- byl omezen cenzurní dozor, uskutečněna všeobecná školská reforma, postupně tak vzrůstá český živel ve městech, od 30. let 19. stol. se postupně formuje „novodobý český národ“,
- koncem 18. století byla velmi neutěšená jazyková situace, čeština nebyla jako spisovný jazyk vůbec ustálená, užíval ji prakticky pouze venkovský lid a drobné měšťanstvo, převahu měla němčina,
- národní obrození dělíme na dvě vývojové etapy:

a) **fáze obranná** – 70. léta 18. století až počátek 19. století, věnuje se zejména kritickému dějezpytu, literární historii a jazykozpytu, ale i přírodním vědám, byla založena Soukromá společnost nauk (1774), od roku 1790 byla přejmenovaná na Královskou českou společnost nauk,
b) **fáze ofenzívní** – od počátku 19. století do konce 20. let 19. století, klade si vyšší cíle, chce vytvořit základy české kultury a umělecky náročnou literaturu.

Romantismus

- rozvinul se mezi dvěma revolučními roky 1789 a 1848, reagoval na vznik a upevňování kapitalismu,
- název pochází od slova román, který se velmi rozšířil a měl příchuť neskutečna,
- stál v opozici proti rozumovému klasicismu a osvícenství, zdůrazňoval sílu citů, lásky, fantazie a iracionality (protirozumovosti), hlavním hrdinou se stal člověk spontánní, originální a plný představivosti, žijící ve snech a ideálech, ale dostává se do konfliktu se společností, v níž se cítí osamocený a odcizený, východisko hledá v přírodě, exotice, minulosti, fantazii, mystice, lidu a lidové slovesnosti,
- hrdina se často ztotožňuje s autorem, opovrhuje konvencemi, je výjimečný a osamělý, z nemožnosti uskutečnit své záměry propadá spleenu (životní únavě a nudě), často se nešťastně zamilovává, jeho láska je nenaplněná, končí tragicky, je obestřena tajuplností,
- spisovatelé nenapodobují klasické vzory, ale tvoří nové literární hodnoty a uplatňují osobní přístup k realitě, požadují svobodu tvorby, obohacují jazyk o lidovou mluvu, archaismy, metaforičnost, hudebnost a rozvinuli vnímání barev,
- romantismus neexistuje v čisté podobě, ale mísí se se sentimentalismem, preromantismem a přechází v realismus,
- představitelé: **George Gordon Byron [džorž gordn bajrn] – Childe Haroldova pouť [čajld haroldova pouť],** (Anglie),
  Walter Scott [voltr skot] – Ivanhoe [ajvenhou], (Anglie),
  Victor Hugo [viktor ygo] – Ubožáci, Chrám Matky Boží v Paříži (Francie),
  Edgar Allan Poe [edgar alan pou] – Jáma a kyvadlo, Vraždy v ulici Morgue [morg], (USA),
  Alexandr Sergejevič Puškin – Evžen Oněgin (Rusko),
  Karel Hynek Mácha – Máj.

Realismus

- 2. polovina 19. století, dochází k rozmachu přírodních věd (Darwin, Pasteur), z čehož plyne důvěra v rozum a smyslové poznání, spolehlivost exaktních věd,
- vznik společenských věd a spisovatelé začali studovat i lidské nitro,
- realismus = přesné a všestranné studium života a společnosti, nitra člověka, skutečné zobrazení reality bez idealizace, zajímá se především o současnost, látku pojímá objektivně, všímá si typičnosti u člověka, ne výjimečnosti jako romantismus, zachycuje průměrného člověka v každodenním životě ve vývoji a v určitém prostředí,
- kritický realismus – kritizuje společnost pomocí analýzy,
- naturalismus – krajní směr realismu, základem dění je hmota, člověk je produktem dědičnosti, pudů a prostředí, je určen a omezen dobou, v níž žije,
- realismus se uplatnil hlavně v románu a dramatu,

- věcný jazyk, průnik dialektismů a hovorových prvků,
- představitelé: **Honoré de Balzac [onoré d balzak] – Otec Goriot** (Francie),
  Charles Dickens [čárls dikns] – Oliver Twist, Kronika Pickwikova klubu (Anglie),
  Mark Twain [mark tvejn] – Dobrodružství Toma Sawyera [toma sojera], (USA),
  Nikolaj Vasiljevič Gogol – Revizor, Mrtvé duše (Rusko),
  Fjodor Michaljovič Dostojevskij – Zločin a trest (Rusko),
  Lev Nikolajevič Tolstoj – Vojna a mír (Rusko),
  Anton Pavlovič Čechov – Tři sestry, Višňový sad (Rusko),
  Alois Jirásek – Mezi proudy, Temno,
  Alois a Vilém Mrštíkovi – Maryša,
  Gabriela Preissová – Gazdina roba,
  Zikmund Winter – Mistr Kampanus,
  Tereza Nováková – Jan Jílek, Drašar.

Májovci
- 60. – 70. léta 19. století, v české literatuře,
- 1860 – vydal František Josef I. Říjnový diplom, kde slíbil konstituční zřízení a obnovu občanských práv, z čehož plyne politický ruch,
- 1862 – otevřeno Prozatímní divadlo,
- 1863 – rozdělení národní strany na staročechy (Palacký, Rieger) a mladočechy (Sladkovský, Grégrové),
- kulturní rozkvět – založen Sokol, Hlahol (pěvecké sdružení), Umělecká beseda (středisko umělců slovesných, výtvarných i hudebních),
- 1868 – položen základní kámen Národního divadla,
- vycházela velká encyklopedie a Riegrův slovník, rozvoj novinářství a časopisectví,
- 1858 – nová literární generace – májovci – společný program, vydávali almanach (ročenku) Máj, revoluční odkaz K. H. Máchy,
- program – odvrat od minulosti k přítomnosti, rozhled po evropské kultuře, snaha po zobrazení skutečnosti, umělecká svoboda v tématu i zpracování,
- mladá generace se zabývala otázkou nerovnoprávného postavení ženy, sociální tematikou a časovou problematikou,
- představitelé: **Jan Neruda – Hřbitovní kvítí, Balady a romance**,
  Vítězslav Hálek – V přírodě, Večerní písně,
  Karolína Světlá – Frantina, Černý Petříček,
  Božena Němcová – Babička, V zámku a podzámčí,
  Karel Jaromír Erben – Kytice, (Němcová a Erben patřili ke starší generaci, přispěli do almanachu Máj).

Ruchovci a lumírovci
- 70. – 80. léta 19. století, česká literatura, růst hospodářské moci českého měšťanstva, staročeši zastávali pasivní politiku, mladočeši byli aktivní, se zájmem o dělnickou třídu,
- **ruchovci** – národní škola seskupená v r. 1868, vydávala almanach Ruch, později se autoři sdružovali kolem časopisu Osvěta, hlavní myšlenky – cíle literatury

podřídit národnímu zápasu, slovanská myšlenka, historismus, vlastenectví, zájem o venkov a selství, domácí tradice,

- představitelé: **Svatopluk Čech – Písně otroka, Nové písně, Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do 15. století**,
  Eliška Krásnohorská – libreta: **Hubička, Čertova stěna**,
- **lumírovci** – literární skupina se soustředila kolem časopisu Lumír, kosmopolitní zaměření, navázali na májovce v úsilí o světovost české literatury, četné překlady, snaha povýšit českou literaturu na evropskou úroveň,
- představitelé: **Josef Václav Sládek – Básně, Jiskry na moři**,
  Jaroslav Vrchlický – Sny o štěstí, Okna v bouři,
  Julius Zeyer – Jan Maria Plojhar, Radúz a Mahulena.

Moderní literární směry na přelomu století

- přelom 19. a 20. století,
- 19. století je dobou optimistického a úspěšného rozvoje, vědeckých objevů, člověk je postaven před nové skutečnosti,
- hlavní literární směry: **symbolismus** – základem je představivost, hlavně v poezii, zahání básníky do světa zdání, jednotlivé věci nahrazeny symboly (žena x růže, práce x ruce), slovo, označující konkrétní předmět, dostává zároveň originální smysl, představitelé: **Antonín Sova, Otokar Březina**,
  impresionismus – z francouzského slova impression = dojem, hlavně v malířství, důraz na prvenství světla a barev (**Manet, Rodin, Renoir**), snaží se uvolnit smyslovou vnímavost člověka a zachytit atmosféru jedinečného okamžiku, představitelé: **Antonín Sova, Otokar Březina, Fráňa Šrámek**,
  dekadence – je úpadek, znuděnost, svět šedi bez východiska, básníci unikají do světa exotiky a snů, pryč od reality, za první dekadenty jsou považováni tzv. prokletí básníci, představitelé: **Karel Hlaváček, Jiří Karásek ze Lvovic, Oscar Wilde**,
  anarchismus – protispolečenská vzpoura, představitelé: **Fráňa Šrámek, Petr Bezruč, Karel Toman, František Gellner.**

Proletářská poezie

- 20. léta 20. století, česká literatura, přiblížení básníků k proletářské třídě, spisovatelé cítí sounáležitost s dělnickou třídou, zaměřují se na sociální podmínky, chtějí nastolení nového společenského řádu, představitelé: **Jiří Wolker, Josef Hora, Stanislav Kostka Neumann**.

Poetismus

- 20. léta 20. století, 1924 – stať Poetismus (Teige), česká literatura, poetismus je uměním života, uměním žíti a užívati, umělecké dílo má udělat ze života velkolepý zábavný podnik, nemá být obrazem současné historické reality, ale předobrazem reality budoucí, představitelé: **Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Karel Teige**.

1. světová válka v literatuře

- 1914 – 1918,
- 1. světová válka měla velký vliv na literaturu, pro spisovatele to byl silný zážitek a vedla je k protestu proti násilí,
- mnoho autorů válku zažilo na vlastní kůži a hrůzy války popisují ve svých dílech,
- představitelé**: Romain Rolland [romen rolan] – Petr a Lucie**,
  Henri Barbusse [anri barbys] – Oheň,
  Erich Maria Remarque [erich maria remark] – Na západní frontě klid,
  Ernest Hemingway [ernst hemingvej] – Sbohem, armádo,
  Jaroslav Hašek – Osudy dobrého vojáka Švejka.

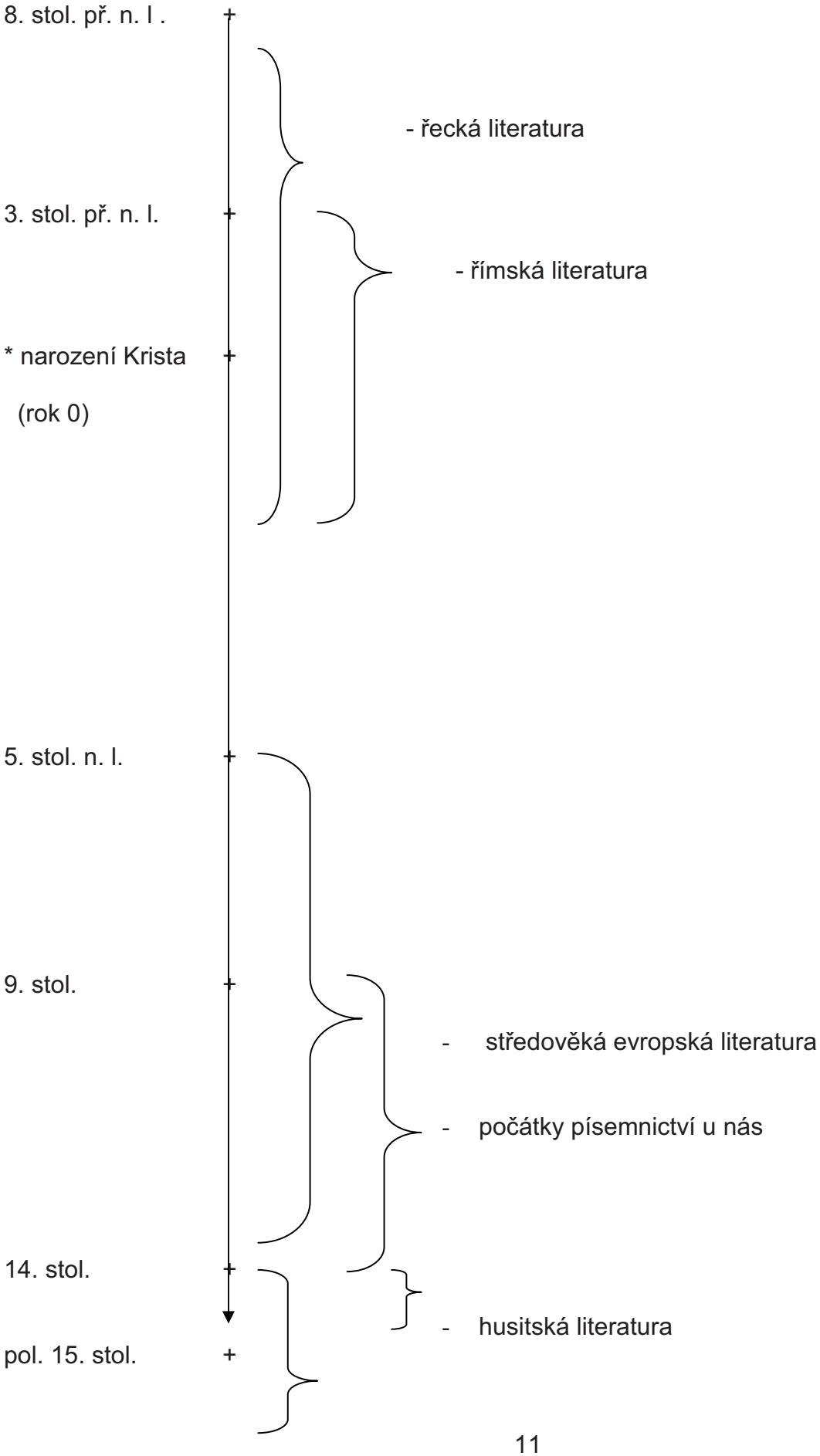
2. světová válka v literatuře

- 1938 – 1945, zúčastnilo se jí 61 států a bojovalo v ní přes 100 000 000 vojáků,
- za 2. světové války psali autoři alegoricky, vraceli se k významným osobnostem z našich dějin, ale některá díla vznikala zcela otevřeně,
- autoři protestovali proti krutosti války, oslavovalo se vítězství, hrdinství, odvaha, vlastenectví, ale poukazovali také na strach, zbabělství, kolaboraci, egoismus a sadismus,
- rychleji reagovala poezie než próza,
- celý svět obletěla kniha Deník Anne Frankové – jde o autentické zápisky židovské dívky, která se skrývala se svými rodiči, sestrou a známými před odsunem do koncentračního tábora, začala svůj deník psát v den svých 13. narozenin a psala jej pravidelně do srpna 1944, kdy byla rodina odhalena a odvedena do tábora, v němž Anne v roce 1945 zemřela a deník vydal její otec,
- představitelé: **Boris Polevoj – Příběh opravdového člověka**,
  William Styron – Sofiina volba,
  Arnošt Lustig – Dita Saxová,
  Karel Čapek – zemřel v předvečer 2. sv. války, **Matka, Bílá nemoc**,
  Julius Fučík – Reportáž psaná na oprátce,
  Jan Drda – Němá barikáda.

2. polovina 20. století

- **1948 – „Vítězný únor“** znamená definitivní nastolení vlády komunistů v Československé republice, nastává období mnoha politických procesů, v nichž bylo mnoho občanů odsouzeno pro své politické přesvědčení, někteří autoři byli umlčeni, jiní odešli do exilu,
- **poválečná 50. léta 20. století** – toto období je označováno jako budovatelské,
- **1968 – „Pražské jaro“** – snaha o demokratizaci společnosti, která byla ukončena příchodem vojsk Varšavské smlouvy, literatura se začíná dělit na oficiální proud (Jaroslav Seifert, Bohumil Hrabal, Vladimír Páral) a neoficiální, jenž se dále člení na literaturu samizdatovou (tajné schůzky literátů, tajné množení textů – Eva Kantůrková, Václav Havel) a exilovou (autoři odešli do emigrace, kde dále tvořili a vydávali svá díla – Josef Škvorecký, Karel Kryl, Jaroslav Hutka, Milan Kundera, Pavel Kohout),
- **70. léta** – období tvrdé normalizace v české politice, kultuře i literatuře,
  1989 – sametová revoluce – konec období totality.

Zachycení výše uvedených období na časové ose

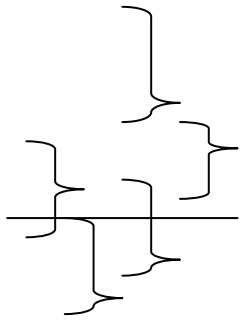

16. století + - renesance a humanismus

17. století + - baroko
- národní obrození

18. století + - klasicismus
- preromantismus

19. století + - osvícenství, národní obrození
- romantismus

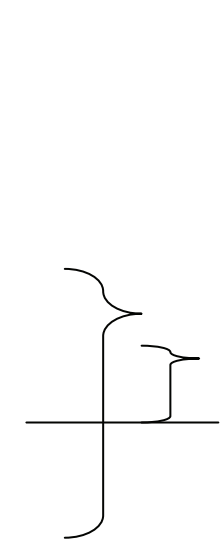
pokračování

19. století +

50. léta +
- realismus

60. léta +
- májovci

70. léta +
- ruchovci a lumírovci

20. století +
- moderní literární směry přelomu století (symbolismus, dekadence,

I. svět. válka + impresionismus, anarchismus)

20. léta +
- proletářská poezie a poetismus

II. svět. válka +

1948 +
- „Vítězný únor“

50. léta +
- budovatelská literatura

1968 +
- „Pražské jaro“

70. léta +
- „normalizace“

1989 +
- „Sametová revoluce“

1.2. Literární slovníček

Absurdita
Tento literární směr se zformoval v 50. letech 20. století, byl negací všech „tradičních“ forem buržoazního divadla a divadla vůbec, v divadle absurdity je vše nesmyslné, blázinec, nic nemá smysl, ale ani nemůže mít smysl, zbývá jedinec se svými úzkostmi, biologickým strachem ze smrti i existence, jedinec osamocený v odlidštěném světě, absurdní drama šokuje, není zde určen čas ani místo.

Archaismus
Je zastaralé slovo, tvar či obrat, pro současníky leckdy i nesrozumitelný (suplika = obrat).

Autobiografie
Je vlastní životopis, může mít podobu deníků či memoárů, psán prózou nebo veršem.

Báje
Mýtus je epický útvar, vyprávění původně tradované jen ústně, ve kterém se promítá prvotní, bájný (mýtický) názor člověka na svět, jeho vznik, uspořádání a vývoj, na postavení člověka v něm. Byl spjat s náboženskými představami člověka, s obřady a rituály a měl magickou povahu, vypovídal o historii bohů a démonů. Báje byly tradovány ústní lidovou slovesností a stávaly se vzorem řady literárních děl. Některé bájeslovné prvky se objevují v pohádkách, legendách, pověstech atd. a někteří mýtičtí hrdinové vstoupili do ustálených jazykových pojmenování – silný jako Herkules, zranitelná Achillova pata, lstivý jako Odysseus.

Bajka
Krátký veršovaný či prozaický útvar se zvířecími hrdiny, kteří se chovají jako lidé, obsahuje ponaučení.

Balada
Lyrickoepická báseň s tragickým závěrem, ponurá a úzkostná nálada, vystupuje zde buď démonická síla (**balada fantastická**), týká se mravního zákona (**balada etická**), vyskytuje se zde křivda a bezpráví (**balada sociální**).

Baroko
- viz str. 185

Báseň
Obecné označení pro veršované literární formy (píseň, óda, elegie, hymnus…), básnický jazyk, snaha o originální vyjadřování.

Beletrie
Souhrnně označuje celou oblast tzv. umělecké literatury.

Bestseller
Kniha, která jde rychle na odbyt.

Bible
Pojmenování pochází z řeckého biblia = knihy, je to soubor Starého a Nového zákona, také je nazýván Písmo svaté a představuje základní knihu křesťanského náboženství, bible je nejčtenější knihou na světě, opisuje se a tiskne do všech jazyků světa již přes 2000 let. Je to kniha dvou velkých světových náboženství – judaismu neboli židovského náboženství a křesťanství. Židé jsou potomci malého národa Izraelců a bible vypráví jejich dějiny od roku 1800 do roku 50 před Kristem. Křesťané jsou následovníci Žida jménem Ježíš, jenž žil před 2000 lety, od jeho narození se datuje letopočet. Bible židovská je méně rozsáhlá než bible křesťanská, křesťané nazývají židovskou bibli „Starým zákonem“ a přidávají k ní část mluvící o Ježíšovi a prvních křesťanech – „Nový zákon“. „Starý zákon“ je první úmluva mezi Bohem a Izraelity, „Nový zákon“ je úmluva mezi Bohem a všemi lidmi. Od středověku hrála důležitou roli v rozvoji evropské vzdělanosti a kultury, nejdříve se rozšířila v latinském překladu sv. Jeronýma – Vulgáta. Během překládání do národnostních jazyků měla vliv i na tříbení spisovného jazyka, u nás je dokladem úrovně českého jazyka ke konci 16. stol. tzv. Bible kralická.

Cenzura
Je systém kontroly informací určených ke zveřejňování, zpravidla je vyvinut tlak ze strany státu, vládnoucích mocenských skupin politických, vojenských či náboženských, aby určité informace nebyly zveřejněny a zůstaly utajeny.
Cestopis – je literární žánr reagující na potřeby exotiky a dobrodružství líčením cizích zemí, často konfrontuje domov s neobvyklými poměry v cizině, kolísá mezi literaturou faktu a fantazií, poutavost zvyšuje i zvolený dopravní prostředek, autoři živě popisují krajinu, lidi a zvyky, popřípadě dodávají historické poznatky, první cestopisy vznikly už v antice.

Comics
Humoristický nebo dobrodružný seriál uveřejňovaný na pokračování v periodickém tisku, promluvy jsou krátké v podobě bublin vycházejících od úst jednajících postav.

Dobrodružná literatura
Epická literární díla mající poutavý děj, rozvíjený do překvapujících situací, často se odehrává v neobvyklém, exotickém prostředí, vyskytují se motivy napětí a nebezpečí.

Drama
Jeden ze základních literárních druhů a zároveň i jednotlivé dílo určené k předvádění na jevišti, děj se utváří přímými promluvami osob, monologem, dialogem či případnými scénickými a režijními poznámkami.

Druhy literární
Původně termín vymezující tři základní druhy umělecké literatury: lyriku, epiku a drama, nověji se používá dělení na prózu, poezii a drama.

Elegie (žalozpěv)
Lyrická báseň o loučení a lítosti nad vším, co odchází do nenávratna, jako dětství, mládí, domov a rodný kraj, láska a přátelství, krása, pravda, život vůbec, jde často o rozjímání o smrti.

Encyklopedie
Dílo odborné literatury shrnující s maximální objektivitou poznatky ze všech vědních oborů, buď v uspořádání abecedním, nebo tematickém.

Epigram
Krátká, adresná, břitce stylizovaná báseň, žánr satirické poezie, bývá rýmovaná i nerýmovaná.

Epika
Jeden ze tří základních literárních druhů, od lyriky se odlišuje dějovostí (syžetovostí), vypravěčstvím se liší od dramatu, které děj nevypravuje, ale předvádí, epika nejvíce tíhne k vyprávění, užívá er formu (3. osoba čísla jednotného) nebo ich formu, kdy se autor ztotožňuje s hrdinou (1. osoba čísla jednotného).

Epitaf
Je nápis na hrob.

Epos
Rozměrná, monumentální epická veršovaná skladba s množstvím postav, pomalým tokem děje a zálibou v epizodách, nejstarší je **hrdinský** epos, dále rozlišujeme **rytířský** epos, **historický** a **duchovní**.

Esej
Je úvahová próza vyznačující se filozofickým hledačstvím a osobitostí přístupů, obecné problémy nastoluje často z hlediska vlastních zkušeností a potrpí si na eleganci jazykového vyjádření.

Evangelium
Je v překladu dobré poselství, jde o knihu o životě Kristově, jeho smrti a vzkříšení, které vykoupilo všechny lidi, a tak je tou nejlepší zprávou v lidských dějinách, později se vztáhlo na čtyři nejdůležitější křesťanské knihy popisující Kristovo učení, život a jeho smrt – Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo.

Eufonie
Libozvučnost, esteticky působivé uspořádání hlásek, které má zvýšit hudebnost textu, zejména verše.

Fejeton
Kratší žurnalistický útvar pojednávající většinou o časově zajímavém námětu, je napsaný poutavě a vtipně, v tisku umístěný pod čarou. Zakladatelem českého fejetonu je Jan Neruda.

Fikce
Označení pro umělecký výmysl či uměleckou iluzi.

Gradace
Skupina slov, motivů i větších kompozičních celků, seřazených podle významu tak, aby vyniklo stupňování účinku.

Horor
Pojmenování pochází z latinského horror = děs, do češtiny přeloženo přes anglické slovo horror = hrůza, je to próza s dějem budícím hrůzu a napětí, tématem bývá například strach před neznámou ničivou silou, odpudivým tajemným zločincem, lidmi, neovladatelnou technikou či bytostí, sexuální zvráceností. Má tradici již od antiky, je i prvkem lidové slovesnosti. Romány hrůzy vznikaly už v anglické literatuře druhé poloviny 18. století, odehrávaly se na starých hradech nebo zříceninách, v hlubokých lesích a žalářích, kobkách či hrobech a jejich účelem bylo oživit ducha středověku, proto se jim též říká **gotické** nebo **černé romány**. V středoevropských literaturách vznikaly hrůzostrašné romány, které navazovaly na rytířské a loupežnické romány 18. století a líčily obvykle různá muka ušlechtilých hrdinů a hrdinek, upadnuvších do spárů nelidských zlosynů v romanticky ponurém prostředí hladomoren, mučíren, lesních slují a hrobek. Tyto romány byly hojně napodobovány i u nás v době národního obrození. Za přímého předchůdce hororu je považován Edgar Alan Poe (Jáma a kyvadlo), soudobý horor navazuje na některá díla starší (markýz de Sade), anglický „černý román“, upírské romány (Bram Stoker), v poslední době je hodně rozšířen v souvislosti s filmem, zejména s tvorbou Alfreda Hitchkocka.

Humor
Jeden z druhů komična, základním znakem je zveličení dílčích nedostatků objektu nebo situace tak, aby se projevila jejich nesouměrnost a neopodstatněnost vzhledem ke skutečnosti a logice, nečekaný obrat situace, kterou jsme očekávali, vzbudí smích.

Hymnus
Oslavná píseň, původně náboženský chvalozpěv, patetická báseň, vznešený obsah, inspirovaná nadosobními hodnotami a jevy, jako jsou víra a život, vlast a lidstvo, příroda či technika.

Charakteristika
Znázornění literární postavy tak, aby byla sama sebou a odlišovala se od ostatních, jde o její podobu, mimiku, gestikulaci, chůzi, zaměstnání, vzdělání, původ, rodinu, národnost, majetek, charakter, temperament, zvyky, způsoby mluvy a myšlení.

Ironie
Je skrytý výsměch, který vyjadřujeme řečí opačného smyslu.

Karikatura
Vědomé zkreslené zobrazení osoby nebo jevu, při němž jsou záměrně zveličeny jejich záporné rysy, vede ke komickému dojmu, často výsměšně nebo satiricky zabarvenému, platí rovněž pro výtvarné umění.

Klasicismus
- viz str. 1078

Koleda
Lidová píseň pocházející ještě z pohanských dob, původně byla spjata s obřady zimního slunovratu, později vlivem křesťanství se z ní stala píseň vánoční o narození Ježíšově, v lidovém prostředí zpěváčci koled obcházeli se zpěvem odměňovaným dárky jednotlivé domácnosti nejen o Vánocích, ale i o Velikonocích.

Komedie
Vznikla při dávných slavnostech, komické postavy jednají směšně, někdy nedůstojně, vyvolávají divákův smích, který přispívá k hlubšímu poznání lidských nedostatků.

Kronika
Název pochází z latinského cronica, z řeckého chronika = věci časové, prozaický žánr, autor v chronologickém (tedy časově posloupném) sledu zachycuje dějinné události tak, jak se o nich doslechl, nebo jak je prožil, nehledá souvislosti ani věrohodnost zpravidla neověřuje. Od letopisů se kroniky liší tím, že v nich nejsou zapsány události každého jednotlivého roku, ale spíše delší časové úseky, byly hlavním žánrem dějepisné literatury ve středověku i v novověku až do 17. století.
Zdroje: co sám autor prožil,
co slyšel,
co už bylo napsáno.

Kýč (brak)
Podbízivý výběr bez umělecké kvality, sleduje komerční zájmy, funguje jako náhražka skutečného umění, počítá s primitivním vkusem a nevzdělaným, popř. neinformovaným publikem.

Legenda
Je středověký epický žánr s náboženskou tematikou, původně tradována ústně, je blízká mýtu, námětem bývá životopis světce, ztvárňována veršem i prózou.

Lidová slovesnost
Nazývána rovněž folklórem, je tvorba, která vznikla mezi venkovským, ale částečně i mezi městským obyvatelstvem a přenášela se z generace na generaci formou ústního podání.
Znaky folklóru: **anonymita** – původní autor byl známý blízkému okolí, ale během postupného přenášení se neuvádělo jeho jméno, a tak upadl v zapomnění,
kolektivnost – pro autora není důležitá originalita a osobní styl autora, ale vžitý tvar a nadosobní zážitek,
variabilita – vzhledem k tomu, že původně neexistoval písemný záznam, během přenosu docházelo k obměnám, někdy velmi rozsáhlým, až k syžetu.
Folklór – lidová moudrost, zahrnuje také hudební a taneční umění, lidové obřady a obyčeje, každý člověk si osvojuje spolu s mateřským jazykem lidovou slovesnost. Slovesné projevy, které vznikaly v souvislosti s tvorbou mýtů, se postupně stávaly

slovesným uměním, kulturou – časem ztrácely svou původní magickou funkci. Slovesná kultura se šířila před vynálezem písma nebo nezávisle na existující psané literatuře. Jedinec nemluvil za sebe, ale za celý kolektiv, skladbu někdo jiný z kolektivu přejal, ústní podání vedlo k uměleckému vytříbení.
Ústní lidová slovesnost musela být pojata tak, aby ji bylo možno bez obtíží převzít – má krátký rozsah.
Literární druhy:
a) **lyrika:** ukolébavky, milostné a pracovní písně,
b) **epika – veršovaná:** hrdinská, historická,
prozaická: pověsti, pohádky,
c) **drama:** selské divadlo.

Dělení ústní lidové slovesnosti: venkovská,
městská.

Nepsaná slovesnost
Pravěk – přízeň a náklonnost bohů = magické obřady, které měly zajistit dobrý lov, úkony byly provázeny i slovními projevy, lidé si začali uvědomovat, jaký význam má slovo při vzájemném styku, jak působí na člověka – začaly vznikat magické průpovědi, zaklínadla, zařikávadla a zažehnání, jimiž lidé chtěli zajistit zdar lovu, úrody, odvrátit nemoc…, jsou založena na víře v kouzelnou moc slova.
Pranostiky – zkomoleno z pragnostiky – řecky prognósis = předpověď, vznikaly při práci na polích, vyjadřovaly souvislosti mezi roční dobou, počasím a úrodou.
Přísloví – krátká průpověď, která vyjadřuje obecnou lidovou zkušenost nebo návod k jednání v určité situaci.
Pořekadla – vyjádření lidské zkušenosti, ale na rozdíl od přísloví bez mravního základu.
Z původních magických úkonů vznikl sled obřadů seskupený kolem jarní a podzimní rovnodennosti, letním a zimním slunovratem, obřady vycházely z jednotné soustavy názorů na vznik světa, lidstva, střídání ročních období…, tuto sestavu nazýváme mýty – ve slovesném vyjádření báje.

Literatura faktu
Prozaický útvar na pomezí literatury umělecké a věcné, přibližuje skutečné, nejčastěji historické události a osobnosti, patří sem i paměti, deníky, životopisy, cestopisy.

Literatura vědeckofantastická (sci-fi)
Vědeckofantastická literatura, vymyšlený příběh, fantastické bytosti.

Lyrika
Lyrika je jeden ze základních literárních druhů vedle epiky a dramatu, bývá psána ve verších, zvukově organizovanou řečí, postrádá dějový základ, hlavním znakem je subjektivita, niternost pohledu na skutečnost, originální vyjádření citů, pocitů, nálady, rozlišujeme podle tematického zaměření lyriku přírodní, milostnou, náboženskou, vlasteneckou…

Metafora
Druh básnického obrazného pojmenování, jde o přenášení významu z jevu na jev na základě jejich podobnosti.

Muzikál
Jde o druh syntetického divadla, ve kterém se spojuje slovní text, hudba, zpěv a tanec.

Novela
Prozaický žánr středního rozsahu, jehož hlavním znakem je sevřená, dramaticky stupňovaná výstavba děje, stojí mezi románem a povídkou.

Óda
Báseň většího rozsahu, jíž autor vyjadřuje oslavný, nadnesený a patetický vztah k významné osobnosti nebo pojmu (národu), jádrem ódy bývá úvaha o hodnotě, principu či vlastnosti.

Opera
Hudebně dramatický žánr, který spojuje hudbu, text, výtvarné, pěvecké, herecké i taneční umění.

Opereta
Žánr z oblasti hudebně dramatické, má veseloherní povahu a střídá zpěv s mluveným slovem a tanečními výstupy.

Parodie
Karikující a zlehčující napodobení vážně míněného uměleckého díla, literární postavy nebo literárního druhu, žertovně obměňuje jeho téma, mění vážný obsah ve směšný, ale zachovává jeho původní formu a styl, jejichž charakteristické znaky zvýrazňuje a přehání.

Pásmo
Žánr moderní poezie vyznačující se větším rozsahem a mnohotematičností, charakteristickým skladebným principem pásma je volné asociativní řazení zdánlivě nesouvisejících tematických celků a obrazů, volný tok představ, obrazů a motivů, nezávislý na časových a prostorových vztazích, stejně jako míšení lyrických a epických situací.

Píseň
Básnický útvar určený původně ke zpívání, spojení textu písně s melodií a nápěvem určuje její formu, vyžaduje pevnou rytmickou a pravidelnou strofickou stavbu, časté je využití refrénu.

Poetismus
- viz str. 569

Poezie
Též básnictví, je oblast umělecké literatury psané převážně veršem, řečí rytmicky organizovanou, v počátku vývoje byla spojena s hudebním doprovodem.

Pohádka
Je žánr lidové slovesnosti a patří k nejstarším literárním útvarům, příběh má fantastický charakter, není vázán na konkrétní čas a prostor. V pohádce se střetává dobro a zlo, vítězí dobro, užívají se ustálené fráze na začátku a konci pohádky (Byl jednou jeden…, Za devatero horami…, Zazvonil zvonec a pohádky je konec., A tak žili, a jestli neumřeli, žijí dodnes.), uplatňují se magická čísla (3, 7, 9), opakují se motivy (tři přání, tři dcery, tři úkoly), vystupují zde zpravidla nadpřirozené bytosti. Pohádky se dělí na:

a) **kouzelné (fantastické)** – začarované krajiny a paláce, lidé se proměňují, zemřou a opět ožívají, draci, ježibaby…
b) **legendární** – založené na biblických námětech a postavách, líčí posmrtné putování duší do nebe,
c) **novelistické** – přibližují se jiným druhům prózy (povídce, novele, anekdotě), převládá vítězství vtipu a rozumu (O hloupém Honzovi).

Pohádky byly sbírány a umělecky ztvárňovány (Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Václav Říha – Tille, na podkladě lidových pohádek vznikaly umělé, autorské pohádky (Hans Christian Andersen, Ondřej Sekora, Jan Karafiát, Josef Lada, Karel a Josef Čapkové, Václav Čtvrtek, Charles Dickens…).

Pointa
Vtipné vyvrcholení, zaostření díla, které se uskutečňuje většinou jako náhlý zvrat, nenápadně předem připravovaný a vynořující se v jeho závěru, bývá anekdotická, humorná, didaktická nebo jen přispívá k charakteristice postavy nebo jevu.

Popis
Slohový útvar sloužící plastickému znázornění prostorových jevů a vztahů, jako jsou předměty, tváře, interiéry, exteriéry, venkovské i městské prostředí.

Pověst
Epický žánr lidové vypravěčské prózy, který se váže na nějakou historickou událost, osobu nebo místo či předmět, je zcela nebo částečně vybájen, i když vypadá věrohodně, má jednoduchý děj. Dělí se na pověsti:

a) **místní** – vztahují se k určitému místu – hradu, studánce, kostelu, osadě,
b) **etiologické** – vysvětlují původ místních názvů,
c) **historické** – bývají součástí starých kronik, dokreslují prostřednictvím lidových představ minulost,
d) **o výjimečných lidech** – s nápadnou tělesnou nebo duševní vlastností (chytráci, mrzáci), o řemeslech a zvláštních lidských osudech (vraždy, neštěstí),
e) **heraldické** – vysvětlují původ šlechtických erbů, městských domovních znamení, rodových tradic,
f) **démonické** – vycházejí z pověr o nadpřirozených bytostech (polednice, čert, vodník), jimi se nechal inspirovat Karel Jaromír Erben.

Povídka
Kratší prozaický útvar s poutavou zápletkou, je především uměním zkratky, paradoxu, charakteristiky a pointy, těžištěm bývá chování člověka ocitnuvšího se nečekaně v dramatické situaci.

Próza
Označuje jazykové projevy nedělené na verše, její základní stavební jednotkou jsou věty, které se píší průběžně za sebou, nikoli jako verše pod sebe, a dále se člení do odstavců.

Přirovnání
Elementární obrazné pojmenování, jehož podstata spočívá v tom, že jeden předmět přirovnáváme k druhému na základě jejich společné vlastnosti.

Přísloví
Jadrný a stručný výrok obsahující lidovou moudrost.

Pseudonym
Krycí jméno, pod nímž autor uveřejňuje svá díla.

Realismus
- viz str. 7

Refrén
Opakování, skladebný, kompoziční prvek, založený na opakování, návratnosti jistého motivu (slova, věty, verše, i celé strofy), bývá umisťován zpravidla na koncích strof a odstavců, někdy i na jejich začátcích, ale i jinde.

Renesance
- viz str. 5

Reportáž
Prozaický žánr zařazovaný k publicistickým žánrovým formám beletristické povahy, jde o zpravodajsko-beletristický útvar, v němž se podává informace o konkrétních dokumentárních faktech, přičemž na rozdíl od novinářské zprávy je podrobena autorovu hodnocení a subjektivitě.

Romance
Epická báseň nevelkého rozsahu, na rozdíl od chmurné balady má zpravidla veselý charakter.

Román
Velký prozaický žánr epiky, jehož tvar prošel složitým a rozporuplným vývojem, zpravidla mívá hlavní dějovou linii a několik vedlejších paralelních, důležitá je kategorie vypravěče, který sjednocuje svět postav a dějů.

Romantismus
- viz str. 7

Rým
Zvuková shoda slabik na konci dvou nebo více veršů, rozlišujeme rým sdružený (aabb), střídavý (abab), přerývaný (abcb), obkročný (abba) a postupný (abc abc).

Satira
Literární umělecké dílo, jehož cílem je pomocí humoru, ironie, sarkasmu, posměšného zobrazení skutečnosti a nadsázky pojmenovat a odsoudit záporné společenské jevy, lidské vlastnosti nebo vztahy z hlediska určitého ideálu.

Slang
Je soubor jazykových, většinou nespisovných výrazů, mluva příslušníků určité uzavřené skupiny spojené společným zájmem (sportovní, studentský, vojenský) nebo profesí.

Sonet (znělka)
Má celkem 14 veršů, které jsou rozčleněny do dvou slok čtyřveršových a do dvou trojveršových, hlavní schéma je abba.

Surrealismus
Literární a umělecký směr, který vznikl na počátku 20. let ve Francii a byl svéráznou uměleckou reakcí na tragickou zkušenost první světové války i na stávající literární

konvence, surrealisté požadují zachycení skutečného průběhu myšlenek, využívají metod psychoanalýzy Z. Freuda.

Symbol
V literatuře se chápe symbol jako typ mnohoznačného básnického obrazu, slovo, označující konkrétní předmět, dostává zároveň univerzální smysl.

Tragédie
Jeden z hlavních dramatických žánrů, základním znakem tragédie je zobrazování člověka v boji s nepřátelskými silami, které jsou silnější než on a jimž podléhá.

Thriller
Je napínavý, vzrušující, strašidelný příběh, rovněž v současnosti spjat především s filmovou tvorbou.

Úvaha
Stylistický útvar malého a středního rozsahu, v němž se autor zamýšlí nad problémy různých sfér lidské činnosti, úvaha nedodržuje vědecké postupy a nepřináší nové poznatky.

Verš
Základní jednotka básnického rytmu, bývá to nejčastěji jeden řádek básnického textu.

Žalm
Původem je náboženská píseň starohebrejské literatury, jsou obsaženy v Bibli.

Životopis (biografie)
Záznam vybraných faktů a událostí z života jednotlivce, často významné osobnosti, může být rekonstruován z archivních materiálů, deníků, memoárů, kvalitní životopis zachycuje vnitřní vývoj osobnosti.

1.3. Literární teorie

Struktura literárního díla

Literatura – je druhem umění, má estetickou a uměleckou funkci.

Poetika – je literárně teoretická disciplína, která pojednává o tom, jak je dílo realizováno.

Struktura literárního díla: tématika,
kompozice,
jazyk.

Tématika – je soubor témat, která spolu souvisejí, je to důležité pro vystižení obsahu.
Typy témat – B. Němcová – Babička:
- celkové téma – nejvyšší téma – život na venkově během 4 ročních období,
- hlavní téma - ústřední postava – babička,
- vedlejší téma – drobnější postavy – příběh Barunky, kněžna na zámku…
- motiv – nejdrobnější téma, dále nerozložitelné – příjezd babičky,
- epizoda – vedlejší tematický celek, který má samostatný charakter, je volně spjatý – Viktorka,
- vložka – vysloveně samostatný útvar vložený do díla – lidová píseň.

Druhy témat: postavy,
prostředí,
děj.

Kompozice – je uspořádání a spojení jednotlivých prvků v čase, dva principy:
chronologický – shoda s přirozeným uspořádáním jevů,
retrospektivní – některé jevy jsou zobrazeny jakoby zpětným pohledem. V současnosti dochází k prolínání obou principů.

Jazyk – má kromě sdělné funkce i estetickou funkci, používá spisovné i nespisovné prostředky.

Nespisovné prostředky – dialektismy, obecná čeština, slova expresivní, slangové výrazy, vulgarismy.

Jazykové prostředky různých specifických vrstev – slova odborná, archaismy, slova zastaralá, knižní, poetismy – básnická, neologismy…

Verš

Verš - je to úsek básně ucelený rytmicky i významově, píše se na samostatný řádek, pokud nevzniká přesah, má intonaci, čímž se odlišuje od mluvy prozaické.
Báseň – tvoří mnoho veršů – na sbližování se podílí různé druhy opakování, intonace, počet slabik, slov, přízvuků, shoda slov na konci veršů, záměrné uspořádání zvukových prvků.
Verš se může dělit na stopy – úsek verše spojený jedním důrazem, stopa má dva typy dob: a) těžká doba – část stopy, která nese přízvuk, značí se **-** ,
b) lehká doba – nepřízvučná slabika, značí se **u.**

Prozódie – nauka o zvukových prvcích ve verši.

Systém sylabotónický – má pravidelný počet slabik, přízvuků.
Trochej: -u (1. slabika přízvučná, 2. slabika nepřízvučná).
Jamb: u- (1. slabika nepřízvučná, 2. slabika přízvučná).
Daktyl: -uu (1. slabika přízvučná, 2. a 3. slabika nepřízvučná).

Verš zakončen přízvučnou slabikou má vzestupné verše, verš zakončen slabikou nepřízvučnou má sestupné verše.

Příklad:
Velké, širé, rodné lány (trochej)
- u/ - u/ - u/ - u/

Domove, domove drahý (daktyl)
- u u/ - u u/ - u u/

Byl pozdní večer, první máj (jamb)
u -/ u - / u -/ u -/

Volný verš – od 90. let 19. stol., potlačena interpunkce, rozdílnost v délce veršů.

Rým – zvuková shoda konců slov na konci veršů, v jejich rozložení se často setkáváme s několika schématy:
abab – rým střídavý,
aabb – rým sdružený,
abba – rým obkročný,
abcd – rým přerývaný.

Literární druhy (žánry)

Lyrika – líčí stav, nemá děj.
Epika a drama – má děj, jde v podstatě o rozvinutý konflikt.

Epické žánry

Malá epika

Příběh – je nejjednodušším žánrem, drobný útvar zakončený pointou.
Bajka – příběh ze života zvířat nebo zosobněných věcí, alegorický smysl, zvířata mají lidské vlastnosti, v závěru vyplývá ponaučení.

Střední epika

Báje – pokus primitivní společnosti o výklad světa, hlavními postavami jsou bohové.
Pověsti – čerpají z minulosti národa, často pojednávají o hrdinských činech historických hrdinů.
Pohádka – původem je z ústní lidové slovesnosti, hlavní roli zde hraje fantazie, souboj dobra a zla, nadpřirozené bytosti, magická čísla – 3, 7, 9.
Povídka – jádrem je určitá událost určená místně a časově.

Velká epika

Epos – vypravuje veršem velkou řadu událostí, bohatě se uplatňuje popis, který byl až do 18. století nejvýznamnějším útvarem.
Román – velká epická skladba psaná prózou.

Lyrickoepické žánry

Balada – veršovaná skladba, která má za základ tragický příběh, ráz je chmurný, často končí tragicky.
Romance – protiklad balady, konflikt je řešen smírnou cestou.
Poéma – básnická povídka, zachycuje události ze života jednotlivce, nikoliv společnosti.
Moderní epos – lyrickoepický žánr většího rozsahu, do popředí se dostávají subjektivní prvky básníka.

Lyrické žánry

Žánrové třídění lyriky je méně určité, nejobvyklejším kritériem je hledisko tematické:
kolektivní lyrika
intimní lyrika
přírodní lyrika
milostná lyrika
politická lyrika…
Poezie tohoto typu byla původně doprovázena hudbou.

Píseň – nejstarší žánr, základním znakem je hudební rytmus a rým, pravidelná sloka, refrén.
Elegie – žalozpěv – první útvar smutného, tesknéhо charakteru, tématem je ztráta něčeho nebo někoho blízkého.
Óda – hymnus – vyjadřuje něco vznešeného, monumentálního, je menšího rozsahu.

Satira – báseň menšího či delšího rozsahu, obsah vyjadřuje satirické hodnocení určité skutečnosti.
Epigram – je drobná až satirická báseň, která stručně vyjadřuje úsudek o určitém životním jevu.
Pásmo – žánr moderní poezie, využívá mnohovýznamovosti, volného řazení veršů, snaha navodit dojem obrazu a zážitku.

Dramatické žánry

Tragédie – zakládá se na tragickém pojetí, bývá hodnocena jako nejvýznamnější dramatický žánr.
Komedie – veselohra – je charakterizována komickým, satirickým pojetím.
Činohra – drama – novodobý útvar, tematicky – nejrůznější oblasti, klade důraz na sociální a psychologické prokreslení postav.
Melodram – dramatická báseň, recitace doprovázená hudbou.
Muzikál – řetěz scénických obrazů, obrazy volně spojeny hlavní postavou nebo dějovým pásmem, představení je spojeno s hudbou, někdy i tancem.

Žánry věcné literatury

Reportáž – informuje o událostech, v umělecké reportáži nacházíme i hodnocení událostí.
Románová biografie – umělecký životopis.
Populárně naučná publicistika – z nejrůznějších oborů, přístupná široké veřejnosti.
Fejeton – podobá se sloupku, na aktuální téma, v novinách pod čarou.

Básnická mluva

a) **obrazné pojmenování** – nevytváří se nové slovo, ale slova se kombinují, vytváří se neočekávaná spojení, dochází k posunutí významu.

Metafora – přenesené pojmenování na základě shodnosti a podobnosti.

Slunce je velký básník
a napsalo krásnou báseň
zlatým perem na naši zem.

J. Wolker

Personifikace – pojmenování vlastností nebo činů živých bytostí se přenese na neživé předměty.

… sluníčko se směje, světlo se rodí…
… ticho, do něhož mrkalo jen několik osvětlených okének…

K. V. Rais

Synekdocha – přenesené pojmenování a základě vztahu části a celku.

Tak už jsem tady, řekly veverčí zuby.

K. Čapek

Př. Otcovská střecha místo rodný dům.

Perifráze – opis, kterým se vystihuje určitý jev nebo děj pomocí typických znaků.

Nenadála jsem se, že se tak brzy u vás budou péci svatební koláče.

V. Martínek

Eufemismus – zjemnění drsných výrazů.

Až bude růst nade mnou tráva.

P. Bezruč

Ironie – slovo užité v opačném významu.

A tak dostal kantor místo.

P. Bezruč

Sarkasmus – zesílená ironie.

b) syntaktické prostředky – skladebné

Syntax v uměleckém stylu – tzv**. figury** – vznikají pravidelným opakováním slov na určitém místě, vždy stejném ve verši nebo ve větě.

Opakování slov – ve větě nebo textu, ne však těsně za sebou.

A na břehu té tiché vody není žádné zábradlí, nýbrž tiché a velké stromy a tiché průčelí domu s jasnými okny; a to všechno se tiše zrcadlí v té vodě.

K. Čapek

Epizeuxis – opakování slova v jedné větě těsně po sobě.

Okolo lesa pole lán,
hoj, jede, jede pán.

K. J. Erben

Anafora – opakování slova nebo několika slov na začátku veršů nebo po sobě jdoucích vět.

Krev teče mi z čela, krev teče mi z očí,
krev utíká z šíje, krev ubíhá z prsou.

P. Bezruč

Epifora – opakování jednoho nebo několika slov na konci po sobě jdoucích veršů nebo vět.

Jaký je to divný kraj,
milý bože, divný kraj!

F. L. Čelakovský

Epanastrofa – opakování téhož slova na konci jednoho a na začátku následujícího verše nebo věty.

…a nazván Volžanín, po vychování,
po vychování matky Volhy.

F. L. Čelakovský

Procvičování

V následujících textech vyhledejte různá básnická pojmenování a figury.

Stříhali dohola malého chlapečka
kadeře padaly k zemi a zmíraly
železná židle se otáčela.
Šedaví pánové v zrcadlech kolem stěn
jenom se dívali, jenom se dívali,
že už je chlapeček chycen a obelstěn
v té bílé zástěře kolem krku.

Horo, horo, vysoká jsi,
má panenko vzdálená jsi.
Vzdálená jsi za horama,
vadne láska mezi náma.

Vadne, vadne, až uvadne,
není pro mne v světě žádné
není žádné potěšení
pro mne v světě k nalezení.

Svět je kulatý.
Po mnoha dobrodružstvích rád vrátíš se zase
do nízké světničky, která zavírá se
nad starými známými věcmi.
U rozviklaného stolu mezi dvěma vysychajícími kalamáři
nejlépe uplatníš povídku s polární září.
Vše bude tiché a šťastné – ty sám nejvíce.
Oči své položíš doprostřed světnice:
dáreček z cesty –
- album světa.

Malátné ruce dělníkovy
leží na stole jak kytka.
Voní z nich olej se železem,
ze stromu práce spadlá snítka.

Byl pozdní večer, první máj,
večerní máj byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.

Ach Čechy krásné, Čechy mé!
Obraze rámu prastarého,
kolikrát vytrhli tě z něho,
že oprýskaly barvy tvé
až po tmu hrobů. A v den slavný
znovu pro zraky žárlivé
napjal tě rámař starodávný.

Sedmdesát tisíc je nás
před Těšínem, před Těšínem.
Sto tisíc nás poněmčili,
sto tisíc nás popolštili,
když nás zbylo sedmdesát,

tisíců jen sedmdesát,
smíme žít?

2. Mimoevropské starověké literatury a antika

2.1. Mimoevropské starověké literatury

(4. tisíciletí před naším letopočtem)

Vznik písma: 4. - 3. tis. před naším letopočtem.

Dělení písemnictví: - mezopotámské,
- egyptské,
- hebrejské,
- indické,
- čínské,
- perské.

Mezopotámské písemnictví

- Mezopotámie byla kolébkou civilizací, mezi řekami Eufrat a Tigris, dnešní Irák, později vzniklo několik významných států, například Sumer, Sýrie, Babylónie,
- ve 4. stol. př. n. l. – vynález písma (podle pověsti to bylo roku 3300 př. n. l. ve městě Uruku), písmo vynalezli chrámoví kněží pro praktické účely, např. rozpis prací, zaznamenávání úrody aj.
- nejstarším písemným systémem bylo písmo obrázkové (obrázek znamenal jednu věc), toto písmo bylo velice složité, mnoho symbolů, proto se postupně snažili k obrázkům přiřadit více významů, ale bylo to stále složité, Sumerové ho zjednodušili, z obrázků vytvořili soustavu znaků (písmena, slabiky, slova), 600 znaků,
- klínové písmo – rákosovými klínky ryli znaky do hliněných destiček, ty sušili na slunci a pak vypalovali, název podle psacího náčiní a podle klínovitého tvaru,
- postupně se písmo používalo nejen pro praktické účely, ale také pro zápis historie toho, co si lidé vyprávěli (ÚLS), různých příběhů ze života o statečných hrdinech, používaly ho národy předního východu,
- literární památky: **Epos o Gilgamešovi** - hlavní hrdina je sumerský král, podle legendy měl božské předky, byl ze 2/3 člověk, z 1/3 bůh, chtěl se stát slavným a nesmrtelným a konal spoustu statečných činů, kterými se chtěl proslavit. Kolem svého města Uruku nechal stavět obrovskou zeď, aby jeho město bylo nedobytné. Měl polodivokého přítele Enkidua, s nímž se vydal do světa hledat nesmrtelnost, prožili řadu dobrodružství, ve kterých dosáhli vítězství. Přítelova smrt v něm však vyvolá obavy z konce lidského života a proto se snaží nalézt nesmrtelnost v podobě květiny, což se mu podaří, ale záhy ji nešťastnou náhodou opět ztrácí. Dospěl k závěru, že jen činy a práce pro druhé mohou člověku zajistit nesmrtelnou slávu. Některé epizody se dostaly do bible – stvoření světa, člověka a pověst o potopě.

Ukázka

Epos o Gilgamešovi

(Gilgameš toužící po nesmrtelnosti musí vydržet bdít šest dní a sedm nocí.)

I mluví k němu, k Uta-napištimu vzdálenému,
manželka jeho:
„Gilgameš sem přišel, namáhaje se i trmáceje.
Co mu chceš dát, až navracet se bude do své země?“

(…)

Tu pravil Uta-napištim jemu, Gilgamešovi:
„Gilgameši, tys přišel sem namáhaje se a trmáceje.
Co ti mám dát, až vracet se budeš do své země?
Slovo skryté chci vyjevit tobě,
o rostlině, jež život dává, chci říci tobě.
Kořeny rostliny té se bodláčí podobají,
její píchnutí růži. Do rukou tě píchne.
Až se zmocní tvé ruce rostliny té, pak nalezneš
život!“

Když to uslyšel Gilgameš, otevřel…
těžké kameny uvázal na své nohy.
Táhly jej dolů na dno širého moře.
I popad rostlinu, třebas jej do rukou píchla.
Pak těžké kameny odříz od nohou svých
a na břeh jej odneslo moře. –

I mluví Gilgameš k němu, k lodivodu Uršanabimu:
„Uršanabi, rostlina tato je rostlina proti neklidu,
zkrze niž člověk uzdravení dosáhnout může.
Do Uruku hrazeného odnést ji chci a dát jíst a tak
rostlinu vyzkoušet.
Její jméno je ‚Mladým stává se stařec‘.
I já z ní chci jíst a k svému mládí se vrátit.“

(…)

Tu viděl Gilgameš studnu, jejíž voda chladná byla.
I sestoupil dolů, aby se umyl v její vodě.
Vůni té rostliny ucítil had,
tiše vylez a rostlinu odnes.
A když se vracel, odhodil kůži.

Tenkráte Gilgameš used a hořce plakal,
po tváři jeho stékaly slzy.

(…)

Ale sotva se posadil na svá stehna,
spánek jak mlha na něho dechl.
I mluví Uta-napištim k ní, ke své ženě:
„Pohleď jen na toho mladíka, jenž po životě toužil!
Spánek, jak mlha na něho dechl.“
I mluví jeho žena k němu, k Uta-napištimu
vzdálenému:
„Dotkni se ho, aby se vzbudil ten člověk!
Cestou, po které kráčel, nechť se ve zdraví vrátí!
Branou, jíž vyšel, ať se vrátí do země své!“

I praví Uta-napištim k ní, ke své ženě:
„Zlé je lidstvo, on klame tebe.
Nuže, napeč mu chleby a k jeho hlavě je klaď,
a dny, jež prospí, na stěně označ!

I pekla chleby a k jeho hlavě je kladla
a dny, jež prospal, na stěně označila.
Chléb jeho první je vyschlý,
druhý scvrklý, třetí zvlhlý, u čtvrtého zbělela kůra,
pátý je do šeda zbarven, šestý je čerstvě upečen,
a sedmý – náhle se ho dotkl a tu se probudil ten muž.

(…)

I mluví Uta-napištim k němu, ke Gilgamešovi:
„Teď, Gilgameši, své spočítej chleby,
to, co je na stěně označeno, nechť je ti známo!
První tvůj chléb je již vyschlý,
druhý scvrklý, třetí zvlhlý, u čtvrtého zbělela kůra,
pátý je do šeda zbarven, šestý je upečen čerstvě
a při sedmém ses probudil náhle.“

I mluví Gilgameš k němu, k Uta-napištimu
vzdálenému:
„Co jen mám dělat, Uta-napištim! Kam mám teď
jít?
Mého těla zmocnil se démon
a v mé ložnici sedí smrt.
A kamkoliv obrátím svůj krok, číhá jen smrt.“

Otázky k textu

1. Najděte v textu jméno rostliny a vysvětlete jeho název.
2. Charakterizujte postavy vystupující v ukázce.
3. Jaké jsou pocity hlavního hrdiny v závěru ukázky a proč.
4. Charakterizujte tvary **namáhaje se** a **trmáceje se**.
5. Co symbolizují napečené chleby?

Egyptské písemnictví

- od 4. tisíciletí př. n. l. vzniká na březích posvátné řeky Nilu silná říše,
- písmo – hieroglyfické – hiero = svatý, glyphen = znak – svaté písmo, vzniklo z obrázkového písma, jde o kombinaci obrázků a znaků, psalo se na papyrus = rákos z delty v Nilu, papyrus je vyroben ze slisovaných a slepených stvolů rákosů, dále psali na kámen a dřevo, na papyrus pomocí třtinového pera a štětce; písmo bylo postupem času zjednodušené na hieratické a pak na démotické – lidové písmo, užití do 3. stol. n. l.,
- literatura - bohaté písemnictví: naučné, lyrické, zábavné,
- literární památky**:** **Achnaton - Hymnus na slunce** – opěvuje slunce jako symbol všeho života, psáno v době, kdy uctívali jediného boha – boha slunce,
Povídka o Sinuhetovi,
Knihy mrtvých – jsou svitky, které byly vkládány mrtvým do hrobu, obsahovaly rady na cestu k posmrtnému životu, texty se týkaly egyptského náboženství, morálky a způsobu života.

Ukázka

Achnaton – Hymnus na slunce

Krásné a zářící se objevuješ na obzoru,
ó slunce živoucí, počátku všeho žití!
Když na východě objevilo ses,
zemi jsi naplnilo krásou svojí.
Skvěješ se vznešeně a velké
vysoko nad zeměmi všemi,
paprsky tvoje objímají světy,
světy, jež zrodily se z tebe,
a ty jsi Den a spoutáváš je všecky,
ty spoutáváš je pro drahého syna.

Když zapadlo jsi pod západní obzor,
v temnu je země jako v temnu smrti,
lidé spí v komorách s hlavami zastřenými,
že jedno oko neuvidí druhé,
a kdybys kradl jim, co mají pod hlavami,
snad nikdo nevěděl by o tom.
V tu dobu vycházejí z doupat lvi
a plazi vylézají, aby kousali,
tma v očích žhne a země mlčí:
tvůrce jest pod obzorem.
Tys bylo jediné a první!
Vyšlo jsi se svou zářnou tváří
a zjevilo ses palčivé a krásné,
a když ses blížilo a vzdalovalo,
ze sebe vytvořilos milióny podob,
vesnice, města, pole, cesty, řeky.
Veškeré oči před sebou tě vidí,
jak nad zemí jdeš, zářné slunce denní!

Svět povstal rukou tvou,
tys vytvořilo lidi,
žijí, když vyšlo jsi,
když zajdeš, umírají.
Tys životem,
jen tebou člověk žije,
tvou krásou kochají se oči,
než zajdeš za obzor.
Když zajdeš,
ustávají práce veškeré,
když opět vyjdeš,
vše se daří králi.
Veškeré tvory, kráčející po zemi,
už od časů, cos vytvořilo světy,
pro svého syna vychováváš, pro syna,
jenž vyšel z těla tvého.

Přeložil Z. Žába, přebásnila V. Kubíčková

Otázky k textu

1. Z jakého důvodu autor píše svůj Hymnus na slunce?
2. Vyhledejte v textu personifikaci.
3. Zdůvodněte pravopis ve slově **denní.**
4. Specifikujte výraz **kráčející.**
5. Vysvětlete pravopis – **vycházejí z doupat lvi a plazi**.

Hebrejské písemnictví (židovské)

- literatura - pro Evropu nabyla význam až ve středověku,
- literární památky: **Hebrejská bible** - pravidla náboženské víry a morálky, vznikla v 1. tisíciletí př. n. l., soubor bez podstatných změn do dnešní doby, nositelem této tradice - náboženská židovská obec, stala se součástí křesťanské bible - Starého zákona,
- Bible = písmo svaté, název vznikl z řeckého slova bibli = knihy, nejedná se o souvisle psanou knihu, ale soubor jednotlivě psaných spisů, jde o sbírku knih spisů historických, literárních, právnických a náboženských (liturgických), jako soubor byly uspořádány během 1. stol. př. n. l., kdy je židovská náboženská obec přijala a kanonizovala (= posvětila), byly chápány jako pravidla židovské náboženské víry a morálky, tyto různorodé texty vznikaly postupně a byly psány hebrejsky a aramejsky - aramejština = jazyk, kterým mluvil Ježíš Kristus),
- Bible má 2 části:

1) hebrejský „Starý zákon“

- jádro: Pentateuch = 5 knih Mojžíšových (tóra),

- a) Genesis - stvoření, vznik světa, první lidé, ráj, pokušení - ochutnat ovoce, potopa, příběh Noemův, stavba Babylónské věže, počátky Izraele, příběhy Abraháma, Izáka, Jakoba a Josefa,

- b) Exodus - vyhnání – obsahuje také židovské báje a navíc historické příběhy z dějin židovského národa,

2) křesťanský „Nový zákon“

- vznikl později – během 1. stol. n. l.,

- obsahuje 4 evangelia : Matouše, Marka, Lukáše a Jana; vyprávění o životě a víře Ježíše Krista.

Bible – je složena ze Starého a Nového zákona, **Starý zákon** – pod tímto názvem převzalo křesťanství kanonizovaný soubor mnohem starších, hebrejsky psaných knih, jež byly a jsou věroučným základem židovského náboženství a nejvýznamnější památkou staré hebrejské literatury. Židé dělí 24 knih svého kanonizovaného textu na tři oddíly: nejstarší tvoří **Pět knih Mojžíšových**, hebrejsky **tóra,** Učení, Zákon – a její pergamenový svitek se čte v synagogách jako bohoslužebný text. V ní je líčeno stvoření světa a člověka, život prarodičů Adama a Evy v ráji, jejich prvotní hřích a vyhnání z ráje, Kainovo zavraždění Ábela, potopa světa, zmatení jazyků při stavění babylónské věže, vznik národů, vyvolení Abraháma za patriarchu Židů, osudy jeho potomků, zajetí Židů v Egyptě a jejich vyvedení Mojžíšem, cesta 12 izraelských kmenů do zaslíbené země i nastolení božího zákona ve vyvoleném národě s mnohými morálními, etickými a kultovními ustanoveními. Druhý díl tvoří takzvané knihy **Proroků**, jež obsahují jednak vyprávění z dějin Izraele s častým líčením bojů mezi Židy a jejich nepřáteli, jednak vlastní skutky a výroky proroků. Třetí, nejmladší soubor obsahuje hlavně **Žalmy**. **Nový zákon** – obsahuje 27 knih, první čtyři tvoří

evangelia líčící narození, život, působení a umučení Ježíše Krista a jeho učení, následuje kniha **Skutků apoštolů**, jež vypráví o působení Kristových nejbližších žáků a o rozvoji prvních křesťanských obcí, pak 21 listů apoštolských neboli epištol a konečně **Zjevení Janovo (Apokalypsa).** Nový zákon byl sepsán v řečtině na základě starších hebrejsko-aramejských pramenů.

Překlady Bible:
se objevují od 2. století – latinský, syrský (2. st.), koptský (3. st.), gótský, gruzínský, etiopský (4. st.), aramejský (5. st.), arabský, čínský, anglosaský (8. st.), německý, církevněslovanský, francký (9. st.)… Dnes je Nový zákon přeložen do 495 jazyků a každoročně se vydává na 15 milionů výtisků. Je to nejčtenější a nejprodávanější kniha.

Symboly:

Čtyři – znamená plnost a všeobecnost, z Edenu vycházela řeka, která se rozdělovala na čtyři hlavní toky, vymezující obytnou zemi. Apokalypsa mluví o čtyřech světových stranách a čtyřech končinách země.

Sedm – je číslo dokonalé a posvátné, znamená úplný počet: Bůh stvořil svět v sedmi dnech, malomocný Naamán se sedmkrát ponořil do Jordánu a byl uzdraven.

Dvanáct – je znamení Božího lidu: Jákob měl dvanáct synů.

Nebe – je příbytek Boha: Bůh vládne nad zemí a nad lidmi.

Moře – je ztělesněním sil smrti, které hrozí zničit člověka.

Poušť – znamená čas zkoušky, očišťování a opětného shledání s Bohem.

Hora – je místo mezi nebem a zemí, kde se člověk může setkat s Bohem.
Křesťanská terminologie

Apokalypsa – poslední kniha Bible, která líčí poslední dny tohoto světa, druhý příchod Krista, poslední soud a počátek nového, dokonalého světa, uzavírá Bibli a otevírá ji Genesis, která líčí stvoření tohoto světa. V původním smyslu Apokalypsa znamená zjevení, odhalení, tento pojem se také přenesl díky hrůzám, které líčí, na nekontrolovatelné neštěstí nebo na období velikých konfliktů a válek.

Apoštol – jeden z dvanácti, tvořili nejužší kruh kolem Ježíše, bylo to dvanáct mužů, které si Ježíš sám vybral ze svých učedníků (Šimon – Petr, Ondřej, Jakub Větší, Jan, Filip, Tomáš, Matouš, Jakub Menší, Bartoloměj, Šimon, Zélóta, Juda a Jidáš – zradil Ježíše), počet symbolizoval dvanáct kmenů Izraele. Po Ježíšově smrti se stali jádrem nové církve, všichni, kromě apoštola Jana, zemřeli mučednickou smrtí, jejich nástupci jsou podle církevního učení všichni biskupové.

Evangelium – znamená dobrá zpráva, původně je tímto termínem nazýváno Kristovo poselství a poselství o jeho smrti a vzkříšení, které vykoupilo všechny lidi a tak je tou nejlepší zprávou v lidských dějinách, později se vztáhlo na čtyři

nejdůležitější křesťanské knihy popisující Kristovo učení, život a jeho smrt – Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo.

Mše – pojem pro bohoslužbu tradičních církví, které udržují slavení svátosti poslední večeře a zachovávají posloupnost od apoštolů k biskupům a jim vysvěceným kněžím, kteří jsou pověřeni vedením mší a poskytováním svátostí.

Očistec – podle katolického učení stav duše po smrti, kdy člověk neumřel v plné milosti a nemůže proto vstoupit do nebe, jeho oddělení od Boha však není absolutní a proto ho nečeká ani peklo. Vstoupí do nebes, musí se však ještě očistit od všeho, co ho odděluje od Boha, očistec není věčnou institucí a jeho existence skončí posledním soudem.

Patriarcha – praotec izraelského národa, mezi patriarchy byli počítáni především Abrahám, Izák a Jákob, jako praotcové a první, se kterými Hospodin uzavřel v Izraeli smlouvu o vyvoleném národě. Patriarchou je nazýván u pravoslavné církve představitel, který předsedá sboru biskupů samostatné pravoslavné církve a vede ji, ve starém pojetí, i papež.

Svatá trojice – je učení o povaze Boha, podle křesťanství je Bůh pouze jeden, jeho jedinost však spočívá v dokonalé jednotě tří božských vtělení – rozlišuje se Bůh-Otec, Bůh-Syn a Bůh-Duch Svatý (neoddělitelné).

Desatero Božích přikázání

Význam Bible

Bible přispěla k rozvoji evropské vzdělanosti a kultury, silně ovlivňovala duchovní a světonázorový vývoj lidstva, přispěla rovněž k rozvoji národních písemnictví, tříbení jazyka, po celá století byla zdrojem inspirace pro světové umění a dodnes zůstává nejčtenější knihou na světě, a to nemůžeme opomenout ani její výchovnou a etickou funkci.

Ukázka

Potopa

Uvedení potopy hrozné na všecken svět.

Potom řekl Hospodin k Noé:
Vejdiž ty i všecka čeleď tvá do korábu; nebo jsem tě viděl spravedlivého před sebou v národu tomto. Ze všech hovad čistých vezmeš sobě sedmero a sedmero, samce a samici jeho, ale z hovad nečistých dvé a dvé, samce a samici jeho. Z ptactva také nebeského sedmero a sedmero, samce a samici, aby živé bylo zachováno símě na vší zemi. Nebo po dnech ještě sedmi já dštíti budu na zemi za čtyřidceti dnů a čtyřidceti nocí; a vyhladím se svrchku země všelikou podstatu, kterouž jsem učinil.
Tedy učinil Noé všecko tak, jakž mu přikázal Hospodin. (Byl pak Noé v šesti stech letech, když ta potopa přišla na zemi.) A protož přišel Noé a synové jeho, i žena jeho, i ženy synů jeho s nim k korábu, pro vody potopy. Z hovad také čistých i z hovad nečistých, i z ptactva a ze všeho, což se hýbe na zemi, po dvém vešli k Noé do korábu, samec a samice, tak jakž byl rozkázal Bůh Noé. Stalo se pak po sedmi

dnech, že z vody potopy přišly na zemi. Léta šestistého věku Noé, druhého měsíce sedmnáctého dne téhož měsíce, v ten den protrženy jsou všecky studnice propasti veliké, a průduchové nebeští otevříni jsou. I byl příval na zemi čtyřiceti dní a čtyřiceti nocí.

Toho dne vyšel Noé, Sem a Cham i Jáfet, synové Noé, žena Noé, a tři ženy synů jeho s ním do korábu. Oni i všeliký živočich podlé pokolení svého, i všelijaké hovado podlé pokolení svého, a všeliký zeměplaz, kterýž se hýbe na zemi, podlé pokolení svého, i všelijaké ptactvo velké pokolení svého, všelijací ptáci, všecko, co křídla má. Vešli k Noé do korábu, po dvém ze všelikého těla v němž byl duch života. A což jich vešlo, samec a samice ze všelikého těla vešli, tak jakž byl přikázal jemu Bůh, a zavřel Hospodin po něm. A když byla potopa za čtyřidceti dnů na zemi, tedy rozmnoženy jsou vody, až i vyzdvihly koráb, a vznesly jej od země. Nebo zmohly se vod a rozmnoženy jsou velmi nad zemí, i zplýval koráb na vodách. A tak náramně rozmohly se vody nad zemí, že přikryty jsou všecky hory nejvyšší, kteréž byly pode vším nebem. Patnácte loktů zvýší rozmohly se vody, když přikryty jsou hory. I umřelo všeliké tělo, kteréž se hýbe na zemi, tak z ptactva, jako z hovad a živočichů, i všelikého hmyzu, kterýž se plazí po zemi, i každého člověka. Všecko, což mělo dýchání ducha života v chřípích svých, ze všeho, což bylo na suše, pomřelo. A tak vyhladil Bůh všelikou podstatu, kteráž byla na tváři země, od člověka až hovada, až do zeměplazu, a až do ptactva nebeského, vyhlazeno jest, pravím, z země; a zůstal toliko Noé, a kteříž s ním byli v korábu. I trvaly vody nad zemí za sto a padesáte dnů.

Potopa přestala, Noé vyšel z korábu, a oběti Bohu opětoval.

Rozpomenul se pak Bůh na Noé, i všecky živočichy a všecka hovada, kteráž byla s ním v korábu; pročež uvedl Bůh vítr na zemi, i zastavily se vody. A zavříny jsou studnice propasti i průduchové nebeští, a zastaven jest příval z nebe. I navrátily se vody se svrchku země, odcházejíce zase, a opadly vody po stu a padesáti dnech. Tak že odpočinul koráb sedmého měsíce, v sedmnáctý den toho měsíce na horách Ararat. Když pak vody odcházely a opadávaly až do desátého měsíce, prvního dne téhož desátého měsíce ukázali se vrchové hor. I stalo se po čtyřidcíti dnech, otevřev Noé okno v korábu, kteréž byl udělal, vypustil krkavce, kterýžto vyletuje zase se vracoval, dokudž nevyschly vody na zemi. Potom vypustil holubici od sebe, aby věděl, již-li by opadly vody se svrchu země. Kterážto když nenašla, kde by odpočinula noha její, navrátila se k němu do korábu; nebo vody byly po vší zemi. On pak vztáhna ruku svou, vzal ji, a vznesl k sobě do korábu. A počekal ještě sedm dní jiných, a opět vypustil holubici z korábu. I přiletěla k němu holubice k večeru, a aj, list olivový utržený v ústech jejich. Tehdy poznal Noé, že opadly vody se svrchu země. I čekal ještě sedm dní jiných, a opět vypustil holubici, kterážto nevrátí se k němu více. I stalo se šestistého prvního léta, v první den měsíce prvního, že vyschly vody na zemi. I odjal Noé přikrytí korábu a uzřel, ano již oschl svrchek země.

Otázky k textu

1. Jaké pokyny dostal Noé od Hospodina?

2. Kterou jinou pověst z bible znáte, převyprávějte ji.
3. Zdůvodněte pravopis **ukázali se vrchové hor**.
4. Charakterizujte slohový útvar ukázky.
5. Nahraďte slovo **svrchek** země výrazem ze současné češtiny.

Písemnictví indické

- civilizace vzniká kolem 3. tisíciletí př. n. l.,
- jazyk – védský, sanskrt,
- literatura: posvátné knihy – védy -- obsahují základy indického náboženství - hinduismu
- hymny – chvalozpěvy – vyjadřují představy o světě a vesmíru, obsahují pravidla náboženství a základy morálky, jsou 6x větší než bible, napsány byly sanskrtem, vznik 1500 – 1000 př. n. l.,
- indické eposy – vznikaly během 1. tisíciletí př. n. l., obsahují hinduistické mýty a legendy o bozích a hrdinech, obsahují nábožensko-filosofická pojednání (př. úvahy o smyslu života, víře),
- **„Rámájana“** – indický národní epos; vypráví o osudech prince Rámy, který je přinucen s manželkou Sítou na 14 let odejít do vyhnanství. Poté následují různá bájná dobrodružství a boje s temnými silami, přičemž velká část eposu je věnována Sítě, která musí navzdory předsudkům a pověrám dokazovat svoji ctnost a bezúhonnost .
- **„Máhábhárata“** – velmi rozsáhlý epos – zřejmě nejrozsáhlejší báseň světa, soubor sanskrtských mýtů, legend, lidových vyprávění, náboženských pojednání i filosofických úvah, je to velké vyprávění o Bháratovcích (královský rod), vychází ze skutečné historické události a bratrovražedné války dvou rodů, v eposu jsou líčeny bitvy, hrdinské souboje, velké intriky a tragické lásky, ale jsou zde i výklady o zákonech, morálce, filosofii a politice, tento epos je dodnes velmi oblíbený a přitažlivý pro svůj pohádkový děj, historické pasáže a líčení exotické přírody.

Ukázka

Védy

Noc

(asi 1500 – 1000 př. n. l.)
Již přichází božská noc. Jest
oděna veškerou nádherou svou.
A tam shlíží k nám
očima hvězd.
Výšiny, údolí šerá
daleko široko plní.
Nesmrtelná božská dcera
světlem zahání tmy.
Přichází Světlá,
vystřídat slétla
sestru Večernici.

Tma rychle prchá.
Přijď k nám i dnes!
Tvým příchodem
jdeme ke krbu domů
jak ptáci do hnízd svých stromů.
Vesnice všechny spí
znaveny denní svou prací,
spí stádo, ptáci
i hladový jestřáb.
Zažeň zloděje od našich dveří.
Noci světlá zářící,
ať dobře přečkáme tebe!
Tma vrhla se na mne,
cítím ji, hmatám kol,
na černo maluje svět.
Jak dluhy ji, Jitřenko, smaž!
Ve stádo znící slova svých chval
jsem pro tebe, Noci, hnal,
jako když kořist k vítězi ženou.
Přijmi ji laskavě, světlá Dcero nebe!

Přeložil O. Friš

Otázky k ukázce

1. Vyhledejte v textu přirovnání.
2. Vyhledejte personifikaci v textu.
3. Zdůvodněte netradiční pravopis velkých písmen v textu.
4. Najděte v textu oslovení.
5. Vyhledejte zvolání a zdůvodněte jejich užití.

Čínské písemnictví

- písmo - znakové, převzaly jej okolní národy,
- literatura: zachycovala čínskou vzdělanost - konfucionismus, taoismus – filozofické směry,
- literární památky: **Konfucius - Kniha písní** - shrnuje umělou i lidovou tvorbu, obsahuje hymny, obřadní tance, světské ódy i lidové písně, vyprávějící o lásce a životě,

  Hovory Konfuciovy – zachycují jeho filozofické myšlenky.

Ukázka

Kniha písní

Prosím tě…

Nelez už, Čung – c‘, prosím tě,
přes hradby do vsi k nám
a větve vrb nám nelámej!
Ne, pro ně nežehrám,
však z našich strach mám veliký!
Na tebe myslím sic,
co ale řeknou rodiče,
toho se bojím víc!

Nelez už, Čung – c‘, prosím tě,
přes zídku k oknům mým
a nenič naše moruše!
Ne, já jich neželím,
však z bratrů strach jde velice!
Na tebe myslím sic,
co ale řeknou bratři mí,
toho se bojím víc!

Nelez už Čung – c‘, prosím tě,
zahradou za mnou dál
a nelam větve santálu!
Ne, pro ně nemám žal,
však z řečí strach mám náramný!
Na tebe myslím sic,
že lidé budou povídat,
toho se bojím víc!

Otázky k textu

1. Určete, o jakou lyriku se jedná.
2. Určete druh rýmu.
3. Jaká je morálka ve staré Číně? Doložte na základě ukázky a srovnejte s dnešním chováním mladých lidí.
4. Jaká je forma veršů, charakterizujte autorův styl.
5. Pokuste se napsat báseň.

Písemnictví perské

- od 7. stol. př. n. l.,

- literatura: náboženské texty - modlitby
právnické texty
lyrické písně - sbírka **Avesta**.

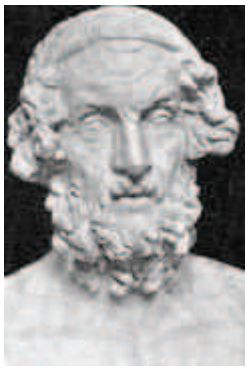
2.2. Antická literatura

- byla to první vyzrálá kultura vznikla v Řecku, do této země přišly řecké kmeny počátkem 2. tisíciletí před naším letopočtem, byla na okraji dvou starých kulturních oblastí s centry v Mezopotámii a na Krétě, obě civilizace měly na Řeky velký vliv a ti od nich přijímali mnoho podnětů a rozvíjeli mnohem rychleji své vlastní kulturní tradice,
- římská kultura se začala vyvíjet asi ve 3. století před naším letopočtem a čerpala z kultury řecké,
- antická kultura se stala základem pro celý další vývoj kultur evropských národů,
- v průběhu vývoje jednotlivých stylů se často umělci k antice vraceli a nechali se inspirovat pro svoji tvorbu,
- antika byla velmi vyzrálým obdobím, vznikalo velké množství památek, dala základ některým společenským vědám, v následujících obdobích se však literatura a umění dostala do rukou církve a umění bylo tematicky i myšlenkově okleštěno až do příchodu renesance, která opět hledala vzory v antické tvorbě, později se antika stala významnou oporou také klasicismu, ale její uměleckou sílu a vliv nemůžeme popřít v žádném období kulturního vývoje.

Řecká literatura
- od 8. stol. před naším letopočtem do 5. stol. našeho letopočtu,
- dělení: - období archaické,
- období attické,
- období helénistické.

Období archaické
- od nejstarších dob do 6. stol. př. n. l.,
- vyvinula se lyrika a epika na základě aiody = hrdinská píseň doprovázená strunným nástrojem,
- tato kultura je spjata s maloasijským pobřežím a ostrovy
Epika:

Homér (8. stol. před naším letopočtem)

Je nejznámější starořecký epický básník, autor nejstarších dochovaných řeckých eposů, žil asi v 8. stol. př. a. l., neznáme místo narození, 7 řeckých měst si činí nárok na to, aby byla uznána za jeho rodiště.

Dílo:

Ilias (Báseň o Iliu – Tróji) – epos obsahuje 24 zpěvů a 16 tisíc veršů, vznikl asi v 8. stol. př. n. l., zachycuje události posledních 51 dnů trojské války, která byla vyvolána únosem krásné Heleny, manželky spartského krále Ménélaa, Paridem, synem trojského krále Priama. Achilleus – nejstatečnější hrdina řeckého vojska odmítá dále bojovat, neboť vrchní vojevůdce Agamemnón si přivlastnil jeho válečnou kořist – dívku Briseovnu. Paridovi v boji zachraňuje život bohyně Afrodita. Trojané ustupují, ale přichází největší trojský hrdina Hektor a štěstí se otáčí v jejich prospěch. Achilleus přišel v boji o svého přítele a jde znovu do boje pomstít jeho smrt. Novou zbroj mu opatřila jeho matka od boha ohně Héfaista a Achillleus zabíjí Hektora, o jehož mrtvolu žádá jeho otec. Achilleus mu vyhoví a Hektor je pak za všeobecného smutku Trojanů spálen na hranici. V eposu vystupují lidé i bozi v idylické jednotě a je zde zdůrazněna vůle bohů, osudovost, ale i lidská touha po věčnosti.

Odyssea – vznikla počátkem 7. stol. př. n. l., obsahuje 24 zpěvů, 12 111 veršů, odehrává se 10 let po skončení trojské války a zachycuje Odysseův návrat na rodnou Ithaku (10 let). Odysseus bloudí již desátým rokem v cizině, z toho strávil 7 let v zajetí nymfy Kalypsó na ostrově Ogygia, pak ho na příkaz bohů musela propustit, ale při plavbě cestou domů způsobil bůh Poseidón velkou bouři a Odysseus je vyvržen na pobřeží, kde se mu dostalo milého přijetí krále Fajáků, vypráví jim zážitky z putování a za to ho odvezli na rodnou Ithaku, ale sami jsou proměněni při zpáteční cestě Poseidónem ve skálu. Odyssea hledá na popud bohyně Athény syn Télemachos, kterému se podaří s otcem setkat. Oba za pomoci dvou pastýřů pobijí nápadníky Odysseovy ženy Penelopy. Autor zdůrazňuje lásku k vlasti, rodině, společenskou odpovědnost lidí i bohů za vykonané činy. Odysseus je statečný, poctivý, moudrý, muž, Pénelopé je věrná manželka.

Ukázky

Ilias

(Achilles odmítl pro urážku další účast na bojích. Trojané vítězí. Patroklos požádal Achilla, svého přítele, aby mu zapůjčil alespoň své brnění a on mohl útočící Trojany zastrašit. Sám však padl.)

Apollon zatím
kráčeje vmísil se v zástup a zhoubnou Achaiům seslal
zmatenost, avšak Troům a Hektoru přinášel slávu.
Hektor si ostatních všech teď nevšímal, ani jich neklál,
nýbrž k Patroklu hnal své spřežení mohutných kopyt.
S vozu tu, Hektoru vstříc, rek Patroklos seskočil na zem,
oštěp v levici maje, však pravicí hranatý balvan,
lesklý, se země bral, jak rukou jej obsáhnout mohl.
Neváhal, napřáhl ruku a mrštil s rozmachem mocným –
nebyl nadarmo hod – bylť vozataj Hektorův raněn,
hrdinský muž, jejž Priamos král měl z vedlejší choti,
do čela balvanem ostrým, když koňské opratě řídil.
Obočí rozbito v ráz tím balvanem – nekladly kosti
odporu – vypadly oči a na zem do prachu klesly
na místě, před nohy přímo, a on jak potápěč sletěl
dolů s úpravné korby – a z kostí mu vyletěl život.
Posměch z něho si tropě, jsi pravil, Patrokle jezdče;
„Aj, jak mrštný to muž! Jak lehce tu po hlavě skáče!
Aby tak do konce snad též na moři rybném se octl!
Leckoho, hledaje ústřic, by nasytil tuhleten chlapík,
s korábu skákaje v tůň – by třebas i bouřlivá byla,
jak teď na pláni, s vozu tak dovedně po hlavě skáče!
Vida, i v národě trojském se vyskytne potápěč mnohý!“
Patroklos, skončiv tu řeč, hned na reka padlého vpadl,
přihnav se s prudkostí lví, jenž pustoše dobytčí stáje,
do srdce poraněn jest – tak vlastní síla ho zhubí –
taktéž k padlému reku jsi, Patrokle, přiskočil bleskem.
S vozu tu s druhé strany též Hektor seskočil na zem.
Ti tedy o Kebriona jako lvové se potkali bojem,
kteří o padlou laň kdes na vrchu vysoké hory,
hladem týráni oba, se utkají zuřivou myslí,
podobně o Kebriona dva chrabří v zápase mistři,
Patroklos Menoitiovec a slavný hrdina Hektor,
prahli, by tvrdým kovem druh druhovi prorazil tělo.
Hektor, když za hlavu jej již popadl, pustit ho nechtěl,
Patroklos Hektoru vstříc zas za nohu – všude tu kolem
strhla se strašlivá seč jak danajských mužů tak trojských.

Jako když jižní vítr, a východní, o závod dují
v lesních úvalech horských a hlubokým zmítají lesem,

jasanem, dubovým stromem a svídou s napjatou kůrou:
dlouhými větvemi svými se navzájem divoce bijí,
hukot nesmírný ječí a praskot lámaných větví –
podobně thajské mužstvo i trojské se na sebe vrhlo,
zuříce, nižádný z nich však nevzpomněl na zhoubný útěk.
Četné oštěpy ostré kol padlého utkvěly v tělech,
utkvěly perutné střely, když vylétly s tětivy luku.
Velkých balvanů déšť jim v rukou otřásal štíty,
válčícím o jeho tělo – on v hustých kotoučích prachu
ležel, velikán velký, a neměl už na mysli jízdu.

Pokud Helios bůh byl rozkročen nad středem nebes,
rány se s obou stran jen sypaly, padalo mužstvo,
ale když jasné slunce se chýlilo k výpřeži býků,
tehdáž thajský voj byl vítězem – naproti sudbě,
který z dosahu střel pak vyrval padlého reka,
z válečné Troů vřavy a krunýř svlékl mu s plecí.
Patroklos, na mysli zhoubu, se do řad Trojanů vrhl,
třikrát mezi ně vrazil, jsa hbitý jako sám Ares,
strašlivým hlasem křiče, a třikrát devět jich zabil.
Když se však po čtvrté již chtěl rozehnat, podoben bohu,
tenkrát života tvého, ó Patrokle, zjevil se konec,
neboť kráčel ti vstříc bůh Foibos v zuřivé seči,
hrozný – on neviděl jej, jak kráčí ve vřavě boje,
neboť mu naproti vyšel, jsa ve vzduch zahalen hustý.
Přistoupil odzadu k němu a shora jej udeřil dlaní
do zad a širokých plecí – a jemu se stočily oči.
Srazil ranou mu svou bůh Apollon přilbici s hlavy,
která, hlasitě řinčíc, se koulela pod nohy koňské,
přilbice s otvory v hledí, a celý se krví a prachem
potřísnil její chochol – dřív ovšem nebylo možná,
aby se třísnila prachem ta přilbice s chocholem z žíní,
poněvadž božský muž jí hlavu, spanilé čelo,
Achilleus, kryl – však tenkráte Zeus jí Hektoru popřál,
na své hlavě ji nést, vždyť zhouba mu na blízku byla.
Také stinný oštěp byl v ruce mu nadobro zlomen,
těžký, velký, pevný a kovaný, s ramenou jeho
štít též s okrajem zdobnými s řemenem, svezl se na zem,
také se uvolnil krunýř, jak Apollon udeřil reka.
Patrokla pojala závrať, a statné údy mu klesly.
Stanul tu úžasu pln – vtom zezadu ostřeným kopím,
nablízku, dardanský muž jej ranil do středu plecí,
Euforbos, Panthoův syn, jenž souvěké jinošství všecko
předčil kopím i jízdou i nohama rychlýma v běhu:
vždyť hned tenkráte již, když po prvé s povozem přijel,
dvacet srazil jich s vozu, ač teprv vláčit se učil.
Tento tě ranil nejdřív svým oštěpem, Patrokle jezdče,
avšak tě nezabil přec, než couvnuv, schoval se v zástup,
z rány svůj z jasanu oštěp dřív vytrhnuv: odvahy neměl
podstoupit s Patronem boj, byť zbroje i zbraně byl zbaven.

Patroklos bohovou ranou a kopím zbavený síly,
kvapem v soudruhů dav zas couval, prchaje smrti.
Hektor, jakmile zhlédl, jak Patroklos, hrdina chrabrý,
hledí se uchýlit zpět, jsa ostrým oštěpem raněn,
prošel řadami vojska, a přiskočiv, oštěpem ostrým
bodl ho do hloubi slabin a naskrz hrotem ho prohnal.
Padl, až duněla země – i zarmoutil Achajce velmi.

Otázky k textu

1. Zreprodukujte ukázku.
2. Kdo je Patroklos?
3. Charakterizujte autorův styl.
4. Určete, o jaké tvary se jedná: **couvnuv, vytrhnuv**.
5. Co víte o bohu Areovi?

Odyssea

Odysseův návrat na rodnou Ithaku

Tu Odysseus jasný se vzbudil
ze spánku na milé půdě své otčiny, aniž ji poznal,
neboť byl předlouho vzdálen. Vždyť Athéna, Diova dcera,
rozlila hustou mlhu kol něho, aby mu všechno
řekla a učinila ho neznámým, aby ho nikdo
nepoznal z občanů v městě, ni z přátel, ni manželka dříve,
než by se plně pomstil všem ženichům za jejich zpupnost.

…

I tesknil po rodné zemi,
vlekl se podél břehu, kde hlasitě hučelo moře,
tonul v žalostném nářku. V tom přišla mu Athéna zblízka,
mladému pastýři ovcí jsouc podobna postavou těla.

…

Odysseus radosti pln ji spatřil a v ústrety vyšel,
ozval se k bohyni takto a hovořil vzletnými slovy:

…

„Také tohle mi pověz, a pravdivě, abych to věděl!
Které to země a obec? A jací lidé tu žijí?“

…

Athéna jiskrných zraků zas na to mu odpověděla:
„Ovšemže drsná to země a není pro koně sjízdná,
není však přespříliš nuzná, ač rozsáhlá také zas není.
Obilí nesmírné množství v ní uzrává, zraje v ní víno,
neboť přehojná rosa a déšť jí vždy dodává vláhy.
Výbornou pastvou je koz a dobytka. Všeliké druhy
stromů tu jsou a stále dost vody je pro napajedla.
Proto as, cizinče, došlo i do Tróje Ithaky jméno,
třebas prý vzdálena velmi je Trója od řecké země!“
Zaplesal po těchto slovech ten trpitel, Odysseus jasný,
těšil se ze své vlasti a políbil žírnou zemi.

Potrestání ženichů
(Pénelopé)

Hned pak se ujala slova a ženichům přednesla návrh:
„Nyní, ženiši zpupní, mě poslyšte, co jste mi vpadli
v dům, v němž stále a stále jen strojíte hody a pitky,
když tak dlouho je pryč můj muž – však docela žádné
záminky jednání svého jste nemohli vymyslit jiné,
nežli že chcete mě mít, svou ženou mě učinit chtíce.
Nuž, teď, ženiši, vzhůru, teď o to vám nastává zápas!
Zde je velký luk, jejž božský Odysseus nosil.
Kdokoli manželův luk z vás nejsnáz rukama napne,
kdo též prostřelí šíp skrz všechněch dvanácte sekyr,
s tím hotova jíti a s tímto se rozloučit domem,
manželským, obzvlášť krásným a bohatým hojnými statky,
na nějž si často, jak mním, pak vzpomenu, třeba jen ve snách.“

…

Však Odysseus důvtipné mysli,
hned jak lučiště zdvíhl a zevšad prohlédl dobře –
jako si pokaždé muž, jenž loutny a zpěvu je znalý,
lehounko natáhne strunu a napne ji na nový kolík,
tětivu z ovčího střeva si na obou připevně koncích,
tak ten veliký luk též Odysseus lehounko napjal.
Potom tětivu chopil a pravou rukou ji zkoušel:
krásný vydala tón, jsouc vlaštovce podobna hlasem.

V ženiších veliký žal byl probuzen.

Všechen tu rázem pobledla tvář.
Dal znamení Zeus svým zahřměním silným.
Zaplesal Odysseus slavný, jenž tolik zápasů přestál,
že mu syn lstivého Krona tím zahřměním znamení dává.
Rychlý tu uchopil šíp, jenž ležel na stole před ním,
vyňatý. Ostatní střely až dosud ve vnitřku toulce
vězely. – Za krátký čas jich Danajci zakusit měli.
Luk ten za ohbí chopil a strunu i zářezy táhl,
na židli, na které seděl, a vypustil z lučiště šipku,
přímo ji před sebe míře. I nechybil sekyry žádné.
Naopak, otvorem prvním a všemi pak prolétl veskrz těžký, okovaný šíp.

Přeložil O. Vzorný

Otázky k textu

1. Kdo je Zeus?
2. Co si musel Odysseus po návratu domů vydobýt?
3. Co odpověděla Athéna Odysseovi?
4. Po kolika letech se hlavní hrdina vrátil domů,
5. Jakým způsobem Odysseus prozradil svou identitu?

Lyrika:

- elegie - souvisí s folklórními písněmi doprovázenými na píšťalu, poučná,

- lyrika monodická - pro sólový zpěv za doprovodu lyry.

Archilochos – představitel lyriky jantické.
- lyrika monodická - pro sólový zpěv za doprovodu lyry.

Sapfó

Básnířka, která se narodila na ostrově Lesbos v Egejském moři, pocházela z aristokratické rodiny, která se angažovala v politickém životě. Provdala se za bohatého kupce, s nímž měla dceru Kleis a zdědila po něm značné jmění, v roce 604 p. n. l. kvůli bojům o moc uprchla na Sicílii a na rodný ostrov se vrátila krátce před svou smrtí. Vedla dívčí kroužek, který uctíval hudbou a poezií bohyni lásky Afroditu a devět Múz. Psala elegie a hymny.

Dílo:
Písně

Ukázka

Písně

Lásku k tobě jsem dávno již cítila, Atthido,
tehdy ještě , když kvetoucí pannou jsi bývala;
malou dívkou ses tehdy mi zdála a nevzhlednou…

Erós ochromující mnou zmítá zas,
sladkotrpký a nepřemožitelný plaz.

Tebe mrzí však mysliti, Atthido,
na mne, za Andromedou pobíháš…

Jaká to selka mámí tvou mysl, oděná v selský šat,
jež neumí táhnout ni vlečku přes kotníky?

Teď krásné došla odplaty Andromeda!...

Bloudku, jenom se příliš tím prstýnkem nepyšni!

Vychloubačnost neroste až k nebi…

Dívky tebe protivnější,
krásko má, jsem nepoznala!...

Ležet, až přijde smrt, budeš
a nic po tobě nezbude,
ani touha ni stesk v budoucí čas:
nejsiť ty účastna
růží pierských Múz. Beze vší cti zajdeš
i v podsvětí
davem mlžných kde těl budeš se brát,
duše až odletí –
- přeji si upřímně mrtva být!
Odcházela, a žalostně vzdychajíc,

v slzách takto mi pravila:
„Ach, jak těžký to pro nás los!
Sapfo, opouštím tebe tak nerada!“

A já takto jsem děla k ní:
„Šťastnou cestu a vzpomínej
na mne! Jak jsme tu o tebe dbaly, víš.

Ne-li, připomenu ti vše.
Zapomínáš, ó družko má,
jak byl krásný a radostný život náš.

Věnci četnými z fialek,
z vonných růží a šalvějí
zdobívala sis u mne své kadeře;

hojné vínky jsi splétala
z květů na jaře rozkvetlých,
těmi sis měkkou šíji věnčila;

hojným balzámem z květných šťáv,
vzácným brenthem královským
natírala sis hlavu a krásný vlas;

na měkkém lůžku nachovém,
na jemných asijských kobercích
sladces tišila touhu svou po dívkách.

Nebylo tance ni oběti,
chrámu, posvátných jasných vod,
kde jsme nebyly přítomny také my;

nebylo háje v jarní čas,
odkud by nezněl louten zvuk
anebo půvabných družek sladký zpěv…“

…

Jedni vojsko jízdné a jiní pěší,

jiní loďstvo na zemi černé mají
za věc nejkrásnější; a já zas ono,
po čem kdo touží.

Lehce to lze každému učiniti
jasným. Helena, která zhlédla tolik
slavných lidí, zrádného muže kdysi
poctila přízní,

s kterým zašel veškeren věhlas Troje;
na své milé rodiče, na své dítě
ani nevzpomněla; ji k lásce svolnou
na scestí svedl.

Otázky k textu

1. Kdo byl Erós?
2. Vyhledejte v textu poetismy.
3. Jakému druhu lásky věnuje autorka své verše, doložte na ukázce.
4. Popište život, jakým hrdinky žily.
5. Na kterou antickou postavu se odkazuje Sapfó a proč.

Anakreón
- lyrika sborová - **Pindaros** – ódy,

- folklór - Aisópos (Ezop)

Je považován za zakladatele bajek, v Řecku žil asi v 6. stol. př. n. l., zřejmě pocházel z Malé Asie a žil v Athénách a na ostrově Samos, o jeho životě toho není

mnoho známo, narodil se pravděpodobně jako otrok thráckého nebo fryžského původu, po propuštění z otroctví hodně cestoval – Řecko, Babylonie, Egypt. Některé zdroje uvádějí, že byl celý život velmi nemocen, jiné, že byl mrzák. Podle pověsti byl Ezop křivě obžalován ze svatokrádeže a v Delfách odsouzen k smrti a shozen ze skály. Své bajky přednášel ústně. Na Ezopa navázali Jean de La Fontaine a Ivan Andrejevič Krylov.
V bajkách se vyskytuje lidová moudrost a ponaučení.

Dílo:
Bajky

Ukázky

Bajky

Lev a liška

Lev zestárl a nemohl si už opatřovat potravu silou, proto se rozhodl, že si k ní bude pomáhat chytrostí. Odešel do jedné jeskyně, lehl si tam a předstíral, že je nemocný. Zvířata ho přicházela navštívit, on se jich zmocňoval a požíral je. Už mnoho zvířat takto zahynulo, když přišla liška, která pochopila jeho lest, zastavila se kus od jeskyně a vyptávala se, jak se mu daří. Když lev řekl, že špatně, a ptal se jí, proč nejde dovnitř, řekla: „Já bych šla dovnitř, kdybych neviděla stopy mnoha zvířat vcházejících, ale žádnou stopu někoho vycházejícího."
Tak se rozumní lidé vyhnou nebezpečí, protože podle různých známek předvídají.

Chlapec zloděj a jeho matka

Chlapec vzal ve škole spolužákovi psací tabulku a přinesl ji matce. Protože matka ho nepokárala, ale dokonce ho ještě pochválila, ukradl podruhé plášť a přinesl jí ho a ona si ho vzala s ještě větší radostí. Jak čas plynul, dospěl chlapec v mladíka a začal krást i větší věci. Nakonec ho jednou chytli při činu a vedli ho s rukama svázanýma na zádech ke katovi. Matka šla za ním a bila se do prsou. Syn řekl, že by jí chtěl ještě něco pošeptat do ucha. Když k němu přišla, v rychlosti jí zaťal zuby do ucha a ukousl je. Matka ho vinila z bezbožnosti, protože mu nestačí, co všechno provedl, navíc ještě zmrzačil vlastní matku, a tu on ji přerušil a řekl: „Kdybys mi byla nařezala, když jsem se dopustil první krádeže a přinesl ti ukradenou tabulku, nebyl bych došel až sem a nevedli by mě na popravu."

Bajka ukazuje, že není-li zlo trestáno hned v začátcích, roste a zvětšuje se.

Žáby hledající krále

Žabám bylo líto, že nemají vládce, proto vypravily poselstvo k Diovi s prosbou, aby jim dal krále. Zeus viděl, jak jsou hloupé, a tak jim hodil do rybníka poleno. Žáby se nejprve polekaly šplouchnutí a ponořily se až na dno rybníka, za chvíli však, když se poleno nehýbalo, vynořily se a jejich pohrdání došlo tak daleko, že si na ně vylézaly a sedaly. Usoudily, že je pod jejich důstojnost mít takového krále, a přišly podruhé k Diovi a žádaly ho, aby jim vládce vyměnil, protože ten první je příliš líný. Zeus se na ně rozhněval a poslal jim vodního hada, a ten je chytal a požíral.
Bajka ukazuje, že je lepší mít vladaře netečné než výbojné.

Liška a kozel

Liška spadla do studně a byla nucena v ní zůstat, protože z ní nedokázala vylézt. K té studni přišel kozel, kterého trýznila žízeň, spatřil v ní lišku a zeptal se jí, zda je voda dobrá. Liška měla radost z té šťastné náhody, vychvalovala vodu, tvrdila, že je zdravá, a zvala ho k sobě do studně. Kozel seskočil, protože v té chvíli viděl jen svou touhu; jakmile uhasil žízeň, uvažovali s liškou, jak odtud. Liška prohlásila, že už vymyslila způsob, jak by se oba zachránili: „Kdyby ses chtěl opřít nohama o obezdění studny a sklonit rohy, vyběhnu po tvém hřbetě, a pak tě vytáhnu.“
Kozel ochotně poslechl, liška mu vyskočila na zadek, vyběhla po jeho hřbetě, opřela se mu o rohy, dostala se až k okraji studně, vylezla a běžela pryč. Kozel jí vyčítal, že nedodržela úmluvu, a tu se liška otočila a řekla mu: „Můj milý, kdybys měl tolik rozumu, kolik máš na bradě vousů, nebyl bys skákal do studně, dokud by sis nerozmyslil, jak se dostaneš ven.“
Stejně tak se i rozumní lidé mají pustit do nějaké činnosti teprve tenkrát, až rozváží, k čemu povede.

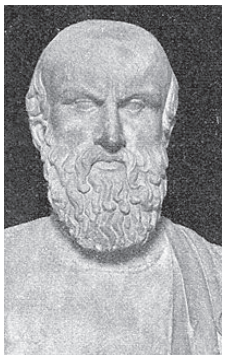
Otázky k ukázce

1. Charakterizujte bajku, alegorii, personifikaci.
2. Které další představitele bajek znáte?
3. Které slohové útvary se mohou vyskytovat v bajkách?
4. Vypracujte krátkou bajku s ponaučením.
5. U první bajky zdůvodněte interpunkci.

Období attické
- 5. - 4. stol. př. n. l., podle kraje Attika, kde ležely Athény, hlavně drama a próza,
- starořecké drama: vznik z obřadních her, hlavní žánry - tragédie, komedie, masové podívané, 3 dny - tragédie, 1 den – komedie,

- tragédie - střet s nadlidskými silami, konflikt mezi starou rodovou společností a novou demokratickou.

Aischylos

Byl synem bohatého statkáře Euforióna z Eleusíny, později žil v Athénách. Původním povoláním byl voják, bojoval v řecko-perských válkách – tyto zásluhy vyzdvihl v nápise na hrobě, který si sám napsal. Účastnil se bitev u Marathónu a Salamíny. Podle nedoložené legendy zemřel, když mu orel pustil na hlavu želvu.

Je považován za zakladatele antické tragédie, zavedl druhého herce a stal se tak tvůrcem evropské dramatické tradice. Jeho náměty byly téměř vždy mytologické, jen občas historické (Peršané). Prosazoval demokratické ideály, svobodu a obětavou lásku k vlasti, zastával názor, že svět je řízen božskou spravedlností. Základním rysem tragična, podle Aischyla, je lidské jednání plné nebezpečí, které každou chvíli přivádí člověka do bezvýchodných situací, v nichž tentýž čin je nutností, povinností, zásluhou ale současně největším proviněním.

Aischylos byl zbožný člověk, takže podle něj byla moc bohů neomezená. V jeho hrách vystupuje Zeus jako spravedlivý vládce, který nesnáší lidskou domýšlivost a stíhá ji zaslepením, ve kterém se člověk dopustí hříchu a provinění a je za něj potom potrestán.

Je autorem 90 tragédií, avšak pouze sedm z nich se dochovalo v celém znění.

Dílo:

Oresteia - jediná úplně dochovaná antická trilogie, její části jsou Agamemnon, Choéfory, Eumenidy. Děj začíná tím, že král Agamemnon obětuje svoji dceru, aby mohl odjet válčit a po návratu domů z trójské války je zabit svojí ženou Klytaimnéstrou a jejím milencem Aigisthem. Jeho syn Orestés ho na radu bohů pomstí (zabije vraha i svou matku), ale stane se horším vrahem, než jeho matka. Pronásledují ho božské Lítice, z čehož zešílí a hledá pomoc u bohyně Athény, která předsedá soudu a nakonec Lítice usmíří a Orestovi je odpuštěno. Pomsta patří do rukou bohů, člověk sám není schopen odhadnout, kam ho jeho čin pomsty může zavést. Dílo pochází z roku 458 př. n. l.

Ukázka

Oresteia

Všichni se hrnou s tasenými zbraněmi k paláci, ale u vchodu se zarazí a v hrůze odskočí. Vrata se rozevřela. V domě je vidět mrtvolu Agamemnónovu, ležící v mělké stříbrné vaně; přes ni je přehozeno velké třásnité nachové roucho. Nedaleko vany

leží mrtvá Kasandra. Poněkud v popředí stojí Klytaimnéstra: v ruce drží zkrvácený meč, obličej a šaty má postříkány krví. Krátká pauza.

Klytaimnéstra
Ten zápas dávno jsem už chystala,
a třebas pozdě, zvítězila jsem.
Zde stojím, kde mé rány dopadly;
je dokonáno. Jak jsem provedla
svůj čin, to nijak nechci zapírat.

Postoupí několika pádnými kroky před vrata paláce. Sbor před ní zděšeně ucouvne.

Já roucho, síťkované rybářské
jak síť a velké, plné nádhery,
však zhoubné, jsem naň vrhla – nemohl
se vyplésti, ba ani brániti.
Dám mu dvě rány. Dvakrát vykřikl
a zhroutil se. Když ležel, přidala
jsem třetí, slíbený dík Hádovi,
obránci mrtvých, vládci podsvětí.
Tak padnuv, ducha svého vyvrhne;
a jak tak chrlil prudký krve proud;
tou tmavou sprškou rosy krvavé
mě postříkal. (Za řeči vše ukazuje.)
Však mne to těší tak,
jak těší setbu, z klíčků rašící,
proud svěží vláhy, nebem seslané.

Oběť na hrobě předvádí vnitřní svár Orestův a hodnocení matčina činu. V závěru se však Orestés rozhoduje jednoznačně. Zabije Aigistha a ztrestá i Klytaimnéstru.

Klytaimnéstra
(rozhrnující si šat na prsou)
Ó zadrž, synu, šetři, dítě mé,
těch prsou! U nich dřímals tolikrát,
z nich sávals mléko živné svými rty!

Orestovi meč poklesne, váhaje obrátí se k Pyladovi.

Orestés
Co počít, Pylade? Mám šetřit matky?

Pyladés
A což ten zbytek věštby, Foibem z Delf
ti dané, a náš pevný úradek?
S každým se znepřátel, jen s bohy ne!

Orestés
Máš, myslím, pravdu, poradils mi dobře.

(Ke Klytaimnéstře)

Pojď za mnou, chci tě zabít u něho!
Tys nad otce ho kladla, když byl živ:
i s mrtvým spávej, když ho miluješ,
a kohos měla milovat, máš v zášti.

Klytaimnéstra Mnous vyrostl: chci s tebou zestarat.

Orestés Chceš se mnou žít, když otce zabilas?

Klytaimnéstra Tím byl též vinen osud, dítě mé!

Orestés I tvou smrt tedy osud nastrojil!

Klytaimnéstra Nic nedbáš, dítě, kleteb matčiných?

Orestés Ty, matka, vyvrhlas mě do bídy!

Klytaimnéstra Vyvrhla? V přátelský jsi přišel dům!

Orestés Zle zaprodán – syn svobodného otce!

Klytaimnéstra A kde je cena z toho prodeje?

Orestés Stydím se ti ji zjevně vytknouti.

Klytaimnéstra Nač? Vytkni však i hříchy otcovy!

Orestés Nehaň! On válčil, tys tu seděla!
.
Klytaimnéstra Být bez mužů je, dítě, ženám trudné.

Orestés Ty sedí doma, muž je živí prací.

Klytaimnéstra Ty, zdá se, dítě, matku zabiješ!

Orestés Ne já, ty sama sebe zabiješ!

(Ohrožuje ji mečem.)

Klytaimnéstra
(unikajíc) Ó, střez se hněvu Lític matčiných!

Orestés Jak ujdu, šetře tebe, otcovým?

Klytaiméstra Ah, marně lkám, jsi chladný jako hrob.

Orestés Ten los ti otcův osud uchystal.

Klytaimnéstra
(ukazujíc na něho) Ach, toť ten had, můj plod, mnou živený!

Orestés Ten strašný sen byl věru prorocký.
Vraždilas hříšně: strp tu hříšnou smrt!

V Usmířených, Líticích je Orestés pronásledován Erinyemi (bohyněmi pomsty) za to, že zavraždil matku. V závěru tragédie je rozhodnutím bohyně Athény Orestés osvobozen.

Athéna Je na mně, abych rozhodla tu při.

(Vezme si z oltáře hlasovací kamének.)

Svůj hlas já přidám v prospěch Orestův!
Já nemám matky, nemám rodičky
a kromě sňatku, který odmítám,
jsem vší svou duší mužům oddána:
jsem naveskrz a zcela otcova.
I nedám přednost smrti ženy té,
jež muže, strážce domu, zabila.
I rovnost hlasů zprostí Orestea!

(K soudcům.)

Soudcové, kterým svěřen úkol ten,
vysypte rychle losy z osudí!

Dva ze soudců odejdou za oltář.

Orestés Ó Foibe, jak se ten soud rozhodne?

Náčelnice sboru Ó matko, černá noci, vidíš to?

Orestés Mne čeká život nebo oprátka!

Náčelnice sboru Nás další úcta nebo zánik a zmar!

Soudcové přinesou osudí, sluhové za nimi stolek.

Apollón Vysypte hlasy z uren, poctivě
je oddělte a řádně sečtěte!
Nedbalost může zplodit velké zlo,
zdar domu spasit jediný jen hlas.

Soudcové vysypou na stolek kaménky z každého osudí zvlášť a seřadí je po pěti do dvou skupin, dávajících stejné obrazce! Osvobozovacích kaménků je však o jeden méně.

Athéna
(přistoupí ke stolku a přidá k osvobozovacím kaménkům svůj)

Je zproštěn viny krvavé ten muž:
hle rovnost hlasů vyšla sčítáním,

Vzrušení u všech; za něho Apollón zmizí.

Přeložil F. Stiebitz

Orestés A byla vinna či snad nebyla?
Ten plášť je svědkem, o nějž otřela
meč Aigistův!
A skvrny krve a snad také čas jsou příčinou,
že na tolika místech setřen je
nach pláště tkaného. Teď ještě byl jsem rád,
že čin jsem vykonal –
to když jsem mluvil právě o plášti,
jímž otec zahynul. A náhle chtěl bych plakat
i pro svůj čin, i pro svou všecku bídu
a pro celý náš rod. Tím smutným vítězstvím
jsem poskvrnil jen sebe.

Otrokyně Nikdo nežije věčně
bez útrap, bez starostí.
Žal přijde vždycky, dříve či později, sám.

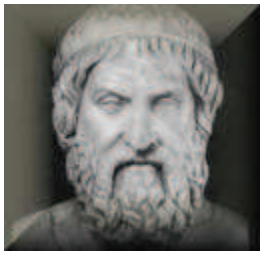
Přeložil V. Šrámek

Otázky k textu

1. Jakou funkci má v řecké mytologii Hádés?
2. Charakterizujte klasickou řeckou tragédii.
3. Osvětlete vztahy matky a syna.
4. Jakou roli hráli bohové v životě lidí v době antiky?
5. Které řecké bohy znáte?

Sofoklés

Byl athénský dramatik, herec, autor tragédií, narodil se roku 496 př. n. l., zemřel roku 406 př. n. l., pocházel ze vznešené rodiny, napsal 123 dramat, dochovalo se pouze 7 tragédií, jeho hrdinové uznávají božskou moc, které nemůže nikdo uniknout, bohy považuje za ideální.

Dílo:
Antigona – král Oidipus měl dva syny – Éteokla a Polyneika, kteří zápasili o vládu nad Thébami. Polyneikés byl vypovězen z vlasti, shromáždil však vojsko a vypravil se proti Thébám, kde oba bratři padli. Strýc Kreón se ujal vlády a nechal pohřbít pouze Éteokla jako obránce vlasti a Polyneika jako vlastizrádce ponechal na pospas dravcům. Jejich sestra Antigona však neuposlechla králův rozkaz a řídila se božským zákonem, jenž příbuzným přikazuje pohřbít své mrtvé. Antigona Polyneika pohřbila a za svůj čin byla zazděna ve skalní kobce. Kreontův hněv nezlomily ani prosby jeho syna Haimona (Antigonin snoubenec), ale bál se pomsty bohů a na radu věštce Teiresia chtěl Antigonu propustit. Ona se však oběsila a Haimon proklel svého otce a probodl se mečem. Poté spáchala sebevraždu i jeho matka Euridika. Král byl za svou krutost potrestán samotou.
Elektra - po návratu z trojské války byl král Agamemnon zavražděn svou ženou Klytaimnestrou a jejím milencem Aigisthem. Nejstarší dcera Agamemnonova, Elektra, chtěla zachránit malého bratra Oresta, a proto ho nechala odvézt do ciziny na vychování, kde Orestés dospěl a vrací se zpět, aby pomstil otcovu smrt. Přichází tajně a rozhlásil, že je mrtev, aby vyzkoušel svou matku a sestru. Elektra truchlí, ale matce se ulevilo a je šťastná, Orestés vniká do paláce a zabíjí matku i jejího milence – krále. Věří, že otec je pomstěn a jejich rod vykoupen z prokletí.

Ukázka

Antigóna

Sbor

Mnoho je na světě mocného,
nic však mocnější člověka.
On i za větrů bouřlivých
přes moře siné se vydává
a proniká přívalem hlučných vln,
jež smáčejí jeho loď.

I zemi, nejvyšší ze všech božstev,
neúnavnou a nezmarnou, rok co rok
sužuje pluhem, jejž obrací sem a tam,
když s plemenem koní brázdí půdu.

On též do léček úskočných
lapá bystrého ptactva rod,
loví divoké zvěře dav,
tvorstvo žijící v hlubinách vln
zná chytati do smyček spletených v síť,
ten důvtipu plný muž!
I šelmu, žijící volně v horách,
ovládá bezpečně silou své myšlenky,
ohřívenou šíj koně si krotí jhem
i horského nezdolného býka.

On mluvu si osvojil též
i hbitého myšlení um
a vypěstil pudy sdružovat se do měst;
zná unikat mrazům nevlídným,
jasným střelám i lijákům,
jsa důmyslu pln; a žádné věci budoucí
se bez úmyslu nechápe.
Jen smrti uniknout neumí;
jak ujít však těžkým nemocem,
v tom se vyzná.

Tu obratnost maje a vtip
i moudrost, jíž netušil sám,
hned k dobru se kloní, hned zas ku zlu chýlí.
Kdo zákonů své otčiny dbá
i přísahou posvěcených práv,
ten povznáší vlast; však ten je vlasti nehoden,
kdo směle zlu se oddává.
Kéž nikdy nesdílí můj krb
a dalek je mému myšlení ten,
kdo tak jedná!

Přeložil V. Šrámek

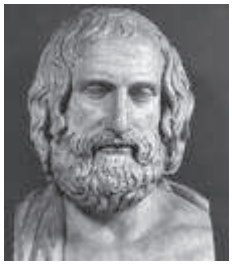

Otázky k textu

1. Koho opěvují tyto verše?
2. Vyjádřete hlavní myšlenky poslední sloky.
3. Je pro antickou tvorbu typické vystoupení sboru?

4. Vysvětlete pojem **siné** (moře).
5. Vyhledejte v textu zájmena a určete jejich druh.

Euripidés

Narodil se roku 480 před naším letopočtem v Salamině a zemřel v roce 406 před naším letopočtem v Makedonii, kde byl hostem krále Archelaa. Žil v Athénách, ve svých hrách se soustředí na psychologické prokreslení postav, řeší otázky lásky a nenávisti, touhu po moci, zoufalství vrcholící šílenstvím, polidšťuje hrdiny a opovrhuje božstvy, řeší mezilidské vztahy a zabývá se povahami žen.

Dílo:
Médea – hlavní hrdinka utekla do Korintu, neboť zradila otce a účastnila se bratrovraždy, čímž pomohla svému muži Iasonovi ke zlatému rounu. Poté zjistila, že ji chce opustit a oženit se s dcerou krále Kreonta, Médea se chce pomstít a posílá nevěstě otrávené šaty, umírá však i král, neboť se snažil šaty z dcery strhat. Svoji pomstu nešťastná žena dovršila vraždou svých dvou synů, Iasonovi nedovolila ani poslední rozloučení se syny, s jejich mrtvolkami odlétá do Athén v dračím voze svého děda, boha Hélia.

Ukázka

Médea

Ach, ze všeho, co dýše a co na světě
má rozum, jsme my ženy nejnešťastnější!
My předně kupou peněz samy musíme
si koupit muže, on pak těla našeho
se stane pánem – horší zlo zla prvého!
A tu jde hlavně o to, dostat řádného
či špatného; neb rozvod – není ženě ctí
a odmítnouti muže – to je nemožné**!**
Tak vstoupí žena do nového života,
a neznajíc ho z domu, musí hádati,
jak vyhověti svému choti nejlépe.
A podaří- li se to naší námaze,
že nese aspoň klidně manželské své jho,
toť vrchol blaha; ne-li – zbývá jenom smrt!
Vždyť je-li muž náš něčím doma rozmrzen,

jde k milce zbavit srdce hořké nechuti;
my na jediné duši smíme zraky lpět!
Však žijeme prý doma v teplém bezpečí,
co muži za nás v poli mečem bojují:
ti hlupci! Třikrát postavit se raději
chci nepříteli nežli jednou roditi!

…

Však potom bylo vidět hrozné divadlo!
Neb náhle zbledla, zpět se zapotácela
a na údech se třesouc, stěží dostihla
své židle, na niž klesla, nežli upadla.
A jedna stará služka, která myslila,
že Pán či jiný bůh ji děsem navštívil,
hned zavýskla, by odvrátila zlo: tu zří
však bílou pěnu na rtech, oči zvrácené
a bledé tváře, z kterých prchla všechna krev,
i zanechala výskotu a žalostně
se jala kvílet. Služky se hned rozběhly,
ta k otci králi, jiná za manželem zas,
by zvěstovaly nevěstino neštěstí;
a pomateným během duněl celý dům.
A svižný chodec byl by jistě dorazil
už k cíli dráhy, běže jeden celý hon,
než procitla. Tu otevřela oči své
a z úst dřív němých vydral se jí hrozný vzdech.
To vzbudila ji dvojí trýzeň zákeřná.
Žár podivného ohně, který sžíral vše,
jí sálal z vínku, jenž jí zlatem zdobil vlas;
a tenká, jemná říza, dar to dětí tvých,
jí rozhlodával bílé tělo, nebohé.
I vstane z křesla, prchá celá v plameni
a hází hlavou, třese vlasy sem a tam,
by shodila ten vínek; ale zlatý skvost
jí drží pevně v kadeřích, a mocný žár
vždy vzplál tím více, čím víc hlavou potřásla.
Tu padla k zemi, přemožena neštěstím,
a nikdo kromě otce by ji nepoznal:
neb ani oči nebylo lze rozeznat,
ni sličné tváře, nadto z hlavy krev
se řinula jí v kapkách s ohněm smíšená,
a kusy masa z kostí opadávaly
jak pryskyřice, tajným jedem zhlodány.
Ten hrozný pohled! A my všichni báli se
jí dotknout: její osud byl nám výstrahou –
však otec, chudák, hrozné rány neznalý,
se náhle přihnal, zabědoval bolestně
a klesl nad mrtvolu, vzal ji do rukou
a líbal, naříkaje: „Dcero nešťastná,

ký hrozný démon zničil tě tak hanebně?
Kdo uloupil mně starci, hrobu blízkému,
ach, tebe? Běda! Kéž smím s tebou zemříti!“
Když konečně již ustal v nářku, kvílení,
chtěl pozvednouti opět staré tělo své,
však marně! Jemnou řízou tak byl připoután
jak břečťan na vavřínu. Byl to strašný boj!
Kmet chtěl svou nohu vztyčit, mrtvá nevěsta
však lnula k němu pevně; a když násilím
se vzpíral, rvala z kostí maso po kusech.
Pak zvolna ustal, ubožák, a vydechl
svou duši, neodolav tomu trápení –

…

Je rozhodnuto, ženy přišel činu čas:
hned usmrtím své děti a pak uprchnu!
Teď nesmím váhat, abych nevydala jich
svým nepřátelům, smrti ještě hroznější.
Je souzeno jim zemřít, není vyhnutí;
i usmrtím je sama, jejich matka, já!
Nuž ozbroj se, mé srdce! K čemu otálím
ten děsný, ale nutný vykonati čin?
Jen vzhůru, bídná ruko, chop se meče, chop,
jen vystup na bolestné žití kolbiště
a neochabuj, nevzpomínej dítek svých,
že je máš ráda, žes je porodila – ne!
Jen tento kratičký den dětí zapomeň
a potom – plakej, plakej! Usmrtíš je sic,
však byly ti drahé – ach, já nešťastná!

Sbor

Ó, Héliův paprsku, ty přejasný,
ó Země, ty máti všech, ó pohleďte, pohleďte sem,
zde na ženu neblahou, než krvavou pravicí
svůj vlastní plod zavraždí a sama se zahubí tak!
Jeť tvá to ratolest přec, tvůj zlatý rod
ji vydal: mám strach, že by lidé
tvou božskou prolili krev!
Nuž zadrž, zadrž ji, ó světlo nebeské,
a vypuď ji z příbytku, tu ženu nešťastnou,
jež pod tíhou prokletí se změnila v Lítici!

Oh, nadarmo byl tvůj trud i starosti
a bolesti porodní, v nichž vydalas drahý svůj plod!
Ó žes z otčiny kdy vyplula v cizí kraj
a průchodem tmavých skal, tak divokých, pronikla!
Proč přepadl duši tvou tak těžký hněv,
ty bídná, že vražda jen strašná

je s to jej usmířit?
Kdo vztáhne na vlastní krev svou ruku zločinnou,
ten těžce se poskvrnil, a víš přec stejně jak my,
že za trest na vrahův rod bůh sesílá hoře a strast!
(z domu je slyšet hluk a volání Médeiných synů)

Přeložil V. Šrámek

Otázky k textu

1. Vysvětlete Médein čin – jaké byly její pocity.
2. Vysvětlete pojem Lítice.
3. Jaké bylo postavení žen v době antiky?
4. Jde o text lyrický či epický?
5. Vyhledejte zastaralé tvary.

Další představitelé:

Aristofanés – komedie,
Hérodotos – otec historie,
Thúkýdidés – dějepisec,
Platón – filozof,
Aristotelés – filozof,
Sókratés – filozof.

- komedie - půl století později než tragédie, řada výjevů spojené osobou šprýmaře,
Aristofanés - žil za pelopónské války, touha po míru, útok na politiky, ctil starou dobu, neměl rád moderní umění a výchovu, dílo - **Jezdci, Mír**.
- literární próza - historická: **Hérodotos** - otec historie, popis historických událostí, geografické a etnografické zajímavosti.
Thúkýdidés - největší dějepisec, současné dějiny, zakladatel vědeckého dějepisectví, kritický přístup, ověřování, hledání příčiny.
- řečnictví: - politické - představitelé: **Periklés**, **Démosthenés** - politické řečnictví, vedl řeči proti Filipovi Makedonskému (tzv. filipiky)
- soudní
- oslavné - **Isokratés**
- filozofický dialog - nejznámější **Platon** - urozená rodina, sepsal Sokratovy rozmluvy, nadaný, 40 filozofických spisů, **Faidros, Ústava, Menón, Symposion**.
Aristotelés - jeho žák, učitel Alexandra Velikého, empirické poznatky ze všech vědních oborů - **Poetika, Rétorika**.
Sókratés - popraven za negativní postoj k athénské demokracii.

Období helénistické
- od 4. stol. před n. l. do 2. - 1. stol. před n. l.,

- proniká do říše Alexandrovy, méně literárních památek, zájem o lidské soukromí, rozvoj exaktních věd (**Euklidés, Archimédés**),
- vznik tzv. nové komedie - **Menandros,** v poezii - pastýřské idyly sicilského básníka **Theokrita**,
- dobrodružný román – próza.

Římská literatura

– od 3. – 2. století před n. l. do konce 5. století n. l., vyhraněna otrokářská společnost, téměř celá Itálie, opírá se o helenistickou tvorbu.

Období staré
- 3. – 2. st. p. n. l. – 1. st. p. n. l., překlady z řecké epiky a dramatu, řecké vzory a domácí lidové prvky – římská komedie.

–

Představitelé:

Plautus

O jeho životě se nám bohužel zachovaly jen kusé informace. Pravděpodobně pocházel z plebejského prostředí a možná byl i propuštěným otrokem. V mládí odešel do Říma, kde začal pracovat u divadla. Později se rozhodl věnovat podnikání, ale nepřálo mu příliš štěstí a přišel téměř o všechny peníze. Musel se pak živit jako nádeník ve mlýně. Během této práce začal psát své komedie, které se staly brzy velmi populární, a proto se Plautus mohl vrátit zpět k divadlu. Plautus často přejímal komedie od řeckých autorů. Nejednalo se ale přímo o překlady, protože Plautus většinou děj her libovolně měnil. Občas docházelo i ke sloučení více děl v jedno a naopak, což však často narušilo logiku děje. Přesto byly jeho komedie u publika velmi oblíbené, a to především díky tomu, že byly plné slovních hříček a někdy i poněkud vulgárních vtipů. Důležitou součástí jeho her byla také zpívaná sóla (tzv. cantica).

Dílo:
Lišák Pseudolus – nejúspěšnější komedie, napsána kolem roku 190 př. n. l., děj se odehrává v Athénách. Calidorus se dozvídá, že jeho milenka, otrokyně kuplíře Balliona, bude prodána makedonskému vojákovi, který již složil zálohu. Chce ji zachránit a musí zaplatit celou částku dříve, než pro ni voják přijede. Otrok

Pseudolus Calidora ujistí, že mu pomůže a má peníze přislíbeny, ale celou záležitost vyřeší šťastná náhoda a Pseudolus všechny obelstí.
Chlubný voják - vytvořil jevištní typ žijící dodnes.

Ukázka

Lišák Pseudolus

Pseudolus (sám)

Pán odešel a ty tu stojíš sám.
A co teď budeš dělat, Pseudole,
když synu pánovu jsi nahnal laskominy?
Vždyť nemáš za mák představy, co teď;
a prachy taky nemáš. To je krásné.
Kde zachytil bys útek osnovy –
jak ji však potom soukat dál?
Nu, vezmu jako básník destičku,
je pěkně hlaďoučká, a začnu vymýšlet.
Co nikde není, nikdy nebylo - a bude!
Vdechnu výmyslu tak život skutečný,
nu, jako básník! A těch dvacet min
tu do večera bude, i když nejsou!
(Syn pánův na ně čeká, a pán sám –
tak trochu jsem si na něho už políčil,
i když se zdá, že starý něco tuší,
co tetelí se právě ve vzduchu).
Teď ztichni, Pseudole, a přestřihni si řeč!
Simo, tvůj pán, a soused Kallifo,
jak z udělání vycházejí z domu!
Že nevyhrabu z toho rachoty
těch našich dvacet min a nedám synovi?
Tak, kousek za roh, a teď napnout uši!

Přeložil V. Šrámek

Otázky k ukázce

1. Charakterizujte antické divadlo.
2. Vyhledejte v textu hovorové výrazy.
3. Vyhledejte v textu přísloví.
4. Najděte v textu oslovení.
5. Jaké věty autor v textu často používá a proč?

Livius Andronicus – původem Řek, jako zajatec se dostal do Říma, založil si soukromou školu, přeložil Homérovu Odysseu.

Období klasické
– 1. st. p. n. l., zlatá doba navazující na helenistickou prózu.
Představitelé:
Cicero – soudní a politické řeči, filozof, vzor klasické latiny.
Caesar - císař, **Zápisky o válce galské** - věcný a strohý sloh, historický spis.

Ovidius (43 př. n. l. – 17 nebo 18 n. l.)

Ovidius pocházel z bohatého rodu, který patřil k jezdeckému stavu. Velmi brzy byl poslán na studia do Říma, kde studoval na přání svého otce právo a rétoriku. V této době se začal projevovat spíše jako básník, proto po ukončení studia odjel do Řecka a po návratu se vzdal veřejné práce a věnoval se pouze literatuře. Oženil se s Augustovou příbuznou.

Roku 8 Augustus vydal rozkaz, aby Ovidius opustil Řím a usídlil se v Tomech (malé město v Rumunsku). Své vyhnanství nesl velmi těžce – prosil Augusta (později i Tiberia), aby mu byla udělena milost nebo aby byl poslán do nějakého příznivějšího místa (o to ho prosil nejen v dopisech, ale i ve svých básních). Tyto prosby nebyly vyslyšeny a nebylo mu splněno dokonce ani přání, aby byl pohřben v Římě. Proč byl poslán do vyhnanství, není známo. Soudí se, že se pravděpodobně jednalo o skandál, který v tu dobu vypukl kolem Augustovy vnučky Julie. Prakticky jisté je, že se nejednalo o politický čin, ale o něco v souvislosti s Augustovou rodinou. Často se udává, že svými knihami Ars Amandi narušil výchovu mládeže. To možná byla záminka, ale rozhodně ne důvod.
Dílo:
Umění milovat
Proměny

Ukázka

Ovidius – Umění milovat

Kde hledat ženy a jak si je trvale získat

Buď výmluvný!

Uměním krásným se uč, to radím ti, mládeži římská,
ne, abys hájila jen viníky, mající strach:
jako as přísný soudce i vybraný senát a národ
podlehne obratné řeči, dívka jí podlehne též.
Ukryj však tuto moc, svou výmluvnost na odiv nestav,
vzdálena buď tvým ústům nadutá, přepjatá řeč.
Před něžnou milenkou řeční jen ten, kdo rozumu nemá;
často již přehnaný dopis vyvolal u dívky hněv.
Mluva ať důvěru budí a užívá výrazů běžných,
přitom lichotných přec, jako bys mluvil ty sám.

Ne hejskovství, ale prostá elegance!

Nesmíš však v oblibě mít si želízkem natáčet vlasy,
aniž hranami pemzy nohy si hladiti smíš.
Tohle nechť činí ti, kdo hlučně při fryžské písni
matku Kybelu slaví, mísíce výskot a křik.
Spíše nedbalý vzhled se pro muže hodí. Tak Théseus
Ariadnu si odnes, aniž měl pěstěný vlas;
vzplanula pro Hippolyta, ač nebyl vyšňořen, Faidra;
Adónis, stvořený pro les, miláčkem bohyně byl.
Čistotu v oblibě měj: buď opálen z Martova pole,
tóga ať dobře ti padne, bez vší poskvrny buď!
Na zubech neměj kaz a neměj strnulý jazyk,
nechať ti v střevíci volném nepluje noha sem tam,
nedej se nedbale stříhat, to hyzdí a zježuje vlasy,
proto své vlasy a vousy obratné ruce vždy svěř!
Nehty ať nepřečnívají, ať není za nimi špína,
také ať z nosní dírky chloupek ti neleze ven!
Nechať ti z páchnoucích úst též nevane odporný výdech,
potem, jímž kozel páchne, nedráždi nikomu čich!
Ostatní na oči ponech všem dívčinám bujným a tomu,
kdo si chce získat muže, ježto je zvrácený muž.

Rady ženám

Umění smíchu, pláče a mluvy

Máš-li snad černé zuby neb velké a nakřivo rostlé,
utrpíš velkou škodu, budeš-li příliš se smát.
Dívky (kdo by to věřil?) se dokonce učí i smíchu,

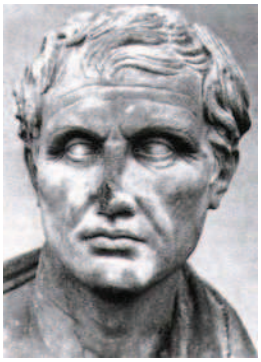
chtějí i po této stránce získat si půvabný vzhled.
Otvírej mírně ústa a na obou tvářích měj důlky,
přitom kořeny zubů zakrývej okrajem rtů.
Nesměj se stále a stále, až křeč tě v slabinách svírá:
jakousi ženskou něhou zvoniti musí tvůj smích!
Jedné zvrácený chechtot zas ústa ošklivě zkřiví,
druhá se při smíchu třese – spíše bys věřil, že lká;
jako když oslice hnusná hýkajíc otáčí mlýn.
Kam až umění nejde? I půvabně plakat se učí,
kdykoli, jakkoli chtí, dají se v nářek a pláč.
Co když některé hlásky též zbavují správného znění,
a když i nutí jazyk pronášet šeplavý zvuk?
Půvab je v chybě té, když ledacos vysloví špatně,
hůř se však učí mluvit, nežli jak dovedly již.

Otázky k textu

1. Jaké rady dává autor mužům?
2. Srovnejte rady pro ženy a muže.
3. Přibližte autorův styl po stránce obsahové i jazykové.
4. S jakým cílem vznikla tato kniha?
5. Jsou rady mužům a ženám aktuální i v dnešní době?

Vergilius (70 př. n. l. – 19 př. n. l.)

Byl nejslavnější římský básník Augustovy doby, která je označována za zlatý věk římské literatury. Řada biografických údajů Vergiliova života zůstává nejasných a vychází z pozdně antických a raně středověkých legend. Jeho venkovští rodiče byli možná prostí, ale dost zámožní na to, aby mu mohli popřát vyššího vzdělání. Vergilius studoval nejprve v Cremoně a v Mediolanu (dnešní Miláno), později v Římě, kam přišel asi roku 52 př. n. l., zde studoval rétoriku, filosofii a matematiku.

Poněvadž byl nepevného zdraví, měl slabý hlas a byl ostýchavý, nelákala ho veřejná dráha, na niž se rétorikou připravoval.

Dílo:
Zpěvy pastýřské – oslava pastýřského života.
Zpěvy rolnické – praktické rady o pěstování obilí, chovu dobytka, oslavě prostého venkovského života, idealizace rolníků.
Aeneis – epos, Dvanáct zpěvů (knih) líčí útěk trójského hrdiny a legendárního praotce římského národa Aenea z hořící Tróje, jeho bloudění po moři a konečně šťastné přistání v Latiu. V prvních šesti zpěvech hledá Aeneas se svými druhy na příkaz bohů novou vlast a pronásledován hněvem bohyně Juno bloudí léta po mořích; v sedmém až dvanáctém zpěvu postupuje boje s italskými kmeny, aby v Latiu založil novou Tróju a římský národ. Vergilius chtěl toto dílo spálit, ale byl přemluven, aby je odkázal přátelům, kteří mu slíbili, že jej nevydají. K tomuto slibu nebylo přihlíženo a téměř dokončené dílo bylo pouze zredigováno a vydáno. Pro své značné vlastenectví se dílo stalo značně populární. V tomto díle je však Aeneas líčen značně zženštělý (je to pravděpodobně způsobeno tím, že Vergilius byl spíše básníkem něžným, než básníkem líčícím hrdinské činy). Dále se mnoho kritiků pozdějších dob domnívá, že Aeneada není příliš originální (prvních 6 knih je ovlivněno Homérovou Odysseiou, knihy 7–12 Iliadou), přesto toto dílo výrazně ovlivnilo středověkou a následně i novověkou epiku a náhled na tento básnický styl.

Ukázka

Aeneis

Aeneis vyplouvá na moře

Jen co ulehl na lůžko, zastřel mu oči sen a z něho vystoupil Hektor. Vous měl rozcuchaný, vlasy slepené krví, tělo mu pokrývaly rány z bitev při obraně rodného města. „Prchni, bohynin synu“, promluvil smutným hlasem, „hradeb se zmocnil Řek, slavná Trója se kácí! Vezmi Penáty, kteří měli chránit krb Tróje, i oheň z krbu. Prchni za daleké moře a založ město nové, jež bude tvým domovem, postav tam nový hrad.“

Skutečnost nebo sen? Jistě že obojí! Vždyť bylo nejednou řečeno věštci i kněžími, že duchové mrtvých mají moc poznat pravdu a vyjevit věci dnešní i minulé a příští. Aeneas se vytrhl ze spánku, a aniž řídil své kroky, vystoupil na střechu.

Užasl ohromen jako rolník, jenž spatřil v obilí plamen hnaný bouřlivým větrem. Nezkrotný požár spaloval Tróju a měnil její výstavné domy v trosky. V jeho záblescích spatřil u hradu obrovského koně, v břiše mu zel otvor a z něho visel žebřík. V té chvíli pochopil: Sinon nastražil úklad, a co nezmohl nepřítel zbraní, dosáhl lstí.

Trojští uprchlíci v Latiu

Příštího rána po návratu z podsvětí Aeneas rozkázal rozvinout plachty a odrazit od kúmských břehů. Plavil se v čele svých lodí podél pobřeží a bůh moře Neptun mu seslal příznivý jihovýchodní vítr, který ho hnal neustále vpřed, stříbrná luna ho pak bezpečně vedla mořskou dráhou i v noci. Nebyl proto nucen vyhledat večerní

kotviště a vyhnul se tak výspě, kde žila kouzelnice Circe, která lákala k sobě plavce a měnila je čarovným nápojem v šelmy a nečistá zvířata.

Jen zdáli zaslechli řev lvů a chrochtání vepřů smíšené s vytím smečky vlků, brzy však všechny tyto zvuky ztichly a bylo slyšet jen šplouchání vln o boky lodí plujících pod bezmračným nebem.

Když se pak moře zalesklo prvními paprsky zlatými slunce, ustal najednou vítr. Muži se chopili vesel, ale přes mocné záběry se zakrátko téměř nehýbali z místa. Valil se proti nim mocný a pískem zažloutlý vodní proud. Aeneas proto přikázal obrátit přídě svých lodí k pevnině a přistál v ústí veliké řeky.

Trojští uprchlíci s úlevou vystoupili na břeh a rozhlíželi se kolem. Po obou stranách řeky se zelenaly louky a koruny jehličnatých i ovocných stromů, obzor zdobily mírné lesnaté pahorky, vzduch plnila vůně pryskyřice a květů. Velice se jim tu líbilo a nikdo z nich nelitoval přerušení plavby. Rozhodli se pookřát jídlem, a jak byli unaveni dlouhou plavbou a hladoví, ani nerozdělali oheň. Vynesli z lodí pšeničné placky, jimiž se zásobili na cestu, rozložili je v trávě a pokryli je plody, které natrhali ze stromů.

S chutí všechno snědli, svěží plody i placky, a když vstávali ze stínů rozvětvených stromů, prohodil jakoby žertem Julius: „Tak jsme s ovocem snědli i stoly!“ Sotva však vyřkl tato slova, Aeneas si vzpomněl na setkání s Harpyjemi, a zvolal: „Zdravím tě, země, jež jsi mi byla určena losem! Pravila obludná Celaeno, že tam bude naše vlast, kde s jídlem sníme i stoly! Zde tedy je náš příští domov, zde se mám usadit u řeky Thybris, jak mi při posledním setkání v Tróji věštila manželka Kreusa. Je-li ovšem tato krásná řeka Thybris!“

Nikdo z Trójanů nepomýšlel od té chvíle na další plavbu. Vroucně děkovali bohům, že jejich bloudění skončilo, a začali budovat tábor. Aeneas však vyslal Achata s vybranými muži, aby vyzvěděl, jaké je jméno řeky a jaký tu bydlí lid. Jakmile uslyšel zprávu, že země se jmenuje Latium a její lid Latinové a že jméno řeky je v řeči těch jedněch Tiber a v řeči jiných doopravdy Thybris, vyzval všemocného Jova, aby mu znamením potvrdil, že je u cíle své cesty.

Nejvyšší bůh na to třikrát zahřměl z jasných nebeských výšin a svou pravicí upevnil na obloze mrak, jenž vzplanul zlatou září blesku.

Nesmírné nadšení se zmocnilo všeho trojského lidu.

Převyprávěl V. Zamarovský

Otázky k textu

1. Který autor psal o Tróji a co víte o její historii?
2. Přibližte pověst o založení Čech a srovnejte s Aeneis.
3. Zhodnoťte uměleckou stránku ukázky.
4. Převeďte text do veršové a stručné podoby.
5. Vysvětlete hlavní myšlenku podtrženého souvětí.

- lyrika: **Catullus** (84-54 p. n. l.) - 100 básní, vlastní nitro, milostná poezie věnovaná lásce Lesbii.

Horatius (65-8 p. n. l.) - lyrika, básně, básnické dopisy, Ódy - hlásá klid a uměřenost

- historická próza: **Tita Livia** (59 p. n. l. - 17 n. l.) - zpracoval celé římské dějiny do r. 9 p. n. l.

Období postklasické – do 2. poloviny 5. stol. n. l.
Představitelé:
Seneca - filozof, autor patetické tragédie **Phaedra**.
Tacitus – skvělý historik, dobře znal prameny, psychologii postav, užíval stručný a hutný sloh, napsal **Dějiny** a **Letopisy**.
Petronius (zemřel 65 n. l.) – román **Satirikon**.
Martialis – epigram, zobrazení doby.

2.3. Středověká evropská litaratura

(konec 5. stol. - pol. 15. stol.)

- za vlády císaře Konstantina ve 4. stol. se stalo křesťanství uznávaným náboženstvím, později dvě oblasti náboženského světa:
a) oblast východní (byzantská) - vliv pozdní řecké vzdělanosti,
b) oblast západní (římská) - vliv latinské vzdělanosti,
- křesťanství - podává člověku představu o Bohu, posmrtném životě, názor na uspořádání společnosti - trojí lid: duchovní, páni a poddaní,
- charakteristika doby - v popředí je náboženství, náboženské hodnoty, světské věci jsou pomíjivé, naprostá závislost na vůli boží, vyřazena antika, která se zajímá o člověka, proto raně feudální literatura začíná znovu,
- literatura - základem je bible - **Starý a Nový zákon**, centry kultury již nejsou jen kláštery, ale městská sídla a hrady - university vznikaly od 12. století (Sorbonna, Oxford, Cambridge).

1) Literatura v církevním prostředí
- konec 5. století do počátku 9. století,
- školství a vzdělanost v rukou církve,
- téma – náboženské,
- hrdina - světec - představitel křesťanské dokonalosti,
- hlavní rys - jednota obsahu, postupů a jazyka,
- jazyk - latina, řečtina,
- žánry - modlitba, lyrické písně, legendy, náboženské drama - základem byly chrámové velikonoční a vánoční obřady.

2) Literatura v národních jazycích
- počátek 9. stol. do poloviny 15. stol.,
- rozpad Západořímské říše - umělá tvorba v národních jazycích,
- vznik národních jazyků: italština, francouzština,

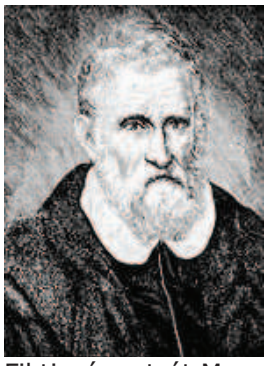
- prostředí – laické,
- hlavní hrdina – rytíř,
- žánr – epos,
- dělení:

A) šlechtická literatura
- upevnění feudálního řádu, oslava ideálního středověkého šlechtice věrného králi, úcta k ženě
- křížová válka - poezie - exotika, dobrodružnost, veršovaná epika recitována a doplněna strunným nástrojem,
- **hrdinská epika:**
- **francouzská** - **Píseň o Rolandovi** - je jedna z nejstarších francouzských literárních památek. Pochází pravděpodobně z 11. století (období středověku) a žánrem je to hrdinský epos, nejznámější z „chanson de geste“ (písně o činech). Řadí se do královského (karolínského) cyklu s ústřední postavou Karla Velikého, případně členů jeho družiny. Děj se odehrává za vlády Karla Velikého v době bojů se Saracény a pohany na území Španělska, jejichž poslední baštou je obléhaná Zaragoza. Křesťané se rozhodnou pro vyjednávání. Statečný rytíř Roland navrhne vyslat k saracenskému králi Marsilovi svého nevlastního otce Ganelona. Ganelon je však přesvědčen, že je poslán na smrt, a pomstí se - poradí Marsilovi, aby předstíraným podrobením přiměl Karla Velikého k odchodu a potom přepadl zadní voj vedený Rolandem. Vrcholem písně je líčení bitvy v pyrenejském průsmyku Roncevaux, kde dvacet tisíc Francouzů bojuje proti mnohonásobné přesile nepřátel. Roland zde odmítá rady moudrého Oliviera a nepřivolá pomoc, protože mu v tom brání rytířská čest. Zvolí boj, i když ví, že porážka je nevyhnutelná. Teprve po marném boji se odhodlá zatroubit na kouzelný roh Olifant. Mocné zatroubení znamená jeho smrt - praskne mu tepna na spánku. Karel Veliký ale díky tomu poráží Saracény a zmocňuje se Zaragozy. Křesťanství vítězí, Roland však umírá. Boží soud rozhodl proti zrádci Genelonovi - bude rozčtvrcen. Karlovi se ve spánku zjeví archanděl Gabriel a volá jej k nové svaté válce.
- španělská - **Píseň o Cidovi** - epos, polovina 12. stol., hrdina Cid bojuje proti Maurům.
- německá - Píseň o Nibelunzích - počátek 13. stol.
- ruská - **Slovo o tažení Igorově** 12. stol.
- rytířská epika - děje a osoby smyšlené bez historického nádechu, ideály šlechty, příběhy Alexandra Velikého, oblíben bretoňský cyklus o králi Artuši, keltská pověst o lásce - **Tristan a Isolda**.
- dvorská milostná lyrika - Francie - rytířský kult ženy a cit, opěvuje se žena provdaná, konec 12. stol. v Provencii – trubadúři, v Anglii – minsteři,
- pastorála - pastýřská milostná píseň,
- epistola - milostný list,
- alba - loučení milenců za svítání.

B) měšťanská literatura
- rozvoj ve městech, všední jevy, společenské a osobní problémy, pravdivá skutečnost, odhalování rozporů, často proti vládnoucím silám,
- hlavní rys - komika, zábavnost, ironie, satira, parodie,
- tvůrci - studenti, žakéři (recitátoři z povolání), klerikové,
- žánry - fabliaux (fablel) - komické veršované povídky ze života - 13. a 14. stol.,
- zvířecí epos - spojení jednotlivých bajek - **Román o lišákovi** – 1200 n. l.,

- středověké drama - před chrámem, na náměstích či trzích,
- **O Bleduli a Hněduli** – fabliaux.

Marco Polo (1254 – 1324)

Fiktivní portrét Marca Pola

Obchodník a cestovatel Marco Polo (1254 Benátky - 8. 1. 1324 tamtéž) byl původem šlechtic. V letech 1271 až 1295 podnikl s otcem Niccolem a strýcem Matteem cestu do Orientu. Přes Sýrii, Persii, Chorazán, Turkestán a Mongolsko dorazili roku 1275 do letního sídla Kublaje chána v říši Kataj. Marco Polo byl pak tři roky guvernérem provincie Jang-Ču a poté byl celých sedmnáct let pověřován posláními, takže procestoval velkou část chánovy říše. Roku 1291 se všichni tři Polové vrátili po moři do Evropy. Roku 1298 byl Marco Polo zajat Janovany v námořní bitvě a téhož roku vyprávěl o svých cestách svému spoluvězni Rustichellovi z Pisy, zpracovateli artušovských románů. Později žil Marco v Benátkách. Diktoval Rustichellovi, pravděpodobně v benátštině smíšené s franštinou, vylíčení svých cest, známé obecně pod názvem Il Milione. Na jedné ze ztracených redakcí, která byla patrně upravena a doplněna samotným Markem, jsou založeny latinská verze rukopisu toledského a ambrosiánského a Ramusiovo italské vydání z roku 1559. Existuje celá řada nedoložitelných vysvětlení, proč se Polovo vyprávění jmenuje Milión. Tento název se vysvětluje buď velkým jměním rodiny Polových, nebo jako archaická zdrobnělina z pejorativa Emilione. Název ovšem mohl vzniknout i na základě toho, že vypravěč často hovoří o vysokých číslech, ale byla vyslovena i teorie, že název byl odvozen z toho, že - podobně jako Pohádky tisíce a jedné noci - Polův cestopis obsahuje "milión", tj. veliké množství, pěkných povídek.

Dílo:
Milión - zachovalo se první tištěné vydání latinského překladu Miliónu, které patřilo Kryštofu Kolumbovi a ke kterému velký objevitel přičinil vlastní rukou na okrajích četné poznámky. Tyto výpisky mořeplavec patrně využil na podporu svých argumentů, jimiž přesvědčoval španělského panovníka o výhodnosti svého návrhu na plavbu západním směrem. A i po objevení Nového světa - Ameriky - byl Kolumbus až do konce svého života přesvědčen, že doplul do Markovy Indie.

Ukázka

Milión

O jednéj krajině, do niež pro bláto a pro led nemóž jíti.

V krajinách blízkých dřieve řečené země pod panstvím napřed jmenovaného krále jest vlast jiná hornatá, to jest plná hor, v niežto přebývají lidé, jenž lapají zvieřátka malá, ješto mají kóžky zšlechtilé velmi, to je rondes, o nichž svrchu praveno jest, hranostaji, šěrá zvieřátka, jimžto řiekají vaři, i černé lišky a jiná taková zvieřátka, jichž tu všech jest bez čísla veliké množstvie. A ti lidé, jenž přebývají v těch horách dřieve řečených, tak je chytře a misterně lapají, že jim málo utéci móž. Koni, volové, oslové, velblúdové neb kterákolvěk jiná zvieřata těžká na to miesto dojíti nemohú, protože ta vlast na rovni má jezera a některaké studnice; a pro přielišnú zimu, jenž v téj vlasti jest, po vše časy na těch jezeřiech jest led, takže lodie odtud jíti nemohú, aniž led jest tak tvrdý, aby těžké vozy neb jiná zvieřata těžká neb dobytek sdržěti mohl. Také všickna jiná rovně, kdež bařin neb jezer nenie pro ty vody, jenž pro množstvie těch studnic neb vrchovin sě všudy vylévají, tak jest blatná, že vozové tudy jeti nemohú ani která zvieřata neb dobytek těžký jíti móž, a jest ta vlast na dli třináste dní cesty, a protože tu jest dřieve řečených drahých koží veliké množstvie, na nichž veliký zisk berú lidé téj vlasti; takú sobě pomoc k tomu vymyslili, aby kupci z jiných krajin k nim mohli dojíti. Na počátku každého dne cesty těch třináste dní cesty, jakož ta vlast dlúhá jest, jakož dřieve praveno jest, ulička jedna jest, v níž drahně domóv jest, v nichžto bydlé mužie, jenž přivozie a přijímají kúpi, a v každé ulici téj chovají psóv velikých do třidceti aneb do čtyřidceti. A ti psi jsú zučeni a zvyklí táhnúti sáně, a protož k každým sániem přivieží šest psóv řádem, jakož slušie. Tehdy, když chtie jeti, podložé pod sáně kóžě nědvědie, na nichžto dva člověky sedíta: to jest kupec, jenž po kóže drahé jde, a vozataj, ješto psy spravuje a cestu dobře vie. A protože ty jisté sáně z dřievie velmi lehkého jsú a vespod velmi uhlazené a psi silni jsú a k tomu úřadu zvyklí a zučení, a také mnoho na sáňky nekladú, psi ti jistí přes bláto je lehce převezú neb přetáhnú a v blátě nevelmi uvieznú sáňky takovým tažením. A když do jiné uličky neb vsi přijedú, jenž jest na konci cesty toho dne prvého, tehdy kupec najme sobě tu jiného vozataje na druhý den cěsty, neb ti prví psi nemohli by stačiti práci téj všié cěsty třináste dní. A tak první vozataj s svými psy domóv sě vrátí. A ten kupec na všaký den mění psy, sáňky i vozataje. A tak k těm horám dojede, kóžek nakúpí těch drahých, týmž obyčejem přes tu rovni do své sě vlasti zasě vrátí. Na těch kóžkách po těch vlastech veliký zisk berú!

O vlasti ruskéj nebo o Rusích.

Ruská vlast, jenž jest veliká velmi v tu stranu, kdežto stojí ta hvězda polus artykus. V téj zemi lidé křesťané jsú, ale držie v kostelním řádu obyčej řěčský, bielí jsú lidé a velmi sliční, mužie i ženy rusé vlasy majíce. Poddáni jsú v daň králi tatarskému, jemuž v tu stranu na vzchod slunce příležie. Tu jest množstvie veliké drahých kóžek, jakožto sobolóv, hranostajóv, popeličných i jiných takových. Jest také mnoho rudy střiebrné. A jest vlast studená velmi a až do mořě velikého ta vlast *se* rozkládá. V tom moři jsú některací ostrovové, v nichžto sě plodie neznámí sokolové a rarohové velmi mnoho, kteréžto odtud do rozličných zemí roznesú etc.

Dokonal jsem s Boží pomocí knihy tyto, jenž slovú Milion Markušovy z Benátek, jenž sprvu tyto věci popsal o obyčejích a o položení krajin na vzchod slunce. A sú dokonány a psány na Letkovicích v sobotu po svaté Markaretě.

O vlasti temnosti, jenž tak slove, kapitole.

V konečných krajinách královstvie tatarského, o němž smy jednak pravili, vlast jiná jest v konci všech krajin, v nichž lidé mohú býti v tu stranu na puól noci, jenž temnost slove, protože slunce tu nedochází, i jest tu temné povětřie, jakžto pravie, kdyžto mrká. Jsú lidé v téj vlasti krásní a velicí, ale bielí velmi, krále nemají ani kniežete, jehož by panství poddáni byli, ale nespósobných obyčejí lidé jsú, velmi hovadsky bydléce. A pak Tatařie, jenž jsú najbližší těch lidí, často vytiekají na tu vlast temnú, jich dobytek, a což mají, jim pochvátají a mnoho škody jim činie. Neb pro tmu potom domóv by cěsty poznati neuměli, Tataři jědú na klisiciech, ješto mají mladá hřiebata, tak i s hřiebaty. A ta jistá hřiebata, vcházejíce v tu vlast, káží svým strážným, aby tu je drželi až do nich a sami tam jedú do téj vlasti temnej. A když již po chvátají, což najviece mohú, a chtie zasě na světlo vyjeti, svým klisiciem uzdy pustie, aby šly prostě, kamž samy chtíc. Tehdy klisicě řehcíce, k hřiebatóm zasě, kdež je ostavili, na to miesto běžie, a ty, jenž na nich sedie, tam, kamž sě neznali, zpět dovedou. Tímto způsobem obyvatelé této země pochytají hojně hranostajů, varů, sobolů, lišek a jiných podobných zvířat, majících kožešiny velmi vzácné. Odvážejí kůže do sousedních krajin světla, kde na nich vydělají mnoho peněz.

Otázky k textu

1. Popište krajinu z první ukázky a určete, o kterou zemi jde.
2. Jak autor popisuje Ruskou zemi a její obyvatele?
3. Charakterizujte cestopis a reportáž.
4. Které další cestopisy znáte?
5. Proč se dílo jmenuje Milión?

Ukázky

Píseň o Rolandovi

„Zatrubte na roh, pro dobrého Boha!
Udatný Karel uslyší vás v horách;

příteli, věřte: obrátí svá vojska.“
„Nedopusť Bůh,“ tak odpovídá Roland,
„aby kdo o mně řekl tato slova:
zatroubil na roh, bázeň v srdci choval.
Čest svého rodu takto nezaprodám.
Až bude vůkol zuřit bitva hrozná,
tisíc a pět set ran svým mečem rozdám:
pohanskou krví zrudne čepel ostrá.
Franci jsou smělí, nic jim neodolá:
ty ze Španělska čeká smrt a zhouba.“
(…)
Též arcibiskup Turpin stojí tady;
pobodne koně před francouzské řady.
K francouzským sborům tato slova praví:
„Zde jsme, jak velel Karel, vzácní páni.
Životy svými služme svému králi.
Křesťanskou víru pomáhejte hájit.
Že boj nás čeká, bezpečně ví každý,
kdo Saracény na své oči spatřil.
Za hříchy své teď proste smilování;
já rozhřešení dávám duším vašim.
Kdo zemřou, budou mučedníci svatí
a naleznou své jisté místo v ráji.“
(…)
Olivier pravil: „Nač dál plýtvat slovy!
Vy, příteli, jste na roh nezatroubil,
nepřispěchal nám Karel ku pomoci.
Netuší pranic, ne však vinou svojí.
Ti, kdo jsou zde, též výtky nezaslouží.
Ostruhy nyní dejte svému koni!
Baroni vzácní, buďte chrabří v poli!
Hotovi buďte, při Bohu vás prosím,
rozdávat rány, přijímat je v boji.
Vyražte směle s heslem císařovým!“
Z francouzských šiků bojový zní pokřik.
Kdo slyšel by je „Monjoie!“ zahlaholit,
nezapomněl by oné statečnosti.
Pak vyrážejí, Bože, celí v ohni,
drásají koňům ostruhami boky
a bijí se, jak císař žádá od nich.
(…)
(Roland) Pobodne prudce koně ostruhami,
popustí uzdu, s pohanem se srazí.
Štít roztříští a zbroj mu proděraví,
hruď otevře a kosti pozpřeráží,
vyrve mu páteř, hřbet mu okrvaví
a hrotem kopí tělo duše zbaví.
Ratiště svírá, tělem prudce klátí,
až neživé je dolů s koně srazí.
Zlomený vaz má pohan vychloubačný.

K mrtvému tělu ještě Roland praví:
„Ty lotře, Karel není z těch, kdo blázní,
a věz, že nikdy nemiloval zrady.
Sem postavil nás: jednal, jak se patří.
Francie sladká nepozbude slávy.
Francouzi, první rozdávejte rány!
Jsou v neprávu – a pravda, ta je s námi!“

(Roland se nakonec rozhodl na Olifant zatroubit a přivolat tak Karlovu pomoc, ale už je příliš pozdě, všichni rytíři zadního voje statečně padli.)

Že padli všichni, vidí hrabě Roland,
i Olivier, ten, jehož v lásce choval.
Velkou má lítost, nepromluví pro pláč.
V tváři je bledý, jako bez života,
na nohou žalem udrží se sotva:
ať chce či nechce, na zem klesne v mdlobách.
Děl arcibiskup: „je vás, páni, škoda!“
(…)
Již cítí Roland, že smrt blizoučko je.
Z uší a spánků vytéká mu mozek.
Poroučí Bohu péry bohabojné,
anděla volá Gabriela k sobě.
Olifant vzal, neodloučil se od něj,
též Durendal, jenž blýskavou má ocel.
Až kam bys kuší dostřelil, pak dojde,
blíž k Španělsku, na neoseté pole;
vystoupí na vrch; pod košatým stromem
jsou čtyři stupně, krásné, mramorové;
tam padne naznak na travnaté lože.
Smrt je už blízko: neodolá mdlobě.

Slovo o pluku Igorově

(Novgorodský kníže Igor vytáhl se svým bratrem Vsevolodem do poloveckých stepí, aby bojoval s kmeny Polovců.)

Polnice řvou
prapory vlají
Igor čeká bratra
milého Vsevoloda

Říká mu Vsevolod
kurský a trubčevský vládce
pro svou odvahu zvaný
Divoký Býk

Můj pane
můj bratře

mé světlo
jediné slunce
Igore
Severo-Novgorodský
Ty i já
jsme téhož rodu
jsme
Svatoslaviči

Sedlej bratře
rychlonohé koně
moji jdou
už z Kurska osedláni

V mé družině
jsou
chrabří bojovníci
v třeskotu trub narozeni
hrotem kopí odkojeni
v přilbách kolébáni
v bitvách vychováni

cesty klestí
rokle znají
stržemi se prosekají
v ruce
luky napjaté
toulce otevřené
střely nasazené
šavle vytasené

jako
lační vlci
letí krajem
za svou ctí
a slávou
svého pána

Tehdy
z jasného nebe
na vojsko
padl
paprsek tmy

Igor
obrací
zářivý zrak
do tváře
černému slunci
po přilbách táhne

příznačný svit

Průrvou noci
zazněl
knížecí hlas

Družino
moji bratři

i zemřít
se dá slavně

Smrt
je lepší
než život
beze cti

Pusťme uzdu
nedočkavým
koním
jeďme k modrým břehům
velikého Donu

Touha
napít se přilbou
vody
z velkého Donu
sežehla knížeti rozum
zastřela
neblahou předzvěst

Rád první
řekl
zlomím svoje kopí
o štíty
mužů
Polovecké země
Ať vedle sebe
padnou
naše hlavy
nebo zvítězíme
na březích
mocného Donu

Ó Bojane
slavíku dávných časů
Ty bys měl o té výpravě zpívat
toulat se myslí stromem věčných představ
vyletět duchem nad mlčící mraky
Potkával bys stopy kroků Trojanových

šlépěje dějů na hladině času
dohlédl konce obou půlí věku
spatřil osud země
od nížin až k horám.

Píseň o Nibelunzích

(Siegfried přistál s Guntherem a jeho muži na Islandu. Schyluje se k soutěži s krásnou Brunhildou.)

Brunhilda vešla s tuze mocnými zbraněmi,
jako by došlo k válce o trůn i o zemi.
Řady spon po hedvábu vrhaly zlatou zář
a pod pablesky kovu jen zlíbezněla její tvář.

Poté jí služebníci přinesli zejména
zlatý štít, jehož barva byla až ruměná,
štít široký a mocný, pevného kování,
kterým se zamýšlela chránit, až dojde ke klání.
(…)
Došla nám zvěst, že kněžna štít poté uchopila.
Tré pídí v místě pukly činila jeho síla
a bylo na něm tolik zlata a oceli,
že ho i s komorníkem stěží tři muži vláčeli.

Když spatřil Tronje Hagen, kterak štít přinesli,
povzdechl si, jsa tuze na mysli pokleslý:
„Co dál, můj pane králi, nyní jde o více
než o lásku, jde o krk, vždyť je to pravá ďáblice!“
(…)
Nakonec služebníci přinesli za pannou
její zbraň oblíbenou a tuze vybranou,
kopí, jež bylo břitké, mocné, ba olbřímí,
uzpůsobené činit strašnou spoušť svými ostřími.
(…)
Brzy si však její sílu poznovu poznali:
přinesli na kolbiště balvan tak nemalý,
takové mohutnosti a váhy takové,
že se s ním lopotili čtyřikráte tři rekové.

Jím vrhala vždy potom, co kopí vymrštila
a Wormským ta věc byla velice málo milá.
„Kam,“ pravil Hagen, „láska nám krále zavlekla?
Taková ženská patří Belzebubovi do pekla!“

Vtom zvedla panna rukou, zářící úbělí
z rukávů vykasaných, štít a už blyštěly
nad hlavou břity kopí, takto se vyšla bít
a král i Siegfried žasli, jak ukrutný má v očích svit.

A nestát Siegfried v půtce po boku pana krále,
pak jistě kolba s pannou by nedopadla kale.
Teď se ho ale dotkl, sotva krok od něho,
což tuze vylekalo mocného vládce rýnského.
(…)
Pusť štít, já se ho chopím a poslyš bez obavy
s největší pozorností, co ti tvůj přítel praví:
ty pouze naznač klání, já budu bojovat.“
(…)
A vtom už vzlétlo kopí, mocná zbraň krásné
panny,
dopadlo na štít nový a pevně okovaný
v levici Siegfriedově, zazářil ostrý hrot
a vyrazily jiskry jakoby s větrem o závod.
(…)
Krev z hrdla vystoupila chrabrému Siegfriedovi,
on ale v mžiku povstal, zas k boji pohotový,
vytrhl kopí, které probodlo kov i dřík,
a vymrštil je nazpět. Takto se bil náš bojovník!

„Nicméně její život je třeba retovat,“
pravil si, přitom kopí obrátil hrotem vzad
a proti její strůji namířil násadu,
jež tuze zaduněla při hromovitém dopadu.
(…)
Panna však rázem vstala a netrvalo mžik,
řekla: „Nu, za tvou ránu, Gunthere, vřelý dík,“
v domnění, že zbraň vedl burgundský král a pán.
Ne, byl to jiný rytíř, zůstal však skryt a nepoznán.

Nato se kněžna rychle a bez otálení
rozběhla rudá hněvem k obřímu kameni,
hbitě ho uchopila, mrštila ze všech sil
a vyskočila za ním, až na plátech kov zazvonil.

Méně než dvanáct sáhů onen hod neměřil,
a přesto dívka skokem překonala svůj cíl.
Potom i rytíř Siegfried vykročil pro balvan,
král sice břímě zvedl, vrhl jím však náš chrabrý
pán.

Siegfried byl smělý, statný i silou vynikal,
i hodil dál než panna, on také skočil dál,
a navíc dík své moci a svému úskoku
rýnského panovníka Gunthera nesl po boku.
(…)
Když tedy obeznala, že král je živ a zdráv,
hlasitě zavolala na shromážděný dav:
„Mí manové, mí blízcí, přistupte zpovzdálí

a prohlaste se rychle za Guntherovy vazaly.“

I položili reci meče a klekli v prach
před vladařem a pánem v burgundských
končinách,
před vládcem tuze mocným a chrabrým v konání,
přesvědčeni, že Gunther zvítězil v boji nad paní.

1. Charakterizujte Brunhildu a přirovnejte ji k jiné české panovnici.
2. Vyhledejte pohádkové motivy v poslední ukázce.
3. Srovnejte ukázky po formální stránce.
4. Co je to Olifant?
5. Která historická událost je popsána v první ukázce?

2.4. Orientální středověká literatura

- na Východě pokračuje nepřerušená literární tradice starých asijských kultur
Dělení literatury: - indická
- perská
- arabská
- čínská

Literatura indická

- představitel – **Kálidása** - asi 5. stol., největší básník, dílo - **Šakuntala** - drama o věrné lásce, **Oblak poslem lásky** – vrcholná báseň.

Ukázka

Šakuntala

III. dějství

Šakuntala
Mé milé sestry, od té první chvíle,
kdy viděla jsem posla králova,
mé chvíle jako včely zabloudilé
hledají jeho ústa nachová
a jeho oči, jeho jasné čelo
a toužím po něm, jenom po něm…

Obě
Ach!
Šakuntala
Bez něho žiji jako v temnotách.
Král (potěšen)
Prve mne láska trápila, a teď mne osvěžuje, jako oblačný den osvěžuje zemdlenou zemi.
Šakuntala
Sestřičky, máte-li mne trochu rády,
jděte mu říci, ať se smiluje,
nebo vám umru.
Prijamvadá (k Anasúje)
Nevím si s ní rady.
Anasúja
Bojím se, že se nevzpamatuje.
Ale jak máme splnit její přání?
Vždyť její život visí na vlásku.
Prijamvadá
Tys neviděla, že se pro lásku
on také trápí, že myslí jen na ni?
Král
Ach, jak se stýská mně po jejích lehkých krocích.
Trápím se opravdu. Kolikrát vzpomenu,
tolikrát, věřte mi, pro lásku v dlouhých nocích
zapláču do dlaní. Třpyt mého prstenu
temně se zatáhl jak nočním deštěm luna,
déšť, slza, slza, déšť, ta píseň jednostrunná.
Mé ruce zhubly tak, že sotva drží mi
na prstě královském ten prsten v slzách zašlý.
Bohové, spojte už mé ruce s jejími,
bohové, spojte je, když oči se už našly!
Prijamvadá (po chvíli přemýšlení)
Napiš mu o své lásce. Já tvůj list
ukryji do velkého květu, který
mu podám jako oběť.

Milenci se shledávají a hra končí díkuvzdáním, typickým pro většinu staroindických dramat.

VII. dějství

Maríča
Chraň Indra tebe i tvůj lid
a cestou slávy ať se ubírají
děti tvých dětí, které jednou bájí
a písní chceme oslavit.
Král
Nejsvětější, buď ke mně shovívavý.
Pro sebe nechci ani lístek slávy,
jen mému lidu, bože, přej,

korunu slávy jemu dej!

Přeložil František Hrubín

Otázky k ukázce

1. Jak vyjadřuje svoji lásku král?
2. Vyhledejte poetismy.
3. Vyhledejte v textu přirovnání.
4. Najděte v textu epizeuxis.
5. Vysvětlete na příkladu gramatický protiklad **viset – vyset.**

Literatura perská

- představitelé – **Firdausí** - zemřel r. 1025, dílo - **Kniha králů** – národní epos, nejstarší perské dějiny do 7. stol.,
- **Nízámí** - zemřel r. 1209, dílo - **Sedm obrazů** – epicko-lyrická skladba, psychologie jedince.

Literatura arabská

- 7. stol. - Blízký východ - nový kulturní činitel - islámské náboženství založené Mohamedem (zemřel 632) a jeho učení bylo zařazeno do arabsky psaného Koránu,
- zábavná arabská literatura - **Tisíc a jedna noc** - sbírka povídek a pohádek, vznik od 9. do 16. století.

Ukázka

Tisíc a jedna noc – 907. noc

Vypravování o zaklínači hadů

Jeden člověk byl zaklínačem hadů a choval hady a to bylo jeho zaměstnáním. A měl veliký koš, v němž byli tři hadi, o nichž jeho domácí lidé nevěděli. A on každého dne vycházel, aby s nimi chodil po městě a dobýval si jimi obživy a obživy své rodiny. A vracel se navečer do svého domu a vkládal ty plazy potají do toho koše a zrána je bral a obcházel s nimi po městě. Tohle bylo jeho obyčejem natrvalo, ale jeho domácí lidé nevěděli, co je v tom koši.

Tu se nahodilo, když se ten zaklínač hadů vrátil do svého domu podle svého běžného zvyku, že se ho otázala jeho manželka a pravila mu: „Co je v tom koši?“ I řekl jí ten zaklínač hadů: „A co s tím chceš? Nemáte hodně jídla, ba nazbyt? Buď tedy spokojena s tím, co ti přidělil bůh, a netaž se na jiné věci!“ I umlkla ona žena a

nechala ho, ale říkala si v duchu: „Musím prohledat tento koš a zvědět, co je v něm.“ A předsevzala si to a pověděla to svým dětem a zdůraznila jim, aby se otázaly svého otce na onen koš a naléhaly na něho, aby jim to pověděl. Tu utkvěla mysl těch dětí na tom, že je v něm něco k jídlu, i žádaly ty děti každého dne svého otce, aby jim ukázal, co je v tom koši. Ale jejich otec je odmítal a chlácholil je a zakazoval jim tuto otázku.

I uplynula jim nějaká doba, zatím co ty děti si tak počínaly a jejich matka je popichovala k tomu. Potom se s ní dohodly, že neokusí pokrmu a nenapijí se nápoje, dokud jim jejich otec nesplní jejich žádost a neotevře jim ten koš. Zatímco byly takto jedné noci, dostavil se ten zaklínač hadů, maje s sebou mnoho jídla a pití. Pak usedl a zavolal je, aby jedly s ním. Ale ony odmítly se k němu dostavit a dávaly najevo zlost. I konejšil je krásnou řečí a říkal jim: „Pohleďte! Copak chcete, abych vám přinesl z jídla nebo pití nebo oděvu?“ Ony pak mu pravily: „Otče náš, chceme od tebe, jen abys otevřel tento koš, abychom se podívaly, co je v něm, a ne-li, zabijeme se.“ I řekl jim: „Děti moje, není v něm nic pro vás dobrého, nýbrž otevření jeho by vám ublížilo.“ Tu dostaly ještě větší zlost. Když pak uviděl, že jsou v tomto stavu, začal jim vyhrožovat a naznačovat jim, že je zbije, neupustí-li od onoho počínání. Ale ony dostaly ještě větší zlost a touhu tázat se. Tu se na ně rozhněval a vzal hůl, aby je zbil, ony pak před ním utekly na nějaké místo. I nechala ta žena toho zaklínače zaměstnávat se dětmi a otevřela rychle koš, aby se podívala, co je v něm. A hle, ti hadi vylezli z koše a uštkli nejprve tu ženu a usmrtili ji. Potom lezli po domě a zahubili velké i malé, až na toho zaklínače hadů. I opustil ten zaklínač ten dům a odešel.

Otázky k textu

1. Charakterizujte manželku zaklínače hadů.
2. Jaké ponaučení plyne z příběhu?
3. Upravte závěrečnou část ukázky tak, aby došlo k většímu čtenářovu napětí.
4. Zhodnoťte ukázku z hlediska slohového útvaru.
5. Vyhledejte zájmena a určete jejich druh.

Literatura čínská

- vrchol klasické poezie - představitelé - **Li Po** (701 - 762) - typ bouřliváka,
  - **Tu Fu** (712 - 777) - sociální kritik,
- vznik tzv. velkého čínského románu tzv. vypravěčského, jehož představitelem je **Cchao Süe – čchin**, který napsal Sen v červeném domě (pol. 18. stol).

Ukázky

Li Po – Podzimní ráno na horách
(Věnováno panu Lu, výběrčímu daní)

Blízko je všecko vzdálené,

když lesy kvetou podzimně
a my jsme sami.
Z koliby vyjdu –
hory, modré hory,
obláčky bílé, staří známí,
zdraví mne,
mne, živou tečku mezi nebem, zemí:
čekají na mne mezi piniemi.

Tři kumpáni

Jasmínu loubí. Sedím u vína,
zve dobré druhy dobrá hodina –
a já jsem sám. V tom náhle nad strání
kulatý měsíc se mi uklání,
já jemu. Se mnou v modrý nebes klín
můj kývá stín.
Společnost poklonami nešetří –
tak byl jsem sám, a teď jsme tři.
Chce měsíc pít. Jak mám ti podat číš?
Stín zdvihá pohár. Copak nevidíš,
že dneska za vás za oba
pít musí moje hříšná nádoba?

Co je to ale, chlapci rozmilí?
Já piju – vy jste z toho opilí!
Měsíc se motá, žvatlá ke stínu,
ten se snítkou zas tančí jasmínu,
já jen tu sedím klidně při víně,
jim připíjím a dobré hodině.

Teď loutnu sem, - a píseň se mnou noťte,
pak na kutě mě, chlapci, doprovoďte,
vždyť do jedné se vejdou postele
kumpáni světlé noci veselé.

A zejtra navečer, až první hvězdy vzplanou,
u vína v loubí, chlapci, na shledanou!

Otázky k textům

1. Zařaďte obě ukázky ke druhu lyriky.
2. V první ukázce vyhledejte epanastrofu.
3. Vyhledejte personifikaci.
4. Která slova byste nezařadili do poezie?
5. U druhé ukázky určete druh rýmu.

- charakteristické žánry: - evangelium,
- dvorský a zvířecí epos,
- kancóna, fabliaux,
- vypravěčský román.

- kancóna - lyrická básnická forma, vznik ve 12. stol. v Provencii, 5 - 10 strof, stejné rýmové schéma a závěrečná strofa, proslavili ji Dante a Petrarca, trubadúři.

Otázky k okruhu

1. Co je to antika?
2. Charakterizuj bajky a kdo je psal v době antiky?
3. Který autor se soustředí na psychickou stránku ženy?
4. Které řecké filozofy znáš?
5. Umíš převyprávět příběh Antigony?
6. Proč Médea zabila své děti?
7. Znáš Homérovo dílo?
8. Co je to drama?
9. O čem je Elektra?
10. Byla antika přínosem pro další kulturní vývoj a proč?

Výtvarné umění

Egypt

- malby umístěné na stěnách hrobek zachycují božskou velikost faraónů, zajišťují jim věčnost, nejde o osobní prožitek autora, malby souvisí s ornamentálním písmem,
- postavy jsou strnulé, hlava a končetiny z profilu, barva není odrazem reality, ale jsou symbolem, neužívaly se vzdálenostní rozestupy, postavy a předměty jsou umísťovány nad sebe – pásová perspektiva, postavy jsou různé velikosti podle společenského postavení a důležitosti,
- malovalo se na omítky, štětec – roztřepený rákos.

Mezopotámie

- pozemská oslava panovníka, Sumerové vynalezli písmo,
- po pol. 4. tisíciletí – začátky hrnčířského kruhu,
- zvířecí témata.

Řecké umění

- rozvoj sochařského umění – hliněné sošky žen, později – 8. stol. př. Kristem – monumentální plastika, sochy mladých atletů a žen v dlouhých šatech,
- zájem o lidskou postavu, smysl pro harmonii, sochy jsou zachyceny v pohybu, odstraněna strnulost,
- z malířství se nic nedochovalo, Řecko se soustředilo na freskovou tvorbu, později se rozvinulo i deskové malířství a malby na keramiku,
- obrysové malířství, náměty z mytologie i běžného života.

Římské umění

- vychází z řecké kultury,
- sochařství – především portrétní umění,
- malířství – zpočátku snaha o reálné zobrazení skutečnosti, často zachycena krajina, vesnice či ulice, často byly na zdi namalovány napodobeniny závěsných obrazů reprodukující řecká díla,
- mozaiky – na podlaze i na stěnách.

Umění středověku

- malířství – nástěnné malby v červeném či okrovém provedení na bílém nebo žlutém podkladě, náměty s duchovně symbolistní tematikou,
- dekorativní prvky – inspirace z římského pohanského malířství – ptactvo, révové úponky, hrozny,
- sochařství – zpravidla reliéfy v podobě vlysu – výjevy ze Starého i Nového zákona,
- byzantské malířství – na stěnách chrámů, ilustrace náboženských textů, mozaiky, ikony – specifický závěsný obraz malovaný na dřevě technikou barevných vosků.

Hudební umění

Řecká hudba

- funkce hudby byla hlavně náboženská, ale i etický a estetický význam, poznatky o hudbě jen z písemných památek, **Gregoriánský chorál (4. – 9. stol.),**

- je jednohlasý liturgický zpěv římsko-katolické církve v latině, patří sem mše, hodinky – mešní doplněk uspořádán podle určitých hodin dne, lekce a orace – čtení liturgických textů.

3. Počátky písemnictví u nás

- od poloviny 9. stol. do 15. stol., středověk, feudální řád,
- **literatura** - dochovány jenom zlomky, nejasná datace, anonymita autorů, obtížné doplňování textů, jen zřídka opatřeny tituly,

- **chápání českých památek - dříve** - v době latiny a staroslověnštiny důležitý obsah, orientace na náš národ,

- dnes - to, co je psáno česky,

- **Slovensko** - nejdříve společný jazyk (staroslověnština a latina), potom do konce 18. století čeština.

Doba písemnictví staroslověnského a latinského

- od poloviny 9. stol. do počátku 13. stol.,
- izolace literatury od ostatních druhů umění, spojitost s výtvarnictvím a románským stavebním slohem (12. stol.), odtud označení literatura románská.

Staroslověnské písemnictví

- 9. stol., šíření křesťanství,
- r. 863 velkomoravský kníže Rastislav pozval křesťanskou misi - Konstantina a Metoděje k šíření křesťanství a aby položili základy vzdělanosti,
- Konstantin a Metoděj - byli Řekové, perfektně znali slovanský jazyk (okolí Soluně),

- **hlaholice** - první slovanské písmo sestavené Konstantinem, pak zjednodušené na **cyrilici** - dnes ruské, bulharské a srbské písmo – **azbuka**,
- **staroslověnština** - povýšena a schválena i papežem, konaly se v ní i bohoslužby, což po jejich smrti bylo dočasně zakázáno díky německým kněžím,
- **Sázavský klášter** - středisko kultury,
- **památky** - bohoslužebné texty
  - **Proglas** - veršovaná předmluva k evangeliu, autor – **Konstantin**, hlavní myšlenky - každý národ má poslouchat bohoslužby ve svém jazyce, srozumitelnost,
  - **Život Konstantinův** - autor se zaměřuje pouze na Konstantina,
  - **Život Metodějův** - zachycen misionář i soudobá společnost, jsou psány jejich žáky, každý životopis má jiného autora, hlavní myšlenky - obrana slovanského obřadu a staroslověnštiny.

Přechod od literatury staroslověnské k latinské

- 10. - 11. století, Přemyslovský stát v Čechách,
- 11. stol. - postupné vytlačování staroslověnštiny latinou, církev a světská moc slovanské kultuře nepřály,
- střediskem kultury - **Sázavský klášter** - založen 1032 opatem Prokopem,
- **památky** - životy českých světců - **Legenda o sv. Václavu** – staroslověnská,
  - **Kristiánova legenda** - konec 10. století, latina,
  - **Hospodine, pomiluj ny** - konec 10. století, zpívána při slavnostech, určena lidu, duchovní píseň.

Převaha latiny a pronikání češtiny

- počátek 12. až polovina 13. stol.,
- vznik kronik, jako základ posloužily legendy,
- **památky** - **Kosmas** (**1045 – 1125)**.

- zakladatel českého dějepisectví, studia v cizině, kněz, vysoký církevní hodnostář,
- **Kronika česká (Chronica Bohemorum)** psána v próze kultivovanou latinou a prokládaná veršem, osudy celého národa od počátku do současnosti (Přemyslovci), odklon od náboženské literatury, české vpisky mezi řádky či na okraj latinských knih,

- **Svatý Václave, vévodo české země** - 12. století, česky, druhá nejstarší píseň, funkce státní hymny.

Vznik česky psané literatury

- od počátku 13. stol. do počátku 15. stol.,
- konec 13. a počátek 14. stol. - příznivé podmínky pro rozvoj národní literatury v češtině, soupeření šlechty a měšťanstva - národní uvědomování, odpor šlechty k panovníkovi a německé kultuře jeho dvora,
- poslední Přemyslovci podporovali německou literaturu a zaváděli západní rytířskou literaturu a kulturu - kultura gotická.

A) Období laicizace literatury
- od počátku 13. století do poloviny 14. století,
- literatura je vytvářena laiky (osoby světské) a určena laickému publiku,
- památky - Alexandreis - vznik kolem roku 1300, veršovaný epos o řeckém králi Alexandru Velikém (356 - 323 př. n. l.), ideál rytířských ctností pro středověkého člověka, neznámý autor, opírá se o latinskou báseň francouzského básníka Gotiera de Châtilla a německou verzi z našeho území, měla 9.000 veršů, dochována 1/3, bohatá obraznost, vytříbený jazyk,
- **Dalimilova kronika** – počátek 14. století, autor neznámý, hájil národ před přívalem němectví, autor vyjadřuje sympatie k českému sedlákovi, zřejmě pochází z nepříliš bohaté rodiny, uvědomělé vlastenectví; psaná staročesky a ve verších; pověst Oldřich a Božena.

B) Období demokratizace literatury
- od poloviny 14. století do počátku 15. století,
- rozvoj měst, založení Karlovy univerzity (1348), do literatury zasahuje měšťanstvo a žáci - literatura blíže lidu,
- vládce - Karel IV., pak syn Václav IV. - kulturní a politický rozmach, vliv Francie, Praha kulturním střediskem Evropy, hlavně rozkvět české prózy,
- Karel IV. podporuje literární tvorbu dějepisnou a legendární,
- jako úřední jazyk se stále ještě udržuje latina,
- památky - Vita Caroli - autor **Karel IV.**, latinsky psaná autobiografie, pak přeložena do češtiny,

- legendy - dva směry: a) obliba u vyšších vrstev a vzdělanců - Život **sv. Kateřiny** - používání symbolů, vznešená, o zaslíbení královské dcery a jejím umučení, česky,

b) pro nižší vrstvy - **Legenda o sv. Prokopu** - první opat a zakladatel Sázavského kláštera - typ z pracujícího lidu, lidovější jazyk, střízlivé líčení zázračných jevů, vztah k chudině, psána česky,

- staročeské drama: dramatizace latinských textů, předvádění v kostele, téma - smrt a vzkříšení Krista,

Mastičkář - výjev ze středověkého trhu, fraška o prodavači mastí, zesměšňuje podvodné lékaře, podává obraz chudiny,

- rytířské eposy: **Tristam a Izalda** – báseň,

Trojanská kronika - líčí Tróju jako středověké město, stala se první tištěnou knihou v Čechách (1468), próza,

- filozofická próza **Tkadleček** - alegorické označení autora (tkadlec učeného řádu), spor milence s Neštěstím, jež mu vzalo milou, spor = záminka k filozofických úvahám o svobodě lidského konání,

- světská lyrika - 2. polovina 14. stol., **Měj se dobře, srdečko** - lidový původ

Závišova píseň – umělá,

- žákovská poezie - bída studentů zachycena až s šibeničním humorem,

Píseň veselé chudiny, Podkoní a žák - 2 chudáci se v hospodě přou o svůj stav, nakonec oba odhalují svou bídu,

- hlavní rysy jejich poezie - vtip, parodie, střídání českých a latinských veršů,

- sociální satira - 14. stol. sebevědomí bohatého měšťanstva, každodenní život, srozumitelný, přístupný jazyk, společenské otázky a jejich kritika,

Hradecký rukopis - patří sem satiry Desatero kázanie božie a Satiry o řemeslnících a konšelích - autor neznámý, kritika nepoctivosti, všech vrstev společnosti, hlavní význam – poprvé v naší literatuře vyjádřeny názory měšťana a měšťanské chudiny.

Ukázky

Konstantin – Proglas

Dar tento jest zajisté od Boha daný,
dar boží jest to údělu na pravici,
dar duším, nikdy se nekazící,
těm duším, které jej přijmou.
Matouš, Marek, Lukáš a Jan
učí všechen lid a praví:
Všichni, kdož spanilost svých duší
vidíte, neboť toužíte radovat se,
zapudit temnot hříchu
a zbavit se zkázy tohoto světa
a rajský život nalézti
a uniknout plameni hořícímu,
slyšte nyní svým rozumem,
slyšte, všechen lide slovanský,
slyšte Slovo, přišlo od Boha,
slovo krmící lidské duše,

slovo posilující srdce i rozum,
slovo toto, připravující k poznání Boha.
Jako bez světla se nepotěší
oko patřící na všechno stvoření boží,
nýbrž vše není ani krásné, ani viditelné,
tak je to i s každou duší bez knih,
jež nezná zákona božího,
zákona knižního a duchovního,
zákona zjevujícího ráj boží.
Neboť který sluch, jestliže rachot hromu
neslyší, může se báti Boha?
Dále chřípí, nečichají-li vůně květu,
kterak pochopí zázrak boží?
Vždyť ústa, jež necítí sladkosti,
činí člověka jako kamenným.
Ještě víc však duše bez knih
zdá se být v lidech mrtva.
Bratři, to vše jsme my uvážili
a povíme vám radu výbornou,
která všechny lidi zbaví
života zvířeckého a žádostivosti,
abyste, majíce mysl nerozumnou
a slyšíce slovo cizím jazykem,
neslyšeli je jak hlas zvonce měděného.
Neboť svatý Pavel uče toto řekl,
modlitbu svou napřed vzdávaje Bohu:
Chci raději pět slov pověděti
a svým rozumem je říci,
aby i všichni bratři rozuměli,
nežli deset tisíc slov nesrozumitelných.

…

Ještě jiné podobenství velmi moudré
povězme. Lidé, kteří se milujete
a chcete růsti růstem božím,
kdo z vás neví, že tato víra pravá,
jako símě padající na pole, -
tak ona v srdcích lidských
má zapotřebí deště božích písem,
aby úroda boží hojněji vzrostla?
Kdo může povědět všechna podobenství,
jež usvědčují národy bez knih,
nehovořící řečí srozumitelnou?
Ani umí-li všechny řeči,
nedovede vylíčit jejich bezmoc.
Nicméně rád bych připojil své podobenství
a málo slovy podal mnoho smyslu.
Nahé jsou zajisté všechny národy bez knih
a nemohou bojovati bez zbraní

s protivníkem našich duší,
uchystáni za kořist věčné muky.
Národové, kteří nemáte rádi nepřítele
a hodláte zápolit s ním mocně,
otevřete pozorně dveře rozumu,
když jste přijali nyní zbraň tvrdou,
kterou kovají knihy Hospodinovy,
hlavu ďáblovu mocně potírající.

Převedeno do nové češtiny

Otázky k textu

1. Jaké jsou hlavní myšlenky Proglasu? Doložte je konkrétními verši.
2. Charakterizujte dobu, kdy vznikla tato památka.
3. Vysvětlete verš „…nahé jsou zajisté všechny národy bez knih…“
4. Vyhledejte v textu spojky.
5. Charakterizujte evangelium, jaké je jeho téma?

Život Konstantinův

(Po zprávě o rodičích a narození malého Konstantina následuje vyprávění o snu, v němž si chlapec zvolil personifikovanou postavu Moudrosti jako průvodkyni životem.)

V městě Soluni byl jeden muž, urozený a bohatý, jménem Lev, který zastával úřad drungaria pod stratégem. Byl zbožný a zachovával vesměs všecka přikázání boží jako kdysi Job. Žil se svou chotí a zplodil sedm dítek, z nichž nejmladší, sedmý, byl Konstantin filozof, náš vychovatel a učitel. Když jej matka porodila, dali ho chůvě, aby ho kojila, ale dítě nijak nechtělo přijmout cizí prs, leda matčin, dokud nebylo odkojeno. Stalo se tak božím řízením, aby dobrá ratolest z dobrého kořene byla odkojena mlékem neposkvrněným. Potom se dobří ti rodičové z úcty k sobě shodli na tom, že již nebudou spolu obcovat, a po čtrnáct let nepřestoupili tohoto předsevzetí, ale žili v Pánu jako bratr a sestra, dokud je smrt nerozloučila. Když se muž chystal odejít na pravdu boží, hořekovala matka tohoto dítěte a pravila: „O nic mi nejde, jedině o tohoto hocha, jak bude o něho postaráno.“ A on jí řekl: „Věř mi, ženo, spoléhám na Boha, že mu dá takového otce a správce, který spravuje též všechny křesťany.“ To se i stalo.

V sedmi letech dítě vidělo sen a vyprávělo jej otci a matce a pravilo: „Náčelník shromáždil všechny dívky našeho města a řekl mi: Vyber si z nich, kterou chceš za ženu a pomocnici, věkem ti rovnou. Já jsem se na všechny podíval a prohlédl si je a uviděl jsem jednu krásnější než všecky ostatní, její tvář se skvěla a byla ozdobena hojně zlatými šperky a perlami a všelikou nádherou. Jméno její bylo Sofia, to jest Moudrost: Tu jsem si vyvolil.“ Rodiče vyslechli tato jeho slova a pravili mu: „Synu,

zachovej zákon svého otce a nezamítej naučení své matky, neboť přikázání zákona je svítilnou a světlem. Řekni Moudrosti: buď mi sestrou a opatrnosti si učiň přítelkyní. Neboť Moudrost září nad slunce, a přivedeš-li si ji, aby byla tvou chotí, zbavíš se skrze ni mnohého zla.“

Když jej dali na studia do škol, prospíval v naukách nad ostatní žáky velmi bystrou pamětí, takže budil podiv všech. Bylo zvykem, že se synové zámožných rodin bavívali lovem. Jednoho dne vyšel si Konstantin s nimi do polí a vzal s sebou svého krahujce. Sotva jej vypustil, strhl se božím řízením vítr, uchvátil a odnesl jej. Hoch z toho upadl v tesknost a žal a dva dni nejedl. Neboť milosrdný Bůh nechtěl, aby si navykl světským věcem, a tak jej snadno lovil svou láskou, jako kdysi Planda ulovil na honu jelenem, tak jeho krahujcem. Hoch rozvažoval u sebe marnost tohoto života, kál se a volal: „Takový je tedy tento život, že místo radosti množí se žal? Ode dneška dám se jinou cestou, lepší než tato, a nepromarním svých dnů ve shonu toho života.“

I oddal se studiu, sedával doma a učil se nazpaměť knihám svatého Řehoře bohoslovce. Na stěně si učinil znamení kříže a napsal tento chvalozpěv: „Ó Řehoři, člověče tělem, ale duší anděle! Ačkoli byls člověk tělem, zdál ses být andělem. Neboť tvá ústa jako jeden ze Serafů oslavují Boha a všecek svět osvěcují naukou pravé víry. Proto přijmi i mne, jenž se tím kořím s láskou a vírou, a buď mi učitelem a světitelem.“ Tak se mu zasliboval.

Ale ačkoli vnikl do mnohých jeho řečí a velikého vědění, nemohl přec porozumět hlubším místům, a upadl proto do těžkého zármutku. Byl pak tam nějaký cizinec obeznalý v gramatice. K němu tedy zašel, vrhl se mu k nohám a cele mu oddán prosil ho: „Buď tak dobrý a nauč mě umění gramatickému.“ Ale on zakopal svou hřivnu a odbyl jej: „Nenamáhej se, chlapče, neb jsem se pevně zařekl, že co živ nikoho tomu učit nebudu.“ Hoch však se mu opět klaněl a se slzami volal: „Vezmi si všecek můj podíl na otcovském domu, který mi patří, a nauč mě tomu.“ Ale on ho nechtěl vyslyšet. I vrátil se domů a setrvával na modlitbách, aby dosáhl, po čem toužilo jeho srdce. A Bůh učinil vbrzku po vůli těm, kteří se ho bojí. Neboť o jeho kráse a moudrosti a pilném studiu, jež bylo v něm hluboce zakořeněno, slyšel císařský správce, takzvaný logothet, a ten poslal pro něho, aby se učil s císařem. Když to hoch uslyšel, s radostí se vydal na cestu, a na cestě poklekl a modlil se takto: „Bože otců našich a Pane milosrdenství, jenž jsi vše stvořil slovem a moudrostí svou, a člověka jsi učinil, aby vládl všem věcem tebou stvořeným, dej mi moudrost přebývající v blízkosti tvých trůnů, abych porozuměl, co se tobě líbí, a byl spasen. Jsemť služebník tvůj a syn tvé služebnice.“ A k tomu odříkal ostatek modlitby Šalamounovy, načež vstal a řekl: „Amen.“

Otázky k textu

1. Nalezněte symbolická vyjádření ukázky a vysvětlete je.
2. Jakým způsobem lze srovnat život z ukázky se současným pojetím života?
3. Na základě ukázky srovnejte Konstantina s ostatními vrstevníky a doložte na ukázce.
4. Proč autor ve slově **Moudrost** používá velké počáteční písmeno?

5. Charakterizujte životopis jako literární žánr, kde se s ním můžete setkat a jakou může mít podobu.

Hospodine, pomiluj ny

Hospodine, pomiluj ny!
Jezukriste, pomiluj ny!
Ty, spase všeho mira,
spasiž ny i uslyšiž,
hospodine, hlasy naše!
Daj nám všěm, hospodine,
žizn a mír v zemi!
Krleš! Krleš! Krleš!

Krleš = Pane, smiluj se

Svatý Václave

Svatý Václave,
vévodo České země,
kněže náš,
pros za ny Boha,
svatého Ducha!
Kyrieeleison!

Nebeskéť je dvorstvo krásně,
blaze tomu, ktož tam pójde:
v život věčný,
oheň jasný
svatého Ducha!
Kyrieeleison!

Pomoci tvé žádámy,
smiluj se nad námi,
utěš smutné,
otžeň vše zlé,
svatý Václave!
Kyrieeleison!

Otázky k textům

1. Vysvětlete pojem chorál.

2. Srovnejte formální i obsahovou stránku obou textů.
3. Vyhledejte hláskové změny v obou textech a porovnejte je se současnou češtinou.
4. Vyhledejte slovo, které se dodnes používá v ruském jazyce.
5. Přeložte oba texty do současného jazyka.

Kosmas – Kronika česká

Čechy a jejich osídlení

1. Podle učení geometrů se dělí povrch zemský na dvě polovice, z nichž jednu zaujímá pod svým jménem Asie, druhou Evropa s Afrikou. V Evropě leží Germánie a v jejích končinách směrem k severní straně daleko široko se rozkládá kraj, kolem dokola obklíčený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo. Povrch této země tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny, bez lidského obyvatele, zněly však hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bez počtu jako písku v moři nebo jako hvězd na nebi a nikým neplašena těkala cestou necestou; houfům dobytka sotva stačila země. Se stády soumarů sotva se mohlo měřiti i množství kobylek, co jich v létě po polích skáče. Vody tam byly čisťounké a k lidskému užíváni zdravé, rovněž i ryby chutné a výživné. Je to divná věc a lze z ní uvážiti, jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka, nýbrž všechny toky malé i velké, pojaty arci do větší řeky, jež slove Labe, tekou až do severního moře. A poněvadž tato země za těch časů ležela nedotčena rádlem a do té doby ještě do ní nevešel člověk, který by se jí dotkl, uznávám za vhodnější o její úrodnosti či neúrodnosti pomlčeti než říci něco nezaručeného.

2. Když do těchto pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli – neznámo s kolika lidmi – hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež s sebou na ramenou přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil k své družině: „Přátelé, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené. To je ona, to je ona země, kterou jsem vám, jak se pamatuji, častokrát sliboval, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnoucí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody jsou všude hojné a nad obyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho nedostávati, protože nikdo vám nebude škoditi. Ale když takový, tak krásný a tak veliký kraj jest ve vašich rukou, rozvažte, jaké by bylo vhodné jméno pro tuto zemi. „Ti hned, jako z božského vnuknutí, zvolali: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy:“

Otázky k textu

1. Dokladujte na textu, čím Čecha uchvátila krajina, kde se rozhodl žít.
2. Jaká byla Čechova znalost světa?
3. Charakterizujte styl textu.
4. Koho označuje slovo **soumar**?
5. Jak rozumíte termínu **slula** v závěru textu?

Alexandreis

(Mladý Alexandr není schopen vládnout zemi. Ta padla v područí perského krále. Aristoteles předkládá makedonskému panovníkovi rady, jak lze získat svoji moc zpět a udržet si ji.)

Tehdy mistr, slyšav řeč takú,
vida v něm moc nejednakú:
„Vizi," vece, „mój kněžiče,
že již dosti znáš čsti líce;
dobrého jsi založenie,
nic ti tak silného nenie,
by toho nemohl dosieci,
ač budeš mé rady střieci.
Poslúchaj mne tuto sada,
toť jest moje prvnie rada:

Jměj dvór svój po kněžský vnadě,
své šlechtice jměj v svéj radě;
chovaj se obojetníkóv,
hospodnie čsti proradníkóv!
Ti toho jsú obyčeje:
oko se jich veždy směje,
jazyk jmají vniž meč v sobě,
jenž seče straně na obě.
Z chlapino řáda nikoli
i jednoho v čest nevoli;
nebo chlap, když jest povýšen,
nesnadně bude utišen.
Zlé kolo najviece skřípá,
malý had najviece sípá
a chlápě najviece chlípá.
Aspis slove hádek jeden,
ten jest tak velmi nezbeden,
jakž nedbá i jedněch kúzel,
hlavu stáhne jako uzel;
když kto kúzly chce jej jéti,

nemóže ničse prospěti;
jedno ucho k zemi stulí
a druhé chvostem zatulí.
Takéž chlap, když bude vyší,
dobře slyše, však neslyší.
Kterýž potok voden bude,
ten se vždy viece zabude
než která hluboká řeka,
ježto široce vytieká.
Takéž chlap, když obohatie,
když sedí, daní naplatě,
dobře znav, však nepozná tě.
Avšak ktož jmá dobré nravy,
ktoliž jest své viery pravý,
nebo ač i pokolení
některý zbožného nenie:
však jsú dóstojni čestnosti,
když dbajú o múdrosti;
neb největšie šlechta tu je,
kdež smysl nravy okrašľuje.
Šlechetný ščep bývá z pláni,
když se starý peň oplaní:
tak z chuzších bývají páni.
Když zbožie neb smysla nenie,
v šlechtě bude porušenie.

A pakli se kdy to udá
vztazovati tobě súda,
pro dar nepřevracu práva,
jakž již pohříchu se stává.
Kterúž stranu peniez súdí,
druhá se naprázdno trudí,
nejeden se tiem oblúdí.

Buď lehek proti chudému,
protiven buď protivnému;
nenieť nikte tako tuhý,
chceš-li, budeš jemu druhý.

Před zástupem první bývaj,
svých se lidí nepokrývaj;
a když tě tu uzřie tvoji,
tu rád každý tobě stojí.
Když pastýř před vlkem srší,
toho se stádo rozprší,
ten jest nehoden své vrši.

Potom, mój kněžiče, vět to:
ače kde dobudeš město,
dobytek, poklad vybera,

všecky svoje lidi sbera,
otplacijž každému mile
podlé skutkóv i úsilé.

Již v službě nenie otplátka,
že hospodnie milost vrátka,
zle se brž než dobře zračí:
jak se z mračna nebe zmračí,
tak se hospoda rozpáčí.
Snad jsi chud, že nejmáš dáti?
Uč se v tom rady chovati:
když dobudeš, tehdy dávaj,
a kdy nejmáš, oběcávaj.
Lékař vždy jmá čáku k seči,
pták rád slyší, kdežto skřečí,
sluha věří slibný řeči.

To ti naposled povědě,
jenž k tvéj čsti nejlepší vědě:
v rozkoši se neobložij,
u panosti neumnožij;
ač se v tom dvém neostřežeš,
sám se tiem najviece sviežeš.
Plodu nedá moklé pole,
a čest i v rozkoši vóle
nesedí na jednom stole.

Již ti všicku radu kráci,
v jedno slovo se navráci:
milosrden buď k vinnému,
najviece k člověku svému.
Chovajž tvrdě moje slova,
budeť služba vždy hotova
a ve cti veždy obnova.

On tu radu přije míle,
vstúpi srdce ke vší síle;
neb jakož tu s mistrem stáše,
tako se mu jistě zdáše,
že nenie v světě jedna strana,
by mu nebyla poddána;
neb obrové srdce jmieše,
kakžkoli děťátko bieše.
Trn se z mladu ostře pučí,
sám se vnadí štěnec rúčí,
šlechta se vždy ke cti lučí.

Otázky k textu

1. Jaké rady Alexandr dostává?
2. Co víte o Alexandru Velikém?
3. Charakterizujte strukturu textu.
4. Kdo to byl Aristoteles?
5. Co víte o tomto díle?

Dalimilova kronika

O selské kněžně Boženě

Když v postoloprtské stráni
lovil Oldřich, znenadání
za jednou vsí nad říčkou
spatřil selku mladičkou,
jak v košili bez oplecka,
bosa, umáčena všecka,
pere. Byla krásná, milá,
Oldřichu se zalíbila,
že tvář měla čistou, něžnou.
A tak učinil ji kněžnou.
Ona kněžna dokonalá
Božena se jmenovala.
Oldřich nedbal nic, že páni
to manželství jemu haní.
Řek: „Tak už to v světě chodí,
že se z chlapa šlechtic rodí
a že sedlák neřídce
za otce má šlechtice.
Stříbro poctu rodu vrací,
chudý šlechtic jméno ztrácí.
Pán i kmán jsou jedna krev,
proto potlačte svůj hněv,
že jsem si vzal za ženu
prostou dívku Boženu.
Ve mně každý pána hledá.
Na Přemysla, na praděda
nejdříve však pomyslete,
jenž z oráče na knížete
povýšen byl. Všichni stejně
počati jsme byli v ženě,
ač pokládán za šlechtice
je ten, kdo má stříbra více.
Chci žít s českou selkou skrovnou

spíš než s Němkou, s císařovnou.
Pouto krve vždy je silné,
Němka k Čechům sotva přilne.
Vaše utrhačné řeči
o hlouposti jenom svědčí.
Jak u Němky byste, páni,
chtěli prosit o zastání?
Čeleď z Němec, z Němec mistři,
Němkyně je na koni
a mé děti, synci bystří,
německy jen švadroní.
Vidím, jak zem vadne, chřadne,
jak Čech právo nemá žádné.“

Převedeno do nové češtiny

Otázky k textu

1. Stručně shrňte obsah ukázky.
2. Jaké jsou hlavní myšlenky tohoto textu, doložte je na konkrétních verších.
3. Vyhledejte slova, která se dnes neužívají nebo mají jiný tvar.
4. Co víte o Přemyslu Oráčovi?
5. Vytvořte synonymum ke slovu **prosit**.

Život svaté Kateřiny

Tehdy stala se věc nová,
že syna Maxenciova
za císaře vyvolili.
Otci byl nade vše milý,
neb měl jeho jediného.
Velmi pečoval o něho,
v mládí oženit ho chtěje.
Poslal podle obyčeje
posly na rozličné strany,
do všech míst mezi pohany,
do všech zemí v blízku, v dáli,
aby znal, zda mezi králi
nemá kdo dceru spanilou,
pro jeho syna způsobilou,
již by mu za ženu dali.
Ti se všude pilně ptali,
neví-li kdo o nevěstě.

Jedni z nich též na své cestě
do Alexandrie přibyli
a měšťanům tam vyložili
vše, co měli přikázané.
A tehdy tito měšťané
poslům toto pověděli:
„I když sjezdíte svět celý,
hory, moře, sotva asi
pannu tak ruměnné krásy
a bělosti tak veliké,
plnou sličnosti všeliké
na své pouti uhlídáte,
a sotva již pěknější máte,
než je pokorná Kateřina,
naše královna nevinná.
Jí v moudrosti a učenosti,
v kráse i ušlechtilosti
nenajdeš rovné opodál.“
Těm poslům jako by dodal
všem útěchy a veselí…
Ani chvilku neprodleli,
měšťanům se hned vyptali,
ti jim k hradu ukázali.
I šli pak poslové v tu stranu
namlouvat císaři pannu,
nikomu než právě tomu.
Když byli v královském domu,
potkali se s její matkou,
kterak jde s tou dcerou sladkou,
kvetoucí v tak vzácné kráse.
Těm poslům panna zjevila se
jako velký div nad divy.
I řekli si: „Nikdo živý
neuvěří, co řekneme
o té kráse, nesvedeme
jaká vskutku je, vypsati.“
Tajně řekli její máti,
aby jim své slovo dala
a tu pannu nedávala
nyní nikomu živému,
že ji rodu císařskému
za ženu chtějí zasnoubiti.
To jim královna slíbiti
chtěla. Pozdravení dali,
k císaři se odebrali
vypovědět mu ty zprávy.

…

A když cesta je dovedla

k popravišti, tu pohlédla
na ně panna s těmi slovy:
„Pročpak truchlíte, bláhoví,
smutně na mne se díváte
a kvůli mně naříkáte?
Muži, ženy i vy, panny,
plačte za sebe, a planý
zármutek v svých srdcích zničte,
kvůli smrti mé nekřičte,
neboť nelpím na životě.
A jestli kdo z vás v dobrotě
pocítil v smutném čase
soucit k mojí mladé kráse
a litoval, že tak strádám,
toho prosím teď a žádám:
Ty každý, kdo stojíš při mně,
z mé cti raduj se upřímně,
zanech bláhového smutku!
Povím, pro jakou pohnutku
srdce mé tu prosbu činí:
proto, že spatřím již nyní
Ježíše Krista laskavého,
jež je radost srdce mého,
jehož moc všemu odolá,
jenž mne vlídně k sobě volá.
Z něho svou sílu nabírám,
pro jeho lásku umírám,
on je můj král a císař mocný,
on je mé duši spomocný,
on je můj choť slavný, jasný,
a můj drahý ženich krásný,
k němu má mysl je upřena.
On je úplná odměna
a mocná útěcha svatých
ve víře ze světa vzatých.“

Převedeno do nové češtiny J. Pelánem

Otázky k textu

1. Charakterizujte legendu.
2. Jak Kateřina vnímá svůj osud?
3. Které další světce znáte?
4. Určete druh verše v poslední části ukázky.
5. Vyhledejte přídavná jména a určete jejich vzory.

Legenda o sv. Prokopu

(Prokop vstoupil do školy na Vyšehradě, aby se vzdělal v sedmi svobodných uměních. V druhé části odchází z Prahy, aby žil jako poustevník v sázavských lesích. Nejprve se však musel postavit ďáblům, kteří přebývali v tamní jeskyni.)

„Prokop dobřě u písmě dospěl
a ve čsti i v kázni prospěl,
neb nikdy prázden nebieše,
nebo na modlitvě, nebo v knihách čtieše.“
Tak se učil velmi míle,
netbal i jedné kratochvíle,
divné ovšem pokory bieše,
že již každý to mluvieše:
„Tento Prokop tako jest tich,
již jako by byl ovšem mnich.“
Nikdy neviděli, by smál
ani kdy s dietkami več jhrál,
jedno pěl hodiny nebo páteřě
někde súkromie nebo v kóře.
Počěchu sě kanovníci diviti
a řkúc: „Co chcemy učiniti?
Vidímy člověka dobrého
a ke všiej čsti podobného.
Južť jest dobřě na téj době,
přitovařišmy ho k sobě
pro jeho pokorné poníženie.“
Snidú sě vyšehradská kněžie.
Byvše všichni v téj radě
v kapitole na Vyšehradě,
vzvolichu jej služebníkem,
u svatého Petra kanovníkem.
Nerád tomu svatý Prokop bieše,
neb tohoto světa nenávidieše.
Ješče by to byli učinili,
ež by jej probošstem vzvolili;
ale svatý Prokop, vida světskú lest,
potupi toho přiebytka čest.
I jednoho pokojě nehledajě,
viece sě pro Buoh pokořijě,
nenosil drahého oděnie,
ni pitie drahého ni jědenie.

Tehdy všichni kanovníci,
děkan, probošt i třiedníci
svatého Prokopa povýšichu,
knězem jeho učinichu.

Sta sě potom velmi vskóře,
slúži mši u vyšehradském kóře.
Své pokory neproměnil,
viece než dřiev pro Buoh činil.
Kanovníkem na Vyšehradě bieše,
ale jinéj proměně chtieše
a řka: „Čemu mi je tato čest,
jenž činí duši přělest?
Vědě, že nenie Bohu vzácen,
ktož sbožie miluje, ten bude ztracen.“

(…)

Ta skála stáše v téj chvíli
ot Kúřimě za dvě míli.
V téj skále diáblové přebýváchu
a mnoho zlosti ukazováchu.
Svatý Prokop, vida jich zlost,
vstúpi proto u věcší čsnost;
proti hřiechóm bojováše
a těm psóm otpoviedáše
řka: „Nelzě vám zde jmieti moci,
když mi Bóh ráčí spomoci.“
Velikého utrpěnie bieše,
mnoho na modlitvě, a málo jědieše:
jabléčka planá a želudy,
a pod měr napíjal sě vody.
Až počě okolo sebe planiti
a domek tudíž sobě staviti,
a pněvie také kopáše,
tu sobě ztravně utěžieváše.
Naleze na skále cělú kru,
tu postavi svaté Mařie kaplu,
tu sě modléše ve dne v noci,
až tomu minuchu mnozí roci.
Nebieše jednomu člověku znám,
nikte ho nevěděl, jedno Buoh sám.

Otázky k textu

1. Charakterizujte sv. Prokopa.
2. Co založil sv. Prokop?

3. Charakterizujte strukturu ukázky.
4. Vysvětlete pojem **legenda**.
5. Vyhledejte hláskové změny ve staročeštině a srovnejte je se současným spisovným jazykem.

Karel IV. – Vita Caroli

… A tak, když jsme byli přišli do Čech, nenalezli jsme ani otce, ani matku, ani bratra, ani sestry, aniž koho známého. Také českou řeč jsme úplně zapomněli, ale později jsme se jí opět naučili, takže jsme mluvili a rozuměli jako každý jiný Čech. Z boží milosti jsme pak dovedli tak mluvit, psát a číst, nejen česky, ale francouzsky, italsky, německy a latinsky, že jsme byli mocni oněch jazyků stejně jednoho jako druhého. Tehdy náš otec odjel do hrabství lucemburského pro jakousi válku, kterou tam vedl s vévodou brabantským, on sám i se svými spojenci, to je s biskupem lutyšským, markrabím julišským, hrabětem gelderským a ještě s mnohými jinými, a nám pak svěřil svou pravomoc nad Čechami po dobu své nepřítomnosti.

Toto království jsme nalezli tak zpustošené, že jsme nenašli jediný hrad svobodný, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky, takže jsme neměli, kde bychom přebývali, leč v měšťanských domech jako jiný měšťan. Pražský hrad pak byl zcela opuštěn, pobořen a zničen, neboť od časů krále Otakara II. byl celý ztroskotán až k zemi. Na tomto místě jsme dali vystavit nově veliký a krásný palác s velikým nákladem, jako je dnes patrno kolemjdoucím. V té době jsme poslali pro svou manželku, ježto byla dosud v Lucembursku. Ta pak přišedši měla po roce prvorozenou dceru, jménem Markétu. V těch pak dobách dal nám náš pan otec markrabství moravské a toho titulu jsme užívali. Když pak obec šlechetných mužů Čech přihlédla k tomu, že pocházíme ze starobylého rodu českých králů, poskytla nám z lásky k nám pomoc, abychom mohli získat hrady a královské statky. Tehdy jsme znovu nabyli s velikými náklady a úsilím hrady: Křivoklát, Týnoř, Světlék, Litice, Hradec Králové, Písek, Nečtiny, Zbiroh, Tachov, Trutnov v Čechách; na Moravě pak Lukov, Telč, Veveří, hrad olomoucký, brněnský a znojemský a mnoho jiných statků, zastavených a zcizených od koruny. A měli jsme mnoho rytířů, kteří byli ochotni nám sloužit, a království prospívalo den ode dne; obec dobrých nás milovala, zlí pak se nás báli a vystříhali se zla. Spravedlnost sdostatek vládla v království, ačkoliv páni se stali většinou tyrany a nebáli se krále, jak se slušelo, protože si byli království mezi sebe rozdělili. A tak drželi jsme vladařství nad královstvím, zlepšujíce je den ode dne po dva roky….

Otázky k textu

1. Čím Karel IV. nejvíce prospěl naší kultuře a co o něm víte?
2. Charakterizujte autobiografii.
3. Na základě ukázky doložte, jaká byla situace v zemi po návratu Karla IV.
4. Kdo byli Karlovi rodiče a co víte o jeho životě?
5. Která další autobiografická díla z literatury znáte?

Mastičkář

Mastičkář praví: Rubíne, to ti vše já rád dám,
co jsi potřeboval sám.
Jedno na to vždy ptaj
a těch miest pýtaj,
kde bychom mohli svój krám vyklásti
a své masti draho prodati.

Rubín praví: Mistři, hyn jsú miesta sdravá
a v nich jest krásná úprava.
Tu rač své seděnie jmieti
a své drahé masti vynieti.

Rovněž Rubín: Mistře, vstúpě na tuto stoliciu,
posadiž k sobě svú ženu holiciu. Mlčte!

Potom zpívá píseň s Pustrpalkem takto:
Seď, sem přišel mistr Ypokras
de gratia divina,
nenieť horšieho v tento čas
in arte medicina.
Komu která nemoc škodí
a chtěl by rád živ býti,
on jeho chce usdraviti,
žeť musí dušě zbýti.

Rubín říká verš: Poslúchajte, dobří liudie,
mnoho vám radosti přibude,
těch novin, jež vám povědě,
jež velmi užitečné vědě.

A vy, baby, své šeptánie
puste i vše klevetánie,
v čas ti milčěti neškodí.
Posúchajtež, dobřě sem hodí:
přišelť je host ovšem slavný
lékař múdrý, chytrý, dávný,
vám bohdá na vši útěchu.
Nenieť nic podobno k smiechu,
což praviu, věřte mi jistě,
jakožto rožcě na siej tistě.
Ni v Čechách, ni u Moravě,
jakožto učení mistři pravie,
ni v Rakúsiech, ni v Uhřiech,
ni v Bavorech ani v Rusiech,
ni u Polanách, ni v Korutanech, -
právěť vešde jeho jmě světie,
kráťcě řece, po všem světě,

nikdiež jemu nenie rovně,
kromě žeť pirdí neskrovně.
I máť také drahé masti,
jenž jest přinesl z daleké vlasti,
jimiž nemoci všeliké,
rány kakož koli veliké
začělí bez pomeškánie.
Bóh jeho poraz, ktož jho hanie!
Ktož je boden nebo sěčen
neb snad palicěmi měčen,
neb snad jmá-li v svém ušě zpary,
příde-li k mému mistři s dary,
mój mistr tak naučí:
pomaže sě, jako pes vskučí
a potom sě náhle vzpručí.
A vy, páni, chcete-li dobří býti,
možete jej kyji bíti.

Otázky k textu

1. Kdo to byl mastičkář?
2. Kdo a jakým způsobem obhajuje mastičkáře?
3. Převeďte text do současné češtiny.
4. Dokladujte hláskové změny ve staročeštině.
5. Vyhledejte vlastní jména.

Podkoní a žák

Podkoní žákovi

Žáku, ty mizero jeden!
Nač tak zpupné řeči vedeš?
Vždyť za babku cenu nemáš,
světem plahočíš se bídně
a jen dřeš se očividně.
Ač se lopotíš, jak můžeš,
na lepší šat se nezmůžeš,
v hadrech chodit zvyk je žáků.
A tvůj nocleh, ubožáku?
Na kamnech si nyní hovíš,
v zimě však si nepohovíš.

Do hádky se s tebou pustí
a na kamna tě nepustí.
Ba ještě ti bude blaze,
budeš-li spát na podlaze.
Tvrdě se ti lehá na zem,
jektáš zuby, tuhneš mrazem.
A vstát dřív než rosa padá!
Když pak na tě přijde řada
obstarávat práci v škole,
to se teprv octneš v kole!
Pravíš-li, že volný budeš,
tenhle úkol nepozbudeš!
Vždy se musíš práce chopit,
školu zamést, v kamnech topit,
a nic nesmíš opomenout!
Přitom – jak si odpočinout,
když na zemi spáváš tvrdě?
Mně je líp, říct mohu hrdě.
Rájem se má postel zdá mi,
když tak nastelu si slámy
a ležím v ní jako v chvojí.
Často ovšem spávám v hnoji –
toho však jsem málo lačen,
leda když jsem deštěm zmáčen,
aby šat mi uschl k jitru,
kdy jej, časně vstana, vytru,
takže zas je sukno čisté.
Ale jářku, to je jisté:
mne se selští chlapi bojí!
Kudy chodí nebo stojí,
hned přede mnou skloní hlavy:
„Vítej, panici!“ mne zdraví.
Sedlák se mi vyhne radši,
ba i slípka sotva stačí
utíkat, což rád mám strašně,
neboť zmizí-li mi v brašně,
projde na hostinu změnou –
s druhy sním ji upečenou!
Také pravím, a to platí:
nemám strach, že pán mě zmlátí.
Celý měsíc, odpřísáhnu,
ruku na mě pán nevztáhnul,
bit jsem nebyl, abych řekl,
leda jen, že pán mě sekl –
ovšem žertem – přes palici,
zátylek anebo líci.
Těžko ovšem pána vinit,
když má zvyk to žertem činit.

Žák podkonímu

Hadr ze stáje jsi pouze!
Znáš kdy svátek místo nouze?
Vychrtlý jsi mi satrapa,
ne lepší selského chlapa,
když každičký den hnůj kydáš
a lepším to nevystřídáš.
Marně se chceš rovnat žáku,
ve všem máme lepší čáku,
ne jak vy, ta chátra tupá!
Dotáhnu to na biskupa,
když mi pánbůh bude přáti,
neboť se ho nechci vzdáti.
Bude-li má hlava zdravá,
brzičko, už na Václava,
což tak daleko už není,
získám první vysvěcení.
Pleš se mi ihned vyholí
a nechť mi škodí kdokoli,
spravedlnosti neujde,
vždycky pěkně na soud půjde.
Splatí mi to víc než draze,
pojí se mnou calet v Praze!
A kdo by mi mohl škodit,
až si budu slavně chodit
hrdě v mešním rouchu zlatém,
jsa už knězem či prelátem?
Když kázat budu v kostele,
kde ty budeš stát jak tele
v těch svých hadrech s vůní stáje,
na mne pohlédnout strach maje?
Proto, nebožáku bídný,
nech své pýchy a seď klidný
bez hádky a hašteření.
Však víš sám, že v kapse není!
Jen ti radím k tvému štěstí:
chceš-li dlouhý život vésti,
opusť tu svou dvorskou chasu.
Získáš mnohá léta času,
jinak život brzo ztratíš.
Vaši psotu nepozlatíš,
aniž máš snad lepší čáku,
radši dělej u sedláků,
uchyť se v slušné dědině
tam snad ti nouze pomine.
Budeš mlátit do pšenice,
uchrániv se šibenice.

Převedeno do nové češtiny

Otázky k textu

1. Jak si podkoní a žák vzájemně líčí svůj život a jak se dívají na život toho druhého?
2. Co je ve sporu považováno za dobrou životní úroveň?
3. Kdo ve sporu vítězí?
4. Jaký druh verše autor používá?
5. Vytvoř gramatický protiklad ke slovu „bit“ a užij ho ve větě.

Hradecký rukopis

Satiry o řemeslnících a konšelích

Řezník

Řězník sě takto obchodí,
dobrým lidem často škodí;
když běží po vsi volajě,
na prodajné bravy ptajě,
budeť kupovati bravy,
chtě z nich utěžěti stravy.
Když ho uzří dobytčátko,
ožěsneť sě nebožátko
neb jmá řezník ručě račiej:
když on dobytčátko zmácie,
nelzeť sě jmu popraviti,
musíť vždy churavo býti.
A tu líb kup líb nekupí,
již bez škody neoststúpí,
vždyť škodu učiní tomu,
kdyžto bravy mácie komu.

Druhúť jmá nevěru v sobě,
tuť chci vypraviti tobě:
ktož dobytek na trh vodí,
sedlákóm rád na tom škodí,
budeť s ním lidmě tržiti,
bráně každému kúpiti,
v tom mu činí mnoho núzě,
žeť jemu všě kupcě zapúzie,
až utrží po svéj vóli,
jakžto jemu líbo koli.

Třetieť jáz vědě do něho:
ktož masa kúpí u ňeho,
že jmu prodává kozinu
za nejlepší skopovinu,
a častokrát býkovinu
za najlepší hovědinu.

Čtvrtého sě rád přijímá:
kdyžto jest najvěčšie zima,
budeť vodú oblévati
maso, rožny rozpierati,
aby jemu zmrzli v noci
hovědina i ti skopci.
Takť po jeho vóli bude,
tři čiesti jemu ho přibude;
mnohoť lidu oklamává,
když on to maso prodává.

Takť jsú nevěrni řezníci,
horšiť jsú nežli věžníci…

Otázky k textu

1. Charakterizujte řezníky a srovnejte celou situaci se současnou.
2. Vyhledejte jazykové změny a upravte text do současné češtiny.
3. Jaký druh rýmu autor používá?
4. Najděte v textu zdrobněliny.
5. Jaké druhy masa řezník prodává, najděte výrazy v textu.

Výtvarné umění

Románské umění (11. – 12. stol.)

- malba – je plošná, výrazné obrysové linie, strnulost, malovalo se na desky a oltáře, nástěnné malby,
- sochařství – reliéfní ozdoby sloupů, plastická výzdoba portálů, bájné obludy, zvířecí motivy.

Gotické umění (12. – 16. stol.)

- vznik ve Francii,
- malířství – malba na sklo, hlavně chrámová okna, výzdoba oltářů, občas portréty, modelování světlem a stínem, čerpá z bible a křesťanské mytologie, nejčastějším motivem je Panna Marie a Kristus, představitelé – Giotto, Jan van Eyck,

- sochařství – oduševnělý výraz figur, výzdoba portálů, průčelí a chrámových prostor.

Hudební umění

Románské a gotické umění

- pronikání nových hudebních kompozic – hymny, duchovní písně a hry, postupné formování vícehlasu, vliv nového hudebního centra v Paříži,
- vznik světského jednohlasu - rytířský (trubadúři a minnesängři).

Otázky k okruhu

1. Co je střediskem kultury?
2. Kdo přinesl do naší země staroslověnštinu a vytvořil písmo, jak se nazývá?
3. Které kroniky z tohoto období znáte a co o nich víte?
4. Které dílo zachycuje život Alexandra Velikého?
5. Jak se jmenuje nejstarší drama a co o něm víte?
6. Co je to žákovská poezie a která památka do ní patří?
7. Co je to legenda a které legendy znáš?
8. Který kníže pozval do naší země učence?
9. Na které ukázce můžeš doložit jazykové změny?
10. Znáte nějaké životopisy z období počátků písemnictví u nás?

4. Literatura předhusitská a husitská

- konec 13. století – vrchol církevní moci, papežové se považovali za vládce světa, uvnitř církve však dochází k úpadku, snahy po nápravě, vznik různých lidových sekt požadujících prvokřesťanské ideály – chudobu (František z Assisi zakládá františkánský řád a žádá tělesnou práci a chudobu),
- čeští studenti přinášeli v tomto směru pokrokové myšlenky z pařížské a oxfordské univerzity,
- počátkem 15. století církev vlastnila téměř polovinu půdy.

Předhusitská literatura

Konrád Waldhauser (asi 1326 – 1369)

Kazatel, spisovatel a církevní reformátor, pocházel z Rakous a zemřel v Praze. Jeho jméno je odvozeno od Waldhausenu (Horní Rakousko), tam vstoupil do

kláštera, pak se stal potulným kazatelem a kázal zejména na venkově v Rakousku, vystupoval hlavně proti svatokupectví a rozmařilému životu kněžích. V Praze udělal velký dojem a Karel IV. mu nabídl faru v Litoměřicích, což přijal, ale nebyl zde příliš úspěšný a přestěhoval se do Prahy, kam na jeho kázání chodili hlavně Židé. Poté zostřil svá kázání a Praha se rozdělila na dva tábory, spor řešil papež a Waldhauser zvítězil. Jeho žákem byl Jan Milíč.

Jan Milíč z Kroměříže (mezi lety 1320 až 1325 - 1374)

Byl českým kazatelem, narodil se v Kroměříži, studoval katedrální školu v Olomouci, ale titul neměl, protože vystudoval dříve, než byla zřízena Karlova univerzita. Kázal česky, sympatie si získal odmítnutím místa v královské kanceláři. Žil chudě, založil kazatelskou školu a tzv. Jeruzalém – budova na Starém městě v Praze, jeho následovníci se scházeli v Betlémské kapli. Zřejmě trpěl duševní poruchou a zemřel ve Francii, pochován je v Avignonu.

Dílo:
Abortivus (Nedonošený plod) – sborník kázání.

Tomáš Štítný ze Štítného (1333 – mezi lety 1401 – 1409)

Byl český šlechtic z chudé větve Benešoviců, pocházel z tvrze Štítné u Žirovnice, byl spisovatel, překladatel z latiny, církevní reformátor a kazatel. Studoval na pražské univerzitě, zřejmě byl ovlivněn Milíčem, nejdříve psal pro své děti, později i pro venkovské lidi, zabývá se mravy a výchovou.

Dílo:
Řeči besední
Řeči sváteční a nedělní
Knížky šestery o obecných věcech křesťanských

Ukázka

Moudrým hospodyním – výňatek

Moudrá a šlechetná hospodyně jest přirovnána k měsíci. Neb jako měsíc všechnu svou krásu béře od slunce, tak i ona čest má od svého muže, když věrně a pravou láskou na sebe hledí, takže mezi nimi není ani jediné překážky, která by oslabila pravou lásku. A jako vídáme, když mezi sluncem a měsícem bude země, že slunce pro ni nemůže přímo na měsíc zříti: tu ihned se měsíc zakalí. Kdyby však slunce ztratilo krásu, ovšem i měsíc by nebyl krásný. Protož jsou na omylu hospodyně, když si svého muže ne dosti váží, smích si z něho tropí nebo komukoli o něm bez pilné potřeby vyprávějí, co by mu na hanu bylo. Často bývá, že se mnohá žena domnívá, jako by muž jen pro ni samu ctěn byl a jako by jí k ničemu nebyl užitečný; i zdá se jí, kdyby ho neměla, že by mnohem lépe každou svou záležitost způsobila: ale pak se stává, že zůstane-li sama, teprve vidí, co je práce, a že mnohem hůře bude vykonána než dříve… Protož každá moudrá žena má svého muže milovati a nevypíná se nad něj ani svou urozeností ani rozumem… Šlechetná hospodyně připoutá svého muže dobrými vlastnostmi a darem božím.

Otázky k textu

1. Jak se často ženy k mužům chovají?
2. Srovnejte současné postavení žen a můžů ve společnosti.
3. Vyhledejte v textu přirovnání.
4. Jaké vlastnosti má dobrá manželka – doložte na textu.
5. Zdůvodněte v textu pravopis **i – y**.

Matěj z Janova (1350 – 1394)

Byl český katolický kněz, spisovatel a kazatel, žákem Milíče, ale neprosazoval chudobu. Studoval teologii v Paříži na Sorbonně, později zde i přednášel. Kázal latinsky pro učence, kritizoval kult svatých a uctívání jejich ostatků, velký ohlas jeho kázání, musel zanechat kazatelské činnosti a odvolat některé své názory. Opíral se o autoritu bible, což mělo později vliv i na husitské hnutí, které chtělo bibli zpřístupnit prostému lidu.

Dílo:
Pravidla starého a nového zákona – latinský spis, autor zde shrnul své myšlenky.

Husitská literatura

Jan Hus (1370 – 1415)

Narodil se v Husinci u Prachatic, pocházel z chudé rodiny, studoval na pražské univerzitě a stal se univerzitním profesorem a kazatelem v kapli Betlémské. Vystupoval proti bohatství církve a proti mravní zkaženosti kněžstva, pražský arcibiskup nad ním vyhlásil klatbu, Hus pobýval na Kozím Hrádku a na Krakovci, kázal pod širým nebem. Na jaře 1414 císař Zikmund vyzval Husa na kostnický koncil (církevní sněm), žádali, aby své učení odvolal, on však odmítl a strávil dlouhou dobu ve vězení za velkých tělesných útrap. 6. července 1415 byl upálen na hranici.

Dílo:
O církvi – latinský spis, opakuje zde myšlenky Johna Vicliffa, anglického reformátora, že hlavou církve není papež, nýbrž Bůh, otřásl papežskou autoritou a světovládným postavením církve.
Knížky o svatokupectví – ostrá kritika církve a celé feudální společnosti.
Dcerka – učí ženy správnému životu.
Výklad Viery, Desatera a Páteře – výklad základních bohoslužebných textů.
O šiesti bludiech – vysvětluje poměr mezi církví a lidem.
Husovy listy – je korespondence (i z Kostnice), list se stal novým literárním druhem
Postila – je literární výklad některého místa evangelia, zpracovaný po způsobu kázání.

Význam Jana Husa a reformace

Jan Hus ve své činnosti navazoval na současné i starší kritické snahy jak domácí, tak i cizí, především na myšlenky Johna Vicliffa. Jeho význam spočíval v tom, že reformní názory a kritiku společenských poměrů přenesl z oblasti teologické do života celé společnosti a činil z nich problém sociální. Postavil se proti všemu, co je příkazem církve nebo světské moci a rozchází se s božím zákonem, dostal se do rozporu s ustálenými názory o poslušnosti moci duchovní i světské a zároveň formuloval otázku postavení člověka ve společnosti, hlásal, že každý má stejné právo jednat ve jménu božího zákona i bránit jej, i člověk poddaný a bezprávný, hlásal právo na aktivní podíl a zodpovědnost každého člověka za běh událostí. Hus přispěl k vytvoření revoluční ideologie.

Ukázka

Knížky o svatokupectví

Ještě jinými obyčeji hřeší kněží. Prvý obyčej jich, že krmí mnohé pochlebníky, aby je chválili, že sú štědří, a zovú bohaté proti tomu Kristovu nauční, jenž die: „Když činíš oběd neb večeři, neraď volati přátel a bohatých!“ Druhý obyčej, že chovají čeleď nepotřebnú úřadu kněžskému, jako střelcóv, komorníkóv a mnoho panoší. Třetí obyčej, že kupují mnoho nepotřebných orudí, jako mísy střiebrné, koflíky, lžíce, polštáře a lože pyšné a jiné věci mnohé. Čtvrtý obyčej, že stavějí domy přílišně nákladité, bořie dobré, v nichž by mohli dobře bydliti, a stavějí jiné; a jakž se nebude líbiti, ihned obořie a jiné náklady učiní. Ale oboří-li se co v kostele, toho netbají, aby opravili, ale chudé lidi pudí, aby naložili. Pátý obyčej, že chovají koně krásné a přípravu pyšnú na ně strojí a pak psuov mnoho lovčích, jimiž chudých almužnu maří.

I muož znáti člověk velmi hlúpý, že těch lichých pět obyčejóv neostavil jest kněžím spasitel a že úřadu kněžskému nic nejsú pomocni; ale brž že sú svazkové ďáblovi, jimiž je víže a pudí ku pýše a vede je jako slepé k zatracení. A tak sú ty sluhy ďáblovy duchovní slepotú poraženi, že když jich otieže: „Proč tak činíže“, odpovídají, že svět neb čest světská chce tak míti! A poněvadž ďábel mnoho lepší jest než ta čest světská, byla by něco ozdobnější a pravější odpověď, by řekli, že ďábel chce tak mieti.

Otázky k textu

1. Kterých hříchů se kněží dopouštějí? Najděte je v textu.
2. Jaká je situace v církvi v dnešní době?
3. Najděte v ukázce místa, která církev popuzovala.
4. Vyhledejte u slov morfologické změny substantiv oproti současné češtině.
5. Jak autor mluví o ďáblovi?

Poslední list - úryvek

V Kostnici 10. června 1415

Prosím pánóv, aby své chudině milostivě činili a právě je spravovali. Prosím měšťanóv, aby své obchody právě vedli. Prosím řemeslníkóv, aby věrně své dielo vedli a jeho požívali. Prosím slúh, aby svým pánóm a paniem věrně slúžili. Prosím mistróv, aby jsúce dobře živi, své žáky věrně učili, najprvé aby Boha milovali, pro jeho sě chválu učili a pro prospěch obce a pro své spasenie, ale ne pro lakomstvie ani pro světské zvelebenie. Prosím studentóv i žákóv jiných, aby mistróv svých v dobrém poslúchali a následovali a aby sě pilně pro boží chválu a pro spasenie své i jiných lidí učili.

Psal sem list tento v žaláři, v okovách, čekaje nazajtřie na smrt odsúzenie, maje plnú náději v Bohu, abych pravdy božie neustupoval a bludóv, kteréž sú na mě křiví svědkové svědčili, abych se neodpřisahal.

Také prosím vás zvláště, Pražané aby na Betlém byli laskavi, doku Pán Bóh popřeje, aby v něm božie slov kázali. Pro to miesto ďábel se rozhněval a proti němu farářóv i kanovníkóv popudil, spatřiv, že jeho království v tom miestě sě rušilo. Úfámť Pánu Bohu, žeť to miesto zachová do své vóle a učiní v něm prospěch větší skzě jiné, než jest skrzě mě nestatečného učinil.

Také prosím, aby sě milovali, dobrých násilím tlačiti nedali a pravdy každému přáli.

Dán list v noci u pondělí před svatým Vítem po dobrém anjelu.

Postila

„Vida Ježíš zástupy, slitoval sě nad nimi, neb sú byli trápeni, a leželi sú jako ovcě, nemajíce pastýře.“ Protož řekl jest učedlníkóm svým: „Jistě žen mnohá jest, ale dělníci nemnozí; protož proste pána žni, ať pošle dělníky na žen svú.“ To jest.; mnozí sú lidé, jenž by rádi slovo božie slyšeli, a tak jako pšenicě v stodolu království Kristova sě hodili; ale nemnozí sú dělníci, tověz že málo jest věrných kazatelóv, kteří z lásky pro chválu boží, pro lidské a pro své spasenie pracují s lidem božím.

…

A že nemají obecně čtení česky psaných, a výklad netak sě brzy přijme bez založenie, protož chci vždy prvé čtenie položiti a potom výklad, aby našeho spasitele slovo vždy najviece vznělo a tak věrným bylo k spasení oznámeno; neb koř je v milosti od smrti slyšeti, ti budú spaseni a zde jsú blaženi, jakož die sám spasitel: „Blažení ti, kteříž slyšie slovo božie a ostřiehají ho.“ To vážiece, máme pilně, mile, statečně a vesele slova našeho milostivého spasitele poslúchati, jiným je praviti a kázati, pilně k rozumu přivoditi, a vedlé jiného písma druhé vykládati, jakož světí božím darem vykládají. I mámť úmysl, abych, což mohu, najlehčejie vyložil k rozumu čtenie, ač ne ovšem týmž obyčejem, jako káži…

Poznámka k Postile

Aby, kdež budeš čísti, rozuměl mé české řeči, vět, žeť sem psal tak, jakož obyčejně mluvím. Neb v jednom kraji Čechov jinak mluvie a v jiném jinak.

…

Protož prosím každého, kdož bude psáti, aby jinak nepsal, než jakož sem já psal. Než chybil-li sem kde, čteny neb sřeku neb slovce opustil, za to prosím, aby opravil, jest-li jist plně, aby mi pravého úmysla nepřevrátil. Neb viem, že mnozí, mnějíce, by lépe rozuměli, což dobře jest psáno, shlazují a zle napisují. A na ty se velmě hněval svatý Jeroným, neb sú jemu to činili.

Otázky k textům

1. Koho a k čemu Hus nabádá v první ukázce?
2. Kterou (dnes historickou) památku autor zmiňuje v prvním textu.
3. Jaké osobní prožitky Hus nastiňuje v první ukázce?
4. Co je to Postila?
5. Vytkněte hlavní myšlenku druhého textu.

Jistebnický kancionál

Ktož jsú boží bojovníci

Ktož jsú boží bojovníci
a zákona jeho,
prostež od boha pomoci
a úfajte v něho,
že konečně vždycky s ním svítězíte!

Protož střelci, konopníci
řádu rytířského,
sudličníci a cepníci
lidu rozličného,
pomnětež všichni na pána štědrého!

Nepřátel se nelekajte,
na množstvie nehleďte,
pána svého v srdci mějte,
proň a s ním bojujte
a před nepřátely neutiekajte!

Dávno Čechové řiekali
a příslovie měli,
že podlé dobrého pán
dobrá jiezda bývá.

…

Vy, pakosti a drabanti,
na duše pomněte,
pro lakomstvie a lúpeže
životóv netraťte
a na kořistech se nezastavujte!

Heslo všichni pamatujte,

kteréž vám vydáno,
svých hauptmanóv pozorujte,
retuj druh druhého,
hleď a drž se každý šiku svého!

A s tiem vesele křikněte
řkúc: „Na ně, hr na ně!“
braň svú rukama chtějte,
„Bóh pán náš!“ křikněte.

Otázky k textu

1. Jakou funkci má tato píseň?
2. Najděte v textu agitační prvky.
3. Charakterizujte boží bojovníky.
4. Vyhledejte v textu oslovení.
5. Rozeberte text po formální stránce.

Doznívání husitství

Petr Chelčický (asi 1390 – 1460)

Zřejmě pocházel z venkovské šlechty – v podstatě byl sedlák, preferoval zemědělství, nebyl příliš vzdělaný (samouk), uměl latinsky. Měl na něj vliv Jan Hus a Jan Viklef.

Dílo:
O boji duchovním
O trojiem lidu řeč
Postila – sbírka kázání.

Ukázky

O trojiem lidu řeč

A poněvadž tato řeč Apoštola jest důvod o tom těle Kristově z lidu křesťanského na tré přehnutého, z pánóv, z kněží, z robotného lidu, tehdy sluše měřiti tuto řeč k tomu tělu, mírně-li padne jedno k druhému. A že tam praví o tom těle, kterak moc světská má brániti dvú stránek a kněží učiti mají dvě stránce a robotní lidé mají krmiti pány a kněží, robotně dobývati jim jídla, pití a platuov, a když má jíti podlé duovodu, aby když trpí jeden úd, trpěli s ním všichni údové, kterak tehdy ti údové hrbovatí, ješto meč drží, jiné menšie údy dáví, zarmucují, tepú, sázejí do vězení, obtěžují

robotami, úroky a jinými zámysly, že jako uvadlí chodie, a tito jako koni obroční, sytí a prázní řehcí nad nimi, a kněží jako oči ostře v tom těle hledíta na obě straně těla hlédajíce, kterak by zboží odřeli s nich a osobili je na sobě, a obojí spolu, páni i kněžie, vozí se na robotném lidu, jakž sami chtí. Ó, kterak daleko sú od řeči svatého Pavla, aby trpěli všichni údové pro núzi každého úda! Tito pláčí, ano je lúpí, a oni se smějí jich veliké bídě. A poněvadž ti, ješto meč drží, sú ruce v tom těle a obecný lid nohy, pohleďme, coť činíta ruce nohám podlé pravdy Apoštolovy! Kterak milé pomyšlenie jest o skutcích, kteréž ukazujeta ruce nohám, vždy se s nimi obúvajíce, aby se neurazily, neozábly a nezblátily! Pakli se ublátie, ihned ruce myjeta; urazí-li se nohy, ihned ruce uvážeta a léčíta a prospěšnú sluožbu ve všem ukážeta. Ale tyto ruce s mečem, ač sobě nohy co jísti dobudú, to jim vydřeta, aniž tě ruce umíta co jiného ukázati těm nohám, jediné je lúpí. A tě ruce držíta meč. Které lékařství na ty nohy přiložíta? Jediné že z nich krve nacedíta a všelijak zamútíta a jako hovada sobě mrzká ztepeta, jichžto sobě nic nevážie.

Sieť viery pravé

„A když přestal Ježíš mluviti, řekl Šimonovi Petrovi: Vez na hlubinu, a rozestřete sítě k lovu. A odpověděv Šimon Petr řekl jemu: Mistře, přes celou noc pracujíce nic jsme nepopadli; avšak k slovu tvému rozestřu síť. A když to učinili, zahrnuli ryb množství veliké, takže se trhala síť jejich.“

Ta slova pověděná jsou v evangeliu napsána jakožto základ těch věcí, kteréž by měly potom užitečně pověděny býti, snad některým k potřebě, a některým k sváru a k potupení a k popuzení hněvů a nepřízní. Avšak nic jiného nebude jednáno v té věci s pomocí Boží, jen to, že my poslední žádáme spatřiti první věci a k nim se přivinouti, jestli nám toho Bůh popřeje. Neboť již se stal skutkem čas nejhorší, čas bouře, čas volání a pláče hodný a čas všelikého oklamání, tak že by to mohlo býti, aby všickni lidé do jednoho oklamáni byli skrze divy a zázraky, kteréž jsou uvedeny od falešných Kristů, před nimiž by žádný neobstál, kdyby Bůh pro své vyvolené těch časů neukrátil. Protož my nejposlednější jsme jako po vyhoření, když dům spáleny se sesype a vznikne hromada ssutin a jen znamení nějaká zde i onde ještě se ukazují, že tu někdy pokoj stál, ale na základ se všecko sesulo a porostlo lesem, v němžto zvířata se pasou a příbytek mají. Protož kdo se základu dobere u toho domu, kterýž jest spálen a základ se hluboko zasypal a na povrchu dávno protivnými věcmi zarostl? A nejvíce proto nesnadno v tom rumu základ pravý může nalezen býti, že ty věci protivně, kteréž na tom zasypaném základu vyrostly, nazvány bývají ústy mnohých základ, aby množí, vztahujíce na sebe ten vzrůst na ssutinách zbořeného domu, říkali: „Toto jest základ a cesta, jíž mají všickni jíti,“ a jiní opět též. A tak při mnohých jest, kteří základ zasypaný v novotách vyrostlých a základu odporujících ukazují, rozdílně základ. Protož to je obtížení k nalezení pravého základu. Neboť, kdyby ho žádný nikde neukazoval a kdyby pravili to, že se základ zasypal a že není nač stavěti, snad by mnozí kopali, chtíce se základu dobrati, aby pravé dílo řádně mohli stavěti, jako po spálení chrámu Božího od Idumejských pohanů Nehemiáš a Zorobabel s proroky, po sedmdesáti letech vrátivše se z vězení babylonského, stavěli nesnadno město a chrám na spálených zbořeninách. Ale tuto tíže duchovní zbořeniště dávno zašlé opraví se a v předešlý stav uvede, ke kterémužto základu jiného nižádný položiti nemůže, jen Krista Ježíše, od něhož množství uteklo k jiným

bohům a v nich si základů nadělali, zapřevše Jezukrista, Syna Božího, pod pokrytectvím.

…

To tělesně položivše, obraťme se ke smyslu duchovnímu při těch slovech, a zvláště, kdež ta slova duchovně nejsou jako tělesně. Namáhavé lovení Petrovo marné, v němž přes celou noc ve vodách se koupaje nic nepopadl, je znamení i příklad noci duchovní, v níž všeliké práce lidské marné jsou, takže nic k odplatě nebeské žádný uloviti nemůže. Protož nám k užitku se praví: „Noc pominula, a den se přiblížil; protož odvrhnout skutky temnosti, oblecme se v oděn světla, abychom ve dne poctivě chodili.“ Noc nevědomosti pohanské a slepoty židovské minula, když Kristus, Syn Boží, pravé světlo, přešel na svět, aby osvítil ty, kteříž v stínu smrti bydleli.

Protož z řeči počaté na ty věci k užitku mnohému pohleďme. Nejprve přední řeč, že v noci slepoty duchovní všeliké práce lidské marné jsou těch, kteří nedošli světla v Kristu jako dne jasného. A v tom se dotýče stránky nejpotřebnější, k nížto křesťan rozumný především z víry má zříti. Poněvadž všeliké pokolení lidské zaneprázdněno je úsilími těžkými, z těch úsilí čekajíc užitků časných, a mnozí věčných užitků nadějí se, ale v noci to vše konají: protož rozumní lidé, kteří věří, že nyní jest čas práce, kterouž se zasluhuje věčné radosti, vždy se mají báti, aby v noci nevědomosti a slepoty díla jejich nebyla dělána, neboť jsou marná.

A tu se škoda pozná marných děl, když se přestěhuje člověk na onu stranu s prázdnýma rukama. Čeho se chytí, tu, kdež se dí: „Kopati nemohu, žebrat se stydím?“ Neboť tam bohatec nemohl jediné krůpěje míti ani vyžebrati. Protož co hroznějšího než to, upadnouti do věčnosti chudoby s prázdnýma rukama? Kteréž to věci líným se přihodí, kteří čas užitečný pro lenost; neboť líný nechtěl v létě dělati, protož v zimě bude žebrati, a nebude jemu dáno. A druhým se přihodí upadnouti do věčnosti chudoby s prázdnýma rukama, o nichž jest již pověděno, kteří, ač mnoho dělají prací těch, o nichž se domnívají, že by radosti nebeské za ně hodni byli, ale v noci hříchů a slepoty přebývajíce, neuloví to, což se domnívají. Protož nejprvnější potřeba jest, aby sluha pečlivý na to pozor měl, aby dělaje ve dne dělal.

Ale k těm věcem, které jsou pověděny o nedostatku lovu a práce marné noční, dostatečná jest tato řeč svatého Petra, jenž dí: „Avšak k slovu tvému rozestřu síť.“ V tom ukazuje moc slov Kristových, že, což noc nemohla míti, to slova Kristova v hojnost rozmnožila. Neboť jeho slova tak jsou dokonalá a mocná, že netoliko ty věci, kteréž jsou učiněny, skrze ně prospěch a užitek mohou míti, ale také i ty, kteréž nejsou, k jeho přikázání musí býti…

Otázky k textům

1. Po kolika letech se proroci vrátili z babylonského vězení?
2. Vysvětlete základní myšlenku u podtrženého souvětí.
3. Vysvětlete název druhé ukázky.
4. Jak autor dělí lid?
5. Srovnejte obě ukázky z jazykového hlediska.

Otázky k okruhu

1. Charakterizujte husitské období.
2. Vyjmenujte Husovy předchůdce, co o nich víte?
3. Na kterého myslitele navazovaly Husovy myšlenky?
4. Co víte o životě Mista Jana Husa.
5. Co jsou Listy?
6. Kterou husitskou píseň znáte a jaká byla její úloha?
7. Kterého Husova nástupce znáte a co o něm víte?
8. Který český autor psal o husitském období?
9. Jaké zbraně byly typické pro husitské války?
10. Které husitské bojovníky znáte?

5. Renesance v evropské literatuře

- renesance – od počátku 14. stol. do konce 17. stol., tento pojem znamená znovuzrození, původ má zřejmě v Itálii, dále se šířila do evropských zemí, přechod od feudalismu ke kapitalismu, církevní moc byla nahrazena světskou, s čímž souvisí nástup měšťanské třídy,
- znaky renesance - návrat k antice, představy o lidské formě vlády na zemi, rozvoj přírodních věd a věd o člověku, zájem o člověka jako jednotlivce, radosti pozemského života, uvědomělý individualismus, latina nahrazena národními jazyky, duchovní tematika nahrazena skutečnými životními otázkami člověka,
- renesance našla uplatnění i v umění výtvarném, architektuře, hudbě, prochází zároveň s humanismem,
- hlavní hrdina je dvořan,
- počátek novověku – objevení Ameriky - 1492 a další zámořské objevy, první pitva, vznik knihtisku – Gutenberg – 15. stol., prvotisky - inkunabule, vědecké a technické objevy…

Představitelé:

Itálie

Dante Alighieri (1265 – 1321), [dante aligjeri]

Pocházel z drobné šlechtické rodiny, která v průběhu 13. století stále více chudla, neboť ekonomickou sílu získávaly vrstvy výrobního a obchodního měšťanstva, ve dvanácti letech osiřel, bylo mu však umožněno získat na svou dobu vysoké vzdělání. Navštěvoval řečnické školy.

V mládí se zamiloval do Beatrice de Portinari, která se provdala za jiného muže a velmi brzy zemřela. Dante ji však celý život miloval a stala se jeho inspirací. Oženil se s Gemmou, měl s ní dceru a dva syny, nejmladší byl také básníkem. Účastnil se politického života a hájil městské svobody proti moci papeže. Roku 1301 odjel k papeži Bonifáci VIII., odkud se nevrátil, byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství, po 20 letech byl vyslán s diplomatickým posláním do Benátek, tam onemocněl a krátce po návratu zemřel. V roce 1365 byla jeho rakev otevřena a nalezena prázdná, tudíž nevíme přesně, kde byl pochován. Božskou komedii psal jako politický vyhnanec, silným motivem byla láska k rodné vlasti a Florencii, v jeho díle se prolíná staré i nové pojetí člověka.

Dílo:

Božská komedie – rozsáhlá alegorická básnická skladba, má tři části – Peklo, Očistec a Ráj, Peklem a Očistcem provádí Danta Vergilius = symbol vědění, Rájem Beatrice = symbol dokonalosti. Dante zabloudil v lese (alegorie světa) a je pronásledován pardálem, lvem a vlčicí (symboly rozkoše, pýchy a lakomství), pomáhá mu básník Vergilius, kterého vyslala Dantova mrtvá milenka Beatrice, s básníkem prochází peklem a očistcem, kde se setkává s mnoha významnými osobnostmi, které pykají za svá provinění. Rájem prochází s Beatricí, neboť zde nesmí vstoupit pohané (Vergilius). Kromě oslavy Dantovy mrtvé milenky bylo jeho cílem zkritizovat politické poměry v rozdrobené, navzájem bojující Itálii a vidina jejího sjednocení, kritika církve, která potřebuje reformaci. Toto dílo před vynálezem knihtisku kolovalo jen v opisech.

Ukázka

V čase, kdy život je violou své pouti,
jsem zabloudil, kolem byl temný les,
já z pravé cesty zabředl v houšť proutí.
Ach, těžko se to říká ještě dnes,

neschůdný, hustý hvozd divoce trčí,
jen vzpomenu a obchází mě děs!
Trpko je v něm, že smrt jen už je trpčí.
Ale i za dobro vděčím těm tmám,
a o tom psát chci, ostatní ať mlčí.
Jak octl jsem se v lese, nevím sám,
šel jsem jak v snách, jen nejasně jsem tušil,
že mimo pravou cestu klopýtám.
Když jsem však přišel pod návrší
uzavírající to údolí,
jež úzkostí mi rozmrazilo duši,
tu vzhlédl jsem a spatřil vrcholy,
jež oběžnice oblévala jasem,
za nímž jít přímo může kdokoli.
Polevil trochu strach, běžící s třasem
jezerem mého srdce v úzkostech
po celou noc, již tady probloumal jsem.
A jako ten, kdo popadaje dech
vyvázne z moře a ohromen civí
na hrozné vody, v kterých hledal břeh,
tak ještě v běhu můj duch úzkostlivý
se podíval na průsmyk pod horu,
jímž nepronikl dosud nikdo živý.
Po chvíli jsem se vydal nahoru
tím pustým svahem, trochu odpočatý,
hledaje nohou pevnou oporu.
A na tom srázu, hned u jeho paty,
hle, vstane pardál, vlní se jak had,
vláčný a mrštný, celý kropenatý,
podívám se a on zůstane stát,
a dokonce mi v další cestě brání,
že málem už chci zpátky utíkat.
A to se stalo právě za svítání,
stoupalo slunce uprostřed svých hvězd,
jak v den, kdy boží láska kolotání
do krásných věcí rozhodla se vnést.
Zdolám tu šelmu, víra ve mně hlesla,
v tom rozbřesku jsem viděl dobrou zvěst,
a bylo jaro, byla sladká vesna.
A přesto jsem se zhrozil ještě víc,
když lev se zjevil, šelma stejně děsná.
A zdálo se, že přichází mi vstříc
zuřivým hladem, vlála nad ním hříva,
sám vzduch se nad ním chvěl jak plamen svic.
A vlčice, hle, taky je tu, chtivá
a všeho lačná, přitom vychrtlá,
a co sklíčila lidí odjakživa,
hrůza vidět to dovršení zla,
cítil jsem, jak má naděje se hroutí,
víra, že dojdu na vrch, opadla.

Byl jsem jak ten, kdo touží zbohatnouti,
a ocitne se v čase samých ztrát
a s pláčem v nitru nad nimi se rmoutí.
Ta šelma na mne začla dotírat
a srážela mne zpátky, dolů, k zemi,
kde zmlká slunce, byl to dlouhý pád.
Když jsem však padal, tu on zjevil se mi,
ve chvíli, kdy jsem klesal do hlubin,
a byl po dlouhém mlčení jak němý.
V té pustině, kde roste jenom blín,
jsem křikl na něho: „Měj slitování,
ať kdokoli jsi, člověk nebo stín!“
„Člověk jsem byl,“ vydechl, „Mantovani
byli mí rodiče, z lombardských niv.
Narodil jsem se k sklonku panování
Julia Caesara, on umřel dřív,
než poznal mne, a v Římě za Augusta
v čase falešných bohů byl jsem živ.
A byl jsem básník, uchvátil má ústa
ten, co se vrátil z Troje, Aeneas,
když lehla hrdá popelem a zpustla.
Proč se však vracíš? Chceš se trápit zas?
Nádherná hora nezdá se ti schůdná?
Zdroj radosti a příčina všech krás?“
„Jsi Vergilius, pramenitá studna,
z níř rozlévá se řeka v jazyku?“
odpověděl jsem a tvář sklonil rudna.

…

I myslím, že ti bude ku prospěchu,
půjdeš-li za mnou: průvodcem chci býti,
jenž povede tě místy věčných vzdechů.
Uslyšíš skřeky zoufalců tam zníti,
uvidíš dávné duchy v utrpení
smrt druhou vzývati a bolně výti.
Pak uzříš ty, jimž oheň trýzní není,
neb smějí naději a víru míti,
že buď kdy buď, přec dojdou vykoupení.
Však chceš-li sídla všeho blaha zříti,
pak svěř se duši hodnější, než má je,
s níž nechám tě, až budu muset jíti,
aneb onen císař, jenž je vládcem ráje,
že vzdorně vzepřel jsem se jeho řádu,
nechce, bych koho uved v jeho kraje.
On tam je králem, ač má všude vládu,
tam jeho město, jeho trůn tam stojí:
„Ó blažen, koho zvolí ve svou radu!“
A já mu dím: „Slyš, pěvče, prosbu moji
při Bohu, jejž jsi neznal, neoslavil:

Abych zde ušel horšímu snad boji,
mne zaveď v místa, kam jsi právě pravil,
bych bránu Petra zhléd i ty, jimž ve tmě
ni jiskru naděje Pán nezůstavil!“
Tu vykročil. Já za ním šel, kam ved mě.

…

MNOU PŘICHÁZÍ SE K SÍDLU VYHOŠTĚNCŮ,
MNOU PŘICHÁZÍ SE DO VĚČNÉHO BOLU,
MNOU PŘICHÁZÍ SE V ŘÍŠI ZATRACENCŮ.
PÁN SPRAVEDLNOST DAL MI DO ÚKOLU!
JSEM DÍLO, KTERÉ CHTĚLI K SVĚTA SPÁSE
MOC BOŽÍ, MOUDROST S PRVNÍ LÁSKOU SPOLU!
NEBYLO PŘED MÝM VZNIKEM VĚCÍ V ČASE,
JEN VĚCI VĚČNÉ. JÁ TAK VĚČNÁ PRÁVĚ:
NADĚJE ZANECH, KDO MNOU UBÍRÁ SE!

Ta slova děsná nadepsaná tmavě
jsem uviděl tam na průčelí brány
a řek: „To těžko srovnávám si v hlavě!“
On, jemuž mnohé vědomosti dány,
pravil: „Zde sluší nechat lstí i zmatků,
umrtvit strach svůj a být odhodlaný!
Jsme tam, kam řekl jsem, že půjdem vkrátku,
bys uzřel zavržených velkou muku,
jimž rozum vzat byl, nejvyšší všech statků.“
A pak svou rukou stisknuv moji ruku,
s radostí na tváři mně pro potěchu,
do jícnu ved mě tajemství a hluku.
Tam bylo nářku, výkřiků a vzdechů,
jež nesly se do bezhvězdného vzduchu,
až v slzách sotva popadal jsem dechu.
Jazyky divné, řeči hrozné sluchu,
divoké skřeky, rozzuřené řvaní,
výskot a tleskot všech těch bědných duchů
hřmot působily, který bez ustání
vzduchem, jenž bez barvy a času, krouží
jak písku smršť, již vichr žene plání,
mne také schvátil děs, jenž se tam plouží,
a řek jsem: „Mistře, jaké jsou to davy?
Jaký to lid se tady mukou souží?“
Tu pravil on: „Tak žalostně tu tráví
trest věčný bědné duše smutných tvorů,
kteří si žili bez hany a slávy.
Jsou přidruženi k zbabělému sboru
andělů, kteří jenom sebe ctili,
ne věrni Bohu, aniž plni vzdoru.
Nebe je svrhlo, by je netřísnili,
a peklo nevzalo je za své učně,

by hříšníci se jimi nepyšnili.“
A já: „Ó mistře, co to, že tak hlučně
ti tady bědují a naříkají?“
On odpověděl: „Povím ti to stručně.
To tím, že smrti marně vyčkávají,
však žití jejich slepé je, že stále
v závisti osud jiných tvorů mají.
Jim spravedlnost s láskou není k chvále,
na světě s úctou nikdo se k nim nezná.
Nemluvte o nich! Hleď, a pojďme dále!“
I viděl jsem, jak vlajka jakás hvězdná
tak rychle kroužíc kupředu se hnala,
jak strhována do prostoru bez dna,
a za ní vřava taková se brala,
že bych byl nevěřil, že lidských synů
smrt na světě už tolik posbírala.
Mnohého znal jsem v onom davu stínů,
však jednoho jsem zvláště rozeznával:
ten pro zbabělost vzdal se slavných činů.
Tu poznal jsem, že vřava ta je nával,
těch tvorů nával hnusný, přeošklivý,
jenž Bůh ni ďábel za své neuznával.
Nebyli, bědní, nikdy zcela živi,
však nyní bodal je a drásal nahé
roj vos a střečků rozdrážděním divý.
Jim z tváří tekly proudy krve vlahé
a se slzami k nohám se jim lily,
kde hltal hnusný hmyz ty kapky drahé.
Když kupředu jsem pohlédl v té chvíli,
u velké řeky zhléd jsem lidí řady
a pravil jsem: „Ó poshov, mistře milý,
neb rád bych věděl, co ti lidé všady,
již na převoz tu čekají v tom shonu,
jak to i v šeru rozeznávám tady.“
On odpověděl: „Poznáš i věc onu,
jen posečkej, až nohy naše vkročí
na smutné břehy řeky Acheronu!“
A já hned zahanbeně sklopil oči,
neb jsem se bál, že cestou k řece maně
má řeč mu zase do myšlenek skočí.
Vtom hle, k nám po hladině vodní pláně
člunem se plaví stařec bělovlasý
a volá: „Duše, odsouzené k haně,
vy nedoufejte spatřit rajské krásy!
Na druhý břeh vás dopravit mě sluší,
kde tma a žár a mráz je věčné časy.
Však ty, jenž tady jsi svou živou duší,
ty mrtvé nech a odstup neprodleně!“
Když jsem však zůstal, jak bych neměl uší,
dál hřímal: „Při této řeky jméně

obrať se jinam ve svém putování
a hledej člun, jenž zatížen je méně!“
„Charonte,“ řek můj průvodce, „nech lání:
Tak chtějí tomu tam, kde vše se zmůže,
co se jen chce. I neptej se už ani!“

1. Se kterými zvířaty se Dante během svých cest setkal a co symbolizují?
2. Co víte o řece Acheron?
3. Co Dante uviděl v pekle?
4. Určete druh rýmu a jaké další znáte?
5. Kdo Danteho doprovází?

Giovanni Boccaccio (1313 – 1375), [džovani bokačo]

Byl zakladatelem italského básnického jazyka a některých poetických forem (tzv. stance) i realistické povídky. Byl nemanželským synem Francouzsky a italského kupce, vystudoval církevní právo, pracoval v bance, platonicky miloval Fiammettu a stala se pro něho literárním symbolem. Po bezstarostných letech v Neapoli musel odjet do Florencie a postarat se o zužující se majetek a svého nevlastního mladšího bratra.

Zabýval se klasickými jazyky, přátelil se s Petrarcou, byl první, kdo zpracoval antickou mytologii a zeměpisný slovník. Napsal řadu latinských pojednání, Dantův životopis.

Dílo:
Dekameron – je sbírka sta novel, jež si vypráví po deset dní deset mladých lidí (7 žen a 3 muži), kteří utekli z Florencie před morem, novely jsou zasazeny do dějového rámce – rámcová povídka, autor se ironicky vysmívá lidským slabostem,

charakterům, každý den je stanoveno nějaké téma, například jak ženy vyzrály nad manžely, lásky s nešťastným koncem, lásky, jež se dočkaly naplnění, trapné situace, jež hrdinové zažili… Dílo prošlo kritikou církve a proto začíná i končí oslavou Boha.

Ukázka

Vyprávění o mnichovi, který se dopustil hříchu.

Když Filomena dopověděla svůj krátký příběh, zmlkla – a tu hned začal vyprávět Dioneo, jenž seděl vedle ní a nečekal ani na královnin pokyn, neboť už věděl, že podle začatého pořádku připadl úkol vyprávět na něho.

Roztomilé paní, jestliže jsem dobře pochopil úmysl vás všech, jsme tady pro to, abychom se obveselovali vyprávěním. Proto tedy mám za to – nemá-li nikdo nic proti tomu -, že každému má být dovoleno (jak to před chvílí povolila také královna) vyprávět takový příběh, o němž soudí, že může nejvíc pobavit. Vyslechli jsme právě, jak Giannotto di Civigni spasil svými dobrými radami duši Abrahamovu, jak Melchisedech svým důvtipem uchránil před Sladinovými nástrahami své bohatství, a já zase vám zamýšlím krátce povědět, jak obratně uchránil jeden mnich své tělo před nejtěžším trestem, a doufám, že mi to nebudete mít za zlé.

V Lunigianě, v končinách, jež jsou nedaleko odtud, býval klášter daleko proslulejší svatostí a mnichy, než je tomu dnes, a spolu s ostatními řeholníky tu pobýval mladý mnich, jehož bujnost nemohl umrtvit ani čerstvý vzduch, ani posty, ani bdění. Ten se jednou o polednách, kdy všichni ostatní spali, procházel náhodou kolem klášterního kostela, jenž stál na velmi osamělém místě, a jak se tak procházel, spočinul očima na jedné velmi hezké dívce, patrně dceři některého rolníka z okolí; chodila po polích a trhala nějaké byliny – a mnich, sotva ji spatřil, byl jat prudkou tělesnou žádostivostí. Přistoupil tedy k ní, dal se s ní do řeči, slovo dalo slovo a nakonec, když se s ní domluvil, odvedl si ji do své cely, aniž to někdo spatřil. A zatímco s ní málo obezřetně žertoval – neboť se dal unést přílišnými tužbami - stalo se, že kolem cely tohoto mnicha šel tiše opat, jenž se už prospal: zaslechl rámus, který ti dva spolu tropili, i přitiskl se tiše ke dveřím, zaposlouchal se, aby lépe rozpoznal hlasy, a tak zřetelně rozeznal, že v cele je nějaká žena. Octl se hned v pokušení dát si otevřít, ale pak se rozhodl, že se v této věci zachová jinak. I vrátil se zase do své cely a čekal, až mnich vyjde ven.
Ačkoli byl mnich převelice zaneprázdněn zábavou a radostmi s touto dívkou, přece jen byl neustále ve střehu, a ježto měl dojem, že zaslechl nějaké šoupání nohama v dormitáři, přitiskl oko k malé škvírce a tuze dobře uviděl opata, jak stojí a poslouchá. I bylo mu náramně dobře zřejmé, že opat mohl zjistit, že v cele je děvče, což ho nadmíru zarmoutilo, neboť věděl, že ho za to stihne veliký trest. Nicméně však nedal děvčeti své trápení nikterak najevo, mžikem všechno promyslil, a hledaje nějakou spásonosnou myšlenku, připadl na novou lest, jež ho dovedla rovnou k žádanému cíli.
Dělal tedy, jako by měl dojem, že byl s děvčetem už dost dlouho, a řekl mu:
„Půjdu se poohlédnout, jak by ses odtud dostala, aby tě nikdo nespatřil. Buď tady proto tiše, dokud se nevrátím.“

Nato vyšel z cely, zavřel za sebou na klíč a odebral se k cele opatově. Když pak opatovi odevzdával klíč, jak to dělal každý mnich, když šel ven, řekl mu, tváře se jakoby nic:
„Messere, nemohl jsem dnes ráno přinést všechno dříví, které jsem dal nasekat, proto bych rád zašel s vaším svolením do lesa a přinesl je."
Opat mínil, že si mnich nepovšiml, že byl viděn, i byl rád, že došlo k této náhodě, neboť takto se bude moci důkladněji přesvědčit o hříchu, který ten mnich spáchal; ochotně přijal klíč a neméně ochotně dal mnichovi svolení. A když pak viděl, že mnich odešel, jal se rozvažovat, co má udělat dřív, zda v přítomnosti všech řeholníků otevřít celu onoho mnicha a ukázat všem jeho poklesek – aby pak neměli příčinu reptat proti němu, až mnicha potrestá, anebo zda má jít nejdříve vyslechnout tu dívku, jak se to všecko zběhlo. Napadlo ho také, že by ona ženština mohla být choť nebo dcera takového člověka, který by byl nerad, že byla zostuzena tím, že ji opat ukázal všem mnichům, a proto se rozhodl, že se nejdříve podívá a pak že se teprve rozhodne. Tiše došel k cele, otevřel ji, vstoupil dovnitř a opět zavřel.
Když dívka viděla, že přišel opat, byla celá v rozpacích, a protože se bála hanby, dala se do pláče. Pan opat se na ni zahleděl, a když seznal, že je hezká a svěží, pocítil najednou, ač už byl starý, ono žhnoucí tělesné nutkání, které pocítil předtím také onen mladý mnich. I řekl si:
„A proč bych si vlastně neměl užít rozkoše, když ji mohu mít? Nepříjemností a mrzutostí mám, kdykoli se mi zachce! Je to hezké děvče, je tady a nikdo o tom neví. Podaří-li se mi ji přimět, aby mi byla po vůli, nevím, proč bych to neměl udělat. Kdo se o tom doví? Nikdy nikdo – a tajný hřích je zpola odpuštěný hřích. Takováhle příležitost se mi možná už nikdy nenaskytne, a když Pánbůh někomu posílá nějaké dobro, má si je rozumný člověk podle mého vzít."

Otázky k textu

1. Na základě ukázky charakterizujte hlavní postavy.
2. Jakým způsobem autor dosáhl humorné podoby díla?
3. Jaká byla renesanční morálka? Srovnejte ji s dnešní.
4. Zreprodukujte vlastními slovy text.
5. Vyhledejte zdrobněliny.

Den sedmý, příběh čtvrtý

Když král postřehl, že Elisin příběh končí, obrátil se bez průtahů k Laurettě a dal jí najevo, že si přeje, aby vyprávěla nyní ona. Proto Lauretta neprodleně takto začala:

Ó lásko, jaké a jak veliké jsou tvé síly! Jaké jsou tvé prostředky a jaká jsou tvá opatření! Který filozof, který umělec vymohl projevit takovou rozvahu, takovou obezřetnost a takové důkazy, jak to - dík tobě – okamžitě dovede ten, kdo sleduje tvůj stín! Vskutku každá věta v porovnání s tebou je pozadu, což jsme mohli dosti dobře seznat z kousků, jež nám byly před chválí ukázány. Já, milované paní, k nim

připojím jeden, který ztropila jedna prostá žena, a je takový, že myslím, že jí to nevnukl nikdo jiný než láska.

V Arezzu žil kdysi boháč, který se jmenoval Tofano. Tomu byla dána za manželku překrásná žena, jež slula monna Ghita, a on na ni neprodleně začal žárlit, aniž věděl proč. Paní to postřehla, a jsouc tím rozhořčena, častokrát se poptávala po důvodu jeho nesmírné žárlivosti; když pak jí choť neuměl naznačit ani jeden – kromě nějakých všeobecných a falešných příčin -, napadlo paní, že ho nechá umřít na chorobu, které se tak bezdůvodně bál.

Zpozorovala, že se jí chce zalíbit jakýsi mladík – podle jejího úsudku výborný -, i jala se s ním tajně dorozumívat, a když pak věci mezi ním a jí tak pokročily, že nechybělo než proměnit slova ve skutek, začala paní přemýšlet, kudy na to. A protože už dávno seznala, že mezi manželovy zlozvyky patří záliba v pití, začala mu pití nejenom doporučovat, ale zchytrale ho k tomu ještě vybízela. Navykla ho tak pít, že skoro pokaždé, kdy se jí zachtělo, manžel pil, až se opil, a ona – když viděla, že je hodně zpitý, ho uložila ke spánku. Tak se setkala se svým milencem poprvé, v čemž později bezpečně pokračovala.

Spoléhala se na manželovo opilství tak, že se nejenom odvažovala přivést si milence do domu, ale častokrát meškala i větší část noci v jeho domě, který byl nehrubě daleko odtud.

Když si tedy zamilovaná paní vedla tímhle způsobem, došlo jednou k tomu, že nebohý manžel zpozoroval, že choť pobízející ho, aby pil, sama nikdy nepije, což v něm vzbudilo podezření, že tu není vše, jak by mělo být, to jest, že choť ho opíjí proto, aby si mohla dělat, co je jí libo, když on usne. I zachtělo se mu přesvědčit se, zda je tomu takto, a jednoho večera se jal řečí i chováním předstírat, že je opilý víc než kdy jindy; paní tomu uvěřila, a usoudivši, že choť už více nepotřebuje, uložila ho okamžitě ke spánku. To udělala, vyšla z domu, jak to obvykle dělala, a šla do domu svého milence, kde pobyla až do půlnoci. Jakmile Tofano zjistil, že je žena pryč, vstal, šel k vratům, zavřel je zevnitř a postavil se k oknu, aby viděl, až se bude žena vracet, a mohl jí dát na srozuměnou, že ví o jejích záletech; a tak tam čekal, až se žena vrátila. Ta ovšem, když přišla k domu a zjistila zvenčí, že je zavřeno, byla zoufalá a pokoušela se otevřít násilím.

Tofano nějakou chvíli čekal a potom řekl:

„Paní, namáháš se nadarmo, protože sem dovnitř už se nikdy nemůžeš vrátit. Jdi, vrať se tam, kde jsi až dosud byla, a buď jista, že sem nevstoupíš dříve, dokud ti v přítomnosti tvých příbuzných a sousedů neprokáži onu čest, jaká ti náleží."

Paní ho začala prosit, aby jí pro lásku boží ráčil otevřít, ježto nepřichází odtud, odkud on se domnívá, neboť prý byla na procházce s jednou sousedkou, jelikož noci jsou dlouhé a ona nemůže pořád jen spát nebo potloukat se sama po domě.

Prosby jí však nebyly nic platné, poněvadž se ten hlupák rozhodl, že se o její hanbě, o níž nikdo neměl potuchy, musí dovědět všichni aretinští občané.

Paní nahlédla, že prosbami nic nezmůže, i uchýlila se k výhružkám a pravila:

„Jestliže mi neotevřeš, udělám z tebe nejnešťastnějšího člověka pod sluncem."

Tofano jí na to odvětil:

„A copak bys mi mohla udělat?"

Paní, jejíž důvtip zbystřila svými radami láska, odpověděla:

„Než bych strpěla hanbu, kterou mi chceš neprávem připravit, skočím tuhle do studny, co je nedaleko, a až mě tam najdou mrtvou, nikdo ti neuvěří, že jsi mě tam v opilosti nehodil ty; budeš potom muset prchnout, přijdeš o vše, co máš, a budeš muset žít ve vyhnanství nebo ti utnou hlavu jakožto mému vrahu, kterým se skutečně staneš!"

Tato slova však nikterak neodvrátila Tofana od jeho bláznivého nápadu, a proto paní pravila:

„Nuže, nemohu už to tvé ukrutenství déle snášet. Bůh ti odpusť. Odnes jen mou přeslici, kterou tady zanechávám."

To řekla, a protože byla noc tak temná, že by byl na ulici jeden druhého nepoznal, odebrala se k studni, vzala kámen, který tam ležel, vykřikla: „Bůh mi odpusť!" - a hodila kámen do studny.

Jak kámen dopadl do vody, zaznělo velké žblunknutí a Tofano, jenž je zaslechl, byl skálopevně přesvědčen, že se jeho choť vrhla do studny: popadl proto vědro s provazem, rychle vyběhl z domu a utíkal k studni ženě na pomoc.

Jedva ho paní – neboť se ukryla u vrat - uviděla běžet ke studni, vklouzla do domu, zavřela za sebou, odebrala se k oknu a pravila:

„Jestliže chcete ředit víno vodou, nedělejte to v noci."

Tofano, slyše tato slova, seznal, že byl napálen, a vrátil se k vratům, a protože nemohl dovnitř, žádal, aby mu žena otevřela. Paní však přestala mluvit tiše, jak až dosud mluvila, a jala se vykřikovat:

„Při víře Kristově, ty ohavný opilče, dnes v noci se sem nedostaneš; mám už dost těch tvých návyků a patří se, abych konečně ukázala každému, co jsi zač a kdy se vracíš domů."

Tofano se rozběsnil, začal jí také spílat a povykoval, až sousedé zaslechli rámus, vstali a běželi – muži i ženy – k oknům, tážíce se, co se děje. Paní plačky spustila:

„Tady ten zlý člověk mi v noci chodí domů opilý nebo vyspává po krčmách a potom se takhle vrací domů. Dlouho jsem to snášela, ale nikam to nevedlo; teď však už to déle trpět nemohu, a proto jsem se rozhodla, že mu udělám hanbu, že mu zavřu dům, abych viděla, zda se polepší."

Hlupák Tofano zase dole vyprávěl jak se vše událo, a tuze vyhrožoval. Pravila paní sousedům:

„Nu tak se podívejte, jaký je to člověk. Co byste tomu řekli, kdybych já byla na ulici, jako je on, a on byl doma, jako jsem já? Na mou věru pochybuji, že byste uvěřili, že mluvím pravdu. Podle toho můžete dobře seznat, při jakém je rozumu. On říká, že jsem udělala to, o čem já jsem přesvědčena, že to udělal právě on. Věříte, že mě chtěl postrašit tím, že hodil nevímco do studny; ale kdyby Bůh dal, aby tam on skočil doopravdy a utopil se, bylo by se víno, kterým se nezřízeně nalil, tuze dobře rozředilo."

Sousedé, muži i ženy, všichni začali Tofana kárat, dávat vinu jemu, spílat mu za to, co říkal o své manželce, a zakrátko se nesl od souseda k sousedu takový křik, že dospěl až k příbuzným paniným. Ti sem hned přišli, a když vyslechli od toho a od onoho souseda, oč jde, popadli Tofana a nandali mu jich tolik, že byl jako rozmlácený. Nato vešli do domu, vzali věci, jež patřily paní, a odešli s nimi i s paní do svého domova, při čemž Tofanovi vyhrožovali, že pochodí ještě hůře.

Když Tofano viděl, jak to špatně dopadlo a kam ho zavedla žárlivost, svolal své přátele a požádal je, aby mu byli prostředníky, protože za své jmění vděčil ve všem ženě. Když posléze dosáhl toho, že se jeho choť v míru a pokoji vrátila do jeho domu, slíbil jí, že už nikdy nebude žárlit, a mimoto jí dovolil, aby ve všem jednala podle své libosti, ale tak, aby to on neviděl.

A tak ten hloupý výr utrpěl škodu a ještě udělal smír. Nechť žije láska a zhyne starost a všechny trampoty!

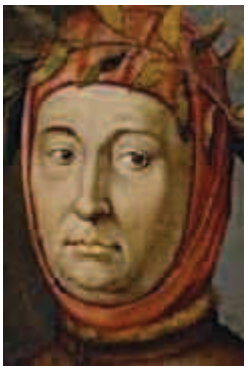
Přeložil Radovan Krátký

Otázky k textu

1. Proč si myslíte, že Dekameron ve své době působil poměrně skandálně?
2. Charakterizujte kompozici ukázky.
3. Proveďte větný rozbor podtrženého souvětí.
4. Do jaké jazykové vrstvy byste zařadili slovo **trampoty**?
5. Vystihněte podstatu humoru v této ukázce a charakterizujte hlavní postavy.

Francesco Petrarca (1304 – 1374), [frančesko petrarka]

Pocházel z Padovy od Benátek, za bojů mezi císařem a papežem musel jeho otec s rodinou opustit Itálii a žít u papežského dvora v Avignonu (jižní Francie). Mladý Petrarca tady poznal krásnou Lauru, která byla manželkou Hugona de Sade a stala se tak jeho celoživotním ideálem a platonickou láskou.

Hodně cestoval po Evropě, navštívil i dvůr císaře Karla IV. v Praze, dopisoval si s Karlem IV. a nabádal ho k většímu zájmu o Itálii. Psal latinsky a italsky, své verše věnoval své lásce Lauře, psal sonety (znělky). Po návratu do Itálie žil v Římě a byl tam korunován za krále básníků, stáří prožil v Benátkách a zemřel v Arqua u Padovy, kde jeho dům v současné době slouží ke svatebním obřadům.

Dílo:
Zpěvník – milostná poezie věnovaná Lauře, stala se vzorem pro několik následujících století.

Ukázky

Sonety Lauře

Právě mlčení,
a ne výmluvnost je znamením
horoucí lásky.

Častokrát ve mně krásná tvář ta drahá
s nadějí věrnou odhodlání vznítí,
na nepřítelku svoji útočiti
pokorou, něhou, slovem, které zmáhá.

Před jejím zrakem však má mysl váhá.
Neb úděl můj, mé sudby všechny niti,
mé dobro, zlo, mou smrt i moje žití
jí v ruce dal pán veškerého blaha.

Pak slova stísněná i bázlivá,
jimž rozumím jen já, se na rtech tvoří;
tak hluboce mnou láska zachvívá.

Tu poznávám, že v lásce jako v hoři
oněmí jazyk, duch se zatmívá.
Kdo vypoví, jak hoří, málo hoří.

Oslněn Lauřinou ctností a krásou

Do hrdé krve pokoru a klid,
vznešenost, za níž čisté srdce jest,
plod zralých dní a květnou ratolest,
pod vážným čelem rozjasněný třpyt –

to dokázala v jedné ženě slít
sudička hvězda, ba sám Vládce hvězd;
tu líbeznost, tu důstojnost a čest
básníkům ani nelze vyslovit.

Láska se u ní s cudnou myslí snoubí,
s vrozenou krásou půvab královen;
a sladce mluví každý posuněk.

A cosi, nevím co, se v očích hloubí,
co rázem zjasní noc a zatmí den,
čím hořkne med a sládne peluněk.

A on napodiv žije dál, odsouzen
toliko k bolesti,
stejně jako jeho loutna.

Ty oči, k nimž se vroucně vracela
má píseň; paže, ruce, nožka malá,
ta tvář, jež od davu mě dělívala,
až změnila mou mysl docela;

vlas, který linul zlato do čela,
ústa, v nichž úsměv archandělský sálá,
jímž pokaždé se země rájem stala…
To vše je už jen hrstka popela.

A jen já bídný trapně dále žiji,
na moři sám, bez milovaných hvězd,
loď bez kormidla, do níž vichry bijí.

O lásce sladké dozpíváno jest,
vyprahl pramen známých melodií.
A loutnu svou mám už jen pro bolest.

Přeložil Václav Renč

Otázky k textům

1. Vyhledejte v textech konkrétní důkazy lásky k Lauře.
2. Ve druhém textu určete druh rýmů.
3. Vyhledejte poetismy a básnické obraty.
4. Vytvořte gramatický protiklad ke slovu **plod**.
5. Co víte o Lauře?

Ludovico Ariosto (1474 – 1533)

Basníkova socha vReggio Emilia

Pocházel z Reggia Emilia, od mládí se zabýval poezií, ale otec chtěl, aby studoval právo, brzy však začal studovat literaturu a psát básně. Vedl úspěšná diplomatická jednání s papežem Juliem II. a stal se přítelem dalšího papeže Lva X., později začal sloužit vévodovi Alfonsovi d´Este. Odjel do Ferrary, kde se oženil a věnoval se zde divadlu, napsal několik her a překládal antické komedie.
Dílo:.
Zuřivý Roland – inspiroval ho středověký epos o Rolandovi, ale nepopisuje ho jako rytíře – hrdinu, ale jako rytíře Karla Velikého, který byl nešťastně zamilován do Angeliky, zbláznil se a bloudil po světě. Jeho přítel Astolfo hledal nádobku s jeho ztraceným rozumem a našel ji až na Měsíci. Rolandovi se vrátil rozum a opět se stal udatným rytířem.

Francie

François Villon (pravděpodobně 1429 – 1463), [fransua vijon]

Vlastním jménem Montcorbier, pocházel z velmi chudé rodiny z Paříže. Zavádí villonskou baladu, vystihl tíhu doby, kde se zřítily staré jistoty a nevytvořily se ještě nové životní normy, žil bouřlivým životem, na univerzitě v Paříži dosáhl akademické hodnosti, ale potuloval se s nejpodivnější společností.

V roce 1455 se dopustil vraždy, byť nešťastnou náhodou v sebeobraně, prchá z Paříže, za rok byl omilostněn, ale byl usvědčen z krádeže a opět prchá, byl odsouzen k smrti, ale pařížský soud ho omilostnil a změnil rozsudek na vyhnanství z pařížské prefektury; pro pohnutý život a neochotu podřídit se režimu je pokládán za

prvního prokletého básníka. Hrozil mu i trest smrti za jeho tvorbu, neboť ve vězení napsal Baladu o oběšencích, v níž naturalisticky líčí těla mrtvých vydaná napospas vranám a živlům.

Dílo:
Malá a Velká závěť (testament) – popisuje bídu společnosti, ale i bídu vyhoštěnce, ve verších autor zachycuje honosné i nuzné prostředí Paříže a jejího okolí, často vykresluje postavy spodiny společnosti - pasáky, kapsáře, zloděje, prostitutky; má anarchistický, zhýralý postoj k životu, provokuje, ale současně má i obavy o život budoucí.

Ukázky

Závěť

Já dobře vím, že hříšný jsem,
však Tvůrce, jenž mě z prachu zdvih,
nechce mě přec mít umrlcem;
chce, abych kál se z hříchů svých.
Smrt - to je totéž jako hřích.
Bůh – život jest a k nám se sklání.
Budu-li kát se z činů zlých,
Božího dojdu slitování.

Kdybych si myslil, že mým skonem
se krapet dobra vykoná,
já k smrti odsoudím se honem,
jako bych bestie byl zlá.
Mnou nikdo křivdy nedozná,
pěšky si choď, či v truhle nes se.
Však chudák zemře-li jak já,
hora se věru nezatřese.

Žil jednou jistý Diomed,
když Alexander kraloval.
Ten jako násilník si ved
a cizí lodi raboval.
Konečně chytli ho a král
s ním arci naložit chtěl zle:
když lupič před ním v poutech stál,
měl potrestán být na hrdle.

I táže se ho panovník:
„Proč pirátství se oddáváš?“
I odpoví mu loupežník:
„Proč, pane, pirátů mi láš?
Že vyjíždím – jak dobře znáš –
jen s kocábkou, ne s dvojstěžníkem?
Mít výzbroj, jako ty ji máš,

byl bych, čím ty jsi: panovníkem!

Co dělat! Člověk nemá viny!
Co naložil ti osud, nes!
Osud je vinen, nikdo jiný;
a já, já zkusil jako pes!
Když můžeš, odpusť mi! a věz:
kde chudoby je víc než dost –
to ví už každé dítě dnes -,
tam nerodí se samá ctnost.“

Vrtalo mozkem knížecím,
co Diomed mu pověděl,
až: „Tak ti osud zaměním:
z neštěstí na šťastný,“ mu děl.
Tu do sebe ten zbojník šel,
žil poctivě a podle práva.
Z latinsky dochovaných děl
je tato historická zpráva.
Mne kdyby Bůh tam postavil
a kdyby král v svém dobrodiní
mne statky světa obdařil
a pořád já bych roven svini
ved hříšný život, který špiní –
tak ať mě k špalku vleče kat!
Nuzota z lidí lotry činí
a vlky z lesů žene hlad. –

Je mi tak líto mého mládí,
kdy frajeřil jsem, dováděl;
sám Bůh ví, kam ta léta pádí,
a já bych zadržet je chtěl.
Můj mladý čas! Kam odešel?
Či odklusal? Kdo může říct?
Najednou někam odletěl
a nenechal mi vůbec nic.

…

Já miloval, to nezapírám,
a miloval bych ještě rád,
teď řemenem však břicho svírám –
a v srdci žal a vpichu hlad,
to je pak těžké milovat;
chceš-li se kochat svými city,
dřív o žaloudek musíš dbát:
neb v lásce hbitý, jen kdo sytý.

Ach, kdybych já byl studoval
v svém mládí bláznivém, můj Bože,

a na dobré se mravy dal,
teď měl bych dům a měkké lože.
Však způsobné já dítě? Cože?
Já za školu jen chodil, běda!
To slovo bolí jak hrot nože
a skoro dál mi psát už nedá.

Balada

Já u pramene jsem a žízní hynu;
horký jak oheň, zuby drkotám;
dlím v cizotě, kde mám svou domovinu;
ač blízko krbu, zimnici přec mám;
nahý jak červ, oděn jak prelát sám,
směji se v pláči, doufám v zoufání;
mně lékem je, co jiné poraní;
mně při zábavě oddech není přán;
já sílu mám a žádný prospěch z ní,
srdečně přijat, každým odmítán.

Jen to mi nesporné, co plno stínů;
kde světlý den, tam cestu sotva znám;
kde průzračnost, tam výkladem se minu;
svou znalost vděčím náhlým náhodám;
vše vyhrávaje, čím dál smolněji hrám;
dím „ dobrý večer“, jitro-li se skví;
když ležím na znak, strach mám z padání,
bohatství čekám, ničí nejsem pán;
mám vše, co chci, - nic, na čem srdce lpí –
srdečně přijat, každým odmítán.

K věcem, jež neznám, horoucně se vinu;
ženu se k cíli, jehož nežádám;
kdo ke mně vlídný, tomu dávám vinu;
kdo mluví pravdu, tomu lhářů lám;
můj druh je ten, kdo vemluví mně klam
a „labuť černá je jak havran“ dí;
v tom spojence zřím, kdo mi ublíží;
mně jedno, jsem-li šalbě ve psí dán;
mám v mysli vše, jen ne to nejbližší;
srdečně přijat, každým odmítán.

Ó kníže, každý, kdo to čte, nechť ví:
nic neznám, ač mám o všem vědomí.
Jsem stranický, jsem zastánce všech stran.
Co chci? Být z těch zas, plat kdo bráti smí,

srdečně přijat, každým odmítán.

Balada závěrečná

Toť k závěti Epilogus:
chudák už dotrpěl Villon.
Jděte mu lidi na funus.
Až uslyšíte zvonit zvon.
Váš oděv nachový měj tón:
lásky se mučedníkem stal,
jak na své varle přisáh on,
než se světem se rozžehnal.

Žil jako štvanec, byl to hnus,
láska naň podnikala hon,
i musel se dát na poklus,
a odsud až po Roussillon,
křovisko není ani strom,
kde by byl rukáv nenechal
a kazajku či panteon,
než se světem se rozžehnal.

Hadříčků zbylo mu sotva kus,
když smrt si přicházela proň,
a zakusil i horších hrůz;
byl zdrán jak od trní či spon
- věřte, já nejsem fanfarón -,
to osten lásky tak ho zdral;
i vydal ještě lásky ston,
než se světem se rozžehnal.
A když už nadcházel mu skon,
co myslíte, že udělal?
Máz burgundského vyzunk on,
než se světem se rozžehnal.

Otázky k textům

1. V Baladě závěrečné vyhledejte autobiografické prvky.
2. Vyhledejte slova atypická pro poezii.
3. Kdo je Diomed?
4. Vyhledejte v textu myšlenkové protiklady a vysvětlete je.
5. Srovnejte Villonovu a Petrarcovu poezii.

François Rabelais (asi 1494 – 1553), [fransua rablé]

Představitel prózy, nepřekonatelný vypravěč, hýří vtipem a slovními hříčkami. Jeho otec byl advokátem, po smrti jeho matky zdědil panství se zámkem a vším, co k tomu patří, byl zámožný a rozhodl, že jeho syn bude mnichem, protože dítě zaslíbené Bohu nic nedědí a rodinné bohatství se nerozpadne. François byl čtvrtým dítětem a jeho matka zřejmě u porodu zemřela. Střídal kláštery a toužil po svobodě, uprchl z kláštera a vydal se do světa. Studoval na lékařské fakultě a prováděl pitvy, v Lyonu se pustil do psaní. Krátce před jeho smrtí bylo vydání čtvrté knihy Pantagruela pozastaveno, tiskař byl souzen a vyslýchán, ale Rabelais měl vlivy a kniha v roce 1552 vyšla. Své dílo nedokončil, ale devět let po jeho smrti vyšel zlomek pátého dílu – 16 kapitol.

Dílo:
Gargantua a Pantagruel [gargantya a pantagryel] – satirický román je tvořen 5 knihami, v 1. autor vypráví o narození Gargantuy, což byl syn obra Grandgousiera [grangusjera] a jeho ženy Gargamelle [gargamel], popisuje jeho výchovu, studium a válku – snaha dobýt celý svět, zmínka i o Čechách. Ve 2. knize je hlavním hrdinou obr dobrák a silák Pantagruel, syn Gargantuy a jeho ženy Badebec, ve 3. knize se Pantagruelův přítel Panurge [panzrž] chce oženit, hledá rady a ženu a vydává se lodí do Číny do věštírny Božské Lahvice. 4. kniha líčí plavbu a poznávání různých ostrovů, a v 5. knize navštěvují věštírnu a vyslechnou věštbu kněžky, která je nabádá k pití vína, které naplňuje duši pravdou, věděním a filozofií, nabádá je k návratu domů a veselosti. Autor se vysmívá středověkým přežitkům, hlavními hrdiny je rodina obrů, víra v neomezenost lidského poznání.

Ukázka

Gargantua a Pantagruel

Jak se velmi podivuhodným způsobem narodil Gargantua

Zatím co vedli takovéto pijácké řeči, začalo být Gargamelle v životě nevolno. Proto se Grandgousier zdvihl z trávníku a dodával jí mysli šetrnými slovy, domnívaje se, že to jsou porodní bolesti; a říkal jí, že si tam pod Saulsaye odpočinula v trávě a že ji brzy přestanou bolet nohy, proto aby si dodala nové odvahy pro zrození svého boubeláčka. Třebaže ji bolest trochu trápí, že však dlouho nepotrvá; a radost, která hned bude následovat, že zaplaší tyto strasti, takže jí na to zbude sotva vzpomínka.

„Buďte trpěliva jako ovečka," povídal. „Jen ať je tohle na světě a hned si uděláme jiné."
„Ach," řekla, „vám mužům se to snadno řekne. Můj Bože, já se vynasnažím, když si to přejete. Ale kdyby tak Pán Bůh dal, abyste si ho byl uřízl."
„Co?" ptal se Grandgousier.
„Jen se nepřetvařujte, však vy dobře víte."
„Můj úd? U všech rohatých, jestli se vám zdá, pošlete pro nůž!"
„Ne, ne, za nic na světě. Ať mi to Bůh odpustí! Nemyslím to doopravdy, a vůbec na mé řeči mnoho nedejte. Ale budu míti dnes horký den, nepomůže-li mi Bůh, a to vše z vašeho údu a pro vaši rozkoš."
„Jen se nebojte, nebojte," pravil, „nestarejte se o ostatní, a vše půjde hladce jako s dvěma páry. Zatím si půjdu vypít ještě nějaký doušek. Kdyby vám zatím přišlo zle, budu blízko, zahoukněte do rukou a já jsem v skoku u vás."
Brzy potom počala vzdychat, naříkat a křičet. Najednou se sbíhaly v zástupech báby ze všech stran. A ohledávajíce ji zespodu, našly nějaké cáry kůže, dosti nelibě páchnoucí, a myslily, že je to dítě; ale to jen ji to prorazilo po změkčení přímého střeva, kterému vy říkáte konečník, neboť jak bylo již svrchu uvedeno, přejedla se drštěk.
Tu jedna ohyzdná babice z jejich společnosti, která měla pověst znamenité odbornice a přišla tam z Brisepaille u Saint-Genou před šedesáti lety, dala jí stavicí prostředek, tak hrozný, že se jí svěrací svaly tak smrskly a stáhly, že byste je byli i zuby stěží roztáhli, což je hrozné si představit. Zrovna tak čert, chtěje si na mši sv. Martina poznamenat klepy dvou záletných tetek, natáhl zuby svůj pergamen.
Tímto nevhodným zakročením byly uvolněny nahoře okraje dělohy tak, že dítě jimi proklouzlo a dostalo se do duté žíly, proniklo bránicí až nad plíce (kde se jmenovaná žíla dělí ve dví), a dalo se nalevo a přišlo levým uchem na svět.
Sotva se narodilo, nekřičelo jako jiné děti něě, něě, něě, ale zvolalo hlasitě pít, pít, pít, jako by vybízelo každého, aby pil, takže to slyšeli po celém kraji i v okolí Beusse (Pilbychov) a v Bibarois (Pijany).
Vím, že tomuto podivnému narození sotva uvěříte. Věřte si nebo ne, ale dobrý člověk, člověk rozumný, věří vždy tomu, co se mu říká a co stojí psáno. Je to proti zákonu, proti naší víře, proti rozumu, proti Písmu svatému? Já aspoň nenalézám v bibli svaté nic, co by se tomu příčilo. Kdyby tedy Bůh byl chtěl, aby se tak stalo, řekli byste, že by to nebyl mohl udělat? Jen si, prosím vás, takovými lichými myšlenkami nelamte hlavu! Neboť pravím vám, Bohu není nic nemožného. Kdyby chtěl, rodily by ženy napříště také uchem.
Což se nezrodil Bakchus ze stehna Jupiterova?
Nenarodil se Lamželezo z paty své matky?
Mucholapka z pantofle své chůvy?
Nenarodila se Minerva uchem z mozku Jupiterova?
Adónis z kůry vonného myrhovníku?
Kastor a Polux z vejce, které snesla a vyseděla Léda?
Ale užasli a ustrnuli byste ještě více, kdybych vám teď vyložil celou kapitolu z Plinia, v níž mluví o zvláštních a nepřirozených případech porodů. A přece já nejsem zdaleka takový drzý lhář, jako byl on. Přečtěte si jen sedmou knihu jeho přírodopisu (Historia naturálie, cap. III) a neobtěžujte mi už tím mozek.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu znaky renesance.
2. Jakých jazykových prostředků autor ve svém vypravování používá? Charakterizujte tento slohový útvar.
3. Vyhledejte různá užití přímé řeči.
4. Proveďte jazykový rozbor 2. souvětí.
5. Určete tvar – **ohledávajíce**.

Plejáda – básnická skupina, období vyspělé renesance, antické vzory, básníci chtěli v pol. 16. stol. přebudovat francouzské básnictví odvratem od středověku a příklonem k renesančním vzorům.

Představitelé Plejády:

Pierre de Ronsard (1524 – 1585)

Pocházel ze starého šlechtického rodu, připravoval se na vojenskou a diplomatickou dráhu, ale zabránila mu v tom poloviční hluchota. Nejdříve psal latinské verše, ale brzy pochopil, že je potřeba psát v národním jazyce. Začal studovat řečtinu a řecké básnictví, uchvátil ho Pindaros a Anakreón.

Dílo:
Lásky – soubor milostné lyriky rozložen do dvou knih a několika oddílů, sbírka je souhrnem autorovy milostné poezie, kterou vytvořil mezi 28. a 54. rokem, věnováno jeho třem láskám – Heleně, Marii a Kasandře.

Ukázky

Kassandře

Patnáctiletá dětská krása její

a zlatý vlas v prstýncích přemnohých,
čelo jak růže, dívčí pleť a smích,
jenž vede duši k hvězdám pro naději,

ctnost kouzel těchto hodná v každém směru,
nad mléčnou hrudí hrdlo jako sníh,
srdce již zralé v prsou nezralých
a v lidské paní krása božská věru,

to oko schopné proměnit noc v den,
ruka, jež zahání mi starost mou,
ač život můj mi svírá prsty svými,

s písní tak sladce přerušovanou
vzdechem či úsměvem: tož takovými
kouzelníky já byl jsem oblouzen.

Marii

Ne, s lunou nesrovnávám tvou krásu, jež se skvěje,
je luna nestálá, tvá vůle jedna jest.
Míň ještě se sluncem; vždyť slunce obecné je
a tebe nezřel jsem snad obecně si vést.

Ty zmáháš ctností svou zášť, závist, nebezpečí,
a nejsem pochlebník, když chválí tě můj vzruch.
Ty sobě podobná, ty bez podoby něčí,
jsi celá hvězda svá, své štěstí a svůj bůh.

Ti, kdož snad dámy své cítí k tobě přirovnati,
jsou padlí na rozum či ješitností jati:
ty nad ně věděním i duchem vynikáš;

buď portrét ctnosti, jsi a v malbě studu dbalas,
buď démon, z něhož plá tvá krása stále táž,
buď jedna z Grácií či božsky vznosná Pallas.

Helena

Vy zestárnete též. Pak přihodí se, drahá,
že jednou zvečera, při svíci předouc nit,
nad hudbou veršů mých budete zase snít;
Ronsard mě oslavil, když bývala jsem mladá.

Tu služka stařičká, kterou už práce zmáhá,
takže si u krbu navečer hledá klid,

a již zpěv veršů mých dokázal probudit,
hned nesmrtelný hold vašemu jménu vzdává.

Já budu pod zemí, jen přízrak bez těla,
a v hájích myrtových se zbavím všeho zla,
co vy, už zestárlá, ke krbu zasednete

mé lásky litujíc, již zničil chladný cit.
A proto pospěšte a chtějte, drahá, žít,
ať růže života si ještě utrhnete.

Přeložil G. Frencl

Otázky k textům

1. Srovnejte všechny tři ukázky z hlediska obsahového.
2. V básni Marii se zaměřte na poslední strofu a určete, jaká figura se zde vyskytuje.
3. Vysvětlete poslední verš ve druhém textu.
4. Kdo byl Ronsard a co o něm víte?
5. Zaměřte se na kompozici textů a popište je, jak jim říkáme?

Michel de Montaigne (1533 – 1592)

Byl filozof a spisovatel pocházející z rodiny starosty v Bordeaux, kde se později sám stal starostou. Matka pocházela z bohaté židovské španělské rodiny, Montaigne prožil první tři roky v obyčejné venkovské rodině, pak byl opět převezen na zámek, kde na něho mluvili pouze latinsky, v šesti letech se začal učit francouzsky, vystudoval práva.

V roce 1566 se oženil a měl 5 dětí, ovšem pouze jediná dcera svého otce přežila. V roce 1571 se vzdal společenského života a funkcí a usadil se v knihovně zámecké věže svého rodinného sídla.

Dílo:
Eseje – je kniha volných vyprávění na různá témata, dílo je poměrně skeptické, neboť si uvědomuje meze lidského poznání.

Ukázka

Myšlenky z esejů

Některé dítě dobrého rodu touží po vědění, ne pro zisk – tak zavrženíhodný cíl není hoden milosti a přízně múz a pak také závisí na něčem jiném – ani ne tak pro vnější přednosti jako pro sebe, aby se věděním vnitřně obohatilo, pro úmysl stát se zdatným a učeným člověkem. Pro takové dítě by měl být pečlivě vybrán učitel, který by měl spíš chytrou hlavu než hlavu přeplněnou moudrostmi. Je třeba žádat od něho oboje, ale spíš charakter a pochopení než učenost, ať si ve svém postavení vede podle svého způsobu.

Učitelé nám neustále vřeští do uší, jako by učenost do nás nalévali trychtýřem, a my máme pouze papouškovat to, co se nám řeklo. Chtěl bych, aby učitel tento způsob opravil a aby hned ze začátku vyzkoušel chápavost duše, která je mu svěřena do rukou; aby žák z vlastního popudu musel věci vyzkoušet, volit mezi nimi a přirovnávat je, aby mu učitel někdy ukázal cestu, jindy aby si ji žák musel hledat sám. Nechci, aby učitel přemýšlel a mluvil sám, spíše bych chtěl, aby poslouchal, co říká jeho žák. Sokrates a po něm Archesilas nechávali napřed mluvit své žáky a teprve potom mluvili oni k nim.

… Je dobře, když učitel nechá žáka klusat před sebou, aby mohl posoudit způsob jeho chůze, aby mohl posoudit, kam až musí vyjít svému žáku vstříc, aby se přizpůsobil jeho chápavosti. Nevystihneme-li pravou míru, je vše ztraceno: umět tuto míru odhadnout a řídit se podle ní, pokud vím, je jedna z nejtěžších úloh. Snížit se k tomuto dětskému počínání a řídit je – to je úloha pro velkomyslnou a silnou duši. Mně se jde daleko jistěji a lehčeji do kopce než s kopce…

Učitel nemá od svého žáka chtít, aby opakoval lekci slovo od slova, ale má po něm chtít smysl a obsah lekce; užitek, který z toho žák vyzíská, nemá posuzovat podle toho, kolik si žák zapamatuje, ale chová-li se podle toho. Učitel se má držet pedagogických rad Platónových a se žákem má procvičit na množství příkladů to, co se právě naučil, a naučit ho používat svých vědomostí v rozličných situacích. A tak se učitel přesvědčí, jak žák pochopil, protože špatně rozkousaná a nestrávená potrava bývá vyvrhnuta tak, jak je spolykána. Žaludek neudělal, co měl, když správně nepřeměnil látky, které měl strávit.

Ať učitel vede žáka k tomu, aby své vědomosti sám utřídil, nemá mu vštěpovat nic, co by se zakládalo na autoritě nebo na důvěře, zásady Aristotelovy nemají být pro něj závazné, právě tak jako zásady stoiků nebo epikurejců. Je třeba předložit žákovi různé názory, ať si vybere sám, může-li; v opačném případě ať je na pochybách. Jenom blázni vědí všechno s neochvějnou jistotou…

Není mi vhod, když se pravděpodobné vydává za nepopiratelné. Mám rád obraty, které naše smělé tvrzení zmírňují a oslabují: „možná“, „do jisté míry“, „trochu“, „prý“, „myslím“ a podobné výrazy. Kdybych byl měl vychovávat děti, byl bych jim vložil do úst tento zkoumající a nerozhodný způsob odpovědi: „co to má znamenat“, „nerozumím tomu“, „snad by to tak mohlo být“, „je to pravda?“ Pak by ještě jako šedesátiletí mluvili jako skromní žáci; při dnešním způsobu vyučování však už desetiletí vystupují jako učenci. Kdo se chce uzdravit z nevědomosti, musí se k ní umět přiznat.

Přeložila A. Šabatová

Otázky k textu

1. Specifikujte esej obecně.
2. Vyhledejte v textu prvky eseje.
3. Jak se autor dívá na učitele, co od nich požaduje?
4. Na které antické představitele se odkazuje, co o nich víte?
5. Do jakého stylu lze ukázku zařadit?

Španělsko

- 16. a 17. století je „zlatým věkem“ literatury,
- rozvoj řady literárních forem, např. komedie – není jen veselohrou, ale je to veršované drama založené na zápletce, jejím tvůrcem je Lope do Vega.

Lope de Vega (1562 – 1635)

Narodil se a zemřel v Madridu, studoval teologii a filozofii, je mu připisováno přibližně 2000 her, z nichž se dochovalo 425. Mezi nejlepší se řadí zejména jeho historická dramata, která mají složité zápletky a rušný děj, s častým motivem cti.

Dílo:
Ovčí pramen – autor čerpal ze skutečných událostí – snaha o sjednocení Španělska. Je to hra s tragickými i komickými prvky pojmenovaná podle svobodné vesnice, která se vzbouřila, neboť komtur Goméz neuznával práva vesničanů, znásilňoval ženy sedláků. Drama vyvrcholilo v den sňatku Laurencie (dcery rychtáře) a Frondosa, kdy komtur nechal ztýrat ženicha a zneuctil nevěstu. Byl zabit a král vyslal do vsi soudce Rodriga, aby potrestal vraha, ale sedláci se připravili a na otázku, kdo je vrahem, odpověděli: „My, Fuente Ovejuna!“ Autor oceňuje kolektivitu, morálku obyvatel vesnice a právo na lidskou důstojnost. Vykonání trestu bylo zmařeno.

Ukázka

Frondoso: Co to vidím! Fernan Gomez.
Laurencia: Komtur! – Chodíval sem na lov.
Rychle, skryj se do houští!
Frondoso: Ano. Schovám se: a žárlím!
(Ukryje se.)
Komtur (Přichází, v ruce samostříl.):
Aj, to není zlé, jít na hon
jelení a místo toho
natrefit tak skvostnou laňku…
Laurencia: Odpočívala jsem trochu,
jak jsem prádlo doprala;
k potoku se vracím zas,
dovolí-li vaše milost.
Komtur: Nech už svého upejpání,
to ti slávu nepřidá,
když jsi krásná, tak buď lidská!
Dosud košem dávalas mi,
ale zde nás hostí les,
jenž je přítel mlčenlivý,
přízniv je mým námluvám.
Jediná přec nebudeš
ze všech krásek v tomto kraji,
která by si troufala
svému pánu vzdorovat?
Jen si vzpomeň, jak to bylo
s tou, co za ní chodil Martin;
sotva, že mu slovo dala,
a už byla má a ta,
s kterou oženil se Pedro,
půvabná Sebestiana…
Laurencia: Ty už měly zkušenost,
uměly v tom, pane, chodit,
vy jste nebyl jejich první.
Ale se mnou je to jiná.
Jděte, prosím vás, a na mne
nedorážejte; ten kříž
kdybych na vás neviděla,
řekla bych, že satanáš
není větší pokušitel,
nežli vy… vy nenechavý!
Komtur (Odkládá zbraň.):
Ale teď už věru dost!
Tuhle laňku nepostřelím,
ruce líp mi poslouží.
Laurencia: Co si to dovolujete?
Komture! Jste při smyslech?

Komtur: Však mě kousat přestaneš!
Frondoso (Pro sebe.):
Jenom skočit na tu zbraň –
terč si najdu!
(Blíží se z úkrytu.)
Komtur: Vzdej se mi!
Laurencia: Pomoc, bože na nebesích!
Komtur: Jsme tu sami, žádný strach!
Frondoso (Se zmocnil komturovy zbraně, ležící na zemi, zvedne ji a míří na něj. Se zaťatými zuby.):
Vzácný pane komture,
prosím, hned ji račte pustit,
sic mi střílet nezabrání
ani kříž na vašich prsou!
Komtur (Se obrátí.): Pse! Ty cháme!
Frondoso: Žádný pse –
Utec, Laurencie!
Laurencia (Frondosovi): Bože,
co to děláš!
Frondoso: Utíkej!
(Laurencia uprchne.)
Komtur: Ach, ta honitba. – Já blázen!
Že jsem doma nechal meč!
Frondoso: A teď, pane, ani krok!
Komtur: Utekla… ty darebáku,
zbraň mi vydej! Slyšíš? Hned!
Frondoso: To tak! Abyste mě zabil!
Láska je – což pán to neví?
Na obě své uši hluchá.
Komtur: Co! Já, šlechtic, prchat mám
před svým nevolníkem? Střel,
chlape, střel, a jestli chybíš,
zapomenu, že se s tebou
nesmím bít a zabiju tě
rukou rytíře!
Frondoso: I ne!
Jednám, jak můj stav mi velí.
A že jde mi o život,
(Přitiskne si zbraň těsněji, jako by se s ní mazlil, a neustále míří na komtura.)
neodejdu bez přítele.
(Odchází nazad.)
Komtur: Neslýchaná potupa!
Neslýchaně odpykáš si!
Ne a ne se chlapu dostat
mimo dostřel… A ta hanba!

Otázky k textu

1. Charakterizujte hlavní postavy.
2. Jaký je rozpor mezi komturovým jednáním a příslušností k rytířskému řádu?
3. Vysvětlete pojem domobrana.
4. Určete gramatický tvar **přízniv**.
5. Proč se drama jmenuje Ovčí pramen?

Tirso de Molina (1584 – 1648)

Jeho původ není znám, v některých pramenech se uvádí, že byl nemanželským synem vévody z Osuny – časté objevování se levobočků v jeho hrách.

Vystudoval teologii a vstoupil do řádu milosrdných bratří – tzv. mercenáři; kratší dobu pobýval v Portugalsku (několik veršů v portugalštině), pak v Toledu, dva roky působil jako kněz a misionář na ostrově Santo Domingo, po návratu pobýval v Madridu, kde se setkával s Lope de Vegou a literárně tvořil. Dostal se do konfliktu s církví a byl přeložen do kláštera v Cuence. V roce 1632 se stal kronikářem svého řádu. Umřel jako převor kláštera v Sorii.

Dílo:
Sevilský svůdce a kamenný host – dramatická legenda, 3 dějství, don Juan se dopouští podvodu na dvorní dámě Isabele a vydává se za napadníka Octavia. Je odhalen a musí prchnout z Itálie do Španělska, cestou zneuctí rybářku Thisbeu, která mu zachránila život v souboji s mořskými vlnami. Jeho otec se snaží urovnat celou situaci – jeho podvody a zálety. Juan musí opět prchat, neboť podvedl další dámu a při útěku zabil jejího otce Gorala. Král mrtvému nechal vystavět pomník s nápisem o pomstě, čemuž se Juan vysmívá a zve sochu na večeři, která se skutečně dostaví, ale na oplátku musí Juan slíbit, že přijme pozvání mrtvého. Don Juan přichází k hrobce a je žádán, aby podal soše ruku, když tak učiní, shoří ohněm pekelným a tak je vykonána pomsta.

Ukázka

(Don Juan svádí Thisbeu, která mu pomohla zachránit se z mořských vln. Ta později naříká, že byla podvedena.)

Thisbea: Jak jsem chvilku bez tebe
smutná jsem a celá nesvá.
Don Juan: Věřil by ti, kdo tě nezná,
mě div z tebe nezebe.
Thisbea: Mám tě ráda.
Don Juan: Ach, já vím,
nějak dlouho tají ledy.
Thisbea: Vždyť jsem tvá!
Don Juan: Nač čekat tedy,
umučit se váháním?
Thisbea: Ne, to jsem si nemyslela,
že milujem pro bolest.
Nebo je má láska trest,
trest, že jsem se vždycky chtěla
lásce vyhnout?
Don Juan: V tobě žiju,
bez tebe jsem míň než sám,
poruč, života se vzdám,
i když z něho lačně piju.
Být tvým sluhou třebas jen,
na cestu ti sypat kvítí,
pro tebe žít: slibuji ti,
stanu se tvým manželem.
Thisbea: Chudá holka k šlechtici?
Jakpak by sis mě moh vzít?
Don Juan: Láska může aksamit
spojit třeba s kytlicí.
Thisbea: Ráda bych ti uvěřila.
Muži umí strašně klamat.
Don Juan: Já ti nechci srdce zlámat.
Nevěříš mi, ty má milá?
Co víc ti mám k nohám snést:
Máš mou duši! Tohle je
víc než láska.
Thisbea: Budu tvoje,
ale slib mně na svou čest,
že se vezmem!
Don Juan: Přísahám!
Thisbea: Uvaž, před kým máš ten dluh,
že je smrt a že je Bůh!
Don Juan: Času dost, nic nezmeškám.
Jsem tvůj otrok jak jsi chtěla,
dokud, bože, žít tu mám,
čestné slovo, přísahám.

Thisbea: Teď ti patřím celá, celá. (…)

Thisbea: Hoří, hoří, pomozte mi,
má chatrč je v plamenech,
slzy oheň neuhasí,
když ho jitří horký dech.
Běda, v ohni pukne skála,
rozpadne se na prášek,
chýši stačí, aby malá jiskra spadla na došek,
vzplane, shoří! Běda ženě
tak jako já vyloupené!
Ach, hoří, hoří, nemůžu už dál!
Slituj se, lásko, duši neupal!
Chýše má, tys byla při tom,
potupu mou i můj hřích
ve svých stěnách ukrýt´s chtěla,
kuplířko mých ohavných
činů, mého zneuctění,
vyhoř, vyhoř do základů,
pro mne útěchy už není,
pohřbi v sobě jeho zradu.
Načpak tě sem vítr přivál?
Zneuctít mě a pak jít?
Bouří zahnaný sem příval
měl mou duši zpustošit.
Ach, hoří, hoří, nemůžu už dál!
Slituj se, lásko, duši neupal!
Proto jsem si z mužů vždycky
jenom žerty tropila,
abych posměch hrdopýšky
hořkým pláčem platila.
Slíbil, že si mě pak vezme,
a já dala na sliby,
čest jsem dala za lži něžné,
teď jen slzy zbyly mi.
A když moje dívčí lože
zneuctil a čest mi vzal,
utekl mi na mých koních,
jako by se posmíval.
Běžte za ním, běžte, bože!
Ne, ať jde, když mi tak lhal,
o pomstu si řeknu králi,
za mne ho potrestá král.
Ach, hoří, hoří, nemůžu už dál!
Slituj se, lásko, duši neupal!

Otázky k textu

1. Srovnejte po stránce formální španělské drama s dramaty jiných zemí.
2. Proč je Thisbea tolik nešťastná, jaká byla morálka tehdejší doby?
3. Co symbolizuje oheň v ukázce?
4. Srovnejte obě vyznání lásky, které je upřímnější a proč.
5. Vyhledejte figury a pojmenujte je.

Miguel de Cervantes (1547 – 1616), [miguel de servantes]

Všestranně nadaný spisovatel, psal verše, dramata, novely, romány, pocházel z rodiny zchudlého šlechtice. V bitvě proti Turkům ztratil levou ruku, byl odvlečen piráty a pět let strávil v zajetí v Alžíru, poté se podařilo ho vykoupit jeho rodině, vystřídal různá zaměstnání, manželství s mladou dívkou se rozpadlo, byl obžalován pro podezření z vraždy, uvězněn, v bídě žil až do smrti.

Dílo:
Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha [kichot de la manča] – má dva díly, hlavním hrdinou je chudý venkovský šlechtic milující rytířské romány, vyčistil dávno odloženou zbroj a vydává se hledat rytířskou slávu, osedlal starého koně Rosinantu, přisvojil si rytířské jméno de la Macha a hledal lásku – Dulcineu, kterou viděl v obyčejné děvečce. Z výprav se vrací zbit a zesměšněn, jeho opakem je jeho sluha Sancho Panza – pohodlný, přízemní, reálný, který ještě více zdůrazňuje nesmyslnost výprav, po zmoudření hrdina umírá, ale v jeho skutcích pokračuje Sancho Panza, který převzal pánovy rytířské morální zásady.

Ukázka

Miguel de Cervantes – Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha

… o velkém vítězství, jehož dobyl chrabrý don Quijote v hrozném a neslýchaném dobrodružství s větrnými mlýny, a o jiných událostech hodných blahé paměti.

Vtom spatřili třicet nebo čtyřicet větrných mlýnů, které na té pláni stojí, a sotva je don Quijote uviděl, řekl svému zbrojnoši:
„Štěstěna vede naše kroky tak, že bychom si lepšího nemohli věru přát. Jen se podívej, Sancho Panzo, druhu můj milý, tam na ty velikánské obry! Je jich jistě třicet, ne-li o něco víc. A já se s nimi dnes utkám a všechny pobiji. Z této prvé kořisti vyroste naše bohatství. A bude to boj po právu a řádu válečném, vždyť Bohu slouží, kdo vyhlazuje to dračí sémě s povrchu zemského."
„Kde jsou, pane, ti obři?" otázal se Sancho Panza.
„Tamhle před tebou," odpověděl don Quijote. „Cožpak nevidíš ty jejich paže, které bývají i dvě míle dlouhé?"
„Pozor, pozor, Milosti," řekl na to Sancho, „tamhle to před námi nejsou obři, ale větrné mlýny, a to, co vypadá jako paže, to jsou křídla, která roztáčí vítr, a to pohybují mlýnským kamenem."
„Hned je na tobě vidět," řekl don Quijote, „že nemáš o rytířských dobrodružstvích ani ponětí. Obři to jsou! A bojíš-li se, odstup stranou a modli se, zatímco já podstoupím ten lítý a nerovný boj."

Po těch slovech bodl ostruhami svého koně Rocinanta, nedbaje Sancha, který na něho křičel, že se vrhá na větrné mlýny, a ne obry. A tak se vžil do toho, že jsou to obři, že už ani Sancha neslyšel, a třebas již byl docela blízko, nepoznal také, co jsou vlastně zač. Hnal se na ně a křičel z plna hrdla:
„Neprchejte, zbabělí a mrzcí tvorové, útočí na vás jeden jediný rytíř!"

V tu chvíli se zvedl trochu vítr a velká křídla se začala točit. Když to uviděl don Quijote, pokračoval mocným hlasem:
„A kdybyste bývali větším počtem paží, než jich měl sám obr Briareus, trestu neujdete!"

To vzkřikl, a odporoučeje se z celého srdce svého vzácné paní Dulcineji, vyprošuje si na ní, by stála při něm v tom velkém nebezpečí, chráněn dobře štítem, kopí maje přichystáno, vyrazil s Rocinantem vpřed plným tryskem a zaútočil na nejbližší mlýn. Vedl ránu přímo do křídla, a vtom jím vítr zatočil tak divoce, že bylo kopí hned na kusy a strhlo s sebou i koně a jezdce, který se hned válel, všecek pohmožděn, v širém poli. Sancho Panza spěchal pánovi ku pomoci, jak jen osel stačil, a když už byl u něho, viděl, že se rytíř nemůže ani hnout: tak prudce padl totiž na zem i s Rocinantem.

„Pomoz Pánbůh!" zvolal Sancho. „Copak jsem vám, milostpane, hned neříkal, abyste si rozmyslil, co děláte? Že jsou to jenom větrné mlýny, a kdo by to nepoznal, tomu že se v hlavě též nějak točí?"

„Mlč, milý Sancho," řekl mu don Quijote, „vždyť přece bojování je víc než cokoli jiného, změna za změnou. A pak si též myslím, a je to jistě pravda, že čaroděj Freston, víš ten, co mi uloupil světnici s knihami, proměnil právě ty obry ve větrné mlýny, aby mě připravil o slávu z vítězství; tak mě nenávidí. Ale jeho čáry a kouzla nezmohou nakonec zhola nic proti mému dobrému meči."

„Aby Pánbůh dal," řekl na to Sancha.

Otázky k textu

1. Charakterizujte oba hrdiny.
2. Jak se jmenuje rytířův kůň?
3. Co je to rytířský román?
4. Vyhledejte historismy.
5. Vyhledejte v textu oslovení.

Portugalsko

Luís de Camoẽs (1524 -1580)

Byl největším portugalským básníkem a zakladatelem portugalského hrdinského eposu. Rok a místo narození nelze přesně určit, byl synem drobného šlechtice, stal se vojákem a v boji ztratil oko. Strávil rok ve vězení za rvačku v Lisabonu a pak 17 let ve vyhnanství v Indii a Číně, kde opět pobyl ve vězení za zpronevěru svěřených peněz, do vlasti se vrátil z milosti a na útraty přátel. Jeho pohnutý život inspiroval Františka Kožíka k napsání románu Básník neumírá.

Dílo:
Lusovci – nejslavnější autorův epos, oslavující hrdinství portugalského národa a námořní rozpínavost, je zde zachycena Gamova objevná cesta do Indie kolem mysu Dobré naděje, kdy pod záštitou Venuše překonávají potomci praotce Portugalců Lusa mnohá nebezpečí a nástrahy, které jim připravil nepřítel Bacch. V závěru autor předpovídá slavnou budoucnost jeho země.

Ukázka

„Králi, jenž plným právem rozkazuješ
od pólu k pólu moři, jež se valí,
jenž národy v jich mezích udržuješ,
by hranic souše nepřekračovaly;
a ty, jenž veškerý svět obklopuješ,

ó otče Oceáne, svými valy,
čímž lidstvu po zákonu dáváš žíti
v hranicích, které nesmí porušiti!

A vy, ó bozi moře, stíhající
v mocné své říši každé provinění
a kohokoli přísně trestající,
kdo plavbou moře rozbrázdí a zpění!
Jaká to nedbalost, ó váhající!
Čím vám tak změklo srdce, že už není
tak oprávněně tvrdé k smrtelníkům,
k těm slabým ale drzým násilníkům?

Znáte již drzost, s jakou neslýchaně
nejvyšší nebesa již ztéci chtěli;
znáte i šílenství, jež padlo na ně,
když moři plachtami a vesly čelí;
a teď jsme svědky, jak jim hoří skráně
takovou pýchou, abychom strach měli,
že na moři i nebi v krátkém čase
se stanou bohy a my lidmi zase.

A vizte nárůdek, tak nepatrný,
jenž po jednom z mých vasalů má jméno,
jak drze, nadutě a pýchy plný
ovládá svět i mne a vaše léno!
Jen hleďte, právě brázdí vaše vlny,
což přec i Římu bylo odepřeno,
a vaši říši ničí nebezpečně,
i zákony, jež vládnou věkověčně!...“

Přeložil K. Bednář

Otázky k textu

1. Vyhledejte konkrétní verše oslavující Portugalsko.
2. Proč autor mluví o moři a mořeplavcích?
3. Zdůvodněte pravopis – **otče Oceáne**.
4. Jak autor pracuje s interpunkcí?
5. Vysvětlete pojem **vasalů**.

Anglie

William Shakespeare (1564 – 1616) [šejkspír]

Byl to největší anglický a světový dramatik, psal poezii a byl ve své době významným hercem. Byl synem rukavičkáře, studoval na latinské škole, ale brzy odešel do Londýna, kde se věnoval divadlu, v 18 letech se oženil, stal se spolumajitelem jedné z nejlepších divadelních společností, byl velmi pracovitý – napsal asi 37 her (historické, komedie, tragédie – nejslavnější, hry s pohádkovými motivy). Náměty her - čerpal ze životopisů slavných osobností, francouzských a italských renesančních povídek a z kronik.

Shakespeare vynikal představivostí, jevištním smyslem, zabýval se úvahami o běžných životních skutečnostech, nad smyslem existence člověka, zachycoval nejrůznější povahy, plně renesanční, utvářejí si svůj osud, psal blankversem - nerýmovaný pětistopý jamb. Proslul i sbírkou sonetů, u nás znám až v době národního obrození.

Dílo:

Romeo a Julie – je milostná tragédie, odehrává se v italské Veroně v 16. stol., Romeo Montek se v masce účastní slavnosti, kterou pořádá znepřátelený rod Kapuletů a zamiluje se do jejich dcery Julie, ta jeho lásku opětuje a slibují si manželství. Za pomoci chůvy je tajně oddá františkánský mnich Vavřinec, další den však dochází k potyčce mezi Juliiným bratrancem Tybaltem a Romeovým přítelem Merkuciem, který v ní umírá. Romeo proto vyzývá Tybalta na souboj, kde ho zabíjí, proto byl vyhoštěn z města, ale před odchodem ještě strávil noc s Julií. Rodiče ji nutí ke sňatku s Parisem, mnich Vavřinec dal Julii nápoj, který ji uspí na 42 hodin a odesílá zprávu s vysvětlením Romeovi, ale nezastihne ho včas. Romeo věřil, že je Julie mrtvá, s jedem jde za ní do hrobky, kde zabíjí Parise a sám se otráví. Julie se probudí a vidí mrtvého Romea, bere jeho dýku a probodne se. Mnich Vavřinec rodičům obou milenců vysvětluje celý příběh, a ti pak u hrobů svých dětí uzavírají smír, ale Romeova matka umírá žalem.

Othello – děj se odehrává v Benátkách a na Kypru, Othello – Maur a vojevůdce benátské republiky se velice miluje s dcerou senátora Brabantia Desdemonou a tajně uzavřou sňatek. Othellův pobočník Jago na něho žárlí a nepřeje mu lásku, proto vše poví Desdemoninu otci, spřádá intriky a namlouvá Othellovi, že ho jeho žena podvádí, ten ji v žárlivosti uškrtí, a když se dozví o její nevině, sám se zabíjí.

Mackbeth [mekbet]

Hamlet, kralevic dánský – na hradbách se zjevuje duch mrtvého krále, Hamletova otce, zpovídá se svému synovi, že byl zavražděn svým bratrem Claudiem, který se oženil s královnou – vdovou a usedl na trůn. Hamlet předstírá šílenství a chce pomstít smrt svého otce, ale chce si ověřit strýcovu vinu. Přicházejí potulní herci a Hamlet do jejich hry přidává pasáž o smrti krále, strýc utíká a modlí se, je tedy vinen. Při rozhovoru s matkou Hamlet nechtěně zabíjí Polonia, otce Ofélie, kterou miluje, ta zešílí a nešťastnou náhodou utone. Claudius posílá Hamleta do Anglie, kde má být zabit, ale ten lest prohlédl, vrací se v době pohřbu Ofélie a setkává se s jejím bratrem, který ho viní ze smrti sestry a vyzývá ho k nečestnému souboji – měl otrávený meč. Oba umírají, i král Claudius a Hamletova matka, která vypije otrávené víno určené pro jejího syna.

Král Lear [král lír]

Sen noci svatojánské

Richard III.

Ukázky

Romeo a Julie

Julie Kde ses tu vzal? A proč jsi přišel? Mluv!
Zahradní zeď je vysoká a strmá,
a toto místo smrt, když uvážíš,
kdo jsi, kdyby tě zastih někdo z našich.

Romeo Na křídlech lásky přeletěl jsem zeď.
Let lásky nezastaví ani hradby.
Co láska může, to i udělá,
a tvoji příbuzní mi nezabrání.

Julie Kdyby tě uviděli, zavraždí tě!

Romeo V tvých očích, ach, je více nebezpečí
než ve dvaceti mečích. Jenom ty
hleď laskavě, a zášť mi neublíží.

Julie Leč za nic nesmějí tě tady spatřit.

Romeo Plášť noci ukryje mě před nimi.
A nechceš-li mě, ať si mě tu najdou!
Ať raději zahubí mě jejich zášť,
než abych spasil život bez tvé lásky.

Julie Kdo tě sem zaved? Kdo ti řekl cestu?

Romeo Bůh lásky, jenž mě na ni vypravil.
Půjčil mi důvtip, já mu půjčil oči.
Ač nejsem mořeplavec, ty být tam,
kde moře pere do nejzazších břehů,
až tam bych vyplul za takovým zbožím.

Julie Ty víš, že na tváři mám závoj noci;
sic do krve bych musila se rdít
za všechno to, cos mě tu slyšel říkat.
Vždyť já bych ráda zapřela svou řeč
a ctila mrav, leč, sbohem upejpání!
Miluješ mě? Já vím, že řekneš ano,
a já ti uvěřím. Však přísahat

bys mohl křivě. Křivopřísežnictví
milenců směje se prý Jupiter.
Ach, Romeo! Řekni pravdu. Máš mě rád?
Či, zdá-li se ti, žes mne dobyl snadno,
jsem svolna mračit se a říkat ne,
abys mě chtěl – leč jinak ani za nic!
Ach, Monteku, jsem příliš horoucí
a ty snad myslíš, že jsem lehkovážná.
Však věř mi, věrnosti je ve mně víc
než v těch, co lépe znají dělat chladnou.

A byla bych si vedla upjatěji,
kdybys mě nebyl zaslech, jak si stýskám,
než jsem se nadála. A proto odpusť
a neodsuzuj jako příliš zjevnou
lásku, již vyzradila černá noc!

Romeo Přísahám dívko, při posvátné luně,
sněžící stříbro na vrcholky štěpů –

Julie Ne, nepřísahej při luně, té luně,
jež ze dne na den mění vzhled a tvář,
sic budeš stejně proměnlivý v lásce.

Romeo Při čem mám přísahat?

Julie Ne, nepřísahej vůbec.
Či chceš-li, při svém vlastním skvostném já
mi přísahej, té modle mého srdce,
a já ti uvěřím.

Romeo Jestliže kdy má láska –

Julie Ne, nepřísahej! Byť se z tebe těším,
ta dnešní smlouva netěší mě nic.
Je příliš kvapná, zbrklá, unáhlená,
přespříliš jako blesk, jenž pomíjí,
než bys řek: „Zablýsklo se!“ Dobrou noc!
Snad dechem léta v růži rozpučí
to poupě lásky, až se příště sejdem.
Dobrou noc! Dobrou noc! Kéž srdce tvé
týmž mírem pookřeje jako mé.

Romeo Necháš mě bez potěchy odejít?

Julie Jakou bys potěchu moh dnešní noci chtít?

Romeo Své věrné lásky záslib dej mi za můj.

Julie Ten jsem ti dala, než sis o něj řekl.
A přece bych jej ráda měla nazpět.

Romeo Proč, lásko? Chtěla bys jej odvolat?

Julie Jen marnotratně ti jej dávat znova.
Leč vlastně nechci nic než to, co mám.
Jak moře je má štědrost, moje láska
jak ono bezedná. Čím víc jí dávám,
tím víc jí mám. Jsou obě nekonečné.

Přeložil Erich A. Saudek

Otázky k textu

1. Jaký druh verše autor užívá?
2. Vyhledejte v textu vyznání lásky Romea a Julie.
3. Jak dopadl celý příběh?
4. Vyhledejte poetismy.
5. Co je společné pro Shakespearova dramata?

Othello

Ulice v Benátkách.

Vystoupí Roderigo a Jago.

Roderigo:
Mlč! Nepovídej! Moc ti to mám za zlé, že, Jago, ty, který mi v měšci řádíš, div šňůru neztrháš, že tys to věděl.
Jago:
Když vy si k čertu, nenecháte říct: Jestli se mi kdy o tom ve snu zdálo, ať nejsem muž!
Roderigo:
To bylo řečí, jak ho nenávidíš!
Jago:
Plivněte po mně, jestli ne! Tři velcí páni, osobně, s hlubosklonem, šli ho žádat, aby mě jmenoval svým náměstkem. A bůh to suď, nic horší hodnost – vím, kdo jsem – mi patří! Však on, jak blázen do své pravomoci, jim uhne vznosným řečněním, až strach naditým válečnickým názvoslovím, a konec písničky, že jim to odmítne. „Já," řekl jim, „si totiž už vybral náměstka." A kdo to je? Nastojte, páni! Velikánský počtář, nějaký Michal Cassio, z Florencie, kluk, do hezounké ženy zrovna blázen, co jakživ nerozmístil v poli pluk a v taktice a v strategii zná se jak bába z trhu. Samá knižní moudrost, v níž každý řásnorouchý konšel může excelovat jak on. Bez praxe švadronění, to jeho vojáctví! A ten to, prosím, vyhrál! A mně – kterého stokrát viděl bít se, na Rhodu, na Cypru, v křesťanských zemích i v pohanských – mně vezme vítr z plachet takový má dát, dal! Ten počítálek je jeho náměstkem, jakpak by ne, já pobočníkem Jeho Mouřenínství!
Roderigo:
To raději, bůh to suď, být jeho kat!
Jago:
Co se dá dělat? To je kletba služby. Protekce, strejčkování povyšuje, ne stáří ve službě jak dřív, kdy druhý vždy dědil po prvním. Tak suďte sám, zda já mám, jakkoli a sebeméně, proč Maura milovat.
Roderigo:
Tak proč mu sloužíš?
Jago:

Jen žádný strach. Vždyť já mu jenom sloužím, aby mi posloužil, až přijde čas. Ne každý může pánem být, ne každý pán věrně obsloužen. Jsou ovšem blázni, pokorní horlivce, a je jich dost, co zrovna zbožňují svou otročinu a slouží, slouží, jak ten pánův osel, za trochu řezanky – a k stáru letí. Zpráskat je, poctivce! A jsou zas jiní, co sice nosí livrej oddanosti, leč srdce v ní si zachovají své, a házejíce pánům zdání služby, si při nich přijdou na své, až z nich samých jsou milostpáni. To jsou u mne mužští! A do řehole těch se hlásím já. Vždyť je to jasné, jakože vy jste Roderigo, pane: nebyl bych Jago, kdybych byl tím Maurem. Když sloužím jemu, sloužím jenom sobě. Bůh je můj svědek, z lásky k němu ne, jen naoko, jen za svým vlastním koncem. Vždyť jak dám najevo, co v srdci mám, co vskutku jsem a chci svým počínáním, svým tónem, nebude to trvat dlouho a kavkám na klovačku budu nosit své srdce v rukávě. Nejsem, co jsem!

Roderigo:

Když mu to projde, považ jen to štěstí, co má ten pyskatý!

Jago:

Tak vzbuďte otce! Štvanici spusťte, otravte mu rozkoš, veřejně zostuďte ho, její přízeň poštvete na Maura! A žije-li si v požehnaném pásmu, trapte ho mouchami! Rozkoš je sice rozkoš, leč zapleťte ho do ostud, ať trochu mu aspoň pobledne!

Roderigo:

Tady je dům jejího otce. Křiknu.

Jago:

Křikněte! Spusťte poplach, vyvádějte, jako když znenadání o půlnoci v lidnatém městě objeví se požár!

Roderigo:

Hej, hola, Brabantko! Seňore Brabantko!

Jago:

Vzbuďte se, Brabantko! Zloději! Hola hou! Střezte svůj dům, svou dceru, svoje zlato! Zloději! Zloději!

…..

Jago:

Že Cassio ji miluje, to vím. Že ona jeho, dá se snadno myslit. Maur – jak ho nesnáším – je něžný chlap, šlechetně oddaného milování, a tak bych řek, že bude Desdemoně manželem k pohledání. Nu, a já, já ji mám taky rád. Ne, že bych po ní bažil – ač, možná dost, by to byl menší hřích – leč hlavně, abych nakrmil svou pomstu, anžto se domnívám, že chlípný Maur si zajezdil v mém sedle: pomyšlení, v útrobách hlodající jako jed! A nic mě nezhojí a zhojit nesmí, než vyrovnat ten dluh: za ženu ženu! Či, nesvedu-li toho, naočkovat mu aspoň žárlivost tak prudce zhoubnou, že rozum ho z ní nevyléčí. Pročež – vydrží-li ten psík, co za obojek jsem si ho přived z Benátek, ten hon – popadnu Michala Cassia za slabiny, Maurovi očerním ho jako svůdce – beztoho, že mi taky loudí o mou – a Maura dojmu tak, že ještě hýčkat, odměňovat a ctít mě bude za to, jak si ho osedlám a klid a mír mu rozvrátím, až bude šílet. Jaksi sám nevím jak – leč to se poddá v praxi.

Přeložil Erich A. Saudek

Otázky k textu

1. Na základě ukázky charakterizujte Jagovu povahu.
2. Vyhledejte slova cizího původu.
3. Vysvětlete slovo **pobočník**.
4. Čím se Othello provinil?
5. Vyhledejte vlastní jména.

Hamlet, kralevic dánský

Být, čili nebýt, - to jest otázka: -
víc důstojno-li ducha trpěti
od střel a praků zlého osudu,
neb ozbrojit se proti moři běd
a ukončit je vzpourou. – Umřít, - spát; -
nic víc; - a spánkem, řekněme, - ukončit
bol srdce, tisíc přirozených ran,
jichž tělo dědicem, - toť skonání,
jak si ho vroucně přáti. – Umřít, - spát;
spát, - snad že snít! – ach – tady vázne to: -
neb jaké sny as mohou přijíti
v tom spánku smrti, když jsme setřásli
svá pouta smrtelná, - v tom váháme;
toť ohled, který daří neštěstí
tak dlouhým životem, neb, kdož by chtěl
nést bičování dob a výsměšky,
kdo útisk mocných, pyšných pohrdu,
plod lásky zhrzené, zpráv průtahy,
a řádu svévoli a ústrky,
jež snáší trpělivá zásluha
od nehodných, když sám si může dát
mír pouhou jehlou? – Kdo by snésti chtěl
ta břemena a sténal, zhojil se
pod tíhou žití, leda že jen strach
před něčím po smrti, kraj neznámý,
od jehož břehův žádný poutník již
se nevrací, nám vůli opoutá,
a nutká nás spíš nést zla přítomná,
než prchat k jiným, o nichž nevíme?
Tak skety činí svědomí z nás všech
a přirozenou barvu odvahy
zchorobní bledý nátěr myšlenky,
a veliké a vážné podniky
tím ohledem od směru odbočí,

a ztratí jméno skutkův. – Ticho teď!
Aj, hle, toť spanilá Ofélie!
V svých modlitbách, ó Nymfo, veškerých
mých hříchů vzpomínej!

…

(Duch Hamletova otce zhořčeně vypráví, jak byl oklamán a zavražděn.)

Hamlet

Mluv, abych na perutích hbitějších
než střelná modlitba či povzdech lásky
k své pomstě hnal se!

Duch

Ochotný se jevíš
a tupější bys byl než tučné bejlí,
jež líně hnije podél břehu Lethe,
tím kdybys neprocit. Hamlete, slyš!
Říká se, ve spaní že na zahradě
prý had mě uštkl. A tak celé Dánsko
s myšlenkou nestydatou o mé smrti
je klamáno. Věz, Hamlete, můj synu,
že had, jenž uštkl tvého otce, nosí
teď jeho korunu!

Hamlet

Vždyť jsem to tušil! Strýc!

Duch

To cizoložné, krvesmilné zvíře
úlisnou chytrostí a zrádným kouzlem –
ó hnusná chytrosti a hnusné kouzlo,
jež takto svádíte! – mou královnu,
tak ctnostnou naoko, mi k hanbě svedlo.
Hamlete, jaká zrada! Zapřít mne,
jehož to láska byla bezúhonná
jak slib, jimž druhdy jsem se před oltářem
jí zasvětil, a k stvůře ponížit se,
ubohé veskrz, od přírody nuzné,
i zjevem, proti mně!
Leč jako čest si svodu nepovšimne,
i kdyby nebeskou se krásou skvěl,
tak chlípnost, třeba měla archanděla,
se jeho lože nasytí a pást
se půjde na hnoji!

Však dost! Mně je, že větřím závan jitra.
A proto stručně: Podle svého zvyku,
když po poledni v sadě svém jsem spal,
tu chvíli vyčíhav, tvůj strýc se přikrad
s lahvičkou proklatého bolehlavu
a do ucha mi nalil snětiplodnou
tu strašnou tresť, jež lidské krvi tak
je protivná, že jako rtuť se hbitě
rozbíhá niternými průduchy
a cévičkami do celého těla,
srážejíc naráz – jako syřidlo
když kápneš do mléka – úpornou mocí
tekoucí zdravou krev. Tak s krví mou se stalo,
a ihned pokryla mou hladkou kůži
škraloupovitá hnusná osutina
jak Lazara.
Tak ve spaní jsem rukou bratrovou
byl trůnu zbaven, života i ženy,
utracen v květu vin, jsa nepřipraven,
bez pomazání, bez večeře Páně,
a nezúčtovav poslán k účtování
se všemi skvrnami své smrtelnosti.
Té hrůzy! Ach, té hrůzy!

Hamlet

Panebože!

Duch

Máš-li jen trochu citu, nesnášej to
a nestrp, aby lože dánských králů
pelechem bylo krvesmilné říje!
Leč jakkoli nechť zosnuješ svou pomstu,
své srdce nepotřísni! Proti matce
nic nevymýšlej! Nebesům ji zůstav
a oněm trnům, které v prsou nosí,
aby ji bodaly! A sbohem již!
Světélka světlušek už zvolna blednou
a chřadnou v předjitří. Je blízko den.
Hamlete, sbohem, sbohem! Pamatuj!
(Odejde duch.)

Hamlet

Nebeští zástupové! Země! A co ještě?
Mám přidat peklo! Oh! Drž, srdce, drž!
A vy, mé šlachy, nezvadněte naráz,
leč napněte se zostra! – „Pamatuj!“
Ba, duchu, pokud bude paměť sídlit

v té rozvrácené lebce! „Pamatuj!“
Vše, co v ní dosud bylo psáno, smažu,
ten všední žvást, ty průpovídky z knih
všechny své dojmy, co jich nasbíralo
mé mládí doposud, a jediný
tvůj příkaz plamennými písmenami
v té knize bude žít a vedle něho
už pranic jiného! Už pranic! Přisámbůh!
Ty zhoubná ženo!
Ty lotře! Hnusný, usměvavý lotře!
Kdepak mám knížku? To si musím zapsat,
že lze se usmívat a usmívat,
a přece jen být lotr! Aspoň v Dánsku
to může být. Tak, strýčku, už jste zapsán!
Teď k mému heslu: „Sbohem! Pamatuj!“
To přísahám!

Otázky k textu

1. Jakou smrtí sešel Hamletův otec?
2. Jaké pomsty žádá mrtvý král pro Hamletovu matku?
3. Jak Hamlet hodnotí svého strýce?
4. Jak Hamlet pomstil smrt svého otce?
5. Kdo byla Ofélie?

Slovanská renesance

- se plně projevila pouze v polské literatuře,
- dále se s renesancí setkáváme u Jihoslovanů v tvorbě dubrovnických básníků, jež měli styky s italskou tvorbou,
- na Slovensku pronikal humanismus za vlády krále Matyáše Korvína, což byl současník Jiřího z Poděbrad,
- slovenské historické písně zachycovaly turecké vpády a utrpení lidu v 16. a 17. století.

Představitelé:

Jan Kochanowski (1530 – 1584)
- polský představitel.

Dílo:
Trény – nejlepší dílo, sbírka žalozpěvů na smrt malé dcerky.

Martin Rakovský
- ve svých básních vyložil své názory na spravedlivou vládu.

Jan Jesenský
- dvorní lékař Rudolfa II., první pitva, 1621, popraven za účast na stavovském povstání.

Renesance a humanismus u nás (70. léta 15. stol. do 20. let 17. stol.)

- humanismus – odvozeno z latinského slova humanitas = lidskost, lidství, obecně – člověk je tvůrcem všech hodnot a schopen sám sobě být soudcem,
- humanismus je literární hnutí v 15. a 16. století, chce obrodit člověka podle vzoru antiky,
- humanisté se zabývali latinskými a řeckými rukopisy, prosazovali klasickou latinu, řecký ideál krásy a dobra, práva jednotlivce, lidské vědění, pěstovali:
  naukovou prózu,
  textovou kritiku,
  cestopisy,
- vynález knihtisku – polovina 15. století, tisky do roku 1500 se nazývají inkunábule (provtisky),
- u nás byl humanismus spojen s reformací – hnutí za obnovu římskokatolické církve, filozofie byla silně ovlivňována náboženstvím.

Renesanční prvky

- od 70. let 15. století do 20. let 17. století,
- pravá renesanční literatura se vyskytovala jen málo, hlavně v dílech Hynka z Poděbrad,
- zábavná beletrie – pro širší záběr čtenářů, nenáročná, zpracování starších témat o Alexandru Velikém, Meluzíně aj., jsou považovány za knížky lidového čtení a dlouho se udržely, motivy převzaty i do ústní lidové slovesnosti,
- **Historie o bratru Janu Palečkovi** – domácí původ, drobné prozaické příhody o šaškovi Jiřího z Poděbrad,
- **Frantova práva** – domácí původ, parodická pravidla pijáckého cechu, kritika společenských nešvarů.

Ukázky

Frantova práva

O stavu světském

Stav světský, císař, králové, knížata, hrabata a páni etc. tohoto roku vedle svrchu psaných planet dobře se míti budou, zvláště komuž ty planéty panují. Znamenává jim

bohatství, mocnost, ve všem prospěch; a tak léto i zimu šťastnou a prospěšnou míti budou.

Stav rytířský a vládycký tohoto roku nebudou se v létě na sáňkách voziti, ani do pustých rybníků bez vody ryb nasazovati, ale budou radče pannám a paním frejovati, ale neví, jak je budou milovati. Budou rádi po všelijakých myslivostech jezditi. Také letos, který nemá lahodného vína, může se i kyselého napíti. Také tohoto roku budou rádi hráti, kláti, honiti, šermovati i všecky rytířské kusy provozovati, na koních běhati i s nich padati, vejskati, mnoho pannám i paním slibovati, ale však málo plniti. Také opíjení, lání mezi ními mnohé budou a o pohlavek aneb o kordovou ránu mezi ními nic nebude.

O lidech kupeckých

Kupci a kramáři i všelijací prodavači tohoto roku budou lidi svou koupí šiditi, někdy zlé za dobré prodávati, přisahati, za dobré slibovati a v čemkoli jeden druhého budou moci podvést a oklamati, pilnosti své v tom hleděti budou neopouštěti. A tak letos všickni kupci budou radši pěkné děvečky nežli škaredé ženy sobě za manželky pojímati; a když oni po svém kupectví pojedou, může toho roku každý jejich ženám na službu hleděti.

Otázky k textu

1. Charakterizujte autorův styl.
2. Definujte parodii, satiru, ironii a sarkasmus.
3. Jak autor vidí budoucnost obou stavů?
4. Co znamená slovo **frejovati**, vytvořte synonymum.
5. Vysvětlete zkratku **etc.**, z jakého jazyka pochází?

Historie o bratru Palečkovi

Velké ryby pro čeleď

V jeden pátek bratr Paleček v královské světnici sedl u dveří mezi mládence, kteří nemívali velikých ryb na svém stolu. A když jim dali na stůl ryby plotice, vzal Paleček jednu, přistrčil ji sobě k uchu a ptal se jí: ví-li co o jeho bratru?, po druhý i po třetí. Skrz to dali se ti mládenci v smích v královské světnici, až se král optal: „Co se děje?“ Maršálek odpověděl: „Milostivý králi! Bratr Paleček, sedě s těmi mládenci za stolem, mluví s rybami.“ Řekl k němu král: „Bratře Palečku! Co tam děláš? Proč k nám nejdeš ke stolu?“

Odpověděl Paleček: „Králi, povímt´: Měl sem bratra rybáře, a utonul mi v řece; protož se těchto ryb ptám, vědí-li co o něm.“ A král se ho optal: „I cot´praví?“ Řekl Paleček: „Tak praví, že jsou ony velmi mladé, a proto o něm nic nevědí; než abych se ptal těch starých ryb, které jsou na tvém stolu.“ Král Jiří, porozuměv tomu, kázal naklásti

těch největších ryb na talíř a donésti Palečkovi. A tak Paleček nakrmil ty mládence starými rybami.

Otázky k textu

1. V čem tkví Palečkův humor? Dokážete ho charakterizovat?
2. Jaká byla králova reakce na šaškovu odpověď?
3. Zařaďte dílo do literárního žánru.
4. Kterému králi Paleček sloužil?
5. Vytvořte synonyma – **čeleď, mládenec, praví**.

Hynek z Poděbrad (1452 – 1492)

Byl synem krále Jiříka, obratný diplomat, přeložil 11 novel z Dekameronu a přidal k nim jednu vlastní novelu, psal zejména zábavnou prózu, pro překlady si vybíral hlavně erotická témata. Psal česky, i když jazykem humanistů byla latina. Žil nemravným životem. Zajímal se o alchymii.

Dílo:
Veršové o milovníku
Májový sen – milostná tematika, psychologický prožitek, smyslové okouzleni.

Počátky humanismu

- od 70. let 15. století do 20. let 16. stol.,
- za vlády Jagellonců se humanismus projevil dvěma směry: mezinárodní, národní.

Mezinárodní humanismus

- užívá latinu a napodobuje staré autory látkou i tématem a formou.

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1461 – 1510)

Byl humanistický básník a prozaik, působil jako probošt na Vyšehradě, byl příslušníkem panského rodu a dvořanem krále Vladislava II. Jagellonského. Studoval v Itálii a získal doktorár, podnikl cestu do Egypta a Palestiny, neúspěšně se pokoušel o církevní kariéru, pak odjel na svůj hrad Hasištejn a založil zde knihovnu – největší v Evropě – 800 svazků. Psal latinsky, češtinu považoval za barbarský jazyk.

Dílo:
Satira k sv. Václavu – kritika současníků.

Ukázka

Elegie na smrt císaře Karla

Toto slavné místo kdys dávno založil Karel,
opratě vlády jenž třímal, panuje Římu i nám.
Poznali Italové, co všechno pravice jeho
zmůže, vítězná v boji, národy bohatý Pád,
alpské to poznaly sněhy, proud Rýnu se dvěma rohy,
poznal tu jeho sílu modrého Dunaje břeh,
také pak jeho vlohy a mravy a úmysly skryté
dosvědčí otcovská práva, chválená pravdou a ctí.
Válečné skutky kdo na mysli má, tu punského vůdce
překoná, tyrany řecké, samého Caesara též.
Na dobu míru když hledíš, tu katonská, censorská přísnost,
vážnost Fabriciova, Kuria zmizí jak dým.
Vysoké učení založil v Praze a chrámy a hrady,
nejvyšším úřadem církve ozdobil tu svoji zem.
A přece vladařská moc ni léta poctami hojná
nemohla slavnému muži ušetřit osudný los,
nesoudí Sudičky vlídně a nemůže smrtelný úděl
lakotné předivo bohyň zvrátit a nadobro zmást,
také pak letitý Charón klid nepřeje starému člunu,
když tak podsvětní řekou plaví se vzhůru a zpět.
Kolik je na nebi ptáků a kolik ryb skrývá se v moři,

Haméttos, athénský kopec, kolik jen vydává včel,
tolikrát lidskému rodu zlý osud neštěstím hrozí,
k černé podsvětní řece tolik se otvírá cest.
Za ty zásluhy velké vy proste – to jediné smíte –
aby náš slavný Karel ve věčné památce žil!

Otázky k textu

1. Vydedukujte na základě ukázky, o kterého panovníka se jedná.
2. Co je to elegie,
3. Kdo je to Charón?
4. Rozeberte text po formální stránce.
5. Vyhledejte odkazy k antice.

Národní humanismus

- cestopisy – dříve je psali lidé účastnící se různých misí z povinnosti, v 16. a 17. stol. jde o práce autorů, kteří cesty podnikali z vlastní vůle,
- častým cílem byla Palestina jako kolébka křesťanství a Turecko.

Viktorin Kornel ze Všehrd (1460 – 1520)

Byl spisovatelem, právníkem, univerzitním mistrem a od roku 1484 děkanem Karlovy univerzity. Narodil se v Chrudimi v měšťanské rodině, ale byl povýšen do šlechtického stavu. Připravoval program českého humanismu. V roce 1487 odešel z univerzity a přijal místo úředníka a studoval české právo, posléze se stal uznávaným občanem a právníkem.

Přátelil se s Hasištejnským, ale pro různé názory se rozešli a Kornel byl stoupencem Jednoty bratrské a později začal psát česky a překládal antická díla, snažil se povýšit český jazyk na úroveň latiny. Zemřel v Praze na mor.

Dílo:
Knihy o napravení padlého – je to překlad z latiny, původní autor je Jan Zlatoústý, vytyčil zde program humanistů, nekladl důraz na původnost, ale jazykovou dokonalost, v předmluvě vytyčil požadavky na užívání českého jazyka.
Knihy desatery (O právech, o súdach i dskách země české) – je právnické dílo a popisuje zde zápas šlechty s měšťany, autor sympatizuje s měšťany, později vyšlo Vladislavské nařízení podporující šlechtu a Kornel odešel z politiky. I zde se snaží o jazykovou dokonalost.

Ukázka

Z přípisu ke knihám o napravení padlého od Jana Zlatoústého

My sami, latinským jazykem filosofujíc, latině, aby nám žádný nerozuměl, věčně mluviti budem, a ciziemu jazyku se učiec, nic Latiníkóm tiem nepřidadúc, svój jazyk, jeho zanedbávajíc, tlačiti budem? A budú nás v tom lajci domácí moudřejší, kteříž buďto kroniky, buďto svú múdrost, jako Ptačí radu, i jiné knihy mnohé píšíce, svým jazykem českým, ne cizím jsú psáti chtěli, aby ne sami sobě, ale všem vuobec pracovali, ktož česky rozumějí. A sami my ze všech národóv budem, kteříž svój jazyk přirozený, dobrý, ušlechtilý, rozumný, ozdobný, bohatý a hojný, nám od boha daný potupíc, latinský neb německý, obojím nevděk, sobě k posměchu zdělávati budem?

Já pak jiných nechaje, o sobě nynie mluviti budu, z jiných se ne všetečně vytrhna. Ačkoli také bych mohl latině snad tak jako jiní mně rovní psáti, ale věda, že jsem Čech, chci se latině učiti, ale česky i psáti i mluviti, aniž mi se zdá tak svú řeč přirozenú v nenávisti mieti – ačkoli někteří se za ni stydie – a tak jie nemilovati, abych všeho, což bych koli psáti chtěl, českým jazykem radějé nežli latinským nepsal.

Otázky k textu

1. Jaký má autor názor na národní jazyky?
2. Zařaďte jazyky, o nichž se autor zmiňuje do jazykových větví.
3. Charakterizujte autorův styl.
4. Rozdělte a vyjmenujte indoevropské jazyky.
5. Jak lze z dnešního hlediska označit infinitivní tvar končící na – ti, kde se s ním můžete setkat?

Václav Hájek z Libočan (zemřel 1553)

Narodil se v rodině drobné české šlechty z Libočan u Žatce, byl farářem a později kaplanem, vedl neustále spory se šlechtici pro jejich nadřazenost. Působil také na Karlštejně jako děkan, ale dostal se do sporu s purkrabím, neboť se zastal služek, které týrala žena purkrabího.

Dlouho sbíral materiály pro svoji kroniku, za niž sklidil velký úspěch. Hájek však zůstal bez příjmu a zadlužen, dokonce si vyprosil královské privilegium na hledání pokladů. Později byl proboštem a děkanem kapituly ve Staré Boleslavi, ale byl uvězněn, neboť se zastal poddané, která byla obviněna z čarodějnictví. Zemřel v klášteře dominikánek u sv. Anny na Starém městě.

Dílo:
Kronika česká – začíná příchodem Čechů do Čech a končí rokem 1527, pracoval na ní 6 let, s potížemi vyšla v roce 1541, dlouho byla populární, obraznost autora, svěží jazyk, vymyšlené postavy a události, byla vytlačena až Palackého Dějinami národa českého.

Ukázka

Roku toho hned brzo po svadbě královské páni někteří předstúpivše před krále svého žádali, aby království svého nezužoval, ale aby raději rozšiřoval tak jako otec jeho, a zvláště království polské, kteréž, tak jakž se slyší, že by Vladislav Loktek sobě osobil a jeho se zmocnil. Král vyslyšev radu i žádost, poručil sebrati vojsko, chtě táhnúti do Polska a tam, aby Loketkovu všetečnost zkrotil, požádal jest také na pomoc Oty, knížete bavorského, který pojav lid z Bavor táhl pospíchaje. A sjeli se spolu v Brně. Tu král znamenav jeho hotovost a vida, že jest on z rodu králuov uherských, povolav pánuov českých, některých rad svých, s nimi se na to uradiv dal Otovi svatú korunu uherskú, kterúž byl s sebe přinesl z Uher až do Prahy též i jiná arma i oděv k tomu náležitý i právo své všecko, kteréž měl k tomu království uherskému, tu v Brně přede všemi pány jemu Otovi vzdal. Potom pak Ota léta božího tisícího třístého jedenáctého vzav korunu a jiné potřeby do Uher vtrhl a tu brzo králem učiněn i korunován.

Když sú pak král Václav a Ota i jiní do města Olomúce přijeli a tu chtěli odpočinúti, lid všecken po polích se okolo města položil, králi ukázána hospoda

v domu děkanově. A že bylo času letního a den dlúhý, král položil se, aby usnul; a málo něco pospav vstal a v košili toliko a v plášti po mázhauze se procházel. Toť nějaký lotr zrádný vida jej samého, vytáh meč a tři rány smrtelné jemu učinil, až hned tu upadl a duši vypustil. A on hned utekl. Ač na ten čas nebyl vidín, kto by ten skutek spáchal nešlechetný, však té chvíle jeden rytíř, jménem Kunrád z Potštajna, rodem sa z Duryňk, vyběhl z toho mázhauzu – tak jakž někteří pravili – meč krvavý v své ruce nesa a ti, kteří před mázhauzem byli, jej sú chytili a dřív, než se v skutku poznal, ani on-li jest to učinil, čili kto jiný, aneb kto jest jej na to navedl, ani žádného slova nepromluvil, hned jest od nich zamordován a na kusy rozsekán. Byl-li jest pak ten smrtí královskú vinen, čili kto jiný, toho se neví v jistotě až do dnešního dne. A to se stalo čtvrtý den měsíce srpna.

Skrze takový nepořádný účinek zhasla svíce hořící království českého, neb již kmen králuov českých, kterýž měl svuoj počátek od Přemysla, tu jest přetržen a zahynul.

Otázky k ukázce

1. Co víte o Václavově smrti z hodin dějepisu?
2. Vyhledejte přechodníky a vysvětlete, o jaké tvary se jedná.
3. Popisuje autor pravdivě celou událost? Vysvětlete, jakému žánru se text blíží.
4. Jakého původu je slovo **mázhauz**?
5. Splňuje Hájkův text nároky kladené na hodnověrnou kroniku?

Kryštof Harant z Polžic (1564 – 1621)

Pocházel z nižší šlechty a stal se pážetem na dvoře Ferdinanda Tyrolského v Innsbrucku, kde získal rozsáhlé vzdělání – znal sedm jazyků, zeměpis, historii, hudební a výtvarné umění. Válčil proti Turkům, později se oženil, jeho žena brzy zemřela a dvě děti dal na výchovu k příbuzné; pak se oženil ještě dvakrát.

V roce 1598 odjel se švagrem na cestu do Středomoří, Palestiny a Egypta, navštívil Benátky, poprvé spatřil moře a prožil mořskou nemoc, ve Svaté zemi přijal rytířský titul. Plavil se proti proudu Nilu, navštívil Káhiru a jel níže, kde byl přepaden Araby.

Od roku 1599 pracoval u dvora Rudolfa II. a v témže roce pochoval obě děti. Zachránil prý císaři život a za dva roky se stal dvorským radou a císařovým komorníkem, zde dopisuje svůj cestopis a sám ho ilustruje. Po Rudolfově smrti odchází na hrad Pecka, účastnil se povstání českých stavů, neúspěšně vedl armádu na Vídeň. Na svém hradě byl zadržen Valdštejnovým oddílem a byl odsouzen k trestu smrti.

Dílo:
Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté, země judské a dále do Egypta – zachycuje jeho putování.

Ukázka

Postřehy ze země Egyptské

Zvláštním způsobem si počínají, když se chtějí ženit. Muž obchází dům, kde bydlí dívka, kterou si zvolil, a vzkazuje jí, zda by ji mohl v altáně na střeše nebo někde jinde spatřit. Pak se škrábne nebo řízne až do krve – a to jí vyznává, že chce být jejím otrokem. Chce-li mu dát dívka naději, políbí si před ním vlastní ruku. Otec pak smluví s ženichem, kolik mu za nevěstu zaplatí; tak může zbohatnout i chudák, když má hezké dcery. Když se přiblíží den svatby, zavedou nevěstu její přítelkyně do lázně a tam jí natřou tělo zvláštní žlutou mastí, která vytrvá nejméně tří týdny. Z dívek si nažlutí každá palec u pravé ruky. Ženichovi přátelé jedou ve svatební ráno pro nevěstu; odevzdají dary, posadí nevěstu na koně, ale nesou okolo ní záclony, aby ji nikdo neviděl. Ženich pozve hosty, dá napéci mnoho sladkostí, hraje se a zpívá. Ale od chvíle, kdy svatebčané nechají novomanžele samotné, je nevěsta – i kdyby byla dcerou císařskou – rovná jiným manželovým ženám nebo kuběnám. Muž má také právo ji odeslat, ale musí jí v tom případě vrátit majetek; žena smí odejít, když jí manžel zabraňuje v náboženských povinnostech. Cizoložství se trestá podivným způsobem: muže posadí na osla čelem dozadu a na hlavu mu vloží nevymytý dobytčí žaludek, ženě ovinou kolem krku střeva. Tak je vodí městem k posměchu diváků.

Rád bych připojil ještě několik slov o zemi Mouřenínské, která odedávna sluje Ethiopia, nyní obyčejně Abyssinia. Její obyvatelé jsou ze všech nejčernější. Někteří historikové napsali, že jejich vládce panuje nad 60 královstvími, a je tedy nejmocnější na světě; vzniklo to asi z dlouhých titulů, které si etiopský král dává. Od té doby, co tam obchodují Španělé, víme, že je tomu jinak; Turci se ostatně zmocnili některých jejich přístavů. Půda je úrodná, je tam mnoho různé zvěře a země skrývá velké nerostné bohatství. Mají dvojí léto a dvojí zimu, která se od léta liší tím, že dlouho prší. Pravou pohromou pro úrodu bývají mraky kobylek. Mince nemají žádné.

Otázky k textu

1. Co víte o historii Egypta a kterou literární památku znáte?
2. Jaká víra je v Egyptě nejrozšířenější a jaké jsou zásady jejich stoupenců?
3. Charakterizujte cestopis.
4. Ukázka patří spíše do uměleckého stylu nebo faktografického?
5. Která náboženství znáte, přibližte je.

Daniel Adam z Veleslavína (1546 – 1599)

Narodil se do mlynářské rodiny, měl velký literární vliv na českou literaturu, proto období, kdy působil, nazýváme dobou veleslavínskou. Vystudoval pražskou univerzitu, kde později přednášel. Jeho manželkou byla dcera knihtiskaře Melantricha a zdědili po něm i tiskárnu, vydal 80 českých děl, hlavní činností byla organizace, oprava a překlady děl, přispěl ke zvýšení jazykové kultury a upevnění jazykové normy. Získal šlechtický titul.

Dílo:
Kalendář historický
Politica historica – překlad z němčiny, státní a obecná správa.

Ukázka

Z předmluv k Eusebiově Historii církevní

Ještě-liž nyní toho nevidíme, že pravý Čech, by pak dobrý muž byl, neumí-li cizích jazykův, za nic vážen není? Mnohý cizozemec sedě mezi námi dvaceti, třidceti a více let a neuměje třeba slova česky, nic se za to nestydí. Odkud to jde, že cizí národové jazyk náš tak sobě zlehčili? Vidí Čechy, an ho sami sobě málo váží, a protož myslí, že ho nepotřebují.

Ale snad příčina té potupy na díle z toho pošla, že málo jest kněh v jazyku českém vůbec vydaných, kteréž by Čechové čísti a z nich jak moudrosti a opatrnosti nabývati, tak i k milování přirozené výmluvnosti své probuzovati se mohli? Takt´ jest, že ta věc s velikou obecní škodou národu našeho téměř až dosavad zanedbána byla. Příčiny jiného času jiné byly a jeden každý nalezl by své výmluvy, kterýchž tuto dotýkati se nesluší. Ale kteréž nás pánbůh k tomuto věku dochoval, jsme-li milovníci své milé vlasti, povinni jsme vedlé hřivny, od nejvyššího pána sobě svěřené, o to se snažně pracovati, abychom jak slávu a čest jeho v národu svém rozmnožili, tak matce své, této zemi české, za mnohá dobrodiní odměnně se odsluhovali aspoň tím, když bychom poctivost, obecné dobré a jazyk její dle možnosti své zvelebiti hleděli.

Otázky k textu

1. Shrňte základní myšlenky předmluvy.
2. Proč autorovi tolik záleží na českém jazyce?
3. Jaká je situace v současném jazyce?
4. Charakterizujte obecně literaturu v době humanismu.
5. Jaké bylo postavení církve v době humanismu?

Jan Blahoslav (1523 – 1571)

Pocházel z bohaté bratrské rodiny z Přerova, studoval v Prostějově na latinském gymnáziu a potom na univerzitě ve Wittenbergu, na to se vrátil do Prostějova, ale za dva roky odešel do Mladé Boleslavi, kde pořádal bratrský archiv. Byl vysvěcen na kněze a na biskupa Jednoty bratrské. Jako biskup žil většinou v Ivančicích, kde je také pochován. Lze ho považovat za předchůdce J. A. Komenského.

Dílo:
Gramatika česká – nejvýznamněji dílo naší země v 16. století, snůška bystrých pozorování spisovného jazyka, snaha o ustálenou normu.
Filipika proti misomusům – nepřátelům vzdělanosti, bojuje o pevné místo pro vzdělání.
Muzika – náhrada latinských spisů, opírá se o hudební učebnici, trilogie, psána česky.

Překlad Nového zákona – později se stal součástí Kralické bible, jemný smysl pro jazyk.

Kancionál šamotulský – zpěvník, podle místa vydání v Polsku, obsahuje lidové duchovní písně, podílí se na jeho vydání.
Poznámka: Bible kralická – skupina autorů Jednoty bratrské navázala na překlad Blahoslavova Nového zákona a připravili překlad celé bible – vrcholná hodnota české literatury, vliv i na slovenskou literaturu, kde se do vytvoření spisovné slovenštiny udržel jako jazyk tzv. bibličtina.

Ukázka

Filipika proti misomusům

Kdož uměním a učením pohrdá, jest podoben k tomu, kterýž by chtěl sukně, kabáty etc. sobě i jiným šíti, avšak krajčovského řemesla by neuměl, jemu se učiti nechtěl, ale je haněl a potupoval. Mnoho-li by takový mudrák provedl? Kdo tomu nerozumí? A ten, kdož by tomu nekrajnímu dal šaty dělati, pohrdna jinými krajčími dobrými a umělými, jak by na tom mnoho získal? Zvěděl by tudíž! Leč by snad na to přišlo, že by všickni krajčí umělí a v řemesle tom zvyklí se zbláznili a vztekli, takže by každému, kdož by jich užívati v čem chtěl, jedné škodu činili. Tuť by se musil člověk jinam obrátiti a se, jakž by mohl, opatřiti.

Na ty pak řeči některých lidí bezpotřebné, tak že by učení lidé byli příčina zavedení a že by se bylo potřebí báti učených, aby v jednotě této téhož nezpůsobili, na to není potřebí široké odpovědi. Mluví takoví lidé leccos, čemuž nerozumějí a o čemž nevědí. Kdyby měli to ukázati, kdy se stalo zavedení, které osoby čím tím byly nebo nebyly vinny, učení-li byli či neučení, nevěděli by se kam díti, mlčeti by museli s hanbou, leč by se toho na někom učeném doptali.

A byť pak i tak bylo, totiž že by umělí lidé zle umění užívali, což by tím vinno bylo umění? Ano někdo moci světa od boha sobě svěřené zle užívá, když maje zlé trestati a ochraňovati dobré, i trápí dobré a lotry ochraňuje, proto-liž by pak moc světa zlá byla?

1. Co jsou to filipiky?
2. Shrňte autorovy názory na vzdělání, v čem viděl jeho smysl?
3. Je kladen důraz na víru souběžně se vzděláním? Proč?
4. Co autor používá při své argumentaci, konkretizujte.
5. Jakých lidí se Blahoslav obává?

Význam renesance a humanismu

Renesance a humanismus jsou zlomovým obdobím, kdy církev ztrácí svou moc a prosazuje se moc světská, toto období přináší velké množství poznatků, literatura již nebyla jen v rukou církve, ale šířila se mezi laické čtenáře, renesance se stala výchozím bodem pro následující literární vývoj.

Renesanční výtvarné umění

- snaha vyjádřit dynamický pohyb a vnitřní napětí postavy, malba na plátno,
- představitelé – Donatello, Leonardo da Vinci, Botticelli, Tintoretto, Tizian, Rafael Santi – Itálie,
- Německo – Lukas Cranach, Albrecht Dürer,
- manýrismus – vyumělkovanost – mezi renesancí a barokem, především v malířství a plastice, charakteristickým znakem je dokonalost a elegance tvaru,
- v Čechách – manýristické tendence na dvoře Rudolfa II., soustředění hlavně zahraničních umělců,
- představitelé – El Greco, Michelangelo Buonarroti.

Renesanční hudební umění

- konec anonymity, formy přejaté ze středověku, rozvoj v hudbě světské vícehlasé – skladby v různých jazycích, taneční formy, instrumentální tvorba,
- v době vrcholné renesance se prosazuje Anglie – Orlando Gibbons.

Otázky k okruhu

1. Co přispělo k průběhu renesance?
2. Jaké jsou znaky renesance?
3. Ke kterému historickému období se vracela renesance?
4. Kteří autoři jsou představiteli renesanční poezie?
5. Kteří autoři jsou představiteli renesančního dramatu?
6. Který z renesančních autorů je pokládán za předchůdce prokletých básníků?
7. Kdo je představitelem humorné tvorby, uveďte název díla. Který autor kritizuje společnost pomocí jinotaje?
8. Ve kterém z děl je popisováno 100 choulostivých příběhů?
9. Co je to rytířský román? Uveďte představitele tohoto žánru a název díla.
10. Charakterizujte obecně Shakespearova dramata.

6. Světové a české baroko v literatuře

- znaky baroka - začalo se vyvíjet nejdříve v Itálii a Španělsku od poloviny 16. století včetně 17. stol. a potom po celé Evropě,
- touha po poznání a rozkoš, smyslnost, nevíra v pozemský svět a pocit jeho pomíjivosti a marnosti, nejistota bytí, stupňováno válkami a sociálními nejistotami, člověk se upíná k jistotám nadpozemským, znakem je také alegoričnost, symboličnost, dramatičnost, přebujelost, dynamika, oblost tvarů - v poezii častý výskyt ovoce, záliba v kontrastech,
- baroko = portugalsky - perla, francouzsky – nepravidelné věci,
- nejdříve se vyskytovalo ve výtvarném umění – vše neobvyklé, hanlivější přídech, podivné, napětí mezi pozemským, hříšným a poživačným životem a dokonalým duchovním světem zastoupeným Bohem,
- 30letá válka – Rakousko x Španělsko, Nizozemí x Dánsko, Švédsko x Francie; Rakousko – úspěchy i neúspěchy – nebyl čas na vnitřní záležitosti Habsburků,
- 1620 – Bílá hora – Rakousko zvítězilo nad českým stavovským povstáním s pomocí Španělska a Katolické ligy v bitvě na Bílé hoře – tvrdá opatření proti šlechtě i měšťanstvu – poprava pánů, odchod ze země, konfiskace majetku,- 1627 – zajištění práva Habsburků na český trůn, zavádění němčiny do státní správy, což přispělo k nové vlně emigrace,
- domácí tvorba – prohabsburské postoje, katolická literatura,
- exulantská tvorba – protestantská literatura proti Habsburkům, obhajoba stavovského povstání,
- Vestfálský mír – zmařil naděje exulantů na návrat do země.

Anglie

John Milton (1608 - 1674)

Studoval na cambridžské univerzitě, skládal verše v angličtině, italštině a v latině, ovládal řečtinu, francouzštinu, španělštinu a syrštinu; byl synem bohatého bankéře a notáře, jehož otec později vydědil z důvodu příklonu k protestantství. Milton se připravoval na kariéru anglikánského duchovního, po studiích se uchýlil na

venkovské sídlo svého otce a studoval zde starověkou i moderní teologii, historii, politiku, literaturu, přírodní vědy, je považován za jednoho z nejvzdělanějších anglických literátů.

Po svém šestiletém samostudiu odjel do Francie a Itálie, setkává se s astronomem Galileem, po návratu (1642) si bere 16letou dívku Mary, která se o měsíc později vrací k rodině a Milton se věnuje etické stránce rozvodu a napadá britské zastaralé zákony z dob středověku. Mary se k němu vrací za 3 roky a měli spolu 3 dcery a syna, ale manželka v roce 1652 umírá na následky komplikací po porodu poslední dcery. V 15 měsících umírá i jeho jediný syn a Milton se v roce 1656 opět žení, ale i tato žena umírá za dva roky po sňatku a měsíc po ní i její malá dcerka. 1663 se Milton oženil potřetí a tato žena se o něj starala až do smrti.

Dílo:

Ztracený ráj – Milton kvůli své slepotě musel diktovat, při čemž si musel pamatovat velké části svých básní, hlavním tématem byla svoboda lidského rozhodnutí proti zásahům osudu a boží vůle, náboženská epopej, zachycuje celou historii lidstva po autorovu současnost – stvoření vesmíru, narození Krista, Adama a Evu, Satanovu vzpouru proti Bohu…, historii lidstva ukazuje jako střet dobra (Bůh a člověk) se zlem (Satan a člověk).

Ukázka

Ztracený ráj

Monolog Satanův

Ty, které skvělou září věnčeno
vyhlížíš ze své říše jako Bůh
nového světa; hvězdy před tebou
skrývají chabě hlavy; volám tě,
ale ne přátelsky, ty Slunce, slyš,
já nenávidím tvoje paprsky,
jsou připomínkou stavu, kdy jsem já
nad světem zářil, nežli přišel pád;
to pýcha, ctižádost mě srazily,
když v nebi s králem nebe válčil jsem:
on nezasloužil tuhle odplatu
ode mne, jehož stvořil, obdařil
hodností, avšak nikdy nekáral;
nebyla těžká služba u něho.
Co snadnějšího než ho velebit
a děkovat mu, což by bylo správné,
však jeho dobro ve mně rodilo
jen zlo a zlobu; příliš povznesen
v poddanství, doufal jsem, že mě jen krůček
vynese nejvýš, a hned zapomněl jsem
na nesmírný dluh věčné vděčnosti,
tak obtížné být dlužen, stále splácet;
nedbaje na to, co jsem dostával,

jsem nechápal, že vděčná mysl dlužíc
nedluží nic, jen splácí, zároveň
zavázaná i volná, bez břemene.
Kéž ustanovil mě svou mocnou sudbou
jen andělem, pak šťastný býval bych;
bezuzdá naděje by nehnala mě
ke ctižádosti. Či snad jiná mocnost
by vzpínala se a mne sprostného
přitáhla k sobě; ale mocnosti
se nehroutí a stojí nezdolně
před vnějším nebo vnitřním pokušením.
Mělo jsi vůli, sílu odolat?
Mělo jsi, ale koho obvinit
než boží lásku, rozdílenou všem?
Proklínám jeho lásku; láska, nenávist
jsou pro mne stejné, plodí věčný žal.
Ne ty buď prokleto, když proti němu
činilo něco, čeho lituješ.
Já bídný, kam jen mohu uprchnout
nekonečnému hněvu, zoufalství?
Uprchnu do pekla; já sám jsem peklo;
v nejhlubší hloubce hlubší hlubina
se rozvírá a chce mě pohltit,
před tou je moje peklo jako nebe.

…

Buď sbohem, naděje, a s ní i strach
a výčitka; vše dobré ztratil jsem;
zlo, buď mým dobrem, a když pomůžeš mi,
s nebeským králem moc si rozdělím
a ovládnu snad víc než půlku říše,
jak brzo svět a člověk poznají.

Přeložil J. Valja

Otázky k textu

1. Jak se Satan dívá na Boha a své činy?
2. Jakou roli hraje v jeho životě zlo?
3. Jak Satan vnímá lásku?
4. Vysvětlete pojem **bezuzdná**.
5. Proč je v textu napsáno **Slunce** s velkým **s**?

John Donne (1572 – 1631)

Narodil se v rodině významného obchodníka se železem, zpočátku ho vzdělávali jezuité, později studoval na Oxfordu a na Cambridgi. Posléze studoval práva na různých londýnských školách a v této době zemřel jeho bratr na mor. V průběhu studií Donne investoval mnoho peněz do žen, zábavy a cestování. Zamiloval se do velmi mladinké (asi 14 – 17 let) dívky a tajně se s ní oženil, za čež byl krátce uvězněn, ale v roce 1609 se se svým tchánem usmířil a dostal věno své ženy, která o 8 let později zemřela při porodu dvanáctého dítěte. V roce 1621 se stal děkanem v katedrále sv. Pavla, získal tak významnou pozici za velmi dobrý plat až do konce života.

Dílo:
Písně a sonety – jeho první básně jsou poměrně kritické a zachycují alžbětinskou společnost plnou problémů, korupce, nemocí a moru, špíny… dále se zde vyskytují milostné básně.

V pozdější tvorbě je daleko pesimističtější a přechází také do náboženské literatury, častým tématem je láska, smrt a náboženství.

Ukázka

Alchymie lásky

Kdo v dolech lásky nejhloub cestu klestí,
vypráví, kde je střed jejího štěstí.
Já miloval a z lásky počet dal,
však kdybych totéž stokrát udělal,
tajemství zůstane mi ukryto.
Nic nežli podvod není to!
Tak jako alchymista dosud nezná
elixír, a přec křivuli své žehná,
že cestu jako vzácný úlovek
mu dala vonnou tresť anebo lék,

sní milenci o dlouhé blaženosti,
a zatím chladná letní noc je hostí.

Kdo klid a blahobyt, svou čest, své dny
za tyto marné tretky vymění?
Je lásky v tom, že může kdokoli
jak já být šťasten, kdo se pro roli
ženicha jednou na den uvolí?
Ten ubožák, co přísahat by chtěl,
že těla ne, však duše splývají,
a jako anděla že vzývá ji,
by s klidem přísahal, že uslyšel
v popěvku z ulice nebeskou hudbu sfér.
Nechtějte duši od žen! I ty zlaté
jsou mumie, jakmile už je máte.

Přeložila Hana Žantovská

Otázky k textu

1. Vysvětlete, proč autor své verše pojmenoval **Alchymie lásky**.
2. Vysvětlete závěrečné verše básně.
3. Vyhledejte slova cizího původu.
4. Najděte v textu přirovnání.
5. Jak se autor dívá na lásku?

Itálie

Torquato Tasso (1544 – 1595)

Narodil se v Sorrentu, navštěvoval jezuitskou školu, potom pokračoval ve studiu v různých italských městech a svá studia završil studiem práv a filozofie v Padově a Bologni. Po napsání Osvobozeného Jeruzalému začal Tasso trpět mentálními problémy, byl plný pochybností, kritizoval a opravoval svoje dílo, nakonec byl prohlášen za šíleného a 7 let strávil v nemocnici sv. Anny, z níž byl propuštěn v r. 1586 ve stavu, aby mohl opustit Ferraru, zbytek jeho života prožil v chudobě a psychické nevyrovnanosti stejně jako celý svůj život plný zvratů.

Dílo:
Osvobozený Jeruzalém – skladba s motivem křižáckých výprav, zachycuje obléhání a dobytí Jeruzaléma. Na jedné straně stojí kladné křesťanské postavy a na druhé saracéni jako postavy záporné, jde o náboženský konflikt. V čele křesťanů stojí Godfrid, jedním z jeho rytířů je Rinaldo – naprostý ideál, pravý bojovník, který bojuje pro víru. Protikladem je saracénka Armida – krásná dívka a čarodějka, saracéni prostřednictvím Armidy užívají lsti. Armida okouzlí svou krásou několik rytířů, včetně Rinalda a uvězní je na svém ostrovním zámku, odkud je vyvedou Rinaldovi druzi, jemu se podaří zrušit její kouzla a křesťané mohou zaútočit. Armida si není jistá Rinaldovou láskou a snaží se spáchat sebevraždu, ale on jí v tom zabrání a vyznává jí své city. Armida se stává křesťankou.

Ukázka

Osvobozený Jeruzalém

(Vůdce křesťanů Godfrid dostal od Boha znamení, aby zaútočil. Pomocí lsti se mu podařilo nečekaně napadnout hradby Jeruzaléma ze tří stran současně.)

Syřané tu vztyčili na zdi kmen
- na lodi kdysi hlavním stěžněm býval -
nahoře napříč trám má upevněn,
jenž špičatou, okutou hlavou kývá.

Ten dozadu může být napružen
lany a puštěn, prudkou ránu mívá.
Tak jako želva hned je zatažen
do krunýře a hned krk vzpřáhne ven.

Ten do věže dal ránu; tvrdá byla,
po ní hned druhá zasáhla svůj cíl,
že skloubení v ní všecka povolila –
strašný otřes věž zpátky odrazil.
Ta však, jak by se na vše připravila:
pár velkých srpů v útok vyrazil.
Vymrštily se, aby znenadála
přeťaly lana, jež trám napínala.

A jako balvan stářím zvětralý,
uvolněn větrem padá nečekaně
ze skalní stěny, rve a kutálí
les, chaty, stáda ze skloněné stráně,
tak padal trám a dolů slétaly
zdi, cimbuří, lidé i jejich zbraně.
Věž po prvním dá úder druhý zase,
zeď chvěje se, z hor echo rozléhá se.
Bouillon vpřed se dere, nadšený,
obsadit val, jak vítězství by měl.
Náhle však čpící sirné plameny
vstříc se mu valí jako mračno střel.
Ze svých jícnů nechrlí vznícený
tolik ohně ani sám Mongibel,
ani nedští, když sálá letní žár,
indické nebe tolik horkých par.
Zde smolné věnce, hrnce, kopí planou,
tu plamen černý, tam zas krvavý,
zápach dusí, hřmot s hromem neustanou,
kouř oslepuje, oheň řežaví.
Vlhká kůže, v níž věž je pod ochranou,
útok plamene stěží zastaví.
Již krabatí se, jestli nedostane
včas pomoc nebes, dozajista vzplane.

Sám velkodušný vůdce stane v čele
a místo ani barvu nemění,
povzbuzuje, aby ty kůže vřelé
zkrápěli vodou navzdor plameni.
Však sotva k ohni blíž přitrhli směle,
byť málokdy měli k hašení,
hle! vítr, jenž se znenadání zved,
obrátil požár k jeho žhářům zpět.

Plameny vírem otočeny letí
až k plátnům, jimiž chtěli pohané

chránit hradby; berou je do objetí
a vše hořlavé vmžiku zaplane.
Ó, slavný vůdce, Bůh tvůj úděl světí,
jsi mu drahý, že se tě zastane,
zdvihne větry a plamen plápolá,
kam pokyne, jen hlas trub zavolá.

Bezbožný Ismen, když však zděšen zřel,
že sirné víchy severák k nim vhání,
své černé umy znovu zkusit chtěl,
přírodě čelit i krutému vání.
Dvě čarodějky, které s sebou měl,
postavil si po bok a znenadání
vousatý, černý, pohled kosý, němý,
zdál se být Plútem mezi Fúriemi.

Už slyšet jsou mumlaná zaklínání,
jichž Kólýtos a Flegmón se bojí,
vzduch potemněl a slunce čelo sklání
do temných mraků, jež se kolem rojí.
Vtom velký kámen slétne znenadání
z výše věže, vždy připravené k boji
a všecky tři zasáhne s divokostí
tak, že krev třísní rozmetané kosti.

Do krvavých drobků se rozletěly
ty odporné, zlé hlav ve chvíli,
že kamenné žernovy rozemlely
zřídka tak drobně zrnka obilí.
Tři zlovolní duchové proletěli
jasný vzduch i svit nebes spanilý
a spěli v peklo ve tmách dýmající.
Bojte se proto Boha, smrtelníci.

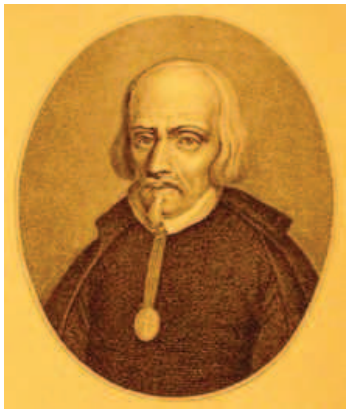

Otázky k textu

1. Co víte o Jeruzalému?
2. Rozeberte ukázku po formální stránce.
3. Vysvětlete pravopis - **Boha – boha**.
4. Osvětlete pojmy: **cimbuří, sirné víchy, echo**.
5. Kdy píšeme – **s sebou** a **sebou**?

Španělsko

Pedro Calderón de la Barca (1600 – 1681)

Byl dramatik a básník, který zpracoval celý systém církevních etických ideí, zpravidla vytváří konflikt na základě královské moci, cti a katolicismu; napsal asi 200 divadelních her.

Dílo:
Život je jen sen – 3 dějství, drama, Rosaura je převlečená za muže a hledá šlechtice Astolfa, který jí slíbil věrnost a nakonec ji zradil, ale poznává vězněného Segismunda, jemuž bylo předurčeno, že se stane tyranem. Jeho otec se rozhodne přiznat, že má syna a propustí ho z vězení, ale princ je rozzloben, že ztratil mladá léta ve vězení a zabije dva lidi, proto ho uspali a opět uvěznili, dokonce mu namluvili, že jeho propuštění proběhlo jen v jeho snu. Král Basilio ustavuje svým nástupcem litevského Astolfa, ale vojáci dobyli Segismundovo vězení a přesvědčují ho, aby svůj trůn dobyl silou. Ten poráží v boji svého otce, ale svůj osud vkládá do jeho rukou a Rosauru provdává za Astolfa, i když ji sám miluje a stává se vítězem, neboť dokázal porazit sám sebe.

Ukázka

Život je jen sen

(Král Basilio nechal svého syna Segismunda vsadit do žaláře z obav, aby se nenaplnila věštba, dle které má Segismundo dospět v tyrana. Na zkoušku ho propustil, aby viděl, jak si bude vést.)

Basilio: Strašně mne to, princi, mrzí,
že si nedokážeš vést
tak, abys popřel slib hvězd
a přemohl jeho hrůzy,
a já doufal, že má každá
bytost sílu zlomit pud,
a zatím rozsévá smrt
a tvůj první čin je vražda.
S jakou láskou tě mám nyní

vítat, když bych raději mlčel,
a jak padnout do náruče,
jež se místo dobrodiní
naučila zabíjet.
Jak hledět na holou ocel,
která dává jako pocel
smrt, a jak se nezachvět,
když překračujeme práh
mokrý krví, kde se šklebil
kdosi jenom proto, že byl
silnější a že je vrah.
Nemohu, jsme příliš křehcí,
vidět krev bez ustrnutí,
vidět v rukou nástroj smrtí
a stisknout je, nechci, nechci!
A vše bylo na dosah:
bože, jak jsem toužil, že ti
padnu, synu do objetí,
a teď mám z tvých rukou strach.

Segismundo: Nu, co, obejdu se dál,
bez polibků, jako dosud,
a když mi tak pěkný osud
vlastní otec uchystal
a po celá dlouhá léta
mě nutil žít jako zvíře,
abych zdechl v krysí díře
jak shnilý odpadek světa,
který na nic nečeká,
nezáleží mi už ani
na nějakém objímání,
když mi vzal tvář člověka.

(…)

Basilio: Bože, jak jsi nebezpečný!
Žil jsi jako pohůnek,
a jsi princ! A to je vděk!

Segismundo: A za to ti mám být vděčný?
Sám dobře víš, za co to je.
Máš toho k stáru ažaž.
A až umřeš, co mi dáš?
Dáš mi víc, než co je moje?
Jsi můj otec a můj král.
To by mi i bez milosti
dalo právo posloupnosti,
co ty z nouze bys mi dal.
Koruna zůstává v rodě

a není proč vděčně mlčet,
to já bych ti měl dát účet
za dny bez cti v nesvobodě
a za život ubitý,
ty jsi mi zavázán víc,
když na tobě nechci nic.
Protože dlužník jsi ty.

Basilio: Neurvalý, zpupný, vzteklý,
šílený, jde z tebe strach,
jak je psáno ve hvězdách,
které splnily, co řekly.
Jako by ses pominul!
Víš, kdo jsi, a poznals omyl,
a už bys honem rád zlomil
nade mnou a kdekým hůl,
ale měj se na pozoru,
ty zkrotneš a zpokorníš.
Jen pozor: co když jen sníš
a máš za to, že jsi vzhůru? (Odejde.)

Segismundo: Já že sním? To že je sen,
třeba mám za to, že bdím?
Ne, ne, vidím, hmatám, vím,
kdo jsem byl, a vím, kdo jsem.
Poznám přece živou bytost.
Ne, jdeš s křížkem po funuse,
teď lituj, breč v jednom kuse,
buď surovče, sama lítost,
nemáš moc vyrvat mi právo
na vládu, na to jsi krátký,
strkat hlavy do oprátky,
držet ve tmě víc než zdrávo.
Copak všecko můžete?
Snad včera, ale ne dnes.
Vím, kdo jsem, vím, taky směs
člověka a zvířete.

Otázky k textu

1. Charakterizujte Basilia a Segismunda.
2. Jaký je váš názor na fatalismus?
3. Jaký je vztah syna k otci? Doložte na ukázce.
4. Shrňte své znalosti o barokní tvorbě.
5. Vysvětlete slovní spojení – **jdeš s křížkem po funuse**.

Luis Gongora y Argote (1561 – 1627)

Jeho otcem byl právník don Francisco de Argote a matka paní Leonor de Góngora. Studoval práva a vstoupil do mnišského řádu, ale měl rád hazardní hry a proto mu byla udělena biskupská upomínka. Poté se vrátil do rodné Córdoby a později začal cestovat a současně i psát romance, satiry a sonety. Jeho tvorba však měla nejen řadu přívrženců, ale i odpůrců; sláva se dostavila po jmenování dvorním kaplanem Filipem III. Španělským, na jehož dvoře žil do roku 1626, ale měl neustálé finanční potíže, neboť nemohl najít stálého mecenáše. Propuklo u něho kornatění tepen, během roku ztratil paměť, vrátil se do rodné Córdoby a zemřel absolutně chudý.

Dílo:
Samoty – rozsáhlá básnická skladba rozdělená do 4 alegorických částí, které odpovídají jednomu období lidského života a jednomu ročnímu období, Samoty vyvolaly i vlnu odporu, upadly v zapomnění a slávy se jim dostalo po 1. světové válce, kdy se Evropa vracela k období baroka.

Ukázka

Samoty

Viděly tedy, že jim zbývá vskutku
stejný kus cesty, která k cíli míří,
co do západu Slunci, ponurého;
jak ptáků dav prosákl zčista jasna
do ořechu, jejž u blízkého plůtku
omývá strouha, rozložil se v šíři,
když protinožcům Zora divukrásná
užívat růží dává z čela svého:
tak vychází – bez křídel směle lítá –
škadrona krásná, lehkým krokem kráčí,
zatímco hlídky západu jí značí
komínů trubky, co jich víska čítá.
Houf horalů pak v šeři
škadrona dostihuje

a – společnost když byly rozpustily –
vcházejí do vsi v světle, co den bílý
Vulkánu, světci bludných ohňů, svěřil,
věži – světla ji jasem korunují –
jež zdobí chrám a umně vydechuje
do prázdně vzduchu – již pak ozařují –
světelné šípy z vzníceného prachu,
ne zlé komety z nachu.
Když mladík chválí ohně, jež tu planou,
vyčítá bohu stařec žehrající,
svatby, pochodeň, aby, řeřavící,
se nestala Faethónovým vozem
a žárem přeuboze
nezměnila v popelu roli planou
vesnici v klidu spící.
K Alkidovým pak zavedl jej stromům,
jež zelenavé vlasy
si nedaleko splétaly a k tomu
zrcadlem řeka plála, oheň jasy.
Tak mnohá dívka hravá,
tak mnohý chlapec v topolech se baví,
že by i Slunce, zkrátíc v hvězdu jasnou,
zřít chtělo nejmíň krásnou,
paprsky všechny, co Bengálec zdraví,
ta labuť Gangy tmavá.
Hlas dud chuť k tanci probouzí a dává,
ke zpěvu cimbál nutí;
křižuje Trión polokouli s chutí
a na břehu kmen tančí, obrovitý;
echo, hlasem již sytým,
není ticha, v němž neodpoví zplna;
majákem je potoku každá vlna,
skleněnou plochou voda, odraz svity.
Ukončení sen dává veselosti,
únavě ne však: pohyb neustane,
jsa katem sil, rozvláčným, bez milosti.
Ohně – jazyky, stovka za stem plane,
noc po několik hodin popíraly,
jejich světla, sokyně Slunce z dáli,
den předstírala ve tmě nakupené –
zemřely a, pohřbeny samy v sobě,
jejich údy teď v popel rozpuštěné
kameny jsou na jejich vlastním hrobě.
Vítězí noc, nad hlukem – vstane znovu –
triumfuje čas v ticho proměněný:
lká pouze uražený
posvátný vavřín od ostrého kovu;
zbavena lesku, nahá zanechaná
listnaté pompy zeleň olše vlahá,
ranou, jež nezaváhá,

statného venkovana;
ten, jenž byl schopen vzdoru
smělci z jihu, z východu v ochraptění,
vzrostlý topol, po jehož hladkém kmeni
pastýři psali – papír, byť měl koru –
jde tajemství teď zjevit do dědiny,
co střežil Amor před topolem jiným.
Ty stromy tedy oči jitra vidí
lhát les, soupeřit se stromořadími,
jež objalo křišťály tekutými
kol zemědělství lidí.
Harmonie, jíž ptačí zpěv se řídí,
ta nevzbudila Slunce z pěny bílé,
dvé topasů však, jimiž bušil čile
sám Hymenaeus – k východu klepadla to –.
Hryzajíc uzdám zlato,
Foebova vozu dravý
světelný pár již toužil, nedočkavý,
pošlapat dráhu, když tu na lidnaté
místečko horal vchází
s hostem, jenž, dvorný, obdivuje frází
– hedváb i vlna chybí –
koberec – listí sváté,
co alej tkala ze zelení libých,
i ty, jež šíři ulic sepnou úže
oblouky svými, růže:
zahrady nové, visuté a kosé
z jasmínů, fial, třpytících se v rose.
Ženichovi pak horal představuje
cizince svého; potom ctihodnému
otci té, která, krásná, v sobě skrývá
v zasnění sladkém, němá světu všemu,
výmluvnou krásu, již líc prozrazuje:
jak u poupěte – zeleň vrtošivá,
kde krásu svou panenskou růže tají –
zářezy vroubí svěží
barva, kdy purpur, který bděle střeží,
jen kompasem je k zahlédnutí stěží.
Za hodnu choti má ji
hrdiny, co má slávu, ne-li jmění,
ten mladík, když byl pomněl znenadání
té, která jej v exil a ztroskotání
uvrhla zapomněním.

Otázky k textu

1. Kdo je Amor?
2. Jakou barvu označuje purpur.
3. Zdůvodněte pravopis **Slunce**.
4. Vyhledejte číslovky a určete jejich druh.
5. Nahraďte slovo **exil** českým výrazem.

Německo

Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen (1621 – 1676)

Psal pikareskní romány a novely, kde zobrazil nejen hrůzy třicetileté války, ale i život prostého lidu. Pocházel z řemeslnické rodiny, která byla vyvražděna žoldáky a on odvlečen, stal se vojákem. Neměl žádného vzdělání, ale stal se vojenským písařem a v roce 1646 se vykoupil z vojenské služby. Později se stal majitelem hostince a rychtářem. Svá díla vydával pod různými pseudonymy.

Dílo:
Dobrodružný Simplicius Simplicissimus – 10 svazků, úzký celek 6, desetiletý chlapec musí utéct z domu svého domnělého otce, dva roky se skrýval u poustevníka, což byl ve skutečnosti šlechtic a jeho otec, který ho vzdělával. Po jeho smrti se vydává do světa, toulá Evropou zpočátku jako blázen, získává a ztrácí majetek a stává se dobrodruhem. Dovídá se o svém šlechtickém původu a opět cestuje, ale vrací se domů a žije jako poustevník stejně jako jeho otec. Poté se opět vydává na cesty, je zajat, získává svobodu, po ztroskotání lodi zůstává s jedním řemeslníkem na ostrově a žije opět jako poustevník.

Ukázka

Dobrodružný Simplicius Simplicissimus

„Podrobný životopis podivného vaganta jménem Melchior Sternfels von Fuchsheim“, jak je v podtitulu nazváno toto podivuhodné dílo barokní literatury, je obrazem světa a myšlení v dobách třicetileté války.

Selský synek, zvaný Simplicius Simplicissimus, pozná jako chlapec žoldnéřské barbarství.

Kniha první, IV

Třebaže jsem nemínil zavésti pokojemilovného čtenáře s těmi rejtarky do domu svého tatíka, protože to tam bude velmi zlé, přece toho vyžaduje pokračování mé historie, abych zanechal minulému potomstvu svědectví, jaké hrozné a zcela neslýchané krutosti byly stále páchány v této naší německé válce, a abych při tom vlastním příkladem dokázal, že všechna taková zla byla často nezbytně seslána dobrotivostí Nejvyššího k našemu prospěchu. Neboť, čtenáři milý, kdo by mi byl řek, že je v nebi Bůh, kdyby nebyli vojáci zničili dům mého tatíka a nevyhnali mne takovým počínáním mezi lidi, od nichž jsem byl o tom sdostatek poučen? Krátce předtím jsem nemohl věděti ani si představiti nic, než že můj tatík, má mamka, Uršula, já a ostatní čeládka z domu jsme sami na světě, protože jsem jinak neznal žádného jiného člověka a žádný jiný lidský příbytek než šlechtické sídlo svého tatíka vpředu popsané, z něhož jsem denně vycházel a do něhož jsem se zase vracel. Ale brzy potom jsem zvěděl o lidech na tomto světě i o tom, že nemají trvalého bydliště, ale že jsou často nuceni opustit je zase, dříve než se nadějí; byl jsem jen podobou člověk a jen jménem křesťanské dítě, ale jinak pouhá bestia! Nejvyšší však shlédl milosrdným okem na mou nevinnost a chtěl mne přivésti k tomu, abych poznal jeho i sebe. A třebaže měl k tomu tisíceré cesty, chtěl užíti patrně jen té, při níž by můj tatík a má mamka byli pro výstražný příklad jiných potrestáni za mé nedbalé vychování.

První, co ti rejdaři udělali v černě vymalované světnici mého tatíka, bylo, že přivázali koně; pak měl již každý svou zvláštní práci, z nichž každá znamenala jen zkázu a zničení. Neboť třebaže někteří z nich začali zabíjet dobytek, vařit a péci, takže to vypadalo, jako by měl býti veselý banket, jiní naopak prohledávali dům od shora dolů; ba ani tajná komůrka před nimi nebyla jista, jako by v ní bylo skryto zlaté kolchidské rouno. Jiní svazovali plachty a různé domácí potřeby do velikých ranců, jako by chtěli zřídit nějaký jarmark; co však nemínili vzít s sebou, to bylo rozbito a zničeno; někteří propichovali seno a slámu svými kordy, jako by ještě nebyli zapíchali dost ovcí a vepřů; jiní vysypávali peří z peřin a cpali je slaninou, sušeným masem a jinými věcmi, jako by pak poležení na nich bylo příjemnější. Jiní rozbíjeli kamna a okna, jako by prorokovali věčné léto; měděné a cínové nádobí stloukali a tak pokřivené a zničené kusy balili; postele, stoly, židle a lavice pálili, zatím co na dvoře leželo mnoho sáhů vyschlého dříví; okříny a mísy rozbili, buď že jedli raději pečeně, anebo že mínili pohodovat u nás jen jednou. Naši služku zřídili ve stáji tak, že z ní ani vyjít nemohla, ale o tom psáti je jistě hanebné! Pacholka položili svázaného na zem, vstrčili mu do huby roubík a nalili do něho plnou dojačku odporné močůvky; říkali tomu švédský nápoj, ale nechutnal mu ani trochu, naopak vzbudil na jeho tváři podivné škleby; tím vším ho přinutili, aby zavedl jeden oddíl kamsi jinam, kde se brali

a do našeho dvora přivedli dobytek a lidi, mezi nimiž byl také můj tatík, mamka a naše Uršula.

Tehdy teprve začali vytahovat z pistolí kaménky a na jejich místa přišroubovali palce venkovanů a týrali ty ubožáky tak, jako by chtěli upalovat čarodějnice, neboť vstrčili již také jednoho z nich do pece a zatopili pod ním, třebaže se ještě k ničemu nepřiznal; jinému uvázali kolem hlavy provaz a utáhli jej klackem tak, že mu z úst i z uší vytryskla krev. Zkrátka každý z vojáků měl svůj vlastní nápad, jak sedláky trýznit, a tak také každý sedlák měl svá zvláštní muka. Jen můj tatík byl podle mého tehdejšího soudu nejšťastnější, protože vyznal se smíchem, to, co druzí byli nuceni říci v bolestech a žalostném bědování; a té cti se mu dostalo patrně proto, že tam byl domácím pánem; posadili ho totiž k ohni, svázali ho tak, že nemohl hýbat rukama ani nohama, a natírali mu chodidla vlhkou solí, kterou mu naše stará koza musila zase slízat a tím ho lechtala tak, že mohl smíchem puknout. To se mi zdálo tak pěkné a milé (neboť dosud nikdy jsem svého tatíka neviděl a neslyšel tak vytrvale a hlasitě se smát), že jsem z ohledů společenských nebo prostě proto, že jsem jinak nemohl, byl nucen smát se od srdce a s ním. A v tom hlučném smíchu se přiznal k svému majetku a otevřel skrytý poklad, který byl zlatem, perlami a šperky bohatší, než by byl člověk u takového venkovana hledal. O zajatých ženách, služkách a dívkách nevím nic zvláštního, protože vojáci mi nedovolili dívat se, jak s nimi zacházeli. Jen to vím, že je bylo tu a tam v koutech slyšet, jak žalostně křičí; myslím si, že mé mamce a Uršule se nevedlo o nic lépe než těm ostatním. A v té vší spoušti jsem já otáčel pečeni a nestaral jsem se o nic, protože jsem ještě nevěděl, co to všecko znamená; pomáhal jsem odpoledne také napájet koně a tak jsem přišel do stáje k naší služce, která vypadala podivuhodně rozvalchovaně; nepoznal jsem ji, ale ona ke mně promluvila rozbolestněným hlasem: „Chlapče, uteč, jinak tě rejdaři seberou, hleď, ať zmizíš, vidíš přece, jak je to zlé…“ Víc nemohla říci.

Chlapec uposlechne a prožívá různé příhody i neuvěřitelná dobrodružství, která mu umožňují dokonale poznat soudobý svět „lakoty, pýchy, hněvu, závisti a válek“. Simplicissimus se ocitá nakonec sám na opuštěném ostrově, kde „v tiché samotě bez hněvu, hádek a sporů“ nalézá plné uspokojení.

Kniha šestá, XIV

Simplex lže, až se mu od huby práší,
na štěstí však nikoho tím nepostraší.

Tehdy jsem poznal, že bez peněz člověk se ve světě nikam nedostane, ani kdyby se jich sám pro sebe milerád zříkal; jiní mníci, kteří měli peníze a také směřovali k Einsiedlenu, vsedli na lodi a dali se vézti po jezeře, zatím co já jsem musil šlapati pěkně pěšky dlouhými oklikami jen proto, že jsem plavcům nemohl zaplatit; ale tím jsem se nijak netrudil; zkrátil jsem své denní pochody a spokojoval se s jakýmkoli noclehem, i kdybych měl přespat v márnici. Ale když mě někde přijal nějaký zvědavec, aby ode mne něco neobyčejného uslyšel, častoval jsem ho, jak si přál, a vyprávěl jsem mu všelijaké historie, tvrdě o nich, že jsem je na svých cestách viděl, slyšel nebo zažil; nestyděl jsem se také vypravovat a za pravdu vydávat nápady, lži a výmysly starých autorů, jako bych sám při tom všem byl býval. Tak jsem například viděl pokolení pontských národů, jménem Typhi, kteří měli v jednom oku dvě panenky a v druhém obraz koně, dokládaje to svědectvím Půlarchovým. Byl jsem u

pramene řeky Gangu u Astomů, kteří nemají úst a živí se podle svědectví Pliniova jenom čichem; i tam u bythinijských žen ve Skythii a u Tribalů v Illýrii, kteří nemají v každém oku dvě zřítelnice, jak to dosvědčuje Appollonodes a Hesigonus. Byl jsem před lety dobře znám s obyvateli hory Myles, kteří mají, jak praví Megasthenes, nohy jako lišky a na každé noze deset prstů, také u Troglodytů, žijících k západu, jsem se chvíli zdržel, kteří, jak Ctesias dosvědčuje, nemají ani krku, ani hlavy, ale mají oči, ústa i nosy na prsou; stejně u Monscelidů nebo Sciopodů, kteří mají jenom jednu nohu, jíž chrání celé tělo před deštěm a slunečním žárem, a kteří přesto předhoní s touto jedinou velikou nohou i srnce. Viděl jsem Anthropotagy ve Skythii a Kafry v Indii, požírající lidské maso; Andabaty, bijící se se zavřenýma očima; Aromphey, spávající klidně bez obavy před divou zvěří pod stromy; Bactriány, kteří žijí tak střídmě, že žádnou neřest nenávidí tak jako žranice a pitky; Samojedy, kteří bydlí za Moskvou pod sněhem; Ostrovany v Perském zálivu, kteří spávají pro veliká vedra ve vodě; Groonlanďany, jejichž ženy nosí kalhoty; Perbety, kteří všechny své soukmenovce ve stáří přes padesát let zabíjejí a obětují svým bohům; za Magellanskou cestou na Pacifickém moři Indiány, jejichž ženy nosí krátké vlasy, muži však dlouhé copy; Candeje, kteří se živí hady; Neněmce za Litevskem, kteří se v určité roční době proměňují ve vlkodlaky; Gapijce, kteří své starce přes osmdesát let staré zabíjejí hladem; černé Tartry, jejichž děti se rodí se zuby; Gety, kteří mají vše i ženy společné; Himantopody, kteří se plazí po zemi jako hadi; Brazilce, kteří vítají cizince pláčem, a Mosineky, kteří své hosty vítají výpraskem; ba viděl jsem i selenitské ženy, které (jak tvrdí Herodot) kladou vajíčka, z nichž se líhnou lidé desetkrát větší než u nás v Evropě.

Podobně jsem dovedl lháti také o jiných světových podivuhodnostech, jako například o kalaminských lesích, které je možno zahnati tam, kde je chceme míti. Tak jsem byl také v ciminiském lese, v němž jsem nesměl zabodnouti svou poutnickou hůl do země, protože tam vše, co do ní přijde, ihned zapustí kořeny a vyroste rychle velký strom. Tak jsem spatřil také ty dva lesy, o nichž se zmiňuje Plinius a které jsou někdy trojúhelníkovité, jindy zase bez rohů, a stejně onu skálu, kterou je možno pohnouti někdy jediným prstem, jindy však žádnou mocí.

Summa sumárum dovedl jsem o podivných a zvláštních věcech nejen mnohé přilhati, ale sám jsem to vše vlastníma očima viděl, třebas to byly i pověstné stavby jako sedm divů světa, babylonská věž a podivné věci, které se udály již před mnohými staletími. Tak jsem to dělal také, když jsem měl svým hostitelům, kteří si přáli, abych jim něco nabulíkoval, vyprávět o různých ptácích, zvířatech, rybách a bylinách; ale měl-li jsem před sebou lidi rozumné, ani zdaleka jsem si tak netroufal. Tak jsem se konečně dostal do Einsiedlenu, odbyl jsem si tam své pobožnosti, abych si toto město prohlédl, ale také abych z něho šel potom Savojskem dále do Itálie.

Přeložil Jaroslav Zaorálek

Otázky k ukázce

1. Jaké historické období je zachyceno v ukázce?
2. Jak se na realitu kolem sebe dívá malý hrdina?

3. Působí na vás ukázka tragicky nebo spíše komicky? Zdůvodněte svůj názor.
4. Charakterizujte postavu malého hrdiny na základě obou částí ukázky.
5. Co patří do sedmi divů světa?

Andreas Gryphius (1616 -1664)

Vlastním jménem Andreas Greif, německý básník a dramatik, je považován za jednoho z nejlepších tvůrců sonetů v německé literatuře.

Dílo:
Sonety – pocit marnosti, často téma smrti.

Ukázky

Výhost světů

Čím je mi tento svět? On v ohni bude stát.
Čím světská nádhera? Ta v smrti bude pryč.
Co platna učenost, ten všeošidný dým?
Co čáry minulosti jsou víc než povětrný sen?
Jak sníh je spanilost. A tento život smrt.

To vše mi zapáchá. A proto volám smrt.
Moc, krásu, bohatství, vše vidím neobstát.
Než počínáme žít, je často život pryč.
Kdo shání blahobyt, co uhoní než dým?
A koho roznítí ten slávy klam a mam,
úzkostně sní, když bdí: on bdí a je to sen.

Vstaň, duše! Vzhůru! Vstaň a setřes tento sen!
Odvrz, co světské jest, a zdolej zmar a smrt!
Před onou stolicí až, duše, budeš stát,
co prospěje ti svět, ten svět, jenž bude pryč?
Čímš to byl oslněn, můj duchu? Tento dým

ti mohl udělat, ten pustý klam a mam?

Až sem! Dál ani krok! Teď vím, žes klam a mam,
ty prázdný mumraji! Žes šalby plný sen,
ty strasti trnitá, žes na mučidlech smrt!
Já nyní svoboden chci na svých nohou stát
a šlapat po světě, jenž po mně šlapal. Pryč,
v ten svět, jenž pravda jest, ne pomíjivý dým!
Ty, Světlo odvěké, ty rozraz tento dým,
tu světla slepou slast, ten smyslů marný mam,
tu chtíčů lichou lest, jen všeho statku sen,
a dobře umírat mě nauč dřív než smrt!
Té světa marnosti nech ducha stanou stát!
Ta pouta s něho svleč a odvrhni je pryč.

Vše vezmi, k časnosti co víže! Vezmi pryč
z mých prsou svod a hřích! Už nenech, aby dým
mi duši obhalil! Ten horečnatý mam,
osvěta šálení mi budiž jako sen,
z něhož teď procitám! A nech mě skrze smrt,
až dým, sen, mam i smrt pryč budou, nech mě vstát!

Přeložil Erich A. Saudek

Výbor básní

Půlnoc

Hrůza a ticho a číhavý úděs, mrazivé temnoty svírají zem.
Spí, co je znaveno prací a trudem. Tesklivé samoty odbíjí chvíle.
Ustalo ptactva a zvěře lidí, ustalo života hemžení čilé,
třebaže hvězdy, zjitřené provždy, vzhořely v kole svém tetelivém.
Bdí-li kde ještě duch usilující, kterého víže a druží k těm,
po nás kdo přijdou i s námi kdo dýší, mohoucí ruky pokorná píle?
Vrah nyní žíznivou čepel brousí, lačností po krvi nevinné šíle?
Obroubit poctami vyššími
 touží šplhavec honosných rouch svých lem?
Zanechte dychtění, zplozenci prachu! Zítra, ach, zítra prach k prachu se vrátí.
V jámě z nás opadá, co jsme si přáli, oč jsme se rvali, jak trouchnivý troud.
Leč jako po noci odhalí jitro, luna ni hvězdy co neodhalily,
vše, co jsme konali, řekli a mnili, odhalí náhlý a strašlivě bílý,
neúprosný a neomylný božího soudu světelný proud.

Slzy vlasti l. P. 1636

Teď už jsme docela, ba hůř než ve psí dáni!
Přívaly vzpupných vojsk, třeštících polnic vřesk,
meč krví přepitý, kartáčů hrom a třesk

jsou spásly pot a plod našeho namáhání.
Věže jsou v plamenech, kostely rozkotány,
radnice rumiště. Květ mužů pobit jest,
dívky jsou zprzněny. Kde vládly čest a lesk,
tam vládne hlad a mor a pláč a bědování.
Krev teče po hradbách a ryncích rok co rok.
Už dvakrát devět let je tomu teď co tok
řek téměř ucpaných jen mrtvé ztěžka valí.
Leč co je horšího než toto vše, než zmar,
než smrt, než trápení, než hlad a mor a žár:
že nám ti katané i duše zdrancovali!

Otázky k textům

1. Jaké jsou osobní autorovy pocity?
2. Vyhledejte znaky baroka.
3. Srovnejte všechny texty po stránce obsahové a formální.
4. Který text je vám nejbližší? Zdůvodněte proč.
5. Působí na vás tyto texty lyricky?

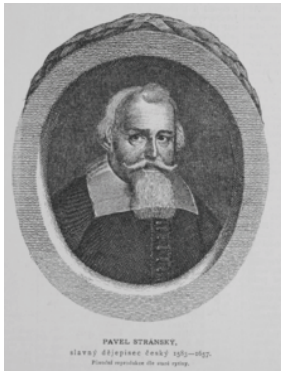
Pobělohorská literatura v období baroka

- od 30. let 17. století do 70. let 18. století,
- krátké následky Bílé hory, popravy účastníků odboje, zabavení majetku odbojové šlechty a měšťanstva, které ztratilo politická práva,
- část inteligence odešla do emigrace, literatura se rozštěpila na dvě větve: exulantskou a domácí.

Exulantská literatura

- od 30. do 60. let 17. století.

Pavel Stránský (1583 – 1657)

Vystudoval Karlovu univerzitu, na níž se stal bakalářem a o rok později mistrem svobodných umění, od roku 1609 byl děkanem v Litoměřicích. Oženil se s majetnou vdovou a stal se městským písařem v Litoměřicích, později konšelem. V roce 1618 se zúčastnil protestantského sněmu v Broumově. Povstání českých stavů se nezúčastnil, proto mohl až do roku 1625 vykonávat funkci konšela. Postupem času mu byla zabrána většina majetku a odmítl přestoupit na katolickou víru, byl vypovězen ze země a odešel s celou rodinou i litoměřickými měšťany do Perna, pak byl vypovězen a žil v Drážďanech, později v Polsku, kde se stal profesorem na gymnáziu.

Dílo:
O státě českém – latinský encyklopedický spis, popisuje české království před rokem 1620, brání protestanty, v Čechách kniha vyšla nejdříve v němčině a pak česky. Jedna z myšlenek - Čech lehce přijímá cizí věci, ale na ty, které vznikly v naší zemi, se dívá pohrdavě.

Ukázka

Přítomná doba, zlopověstná našimi žalostnými pohromami, vede nás k tomu, abychom se nad ní zamyslili. Je to nyní již šestnáctý rok od chvíle, kdy drahá naše vlast nerada otevřela brány válce a byla vydána na pospas nepřetržité a trpké kořistnické zvůli, loupení a vydírání bezuzdných vojáků a harpyjí z rozmanitých končin světa se sletujících. A přece nikdy u nás nepropukl hlad, nikdy neuhodila přílišná drahota, nikdy nebyla skrytá truhla šlechty shledána zcela bez peněz. Kdybychom včas byli dovedli mít rozum, kdybychom na válku, jakmile byla za zděděnou víru a svobodu podstoupena, dobrovolně a jeden přes druhého po vzoru předků byli obrátili onu spoustu zlata a stříbra, kterou za těchto našich dnů zločinní lupiči rozvozili do cizích končin, a kdybychom vše byli rozvážněji opatrněji zařídili, věru nebylo by nižádných nepřátel, nato pochop biskupa Římského, kteří by nad námi nyní triumfovali a sladkou vlast tiskli porobou tak ostudnou! …

Otázky k textu

1. Popište realitu třicetileté války, jak jste ji poznali z ukázek.
2. Co Stránský kritizuje na našem národě?
3. Vysvětlete pojmy: **bezuzdných, harpyjí**.
4. Proveďte větný rozbor posledního souvětí.
5. Zhodnoťte krátkým článkem dnešní dobu a morálku lidí.

Pavel Skála ze Zhoře (1583 – 1640)

Byl exulantský spisovatel a historik, pocházel z vladycké rodiny, po studiích se oženil s příbuznou primátora a získal měšťanské právo. Odešel do Prahy, kde pracoval jako úředník direktorské vlády, pak jako úředník královské kanceláře. Později odešel do Freiburku a začal psát.

Dílo:
Historie církevní – nejrozsáhlejší historické dílo napsané v češtině, 10 dílů, začíná apoštolskými časy a končí rokem 1623.

Jan Ámos Komenský (1592 - 1670)

Byl nejvýznamnějším představitelem tohoto období, zřejmě se narodil v Nivnici, žil s rodiči v Uherském Brodě, po smrti rodičů a dvou ze čtyř jeho sester se o něj starala teta ve Strážnici. Začal studovat v Přerově na latinském gymnáziu, po studiu v Německu začal vyučovat na Moravě a pak působil jako kněz jednoty bratrské, učil také v Přerově, po Bílé hoře se musel skrývat, v té době mu zemřela jeho první žena a dvě děti na mor.

Před odchodem do Lešna se opět oženil a měl další děti, v roce1627 odešel do polského Lešna, kde byl zvolen biskupem jednoty bratrské, pak přesídlil do Německa, Anglie, Uher, Švédska, aby vedl reformu tamního školství a napsal pro ni učebnice, nakonec je však Komenský nevytvořil, vrátil se do Lešna, kde umírá jeho druhá žena. Za rok se ožení potřetí s dívkou o více než 30 let mladší. Dochází k požáru a Jan ztrácí veškerý majetek část svého díla – například Česko-latinský slovník, na němž pracoval celý život, tuto ztrátu nesl velmi těžce a v roce 1656

odjíždí do Holandska, kde v Amsterodamu zemřel po velkých zdravotních problémech ve společnosti své manželky a syna Daniela, pochován je v Naardenu. Slučuje starší reformační tradice s ideály renesance, chce nalézt pevné životní jistoty, snažil se spojit umění s vědou a víru s naukovým poznáním.

Dílo:
Náboženssko filozofické spisy - společenské i osobní rozpory, napětí mezi rozumem a vírou.
Labyrint světa a ráj srdce - alegorie, básníkova pouť světem, bloudí městem (symbol světa) jako labyrintem a nemůže najít východ, propadá zoufalství a obrací se k bohu a sám k sobě. Víra ho zachraňuje. Všezvěd Všudybud a Mámení mu líčí krásy světa, ale poutník mu ukazuje faleš, bídu a smrt.
Velká didaktika - pedagogická práce, všeobecné zásady vyučování a výchovy, na niž klade Komenský velký důraz, odmítá fyzické tresty za neznalost, ale připouští je v určitých situacích při porušení morálního kodexu; dítě má od narození do 6 let vyrůstat doma, obsah domácí výuky specifikoval v Informatoriu pro školy mateřské, 6 – 12 let – obecná škola, výuka 2 hodiny dopoledne a 2 hodiny odpoledne, psaní, čtení, počítání, reálie, náboženství, zpěv, ruční práce, výuka pro chlapce i dívky, škola má být v každém městě i vesnici. 12 – 18 let – latinská škola – každé město – výuka gramatiky, geometrie, aritmetiky, latiny, řečtiny, němčiny, rétoriky… 18 – 24 let - akademie, protože univerzity byly katolické, studium bohosloví, práva nebo medicíny. Po akademii je nutné cestovat, vzdělání se musí kompletovat v průběhu celého života. Zavádí pojmy školní týden, prázdniny, zásady, metody, věk žáků ve třídě musí být stejný (ve třídě bývalo 80 – 100 žáků).
Svět v obrazech - nejdokonalejší pomůcka pro výuku jazyků (latina) pomocí obrázků. Doplněk Didaktiky.
Brána jazyků otevřená - je učebnice latiny.
Informatorium školy mateřské - návod rodičům, jak vychovávat dítě předškolního věku.
Kšaft umírající matky jednoty bratrské – kšaft = závěť, matka je symbolem jednoty bratrské, je předurčena k zániku, ale své myšlenky přenechává příštím generacím, nemohl se vrátit do vlasti, na rozloučenou napsal před zánikem jednoty bratrské toto dílo.
Listové do nebe – vliv myšlenek jednoty bratrské, jde o fiktivní listy chudých lidí stěžujících si na bohaté, Bůh je nabádá ke střídmosti.
Hlubina bezpečnosti – čím více se člověk vzdaluje od Boha, tím se prohlubuje jeho pocit beznaděje.

Význam J. A. Komenského

Mimo uvedená díla psal i encyklopedické spisy a připravoval slovník, ale vše shořelo, snažil se odhalit příčiny válek a nalézt prostředky, jenž by jim zabránily, pokoušel se o udržení míru a je zakladatelem moderního školství a předchůdce osvícenských encyklopedistů, první zavedl média do školství – žáci mají číst noviny.

Ukázky

Labyrint světa a ráj srdce

Poutník dostal Všudybuda za vůdce

I vyšel sem od sebe sám a ohlédati se počal, mysle, odkud a jak začíti. Vtom ihned nevím, kde se tu vezme člověk jakýsi křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité, takže se mi nohy, oči, jazyk, vše na obrtlíku míti zdál. Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se. Já, sem z domu svého vyšel a v světě se provandrovati a něco zkusiti úmysl mám.

Schváliv mi to: „Kde pak vůdce jakého máš?“ řekl. Já odpověděl: „Žádného nemám, Bohu a svým očím se důvěřuji, že mne nezavedou.“ „Nespravíš nic,“ řekl on. „Slýchal-lis kdy co o Kreténském labyrintu?“ „Slýchal cosi,“ dím. On zase: „Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad, průchodišť vzdělané, že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se, nikdy ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa tohoto labyrint, zvláště nyní, spořádán jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštěti.“

„A kde pak takového vůdce vzíti mám?“ řekl sem. Odpověděl: „Já sem na to, abych takové, kteří něco shlédnouti a zkusiti žádají, prováděl a jim, kde co jest, ukazoval: protož sem tobě také vstříc vyšel.“ Já podivě se: „I kdo jsi ty,“ řekl sem, „můj milý?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Vševed, příjmím Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám; co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám, sumou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédači má jest povinnost: a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikdá netrefil.“

Já slyše řeči takové, počnu sám v sobě vesel býti, že sem takového vůdce našel: a prosím ho, aby tedy sobě práce neváži mne skrze svět provést. Odpověděl: „Jak jiným v tom rád sloužím, tak i tobě;“ a ujav mne za ruku: „Podmet!“ řekl. I šli sme; a já řekl: „Nu rád se podívám, jaký jest toho světa běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ To slyše tovaryš můj, zastavil se a řekl: „Příteli, jdeš-li ty tím umyslem, ne aby věci náše spatře obliboval, než aby o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jak by s tím královna náše, Její Milost, spokojena byla.“

„I kdo je to královna váše?“ dím já. Odpověděl: „Ta, kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od končin až do končin: slove Moudrost, ač někteří mudrlanti Marnost ji říkají. Pravímť tedy časně, když tam choditi a prohlédati budeme, nemudruj nic: sic by sobě tu i jinde leccos utržil, a já třebas vedlé tebe.“

…

To když já mluviti přestanu, všecken se ještě hrůznou třesa, uslyším za sebou temný hlas řkoucí: „Navrať se.“ I přizdvihnu hlavy a hledím, kdo to volá, a kam se vrátiti velí: ale nevidím nic, ani vůdce svého Vševeda. Neb i ten mne již byl opustil. V tom, aj, znovu hlas zazní: „Navrať se.“ Já nevěda, kam se navrátiti, ani kudy z té mrákoty vyjíti, truchliti začnu a aj, hlas potřetí volá: „Navrať se, odkuds vyšel, do domu srdce svého, a zavři po sobě dvéře.“ Kteréž rady já, jak jsem rozuměl, tak jsem poslechl, a že jsem Boha radícího poslechl, přešťastně jsem učinil: ale i to již dar jeho byl. …Takž při tmavém tom skrovném světle sem tam se ohlídaje, uzřím po stěnách obrázky jakési, pěkného někdy díla, jakž se zdálo, než barev zašlých a s utínanými neb ulamovanými některými oudy. K nímž blíže přistoupě, znamenám

nápisy: Opatrnost, Pokora, Spravedlnost, Čistota, Středmost etc. … O tom já sám přemýšluji, a co dál bude, čekám. A aj, zvrchu zastkví se světlo jasné, k němuž já očí pozdvihna, spatřím vrchní to okno plné blesku, v kterémž, aj, blesku spouští se ke mně dolů jakýsi, postavou sic podobný nám lidem, ale jasnosti právě Bůh.

Velká didaktika

O čtyřdílné školní dílně podle stupňů věku a prospěchu

1. Řemeslníci určují svým učňům jisté doby (dvě, tři atd. až i sedm let podle důkladnosti nebo složitosti řemesla), v nichž má bezpečně býti probráno řemeslo v celém svém rozsahu a v nichž každý má se učiti všemu, co patří k řemeslu, pak se státi z učně tovaryšem svého řemesla a brzy potom mistrem. Totéž tedy má se díti při školském vyučování, aby pro umění, vědy a jazyky byly stanoveny příslušné doby, tak aby průběhem určitého počtu let bylo probráno jaksi v plném okruhu celé vyučování a aby z těchto dílen lidskosti vycházeli lidé opravdu vzdělaní, opravdu mravní a opravdu zbožní.

2. Abychom dosáhli tohoto cíle, vezmeme pro vzdělání celou dobu mládí (neboť zde je třeba naučiti se ne jednomu umění, nýbrž celému souhrnu svobodných umění se všemi vědami a několika jazyky) od dětství až do mužného věku, totiž 24 léta, jež musíme ovšem rozděliti na určitá období. A to učiníme, jak nás k tomu vede příroda sama. Neboť zkušenost ukazuje, že člověk roste na těle asi až do dvacátého pátého roku věku a dále již ne, potom však že mu přibývá síly. Musíme věřiti, že tak pomalý vzrůst (neboť větší těla zvířat dosahují své plné velikosti v několika měsících aneb aspoň v jednom nebo ve dvou letech) vyměřila lidské přirozenosti božská prozřetelnost proto, aby měl více času připraviti se pro úkony života.

3. Rozdělíme tedy ona léta postupujícího věku na čtyři oddělené stupně: dětství, chlapectví, dospívající věk a jinošství, přikazujíce každému tomu stupni dobu šesti let a zvláštní školu, tak aby školou

byla

I. dětství	klín mateřský,
II. chlapectví	škola elementární čili obecná,
	škola s vyučovacím jazykem mateřským,
III. dospívajícího věku	škola latinská čili gymnasium,
IV. jinošství	akademie a cesty.

A to škola mateřská aby byla v každém domě, škola obecná v obci, městečku i vesnic, gymnasium v každém městě, akademie v každém království neb i v každé větší provincii.

4. V těchto školách, třebas rozdílných, nemají býti podávány rozdílné věci, nýbrž totéž rozdílným způsobem, totiž VŠECKO, co může učiniti lidi pravými lidmi, křesťany, a učence pravými učenci; avšak podle stupňů věku a předchozí přípravy, která vždy směřuje výše. Neboť učebné předměty nebudou podle zákonů této přirozené Metody odtrhovány, nýbrž budou podávány vždy všecky najednou, právě

tak jako strom roste vždy celý, ve všech svých částech, stejně letos jako napřesrok, a dokud bude státi, i po stu letech.

5. Rozdílnost však bude trojí. Předně, že v prvnějších školách bude se vyučovati všemu všeobecněji a v hrubších obrysech, v následujících všemu zvláštněji a podrobněji, právě tak jako strom se rozšiřuje každý nový rok ve více kořenů a větví, více sílí a vydává více ovoce.

6. Za druhé, že v první škole mateřské budou se cvičit hlavně vnější smysly, aby si zvykaly náležitě zacházeti s příslušnými předměty a je rozeznávati. Ve škole s vyučovacím jazykem mateřským budou cvičeny smysly vnitřní, obrazotvornost a paměť se svými výkonnými orgány, rukou a jazykem, čtením, psaním kreslením, zpěvem, počítáním, měřením, vážením, učením různým věcem nazpaměť atd. Na gymnasiu bude pěstováno porozumění a soudnost o všech věcech, pochopených smysly, a to pomocí dialektiky, gramatiky, rhetoriky a jiných umění a věd, jimž bude vyučováno… a … Akademie konečně budou pěstovati hlavně to, co patří v obor vůle: totiž schopnosti, které učí harmonii (a věci porušené znova uváděti v harmonii); harmonii ducha bude pěstovati theologie, harmonii rozumu filosofie, harmonii životních úkonů tělesných lékařství a vnějších skutků právnická věda.

7. A to je pravá methoda, kterak vzdělávati mysl s prospěchem, aby nejdříve byly předváděny samy věci smyslům vnějším, které je vnímají nejdříve. Potom aby smysly vnitřní popudem v činnost uvedené učily se obrazy věcí, vtištěné v ně oním vnějším vnímáním, zase vyličovati jednak uvnitř rozpomínáním, jednak zevnitř rukou a jazykem. A teprve když toto bude již připraveno, ať nastoupí svůj úkol rozum a bedlivým pozorováním ať všecko srovnává mezi sebou a rozvažuje, aby dokonale poznal vzájemný poměr věcí; to přivede k pravému porozumění věcí a k soudnosti o nich. Konečně vůle (která je středem člověka a řídí všecko jeho konání) ať si zvyká ujímati se zákonitě svého panství nade vším. Chtíti však vzdělávati vůli před poznáním věcí (právě tak jako chtíti vzdělávati rozum dříve než představivost a představivost dříve než smysly) je marná práce. A přece to činí ti, kdo chlapce dříve, než poznají věci skutečné a smyslům přístupně, učí logice, poesii, rhetorice a etice, právě tak jako kdyby někdo chtěl učiti tanci dvouleté dítě, které stěží se pokouší nohama dělati krůčky. My chceme všude jíti za přírodou jako za svou vůdkyní, a jako ona vyvíjí své síly jednu po druhé, tak dbáti toho, aby se vyvíjely síly duševní.

Přeložil A. Krejčí

Otázky k textům

1. Vyhledejte v první ukázce tvary odlišné od současné češtiny.
2. Jakou roli v díle hraje Všudybud?
3. Jaký školský systém vytvořil J. A. Komenský?
4. Umíte vysvětlit pojem **teologie, etika a rétorika**?
5. Charakterizujte styl Komenského.

Domácí literatura

- od 60. let 17. století do 70. let 18. století,
- od první třetiny 18. století lze pozorovat úpadek literatury, která je silně nábožensky zaměřena a sílí v ní barokní prvky: pocit marnosti, úvahy o smrti, záliba v kontrastech.

Oficiální literatura:

- agitační spisy, životopisy svatých, postily, náboženská rozjímání a líčení zázraků, pekelných trestů,
- duchovní lyrika:

Bedřich Bridel (1619 - 1680)

Byl spisovatel, básník a jezuitský misionář – viz foto – Bridel na misi, působil také jako profesor rétoriky a poetiky na Karlově univerzitě, měl dost prostředků, a proto zde založil tiskárnu. Byl překladatelem, sám psal latinsky i česky náboženské spisy, napsal kolem 30 děl. Zemřel na mor, když ošetřoval nemocné v Kutné Hoře.

Dílo:
Co Bůh? Člověk? – jedna z nejlepších poetických skladeb, která v této době vznikla, jde o promluvu básníka k Bohu, básník přemýšlí nad mladostí a pomíjivostí lidského života v protikladu k nekonečnosti a velikosti Boha, líčí kontrast Boha a obyčejné lidské bytosti.

Ukázka

Co bůh? Člověk?

Kdokolivěk?
Co já? Co ty?
Bože svatý?

Já hřích, pych, lest:
tys sláva, čest.
Já hnis, vřed, puch:
tys čistý duch.

Tak, jak mohu,
o mém Bohu
zpívám, vzdychám
i pospíchám,
k nohám padám,
chvály skládám,
jak i první, tak v poslední
okamžení.
Co jest Bůh?
Duše odpočinutí.

[...]

Já jsem pařez, mech shnilý,
všecken tvrdý a zdubělý,
z hlíny ruce slepily
mě tvé, tupý, neumělý:
tys pevnost hlubokosti,
podpora, jsi země svatá,
duch světa od věčnosti,
všech všudy věcí podstata.

Kapka rosy tekoucí,
krůpěje ranní, jedinká,
prázdný ořech padoucí,
pomíjející bublinka:
tys pak slunce bez rána,
mou nádobu naplňuješ,
jenž tebou bývá plná,
s ní se sám obveseluješ.

Já jsem vejražek pletli,
z šťavy květ jsem mladý polní,
můj život velmi rychlý,
k hrobu mně brzy zazvoní:
ty pak kuješ kamínek
z hnisu, z rosy a z krůpěje,
duši drahý prstýnek,
můj se rod odtud sem leje.

Já popel, prach a bláto,
trupl země, a hnůj shnilý,
ty sem přidáváš zlato,
činíš můj nástroj spanilý.
Co jsi, ó Bože svatý?

Coť mám před tebou řeknouti?
Tvou jsem, ach, láskou jatý!
Smím-li jen k tobě vzdechnouti?

Já jsem bída neřestí,
chudoba, samé žebrání:
tys poklad, pouhé štěstí,
všeho dobrého oplejvání,
tys původ všeho dobrého,
tys poklad velmi podivný.
Já kořen všeho zlého,
mrzký, nestálý, pochybný.

Co teď, co budoucího,
ty jsi všeho povědomý,
já jsem srdce tupýho,
sám svého nepovědomý.
Tys smysl, rada všeho,
neomylná prozřetelnost:
já pak pychu zlostného
všecka všudy ošemetnost.

Tys propasti dno, svršek,
já nejmenší krůpějička:
ty jsi slunce okršlek,
já jeho malá jiskřička,
ty jsi květu samý květ,
já jsem jen pejří polední,
rosy's rosa, nový's svět,
já pak bublinka večerní.

Já mlha, mráz, kruh ledu,
tys radosti neskončenost,
náchylný k bídám, k pádu,
tys pak pevná trvánlivost.
Já jsem kroužek bolesti,
ty jsi stálostálá pevnost,
já jsem kolo žalosti,
ty jsi neskončená radost.

Já kvílení, bublání,
tys zpěv, zvuk, pěkné varhany,
toužení, naříkání,
pronikáš na všecky strany:
tys světlem, já temností,
já bláto, a tys čistota,
tys milost, já tesknosti,
tys bezpečnost, a já psota.

Ty jsi sladkost, a já jed,

tys lahodný, já kyselý,
já žluč, hořkost, a tys med,
já smutný, a tys veselý;
já nemoc, tys zhojení,
já zimnice, tys uzdravení,
já hřích, ty odpuštění,
já nepravost, tys spasení.

Já škaredý, tys pěkný,
já zlost, a tys oslavení,
já mrzký, tys počestný,
já půtka, tys zvítězení;
já bitva, tys můj věnec,
já práce, tys má odplata,
tys potejkání konec,
tys odplata drahá zlata.

Tys perla, kment, hedvábí,
tys božská, hrozná velebnost,
ta k sobě všecko vábí,
neobsáhlost, neskončenost.
Já pak jáma, sklep, co jsem?
Jsem potvora nepravosti.
Já kazichléb jen, co jsem?
Hra všelijaké marnosti.

Já nad peří létavé,
i nad vítr jsem marnější,
nad ty prášky mihavé,
i nad prach jsem vrtkavější;
já jsem nadutá pěna,
v štěstí jsem nejvyskočnější,
potom když je proměna,
v neštěstí nejzlobivější.

Já nad oteklé vředy,
i nad hnůj jsem ohavnější,
všecken zapuchlý, bledý,
nad jed i mor ohyzdnější.
Já jsem samý pouhý vřed,
umrlčina zpráchnivělá,
puch, hnůj, hnis, jizlivý jed
pro svrab oplzlého těla.

Já jsem hříchův kaliště,
samá a pouhá shnilota,
červ, pouhé smradlaviště,
neřest, nouze, bída, psota.
Mě rak ohyzdný zžírá,
já jsem jenom nakažení,

v němž se hnis a hnůj sbírá,
smrti jisté předzvědění.

Já jsem zakrytou skrejší
hadův, jenž se ve mně plazí,
já, v němž jako v peleši
rádi zlí duchové vězí;
já jsem pekla pochodně,
věčně vždy hořící svíce,
neskončeného ohně
pokrm, potrava a píce.

Já se motám, motání
jako vichr se točící,
pracné pavoukův tkání,
tělo se rozpouštějící:
já mám se klást na máry,
živ jsem s neveselou duší,
pára, blesk i požáry,
opustí i tovaryši.

Já vání a mráz ranní,
jenž se hned sluncem rozpálí,
já jsem červův snídání,
v rubáš mě brzy obalí;
já jsem sám červ ničemný,
co zem préč někam odloží.
Bez zbraně, nah, mizerný,
já jsem jen smrti podnoží.

Já jsem přivřená v těle
mrzkost se vší ohyzdností,
mé tělo bude vcele
zeměplazům za dědictví;
já jsem velmi laciný,
nedali by za mě halce,
poněvadž jsem vzat z hlíny,
nedali by ani malce.

Já nad slámu, květ, seno,
jako pléva jsem laciný,
i nad žabí plemeno
špatnější, i nad luštiny;
já pravdy stín zatmělý,
nejsem něco, než nijakost,
já jsem šat, střep zetlelý,
mrcha, mrva, kůže a kost.,

moucha, červ, slabý proutek,
aneb co je lehčejšího,

chlup, nebo vlny chloupek,
neb co můž být špatnějšího.
Slovem nic jsem, i míně,
neb poněvadž Bůh jest všecko,
já jsem jalové símě,
tráva, larva, sen a seno.

Ó Bože můj, ach co jsem?
Zdali se mně jen něco zdá?
Že jsem, jsem-li? Neb co jsem?
Nevím, jsem-li, čili se zdá;
jsem, jsem než od samého
jsem, Bože, jsem než od tebe,
ne od sebe samého,
od tebe, jenžs stvořil nebe.

Otázky k textu

1. Na jakém principu je text vystavěn?
2. Proč o sobě hrdina mluví negativně?
3. Vyhledejte zvukomalbu.
4. Vyskytují se v básni naturalistické prvky? Doložte.
5. Jakou funkci mají v textu řečnické otázky?

Adam Michna z Otradovic (1600 – 1676)

Byl básník, hudební skladatel a varhaník. Pocházel ze staré vladycké rodiny a dlouho působil jako varhaník v Jindřichově Hradci, kde bydlel a měli obchod s vínem. Těžce nesl úpadek národního života po bitvě na Bílé hoře a to ho povzbudilo k tvorbě.

Dílo:
Česká mariánská muzika; Svatonoční muzika, aneb sváteční kancionál; Loutna česká – nejslavnější tři kancionály (sbírky náboženských písní), k textům zkomponoval i hudbu, některé písně zlidověly.

Ukázka

Vánoční noc

Chtíc, aby spal, tak zpívala
synáčkovi

matka, jenž ponocovala,
miláčkovi:
„Nynej, rozkošné děťátko,
Synu Boží,
nynej, nynej, nemluvňátko,
světa zboží.

Tobě lůžko jsem ustlala,
Spasiteli;
tvory k tvé chvále zvolala,
Stvořiteli.
Nynej, kráso a koruno
svrchovaná,
nynej, milujících ceno
vinšovaná.

Nynej, ta jest matky žádost,
holubičko;
nynej, všech anjelův radost,
má perličko.
Slávu, chválu vždy nabudeš
od mamičky,
když se vyspíš, jísti budeš
med včeličky.

Osladímť nim tvou kašičku
k tvé libosti;
otevřeš, vím, tvou hubičku
k té sladkosti.
Nynej, ráje mého kvítku,
rozmaryne,
z tebeť sobě dělám kytku,
jež nezhyne.

Ó fialo, ó lilium,
ó růže má!
Nynej, vonné konvalium,
zahrádko má.
Ó loutno má, ó labuť má,
můj slavíčku!
Nynej, libezná harfo má,
cimbáličku!

Na dobrou noc, ej hubička,
nynej, dítě:
kolíbat bude matička,
nynej hbitě.
Spí miláček, umlkněte,
anjelové,
se mnou k Bohu přiklekněte,

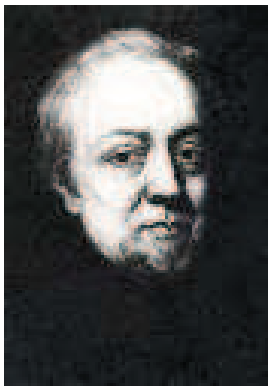
národové!“

Otázky k textu

1. Srovnejte tuto ukázku s předchozím textem po stránce formální a obsahové.
2. Specifikujte duchovní lyriku, její témata, motivy a funkce.
3. Vyhledejte zdrobněliny.
4. Komu jsou verše věnovány.
5. Najděte v textu anaforu.

Bohuslav Balbín (1621 - 1688)

Byl jezuitským kazatelem, učitelem, básníkem, dramatikem a největším českým barokním historikem, ale i zeměpiscem a pedagogem. Pocházel z nepříliš zámožné zemansko-měšťanské katolické rodiny, která zchudla za třicetileté války. Jeho otec brzy zemřel a Balbín byl vychován u pana Oty z Oppersdorfu na zámku Častolovice, kam se přestěhoval i s matkou. V dětství byl často nemocný a matka ho ze strachu zaslíbila staroboleslavské Bohorodičce, nakonec se Bohuslav uzdravil a přežil všech šest starších sourozenců, z toho plynula i jeho hluboká víra a úcta ke svatým.

V dětství se zajímal o četbu a historii, naučil se brzy číst, od deseti let navštěvoval jezuitskou školu, v patnácti vstoupil do řad Tovaryšstva Ježíšova. Studoval v Jičíně, Praze, Olomouci a Brně – klasické jazyky, literaturu, filozofii a dějiny. V roce 1639 zažil drancování švédskou armádou. Působil na mnoha místech jako misionář a snažil se vymýtit zbytky husitských a protestantských zvyků.

Mnoho let působil jako pedagog, u žáků byl oblíbený. Pro svoje vlastenectví měl problémy s nadřízenými. Rok před smrtí měl mrtvici, ochrnul a psal levou rukou, potom využíval služeb písaře, stihla ho i slepota, zemřel čtyři dny před svými narozeninami.

Psal jen latinsky, ale byl si vědom těžké situace českého národa a literatury, byl obhájcem českého jazyka.

Dílo:
Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého (Balbínova obrana) – psáno latinsky, poprvé vyšlo anonymně, bylo zakázáno, autor hájí právo na vlastní jazyk, nesouhlasí s vládní politikou, která ho odstraňuje ze škol, kostelů i úřadů.

Ukázka

Ó dome starý, jak nerovný pán tobě vládne! Ó přeslavný pastýři stádce! Ó ty vtipem svým velký, neboť mnozí za vtipného tě mají, rozumným však nikdo tě nenazve! Ó, pravím, ty velký reformátore státu! Dům a staré království jsi rozkotal, nového nepostavil. Běda tobě! Jak jednou pykati budeš vlasti, jak králům, jichž dědictví, jež záleží v zámožnosti poddaných, podle zdání všech rozumnějších politiků, tak hanebně jsi zmrhal! Šlechtu jsi potlačil, z měst královských nadělals městečka, z městeček vsi, ze vsí rozedrané chatrče, v nichž bydlí lidé polonazí, otrhaní, hladem téměř umoření, všech věcí potřebných zbavení. Ó ty pravý otče vlasti! Žádný statkář by nedal tak nakládati se svým dvorem, jako ty nakládáš s královstvím českým, kdysi hojně kvetším, jehož všecky ozdoby, záštity, důchody jsou dány v plen – neboť nemohu jinak nazývati násilné vydírání – a denně před očima mizejí, když vídeňský dvůr, navnaděn sladkostí českých peněz, denně jícnem nenasytným volá: „Přinášej! Přinášej!“ Smím se domnívati, že se vyznáš v umění vladařském, když neznáš ani první čárky řádné správy a politické schopnosti? Neboť, ať mluvím s filosofií, nemůže-li být žádné vědy bez předmětu a je-li dle Aristotela, sv. Tomáše, Contzena a jiných, kdo o politice pojednávají, předmětem, cílem a nejvyšším zákonem politické moudrosti: blahobyt národa, jeho bezpečnost, zámožnost, bohatství, pokoj a všech věcí potřebných k životu krásnému, veselému a líbeznému dostatek, láska knížete k lidu a naopak lidu ke knížeti a jiné toho druhu věci: můžeme-li za to míti, že rozumíš politice ty, jenž si dokázal vše jiné a vypočítaným tu věcem přímo opačné, který z trápení ubohých a chudých vesničanů i měšťanů peníze jsi vydral? …

Toť jest moje žaloba. Přichází-li snad pozdě, jistě jest pravdivá a spravedlivou býti nepřestane nikdy.

Ty, z patronů země české nejpřednější a největší, Václave! Vratislavem buď a Čechám svým navrať dávnou slávu! Opět postav nás na to místo, z něhož jsme padli nezaslouženě, vlastní netečností a zločinnou zlobou jiných neb pochlebnictvím mnohých, nejvěrněji až do skonání sloužíce tobě i nejsvětější víře, i králům! Ty národa našeho záštito a podporo! Zahyneme-li, tobě zahyneme! Od nových obyvatelů bys marně očekával té pocty, kterou tebe země česká od tolika věků velebí a miluje. Tudíž v pokoře prosíce, toto opakujeme:

Nedej zahynouti nám i budoucím!

Neráčíš-li snad vyslyšeti synů zvrhlých, slyš a vyslyš prosby předků, kteří orodovali za potomstvo své a v nebi na tebe hledí! Svatý Václave, mučedníku Kristův, jediný dědici země české, oroduj za nás!

Otázky k textu

1. Které jazyky patří do slovanské větve?
2. Na kterou antickou osobnost se autor odvolává? Co o ní víte?
3. Koho Balbín žaluje a z čeho ho viní?
4. Co víte o Svatém Václavu?
5. Vytvořte osnovu ukázky.

V baroku se kulturní úpadek nejvíce projevil v jazykové úrovni literárních děl, chyběly vzory, jazyk se stal obětí brusičů a puristů, kteří se ho snažili zdokonalit a čistit, ale konečný efekt byl opačný (nová zkomolená slova, kapesník = čistonosoplena, jazyk spíše zkomplikován). Oficiální literaturu pěstovali v duchu bojovného protireformačního úsilí jezuité.

Literatura pololidová

- prostředí blízké lidu (interludia = mezihry, písmácké paměti, kramářské písně).

Ukázka

Z veršů Františka Jana Vaváka o robotě (2. pol. 18. stol.)

Považte, milí Čechové,
potomkové naši,
jaké sme, vaši předkové,
měli těžké časy,
dokud ta robota byla,
kterak nás velmi soužila.

Cokoliv v těchto verších
ode mě se psalo,
ještě mnohem více v skrejších
a v zadu zůstalo.
Všeho jest tu velmi málo,
cokolivěk se kde dálo.

Bůh sám laskavý spomocník,
vidouc tu ukrutnost,
nás, všech svých dětí milovník,
zahladil jest tu zlost;
Pánu země vliv tu bídu,
sprostého, selského lidu.

Nyní teprv vědí mnozí,

že tak každým věkem
sedlák jest stvoření boží
a pravým člověkem.
Prve – psů, koček a ptáků
vážili si víc než sedláků! …

Ústní lidová slovesnost

- tvoří ji lid, který je útočištěm národní kultury (pověst, pohádka, balada, atd.).

Ukázka

Osiřelo dítě

Osiřelo dítě
o půldruhém létě.

Když už rozum bralo,
na matku se ptalo.

- Ach, táto, tatíčku,
kde jste dal matičku?

- Tvá matka tvrdě spí,
žádný ji nevzbudí.

Na hřbitově leží
blízko samých dveří.

Jak dítě slyšelo,
na hřbitov běželo.

Špendlíčkem kopalo,
prstíčkem hrabalo.

Když se dohrabalo,
smutně zaplakalo.

- Ach, mámo, mamičko,
promluvte slovíčko.

Mé dítě nemohu,
mám na hlavě hlínu.

A na srdci kámen –

hoří jak plamen.

Jdi, dítě, jdi domů,
máš tam jinou mámu.

- Ach, není tak milá,
jako vy jste byla.

Když má chleba dáti,
třikrát jej obrátí.

Když vy jste dávala,
máslem jste mazala.

Když hlavičku češe,
krev potůčkem teče.

Když vy jste česala,
vy jste objímala.

Když nožičky myje,
o škopíček bije.

Když vy jste mývala,
vy jste je zlíbala.
Když košilku pere,
div mne neprokleje.

Když vy jste právala,
vy jste si zpívala.

- Jdi domů, mé dítě,
zejtra na úsvitě
příjdu, vezmu si tě.

Dítě přišlo domů,
položilo hlavu.

- Ach, táto, tatíčku,
už vidím mamičku.

Má mamička milá,
celá pěkná bílá…

- Co, dítě, co děláš?
Vždyť mamičku nemáš!

Vždyť nikdo tu není,
marné tvé vidění.

- Ach, táto, tatíčku,
chystejte rakvičku.

Má dušička Bohu,
mé tělo do hrobu.

Do hrobu k mé matce,
ať jí zplesá srdce!

Jeden den stonalo,
druhý den skonalo,
třetí pohřeb mělo.

Otázky k textům

1. O jaký druh písně ve druhém textu se jedná? Vyjmenujte představitele stejného žánru.
2. Srovnejte obě ukázky, která je vám bližší?
3. Které lidové písně ze současnosti znáte? Jaká je jejich pozice v současné kultuře.
4. Objasněte 2. strofu prvního textu.
5. Kdo je vyzdvihován v prvním textu?

Výtvarné baroko

- neutuchající dynamismus, použití křivek a šikmých linií, neobvyklého kroucení, snaží se vzbudit obdiv a překvapení,
- Itálie ztrácí své výsadní postavení a nahrazuje ji Francie,
- představitelé světového baroka: Michelangelo da Caravaggio, Petrus Paulus Rubens, Rembrandt van Rijn, Velázquez Diego Rodrígues de Silva,
- představitelé českého baroka: portrétista Karel Škréta, malíři Petr Jan Brandl a Jan Kupecký, sochař Matyáš Bernard Braun.

Hudební baroko

- první skutečný barokní skladatel - Claudio Monteverdi – rozvinul operní žánr založený seskupením florentská Camerata,
- významnou roli sehrála tzv. afektová teorie – působení na vjemy a city člověka,
- skladatelé: Itálie – Monteverdi, Corelli, Vivaldi; Francie – Rameau, Lully; Anglie – Purcell; Německo a Rakousko - Bach, Händel; Čechy – Michna z Otradovic.

Otázky k okruhu

1. Do kterého století řadíme baroko?
2. Ve kterých zemích vznikalo původně?
3. Jaké jsou hlavní znaky baroka?
4. Který z autorů tě nejvíce oslovil a proč?
5. Jak se rozštěpila barokní tvorba v Čechách a proč.
6. Kdo byli brusiči a puristé, oč se snažili a jaký byl výsledek jejich práce?
7. Kdo je zakladatelem školského systému v naší zemi a které je jeho stěžejní didaktické dílo?
8. Která válka probíhala v době baroka a co o ní víte?
9. Kteří autoři psali o Komenském?
10. Srovnejte jednotlivé představitele baroka vzhledem k jejich tvorbě.

7. Národní obrození

- národní obrození probíhalo v českých zemích v 18. a na počátku 19. století, kde bylo prozatím měšťanstvo velmi slabé, osvícené myšlenky prosazoval panovník z obavy před nepokojností lidu,
- významné pokrokové reformy uskutečnila Marie Terezie a její syn Josef II.:

  1773 zrušení jezuitského řádu,

  1781 vydání tolerančního patentu, který povolil náboženskou svobodu,

  1781 zrušení nevolnictví, čímž byla dána možnost selskému lidu svobodně se stěhovat do měst a dávat své děti na studia, do měst opět přicházel český jazyk,

- byl omezen cenzurní dozor, uskutečněna všeobecná školská reforma, postupně tak vzrůstá český živel ve městech, od 30. let 19. stol. se postupně formuje „novodobý český národ“,
- koncem 18. století byla velmi neutěšená jazyková situace, čeština nebyla jako spisovný jazyk vůbec ustálená, užíval ji prakticky pouze venkovský lid a drobné měšťanstvo, převahu měla němčina,
- národní obrození dělíme na dvě vývojové etapy:

- fáze obranná – 70. léta 18. století až počátek 19. století, věnuje se zejména kritickému dějezpytu, literární historii a jazykozpytu, ale i přírodním vědám, byla založena Soukromá společnost nauk (1774), od roku 1790 byla přejmenovaná na Královskou českou společnost nauk.

Představitelé:

1. Jazykověda

Josef Dobrovský (1753 – 1829)

Byl kněz, jezuita, český filolog, historik a zakladatel slavistiky, je považován za představitele 1. obrozenecké generace, i když nepsal česky a nevěřil v budoucnost českého jazyka, ale na jeho záchraně se podílel svými filologickými pracemi.

Byl synem vojína Doubravského – chybný zápis v matrice mu pozměnil příjmení, doma mluvili německy, česky se naučil až na gymnáziu. Studoval v Praze filozofii, stal se novicem jezuitského řádu a plánoval cestu do Indie, ale ta se neuskutečnila, neboť byl zrušen celý jezuitský řád v českých zemích. Rozhodl se dokončit studia teologie. Stal se vychovatelem v rodině hraběte Nostice, za studijními účely vykonal několik cest do zahraničí (Rusko, Švédsko), obával se, že čeština již své ztracené pozice nezíská a nebude tedy vydávána česky psaná literatura, usiloval o ustálení jazykové normy, byl hlavním činitelem jazykovědné práce. V roce 1828 přijel do Brna studovat v knihovnách, ale onemocněl a zemřel.

V roce 1818 se dostal do sporu se skupinou kolem Jungmanna, neboť prohlásil Rukopis zelenohorský za falzum, což čeští vlastenci odmítli akceptovat a klesla i pozornost vůči dílu J. Dobrovského.

Dílo:

Podrobná mluvnice češtiny – psána německy, stanovil pravidla tvorby slov, zabránil brusičům v prznění češtiny a přispěl tak k vytvoření nové kultivované češtiny.

Německo-český slovník – dvoudílný.

Dějiny českého jazyka a literatury – vypracoval periodizaci dějin literatury a tyto dějiny těsně spojil s vývojem jazyka, nejvýše hodnotil dobu veleslavínskou – 16.stol., další století považoval za období úpadku.

Položil základy novočeského spisovného jazyka a stal se zakladatelem slavistiky.

Ukázky

O původu jména Čech, Čechové

Slované – tento veliký a mocný kmen národů, rozložený v širých končinách Evropy – neznají svůj původ. Odkud by ostatně měli vědět, kde bydleli v nejstarších dobách, kdy a na jaký podnět osídlili dnešní území, odkud obdrželi všeobecné označení Slované? Dlouho po Kristově narození neměli vlastní dějiny; psát se naučili spolu s přijetím křesťanství…

Protože postup Slovanů směřoval z jejich starých sídel podél karpatského pohoří na západ směrem k Německu, byli nutně ti, kteří pronikli na naše území, přední, a ti, jež zanechali vzadu, ti zadní neboli poslední…

Češi by tedy byli ti přední, první, počínající, kteří pronikli do západních území v čele velkého stěhování národů.

Čech tedy – od četi – znamená něco jako započetí, započínající, resp. někdo, kdo dělá začátek, případně bydlí na začátku národního společenství; něco jako latinské princeps (předák) či německé Fürst (vůdce, kníže) ve svých původních významech: někdo přední, první. Může být – vzhledem k situaci nových sídel na našem území – vůbec vhodnější pojmenování? Předpokládá-li se tedy, že Čechové dostali své jméno od svého vůdce Čecha, lze uvedený výklad toho vztáhnout právě tak lehce na onu osobu, která vedla jakožto předák část putujících Slovanů vpřed, jako i na samu onu skupinu vpřed pronikajících Slovanů, kteří se postupem na západ dostali do takové situace, že byli nutně z hlediska slezských, moravských a polských Slovanů ti první neboli přední. Tito Čechové, Češi jsou tedy přední Slované, tak jako Slezané jsou ti zadní, poslední.

Tito přední Slované – od nichž jsme zdědili jméno i řeč, jíž mluvíme – položili v Čechách základ velké říši, která se statečně postavila nejstrašnějším vojům německých císařů, vítězila i byla přemáhána, nikdy však neztratila svou svobodu, císaři sama dobývala triumfy, vyrostla v mocné království, získala i volební hlas v německé říši, vystoupila na vysoký stupeň rozkvětu, vážnosti a slávy – znenáhla se zase stala tím, čím je teď.

K současnému stavu české literatury

Ale stojí to vůbec za námahu psát studii o české literatuře? Taková otázka zní vskutku neobyčejně. Jakže? Zda to stojí za námahu? Měli bychom opravdu hrát v literárním světě tak špatnou úlohu? Před sto, před padesáti léty by se tak sotva bylo možno ptát; tím spíše dnes – za jasného poledne, kdy záře osvícení zaplašuje všechny temnoty mozku daleko za náš obzor – nelze se tak ptát; tím méně, jestliže usuzujeme podle domýšlivosti našich učeneckých kruhů. Co že jsou naše zásluhy o učenost tak velice znevažovány? Nebyla univerzita od roku 1774 rozšířena zavedením nových kateder? Neodstranila reforma teologické a částečně i filozofické fakulty staré zlozvyky ve prospěch nových vymožeností? Nejsou střední školy na venkově řízeny lépe než kdykoliv dříve? Nepřináší zázemí normální školy onu dávno kýženou epochu všeobecného zlepšení vyučování? Nebyla snad nejvýznamnější knihovna otevřena k všeobecnému použití? Není to největším dobrodiním pro

přírodovědce, že byl k jejich prospěchu a pohodlí zřízen přírodovědný kabinet? Nebyly ustaveny studijní, cenzurní a školské komise, jež mají pečovat o správné zaměření vzdělání? Je vůbec ještě nějaký prostředek, který by mohl přispět k rozkvětu věd a umění, aby nebyl uplatněn? Již toto všechno by mohlo mnoho čtenářů uspokojit a probudit v nich příznivou náklonnost pro českou literaturu.

Otázky k textům

1. Jak autor vysvětluje původ Čechů v první ukázce?
2. Rozdělte a vyjmenujte slovanské jazyky.
3. Jaký byl stav české literatury v Dobrovského době?
4. Charakterizujte autorův styl.
5. Uveďte příklady germanismů.

Bohuslav Balbín

Vydal jazykovou obranu.

2. Historie

František Martin Pelcl (1734 – 1801)

Byl český spisovatel, historik a filolog. Nejdříve studoval v jezuitské škole, později filozofii, teologii a práva v Praze, nakonec odešel studovat estetiku a historii do Vídně. Stal se vychovatelem hrabat ze Šternberka a u Nosticů, pak prvním profesorem češtiny na nově založené katedře české řeči a literatury na pražské univerzitě.

Dílo:
Nová kronika česká – 4dílná, počátek v roce 1434, byla vzorem mnoha buditelům.

Gelasius Dobner (1719 – 1790)

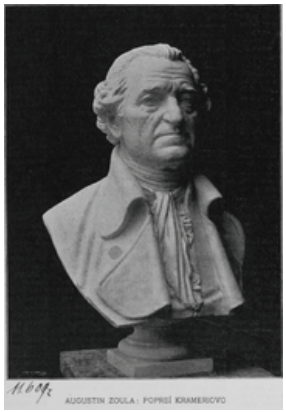

Zakladatel moderního kritického dějepisu. Pocházel z rodiny pražského truhláře, studoval u jezuitů, později vstoupil do řádu a vystudoval teologii a filozofii. Učil na gymnáziu ve Vídni a souběžně studoval práva.

Provedl kritickou analýzu Hájkovy Kroniky české, stal se zakladatelem kritického českého dějepisectví a obdržel roční penzi ve výši 300 zlatých od Marie Terezie. Věnoval se otázkám rozsahu Velkomoravské říše, původu cyrilice a hlaholice, vztahu českého státu k říši atd.

3. Zábavná literatura

Václav Matěj Kramerius (1753 – 1808)

Novinář, založil nakladatelství Česká expedice Václava Matěje Krameria, spisovatel. Vystudoval jezuitské gymnázium a pak filozofii v Praze, pořizoval opisy starých rukopisů, prováděl korektury, získal spoustu známostí a získal zkušenosti potřebné pro vydavatelskou činnost. Krátce působil jako učitel češtiny. V roce 1789 začal vydávat vlastní noviny – Pražské poštovské noviny, později byly přejmenovány na Krameriusovy c. k. vlastenecké Noviny – staly se velmi oblíbenými – snažily se o osvětu prostého lidu, národní emancipaci a odstranění lidových pověr, později koupil tiskárnu a začal nakladatelsky podnikat.

Založil Českou expedici – první české nakladatelství, vyšla v něm většina českých knih, což bylo pro český jazyk velmi důležité. Po jeho smrti ji převzal jeho syn, ale dovedl ji k úpadku a on zemřel v chudobinci.

Dílo:
Dobrá rada v potřebě – autor vycházel z německé předlohy, ale dílo zpracoval samostatně a přizpůsobil ho dobovému českému prostředí a vlastním představám.

Ukázka

Dobrá rada v potřebě

Posel: Pane sousede! Já jsem sice připověděl, když jsem začal vypisovati Kolumbusovy cesty, že vám také povím o tom, jaké by mravy, obyčeje a náboženství Amerikáni měli. Než myslímť jak to u nás lidí bývá, že vás rovně časem nějaká proměna těší. Abych vám tedy, než svůj slib na slovo splním, zase s nějakým prospěchem chvíli ukrátil, tak zatím mám pro vás něco docela jiného a zvláštního. Vidíte, v těch dnes přišel mi do rukou jakýs výborný spis, kterýž Život Davida, příjmím Opatrného, pěkně vypisuje a podle mého sprostného zdání hodít´se pro vás i pro mnohé, kdož opatrnými býti chtějí. Medle, což tomu říkáte?
Lipan: Pane sousede, pravíte, že učí ten David opatrnosti?
Posel: Ano, opatrnosti!
Lipan: I na mou pravdu! Sem s ním, ať zvím, jaká jsou jeho pravidla.
Posel: Krátká a prostá, ale výborná.
Lipan: To ještě nic nevím. V čem ale pozůstávají?
Posel: V tom jediném, že David uměl všecko k svému dobrému obrátiti, tak sice, že skrz tu opatrnost z nuzáka potom velmi možná muž učiněn byl.
Lipan: Ano, nyní tomu rozumím; tak David ve všem opatrností se spravoval. Cos takového rád uslyším; víteť bez toho, že mi každé naučení milé jest.
Posel: Oba budeme tu mít dosti k naučení. Abych se ale nezdál, že snad něco do toho dopisu z hlavy své přiměšuji, tak vám všecko jeho vlastními slovy vypravovati budu. Slyšte tedy:

Život Davida Opatrného

Můj otec umřel, když mně bylo třináct let. Měl tu chybu na sobě, že byl drobet nedbalý; a protož po sobě nic jiného nezanechal než tu cestu, po kteréž na věčnost odešel. Má matka pozůstala s třemi dětmi na sirobu a já byl z nich nejstarší. Že byla chudá, právě jako žebračka, nemohla nás uživiti; a já byl první, kterého mezi lidi poslala s těmi slovy: „Davide, vidíš mou chudobu a nouzi a nevím, kterak sobě pomoci. Bůh, ten dobrotivý otec, všem živočichům dává potravu jejich; doufámť v něho, že i nás neopustí. Jdi, dítě, mezi dobré lidi; pros jich o pomoc; milosrdní ještě před tebou své ruky nezavrou.“

Šel jsem, jakž mi řekla a jakž mne nouze k tomu dohánělа. Celý den toulaje se žebral jsem ve vsi i po silnici. Večer přijda domů přinesu pytlík krajíců a skyv chleba a několik krejcarů na penězích. Matka ustrojí večeři, najedli jsme se a lehli s veselou myslí. Ráno, jakmile Bůh den dal, byl jsem již zase na silnici jda žebrotou. Mé matce se to líbilo a mně ještě víc; nesměl jsem pracovat ani do školy chodit. To trvalo několik týdnů; vyžebral jsem každý den, někdy víc a někdy méně; a zkrátka říci, tak

jsem žebrotě přivykl, že ze mne, jak to nyní vidím, nic jiného nemohlo být než povaleč, tulák a slovem daremní člověk.

Však ale Bůh, ten laskavý otec, podivně mne od té cesty odvrátil, po které jsem posavad k mé budoucí, snad časné i věčné zkáze kráčel. Jednou přijdu do vsi Sklenic; tu slyším, že sklenčický milostpán den svého narození slaví. „Hej“, myslím si, „to bude trefa, jistě několik grošů uštveš.“

Jen považte, dobří lidé, jakou smělost má takový člověk, který se zoumysla na žebrotu oddá a řemeslo z ní sobě dělá. Když se hosté za stůl posadili, vloudím se do zámku a beze všeho studu vlezu až do světnice, kdež vzácní páni seděli. Tehdáž jsem již věděl jako jiní vychytralí tuláci a běhouni, jak se mám přetvařovat, abych na dobročinných lidech almužnu vynutil. Před těmi vzácnými pány také jsem to umění pruboval a zdařilo se mi. Mnozí již sahali do kapsy chtíce mi almužny dáti; ale milostpán zabránil, a zavolav sloužícího, řekl, aby mne odvedl do čeledníku a jíst a pít dal; mně pak přikázal, abych tam čekal, až po stole bude.

Měl jsem panský oběd a sloužili mně co nějakému pánu. To mé naděje posilnilo, že jistě s prázdnem neodejdu; ano již jako bych viděl, že mi jedni po groši, druzí po dvou a jiní i po sedmíku dávají. – Milé děti, pamatujte sobě tu povahu lenocha, že nic jiného nemyslí a o nic jiného se nestará, než aby bez práce a přece dobře živ byl. Ale ta naděje velice mne zklamala. Asi v půlhodině po obědě přijde milostpán do čeledníku, pohlídne mi ostře do očí a praví: „Milý synu, medle proč žebráš?“

Otázky k textu

1. Vyhledejte autorova jazyková specifika.
2. Z jakého prostředí pochází hlavní postava.
3. Vyhledejte v textu pasáž vysvětlující název díla.
4. Která z postav je vypravěč a která potenciální čtenář?
5. Jaké literární žánry jsou v ukázce nakombinovány?

4. Divadlo

Václav Thám (1765 – 1816)

Překladatel her z němčiny, tvůrce historických vlasteneckých dramat, básník a herec. Navštěvoval gymnázium, pak vystudoval filozofii a stal se úředníkem pražské policie, brzy přešel k divadlu. Působil v Boudě, později v divadle U Hybernů, nato cestoval po Čechách jako herec. Jeho žena byla údajně němá, ale po porodu se rozmluvila a utekla manželovi s nějakým hercem. Thám šel údajně k jejímu hrobu, kde sám zemřel, což popisuje Jirásek v knize F. L. Věk.

Napsal asi 50 her, ale zachovala se jen malá část, sháněl lidi píšící české hry, překládal z němčiny.

Dílo:

Břetislav a Jitka aneb Únos z kláštera
Vlasta a Šárka aneb Dívčí boj u Prahy

5. Poezie

Václav Thám

Básně v řeči vázané – je to dvoudílný almanach V. Tháma, ve které autor brání českou řeč a literaturu, vyjadřuje program nové poezie, autoři chtěli upravit běžné básnické útvary. Oba svazky almanachu jsou děleny na tři části – první – české barokní překlady starší německé poezie, druhá část – překlady německých básníků, kteří tvořili anakreontskou poezii a překlady latinských veršů českých humanistů, třetí část – příspěvky Thámových současníků.

Ukázky

Básně v řeči vázané

Anakreón

Kdožpak byl ten Anakreón,
jednak se mne Doris ptá.
Já na to odpověděl, on,
on byl člověk jako já.

Na Helikonu sedával,
Múzám libé zpěvy pěl,
Gráciím hubičky dával
a s nimi svou rozkoš měl.

A jestli ještě obcuje?
Opustí je pro tebe,
však jestli mne představuje
Doris jemu, ó nebe!

Tak pastýře šťastnějšího
zem celá Arkádia
a zamilovanějšího
nemá, tak jako jsem já.

Grácií svých by on nechal
všechněv třebas pro sebe,
s radostí bych jich zanechal,
kdybych měl, Doris, tebe!

Máj

V strakatém oděvu znovu se směje
ten přeslavný a veselý máj,
sladký a radostný hlahol již věje
přes všecky hory, palouky, háj.

Přirozenost nám dovoluje v poli
ty nejkrašší kvítky trhati,
protož chci okrášlit věncem jakkoli
vlasy mé, a budu skákati.

Nemám-li tomu, jenž vše to učinil,
za to se proukázat vděčně?
Veselým zpěvem, by mne z to nevinil,
chci ho chválit, velebit věčně.

Zpěv pijáka

Já jsem si již umínil v hospodě umříti,
při mé smrti u huby musím víno míti,
by řekli, kdyby měli anjelé přijíti,
Bože, tomu pijáku rač milostiv býti!

Smysl každý bez vína ve mně hned vysýchá,
srdce vínem napité k nebesám pospíchá,
mne víno z kterékoli hospody víc píchá,
než co češník knížecí čistou vodou míchá.

Každý jest již k něčemu přirozeně veden,
já nikdy nemohu spát, když nejsem najeden,
lačného by mne mohl přemoct chlapec jeden,
na hlad, žízeň nevražím, jako na soudný den.

Takové verše dělám, jaké víno cítím,
ani spáti nemohu, leč až se nasýtím,
ani i to zač stojí, co píši před pitím,
po pití však ve verších i Názona chytím.

Nepůsobí ve mně duch prorocký své hnutí,
leč když plné břicho mám a když mi jde k chuti,
když uprostřed mozku Bachus má své sednutí,
tak Cházon do mne vjede a zázraky kutí.

Otázky k textům

1. Jaké druhy rýmů se ve verších vyskytují?
2. Určete témata básní.
3. Vyhledejte gramatické zvláštnosti a archaismy v textech.
4. Vyhledejte v textech figury.
5. Co víte o Anakreónovi?

Antonín Jaroslav Puchmajer (1769 – 1820)

Byl překladatel, vlastenecký kněz a český spisovatel, byl přítelelm Dobrovského, působil na různých místech v Čechách. Pobýval 10 týdnů s Romy a jako první Čech popsal romštinu – její český dialekt. Vystudoval filozofii v Praze a s Hněvkovským založil první Básnické sdružení, což bylo pro českou společnost velkým přínosem.

Dílo:
Rýmovník aneb rýmovní slovník
Pravopis rusko – český – stal se ruskou mluvnicí.

Ukázka

Sebrání básní a zpěvů

Na jazyk český

Dělali jsme sobě, brachu,
milý Čechu, heblata,
že tě bez povyku v prachu
naše pohřbí vnoučata;
sídlo tvé že cizozemec
opanuje časem Němec.

Dlouho dost nám srdce svíral! –
Mnohý věrný vlastenec

vzdychal, slzy s očí stíral,
vida, jak ten vetřenec,
jak je tobě velmi těžek,
zajíci co někdy ježek.

Zeman se tě valně štítil,
měšťan, jeho opice,
stejnou k tobě nechuť cítil;
z měst tě štvali v vesnice,
mníce, že jsa tuze prostý,
hodíš se jen pro lid sprostý.

Pohřbít chtěli v nepaměti
tvé památky, nápisy.
Měly děti nevěděti
otců činy, popisy,
že již byli Masojedi
za Tomíry tvoji dědi.

Ubohý měl přijít Hájek
snad na míru krejčímu,
na pepř Ezop, tvůrce bájek,
herbář k čemus horšímu;
měls mít, Besto, milý hudče,
stejný los, co Šimon z Budče.

Praho! Praho! Země máti,
milás Čechů útěcha.
Mohla-liž by z tebe státi
z mateře se macecha?
Zdálo se v té smutné době,
lev že český usnul v tobě.

Lev že pošel? Ne, ne! Směje
český zas se pahorec.
Od svatého Víta věje
ještě řeči praporec,
kterou svatý Vojtěch zpíval,
svatý Václav Boha vzýval.

Vijte věnce! Stavte máje!
Stavte města, dědiny!
Prozpěvujte pole, háje,
hory, doly, lesiny!
Vše, co Čechem jest a slove,
v moři radosti ať plove!

Zavzni, troubo, po vší zemi
do oudolí, po lese,
tvůj ať zvuk hne Čechy všemi,

každé srdce otřese!
Když jak hrom tvůj hlahol hukne,
závist ztrne, žlučí pukne.

Otázky k textu

1. Jaké národní symboly můžete v textu vyhledat?
2. Čím tato báseň ve své době provokovala?
3. Vyhledejte v textu kompozita.
4. Vysvětlete význam slova **sprostý** v době NO.
5. Vyhledejte v textu jména literátů, co o nich víte?

- fáze ofenzívní – počátek 19. století do konce 20. let 19. století, klade si vyšší cíle, chce vytvořit základy české kultury a umělecky náročnou literaturu.

Představitelé

Jazykověda

Josef Jungmann (1773 – 1847)

Vystudoval filozofii a práva, která nedokončil a pak se stal učitelem na gymnáziu, v roce 1815 se stal ředitelem Staročeského gymnázia v Praze a později rektorem pražské univerzity. Zabýval se překladatelskou činností, aby prakticky dokázal, že čeština je schopna vyjádřit nejnáročnější myšlenky světové literatury. Byl také vůdčí osobností 2. generace obrozenců.

Stal se zakladatelem prvního českého vědeckého časopisu Krok. Po objevení Rukopisů obhajoval jejich pravost, i když si zřejmě byl vědom toho, že jde o falza.

Dílo:
Rozmlouvání o jazyce českém – rozmlouvá zde v podsvětí současný Čech a Němec, autor vyzdvihuje veleslavínskou češtinu a kritizuje češtinu své doby. Čech mluví velmi špatně, poloněmecky, Němec kritizuje Čechy za napodobování němčiny, za Čecha považuje pouze toho, kdo mluví česky.
Slovník česko-německý – pětidílný, cca 120 000 hesel.
Slovesnost – teorie literatury s připojenou čítankou, uvádí příklady od doby Husovy po současnost, jde o slohovou čítanku.
Historie literatury české – opírala se o Dějiny J. Dobrovského, jde o soupis všech tehdy známých literárních památek a jsou děleny do 6 oddílů.

Ukázky

Zápisky

O potřebě čistoty jazyka. Jazyk jest druhá hlavní částka myšlení, ano samo myšlení – tak spojen úzce! Proto i každý omyl proti jazyku vadí mysli v myšlení, zatemňuje… Rozumí-li pak posluchač z domyslu, vždy mu to nemilo jako hudebníku falešné tóny.

Jest mezi tisícerými neduhy lidskými také částeční mrtvice mozku, na kterou kdo trpí, představuje sobě sice obrazy věcí, ví, co by říci chtěl, ale nemůže najíti k ponětím slov přiměřených, tudy kupříkladu jmenuje tlusté pány etc. Takovou nemocí nám stižen býti vidí se, kdo na koně se šine, an my seskočiti rozuměti máme etc.

1. Jazyk jest paládium národovosti, kdo ruší jej, ten mu podporu bytosti jeho bere.
2. Každý vzdělanější národ počíná vychování dětí od mluvnictví, od známosti toho jazyka, kterého dítě k mluvení a psaní nejvíce potřebovati bude nebo musí.
3. Vzdělanější národové obracují hlavní zřetel k přesnosti jazyka svého. (Francouzská Akademie, třeba byla věc prostřední ceny, dala svou jí chválu, ale chyb proti frančině nepřipustila.) – Rusové i doktorát z řeči vlastenské spojené s pobratřenými jazyky za naší doby učinili (Časopis Muzea 1845). Spisovatelé nejlepší také nejvíce starali se o čistotu jazyka svého. Caesar psal knihu o tom. Herder, Karamzin.
4. Jest to prohřešení nestydaté proti národu nectíti řeči jeho a prznit ji svévolně.
5. Bez jazyka spisovatel vždy špatným zůstává.

Poněvadž potřeba jest čistoty písemního jazyka českého a nová čeština se od něho uchyluje, a my nemáme škol českých ani Akademie, která by zákon správnosti usoudila a ustanovila, jest to věcí sboru (matičního), který má povolání, aby k přesnosti jazyka přihlížel, pronést veřejně žádost, aby se sepsal Brus českého jazyka, sloužící za pravidlo těm, kdo se poučiti chtějí.

Vlastnosti jeho dle žádosti slovesnosti jsou:

a) Poněvadž nabíledni jest, že všecko téměř uchylování se od správnosti čistě slovanského jazyka u spisovatelů českých jest z té příčiny, že německy mysliti zvyklí jsou, a tudy se snaží německá slova přiměřenými českými vyjádřiti, potřeba jest, aby spisovatel Brusu spisy české nově aspoň zvláštnější prošel a germanismy vytkl s doložením pravého pokaždé překladu.

b) Každý spisovatel upřímně smýšlející uznává tuto potřebu, zajisté i každý snaží se čistě psáti; avšak křehká síla člověčí, okolnosti a stav literatury naší činí, že při nejlepší vůli i nejlepší spisovatel někdy klesne.
c) Nejhlavnější chyby spisovatelství našeho jsou germanismy; příčina toho jest nabíledni.
d) Kdo v staré literatuře takřka živ jest, kdo gramatiku v paměti nosí, kdo práce nelituje při každém pochybném slově nahlédnouti do slovníka, z jakého ono pramene, dosti-li užíváním starých dobrých spisovatelů utvrzeno čili docela nově tvořeno, a tudy již samo sebou nejisto, pochybno jest etc.; kdo sobě pro svou potřebu nashromáždil zásobu mluvení způsobů (idiotismů), kdo při každém slově zřetel k správnosti logické, gramatické a stylistické obrací, tomu nemáme co říci, od toho sami se učiti chceme.
Mluvím k obyčejným spisovatelům, kteří všeho toho prostřední známost majíce v pospěchu péra nemají kdy každé slovo rozvažovati, aby aspoň hlavní panující chyby a omyly znali a jich se varovati uměli, těm pomůcka zvláštní v Brusu dáti se zamýšlí.

Slovesnost

Další obohacování jazyka českého

Má jazyk náš, v bohatosti se kterému koliv nám známému vyrovnávaje, nad to zdroje bohaté, z kterých vždy ještě čerpati a svůj obsah veličiti a síliti může. Nejlepší pramen k obohacování jeho jsou drahé památky literatury staré, nám v bouři časové a v návalu mnohého neštěstí zachované, netoliko z nejstarší epochy jazyk v jeho pouhoslovanské přesnosti ukazující, ale i z potomních časův, kdež jazyk zponenáhla novou, nynější podobu na sebe přijímal.

Těchto památek pilné čítání jest nejjistější prostředek k nabytí známosti českého jazyka. Kdo je zná, nesnadno v mysl pojme tvořiti teprva nyní nový písemní jazyk všem ku pohoršení, nikomu ku prospěchu.

Druhý pramen ku poznání češtiny jest mluva národní, nedosti posud oceněná, nedosti spisovatelům našim známá, nejvíce v poloněmeckých městech bydlícím. A však nemá-li se všecko z rub v líc obrátiti, a písemní jazyk zohyzditi, dlužno s povahou mluvy obecné; jestiť namnoze pokažena, rozlična podnářečími, kteráž se v jednu formu přivésti nikdy nedají, aniž pak ve spisovní jazyk uvedena býti mohou, leda odstraněním nářečí již všeobecně přijatého a dávnými věky za písemní jazyk posvěceného.

Vede také k naučení se jazyku českému čítání spisovatelův novějších; jediná to cesta mnohých našich literatorův. Cesta je pohodlná, krátká i příjemná, jen tu chybu mající, že na ní čtenář všecky vady a poklésky nového spisovatelstva za vonné květy a za drahé kameny sbírá, zvláště jestli je v některém slovutnějším spisu nalézá. Tak se zajisté rozplemenily mnohé omyly a hříchy mluvnické ve spisech novověkých, a myslím, že bude potřeba několik budoucích Dobrovských, aby je opět vycídili. V té svaté věci neměli bychom ani sebe ani přítele šetřiti, a jeden druhého poučovati, napomínati, kárati.

Jiné bohaté zdroje, z kterých nabírati lze, jsou nářečí jihoslovanská, hned ta hned ona češtině příbuznější. Hluboké to studnice, v kterých ale neopatrná snadno utone. Sluší dobře znáti povahu a přirozenost jejich, aby váže odtud věděl, co materie, co forma, kterak slova užiti možno, aby duchu českého jazyka neodpáralo, ale svědčilo.

V tom ohledu nikdo nepochybuje, že český spisovní jazyk povinen jest nejblíže z moravského a slovenského, jakožto nářečí nejpříbuznějších, a od dávna literárně s ním spojených slova čerpati, ale i taková slova, jestli se formou poněkud liší, způsobu jeho přijíti musejí. Míchati oboje formy jest jako do vysoké němčiny švábštinu a bavorštinu vtloukati.

Kde z těchto pramenův ničeho dobyti nelze, tu dlužno obrátiti se k přirozenosti a vnitřní obrazovatelnosti jazyka českého, a tvořiti slova k danému ponětí buď skládáním dvou jiných, buď, což jemu více svědčí, odvoděním jich pomocí před - a zásuvek (affixa et suffixa). Oním způsobem dějeme se Němcům, tímto latiníkům podobnějšími.

Naposledy i doslovné překládání z cizích jazykův, jestli že není na odpor duchu češtiny, může rozmnožiti bohatost jejích obratův a výrazův. Činili to Římané z řeckého, Němci z francouzského, anglického aj., činí Rusové a Poláci ze západoevropských řečí; a však činíme i my zvláště z německého, a snad příliš, tak že někdy z čista německy českými slovy píšeme. Netřeba vzbuzovati, abychom cizí formy do češtiny uváděli, nýbrž vystrahovati, abychom to mírněji činili. Aby se dokonce nepřekládalo, toho žádati nelze, jelikož, jak nyní literatury evropejské stojí, bez překladův žádná z nich obejíti se nemůže, neřkuli aby naše ve svých úzkých mezích samorostle vznikati a vzkvítati mohla.

Věc ta předůležitá jest, a bude nám rádo popřáno zde tu otázku pilněji rozvažovati: Není-li překládání vůbec na ujmu národnosti, a co i jak překládati, aby jazyku a slovesnosti prospívalo.

Otázky k textům

1. O jakém obohacování jazyka autor hovoří?
2. Co znamená zkratka etc.?
3. Ke komu se autor obrací v první ukázce? Vysvětlete proč.
4. Vyhledejte jazykové nesrovnalosti se současným jazykem.
5. Přeložte – **affixa** a **suffixa,** kde se s těmito pojmy můžete setkat?

Historie

František Palacký (1798 – 1876)

Byl český historik, politik, spisovatel a organizátor veřejného kulturního a vědeckého života v Praze, je považován za zakladatele moderního českého dějepisectví.

Pocházel z protestantské rodiny, otec byl učitelem, u něhož se nejdříve vzdělával, později studoval na jiných školách. Působil jako vychovatel v uherských šlechtických rodinách, což mu umožnilo přístup do vyšší kultury a další sebevzdělávání – filozofie a estetika. Měl velký politický přehled a intenzívně studoval i cizí jazyky – němčinu, češtinu, maďarštinu, latinu, řečtinu, francouzštinu, angličtinu, italštinu, portugalštinu, ruštinu a staroslověnštinu. Později se rozhodl věnovat českým dějinám – kontaktoval Josefa Dobrovského i Josefa Jungmanna. V Praze ho zaměstnal Dobrovský a František Šternberk – vytvářel šlechtické rodokmeny, pak se stal rodinným archivářem.

Dílo:
Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě – zachycují dobu od začátku národních dějin do roku 1526, zachycují zápas mezi německým a slovanským živlem, za výraznou epochu v našich dějinách považoval husitství.
Stručné dějiny Prahy
Popis království Českého – seznam všech obcí se základními údaji.

Ukázky

Král Jiří, kníže pokoje

Za věku krále Jiřího české umění válečné již se bylo rozšířilo do všech zemí okolních a i v bitvách, kteréž Němci svodili sami mezi sebou, bývá řeč o hradbách vozových a jiných přípravách vojenských, kterýchž poprvé v táboru svém užíval byl Žižka. Nicméně Čechy považovány vždy ještě za přední sklad moci branné a umění válečného pro celou střední Evropu a netoliko vůdcové polní, ale i prostí bojovníci voláni a najímáni odtud do služeb cizích na vše strany, jako by všude byli rukojemstvím vítězství. Protož není pochyby, že král ducha bojovného a podmanivého na trůnu českém té doby byl by se stal opravdově nebezpečný samostatnosti všech krajin okolních. Takový byl by mohl nejen zapověděti poddaným svým dle starého práva každou službu polní v cizině, ale povolati také pod své

prapory odevšad pověstné ony roty bratrské, kteréžto, ačkoli sestavením a duchem svým poněkud kosmopolitické, nepřestávaly však obraceti zřetele svého hlavně k Čechám co původní vlasti své. U krále Jiřího však, jakkoli byl znám co válečník výtečný, nevyskytlo se ani pomyšlení na takové návrhy, anýbrž rád býval prý tomu, kdy lidé ducha bouřlivého a bojechtivého hledali v cizině výživy své, nechávajíce vlasti na pokoji. Bývaltě vůbec již od souvěkých řečníkův vychvalován co „kníže pokoje“, co nějaký prý Numa Pompilius ježto nenávidě války, snažil se všude křísiti umy mírulibé a prospěchy průmyslové. I sám také on v témže smyslu omlouval a značil povahu panování svého právě, že od svého povýšení k důstojenství královskému neznal pilnější touhy ani péče nežli o pokoj. „Mnozí jiní,“ tak říkal, „stáli po válkách a vítězstvích; nám nešlo než o zachování práva a spravedlnosti, mnozí hleděli množiti a šířiti panování své, my nestarali se nežli o čest koruny a o blahobyt obyvatelů jejích; jiní chtěli, aby lidé moci jejich se báli, my radili a sloužili národu nejinak než jako pilný otec čelední své rodině.“ Skutkové panování jeho, kteréž dosavad líčili jsme, neviní slov těchto z klamu. Poznali jsme arci, že vedl i on války, ale jen kterým se ctí vyhnouti se nemohli; a jestliže hojně se vkládal do záležitostí mocnářův sousedních, že toho nečinil nežli k žádosti jejich vlastní a vždy v úmyslu smíření a pokoje. Vznešený ouřad rozsudčí mezi mocnáři středoevropskými dostal se mu ne tak s ohledem na jeho moc brannou, jako raději za výtečného ducha jeho vlastnost, kterouž přátelé nazývali moudrostí a spravedliví nepřátelé chytrostí; neboť přátelé i nepřátelé uznávali v té věci přednost jeho nad jiné panovníky věku svého.

Vlastní životopis

Moji rodiče

Otec můj byl ve vší prostotě přece muž neobyčejný. Příroda udělila mu pronikavý rozum i bystrý vtip, kterýmž i já v dospělejším věku často jsem se obdivoval. Mnohostranná zkušenost, zdravý soud a pozorlivá paměť na vše, co kdy duchu jeho se představilo, znásobily ho jistou filozofií života, kterou nad sousedy své znamenitě vynikal; ale ani učenosti nebyl cele prázden, dychtivě a bedlivě čítaje každou knihu, která kdy do rukou se mu dostala. Ve všem, co se dotýkalo lidské mravnosti, býval nadmíru přísný, aniž kdy jakou něžností osvědčoval se k dítkám svým, ačkoliv o dobro jejich ochotně a upřímně se staral; vůle jeho bývala neoblomná, často i prchlivá…

I matka má byla jediná mezi tisíci; bylať čistý obraz neviny tiché domácnosti a mateřské lásky. Nepamatuji se, že by kdy vášeň nebo náruživost byla zkalila jasnou, ctnou a pokojnou duši její; nikdy myšlenka neslušná neopanovala mysli její, nikdy slovo nesvaté nevyšlo z úst jejích. Příkoří od zvášnivěného manžela svého snášela trpělivě; kdykoliv vznikla mezi otcem a dítkami nevole nějaká, ona dovedla ji pokaždé k dobrému konci. Literní vzdělanosti neměla naprosto, aniž rozuměla řeči které kromě mateřské; rozum přirozený a soud neporušený uchránily jí vší pověry a pobožnůstky. Byloť ji milovati každému, kdokoliv ji poznal.

Otázky k textům

1. Jak chápal Jiří z Poděbrad své poslání?
2. Jak Palacký nahlížel na Jiřího z Poděbrad?
3. Jaký vztah měl Palacký k rodičům, dle čeho tak usuzujete? Jakého uznání se rodičům dostává od svých dětí dnes.
4. Jaký druh charakteristiky autor užívá, co víte o charakteristice jako slohovém útvaru?
5. Vysvětlete pojem **kosmopolitní**.

Pavel Josef Šafařík (1795 – 1861)

Byl český a slovenský spisovatel, literární historik, slavista a jazykovědec slovenského původu. Pocházel z východního Slovenska, otec byl učitel a kazatel. Kromě na Slovensku studoval i v Jeně teologii, potom byl profesorem a ředitelem na srbském gymnáziu. V Praze mu Jungmann s Palackým zařídili plat 480 zlatých ročně na dobu 5 let pod podmínkou, že bude psát česky. Později odmítl nabídku profesora slavistiky v Berlíně. Ke konci života byl ředitelem Univerzitní knihovny.

Dílo:
Slovanské starožitnosti – zachycuje dějiny Slovanů od nejstarších dob do konce 10. století, základem jeho spisu je důkaz, že Slované jsou stejnými praobyvateli Evropy jako Řekové, Římané a Germáni.
Slovem o českém pravopise

Ukázka

Mnozí spisovatelé novější, zvláště jinonárodní, ve starých dějinách Slovanů nehrubě zběhlí, pokládali Slovany za národ zcela nový, teprva v 5tém stol., ve společnosti Hunův, Avarův a jiných asiatických cizojazyčníkův v Evropě se zjevivší. Kteréžto jejich domnění jakby velice bylo neprůvodné a mylné, soudný zkoumatel starožitností slovanských, ohlédne-li se v nejstarších pramenech a památkách jednak Slovanstva samého, jednak i jiných kmenův evropejských, a uváží-li věc bezpředsudně, všestranně a bedlivě, zajisté sám brzo a dokonale sezná. K dokázání toho, že národové kmene slovanského jsou obyvatelé Evropy prastaří, od nepaměti, neboli – což jedno jest – od předhistorické doby zde s jinými původními kmeny téhož plemene, jmenovitě s celtickým, německým, litevským, thráckým, řeckým a latinským, sídlící, celé přítomné pojednání, co do resultátův svých, posloužiti má.

1. Jak rozumíte slovu **resultátův**, uveďte další slova cizího původu.
2. Zařaďte ukázku do stylové oblasti a zdůvodněte.
3. Zdůvodněte pravopis interpunkce v textu.
4. Vyhledejte v textu slovesa a uveďte k nim synonyma.
5. Srovnejte ukázky od Palackého a Šafaříka.

Slovanská vzájemnost

Jan Kollár (1793 – 1852)

Byl básník, historik, jazykovědec a evangelický kněz slovenského původu, ale psal česky. Jeho otec byl rychtářem a syna dal do učení na řezníka, což Jana nebavilo a odešel z domova studovat teologii. Působil jako vychovatel, studoval v Jeně a tam se seznámil se svou budoucí ženou, která na něho měla obrovský vliv, on ji ztvárnil ve svých dílech jako ideál krásy – Mínu.

Nesouhlasil s osamostatněním slovenštiny, dostal se do konfliktu se Štúrovci, byl svými odpůrci dokonce zajat a pak osvobozen císařským vojskem a povolán do Vídně, kde se stal profesorem na univerzitě.

Dílo:
Slávy dcera – vyjadřuje ideu slovanské vzájemnosti, inspirací mu byla Danteova Božská komedie, sonety jsou rozděleny do tří zpěvů a pojmenovány podle řek Labe, Dunaj a Sála.

Ukázka

54
Lásko, lásko, ó ty sladký klame,
ó ty číše slasti nejvyšší!
Kde se duše s duší pomíší,

v citu jednom zem i nebe máme.

Ó kýž vnad tvých rychle užít známe
skryti světu v houšti nejtišší,
dřív než vicher zhoubný přispíší,
který, jak mě, loď i veslo zláme.

Kde jsi, kde jsi, sestro bohů věčných,
hosti srdci mému nevěrný,
dítě kvítků, dárce bolů vděčných**!**

Já jsem darmo k portu tvému spěchal,
anť mi zkvetlou orkán severný
růži vyrval, trny ostré nechal.

60
Cestu konám, měst a silnic hluky
lásku dusím, múzu zaháním,
smíchem ve dne, v noci žehráním
(žluči skoupá!) krotím srdce muky.

Sám být nesmím, city ona, zvuky
tato vnuká, co se odstraním,
lesy panny mněje, makáním
Mínu hledám, a jsou jedle, buky.

Tak je všecko ve mně v odporu:
skrývám se sám, i sám hledám sebe,
led jsou líce, oheň žily střebe;

v duši hřímá, čelo klidem jasním,
jiní naschvál, já jen navzdoru,
jiní v chyžkách, a já cestou básním.

62
Skryl se Říp a Libušina dvora
zlaté sídlo téměř spatřeno,
ano náhle slunce zatměno,
srdce strach a nohy jala vzdora.

Kde jsem? Kam jdu? A co za potvora
tam své kostmi věnčí temeno?
Čí krev, hroby? – A vtom zakleno
hromem z Krkonošů: „Bílá hora!“

Zpátkem, noho, z hory nade každou
černost tmavých nocí černější,
Médea to česká s dítek vraždou!

Milek slzy z oka mého zetře,

k Vltavě pak cestou přímější
neseme se v libědchnoucím větře.

72
Slávie, ó Slávie, ty jméno
sladkých zvuků hořkých památek,
stokrát rozervané na zmatek,
aby vždycky více bylo ctěno!

Od Uralů Tatrám na temeno,
v pouštěch, kde má vedro počátek,
až kde slunka mizí dostatek –
království jest tvoje rozloženo.

Mnohos nesla, avšak křivdy činů
nepřátelských všecky přežila,
ba i špatný nevděk vlastních synů:

tak, když jiní snadno v půdě měkké,
ty jsi trůny sobě tvrdila
na století rumích dlouhověké.

76
Pracuj každý s chutí usilovnou
na národu roli dědičné,
cesty mohou býti rozličné,
jenom vůli všickni mějme rovnou.

Bláznovství jest chtíti nemistrovnou
rukou měřit běhy měsíčné,
jako k plesu nohy necvičné
pokoušeti pro pochvalu skrovnou.

Lépe činí ten, kdo těží s málem,
stoje věrně na své postati,
velkýť je, buď slouhou, nebo králem:

často tichá pastuchova chyžka
více pro vlast může dělati
nežli tábor, z něhož válčil Žižka.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu termíny vracející se k naší či slovanské minulosti.
2. Koho autor ve své básni oslovuje a proč.

3. Najděte v textu prvky romantismu.
4. Vyložte celkovou ideu básnických ukázek.
5. Vyhledejte v textu epizeuxis.

František Ladislav Čelakovský (1799 – 1852)

Nejdříve působil jako vychovatel, později se stal redaktorem a profesorem slavistiky ve Vratislavi a v Praze, zabýval se sběratelstvím lidové slovesnosti. Jeho otec byl strakonický tesař. Studoval filozofii v Praze, z finančních důvodů musel přestoupit na lyceum v Českých Budějovicích, ale byl vyloučen za četbu J. Husa. Později studoval v Linci a v Praze, ale závěrečné zkoušky nedokončil. Živil se jako vychovatel a překladatel. Později se věnoval novinařině –Pražské noviny. Ke konci života působil jako profesor slovanské literatury.

Čelakovský je představitelem ohlasové poezie, což je umělá tvorba obdivující folklór, využívá postupy ústní lidové slovesnosti a kopíruje je.

Dílo:
Slovanské národní písně – 1. díl – české, moravské a slovenské písně, 2. díl – ruské, srbské a lužické v originále a v překladu, 3. díl nebyl plánován, jsou zde písně, které se nevešly do předchozích dílů.
Ohlas písní ruských – inspirace ruskými bylinami, převažují epické básně, hrdinou je krásný, mladý, odvážný muž bojující proti zlu, byliny vznikaly kolem roku 1400 v době tatarských nájezdů na Rusko.
Ohlas písní českých – vyjádřen ráz českého lidového života, převažuje lyrika a satira, prostší verše.
Mudrosloví národa slovanského v příslovích – je sbírka slovanských přísloví, poprvé jsou zde rozlišována pořekadla a přísloví, 15 000 tematicky seřazených přísloví, místy doplněny překlady či dodatky ke zvykům národa, k nimž se poutají.

Ukázky

Ohlas písní ruských – Bohatýr Muromec

Oj za horami, za vysokými,
za těmi lesy, za hustými,

a za lesy hustými lichvinskými
vyletoval jasný mladý sokol
na rychlých křídlech až pod oblaky,
a za tím za sokolem tři jestřábi,
tři zbojci - jestřábi jsou se hnali;
oni sokola obletovali,
oni k sokolu doletovali,
ostré zobce mu do těla zatínali,
až jsou oni sokola k zemi strhli,
a strhnuvše tak do smrti ubili.

Oj za horami, za vysokými,
za těmi lesy, za hustými,
a za lesy hustými lichvinskými
na koni se ubíral dobrý mládec,
on ne kvapem jel, a jen pojížděl
křížem ruce složiv, hlavu přikloniv,
jak by po širém poli hoře rozsíval.
I vzali se odněkud, přiskákali,
tři jezdci, všickni sobaky tatarské;
a oni dobrého mládce obskočili,
ze zad, z boku, zepředu naň doráželi,
ostré šavle mu do těla zatínali,
až jsou oni mládence s koně strhli,
a strhnuvše tak do smrti ubili.

Počali Tataré mládce svlíkati
z oděvu jeho drahého, stříbrného,
tož ze stříbrného i zlatého,
a jali se jeho oděv děliti,
ubitému jinochu se posmívati.
A zpod lesa, lesa hustého
vzav se tu odněkud kůň vyjíždí,
on nevyjíždí, on větrem letí,
a na tom na koni bohatýr Muromec,
Muromec ze slavného města Muroma.
Jedva Tatary zahlídnul, tři sobaky,
on z toulu vynímá kalenou střelu,
střelu pustí s tetivy hedvábné,
střela ta se zaryla v bílá ňádra,
v bílá ňádra prvního Tatařína.
A Muromec vytasil meč ocelový,
mečem tím ocelovým rozpůlil
v dvě půle druhého Tatařína.
A třetí Tatařín na kůň vyskočiv,
utíká maní nemaní v šíré pole;
i bylo se Muromci čemu smáti,
i bylo bohatýru takto mluviti:
„Hoj, kdo přede mnou utíká v šíré pole,
na toho já meče netasívám,

za ním já střely kalené nepouštívám,
a pouštívám tě, můj koni bujný!“

Tomu hlasu kůň bujný porozuměl;
on prvním skokem – do půl pole,
on druhým skokem – do Tatařína,
a třetím skokem Tataru přes hlavu;
i valí se, padá Tatařín k syré zemi,
na kusy lebka jeho roztřepena,
tož rázným kopytem koně bujného.

A vrátil se Muromec k dobrému mládci,
k mládci tomu dobrému, ubitému;
on vykopal hrob v širém poli,
do toho hrobu tělo položil,
za jeho duši se pomodlil,
a schytav a svázav koně tatarské
- on s nimi ujížděl ve svatou Rus.

Ohlas písní českých

Toman a lesní panna

Večer před svatým Janem
mluví sestra s Tomanem:
„Kam pojedeš, bratře milý,
v této pozdní na noc chvíli
na koníčku sedlaném,
čistě vyšperkovaném?“

„Do Podhájí k myslivci
musím ke své děvčici;
znenadání nemám stání,
zas mě čekej o svítání.
Dej, sestřičko, dej novou
košiličku kmentovou,
kamizolku růžovou.“

Jiskra padla pod koníčkem,
sestra volá za bratříčkem:
„Slyš, Tománku, radu mou,
nedávej se doubravou:
objeď dolem k Svaté hoře,
ať nemám po tobě hoře,
dej se raději v zápolí,
ať mě srdce nebolí.“

Nejel Toman doubravou,
dal se cestičkou pravou;

a v Podhájí u myslivce
nový domek jedna svíce,
hostí mnoho pospolu,
jizba plná hovoru.

Smutkem Toman obklopen
patří z koně do oken:
děvče láskou jen rozplývá,
na ženicha se usmívá;
otec jedná námluvy,
matka hledí obsluhy.

Jedli, pili, rozprávěli,
dobrou vůli spolu měli,
žádný na to nic nedbal,
kůň že venku zařehtal
a mládenec zavzdychal.

Panna jenom snoubená
najednou se zarděla;
svědomí ji přece tlačí,
šeptá cosi sestře mladší.
Sestřička od večeře
vyšla rychle za dvéře:
„Na věky se, Tomane,
milá s tebou rozstane,
jinému se dostane.
Najezdil jsi se k nám dosti,
dnes tu máme bližší hosti,
hledej sobě jinde štěstí.“

Toman koněm zatočil,
v širé pole poskočil,
zaťal zuby, smračil čelo,
kolem všecko neveselo.
Půlnoc byla, měsíc zašel,
sotva jezdec cestu našel;
prudce hned, pak loudavě
ubíral se k doubravě.
„Všecky krásné hvězdičky
ze tmy jsou se prosypaly,
proč vy, moje mladé dni,
ve tmách jste se zasypaly!“

Jede, jede doubravou,
les šumí mu nad hlavou,
větřík chladný z noci fouká,
nad ouvalem sova houká;
koník blýská očima,
koník stříhá ušima.

Cupy, dupy z houštiny
letí jelen v mejtiny,
na jelínku podkasaná
sedí sobě lesní panna;
šaty půl má zelené,
půl kadeřmi černěné,
a ze svatojánských broučků
svítí pásek na kloboučku.

Třikrát kolem jak střela
v běhu koně objela,
pak Tomanovi po boku
vyrovnává v plavém skoku:
„Švarný hochu, nezoufej,
bujným větrům žalost dej,
jedna-li tě opustila,
nahradí to stokrát jiná.
Švarný hochu, nezoufej,
bujným větrům žalost dej!“
To když sladce zpívala,
v oči se mu dívala
lesní panna na jelenu,
Toman cítí v srdci změnu.

Jedou, jedou pospolu
měkkým mechem do dolu,
panna Tomanu po boku
vyrovnává v plavném skoku:
„Švarný hochu, skloň se, skloň,
jenom dále se mnou hoň;
líbí-li se ti mé líce,
dám radostí na tisíce.
Švarný hochu, skloň se, skloň,
jenom dále se mnou hoň!“
To kdy panna zpívala,
za ruku ho ujala;
Tomanovi rozkoš proudem
prolila se každým oudem.

Jedou, jedou dál a dál
podle řeky, podle skal,
panna Tomanu po boku,
vyrovnává v plavném skoku:
„Švarný hochu, můj jsi, můj!
K mému bytu se mnou pluj;
světla denního v mém domě
věčně nezachce se tobě.
Švarný hochu, můj jsi, můj –
k mému bytu se mnou pluj!“

To kdy panna zpívala,
v ústa jezdce líbala,
v náručí ho objala.
Tomanovi srdce plesá,
uzdu pouští, s koně klesá
pod skalami prostřed lesa.
Slunce vyšlo nad horu,
skáče koník do dvoru,
smutně hrabe podkovou,
řehce zprávu nedobrou.

Sestra k oknu přiskočila
a rukama zalomila:
„Bratře můj, bratříčku můj!
kde skonal jsi život svůj?“

Otázky k textům

1. O jaký druh poezie jde v první ukázce?
2. Jaké vlastnosti má bohatýr – doložte na ukázce.
3. Jak se rozvíjí děj Tomana a lesní panny a jak se na konfliktu podílejí lidé a příroda?
4. Co je to balada? Doložte na druhé básni konkrétní rysy balady.
5. Jakou funkci má v textu přímá řeč?

Rukopis královédvorský a **Rukopis Zelenohorský (RKZ)** – byly padělky, za jejichž původce byli pokládáni jejich nálezci Václav Hanka a Josef Linda, měly však velký ohlas, spory o jejich pravost se vedly po celé 19. století v několika vlnách, chtěli dokázat nezávislost češtiny na němčině v literární, historické, kulturní a jazykové oblasti. Rukopis zelenohorský byl datován do 9. stol. a Rukopis královédvorský do 13. stol., Dobrovský jako první označil veřejně Rukopis zelenohorský za padělek a Václava Hanku označil za autora, proti němu se postavila mladá generace – Palacký a Šafařík. RKZ prošly chemickými testy, které poukázaly na jejich nepravost. Do sporů se zapojil i T. G. Masaryk. Rozbor písma prokázal nejvíce chyb, byl proveden i chemický a kriminalistický rozbor, byl použit starý pergamen, odstraněn starý text a vytvořen nový, velmi kvalitní je práce s malovanými iniciálami, které byly částečně využity. Výzkum z roku 1885 dokázal, že na iniciále N je použita tzv. berlínská modř, která se používala až od roku 1724., patina byla uměle vytvořena, prokázalo se, že jde o dílo více lidí, předpokládá se, že Hanka napsal lyrické verše a Linda epické.

Ukázky

Rukopis Královédvorský

Běháše jelen po horách,
po vlasti poskakova,
po horách, po dolinách
krásná parohy nosi.
Krásnýma parohama
hustý les proráže,
po lese skákán
hbitými nohami.
Aj tu Junon po horách chodíva,
dolinami chodíva v luté boje,
hrdú braň na sobě nosíva,
braniu mocnú rozráže vrahóv sluky.
Nenie już junoše v horách,
podskočí naň zdě lstivo lutý vrah,
zaměši zraky zlobú zapolena,
uderi těžným mlatem v prsi –
ze vzněchu nutno žalostní lesi,
vyrazi z junoše dušu, dušicu.

Sě vyletě pěkným, táhlým hrdlem,
z hrdla krásnýma rtoma.

Aj tu leže, teplá krev
za dušicú za otletlú,
syrá země vřelú krev pije.
I by v každej děvě po žalním srde(č)ce.

Leže junoše v chladnej zemi,
na junoši roste dubec, dub,
rozkládá sě v suky šíř a šíř.
Cházievá jelen s krásnýma rohama,
skáče na nožicích ručiech,
vzhóru v listie piená táhlé hrdlo.

Sletujú sě tlupy bystrých krahujcev
ze vsja lesa sěmo na sěn dub,
pokrakujú na dubě vsici:
„Pakde junoše zlovú vraha!“
Junoše plakachu vsě děvy.

Rukopis zelenohorský

Libušin soud

Vltavo, aj proč svou kalíš vodu?
K čemu kalíš vodu stříbropěnnou?
Zdaž tě lítá rozvlnila bouře,
sesypavši mračno širých nebes,
opláknuvši zelených hor hlavy,
vypláknuvši zlatopískou hlínu? –

Jakže bych já vody nekalila,
když se vadí dva rodní bratři,
rodní bratři o dědictví otce!
Vadí se to krutě mezi sebou
lítý Chrudoš na Otavě křivé,
na Otavě křivé, zlatonosné,
Stahlav chrabrý na Radbuze chladné;
oba bratři, oba Klenovici,
z větve staré rodu Popelova,
který přišel s pluky s Čechovými
v tyto žírné kraje přes tři řeky.

Přiletěla družná vlaštovice,
přiletěla od Otavy křivé,
sedla na okénko rozložité
v Libušině otců zlatém sídle,
sídle otců, svatém Vyšehradě,
běduje a naříká si smutně.

Když to slyší jejich rodná sestra,
rodná sestra v Libušině dvoře,
prosí kněžnu uvnitř Vyšehradu
v předsíni své stanoviti právo,
pohnati sem bratry její oba,
rozsouditi je pak po zákonu.

Káže kněžna vypraviti posly;
k Zutoslavu od Libice bílé,
kdež jsou doubraviny krásné, mladé;
k Litoboru v Chlumec Dobroslavův,
Orlici kde Labe pije právě;
k Ratiboru od hor Krkonoší,
Trut kde zahubil saň lítou kdysi,
k Radovanu z Kamenného Mostu,
k Jaromíru od Brd řeckoplodných,
k Střeziboru od Sázavy ladné,
k Samorodu od Mže stříbronosné,
ke všem kmetům, vladykům a lechům,

k bratrům Chrudoší a Stahlavu též,
rozvaděným o dědictví otce.

Když se sešli vladyky a leši
na Vyšehrad (v Libušino sídlo),
každý zased podle rodu svého;
sedla kněžna v běloskvoucí říze
na otcovský stolec v slavném sněmu.

Věhlasné dvě děvy vystoupily,
vyučené věštbám neomylným;
jedna drží desky právodatné,
druhá meč pak křivdy trestající;
proti nim byl plamen pravdozvěstný,
pod nimi pak svatocudná voda.

Řekla kněžna se zlatého stolce:
„Moji kmeti, vladyky a leši!
Bratrům těm zde rozhodněte právo,
kteřížto se vadí o dědictví,
o otcovské statky mezi sebou.
Po zákoně věčně živých bohů
budou jím buď oba spolu vlásti,
neb se rozdělí jim rovnou měrou.
Moji kmeti, vladyky a leši!
Rozhodněte moje výpovědi,
po vašem-li budou po rozumu;
nebudou-li po rozumu vašem,
stanovte jim sami nový nález,
jenž by smířil rozvaděné bratry!“

Klaněli se vladyky a leši,
počali pak tiše hovořiti,
hovořiti tiše mezi sebou,
chváliti ty výpovědi její.

Litobor vstal z Chlumce Dobroslava,
jal se těmi slovy hovořiti:
„Slavná kněžno na otcovském stolci!
Výpovědi tvé jsme rozmyslili,
seber hlasy po svém shromáždění!“

Sebraly hned hlasy děvy soudní,
sbíraly je v osudí tam svaté,
daly je pak lechům provolati.

Radovan vstal z Kamenného Mostu,
jal se hlasy přepočítávati,
většinu pak provolal hned lidu,
lidu k rozsouzení svolanému:

„Oba rodní bratři Klenovici,
z větve staré rodu Popelova,
který přišel s pluky s Čechovými
v tyto žírné kraje přes tři řek,
o dědictví své se takto smiřte:
budete jím oba spolu vlásti!“

Povstal Chrudoš od Otavy křivé,
žluč se rozlila mu po útrobě,
třásly se mu vztekem všecky údy;
máchnul rukou, zařval jarým turem:
„Běda ptákům, k nimž se zmije vkrade,
běda mužům, jimiž žena vládne!
Muži jenom sluší mužům vlásti,
prvorozený má právo dědit!“

Vstala Libuše se svého stolce,
řekla: „Kmeti, vladyky a leši!
Slyšeli jste pohanění moje,
suďte sami po zákonu právo!
Nebudu již souditi vám svády:
Volte muže mezi sebou rovna,
kterýž by vám vládl po železu –
dívčí ruka na vás k vládě slabá!“

Ratibor vstal od hor Krkonoší,
jal se těmi slovy hovořiti:
„Nechvalno nám v Němcích hledat právo,
u nás právo po zákonu svatém,
které přinesli sem otci naši
v tyto (žírné kraje přes tři řeky).“

Novočesky upravil A. Frinta

Otázky k textům

1. O čem vyprávějí obě ukázky?
2. Kde se příběh odehrává – Libušin soud – vyhledejte místní jména.
3. Převyprávějte příběh o Libuši.
4. Co víte o rukopisech?
5. Vyhledejte v druhém textu epanastrofu.

Význam národního obrození

Význam národního obrození spočívá v tom, že se podařilo vypracovat jazykovou normu spisovné češtiny, postavit ji na úroveň ostatních jazyků, prokázat slovanskou vzájemnost, ale i hodnotu národa včetně jeho bohaté historie a literárních památek.

1. Vysvětlete podstatu národního obrození.
2. Které představitele jazykové linie znáte?
3. Jakou roli sehrály v době národního obrození rukopisy?
4. Kdo se zabýval sběratelskou činností?
5. Co víte o největším historikovi této doby?
6. Rozdělte slovanské jazyky.
7. Jakou roli sehrála slovanská otázka v době NO a kdo jsou jejími představiteli?
8. Které fáze NO znáte?
9. Přibližte aktivity J. Jungmanna.
10. Které představitele obhajoby slovanství znáte, co o nich a jejich dílech víte?

8. Romantismus ve světové a české literatuře

8.1. Romantismus ve světové literatuře

- rozvinul se mezi dvěma revolučními roky 1789 a 1848 a reagoval na vznik a upevňování kapitalismu,
- název pochází od slova román, které se velmi rozšířily a měly příchuť neskutečna,
- stál v opozici proti rozumovému klasicismu a osvícenství, zdůrazňoval sílu citů, lásky, fantazie a iracionality (proti rozumovosti), hlavním hrdinou se stal člověk spontánní, originální a plný představivosti a žijící ve snech a ideálech, ale dostává se do konfliktu se společností, v níž se cítí osamocený a odcizený, nikdo mu nerozumí; východisko hledá v přírodě, exotice, minulosti, fantazii, mystice, lidu a lidové slovesnosti,
- hrdina se často ztotožňuje s autorem, opovrhuje konvencemi, je výjimečný a osamělý, z nemožnosti uskutečnit své záměry propadá spleenu (životní únavě, nudě), často se nešťastně zamilovává až tragicky a je obestřen tajuplností, touží po

lásce, ale ví, že ji nenajde, miluje nešťastně – miluje vysněný ideál, nikoliv konkrétní ženu,
- spisovatelé nenapodobují klasické vzory, ale tvoří nové literární hodnoty a uplatňují osobní přístup k realitě; svoboda tvorby, obohacení jazyka o lidovou mluvu, archaismy, metaforičnost, hudebnost a rozvinuté vnímání barev, převaha lyrickoepických žánrů: - veršovaná povídka,

- epos,

- dramatická báseň,
- próza - historická povídka a román s pečlivým prokreslením doby,
- neexistuje v čisté podobě, ale mísí se se sentimentalismem, preromantismem a přechází v realismus.

Anglie

Georgie Gordon Byron (1788 – 1824)

Šestý baron z Rochdale, básník, přední představitel romantismu. Od dětství ho trápila vrozená nemoc nohy; chůva ho vedla k náboženství, četl historické a rytířské romány – básníkovy rytířské ideály. Ve 13 letech podědil po strýci titul a pozemky, později nastoupil do soukromé školy, zamiloval se do dívky ze sousedního panství, ale láska to byla pouze platonická.

Studoval na vysoké škole, na pokoji žil s dívkou převlečenou za chlapce, po studiích v Cambridgi se vrátil domů, ale v Anglii ho nic nedrželo, zadlužil se a odcestoval do Lisabonu, Seilly, navštívil Maltu, Albánii a Řecko. Cestou začínal pracovat na Childe Haroldově pouti.

Jeho život zahrnoval spoustu výstřelků, milostných skandálů, rozvod a obvinění z incestu. Bojoval proti Turkům během řecké války o nezávislost. Nenáviděl bezpráví a tyranii. Jeho přítelem byl Percy Bysshe Shelley.

Dílo:
Childe Haroldova pouť – je rozsáhlá, volně komponovaná lyricko-epická skladba, má 4 zpěvy, popisující hrdinovo putování z Anglie do Portugalska, Španělska, Albánie, Turecka a Řecka, autobiografické prvky, hlavní hrdina je zahořklý, nedůvěřivý k lidem, putování mu pomáhá překlenout realitu života, dílo začíná jako satira na rytířské romány a pokračuje jako básníkův deník. Childe znamená česky panic, což byl středověký titul pro čekatele na rytířství.

Ukázky

Chtěl bych být na své Vysočině

Chtěl bych být na své Vysočině
zas bezstarostným dítětem,
přes potok skákat, do jeskyně
ve skalách skrýt se před světem.
Svobodnou duši nemůže
hřát přepych saské nížiny,
chce volný výhled na moře,
skalnaté drsné výšiny.

Štěstěno! Jen si nazpět vem
úrodná pole, pyšné jméno,
ty ruce v spěchu otrockém,
kterých je všude nastaveno.
Vrať mě zas do mých rodných skal,
kde divoký hlas moře hřímá,
to – a nic víc bych nežádal –
chci jenom tebe, mladosti má!

Na zemi krátce ještě dlím,
však vím, že život není při mně.
Ach, proč nám halí noční stín
chvíli, v které se rozloučíme.
Já měl jsem vizi – skvostný sen,
jaký se potom s pravdou střetá.
Proč v jejím lesku studeném
jsem procit do tohoto světa?

Je pryč, koho jsem miloval,
přátelé z dětství, ti jsou v dáli.
Jak smutně bije srdce dál,
když naděje jsme pochovali!
Ač veselí jsou kumpáni,
ač rozptýlení je mi přáno,
ač rozkoš umdlít nedá mi,
je srdce – srdce – pořád samo.

Jak nudně vždycky hlas mi zněl
těch, s nimiž od anebo jmění
mě pojí: přátel, nepřátel?
Jen společníků v rozptýlení!
Mít hrstku věrných druhů teď,
rostenců, stará léta znova,
víc nevkročím v tu noční změť,
kde žert a radost jsou jen slova.

Líbezná, krásná ženo ty,
naději, útěcho má drahá!
Jak sevřely mě temnoty,
když mi tvůj úsměv nepomáhá!
Bez jediného povzdechu
bych vzruch a loučení ta tklivá
dal za poklidnou útěchu,
která se prý snad v ctnosti skrývá.

Jak rád bych míjel hlučný dav,
necítil k lidem nenávist.
Je temný duch jen v přítmí zdráv,
jen v smutném údolu si jist.
Ach, hrdličkou být v oblacích,
která se k svému hnízdu vrací,
nebeskou klenbu proťal bych
a došel klidu, jak ti ptáci.

Přeložila Hana Žantovská

Childe Haroldova pouť

17. Ó, Benátky! Ač prosty vyšších met,
svých dějů nedbáte, svých velikánů:
jeť vaší láskou Tasso! K němu vznět
měl roztít uzel, jenž vás poutá k pánu
jhem otrockým! Svět zří-li vaši ránu,
tvář národů, tvář Anglie ať z hloubi
se zardí. Mělas, kněžno oceánu,
mu děti chránit! Za Benátek zhouby
mni na svoji, nechť kol tě chranné moře vroubí!

…

42. Italie! Italie! Tvá krása
jest věnem osudným, jak doposud
tvá přítomná i zašlá strast to hlásá;
tvé sladké čelo brázdí žal i stud,
tam žhavým písmem psán tvých dějů trud.
Ó, kéž má měně krás a více síly
tvůj drahý kraj, - kéž volen jest, ať chud,
prost lupičů, již tlačí, rvou tvé žíly,
tvou cedí krev – a pláč tvé trýzně lokat pílí.

…

44. Mlád putoval jsem, kudy Říman šel –
kdys přítel největšího syna Říma,

druh Ciceronův. Koráb s větrem spěl
vod jasnomodrých rovinou, kde zpříma
Megara vzešla před očima mýma;
Aeginu i Piraeus v právo zříti
a Korint vlevo. Dosud vše tak dřímá,
jak jsem to s přídi zřel, a v rum se řítí,
jak onen Říman již to viděl rumem býti.

…

57. Florentský nevděku! Spí Dante v dálce
jak Scilo kdys při hněvivém oři;
stran sváry v horší nad občanskou válce
jej vyštvaly, a marně se mu koří
teď vnuci vnuků v kajícném svém hoři,
jej na vždy slavíce! A vavříny,
z nichž jméno Petrarky se skvoucí noří,
ty rostly z půdy jiné krajiny;
měl lásku, slávu, hrob, - však neměl otčiny.

Boccaccio vzdal svůj popel zemi rodné,
 leč k velikánům jejím nepohřben!
On, mluvě toskánské dav znění svodné
jak Sireně, žeť hudbě podoben
zvuk jejích slov, - zdaž hymnami byl ctěn
té sladké řeči své: Ne, z hrobu klidu
hyenou zbožné vášně vyvržen,
spát nesměl s nejmenšími svého lidu,
by nevzpomněl naň vzdech při lůžka jeho vidu.

…
Mé duše město! vlasti má! ó, Říme!
Ty mrtvých říší máti samotná!
Svá sirá srdce k tobě obracíme,
ať patří, jak ta malá, nezkrotná
jich utrpení jsou jen nicotná,
kde ční tvé cypřiše, zní skuhrot výra,
a chrámy, trůny noha klopotná
v rum zdupává! Nás chvilka žalu svírá, -
a svět nám pod nohou – jak prach náš křehký – zmírá.

…

80. Got, křesťan, válka, příval, oheň, čas –
vše o plen sedmi pahorků se dělí;
lesk slávy hvězdou po hvězdě jim zhas,
a barbar koňmo sjížděl stráň, kde spěli
kdys na Kapitol vítězové skvělí.
Tu pahýl sloupu, zbytek věže ční;
kol chaos rozvalin se matně bělí

a luna svítí v něj. Kdo říci smí:
„ zde bylo,“ neb: „zde jest,“ kde dvojí noc vše tmí?

…

91. On přišel, viděl, zvítězil! – Však ten,
jenž orly galské ochočil si k letu
jak sokolíky na kořist a plen
a tak je vodil k dobývání světů,
ten s hluchým srdcem, jež svých lepších vznětů
dbát nezná, marnivý ten slaboch síly,
jenž na ctižádost svou jak na koketu
lstné zraky upírá: ten chvatně pílí –
kam? zdaž to vyznat smí? zdaž odpoví, kam cílí?

…

97. Hle, krví upila se Francie,
by vychrlila zločin! Zkázou bývá
vždy svobodě tak divá orgie,
neb hrůza dnů, v něž nazpět zrak se dívá,
a vilná ctižádost, jež obezdívá
zdí tvrdou lidstvu vše, več ono doufá,
i chlubný obdiv, který v posled zbývá;
toť lest, jež zmámit člověka si troufá,
že padlý podruhé, si věčně v robství zoufá.

...

98. Přec, svobodo! tvůj prapor potrhaný
jak hromoklín vlá větru navzdory,
hlas polnic tvých, ač mroucí, udolaný,
vždy přehlaholí bouřné vichory;
tvůj strom je květů prost a bez kory,
již sekera mu sráží; ale šťáva
ti bují v kmen, a v dálné prostory
tam na sever tvé símě napadává
i vzejde v sladší plod, neb lepší vesna vstává.

Otázky k textům

1. Vyjádřete hlavní myšlenku prvního textu a doložte konkrétními verši.
2. Vyhledejte v textech znaky romantismu.
3. Najděte v textu zastaralé a knižní výrazy, ale i poetismy.
4. Vyhledejte prvky autobiografie.
5. Najděte jména starých autorů, zařaďte je do období a připomeňte jejich dílo.

Percy Bysshe Shelley (1792 – 1822)

Byl romantický básník, stal se idolem pro další generace básníků. Základní vzdělání získal doma, v roce 1802 nastoupil do akademie, kde se často stal obětí šikany, zejména pro svůj dívčí vzhled a aristokratický původ, měl velmi výbušnou povahu, ale neuměl se rvát. Později promoval na Oxfordské univerzitě, kde prý příliš nenavštěvoval přednášky, ale věnoval se 16 hodin denně četbě. Za svoje názory ve svém díle byl vyloučen ze studií, měl možnost rehabilitace, když se do celé záležitosti vložil jeho otec a musel se zříci svých názorů, což odmítnul a došlo k definitivnímu rozkolu mezi ním a otcem.

V 19 letech se ve Skotsku oženil s 16letou dívkou, pozval přítele Hogga i s jeho manželkou, aby s nimi bydleli, ale jeho mladá žena odmítla zavedení vícečlenného manželství a odstěhovali se do Keswicku. Po nespokojeném 3letém manželství opustil těhotnou manželku i s dítětem, zamiloval se do 16leté Mary a odchází s ní i její nevlastní sestrou do Švýcarska, kde se usadili, ale brzy se vrátili do Anglie. Později se opět vrátili do Švýcarska, kde se stýkal s Byronem, což vzájemně ovlivnilo jejich tvorbu.

Návrat do Anglie byl šokující – jeho první žena spáchala sebevraždu – utopila se, rozhodl se oženit s Mary, neboť chtěl získat děti do svého opatrovnictví, ale děti byly svěřeny do péče adoptivní rodiny. Jeho děti, které měl s Mary, zemřely během jednoho roku. Měsíc před třicátými narozeninami Shelley utonul na svém škuneru během nečekané bouře. Diskutovalo se i možné vraždě z politických důvodů, ale vedly se i další spekulace. Jeho tělo bylo spáleno.

Dílo:
O zeleninovém způsobu stravování – eseje o vegetariánství.
Odpoutaný Prométheus – autor se nechal inspirovat řeckou mytologií, Prométheus ukradl bohům oheň a přinesl ho lidem, byl potrestán, přikován ke skále a každý den mu orel vyklovnul játra, která opět dorostla až do té doby, než byl propuštěn, ale pro vzpomínku musel nosit prsten s kamenem ze skály.

Ukázka

Odpoutaný Prométheus

Jupiter: Mocnosti nebe, které sdílíte
mou moc a slávu tím, že sloužíte mi,
teď radujte se, už jsem všemohoucí.
Vše se mi poddalo, jen lidská duše
jak neuhasitelný oheň plane
k nebesům s výčitkou a pochybností
či s bědováním, vzdornou modlitbou.
Vzpurně se zvedá, čímž by ohrozila
tu naši starou říši, která stojí
na dávné víře, na pekelném strachu.
Ač moje kletby na ni padají
jak vločky sněhu na lysý štít hory
a ulpí v ní, ač v temnotách mých hněvů
vylézá na skaliska života,
jež zraní duši jak led nahé nohy,
přece je povznesena nad bědy
nezdolnou touhou. Ale brzy padne.
Právě teď zplodil jsem zas nový div,
osudné děcko, teror pozemský,
jenž číhá na určenou hodinu.
Z prázdného Demogorgonova trůnu
si vezme strašnou sílu věčných údů,
kterou se halil onen hrozný duch.
Pak sestoupí a zašlápne tu jiskru. (…)

(Přiblíží se vůz hodiny. Sestoupí Demogorgon
a zamíří k Jovišovu trůnu.)

Kdo jsi strašný zjeve? Mluv!
Demogorgon: Jsem věčnost. Horší jméno nechtěj znát.
Sestup a následuj mě do propasti.
Jsem tvůj syn, jak jsi synem Saturna.
Jsem mocnější než ty a musíš se mnou
přebývat v tmách. Své blesky nezvedej.
Nebeskou tyranii neudrží
už nikdo, ani se jí nezmocní.
Chceš-li však, můžeš zkusit svoji sílu,
jako se kroutí zašlápnutý červ až do smrti.
Jupiter: Ty hnusný netvore!
I tak tě pod titánským vězením
rozdrtím. Na co čekáš?
Milost! Milost!
Bez slitování, bez milosti, lhůty!
Kéž učinil bys soudcem mého soka,
jenž na Kavkaze visí vyprahlý

mou pomstou, ten by mě tak neodsoudil.
Což není vládcem světa on, ten dobrý,
smělý a spravedlivý? Kdo jsi ty?
Bez spásy, odvolání!
Klesni se mnou,
klesneme v mocných vlnách svého pádu,
jak vysíleně spadnou sup a had
v zápase nerozlučně spleteni
do moře. Jen ať peklo otevře
hráze svých rozbouřených plamenů
a pohřbí jimi do bezedných prázdnot
ten zpustošený svět a s ním i nás,
vítěze s poraženým, s troskami
toho, oč spolu zápasili.
Běda,
živly mě neposlouchají. Já klesám
omámen hloub a věčně, věčně hloub.
Nepřítel nade mnou jak mračno halí
můj pád do svého vítězství. Ó běda! …

(Na Kavkaze; Prométheus, Herkules, Iona, Země, duchové, Asia a Pangea ve voze s duchem hodiny. Herkules odpoutá Promethea a ten sestoupí.)

Herkules: Přeslavný duchu, teď má síla slouží
jak otrok moudré odvaze a lásce,
jež dlouho trpěla, a tobě, jenž
je ztělesňuješ.
Prométheus: Mně tvá milá slova
jsou sladší nežli svoboda, tak dlouho odňatá.
Asie, mé jasné světlo,
obraze nikdy nepoznané krásy,
a nymfy, jež jste změnily svou péčí
ta dlouhá muka v krásnou vzpomínku,
už nikdy sbohem. Já znám jeskyni
obrostlou vonícími rostlinami,
jež květy, listím zacloňují den,
a s dlažbou z žilkovaných smaragdů,
uprostřed kterých tryská zvučný pramen.
Z klenutí visí zmrzlé slzy hor
jak stříbro, sníh či jehly démantů
a vydávají neurčité světlo.

Otázky k textu

1. Které bohy z řecké mytologie znáte?
2. Je v textu naznačen milostný motiv, kde?

3. Určete slovní druhy: **neurčité, kterých, jak, či, nepoznané**.
4. Označte tvar**: ó běda!**
5. Na základě textu zkuste charakterizovat hlavní osoby.

Walter Scott (1771 – 1832), [voltr skot]

Byl potomkem starého šlechtického rodu, anglický spisovatel, zakladatel světového historického románu. Miloval Skotsko a dějiny, od dětství byl postižen dětskou obrnou a ochrnul na jednu nohu, mládí prožil u svého dědečka na rozhraní Anglie a Skotska, kde si velmi oblíbil pohádky a lidovou slovesnost.

Studoval práva a působil jako advokát, později se stal starostou okresu, kde vlastnil statek, v roce 1826 se dostal do vážných finančních problémů, přišel o veškerý majetek a zadlužil se, protože nakladatelství, jehož byl podílníkem, ohlásilo úpadek, pilně psal knihy a za čtyři léta dluh splatil. Dva roky před smrtí ho ranila mrtvice, později se tento záchvat opakoval v Itálii a po převozu do svého sídla zemřel.

Dílo:

Ivanhoe [ajvnhou] – je historický román, nejúspěšnější dílo, děj se odehrává ve střední Anglii na sklonku 12. století, v době křižáckých výprav a sporů mezi normanskými a saskými šlechtickými rody. Král Richard Lví srdce se vracel z křížové výpravy a ze zajetí do vlasti, za jeho nepřítomnosti vládl zemi jeho bratr Jan, zvaný Bezzemek, podlý, intrikánský člověk stranící normanským šlechticům, kteří terorizovali lid a chtěli zničit všechna práva staré saské šlechty. Již dříve se do Anglie vrátil i mladý saský rytíř Wilfred Ivanhoe a zamiloval se do lady Roweny, která jeho city opětovala a odmítala nabídky normanského křižáka Briana. Ivanhoe padl do zajetí normanských šlechticů i s Rowenou, podstoupil zápas a byl zraněn, ošetřovala ho krásná židovská dívka Rebeka a bezmezně se do něho zamilovala. Král Richard v převlečení za Černého rytíře, za pomoci Robina Hooda a dalších přátel, zbavil svého bratra vlády a usedl na trůn, odpůrce ztrestal a nastolil pořádek. Rebeka byla označena za čarodějnici a odsouzena k upálení na hranici, žádala, aby o její vině rozhodl souboj, kde bude jejím obráncem Ivanhoe. Zachránil ji a ona odjela se svým otcem z Anglie. Rowena si vzala za muže Ivanhoea.

Waverley

Ukázka

Ivanhoe

„Ne“, odpověděla Rebeka. „Templář zničil prkno, po kterém přecházeli. Jen málo obránců se dostalo s ním zpět do hradu. Ty výkřiky a nářek, který se rozléhá, mluví o osudu ostatních. Běda! Vidím, že je ještě horší dívat se na vítězství než na bitvu samu!“
„Co dělají teď, dívko?“ naléhal znovu Ivanhoe. „Dívej se pořád, teď není čas omdlévat nad trochou krve.“
„Zatím je konec,“ řekla Rebeka, „naši přátelé se opevňují uvnitř dobytého předvalu. Jsou tak dobře kryti před nepřátelskou střelbou, že posádka vysílá po nich jen tu a tam ránu, spíš aby je znepokojovala, než aby jim škodila.“
„Naši přátelé jistě nenechají nedokončeno, co tak šťastně začali a dovedli tak daleko. – Ó ne! Věřím v dobrého rytíře a jeho sekeru, která drtí dub i železo. – Podivno,“ zamumlal k sobě, „existují tedy dva lidé s tak zoufalou odvahou – zámek a závora na černém poli, co to asi znamená? – Nevidíš, Rebeko, nic, z čeho by byl možno poznat, kdo je ten Černý rytíř?“
„Nic,“ odvětila Židovka. „Všechno je na něm černé jako havraní křídlo. Nemohu nalézt nic, co by ho jinak vyznačovalo. Když jsem však viděla jeho sílu v boji, myslím, že bych ho poznala mezi tisíci bojovníky. Spěchá do nejtužší seče jako k hostině. Je v tom víc než síla; jako zápasník vkládal celou duši i odvahu do každé rány, kterou zasazuje nepřátelům. Kéž mu Bůh odpustí každou prolitou kapku krve! Je hrozné, a přece velkolepé vidět, jak srdce a paže jednoho muže vítězí nad stem lidí!“
„Rebeko, vylíčilas hrdinu!“ zvolal Ivanhoe. „Jistě jen odpočívají, aby si oddechli anebo sehnali něco, po čem by překročili příkop. S vůdcem, jak jsi ho vylíčila, nemůže být nikdo zbabělý, nikdo nemůže chladně váhat, nikdo si nemůže dovolit vyhnout se statečnému činu, neboť nesnadnost a obtíž činu jej zároveň činí slavným. Přísahám na čest svého rodu, při jménu krásné ženy, kterou miluji, že bych dal deset let zajetí za jediný den boje po boku takového rytíře a v takovém zápolení!“
„Běda!“ pravila Rebeka, opouštějíc místo u okna a přestupujíc k raněnému rytíři. „Ta netrpělivá touha po boji, to, jak zápasíš se svou slabostí a lituješ jí – uškodí jistě tvému vracejícímu se zdraví. Jak můžeš chtít zasazovat jiným rány, dokud jsi nezahojil ty, jež jsi sám utržil?“
„Rebeko,“ odpověděl, „nevíš, jak těžko je pro muže cvičeného v rytířství zůstat nečinným jako kněz nebo žena, když se kolem něho dějí hrdinné činy. Láska k boji je chléb, kterým žijeme – prach, zdvižený bojem, je vzduchem, bez něhož nemůžeme žít! Nežijeme a nechceme žít, leč ve vítězství a slávě. To jsou, dívko, zákony rytířství, na něž jsme přísahali a jimž obětujeme vše, co je nám drahé.“
„Jaká bída,“ povzdechla Židovka. „A co jiného je to, statečný rytíři, než oběť démonu marnivosti a zkouška v Molochově ohni? Co zbude z vší té krve, kterou proléváte, z bolesti a strázní, která snášíte, ze slz, které vaše činy způsobí, až smrt zlomí kopí silného muže a předstihne rychlostí jeho válečného oře?“
„Co zbude?“ zvolal Ivanhoe. „Sláva, děvče, která pozlatí náš hrob a učiní nesmrtelným naše jméno.“
„Sláva?“ opakovala Rebeka. „Což rezavý krunýř, zavěšený jako znak nad potemnělým a zašlým hrobem bojovníka – vyrytý otlučený nápis, který nevzdělaný mnich pracně slabikuje zvídavému poutníku – je to snad odměna za to, že jste obětovali každý laskavý cit, že jste sami žili bídně a také jiným připravili bídný život? Nebo záleží tolik na neumělých rýmech potulného pěvce, abyste tak nesmyslně

obětovali lásku k rodině, něžný cit, klid a štěstí, jen abyste se stali hrdiny balad, které zpívají potulní minstrelové večer nad pivem opilým sedlákům?“
„U duše Herewardovy,“ přerušil ji rytíř netrpělivě, „mluvíš, dívko, a věru nevíš o čem. Chtěla bys uhasit čistý oheň rytířství, který jedině odlišuje vznešené od nízkých, ušlechtilého rytíře od sedláka a divocha; uhasit ducha, který cení čest daleko výš, ne utrpení, dává nám zvítězit nad bolestí, svízeli a utrpením a učí nás nebát se jiného zla než hanby. Nejsi křesťanka, Rebeko, a proto jsou ti cizí vznešené city, jimiž se dmou ňadra urozené dámy nad činem, kterým milenec prokázal svou lásku k ní. Rytířství – vždyť to je, děvče, zdroj všech vznešených a ryzích citů – opora utlačených, náprava bezpráví a hráz tyranské zvůle. Bez něho by šlechtictví bylo jen prázdným slovem. Jen v stínu rytířského oštěpu a štítu je svoboda bezpečná.“
„Pocházím vskutku z národa, který vynikl odvahou v obraně své vlasti, ale nebojoval, i když měl vlastní zem, leč z příkazu Božího anebo na obranu této země před útiskem. Hlad polnice už nevzrušuje Judu. Jeho zavržené děti jsou již jen bezbrannými oběťmi nepřátelského a vojenského útisku. Správně jsi řekl, pane rytíři, dokud Bůh Jakubův nepošle vyvolenému národu nového Gideona nebo Makabejského, nesluší se, aby židovská žena mluvila o bitvách nebo válce.“
Hrdá dívka skončila hovor bolestným tónem, který jasně ukazoval, jak hluboce cítí ponížení svého lidu. Byla snad také rozhořčena, že jí Ivanhoe upřel právo mluvit o věcech cti i schopnost vyjádřit čestné a ušlechtilé city.

...

Jakmile zazněl signál trubek, zápasníci vyrazili s rychlostí blesku ze svých míst. S hromovou ranou narazili na sebe uprostřed kolbiště. Jejich oštěpy se rozlétly v třísky až po rukojeť a chvíli se zdálo, že oba spadli z koně. Náraz byl tak prudký, že se oba koně zvrátili na zadky. Obratností obou jezdců se však podařilo zvládnout je uzdami a ostruhami. Rytíři se chvíli měřili očima, jako by mřížovím jejich hledí šlehal oheň. Pak provedli půlobrat, vrátili se k okrajům kolbiště a přijali od sluhů nová kopí.
Obrovský výkřik, který se vydral z hrdel diváků, mávání šálami a kapesníky a jiné projevy nadšení svědčily o zájmu, který vzbudilo toto utkání – byl to boj mezi rovnými soupeři, nejdokonalejší a nejkrásnější souboj dne. Ale jakmile rytíři zaujali zase postavení, pochvalný pokřik umlkl a strnul v napjaté ticho, jako by se dav neodvážil ani dýchat.

Otázky k textu

1. Vysvětlete zdvojení hlásky ve slově **oddechli** a uveďte podobné případy.
2. Kdo byla Rebeka, zkuste ji charakterizovat na základě ukázky.
3. V ukázce vyhledejte shodu přísudku s podmětem a zdůvodněte ji.
4. Vysvětlete pojem Juda.
5. Může židovská žena mluvit o bitvách a válkách, proč?

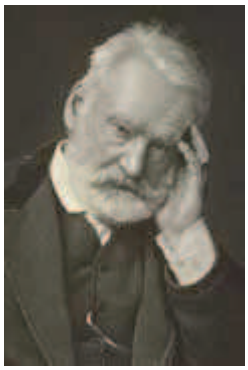
Emily Brontëová (1818 – 1848)

Anglická spisovatelka, sestra **Charlotty (1816 – 1855),** která se proslavila především románem **Jana Eyrová**. Její hrdinky bojují proti tehdejšímu postavení ženy svou mravní dokonalostí.

Dílo:
Na Větrné hůrce – historický román, hlavními postavami jsou Kateřina a Heathcliff, kteří se do sebe zamilovali, ale dívka se provdala za Edgara Antona a Heathcliff proměnil svou lásku v nenávist a ze vzdoru si vzal Edgarovu sestru, s níž měl syna Lintona, matka brzy zemřela. Edgar s Kateřinou měli dceru Katku, matka také brzy zemřela a Katka zůstává s otcem. Po jeho smrti se zamiluje do muže, jímž dříve opovrhovala. V závěru příběhu umírá i Heathcliff.

Francie

Victor Hugo (1802 – 1885), [viktor ygo]

Byl francouzský básník, dramatik, romanopisec, esejista a hlavní představitel romantismu. Byl vychováván pobožnou matkou, přívrženkyní krále a monarchie, jeho otec byl důstojník napoleonské armády. Hugo se po studiu na vojenské škole věnoval literární a publicistické činnosti, byl i politicky velmi činný, po převratu Napoleona III. odešel do vyhnanství do Belgie a pak na ostrov Guernesey, 19 let žil v exilu, po návratu do obnovené republiky se stal poslancem a senátorem. Zemřel jako uznávaný národní básník, v den jeho pohřbu byl vyhlášen státní smutek, je pochován v pařížském Panthéonu.

Dílo:
Chrám Matky boží v Paříži – tento historický romantický román se odehrává v Paříži v 15. století a zachycuje společnost za vlády Ludvíka XI. Krásná a známá tulačka Esmeralda tancovala před chrámem Notre – Dame, zaujala kněze Frolla, jenž požádá svého zvoníka Quasimoda (nevzhledný, hrbatý ubožák), aby ji unesl. Esmeraldu zachrání kapitán lučištníků Phoebus, který ji miluje, při jejich dostaveníčku je přistihne Frollo a jejího milého probodne dýkou, z vraždy je obviněna Esmeralda, dostává trest smrti, ale Quasimodo ji zachraňuje a ukryje ji v chrámové zvonici. Tuláci, kteří ji znali, ji chtěli osvobodit, zmocní se jí Frollo a ve zmatku ji biřici

odvádějí na šibenici, na popravu se z věže chrámu dívají Frollo a Quasimodo, který Frolla shodí a sám umírá v kostnici, v náručí drží mrtvou Esmeraldu, již tolik miloval.
Bídníci – dvoudílný román, hlavní hrdina Jean Valjean strávil 12 let na galejích za krádež chleba pro synovce. Vychází z vězení jako zatvrzelý a zlý člověk, ale změní se za pomoci biskupa Myriela. Odchází do jiného města, kde vystupuje pod jménem Madeleine, zlepšuje výrobu černého skla a stává se starostou města, vychovává dceru zbídačené prostitutky Fantiny – Cosettu. Celý život ho pronásleduje policejní inspektor Javert, kterému Jean zachraňuje život, Javert to psychicky nezvládl, spáchal sebevraždu – utopil se. Cosetta se vdává za Maria, kterému vypoví příběh svého otčíma, Mario ho začal nenávidět, ale později se umoudří a jde ho navštívit. Valjean umírá a u hlavy má svícny od Myriela.
Ruy Blas
Legenda věků

Ukázka

Chrám Matky boží v Paříži

Čtyři biřici, stojící už od devíti hodin ráno po čtyřech stranách pranýře, vzbudili v tomto davu naději, že se bude konat nějaká exekuce, ne sice věšení, ale aspoň bičování nebo uřezávání uší, zkrátka, že něco bude; a tak dav rostl každým okamžikem, takže čtyři biřici, tísnění ze všech stran, museli jej několikrát „stisknout“, jak se tehdy říkalo, pořádnými ranami důtek a zadky svých koní…

Konečně se objevil odsouzenec, přivázaný vzadu ke káře, a když byl vytažen na plochu pranýře, a když ho mohli ze všech stran náměstí spatřit přivázaného provazy a řemeny ke kolu, propukl na náměstí ohromný řev, smích a jásot. Dav poznal Quasimoda…

Byl to vskutku on. Jak podivný návrat! Na témže náměstí, kde byl včera pozdravován, oslavován a v průvodu vévody cikánského krále thunského a císaře galilejského svorně prohlášen za papeže a knížete bláznů, byl nyní vystaven na pranýři…

Quasimodo byl netečný, ani brvou nehnul. Jakýkoliv odpor mu byl znemožněn „pevností a tvrdostí pout“, jak se tehdy říkalo v přední mluvě trestního řízení, což znamená, že provazy a řetězy se mu asi zařezávaly do masa. Tato vězeňská a trestanecká tradice ostatně nevymizela a zachovává se u nás pečlivě i dnes, v národě civilizovaném, jemném a humánním, v podobě želízek na rukou (nemluvíc ani o galejích a gilotině).

Quasimodo se nechal vést, strkat, nést, posadit, svázat a připoutat. Na jeho tváři se nezračilo nic, leda údiv divocha nebo hlupáka. Vědělo se, že je hluchý, teď se zdálo, že je i slepý.

Srazili ho na kolena na kulatou desku; nechal si to klidně líbit. Svlékli mu košili a kabátec až po pás; strpěl i to…

Bláznivý smích se ozval v davu, když se objevil Quasimodův nahý hrb, jeho velbloudí prsa, jeho mozolovitá a chlupatá ramena. Za všeobecného veselí vystoupil na plošinu muž v městském stejnokroji…

(Tento člověk byl mučitelem vězení Chatelet. Quasimodo byl na pranýři zmrskán…)

Pro Quasimoda však ještě všechno neskončilo. Zbývalo mu ještě podstoupit onu hodinu na pranýři…

Převrátili tedy přesýpací hodiny a nechali hrbáče přivázaného ke kůlu, aby tak spravedlnost byla vykonána do písmene. Prostý lid obzvláště ve středověku, je ve společnosti tím, čím je dítě v rodině. Pokud setrvává ve stavu prvotní naivní nevědomosti, mravní a duševní nevyspělosti, můžeme o něm říci, stejně jako říkáme o dětech: Ten věk nezná slitování…

Všelijaké nadávky jen pršely, doprovázeny hulákáním, kletbami, smíchem a tu a tam i kameny…

Čas plynul. Byl už na pranýři nejméně půl druhé hodiny, rván, mučen, bez přestání vysmíván a téměř kamenován. Najednou sebou zaškubal v zoufalství tak prudkém, že se až celé trámoví pranýře zatřáslo, přerušil mlčení, jež až dosud tvrdošíjně zachovával, a přehlušil hulákání davu chraptivým a zuřivým hlasem, podobným spíše zvířecímu zavytí než lidskému zvuku: „Pít!“

Tento úzkostný výkřik nejenže nevzbudil soucit, naopak, ještě zvýšil veselost bodrého pařížského publika, jež obklopovalo žebřík a jež, připusťme, vcelku jako dav nebylo o nic méně kruté a surové než ona strašná banda tuláků…, která byla prostě nejspodnější vrstvou národa. Ani jediný hlas se neozval na pomoc ubohému odsouzenci, leda aby se posmíval jeho žízni…

Po několika minutách rozhlédl se Quasimodo po davu zoufalým zrakem a vykřikl znovu, hlasem ještě drásavějším: „Pít!“

Všichni vyprskli v smích.

„Napij se tohohle,“ vykřikl Robin Vejražka a hodil mu do obličeje houbu namočenou ve strouze. „Na, tu máš, hluchý šeredo, jsem tvým dlužníkem.“

Nějaká žena mu hodila na hlavu kámen: „To tě odnaučí probouzet nás v noci tím zatraceným zvoněním!“…

„Pít,“ opakoval potřetí Quasimodo, těžce oddychuje.

V tom okamžiku spatřil, že obecenstvo se rozestupuje. Z davu vystoupila podivně oděná dívka. Doprovázela ji malá bílá kozička s pozlacenými růžky. Dívka nesla v ruce tamburínu.

Oko Quasimodovo zajiskřilo. Byla to cikánka, kterou se včera v noci pokusil unést, šeredný kousek, za nějž, jak nejasně cítil, byl nyní právě trestán. Ostatně to byl ten nejposlednější důvod, neboť byl trestán jen za to, že je hluchý a že byl souzen také hluchým. Nepochyboval, že dívka se mu přišla pomstít a zasadit mu ránu jako všichni ostatní.

Viděl, jak rychle vystupuje po žebříku. Dusil se hněvem a zlostí. Byl by si přál, aby mohl pranýř skácet, a kdyby blesk z jeho oka mohl usmrcovat, cikánka by byla bývala rozdrcena dřív, než vystoupila na plošinku.

Přistoupila beze slova k odsouzenci, který se marně svíjel, aby jí unikl, odvázala od pasu čutoru a přiložila ji jemně k nebožákovým vyprahlým ústům.

A tu bylo vidět, jak z toho doposud suchého a planoucího oka vytryskla veliká slza a pomalu stékala po tom nestvůrném, zoufalstvím tak dlouho zkřiveném obličeji. Byla to snad první slza, kterou nešťastník kdy uronil.

Zapomínal však pít. Cikánka netrpělivě sešpulila rty a přitiskla s úsměvem hrdlo láhve k ústům Quasimodovým. Pil dlouhými doušky. Měl palčivou žízeň.

Když dopil, vztáhl své černé rty, bezpochyby aby políbil tu krásnou ruku, jež mu přišla na pomoc. Avšak dívka, jež mu patrně nedůvěřovala a měla v paměti násilné noční přepadení, odtáhla poděšeně ruku jako dítě, které má strach, že je kousne zvíře.

A tu na ni upřel ten hluchý nebožák pohled plný výčitek a nevýslovného smutku. Byla by to bývala všude dojemná podívaná, jak tato krásná, svěží, nevinná a půvabná dívka, sama tak slabá, přispěchala nezištně na pomoc takovému zoufalství, takové ohyzdnosti a zlobě. Na pranýři to byla podívaná vznešená. Dokonce i lid tím byl dojat, začal tleskat a volat: „Výborně! Výborně!“

…

Pokud jde o záhadné zmizení Quasimoda, mohli jsme vypátrat pouze toto:

Když asi za dva roky nebo za osmnáct měsíců po událostech, jimiž končí toto vyprávění, přišli do sklepení v Montfauconu vyhledat mrtvolu dva dny předtím oběšeného Oliviera Daňka, jemuž Karel VIII. po smrti milostivě dovolil, aby byl pochován v lepší společnosti, u svatého Vavřince, nalezli mezi všemi těmi ohavnými kostlivci dvě kostry, z nichž jedna objímala podivným způsobem druhou. Jedna z nich byla kostra ženy, měla dosud na sobě několik cárů šatů z látky kdysi bílé a kolem krku náhrdelník z adrezarachových zrnek s malým hedvábným váčkem, ozdobeným zelenými skleněnými korálky, který byl otevřený a prázdný. Ty předměty měly tak nepatrnou cenu, že si je kat asi nechtěl vzít. Druhá kostra měla pokřivenou páteř, hlavu vraženou mezi lopatkami a jednu nohu kratší. Neměla zlomený vaz a bylo jasné, že nejde o oběšence. Muž, jemuž kostra patřila, přišel sem tedy umřít. Když ho chtěli odtrhnout od kostry, již objímal, rozpadl se v prach.

Otázky k textu

1. Jak nese Quasimodo svůj úděl?
2. Jaký je rozdíl mezi Esmeraldou a ostatními diváky?
3. Za co byl hrbáč trestán?
4. Jaký je váš názor na jeho trest a na současný soudní systém?
5. V prvních souvětích vyhledejte základní větné členy.

Stendhal (1783 – 1842)

Vlastním jménem Henri Marie Beyle, představitel romantismu a kritického realismu, cílem jeho děl je hledání lásky, krásných okamžiků a štěstí, hrdinové se brání společenským normám. Pocházel ze zámožné měšťanské rodiny z Grenoblu, měl dobré vzdělání a zúčastnil se s napoleonskou armádou jako důstojník ruského tažení, zažil také Napoleonovu porážku u Moskvy.

Prožil 7 let v Itálii, kde se stýkal s bojovníky za národní sjednocení a na příkaz rakouské policie musel Itálii opustit. Zemřel na ulici při návštěvě Paříže, kde ho postihla mrtvice. Literárně byl uznán až po smrti.

Dílo:

Červený a černý – (červená symbolizuje revoluci, černá – tmářství a despotismus), dvoudílný psychologický román, hlavní hrdina, Julián Sorel, pochází z řemeslnické rodiny, je nespokojený se svým společenským postavením, chce vyniknout za každou cenu, volí cestu přetvářky. Přijímá místo učitele u venkovského starosty pana de Rênal a stává se milencem jeho ženy z prosté vypočítavosti, uvažuje o vojenské kariéře, ale po pádu Napoleona tuto myšlenku zavrhuje a dává se na kněžskou dráhu, kde poznává skutečnou přetvářku. Pohádá se s představeným a odchází, stává se tajemníkem markýze de la Mole, svede jeho dceru Matyldu a čekají spolu dítě. Markýz tedy povoluje sňatek, ale dopis paní de Rênal odhaluje minulost Juliána a usvědčí ho z nečestnosti a vypočítavosti. Při schůzce v kostele paní Rênal postřelí a těžce zraní, je odsouzen k trestu smrti, soudci byli podplaceni v jeho prospěch, ale on milost odmítá a pohrdá celou společností, umírá na popravišti.

Kartouza parmská - šlechtický hrdina z bitvy u Waterloo chce získat místo ve společnosti odpovídající jeho talentu, ale díky intrikám rezignuje. Hlavní hrdina – mladý šlechtic Fabricio, obdivovatel Napoleona, prchá z bitvy u Waterloo do Itálie a na podnět své tety zahajuje kariéru církevního hodnostáře. Je rozčarován intrikami, při milostném dobrodružství zabije člověka a jako vězeň se zamiluje do dcery jejího vojenského velitele Klérie. Teta mu umožní útěk, ale kvůli své milé se vrací. Po její smrti a smrti dítěte se uchyluje do parmského kláštera kartuziánů.

Lucien Leuwen – nedokončeno.

Ukázka

Červený a černý

Večer na venkově

Když následujícího dne spatřil paní de Rênal, byl jeho pohled podivný; hleděl na ni jako na přítele, s kterým je třeba se bíti.

Přítomnost paní Dervillové dovolila Julienovi, aby méně mluvil a více se zabýval tím, co měl v mysli. Po celý den bylo jeho starostí, aby se posílil četbou knihy, jež ho nadchla a vzpružila jeho duši.

Zkrátil vyučování dětí a konečně, když přítomnost paní de Rênal mu připomenula jeho touhu po vítězství, rozhodl se, že je nevyhnutelně třeba, aby tohoto večera ponechala svoji ruku v jeho ruce.

Když slunce zapadalo a přiblížila se rozhodná chvíle, tlouklo srdce Julienovo zvláštním způsobem. Nadešla noc. Pozoroval s radostí, jež sňala veškerou tíhu s jeho hrudi, že noc bude velmi temná. Nebe, pokryté těžkými mraky, poháněnými velmi teplým větrem, věštilo bouři. Obě přítelkyně se dlouho procházely. Vše, co

tohoto večera činily, připadalo Juliánovi podivným. Zdálo se, jako by toto počasí působilo jim pocit rozkoše.

Konečně usedli; paní de Rênal vedle Juliena a paní Dervillová vedle své přítelkyně. Zaujat tím, čeho se chtěl odvážiti, Julien nevěděl, co říci. Rozhovor vázl.

„Zdaž budu takto rozechvěn a nešťasten při svém prvním souboji?“ řekl si Julien, neboť měl příliš málo důvěry v sebe, než aby si uvědomoval stavu své duše.

V jeho smrtelné úzkosti by mu byla všechna nebezpečí připadala přijatelnějšími. Kolikrát si přál, aby se paní de Rênal nahodila nějaká věc, která by ji nutila k návratu do domu! Násilí, které byl Juliem nucen si činiti, bylo příliš veliké, než aby jeho hlas nezněl rozčileně. Brzy se však počal také chvěti hlas paní de Rênal, Julien si toho však nepovšiml. Hrozný zápas, který v jeho nitru povinnost sváděla s plachostí, byl příliš těžký, než aby byl schopen všímati si něčeho mimo sebe sama. Zámecké hodiny odbily již tři čtvrti na deset, aniž se čeho odvážil. Julien, rozhořčen nad svou zbabělostí, si řekl: „Přesně ve chvíli, kdy bude odbíjet deset hodin, provedu to, co jsem si po celý den sliboval, že dnes večer učiním, anebo půjdu do svého pokoje a zastřelím se.“

V poslední chvíli očekávání a napětí, ve které trýzeň dojmů přiváděla Juliena téměř o rozum, hodiny nad jeho hlavou odbíjely desátou. Každý úder tohoto osudného zvonu zaznával mu v hrudi a působil tam fyzickou bolest.

Když konečně poslední úder ještě doznával, vztáhl ruku a uchopil ruku paní de Rênal, jež ji ihned odtáhla. Julien, aniž dobře věděl, co činí, ji uchopil znovu. Třebaže sám dojat, byl překvapen, jak ledově chladná byla ruka, již držel; stiskl ji křečovitě; byl učiněn poslední pokus, aby mu byla odňata, ale konečně tato ruka spočinula v jeho ruce.

Bylo pro něho štěstím, že v jeho skvěle vyjadřovaných slovech nalezla toho večera zalíbení Dervillová, která velmi často shledávala ho neobratným jako dítě a málo zábavným. Pokud šlo o paní de Rênal, jejíž ruka spočívala v ruce Julienově, nemyslila na nic; uvědomovala si toliko, že žije. Hodiny, které strávila pod touto lípou, o níž tradice pravila, že byla zasazena Karlem Smělým, byly pro ni obdobím štěstí. S rozkoší naslouchala sténání větru v hustém listí lípy a šumu několika kapek, jež řídce dopadaly na nejnižší listy. Julien si nepovšiml okolnosti, která by ho byla zcela uspokojila; paní de Rênal, jež byla nucena vyprostiti si ruku, protože vstala, aby své sestřence pomohla zvednouti vázu s květinami, kterou vítr převrhl na zem, jakmile znovu usedla, opět bez zdráhání podala mu ruku, jako by to mezi nimi bylo samozřejmou věcí.

Půlnoc již dávno minula; bylo nutno konečně opustiti zahradu; rozešli se. Paní de Rênal, unesena štěstím, že miluje, byla tak zmatena, že si téměř nečinila výčitek. Nemohla spáti štěstím. Julien, jenž byl k smrti unaven zápasem, jejž po celý den sváděla v jeho srdci pýcha s plachostí, upadl v olověný spánek.

Druhého dne vzbudil se v pět hodin a bylo by jistě zarmoutilo paní de Rênal, kdyby byla věděla, že jí nevěnoval ani jediné myšlenky. Dostál své povinnosti, a to povinnosti hrdinské. Tento pocit naplnil ho štěstím, a zamknuv se ve svém pokoji, oddal se četbě.

Když zazněl zvonec k snídani, zapomněl při četbě na všechny své včerejší úspěchy. Když vcházel do salonu, řekl si s lehkostí: „Musím té ženě říci, že ji miluji.“

…

Za hodinu, když opět pevně spal, byl probuzen slzami, jež mu kanuly na ruku.

„Ach, to je zase Matylda," pomyslil si ještě napolo ve spánku. „Umínila si, že mě něžností přiměje k tomu, abych změnil své rozhodnutí." Byl mrzutý vyhlídkou na nový patetický výstup a neotevřel oči. Vzpomněl si na verše Belfagora prchajícího před svou ženou. Tu uslyšel podivný vzdech. Otevřel oči, byla to paní de Rênal.

„Ach! Přece tě ještě jednou před smrtí vidím! Čí je to jen přelud?" zvolal a vrhl se jí k nohám.

Okamžitě se vzpamatoval a dodal: „Odpusťte, milostivá paní. Ve vašich očích jsem přece vrahem."

„Pane Juliáne, přišla jsem vás zapřísahat, abyste podal odvolání. Vím, že nechcete…" Dusila se pláčem; nemohla dále mluvit.

„Prosím vás snažně, abyste mi odpustila."

„Chceš-li, abych ti odpustila," řekla vstávajíc a vrhla se mu do náručí, „musíš ihned podat odvolání proti rozsudku."

Julián jí pokrýval tvář polibky.

„Budeš mě navštěvovat každý den celé ty dva měsíce?"

„Přísahám ti to. Přijdu každý den, pokud mi v tom muž nezabrání."

„Podepíši!" zvolal Julián. „Odpouštíš mi skutečně? Je to možné?"

Sevřel ji v objetí; byl jako šílený. Slabě vykřikla.

„To nic není," řekla, „způsobil jsi mi bolest."

„Na rameni, že," zvolal Julián a rozplakal se. Pustil ji z objetí a pokryl jí ruku žhavými polibky. „Kdo by si to byl pomyslil, když jsem tě naposledy viděl v tvém pokoji ve Verrières?"

„A kdo by mi byl tehdy řekl, že napíši panu de la Mole tak hanebný dopis?"

„Věř mi, že jsem tě vždy miloval, že jsem miloval jen tebe!"

„Je to možné?" zvolala paní de Rênal nevýslovně šťastna. Opřela se o Juliána, který před ní klečel, a dlouho a mlčky plakali.

…

Špatný vzduch žaláře se Juliánovi stával nesnesitelným. Naštěstí v den, kdy mu bylo oznámeno, že musí zemřít, krásný slunečný svit zaléval přírodu radostí. Julián byl statečný. Kráčet na čerstvé vzduchu bylo pro něho osvěžením, jako je námořníkovi po dlouhé plavbě procházka po souši. „Pojďme," řekl si, „jde to dobře, jsem statečný."

Nikdy nebyla jeho hlava tak plna poezie jako ve chvíli, kdy měla padnout. Nejšťastnější chvíle, jež prožil kdysi ve vergyských lesích, vracely se mu stále s neobyčejnou jasností na mysl.

Všechno se odbylo prostě a slušně a Julián se choval velmi klidně.

Otázky k textu

1. Jaký je skutečný vztah Juliena k paní de Rênal?
2. Zreprodukujte ukázku.
3. Vyjádřete se k mravním hodnotám hlavního hrdiny.
4. Zhodnoťte složitost jazykového vyjádření autora.
5. Vyhledejte v textu vyjmenovaná a příbuzná slova.

Alexandre Dumas (1802 – 1870)

Byl prozaik a dramatik, psal zejména historické dobrodružné romány, mnoho děl bylo zfilmováno. Dumas byl kreolského původu a měl mírně černošské rysy, jeho otec byl divizní generál a hrdina Velké francouzské revoluce, jehož matka byla černoška. Jako autor byl velmi plodný, napsal kolem 300 svazků – romány, dramata, komedie, novely, paměti, historická pojednání i cestopisné črty.

Dumas si psaním vydělal obrovské jmění, ale nevydařené investice ho o něj připravily (zámeček Hrabě Monte-Christo postavený na pozemku koupeném jen na základě ústní dohody, pronájem divadla, které muselo být pro nezájem diváků brzy zavřeno, neúspěšné vydávání časopisů, nevyřešené majetkové záležitosti po rozvodu 8letého manželství, prohrané soudní spory…). Na sklonku života se musel nastěhovat k svému synovi spisovateli Alexandru Dumasovi mladšímu, kde zemřel. Stal se nejčtenějším spisovatelem své doby.

Dílo:
Tři mušketýři – nejslavnější román odehrávající se za vlády Ludvíka XIII., hrdinské činy, komicky laděné, pro velký úspěch napsal další dva díly končící smrtí d´Artagnana, vystupuje zde reálná postava kardinála Richelieua Rišelia), v prvním díle přichází d´Artagnan do Paříže a uchází se o členství ve sboru královských mušketýrů, poznává zde nejlepší z nich Athose, Aramise a Porthose; bojují proti intrikám, kdy se kardinál snaží sesadit Annu z královského trůnu. Ve druhém díle se snaží zachránit krále Karla I., nepřítelem je kardinál Mazarin. Ve třetím díle mušketýři postupně umírají.
Hrabě Monte-Christo

Ukázka

Tři mušketýři
Při prvním setkání se D´ Artagnan dostal se svými budoucími přáteli díky své neobratnosti do konfliktu, který měl za následek souboj.

Athos, který stále trpěl krutými bolestmi, ačkoliv lékař pana de Tréville nově převázal jeho ránu, seděl na patníku a čekal na svého soka s oním klidem a důstojností, jež ho nikdy neopouštěly. Vida d´Artagnana přicházet, povstal a zdvořile mu popošel několik kroků vstříc. D´ Artagnan pozdravil svého protivníka s hluboce smeknutým kloboukem.

„Pane," pravil Athos, „vyrozuměl jsem dva své přátele, kteří mi poslouží jako svědkové, ale ještě nepřišli. Divím se, kde se omeškali; nebývá to jejich zvykem."

„Já, pane, vůbec nemám svědků," pravil d´Artagnan, „neboť jsem teprve včera přijel do Paříže a neznám tu ještě nikoho kromě pana de Tréville, k němuž jsem byl doporučen svým otcem, který měl čest být trochu jeho přítelem."

Athos chvíli přemýšlel.

„Vy tu neznáte nikoho než pana de Tréville?"

„Ne, pane, jiných známých tu nemám."

„Zatroleně, to mne budou považovat zrovna za lidojeda, když vás zabiju," pokračoval Athos, mluvě napůl pro sebe a napůl k d´Artagnanovi.

„Ne tak docela, pane," opáčil d´ Artagnan a znova se s důstojným gestem uklonil. „Ne tak docela, však mi děláte čest a chcete se se mnou bít, ačkoliv jste raněn a rána vám jistě velmi překáží."

„Ano, to je pravda, a vy jste mi dodal. Ale budu šermovat levičkou, jak to v takovém případě dělávám. Nemyslete si, že vám prokazuji nějakou milost, šermuji oběma rukama stejně dobře; bude to dokonce pro vás nevýhoda. Lidem, kteří na to nejsou zvyklí, může levák pořádně zatopit. Lituji, že jsem vám tuto okolnost nemohl sdělit dříve."

„Vy jste, pane, opravdu tak zdvořilý, že vám za to nemohu být ani dost vděčen," odpověděl d´Artagnan s novou úklonou.

„Uvádíte mne do rozpaků," pravil na to Athos se svým urozeným výrazem, „mluvme už raději o něčem jiném, jestli proti tomu nic nenamítáte. Ale dal jste mi, k ďasu, rameno mi jen hoří."

„Kdybyste laskavě dovolil…," hlesl d´Artagnan bázlivě.

„Copak, pane?"

„Mám zázračný balzám na rány od své matky, víte, a už jsem jej vyzkoušel sám na sobě."

„Nu, a?"

„Hleďte, pane, jsem jist, že by vás ten balzám dříve než ve třech dnech vyhojil. A za tři dny, až budete zdráv, mi bude stále velkou ctí být vám k službám."

D´Artagnan to pověděl tak prostě, že to dělalo čest jeho zdvořilosti, aniž to bylo na újmu jeho statečnosti.

„Věru, pane," pravil Athos, „tenhle návrh se mi velmi líbí; ne snad, že bych jej přijal, ale je cítit na míli cesty opravdovým šlechticem. Tak mluvili a jednali rekové z dob Karla Velikého, a ty si má každý skutečný šlechtic brát za vzor. Naneštěstí už nejsme v době toho velikého panovníka. Žijeme v době pana kardinála, a ode dneška za tři dny by už kdekdo věděl, ať bychom to jakkoliv tajili, že se chceme bít, a zabránili by nám v tom. – Zatroleně, co ti loudavci nejdou?"

„Máte-li naspěch, pane," pravil d´Artagnan Athosovi s touž prostotou, s níž mu před okamžikem navrhl odložit souboj o tři dny, „máte-li naspěch a libo-li vám vyřídit mne hned, nikterak se neostýchejte, prosím vás."

„I tahle řeč se mi líbí," řekl Athos a vlídně pokývl hlavou. „Není nerozumná a je v ní jistě zmužilost. Pane, mám rád lidi vašeho rázu a už vidím, jestli se navzájem nezabijeme, bude mi později potěšením míti vás za přítele, ale vyčkejte těch pánů,

prosím vás, času máme dost a bude to tak správnější. A hleďme, jeden už je, myslím, tu.“

A opravdu, na rohu ulice de Vaugirard se objevila postava Porthosova.

„Jakže?“ vzkřikl d´Artagnan, vaším prvým svědkem je pan Porthos?“

„Ano, je vám to snad nemilé?“

„Ale kde, naprosto ne!“

„A tady je druhý.“

D´Artagnan se obrátil naznačeným směrem a poznal Aramise. „Cože?“ zvolal ještě o stupeň udiveněji než prve, „a vaším druhým svědkem je pan Aramis?“

„Zajisté. Cožpak nevíte, že my nepodnikáme nic jeden bez druhého a že nám mezi mušketýry i v gardě, u dvora i ve městě říkají Athos, Porthos a Aramis čili tři nerozluční? Ovšem, vždyť vy přicházíte z Dax nebo z Pau…“

„Z Tarbes!“ pravil d´Artagnan.

„Je vám tedy dovoleno, abyste tu maličkost nevěděl,“ dodal Athos.

„Namouvěru,“ neudržel se d´Artagnan, „máte to krásná jména, pánové. A jestli se tahle naše příhoda rozkřikne, bude alespoň vidno, že vaše přátelství není založeno na rozdílných zálibách.“

Mezitím došel Porthos k nim a pozdravil stiskem ruky Athose; poté se obrátil k d´Artagnanovi a zůstal celý udivený.

Musíme mimochodem poznamenat, že si vzal jiný pás a plášť nechal vůbec doma.

„Aj, aj,“ vyhrkl, „copak je tohle?“

„To je ten pán, s kterým se biju,“ pravil Athos a ukázal na d´Artagnana.

„Vždyť já se s ním taky biju,“ řekl Porthos.

„Ale až v jednu,“ odvětil d´Artagnan.

„A já se s pánem rovněž biju,“ vmísil se Aramis, docházeje na planinku.

„Ale až ve dvě,“ připomenul d´Artagnan stále stejně klidně.

„A pročpak se ty biješ, Athosi?“ zeptal se Aramis.

„Vlastně ani nevím, vrazil mi do ramene. A což ty, Porthosi?“

„Biju se, protože se biju?“ odpověděl Porthos a začervenal se.

Athos, jemuž nic neušlo, zahlédl, jak přes Gaskoňcovy rty přelétl lehký úsměv.

„Ale pohádali jsme se o šatech,“ pravil jinoch.

„A ty, Aramisi?“ ptal se Athos.

„Já se biju o teologický spor,“ odvětil Aramis, prose znamením d´Artagnana, aby nevyzrazoval příčinu souboje.

Athos zahlédl, jak přes d´Artagnanovy rty přelétl druhý úsměv.

„Opravdu?“ ptal se Athos.

„Ano, pro jedno místo ze sv. Augustina; nejsme v něm zajedno,“ pravil Gaskoněc.

„Ten chlapík má rozhodně ducha,“ zamručel Athos pro sebe.

„A nyní, když jste se všichni sešli,“ pravil d´Artagnan, „dovolte, abych vám přednesl své omluvy.“

Při slově „omluvy“ se Athos podmračil, Porthosovi se mihl na rtech povýšený úsměv a Aramis odpověděl zamítavým posunkem.

„Nerozumíte mi, pánové,“ pravil d´Artagnan a zdvihl hlavu, na niž práv dopadl hravý paprsek slunce a vytepal zlatě její jemné a odvážné rysy, „žádám vás za omluvu v případě, že nebudu moci učinit zadost vám všem třem, neboť pan Athos má právo zabít mne první, což vás, pane Porthosi, zkracuje ve vašem nároku a váš činí téměř rovným nule, pane Aramisi. A tak, pánové, opakuji, omluvte mne, ale jenom za to,. A nyní tasme!“

Při těch slovech d´ Artagnan tasil meč gestem tak kavalírským, jak jen možno vidět.

Krev mu stoupla do hlavy a v tomto okamžiku by byl tasil svůj meč proti všem mušketýrům v království, tak jako činil právě tváří v tvář Artosovi, Porthosovi a Aramisovi.

Bylo čtvrt na jednu. Slunce stálo přímo nad hlavami a místo, jež bylo vybráno za jeviště souboje, bylo vystaveno nejžhavějším paprskům.

„Je zatroleně horko," pravil Athos tase meč, „a ani si nemohu sundat kabát, ježto, jak právě cítím, rána mi krvácí a bojím se, že by bylo pánovi nepříjemné vidět krev, kterou sám neprolil."

„To je pravda, pane," odpověděl d´ Artagnan, „ale ať je prolita jiným nebo mnou, ujišťuji vás, že mne bude vždy bolet pohled na krev tak statečného šlechtice. Budu se bít v kabátci jako vy."

„Tak poslouchejte, už dost těch poklon," pravil Porthos. „Myslete na to, že čekáme taky na svůj účet."

„Mluvte sám za sebe, Porthosi, když vedete takové nevhodné řeči," přerušil ho Aramis. „Já shledávám, že to, co si oba pánové říkají, je nadmíru pěkné a opravdu hodné dvou šlechticů."

„Tak prosím, pane," řekl Athos a postavil se do střehu.

„Čekám na vaše rozkazy," odpověděl d´Artagnan a zkřížil svou zbraň.

Ale jen o sebe oba rapíry zazvonily, objevila se na rohu kláštera hlídka gardy Jeho Eminence, vedená panem de Jussac.

„Kardinálovi vojáci!" vzkřikli jedním hlasem Porthos a Aramis. „Meče do pochvy, pánové! Meče do pochvy!"

Ale bylo již pozdě. Oba sokové byli spatřeni v pozici, která nepřipouštěla pochybnosti o jejich úmyslech.

„Hola," vykřikl Jussac a rozběhl se k nim dávaje svým lidem znamení, aby ho následovali. „Hola, mušketýři, vy se zde bijete? A co zákazy, ty pro vás neplatí?"

„Jste hrozně šlechetní, páni gardisté," pravil Athos pln nenávisti, neboť Jussac byl jedním z útočníků z předvčerejška. „Kdybychom my vás viděli, jak se chcete bít, ujišťují vás, že bychom se chránili vám v tom překážet. Nechte nás tedy bít a pobavíte se aspoň bez valné námahy."

„Pánové," opáčil Jussac, „velmi lituji, ale to je nemožné. Povinnost je nade vše. Zastrčte meče, prosím, a pojďte s námi."

„Pane," napodoboval Aramis posměšně Jussaka, „s velkou radostí bychom uposlechli vašeho milého pozvání, kdyby to záviselo jen na nás. Avšak naneštěstí je to nemožné: pan de Tréville nám to zakázal. Uděláte proto nejlépe, když půjdete po svých!"

Tento posměšek rozlítil Jussaka.

„Neuposlechnete-li, pustíme se do vás," pravil.

„Je jich pět," dodal Athos polohlasně, „a my jsme tři. Budeme opět poraženi a musíme zemřít, neboť prohlašuji, že přemožen se už před kapitánem neobjevím."

Athos, Porthos a Aramis postoupili k sobě, zatímco Jussac řadil své vojáky.

Tento jediný okamžik stačil, aby se d´ Artagnan rozhodl. Byla to vteřina, která rozhoduje o lidském životě. Bylo nutno volit mezi králem a kardinálem a rozhodnutí jednou pojaté podržet. Bít se znamenalo neposlechnout zákonů, to znamenalo riskovat hlavu, to znamenalo získat rázem nepřítele mocnějšího než sám král. Hle, co všechno proběhlo mladému muži hlavou ve zlomku vteřiny, a řekněme k jeho chvále, že neváhal ani do jejího konce. Obrátiv se k Athosovi a jeho přátelům, pravil:

„Pánové, opravím, dovolíte-li, něco na vašich slovech. Řekli jste, že jste jen tři, ale zdá se mi, že jsme čtyři."

„Vy k nám přece nepatříte," pravil Porthos.

„To je pravda," odvětil d´Artagnan, „nenosím váš kabát, ale srdcem jsem váš. Moje srdce je mušketýrské, cítím to dobře, pane, a to mne vede."

„Odejděte, mladíku," křikl Jussac, který podle d´Artagnanových gest a výrazu patrně poznal, jaké má úmysly. „Můžete odejít, dáváme vám svůj souhlas. Zachraňte svou kůži a plavte!"

D´Artagnan se ani nepohnul.

Otázky k textu

1. Charakterizujte postavu d´Artagnana.
2. Ze které části románu ukázka pochází?
3. Specifikujte vypravování a doložte na textu.
4. Vysvětlete pojmy: **přímá, polopřímá a nepřímá řeč**.
5. Nastylizujte krátký příběh o přátelství.

Alfred de Musset (1810 – 1857)

Hlavním motivem jeho děl je rozervaná láska, sám vyrostl v atmosféře beznaděje, mezi generací, která ničemu nevěří, není schopen upřímné lásky, je plný pesimismu. Poznává spisovatelku George Sandovou, ale svou žárlivostí a nedůvěrou tento vztah zničil a zůstal opět sám.

Dílo:

Zpověď dítěte svého věku – Oktavius je zklamaný, neboť jeho milenka ho podvede s přítelem, snaží se zapomenout a žije rozmařilým způsobem života i s cynickým přítelem Desgenaisem. Na venkově potká mladou vdovu Brigitu, zamiluje se do ní, ale je plný hořkosti a nedůvěry, zraňuje ji neustálými pochybnostmi. Po odjezdu do Paříže si Brigita našla jiného muže přestože Oktavia milovala. Ten se smíří s rozchodem a věří, že mu Bůh pomůže vyléčit jeho „nemoc".

Rusko

Alexandr Sergejevič Puškin (1799 – 1837)

Jeden z největších ruských básníků, pocházel ze zámožné šlechtické rodiny z Moskvy, jeho otec pocházel ze starého aristokratického rodu a matka byla vnučkou etiopského mouřenína Petra Velikého, Ibrahima Hannibala. Studoval na lyceu, po jeho skončení pracoval na ministerstvu zahraničí v Petrohradě, věnoval se literatuře, ale kvůli svému smýšlení žil pod dohledem v různých městech a na Kavkaze, po nástupu cara Mikuláše I. byl omilostněn a zbytek života prožil v Moskvě a v Petrohradě. Zemřel na následky zranění ze souboje s francouzským dobrodruhem d´Anthésem, který byl milencem jeho ženy. O Puškinovu rodinu se doživotní penzí postaral car.

Dílo:
Evžen Oněgin – je veršovaný román zachycující ruskou společnost na počátku 19. století. Oněgin je člověk umějící se dobře pohybovat ve společnosti, hovořící francouzsky, ale jeho vzdělání je jen povrchní, nemá o nic zájem, nudí se, hýří, žije bohémským životem, život zbytečného člověka. Kvůli dědictví po strýci odjíždí na venkov, kde se seznamuje s veselou Olgou, která s ním flirtuje, a snivou Taťánou, pro niž se stal ideálem muže a zamilovala se do něj, dostává od ní dopis, ale opovrhuje její láskou. Taťána odjíždí do Moskvy, kde se provdá za staršího generála. Po letech se setkávají na plese a Oněgin cítí, že ji miluje, píše jí dopisy, kde jí vyznává lásku, ale ona neodepisuje, i když ho stále miluje. Evžen ji navštíví, ale ona ho odmítá a zůstává věrná svému muži.
Piková dáma
Kavkazský zajatec
Ruslan a Ludmila

Ukázky

Evžen Oněgin
Taťánin dopis Oněginovi:

„Já píši vám – co mohu více?
Co ještě mohu dodati?

Teď vím, že máte právo sice
mne pohrdáním trestati,
leč ještě věřím, nešťastnice,
že mne váš milosrdný soud
nemůže přece zavrhnout.
Já nejdřív mlčeti jsem chtěla;
a věřte: nebyl byste znal
nikdy můj ostýchavý žal,
kdybych jen stín naděje měla,
že třeba jednou za týden
vás u nás na vsi uzřím jen,
abych vám slůvko mohla říci…
Však řekli, že jste samotář.
Že na vsi nudíte se, víme.
A my … z nás věru nejde zář,
třebaže ze srdce vás ctíme.
Proč jenom, proč jste přišel k nám?
Já v žalu opuštěné vsi té
bych neznala vás, jak vás znám,
ba ani žal, jejž pochopíte.
Mé zármutky, v tmách duše skryté,
by smířil čas, pak (kdož to ví?)
bych zadala se mužovi
a byla mu i věrnou ženou
i ctnostnou matkou usmířenou.
Jiného …? Ne již. V světě ráda
nikoho nemohu mít já.
Tak si Prozřetelnost žádá …
Tak chtějí nebesa: jsem tvá.
Můj celý život mi tě slíbil, tys musel, musel přijíti.
Tys ten, jenž Bohem seslán mi byl
až do hrobu mě chrániti …
Byls vidinou v mých nočních snění,
už drahý mi, když nezřený,
tvůj zrak mě mučil plameny,
tvůj hlas zněl v touhy rozeznění
- a nebyl to jen sen – jak zvon!
Jen vstoupil jsi, už jsem tě znala,
a strnula jsem, tvář mi vzplála,
hlas nitra řekl mi: Toť on!
Och ano… Já tě slýchávala,
tys tiše se mnou rozmlouval,
když chudákům jsem pomáhala,
i když jsem v prosbách klekávala
za zmatené své duše žal.
Zda tys to, přízraku můj milý,
se do světnice v oné chvíli
průzračnou nocí nesnesl,
nepostál tiše nad pelestí?
A slova naděje a štěstí

zdas v útěchu mi nehlesl?
Kdo jsi? Můj anděl ochranitel?
Či úskočný můj pokušitel?
Viď, zbavíš mě mých zmatků těch?
Snad je to klam, jenž svými stíny
v mou nezkušenou duši leh!
A mně je souzen osud jiný …
Děj se co děj. Já osud svůj
dnes do rukou tvých svěřuji ti.
Modlím se k tobě: Při mně stůj,
mé slzy v dlaně tvé se řítí…
A uvaž: Já zde sama jsem,
a nikdo mi tu rady nedá.
A musím zahynouti, běda,
i se svým němým úžasem.
I čekám Tě. Přijď, vytoužený!
Buď lásku najevo mi dej,
či těžké sny mé zpřetrhej,
ať stihne mě trest zasloužený!

I končím! Hrůzno mi číst psaní…
Já studem, strachy umírám…
Však vím, že vaše čest mě chrání
a směle svěřuji se vám…“

Přeložil J. Hora

Povídky nebožtíka Ivana Petroviče Bělkina

Výstřel

Vypravěč povídky, mladý důstojník zapadlé posádky, nás seznamuje se záhadným Silviem, vynikajícím střelcem a osobou obestřenou mnoha tajemstvími. V následujícím úryvku Silvio vysvětluje, proč se vyhýbá soubojům – je to proto, aby uchránil svůj život a mohl se v pravou chvíli pomstít mladému, úspěšnému muži, s nímž se kdysi ocitl v konfliktu.

Bylo to na úsvitě. Stál jsem na určeném místě se svými sekundanty. Očekával jsem svého protivníka s nevysvětlitelnou netrpělivostí. Jarní slunce vyšlo a začínalo už horko. Spatřil jsem ho zdálky. Šel pěšky, blůzu na šavli, jsa provázen jedním sekundantem. Šli jsme mu naproti. Přiblížil se, drže čepici plnou třešní. Sekundanti nám odměřili dvanáct kroků. – Měl jsem první ránu; ale rozrušení a vztek byly ve mně tak silné, že jsem nedůvěřoval pevnosti své ruky, a abych si dal kdy zchladnout, postoupil jsem mu první výstřel; můj protivník nesouhlasil. Bylo stanoveno, že budeme metat los; první číslo dostal on, věčný miláček Štěstěny. Namířil a prostřelil mi čapku. Teď bylo na mně. Jeho život byl konečně v mých rukou; díval jsem se na něho žíznivě, snaže se zachytit alespoň stín neklidu. Stál před pistolí, vybíraje

z čapky zralé třešně a vyplivuje pecky, které létaly až ke mně. Jeho lhostejnost mě uvedla v zběsilost. Co mi pomůže, pomyslil jsem si, zbavit ho života, když si ho vůbec neváží? Hlavou mi kmitla vzteklá myšlenka. Spustil jsem pistoli. „Zdá se, že nemáte teď myšlenky na smrt," řekl jsem mu, „ráčíte snídat; nechci vám překážet." „Vůbec mi nepřekážíte," namítl, „račte střílet, ale ostatně, jak vám libo; váš výstřel vám zůstane; jsem vždy hotov k vašim službám." Obrátil jsem se k našim sekundantům s prohlášením, že nemám v úmyslu teď střílet, a tak souboj skončil.

Po letech odchází vypravěč do výslužby a žije na svém statečku. Jednou navštíví své sousedy, mladého, bohatého hraběte a jeho krásnou ženu.

Lokaj mě uvedl do hraběcí pracovny a šel mě ohlásit. Rozlehlá pracovna byla vypravena se všemožnou elegancí; kolem zdí stály skříně s knihami a nad každou bronzová busta; nad mramorovým krbem viselo široké zrcadlo; podlaha byla potažena zeleným suknem a vystlána koberci. Odvyknuv ve svém ubohém zákoutí eleganci a nevida už dlouho cizí bohatství, ztratil jsem kuráž a čekal jsem na hraběte s jakýmsi chvěním, jako prosebník z provincie očekává příchod ministra. Dveře se otevřely a vstoupil krásný, asi dvaatřicetiletý muž. Hrabě ke mně přistoupil s otevřeným a přátelským pohledem; snažil jsem se nabýt ducha a chtěl jsem se začít představovat, ale předešel mě. Usedli jsme. Jeho volný a laskavý hovor brzy rozptýlil mou zdivočelou stydlivost; začal jsem už nabývat své obvyklé nálady, když náhle vstoupila hraběnka a mne se zmocnil zmatek mnohem větší než dřív. Byla to opravdu kráska. Hrabě mě představil; chtěl jsem se zdát nenuceným, ale čím více jsem se snažil o nenucený hovor, tím více jsem cítil svou neohrabanost. Manželé, aby mi dali kdy vzpamatovat se a zvyknout si na novou známost, začali mluvit mezi sebou, jednajíce se mnou jako s dobrým sousedem a bez okolků, Mezitím jsem začal chodit sem a tam, prohlížeje si knihy a obrazy. V obrazech se nevyznám, ale jeden z nich upoutal mou pozornost. Byl to jakýsi pohled ze Švýcar, nezarazila mě však na něm malba, ale to, že obraz byl prostřelen dvěma kulemi, které do něho byly vypáleny jedna za druhou. „To je krásný výstřel," řekl jsem, obraceje se k hraběti.

„Ano," odpověděl, „podivuhodný výstřel. Střílíte dobře?" pokračoval. „Znamenitě," odpověděl jsem rozradován, že hovor konečně přešel na předmět mně blízký. „Na třicet kroků kartu nechybím, ovšem ze známé pistole."

Při rozhovoru se ukáže, že vypravěč i hrabě mají jednoho společného známého – Silvia.

„Nejlepší střelec, kterého se mi podařilo vidět, střílel denně aspoň třikrát před obědem. Měl to ve zvyku jako sklenku vodky." Hrabě a hraběnka byli rádi, že jsem se rozhovořil. „A jak střílel?" zeptal se mě hrabě. – „Tak Jasnosti: spatří najednou, že na zeď sedla moucha – vy se smějete, hraběnko? Na mou duši, je to pravda. Spatří mouchu a křikne: ‚Kuzko, pistoli!' Kuzka mu přinese nabitou pistoli. On pif! a vrazí mouchu do zdi." – „Kupodivu!" řekl hrabě. „A jak se jmenoval?" – „Silvio, Jasnosti." – „Silvio" vykřikl hrabě vyskočiv. „Vy jste znal Silvia?" „Jak by ne, Jasnosti, byli jsme přáteli. Byl v našem pluku přijímán jako kamarád, ale pět let už nemám o něm žádné zprávy. I Vaše Jasnost ho tedy znala?" – „Znal jsem ho, dobře znal. Nevypravoval vám jeden velmi podivný příběh?" „Snad o tom pohlavku, Jasnosti, který dostal na plese od nějakého dareby?" – „A řekl vám jméno toho dareby?" „Ne, Jasnosti, neřekl…ach Jasnosti," pokračoval jsem, dožaduje se pravdy. „Odpusťte… nevěděl jsem… snad ne vy…?" – „Ano, já," odpověděl hrabě s tváří neobyčejně rozechvělou,

„a prostřelený obraz je památkou na naše poslední setkání…“ – „Ach, drahoušku,“ řekla hraběnka, „proboha, nevypravuj, pro mne bude hrůzou to poslouchat.“ - „Ne,“ namítl hrabě, „řeknu všechno, on ví, jak jsem jeho přítele urazil, ať tedy ví, jak se mi Silvio pomstil:“ – Hrabě mi přisunul křeslo a vyslechl jsem se živou zvědavostí toto vypravování.

„Před pěti lety jsem se ženil. První měsíc, the honeymoon, jsem strávil tady v téhle vesnici. Jsem tomuto domu zavázán za nejlepší chvíle života a za jednu z nejtěžších vzpomínek.

Jednou večer jsme jezdili spolu na koni. Ženin kůň začal nějak jankovatět; polekala se, odevzdala mi uzdu a šla pěšky domů. Jel jsem napřed. Na dvoře jsem spatřil cestovní vůz; řekli mi, že v mé pracovně sedí muž, který nechce říci své jméno a který jednoduše prohlásil, že má se mnou co dělat. Vstoupil jsem do tohoto pokoje a spatřil jsem ve tmě zaprášeného člověka se zarostlou bradou; stál tady u krbu. Přistoupil jsem k němu, snaže se vzpomenout si na jeho rysy. ‚Tys mě nepoznal, hrabě?‘ řekl třesoucím se hlasem. ‚Silvio!‘ vykřikl jsem a přiznávám se, cítil jsem, jak mi hrůzou vstaly vlasy. ‚Ano, tak,‘ pokračoval, ‚mám na tebe výstřel, přijel jsem vystřelit ze své pistole. Jsi připraven?‘ Z postranní kapsy mu trčela pistole. Odměřil jsem dvanáct kroků a postavil se tam do kouta, prose ho, aby vystřelil dřív, než se žena vrátí. Váhal – žádal o světlo. Přinesli svíčky. – Zavřel jsem dveře, poručil, aby nikdo nevstupoval, a znovu jsem ho prosil, aby vystřelil. Vyndal pistoli a mířil… počítal jsem vteřiny… myslel jsem na ni… Minula strašná minuta! Silvio spustil ruku. ‚Lituji,‘ řekl, ‚že pistole není nabitá třešňovými peckami… kulka je těžká. Pořád se mi zdá, že tohle není souboj, ale vražda, nejsem zvyklý střílet na bezbranného. Začneme znova. Metejme los, kdo má střílet první.‘ Hlava se mi točila… tuším, že jsem nesouhlasil…konečně jsme nabili ještě jednu pistoli; stočili jsme dva papírky; vložil jsem je do čapky, kterou jsem kdysi prostřelil; vytáhl jsem opět první číslo. ‚Ty jsi, hrabě, ďábelsky šťasten,‘ řekl s úsměškem, na který nikdy nezapomenu. Nechápu, co to se mnou bylo a jakým způsobem mě k tomu mohl přinutit – ale vystřelil jsem a trefil tady do toho obrazu.“ Hrabě ukázal prstem na prostřelený obraz. Jeho tvář hořela jako oheň, hraběnka byla bledší než její šátek. Nemohl jsem se zdržet a vykřikl jsem. „Vystřelil jsem,“ pokračoval hrabě, „a chválabohu netrefil; tu Silvio… (v tu chvíli byl opravdu strašný), Silvio začal mířit na mě. Náhle se dveře otevřely, Máša vběhne a s výkřikem se mi vrhne kolem krku. Její přítomnost mi vrátila ducha. ‚Miláčku,‘ řekl jsem jí, ‚copak nevidíš, že žertujeme? Jak ses polekala! Jdi, vypij sklenku vody a přijď k nám; představím ti starého přítele kamaráda.‘

Máša stále ještě nechtěla věřit. ‚Řekněte, mluví muž pravdu?‘ řekla, obracejíc se k hroznému Silviovi, ‚je to pravda, že oba žertujete?‘ ‚On stále žertuje, hraběnko,‘ odpověděl jí Silvio, ‚jednou mi dal ze žertu pohlavek, ze žertu mi prostřelil tady tuhle čapku, ze žertu mě teď netrefil; a teď jsem dostal já chuť si zažertovat…‘ Při těch slovech chtěl na mě zamířit… v její přítomnosti… Máša se mu vrhla k nohám. ‚Vstaň, Mášo, styď se!‘ vykřikl jsem zuřivě. ‚A vy, pane, se přestaňte vysmívat ubohé ženě! Budete střílet, či nebudete?‘ – ‚Nebudu,‘ odpověděl Silvio, ‚jsem spokojen, viděl jsem tvůj zmatek, tvou zbabělost. Donutil jsem tě, abys na mě vystřelil, to mi stačí. Budeš na mě pamatovat. Odevzdávám tě tvému svědomí.‘ Tu chtěl už vyjít, ale zastavil se ve dveřích, ohlédl na obraz, který jsem prostřelil, vystřelil naň téměř bez míření a zmizel. Žena ležela v mdlobách; lidé se ho neodvážili zastavit a hleděli na něho s hrůzou; vyšel na zápraží, zavolal vozku a odjel, dřív než jsem se mohl vzpamatovat.

Otázky k textům

1. Charakterizujte autorův styl na základě obou ukázek.
2. Co ve své zpovědi vyjadřuje Taťána?
3. Jak Taťána v závěru vnímá svou zpověď?
4. Proč autor užívá ve větším množství tázacích vět?
5. Nahraďte slovo **Prozřetelnost** synonymem.

Michail Jurjevič Lermontov (1814 - 1841)

Byl básník, prozaik, dramatik, ironií a sarkasmem provokoval soudobou společnost. Narodil se v Moskvě, jeho matka zemřela 3 roky po jeho narození, otec byl chudý vojenský důstojník, v dětství ho vychovávala jeho bohatá babička, jeho otec se nesměl podílet na výchově syna, což vedlo k velkým hádkám mezi babičkou a otcem Lermontova.

Studoval na moskevské univerzitě, ale byl pro špatný prospěch a účast na demonstracích vyloučen. Poté absolvoval důstojnickou školu. Svou básní Na smrt básníka napadl Puškinovy nepřátele a vrahy, za což dostal službu na Kavkaze, díky vlivu své babičky se mohl vrátit do Petrohradu, svůj postoj ke státním záležitostem však nezměnil. Dvakrát byl ve vyhnanství, při druhém souboji na Kavkaze zemřel. Vzhledem k jeho způsobu života a některým básním se uvažuje o jeho skryté homosexualitě.

Dílo:

Démon - filozofické meditace, vztah mezi dobrem a zlem, na tomto díle pracoval celý život, dospěl k názoru, že zlo je důsledkem slabosti dobra, je to poéma vyprávějící příběh Démona vyhnaného z ráje, který letí nad Kavkazem a vzpomíná na dobu, kdy miloval, neznal zášť, zlo, nenávist… nyní je všemi nenáviděn, ale i on nenávidí. Na zámku spatří Tamaru, která čeká na svého snoubence. Démon způsobí, že je jeho svatební průvod přepaden a ženich zabit. Tamara velice truchlí, ale tajemný hlas (Démon) v ní vyvolává silné milostné tužby, odchází do kláštera, ale ani zde nemá klid. Démon Tamaru miluje, slibuje jí lásku, odhání jejího strážného anděla, chce se smířit s Bohem, vyznává jí lásku, přiblíží se k ní a políbí ji, ona zasažena jedem jeho dechu umírá. Démon zůstává sám a opuštěný, je opět plný vzteku a zloby a vzlétne do vesmíru.

Maškaráda - drama, dobro proti zlu**,** jeho nejlepší drama, děj se točí kolem náhrdelníku, pochybných osobností a závisti, věrná žena je otrávena zmrzlinou od manžela.
Hrdina naší doby - hlavní postavou je mladý aristokrat Pečorin, vyděděnec společnosti z vlastní vůle, hledající smysl života a s Oněginem je to první zbytečný člověk ruské literatury.

Ukázka

Démon

Mou bytost dobra, nebesům
ty navrátiti můžeš slovem;
tvé lásky svatým stíněn krovem
já předstoupil bych k andělům
jak nový anděl v lesku novém.
Ó, vyslyš prosebný hlas můj,
miluji tě, jsem otrok tvůj!
Jak poprvé jen jsem tě viděl,
hned tajně jsem si znenáviděl
svou moc i nesmrtelnost svou.
Oč krásnější než věčnost kdesi
jsou krátké lidské naděje!
Žít jinak nežli ty mě děsí,
a bez tebe žít hrozné je.
V bezkrevné srdce nečekaný
plamínek opět teple pad.
A smutek na dně staré rány
se ve mně pohnul jako had.
Čím bez tebe je mi ta věčnost?
Vladařství mého nekonečnost?
Jen zvučná slova ubohá,
chrám nesmírný, však bez Boha.

Přeložil J. Hora

Otázky k textu

1. Vysvětlete Démonovy emoce a doložte je konkrétními verši.
2. Jaký druh verše autor užívá?
3. **Ó** – o jaký tvar jde? Uveďte další příklady.
4. Vyhledejte přídavná jména a určete jejich druh.
5. Rozeberte slovo **znenáviděl.**

USA

- 1. polovina 19. století dostala název americká kulturní renesance.

Edgar Allan Poe (1809 – 1849), [edgar alan pou]

Je považován za básníka a prozaika vyjadřujícího touhu po lásce a kráse spjatou s úzkostí ze života a smrti, zakladatel americké novely, detektivky a hororu. Pocházel z Bostonu z herecké kočovné rodiny se třemi dětmi, otec měl sklon k alkoholismu, opustil Edgarovu matku ještě před synovým narozením, ona zemřela ve 24 letech na tuberkulózu. Poe měl postiženou sestru a bratra se sklony k alkoholismu, který předčasně zemřel. Ve 3 letech byl dán do útulku, odkud si ho vzala rodina Allanů, velkoobchodníků se tabákem. Studoval na univerzitě, ale měl problémy s alkoholem a dluhy, byl vyloučen, pak se zapsal na vojenskou akademii, ale pro nedisciplinovanost byl propuštěn, rozešel se i s otcem.

V roce 1836 se oženil se svou 13letou sestřenicí (o 11 let později zemřela). Vedl velmi bouřlivý život – alkohol, drogy, což ho vedlo k depresím a velké bídě. Pracoval jako novinář a živil se literární činností. Zemřel zřejmě na následky drog a alkoholu, byl nalezen na chodníku, čtyři dny v komatu, z něhož se neprobral, zemřel na překrvení mozku.

Dílo:
Havran – báseň, stejnojmenná sbírka, havran přilétá do pokoje básníka, který vzpomíná na svou mrtvou milou Lenoru a usadil se na bílé poprsí busty Pallas Athény. Básník s ním rozmlouvá, klade mu různé otázky, například zda-li se s mrtvou ještě setká… havran mu vždy odvětí „Nevermore“ – „Nikdy více“. Básník je zoufalý nad smrtí Lenory, báseň působí smutně, pesimisticky až tragicky.
Vražda v ulici Morque - příběhy mají fantastický a hrůzostrašný děj.
Jáma a kyvadlo
Maska červené smrti

Ukázka

Havran

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje

nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné –
když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání
velmi jemné zaťukání na dveře – a pak už ne.
„Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné –
jednou jen a pak už ne.“

Ach, již při vzpomínce blednu! Myslím, že to bylo v lednu,
každý uhlík vrhal stín jen přede mne a dál už ne.
Toužil jsem po kuropění; - marně hledaje v svém čtení
ulehčení od hoře nad Lenorou – již poslušné
světice zvou Lenora – nad jménem dívky nadvzdušné,
jež byla mou a teď už ne.

Smutný šelest záclon vlaje z hedvábí a ohýbá je
s hrůzou – již jsem do té doby neznal ani přibližně;
abych skryl své polekání, říkal jsem si bez ustání:
„Je to host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
pozdní host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
jednou jen a pak už ne.“¨

Tu má duše vzmužila se; řek jsem bez rozpaků v hlase:
„prosím, pane, nebo paní, odpusťte mi velmožně;
avšak, byl jsem v polospaní, když jste přišel znenadání,
že jste klepal vy“ – a poté otevřel jsem úslužně –
venku tma a víc už ne.

Hledě dlouho do tmy z prahu, stoje v pochybách a strachu,
dlouho snil jsem, jak si nikdo netroufal snít mimo mne;
ale ticho bez rušení, ani slůvka na znamení,
jenom plaché oslovení „Lenor!“, zní zimničně,
to já šeptám „Lenoro!“ – a ozvěna dí zimničně
jenom to a víc už ne.

Vrátil jsem se do pokoje, velmi divě se a boje,
když jsem zaslech trochu silněj nový šramot poblíž mne.
„Jistě cos za chumelice padlo mi na okenice;
podívám se ze světnice, co jsi zač, kdo budíš mne –
ztlumím na okamžik srdce, najdu tě, kdo budíš mne;“
vítr a nic jiného už ne.

Vyrazil jsem okenici, když tu s velkou motanicí
vstoupil starodávný havran z dob, jež jsou tak záslužné;
bez poklony, bez váhání, vznešeně jak pán či paní
usadil se znenadání v póze velmi výhružné
na poprsí Fallady – a v póze velmi výhružné
si sedl jen a víc už ne.

Pták v svém ebenovém zjevu ponoukal mne do úsměvu
vážným, přísným chováním, jež bylo velmi vybrané –
„ač ti lysá chochol v chůzi, jistě nejsi havran hrůzy,

jenž se z podsvětního šera v bludné pouti namane –
řekni mi své pravé jméno, plutonovský havrane!“ –
Havran děl: „už víckrát ne.“

Žas jsem nad nevzhledem ptáka, jenž tak bez okolků kráká
bezobsažnou odpověď, jež prozrazuje bezradné;
velmi dobře vím, že není skoro ani k uvěření
pták, či zvíře, jež si lení v póze velmi záhadné
na poprsí nade dveřmi - v póze velmi záhadné
a říká si: „už víckrát ne.“

Potom, sedě na mramoru, ustal havran v rozhovoru
jako duše, v jedno slovo samotářsky zabrané –
až jsem si řek v duchu, tak že nedošlo mu to až k sluchu:
„věřím pevně na předtuchu, osud často okrad mne –
jak mé naděje, i on se k ránu odtud vykradne.“
Však havran dí: „už víckrát ne.“

Zaražen, an na mne hledí s přiléhavou odpovědí,
říkám si: „toť bezpochyby pochyb velmi obratně
od pána, jejž osud vedl neštěstím a navždy svedl,
takže nic už nedovedl zpívat, než ty bezradné –
pohřební a smutné písně, refrény, tak bezradné,
jako je: „už víckrát ne!“

Když však havran bez ustání ponoukal mne k usmívání,
přistrčil jsem křeslo, mysle, že mne něco napadne,
když se vhroužím do sametu ve vzpomínkách na tu větu,
přemýšleje, co as je tu, nad čím řek své bezradné:
nad čím příšerný ten pták zde říká svoje bezradné:
„už víckrát ne.“

Tak jsem seděl nad dohady, mlčky, marně, bez nálady,
pod ptákem, jenž v hloubi prsou nepřestával bodat mne,
kles jsem s zamyšlenou tváří do podušky na polštáři,
na niž padá lampa, v záři matné, mdlé a malátné,
ale do níž nevboří své ruce mdlé a malátné,
ona víckrát, víckrát ne.

Zdálo se, že u stínidla houstne světlo od kadidla,
že se bez pochyby anděl v zvoncích z nebe propadne.
„Chudáku, tvůj Bůh ti v zpěvu posílá sem pro úlevu
balzám na tvou starou něhu, po němž navždy vychladne,
po němž láska k Lenoře v tvé mysli navždy zapadne“ -
však havran děl: „už víckrát ne.“

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták anebo z pekel,
synu podsvětí a přece, proroku, pojď hádat mně –
statečně, byť opuštěný žiji zaklet v této zemi,
dům mám hrůzou obklíčený, zda tvá věštba uhádne,

zdali najdu balzám v smrti, zda tvá věštba uhádne“ –
havran dí: „už víckrát ne.“

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták anebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž leká mne,
rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru, kdy v náruči své přivine“ –
havran dí: „už víckrát ne.“

„To řek jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení,
táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! –
nenech mi tu, starý lháři, ani pírka na polštáři,
neruš pokoj mého stáří, opusť sochu, havrane!
Vyndej zobák z mého srdce, opusť sochu, havrane!“
Havran dí: „už víckrát ne.“

Pak klidně ulebedí, stále sedí, stále sedí,
jako Ďábel na bělostných ňadrech Pallas Athéné;
oči v snění přimhouřeny na pozadí bílé stěny,
lampa vrhá beze změny jeho stín, jímž uhrane,
a má duše z toho stínu, jímž mne navždy uhrane,
nevzchopí se – víckrát ne.

Přeložil V. Nezval

Otázky k textu

1. Zařaďte ukázku do literárního žánru a charakterizujte ho.
2. Jakým způsobem autor stupňuje napětí – doložte na ukázce.
3. Na koho hlavní hrdina vzpomíná.
4. Vyhledejte v textu oslovení.
5. Doložte na základě ukázky znaky romantismu.

Polsko

Adam Mickiewicz (1798 – 1855)

Narodil se v dnešním Bělorusku, studoval dominikánskou školu, vystudoval univerzitu ve Vilniusu, vyučoval literaturu, historii a práva. Prožil nešťastnou lásku, což se projevilo i v jeho tvorbě. V roce 1823 byl s přáteli zatčen a vypovězen z Litvy. Pobýval v Rusku, na Krymu a v Oděse, stýkal se s elitou té doby – mimo jiné i s Purinem a děkabristy. Později žil v Itálii a Francii, učil na univerzitě v Lausanne, nato jako profesor slovanských literatur v Paříži.

Požádal o ruku dívky, jejíž otec se sňatkem nesouhlasil, vrátil se do vlasti a oženil se s krásnou Celine, ale ona brzy duševně onemocněla. Mickiewicz zemřel v Cařihradu na následky cholery, pohřben byl v Paříži, po 30 letech byly jeho ostatky převezeny do Polska.

Dílo:
Dziady – drama, nedokončeno, má 3 části, jde o konflikt zklamané lásky a pocitu hrdiny zodpovědnosti k národu. Polsko = Kristus, spasitel národů umírající na kříži, aby přinesl svobodu všem národům.
Konrád Wallenrod – je litevský hrdina, který se stane velmistrem německých rytířů a mstí se tomuto řádu, v jehož čele stojí a obětuje i svůj život, neboť nezapomněl na příkoří, která tento řád Litvě způsobil.
Pan Tadeáš – polský národní epos s milostnou zápletkou odehrávající se na malém šlechtickém sídle, kdy Poláci doufali v Napoleonovu pomoc při obnově státu.

Ukázka

Pan Tadeáš

(Hrabě napadá panství ženy jménem Zoška, kterou by rád získal. Když ji nemůže dostat po dobrém, tak použije násilí a obsadí hrad její rodiny.)

„Do zbraně! Chyťte ho!“ vykřikl na žokeje,
a než moh Tadeáš zjistit, co se to děje,

byl zajat; vzápětí vtrhl hrabě na statek;
vzbudil se dům i psi, vlád zmatek nad zmatek.
Pan soudce v nedbalkách se vprostřed chumlu plete;
myslil, že zbojníci – až padl na hraběte.
„Co je to?!“ ptá se ho. Hrabě kord zvedl naň,
však rázem ovlád se, vida, že nemá zbraň.
„Soplico! odvěký soku mé rodiny,“
řekl, „teď splatíš mi všechny své zločiny!
Dnes zodpovíš se mi, že zabrals mi mou půdu,
a potom teprve zhrzenou čest mstít budu!“

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha! Fuj!“
žehnal se soudce. „Pane hrabě, jsi snad zbůj?!
Jakpak s tvým původem tohleto shodne se,
s výchovou šlechtice, s významem v okrese?!
Nedám si ublížit!“ Kol sebe měl už sluhy,
ten s klackem přiběhl, s ručnicí zase druhý;
vojský stál opodál a hleděl zkoumavě
hraběti do očí, nůž ukryt v rukávě.

Už, že se začnou bít – hned ale couvli zase;
zbytečno bránit se, posila blížila se.
V olší se zablýsklo, houk výstřel jako z děla,
na mostě přes řeku kopyta zaduněla
a „Hurá na Soplice!“ povětřím se neslo.
Soudce se zarazil, znal Gervázovo heslo.
A hrabě vykřikl: „Žádný strach, mládenci!
Honem se, soudce, vzdej! To jsou mí spojenci.“

V tom přiběh asesor: „Jsi zatčen! To je mord!
Ve jménu cara,“ křik, „odevzdej, hrabě, kord,
jinak sem zavolám vojáky k pomoci!
Víš, že kdo usedlost přepadne za noci,
jak stojí v tisícím a dvoustém výnose,
ten…“ Vtom ho hrabě plác naplocho po nose.
Asesor, omráčen, pad přímo do kopřiv;
všichni si myslili, že, chudák, není živ.
„Tohle,“ řekl soudce, „je loupežný, sprostý přepad!“
Kolem se ozval vzdech. Zoška se začla klepat,
zoufale přisála se na soudcovu šíji
a rozvřískala se, jak na nůž brali by ji.

Tu Telimena mezi koně vlítla znáhla
a ruce sepjaté k hraběti v sedle vztáhla.
„Při tvé cti!“ vykřikla zoufalým, strašným hlasem
s hlavou vzad zvrácenou a s rozpuštěným vlasem.
„Při všem, co svaté je, prosím tě, poklekám!
Anebo odmítneš? Odmítneš prosbu dam?!
Potom však zavraždi nejdříve nás, dvě ženy!“
Omdlela. - Hrabě k ní přiskočil, udivený

a trochu vyveden z konceptu touhle scénou.
„Ne,slečno Zoško," řek, „ne, paní Telimeno!
Ne! Krví bezbranných se můj kord nepošpiní!
Vy všichni na statku jste mými vězni nyní!
Tak jako v Itálii, když jsem pod skalou,
již na Sicílii Birbante-rocca zvou,
zbojníky přemoh. Meč stih jen ty se zbraní,
bezbranné kázal jsem zajímat; spoutáni,
v mém slavném triumfu tvořili průvod četný;
až pak je pověsili na úpatí Etny."

Kus štěstí bylo v tom pro všecky Soplice,
že hrabě pospíchal, že přejel šlechtice;
nechal je za sebou nejméně jednu míli
a ctižádostivě dorazil první k cíli
se svými žokeji, již poslušní a věrní,
tvořili jakoby armádu regulérní,
zatímco zemané, v povstáních zdivočelí,
byli dost nezkrotní a vždy hned věšet chtěli.

Hrabě měl času dost zchladnout a ztlumit hněv,
zvážit, jak skončit voj, aniž by prolil krev.
Teď tedy Soplice do domu zavřít káže
jako své zajatce a k dveřím staví stráže.

Vtom „Hurá na Soplice!" zahřměl zvenčí křik;
dav statek obklíčil a ztečí dovnitř vnik,
tím spíš, že pán byl jat a čeleď pryč jak dým.
Však vítěz chce bít a marně hledá s kým.
Dům střeží žokeji – tak tedy zápolí
se dveřmi kuchyně. Hrnce a kastroly,
uhlíky v peci, vůně drůbeže a zvěře,
psi, kteří chroupají, co zbylo od večeře,
to vše v nich tiší hněv a rodí myšlenky
na plný kouřící talíř a na sklenky.
Znaveni pochodem a dlouhým sněmíkem,
„Jíst! Chcem jíst!" zvolali sborovým pokřikem
a druzí „Pít! Chcem pít!" Tak střídavě dva sbory
„Jíst!" a „Pít!" křičí, až se zelenají hory.
Po statku šíří se ten výkřik dvojjediný,
v žaludcích budí hlad a v ústech laskominy.
A tak, než řek bys švec, s nemalou kuráží
se vojsko zemanů rozprchlo k menáži.

Otázky k textu

1. Proč autor užívá zkrácené slovesné tvary a čeho tím chce dosáhnout?
2. Vyhledejte v textu přirovnání.
3. Co je to ironie? Najděte ji v textu.
4. Vyhledejte v textu příslovce.
5. Co je to Etna?

Julius Slowacki (1809 – 1849)

Byl básník revolučního hnutí za národní osvobození, žil v emigraci.

Dílo:
Balladina – o ženě vražednici, která pomocí zločinů dospívá až ke královskému trůnu.

Německo

Novalis (1772 – 1801)

Novalis je pseudonym, byl básník a prozaik, šlechtic, který vykonával měšťanské povolání. Měl kladný vztah k básnictví, filozofii a matematice. Zasnoubil se s 13letou dívkou, která však v 15 letech zemřela, ještě před svatbou. Smrt jeho vyvolené a jeho mladšího bratra ovlivnila jeho tvorbu. Používal temný, tajemný a mystický jazyk.

Zemřel ve 29 letech na souchotiny.

Dílo:
Hymny noci – kniha má 6 oddílů v podobě hymnických zpěvů, text je psán básnickou prózou, místy prostřídána verši, kontrasty života a smrti, dne a noci, zachycuje hledání ztracené lásky, touhu po smrti.

Jacob (1785 – 1863) a Wilhelm (1786 – 1859) Grimmové

Oba bratři sbírali lidové německé pohádky a mytologické příběhy, Jacob se zabýval jazykovědou a byl slavnější než Wilhelm. Byli první, kdo sepsali pohádky Sněhurka a Šípková Růženka. Lidové pohádky jim vyprávělo asi 40 lidí.

Oba bratři se stali profesory v Berlíně a pracovali na německém výkladovém slovníku. Jacob byl spíše lingvista a Wilhelm se zaměřoval na literaturu.

8.2. Český romantismus

- 30. - 50. léta 19. století,
- odpor proti absolutismu, revoluce ve Francii a Polsku, nové literární hnutí Mladé Evropy,
- v Rakousku udržoval absolutismus kancléř Metternich policejním a cenzurním režimem, březnové revoluční hnutí 1848, červen - Slovanský sjezd v Praze krvavě rozehnán, zrušena robota a cenzura,
- literární život - 2 strany: - radikální - nenamítá nic proti použití revolučních prostředků k dosažení svobody (Sabina, Frič),
  - liberální - snaha po osvobození klidnou cestou (Palacký, Havlíček),
- 1884 - vyvrcholení obrozeneckých snah, znovuzavedení cenzury, žaláře, vyhnanství, vliv polské revoluce, přední místo zaujímá **literatura krásná** - nové látky a nové slovesné formy, rozkvět časopisectví a novinářství - vliv na politické a sociální uvědomění, největší rozkvět žurnalistiky spadá do let 1849-1850,
- vydání Máje v r. 1836, později Kytice a Babičky.

Josef Kajetán Tyl (1808 – 1856)

Český dramatik, spisovatel, herec, novinář a organizátor společenského života, jedna z vedoucích osobností národního obrození. Vystudoval gymnázium, posléze filozofii v Praze, ale studia nedokončil, z finančních důvodů se stal členem kočovné společnosti, po dvou letech se vrátil a pracoval jako vojenský účetní, po roce 1842 se již plně věnoval literární a kulturní činnosti, řídil časopis Květy, byl dramaturgem českých her ve Stavovském divadle, v roce 1851 o toto místo přišel a založil si vlastní kočovnou společnost, s níž jezdil po Čechách až do své smrti, zemřel v bídě. V Praze pořádal bály a výlety, kde se mluvilo česky, merendy a deklamovánky – recitace české poezie, snažil se posilovat národní vědomí.

Tyl měl v době svého úmrtí čtyři nezletilé dcery a tři syny, při čemž nejmladší se narodil krátce po tátově smrti. Dvě z dcer byly též herečky, jeho manželka se později provdala za spisovatele a žurnalistu Josefa Ladislava Turnovského, který vedl divadelní společnost.

Dílo:
Historické hry:
Kutnohorští havíři – zachycuje zde potlačení vzpoury kutnohorských havířů 15. stol.
Jan Žižka
Jan Hus – namířeno proti církvi, dost historických nepřesností.
Hry ze současného života:
Fidlovačka aneb žádný hněv a žádná rvačka – hra ze života pražských řemeslníků, poprvé zde zazněla naše hymna, hudbu složil František Škroup.
Strakonický dudák aneb hody divých žen – ráz pohádky, vystupují zde nadpřirozené bytosti, dobře odpozorované lidové postavy s pohádkovou romantičností, lidová hra se zpěvy, nejslavnější autorova hra, dudák Švanda má kouzelné dudy, neboť mu je očarovala jeho matka víla, tyto dudy rozveselí každého, rozhodl se jít do světa za větším výdělkem, neboť otec jeho vyvolené nesouhlasil se sňatkem. Švandovi se podařilo rozveselit orientální princeznu, se kterou se měl oženit, zapomněl na svoji milou, ale ta ho ve světě našla a odvedla domů. Tyl chtěl odsoudit lidi, kteří odešli do ciziny.
Paličova dcera – vdovec Valenta se spoustou dětí má dluhy, zapálí chalupu, obviněna je jeho dcera Rozárka, ale nakonec je vina prokázána, ona celou situací však velmi trpí, očistí ji její ženich Antonín, kritika společnosti.
Próza ze současného života:
Poslední Čech – kritizuje odnárodněnou šlechtu, román byl kritizován Havlíčkem.

Ukázka

Strakonický dudák

Kalafuna s houslemi v ruce. Švanda s dudami. Předešlí.

Kalafuna: Ale copak je to, mládenci? Střelil do vás někdo jako do vrabců na hrachovišti, že máte na holé stěny zevlovat? Hezky do kola, sousede! Zahrajeme vám něco od podlahy!

Šavlička: Buď rád, skřípale, že tě nikdo neposlouchá!

Kalafuna: Skřípale? Hehe, kdybych tě neznal, Šavličko, myslil bych, že mi chceš udělat žluč. Já jsem starý primarius!

Šavlička: Ty? To si přijď k nám primariusa poslechnout, když přijede takhle Ňáký z Babylonu – nebo odkuďsi. Ten hraje, až potí krev a posluchači dostávají křeče.

Koděra: Ale jdi!

Kalafuna: Hehe! To by byla pěkná muzika!

Šavlička: To je taky muzika! Právě v tom vězí teď všechno umění. Teď se nesmí hrát (napodobí housle) tidli diti, tidlity – to by nabral; nynčko to musí chodit; šrum, šrum! to padají tolary!

Koděra: Tolary?

Šavlička: Teď se vydělávají muzikou zlořečené peníze!

Kalafuna: Že se vydělávají?

Šavlička: Mangari – jako smetí. Takový muzikant, když to umí podle nejnovější noty, smete za večer tisíce!

Švanda (s sebou trhne): Tisíce?

Kalafuna: To je čtverák!

Šavlička: Hotové tisíce; našinec to ví; mívá při tom také pšouresy!

Koděra: Ale jdi!

Šavlička: Nosí vlaské bubny, pulpity a tak dále – člověk je na vojně a má fiňáry. Tisíce, povídám, za večer!

Švanda: A nač takový člověk hraje?

Šavlička: Nač? Nu – na ledaco –

Švanda: Také na dudy?

Šavlička: Na du – hahaha! to by ještě scházelo!

Koděra: Pročpak? Vždyť je to kus poctivé muziky; dudy pocházejí z časů –

Šavlička: Krále Holce, když byla za groš celá ovce.

Koděra: Ať si! Však ono by neškodilo, kdyby nám bylo z těch časů ještě více zbylo než dudy. Ale ten český svět se celý převrátil, tancuje po hlavě – i tuhle náš lid začíná už jaksi po jiné muzice uši nastrkovat; ale dokud jsem já rychtářem, musí držet na dudy. A co se týče města, myslím, že by si tam mohli také jednou uši dudami namastit.

Šavlička: Inu, z jedné strany máte skoro pravdu. Nynější svět žádá rohaté věci – dávaly se koncerty už na drnkačku, proč by to nešlo taky jednou s dudami? Mangari! Ale umět by musel člověk něco – rozumíme?

Kalafuna: I což je o to! Švanda to zná z fundamentu; dnes to arci není pozorovat – protože mu tlačí láska vosrdí – hehe! a z toho pochází krátký dech.

Šavlička: Ach, proto věší chocholku jako zmoklý kapoun – haha! Inu arci, láska je hladový strávník, ale – vidíš, milý dudáku, kdybysi něco uměl, mohl bysi do světa a vydělat peníze – potom bys neměl s láskou žádné hořkosti, nebo peníze dokážou, nač si jen pomyslíš! Našinec to musí vědět, vždyť je na vojně!

Píseň

Peníze jsou páni světa,
dukát, to je pravý rek,
a co někdy stovku umí,
to by člověk sotva řek.
Třebas ty byl motovidlo,
že bys oslí uši nes:
přece najdeš chvály sídlo –
jenže to jde do peněz.

Chce-li košťál mladou kůstku,
kancelářský správců hlas,
chce-li forman čerstva jezdit,
musí míti kolomaz.
Žoldy! volá muž i žínka,
s prázdnou rukou žádný ples;
i ta boží křepelinka
tluče pořád: Pět peněz!

Železnice, parostroje,
krámy, domy, fabriky –
to teď roste jako z vody
podle nové praktiky.
Měj si ale rozum v pachtu,
důl i hory světa slez:
přec nenajdeš šťastnou
šachtu – jsi-li chudák bez peněz.

Chceš-li zkusit ženskou
věrnost, chceš-li zkoumat přítele,
chceš-li změřit panskou lásku
nebo světské fortele:
všecko najdeš, není veta,
víru na kůl nepověs;
jenom vejdi na trh světa –
ale nechoď bez peněz.

Peníze jsou hever světa,
silou svojí pravý div;
bez nich darmo cíle hledáš,
třeba jsi byl sto let živ.
Jen až půjdem ku armádě
s tichým srdcem do nebes –

ano, jen v tom jednom pádě
dojdem cíle bez peněz!

(Jde zas do hospody a ostatní za ním – jen Kalafuna a Švanda zůstanou vpředu.)

Kalafuna: Jářku, Švando, budeme zde čumět na minet? Pojď, snad cvrnkne někdo desetníkem.

Švanda: Jdi jen sám, já nemám dechu – mně je tuhle (sahá si na srdce), jako by mi chtěly všechny měchy prasknout. Neslyšel jsi, že má jiný za muziku tisíce?

Kalafuna: Snad je také potřebuje. Přej mu je!

Švanda: Já je potřebuju taky!

Kalafuna: I jdi, my máme dost – hehe! když nedělá žaludek bandurskou.

Švanda: Já chci ale víc! Půl tolaru mi nestačí; za to nemůžu holce ani šněrovačku koupit –

Kalafuna: A ty bys jí koupil taky rád čepeček – ó však my víme. Ale bez šněrovačky se můžete mít taky rádi.

Švanda: Můžete! Co mi to pomůže, když mi dá šenkýř na stůl plný džbánek a já se ho nesmím dotknout? Dorotčin tatík mi hrozí, že mi srazí zadek jako zajíci.

Kalafuna: To jsou tak hloupé řeči tatíků, když nemůže hoch hned plný pytlík na stůl hodit. Já budu snad také takový mumloun, až mi moje kuřata dorostou.

Švanda: Ale já vím, co udělám! Tady do toho kozlího měchejře už ani nefouknu, ale půjdu do světa a přinesu si tisíce.

Kalafuna: He! he! kdyby to byly hniličky, proč ne! to bys jich mohl někde plné kapsy nasbírat.

Švanda: O, jen se posmívej, já půjdu přece! Bez Dorotky tu nemám beztoho žádné radosti. – Já měl už dávno sírky táhnout, nynčko to nahlížím. Když vydělá jiný peníze s drnkačkou, seženu já taky něco dudama – a kdyby to byl jenom jeden tisíc.

Kalafuna: Ty zpropadené tisíce ti zmatou ještě kolečka. Podívej se na mne; já neměl ani zlámanou grešli – hehe, když jsem si mou sedmou svátost namlouval – máma chtěla na mne vzít koště – a já dostal holku přec. Jenom trpělivě.

Švanda: Já nemám takovou račí krev!

Kalafuna: To je chyba.

Švanda: A těm chlupáčům dudy už také jaksi nevoní. Pryč tedy hajdy do světa – tam jsou tolary! Dělej ty jen zatím tady muziku a louskej bídu; já budu shánět tisíce. (Odejde.)

Kalafuna (za ním): Počkej alespoň do zejtřka – zejtra máme ještě sousedskou!

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu nespisovné tvary.
2. Na základě ukázky charakterizujte jednotlivé hrdiny.

3. Zařaďte ukázku do literárního žánru a charakterizujte ho.
4. Vyhledejte v textu přídavná jména.
5. Který větný člen vyjadřují přídavná jména a co o něm víte?

Karel Hynek Mácha (1810 – 1836),

Máchův portrét není znám, můžeme nalézti více podob.

Narodil se v Praze, otec byl mlynářský tovaryš, voják a později majitel krupařského krámku. Matka pocházela z rodu českých hudebníků, byla v domácnosti a vzbudila v něm vlastenecké cítění, které ho neopouštělo ani na německých školách, kde psal básně nejdříve německy, ale brzy začal psát česky. Sledoval společenský a literární život, studoval filozofii a práva a navštěvoval byt Jungmanna. Hrál jako ochotník ve Stavovském a Kajetánském divadle.

Rád cestoval a navštívil Itálii, toulal se pěšky po hradech a zříceninách, sžíval se s historií a snažil se uniknout od reality. Jeho první láskou byla Marinka Stichová, která mu imponovala nejen svým vzhledem, ale i sčetlostí a zájmem o literaturu. S průměrnou dívkou Lori – Eleonorou Šomkovou, měl syna Ludvíka, ale nedožil se ani 1. roku. Po vystudování práv odešel do Litoměřic jako advokátní praktikant, prochladl zde při hašení požáru a umírá na lehčí formu cholery, zřejmě se nakazil, když se napil vody, pohřeb měl v den své plánované svatby.

Dílo:
Máj – je lyrickoepická skladba vydaná krátce před jeho smrtí, kritika ji však nepřijala, zachycuje příběh dvou milenců – Viléma a Jarmily, autor se zamýšlí nad smyslem života vůbec, vzpoura člověka, jedinečné zachycení přírody korespondující s náladami vězně. Děj skladby je pouze nastíněn, Vilém miluje Jarmilu a zabíjí jejího svůdce, netuší však, že je to jeho otec, který ho v dětství vyhnal z domova. Vilém je ve vězení a bude sťat, zde přemýšlí o smyslu života, vzpomíná na dětství a provázejí ho pocity křivdy a vzdoru, nevěří na život po smrti. Loučí se se svou milovanou zemí, je sťat, vpleten na kůl a hlava je na něho nabodena. V závěru vstupuje do děje sám básník a ztotožňuje se s hlavním hrdinou. Dílo nebylo kritiky pochopeno a uznání se mu dostalo až po smrti autora a vyzdvihla ho skupina májovců.
Marinka – je povídka, za večera se básník prochází zahradou a oslovuje ho žebrající houslista a dává mu dopis od své nemocné dcery, která ho žádá, aby ji navštívil. Ráno dívku, umírající na souchotiny, navštěvuje a Marinka ho zcela okouzlí svým půvabem, krásou, hudebním talentem a znalostí jeho veršů. Po první schůzce se

jejich city umocní, básník však odchází za svým nemocným přítelem, když se za několik dní vrátí, Marinka je mrtvá. V závěru umírá i její otec.
Cikáni – román, český hrabě Lomecký svedl Angelinu, milenku Giacoma, ten se přichází do Čech pomstít přestrojen za cikána. Doprovází ho hoch, kterého se Giacomo ujal a vychoval ho. Přicházejí na panství Lomeckého a občerstvují se v hospodě, kde se malý cikán zamiluje do dcery hostinského Ley, která je smutná a často zamyšlená, neboť byla zneužita hrabětem. Giacomo zabíjí hraběte a mladý cikán nachází Leu mrtvou. Na hrudi hraběte nalézají dopis, v němž se přiznává, že mladý cikán je jeho syn a odkazuje mu všechen majetek, ale on odmítá a odchází do světa jako skutečný cikán.

Ukázky

Karel Hynek Mácha – Máj

Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
kvetoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.
…

Klesla hvězda s nebes výše,
mrtvá hvězda, siný svit;
padá v neskončené říše,
padá věčně v věčný byt.
Její pláč zní z hrobu všeho,
strašný jekot, hrůzný kvíl.
„Kdy dopadne konce svého?“
Nikdy – nikde – žádný cíl.

…

To vše zločinec ještě jednou zřel,
to vše, jež nyní opustiti měl,
a hluboký srdce mu žel uchvátí;
hluboce vzdechne – slza slzu stíhá –
ještě jednou – posledně – vše probíhá,
pak slzavý v nebe svůj zrak obrátí.
Po modrém blankytu bělavé páry hynou,
lehounký větřík s nimi hraje;
a vysoko – v daleké kraje
bílé obláčky dálným nebem plynou,
a smutný vězeň takto mluví k nim:
„Vy, jenž dalekosáhlým během svým
co ramenem tajemným zemi objímáte,

vy hvězdy rozplynulé, stíny modra nebe,
vy truchlenci, jenž rozsmutnivše sebe,
v tiché se slzy celí rozplýváte,
vás já jsem posly volil mezi všemi.
Kudy plynete u dlouhém dálném běhu,
i tam, kde svého naleznete břehu,
tam na své pouti pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlast jedinou i v dědictví mi danou,
širou tu zemi, zemi jedinou!“ –

…

Přichystán již popravce s mečem stojí,
jedenkrát ještě vězeň zdvih zrak,
pohledl vůkolím – povzdechl –pak
spustiv jej zas – k blízké se smrti strojí.
Obnažil vězeň krk, obnažil ňádra bílé,
poklekl k zemi, kat odstoupí, strašná chvíle –
pak blyskne meč, kat rychlý stoupne krok,
vkolo tne meč, zločinci blyskne v týle,
upadla hlava – skok i – ještě jeden skok –
i tělo ostatní ku zemi teď se skloní.
Ach v zemi krásnou, zemi milovanou,
v kolébku svou i hrob svůj, matku svou,
v vlasť jedinou i v dědictví mu danou,
v širou tu zemi, zemi jedinou,
v matku svou, v matku svou, krev syna teče po ní.

Po oudu lámán oud, až celé vězně tělo
u kolo vpleteno nad kůlem v kole pnělo,
i hlava nad kolem svůj obdržela stán;
tak skončil života dny strašný lesů pán;
na mrtvé tváři mu poslední dřímá sen.

…

V hlubokém ouvalu klínu,
ve stověkých dubů stínu,
sbor u velkém kole sedí.
Zahalení v pláště bílé,
jsou to druzi noční chvíle.
Každý před se v zemi hledí
beze slova, bez pohnutí,
jak by kvapnou hrůzou jmutí
v sochy byli proměnění.
Večerních co krajin pění
tichý šepot – tiché lkání –

nepohnutým kolem plynul,
tichý šepot bez přestání?
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“

V kotouči jak vítr skučí,
nepohnutým kolem zvučí:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

Jako listí šepotání
pode skálou při ozvěně
znělo kolem bez přestání,
jednozvučně, neproměnně:
„Vůdce zhynul! – vůdce zhynul!“ –

Zachvěly se lesy dálné,
ozvaly se nářky valné:
„Pán náš zhynul! – zhynul!! – zhynul!!!“

Dopis Lori, z 2. listopadu 1836, psáno německy

Lori!

Proč ses opovážila jednat proti mému příkazu a šla dolů k svému otci? Proto jsem Tě vzal k nám nahoru? – Chceš nakonec všecko zkazit? – Pro mne je to lehké! – Vezmu šaty a jdu z Litoměřic. – Kam? – To se nikdy nedozvíš, budeš-li ještě jednou jednat proti mému rozkazu. – Rozkazu říkám – a už mě nikdy neuvidíš. – Rozkazuji ti, přísně Ti rozkazuji, abys nikdy z našeho domu nevycházela, nikam, za žádnou, vůbec žádnou záminkou; na mši, ke zpovědi, na katechismus, nikam; - nebo – dokud je bůh a má duše naživu, při svém životě Ti přísahám, že mě nikdy neuvidíš. Jestli se opovážíš a půjdeš z domu k svému otci nebo dokonce na faru nebo někam, tak, jak je bůh nade mnou – opustím Tě u oltáře. – Zůstaneš tedy stále a stále u Ludvíka, a když Tě budou někde chtít, tak řekneš, že jsi nemocná; - stejně nesmí nikdo přijít k Tobě – ještě se třesu vztekem, když si pomyslím, že někdo z vašich tady byl a chlapce viděl!!! - - - A když přijdu z Prahy a Ty mě obelžeš jen jediným slovem, tak jako že si přeji, aby můj Ludvík žil, tak Ti přísahám, že jsi mě ztratila na věčné časy. Všecko zůstane, jak je, žádné přípravy, nic, vůbec nic ať se nestane, dokud nepřijdu do Prahy. Nevyjdeš z mého pokoje!

Přijdu do Prahy v pondělí sedmého, v úterý je svatba a ve čtvrtek jedeme z Prahy do Litoměřic. Na svatbu nebude nikdo pozván, koho nepozvu já. Bude-li mimo Tvého otce někdo z Tvých příbuzných v kostele, odejdu Vám od oltáře. To při bohu přísahám, a to mě znáš, že to udělám.

Pouť krkonošská

Dlouho tak stál jinoch zapomenutý hledě v krajinu tichou; všecky hvězdy již slavily krásnou noc, on ještě dlel na osamělém skalisku; - bylo chladno, studený vítr skučel

mezi horami a zdola hučely lesy a řeky pospíchající z pustých hor do krajin ourodných; měsíc stál vysoko na dráze své a jinoch ještě posuď nepokročil z místa svého. Vtom bily hodiny půlnoc, kdežto dříve nic neslyšel, a zdálo se, že blízko něho, ale dutě a hrůzně nesl se temný zvuk zvonu jejich po temenu širém a obrážel se o čela hor, až poslední ohlas temněji se vracel, pak bylo zase ticho. Rychle ohlédl se jinoch, a klamal paprsek měsíce zemdlelé zraky jeho, či byla opravdivost strašná, co spatřil?

Otázky k textům

1. Jaký má hlavní hrdina vztah k vlasti, doložte konkrétními verši.
2. Jakým způsobem koresponduje příroda s hrdinovým rozpoložením? Uveďte konkrétní případ na základě textu.
3. Vyhledejte v textu poetismy.
4. Určete antonyma ke slovům: **pozdní, večer, láska, svit, mrtvá, výše**.
5. Vyhledejte v textu homonyma, slova mnohoznačná a uveďte další příklady.
6. Charakterizujte autora na základě dopisu, který napsal Lori.

Karel Jaromír Erben (1811 – 1870)

Pocházel z podkrkonošské řemeslnické a písmácké rodiny, otec byl švec, narodil se jako dvojče, ale jeho bratr Jan za dva měsíce zemřel stejně jako oba předchozí bratři. Matka měla chatrné zdraví a Karel po ní zdědil náchylnost k tuberkulóze, celkem porodila devět dětí, ale vyššího věku se dožil jen Karel a jeho sestra Josefka. Studoval na gymnáziu v Hradci Králové i s Tylem, projevil zájem o literaturu, psal německy, ale pod vlivem matky začal psát česky. Vystudoval práva a pracoval u pražského soudu, později jako archivář, sbíral po venkovských archívech látku k historii českých rodů a lidové písně a pohádky.

Oženil se s Betynkou Mečířovou, s níž měl dvě dcery – Blaženu a Ladislavu, v roce 1857 jeho žena zemřela na rakovinu prsních žláz. Erben se opět oženil za dva roky. Později přišla bída a umírá na plicní chorobu.

Dílo:
Prostonárodní české písně a říkadla – 2 200 písní a říkadel, sleduje člověka od kolébky po hrob.
Pohádky: **O třech přadlenách; Dlouhý, Široký a Bystrozraký; Zlatovláska; Pták Ohnivák a liška Ryška; Tři zlaté vlasy děda Vševěda…** - vyšly posmrtně jako **České pohádky**.
Kytice – básnická sbírka, nejkrásnější dílo, vliv lidové poezie a mystiky, nepřirozené bytosti, otázka viny a trestu, tragično, baladično, Erben neuznával vzpouru proti osudu, dle něj je vše v životě dáno předem. Básně: **Polednice, Poklad, Svatební košile, Holoubek, Dceřina kletba, Kytice…**

Ukázky

Kytice

Holoubek

Okolo hřbitova
cesta úvozová;
šla tudy, plakala
mladá, hezká vdova.

Plakala, želela
pro svého manžela,
neb tudy naposled
jej doprovázela.

Od bílého dvora
po zelené louce
jede pěkný panic,
pero na klobouce.

„Neplač, nenaříkej,
mladá, hezká vdovo!
škoda by tvých očí,
slyš rozumné slovo.“

„Neplač, nenaříkej,
vdovo, pěkná růže!
a když muž ti umřel,
vezmi mne za muže.“
Jeden den plakala,
druhý ticho minul,
třetího žel její
pomalu zahynul.

V temeni umrlého
z mysli vypustila;
než měsíc uplynul,

k svatbě šaty šila.

Okolo hřbitova
veselejší cesta:
jedou tudy, jedou
ženich a nevěsta.

Byla svatba, byla
hlučná a veselá,
nevěsta v objetí
nového manžela.

Byla svatba, byla,
hudba pěkně hrála:
on ji k sobě vinul,
ona jen se smála.

Směj se, směj, nevěsto!
pěkně ti to sluší:
nebožtík pod zemí,
ten má hluché uši!

Objímej milého,
netřeba se báti:
rakev dosti těsná –
ten se neobrátí!

Líbej si je, líbej,
ty žádané líce:
komus namíchala,
neobživne více! –

Běží časy, běží,
všecko sebou mění:
co nebylo, přijde,
co bývalo, není.

Běží časy, běží,
rok jako hodina;
jedno však nezmizí:
pevněť stojí vina.

Tři roky minuly,
co nebožtík leží;
na jeho pahorku
tráva roste svěží.

Na pahorku tráva,
u hlavy mu doubek,
na doubku sedává

běloučký holoubek.

Sedává, sedává,
přežalostně vrká;
každý, kdo uslyší,
srdce jemu puká.

Nepuká tak jiným,
jako jedné ženě:
s hlavy si rve vlasy,
volá uděšeně:

„Nehoukej, nevolej,
nehuč mi tak v uši:
tvá píseň ukrutná
probodá mi duši!“

„Nehoukej, nežaluj,
hlava se mi točí:
aneb mi zahoukej,
ať se mi rozkočí!“ –

Teče voda, teče,
vlna vlnu stíhá,
a mezi vlnami
bílý šat se míhá.

Tu vyplývá noha,
tam zas ruka bledá:
žena nešťastnice
hrobu sobě hledá!

Vytáhli ji na břeh,
zahrabali skrytě,
kde cesty pěšiny
křižují se v žitě.

Nižádného hrobu
jí býti nemělo,
jen kámen veliký
tlačí její tělo.

Však nelze kamenu
tak těžko ležeti,
jako jí na jménu
spočívá prokletí!

Dceřina kletba

Což jsi se tak zasmušila,
dcero má?
což jsi se tak zasmušila?
Vesela jsi jindy byla,
nyní přestal tobě smích!

„Zabila jsem holoubátko,
matko má!
zabila jsem holoubátko –
opuštěné jediňátko –
bílé bylo jako sníh!“

Holoubátko to nebylo,
dcero má!
holoubátko to nebylo –
líčko se ti proměnilo
a potrhán je tvůj vzhled!

„Oh, zabila jsem děťátko,
matko má!
oh, zabila jsem děťátko,
své ubohé zrozeňátko –
žalostí bych pošla hned!“

A co míníš učiniti,
dcero má?
a co míníš učiniti?
kterak vinu napraviti
a smířiti boží hněv?
„Půjdu hledat květu toho,
matko má!
půjdu hledat květu toho,
kterýž snímá viny mnoho
a zbouřenou chladí krev!“

A kde najdeš toho květu,
dcero má?
a kde najdeš toho květu
po všem širošírém světu?
v které roste zahrádce?

„Tam za branou nad vršíkem,
matko má!
tam za branou nad vršíkem,
na tom sloupu se hřebíkem,
na konopné oprátce!“

A co vzkážeš hochu tomu,
dcero má?
a co vzkážeš hochu tomu,
jenž chodíval k nám do domu
a s tebou se těšíval?

„Vzkazuji mu požehnání,
matko má!
vzkazuji mu požehnání –
červa v duši do skonání,
že mi zrádně mluvíval!“

A co necháš svojí matce,
dcero má?
a co necháš svojí matce,
jež tě milovala sladce
a draze tě chovala?

„Kletbu zůstavuji tobě,
matko má!
kletbu zůstavuji tobě,
bys nenašla místa v hrobě,
žes mi zvůli dávala!“

Otázky k textům

1. Vysvětlete hlavní myšlenku první ukázky.
2. Převyprávějte další balady z Kytice, které znáte.
3. Co je to balada a co je jejím protikladem?
4. Proč hrdinka druhé ukázky zatracuje matku?
5. Užívají se v dnešní češtině infinitivní tvary zakončené na –ti, pokud ano, kdy?

Otázky k okruhu

1. Zařaďte časově období romantismu.
2. Z čeho vznikl název pro toto období?
3. Jaké literární druhy byly oblíbené?
4. Charakterizujte obecně hlavního hrdinu.

5. Jaký je postoj autora k hlavnímu hrdinovi?
6. Co víte o českém romantismu?
7. Existuje romantismus v čisté podobě?
8. Které představitele ruského romantismu znáte, uveďte jejich díla.
9. Uveďte představitele českého romantismu a charakterizujte jejich stěžejní díla.
10. Vyjmenujte představitele romantického dramatu.

9. Světový a český realismus

- rozmach přírodích a technických věd (Darwin – biologie, Pasteur – lékařství), železnice, z čehož plyne rozmach a smyslové poznání, spolehlivost exaktních věd,
- vznik společenských věd a spisovatelé začali studovat i lidské nitro.

Realismus

- přesné a všestranné studium života, společnosti a nitra člověka, skutečné zobrazení reality bez idealizace a přikreslování, jednotlivec je chápán jako člen společnosti, zajímá se především o současnost, látku pojímá objektivně, všímá si typičnosti u člověka, ne výjimečnosti, zachycuje průměrného člověka v každodenním životě ve vývoji a v určitém prostředí,
- realismus se uplatnil hlavně v dramatu a próze, největšího rozkvětu dosáhl román, který zachycuje dobu v celistvosti, snaha o přehlednou kompozici a věcný jazyk, průnik dialektismů a hovorových prvků.

Kritický realismus

- polovina 19. století – kritika společnosti pomocí její analýzy.

Naturalismus

- krajní směr realismu – základem dění je hmota, člověk je produktem dědičnosti, pudů a prostředí, je determinován (určen a omezen).

9.1. Světový realismus

Francie

- zde se realismus objevil jako první.

Honoré de Balzac (1799 – 1850), [onore d balzak]

Francouzský spisovatel a představitel kritického realismu, pocházel z rodiny zámožného burzovního spekulanta, studoval práva, pracoval v notářské kanceláři, což ho však neuspokojovalo a rozhodl se stát spisovatelem. Původně psal brakovou literaturu, ale nebyl schopen se uživit, měl velké dluhy, které splácel do konce života. Psal převážně v noci, přes den ohromoval Paříž nákladným životem, vyčerpán prací a utrápen milostným románkem s polskou šlechtičnou (vzali se pár měsíců před smrtí) těžce onemocněl a zemřel. Psal 16 hodin denně, aby mohl splácet své dluhy. Vytvořil rozsáhlý cyklus Lidská komedie – 97 románů a povídek. Měl smysl pro detail, znal dobře prostředí i postavy, které popisuje, ve svých románech vystihuje převládající morální vlastnosti.

Dílo:
Lidská komedie - obsahuje 97 románů a povídek, rozsáhlý cyklus, 3000 postav, rodokmeny, obsahuje studie mravů, filozofické a analytické úvahy, snaha zachytit skutečnost a vlivy na člověka, postavy z různých vrstev, skvěle popsal venkovské i pařížské prostředí, sympatizoval s aristokracií a kritizoval měšťanstvo, užíval složitý jazyk, odbornou terminologii a bohatou slovní zásobu.
Otec Goriot – odehrává se v první polovině 19. století v Paříži, vystupují zde pan Goriot – obchodník s nudlemi a student Rastignac, kteří se setkali v penzionu paní Vauquerové. Goriot se vypracoval a získal poměrně velký majetek, miloval své dcery Anastázii a Delfínu, které po smrti matky vychovával sám. Dcerám rozdělil svůj majetek a ty se pak za něho styděly a přestaly se s ním stýkat, zůstal sám opuštěný v malém penzionu, kde se setkal se studentem Rastignacem, který byl čestný a šlechetný, ale později poznal, že společnost tyto mravní hodnoty neuznává a změnil pohled na svět, seznámil se s Goriotovými dcerami a měl intimní poměr s Delfínou. Přece jen v něm zůstalo trochu šlechetnosti a citu a staral se o Goriota do konce

života, se svým přítelem medikem ho pochovali na vlastní náklady, dcery se pohřbu nezúčastnily.
Ztracené iluze - Lucien Chardon a David Séchard se seznámili na studiích a stali se přáteli. David se oženil s Lucienovou sestrou Evou a zdědil po svém otci malou tiskárnu, byl pracovitý a snažil se vynalézt levnější výrobu papíru. Lucien je nadaný básník a snaží se být úspěšným, ale ztrácí veškeré iluze, neboť pochopil, že nestačí být pracovitý a nadaný, ale v uměleckém světě vládnou intriky, společenské styky a jistá agresivita. Do Luciena se zamiluje paní de Bargeton a on se díky ní dostává do vyšších kruhů, později spolu odcházejí do Paříže, on ji však jen využívá. Vrhá se do budování kariéry bez jakýchkoliv morálních zábran a lstí, usiluje o přiznání šlechtického titulu po matce, zamiloval se do herečky Coralie, nedaří se mu v žurnalistice a přichází jeho osobní krach. Vrací se domů, ale jeho švagr David se utápí v dluzích, neboť Lucien podepsal jeho jménem falešné směnky v Paříži. David se dostává do vězení pro dlužníky a Lucien si uvědomuje svou vinu, východisko vidí v sebevraždě, ale setkává se s falešným knězem, což je ve skutečnosti uprchlý galejník, ten mu poskytuje větší množství peněz, které Lucien vrací Davidovi a sám odjíždí s „knězem“ do Paříže.
Lesk a bída kurtizán - dobrodružné líčení vztahů společenských špiček a podsvětí.
Evženie Grandetová

Ukázky

Otec Goriot

Koncem třetího roku omezil otec Goriot ještě více svá vydání, postoupiv do třetího poschodí s čtyřiceti franky penze měsíčně. Odřekl si tabák, vypověděl svého vlásenkáře a už se nepudroval. Když se otec Goriot prvně objevil nenapudrován, vykřikla jeho hostitelka překvapením, když spatřila barvu jeho vlasů, jež byly špinavě šedivé a nazelenalé. Jeho tvář, kterou tajné starosti ponáhlu naplňovaly smutkem den ze dne větším, vypadala nejubožejší ze všech tváří u stolu. Nebylo o tom tedy již žádné pochyby, otec Goriot byl starý zhýralec, jehož oči byly chráněny před zhoubným vlivem léků, nutných proti jeho nemocím, jen dovedností nějakého lékaře. Hnusnou barvu svých vlasů měl ze svých výstředností a z léků, jichž užíval, aby v neřestech pokračoval. Fyzický i morální stav tohoto dobráka ponoukal k takovým žvástům. Když jeho výbava byla roztrhána, koupil v náhradu za své krásné prádlo kaliko, loket za čtrnáct sous. Kousek po kousku mizely jeho diamanty, zlatá tabatěrka, řetěz a šperky. Odložil svůj chrpově modrý oblek, všechen svůj nádherný šat, a v zimě nosil hrubý svrchník z kaštanově hnědého sukna, vestu z kozích chlupů a šedivé kalhoty ze silné vlny. Postupně hubeněl; jeho lýtka splaskla; jeho tvář, nadmutá šťastnou spokojeností měšťana, pokrývala se hustými vráskami; jeho čelo krabatělo, lícní kosti vysedly. Během čtvrtého roku svého pobytu v ulici Neuve-Sainte-Geneviéve už se sobě nepodobal. Dvaašedesátiletý dobrácký výrobce nudlí, který však stěží vypadal na čtyřicet let, silný a tlustý měšťan s dobromyslnou tváří, jehož zevnějšek bavil každého, koho potkal, který míval cosi mladického ve svém úsměvu, vypadal nyní jako sedmdesátník, otupělý, vrávorající, mdlý. Jeho tak živé modré oči se zastřely matnou a jako by nevýraznou clonou, vybledly, neslzely už a jejich červený lem jako by plakal krví. Jedněm naháněl hrůzu, u druhých vzbuzoval soucit. Když mladí medici zpozorovali pokles jeho dolního rtu a změřili vrchol jeho lícního úhlu, když se ho dlouho vyptávali, ale nic z něho nedostali, prohlásili o něm,

že je stižen kretenismem. Jednou mu po večeři paní Vauquerová řekla posměvačně: „Nuže, už vás nepřicházejí navštěvovat vaše dcerušky?“ uvedši tak v pochybnost jeho otcovství. Otec Goriot se zachvěl, jako kdyby ho hostitelka bodla železným bodcem.
„Někdy přicházejí,“ odpověděl dojatě.
„Ale, ale! Vy se s nimi ještě vídáte?“ zvolali studenti.
„Bravo, otče Goriote!“
Stařec však neslyšel vtipy, které se po jeho odpovědi na něho sesypaly, upadl znova do svého zamyšlení, což ti, kteří ho povrchně pozorovali, pokládali za senilní otupělost.

…

„Ach, kdybych byl bohat, kdybych si ponechal své jmění, kdybych jim je nebyl dal, pak by tady byly, olizovaly by mi tváře svými polibky! Bydlel bych v paláci, měl bych krásné pokoje, služebnictvo, teplo. A ony by se rozplývaly v slzách i se svými manžely a se svými dětmi. To vše bych měl. Ale takhle nic! Za peníze je všechno, i dcery. Ach, mé peníze, kde jsou? Kdybych měl po sobě zanechat poklady, byly by mě balily do obkladů, ošetřovaly by mě. Slyšel bych je, viděl bych je. Ach, mé drahé dítě, mé jediné dítě, má samota, má bída jsou mi milejší. Když je nešťastný člověk milován, je si aspoň jist, že je milován. Ne, chtěl bych být bohat, viděl bych je. Na mou duši kdopak ví? Obě mají srdce z kamene. Měl jsem pro ně příliš mnoho lásky, aby ony jí měly aspoň trochu pro mne. Otec má být stále bohat, má držet své děti na uzdě jako jankovité koně. A já jsem byl před nimi na kolenou. Bídnice! To, jak se ke mně po celých deset let chovaly, teď důstojně vyvrcholuje…“

Přeložila B. Zimová

Ztracené iluze

Lucien opustil Coralii a Camusota a odešel do Dřevěných galerií. Jakou to změnu v něm způsobilo to dnešní uvedení do tajností žurnalistiky**!** Beze strachu se vmísil do davu, jenž proudil galeriemi: tvářil se vyzývavě, protože měl svou maitressu, a k Dauriatovi vstoupil nenuceně, protože byl žurnalistou. Zastihl zde velkou společnost, podal ruku Blondetovi, Nathanovi, Finotovi a všem literátům, s nimiž se již týden přátelil. Pokládal se za osobnost a myslil si, že je daleko víc než jeho druhové. Nepatrná špička, jež ho vzpružovala, znamenitě mu prospěla, byl duchaplný a ukázal, že dovede s vlky výt. Avšak přesto nesklízel Lucien mlčenlivá, němá nebo vyslovená uznání, jež očekával, povšiml si prvních projevů žárlivosti, jež mu dávala najevo tato společnost, ne znepokojená, ale spíše zvědavá, jaké místo nová hvězda zaujme a jak velký podíl při všeobecném rozdělení výtěžků zhltne. Finot, jenž viděl v Lucienovi zlatý důl, a Lousteau, jenž se domníval, že má nad básníkem určitá práva, usmívali se na něho jediní. Lousteau už si plně osvojil šéfredaktorské způsoby a prudce zaklepal na okénko do Dauriatovy pracovny.

„Okamžíček, příteli,“ odpověděl mu nakladatel, když povystrčil hlavu nad zelenými záclonkami a poznal Louseaua.

Okamžíček trval hodinu, a teprve potom vstoupil Lucien se svým přítelem do svatyně.

„Tak co, přemýšlel jste o záležitosti našeho přítele?“ řekl nejnovější šéfredaktor.

„Ovšemže,“ řekl Dauriat a sultánsky se ve svém křesle zvrátil. „Sbírku jsem si prolistoval, dal jsem ji přečíst jednomu gurmánovi, dobrému znalci, protože já o sobě nechci tvrdit, že tomu rozumím. Já, milý příteli, kupuji slávu už hotovou jako ten Angličan, co si kupoval lásku. Vy jste právě tak velký básník, kamarádíčku, jako hezký chlapec,“ pokračoval Dauriat. „Slovo čestného muže, neříkám knihkupce, rozumíte, vaše sonety jsou nádherné, není v nich znát žádná pracnost, a to bývá vzácnost, když básník píše s inspirací a zápalem. Mimo to dovedete dělat rýmy, to je vůbec přednost nové školy. Vaše Sedmikrásky jsou překrásná knížka, ale není to žádný obchod, a já se mohu pouštět jen do velkých podniků. Už pro klidné svědomí nechci ty vaše sonety přijmout, nemohl bych jim pomoci nahoru, nedá se na nich tolik vydělat, abych finančně zajistil jejich úspěch. Ostatně, vy u poezie nezůstanete, vaše sbírka je ojedinělou záležitostí. Jste mlád, mladý muži, přinesl jste mi vlastně tu věčnou knížku prvních veršů, kterou si po vyjití gymnázia napíše každý literát, a třebaže si na ní zprvu zakládá, později se jí sám vysměje. Váš přítel Lousteau má jistě někde mezi starými ponožkami také zastrčenou nějakou svou báseň. Nu, nemáš nějakou básničku, na kterou jsi kdysi přísahal?“ obrátil se Dauriat na Lousteaua s prohnaným úsměvem starého lišáka.

„A jak bych mohl psát jinak prózu?“ řekl Lousteau.

„Tak to vidíte, nikdy se mi o tom nezmínil, ale náš přítel zná nakladatele a rozumí obchodu,“ pokračoval Dauriat. „Pro mne,“ zalichotil Lucienovi, „nerozhoduje, jste-li velký básník; máte nesmírné, opravdu nesmírné nadání: vydat vás jako začínající nakladatel, to by ode mne byla vážná chyba. Především by mi dnes moji podílníci a společník odepřeli další finanční prostředky. Ono stačí, že jsem vloni prodělal na poezii dvacet tisíc franků, aby už o ní nechtěli ani slyšet, a oni jsou moji páni. Jenže o to tu koneckonců nejde. Připouštím, že jste veliký básník, budete však plodný? Budete dávat sonety pravidelně? Bude z vás deset svazků? Stane se z vás podnik? Ne, ne, z vás bude znamenitý prozatér. Máte příliš mnoho ducha, abyste ho utrácel v rýmovačkách, můžete si přijít jako novinář na třicet tisíc franků ročně, a vy je nezahodíte kvůli nějakým třem tisícům, které byste si pracně vydělal těmi svými hemistichy, strofami a ostatním haraburdím.“

„Víte, Dauriate, že pán je z naší redakce?“ řekl Lousteau.

„Ovšem,“ odpověděl Dauriat, „četl jsem jeho článek a nemusím snad říkat, že mu Sedmikrásky odmítám v jeho vlastním zájmu! Ano, pane, v několika měsících vám dám víc za články, které si u vás objednám, než za vaši neprodejnou poezii!“

„A co sláva?“ zvolal Lucien.

Dauriat a Lousteau se dali do smíchu.

„I kruci,“ prohodil Lousteau, „ono to má ještě iluze.“

„Sláva,“ odpověděl básníkovi Dauriat, „to je deset let vytrvalé práce a pro nakladatele sto tisíc franků ztráty anebo zisku. Najdete-li blázny, kteří vydají vaše verše, dáte mi za rok sám za pravdu, až se dozvíte, jak ten jejich podnik odpadl.“

„Máte tu rukopis?“ otázal se Lucien chladně.

„Zde je, milý příteli,“ odpověděl Dauriat, ale bylo znát, že jeho jednání s Lupenem už je mnohem jemnější.

Lucien vzal od něho svitek a ani se nepodíval, v jakém stavu je na něm provázek, tak jisté se mu zdálo, že Dauriat Sedmikrásky četl. Vyšel s Lousteauem z pracovny a nevyhlížel nijak sklesle ani nespokojeně. Dauriat doprovodil oba přátele do krámu a bavil se přitom o svém i Lousteauově listu. Lucien se nedbale pohrával s rukopisem Sedmikrás.

„Ty myslíš, že Dauriat sonety četl nebo dal číst?“ zašeptal mu Štěpán do ucha.

„Ano," řekl Lucien.

„Podívej se na pečeť."

Lucien zjistil, že inkoust a provázek jsou naprosto neporušené. „Která znělka vás nejvíce zaujala?" otázal se Lucien nakladatele, celý bledý hněvem i zlostí.

„Všechny jsou zajímavé, vážený příteli," odpověděl Dauriat. „Ale ten o sedmikráse je báječný, končí jemnou a neobyčejně vybroušenou myšlenkou. Na něm jsem poznal, jaké vavříny bude sklízet vaše próza. Proto jsem vás okamžitě Finotovi doporučil. Dělejte pro nás články, dobře vám je zaplatíme. Víte, snít o slávě, to je moc hezké, ale nezapomínejte na zdravý grunt a berte, co je. Až budete bohatý, budete psát i verše."

Básník vyrazil ven do průchodu, bál se, aby nevybuchl, jak byl rozzuřený. „Nu, nu, dětino," řekl Lousteau, jak šel za ním, „uklidni se, ber lidi, jací jsou, dívej se na ně jako na nástroje. Chceš se pomstít?"

„Stůj co stůj," řekl básník.

„Tady máš výtisk Nathanovy knihy, který mi Dauriat zrovna teď dal, druhé vydání vyjde zítra, přečti si to znova a udělej na to trhák. Félicien Vernou nemůže Nathana vystát, protože Nathanovy úspěchy podle jeho názoru škodí budoucímu úspěchu jeho díla. To už je u lidí malého formátu taková mánie, myslet si, že pro dvojí úspěch není pod sluncem současně míst. Proto ti umístí článek do velkého listu, s nímž spolupracuje."

„Ale co se dá proti té knize napsat? Vždyť je krásná," zvolal Lucien.

„Hó, hó, můj milý, jen se nauč svoje řemeslo," odpověděl mu se smíchem Lousteau. „I kdyby to bylo veledílo, musí se kniha stát pod tvým perem pitomým, bezcenným brakem, dílem nebezpečným a škodlivým."

„Ale jak?"

„Přednosti změníš v nedostatky."

„Taková kouzla nedovedu."

„Milý příteli, žurnalista je akrobat, musíš si zvyknout na nevýhody svého povolání. Ať víš, že jsem dobrý kamarád! To se musí postupovat takhle. Dávej pozor, milánku! Začneš tím, že ukážeš, jak je takové dílo krásné, a můžeš si po libosti napsat, co si o něm myslíš. Publikum si řekne: „Ten kritik není závistivý, bude jistě nestranný." Bude tedy pokládat tvoji kritiku za svědomitou. Když si takto získáš čtenářovu důvěru, vyslovíš politování, že nemůžeš souhlasit s tím, na jaké cesty zavádějí knihy podobného druhu naši francouzskou literaturu. Nestojí snad Francie v čele inteligence celého světa?" napíšeš. „Svým mohutným stylem a původní formou, do níž odívali své myšlenky, vedli francouzští spisovatelé Evropu doposud po všechna staletí k analýze a filozofickému pohledu na věci." Sem vsuneš pro měšťáky chválu na Voltaira, na Rousseaua, na Diderota, na Montesquieua, na Bufána. Vysvětlíš, jak je francouzský jazyk neúprosný, dokážeš, že je glazurou oblévající myšlenku. Utrousíš pár axiomat jako: „Velký spisovatel je ve Francii vždycky veliký člověk, jazyk ho nutí, aby vždy a při všem myslel; v jiných zemích tomu tak není." Svou tezi dokážeš tím, že srovnáš Rabenera, německého satirického moralistu, s La Bruyérem. Nic nezjedná kritikovi takovou vážnost, jako když se zmíní o neznámém autorovi. Na Kantovi stojí Cousin. Jakmile se dostaneš na tuto půdu, proneseš slovo, které shrnuje a vysvětluje hlupákům celý soubor našich velikánů z minulého století tím, že nazveš jejich literaturu literaturou ideovou. Když se vyzbrojíš tímto slovem, otlučeš žijícím autorům o hlavu všechny slavné mrtvé. Pak vysvětlíš, že v dnešní době se vytváří nová literatura a ta že nadužívá dialogu (nejlehčí literární formy) a popisů, při nichž se nemusí myslet. Postavíš romány Voltairovy, Diderotovy, Sternovy a Lesageovy, tak hutné a hluboké, proti románu modernímu, který všechno

podává v obrazech a který Walter Scott přespříliš zdramatizoval. V takovém žánru mají místo smyšlenky, ale myšlenky ne. „Román a la Walter Scott je žánr, nikoli škola," prohlásíš. Rozmetáš tento zkázonosný žánr, protože ideje rozbředává a rozmělňuje, protože je přístupný kdekomu, protože v něm se může lacino stát spisovatelem každý, a nakonec tento žánr označíš za literaturu obraznou. Tyto výhody necháš plnou vahou dopadnout na Nathana a ukážeš, že je to pouhý napodobitel a že jeho talent je jenom zdáním. V jeho knize postrádáš veliký sevřený styl osmnáctého století, dokážeš, že city nahradil autor dějem a epizodou. Vzduch není život, obraz není ideál! Prohoď pár takových sentencí, veřejnost je bude opakovat. Při všech svých kvalitách se ti zdá toto dílo osudným a nebezpečným, neboť otvírá dveře do chrámu Slávy dokořán davům, a nastíníš, jak v dálce se již tlačí armáda autůrků dychtících napodobit tuto snadňoučkou formu. Pak se už můžeš pustit do hromových lamentací na úpadek vkusu a do toho vsuneš chválu na pana Siena, Jouye, Tissota, Gesse, Durvala, Jaye, Benjamina Konstanta, Aignana, Baour-Lormiana, Villemaina, koryfeje napoleonské liberální strany, pod jejichž záštitou je Vernoův list. Ukážeš, jak tato slavná falanga čelí záplavě romantiků, jak vyzdvihuje ideu a styl proti obrazu a planému tlachání, jak pokračuje ve voltairiánských tradicích a jak se staví proti anglické a německé škole, podobně jako sedmnáct řečníků levice bojuje za národ proti ultrapravičákům. Pod ochranou těchto jmen, ctěných nesmírnou většinou Francouzů, kteří budou vždycky pro levou opozici, můžeš Nathana rozdrtit, protože jeho dílo i přes všechny své neobyčejné krásy dává ve Francii občanské právo literatuře bezideové. Tím okamžikem už nejde o Nathana a jeho knihu, chápeš, ale o slávu Francie. Proti takovému cizáckému dovozu je povinno co nejostřeji vystoupit každé čestné a statečné pero. Nato polichotí předplatiteli. Podle tebe je – Francie kmotra mazaná, ta se nedá jen tak lehce napálit. I když z důvodů, které nehodláš rozebírat, vykouzlil nakladatel úspěch, čtenářská veřejnost záhy uvedla na pravou míru omyly, jež napáchalo pět set hlupáků z nakladatelova předního šiku. Napíšeš, že je od toho nakladatele kus odvahy, když dělá druhé vydání jen proto, že se mu poštěstilo rozprodat první, a vyslovíš politování, že tak zkušený nakladatel tak málo zná přirozené sklony své země. To je tak zhruba tvůj námět. Přisol si ty úvahy špetkou vtipu, přiostři je kapánkem octa a Dauriat se ti smaží na pekáči článků. Ale nezapomeň skončit tím, že budeš v Nathanovi jakoby litovat omyl člověka, který, opustí-li tuto cestu, může dát současné literatuře ještě překrásná díla."

Lucien při těch Lousteaových slovech přímo žasl: padaly mu šupiny z očí a on objevoval literární pravdy, o nich neměl potud ani potuchy.

„Ale co tu říkáš," zvolal, „to je úplně správné, to je pravda."

„Copak by ses jinak mohl pustit do Nathanovy knihy?" řekl Lousteau. „Tohle je, kamaráde, jeden způsob, jak ztrhat nějaké dílo. To je kritická špice. Ale takových receptů je! Však se pocvičíš. Když budeš muset chtě nechtě promluvit o člověku, kterého nebudeš mít rád, majitelé, šéfredaktoři listu mívají někdy ruce svázané, sáhneš k negaci toho, čemu říkáme úvodník. Článek se nadepíše titulem knihy, kterou se máme zabývat: začne se všeobecnými úvahami, může se v nich mluvit třeba o Řecích a Římanech, a nakonec se řekne: „Tyto úvahy nás přivádějí ke knize pana Toho a Toho. O knížce pojednáme v článku dalším." A ten další článek pak nikdy nevyjde. Tím se kniha zadusí mezi oběma sliby. Tentokrát nepíšeš článek proti Nathanovi, ale proti Dauriatovi, proto musíš použít špice. Na dobrém díle nenechá špice ani škrábnutí, ale špatnému pronikne až k srdci: v prvním případě ublíží jenom nakladateli, v druhém prokáže službu veřejnosti. Tyto formy literární kritiky se používají i v kritice politické."

Tvrdá lekce Štěpánova rozevřela v Lupenově obrazotvornosti celé truhlice a náš básník tomuto řemeslu výtečně porozuměl.

„Pojďme do redakce," řekl Lousteau, „najdeme tam naše přátele a dohodneme se s nimi na přepadovém tažení proti Nathanovi; ti se budou smát, to uvidíš."

Přeložil Miroslav Vlček

Otázky k ukázkám

1. Jaký člověk byl otec Goriot?
2. Jak se ke Goriotovi zachovaly jeho dcery?
3. Na ukázkách doložte rysy realismu.
4. Charakterizujte morálku společnosti, o níž Balzac píše a srovnejte ji se současnou morálkou.
5. Které francouzské velikány autor uvádí ve druhé ukázce?

Gustav Flaubert (1821 - 1880)

Studoval práva v Paříži, ale pro své epileptické záchvaty je nedokončil, byl finančně zabezpečen, pracoval tedy na venkově a svá díla několikrát přepracovával. Odmítal manželství, žil samotářsky, měl platonickou lásku – svou rádkyni o 11 let starší, prožil několik nešťastných lásek k mnohem starším ženám. Navštívil Itálii, Egypt, Sýrii,Tunis a Blízký Východ.

Byl kritik měšťanstva, mistr v zobrazení lidských vášní a vztahů, propracovával svá díla po celá léta, vynikal v psychologické a filozofické analýze.

Dílo:

Paní Bovaryová – je román, autor se inspiroval skutečností. Román nejdříve zachycuje Karla Bovaryho, který se na přání svých rodičů oženil s bohatou vdovou po soudním vykonavateli, která brzy zemřela. Seznámil se s dcerou svého pacienta a oženil se s ní. Je to psychologicky propracovaný příběh mladé ženy nespokojené s dosavadním šedým životem, hledala skutečný život pojatý eroticky, hledala nové vztahy, její představy o životě byly však nereálné, ztroskotala, spáchala sebevraždu. Manžel byl venkovský lékař, který nemohl splnit její očekávání. Bovarismus = útěk z reálného světa k iluzím.

Citová výchova – zachycuje deziluze a zklamání hlavního hrdiny, silně pesimistické dílo.
Salambo – historický román ze starého Kartaga, vzpoura žoldnéřů proti Kartágu, dílo je pojmenováno podle hlavní hrdinky, která je dcerou hlavního vojevůdce Kartaginců a zamiluje se do vůdce vzbouřenců. Je zde líčeno otroctví, zajímavé postavy i prostředí.

Ukázka

Paní Bovaryová

Zpočátku byla jako omámená; viděla stromy, cesty, příkopy, Rudolfa; ještě cítila objetí jeho paží, a listí se třepetalo a rákosí svištělo.

Avšak užasla, když se podívala do zrcadla. Nikdy ještě neměla oči tak velké, tak černé a tak hluboké. Něco neskonale jemného se jí rozlilo po celé bytosti a celou ji přetvářelo.

Říkala si znovu a znovu: „Mám milence, mám milence!“ a kochala se tou představou, jako kdyby podruhé dospívala. Konečně budou i po ni hry lásky, to horečné štěstí, nad nímž už lámala hůl. Cosi zázračného se před ní otvírá, všechno bude jen vášeň, vytržení, blouznění, modravé nesmírno ji obklopovalo, její myšlenka se vznášela nad jiskřícími vrcholy citu, všední život bylo vidět až kdesi daleko, kdesi docela nízko, ve stínu, v mezerách mezi těmi výšinami.

Tu si připomněla hrdinky knih, které kdysi četla, a lyrický sbor těch cizoložných žen se jí v paměti rozezpíval sesterskými hlasy, okouzleně jim naslouchala. Sama najednou byla jakoby skutečným kusem těch přeludných vidin a měnila ve skutečnost dlouhé snění svého mládí, dívajíc se na sebe jako na typ milovnice, po jakém tolik toužila. Pociťovala ostatně i ukojení pomstychtivosti. Cožpak dost netrpěla? Nyní však triumfovala a láska, tak dlouho potlačovaná, tryskala bez omezení, v radostném kypění. Vychutnávala ji bez výčitek svědomí, bez obav, beze zmatku.

Příští den uplynul v nové pohodě. Bylo mnoho přísah. Ema vyprávěla své zármutky. Rudolf ji přerušoval polibky; pozorovala ho přivřenýma očima a žádala ho, aby jí znovu a znovu říkal Emo a opakoval, že ji miluje. Bylo to v lese jako minulého dne, v dřevěnkářské boudě. Stěny byly ze slámy a střecha tak nízká, že se musili shýbat. Seděli těsně vedle sebe na loži ze suchého listí.

Od toho dne si pravidelně každý večer psali. Ema nosila své dopisy až na konec zahrady u řeky a vkládala je do trhliny v terase. Rudolf si pro ně chodil a dával tam své; vždycky si stěžovala, že jsou příliš krátké.

Jednoho rána, když Karel odešel už před svítáním, zamanula si, že musí Rudolfa vidět okamžitě. Dalo se rychle dojít do Huchette, hodinku tam pobýt a vrátit se do Yonville, ještě když všecko bude spát. Celá se zadýchala žádostivostí při tom nápadu; brzy byla na louce a rychle kráčela ani se neohlížejíc.

Svítalo. Ema z dálky poznala dům svého milence; jeho dvě korouhvičky ve tvaru rybiny se černě vykrajovaly na bledém pozadí úsvitu.

Za dvorem byla hlavní budova, něco na způsob zámku. Vstoupila, jako by se zdi samy před ní rozestupovaly. Široké rovné schodiště vedlo nahoru na chodbu. Ema stiskla kliku u jedněch dveří a najednou uviděla vzadu v pokoji spícího muže. Byl to Rudolf. Vykřikla.

„Ty, zde, ty zde,“ opakoval. „Jaks sem přišla?... Ach, a šaty máš celé mokré!“

„Miluji tě," odpověděla, ovíjejíc mu ruce kolem krku.

Když se jí tato první smělost povedla, napříště pokaždé, když Karel odcházel časně z domu, Ema se rychle ustrojila a po špičkách seběhla po schůdkách, které vedly k vodě.

Ale když tam nebylo prkno, po kterém přecházely krávy, musela sejít podle zdí u řeky; břeh byl kluzký; aby neupadla, chytala se chomáčů zvadlé ohnice. Pak se dávala napříč zoranými poli, kde se bořila, klopýtala a zůstávala trčet v tenkých střevíčcích. Na hlavě uvázaný šátek se třepetal ve větru na lukách; bála se dobytka, hned utíkala; přicházela udýchaná, tváře růžové, a celá její bytost vydávala svěží vůni mízy, zeleně a čerstvého vzduchu. Rudolf v tu dobu zpravidla ještě spal. Jako by do jeho ložnice vstupovalo jarní jitro.

Žluté záclony na oknech tiše a zlehounka propouštěly těžké šeřivé světlo. Ema tápala mhouříc oči a rosné kapky zachycené na hladkém účesu tvořily jakoby topasovou aureolu kolem jejích tváří. Rudolf ji se smíchem přitahoval k sobě a tiskl na srdce.

Pak si prohlížela byt, otvírala zásuvky, česala se jeho hřebenem a zhlížela se v jeho zrcátku na holení. Někdy dokonce brala do úst troubel velké dýmky, která ležela na nočním stolku mezi citróny a kousky cukru vedle láhve s vodou.

Na loučení potřebovali dobrou čtrvrhodinku. Ema plakávala; byla by si přála, aby od něho nikdy nemusila odcházet. Něco silnějšího než ona sama ji k němu pudilo, až jednoho dne, když před ním tak znenadání stanula, Rudolf svraštil tvář, jako když člověk dává najevo nelibost.

„Co je ti?" pravila. „Bolí tě něco? Mluv!"

Nakonec prohlásil docela vážně, že by měla být s těmi návštěvami opatrnější, aby se nekompromitovala.

Rudolf se s ní nakonec rozchází a Ema se po těžkém nervovém otřesu vrhá do dalšího milostného dobrodružství s advokátním koncipientem Leonem.

Otázky k textu

1. Charakterizujte paní Bovaryovou.
2. Přibližte postavu Rudolfa.
3. Jaký vztah má hlavní hrdinka k manželovi?
4. Jakou vypravěčskou formu autor zvolil?
5. Jaký je váš osobní pohled na nevěru a postoj společnosti k této problematice?

Émile Zola (1840 - 1902)

Byl naturalista, otiskl několik studií o tomto směru (Experimentální román). Pocházel z rodiny italského inženýra, který byl kdysi důstojníkem Napoleonovy armády, otec brzy zemřel, proto Zola neměl mnoho peněz na vzdělání. Po neúspěšném studiu odešel za prací do nakladatelství Hachette, kde kolem sebe soustředil skupinu mladých romanopisců. Byl politicky činný, napsal otevřený dopis prezidentovi, kde hájil nevinu kapitána Dreyfuse, který byl neprávem odsouzen za špionáž.

Zemřel zřejmě nešťastnou náhodou, neboť se mu ucpal komín a on se otrávil oxidem uhelnatým.

Dílo:

Tereza Raquinová - tragický příběh ženy, která se spojí se svým milencem proti manželovi a neváhá jej zavraždit. Kruté výčitky svědomí a neutěšené prostředí, v němž žijí, jim však učiní život nesnesitelným. Zola v tomto díle definitivně opouští romantismus. Nalezneme zde i všechny prvky jeho naturalistické tvorby, které později sepsal v teoretické práci

Rougon-Macquartové - cyklus románů, střídá městské a venkovské prostředí, spousta postav, odhaluje člověka až do jeho biologické podstaty, vlivy dědičnosti, promyšlená kompozice.

Nejznámější romány: Zabiják – venkovská dívka Gervaisa přijíždí s dětmi a přítelem Lantierem do Paříže a on si zde zřídí malé kloboučnictví, ale svou rozmařilostí o všechno přijde. Gervaise začíná pracovat jako švadlena, seznámí se s Coupeauem, berou se a mají dceru Nanu. Pokrývač Coupeau se zraní pádem ze střechy, po dobu nemoci se o něho stará jeho žena Gervaisa a on si zvykne na alkohol, postupně mu propadá a nechce již pracovat, utrácí všechny úspory. V opilosti manželku donutí, aby vzala do pronájmu Lantiera, ona mu podléhá. Coupeau umírá na následky alkoholu. Gervaisa propadá také alkoholu, ztrácí práci, jejímu úpadku přispívá i uvědomění si, že její dcera je poběhlice. Smrt je pro ni vysvobozením.

Germinal – román zachycuje prostředí uhelného revíru, kde od rána do večera dřou lidé pod zemí, aby se mohli aspoň trošku najíst. Tyto otřesné poměry je dohnaly až ke stávce.

Nana – navazuje na Zabijáka, Nana získala místo v divadle, které je však nevěstincem, kde svojí krásou upoutala spoustu mužů a všichni chtěli být jejími milenci. Nana si vybírala bohaté muže, kteří jí dobře platili, část peněz posílala tetě, která se jí starala o synka, zbytek utrácela až do té doby, než se zamilovala do svého divadelního kolegy Fontana, ale ten ji jen využíval, a když jí došly peníze, začal ji bít, týrat a našel si jinou milenku. Nana se vrátila ke

starému způsobu života. Hrabě Muffata ji však miloval, udělal by pro ni cokoliv, koupil jí dům, dával jí dary i peníze, zničil si manželství, ale ona si ho nevážila, byla na něj hrubá, ponižovala ho, měla další milence. Až jí dal všechny peníze, donutila ho jít k první ženě, prodala majetek a utekla z Paříže. Po pár měsících se vrátila, ale nevycházela z hotelu, neboť měla neštovice. Zemřela. Byla jednou z nejslavnějších prostitutek v Paříži.

Ukázka

Zabiják

Bušil pěstmi do prázdna. Zmocnila se ho zuřivost. Jak couval, narazil na zeď a myslil, že ho někdo napadl zezadu. Obrátil se a začal bušit do stěny. Poskakoval, skákal z kouta do kouta, narážel břichem, stehny, ramenem, válel se po zemi a zase vstával. Kosti měl jako změklé, maso pleskalo jako mokrá koudel. A tuhle pěknou hru doprovázel strašlivými výhrůžkami, hrdelními divokými skřeky. Zdálo se, že bitka dopadá pro něho špatně: krátil se mu dech a oči mu vylézaly z důlků, pomalu se stával bázlivým jako dítě.

„Chyťte vraha! Chyťte vraha!... A teď táhněte odtud! Darebáci, ještě se smějí! A teď ta děvka leží, všechny čtyři ve vzduchu! …Musí do toho, nedá se nic dělat! … A ten ničema ji týrá! Uřezává jí nožem nohu! Druhá noha už leží na zemi, břicho je otevřené a všude plno krve … Ach Bože! Ach Bože…“

A celý zpocený, vlasy nad čelem zježené, přímo hrozný, couval pozpátku, házeje divoce rukama, jako by chtěl zaplašit tu hnusnou vidinu. Vyrazil dvakrát srdcervoucí výkřik a padl naznak na slamník, do kterého se podpatkem zapletl.

„Pane doktore, pane doktore, je mrtev!“ řekla Gervaisa spínajíc ruce.

Asistent popošel blíž a odtáhl Coupeaua doprostřed slamníku. Ne, není ještě mrtev. Zuli ho a jeho nahé nohy čouhaly ven a tančily samy, noha vedle nohy, v taktu, rychlý, pravidelný tanec.

Primář právě vešel. Přiváděl dva kolegy, jednoho hubeného a druhého tustého, měli řádovou stužku jako on. Všichni tří se beze slova sklonili a prohlíželi si muže ze všech stran. Potom spolu spěšně polohlasně hovořili. Obnažili pacienta od stehen až k ramenům a Gervaisa, vystoupivši na špičky, viděla celý ten nahý trup. Teď to bylo dovršeno: třas sestoupil z paží, vystoupil z nohou a zachvátil trup, třásl se teď až hrůza! Na mou duši, ten kašpárek se teď smál i břichem! Záchvěvy smíchu stoupaly podél boků a nemocný se dusil a dusil, jako by měl smíchy prasknout. A všechno se třáslo, to jste měli vidět. Svaly se zdvíhaly proti sobě, kůže se třásla jako buben, chlupy tančily valčík a dělaly si poklony. Byl to šílený tanec, řekl bys poslední kvapík, když už svítá a všichni tanečníci se drží za ruce a dupají podpatky.

„Spí,“ zašeptal primář.

Otázky k textu

1. Vyhledejte znaky naturalismu.
2. Jakým způsobem autor stupňuje napětí v ukázce?

3. Jaký stav prožívá hlavní hrdina?
4. Vyhledejte v textu kompozita.
5. Najděte v textu adjektiva.

Guy de Maupassant (1850 - 1893)

Autor ve svém díle neanalyzuje, ale jen popisuje a vypravuje, je povídkář. Pocházel ze šlechtické rodiny, která titul obdržela od Marie Terezie. V jedenácti letech se rodiče rozvedli z důvodu svobodomyslnosti jeho matky, která s oběma syny odcestovala do Normandie, kterou si Guy zamiloval.

Ve 13 letech byl poslán na seminář do Rouenu. V 18 letech zachránil tonoucího básníka. Na semináři se seznámil s Gustavem Flaubertem, který mu pomáhal s literárními začátky. Seznámil se rovněž s Emilem Zolou a Turgeněvem. Účastnil se prusko-francouzské války, později se přestěhoval do Paříže, kde pracoval jako námořnický úředník.

Měl psychické problémy vyplývající zřejmě z neléčené syfilitidy, pokusil se spáchat sebevraždu, ale sluha mu v ní zabránil a Guy byl umístěn do ústavu pro choromyslné, kde zemřel.

Maupassant kritizuje všechny vrstvy společnosti a bývá označován za kritika mravů.

Dílo:

Kulička – novela se odehrává v r. 1870 v Normandii, kdy chce skupina rouenských občanů odcestovat z obsazeného města, ale cestou kočár zastaví pruský důstojník. Kulička mu musí být po vůli, aby mohli pokračovat v cestě, ale ostatní cestující ji potom odsoudí.

Miláček - román o prudkém vzestupu pařížského novináře pomocí žen a bezohlednosti.

Ukázky

Kulička

Na kozlíku si pokuřoval z dýmky kočí, zachumlaný do ovčího kožichu, a všichni cestující, celí rozzářeni, si ještě v rychlosti objednávali zásoby jídla na zbytek cesty.

Čekalo se jen na Kuličku. Konečně vyšla.

Vypadala trochu zmateně, zahanbeně. Vykročila nesměle k ostatním cestujícím, ale ti se všichni jako na povel otočili a dělali, jako by ji ani neviděli. Hrabě důstojně nabídl své ženě rámě a odváděl ji dál z tohoto nečistého sousedství.

Kulička zůstala ohromeně stát; pak sebrala všechnu odvahu, přistoupila k paní továrníkové a pokorně zašeptala: „Dobré jitro!“ Továrnice však jen povýšeně přikývla a změřila si ji jako uražená ctnost. Všichni se tvářili, jako by byli velmi zaneprázdněni, a hleděli se držet od ní dál, jako by v sukních roznášela nákazu. Pak se najednou nahrnuli do vozu; Kulička nastoupila až naposled, sama, a v tichosti usedla zas na stejné místo, na němž seděla první den cesty.

Dělali, jako by ji neviděli, jako by ji neznali; jen paní Loiseauová si ji zpovzdálí pohoršeně měřila a polohlasně řekla svému muži: „Štěstí, že nesedím vedle ní!“

Těžký dostavník se pomalu dal do pohybu a vyjel na další cestu.

Zpočátku vůbec nemluvili. Kulička se neodvažovala zvednout oči. Cítila spravedlivou zlost na všechny, kdo tu vedle sedí, a zároveň se cítila pokořena tím, že povolila a že se nechala pošpinit objetím toho Prušáka, jemuž ji tak pokrytecky vehnali do náruče.

Nikdo se na ni nepodíval, nikdo si na ni nevzpomněl. Cítila, jak je bezmocná proti opovržení těch počestných hňupů, kteří ji napřed obětovali a pak odhodili jako nějakou nečistou věc, z níž už nekyne žádný užitek. Tu si připomněla, jak jí hltavě spolykali celý košík, plný dobrot, vzpomněla si na dvě pečená kuřátka, obalená lesklým rosolem, na paštiku, hrušky, čtyři láhve bordeauxského vína; a najednou v ní zuřivost opadla, jako když praskne příliš napjatá struna; ucítila, že má na krajíčku pláč. Ze všech sil se snažila přemoci, bránila se tomu, polykala slzy jako dítě, ale slzy se jí tlačily do očí stále víc a víc, zableskly se v koutku víček, zanedlouho jí skanuly z očí dvě veliké kapky a stékaly pomalu po tvářích dolů. Za nimi se už rychleji vyronily další, jako když voda prosakuje ze skály, a začaly pravidelně dopadat na vystouplou křivku jejích kyprých prsou. Seděla stále zpříma, s pohledem upřeným před sebe, tváří nepohnutou a bledou, a doufala, že ji nikdo neuvidí.

Ale hraběnka si jí všimla a šťouchla nepozorovaně do svého muže. Ten jen pokrčil rameny, jako by chtěl říci: „Inu, já za to přece nemohu!“ Paní Loiseauová se pod vousy vítězoslavně usmála a zašeptala: „To pláče hanbou.“

Otázky k textu

1. Proč se spolucestující dívali na Kuličku pohrdavě?
2. Co v tomto příběhu autor kritizuje?
3. Charakterizujte paní Loiseauovou.
4. Jaké jsou psychické pochody hlavní hrdinky?
5. Zdůvodněte pravopis slova **Prušák** a uveďte další příklady.

Miláček

Jakmile osaměl, chodil chvilku rychle po místnosti. Pro zmatek v duši ani nemohl o ničem uvažovat. Měl plnou hlavu jediné myšlenky – zítřejšího souboje – ale to v něm probouzelo jen nejasné a hluboké vzrušení. Býval vojákem, střílel po Arabech, to mu však ani nehrozilo žádné velké nebezpečí, to bylo, jako když se střílí na divokou.

Udělal všecko tak, jak se slušelo. Ukázal se tak, jaký měl být. Bude se o něm hovořit, budou ho chválit, přijdou mu blahopřát. Potom si řekl nahlas, jak mluvíváme při velkém otřesu: „To je ale pitomec."

Sedl si a začal uvažovat. Hodil si na stolek protivníkovu navštívenku, kterou mu rival odevzdal, aby měl jeho adresu. Četl si ji znovu, jako ji četl již dvacetkrát odpoledne. Louis Langremont, Montmarteská ulice 176. Dále nic.

Zkoumal ta uspořádaná písmenka, připadala mu tajemná, plná čehosi znepokojivého. „Louis Langremont", jaký asi je? Jak je starý? Jakou má postavu? Jaký obličej? Copak to není hrůza, když cizí, neznámý člověk najednou přijde rozvrátit váš život bez důvodu, z pouhého rozmaru, kvůli nějaké babce, která se pohádala s řezníkem?

Opakoval ještě jednou nahlas: „Takový pitomec!"

A zůstal strnulý a zamyšlený, nemohl oči odtrhnout s navštívenky. Zvedala se v něm zlost na ten kousek papíru, nenávist, smíšená s podivným pocitem nevolnosti. Všechno je pitomost! Vzal nůžky na nehty, ležící na stolku, a zabodl je do vytištěného jména, jako by někoho probodl dýkou.

Tak bude mít souboj, a na pistole! Proč si nevybral šavli? Dostal by se z toho s píchnutím do paže nebo do ruky, s pistolí přece člověk nikdy předem neví, jak to může dopadnout.

Řekl si: „Ale co, musím si troufnout."

Při zvuku svého hlasu se otřásl a rozhlédl se kolem. Začínal pociťovat silnou nervozitu. Vypil sklenici vody a ulehl.

Jakmile byl v posteli, zhasil světlo a zavřel oči.

V posteli mu však bylo horko, i když v pokoji bylo chladno; nedokázal usnout. Obracel se a převracel, ležel pět minut na zádech, pak zase na levém nebo na pravém boku.

Dostal novou žízeň. Vstal a šel si pro sklenici, potom ho přepadla úzkost: „Snad nemám strach?" Proč se mu srdce rozbušilo při každém obvyklém zvuku v pokoji? Když měla kukačka zakukat a klaplo péro, otřásl se leknutím, až musil na chvilku otevřít ústa a nadýchat se, tak byl pořád stísněný.

Začal filosoficky uvažovat o možnosti úsudku: „Mám strach?"

Ne, jistě nemá strach, když je odhodlán jít až do konce, když je naprosto rozhodnut mít souboj a nechvět se při tom. Cítil však, že je nesmírně vzrušený, a tak uvažoval: „Může mít člověk strach proti své vůli?" A tato pochybnost, ta nejistota a děs ho zdolaly. Co by se dělo, kdyby se ho zmocnila nepřekonatelná, velitelská síla, mocnější než vůle? Ano, co by se dělo?

Jistě půjde na místo souboje, když tam chce jít. Ale co když se bude třást? Co když omdlí? A myslil na své postavení, a na svou pověst a budoucnost.

Najednou ho zachvátila zvláštní touha vstát a podívat se do zrcadla. Rozsvítil opět svíčku. Když uviděl svou tvář, odraženou v lesklém skle, sotva se poznával,

zdálo se mu, že se vidí po prvé. Oči mu připadaly ohromné a byl bledý, určitě byl bledý, velmi bledý.

A jako střela jím náhle projela myšlenka: „Zítra v tuto dobu možná budu mrtev.“ Srdce se mu splašeně rozbušilo.

Otočil se k posteli a viděl se jasně, jak leží bradou vzhůru na pokrývce, z níž právě vylezl. A měl propadlé tváře mrtvých, bílé ruce, které se již nikdy nepohnou.

Dostal strach ze své postele; aby ji neviděl, otevřel si okno a díval se ven.
Mráz ho zaplavil od hlavy až k patě, a udýchaně odskočil. Napadlo mu, že si zatopí. Pomalu zapaloval oheň, ani se neohlédl. Ruce se mu trochu nervózně třásly, kdykoliv se něčeho dotkl. Myšlenky mu vířily hlavou, pletly se, rozbíjely, rozprchávaly a bolely, hlavu měl jako opilou.

Otázky k textu

1. Jakým způsobem autor v textu stupňuje pocit strachu.
2. Na co se hrdina připravuje a jak celou situaci vnímá?
3. Kdo je jeho protivník, co o něm hlavní hrdina ví?
4. Vyhledejte v textu nevlastní přímou řeč.
5. Vyhledejte realistické prvky.

Anglie

- počátky realistického románu jsou spojovány už s románem 18. století.

Charles Dickens (1812 – 1870), [čárls dikins]

Je anglický romanopisec a autor tvorby pro děti, syn neúspěšného vládního úředníka, žil ve velké bídě, na dně se ocitl, když jeho otce zavřeli do vězení za dluhy, od 12 let si vydělával na živobytí v továrně na výrobu krému, od 15 let pracoval jako písař v kanceláři právního zástupce, později se věnoval žurnalistice, psal romány a ve 24 letech dosáhl svého literárního vrcholu, oženil se a měl 10 dětí.

Po návratu z druhé cesty do Ameriky se již necítil dobře, ztrácel paměť a zemřel na mrtvici.

Jel bystrý pozorovatel, citlivý k utrpení, vyjadřuje touhu po lásce, vytváří dva typy postav: a) typ dětského hrdiny nuzně žijícího – obžalovává společnost
b) typ bohatého muže dobráka.

Byl prototypem lidového spisovatele, přispěl k těmto reformám:
a) odstranění práce dětí,
b) poukazuje na sadistické učitele,
c) zaměřuje se na vězení pro dlužníky.

Dílo:

Oliver Twist – vypráví příběh chlapce, syna neznámých rodičů, vychovaného v chudobinci, kde musel snášet bezpráví, hlad, utrpení. Utíká do Londýna, nevědomky se dostává do zločinecké bandy pod vedením prohnaného Žida, je zatčen při akci, ale je nevinen a u soudu ho zachraňuje pan Brownlow, ale Oliver je unesen svou bandou, při krádeži v bohaté rodině je zraněn a pečuje o něho schovanka Róza, což je ve skutečnosti jeho teta. Příběh končí šťastně, Oliver byl rodinou adoptován.

Kronika Pickwickova klubu – první autorův humoristický román, kde líčí životy 4 členů Pickwickova klubu, jehož zakladatelem a předsedou je Samuel Pickwick – starý mládenec dobrého srdce a plný ideálů, smolař Nathaniel Winkle, neúspěšný básník Augustus Snodgrass a Tracy Tupman. Tito muži se vypravili na venkov, aby poznali skutečný život v Anglii, se svojí naivitou se dostávali do komických, ale i katastrofických situací a museli se naučit čelit realitě. Vše si poctivě zapisovali. Z legračního pana Pickwicka se stal muž s pevnými morálními zásadami, k čemuž přispěla nejen známost s jeho sluhou Samuelem Wellerem, ale i nedorozumění, ke kterému došlo s jeho domácí, jenž si myslila, že se s ní chce oženit. Nato se ho zmocnila vyděračská advokátní firma Dodán a Fogg, ale pan Pickwick se nechal raději zavřít do věznice pro dluhy, než by zaplatil. Ve Fleetské věznici pro dlužníky odhalil negativní stránky současné společnosti – podvody, vyděračství, neštěstí, bídu, bezmoc, zoufalství, justiční omyly a nerovnost mezi lidmi. Po jeho návratu z vězení se klub rozpadá – Pickwick odešel na venkov a jeho přátelé se oženili. Autor ve svém díle zobrazuje nejrůznější typy postav z nejrůznějšího prostředí a podává realistický pohled na společnost.

Nadějné vyhlídky – je příběh o chlapci Pipovi, kterému vděčnost galejníka přinese velké naděje do života a kariéry a posléze stejně velké zklamání a vystřízlivění.

David Copperfield – autobiografické prvky, je zde zachycena měšťácká lakota a bezohlednost, ale na druhé straně i dobrosrdečnost.

Ukázka

Kronika Pickwickova klubu

Chudá strana ve vězení dlužníků je to křídlo, jak napovídá již jméno, kde žije v uzavření nejbědnější a nejnuznější vrstva dlužníků. Dlužník, který se přihlásil jako úplně nemajetný na chudou stranu, neplatí ani za byt, ani za stravu. Poplatky při příchodu do vězení i odchodu z něho má snížené a má tak právo na jisté malé dávky jídla, na jehož opatření rozličtí lidumilové občas pamatují v závěti nepatrnými odkazy. Většina našich čtenářů se asi pamatuje, že ještě před několika málo lety

byla ve zdi Fleetského vězení jakási železná klec, v níž stával člověk hladového vzezření, chvílemi chřestil pokladničkou a žalostným hlasem kvílel: „Pamatujte na chudé dlužníky, prosím, pamatujte na chudé dlužníky, prosím.“ Obsah pokladničky, bylo-li v ní něco, se rozděloval mezi nemajetné vězně; a muži z chudé strany se v této potupné službě střídali.

Ačkoliv tento obyčej postihl zákaz a klec již dnes kryje bednění, strašlivé a zoufalé poměry těchto nešťastníků se nijak nezměnily. Netrpíme již, aby se u vězeňské brány dovolávali dobročinnosti a soucitu chodců, ale k úctě a obdivu příštích věků jsme ještě stále ze stránek zákoníku nevymazali spravedlivý a blahodárný zákon, který stanoví, že prohnaného podvodníka je dlužno živit a šatit, kdežto nemajetný dlužník se má ponechat smrti hladem a zimou. To není výmysl. Nemine ani týden, by v každém z našich vězení dlužníků nehrozila některým z těchto lidí neodvratná smrt zdlouhavými mukami nouze a hladu, kdyby jim spoluvězňové nepomáhali.

Pan Pickwick přemítal o všech těchto věcech, zatímco stoupal po úzkém schodišti, k jehož patě ho pan Roker dovedl, a ponenáhlu se vybičoval až k bodu varu; a úvahy o tom všem ho rozčilily takovou měrou, že vtrhl do pokoje, kam ho pan Roker poslal, dřív než si stačil v paměti ujasnit, kde vlastně je a co tam chce.

Celkový vzhled místnosti ho však naráz přivedl k sobě; ale sotva zavadil zrakem o postavu muže, který dumal u vyhaslého a zaprášeného krbu, pustil klobouk na zem, úžasem zkoprněl a strnul bez hnutí jako solný sloup.

Ano! V rozedraných hadrech a bez kabátu, v obyčejné kalikové košili, plesnivě žluté a jeden cár, s vlasy spadlými do obličeje a s rysy utrpením ztrhanými a hlady vychrtlými tam seděl pan Alfred Jingle, podpíral si rukou bradu, zíral upřeně do krbu a celý jeho zjev mluvil o bídě a zoufalství.

Blízko něho se nedbale opíral o zeď rozložitý venkovan, pošvihoval si zchátralým loveckým bičíkem přes holínku, která mu zdobila pravou nohu, kdežto levá mu vězela ve staré bačkoře (neboť se oblékal s přestávkami). Koně, psi a pití, jedno s druhým ho přivedlo až sem. Na své jediné botě měl zrezivělou ostruhu, jíž bodal do prázdna, zároveň se s chutí do boty švihal a brumlal si některé z výrazů, jimiž jezdec pobízí koně. Tu chvíli jel v duchu nějaký krkolomný překážkový dostih. Ubožák! Nikdy nejel závod na nejrychlejším zvířeti ze svých nákladných stájí ani z poloviny tak rychle, jako se řítil po šikmé dráze, která skončila ve Fleetském vězení!

Na protější straně pokoje seděl na dřevěné truhličce jakýsi stařec s očima přikovanýma k podlaze a s tváří, do níž se vryl neměnný výraz propastně beznadějného zoufalství. Holčička – jeho malá vnučka – se točila kolem něho a tisícerými dětinskými nápady se snažila upoutat jeho pozornost, ale stařec ji neviděl ani neslyšel. Hlas, který mu zaznával jako hudba, i oči, které mu bývaly světlem, mu už nerozehřívaly smysly. Údy se mu chorobně chvěly a mysl jako by mu ochrnula.

V místnosti bylo kromě toho ještě několik mužů, kteří postávali v malém hloučku a hlučně spolu rozprávěli. Byla tam také hubená, zchátralá žena – manželka jednoho vězně – a ta velmi starostlivě zalévala ubohý pahýl zvadlé, suché rostliny, která zřejmě nemohla už nikdy vyrašit zeleným lístečkem; snad až příliš názorný symbol úkolu, který tam žena přišla plnit.

Takový byl obraz, který se naskytoval páně Pickwickovým očím, když se užasle rozhlížel po pokoji. Vzpamatoval ho hluk způsobený osobou, která vklopýtala do pokoje. Ohlédl se ke dveřím, spatřil nového muže a přes všechnu špínu a cáry rozeznal v jeho obličeji známé rysy pana Joba Trorrera.

„Pan Pickwick!“ zvolal Job hlasitě.

„He?“ řekl Jingle a vyskočil ze židle. „Pan - ! Opravdu – divné místo – zvláštní věc – dobře mi tak – strašně.“ A pan Jingle si strčil ruce tam, kde kdysi bývaly u jeho kalhot kapsy, spustil bradu až na prsa a klesl opět na židli.

Pan Pickwick pocítil pohnutí – oba muži vypadali tak úžasně zbídačele. Bezděčný chtivý pohled, jejž Jingle vrhl na syrovou skopovou kotletku, kterou přinesl Job, prozradil o jejich zubožením stavu víc, než by dokázal dvouhodinový výklad. Pan Pickwick se podíval vlídně na Jingla a pravil:

„Rád bych si s vámi promluvil mezi čtyřma očima. Šel byste se mnou na chviličku ven?“

„Zajisté,“ přisvědčil Jingle a hbitě vstal. „Nemůžu daleko – žádné nebezpečí, že vás chůze zmůže – Mřížový park – pěkné místo – romantické, ale nevelké – volně přístupné veřejnosti – rodiny pořád ve městě – hospodyně úžasně pečlivá – strašně.“

„Zapomněl jste si vzít kabát,“ pravil pan Pickwick, když za sebou zavřel dveře a kráčeli ke schodům.

„He,“ řekl Jingle. „Fuč – drahý příbuzný – strýček Frc – nešlo jinak – jíst se musí, to víte. – Zákon přírody – a tak dál.“

„Co tím myslíte?“

„V prachu, milý pane – poslední kabát – nebylo pomoci. – Pár bot – živil mě – celých čtrnáct dní. – Hedvábný deštník – rukojeť ze slonoviny – týden – opravdu! – čest! – zeptejte se Joba – ví to.“

„Tři neděle vás živily boty a hedvábný deštník s rukojetí ze slonoviny!“ zvolal pan Pickwick, který o takových věcech slyšel pouze při ztroskotání lodi nebo o nich četl v Constablových „Rozmanitostech“.

„Pravda,“ řekl Jingle a přikývl hlavou. „Zastavárna – hle, lístky – pár grošů – skorem nic – samí lumpové!“

„Aha,“ pravil pan Pickwick, kterému se tímto vysvětlením značně ulevilo, „už vám rozumím. Zastavil jste šatstvo.“

„Všechno – Jobovo taky – všechny košile pryč – ale to nic – ušetří se pradlena. – Brzy nebude nic – ležet v posteli – hladově – umřít – hledání – malá márnice – ubohý vězeň – běžný postup – pod pokličkou – páni komisaři – správcovi dodavatelé – ruka ruku myje – přirozená smrt – úřední příkaz – chudinský pohřeb – dobře mu tak – po všem - opona padá.“

Jingle vychrlil tento jedinečný přehled svých životních vyhlídek s obvyklou mrštností jazyka a všelijak při tom pitvořil tvář, jen aby vynutil jakýs takýs úsměv. Pan Pickwick snadno postřehl, že jeho bezstarostnost je strojená; a když se mu podíval zplna, ale nikoliv nevlídně do obličeje, spatřil, že se Jinglovi lesknou oči slzami.

„Jste dobrák,“ řekl Jingle, stiskl panu Pickwickovi ruku a odvrátil hlavu. „Nevděčný chlap – brečím jako kluk – nemohu za to – zlá zimnice – slabý – nemocný – hladový. – Všechno zasloužil – ale zkusil moc - strašně.“ Zbědovaný kočovný herec však už neměl dost síly, aby se přetvařoval ještě déle, a snad přispělo k jeho zhroucení i úsilí, které právě na přetvářku vynaložil; sedl si proto na schody, zabořil obličej do dlaní a rozplakal se jako dítě.

„Ale, ale,“ pravil pan Pickwick v hlubokém dojetí, „uvidíme, co se dá dělat, až budu vaši věc důkladně znát. Hej, Jobe; kde je ten chlapík?“

„Zde, pane,“ zvolal Job.

„Pojďte sem, pane,“ pravil pan Pickwick a snažil se vypadat přísně, ale čtyři slzy jako hráchy mu stékaly po vestě. „Tu máte, pane.“

Tu máte co? Podle obvyklého významu takového slovního vyjadřování to mělo znamenat jednu do brady. Jak už to na světě chodí, měl to být pádný, jadrný direkt, neboť tento zbědovaný vyvrženec, který byl nyní úplně v páně Pickwickově moci, si

z něho kdysi tropil šašky, podvedl ho a ublížil mu. Máme říci pravdu? Bylo to cosi z páně Pickwickovy vesty, co cinklo, jak to dal Jobovi do ruky, a co jako by bylo našemu známému výtečníčkovi, když spěšně odcházel, zapálilo jiskru v oku a rozehřálo srdce.

Když pan Pickwick došel do svého pokoje, zastihl tam Sama, který se již vrátil a prohlížel si zařízení, snesené pro pánovo pohodlí, s jakýmsi mrzutým uspokojením, na něž bylo věru radost se podívat. Protože měl rozhodné námitky proti tomu, že tam jeho pán vůbec je, pokládal pan Weller zřejmě za nejvyšší mravní povinnost nedat najevo přílišné nadšení nad ničím, co se tam dělalo, říkalo, zamýšlelo nebo chystalo.

„Nu, Same," pravil pan Pickwick.

„No, milospane?" odpověděl pan Weller.

„Je Tondy teď útulné jako klícka, co, Same?"

„No, ujde to, milostpane, a zejtra prej přídou a hrozně moc se divili, dyž sem jim řek, že dneska nemaj chodit," odpověděl Sam.

„Přinesl jsi věci, které jsem chtěl, Same?"

Místo odpovědi ukázal pan Weller na různé balíčky, které vyrovnal do jednoho kouta pokoje tak úhledně, jak dovedl.

„Velmi dobře, Same," pravil pan Pickwick po chvilkovém váhání, „a teď poslouchej, co ti řeknu, Same."

„To se rozumí, milospane," odpověděl Sam Weller, „jen spustěj, milospane."

„Hned od první chvíle jsem cítil, Same," pravil pan Pickwick nadmíru vážně, „že tohle není místo vhodné pro mladého muže."

„Ani pro starýho, milospane," poznamenal Sam.

„Máš docela pravdu, Same," pravil pan Pickwick, „ale staří lidé se sem dostávají vinou vlastní neopatrnosti a přílišné důvěřivosti, kdežto mladé sem leckdy přivádí sobectví těch, kterým slouží. Pro ty mladé muže je po všech stránkách lépe, když tu nezůstávají. Rozumíš mi, Same?"

„To ne, milospane, nerozumím, ne!" odpověděl Sam zarputile.

„Jen to zkus, Same," pravil pan Pickwick.

„Tak teda, milospane," řekl Sam po krátkém mlčení, „se mi zdá, že vidím, kam mířej; a esli vidím správně, kam mířej, tak myslím, že to ženou ňák moc zvostra, jak povídal ten poštovskej pacholek sněhový vichřici, dyž se do něj cestou navezla."

„Vidím, Same, že mi rozumíš," pravil pan Pickwick. „Kromě toho, že si nepřeji, aby ses celá léta povaloval v prostředí, jako je toto, ještě se domnívám, že je neslýchaně nesrovnatelné a protismyslné, aby dlužník ve Fleetském vězení měl osobního sluhu, Same," pravil pan Pickwick, „na nějakou dobu mě musíš opustit."

„Ták? Na nějakou dobu, povídaj, milospane?" odpověděl pan Weller poněkud posměšně.

„Ano, na tu dobu, pokud zde zůstanu," pravil pan Pickwick. „Mzdu ti budu platit dál. Kterýkoliv z mých přátel tě s velkou radostí přijme, i kdyby to bylo jen z úcty ke mně. A dostanu-li se ještě někdy odtud, Same," dodal pan Pickwick s líčenou žertovností, „dostanu-li se odtud, dávám ti slovo, že se ke mně zase ihned vrátíš."

„A teď jim zasejc něco povím já, milospane," řekl pan Weller vážným a slavnostním hlasem. „Na todlenc není ani pomyšlení, tak vo tom už radši nemluvte."

„Myslím to vážně a pevně jsem se rozhodl, Same," pravil pan Pickwick.

„Voni se teda rozhodli, milospane, rozhodli se?" zeptal se pan Weller rázně. „No dobrá, milospane, já teda taky!"

Pan Weller dořekl, nasadil si klobouk jediným pohybem velmi přesně na hlavu a překotně vyběhl z pokoje.

„Same!" volal pan Pickwick za ním. „Same, pojď sem!"

Ale ozvěna kroků v dlouhé chodbě již zanikla. Sam Weller byl ten tam.

Přeložili Emanuela a Emanuel Tilschovi

Otázky k ukázce

1. Do jaké situace se dostal pan Pickwick?
2. Charakterizujte Samův jazyk.
3. Co víte o vězení pro dlužníky, porovnejte tuto problematiku se současností.
4. Proveďte jazykový rozbor prvního souvětí, určete větné členy.
5. Vyhledejte zdrobněliny.

William Makepeace Thackeray (1811 - 1863)

Má stejný pohled na Anglii jako Dickens, ale je pronikavější, ironický, pesimistický a skeptický, píše satiry. Narodil se v Kalkatě v Indii, kde jeho otec pracoval. V 5 letech ho rodiče poslali zpět do Anglie za účelem studia, ale ta nedokončil, zdědil velké množství peněz, které mu zajistilo existence do konce života. V Paříži studoval umění, ale opět neúspěšně.

V roce 1836 se oženil a měl tři dcery, u jeho ženy se projevila duševní porucha, pokusila se o sebevraždu, nemocná zůstala až do konce života. William zemřel v důsledku srdečního záchvatu.

Dílo:
Trh marnosti - analýza společnosti, bez kladného hrdiny, 2 ženy, jedna panovačná, negativní, druhá sebou nechá vláčet, odsuzuje obě. Román se odehrává v 1. čtvrtině 19. století v Indii a různých evropských zemích. Vystupuje zde hrdinka Rebeka, dobrodružná žena, jsou zde zachyceny jak její vzestupy, tak i pády. Dále se v románu setkáme s pasívní a sentimentální kupeckou dcerkou Amálkou. Celý příběh je zasazen do alegorií principála a jeho loutek, které hrají divadlo na „trhu marnosti“.
Kniha o snobech – eseje o šplhounství a kariérismu.

Ukázka

Trh marnosti

Jak známo, slečna Pinkertonová psala vlastnoručně rodičům svých žákyň, jen když odcházely z ústavu nebo se vdávaly, a jednou také, když chudinka slečna Birchová umřela na spálu: podle názoru slečny Jemimy jedině to zbožné a výmluvné skládání, v němž jim to slečna Pinkertonová všechno vypověděla, mohlo snad paní Birchovou utěšit nad ztrátou dcery. Tentokrát znělo „psaníčko“ slečny Pinkertonové takto:

The Mall, Chiswick, 15. června 18..

Milostivá paní,

je mi ctí a potěšením představit slečnu Amálii Sedleyovou po šestiletém pobytu v Chiswick Mallu jejím rodičům jakožto dívku nikterak nehodnou toho, aby v jejich vybraném a uhlazeném kruhu zaujala náležité místo. Ony ctnosti, které jsou tak příznačné pro mladou Angličanku z lepších kruhů, jakož i jemné způsoby, které odpovídají jejímu rodu i postavení, roztomilé slečně Sedleyové nikterak nechybí; svou pílí a poslušností získala si srdce učitelského sboru a svou líbezně něžnou povahou okouzlila své letité i mladistvé družky.

V hudbě, v tanci, v pravopise, v rozmanitém háčkování i šití splnila, jak uvidíte, nejvroucnější přání svých přátel. V zeměpise je hodně pozadu; doporučuje se, aby po tři léta čtyři hodiny denně pečlivě a neúnavně nosila přímidlo, aby tak získala onen ladný postoj a držení těla, jaké se vyžadují od slečny z lepších kruhů.

V náboženských a mravních zásadách je slečna Sedleyová, jak uvidíte, hodna ústavu, který svou přítomností poctil sám Veliký Slovníkář a svým patronátem znamenitá paní Zaponová. Při odchodu z Chiswick Mallu odnáší si slečna Amálie lásku svých družek i přátelské vzpomínky své učitelky.

Znamenám se, milostivá paní, v hluboké úctě
Vám zcela oddaná
Barbora Pinkertonová.

P. S. Slečnu Sedleyovou doprovází slečna Sharpová. Žádám snažně, aby se slečna Sharpová nezdržela u Vás na Russell Square déle než deset dní. Urozená rodina, v níž má nastoupit, ráda by použila jejích služeb co nejdříve.

Když byla slečna Pinkertonová s dopisem hotova, vepsala ještě své jméno a jméno slečny Sedleyové na prázdný list do Johnsonova Slovníku – onoho poutavého díla, které svým žačkám při odchodu z Chiswick Mallu vždycky dávala. Na předsádce byly vlepeny „Verše mladé dámě při odchodu ze školy slečny Pinkertonové v Chiswick Mallu; napsal zesnulý, všemi zbožňovaný dr. Samuel Johnson.“

Slovnikářem se ta majestátní žena stále ohánělа; jednou ji navštívil a tím položil základ k jejímu věhlasu a blahobytu.

Dopisům učitelek nelze sice věřit o nic víc než hřbitovním nápisům, ale jako se někdy s životem rozžehná člověk, který si opravdu zaslouží chválu, již kameník nad

jeho kostmi vytesá, který je skutečně dobrý křesťan, dobrý rodič, dobrý syn nebo dobrá dcera, dobrá manželka nebo dobrý manžel a který, když skoná, celá zarmoucená rodina nad ním opravdu truchlí, tak se v mužských i ženských akademiích občas najde žák nebo žákyně, zasluhující nezištnou pochvalu učitele. K tomuto zvláštnímu druhu patřila slečna Amálie Sedleyová; chválu slečny Pinkertonové si plně zasloužila a nadto ještě měla jiné roztomilé vlastnosti, které pompézní stará Minerva ani nepostřehla: takový byl mezi ní a žákyní rozdíl společenského postavení a věku.

Nejenže zpívala jako skřivánek nebo nějaká paní Billingtonová, nejenže tančila jako Hillisbergová nebo Parisotová, nejenže krásně vyšívala a všechno vyslovovala přesně jako Slovník, mimoto měla ještě tak vlídné, smavé, něžné, líbezné, šlechetné srdéčko, že si ji hned každý zamiloval od Minervy až po služtičku z umývárny a jednookou parukářčinu dcerku, která směla jednou za týden prodávat slečnám z Chiswick Mallu své zboží. Mezi čtyřiadvaceti slečnami měla Amálie dvanáct věrných oddaných přítelkyň. Ani závistivá slečna Briggsová na ni nežehrala; i nafoukaná slečna Saltirová (vnučka lorda Dextera) uznávala, že má vzhlednou postavu; a ten den, kdy Amálie odcházela, bohatá kudrnatá mulatka z ostrova Svatého Kryštofa, slečna Swartzová, se tak usedavě rozeštkala, že museli poslat pro doktora Flosse a přimámit ji čpavou solí. Jak už z významného postavení i skvělých ctností té dámy vyplývá, lnula k ní slečna Pinkertonová přátelstvím vážným a zdrženlivým, ale jakmile si na Amáliin odchod vzpomněla Jemima, hned se rozfňukala; nemít strach před sestrou, byla by propadla hysterii zrovna tak jako bohatá dědička ze sv. Kryštofa (ta platila dvojnásobné školné). Ale takový okázalý zármutek si mohou dovolit jen žákyně, které sedají u jednoho stolu s učitelkou. Hodná Jemima měla na starosti účty, prádlo, zašívání, pudinky, stříbrné a hliněné nádobí a služebnictvo. Ale nač o ní mluvit? Je možné, že od této chvíle až do konce času o ní slovo neuslyšíme, a až za ní zapadne mohutná tepaná brána, nikdy se už v tomto drobném světoději nevynoří.

Ale protože s Amálií se budeme hodně stýkat, neuškodí povědět už teď, kdy se s ní seznamujeme, že to bylo milé stvoření; mít za společnici takovou bezelstnou a dobromyslnou osůbku je hotová trefa v životě i v románech, v nichž (snad ještě víc než v životě) se to nejhnusnějšími padouchy přímo hemží. Protože není hrdinka, její vzhled ani nemusíme líčit; nos měla, bohužel spíše kratší než delší a líce na hrdinku snad až příliš kulaté a červené; tvář se jí růžově ruměnila a rty se svěže usmívaly, oči jí jiskřily čistým nevinným veselím, když se jí zrovna nezalévaly slzami, a to bývalo až příliš často; to trdýlko se totiž rozbrečelo i nad chcíplým kanárkem nebo myší, kterou kočka náhodou chňapla; by i nad prachpitomým závěrem románu, a říci jí nevlídné slovo, když už byl někdo tak necitelný – nu, tím hůř pro něho. I ta strohá a neúprosná slečna Pinkertonová ji přestala hned napoprvé kárat, a ačkoliv se v citech vyznala tak málo jako v algebře, všem profesorům i receptorům nařídila, aby se k ní chovali co nejšetrněji, protože jí drsné chování škodí.

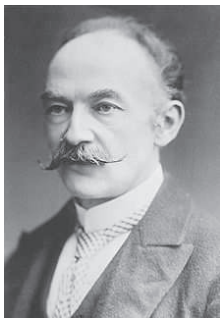

Otázky k textu

1. Charakterizujte jednotlivé postavy z ukázky.
2. Jak prospívala slečna Sedleyová v jednotlivých předmětech?

3. Co musí obsahovat soukromý dopis?
4. Vyhledejte slova s předponou, eventuelně zdůvodněte jejich pravopis.
5. Proveďte větný a jazykový rozbor posledního souvětí.

Thomas Hardy (1840 - 1928)?

Psal povídkové drobnokresby, volil prostředí venkova, kritizuje anglickou společnost, která je velmi krutá k nemajetným lidem, romány jsou smutné a často končí tragicky. Otec pracoval jako kameník a stavitel, matka byla velmi sečtělá a doplňovala synovy znalosti. V 16 letech nastoupil jako učeň k místnímu staviteli, posléze odešel studovat stejný obor do Londýna. Nakonec se rozhodl věnovat literární tvorbě.

Oženil se, ale později se s manželkou rozešli, přestože spolu nežili, její smrt ho velice zasáhla a začal psát verše. Jeho druhou ženou se stala o 40 let mladší sekretářka, která psala pro mládež. Onemocněl zánětem pohrudnice a o rok později zemřel.

Dílo:
Tess z d´Ubervillů - román, příběh svedené dívky.
Neblahý Juda – příběh mladíka prostého původu, který touží po vzdělání, ale není mu dopřáno.
Starosta casterbridgeský – hlavní hrdina zamlada v opilosti prodal svoji ženu i dítě, později se svou pílí a pracovitostí domohl vysokého postavení, ale trest za jeho mladistvý skutek se dostaví a on musí opět bojovat o společenské postavení i lásku a úctu svých blízkých.

Ukázka

Starosta casterbridgeský

Po první misce byl muž vážný, po druhé veselý, po třetí se měl chuť hádat, po čtvrté se začaly v jeho chování projevovat vlastnosti naznačené tvarem jeho obličeje, občasným sevřením rtů ohnivými jiskrami v tmavých očích – byl pánovitý a s vervou se vrhal do sporů.

Debata se dostala na vyšší úroveň, jako to obvykle v takových případech bývá. Mluvilo se o dobrých mužích zničených špatnými manželkami a hlavně o zmařených plánech nadějných mladíků, kteří se neprozřetelně brzy oženili.

„Já na to doplatil pořádně," řekl muž se zádumčivou hořkostí přecházející málem do vzteku. „Oženil jsem se v osmnácti, takový jsem byl blázen, a tohle je výsledek." Ukázal na sebe a svou rodinu pohybem, který měl vyjádřit ubohost té podívané.

Jeho mladá žena, zřejmě na takové poznámky zvyklá, dělala, že neslyší, a dál se tu a tam tichými něžnými slůvky obracela na probouzející se holčičku, která byla tak malá, že ji chvílemi mohla položit vedle sebe na lavici, aby si uvolnila ruce. Muž pokračoval: „Mám na celým světě jen patnáct šilinků, i když práci rozumím. V senech bych si to moh rozdat s celou Anglií, a kdybych byl znova svobodný, stál bych za tisíc liber. Jenže člověk přijde na tyhle maličkosti, až když je pozdě."

Venku bylo slyšet handlíře, jak draží své herky: „Tohle je poslední šance – kdo jí využije, má to zadarmo. Co je čtyřicet šilinků? A máte za ně dobrou plemennou kobylu, něco přes pět let a zvíře jako malina až na to, že má trochu propadlej hřbet a vlastní sestra jí vykopla levý voko, když spolu táhly."

Muž ve stanu řekl: „Já nevím, proč by se lidi neměli zbavit manželek, který nechtějí, jako to dělají cikání se starejma koňma. Proč by je nemohli vzít a prodat v držbě lidem, který něco takovýho potřebujou? No proč? U všech hromů, já bych tu svoji prodal hned, kdyby ji někdo koupil!"

„Někdo by se možná našel," mínili někteří hosté a pokukovali po ženě, která v žádném případě nebyla ošklivá.

„To je pravda," řekl uhlazený pán, který seděl a pokuřoval v kabátě svítivě oblýskaném na límci, na loktech, ve švech a na ramenou, jak se to stává, když se něco příliš dlouho otírá, ač to obvykle oceníme spíš u nábytku než na šatech. Podle vzhledu se dalo soudit, že kdysi patrně býval lokajem nebo kočím ve vznešené rodině v blízkém okolí. „Můžu říct, že jsem vyrost v lepších rodinách," pokračoval, „a jestli já nevím, co je opravdová jemnost, tak už nikdo. Tvrdím, že ona ji v sobě má – povídám vám, má ji v těle – jako každá jiná ženská tady na trhu – potřebuje jenom trochu péče." Pak si přehodil nohu přes nohu a věnoval se znovu své dýmce s pohledem upřeným na nějaký bod ve vzduchu.

Podroušený mladý manžel chvíli zíral nad tou nečekanou chválou své manželky, jako by trochu pochyboval o moudrosti vlastního postoje k majitelce takových předností. Ale spěšně se vrátil ke svému starému přesvědčení a řekl vztekle:

„Tak teda máte příležitost! Přijímám nabídky na tenhle zázračnej výtvor."

Žena se obrátila ke svému muži a šeptala mu: „Michaeli, tyhle nesmysly jsi už vykládal mockrát veřejně. Vtip je vtip, ale nesmí se pořád opakovat."

„Vím, že už jsem to říkal, a myslel jsem to úplně vážně. Čekám jen na kupce."

V tom okamžiku několikrát prolétla nad hlavami přítomných vlaštovka, jedna z posledních, které ještě neodletěly a která náhodou vletěla do stanu otvorem v horní části. Hosté ji mimoděk sledovali očima, dokud si nenašla cestu ven, neodpověděli na mužovu nabídku a debata tím skončila.

Ale po čtvrthodině se muž, který si do kaše dával stále větší porce rumu, a přitom buď měl silnou vůli, anebo byl tak zkušený pijan, že vypadal stále střízlivý, vrátil ke staré písničce, jako se v hudební fantazii nástroj vrací k původnímu tématu. „Tak co – co bude s mou nabídkou? Ta ženská se ke mně nehodí. Kdo ji koupí?"

Společnost se už mezitím rozehřála a opakovaná výzva byla tentokrát přijata souhlasným smíchem. Žena si povzdechla, zneklidněla a prosila: „Pojď už, za chvíli je tma a tohle nikam nevede. Když nepůjdeš, půjdu sama. Pojď!"

Čekala trpělivě, ale muž se nehýbal. Za deset minut znovu vpadl do těkavého rozhovoru pijáků ovesné kaše: „Já se ptal a nikdo mi neodpověděl. Koupí tu nějakej Princ z Nemanic nebo Cikánskej baron moje zboží?"

Žena změnila chování a její obličej měl najednou odpudivý vzhled a barvu, jak už jsme se o tom zmínili.

„Miku," řekla, „to už není vtip. To už je trochu moc!"

„Koupí ji někdo?" zeptal se muž.

„Chtěla bych, aby to někdo udělal," řekla pevně. „Její nynější majitel se jí vůbec nelíbí!"

„Ty mě taky ne," odpověděl. „Takže jsme se dohodli. Slyšeli jste, pánové? Je to oboustranná dohoda. Může si vzít dítě, jestli chce, a může jít. Já si vezmu svý věci a půjdu taky po svejch. Je to jednoduchý jako Písmo svatý. Vstaň, Susano, a ukaž se."

„Nedělej to, malička," šeptala stará obchodnice se šněrovačkami, která seděla v záplavě spodniček vedle mladé ženy, „ten tvůj neví, co říká."

Žena přesto vstala. „No tak, kdo bude řídit dražbu?" hulákal muž.

…

„Něco vám řeknu – neprodám ji za míň než za pět," řekl manžel a bouchl pěstí do stolu, až misky nadskočily. „Prodám ji tomu, kdo mi dá pět guinejí a bude na ni hodnej. Může si ji vzít navždycky a o mně už nikdy neuslyší. Ale za míň ne. Tak teda – pět guinejí a je vaše. Susano, souhlasíš?"

V naprosté otupělosti kývla hlavou.

„Pět guinejí," volal dražebník, „nebo neprodáme. Dá je někdo? Naposled. Ano, nebo ne?"

„Ano," ozval se silný hlas od vchodu. Všichni se otočili. V trojúhelníkovém otvoru stál námořník, který vstoupil teprve před chvílí, aniž si ho někdo všiml. Rozhostilo se mrtvé ticho.

„Tak vy zaplatíte?" zeptal se manžel a prohlížel si ho.

„Říkám, že ano," odpověděl námořník.

„Řeč se mluví a voda teče. Kde jsou peníze?"

Námořník chvíli váhal, znovu se podíval na ženu, pak vešel dále do stanu, rozbalil pět šustivých kousků papíru a hodil je na ubrus. Byly to librové bankovky vydané Anglickou bankou. Na ně vysázel šilinky – jeden, dva, tři, čtyři, pět.

Otázky k textu

1. Vysvětlete pojmy **handlíř** a **herka**.
2. Vyhledejte české dialektismy.
3. Na textu vysvětlete zásady psaní přímé, nepřímé a polopřímé řeči.
4. Zdůvodněte pravopis termínů **Princ z Nemanic** a **Cikánskej baron**.
5. Vysvětlete pravopis zdvojených hlásek ve slovech, vyhledejte příklady v textu a uveďte další příklady.

Robert Louis Stevenson (1850 - 1894)

Hlásil se k novoromantismu, byl romanopisec, básník a spisovatel cestopisů. Narodil se ve významné stavitelské rodině, která rovněž provozovala majáky. Po předcích zřejmě zdědil náklonnost k dobrodružství a cestování. Do jedenácti let býval často nemocný, ale pak se jeho zdravotní stav zlepšil a rodina ho poslala na technická studia, ale ukázalo se, že k nim nemá sklony, a tak vystudoval práva.

Mnoho cestoval, podnikl zdlouhavou cestu za svou nemocnou přítelkyní do Kalifornie, cestou velmi onemocněl a ocitl se na pokraji smrti. Po vyléčení odjel do San Francisca, ale dostal se do nesnází finančních i zdravotních. Otec mu poslal peníze a jeho přítelkyně, v tu dobu již rozvedená, se o něho starala. Oženil se s ní v roce 1880. Ze zdravotních důvodů hledal místo, kde by mohl žít – byl i na Hawaii, Tahiti a žil na Samojských ostrovech, kde se trvale usadil.

Zemřel během několika hodin pravděpodobně na krvácení do mozku. Bylo mu 44 let. Domorodci jeho tělo uložili na lůžko a v doprovodu stráží v noci donesli na ramenou na několik mil vzdálený vrcholek útesu čnícího nad mořem, kde svého *Tusitalu*, což v samojštině znamená „vypravěč příběhů“, pohřbili.

Dílo:

Poklad na ostrově - dobrodružný román o pirátech a zakopaném pokladu, byl mnohokrát zfilmován.

Podivuhodný příběh Dr. Jekylla a pana Hyda - podvojná povaha lidské bytosti, Dr. Jekyll byl velmi nadaný a ctižádostivý člověk, který si uvědomoval boj dobra a zla v lidské podstatě. Podařilo se mu pomocí chemického přípravku oddělit zlou stránku své osobnosti, ale čím častěji se převtěloval do Hyda, tím více nad ním jeho dvojník získával moc, aby se před ním zachránil, spáchal sebevraždu.

Ukázka

Podivuhodný příběh Dr. Jekylla a pana Hyda

To, co povím dále, je ovšem jen teoretická domněnka – nemohu tvrditi, že to vím, ale pokládám to za nejpravděpodobnější vysvětlení. Zlá stránka mé povahy, která účinkem drogy ve mně získala drtivou převahu, nebyla tak silná a tolik vyvinutá jako ta dobrá, které jsem se před chvílí zbavil. A pak, při životě, jaký jsem vedl, tedy z devíti desetin koneckonců přece jen ovládaném prací, ctností a sebezapřením, měla mnohem menší příležitost uplatnit se a vyčerpat. A proto se myslím stalo, že Edward Hyde byl o mnoho menší, tělesně slabší a mladší než Henry Jekyll. Tak jako jednomu vyzařovala z obličeje blahovůle, měl ten druhý ve tváři zřejmě a jasně vepsáno zlo. To zlo, o němž jsem koneckonců stále přesvědčen, že je smrtelnou stránkou člověka, rovněž poznamenalo i tělo zohavením a zchátralostí. Ale přesto, když jsem v zrcadle uviděl ten ošklivý přelud, nepocítil jsem vůbec odpor, spíše radostné překvapení. Tedy tohle také jsem já! Zdálo se mi to přirozené a lidské. Měl jsem dojem, že to je živější projev ducha, zdálo se mi to výraznější a jednolitější než nedokonalá, podvojná podoba, jakou jsem si do té doby zvykl nazývat svou. A tak

dalece jsem bezpochyby měl pravdu. Pozoroval jsem, že když jsem se vtělil do podoby Edwarda Hyda, nemohl se mi zprvu nikdo přiblížit bez očividné, fyzické bázně. Soudím, že snad proto, poněvadž ve všech lidských tvorech, s nimiž máme co činit, je směsice dobra a zla, jenom Edward Hyde, jediný z veškerého lidstva, byl čisté zlo.

…

Už dříve si lidé najímali zákeřné ničemy, aby za ně páchali zločiny a jejich vlastní osoba a pověst neutrpěla úhonu. Já první jsem tohle dělal pro svou zábavu. Já první jsem se mohl vláčet na veřejnosti zatížený věhlasem počestného vědce a ve chvíli jsem jako školák mohl ty trety dlužené ze sebe strhat a střemhlav jsem se mohl vrhnout do bezuzdné svobody. Ale mě osobně to neproniknutelné přestrojení dokonale zabezpečovalo. Jen si pomysli – vždyť jsem ani neexistoval! Stačilo, abych vklouzl do dveří laboratoře, v několika vteřinách namíchal a polkl ten lektvar, jejž jsem stále měl přichystán, a ať Edward Hyde spáchal cokoli, v mžiku se ztratil jako zamlžená stopa dýchnutí na zrcadle – místo něho v pracovně klidně seděl Henry Jekyll a chystal si lampu k nočnímu studiu jako člověk, který se každému podezření může vysmát.

…

Věděl jsem, že je na čase, abych mezi nimi volil. Mé dvě povahy měly společnou paměť, ale všechny ostatní schopnosti byly mezi ně rozděleny velmi nerovnoměrně. Jekyll (který se skládal z obou) někdy se zřejmými obavami, jindy zas chtivě a s gustem ze sebe vyloučil Hyda a bral účast v jeho zábavách a dobrodružstvích, ale Hyde na Jekylla vůbec nedbal, leda jen potud, pokud si nějaký bandita z hor připomene jeskyni, v níž se může skrýt před pronásledováním. Jekyll měl více než otcovský zájem o Hyda, kdežto Hyde byl vůči Jekyllovi lhostejný jako nezdárný syn. Rozhodnout se provždy pro Jekylla znamenalo umrtvit v sobě všechny choutky, jež jsem dlouho potají ukájel a jimž jsem v poslední době bezuzdně hověl. Rozhodnout se pro Hyda znamenalo odumřít tisícerým zájmům a ctižádostivým snahám, rázem a provždy se octnout bez přátel a upadnout v opovržení. Zdá se možná, že to nebyla těžká volba, ale padala zde na váhu ještě jedna okolnost: Jekyll by totiž musel snášet citelná muka ve výhni odříkání, kdežto Hyde by si ani neuvědomoval, co ztratil. Octl jsem se sice v prapodivných okolnostech, ale podmínky toho lidského zápasu jsou odvěké a obecně známé – velmi podobné svody i obavy jsou souzeny každému bojácnému hříšníkovi ve chvílích pokušení, a se mnou to dopadlo stejně, jako to dopadá s ohromnou většinou mých bližních: zvolil jsem si svou lepší stránku, ale neměl jsem dostatek sil, abych se jí přidržel.

Otázky k textu

1. Na základě ukázky charakterizujte obě postavy.
2. Jak se nazývá psychická choroba, kdy jsou v člověku skryty dvě osobnosti?
3. Vyhledejte v textu kompozitum.

4. Jak nazýváme, z hlediska literární teorie, podtržené výrazy?
5. Vyhledejte slova cizího původu a zdůvodněte jejich původ.

Polsko

Henryk Sienkiewicz (1846 - 1916)

Psal historickou beletrii k posílení národního ducha, nositel Nobelovy ceny. Pocházel ze středního šlechtického stavu, otec byl zámožný statkář, proto Sienkiewicz prožil dětství mezi venkovským lidem, což se promítlo i v jeho tvorbě. V roce 1863 musel otec statek prodat a odstěhoval se do Varšavy, kde Sienkiewicz vystudoval dějiny na univerzitě. Stal se hlavním redaktorem varšavského Slova.

Po vypuknutí 1. světové války se usadil ve Švýcarsku, odkud pomáhal organizovat pomoc polským obětem války a kde také zemřel.

Dílo:
Potopa
Ohněm a mečem
Křižáci – 15. stol., epizody vycházely nejdříve časopisecky na pokračování, je to historický román z dob, kdy se rozhodoval boj mezi Polskem a Řádem Německých rytířů, kniha vrcholí porážkou křižáků. Zbyšek z Bogdanče se zaslíbil Danušce, která byla dcerou Juranda ze Sochova, jehož se velmi báli křižáci. Ti unesli Danušku a nakonec ji i s otcem zabili. Zbyšek se ji snažil osvobodit a po její smrti bojoval ve vítězné polsko-litevské bitvě u Grünwaldu v roce 1410.
Quo Vadis - pronásledování křesťanů v Neronově Římě, román, dílo mělo posílit sebevědomí Poláků v době, kdy bylo Polsko rozděleno mezi Prusko, Rusko a Rakousko.
Pan Wolodyjovski - trilogie, líčící boje Poláků proti ukrajinským kozákům v 17. století.

Ukázka

Křižáci

Rytíř ze Sochova vstoupil a octl se v rozsáhlé komnatě, velice temné, protože skleněné, do olova vsazené tabulky propouštěly málo světla a mimo to byl studený, pošmourný den. Na druhém konci komnaty hořel sice ve velikém krbu oheň, ale špatně vysušená polena dávala málo plamene. Teprve po chvíli, kdy si Jurandovy

oči uvykly přítmí, zpozoroval v pozadí stůl a rytíře, sedící za ním, dále pak za jejich zády celý hlouček ozbrojených zbrojnošů a rovněž ozbrojených knechtů, mezi nimiž zámecký šašek držel na řetěze ochočeného medvěda.

….

Dlouho trvalo mlčení, neboť se toužili nasytit pohledem na muže, jehož dříve se prostě báli a který teď před nimi stál s hlavou na prsa svěšenou, oděn do kajícnického režného pytle, s provazem na šíji, na níž visela pochva meče.

Patrně si také přáli, aby co největší počet lidí viděl jeho pokoření, poněvadž postranními dveřmi, vedoucími do jizeb, vcházel, kdo chtěl, a sál se naplnil skoro do poloviny ozbrojenými muži. Všichni hleděli s neobyčejnou zvědavostí na Juranda, hlasitě hovořili a dělali o něm poznámky. On, když je viděl, právě tím nabyl naděje, neboť si v duchu myslil: „Kdyby Danveld nechtěl dostát tomu, co slíbil, nevyzval by tolik svědků.“

Zatím Danveld kynul rukou a ztišil hovory, pak dal znamení jednomu ze zbrojnošů; ten přistoupil k Jurandovi, uchopil rukou za provaz, ovinující jeho krk a táhl jej několik kroků blíže ke stolu.

Danveld pohlédl vítězoslavně na přítomné a řekl:

„Hleďte, jak síla řádu vítězí nad zlobou a pýchou.“

Nastala opět chvíle mlčení, po které se Danveld obrátil k zajatci: „Kousal jsi do Řádu jak vzteklý pes, a proto to Bůh zařídil tak, že jako pes stojíš před námi s provazem na krku, dožaduješ se milosti a slitování.“

„Nesrovnávej mě se psem, komture,“ odvětil Jurand, „neboť ubíráš cti těm, kteří se potýkali se mnou a padli mou rukou.“

Po těchto slovech nastalo reptání mezi ozbrojenými Němci: nebylo známo, rozhněvala-li je smělost odpovědi, nebo překvapila-li je její oprávněnost.

Ale komtur nebyl potěšen takovým obratem rozmluvy, a proto řekl:

„Hleďte, ještě tady nám plije do očí hrdostí a pýchou!“

Ale Jurand vztáhl ruce do výše jako člověk, který vzývá nebesa za svědka a odvětil, pokyvuje hlavou:

„Bůh vidí, že má hrdost zůstala za zdejší branou. Bůh vidí a usoudí, zda tupíce můj rytířský stav, nepotupili jste také sami sebe. Jedna je rytířská čest, kterou každý, kdo jest mečem opásán, musí mít v úctě.“

Danveld svraštil brvy.

…

„Při mukách Spasitelových a pro spásu duše, vraťte mi dítě, jak jste slíbili!“

A chtěl uchopit pravou dlaň starého komtura, ten se však rychle odvrátil a řekl:

„Zpovzdáli, otroku! Co chceš?“

„Propustil jsem ze zajetí Bergova a přišel jsem sám, protože jste slíbili, že mi za to vydáte dítě, které je zde…“

„Kdo ti slíbil?“ tázal se Danveld.

„Podle svědomí a víry ty, komture!“

„Svědky nenajdeš, ale nic nejsou platní svědkové, běží-li o čest a slovo.“

„Na tvoji čest! Na čest Řádu!“ zvolal Jurand.

„Nuže, dcera ti bude vydána!“ odpověděl Danveld.

Pak se obrátil k přítomným a řekl:

„Vše, co jej tu potkalo, toť nevinná hříčka, neodpovídající jeho přečinům a zločinům. Ale když jsme slíbili, že mu vrátíme dceru, dostaví-li se sám a pokoří se před námi, tedy vězte, že křižákovo slovo má být neochvějné jak slovo Boží a že té dívce, kterou jsme vzali lupičům, darujeme teď svobodu a po příkladném pokání za hříchy proti Řádu dovolíme i jemu, aby se vrátil domů."

Některé taková řeč překvapila, poněvadž znali Danvelda a jeho staré zášti proti Jurandovi; nenadáli se od něho takové poctivosti. Proto starý Siegfried a s ním Rotgier a bratr Gotfried hleděli na něho a zvedali údivem obočí, vraštíce čela, ten se však tvářil, že ty tázavé pohledy nevidí, a řekl:

„Dceru ti pošleme se stráží, ty pak zůstaneš zde, dokud se naše stráž bezpečně nevrátí a dokud nezaplatíš výkupné."

Jurand sám byl překvapen, poněvadž již ztratil naději, že by i pro Danuši mohla jeho oběť být nějak platná, proto pohlédl na Danvelda skoro s vděčností a odpověděl:

„Bůh ti zaplať, komture!"

…

Pojednou na druhém konci sálu vykřikl jakýsi hlas: „Vedou dívku!" – a hned v celém sále nastalo ticho. Vojáci se rozestoupili na dvě strany, poněvadž přestože nikdo z nich neviděl dosud Jurandovnu, ba, většina z nich pro tajnost, do níž Danveld zahaloval své činy, ani nevěděla o jejím pobytu na zámku, přece jenom ti, kdož to věděli, spěchali už teď pošeptávat jiným o její přerozkošné spanilosti. A proto všecky oči zamířily s neobyčejnou zvědavostí na dveře, v nichž se měla ukázat.

Zatím se napřed ukázal zbrojnoš, za ním všem známá služebnice řádová, táž, která přijela do lesního dvorce, za ní vešla bíle oděná dívka s rozpuštěnými vlasy, převázanými na čele stužkou.

A pojednou v celém sále zazněl jako rachot hromu jediný, obrovský výbuch smíchu. Jurand, který v první chvíli přiskočil k dceři, pojednou ucouvl a stál bledý jako plátno, dívaje se s úžasem na špičatou hlavu, na zamodralá ústa a na nepříčetné oči nestvůry, kterou mu odevzdávali jako Danuši.

„To není má dcera," řekl polekaným hlasem.

„Není to tvoje dcera?" zvolal Danveld. „Při svatém Liboriovi z Paderbornu! Pak jsme buď lupičům nevyrvali tvoji dceru, nebo ti ji nějaký kouzelník proměnil, poněvadž jiná ve Štítně není."

Starý Siegfried, Rotgier a Gotfried vyměnili mezi sebou rychlé pohledy, plné největšího údivu nad Danveldovou zchytralostí, ale nikdo z nich neměl kdy, aby něco řekl, neboť Jurand začal volat strašlivým hlasem:

„Je! Je ve Štítně! Slyšel jsem, jak zpívala, slyšel jsem hlas svého dítěte!"

…

„Bůh patří na tvoji zradu!" zvolal Jurand. „Pro rány spasitelovy! Pro hodinu tvé smrti, vydej mi dítě!"

A povstal z pokleku, kráčel všecek sehnut k Danveldovi, jako by mu chtěl obejmout kolena a oči se mu leskly téměř šílenstvím; hlas se mu střídavě lámal bolestí, strachem, zoufalstvím a hrozbou. Danveld však, slyše v přítomnosti všech výčitky zrady a podvodu, začal supět, konečně mu hněv šlehl do tváře jako plamen – chtěje tedy zdeptat nešťastníka, vykročil rovněž k němu, naklonil se mu k uchu a zašeptal skrze zaťaté zuby:

„Jestliže ti ji vydám – pak jen se svým panchartem…“

Ale v téže chvíli Jurand zařval jako býk; obě jeho ruce popadly Danvelda a vysoko jej vyzvedly. V sále zazněl pronikavý výkřik: „Ušetři ho!!“ – ale komturovo tělo dopadlo s tak strašnou prudkostí na kamennou podlahu, že mozek z roztříštěné lebky potřísnil Siegfrieda a Rotgiera, stojící poblíž.

Jurand přiskočil k vedlejší stěně, u níž stály zbroje, uchopil veliký dvojruční meč, vyřítil se jako bouře na Němce, zkamenělé úžasem.

Otázky k textu

1. Jaký je základní konflikt této ukázky?
2. Která z postav zastupuje Němce?
3. Vyhledejte v textu přirovnání.
4. Vyhledejte historismy.
5. Zdůvodněte pravopis prvního odstavce.

Boleslav Prus (1847 - 1912)

Vlastním jménem Alexandr Glowacki, prozaik a publicista, kronikář města Varšavy, filozof a propagátor turistiky a cykloturistiky. Otec byl ekonom, matka mu zemřela, když mu byly tři roky, o šest let později i otec, starala se o něj babička, po její smrti teta. Později žil se svým starším bratrem, učitelem historie.

V roce 1864 byl zatčen za účast na povstání a vězněn. Po propuštění studoval na matematicko-fyzikální fakultě a na studia si vydělával jako domácí učitel. Studia nedokončil, vystřídal mnoho zaměstnání a věnoval se publicistice. Ke konci života se staral o sirotky, ve své závěti odkázal stipendia pro talentované, chudé děti. Zemřel na srdeční záchvat.

Dílo:

Loutka - prostředí varšavského měšťanstva.

Farao - historický román, ukázal na historické pozadí starověkého Egypta za Ramsese XIII.

Ukázka

Farao

Herhor pohlédl na ohromné množství lidu, který obklopoval svatyni, a nachýlil se k útočící tlupě, řekl:

„Ať jste kdokoli, pravověrní či pohané, jménem bohů vás vyzývám, abyste nerušili klid svatyně…“

Hukot lidu náhle utichl a bylo slyšet jen bušení trámů do měděné brány. Leč brzy ustaly i rány.

„Otevřete bránu!“ zvolal zdola obr. „Chceme se přesvědčit, zdali nekujete zradu proti našemu pánu!“

…

Herhor zdvihl obě ruce do výše. A když dav znova ztichl, zvolal velekněz silným hlasem:

„Bohové! Pod vaši ochranu odevzdávám svaté příbytky, na které útočí zrádci a rouhači!“

Po chvíli se kdesi nad svatyní rozlehl nadlidský hlas:

„Odvracím tvář svou od prokletého lidu, a temnota padniž na zemi.“

A stala se věc hrozná: tou měrou jak hlas pokračoval, slunce ztrácelo svůj jas. A s posledním slovem nastala tma jako v noci. Na nebi se zatřpytily hvězdy a místo slunce stál černý kotouč obklopený proužkem plamenů.

Nesmírný křik se vydral ze sta tisíců hrdel. Útočníci na bránu pohodili trámy, rolníci padali na zem.

„Nadešel den soudu a smrti!“ volal ustrašený dav z konce ulice.

„Bohové, slitování… svatý muži, odvrať pohromu!“ zvolal dav.

„Běda vojsku, které plní rozkazy bezbožných velitelů!“ zvolal velký hlas ze svatyně.

V odpověď na to již všechen lid padl na tvář a ve dvou plucích, stojících před svatyní, nastal zmatek. Řady se rozpadly, vojáci začali odhazovat zbraně a o překot utíkali k řece. Jedni, běžíce jako slepí, naráželi na zdi domů, jiní padali na dlažbu a byli svými druhy ušlapáni k smrti. V několika minutách místo pevných řad vojska ležely na místě rozházená kopí a sekery a u vchodu do ulic se kupily hromady raněných i mrtvých.

Žádná prohraná bitva se neskončila s takovou pohromou.

„Bohové! Bohové!“ plakal a naříkal lid, „smilujte se nad nevinnými!“

„Osiride!“ zvolal z terasy Herhor, „slituj se a ukaž tvář svou nešťastnému lidu!“

„Naposledy vyslyším modlitby tvých kněží, neboť jsem milosrdný!“ odpovídal nadlidský hlas ze svatyně.

A v téže chvíli tma zmizela a slunce zase jasně zazářilo. Nový křik, nový pláč, nové modlitby se rozlehly v davu. Opojeni radostí vítali lidé zmrtvýchvstání slunce. Neznámí si padali do náruče, několik osob zemřelo a všichni se po kolenou plazili k svatyni, aby políbili její blahoslavené zdi.

Na vrcholu brány stál nejdůstojnější Herhor, hledící k nebi, a dva kněží podpírali jeho svaté ruce, jimiž zapudil temnotu a zachránil svůj lid před záhubou.

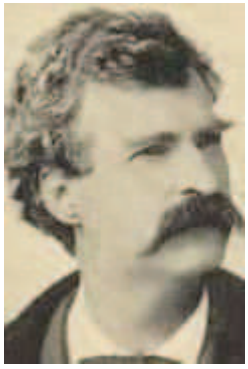

Otázky k textu

1. Kdo je faraón a které panovníky z egyptské historie znáte?
2. S jakým náboženstvím se můžete v Egyptě setkat, co o něm víte?
3. Charakterizujte ostatní náboženství, ve kterých zemích se s nimi setkáme?
4. Ve kterém období a ve kterých zemích lidé oslavují mnohobožství?
5. Které bohy znáte?

USA

Mark Twain (1835 - 1910)

Vlastním jménem Samuel Langhorne Clemens, novinář, humorista, kombinoval vzpomínkovou tvorbu s dobrodružným románem. Jeho rodina měla otroka, v jeho 4 letech přesídlila k řece Mississipi, otec brzy zemřel a Mark musel od 13 let pracovat v místním časopise jako sazečský učeň. Neměl vzdělání, čtení a psaní se učil při práci. Ve 22 letech se vyučil lodivodem, pak odjel na Divoký západ. Později se stal sekretářem guvernéra – svého bratra, oženil se se ženou z lepších vrstev.

Dílo:
Dobrodružství Toma Sawyera
Dobrodružství Huckleberryho Finna
Princ a chuďas - historický příběh, u nás zfilmováno.
- další humoristické povídky.

Ukázka

Dobrodružství Huckleberryho Finna

Neznáte mě, ledaže jste snad četli knížku, která se jmenuje Dobrodružství Toma Sawyera; ale na tom nezáleží. Tu knížku sestavil pan Mark Twain a napsal tam pravdu, tedy – většinou pravdu. Sem tam něco vylepšil, ale celkem vzato napsal

pravdu. Ale to nic. Však jsem jakživ nikoho neviděl, kdo by si nezalhal aspoň tu a tam, leda tetu Polly nebo vdovu nebo Mary. Teta Polly – to je tedy jako Tomova teta Polly a Mary a vdova Douglasová jsou důkladně popsány v té knížce, která je většinou knížka pravdivá, sem tam s nějakým vylepšením, jak jsem už řekl.

A ta knížka končí takto: Tom a já jsme našli peníze, které lupiči ukryli v jeskyni, a tak jsme zbohatli. Dostali jsme každý šest tisíc dolarů – v samém zlatě. Byla to velikánská spousta peněz, když to bylo narovnané do sloupků. No, a soudce Thatcher, to vzal a uložil na úrok a vynášelo nám to dolar denně, jak je rok dlouhý – tedy víc, než by člověk věděl, co s tím. Vdova Douglasová si mě vzala za vlastního a prohlásila, že mě zcivilizuje; ale život v jejím domě byl tuze perný, neboť vdova byla zoufale spořádaná a slušná v každém směru; a tak když jsem to už nemohl vydržet, vyklouzl jsem. Navlekl jsem se do svých starých hadrů a narazil starý klobouk; byl jsem na svobodě a bylo mi dobře. Ale Tom Sawyer mě vyslídil a řekl, že zakládá loupežnickou tlupu a že bych se mohl přidat, kdybych šel zpátky k vdově a vedl život spořádaného občana. Tak jsem se vrátil.

Vdova nade mnou plakala a nazývala mě i mnohými jinými názvisky, ale nijak zle to nemínila. Navlekla mě zase do nových šatů a mně nezbylo než potit se a potit a škrtit se v nich. No a potom to všechno začalo nanovo. Vdova zacinkala zvonečkem a musels být včas u stolu. Ale když jsi byl u stolu, nesměl jsi rovnou začít jíst, ale musels čekat, až vdova sklopí hlavu a zabrblá něco nad jídlem, ačkoliv dohromady nebylo nač žbrblat – až na to, že každá věc byla uvařená zvlášť. Když se dělá nějaká míchanina v kotlíku, to je jiné; věci se smíchají, kolem všeho je šťáva a je to všecko lepší.

Po večeři vdova přinesla svou knihu a začala mě poučovat o Mojžíšovi a o rákosí u břehu řeky a já se musel tužit, abych o něm všecko věděl. Ale potom se vdova podřekla a vyšlo najevo, že Mojžíš je už notnou dobu po smrti. Tak jsem už na další nebyl zvědavý, protože mi na mrtvých lidech vůbec nezáleží.

Brzy jsem začal mít chuť na kouření a řekl jsem vdově, aby mi to dovolila. Odpověděla, že kouření je mrzká neřest, že to je věc nečistá a abych odolával pokušení. Vidíte, jak to s některými lidmi chodí. Hubují na něco, co sami neznají. Na jedné straně se starala o Mojžíše, do kterého jí nic nebylo, protože nebyl z její přízně, a který nikomu k ničemu není, protože je už dávno po smrti, a na druhé straně, vidíte, měla náramně moc řečí, když jsem dělal něco, co stálo za to. A kromě toho šňupala; toť se ví, šňupání tabáku bylo přípustné, protože to dělala sama.

Její sestra, slečna Watsonová, obstojně hubená stará panna s okuláry, se právě nastěhovala k vdově a dala se do mne se slabikářem. Dřela mě celkem snesitelně skoro hodinu a pak jí vdova řekla, aby toho už nechala. Také bych to už déle nebyl vydržel. Potom následovala hodina nudná až k smrti a se mnou šili všichni čerti. Slečna Watsonová pořád říkala: „Dáš si ty nohy dolů, Huckleberry?“ a „Nehrb se tak, Huckeberry – seď rovně“ a za chviličku zas řekla: „Nezevluj a neprotahuj se, Hucleberry, cožpak se neumíš chovat?“ Potom mi vyprávěla o pekle a já jsem jí řekl, že bych tam už rád byl. To ji hrozně dopálilo, ale já jsem tím nemínil nic zlého. Já jsem prostě chtěl někam jít. Já zkrátka chtěl nějakou změnu a nebyl jsem vybíravý. Ona mi řekla, že to, co jsem řekl, je hříšné. Řekla, že ona sama by něco takového neřekla za nic na světě; ona že žije tak, aby se dostala do nebe. Pomyslel jsem si, že dostat se tam, kde bude slečna Watsonová, není žádná trefa, a umínil jsem si, že se nebudu snažit dostat se do nebe. Ale to jsem jí ovšem neřekl, protože by z toho byly jenom mrzutosti a k ničemu dobrému by to nevedlo.

Otázky k textu

1. Jakým způsobem autor dosáhl komičnosti textu?
2. Jakou vypravěčskou formu autor užil a kdo je vypravěčem?
3. Kdo je Mojžíš, ze které knihy znáte tuto postavu?
4. Znáte další postavy z této knihy, v jaké souvislosti?
5. Vyhledejte v textu nespisovné tvary.

O‘ Henry (1862 - 1910)

Vlastním jménem William Sydney Porter. Psal humoristické povídky z dob amerického Západu. Stal se lékárníkem, pracoval jako pokladník v bance, začal psát pro zábavu. Oženil se, narodila se mu dcera. Později byl obviněn z pronevěry peněz a utekl do Hondurasu, kde napsal svou první sbírku příběhů. Po smrti své ženy se vrátil do Texasu, vzdal se policii a šel na pět let do vězení. Zde i na svobodě psal hlavně povídky - přes 600. Zemřel na jaterní cirhózu, zřejmě způsobenou vlivem alkoholu.

Stephen Crane (1871 - 1900)

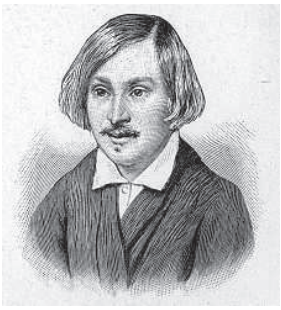
Byl romanopisec, povídkář, básník a novinář. Narodil se jako osmé dítě zbožným rodičům a vyrostl v několika městech. Začal psát jako dítě, v 16 letech již publikoval. Nedostudoval univerzitu a začal pracovat jako reportér a spisovatel. Zemřel velmi brzy na tuberkulózu. Jeho časstými tématy jsou strach, duševní krize a sociální odloučení.

Dílo:
Rudý odznak odvahy - psychologická studie strachu a vzteku vojáka v chaosu války.

Rusko

- realismus byl těsně spjat s romantismem.

Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809 - 1852)

Jeho tvorba je plná lidového humoru a fantastiky, grotesknosti a satiry, byl prozaik a dramatik. Otec byl statkář milující divadlo, založil ho a malý Gogol v něm hrál hlavně ženské role. Vychovávali ho v přesvědčení, že je zázračné a geniální dítě.

Odešel do Petrohradu do divadla, ale nebyl úspěšný, psal verše, ale prošly kritikou, nakonec působil jako úředník a podnikl cestu do Jeruzaléma. Před smrtí prožíval hlubokou depresi a pochyboval o smyslu svého díla a života.

Dílo:
Revizor - satirická komedie, kritika úplatkářství a zvůle ruského samoděržaví, přijíždí falešný revizor, všichni mu podstrkují úplatky, v závěru dramatu přijíždí skutečný revizor.
Mrtvé duše - román vykresluje otřesné typy statkářů a manipulaci s mrtvými dušemi. V Rusku bylo možné kupovat a zastavovat i to, co neexistuje – mrtvé duše = zemřelé nevolníky.

Ukázky

Revizor

Policejní direktor: Dovoluji si vám představit svou rodinu: žena a dcera.
Chlestakov (uklání se): Jsem šťasten, milostivá paní, že se mi dostalo mimořádného potěšení vás poznat.
Anna Andrejevna: Ještě větší potěšení je na mé straně, že se můžeme seznámit s osobností tak významnou.
Chlestakov (vytahuje se). Odpustíte, milostivá paní, že pravý opak je pravdou: větší potěšení je na mé straně.
Anna Andrejevna: Není možná! To vy ráčíte říkat jen tak ze zdvořilosti. Račte se posadit, prosím pěkně.
Chlestakov: Stát vedle vás - i to je už štěstí; když ostatně mermomocí chcete, já se tedy posadím. Jak mne blaží, že konečně mohu usednout vedle vás.

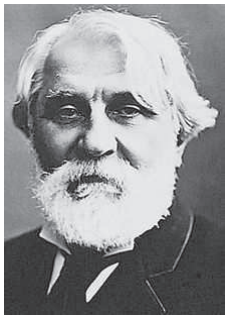
Anna Andrejevna: Prosím pěkně, já se to ani neodvažuji vztahovat na sebe… Myslím, že po pobytu v hlavním městě vám tenhle voyage nebyl příjemný.
Chlestakov: Dočista nepříjemný. Já si už tak zvykl žít ve velkém světě, comprennez-vous, a najednou se člověk octne na cestách; špinavé hospody, tahleta duševní zaostalost…. Abych se přiznal, nebýt té náhody, která mne… (podívá se na Annu Andrejevnu a přidává) za to za všechno takhle odměnila…
Anna Andrejevna: To bylo vskutku asi strašně nepříjemné.
Chlestakov: Zato v tuto chvíli je mi, milostivá paní, strašně příjemně.
Anna Andrejevna: Není možná! Prokazujete mi příliš mnoho cti. Ani si to nezasloužím.
Chlestakov: Nezasloužíte? Vy, milostivá paní, si všechno zasloužíte.
Anna Andrejevna: My provinciální lidé z venkova…
Chlestakov: Och, vždyť venkov má také své půvaby: šumivé háje, bublavé potůčky…. s Petěrburgem se to ovšem srovnat nedá! Och, Petěrburg! Tam je život, na mou duchu! Vy snad myslíte, že já tam jen opisuju nějaká akta; ne, ne, ne, náš sekční šéf je se mnou jedna ruka. Poklepá mi každou chvíli na rameno a povídá: „Přijď k nám přece, kamaráde, na oběd!“ Do departementu zaskočím každý den jen tak na pár minut, abych rozdělil práci: tohle tak a onohle zas takhle. A už písař, taková kancelářská myš, se pustí do psaní – perem tr, tr…. a jede. Chtěli mne už jmenovat ministerským asesorem, ale já povídám: nač? A sluha z našeho departementu běhává za mnou až na schody s kartáčem: „Dovolte, Ivane Alexandroviči, já vám přešoupnu botičky.“ (Direktoru) Ale co stojíte, pánové, račte se taky posadit!
Policejní direktor: V naší šarži může člověk postát.
Najednou: **Artěmij Filipovič:** My postojíme.
Luka Lukič: Neračte se obtěžovat.
Chlestakov: Posaďte se, pánové, bez ohledu na šarže. (Direktor a všichni ostatní usednou.) Já nemám velké ceremonie rád. Naopak, já vždycky hledím proklouznout co nejnepozorovaněji. Ale to nejde, to vůbec nejde! Já jen tak vyjdu – a už si lidé šeptají: „Tamhle jde – povídají – tamhle jde Ivan Alexandrovič!“ A jednou, jednou mě dokonce pokládali za vrchního velitele: vojáci se vyřítí ze strážnice, vzdávají čest…. Potom mi důstojník, starý můj známý, povídal: „My tě, brachu, tenkrát měli skutečně za vrchního velitele.“
Anna Andrejevna: Neříkejte.
Chlestakov: Znám se dobře i s hezounkými herečkami. Já tu a tam sám i nějakou tu aktovku… Stýkám se totiž mnoho s literáty. S Puškinem jsem jedna ruka. Často se s ním vídávám a říká: „Tak co, Puškine, tak co, milý brachu – jakpak se nám vede?“ – „Ale to víš – říkává – to víš – tak tak…“ To je vám strašně zvláštní chlap!
Anna Andrejevna: Tak vy jste taky spisovatel? To musí být příjemné být takový spisovatel! Píšete taky asi do novin?
Chlestakov: Ano, píšu taky do novin. Už jsem toho napsal strašně moc: „Figarova svatba“, „Robert Ďábel“, „Norma“. Já si už ani všecky tituly nepamatuju. A to všecko jen tak – levou rukou: já ani psát nechtěl, ale to víte: divadelní ředitelé! Pořád na mne: „Prosím tě, kamaráde, napiš něco a napiš!“ Tak jsem si řek: „Pro mne a za mne – napíšu!“ A tak jsem to, myslím, za jeden večer všechno napsal – všichni překvapením jen mrkali. U mne se nápady jen rojí.
Anna Andrejevna: A Robinson Crusoe – to je asi taky od vás?
Chlestakov: Ano, to je taky moje dílo!
Anna Andrejevna: Hned jsem si to myslila.
Marja Antonovna: Ale, maminečko, tam je napsáno, že to napsal pan Defoe.

Anna Andrejevna: Inu ovšem, já věděla, že se budeš tady taky hádat.
Chlestakov: Ach, ano, pravda: Robinsona Crusoe napsal Defoe: ale je ještě jeden Robinson Crusoe a toho druhého Robinsona Crusoe, toho jsem napsal já…
Anna Andrejevna: To já jistě četla toho vašeho. Úžasná kniha!
Chlestakov: Já, abych se přiznal, žiju jen pro literaturu. Můj dům je první dům v Petěrburgu. Tak jej tam každý taky zná: dům Ivana Alexandroviče. (Ke všem). Prosím, prosím, pánové, až přijedete do Petěrburgu, udělejte mi to potěšení a navštivte mě. Já pořádám taky domácí bály.

1. Charakterizujte postavu Chlestakova.
2. Proč autor zvolil pro tuto postavu jméno Chlestakov?
3. O kterém literárním díle se autor v ukázce zmiňuje, existuje skutečně další stejnojmenný román?
4. Jakého původu jsou cizí slova v textu?
5. Jak nazýváme podtržené výrazy z hlediska literární teorie?

Ivan Sergejevič Turgeněv (1818 - 1883)

Pocházel ze zámožné šlechtické rodiny, absolvoval moskevskou, petrohradskou a berlínskou univerzitu. Studoval literaturu a filozofii. Procestoval téměř celou Evropu. Po svém návratu působil na ministerstvu vnitra. Pak odešel do Francie, kde žil se svou partnerkou. Rusko definitivně opustil na protest proti carské zvůli.

Dílo:
Otcové a děti – román zachycující generační problematiku.
Rudin – román je pojmenován po hlavním hrdinovi, který je velmi schopný a vzdělaný, ale nedaří se mu uplatnit, proto se cítí zbytečný. V závěru zcela zbytečně zemřel na barikádě. Opět se zde vyskytuje typ zbytečného člověka.
Lovcovy zápisky – je kniha povídek, kde sepsal nejen vlastní zážitky z lovu, ale i lovecké příběhy, které se na lovech vyprávěly.

Ukázka

Lovcovy zápisky – Les a step

Zdalipak například víte, co je to za radost vyjet si na jaře před svítáním? Vyjdete před dům… Na tmavošedém nebi ještě sem tam zamrká hvězda, lehký proud vlahého větříku vám chvílemi ovane tvář – ještě je slyšet tlumený, nejasný šepot noci – stromy stopené v šeru slabounce šumějí. A už kladou na vůz koberec, do nohou stavějí bedýnku se samovarem. Postranní koně se choulí zimou, frkají a přešlapují na svých elegantních nohách; párek bílých hus, jenž právě procitl ze sna, mlčky a pomalu kráčí přes cestu. Za plotem, v ovocné zahradě, si poklidně chrupe hlídač; každý zvuk jako by stál v prochladlém vzduchu, stál a nemohl minout. Už jste se usadili, koně rázem vykročili, vůz zarachotil… A vy jedete, jedete kolem kostela, pak s kopce napravo, přes hráz… Nad rybníkem stoupají první obláčky páry. Je vám trochu chladno, zvedáte límec a schováváte v něm tvář; jde na vás dřímota. Koně zvučně plácají nohama do louží, kočí si pohvizduje. Už máte za sebou nějaké čtyři versty… lem oblohy se zardívá, v březince se probouzejí kavky a těžce létají sem a tam, vrabci cvrlikají okolo tmavých stohů. Vzduch je světlejší, cesta zřetelnější, obloha jasnější, mráčky bělejší, pole zelenější. V chalupách červeně svítí louče, za vraty je slyšet ospalé hlasy. A mezi tím se zapalují červánky; a už se po obloze vystřely zlaté pásy, v dolinách se válí mlha, skřivánci zvonivě prozpěvují, teď zafoukal předjitřní vánek – a už zvolna vyplouvá krvavé slunce. A světlo až vytryskne proudem a vám srdce poskočí v hrudi jako pták. Je vám tak čerstvo, veselo, milo. Vidět je daleko vůkol. Tam za lesíkem je ves a o kousek dál druhá s bílým kostelíkem a tam je březový hájek na kopci; a za ním je mokřina, kam máte namířeno. Přidejte, koně, přidejte! Tryskem kupředu!... Už zbývají nejvýš tři versty. Slunce rychle stoupá, obloha je čistá… Bude nádherný den. Proti nám se táhne ze vsi stádo. A už jsme na kopci… Ten rozhled! Řeka se vine na deset verst a matně se modrá v mlze; za ní jsou nasáklá zelená luka, za lukami povlovné kopce a tam v dálce nad mokřinou křičí a krouží čejky. Vlahým leskem, jenž se rozlévá ve vzduchu, jasně proráží dálka… jinak než v létě. Jak volně se člověku dýchá, jak čilé jsou jeho údy, jak on sám nabírá síly, ovanut dechem jara!...

A letní jitro v červenci! Kdo kromě myslivce zažil, co je to za rozkoš toulat se na úsvitě remízkem? Jako zelená linka se klade stopa vašich nohou ve zrosené, zbělalé trávě. Rozhrnete mokrý keř a ovane vás nasbíraná teplá vůně noci; vzduch je všecek prosycen svěží hořkostí pelyňku a medovou vůní pohanky a jetele; v dálce strmí doubrava a červeně se blýská v slunci. Dosud je čerstvo, leč denní žár už je cítit. Hlava se zemdleně točí z tolika libých vůní, křovisku nevidět konce… Až leda někde v dálce žloutne zrající žito a v úzkých proužcích se červená pohanka. Teď zaskřípal vůz, krokem přijíždí sedláček, nejdříve staví do stínu koně… Pozdravíte se s ním a jdete dál – a za vámi vesele zazvoní kosa. A slunce stoupá výš. Tráva rychle schne, už se dělá horko. Uplyne hodina, dvě… Obloha při krajích tmavne a zmrtvělý vzduch sálá palčivým žárem.

„Kde bych se tu mohl napít, kmotře?“ ptá se žence.

„Tamhle v rokli je studýnka.“

Hustým ořeším, prorostlým chytlavou trávou, scházíte na dno rokle. A vskutku, přímo pod sráznou stěnou se ukrývá pramen; mladinký doubek nedočkavě rozprostřel nad vodou své široké větve; velké stříbřité bubliny kolébavě stoupají ode dna, pokrytého jemným sametovým mechem. Padnete k zemi, uhasíte žízeň, ale jste líní se hnout. Ležíte ve stínu, dýcháte voňavé vlhko, je vám dobře, ale keře naproti

vám žhnou a až jakoby žloutnou v slunci. Ale co to? To vítr najednou zadul a přehnal se kolem a vzduch se okolo zachvěl: že by to bylo hřmění? Vyjdete z rokliny ven… co ten olověný pás na obzoru? Houstne to žár, či blíží se mrak?... Ale teď už se slabě zablesklo… Tak je to přece bouřka! Dokonce ještě jasně svítí slunce – lovit se dosud dá. Leč mrak roste a roste a jeho blízký okraj se teď protáhl, poklesl, rozklenul. Tráva, křoví, všechno teď naráz zhaslo. Honem! Tamhle je myslím seník… Honem… A už jste u něho, vevnitř… A teď si jen lij, dešti! Jen si šlehejte, blesky! Tu a tam skápne voda slaměnou střechou na vonné seno… Ale už zase vysvitlo slunce. Je po bouřce, vycházíte ven. Bože, jak vesele jiskří všechno kol vás, jak je vzduch svěží a řídký, jak voní jahodami a houbami!...

Ale už přichází večer. Červánky zaplály požárem a zalily půlku oblohy. Slunce zapadá za obzor. Vzduch blízko vás je nějak nápadně průzračný, až skleněný; v dálce se stele měkká mlha na pohled jakoby teplá; zároveň s rosou padá nachový třpyt na palouky, ještě před chvílí zalité proudy tekoucího zlata; od stromů i keřů i vysokých stohů sena už šlehají dlouhé stíny…. Slunce zapadlo; na nebi vzešla hvězda a chvějivě mrká v ohnivém moři západu… Teď už však moře bledne, obloha začíná modrat, stíny pozvolna mizí a vzduch se nalévá mlhou. Je čas jít domů, do vsi, do chalupy, kde máte nocleh. S puškou přes rameno kráčíte rychle, ač vás únava zmáhá… A zatím se snáší noc; po dvaceti krocích už není vidět; psi už se jen tak tak bělají ve tmě. Tamhle nad černými keři se při kraji oblohy trošinku jasní…. Co je to? Požár?... Ne, to vychází měsíc. A tamhle dole, napravo, už mrkají světýlka ve vsi… A už je tu konečně i vaše chalupa. Okýnkem vidíte stůl, na něm bílý ubrus, hořící svíci, večeři…

Otázky k textu

1. V jakém prostředí se ukázka odehrává?
2. Jakým způsobem autor dosahuje konkrétní představivosti čtenáře?
3. Který slohový útvar je součástí ukázky, charakterizujte ho.
4. V závěru ukázky vyhledejte personifikaci.
5. Jaké povolání vykonává vypravěč?

Ivan Alexandrovič Gončarov (1812 - 1891)

Dílo:
Oblomov - hlavní postavou je statkář Oblomov, který se stává pasivním a netečným člověkem, žijícím z výnosu svého statku v naprosté nečinnosti, o všechno přijde – i o přítele snažícího se ho zachránit, nezachrání ho ani láska k dívce Olze, kterou rovněž ztrácí.

Ukázka

Oblomov

Dávali si otázku: proč je dán život? Bůh ví. A jak na ní odpovídati? Pravděpodobně nijak: to se jim zdálo býti velmi prostým a jasným.

Neslýchali nikdy o tak řečeném velmi těžkém životě, o lidech, nosících úmorné starosti v prsou, potácejících se z neznámé příčiny z kouta do kouta po tváři země, nebo věnujících život věčné, nekonečné práci.

Špatně věřili Oblomovci i duševním neklidům, nepokládali za život věčně o něco usilovati; jako ohně se báli unesení vášní; a jako jinde tělo lidí rychle se spalovalo sopečnou prací vnitřního, duševního ohně, tak duše Oblomovců klidně, bez překážek tonula v měkkém těle.

Život jich neoznačoval jako jiné ani předčasnými vráskami, ani mravními ničivými údery a neduhy.

Dobří lidé nerozuměli životu jinak, než jako ideálu pokoje a nečinnosti, rušenému občas různými nepříjemnými náhodnostmi jako: nemocemi, ztrátami, spory a mezi jiným prací.

Snášeli práci jako trest, uložený už našim praotcům, ale milovati ji nemohli, a kde se naskytlo, vždy se jí vyhýbali, shledávajíce to možným a povinným.

Nikdy se netrápili žádnými mlhavými rozumovými nebo mravními otázkami: proto také vždy kvetli zdravím a veselím, proto tam žili dlouho; čtyřicetiletí mužové se podobali jinochům; starci nezápasili s těžkou trapnou smrtí, ale doživše se nemožných let, umírali jaksi úkradkem, tiše usínajíce a nepozorovaně vypouštějíce poslední vzdech. Proto se také říkává, že dříve bývali lidé silnější.

Ano, opravdu byli silnější: dříve nespěchali vysvětlovati dítěti význam života a připravovati je k němu jako k něčemu těžkému a ne žertovnému; netrápili ho nad

knihami, které rodí v hlavě spoustu otázek, a otázky hlodají rozum i srdce a zkracují život.

Norma života byla hotová a odevzdána jim rodiči, a ti ji přijali, také hotovou, od dědečka, a dědeček od pradědečka, a s přikázáním zachovávati její celost a neporušenost jako Vestin oheň. Jak se co dělávalo za dědů a otců, tak se dělalo za otce Ilji Iljiče, ta se možná dělá ještě i nyní v Oblomovce.

Nad čím pak se měli zamýšleti a čím se vzrušovati, co poznávati, o jaké cíle usilovati?

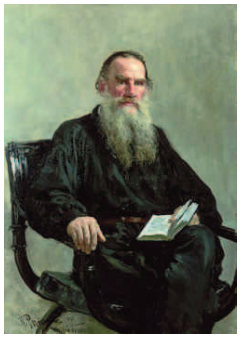
Ničeho není třeba? Život jako pokojná řeka plynul mimo ně; jim zbývalo jen seděti na břehu této řeky a pozorovati nevyhnutelné zjevy, které po řadě, bez zavolání, přestupovaly před každého z nich.

Otázky k textu

1. Specifikujte Oblomovce.
2. Které obdobné typy z literatury znáte?
3. Vyhledejte shodné přívlastky a přetvořte je na neshodné.
4. Kde se můžeme v dnešní době setkat s infinitivními tvary zakončenými na –ti?
5. Proč bývali lidé dříve silnější?

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828 - 1910)

Narodil se jako čtvrtý syn z pěti dětí v Jasné Poljaně. Jeho matka mu zemřela, když měl asi dva roky, stejně jako jeho mladší sestra. V roce 1837 se jeho rodina odstěhovala do Moskvy, neboť starší bratr se připravoval na přijímací zkoušky na univerzitu. Po smrti otce se vrátili do rodné vsi a vychovávala je teta, po její smrti se děti odstěhovaly k otcově sestře do Kazaně.

V Kazani studoval na univerzitě, ale uprostřed studia odešel, později vstoupil do ruské armády. Procestoval Evropu a po návratu si uvědomil zoufalý stav Ruska. Věřil, že se vše vyřeší, pokud budou mužici vzdělaní. Založil školu, kde sám se svojí rodinou vyučoval. Mužici však školu vnímali jako přítěž a statkáři ho považovali za podivína a přestali se s ním stýkat.

Car ho považoval za revolucionáře, jímž nebyl, a vyloučili ho z církve jako kacíře. Po neshodách opouští rodinu, odjíždí vlakem do Astapova, nachladil se a zemřel.

Za svého života věřil, že lze vše řešit po dobrém; žena nemá přemýšlet, má rodit děti (měl 13 dětí) a starat se o rodinu a odmítal měšťanské konvence své doby. Pečlivě studoval prameny a věrně vykresloval charaktery.

Dílo:

Vojna a mír – popis napoleonských válek (resp. ruského tažení). Popisuje rodinu šlechtice Andreje Bolkonského. Bolkonskému zemře při porodu žena, on odchází do bitvy u Slavkova, proslaví se. Nebojí se smrti a nezáleží mu na životě. Na dovolené se seznámí s mladou Natašou Rostovovou, s níž se do sebe zamilují. Tím Andrej získá znovu zájem o život. Postupně v něm vzrůstá odpor k válce. Dále zde vystupuje Pierre Bezuchov, který je nositelem Tolstého myšlenek, hodnotí dění kolem Napoleona. Bezuchov šel do války ze zvědavosti, postupně se v něm zrodí odpor k násilí a prochází válkou jako pozorovatel. Dostává se do blízkosti Napoleona a chce ho zastřelit, ale neudělá to.

Andrej se nakonec dostává těžce raněný domů (z bitvy u Borodina), kde ho ošetřuje Nataša, které zemře v náručí. Nataša se nakonec vdává za Bezuchova. Tolstoj v tomto díle odsuzuje války a násilí, a to i obranné.

Anna Karenina - (v češtině vydáno také jako *Anna Kareninová*) – hlavní hrdinkou je mladá, krásná a inteligentní žena. Její muž má dobré postavení a ona nemá důvod si stěžovat. Je však nespokojená, seznamuje se s mladým důstojníkem Vronským. Následně odchází od muže za Vronským, její muž jí odmítá vydat syna. Anna ztrátou syna trpí, navíc ji postupně odsoudí celá společnost a Vronský ji přestává milovat. Anna vše řeší skokem pod vlak.

Vzkříšení – hlavními hrdiny jsou šlechtic Něchljudov (na začátku knihy student) a služebná, posléze prostitutka Maslovová. Seznámili se v mládí u Něchljudovových tet, kde Maslovová sloužila. Během noci, kdy se v Rusku slaví Vzkříšení páně, Maslovová podlehne Něchljudovovi a nechtěně s ním otěhotní. Těhotnou ji tety vykáží ze statku a Maslovová skončí jako prostitutka. Jednoho dne jí klient pošle do svého pokoje pro peníze. Maslovová si jako svědky bere pokojskou a portýra. Klient je náročný, a proto jej chce Maslovová uspat, portýr ji však místo uspávacího prostředku podstrčí jed a spolu s pokojskou pak klienta okrade. Maslovová a dva vrazi jsou posláni před soud, kde jako jeden z porotců zasedá i Něchljudov, který se během let ze studenta proměnil v otylého šlechtice žijícího bujarým nočním životem městské smetánky. Něchljudov u soudu rozpozná Maslovovou, ona jeho ne. Nechá si převyprávět její příběh a cítí podíl viny na jejím osudu. Maslovová je díky chybě poroty odsouzena k nuceným pracem na Sibiř. Něchljudov se jí snaží pomoci a odvrátit její osud. Podává odvolání k senátu, jež je neúspěšné. Při cestování po věznicích, kterými Maslovová prochází, je zhnusen přístupem státu k prostým lidem a jelikož byl v mládí osloven jistým anglickým filozofem odmítajícím soukromé vlastnícví půdy, rozhodne se mužikům na svých statcích předat půdu do jejich užívání. Zároveň se u svých vlivných známých přimlouvá za Maslovovou a posílá žádost o milost carovi. Maslovové nabídne sňatek, ta ho odmítá, je hrdá, v nitru však Něchljudova obdivuje. Něchljudov se nedá odradit a podstupuje s ní cestu na Sibiř. Zařídí, že je přeřazena mezi politické vězně, se kterými je lépe zacházeno a kteří tvoří morálnější okolí. Maslovová se po cestě na Sibiř seznamuje s revolucionáři a do jednoho z nich se zamiluje. Car vyslyší odvolání (i díky Něchljudovovým známým) a mění trest z nucených prací na vyhnanství. Tolstoj v románu velmi obrazně vyjadřuje všednost a beznaděj chudiny v Rusku v 19. století, neskutečné sociální rozdíly,

kontrast přepychu a hýření s bojem o život spodiny. Román je také zaměřen proti pokrytectví v pravoslavné církvi. Je zde popisován ruský vězeňský systém, v kterém není na obyčejného člověka brán ohled a v kterém pozbývá vězeň veškerých práv. Tolstoj vyjadřuje myšlenku, že ti, kteří tvoří státní byrokracii, nemají morální právo věznit jiného člověka, protože sami nejsou bez viny. Něchljudov dochází k závěru, že většina lidí je tak vězněna neprávem, neboť jejich vývoj byl determinován prostředím, které jim nedalo jinou šanci.

Ukázka

Anna Kareninová

Ozvalo se zvonění, kolem přešli nějací mladí muži, ohyzdní a drzí. Chvátali, ale přitom dávali pozor, jaký budí dojem. Čekárnou přešel i Petr ve své livreji a botkách, s tupým živočišným obličejem, a přistoupil k Anně, aby ji doprovodil k vozu. Povykující muži ztichli, když šla kolem po nástupišti, a jeden cosi zašeptal druhému, jistěže nějakou ohavnost. Anna vystoupila na vysoké stupátko a usedla sama v kupé na pérované sedadlo, kdysi bílé, teď už zašpiněné. Kabela poskočila na pérách a zůstala ležet. Petr s pitomým úsměvem smekl u okna na rozloučenou svůj premovaný klobouk, drzý průvodčí přibouchl dvířka a otočil kličkou. Ohyzdná dáma s honzíkem (Anna si v duchu tu ženu svlékla a zhrozila se její šerednosti) a strojeně se smějící děvčátko přeběhly podél vozu.

„Kateřina Andrejevna má všecko u sebe, ma tante!“ volalo děvčátko.

I to děvče je zmrzačeno a chová se komediantsky, pomyslela si Anna. Aby nikoho neviděla, rychle vstala a posadila se k protějšímu oknu v prázdném voze. Ohyzdný špinavý chlap v čepici se štítkem, pod kterou mu čouhaly rozcuchané vlasy, přešel pod oknem, nakláněje se ke kolům vozu. Ten šeredný chlap byl Anně nějak povědomý. Vzpomněla si na svůj sen, a chvějíc se strachem, poodešla k protějším dveřím. Průvodčí otevřel a vpustil dovnitř pána s dámou.

„Přejete si vystoupit?“

Anna neodpověděla. Průvodčí ani příchozí nepozorovali hrůzu v jejím obličeji zakrytém závojem. Anna se vrátila do svého koutku a usedla. Manželská dvojice se posadila naproti. Pozorně, třeba nenápadně si prohlíželi Anniny šaty. Oba se jí hnusili. Muž se zeptal, zda dovolí, aby si zakouřil, patrně nikoli proto, aby kouřil, ale aby s ní mohl navázat rozhovor. Když dostal svolení, dal se s manželkou francouzsky do řeči o tom, že mu ani tolik nejde o kouření, jako má chuť si popovídat. Pitvořili se a mluvili hlouposti jen proto, aby je Anna slyšela. Jasně viděla, jak má jeden druhého až po krk a jak se nenávidí. Však takové ubohé zrůdy nemohly než vzbudit nenávist.

Ozvalo se druhé zvonění a hned po něm bylo slyšet, jak tam venku tahají zavazadla, nastal hluk, zazněl křik a smích. Anně bylo zcela jasné, že nikdo nemá žádný důvod k radosti, takže ji ten smích podráždil zrovna bolestivě, a nejraději by si zacpala uši, aby jej neslyšela. Konečně zazvonili potřetí, ozvala se píšťala, hvizd lokomotivy, zařinčel řetěz a muž kupé se pokřižoval. Stálo by za to se ho zeptat, co tím míní. Anna na něho zlobně pohlédla. Dívala se přes dámu oknem na lidi, kteří byli vyprovodit cestující. Stáli na nástupišti a teď jako by ujížděli dozadu. Vůz, v kterém seděla Anna, se rytmicky otřásal na kolejích, přehnal se kolem jiných vozů. Kola teď plynule, měkce a jemně zvonila o koleje, do okna vpadlo ostré večerní

slunce a větřík si pohrával se záclonkou. Anna zapomněla na své sousedy v kupé, za houpavé kolébavé jízdy vdechovala čerstvý vzduch, až se opět pohřížila do svých myšlenek.

Kde to přestala? Už ví. Ano, že si nemůžeme vzpomenout situaci, za které by život nebyl mukou, že jsme všichni stvořeni k tomu, abychom se trápili, a všichni to víme a všichni si vymýšlíme způsoby, jak bychom se oklamali. A když člověk vidí pravdu, co mu zbývá?

„Proto byl člověku dán rozum, aby se zbavil toho, co ho trápí," pravila dáma francouzsky, zřejmě spokojena se svou frází.

Ta slova byla Anně odpovědí na její myšlenku.

Zbavit se svého trápení, opakovala si. A když se podívala na červenolícího muže a hubenou ženu, poznala, že neduživá paní se považuje za nepochopenou, že muž ji klame a utvrzuje ji v tomto názoru. Anna takřka viděla jejich příběh a všechna zákoutí jejich duše, na něž namířila světlo. Ale nic zajímavého v tom nebylo, a proto pokračovala ve svých myšlenkách.

Ano, je to velké trápení a člověku byl dán rozum, aby se ho mohl zbavit. Tedy se ho musí zbavit. Proč nezhasit svíci, když už člověk nemá, nač by se díval, když si oškliví vše, co vidí? Proč ten průvodčí vyběhl na stupátko, proč tak křičí ti mladí páni tam v tom voze? Proč mluví, proč se smějí? Všecko je nepravda, všecko je lež, klam a zlo!

Když vlak vjel do stanice, vystoupila Anna s hloučkem ostatních cestujících, a vyhýbajíc se jim jako malomocným, zůstala stát na nástupišti a usilovně vzpomínala, proč sem přijela a co chtěla udělat. Vše, co se jí dřív zdálo možné, v té chvíli stěží chápala, zvlášť v hlučícím davu všech těch nestydatých lidí, kteří ji nenechávali na pokoji. Buď se k ní hnali nosiči, nabízející své služby, nebo tu chodili mladí muži, dupající po prknech nástupiště, hlasitě se bavili a prohlíželi si ji, anebo zas se jí nevyhnuli lidé, kteří šli proti ní. Vzpomněla si, že chtěla jet dál, nebude-li zde mít odpověď. Proto zastavila jednoho z nosičů a tázala se, zda tu není kočí s dopisem od hraběte Vronského.

„Hrabě Vronskij? Před chvilinkou tu byl jejich kočár. Jeli naproti kněžně Sorokinové a slečně dceři. A jak vypadá ten kočí?"

Zatímco Anna mluvila s nosičem, červený, veselý kočí Michajla v parádním modrém kabátě s řetízkem, zřejmě pyšný, jak dobře všecko vyřídil, přistoupil k ní a podal jí psaní. Otevřela je a srdce se jí sevřelo, ještě než dočetla.

„Je mi velice líto, že mě dopis nezastihl. Vrátím se v deset hodin," nedbalým písmem psal Vronskij.

Tak! To se dalo čekat! Anna se zlostně ušklíbla.

„Dobře, tedy jeď domů," tiše pravila k Michajlovi. Mluvila tiše, poněvadž jí srdce tak prudce tlouklo, že nemohla dýchat. Ne, nedám se od tebe týrat, pomyslela si, ale hrozba neplatila jemu ani jí samé, nýbrž komusi neznámému, kdo jí působil muka. Vykročila po nástupišti ven ze stanice.

Dvě služky, které se procházely po nástupišti, se za ní ohlédly a uvažovaly nahlas o jejím oblečení: „Pravé," poznamenaly o krajkách, jež měla Anna na sobě. Mladí muži ji nenechávali na pokoji. Zase ji minuli, dívali se jí do obličeje a se smíchem něco nemožně pokřikovali. Přednosta stanice šel kolem ní a otázal se, zda pojede dále. Malý prodavač kvasu z ní oka nespustil. Bože, kam půjde? Šla po nástupišti dál a dále. Na konci nástupiště zůstala stát. Dámy a děti, které byly naproti obrýlenému pánovi a hlasitě se smály a hovořily, umlkly a prohlížely si ji, když došla k nim. Zrychlila krok a ustoupila k okraji nástupiště. Blížil se nákladní vlak. Nástupiště se otřáslo a Anně se zdálo, že zase jede.

A vtom si vzpomněla na člověka, kterého přejel vlak v den, kdy se poprvé setkala s Vronským, a najednou pochopila, co má dělat. Hbitým, svižným krokem sestoupila po schůdkách vedoucích od čerpadla ke kolejím a stoupla si těsně k vlaku, který jel kolem ní. Dívala se na spodek vozů, na šrouby, řetězy a vysoká litinová kola prvního vozu, zvolna se valícího, a snažila se odhadnout střed mezi předními a zadními koly i okamžik, kdy bude ten střed proti ní.

Tam! Hleděla do stínu vozu, na písek smíšený s mourem, kterým byly zaváty pražce. Tam, právě doprostřed, a potrestá ho a zbaví se všech i sebe.

Chtěla se vrhnout pod první vůz, jehož střed se octl proti ní. Ale začala si sundávat z ruky červenou kabelku a to ji zdrželo, až už bylo pozdě, střed vozu ji minul. Musela čekat na další vůz. Zmocnil se jí pocit, jaký mívala, když se při koupání chystala vejít do vody, a udělala si křížek. Navyklá pohyb při znamení kříže vyvolal v její duši celý řetěz dětských i dívčích vzpomínek, temnota, která jí všecko zahalovala, náhle spadla a na okamžik před ní vyvstal život se všemi hřejivými minulými radostmi. Ale nespouštěla zrak z kol dalšího vozu, který se blížil. A přesně ve chvíli, kdy byl střed mezi koly proti ní, odhodila červenou kabelku, s hlavou vtaženou mezi ramena padla pod vůz na ruce a lehce, jako by chtěla hned zase vstát, poklekla. A v témž okamžiku se zhrozila, co dělá. Kde je? Co dělá? Proč? Chtěla se zvednout a uskočit zpět. Ale cosi obrovského a neúprosného ji udeřilo do hlavy a vleklo ji za záda. „Panebože, odpusť mi všecko!“ hlesla, když si uvědomila, že zápas je marný. Stařeček něco huhňal a pracoval s železem. A svíce, při níž četla knihu plnou nepokoje, klamu, bolesti a zla, ta svíce vzplanula jasnějším světlem než kdy jindy, ozářila jí vše, co předtím bylo obestřeno tmou, zaprskala, začala skomírat a zhasla navždy.

Otázky k textu

1. Vysvětlete poslední řádky textu.
2. Na základě ukázky charakterizujte Annu a její rozpoložení.
3. O jaký druh románu se jedná, které další typy znáte?
4. Kdo byl Vronskij a jakou roli hrál v Annině životě?
5. Co vnímala Anna cestou?

Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821 - 1881)

Byl vrcholným představitelem ruského realismu a psychologické prózy. Narodil se v Moskvě jako druhé ze sedmi dětí. Vystudoval vojenské technické učiliště, ale rozhodl se pro literaturu. Vystupoval proti carovi, za což byl v roce 1849 odsouzen k trestu smrti. Před popravou mu byl trest změněn na 4 roky v káznici a později na nucené práce na Sibiři, kde strávil 10 let a začal trpět epilepsií a dokázal se vcítit do lidí s narušenou osobností.

Po návratu navštívil země v západní Evropě. Začal s bratrem vydávat časopis Čas, po jeho smrti Dostojevskij splácel jeho dluhy a dostal se do finančních problémů (byl hazardní hráč).

Ve svých dílech psychologicky rozebíral zločince, prostitutky, lidi s duševními poruchami i revolucionáře, je považován za zakladatele psychologické prózy. Zemřel na epilepsii.

Dílo:

Zápisky z mrtvého domu – autobiografický román, píše o káznici a lidech, které tam poznal, řešil otázku, proč se člověk stane zločincem a má-li vůbec následovat trest.

Zločin a trest – hlavním hrdinou je chudý petrohradský student Raskolnikov, který se cítí být výjimečný, některé lidi považuje za bezcenné, a proto není hříchem je zabít. Zabije lichvářku, ale viděla ho její sestra, a tak zabije i ji sekyrou. Potom uteče a dostává se časem do rodiny alkoholika Marmeladova, kde poznává jeho dceru - prostitutku Soňu, do níž se zamiluje a svěřuje jí své hříchy. Soňa ho přesvědčí, aby se přiznal, on je odsouzen na 8 let na Sibiři, kde je mu ona oporou.

Idiot – hlavní hrdina kníže Myškin, nedoléčený epileptik, se po dlouhé době léčení vrací do Petrohradu do společnosti, kde ho považovali za idiota, ale svým chováním jejich názor rychle mění. Svou dobrou povahou dokonce nad ruskou společností vyniká.

Bratři Karamazovi - poprvé vydáno 1879 – 1880, Dostojevského vrcholné dílo, psychologický a filozofický román s kriminální zápletkou. Otec Fjodor Pavlovič Karamazov je zhýralec a myslí si, že může nad svými syny (Dmitrij, Ivan, Aljoša, nemanželský Smerďakov) vládnout, jak se mu zachce. Starší syn Dmitrij je vášnivý stejně jako otec, Ivan je nadaný, racionálně uvažující ateista, nejmladší Aljoša žije zasvěceným životem v klášteře. Nemanželský syn Smerďakov, kterého starý Karamazov nepřijal za svého, zabije otce tak, aby byl z vraždy obviněn Dmitrij. Smerďakov pak spáchá sebevraždu a Dmitrij je odsouzen. Román má mnoho dalších důležitých dějových linií, např. lásky Dmitrije, který se rozhoduje mezi Kateřinou a Agrafenou, na niž má zálusk i jeho otec Fjodor.

Ukázka

Zločin a trest

„Zabíjet? Zda máte právo zabíjet?“ zalomila rukama Soňa.

„Ach, Soňo!“ vybuchl podrážděně a chtěl se nějak ohradit, ale udělal jen přezíravou odmlku. „Nepřerušuj mě, Soňo! Chtěl jsem tě jenom přesvědčit, že mě tehdy ponoukl ďábel a teprve pak mi ukázal, že jsem neměl právo udělat ten krok, protože jsem zrovna taková veš jako všichni! Ztropil si ze mne posměch a já teď přišel k tobě! Máš hosta! Přišel bych za tebou, nebýt jen veš? Poslyš: když jsem tenkrát k staré šel, šel jsem to, abys věděla, jen zkusit…“

„A zabil jste! Zabil!“

„Ale jak jsem zabil? Copak takhle se zabíjí? Copak někdo jde zabíjet tak jako tehdy já? Jednou ti povím, jak to bylo… Copak jsem zabil nějakou babku? Sebe jsem zabil, žádnou babku! Zároveň jsem při tom navždy utloukl sám sebe!... Ale tu babku zavraždil ďábel, a ne já… Ale dost, dost už, Soňo, dost! Nech mě!“ vykřikl náhle v hysterickém zoufalství. „Nech mě!“

Opřel si lokty o kolena a sevřel hlavu v dlaních jako v kleštích.

„Ta bolest!“ zaúpěla utýraně Soňa.

„Ale co teď, co mám dělat teď, jen řekni!“ zvedl k ní náhle hlavu a podíval se na ni s tváří sešklebenou zoufalstvím.

„Co mám dělat!“ vykřikla, prudce se vztyčila a v očích, doposud zalitých slzami, jí náhle blýsklo: „Vstaň!“ Chytila ho za rameno; povstal a užasle na ni hleděl. „Jdi, a hned teď, v tu chvíli se postav na nároží, pokloň se a nejdříve zlíbej půdu, kterou jsi poskvrnil, a pak se pokloň celému světu, do všech čtyř světových stran, a nahlas oznam všem: ‚Já jsem vrah!‘ Pak ti bůh znovu vrátí život. Půjdeš? Půjdeš?“ ptala se, a třesouc se jako osika, chytila ho za obě ruce, pevně mu je tiskla a upírala na něho planoucí pohled.

Její nenadálé zanícení ho překvapilo, ba ohromilo.

„Ty tedy myslíš, abych šel do vězení, Soňo? Abych se sám udal?“ zeptal se ponuře.

„Vzít na sebe kříž a vykoupit se jím, to musíš udělat.“

„Ne! Já k nim nepůjdu, Soňo!“

„A jak, jak jenom chceš žít? S čím chceš žít?“ hořekovala Soňa. „Cožpak i po tomhle ještě můžeš? Jak chceš ještě mluvit s matkou? (Ach bože, co si počnou, co si teď počnou!) Copak záleží na mně! Ale vždyť už ses rozešel s maminkou i se sestrou. Ano, rozešel ses s nimi, rozešel. Panebože!“ vybuchla. „Sám to přece víš nejlíp! Ale jak, jak vlastně chceš žít a nemít nikoho! Co si teď počneš?“

„Nebuď naivní, Soňo,“ namítl tiše. „Čím jsem se na nich provinil? Proč bych k nim chodil? Co bych jim řekl? To všecko je chiméra… Oni sami hubí milióny lidí, a ještě to vydávají za ctnost. Jsou to podvodníci a ničemové, Soňo!... Nikam nepůjdu! A co jim řeknu – že jsem zavraždil, ale peníze že sem se vzít neodvážil a schoval je pod kámen?“ dodal s jedovatým úsměškem. „Ještě se mi vysmějí a řeknou: hlupák, že nevzal. Zbabělec a hlupák! Nic, vůbec nic nepochopí, Soňo, nejsou hodni pochopit. Proč bych k nim chodil? Nikam nepůjdu. Nebuď tak bláhová, Soňo..“

„Utrápíš se, utrápíš,“ tvrdila a úpěnlivě k němu vztahovala ruce.

„Možná, že se dělám ještě horší,“ poznamenal zachmuřeně a trochu zamyšleně. „Možná, že jsem ještě člověk, a ne veš, a že jsem předčasně sám sebe odsoudil… Ještě budu bojovat.“ Rty se mu pohrdavě zkřivily.

„Takový kříž na sobě nést! A celý život přece!“

„Zvyknu mu…“ pronesl se zasmušilou soustředěností. „Poslyš,“ začal za okamžik, „dost toho pláče a k věci: přišel jsem ti říci, že už po mně jdou, chtějí mě dostat…“

„Bože!“ lekla se Soňa.

„Pročpak se děsíš? Sama chceš, abych se šel udat, a teď se toho lekáš? Jenže já se jen tak nedám. Já se jim ještě postavím, nic se mnou nezmohou. Nemají ani jeden usvědčující důkaz. Včera jsem byl ve velkém nebezpečí a myslil jsem, že už jsem ztracen, ale dnes už se to obrátilo k lepšímu. Všechny jejich důkazy jsou hůl o dvou koncích, rozumíš, to znamená, že mohu jejich obvinění obrátit ve svůj prospěch. A také obrátím, teď už vím, jak na to… Ale do žaláře půjdu určitě. Nebýt jedné náhody, byli by mě možná zatkli už dnes a možná že ještě zatknou… Ale na

tom nezáleží. Soňo, pobudu si tam a zas mě pustí… protože nemají ani jediný skutečný důkaz, a také mít nebudou, na to ti dávám slovo. A s tím, co mají, mě nedostanou tam, kam chtějí. Ale dost… Já jen, abys věděla…. A sestře a matce to rozmluvím a uklidním je, o to se postarám… Ostatně, o sestru už je myslím postaráno…. a tedy i o maminku… To je tak všechno. Buď však opatrná. Budeš mě navštěvovat ve vězení, až tam budu?“

„Jistě budu! Budu!“

Seděli vedle sebe zkormouceni a zničeni, jako osamělí ztroskotanci, vyhození bouří na pustý břeh. Díval se na Soňu a cítil, kolik lásky z ní na něho přichází, a náhle se mu kupodivu těžce a bolestně sevřelo srdce při pomyšlení, že je tak milován. Ano, byl to zvláštní a hrozný pocit! Šel k Soně, protože v ní viděl svou poslední naději a jediné východisko; chtěl u ní odložit alespoň díl svého utrpení a náhle, když se mu otevřelo její srdce, vycítil a poznal, že je nekonečně nešťastnější, než byl předtím.

„Ne, Soňo,“ řekl, „raději za mnou do vězení nechoď.“

Soňa neodpověděla, plakala. Uplynulo několik minut.

„Máš u sebe kříž?“ optala se náhle, jako by se upamatovala.

Hned nepochopil, nač se ho ptá.

„Nemáš, viď, že ne? Tu máš, vezmi si tenhle cypřišový. Mám ještě jeden, měděný, od Lizabety. Vyměnila jsem si ho s Lizabetou, ona mi dala svůj křížek, a já svůj škapulíř. Budu teď nosit Lizabetin a tenhle nos ty. Vezmi si ho… je ode mne! Slyšíš, je ode mne!“ Žadonila. Společně budeme trpět, společný kříž poneseme!“

„Tak ukaž,“ řekl Raskolnikov. Nechtěl ji zarmoutit. Ale vzápětí utrhl ruku, kterou už natáhl po křížku.

„Teď ještě ne, Soňo. Raději až pak,“ dodal, aby ji uklidnil.

„Tak dobře, dobře,“ zvolala horlivě. „Připneš si ho pak, až půjdeš na sebe vzít utrpení. Přijdeš ke mně a já ti ho navléknu kolem krku, pomodlíme se a spolu půjdeme.“

V tu chvíli kdosi třikrát zaklepal na dveře.

Otázky k textu

1. Jaké je filozofické východisko románu Zločin a trest?
2. Jaký je vztah obou hrdinů?
3. Proč přišel Raskolnikov za Soňou?
4. Jak Raskolnikov vnímá svůj čin?
5. Jak dalece jsou hrdinovy myšlenky aktuální v dnešním světě?

Anton Pavlovič Čechov (1860 - 1904)

Byl tvůrcem lyrického a psychologického dramatu, povídkář a prozaik. Vystudoval medicínu, pracoval jako lékař a přispíval do humoristických časopisů. Na svém statku u Moskvy ošetřoval rolníky zdarma, ale od jednoho ze svých pacientů se nakazil tuberkulózou. Nemocný podnikl cestu na Sibiř, aby psal o nucených pracích na vězeňském ostrově Sachalin.

V roce 1901 se oženil, kvůli zdravotním problémům se odstěhoval na Jaltu a potom na Krym. V létě 1904 odjel do německých lázní, kde zemřel.

Vytvořil lyrické drama – děj neprobíhá v reálném životě, ale v citovém, jde o vnitřní drama hrdinů.

Dílo:

Strýček Váňa – první hra, neopětovaná láska Ivana Vojnického k Jeleně donutí Ivana k zoufalému pokusu zastřelit profesora, Jelenina muže. On však přežil a odjel i s manželkou. Ivan prožívá dále svůj samotářský život.

Tři sestry – tři sestry a bratr žijí na malém městě a touží se odstěhovat do Moskvy. Nejstarší Olga je stará panna – středoškolská učitelka, prostřední Máša je nešťastně vdaná za učitele a nejmladší Irina sní o lásce, ale je zklamaná a zůstává sama. Bratra ničí žena Nataša. I další postavy dramatu upadají, ale závěr zní optimisticky.

Višňový sad - poslední Čechovova dokončená hra (před smrtí měl rozpracovanou další) je absolutním krystalickým příkladem nečinnosti v dramatu. Hra se otvírá návratem šlechtičny Raněvské z Paříže na své panství, které je zadluženo a půjde do dražby. Hrozící zkázu si řada postav odmítá přiznat, a když k prodeji opravdu dojde (aukci ovšem nevidíme, pouze se o ní doslechneme), vrátí se Raněvská opět do Paříže. Ve vedlejších dějových liniích je rozehrána řada milostných poměrů, které ovšem nenajdou naplnění.

Ukázka

Vaňka

Vaňka Žukov, devítiletý hošík, který před třemi měsíci přišel do učení k ševci Aljachinovi, nešel na Štědrý den spát. Když se dočkal odchodu mistra a tovaryšů na půlnoční, vyndal si z pánovy skříně kalamář a násadku s rezatým perem, rozložil před sebou pomačkaný list papíru a dal se do psaní. Nežli napsal první písmenko, několikrát se bázlivě podíval po dveřích a po oknech, zašilhal po temné ikoně, po

jejíchž obou stranách visely poličky s kopyty, a z hrudi se mu vydralo vzlyknutí. Papír měl na lavici a při psaní u ní klečel.

„Milý dědečku Konstantine Makaryči!“ psal. „Píši ti dopis. K vánocům vám přeji mnoho štěstí a božího požehnání. Už nemám ani tatínka, ani maminku, jenom ty jediný jsi mi zůstal.“

Vaňka zabloudil zraky na temné okno, ve kterém blikal odlesk jeho svíčky, a představil si svého děda Konstantina Makaryče, nočního hlídače u pánů Živarjevů. Viděl ho před sebou jako živého – toho droboučkého, suchoučkého, ale tak čilého a pohyblivého dědouška, asi pětašedesátiletého, věčně usměvavých tváří a opilých oček. Ve dne spí v čeledníku nebo žertuje s kuchařkami, v noci pak, zachumlaný do naditého kožichu, obchází usedlost a klepe na svou klapačku. Za ním si vykračují stará Kaštanka a pejsek Rarach, pojmenovaný tak pro svou černou barvu a dlouhé lasičí tělo. Tenhle rarach vypadá neobyčejně důstojně a laskavě, dívá se stejně nevinně na domácí jako na cizí, ale nikdo mu to nevěří. Pod jeho důstojností a smířlivostí je plno té nejjezuitštější potměšilosti. Nikdo si neumí líp než on vyčíhat chvilku a rafnout za nohu, vloupat se do ledničky nebo vyfouknout mužikovi slepici. Už několikrát mu jich dali nepočítaných, přes zadek, asi dvakrát ho věšeli, týden co týden bili do němoty, ale ze všeho se vykřesal.

Teď stojí děda nejspíše u vrat, mhouří oči na ozářená okna vesnického kostela, a podupávaje válenkami, tlachá s čeledí. Klapačka mu visí u pasu. Plácá dlaněmi, choulí se zimou a se stařeckým pochichtáváním štípne hned panskou, hned kuchařku.

„Není libo malý šňupeček?“ nabízí děda ženským svou tabatěrku. Ženské šňupou a kýchají. Děda je tím nevýslovně nadšen, otřásá se veselým smíchem a křičí:

„Dost, dost, ať to nepřimrzne!“

I psi si musí čichnout k tabáku. Kaštanka kýchá, seká tlamou a uraženě se odplíží. Rarach ovšem, aby neztratil na důstojnosti, ani nekýchne a jen vrtí ohonem. Je věru nádherné počasí. Vzduch je tichý, průzračný a čerstvý. Noc je černá, ale vesnici je dobře vidět: bílé střechy a sloupy dýmu stoupají z komínů, stromy postříbřené jinovatkou, závěje. Obloha je celá poseta mihotavými hvězdami a Mléčná dráha se táhne tak jasně, jako by ji před svátky vydrhli a pokryli sněhem…

Vaňka vzdychl, namočil pero a psal dále:

„Ale včera jsem měl malér. Šéf mě vyvlekl za vlasy na dvůr a nařezal mi potěhem, protože jsem najednou usnul při kolíbání jejich děcka. A tamten týden mi hospodyně nakázala, abych očistil slanečka, a zato, že jsem začal od ocasu, popadla slanečka a jeho tlamou mi začala píchat do pusy. Tovaryši si ze mne tropí dobrý den, posílají mě do šenku pro vodku a poroučejí mi, abych kradl šéfovi okurky. Ten mě za to tříská vším, co mu do rukou přijde. Jídlo nestojí za nic. Ráno dostanu chleba, k obědu kaši a navečer zase chleba, ale čaj nebo polívku, to sprásknou domácí sami. Nutí mě spát v předsíni, a když jejich děcka křičí, nespím a kolíbám. Milý dědečku, smiluj se, proboha, nade mnou, vezmi mě odtud na vesnici, tady se nedá žít. Skláním se hluboce před tebou a věčně se budu modlit, abys mě odtud odvezl, nebo tu umřu…“

Vaňka zkřivil ústa, utřel si černou pěstičkou oči a škytl.

„Budu ti sekat tabák,“ psal dále. „Budu se za tebe modlit, a když se něco přitrefí, můžeš mě bít jako žito. A jestli si myslíš, že bych tam neměl co dělat, tož půjdu, proboha, ke správci čistit boty, anebo za pasáka místo Feďky. Milý dědečku, tady to nejde dál, tady musím umřít. Utekl bych na vesnici pěšky, ale nemám boty a bojím

se tak na mráz, a až vyrostu, budu tě za to živit a nedám na tebe dopustit, až umřeš, budu se za tvou duši modlit zrovna jako za maminku Pelageju.

Moskva je velké město. Domy samé panské, koní mnoho, ale žádné ovce, a psi vůbec ne zlí. Děti tu nechodí po koledě, ani tu nepouštějí nikoho na kůr, ale jednou jsem viděl v jednom krámku ve výkladě, že tam prodávají háčky rovnou s vlasem a na každou rybu, bytelné, je dokonce jeden, co udrží patnáctikilového sumce. Taky jsem viděl krámy, kde měli různé flinty, jako má pán u vás, každá stojí jistě nejmíň sto rublů. A v masných krámech mají tetřevy, lososy i zajíce, ale v kterých místech je střílejí, žádný krámský neřekne.

Milý dědečku, až budou mít páni stromeček s cukrovím, vezmi pro mne zlacený ořech a schovej ho k sobě do zelené truhličky. Popros milostpaní Olgu Ignatěvnu, řekni, to že pro Vaňku."

Vaňka křečovitě zavzlykal a znovu upřel zraky do okna. Vzpomněl si, že do lesa pro stromeček chodil vždycky děda a že bral vnuka s sebou. Byly to veselé časy! Hekal děda, hekal mráz, a vida je, hekal i Vaňka. Než smrček uřízl, vykouřil vždycky děda fajfku, dlouho šňupal a posmíval se prokřehlému Vaňkovi.

Mladé smrčky, obalené jíním, stojí bez hnutí a čekají, kdo že z nich má umřít. Kde se vzal, tu se vzal, letí po závějích zajíc. Děda se neudrží, aby nezakřičel:

„Chyť ho, chyť ho, chyť ho! Ech, ty zajuchu paťatý!"

Když stromeček uřízli, odtáhl jej děda do panského domu a tam ho začali strojit. Nejvíc ze všech se činila paní Olga Ignatěvna, Vaňkův miláček. Když ještě žila Vaňkova matka a sloužila u domácích jako panská, dávala Olga Ignatěvna Vaňkovi cukrkandl a z dlouhé chvíle ho naučila číst a psát, počítat do sta a dokonce i tančit čtverylku. Když pak Pelageja umřela, přestěhovali osiřelého Vaňku do čeledníku k dědovi a z čeledníku do Moskvy k ševci Aljachinovi.

„Přijeď, milý dědečku," psal Vaňka dále. „Pro Krista Pána našeho tě prosím, vezmi mě odtud. Slituj se nade mnou, nad sirotkem nešťastným, protože mě tu všichni tlučou, hrozně se mi chce jíst a tak se mi stýská, že to povědět nemůžu, jen pláču. Tuhle mě šéf praštil po hlavě kopytem, že jsem se svalil a tak tak že jsem vstal. Život k ničemu horší, než vede každý pes. A ještě posílám pozdrav Aleně, šilhavému Igorovi a kočímu, ale moji harmoniku nikomu nedávej.
Tvůj vnuk Ivan Žukov, přijeď, milý dědečku."

Vaňka složil popsaný list a vsunul jej do obálky, za kterou dal včera kopejku. Chvilku se rozmýšlel, pak namočil pero a napsal adresu:

Dědečkovi na vesnici

Pak se podrbal ve vlasech, zamyslil se a připojil: „Konstantinu Makaryči." Spokojený, že ho nikdo při psaní nevyrušuje, nasadil si čepici a jen tak bez kožíšku, v košili vyběhl na ulici.

Prodavači v masných krámech, kterých se včera ptal, mu řekli, že se dopisy vhazují do poštovních schránek a ze schránek že jsou rozváženy po celé zemi na poštovských vozech s opilými povozníky a zvonivými rolničkami. Vaňka doběhl k první poštovní schránce a prostrčil drahocenný dopis škvírou.

Ukolébán sladkými nadějemi, hodinu nato už tvrdě spal. Ve snu viděl kamna. Na kamnech sedí se svěšenýma bosýma nohama děda a čte dopis kuchařkám… Okolo kamen se točí Rarach a vrtí ohonem.

Otázky k textu

1. Vyhledejte prvky realismu.
2. Kde se Vaňka naučil psát, číst, počítat?
3. Proč byl Vaňka u ševce?
4. Dostane jeho dědeček dopis?
5. Rozeberte podtržené souvětí z hlediska syntaxe.

Severské země

- v 19. st. se začala rozvíjet literatura finská, kdy významným krokem bylo vydání národního eposu Kalevab.

Norsko

Henrik Ibsen (1828 - 1906)

Byl norský dramatik, básník a malíř. Pocházel z rodiny bohatého obchodníka, který však brzy po synově narození zbankrotoval a přišel o veškerý majetek. Ibsen brzy odešel z domova a do 23 let pracoval jako lékárnický učeň. Žil v Itálii a Německu. Je považován za zakladatele realistického dramatu, ve svých dílech kritizoval měšťáckou společnost.

Dílo:
Peer Gynt – je romanticko-realistická dramatická báseň pojmenovaná podle postavy z norských pohádek – rváč a dobrodruh, snílek, promarní všechno, ztratí svou milou, jde o prolínání pohádkového světa a filozofických úvah.
Nora – hrdinkou je žena, které je vyhrožováno, že pokud nebude intervenovat u svého manžela ve prospěch zájemce o místo v bance, bude prozrazen její podvod, jehož se před lety dopustila. Při této příležitosti si uvědomuje, že po celá léta manželství se zdánlivě spokojovala s pasivní úlohou bezbranné loutky a že manžel nebude ochoten se vyrovnat s vědomím Nořiny samostatnosti. Aby Nora našla samu sebe, rozhodne se opustit manžela i rodinu.

Björnstjerne Björnson (1832 - 1910)

Byl norský kriticko-realistický prozaik, básník, dramatik a publicista, získal Nobelovu cenu za literaturu. Jeho otec byl pastorem, studoval na univerzitě v Oslu. Je považován i s Ibsenem za zakladatele norského dramatu, kritizoval měšťanskou morálku a podtrhoval mravní odpovědnost jedince.

Dílo:
Selské povídky - postavy venkovských lidí a zákony morálky, usilují o spravedlnost.

Švédsko

Augusf Strindberg (1849 - 1912)

Nebyl autorem jednoho směru, ale podlehl naturalismu, symbolismu i expresionismu. Kvůli sporům s akademií nebyl oceněn Nobelovou cenou za literaturu. Po smrti matky se otec 3x oženil s různými služebnými, což se projevilo i v Augustově tvorbě. Byl to člověk rebelující, konfliktní, trpěl stihomamem – věřil, že ho sledují jeho nepřátelé a usilují mu o život.

Dílo:
Červený pokoj - román, kde zkritizoval duševní prázdnotu stockholmské společnosti.
Syn služky – autobiografie.

Salma Lagerlöfová (1858 - 1940)

Byla představitelkou švédského novoromantismu, nositelkou Nobelovy ceny. Pocházela z rodiny důstojníka a statkáře, proti vůli rodičů vystudovala učitelský ústav, posléze učila, ale nakonec se věnovala literatuře.

Dílo:
Gösta Berling - rámcový dvojdílný román o lehkomyslném, ale dobrém člověku, je to příběh kněze, který zběhl z církevní dráhy, je nadaný, vnitřně rozervaný bouřlivák, žije z milosti statkářky, ale nakonec se přerodil v dobrého člověka.

Dánsko

Hans Christian Andersen (1805 - 1875)

Byl největším pohádkářem, napsal jich asi 156, mnohé se staly klasikou – Císařovy nové šaty, Princezna na hrášku, Malá mořská víla, Ošklivé káčátko…. Napsal také několik románů, dramat a básnických sbírek.

Pocházel z velmi chudé rodiny ševce, rodina spala v jedné místnosti, matka byla pradlena, ale ke sklonku života propadla alkoholu. I jeho příbuzní prošli zvláštními životními osudy. Po smrti svého otce přestal chodit do školy a musel začít pracovat. Celé dětství miloval literaturu, poměrně brzy utekl do Kodaně, neúspěšně se pokoušel uchytit jako loutkoherec a zpěvák. Zde se poznal s ředitelem divadla Cosinem, který ho poslal studovat. Byl velmi citlivý muž.

Na jaře roku 1872 spadl z postele a vážně se zranil, nikdy už se zcela neuzdravil.

Dílo:

- jeho pohádky slavily nejdříve úspěch v zahraničí, sám se nepovažoval za pohádkáře, ale za neuznávaného básníka a dramatika, jeho pohádky často nekončí dobře, jde spíše o příběhy s pohádkovými motivy, nejsou určené jen pro děti.

Sněhová královna
Cínový vojáček
Pasáček vepřů
O Malence
Hloupý Honza
Pohádky mého života – vylíčil zde své životní osudy.

9.2. Počátky realismu u nás

- 40. a 50. léta 19. století jsou ve znamení bohatého rozvoje literatury, jejímž cílem bylo předložit umělecký obraz národního života.

Božena Němcová (asi 1820 - 1862)

Zakončuje epochu národního obrození, je představitelkou venkovské prózy, vlastním jménem Barbora Panklová, narodila se ve Vídni, otec byl panský kočí ve službách vévodkyně Kateřiny Zaháňské. Dětství prožila v Ratibořicích pod vlivem babičky Magdalény Novotné, která do chalupy přinesla starobylý způsob života, často dětem vyprávěla pohádky a pověsti a obohacovala jejich život. Do školy chodila v České Skalici, kde se seznámila s romantickou literaturou, byla dána na vychování k Hochům do Chválkovic a v sedmnácti letech byla provdána za úředníka finanční stráže, Josefa Němce, s nadprůměrným vzděláním, dobrého vlastence, ale neoblíbeným u nadřízených, byl často překládán z místa na místo - útrapy, chudoba, ale poznala nové kraje a zvyky.

Byla dobrou vlastenkou, přispěla k emancipaci žen, psala první básně ženám a na popud K. J. Erbena psala pohádky.

Domažlice 1845 - poznání venkova, zvyky, podněty pro práci, čerpala pro Babičku. Po roce 1848 byl manžel přeložen na Slovensko, kde za ním Němcová jezdila, sbližovala se se slovenskou inteligencí a sbírala materiály (Janko Král), má velký podíl na sblížení Čechů a Slováků. V Praze se sblížila s mladými radikály (Frič, Sabina, Světlá, Neruda, Hálek), podílela se na přípravě almanachu Máj. Se Světlou byly dobré přítelkyně a ta ji finančně podporovala.
V jejím díle se prolínají prvky romantismu s realismem, který v jejím díle převládá.

Dílo:
a) sběratelství- pohádky a pověsti stylisticky upravené (tzv. autorské pohádky), dodržovala lidovou verzi.
Národní báchorky a pověsti
Slovenské pohádky a pověsti
Obrazy z okolí domažlického - národopisná studie v časopise Květy, zvyky, jazyk, kroje tohoto kraje.
b) povídkářská činnost - vesnické povídky s prostými postavami, kladný hrdina.
Divá Bára - dívka není oblíbená u vesničanů pro svoji povahu, chtěli ji upálit v márnici, zachránil ji myslivec, měli svatbu.
Karla - chlapec je od narození převlékán za dívku, aby ho matka uchránila před vojnou.
Pohorská vesnice - rozsáhlejší povídka, širší realistický záběr společnosti, drotáři - lidé na dně společnosti, zámecké panstvo – bohatství.

Chýše pod horami - poznatky ze Slovenska, Slováci a Češi jsou jednoho stromu list.

Chudí lidé

Pan učitel

V zámku a podzámčí - sirotek Vojta žije u chudého ševce, chodí škemrat o jídlo na zámek pro ševcovy děti, pak hlídal zámecké paní psa Joliho, paní Skočdopolová onemocněla, mění pohled na svět, přijímá Vojtu a posílá ho na studia, protiklad chudoby a nadbytku.

Babička - stěžejní dílo, zdrojem byly vzpomínky na dětství, píše ji v době, kdy jí zemřel milovaný syn Hynek a sama je těžce nemocná, vlivem negativních jevů v osobním životě ji idealizuje. Je psána formou obrazů, zachycuje život v průběhu jednoho roku na Starém bělidle. Hlavní postavou je babička, která přijíždí za svojí dcerou Terezou Proškovou, kde ji netrpělivě očekávají její vnoučata Barunka, Adélka, Jan a Vilím. Velice ji milují a babička se stává jejich vychovatelkou, seznamují se s ní i sousedé a váží si jejích rad a pomoci. Do děje se prolíná i několik dalších osudů – viz. Viktorka.

Ukázka

Babička – příběh o Viktorce

…Toho času leželi ve vsi myslivci; jeden z nich začal chodit za Viktorkou. Šla-li do kostela, šel za ní, v kostele stál zajisté nedaleko ní a místo co měl koukat na oltář,

koukal na ni. Šla-li na trávu, zajisté se vyskytnul nablízku, zkrátka ať šla kam šla, všude ji následoval jako stín. Lidé si povídali o něm, že nemá dobrý rozum, a Viktorka, když vešla mezi kamarádky a stala se zmínka o něm, říkala: „Co ten voják za mnou chodí? Ani nemluví, jako ten morous. Já se ho bojím. Když ho nablízku cítím, jako by po mně lezlo, a z těch očí jde mi hlava kolem."

Ty oči, ty oči, každý říkal, že ty nic dobrého neukazujou; v noci mu prý i svítily, a ty černé obočí, které nad nimi jako havraní křídla roztaženy byly a uprostřed se stýkaly, ty byly patrným znamením, že jsou to oči uhrančivé. Někteří ho litovali, říkouce: „Můj Bože, kdopak může za takovou chybu, když se s ní narodil. A takové oči mají moc jen na některé lidi, každému se není před nimi co bát." Nicméně sousedky, kdykoliv jim na děti pohlídl, lekly se a honem běžely přetřít je bílým šatem, a kdykoliv které dítě ve vesnici zastonalo, už říkaly: „Že je uřknul černý myslivec." Konečně uvykli lidé na tu pošmournou tvář a mezi děvčaty ozývaly se i hlasy, že by nebyla ošklivá, kdyby přívětivější byla. Všeobecné jejich mínění ale bylo to: „Co s takovým podivínem. Bůhví, kdo a odkud je; snad ani to není člověk; skoro by udělal před ním kříž a řekl: Pánbůh s námi a zlý pryč! Vždyť netančí, nemluví, nezpívá; nechme ho!" I nechaly ho. Ale což to bylo všecko platno! Jim bylo lehko říci: nechme ho, když za nimi nechodil; ale Viktorka s ním měla peklo…

…

Na Viktorku ale přicházely od večera zase předešlé těžké chvíle, a jakkoli s důvěrou škapulíř k srdci tiskla, kdykoli nešťastné oči nablízku byly, ono nepřestalo přece jen nepokojně tlouci. Viktorka šla zase na radu ke kovářce. „Já nevím, to je snad trest od Pánaboha na mne uložený, že mi to nic platno není, co jste mi dala. Já vás přece ve všem poslechla," naříkala si Viktorka.

„Nech jen, holka, nech, však já mu posvítím, a kdyby i sám ancikrist byl. Musím ale dříve od něho dvě věci mít. Než si je zaopatřím, chraň se ho, co můžeš. Modli se k andělu strážci a za ty duše v očistci, za které se nikdo nemodlí. Když některou vykoupíš, bude za tebe orodovat."

„Však to je to nejhorší, kmotra, že se nemohu už pokojnou myslí pomodlit," plakalo děvče.

„Vidíš, vidíš, holka, proč jsi to tak dlouho nechala, až tě ta zlá moc přemohla. No, ale dá Pánbůh, že toho ďábla přemůžem."

Viktorka sebrala všecku svoji sílu, modlila se vroucně, a když chtěly myšlenky jinam zabíhat, hned myslila na umučení Páně, na Pannu Marii, aby jen ta zlá moc odstoupila. Chránila se jeden dva dni; třetí den ale vyšla si na nejzazší cíp otcova pole, na jetelinu; čeledínu přikázala, aby záhy přijel za ní, že si s kosením popílí. Tatam, jako srna kráčejíc, lehkým krokem, až se lidé zastavovali, dívajíce se za ní, jak pěkně jí to sluší. Tak šla tam, a domů ji přivezl čeledím na zelené jetelině, bledou, poraněnou. Měla nohu zavázanou tenkým bílým šátkem a museli ji snést z vozu a do stavení.

„Rodičko svatohorská!" bědovala matka, „holka, co se ti stalo?"

„Zabodla jsem si do nohy trn, hluboko, přišlo mi od toho zle. Doneste mne do komory, já si lehnu!" prosila Viktorka.

Donesli ji na lože a otec běžel hned pro kovářku. Kovářka přiběhla jako na koni a s ní houf nezvaných kmoter, jak už to bývá. Jedna radila mateří líčko, druhá psoser, třetí zaříkat, čtvrtá kouřit, kovářka ale nedala se mejlit a přikládala na oteklou nohu bramborový škrob. Pak poslala všechny pryč, uvolujíc se, že bude Viktorku hlídat a že bude co nevidět zase všechno v pořádku.

„Pověz mi pak, holka, jak to bylo, tys nějaká zlekaná? A kdopak medle zavázal ti nohu tím hebounkým šátkem? Já ho raději schovala, aby si ho ty rajdy nevšimly," pravila opatrná kovářka, ukládajíc jí nohu na lůžku.

„Kam jste ho dala kmotra?" ptala se kvapně Viktorka.

„Máš ho pod poduškou."

Viktorka sáhla pro šátek, prohlížela krvavé na něm skvrny, prohlížela vyšité jméno, jež neznala, a tvář její měnila se z bleda do červena.

„Holka, holka, ty se mi nelíbíš, co si mám o tobě myslit?"

„Myslete si, že mne Pánbůh opustil, že jsem ztracena na věky věkův, že mi není pomoci."

„Snad má horkost a blábolí?" myslila si kmotra, sahajíc Viktorce na tváře, ale ty byly studené a ruce také byly studené, a jen oči děvčete hořely, obráceny jsouce na šátek, který před sebou oběma rukama držela.

„Slyšte, kmotra," začala tiše, „ale nikomu to nepovídejte, všechno vám povím. Ty dva dni jsem ho neviděla, však víte koho myslím, - ale dnes, dnes mi od rána v uších znělo: „Jdi na jetelinu, jdi na jetelinu," jako by mi to někdo pošeptával. Já věděla, že je to nějaké pokušení, neboť on tam nejvíc bývá blízko pole, sedává pod stromem na stráni, ale přece mi to nedalo pokoje, až jsem vzala loktuši a kosu. Na cestě přišlo mi na mysl, že jsem sama svým škůdcem, ale v uších jen vždy šeptalo: „Jdi jen, jdi na jetelinu, kdo ví, jestli tam bude; proč by ses bála, přijde za tebou Tomeš." Tak mne to pohánělo až na pole. Koukla jsem ke stromu, nikdo tam. „No, když tam není, to už je vyhráno," myslila jsem, vzala kosu a chtěla jsem žít. Tu mi napadlo, abych zkusila svoje štěstí, chtěla jsem nalézt čtverolistý jetelíček a přitom myslila jsem: „Najdeš-li ho, budeš s Antonínem šťastná!" Hledám, hledám, div jsem na jetelině oči nenechala, ale nic jsem nenašla. Tu mi přišlo podívat se na stráň, a koho tam pod stromem vidím – vojáka! Rychle se obrátím pryč, ale v tom okamžení šlápla jsem na trní, co u cesty leželo, a nohu jsem si poranila. Nekřikla jsem, ale bolestí dělaly se mi před očima mžitky a já klesla na zem. Jako ve snu viděla jsem, že mne bral někdo do náručí a odnášel, až mne pak silná bolest probudila. U potoka klečel voják, smáčel v něm bílý šátek a vinul mi ho okolo nohy. „Pane Bože," myslila jsem, „co se bude s tebou dít, teď nemůžeš těm očím utéci. Nejlepší, když se nebudeš do nich dívat!" Dost mne bolest trápila, hlava se mi motala, ale ani jsem nešpetla, oči neotevřela. Kladl mi svou ruku na čelo, bral mne za ruku; mráz mne procházel – ale mlčela jsem. Pak mne pustil a začal mně kropit vodu do obličeje, zdvíhal mi hlavu; co jsem měla dělat, musela jsem přece oči otevřít. – Ach, má milá kmotra, ty jeho oči na mne zasvitly, jako to boží slunko; já musela svoje oči zakrýt! – Och, vy jste měla pravdu, milá kmotra, že učaruje i hlasem; mně zaznívá ustavičně v uších jeho hlas, jeho slova, když mi povídal, že mne miluje, že jsem jeho blaho, jeho nebe!"

„Jaká to hříšná slova, to je vidět ďábelské líčky, kterémupak člověku by takové řeči napadly! – Nešťastná holka, cos to myslila, žes mu uvěřila," bědovala kmotra.

„Bože, jakpak neuvěřit, když vám řekne, že vás miluje!"

„Leda povídali, copak je do toho, samé balamutění. Chce tě o rozum připravit."

„Já mu to také řekla, ale on se mi Bohem a duší dokládal, že mě miloval hned od prvního uvidění se a že jen proto se vyhýbal se mnou mluvit a říci mi to, protože nechtěl připoutat mne k nešťastnému svému osudu, který ho všude pronásleduje, který mu nedovolí štěstí jakého požívat. Och, já nevím už ani, co mi všecko povídal, bylo to až k pláči. Já mu všecko věřila, řekla jsem mu, že jsem se ho bála, že jsem ze samého strachu se nevěstou stala; řekla jsem mu, že nosím na srdci škapulíř, a když ho žádal, dala jsem mu jej," řekla Viktorka.

„I ty můj Spasiteli," bědovala kovářka, „ona mu dá svěcený škapulíř, ona mu dá věc na těle svém zahřátou! Už jsi v jeho moci, už ti ani pánbůh z jeho drápů nepomůže, už ti učaroval dočista!"

„On řekl, to kouzlo že je láska a jinému abych nevěřila," ozvala se zase Viktorka.

„Ano, ano, povídali – láska; já bych mu pověděla, co je láska; ale už je všecko darmo, co jsi to jen udělala; vždyť je to morous a on ti bude nyní krev z těla sát, až ti všecku vysaje, zadáví tě a duše tvoje nebude mít ani po smrti pokoje. A jak jsi mohla být šťastna!"

Viktorka se kmotřiných slov zděsila, za chvíli ale povídala: „Už je darmo; já za ním půjdu, a kdyby mne i do pekla vedl. Už je darmo. Přikryjte mne; mrazí mne!" řekla po krátkém odmlčení. Kmotra naházela na ni peřin, kde jaká, a Viktorce vždy zima bylo a slovíčka již více nemluvila.

Otázky k ukázce

1. Převyprávějte Viktorčin příběh.
2. Jaký byl pohled sousedů na vojáka?
3. Vysvětlete pojmy **škapulíř** a **ancikrist**.
4. Uveďte příbuzná slova ke slovu **smáčel**.
5. Vysvětlete pojem **morous**.

Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856)

Satirik, narodil se v Borové u Přibyslavi, vystudoval gymnázium v Havlíčkově Brodě (dnešní název, původně Německý Brod) a filozofii v Praze, pak vstoupil do kněžského semináře, ale později získal odpor proti církvi a náboženství a byl vyloučen. Soukromě studoval českou a slovenskou literaturu, cestoval po Čechách, Slovensku a Polsku.

V roce 1843 - 1844 působil jako vychovatel v Rusku, kde poznal ruský absolutismus. V roce1846 - redaktorem Pražských novin a České včely, později vydával i Národní noviny s přílohou Šotek. Stal se poslancem Říšského sněmu, pak ho vyloučili pro jeho názory. V roce 1851 byl zatčen a odvezen do vyhnanství do

Brixenu, odkud se vrací po 4 letech s podlomeným zdravím a psychicky vyčerpán umírá, jeho pohřeb se stal národní manifestací, B. Němcová mu na hrob položila trnovou korunu jako symbol trpitele a byla za to stíhána.

Dílo:

žurnalistika

- byl zakladatelem moderní žurnalistiky a pozdvihl ji na vysokou úroveň, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan, byl liberálem žádajícím vyhlášení ústavy a austroslavista - přeměna Rakouska ve spolek samosprávných národů.

kritika

- zakladatel české kritiky, hájí objektivnost,

Obrazy z Rus - cestopisné črty, vlastní zkušenost z Ruska, obdiv ke Gogolovi.

Kapitoly o kritice - první příručka pro literární kritiku, stanovení hodnotících kritérií, objektivnost kritiky, sám posuzuje povídku Poslední Čech od Tyla.

politické satiry

- psal epigramy církvi, králi, vlasti, múzám a světu, politické parodie národních písní.

Král Lávra - satirická báseň, přepracování irské pohádky o králi s oslíma ušima, který nechal každého holiče popravit, aby neprozradil jeho tajemství, matka posledního holiče krále uprosila, aby jejího syna nechal žít, že nic neprozradí, král jí vyhověl, ale holič se svěřil vrbě, ze které si hudebník vyřezal kolíček k base a ta vše vyzradila, král byl však přesvědčen, že je lidmi milován i s oslíma ušima; motiv řecký, kritika absolutismu, je psána vtipným jazykem, využití hovorových obratů.

Tyrolské elegie - tragický příběh, námětem je Havlíčkovo zatčení v Kutné Hoře a cesta do vyhnanství, odkrývá otcovskou tvář tzv. Bachova absolutismu, bezbranný jedinec stojí proti státní síle sám.

Křest svatého Vladimíra – nedokončeno.

Legenda z historie ruské - kritika absolutismu a panovníkovy vůle, kdy panovník může nařizovat i bohu, satira kritizuje základní princip absolutismu - hloupost, tupost, omezenost …

Ukázka

Tyrolské elegie

I.
Sviť měsíčku, polehoučku
skrz ten hustý mrak,
jakpak se ti Brixen líbí? –
Neškareď se tak!

Nepospíchej, pozastav se,
nechoď ještě spat:
abych s tebou jen chvilinku mohl
diškutýrovat.

Nejsem zdejší, můj měsíčku,
toť znáš podle křiku;

neutíkej, nejsem treu und bieder,
jsem zde jen ve cviku.

II.
Jsem já z kraje muzikantů
na pozoun jsem hrál,
a ten pořád ty vídeňské pány
ze sna burcoval.

By se po svých těžkých prácích
hodně vyspali,
jednou v noci kočár policajtů
pro mne poslali.

Dvě hodiny po půlnoci –
když na třetí šlo,
tu mi dával žandarm u postele
šťastné dobrýtro.

Se žandarmem slavný ouřad
celý v parádě,
pupek kordem pevně obvázaný,
zlato na krágle.

„Vstávají, pane redaktor,
nelekají se,
jdeme v noci, nejsme však zloději,
jenom komise.

Od všech z Vídně pozdravení,
pan Bach je líbá,
jsou-li prej zdráv, a tuhleto psaní
po nás posílá.“ –

Já jsem i na lačný život
vždycky zdvořilý;
„Odpusť, slavná císařská komise,
že jsem v košili!“

…

Bach mi píše jako doktor,
že mi nesvědčí
v Čechách zdraví, že prej potřebuju
změnu povětří.

Že je v Čechách tuze dušno,
horké výpary,
mnoho smradu po té okrojírce,
holé nezdraví!

Že on tedy schválně pro mne
kočár sem poslal,
abych se hned na státní outraty
na cestu vydal.

A žandarmům že nařídil,
ať mě hodně nutí,
kdybych nechtěl ze skromnosti přijmout
jeho nabídnutí.

…

V.
Ó měsíčku, však ty ženské
dobře znáš a víš,
jaký s nimi člověk na tom světě
často mívá kříž!

Takés mnohého loučení
tajným svědkem byl,
ty znáš líp než každý novelista
hořkost těchto chvil.

Matka, žena, sestra, dcerka –
malá Zdenčinka,
stály okolo mne v tichém pláči:
hořká chvilinka!

Já jsem sice starý kozák,
v půtkách tužený:
tenkrát jsem měl trochu těsná prsa
a zrak zkalený.

Vtisknul jsem však poděbradku
silně do čela,
aby se těm policajtům slza
nezablyštěla.

Neb ti všichni blíže dveří
posud stáli stráž,
aby měla tato smutná scéna
císařskou stafáž!

Otázky k textu

1. Ke komu se hrdina v textu obrací?
2. Je elegie humorná nebo ironická a proč?
3. Kterou lidovou báseň elegie připomíná prvními verši?
4. Které elegie z literatury znáte?
5. V čem je Borovského elegie atypická?

9.3. Realismus v české literatuře

- 80. - 90. léta 19. století,
- literatura stále více uplatňuje požadavek vyslovení pravdy o životě, rozvíjí se hlavně próza,
- osamostatnění české univerzity v roce 1882 souvisí s realismem vědeckým, mladá generace realistických vědců začala přehodnocovat dosavadní stav jednotlivých vědních oborů,
- boj o pravost rukopisů (Rukopis královédvorský a zelenohorský), encyklopedické snahy - Ottův slovník naučný,
- český realismus - zesílení sociální kritiky, národní ideály, postavil se proti romantismu a chce, aby literatura řešila závažné životní otázky,
- kritický realismus měl dvě linie: historickou a venkovskou, měl výchovné tendence, požadoval historickou věrnost, typizační umění, objevovaly se národopisné studie regionálního charakteru,
- na český realismus měl největší vliv realismus francouzský a ruský.

Naturalismus

- pronikl do společenského románu, chápán jako dokument doby s podrobnou kresbou prostředí až do své podstaty, zobrazení negativní skutečnosti, pesimistický ráz.

Vědecký realismus

Tomáš Garrique Masaryk (1850 - 1937)

Profesor filozofie na KU. Za první světové války byl vůdcem našeho zahraničního odboje, 1918 zvolen prezidentem republiky, zakladatel kritické rewui Athenaeum, která seznamovala se západoevropskou vědou a byla ohniskem bojů o RKZ. Velice vysoko cenil Husa a české bratry, odmítal romantismus a naturalismus a dílo hodnotil hlavně po stránce ideové.

Dílo:
Česká otázka
Jan Hus
Karel Havlíček
Rusko a Evropa - otázka ruských poměrů a literatury.

Otakar Hostinský (1847 - 1910)

Významný estetik.

Dílo:
O realismu uměleckém - polemika o realismu jako sporu mezi krásou a pravdou, přičemž pravdu reprezentuje realismus.

Jan Gebauer (1838 - 1907)

Byl vynikající jazykovědec.

Dílo:
Historická mluvnice
Staročeský slovník - obojí nedokončeno.

Josef Zubatý (1855 - 1931)

Profesor srovnávacího jazykozpytu.

Jaroslav Vlček (1860 - 1930)

Zakladatel literární historie.

Dílo:
Dějiny literatury slovenskej
Dějiny české literatury

František Drtina
František Krejčí - oba navázali na filozofii Masaryka.

Realismus v historické próze

Alois Jirásek (1851 – 1930)

Je představitelem historické prózy. Pocházel ze selského rodu z Hronova, díky vyprávění své matky se seznamoval s minulostí a lidem Náchodska, studoval na gymnáziu, kde se zajímal o díla ruských klasiků (Lermontov, Gogol…). Měl zájem o studium na malířské akademii, ale nakonec vystudoval filozofickou fakultu a stal se

nejdříve učitelem v Litomyšli, v 70. letech 19. století se oženil, studoval matriky, staré spisy a archívy.

Přátelil se s Mikolášem Alšem (malíř) a Terezou Novákovou (spisovatelka), v 80. letech odešel do Prahy jako profesor, zpočátku psal poezii, ale přešel na romány, kde užíval specifika starého jazyka pro dokreslení doby, typické jsou přechodníkové vazby, zaměřoval se na období husitství, dobu pobělohorskou a národního obrození.

Dílo:

Staré pověsti české – jedna z nejpopulárnějších Jiráskových knih, zachycuje nejstarší doby našeho národa, zpracovává výtvory lidové fantazie a tvořivosti opírající se o skutečné historické události.

Filozofská historie – autor zde vykresluje období národního obrození, různé typy vlastenců a studentů.

F. L. Věk – pentalogie = pětidílný román, obraz českého národního obrození, zachyceno město i venkov, významné postavy dějin národního obrození.

Mezi proudy – je třídílný román zachycující události z let 1381 – 1409 za doby vlády Václava IV., seznamuje čtenáře s počátky husitského hnutí.

I. **Dvojí dvůr** – v křivoklátských lesích žije hajný Šíp se svou ženou a synem Jeníkem, jednoho dne se v hájovně objeví arcibiskup Jan z Jenštejna, zpovědník a kancléř Václava IV., svede Šípovu ženu a ona za ním utíká do Prahy, Šíp je povýšen na královského ohnivce, jehož úkolem je dostavit se na příkaz krále v rudém obleku na bílém koni a s rozžatou pochodní, Jeník studuje v Praze. Zhýralý arcibiskup se brzy své milenky nabaží, dozvídá se o smrti svého přítele arcibiskupa magdeburského, který skonal uprostřed plesového veselí, vyděšeně odjíždí domů a pod saně se mu vrhá napůl šílená žena hajného, odhání ji od sebe a ona se těžce zraní dýkou a umírá. Arcibiskup se dává na pokání, bojuje za moc církve, dochází k roztržce s králem, který ho sesazuje.

II. **Syn ohnivcův** – arcibiskup se spojuje s některými vyššími šlechtici proti králi a usilují o jeho život, pomáhá jim Žid Josef (nenávidí krále, protože nepotrestal v roce 1389 původce krvavých bouří proti Židům), kejklíř Žito dává jed do králova poháru s vínem, zločin odhaluje syn ohnivcův Jan, Josef i Žito umírají a Jan je přijat do královských služeb, dostává od krále dům odměnou. Král trochu vína upil a stává se prchlivým a podrážděným.

III. **Do tří hlasů** – Jindřich z Rožmberka a Zikmund vedou zápas proti králi, ten je zajat a odvezen do Rakous, musí však být propuštěn, neboť královská vojska vítězí a pustoší rožmberské statky. Král již nikomu nedůvěřuje, hodně pije a je opět zajat. Zikmund drancuje zemi, loupí v kostelích, vykrádá pokladnici svého bratra, králi se zdaří útěk a Zikmund prchá ze země. V tomto díle již Jan Žižka vede boj proti Rožmberkovi, který mu zapálil tvrz, zabil strýce a zavinil smrt malého synka. Nejdříve je u krále v nemilosti, ale král pochopí jeho spravedlivý boj a přijímá jej mezi své dvořany. Vystupuje zde rovněž postava Jana Husa.

Proti všem – román zachycuje husitské revoluční hnutí v letech 1419 – 1420, nepřátelé pod Zikmundovým vedením podnikají proti kacířským Čechám křižácký výpad, nejrozsáhlejší část epopeje vrcholí bitvou na Vítkově.

Psohlavci – román se odehrává koncem 17. století, Chodové pod vedením Jana Koziny usilují o obnovení chodských výsad cestou jednání, opřeni o nezrušitelnost historického práva, odboj je potlačen a Jan Sladký Kozina popraven, ale obrana svobod stmeluje chodský venkov.

U nás
Bratrstvo
Temno
Historické drama:
Jan Hus
Jan Žižka
Jan Roháč
Pohádkové drama:
Lucerna – mlynář musel kněžně vždycky na cestu svítit, vystupují zde pohádkové bytosti.
Současné drama:
Vojnarka
Otec

Ukázky

Alois Jirásek – Ze starých pověstí českých

Staroměstský orloj

Slavný pražský orloj zhotovil mistr Hanuš za panování krále Vladislava II. Pražští radní se obávali, aby tak vzácný stroj nezhotovil mistr ještě pro někoho jiného, a proto dali tvůrce oslepit.

… To byla odplata, to měl za všecko své dílo. Soužil se a víc a více na těle scházel. Již cítil, že bude všemu konec. I sebral poslední síly, vydal se ku Staroměstské radnici, provázen jedním ze svých bývalých žáků.

Před radní věží stál houf lidí čekajících, až bude orloj bíti. Kolem šel slovutný mistr a lidé ho nepoznali. Tak byl sešlý. Zhubeněl, tváře zapadly, zežloutly a hlava útrapou zešedivěla. U radnice potkal několik konšelů, ale ti se mu vyhnuli. Již ho žádný z rady nevítal a neradi předtím slyšeli, když vzkázal, že přišel se podívat na orloj, že mu něco nového připadlo, jak by se dalo spravit, aby závaží snáze šlo.

Dal se zavésti k nejsložitější, ke čtvrté části. Ale vše bylo pro něj v tmách, spousta kol a koleček, per i pák. Jen jejich hlas slyšel, jak správně a dobře šly, jejich práce hlas. –

I stál, slepý a chorý, před časem zešedivělý mistr, sklíčen u svého díla a naslouchal jeho zvuku a myslil na radu a konšely, jak se mu odměnili slepotou, aby se mohli pochlubiti před světem, jak nedbali jeho muk, jeho bolestí a teď i jeho samého.

Vtom zvonec se ozval. Venku na orloji kostlivec za něj zatahal, letmo zazvonil, hodinu již prchající hlásil. Smrt volala. Stroj spustil a již apoštolové jdou.

Mistr Hanuš schvěl se na celém těle. Vztáhl pravici, držel ji okamžik nad strojem, pak do něho sáhl, jako by jasně viděl, kostnaté prsty chvilku tam pracovaly. A jak ruku vytáhl, skřípl o v kolách a všechen stroj jako by pomaten, pobouřen zahrčel, chrčel a hrčel, kolečka, kola jen lítala, vše drnčelo, cvakalo, syčelo, pištělo, a smrt zvonila. Pak naráz vše ztichlo. Zvonec umlkl, kola, páky a péra vše stálo, apoštolové neputovali na své cestě, figury všecky ztuhly, kohout nezakokrhal. –

Zděšený lid venku zmateně volal a křičel. Z radnice běželi ke stroji. Ten stál nehnutě, a na zemi ležel otec a mistr jeho, zsinalý, ve mdlobách. Jen ho pak domů odnesli, a již vydechl duši.

A orloj stál a stál, a nebylo nikoho, kdo by spravil to skvělé, mistrovské dílo. –

Proti všem

V tu chvíli se Ondřej z Hvozdna modlil. U velikém rozčilení vysílal k nebesům vzdechy, aby se Pán Bůh smiloval. Měliť kormoutlivé divadlo. Tam nahoře u srubu všecko se hemžilo křížovníky. Praporce jejich vlály, křik jejich, troubení se hlasně rozléhalo. Necouvali, postupovali. Srubu již nebylo viděti a rudá korouhev také zanikla. Ondřej pokřikoval jako ostatní v šiku; přitom přes tu chvíli upřel zrak na hejtmana, na Kunše z Bělovic, jenž seděl opodál na svém vysokém hnědáku.

Sivý hejtman hleděl na útok zpočátku klidně; pak už se měnil. Nesedě na koni jako přibitý, ale hlavu obracel, po městě se ohlížel a zase k Vítkově hoře upíral pronikavé zraky a před Špitálským polem na sešikované Uhry a Němce. V tu chvíli, kdy Ondřej se začal modliti, kdy kolem vykřikovali vztekem i úzkostí, vzkřikl Kuneš na své jízdné, aby pozor dali, teď že jde také na ně.

Špitálským polem skutečně se hnaly dva velké houfy jízdné, samí Uhři. Bratři se chutě chápali zbraní, nahých mečů, podvrhovali kopí. Uhři jim přijížděli právě po chuti. Ale nevytrhli hned proti nim. Rány zahoukaly, z vozového řadu houfnice zahřímaly. Když se bílý dým rozplynul, bylo zřejmo, že koule nadělaly hojné ulice v nepřátelském šiku a ten že je rozvrácen, že se obrací. Mnoho jezdců leželo na zemi, s koňmi i bez nich; mnoho koní s jezdci vyrazilo z řady a hnalo se různě v divokém splašení polem. Mnozí i bez jezdců.

Kuneš zvedal palcát, aby dal znamení. Ale nedal. Zrak jeho jako všech utkvěl na Vítkově hoře. Bouře krutého boje znovu se tam rozzuřila. Nový, prudší křik a jek tam, a u srubu divější hemžení, roje, zmítání davů.

„Němci se hrnou do srubu! Už ho mají!“ vykřikovali kolem polekaní. Ondřej a Kuneš stejně v ten okamžik vzpomněli na bratra Žižku, teď už bude veta po něm.

To hemžení jde dál – ale od srubu!

„Ustupují!“ vzkřikl kdosi; ale ještě nevěřili. Vtom se tam na výšině mihl jezdec jakýsi, na samém pokraji hřebenu nad prudkým, hlubokým srázem jeho svahu. Mihl se - kůň se mu vzepjal a již skočil do prázdna. Už padají, letí dolů příkrou, prudkou strání, zvíře i jezdec – a za ním druhý, třetí; padají, letí příkrou strání. Toť jsou křížovníci!

Na Špitálském poli jásali; jásot letěl od jízdního houfu k houfu, k vozům, po vozech. Naproti v nepřátelském vojsku křičeli hrůzou i vztekem. Zraky všech utkvěly na Vítkově hoře, na jejím srázu. Prášilo se tam; zvířený prach jako by proudem dolů tekl, letěl. V něm se černala těla, jako stíny se míhala; koně i lidé padali, řítili se dolů v hrozných převratech a kotrmelcích, v děsných přemetech, jak se kouleli, jak letěli dolů. Nebylo zadržení, nebylo záchrany. Leda když zaprášené, zkrvavené, potlučené tělo narazilo o velký kámen nebo když uvázlo ve křoví.

Také hřebenem táhlého návrší hnali se Míšňané ve zmateném útěku, bez praporců, bez troubení. Kuneš vyjel před houf, na nějž déšť náhlé radosti padl; ukazuje palcátem k Vítkově hoře, křičel rozjařen:

„Ti tam běží! A tyto –“ mávl před se po Uhřích a Němcích na Špitálském poli – „poženeme my. Ve jménu Páně!“

Bodl koně, až vyrazil dlouhým skokem. Bratři radostně zahoukali, vzkřikli a vyrazili za ním. A zazpívali:

„Ktož sú boží bojovníci
i zákona jeho – “

hřmělo Špitálským polem.

Na Vítkově hoře divoký hon. Žižkova posádka posílena pomocí z Prahy vyrazila na Míšňany. Ti utíkali jako slepí sem a tam i ke srázu. Mnozí již uštváni jako zvěř bez dechu vysíleni klesali, sedali na zem. Na obranu, na boj nebylo sil. Už jen štíty zvedali a kryli jimi hlavu a tělo. V úzkosti i v tupé odevzdanosti přikrčeni čekali, udeří-li kovaný, strašlivý cep, aby roztříštil i lebku.

Otázky k textům

1. Jak se panstvo odměnilo mistru Hanušovi za jeho práci v první ukázce?
2. Charakterizujte pověst.
3. Specifikujte historickou prózu, co je pro ni specifické?
4. Ve druhé ukázce zdůvodněte psaní velkých písmen.
5. Vysvětlete pojem orloj a uveďte místa, kde se s ním můžete setkat.

Josef Svátek (1835 - 1897)

Popisoval rudolfínskou dobu, náměty z doby pobělohorské, napínavé příběhy.

Dílo:
Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze

Ukázka

Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze

Po popravě pana Fridricha z Bílé událo se opět, co jsem byl již častěji na hlavách odsouzených osob pozoroval, že v nich totiž po smrti ještě po nějakou chvíli život byl,

než poslední krůpěj ze žil zmizela; hlava sťatá tohoto pána, dopadši na lešení, postavila se zpříma a dobře jsem pozoroval, kterak zavřené oči proti slunci otevřela a několik okamžiků v ně pohlížela, takže jsem se při pohledu tomto až zachvěl, přesvědčiv se poznovu o dávné zkušenosti, že stětím hlavy není ještě život utracené osoby docela zničen, jak jsem se přesvědčil nejlépe před lety při uvedeném již pokusu doktora Jesenského, kterýžto učený pán byl taktéž mezi odsouzenými, jak mu to při jeho prvním vstoupení do mé katovny meč můj byl předpověděl.

Po něm vstoupili na popraviště pan Jindřich Ota z Losu, dále někdejší hejtman hradu pražského pan Diviš Černín z Chudenic, jediný katolík mezi odsouzenými, pročež jej na poslední cestě kanovník a jeden z jezuitů provázeli; oba podstoupili smrt statečně, neboť byli kdysi ke stavu vojenskému náleželi a častokrát ve válce mužně smrti vstříc hleděli.

Staříčkého pana Viléma z Konecchlumu musil opět kněz Rosacius podpírati, neboť mu nohy již sloužiti nechtěly, kdežto následující za ním pan Bohuslav z Michalovic na lešení takřka pospíchal, sám se svlékl a přímo s veselou myslí smrt podstoupil.

Tito byli všichni odsouzenci ze stavu panského a rytířského, celkem tedy osm pánů, jimž i na popravišti podle stavu jejich dána přednost před delikventy stavu měšťanského, kteří hned potom byli jeden po druhém voláni.

Prvního z nich předvolal pan prokurátor pana Jana Theodora Sixta z Ottersdorfu, učeného radu apelačního, a ten již byl před špalek poklekl, když tu na pavlán kanovník kostela svatovítského Jan Platejs z Platenštejna, přinášeje komisařům list císařského místodržícího knížete Karla Lichtenštejna, podle něhož Jeho Milost císařská tomuto odsouzenci udělit milost a trest smrti proměnil ve vazbu.

„Budiž tedy odsouzenec odveden nazpět do vězení v radnici, až pak Jeho Milost císařská dále rozhodne," kázal prokurátor pan Kapr z Kaprštejna a pan Sixt se zjevnou radostí povstal opět od špalku, a pokloniv se pánům komisařům i panu kanovníku Platejsovi, odveden jest zase nazpět do radnice, čímž byla vzbuzena naděje, že se snad též některému z ostatních odsouzenců podobné milosti dostane.

Po něm vstoupil na lešení pan Valentin Kochan z Prachové, provázen jsa služebníkem, jenž vzal šaty jeho, aby je rodině jeho nazpět přinesl, než by byly krví potřísněny.

Skončil s modlitbou na rtech jako novoměstský měšťan pan Tobiáš Štefek z Koloděj, který byl ducha velmi sklíčeného, takže jej kněz Rosacius stále musil těšiti a až do poslední chvíle mysli mu dodávati.

Pak zavolal pán z Kaprštejna na doktora Jana Jesenského, přičemž doložil, že jest odsouzen k tomu, aby mu byl dříve jazyk z hrdla vyříznut a pak teprve hlava jeho sťata. Zachvěl jsem se v nejhlubším nitru svém při zvolání jména muže tohoto, jemuž byl meč můj, jejž jsem v ruce držel, již před lety potupnou smrt na popravišti předpověděl, kteréžto proroctví se nyní tak děsně vyplnilo. Vstoupiv pevným krokem na lešení, spatřil mne a pronesl ke mně slova: „Posmíval jsem se meči tvému, mistře Jene, a hle, proroctví jeho se skutečně mělo splniti. Je to snad týž meč, kterým mi hlavu setneš, jak bylo, jak se zdá, již ve hvězdách psáno?"

„Týž,vznešený pane," odvětil jsem s hlubokým pohnutím, „a proto odpustíte mi, že nucen jsem krutou povinností svou vám bolest ještě před smrtí způsobiti."

„Bůh tak chtěl, vůle jeho budiž vyplněna!" zvolal doktor Jesenský, a obrátiv se k mistru Lippachovi, ještě s ním poslední modlitbu odříkával.

Já pak odloživ meč, vzal jsem do ruky nůž, jímž jsem mu měl jazyk vyříznouti. On pak, po skončení modlitby ke mně zase přistoupiv, sám jazyk z úst vyplazil a já na

něm krutý tento trest vykonal; plná ústa krve maje, poklekl pak rychle před špalek a já osudným mečem hlavu jeho sťal.

Tu povstal opět pan prokurátor, hlásaje, že mrtvola tohoto odsouzence má býti po skončení popravy dnešní ještě rozčtvrcena a pak části její na popravišti před branou na čtyřech kolech rozvěšeny.

Proto kázal jsem pomocníkům svým, aby jen hlava byla pod lešení snešena, tělo pak do pytle dáno a na káru vloženo, aby na popraviště mohlo býti dopraveno.

Nyní zaměnil jsem meč, kterým jsem byl dosavadní popravy vykonával, za meč druhý, neboť ostří jeho bylo již valně utrpělo a obával jsem se, že by mi mohla snadno některá rána selhati a tak nebohému odsouzenci delší muka u špalku popravního způsobiti. Sotva jsem druhý meč v rukou držel, již přiváděli pana Krištofa Kobra, měšťana z Menšího Města pražského, jenž býval kdysi nejstarší mezi pány direktory zemskými a za to také smrt podstoupiti musil. Zmužile kráčel na popraviště, a vděčně rozloučiv se s duchovními, poklekl před špalek a v okamžení byl mrtvolou.

Otázky k textu

1. Jakou formu (ich, er) při vyprávění autor užil?
2. Jaký postoj kat Mydlář zaujímá k odsouzeným, doložte na ukázce.
3. Co víte o doktoru Jesenském,
4. Kdy proběhla popisovaná série poprav?
5. Kolik lidí bylo celkem popraveno?

Václav Beneš Třebízský (1849 - 1884)

Líčí nejčastěji husitství, selské vzpoury nebo dobu josefínskou.

Dílo:
Bludné duše - z doby josefínské.

Zikmund Winter (1846 - 1912)

Byl Jiráskův přítel, po maturitě vystudoval filozofickou fakultu v Praze, kde se začal věnovat literární činnosti, psal básně, ale brzy přešel na prózu, dočasně pracoval v pražském archívu, kde čerpal pro svoji literární práci, po studiích odešel do Pardubic, pak do Rakovníka, kde učil 10 let na gymnáziu a opět studoval v archívu, pak přešel na gymnázium do Prahy, psal o 15. - 17. století.

Dílo:
Kulturní obraz českých měst
Dějiny řemesel a obchodu
Rakovnické obrázky - 2 díly povídek.
Pražské obrázky - 5 dílů, přemíra historických faktů, známá povídka **Rozina Sebranec.**
Dějiny vysokých škol pražských
Mistr Kampanus – jediný román, který autor napsal, jinak psal povídky. Jan Kampanus Vodňanský je rektorem Karlovy univerzity, laskavý, ale náročný učitel, nenechal projít při zkouškách Slováka Molleruse, který mu to nikdy neodpustil a stal se jeho nepřítelem na celý život. Vysoké učení Karlovo upadá, potýká se s finančními problémy, odcházejí profesoři, Kampanus celkovou společenskou situací velice trpí, do toho mu umírá jeho mladá žena a zůstává sám se synkem Jeníčkem. Ženatý Mollerus (dvě děti) žádá o místo na univerzitě, Kampanus však nedává svolení a tím se jeho zášť vůči Kampanovi ještě umocňuje. Později následuje poprava českých pánů na Staroměstském náměstí, Kampanus ji pozoruje z Týnského chrámu, od té doby chřadne tělesně i duševně. Když se dozvídá, že univerzita nemá být zrušena, ale pokatoličtěna, odhodlává se z lásky k ní k přestupu ke katolíkům. Učení Karlovo je však předáno do rukou jezuitů a ti světské profesory nepotřebují, oběť byla přinesena nadarmo, Kampanus si vyčítá, že zradil Boha i své přátele, loučí se se synem a otráví se.

Ukázka

Mistr Kampanus

Nejsa mocen sebe utíkal po širokých schodech dřevěných dolů a odtud průjezdem z domu ven a přímo naproti, hustem lidí protlačil se skrze veliká vrata fary týnské do prázdného kostela, rychle pod kruchtu, kde po straně je vchod k věžím – malá železná dvířka okrouhlá. Znal je. Vídal tam vcházeti zvoníka s chlapci. Dvířka zavřena jen na háku; otevřel je rázně, ruče po kamenných šnekových schodech vzhůru, ve tmě narazil hlavou o schody, stanul, lapal dech, klouzaly mu ruce i nohy na vlhkém kamení…
Jen výše… Jen výše!
„Chci vidět," říkal si ztřeštěně…
„Co vidět? Proč vidět? Utec raději, Kampane!…"
„Neuteku, chci vidět, zdali možná, aby tolik lidí ze světa sprovodili, budou rozdávati milost, veniam, to chci vidět, milost, milost –"

Vyběhl ze šneku tmavého a kamenného na schody světlejší, dřevěné, - vážný mistr a rektor béře ty schody po dvou – a již je v gotických dvířkách otevřených, již je na kamenné dlouhé úzké pavlači kostela Mateře boží právě pod husitským velikým pozlaceným kalichem.

Vyplašil tu hejno holubů šedých, kteří strachem a s nemalým pleskotem svých perutí vylítli výše do špicí týnských věží štíhlých a krásných.

Kampanus holubů sobě ani nevšiml.
Z hluboka dýchaje opřel ruce o kamenné zábradlo a hleděl dolů s napětím nejostřejším. Hleděl dolů přes dva štíty a dvě střechy domovité, které mu zůstaly pod nohama, hleděl přes hlavy několika vojáků přímo k rathouzu, k černému lešení, co tam, co tam?

Právě odnášejí zakuklení černí hrobníci tělo v černé sukno zabalené, nesou je po schůdkách dolů pod lešení.
Tam tedy příšerný sklad. Kat, silný člověk, šedivě oděný a s malým selským kloboučkem navlečeným na hlavě, utírá hadrem potřísněný meč.

Nad bohatými krámci zrovna pod kaplí sedí řádkou mužové v tmavých, bílých širokých krejzlích, pod špičatými klobouky černými.

Kampanus poznává tři císařské rychtáře, Ostrštoka, Šrepla a z Malé Strany Hegnera, vedle nich poznává tělnatého talovitého pana Kapra, druhých nepoznává, jsou to cizí tváře.

Kampanus chápe, že jsou to páni, kteří musí býti svědky toho, že ortel přišel s exekucí. Sedí pod sličnou kaplí rathouzní v hovorech, jako by se dívali šermířské škole, cizí utrpení je v příjemné bezpečnosti bezpochyby polechtává.

Z jednoho z velikých oken, v dvéře proměněného, po schůdkách jde rychtář městský, za ním skoro v patách pan Harant, vedle něho a za ním čtyři jezuité s rukama sepjatýma.
Modlí se nahlas.
Modlitebné čtyři hlasy donikají až sem nahoru na kamennou pavlač kostelní.

Harant stojí vzpřímen jako jedle. Obhlédá rynk, pan Harant je voják, jenž smrti již kolikrát hleděl do očí. Teď hledí nahoru ke kostelu Mateře boží – vidí? nevidí?

Nějaký tenký hlas čte vinu a ortel – červená vyprejštěná tvář – toť Pieček Smržický, jenž čte.
Dočetl.
Harant zdvihá ruku, snad chce mluviti.

Udeřeno v bubny, aby nebylo slyšeti, kdyby chtěl promluviti. Snad by neřekl pánům pod kaplou nic milého.
Harant jde ke kříži, klekne, jezuité klekají s ním. Bubny třeští. Pán má ruce spjaty, nemodlí se dlouze.
Vstává křepce.

Sluha chce svlékati pána kabátec. Sluha je snad rozčílením a lítostí velmi neobratný – pán se svléká sám. Jezuité mluví mu. Pán jim podává ruku. Kleká k špalku.
Kat zvolna se blíží.

Kampanus spolehl na zábradlo lokty a zahradil, zatlačil si oči pěstmi. A když zase oči odhradil, černí hrobníci odnášeli pod lešení nové vzácné břemeno.

Otázky k textu

1. Která historická událost je v ukázce popsána?
2. Vyhledejte v textu osoby, které Kampanus poznává.
3. Popište detailně průběh poprav.
4. V závěru vyhledejte pojmenování pro mrtvolu.
5. Kde se popisovaná událost odehrává?

Venkovská próza

Teréza Nováková (1853 - 1912)

Pocházela z poněmčené rodiny, narodila se v Praze, provdala se za profesora, odešla do Litomyšle, kde poznala Jiráska, pracovala ve spolku ženského hnutí, vrátila se do Prahy, kde jí zemřel manžel. Je první představitelkou kritického realismu, počátky její tvorby nevynikaly nad průměr, odmlčela se, na popud Karolíny Světlé se k této práci vrátila a vznikaly první románové práce.

Dílo:

- romány mají až pesimistický náhled na štěstí, ale zároveň věří v lepší život, přesně vykreslovala krajinné prostředí až do místních názvů a snažila se najít podstatu věci a smyslu života.

Maloměstský román - zpracovala zde osudy Havlíčkovy dcery Zdeňky, v dosavadních pracích propagovala právo žen na štěstí, zde ho však podřizuje společnosti.

Jan Jílek - monografický román (týká se jedné osoby), hlavní postavou je český evangelík z 18. st., jeho odklon od církve, odchod do zahraničí a tajný návrat, zajetí, vězení, zpracováno podle skutečných událostí.

Jiří Šmatlán – zachycuje životní příběh tkalce.

Na Librově gruntě - zachycuje zde myšlení vesničanů, ale i lidí z malého městečka, různé typy i charaktery, v době, kdy psala tento román, jí zemřel syn.

Děti čistého, živého - Tereza se po synově smrti vzepjala a napsala své nejlepší dílo, je to románová povídka o skupině blouznivců, kteří hledali pravdu světa a lepší uspořádání světa.

Drašar - monologický román, autorka našla Drašarův hrob během svých cest a líčí jeho život až po smrt, děj se odehrává před rokem 1848, Drašar je bystrý a vášnivý člověk se sklonem ke kompromisu, na čemž měla svůj podíl výchova jeho matky, rok 1848 je pro něj zklamáním, odchází do vesničky v horách, nachází tam milující ženu, ale ta mu umírá. Jeho plány se rozplynou a sám umírá chudý v zapadlé vesničce.

Ukázka

Drašar

Lapáčková byla ženština velmi pilná; dokud byla „ďoukou“ svobodnou, zakládala si na tom, že u Myšků, hospodářů, co do práce nikdo se jí nevyrovná. Teď, kdy bylo jí kromě prací v Domě obstarávat vlastní malou domácnost, nasazovala večery, často do noci bděla a zrána se slepicemi vstávala, jen aby všemu vyhověla. Nejednou šla s konvemi nanosit vody, když už úplné ticho rozprostíralo se nad temnou krajinou, jediné jsouc rušeno šuměním lesů ji obklopujících a prostupujících.

A tu kdysi v dubnu, za teplé již noci i ona spatřila ono domnělé strašidlo, v bílou loktušku zahalené sestupovati s Dolánečkého kopce; usedlo na kamenné stupně školy, za chvíli zaťukalo na okno a pak, když otevřel velebný pan Drašar, jejž i ve tmě poznala podle jeho obleku, od vesnického kroje zcela se lišícího, vklouzlo do dveří tichounce se zavřevších.

Zalekla se bílé postavy nejprve; ale pak, když ve škole se ztratila, uvědomila si, že není to duch, leč mladá ženská. Do tváře jí neviděla a nepoznala ji; poznala až brzičko ráno, když opět šla kolem školy. I z hluboce stažené plachetky zasvítily na ni tmavé a vášnivé oči Josefky Maděrovy z Dolánek; a když před denní prací v Domě a před vyučováním přišla do školy, aby tam uklidila, spatřila na stole na bílém šátku rozestřené buchty, koláče a „pekáčky“.

Pan Drašar přiskočil, aby nadílku tu odstranil, leč příliš pozdě; odvrátil se v nesnázích a šel k oknu.

Lapášková šla za ním: „Ničehož nic hovořit nebudu, velebný pane, neráčej se bát! Dyť mám z toho rozum, že tak zvostat nemůžou..“

Michl položil Lapáčkové ruku na šíji. „Tys hodná, Terko.. A neboj se, já jí nezanechám, vše jí vynahradím, za ženu si ji vezmu, jen co dojde rozhodnutí. Bojuji stále se životem a smrtí, a doufám, že život vybojuji!“

Žena konečným slovům zcela neporozuměla, ale přece horlivě pokyvovala hlavou: „Pepička si toho vod velebnýho pána zaslouží, je hodná. A je statečný postavy a hezká; velebnýmu pánoj na haňbu nebude; z rodu je poctivýho, - dyť dvojctihodný paničky na farách taky bejvaj ze selskýho!“

„Ano, Terko, ty, ačkoli prosté mysli, dobře jsi uhodla. Josefka, až svou věc vybojuji, půjde se mnou do domu mého otcovského v Poličce a tam bude hospodařiti svému manželovi, jako manželka Lidmila hospodařila mému předchůdci dávnému, děkanu Šimonu Litomyšlskému.“ Michl hovořil rozčileně a vděčně se díval na hezounkou podruhyni.

„Velebnej pán si ji vycvičí, - Pepička se naučí všemu! A velebnýmu pánoj bude taky líp; šak mu bejvalo smutno…“

„Bylo, - a nejen teď, již dávno…,“ šeptal Michl skoro sténavě, spíše sám sobě nežli ženě, která pozorně mu naslouchala. „Vystoupil jsem ze své církve a ze svého řádu, protože jsem nechtěl býti lhářem a protože jsem chtěl býti živ podle práv a zákonů přírody. Ale zůstal jsem sám a sám! Všecky ženy se mi vyhýbaly, jako bych byl ještě stále v osidlech římských. Také ty, Terko, jsi se mne bála a ze školy utíkala, jakmile jsem tě po tváři pohladil!“

„Já tehdivá už mluvila s naším a dali sme si slovo, že se zeberem, až tatínek v Domě na to svolí. Ani bych se k velebnýmu pánoj neškla, sem jenomej tak domácí, na knížkách říkat ani podepsat se neumím,“ vytáčela se Lapáčková v nesnázích. „Byla sem sirotek, vod malička sem sloužila, jenomej těžkou práci ďála. To Pepička Maděrova je dokonca inší, přecej z hodný chalupy…“

„Ona jediná se hned napoprvé měla ke mně přívětivě, neutíkala, vyptávala se, zdali ničeho nepotřebuji, zdali nemám hladu, že mi přinese, že budou doma péci,“ pravil Michl zamyšleně.

„Pepka je kurážná, velebný pane Drašar, nevoslejchá se, - toť, inší by si netroufala! Březinský ďouky se chlapcům nevyhejbaj, ale přecej na pana profesora, na důstojnýho pána, si nepomyslej,“ vysvětlovala Lapáčková. „A že sem i neviděla, dyž pekáčky a koláče nosívala?“

„Řekla, že za dne by lidi pomluvili mne i ji, - a že by jí pak bratr i nevlastní matka vyčítali. Přišla, je tomu několik dní, a pak zas a zase, - ale hned utekla. Ale když přišla včera, na okna zaťukala, prosil jsem ji, aby zůstala…. Samas uznala, Terko, jak mně muselo býti smutno,“ vyznával se Michl a všecka jeho zahnědlá tvář zardívala se vzpomínkou.

Lapáčková jeho řeč poslouchala a přitom, přinesši si z úzké síně pometlo, světničku pečlivě zametala. Urovnala i peřiny na posteli, věci roztroušené na stolku a na polici, postavila židle ke zdi, jen knih a papírů se nedotkla; věděla, že to pan Drašar nemá rád. Odcházejíc s pometlem do klasy, pravila upřímně: „Může se velebnej pán na mě spolehnout.“

A nesměle, již napolo ve dveřích, dodala: „Dej jim Pán Bůh štěstí!“

Otázky k textu

1. Které postavy jsou v textu zachyceny a co jste se o nich dozvěděli?
2. Jaký vztah měly ženy k Drašarovi a proč? Vyhledejte v textu.
3. Vyhledejte přímou řeč Terky a charakterizujte ji.
4. Vytvořte synonymum ke slovům: **zardívat se, síň, pometlo**.
5. Vytvořte antonyma ke slovům: **noc, utéct, pečlivě, urovnat**.

Karel Václav Rais (1859 - 1926)

KAREL V. RAIS.
(Fotografie Jana Mulače v Praze.)

Narodil se v Bělohradě v Nové Paky, vystudoval gymnázium, stal se učitelem na venkově, který měl podstatný vliv na jeho tvorbu, působil i v Podkrkonoší, Hlinsku a Praze, kde se stal ředitelem školy. Psal verše, ale přešel k povídkám.

Dílo:
Zapadlí vlastenci - v obou knihách (i v Západu) vyzdvihuje dobrotu a ušlechtilost venkovských lidí a buditelskou práci inteligence, hlavní postavou je učitelský mládenec Čermák, který přišel do horské osady, sblížil se s místními vlastenci a získal ruku Albínky z fary. Je zde vykreslena drsnost horského prostředí a soudržnost mezi lidmi.
Západ
O ztraceném ševci - hlavní postavou je švec, který žije v národnostně smíšeném městečku, je vdovec, umírají mu děti, vezme si za ženu Němku, která ho ani nemá ráda a sám se jakoby odrodí a přihlásí se za Němce.
Výminkář
Potměchuť
Rodiče a děti - jsou to soubory povídek, obrazy tvrdosti, lakoty a rozkladu rodinných vztahů na vesnici z východních Čech.
Ze vzpomínek - vlastní paměti.

Ukázka

Zapadlí vlastenci

Uprostřed tančírny stály řady lavic již plných; farští a ze školy seděli v prvé řadě napravo. Žalačka s průvodčími si usedla po straně, k poslednímu prázdnému stolu, jenž byl vlastně určen pro mužské. Sama poručila dvě láhve vína a svým průvodčím nabízela poctu. Hned po prvém sboru od Jelena všecko obecenstvo spustilo tleskot; kancelářský s myslivcem volali „bravo“, Větrovský pan páter s ochotníky „výborně“.

Farář pozpívav šel k Větrovskému a směje se pravil:

„Jako v Praze! Jako v Praze! I, výborně‘ už voláme!“ Adam Hejnů chodil před lavicemi a s divou zuřivostí tahal podsebití. Měl radost, že pěvecké kvartetko dobře dopadlo.

Když dodeklamoval Viléma z Kounic, byla bouře ještě větší, i ta cháska pod okny křičela a tleskala. Chodil potom po síni jako rytíř a hned by byl šel baladu deklamovat ještě jednou, tak ho ta sláva omámila.

Před obecenstvo vystoupila Albina bíle oděná, s vlásky hladce učesanými, vzadu spoutanými, a usmívajíc se maličko, spustila měkce:

Jednou byla jsem kdes pozvána.
Kvůli vzácné společnosti –
snad i také z marnivosti –
myslila jsem na šperk od rána
až do pouhynké noci.

Bylo hluboké ticho.

Všichni vesničtí se zálibou se dívali na svěží dívčinu; tatík Podzimek zamračen patřil k zemi, jenom chvílemi mžikl stranou po dceři.

Měl radost, ale také strach, jak to dopadne.

Žalačka poslouchajíc zasykla, a ohrnujíc rty, uštěpačně se obrátila k myslivci a šeptala mu tuze hlasitě.

„Pst!“ napomenul pan kantor, a všecko se podívalo na bohatou mlynářku. Albinka se minutku zamlčela; až když mlynářka zardělá ztichla, pokračovala roztomile až do konce a došla hojného potlesku. Sám větrovský pan páter, vlasteneckou deklamací dojat, šel k Albině a pohladil ji po vlasech, chvále, jak to pěkně provedla.

Mladý Václav Čížek deklamací Já jsem Čech!, směle a nadšeně přednesenou, rozohnil staré mladé. Strýci a tetky dávali hlavu k hlavě a šeptali si, jak to ten hoch sebral. „Inu, je po tatíkovi!“ Když potom pomocník zpíval, bylo opět jako v kostele a po tvářích všech posluchačů se rozlévala sladká nálada. Žalačka přitom seděla ruce v klíně, hlavu u prsou a ani nedutala. Pomocník dávno přezpíval a seděla pořád ještě tak zamlklá; průvodčí hovořili brzy zprava, hned zase zleva, ale Žalačka neslyšela. Ostatní posluchači tleskali a bouřili, zvláště Větrovští neustávali, takže pomocník přišel ještě jednou, a přisednuv k pianu sám, spustil tu, již tenkrát na faře zpíval:

Kdybych já věděl, že letos umru,
dal bych si dělat dubovou truhlu.

Kluci pod oknem vyjeveným a očima, s ústy pootevřenými hleděli dovnitř a jen ten zpěv lapali.

Když dozpíval, bouřilo to jako prve. Staří i mladí si utírali slzy a šeptali si: „To máme preceptora!“ „To je zpěváček!“ „Taková stará písnička, stokrát jsme ji slyšeli – ale jak ji provedl!“

Albinka při preceptorově zpěvu seděla nedutajíc a všecka tvář jí zářila tichou blažeností.

Starý Podzimek se obrátil k sestře a hučel: „Saframentský zpěvák, ten to umí!“ a maje rty udivením stisknuty, pokyvoval hlavou.

„Zpěvák a hodný člověk!“ přesvědčujíc utírala si oči.

Pan Čížek opět sedl k pianu a Bábi, partysku držíc v ruce, přicupala před lavici.

„Co to pana kantora napadá?“ na síni pravil Adam pomocníkovi.

„Přivezla si to s sebou a říkala prve, že by si také ráda zazpívala; co měl pan učitel dělat, Hádek sám ho obskakoval a prosil.“

„Podívejte se na něj, jak se po tom krčku hladí, jak se houpá a pomlaskuje!“

Vtom se Bábi rozpěla. Zpívala píseň Děvy slovanské, ale piketila se při tom, až se tetky uškubovaly.

„No, tady do rána nebude jedinká myš a vrabci se až z věže zdvihnou a uletí do pole,“ tahaje podsebití, hučel si Adam.

Bábi natahovala krk, hlavičkou kroutila od ramene k rameni, špulila ústa a obracela oči k nebi.

Pozdětínští se usmívali. Větrovští si špitali, jenom Hádek si utíral slzu za slzou a paní, majíc ruce sepjaty, s nábožnou pozorností hleděla na dceru.

Když Bábi dozpívala, zase se tleskalo, ale zároveň bylo dost úsměvů a hlasitého hovoru. Bábi, usmívajíc se jako čtrnáctileté poupě, odhopkovala na své místo.

Veselí již obecenstva neopustilo a Rubešova Dýmka, kterou přednášel Vodseďálkův suchý, dlouhý študent, a zvláště Sedlák na biliáru, Adamem provedený, jen ho přidávaly. Už když Adam vylezl ze dveří, všecko se rozchechtalo a tetky vystupovaly na špičky sametových střevíců. Měl na sobě mundúr vypůjčený od rychtáře, vycpán byl a nadouval se jako krajský sedlák. Rychtář se sám smál nejvíc a na všecky strany radostně pokyvoval, jako by ten oblek měl hlavní zásluhu. Na ten kousek si i Bára Hejnová zaskočila do hospody, a když Adam tahal podsebití, a břinkovící se rozpřáhaje, vypravoval o svém neštěstí na biliáru, měla slzy v očích, smích na rtech a hned vpravo, hned vlevo říkala: „Ne, tenhle náš táta, to je komediant!“

Konec besedy učinila pomocníkova píseň, zde dosud neslýchaná – Kde domov můj? Jak bylo prve všecko rozveseleno, tak se opět vrátila vážná nálada.

„To je písnička, to je písnička!“

„Ten člověk umí popadnout za srdce!“

„Ta je nejhezčí ze všeho!“ zašeptali a vstávali jeden za druhým. Už když pomocník dozpíval prvou slohu, bouřili.

Farář, stoje mezi dveřmi, prudce šňupal a slzy mu tekly po tvářích.

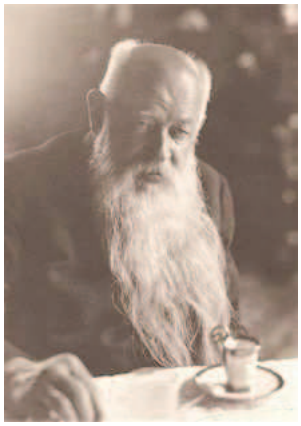

Otázky k textu

1. Charakterizujte text z hlediska funkčního stylu.

2. Rozeberte jazykovou stránku ukázky.
3. Vyhledejte v textu literární žánr, který je zde zmíněn a specifikujte ho.
4. Charakterizujte postavu Žalačky.
5. Vyhledejte lexikum z hudební oblasti.

Josef Holeček (1853 - 1929)

Pocházel z jižních Čech, věnoval se novinařině a procestoval Rusko a Balkán, byl zastáncem slovanské myšlenky.

Dílo:

Naši - 10 dílů, děj z jižních Čech, kronika z Vodňanska a Písecka v 1. polovině 19. století, představuje zde sedláka Kojana jako symbol národní moudrosti a zdravé jádro národa.

Ukázka

Naši

Tu se Frantík octl na rozpacích. Pozoroval a slýchal žehrání otcovo na Kojana. Nerozuměl mu. Otec nemohl se smířiti s pomyšlením, že jeho kamarád z dětství a z mládí a přímý soused žije jiným životem než za dávných časů, kdy sobě byli nerozlučnými druhy.

On Kojanovi nic špatného nevytýkal, ani nemohl, a kdyby mu ho chtěl někdo očerniti, se zlou by se potázal! Nikdo by se upřímněji Kojana nezastal než soused Skoba, otec Franckův. Tropil-li si někdy z něho posměch, to nebyla hana; ve vsi byli navyklí dobírati se navzájem pro své slabé stránky, zveličovati je a stavěti je do směšného osvětlení. Ale v tom právě byla různost mezi Kojanem a Skobou: Skoba nebyl spokojen s těmi vlastnostmi Kojanovými, které zakládaly a tvořily nynějšího Kojana a které by za žádnou cenu a na ničí řeči neodložil.

Frantík, dítě, slýchal, ale nepochyboval a z jednotlivých slov a úryvků, jež mu v mysli uvázly, učinil si ponětí, že Kojan je nepřítel a všechno Kojanovo nepřátelské, a zvláště ten kluk Bartoň, jejž už si vzal na svůj vlastní vrub. Frantík už měl také svoje vlastní pozorování, zkušenosti a úsudky, a ty zněly v ten smysl, že se strejčkem Kojanem nic není a že sousedy schválně zlobí. Měl toho příklady.

Jednou Vojanovy husy zašly do Skobova obilí. Frantík na to přišel, husy zajal a vítězoslavně hnal domů. Otec jej za to pochválil. Nechali u sebe husy až do večera, až u Kojanů nastala po nich sháňka. Tu teprve otec Skoba poručil třepačce, aby husy dohnala Kojanovům na dvůr a optala se, jsou-li to husy jejich, a jsou-li, aby vyřídila: „Naši strejček s tetou vám je vracejí a vzkazují, abyste si podruhé na ně dali lepší pozor."

Brzy nato Franckovi poručili za humny husy pást. Frantík od husí utekl a šel si s dětmi hrát a husy daly se do Kojanova žita. Přišel na to pacholek Kašpar, husy vyhnal a běžel za Kojanem a povídají, že mu řekl: „Strejčku, teď Skobovům oplaťte! Do zítřka jim husí nepusťte!" O, kdyby strejček Kojan byli udělali, jak Kašpar naváděl! To by tatínek byli měli radost! Ale oni všechno dělají tatínkovi navzdory: sami šli k husím a pásli je až do večera, kdy se tatínek mimo ubírali z pole. Pozdravili se a tatínek povídají: „Nu, to mají u Kojanů zralého husopasa." – „Zralý za nezralého. Ty se mi, Skobo, neposmívej, sám ještě dnes husy poženeš!" – „Já, husy?" – „Nejspíš ty. To jsou vaše husy. Byly na škodě a já je hlídám, aby nebylo škody ani mrzutosti. Vezmi si je a odežeň." – „Ukaž!" Tatínek se podívali a každá hus měla znamení, že je Skobova: na levé noze krajní blanku prostřiženou. Tatínka jako kdyby had uštknul. Ani nedali dobrou noc, husy odehnali domů, a když se Frantík navrátil z houzíru, tatínek ani slova neřekli, na koleno si ho položili a švist, švist! A toho výprasku byli jen strejček Kojan vinni. Kdyby byli husy jak se patří zajali, všechen hněv tatínkův byl by se snesl na ně a Frantík by byl vyvázl.

Otázky k textu

1. Co je zvykem na popisované vesnici? Doložte v první části ukázky.
2. Proč se Franckův otec tolik zobil, co bylo hlavní příčinou?
3. Vyhledejte slova, která v lexiku patří do periferie.
4. **Husí trus – husinec** – pojmenujte tento jazykový jev.
5. Proveďte rozbor podtrženého souvětí.

Antal Stašek (1843 - 1931)

Vlastním jménem Antonín Zeman, narodil se v Podkrkonoší, stal se advokátem, zpočátku psal básně, ale našel působiště v próze.

Dílo:
Blouznivci našich hor - cyklus povídek spojený jen několika postavami a motivem duchověrství, lidé hledají spravedlnost.
V temných vírech - román, městská tematika, národnostní spory.
O ševci Matoušovi a jeho přátelích - vychází posmrtně, nejvýznamnější román, hlavní hrdina je zobrazen podle skutečnosti a snaží se o lepší rozdělení světa.

Ukázka

Blouznivci našich hor

… Naproti na židli se uvelebil malý zavalitý muž. Na sobě měl krátký ovčí kožíšek. Ačkoli bylo ve světnici horko, ba skoro dusno, nesňal ho s těla a nechal si řinout po obličeji pot, jejž stíral po chvilkách drsnou dlaní.

Mužík ten se jmenoval Bobek, byl daleko široko známým dohazovačem a pocházel z Vrbic od Jičína za Velišem. Do hor zapadl zvláštní náhodou.

Bydlil dlouhou dobu ve svém rodném nepatrném, zapomenutém městečku s malounkým náměstím. Když tam pan purkmistr kýchne, je ho slyšet ve všech okolních domech a lidé naň z otevřených oken volají: „Pán Bůh rač pozdravit!“ Bobka znal na několik mil kolem každý člověk, ale nikdo nepamatoval, že by ho byl viděl střízlivého. Celý rok nosil krátký kožíšek: v zimě oblečený, v létě přes rameno přehozený. Dohazoval na jaře i na podzim krávy k prodeji a po celý rok nevěsty ke vdávání. Asi před dvěma lety se mu stala nemilá věc: Ošklivou Barču Klímkovou pověsil na krk hezkému Vojtovi Brabcovu. Ale kmotr Klíma byl starý lakomec. Slíbil budoucímu zeti přidánkem dvouletého holandského býka, a dal po svatbě tele s olezlým chlupem. Nestálo za desítku. Proto se pomstil mladý Brabec a dal dohazovači místo slíbené padesátky jen dvacet pět zlatých. Bobek o dodatek nejdřív škemral, pak prosil, konečně hrozil. Ale nic naplat. Podal v Jičíně žalobu a došlo k soudní rozepři. Poprvé v životě zbledl hrůzou, když soudce četl rozsudek, že mu podle paragrafu osmistého sedmdesátého devátého občanského zákona nenáleží náhrada, protože není dovoleno vymiňovati si peníze za vyjednávání smluv manželských. „Za krávy ano a za nevěsty ne?“ zasténal dohazovač a běžel ze soudní síně ven. Ještě se mu v životě nepřihodilo, aby za dohozenou nevěstu ženich nezaplatil. Vždyť má u Franty Rydvalova za Pepku sto dvacet zlatých, u Jeníka Podstranských za Anču čtyřicet pět zlatých – a o to by měl také přijít?! To nemůže být! Běží o celou budoucnost, o celé jeho řemeslo! Šel k prvnímu advokátovi; ale ten nimra ničemu nerozumí! Jde k druhému; ale ten má raději plzeňské než paragrafy! Konec konců tihle všichni venkovští advokáti nestojí za čerta; pražští jsou chlapíci! Bobek si dojel do Prahy; však i tam pochodil špatně. Všude mu čtli ten ošklivý paragraf osmistý sedmdesátý devátý. Hlava se mu točí; pořád ještě nevěří. Za dvacet let po prvé hrůzou a strachy pořádně vystřízlivěl a koupil si sám občanský zákoník. Neumí sice kale latinská písmena číst, ale zná číslice a ví už, která to je. Čeká na ulici, až půjdou děti ze školy. Otvírá knihu, hledá, hledá, a když našel, prosí: „Synáčku, přečti mi tady, co pod tímhle číslem 879 je vytištěno!“ Synáček čte: „Neplatné jsou zvláště tyto smlouvy: předně, když by sobě kdo za vyjednávání smluv manželských něco vymínil…“ „Prokletý zmetku, jdeš mi!“ křičí Bobek, trhá školákovi z ruky zákon a zdrcen jde po ulici dál. Drží ho mam, že jej celý svět klame a stíhá.

Před zrakem se mu míhá číslice 879, a kdo vidí, jak se po ulici šátrá s přehozeným na ramenou kožíškem, šeptá si: „Chudák blázen!“

Otázky k textu

1. Čím se Bobek živil?
2. Vysvětlete pojem věno, dává se ještě v některých zemích?
3. Jak označíte člověka, který neumí číst?
4. Vyhledejte v textu číslovky, které jejich druhy znáte, uveďte příklad.
5. Co bylo příčinou soudní rozepře?

Jindřich Šimon Baar (1869 - 1925)

Dílo:
Paní komisarka
Osmačtyřicátníci
Lůsy – historická trilogie z Chodska.
Jan Cimbura – autor vytvořil zidealizovaný typ jihočeského sedláka Cimbury od jeho příchodu do vesnice jako čeledína do jeho smrti.

Ukázka

Jan Cimbura

Chvíli je měřil pohledem – jako by uvažoval, má-li promluvit – či nemá.
„A že vám hanba není!“ řekl konečně a postavil se proti všem.
„Hanba? Jaká hanba? A proč hanba?“ zvedali se sedláci.
„Ano hanba – hanba proto, že tak dychtíte po krvi, hoříte zrovna touhou slyšet, jak naši vyhráli – kolik jich pobili – postříleli – koní pošlapali – a to jste křesťané? Až

zlost máte, křivě podezříváte – na cti utrháte, když s vámi netáhne kdekdo za jeden provaz…“

Cimbura přiházel do ohně. Dlouho v něm jiskra doutnala – až nyní oheň plamenem vyšlehl – a pokračoval:

„Ano mlčím – ze soucitu mlčím – nebo mně se k smrti rovná, vidím-li, jak se těšíte na krev a na smrt svých vlastních i cizích lidí. Pamatujete se, jak nám před rokem potlouklo? Pamatujete jistě, já také. Tamhle Jaroš měl pšenici hustou jako břeh, vedle stálo Keclíkovo žito – krása žito, stébla na sáh – klasy na píď dlouhé – za ním Černochův oves – brunátně zelený – po pás jako kapradí vysoký – tak střídaly se naše lány – úroda na nich tiše stála a zrála. Tu nad Pískem na jedné a nad Protivínem na druhé straně vytáhla na nebe šedivá mračna – letěla – letěla, až slunce pohltila a blesky za to porodila. Vítr se ozval – zatočil se a už ve vichr se proměnil – hrom se rozburácel a z mračen teď zelenavých, zkázou hrozících, sypaly se kroupy.“

„Ano – tak to bylo,“ přisvědčili všichni – a hádali, kam Cimbura tím míří, nač to povídá…

„Která kroupa klas trefila, také ho přerazila“ – jako by neslyšel, unášen citem, mluvil dál Cimbura – „vyšli jsme do polí po bouři – a já vidím – bratři – vidím, jak jsme tenkrát v poli plakali. Plakali jsme nejen pro tu škodu a ztrátu, kterou jsme utrpěli, ale i pro tu krásu zmařenou – naše selská srdce lítostí se třásla při pohledu na ta obilná pole zničená.“

„Tak! Tak!“

„Hle, taková je navlas i vojna. Prožil jsem v ní řadu let. V ohni jsem stál u Volty a Milána, u Komárna a Szoregu – po Itálii i Uhrách vodili mě z bojiště na bojiště – a stále vidím, jak v širém poli nestojí tam klasy obilné, ale živí lidé. Tu lán pšenice – pěchota - tam lán žita – myslivci; tu kus ovsa – jízda; tam kus kulatiny, hrachu nebo čočky – dělostřelci; všecko v šiky sraženo – seřaděno. – Dva potentátci jako dva mraky vystoupí vtom na obzoru proti sobě - jako mračna hnou se armády – intrádami zaduní děla, zarachotí pušky, jako kroupy zahvízdají olověné kulky a která trefí, nepřerazí klas – ale zabije anebo zmrzačí člověka. Půl roku roste obilí – dvacet let a ještě víc musí růsti lidský klas a tam ho kroupa přerazí…“

Sousedé svěsili halvy a mlčeli jako zařezaní. Z místa nikdo se nehnul a oči pozdvihnout k Cimburovi se hanbou neodvážil – tak už se styděli všichni.

„Když dřevo zabilo na Hůrkách pasekáře – pro jednoho člověka širé okolí si naříkalo – když Hamákovi v tůni utopil se kůň, jediného koně celá naše ves litovala – marně stromku nezlomíte, květu nezmaříte. A nač se to teď těšíte? O čem s takovým nadšením mluvíte? Ne jeden, ani deset, ale sta, ba tisíce mrtvých snad bude… To naši synové a naši bratři zůstanou tam kdesi ležet s hlavou roztříštěnou, s hrudí prostřelenou, anebo se vrátí po čase místo synka zdravého jako javor – mrzák s jednou rukou anebo bez nohy… A proč, proč jen vraždí se a střílí po sobě lidé, kteří se jakživi ani neviděli, stéblo křížem do cesty si nepoložili? … Ne jeden kůň, ale sta, ba tisíce těch krásných zvířat dodělá tam po bojištích – a vy dočkat se nemůžete zprávy o tom krvavém a smutném divadle…“

Hlas Cimburův zněl kazatelsky – nezvykle – ale nesmířně vážně.

„Kde se to v nemluvovi jen vzalo?“ divil se pan otec Rouček – „tak pěkně nám to rozložil a tak důkladně nás rozebral,“ chválil si Černoch, když Cimbura nedokončil pro zřejmé pohnutí, náhle se od nich odtrhl a odešel.

Otázky k textu

1. O které „vojně“ autor mluví?
2. Jakou argumentaci Cimbura používá a co ho k tomu vede?
3. O kterém městě se autor zmiňuje, kde se nachází?
4. Specifikujte dialekt, kde se s ním můžeme setkat?
5. Vysvětlete pojem dialog, co je jeho protikladem?

Jan Herben (1857 -1936)

Byl epikem moravského Slovácka.

Dílo:
Do třetího a čtvrtého pokolení - románová kronika, vzestup a rozklad slováckého rodu za jedno století od dob josefínských až do poloviny 19. století a vliv historických událostí na život dědiny a myšlení lidu.

Otázky k okruhu

1. Jaký je rozdíl mezi realismem, kritickým realismem a naturalismem?
2. Kdo je představitelem české realistické historické prózy a na která období se zaměřuje?
3. Který z realistických autorů poukazuje na špatnou morálku a jakým způsobem?
4. K jakým reformám přispěl Ch. Dickens?
5. Co víte o životě B. Němcové?
6. Které dílo zachycuje husitské období?

7. Kteří autoři věnovali svá díla dětem a mládeži, uveďte názvy děl.
8. Uveďte národnost u těchto autorů – Balzac, Dickens, Twain, Winter, Tolstoj.
9. Zařaďte časově realismus.
10. Která ukázka vás nejvíce zaujala a proč?

10. Májovci

(60. - 70. léta 19. století)

- 1860 - vydal František Josef I. Říjnový diplom, kde slíbil konstituční zřízení a obnovu občanských práv, z čehož plyne politický ruch,
- 1863 - rozdělení národní strany na křídlo staročeské (Palacký, Rieger) a mladočechy (Sladkovský, Grégrové),
- kulturní rozkvět - založen Sokol, Hlahol (pěvecké sdružení), Umělecká beseda (středisko umělců slovesných, výtvarných i hudebních),
- 1862 - otevřeno Prozatímní divadlo,
- 1868 - položen základní kámen Národního divadla,
- vycházela velká encyklopedie Riegrův slovník naučný,
- rozvoj časopisectví a novinářství,
- 1858 - nová literární generace – Májovci – společný program, vydávali almanach Máj, revoluční odkaz K. H. Máchy,
- představitelé: Neruda, Hálek, Světlá, Sabina, Erben, Němcová,
- program: odvrat od minulosti k přítomnosti,
  rozhled po evropské kultuře,
  snaha po zobrazení skutečnosti,
  umělecká svoboda v tématu a zpracování,
- mladá generace se zabývá také otázkou nerovnoprávného postavení ženy, sociální tematikou a časovou problematikou.

Poezie

Jan Neruda (1834 - 1891)

Narodil se na Malé Straně v Praze, celý život prožil v domě U Dvou slunců (dnes Nerudova ulice), otec byl vysloužilý voják. Nastoupil do německé školy, ale nešla mu němčina, mluvil česky. Později chodil do Malostranského gymnázia, na přání otce studoval práva, ale nedokončil je, vystřídal několik úřednických zaměstnání, ale nebyl spokojen, z vlastní vůle začal studovat filozofii, rovněž ji nedokončil.

Stal se novinářem a spisovatelem, jako novinář začínal v Národních listech, ale přispíval i do Květů a s Hálkem vydával časopis Lumír, od roku 1865 - Národní listy až do smrti.

Cestoval po Německu, Itálii, Řecku, Egyptě, Turecku, Francii …, jeho soukromý život nebyl šťastný, jeho první láskou byla Anna Holinová, která nabídku k sňatku zřejmě odmítla a on jí věnoval velké množství svých veršů, Karolínu Světlou považoval za ideální ženu, jeho třetí láska Terezie Macháčková zemřela. Posledních 10 let mu ho ztrpčovaly choroby a umíral po dlouhé těžké chorobě upoután na lůžko, život prožil v chudobě. Byl zakladatelem fejetonu.

Dílo:

Básnická tvorba:

Hřbitovní kvítí - protest mladého básníka proti nespravedlnosti, soucit s chudými, marnost, ironie, skepse, nedůvěra, deziluze, nepochopení u starších básníků, nedůvěřuje lásce ani lidem, pocit osamocení.

Knihy veršů - vyzrálost básníka, mizí pesimismus, mladistvá tvorba, nachází smysl života v práci, láska k rodičům i k lidem, obsahuje spoustu básní z předchozí sbírky, má tři části:

1. **Kniha veršů výpravných** - romantické a současné balady sociální - bída proletariátu,
2. **Kniha veršů lyrických a smíšených** - láska k Anně a rodičům, známá báseň Vším jsem byl rád,
3. **Kniha veršů časových a příležitostných** - vlastenectví, optimistická víra v budoucnost, umělecké zrání autora.

Písně kosmické - lyrická sbírka z období pohody, materialistický světový názor, objevy, oslava přírody, jednoduchost, prostora, lidové prvky, reaguje na rozvoj techniky, polidšťuje vesmír, hlavní myšlenky: vesmír je nekonečný a Země se v něm neztratí, tak jako náš národ na Zeměkouli.

Balady a romance - lze je rozdělit do 3 skupin:

1. životní prostředí lidu – lidová moudrost - Balada Tříkrálová (realita × přání),
2. historické náměty - Balada česká (o Palečkovi),
   Romance o Karlu IV.,
   Balada o polce,
3. tragické osudy lidí - Balada dětská,
   Balada májová,
   Balada zimní.

Prosté motivy - lyrický deník, intimní pocity, stárne, uzavírá svůj život, nemoc, osamocení, rodinný život nebyl šťastný, stesk, smutek nad uplynulým mládím:

jaro - radost, dětská bezbrannost,
léto - slunce, dozrávání, nudný život,
podzim – odumírání,
zima – smrt,

- po formální stránce je tato sbírka blízká baladám.

Zpěvy páteční - vychází po smrti, politická lyrika z posledních 10 let jeho života, vlastenectví, budoucnost národa, jeho krédem je, že chce být navždy tam, kde hrozí národu nebezpečí.
Prozaická tvorba:
Arabesky - první povídky, postavy z lidového prostředí Prahy, pohybující se na okraji společnosti, kolísání mezi romantismem a realismem.
Povídky malostranské - život na Malé Straně, typická, klidná část města, kde se nic neutajilo, kritika měšťáka, jednoduchý děj, ale hluboký smysl, zachytil období svého dětství, postavy znal osobně, uměl skvěle typizovat.
Trhani - povídka o životě dělníků pracujících na stavbě železnice; zachycuje těžký život a tragické osudy těchto lidí.
Žurnalistika:
- tisíc článků, kritik, studií, bystrý pozorovatel a psycholog, autor a zakladatel fejetonů (přes 2000 - první fejeton - První Máj 1890, vyšly knižně: **Žerty hravé a dravé** a **Studie krátké a kratší**),
- zabýval se i divadelní a literární kritikou.

Ukázky

Knihy veršů

Vším jsem byl rád

Ba, nač bych osudu snad svému lál,
že zahrával si se mnou zde jako míčem,
že hned mne hladil, hned mne šlehal bičem,
že ze mne ledacos už udělal
od skromné otázky až hrdé ku odvětě,
že padl jsem a vstal zas nastokrát –
já ledačím už byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

Mne osud do kolébky tvrdé dal,
pak na kazajku záplatu mi přišil,
pláč trpký novým jenom pláčem tišil
a jenom zkrátka mne vždy spořádal.
Však kolem pýcha, pýcha – ach, ta krutě hněte!
Já začal jsem do panských synků prát –
ba ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

A k bídě zas mně osud sílu dal,
že vykročil jsem život volným krokem,
a síla rostla každým dnem a rokem,
až z chlapce zcela svůj se muž pak stal,
muž skromný v otázce, však hrdý při odvětě,
jejž nikdo nesmí v nízkou službu brát –
já ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

Když tedy byl jsem, co tak sluje muž,
hned pěkné dívky – přírody jak zvykem –
mne učinily svojím zahradníkem
a luzně prály: služ nám, muži, služ;
nadšeně pěstuj, co tak mile na nás květe,
kvést věčně chce, a přece musí zrát –
já ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

Však osud pravil: Do jistých jen dob!
Až přijde ti to velké milování.
smrt vyrvi dívku tvému celování,
ty žij a v prsou svých nos její hrob.
A třeba touha, mráz i hloupý výsměch hněte,
ty sám a sám se máš jen žitím brát –
já ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

Mně řekl osud: Českým pěvcem buď,
pěj jen, co sluší nešťastnému lidu,
stesk zoufalý a žhavou jeho bídu,
tvá píseň lásky trpkostí svou rmuť,
buď krutě zimna v nejparnějším lidstva letě,
tvůj lid má hojit, tobě srdce drát –
já ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

A dále řekl: Prostý voják buď!
Co přední stráž stůj v stálé pracné tísni,
nepřátel slina oko tvoje třísni
a kámen zloby v tvoji bouchej hruď.
Ciť s sebou vše, co národ tvůj kde bolem hněte,
tisíckrát raněn, zmírej nastokrát –
já ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

Snad osud lecjaký má ještě sen:
však stál jsem vždy, kde svaté stálo právo,
a v mysli mé i v prsou všechno zdrávo –
nechť nový cíl dá tedy nový den,
zas začniž znovu osud, jakby od dítěte,
jinými do mne, mnou do jiných prát –
nechť čímkoli jsem ještě v božím světě,
čím budu kdy, tím také budu rád.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu refrén; pro který žánr je typický?
2. Najděte přirovnání.
3. Charakterizujte Nerudovu lyriku.
4. Určete druh rýmu.
5. Vyhledejte poetismy.

Otci

Milovali jsme se, otče,
jak se milovat jen může,
ctili jsme se, drahý otče,
muž jak může ctíti muže.

A přec stála jakás síla
příkré pýchy mezi námi,
že jsme žili, jako žijou
dobří ale chladní známí.

Často o samotě náruč
toužebně jsme rozepjali,
a když jsme se sešli – chladně
proti sobě zas jsme stáli.

Matičce

V sobě jen a mlčky nesu,
nechť zakusím čehokoli,
zamlčím i matce drahé,
co mne těší, co mne bolí.

Jak to přijde, matičko má,
že přec všechno uhodnete –
když mně srdce v těle plesá,
zrak že jasně pozvednete?

Jak to přijde, matičko má,
že tak všechno uhodnete, -
když mně srdce v těle pláče,
že si v koutek zasednete?

Otázky k textům

1. O jaký druh lyriky se jedná?
2. Jak Neruda vyjadřuje svůj vztah k matce a jak k otci?
3. Jaký je vztah mladých lidí k rodičům v dnešní době?
4. Zdůvodněte pravopis interpunkce.
5. Co je to volný verš?

Zpěvy páteční

Láska
Srdce to lidské – ach, bože přebože –
za zlobu může snad, za lásku nemůže!

Že prý jsi, národe, božím to na světě
jako to bodláčí, v cestě jež zakvěte,
jako to děťátko, které se z chudiny
zrodilo za těžké, neblahé hodiny.
Takovému dítěti, nouze jež kolíbá,
každý se ve světě zdaleka vyhýbá,
a kdo se přiblíží, blíží se v pohaně:
„Kéž jsi se zalklo už, proklaté cikáně!“

Ej co ty řeči! Co všechny ty klevety!
Letím ti, miláčku národe, v ústrety,
jako ta dívčice, lidská ta pěnice,
milenci letí vstříc v horoucí písničce:
„Hledím ti v oči, byť světu se rouhaly.
Hladím ti ruce, byť hadi v nich šlehali.
Rty moje na tvojích hladově ulpějí,
byť jsi měl po retech jedových krůpějí.
Rámě mé toužebně hrdlo tvé ovíjí,
byť ti zlá choroba visela na šíji.“

Nejsi však, nejsi, jak lidé tě dělají:
ruce a šíje tvá sněžně se bělají.
Nejsi, jak říkají, zvětřilý v chudobě,
na prsou matky své slýchal jsem o tobě:
tlouklo tak měkounce srdce to mateří
ptačí jak srdéčko, ustlané do peří.
Nejsi, jak říkají, zlotřilý v porobě,
v očích své matičky čítal jsem o tobě:
povídka dojemná o zlatém člověku,
jehož bůh zachovej od věků do věků.

Koho bych miloval širém tom na světě!?

Srdce je vždycky, ach, srdcem jen dítěte –
do stáří, do skonu volá si po matce.
Přežil jsem matku svou, žiju jen památce,
přežil jsem lásku svou, měl jí tak nakrátce –
všechno jsem oplakal, zase se osvěžil –
tebe bych, národe, tebe bych nepřežil.

Otázky k textu

1. Vyhledejte přirovnání.
2. Najděte anaforu.
3. Jaké motivy jsou vloženy do celkového tématu?
4. Určete slovní druhy: **ach, jen, čítal, jak.**
5. Vyhledejte zdrobněliny.

Písně kosmické

Zelená hvězdo v zenitu

Zelená hvězdo v zenitu,
sviť vesele, vesele!
Když si tak někdy vzpomenu,
jak staří jsme přátelé!

Před lety jsi mne slyšela,
jak jasně jsem zavýsknul,
když jsem své děvče poprvé
si na prsa přitisknul.

Před lety jsi mne viděla,
jak děsně jsem ublednul,
mrtvou když její ručinku
jsem k ústům svým pozvednul.

To jsou jen drobty života,
jen bubliny pramene,
člověk si na ně během let
tak náhodou vzpomene.

Radost i žal my přežijem,
my přežijem cokoli!
Nač ale náhlá slza ta –
vždyť mne to už nebolí?

Balady a romance

Balada stará – stará!

Rukama lomila, po břehu chodila,
na kámen poklekla, dceru porodila.

„Chceš ty, matičko má bledá,
bych ti rybek nalovila?“
- Jak bys rozhodila,
vždyť ses sotva narodila! –

„Chceš ty, matičko bledá,
bych si plínky vybílila?“
- Zanech plínek, dlouhá cesta,
čas, bys sobě popílila! –

„Vlna s vlnou v rozhovoru,
mám se po vodě dát dolů?“
- Po vodě se dáme spolu,
zastavíme mlýnská kole,
aby mladý mlynář věděl,
kdo ho před soud boží volá! –

Otázky k textům

1. Vysvětlete děj balady.
2. Charakterizujte baladu.
3. Proč autor zvolil u balady název **Balada stará – stará**!?
4. Najděte v prvním textu epizeuxis.
5. Vyhledejte v prvním textu epanastrofu.

Trhani

Zimnice se rozechvěla krajinkou. Dříve tu bylo tak ticho, tak dumno! Veřejná silnice je až tamhle za modravými horami, po bídné polní cestě ploužily se jen povozy domácích, celá dědina byla čistě svoje a stráně lesy porostlé chránily ji přede vším cizím. Kupující řezník, prodávající židovka, bludný flašinetář byli jediní, kteří sem z ciziny zavítali. A když byla jednou do roka pouť a posvícení, tu ovšem sestupovaly se strání celé houfy přespolního lidu, ale všichni příchozí byli dobří známí, přátelé, příbuzní.

Najednou se však děly věci divné! Přijel nějaký pán, prošel si celé vůkolí a odjel zase; nikdo se nedověděl, co vlastně chce, a zapomněli zas na něho. Po nějakém

čase přišli dva tři páni. Měli s sebou řetězy, žluté kovové nástroje, tyčky s červenobílými tabulkami a usadili se i se sluhou svým v hospodě. „Pane inženýr!“ říkal každému z nich sluha. Páni chodili po polích a stráních a měřili, sluha jim přenášel řetězy, zarážel kolíky a držel tyčky. Když byl ve službě, nebylo s ním řeči – „Jsem zkušený člověk,“ říkával, „moji páni inženýři jsou ještě mladí a musím dát sám pozor.“ Když pak na něho páni kývali, aby popošel jinam, a někdo tu byl nablízku, bručel nahlas: „Vždyť jsem si to hned myslil, že dělají zas chybu!“ Ale v hospodě se svěřil, že vyměřují železnici. Slovo se rozlítlo. Rolníci dostali strach, aby nepřišli o svá pole. Pak zas, když slyšeli, že se jim dobře zaplatí, přáli sobě, aby šla dráha přes pole nejhorší, aby se vyhnula půdě dobré, nerozpůlovala pozemek, vzala nanejvýš cípek, zaplatila za ten cíp jako za celé pole atd.

Inženýři odešli a po dědině zůstaly nastrkané tyčky. Zas bylo ticho po půl roku. Pak přišli noví inženýři, prohlídli tyčky a přendávali je jinam. A zas půl roku nic. Ale teď už přišla zpráva, že železnice byla ve Vídni zvolena, a brzy nato přibyl, „ve jménu společnosti“ nějaký pan doktor a začal vyvazovat pozemky. Tu bylo hádek, proseb, hrozeb, nemilých okamžiků – nu zaplať pánbůh, že jsou ty doby už pryč! Teď už je tady inženýr, který má dráhu krajinkou nadobro provést, a čtvrt hodinky od vesnice – tak daleko bude trať – staví pro něho dřevěný domek, jednoduchý, neumělý – na nějaký „tesařský chlup“ při něm také nepřijde.

V hospodě je teď stále plno jako o posvícení. Jsou tu ale samí cizí mužští, vousatí, osmahlí, silní. Jejich způsoby jsou smělé, řeč vždy hlasitá a drsná, oko chytré a odvážné, šat prostý. Sedláček zvědavě naslouchající trne podivením, jakéže to má chlapíky před sebou. Rakousko prošmejdili všichni už od konce ku konci, pár set mil železnic postavit je pro ně pouhou hračkou. Jeden z nich vedl práce, „když se vrtalo Švýcarsko z Francouz do Netálie“, druhý vydělal na rumunských drahách „nějakých dvacet tisíc“, třetí, až bude zde „s tím ždíbkem“ hotov, půjde do Turecka a bude stavět dráhu „z Beogradu do Jerusalema“. Jsou to tak zvaní „pantlíři“ (Parteiführer“), kteří přebírají „kousky kusu“ trati, aby je najatými dělníky provedli. Kdo viděl v životě jen jediného pantafíra, pozná dle zevnějšku každého na sto kroků a dle hlasu skrz paterou zeď. Ženušky jejich také jsou s sebou, pantafír bez ženy není žádný pantafír.

Práce se mezi ně rozdělila a nyní začíná se k dědině valit lid – bůh sám ví, jakou to má na světě rozmanitou čeládku.

Zedníci a tesaři přijdou u větším počtu teprve později, teď se hrnou skoro samí nádeníci. Dělníci na kopání, převážení a rovnání hlíny a země, dělníci na trhání skal – „ajznbaňáci“, „trhani“, ale neřekni z nich žádnému „trhane“, ruka jeho je tvrdá jako kámen a zasadí ti jednu „plastickou“ – lip kamenem být udeřen než tou rukou! Trhani jsou zcela novým zjevem v krajích českých. Není to žádný dřívější pražský „flameng“, jací byli do roku 1848, není německý „Läufer“ nebo norvežský „stavkarle“ nebo uherský cikán, je člověk pracovný – podívej se na něho a na pestrost jeho!

Tady se drkotá malý vozík. Pes, kost a kůže a samá prašivina, je zapřažen, muž vypadající, jako by právě byl odněkud utek, pomáhá táhnout, žena, ošklivá ažaž, pomáhá tlačit. Celá tlupa otrhaných a ubečených dětí běží za nimi. Na vozíku, poduchaném a skřípajícím, je hliněné nádobí, nářadíčko, z prken sbit a několik starých houní.

Po chvilce přichází cestou silný muž krokem volným a namáhavým. Na zádech nese – svou ženu. Minulé zimy byly jí nohy umrzly, nemůže se ani postavit, ale věrný muž ji neopustil a nese si ji do nového kraje za novou prací. Teď ji posadil na mez a utírá si pot: „Už jsme tu někde doma, stará!“

Hlasitý hovor, chechtot a zpěv. Celá tlupa mladých mužů a ženštin. Na ramenech mají motyky a lopaty, v ruce lehký raneček. Samí Italiáni. Zase muž a žena. Oba nesou pořádné žůky, jsou patrně „zámožnější".

A teď – pane bože, že nejsem kresličem! Dva – no! Druh druhu položil ruku kolem krku – dva přátelé – jdou do života společný krokem, ale ne příliš jistým.

My jsme mládenci
marnotratní,
nám nejsou peníze
pranic platny:
půl dáme šenkýři
a půl panně,
a nám nic mládencům
nezůstane –

řvou hlasy překrásně škopkovými. „Jichuchu!" zaskřípí levý mládenec, chce máchnout rukou a shodí přitom pravému mládenci špinavou papírovou čepici s hlavy. „Počkej, bratře, ať si to zdvihnu!" mručí tento a shýbá se k zemi. Můžem si je prohlídnout. Oba jsou dosti mladí, ale vypadají!

Levý přítel má skutečných pár kalhot, záplatovaných, vojenských, a skutečný kabát. Kolikrát už byl ten kabát obrácen, nevidí se, ale to se vidí, že jeho majitel oblíbil si jej nosit bez knoflíků. U klop je zajímavé roucho to zcela pěkně svázáno špagátem, což ale nevadí břichu, aby svítilo a hlásalo, že jeho pán je skutečným „mládencem" a nemá v širém světě pranikoho, kdo by mu k nalezenému někde knoflíčku přišil nějakou tu košili. Zato má hlavu zase řádně pokrytou něčím starým, co není ani čepice ani klobouk, ale „z látky" je to.

„Dva přátelé a jeden kabát", pravý přítel zase se totiž bojí nosit kabát, „aby ho nemusel pucovat", a nosí plátěnou plantu. Hezkou, hezky a všelijak špinavě pruhovanou a konce skoro jako samé jemné krajky. Kolem pasu má otočeno několik slaměných povřísel – „Choleraleibbinde"?

Zdvihl svou papírovou čepici a vrávorají bosi svorně dál. Co se ti Američané hloupí namyslili, než vynašli klobouky z papíru a vesty ze slámy, a tady – bez rámusu a zcela hravě vynalezeno!

Otázky k textu

1. Obecně charakterizujte jednotlivé zástupce různých společenských vrstev.
2. Jakých kladných a záporných vlastností si Neruda povšimnul u trhanů a jaký k nim zaujal postoj?
3. Vyhledejte v textu vložku a vysvětlete její funkci.
4. Označte v textu germanismy.
5. Najděte citoslovce.

Vítězslav Hálek (1835 - 1874)

Narodil se v Dolinku u Mělníka, měli hostinec, kde poznával mnoho lidí, povah, charaktery, své dětství prožil v sepětí s přírodou. Na přání otce navštěvoval kněžský seminář, ale proti vůli rodičů studia opustil a přestoupil na gymnázium. Rodiče ho odmítli financovat, a tak se živil psaním básní a doučováním. Studoval filozofickou fakultu v Praze, po třech letech studia přerušil a stal se spisovatelem.

Pracoval v Národních listech, psal básně, prózu i drama; byl Nerudův přítel, kulturně činný, hodně cestoval po jihu Evropy. Zemřel na zánět pohrudnice v 39 letech.

Dílo:
Lyrika – zde vynikl nejvíce.
Alfred - motiv zrazené lásky, lyricko-epická skladba, jeho prvotina.
Večerní písně - optimismus, radost ze života, lehká forma, láska, šťastné manželství, láska k vlasti, jarní příroda, vznešené poslání básníka.
V přírodě - krása přírody, velebí hlavně jaro a léto, harmonie je zdroj moudrosti a dobra.
Pohádky z naší vesnice – vyšly posmrtně, návrat do dětství, vážný, ale i žertovný až groteskní tón.
Próza - realistické zachycení života na vesnici, těžká práce, dělí se na 3 období:

1. 50. – 60. léta, problémy rodičů zasahujících do osudů mladých lidí, peníze, morální předsudky - **Kovářovic Kačenka**

Muzikantská Liduška – Liduška s Toníkem se velice milovali, ale rodiče jí vybrali za manžela mladého Krejzu, který měl větší majetek, Liduška se nejdříve neuměla vzepřít, ale čím více se blížil sňatek, tím si byla jistější, že se za Krejzu nevdá. V den svatby činila, jak si rodiče přáli, šla do kostela, potkala Toníka, který z kostela utekl, neboť si myslel, že ho zradila. V kostele na otázku, zda si bere Krejzu z přinucení, přikývla, stejně tak – má-li s někým jiný slib. Obřad byl zrušen, Liduška hledala Toníka, ale ten odešel do města a dal se na vojnu. Jeho milá se zbláznila, odešla z domu, toulala se po okolních vsích a hledala Toníka všude, kde slyšela hudbu. Odtud název povídky.

2. přidružení psychologických aspektů v 60. a 70. letech, – **Student Kvoch**,

3. problémy výměnkářů, vliv peněz a sobectví.

Na statku a v chaloupce – sirotek Jíra se stává pasákem u bohatého sedláka Lísky, pozná jeho dceru Lenku, obě děti se časem do sebe zamilovaly. Vdovec Líska si přivedl novou ženu a dětem začal těžký život a o Lenku se stará dědeček. Starý Líska onemocní, žena mu uteče, obě děti se starají o něho i o statek. Nad hrobem Jírova otce se zasnoubí a odchází do jeho chaloupky, i když jim sedlák chce dát statek. Selka tragicky zahynula při pádu ze stráně, když pozorovala oknem oba mladé šťastné lidi.

Na vejminku

Poldík rumař – povozník vozí v létě od Vltavy písek a v zimě led, dobře zná koně a miluje své povolání až do doby, kdy Málka, o kterou se uchází, upřednostní pískaře Frantíka, který těží z Vltavy písek. Je natolik zklamán, že chlapce učí raději na pískaře, aby je jednou nepotkalo stejné zklamání. Své chování změní, když Frantík zahyne ve Vltavě a Málka chce, aby se jejich syn vyučil rumařem a nepotkal ho osud jako otce.

Drama – zapadlo, psal i literární kritiku.

Ukázky

Poldík rumař

Byla to tvrdá slupka, drsná, ten Poldík; ale je-li srdce jádrem naším: bylo v té slupce jádro vzácné.

Mnoho let přešlo. Poldík už se koňaření nevzdal, ano, byl vyhlášen již i co autorita ve svém oboru, byl volán ke koním jako lékař, měl práce, sotva stačil. Jmění jeho rostlo velmi pěkně, mohl si již i udělati svátek, kteréhokoliv dne by se mu zachtělo. Mohl si i vyjížděti a vyjížděl si, neboť dostával do správy také koně vyššího druhu, jež bývali zapřaženi ke kočárům: ty pak Poldík, uzdravovali-li se, tím zkoušel, že je zapřahoval od kočáru svého, jejž si schválně k tomu pořídil. A vyjel si, aby lidé viděli, co dovede za tolik a tolik neděl, dní – měl' se čím chlubiti.

Vyjel si jako pán, jenž má i svého kočího. Kočím býval vždy některý ten hoch, jehož přijal k sobě, aby ho uzdravil „z rumaření na pískaření".

Co se těch hochů týče, přivedl se tím Poldík v pověst dobrodince; byloť to pěkné, šlechetné, že ujímal se dětí chudých a že jej zaopatřoval vším, čehokoliv potřebovali. Ale nesmíme utajiti, že za podivína platil také, a sice právě pro tyto svoje pěkné skutky. Bral' k sobě jen rumařské chlapce a předělával je jen na pískařské. To už pak na něm viselo jako zvláštní příznak a lidé chválíce jeho skutky přidávali také: „Což Poldík! Kdyby k němu přišla od rumaře německá myš a prosila ho, že by se chtěla dát mezí pískařské, Poldík by se jí ujal." Jiní dodávali: „Jeho by mohl ošiditi, kdo by chtěl. První fláma přijít a říct: ‚Nerad jsem rumařem, raději bych byl pískařem' – Poldík mu otevře dům i srdce." Ale pak zase všichni končili tyto rozhovory takto: „Jenže kdopak by ho šidil! Kdopak by byl takový dareba chlap!"

V těch letech stalo se, že Frantík zemřel. Srazil se kdesi s vory, přišel pod ně, vyplaval sice, ale nastudil se tak, že více nepovstal. Málce zbyl chlapec asi sedmiletý. Byla to rána pro Málku ukrutná. Tam na vodě, kterou nejvíc milovala, kde i muže svého našla, tam jí muž zahynul! A když se poohlédla, ani na pohřeb jí nezbylo po té nenadálé ráně.

Tenkrát to byla pro Poldíka zkouška nesmírně těžká. Pudilo ho to k ní a pak zase to v něm mluvilo: „Což, ona tě zničila s chladnou myslí – ať také zkouší! Načpak mír

srdce? Nemám srdce!“ Ale přemohl se, šel k ní a pravil: „Máte mnoho smutku a starosti, Málko, já vám zaopatřím pohřeb a potom se vyrovnáme. Lidé by vás šidili, jste ženská, mužský se tak snadno nedá.“

Byl to těžký kámen, který mu po těch slovech spadnul ze srdce. A zaopatřil pohřeb velmi slušný, postaral se, že se ho zúčastnili všickni, kdo písek na Vltavě přivážejí ke břehu a kdo odvážejí jej od břehu.

Když Poldík po pohřbu přišel domů, říkal si: „Nebohá Málka, nikde ničeho nic, hoch na starosti! Kampak do práce! Co naplat!“ a chtěl se rozběhnouti a říci Málce, aby mu toho hocha dala, že si ho vezme jako jiné hochy a že jí ubude starosti. Byl by šel, ale pak si zase pravil: „Co s klukem! Bude po tátovi, o rumaření ani slyšet a jenom být na vodě! Jaká to zásluha chtít někoho uzdravit z rumaření, který rumařem býti nechce!“ A jen proto, že si tuto věc nemohl a neuměl srovnati v mysli, otálel a pro hocha si nešel.

Ale jednou se k němu doneslo, že Málka churaví a že se neví, jak to dopadne. Tu již Poldík šel rovnou cestou k Málce a řekl: „Málko, dejte mi toho hocha; mně může dělat dobré služby a vám ubude starostí. Hoch bude jako můj.“

Nato řekla Málka: „Děkuju vám, Poldíčku, za vaše laskavé nabídnutí; ale hocha k vám nedám.“

Uhodit vedle Poldíka zčistajasna a uslyšet tuto odpověď bylo asi stejno. Tedy ještě i nyní tak jím opovrhovala, že ani dítě nechtěla mu svěřit, ačkoliv churavěla a byla v nouzi.

Možná, že každý jiný byl by sáhnul po klobouku a hned by byl odešel. Chtěl i Poldík odejíti, avšak srdce jeho dostoupilo o značný krok výše; přemohl se a pravil: „Nu, Málko, a což, kdybych ho chtěl přece?“ Myslil si u sebe: „Cožpak jest možná, aby mě ho nesvěřila?“

Nato řekla Málka: „Já vám ho přece nedám.“

Pak již Poldík opravdu sáhnul po klobouku a odcházel; jen ještě namístě sbohem! řekl: „Nemyslil jsem si to.“

A tu pohleděla k němu Málka skoro s bolestí a řekla: „Nemějte mi za zlé, Poldíčku. Ale vidíte, vy chcete mít z každého hocha pískaře.“¨

„Nu, a je to neštěstí?“ pravil s urputností Poldík, a jako by v tom bylo i kus výčitky k Málce.

„A já z něho nechci mít pískaře,“ řekla Málka.

„Váš hoch nesmí býti pískařem?“ tázal se Poldík a bylo mu, jako když je se vší svou latinou hotov. „A čímpak?“ dodal.

„Otec jeho na vodě zahynul; ani bez pláče se již na vodu podívat nemohu. Já bych to odstonala každý den, kdyby moje dítě mělo býti po celý den na vodě.“

To byla příčina, s kterou i Poldík musil souhlasiti, měla do sebe platnosti. Odložil zase klobouk a pravil: „Nu arciť máte pravdu. A čímpak má býti?“

„Rumařem, Poldíčku, rumařem,“ odpovídala skoro s vroucností Málka. „Nuž a tu poznáte, že ho k vám dáti nemohu.

Rumařem! Vedle Poldíka uhodilo podruhé a snad ještě prudčeji než poprvé.

„Snad o někom ale víte,“ pokračovala Málka, „který by ho vzal k sobě; však já bych pracovala dvojnásob, abych se mu odměnila.“

„Pracoval by dvojnásob a nemůže pracovati za jednu!“ s povzdechem pomyslil sobě Poldík.

A tu v něm vznikla myšlenka obrovská, by možná, že i obr byl by se cítil od ní slabým. Poldíkovi šla při ní hlava kolem a jako by veliká tíže byla mu schvátila i nohy, i ruce, ano i jazyk a slova. Věděl, co by říci mohl, ale v tom okamžiku myslil, že

to ani říci nelze. Byloť toho dnes na něho příliš mnoho; krok za krokem šel výše, ale nyní zároveň cítil, že dostoupne-li ještě výše, zavrávorá a snad spadne.

Dostoupil té výše, zavrávoral, ale nespadnul. –

„Vím o takovém," pravil: „já jsem takový, já vám z něho udělám rumaře."

Když tato slova Poldík vyřknul, bylo mu, jako by byl vyřknul svolení k zločinu, a přece zase cítil, že se v něm hnulo cosi, co mu dodalo křídla, jako by s ozářenou loďkou se plavil po Vltavě a jako by měl ze všeho nesmírnou radost. Málka na něho hleděla jako na člověka zcela nového, jako by to nebyl Poldík, a pravila: „Dělali vám křivdu, Poldíčku; povídali o vás, že jste podivín, že nikoho nechcete míti rumařem – hle, jakou křivdu vám dělali."

Tato slova utvrdila Poldíka v tom, že dostal křídla, ač mu také pravila, že podniká cosi, co jest docela proti jeho způsobům.

Nu, a tak se stal Poldík zase rumařem, a myslím, že tím dostoupil nejvyššího vrcholu, jakého u vzletu svém dosíci mohl. Kvůli krásnému skutku: postarati se o dítě opuštěné, o dítě z otce nenáviděného a matky rovněž nenáviděné – kvůli skutku tak krásnému rozlámati a odházeti veškerou teorii osobní choutky, nenávisti a nechuti: jmenujte mně něco vznešenějšího, šlechetnějšího, já to neznám. A nechť si vaši rekové na parketách dodeklamují se, nevím, jak daleko do uznání vašeho – Poldík rumař může se vedle každého postaviti směle, a i s těmi nejpřednějšími stojí narovni.

Nenáviděl rumaření až do nejhlubší duše a nyní vodil Frantíkova syna, jménem rovněž Frantíka, zase podle vozu s pískem, vštěpoval mu lásku k povolání, k němuž lásky neměl, poukazoval mu k výhodám, z nichž neuznával nižádnou, a zamlčel mu nehody, z nichž znal číslo tak veliké.

Ale vpravil se do toho zase. Koňaření provozoval dále, ne však v těch rozměrech, nýbrž zase jen jako umělec, když totiž měl k tomu chuť. Ale s malým Frantíkem nyní den co den probíral podle povozu „hi!" „hista!", měl radost, když se to neujalo, učil ho zamlasknout si, pokřiknout, a měl radost náramnou, když Frantík si poprvé zaklel, ovšem docela ve slohu Poldíkově. Rumaření již zase počalo ho těšit.

Koně jich již zase zastavovali u hospody, u kovárny, u hokyně i u tabáčnice, jenže to byli koně jiní, o něco bystřejší než ti tam, a pak že v hospodě byl jiný hospodský, v kovárně jiný kovář, u Náplavky skorem také jiní pískaři – jeho to odchovanci. Žeť na všech těch štacích nastalo divení nesmírné, když se objevil Poldík se svým povozem, ačkoliv mohl jezditi s kočárem, můžeme sobě pomysliti.

Teď lidé dokonce nevěděli, je-li podivínem, aneb-li jím není, a v hospodě mohli jsme několikrát do týdnu zachytiti tyto rozmluvy:

„Pořád povídali, že Poldík z rumařů dělá pískaře, a tu to máte, rumaří a k tomu s pískařským chlapcem."

„To je to, že s pískařským chlapcem. Je to Málčin hoch, a nevíte, že ji Poldík chtěl mít za ženu?"

„Pleskačky. Cizí chlapce učil by na pískařství a rumaření střádal by jen na -? Dejte si pokoj, pleskačky!"

Ale i jinak dávné časy se poněkud obnovily. Málka, když se uzdravila, přinášela zase za nimi oběd, nejprve ovšem jen za synem, ale brzy i za Poldíkem, protože Poldík jednou povídal: „Když spolu jezdíme, musíme také spolu obědvat." Někdy si na Málku, šla-li s obědem, počkali, naložili ji na vůz a pak s ní ujížděli; jenže tenkrát musil koně vésti malý Frantík, aby matka na své oči viděla, jak daleko dospěl. Tu se Poldík při každém jeho pokřiknutí, zaprásknutí pozasmál a vypadal velmi spokojeně. Jen jedno mu vadilo. Frantík totiž před matkou bál se zaklít. Tento nedostatek čehosi, co náleželo k celku, nemohl Poldík zamlčet, a proto říkal: „Málko, umí už

mnoho, ale ještě mu schází trochu kuráže.“ A to vlastně znamenalo: kdyby zaklel, bylo by dobře.

Pak Frantík povyrostl, a tu mu Poldík svěřil koně a povoz docela. Sám již nerumařil více, oddal se pouze pěstování koní. Byl již stár, nemohl už tak dobře vedle povozu, „hi“, „hista“ nešlo mu již od plic a koně poslouchali lépe, když to řekl Frantík. „Ať tedy Frantík převezme po mně všecko,“ řekl Poldík, a tu mu navždy odevzdal svoje někdejší zaměstnání.

Když Poldík slábnul stářím, Málka se k nim přistěhovala a ošetřovala ho jako otce, a když zhasnul, dcera a syn nemohli pro otce zaplakat srdečněji než Málka a Frantík. A neznám tak snadno pohřbu, jehož by se účastnilo tolik lidí, mezi nimiž tak velký počet mohl říci a říkal slzami i slovy: „Byl naším otcem.“

A večer po pohřbu – což to bylo na Vltavě? Celá Vltava pokryta lodicemi, na nich světla všech barev, pochodně, na lodicích smutečné písně, smutečná hudba, velká to panychida, nejupřímnější, nejsrdečnější.

Tak žil a zemřel Poldík rumař.

Otázky k textu

1. Jaký je postoj autora k hlavnímu hrdinovi?
2. Charakterizujte Poldíka, používá autor přímé či nepřímé charakteristiky?
3. Lze ukázku označit za realistickou?
4. Kdo to byl rumař?
5. Proč Málka změnila názor?

Muzikantská Liduška

Voda teče, řeči se mluví a lidé se mění.

Krejza šel k Staňkovům na táčky. Ovšem že někteří těmto táčkám již říkali námluvy, někteří dokonce, že jde již jako do svého, a jiní pak, že už vskutku do svého. Ale to nic nedělá. Krejza vešel, matka se usmála, otec přendal dýmku s levé strany úst na pravou, Krejza si samolibě mrknul, a Liduška si toho ničeho nevšimla. Ani to krásné modré oko nepozvedla, aby pozdravila svého ženicha. Krejza začal povídat, jaké jest u nich chystání k svatbě, mnoho-li slepic, kuřat, kachen, hus, ovcí a prasat jest na krmníku, mnoho-li strýčků, tetiček, bratranců, sestřenic, dědečků, babiček – vzdálených i blízkých – bude při svatbě, kdo všecko bude ze vsi pozván; ale Liduška jako by to neslyšela. Toť se rozumí, že to musila slyšet; jakpak by neslyšela, když to Krejza tak nahlas, tak zřetelně vykládal, že Staněk a Staňková plynuli v proudu otcovských i mateřských radostí. Ale jako by si hlavu postavila a řekla; „Just ne!“ – a neslyšela nic. Jako by se jí to ani netýkalo, jako by Krejzova záležitost nebyla též její! A přece byla ona nevěstou. Podivné.

Krejza konečně, aby dokázal svou všestrannou zřetelnost, přisedl k ní a bral ji za ruku.

„Počkejte, padají mi vlasy," pravila Liduška, vyndala lehce ruku svou z ruky jeho a urovnávala si vlasy. Toť je už skoro patrno, že naschvál.

„Jakpak vy se připravujete, Liduško?" tázal se Krejza.

„K čemu?"

„Haha! K čemu? Copak nevíte, že bude svatba?"

„Tak?"

„I ty můj bože! Vy se tomu divíte?"

„Čemu?"

„Inu, že bude svatba!"

„Čí?"

„Moje a vaše."

„Kdy?"

„Nu, co nevidět."

„Tak?"

„Ale víte co, Liduško. To vykání mně se zdá tak cizím. Tykejme si, Liduško."

„Proč?"

„Inu, vždyť budem svoji!"

„Až po svatbě totiž."

„I toť se ví, že až po svatbě. Ale vždyť si můžem začít tykat dřív, třebas hned."

„Až po svatbě."

„Ale jděte, pročpak bysme nezačali hned?"

Liduška mlčela. Krejza to měl za polovičné svolení.

„Dej mi hubičku, Liduško," šeptal Krejza a klonil se k jejím ústům.

„Opovažte se!"

„Nedáš mi hubičku?"

„Nedám; až po svatbě."

„A co když si ji vezmu?"

„To vám neradím. Vždyť vidíte, že je zde matka. Copak by tomu řekla matka? A otec je tady zde."

Matka a otec se podívali na sebe, usmáli se, jako by si řekli: „Nu vždyť tomu rozumíme. Hraje si na nevěstu. Však ji hračky přejdou."

Krejza ale neustále loudil.

„Copak mi nedáš žádnou hubičku?"

„Ne."

„A když budu doléhat?"

„Počkejte, až přijdu."

A Liduška se zdvihla a šla ven.

Nevím, jak dlouho Krejza čekal, až se Liduška vrátí. Ale to vím, že by se byl dlouho nedočkal, než by se jí byl dočkal.

Otázky k textu

1. Které pasáže obsahuje ukázka?
2. Jaké drama vám tento příběh připomíná?
3. Jak dříve probíhaly sňatky?
4. Vysvětlete pojem **táčky.**
5. Jaký postoj zaujala Liduška ke sňatku s Krejzou?

V přírodě

Vyběhla bříza běličká
jak ze stáda ta kozička,
vyběhla z lesa na pokraj,
že prý už táhne jara báj.

Vyběhla jako panenka,
tak hebká a tak do tenka,
že až to lesem projelo,
a vše se touhou zachvělo.

A táhne šumem jara báj,
vzduch jak na housle, na šalmaj,
vzduch samá vůně, samý květ,
a mladý úsměv celý svět.

Hned každý strom zelený šat
jme svátečně se oblíkat,
a každá haluz, každá snět
chce novou řečí rozprávět.

A jak by k hodům zavolal,
přilítli hosté z blíž i dál,
a za den, za dva širý kraj
a celý svět byl jara báj.

Otázky k textu

1. Co je to šalmaj a snět?
2. Vyhledejte anaforu.
3. Najděte přirovnání.

4. Které roční období je v textu zachyceno?¨
5. Vytvořte synonymum ke slovu **hned**.

Adolf Heyduk (1835 - 1923)

Narodil se v rodině truhláře, vystudoval reálku v Praze a na přání rodičů techniku v Brně, dostudoval v Praze, stal se učitelem, později odešel učit do Písku, který si zamiloval a prožil zde celý život. Oženil se svou o 25 let mladší žačkou Emílií, s níž měl dvě dcery – Jarmila však zemřela ve 3 měsících před křtem, kmotrem měl být Neruda a tato událost ho inspirovala k napsání Balady dětské. Jeho druhá dcera zemřela ve 4 letech. Byl to Nerudův přítel, značně přispěl ke sblížení Čechů a Slováků, napsal více než 60 sbírek přírodní, vlastenecké a rodinné lyriky. K jeho 85. narozeninám mu osobně do Písku přijel poblahopřát první prezident T. G. Masaryk.

Dílo:
Básně - první sbírka, první oddíl se jmenuje CIKÁNSKÉ MELODIE byly zhudebněny, u čtenářů byly přijaty lépe než u kritiky. **Cimbál a husle** - věnováno slovenskému národu, opěvuje slovenskou řeč v období maďarizace a slovenskou přírodu.

Ukázky

Cimbál a husle

Touha po Slovensku

Hle, k břehům Váhu letí čápů sbor,
i já chci s nimi v krásné sídlo hor.

Chci obejmout podtatranský lid
a z jeho zpěvů čerpat mír a klid.

Chci spatřit hronských krajů milou tvář
a na ní ráje ztraceného zář.

Chci znáti prorvy skal a srdcí lad;
a hrob, kde Slovák pro svobodu pad.

Chci zřít, jak z věrných očí zírá ven
lidského štěstí nedosněný sen,

chci prchnout na čas vášním světa všem,
chci býti zase šťastným člověkem.

Když mne stará matka…

Když mne stará matka
zpívat učívala,
podivno, že často,
často slzívala.

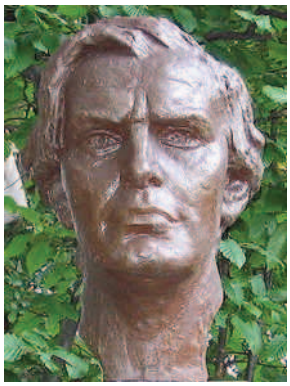
A teď také slzou
snědé líce mučím,
když cigánské děti
hrát a zpívat učím.

Otázky k textům

1. Charakterizujte strukturu veršů.
2. Určete téma obou básní.
3. Kteří autoři věnovali verše své matce?
4. Které slovenské zeměpisné pojmy můžete nalézt v prvním textu?
5. Vysvětlete pravopis členů národností a doložte to na přikladu v textu.

Václav Šolc (1838 - 1871)

Byl český herec a básník, pocházel z dobře situované rodiny, v Jičíně vystudoval gymnázium a potom studoval dva roky historii v Praze, ale studia nedokončil a věnoval se bohémskému životu. Přispíval do několika novin a časopisů, 3 roky se

živil jako kočovný herec a básník. Zemřel na tuberkulózu v nedožitých 33 letech. Zobrazuje český venkov, poznal útlak na vesnici, robotu na panském, napsal jedinou sbírku.

Dílo:
Prvosenky - slovanská a sociální myšlenka, významné básně jsou **Dědovy vrásky** a **Písně o ruce mozolné**.

Rudolf Mayer (1837 - 1865)

Studoval na gymnáziu v Klatovech, potom práva v Praze a ve Vídni, kde získal i doktorát. Zemřel předčasně na plicní chorobu v 27 letech. Přítel Nerudy, právník, literatura byla pouze vedlejší činností. Jeho poezie je velice kvalitní, ale za života nevydal žádnou sbírku, posmrtně jeho verše vydal jeho přítel a básně měly velký ohlas mezi májovci.

Dílo:
V poledne - nejvýznamnější báseň, dělník si je vědom své síly, ale není schopen změnit řád.

Ukázka

V poledne

Na pusté dílně teskno leží,
utichnul dávno kladiv ruch –
jen kola ještě hrčíc běží
a stále žene páry duch;
ten strašný velikán jak děcko
dá člověkem se vést, mu slouží –
jenž svoboden by zřítil všecko,
na rozkaz na sta kol tu krouží.

V ohromném kotli pára bouří
a topič klidně přikládá,
ač se to v kotli, rourách spouří,
myšlenky tiše sepřádá;

klidným se okem v oheň dívá,
jen někdy mžikne – sebou trhne,
kdy vzpomínka mu asi divá
do duše strašný blesk svůj vrhne.

A tak dí přitlumeným hlasem:
Ty nahoře tam, tys můj pán,
jsi bohat – já jen bídným ďasem,
nevážen nikým, sotva znán.
Na tebe cti a hodnost kladou –
já neslýchám leč trpká slova;
tvůj život krášlen všeckou vnadou –
a můj – toť bída provždy nová!

A přec byl čas, kde mysl nesla
lehce ten rozdíl tížící,
že ty si leháš v měkká křesla –
a já na tvrdou lavici,
že šíré statky patří tobě –
mou ani hrstka země není,
že v trpké žije ve porobě
celé to práce pokolení.

Já ženu měl - věčná jí škoda!
Já měl ji z celé duše rád,
u nás vždy pěkná byla shoda
a nikdá zlosti ani vád.
My žili nuzně – peněz málo,
však oko její přec se smálo.
A šlo to – ona byla pilná,
já ramena měl k práci silná.

Já šetřil, nepil, doma seděl,
bych na něco se přece zmoh,
učil se ledacos a zvěděl –
já nebyl zcela beze vloh.
Já dělal plány na zlepšení –
bůh dal nám dítko! – ach, jak zhusta
se požehnání v kletbu mění –
že za radostí – žalost pustá!

Co kojila – to stále vadla,
já dítko brzy pochoval -
však ona den ode dne chřadla,
ač jsem jí lékaře hned vzal.

Já nechal práce, - sám jí sloužil,
nás lékař vždycky těšil jarem,
já pořád doufal, pořád toužil –
až poslední groš vydán zmarem.

Já k tobě utek se v tom žalu –
zas začal krutě hubovat,
abych ji odnes do špitálu
a raději šel pracovat.
Což naplat – muselo se státi,
já se s ní rozloučil, však v noci
se s pláčem začla po mně ptáti
a ráno – nu – bylo po pomoci.

Odzvonili – pár prken sbili
a odvezli ji bez zpěvu.
Já myslil, lítostí mi puknou žíly –
v ničem jsem neměl úlevu.

V dílně jsem naplano bušil,
až topičem mne udělali –
večer jsem pitím lítost hlušil –
a plány mé – ty ďasi vzali! –

Umlknul - v dílně hrůza leží,
vždy větší v kotli var a ruch,
jakby o závod kola běží,
jak běsy žene páry duch.
Však na to málo topič hledí,
on klidně, beze strachu sedí,
kus po kuse do pece hází –
nad ním se panstvo k hodům schází.

A vztyčiv se zas topič volá:
Jen hoduj – bohat jsi – jsi pán!
Vždyť bdím tu já – já bída holá!
Zda víš, žes v moc a soud mi dán?
Jen ruky mé jedinké hnutí –
a krásný palác tvůj se zboří; -
mníš ač teď chátra vám se koří,
že nezví, jak jste vy k ní krutí?

Mníš, že nepřijde probuzení,
že nepozná za krátký čas,
jak její pot se tobě v zlato mění,
a jí jen v novou bídu zas;
jak člověka´s učinil stojem bídným,
ač z lidu, ztratils srdce k němu
a zapřel jeho řeč, v níž jemu
jen láti znáš, ne mluvit slovem vlídným.

Jak z nás co z šneků tuk vysáváš,
pak odhodíš tu skořepinu
a bídně v prachu shnít necháváš –

vždyť zrozeni jsme pro chudinu!
Tak slepá je ta tvoje pýcha,
že všechno lidské v nás urážíš –
nevíš, že v člověku hněv dýchá,
a ztygří-li, jak boj s ním zvážíš?

Hoj! jak to v kotli bouří – víří,
jen ještě jeden okamžik –
a stejná záhuba nás smíří –
mé vykoupení – tvůj však dík!
Však žij‘ ne všech to vykoupení,
jednoho tyran-li v světě není! –
Otevře ventil – klidně sedne –
zdaž nad sykotem tím pán zbledne?! –

Otázky k textu

1. Vysvětlete gramatický tvar **jsi bohat**.
2. Vysvětlete hlavní myšlenku 3. strofy.
3. Jaký byl autorův vztah s manželkou?
4. Jaká životní období zachycuje autor v této básni.
5. Která další témata se v básni prolínají?

Venkovská próza

Karolína Světlá (1830 - 1899)

Pochází ze zámožné rodiny Rottovy - Světlá je pseudonym podle rodné vsi manžela pod Ještědem. Patricijské zvyky a významné rodinné styky jí byly velmi nepříjemné a utíkala od reality i se svou sestrou Sofií Podlipskou do světa snění a k četbě. V mládí se jí dostalo vzdělání, uměla německy a francouzsky. Národní uvědomění v ní probudil její manžel - profesor Petr Mužák; přátelila se s Němcovou, která na ni měla velký vliv, finančně Němcové pomáhala a ta jí pomáhala literárně.

Přátelila se také s Nerudou – měla s ním intimní vztah a ovlivňovala ji i francouzská spisovatelka George Sandová. Vliv na její tvorbu měla smrt její jediné dcery, což byl stejný okamžik v jejím životě stejně jako u Němcové, které zemřel nadějný syn Hynek.

Začala tvořit v 50. letech, kdy jí zemřela Boženka, prožívala krizi, pak v 60. a 70. letech se opět vrátila k literární tvorbě. Nemoc ji později vyřadila ze společenského života a z důvodu oční choroby už musela jen diktovat své neteři. Nejvýznamnější jsou povídky a román z Podještědí, kde jezdila v létě asi 30 let, v těchto prózách podává charakteristiku vesnického lidu, řeší morální otázky, problémy vztahu muže a ženy, s oblibou psala o mravně silných ženách, jež jsou schopny obětovat lásku a osobní štěstí vyšším ideálům, skutečného štěstí nelze dosáhnout porušením mravních zákonů. Byla členkou několika emancipačních spolků a založila Ženský výrobní spolek český, řídila ho a jeho cílem byla pomoc dívkám z chudých rodin, získávaly zde vzdělání a práci. V novinářské činnosti se věnovala tématu postavení ženy ve společnosti. Nejúspěšnější byly její venkovské prózy.

Dílo:

- vytvořila český, realistický vesnický román.

Černý Petříček - první práce zachycují pražské prostředí, měšťanské rodiny, hrdinka utekla od měšťáckého života, bouří se proti společenským konvencím a nelituje toho ani když předčasně umírá. Matka černého Petříčka prodávala na Koňském trhu v Praze kuchařské speciality, po její smrti chlapec zůstal sám se svým mladším nemanželským bratrem Františkem. Petříček byl snědý, samá bradavice, drobné tělíčko neslo ježatou hlavu, proto se bál pokračovat v matčině obchodě a pořídil si krámek s knoflíky. Byl velmi chytrý a lidé si chodili i pro rady, ale stal se z něho domýšlivec, chtěl mít z bratra kněze, ale ten miloval Stázičku, dceru hostinské a nepodvolili se vůli rodiny, utekli do světa, kde zemřeli. Hostinská i Petříček se umoudřili a vychovávali dceru Stázičky a Františka.

Vesnický román - první román, tragedie manželství, kdy svou úlohu hrají majetkové a náboženské prostředky. Antonín Jírovec byl pasákem, později pacholkem na statku, když rychtář zemřel, zastal jeho místo zeť – chamtivý mlynář. Vdovu dal na výměnek, Antoše chtěl dát k vojsku, ale oba se spojili a vzali se, proto se musel mlynář odstěhovat. Rychtářka byla mnohem starší, žárlila a povyšovala se, proto si Antoš našel zaměstnání a odstěhoval se. O Vánocích šel navštívit matku, u které právě byla rychtářčina služebná Sylva i se synky, o něž se starala stejně dobře jako o jeho matku. Když všichni onemocněli neštovicemi, rychtářka utekla a starala se jen Sylva, zamilovali se do sebe s Antošem, ten uvažoval o rozvodu a novém sňatku, ale jeho matka mu to nedovolila. Rychtářka zemřela, brzy i Antoš a Sylva odešla do kláštera, kde pracovala jako ošetřovatelka.

Kříž u potoka - nevěrná láska, hlavní hrdinkou je prostá dívka. Mlynářka – vdova vychovávala schovanku Evičku, která byla samotářské dítě a chodila si číst k mohyle. Od pěstounky se dozvěděla o příběhu rodiny Potockých. Jejich syn miloval dceru mlynáře, ale když se vrátil z války, byla s jeho bratrem a on je v afektu oba zabil. Další postavou je Józa, která se bez lásky provdala za Frantíka Potockého, který jí namíchal nápoj lásky a ona v tu dobu porodila a upadla v chorobné omámení. Po roce se probrala, odmítla dítě a spáchala sebevraždu.

Evička se provdala za Štěpána Potockého, jejich manželství bylo šťastné do porodu dcery, kdy na ni začal žárlit, chodil do hostince a za lehkou děvou. Jednou Evičku těžce zranil dýmkou, jeho bratr Ambrož ji odnesl k potoku a požádal ji, aby s ním odešla, ale ona odmítá. Manžel však hýří dál a bydlí u lehké dívky, Evička ji jde

požádat, aby jí vrátila manžela, ten rozhovor vyslechne a uvědomí si, jak ho žena miluje a vrací se domů. Trpělivostí Eva prolomila kletbu celé rodiny.
Frantina - žena je rychtářkou, filozoficko-náboženské otázky, emancipace žen, Frantina byla zvolena rychtářkou, ve vůdci loupežníků pozná svého vyvoleného a zabije ho sama. Před tím než milého zavraždí, vede vnitřní spor (rychtářka × její osobní přesvědčení) nakonec přemůže svoje city a vůdce loupežníků zabije.
Hubička - povídka o lásce Vendulky a Lukáše; v úpravě Elišky Krásnohorské libretem k Smetanově stejnojmenné opeře.
Zvonečková královna - román s historickou tematikou.

Nemodlenec

Ukázka

Frantina

S podivným pocitem jsem vešel do stavení, kdež jsem byl druhdy jako doma a kam jsem se vrátil po letech jako cizinec, aniž jsem věděl, proč jsem byl z něho vyhoštěn a proč mi najednou byl přístup k němu zabráněn. Neobmeškal jsem se v sednici; bylať hospodyně prý nahoře ve své komoře a již dvakrát po mně se tázala. Co mi asi tak náhle po drahném čase chtěla? Myslil jsem, že na mne nadobro již zapomněla.

Seděla na posteli v svatebním oděvu, ale vínek měla z hlavy shozený a všecky vlasy po šíji rozpuštěny. I viděl jsem, že mezi nimi probleskují sem tam již proudy stříbrné. Zároveň jsem se zhrozil její podoby; to nebyla jen mrtvola, nýbrž mrtvoly stín.

Když jsem vešel a na její pokynutí naproti ní na židli se posadil, zhasla kahan.

„Bude se nám to lépe v soumraku rozmlouvat," pravila přitom. Mně bylo také mileji, že zhasla, aspoň neviděla, co ve mně se děje. Hrnuly se mi vší mocí slze do očí. Bože můj! kam se to poděla její krása, její síla, její svěžest! Vzpomněl jsem si mimovolně na tu chvíli, kdy jsem se poprvé jak se patří na ni podíval a její krásy přitom se zalekl. Bylo to tenkráte, když mi vzala na dvoře bič z ruky a zkoušela také jako já pod ruku s ním bouchat a přitom mne plísnila, že se jí stydím, navzdor tomu, že bychom mohli býti bratr se sestrou. Nemusili jsme mít ostatně žádného světla, jedním oknem svítil k nám měsíc, co v sobě měl jasnosti, a tím druhým naproti němu dívaly se na nás hory. Také ze sebe svit vydávaly, byly měsícem jako ojíněné.

„Umírám, Bartolome," tak radostným mi ohlašovala přízvukem, jako když tehdáž ke mně v noci pod třešní promluvila po svém prvním setkání s panem Apolínem.

„Na to máte ještě času dost," odvětil jsem, ale ovanulo mne to tak ledově, jako kdyby měla pravdu.

„Snad bys mi nepřál, abych tu ještě déle byla!" utrhla se na mne, jak jindy se na mne utrhávala, když jsme se hádávali. Bylať při vší slabosti dnes stará její živost v ní. „Mnohotisíckrát v posledních letech na strýce ptáčníka jsem si vzpomněla; dobře míval, ach jak dobře, když říkával, že se mám světa varovat, nic dobrého v něm že na mne nečeká."

Bolestně na tato slova se zamyslila, měla věru proč na svět si naříkat!

„Býval s mi vždy tak věrným přítelem, že takového co živ žádný neměl," pokračovala za chvilku; „od prvního okamžiku, co jsme se sešli, jen dobré mi dělals a

jiného nic po všecka léta než dobré. Rci, zdalipak bys mi vyplnil prosbu poslední, přání moje nejdražší, tak rád, jako mi konals služby svoje dřívější?“

„Jak se jen můžete takto tázat!“ já na to, ale nemohl jsem pro slze hlasu povznést.

„Počítám, že to se mnou nebude trvat ani celé tři dni. Když bude všemu konec, pak mne nedej na hřbitov pochovat.“

„Cože?“ zděsil jsem se, „vy nechcete ležet ve svěcené zemi?“

„Tam, kde on leží, pro mne země posvěcená,“ vážně pronesla a přitom k Čihadníku mi ukázala.

Myslil jsem, že žalem paměť v ní zeslábla.

„Mýlíte se, selko, nebožtík muž váš není na Čihadníku pochován, nýbrž na hřbitově světelském,“ namítal jsem jí.

Ona hlavou zavrtěla.

„Nechci ležet vedle muže, nýbrž vedle Apolína zpráchnivět.“

Zajisté jmeno to dnes ponejprv nahlas vyslovila, neb celá přitom se zachvěla.

„Což jste se dověděla, kde leží? Jakou náhodou jste na to přišla, či vám to někdo vyzradil?“

Zas zavrtěla hlavou.

„Jak bych nevěděla, kde leží, když jsem ho sama tam uložila.“

„Zas jsem si myslil, že jí slabost mozek mate, i nechtěl jsem jí odporem podráždit. Konečně jsem jí odpověděl:

„Nechť si to je či bylo jakékoli, poručme to již Bohu a nechme je oba v pokoji odpočívat.“

Ona pozorovala, že o tom, co pronesla, pochybuji, a zas na mne se rozmrzela.

„Dej si přec říci, Bartolome, což jsi ještě tak hlavatý a neústupný jako jindy? Uvěř, přec, když ti to tvrdím, že spí můj Apolín tam nahoře na Čihadníku. Dřímá v oné jeskyni, kdež jsme tak rádi spolu si hrávali. Když první či poslední se do ní vloudívaly slunce paprsky, stáli jsme tam oba jako v ohni, studánka uprostřed ní se leskla jako té země oko zlaté, a květiny, které okolo ní jsme nasázeli, třpytily se v tiché rose, jako by byly z nejčistšího stříbra, a z křišťálových sloupů spouštěly se nad našimi hlavami hedbávná nebesa, věnce to břečťanové. To jsme se na sebe usmívali, když sedíce v ní na měkkém mechu jako v zahrádce, uprostřed jara věčného jsme slyšeli zvenčí zimu burácet, rampouchy se stromu padající zvonit, vývraty bouchat v spoustách těch sněhových, a nikdo, nikdo na tom širošírém světě o nás nevěděl. Chtíval tam Apolín se mnou bydlet na věky věkův, teď se mu to vyplní, neoslyšíš-li ty prosbu mou poslední. Vedle sebe sladce spáti budeme sen věčnosti, a až tělo naše se rozpadne a popel srdcí našich se smísí, tož pak z něho vznikne a vyroste krásný, silný strom, prorazí to křišťálové nad námi klenutí, nad skálou až k nebi se povznese a všichni všudy slavíci ihned do jeho větví se přistěhují, neb to bude strom lásky. Pokvete na něm květ růžový, uzrají na něm jablka zlatá: kdo takový květ utrhne, ihned lásky slast pozná, kdo jablka okusí, jí v stálém štěstí užije, a kam vítr semínko z něho zavěje či ptáček ratolístku z něho zanese, tam se ujme nový strom takový a zas nový, až z nich bude po celém světě jen jediný les a všude, všude štěstí a lásky dost. Ó, dej mně rychle ruku, že žádost mou vyplníš!“

Jak jsem jí mohl na to ruku dát, co za vidinu jsem považoval? Zkoumavě na mne pohlédla, když jsem nechtěl ruku svou položit do ruky její.

„Ty tedy dosud nevěříš, že vím, kde leží Apolín, a že jsem ho tam sama uložila? Musím ti to teprve popsat, jak se to stalo? Což se toho nemůžeš nikterak domyslit? Nepřichází ti ani ještě teď na mysl, že se mi vyplnil onen hrozný sen, jenž se mi zdál tu noc, než jsem se s ním zas shledala? Zasazena srdci mému v ně rána smrtelná

tím, kdož mi byl nejdražším – sama ruku naň vložit jsem musila… zdaž kdo pocítil rány krutější v srdci svém?“

Mimovolně jsem sebou škubl, ač jsem dosud smysl její řeči nechápal.

„Pamatuješ se ještě, kterak jsme se v onen večer za tvou ženou k té uhlířské chaloupce kradli? Vylezls na strom, aby si se dovnitř podíval, co tam se děje, a zahlídls Apolínův klobouk s uvadlou kytkou bazalkovou – ale já poznala nejen klobouk, nýbrž – Apolína samého – on to byl, ten hejtman lesňácký…“

Kdybych se nebyl stolu zachytil, snad bych byl se židle klesl, tak jsem se zalekl. Ne, nemluvila z ní teď nemoc, pravda v jejích slovech ke mně zaznívala, hrozná, netušená to pravda.

„Zle, zle bylo tehdáž s tebou, když za ruku jsem tě uchvátila a lesem s tebou prchala. Myslila jsem, že i tys ho poznal, že ho budeš chtít udat, že mi ho dáš pánům ubít, jako ubili otce jeho. Štěstí tvoje, že jsi se mi tak brzo prohlásil s důminkou svou. Než bych byla připustila, aby tvou rukou katu byl vydán – spíše bych tě byla usmrtila a s tebou deset ještě lidí úmyslu tvého!“ –

A přitom se jí oči zasvítily, jako když v lese na mne nožem dorážela. Tonul jsem pořád ještě jako ve snu; zatím pokračovala:

„Zlořečila jsem vždy tomu hejtmanu lesňáckému; ale co jsem poznala, kdo to, všecka mysl ve mně se obrátila bleskem a já za pravdu mu dávala a všecko jeho jednání pochopila. Zasluhovali lidé jeho zášti a pomsty; dobře měl, že je pokutoval, a kdyby pro nic jiného, tedy že nás tak dlouho od sebe odtrhli. Vzpomněla jsem si na slova jeho večer předtím pronešená a uznala jsem, že není žádný rozdíl mezi lesňáky a pány: tito že dělají podle zákona, co oni provozují proti zákonu, skutky jejich že jsou tytéž. A kdyby i byl konal, co lidé konat nemají, vždyť to byl on, můj Apolín; zle by bylo bývalo, abych mu nebyla více přiřkla práva a svobody než jiným lidem, aby si nebyl směl dělat, co jiný dělat neměl a nesměl. Nic jsem mu nevyčítala, pranic jsem se ho neděsila a neštítila a těšila jsem se, že mu to řeknu, aby poznal mou lásku a spokojen byl vedle mne v mysli své. Avšak v zmatku těchto citů, vah, rozmyslů najednou podivný se počal ozývati zvuk, na počitku jen zticha, pak hlučněji, až konečně se rozzvučel v strašlivý hlas, a nebylo ve mně a kolem mne než hlasu toho. Ubírala jsem se v něm jako v proudu rozvlněném, ječícím, který mne unášel, omamoval, zatápěl. A hlas ten mi opakoval pořád zřetelněji a zřetelněji, pořád důtklivěji a důtklivěji, až každé jeho slovo v štíra se proměnilo, jenž žihadlem ohnivým do masa mého se zavrtával, opakoval mi vše, k čemu jindy jsem se znala, co jsem náhle zapomenout chtěla v zoufalé lásky závrati. Ó, nechtěla jsem slyšet, a přec jsem poslouchat musila, neb každá krůpěj krve ve mně, každé stéblo trávy před nohou mou, každý ten v lese list nad hlavou mi šelestící to volal, že kdo slzí proléval, štěstí hoden není, kdo se mstil, tomu že odpuštěno býti nemá, a všichni lidé že musí člověku více platit než z nich jediný. S hlasem tím se rvouc, odporujíc mu, snažíc se ho ohlušiti, to, co tvrdí, si vyvrátiti, ze všech sil duše své se mu bráníc, s tebou domů jsem se dostala a v témž divokém zápase s ním zas z domu na hory jsem kvapila. I myslila jsem si, až Apolína uhlídám, že hlas ten ve mně náhle zas umlkne, jak umlklo a se zarazilo všecko rozumování moje, když v chaloupce jsem ho spatřila! Ale marně jsem doufala; neustále na mne bouřil. Pro jeho ryk ani radost jsem nepocítila, když Apolína u borovice jsem státi viděla; pohlcoval každou ve mně myšlenku a všecky moje smysly ohromoval. Neslyšela jsem ani, jak mne Apolín vítá a co mi praví; teprve když o Čihadníku se zmiňoval, jsem naslechla.

‚Pojď,‘ pravil nejlaskavějším hlasem, ‚když jsme již jednou na horách, podíváme se do naší jeskyně i rozloučíme se s ní dnes navždy. Kéž by každá naše hodina nadále se podobala těm, které v ní jsme strávili.‘

Obtočil rameno okolo pasu mého, a jak mne k prsoum přivinul, cítila jsem, jak srdce radostně v něm buchá. Ó, kéž by byl věděl, co ve mně se děje!

Opřena o ňádra jeho, dala jsem se jím vésti cestičkou onou, kudy jsme co děti tolik a tolikrát vesele vedle sebe si poskakovali. Netázal se mne, proč k němu ještě jsem nepromluvila, vždyť i on konečně umlkl pohnutím.

Vešli jsme do jeskyně, šero tam bylo za časného rána, smutno, jako kdybychom se byli spolu do hrobu dostali, avšak netrvalo dlouho, nám skoro v patách vloudil se tam paprsek slunce. Stáli jsme tam vedle sebe zas jako jindy v zlatém slunce požáru v záplavě růžové. Ó ne, ne, nebyly to červánky, které dnes nás ozařovaly, nýbrž odlesk moře krvavého, do jeskyně se hrnoucího; nebyly to slunce záblesky, které si to hrály na vlhkých okolo studánky květinách, nýbrž samé, samé ohnivé to nože – mimovolně jsem si sáhla za šněrovačku, mám-li tam Apolínův nůž…

I stáhl mne Apolín k sobě na sedátko mechové, které on mi byl před tolika léty upravil, ach, vše, vše kolem nás bylo nezměněné, chmerk dosud tak měkký, břečťan tak zelený, květiny tak svěží, krapníkové sloupy tak zářivé, vše, vše dosud takové jako za šťastných let dětství našeho a přitisknuv mne znovu k srdci, v největší lásky rozkoši zvolal:

‚Ne tam dole v tom chrámě kamenném, před tím stádem pitomého lidu, nýbrž zde, zde slavme oddavky, ó ženo moje! Zde ti slibuji lásku nejvřelejší, věrnost skálopevnou, štěstí svrchované…‘

Jako blesk ramena okolo něho jsem obtočila a nůž – jeho to nůž - mu vězel v srdci. –

‚I já, Apolíne můj, věčnou ti slibuji lásku a věrnost,‘ zvolala jsem v nevýslovné bolesti potřeštění, ‚ale štěstí spolu se nedožijeme! Tys neodpustil, nemůže i tobě odpuštěno býti; ty jsi se mstil, odplata minout tě nesmí, tys prolil na tisíce slzí, nemůže ti dopřán býti blaženosti úsměv, tys usmrcoval a za to já tě usmrcuji.‘

Vjel mu hrot nože právě do srdce plného lásky ke mně, plného naděje. Již nepromluvil, nemohl. Několik kapek krve zbarvilo jeho rty, dech se stal obtížným a hlava jeho se naklonila na rameno moje. – Neklesla, ach, neklesla jeho ruka z mé šíje, nýbrž ještě pevněji hlavu mou k tváři přivinula… cítila jsem, že se podrobuje mému orteli, že ho má za spravedlivý; vždyť mně byl tolikrát pravil, žeť jeho život zcela mým, mně jediné ho chtěl teď věnovat, jen pro mne a kvůli mně žít – vzala jsem si jen, co mého…. Ach, cítila jsem zároveň, mou to rukou že umírá rád, tak rád, jako bych byla umřela já rukou jeho.“ –

Byl jsem nadobro zdrcen hroznou tou zpovědí. Nedarovala mně zakončení.

„Když líce jeho mého obličeje ledem se dotýkaly, z náruče jsem ho pustila a na mech ho položila. Ó, nespočíval na jeho ubledlých, krásných tazích smrti zápas, nýbrž sladký mír a ona hluboká blaženost, jíž poslední ke mně slova promluvil. Chvíli jsem váhala, nemám-li nůž ze srdce vytáhnout a do svých prsou zahloubit. Jaké to štěstí, pozbýt citu, paměti, života, vědomost, sdílet s ním jeho poklid… ale ne, ne, musila jsem zůstat na živě, zbývalo mi zaň ještě leccos vykonat. Povstala jsem tedy od jeho mrtvoly; nevím, zdali to bylo za několik již hodin, či teprve za několik dní, a vyšla jsem z jeskyně. V lese nejkrásnější jsem ratolesti ze stromů nalámala, před otvor nastrkala a spletla, až byl všechen zatarasen. Ujaly se větve spletené, zarostl otvor křovinami, nikdo ho nenajde, krom tebe…“

Otázky k textu

1. Jak můžeme nazvat Frantiněnu řeč?
2. Jak hodnotíte její čin?
3. Jaká je dnešní situace v oblasti partnerské kriminality?
4. Znáte jiný literární příběh, kdy žena usmrtí partnera?
5. Proč hlavní hrdinové nemohli žít spolu?

Vesnický román

První léta šlo na statku vše tak dobře, že to ani lépe jíti nemohlo. Antoš, vzpamatovav se z prvního překvapení, že se stal náhle manželem ženy, již dosud považoval za druhou matku, nahlížel vděčně velkou důvěru rychtářčinu k osobě své. Věděl dobře, že by byla mohla volit zcela jinak, byla by dostala ženicha jiného než čeledína svého a také mladého a světu podobného. Slyšel to aspoň se všech stran od lidí, kteří bývalému pacholkovi, synu to prosté nádenice, nepřáli, že se stal náhle pánem největšího statku v okolí. Vědomí, že měla rychtářka největší víru v jeho povahu a nejvíce náklonnosti k osobě jeho, naplňovala ho pýchou a povznášelo ho ve vlastních jeho očích, když se mu někdy zdálo, že se věci děly, jak se snad díti neměly. Bylo mu, jako kdyby se byl znovu narodil, co měl blaženou jistotu, že je mu osobní volnost navždy zabezpečena. Cítil se teď teprv člověkem.

Rychtářka zacházela se svým mladým mužem jako s drahou mastí. Dělala mu pomyšlení. Odpovídala hrdě na všecky výčitky jí od sousedů činěné, proč si nevzala muže jí rovného co do stavu a do jmění: že jen k tomu hleděla, aby jí byl roveň co do zachovalosti. Lichotilo jí, že má manžela, po němž dříve všecky holky „střahly“, nemohouce z něho vylákati jediného zamilovaného slovíčka. Bývala tak často důvěrnicí jejich hněvu a stesku! Věděla, že jí všecky krásného muže k smrti závidí, třeba nad tím nosy krčí, že si vzala služebníka svého. Pochlebovaná marnost s uspokojenou pomstychtivostí přehlušily ve vášnivé ženě náhle zármutek nad ztrátou prvního manžela a kvílící vdova proměnila se za málo dní v žínku usmívavou a veselou.

Aby se Antošovi zavděčila, chtěla rychtářka vzít i matku jeho do domu. Ale Jírovcová nehodlala opustit pohorského svého baráčku, kde sídlela uprostřed oblak a nejprudších větrů, pro pohodlné obydlí, které jí bohatá snacha upravila ve svém pěkném statku, dole v tišině mezi ovocnými sady a bujnými lukami. Byl to pravý ráj v porovnání se studenými, kamenitými, sychravými horami, ale Jírovcová odpověděla přec na všecky návrhy její: „Já jsem horám uvykla, na nich jsem se zrodila, na nich chci umřít.“

Jírovcová chovala se k rychtářce vůbec zcela zvláštně. Mluvila s ní jen co musela, nikdy o slovo více. Nepřijala od ní nejmenšího daru a zamítla každou podporu. Ani loktušku, již daruje nejchudší nevěsta v Ještědě tchyni, Jírovcová od ní nepřijala. Ani pomyšlení již o oné vřelosti, jíž jí jindy při každém s ní se setkání za vše dobré děkovala, co synu jejímu prokazuje. Živila se v létě nadál polní prací, v zimě prádlem. Ani synovy prosby a domluvy, aby přec ženě jeho vyhověla, ničeho u ní nezmohly.

„Co mne zveš do domu, kde sám jsi cizincem? Jak mi můžeš nabízet, cos ani svou rukou nevydělal, ani věnem nepřinesl a co nikdy nenahradíš dědictvím?“ příkře odbývala Antoše, stěžoval-li si na její neústupnost.

Antoš netušil, ohlásiv matce neočekávané a podivné námluvy svoje, jak velice ji dojmou. Domníval se, že bude tomu povděčna, až jí poví, jaké mu hrozilo nebezpečí, z něhož navždy vyvázl zasnoubením svým, ba doufal, že ji i potěší nadějí na stáří bezstarostné, šťastné a klidné – ale mýlil se. Jírovcová by se byla málem leknutím na zem zvrátila, když syn, vylíčiv jí dopodrobna výstup na hrobě rychtářově, přešel k svému se zaslíbení s vdovou. Viděl, že jí spočívají trpká slova, snad těžká obžaloba neb neblahá věštba na rtech, i že jej jen s největším sebepřemáháním potlačuje. Ani stín radosti neb spokojenosti, že je syn navždy skvěle opatřen, nad jiné ve vsi v bohatství postaven a ona s ním. Konečně mu pravila hlasem chvějícím se: „Pravdať, že jsem se bála a děsila, aby tě nevzali páni na vojnu, ale věz, že bych tě viděla desetkrát raději v šatech vojenských než nášlapkem hrdé, bohaté ženy. Uvázl jsi v horším otroctví. Co to pravíš? Couvnout že tedy chceš, když se mi nechce rychtářky za nevěstu? Takové řeči bych se nebyla věru od tebe nadála! Tys jí slíbil, že budeš jejím, a k danému slovu musíš stát, i kdybys hned věděl, že nebe za to na tebe spadne, jinak nejsi synem mým. Teď ti jako muži poctivému jiného již nezbývá, než abys snášel, čeho bůh na tebe sešle, a setrval…“

Otázky k textu

1. Jak reagovala Antošova matka na zprávu o sňatku?
2. Kdo to byla rychtářka?
3. Jaké bylo v 19. století postavení žen ve společnosti?
4. Jaký vztah měla Antošova matka ke snaše?
5. Proč matka Antošova považuje jeho manželství za otroctví?

Sociální román

Gustav Pfleger - Moravský (1833 -1875)

Vytvořil předpoklady pro dělnický román, nejčastějším hrdinou je dělník – proletář.

Dílo:
Z malého světa - 2. pol. 60. let, úředník spořitelny znal dobře cizí jazyky, v románu se autor zabýval životem dělníků - Češi, továrníci - Němci, zobrazen útisk sociální i národní, děj se odehrává ve 40. létech minulého století - doba, kdy dělníci rozbíjejí stroje.
Pan Vyšínský - veršovaný román, vzorem mu byl Puškinův Oněgin.

Ukázka

„Kliďte se, babko, mám toho již dosť!“ vzkřikl faktor.

Stařenka padla na kolena.

„Pro boha věčného vás prosím, nevyhánějte mne! Vy mně béřete můj život, já nemám, co bych do úst dala, a jsem po nemoci!“

Matka bědovala, až se stěny otřásaly jejím pláčem a lkáním. Lomila rukama, líbala faktoru a principálu kabát – dokládala se bohem, všemi svatými, vše nadarmo. Pan principál odešel z pokoje neohlídnuv se ani za ubohou žebračkou, a faktor zašel do druhého komptoru.

Moje matka nešla z místa. Jednalo se tu o její živobytí. Ve svém pohnutí nemohla si ani pomysliti, co se asi stane, kdyby práci více nedostala; puzení toliko přírody v ni blažené poukazalo ji k tomu, aby vytrvala. Klečela po celou tu dobu a nehnula se z místa.

Když faktor opět vstoupil, nemohla více promluviti.

Úzkostí a strachem, že nedosáhne snad, zač prosí, začaly se jí másti smysly. Chtěla opět svou prosbu přednésti, avšak slova její byla přervaná a nesrozumitelná.

Faktor zazvonil. Do komnaty vstoupil vrátný.

„Vyhoďte tu babu a nepusťte ji sem nikdy více!“ poručil svým surovým hlasem.

Vrátný první chvíli se zpečoval. Lekl se bledé a uplakané, bolestí rozervané tváře ubohé stařeny. Bylo mu té bídačky líto.

„Pojďte, babičko, pojďte, vám je nanic, pojďte ven!“ domlouval jí. Stařenka se sotva zvedla. Třásla se jí kolena.

„Tedy musím umříti hlady!“ vzlykla polohlasem a zakývala v smutné zoufalé resignaci šedivou hlavou.

„No, pánbůh tam na nebesích nedá vám štěstí!“ zašeptala; pak jako by se byla slov svých ulekla, rychle se poopravila: „Odpusť mi, milý bože, že jsem tvé svaté jméno vzala nadarmo!“

Vrávorala se ke dveřím. Vrátný měl ji co držet, ubohá stařenka sotva stála na nohou. Cítila, že kráčí smrti v ústrety.

Vrátný ji dovedl až před fabriku.

„Můj ty Ježíši Kriste,“ vzlykla, „moje naděje jsou zklamány! Já nemám, co bych dala do úst, a slabost těla mi vadí, abych šla někam jinam do práce…“

Vrátný zaslzel. Vytáhnul z kapsy dvougrošák a strčil ho stařence do ruky.

„To vám půjčím na chleba, babičko; až se uzdravíte, dáte mi to zase.“

Rozloučil se s ubohou stařenkou. A moje matička doplahočila se ve smrtelných úzkostech domů. Potřebovala k tomu celého půldne. Byl to její první zápas smrti. A smrt z hladu, tož byla výsluha ubohé mé matky za dvacetiletou poctivou práci.

A já jsem zíral v to vyhaslé oko, v ty vyzáblé, zimnicí vyprahlé tváře, na ty stažené rty – a věděl jsem, že umřela matka má, poněvadž jí vzali práci.

Ti lidé, jižto plýtvají tisíci, nedopřáli ubohé žebračce několik grošů, aby zachovala si svůj bídný život! A když vepsala ruka smrti kletbu v tu ztrhanou tvář mé matky, tu jsem ji pochopil, přistoupil jsem k mrtvole a sňal jsem tu kletbu přísahou, že pomstím vzdechy zoufalství jejího. Bůh mi budiž milostiv, já ji splním!...

Otázky k textu

1. Do jakého slohového útvaru byste ukázku zařadili? Charakterizujte ho.
2. Jak se ke stařeně zachovali její zaměstnavatelé po dvaceti letech? Srovnejte tehdejší a dnešní situaci.
3. Posuďte ukázku ze strany vypravěče, jak této formě říkáme, kterou další znáte?
4. Vyhledejte v textu číslovky a určete jejich druh.
5. Na základě ukázky vysvětlete zásady grafického záznamu přímé řeči.

Jakub Arbes (1840 - 1914)

Ve Smíchově strávil celé mládí, navštěvoval farní školu na Malé Straně. Pocházel z chudých poměrů a měl se učit obuvnictví, ale protože měl dobré známky, šel nakonec studovat polytechniku, stal se však žurnalistou. Byl redaktorem novin Národní listy, za své články byl německou porotou odsouzen na 15 měsíců vězení, po vypršení trestu se do Národních listů již nevrátil. Stal se dramaturgem Prozatímního divadla, později spisovatelem.

Jeho vzorem byl Neruda a Mácha. Psal romaneta - krátký útvar, rozsáhlejší povídka s napínavým dějem. Měl vztah k dělnické otázce, studoval utopický socialismus.

Dílo:

Svatý Xaverius - romaneto, řeší se záhada obsažena v obrazu v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Vyprávění spisovatelova přítele, který chtěl rozluštit tajemství Balkova obrazu, ve kterém má být zakreslena mapa k pokladu. Nechává se zavřít v kostele přes noc a pak jdou spolu vykopat poklad na Smíchov. Přestože nic nenachází, hlavní hrdina stále hledá poklad a myslí jen na něj, mezitím je zatčen a

uvězněn za věc, kterou neprovedl a umírá ve vězení. Než zemřel, poznal, že největším pokladem je trpělivost, vytrvalost a snaha dodržet svá předsevzetí.
Newtonův mozek - romaneto, řešení stroje, který je rychlejší než světlo. Kamarád hlavního hrdiny jde do války a je zabit. Hlavní hrdina má potom sen, že kamarád dostal Newtonův mozek, sestrojil stroj času a spolu s ním podnikl cestu do minulosti. Zjistil, že dějiny lidstva jsou dějinami válek. Protiválečné dílo.
Štrajchpudlíci – prostředí smíchovských tiskařských dělníků a jejich existenčních problémů. Je to román.

Ukázka

Svatý Xaverius

Sedě ve zpovědnici viděl jsem vše, co dělo se asi v třetině lodi chrámové, aniž bych byl viděn, a již jsem chtěl také chrám opustit, když mimo nadání cosi zvláštního moji pozornost upoutalo. K postrannímu oltáři, na němž se nalézá obraz svatého Xaveria, přistoupil volným krokem mladý bledý muž v černém elegantním obleku, a kleknuv na klekátko před oltářem, sklonil hlavu do obou dlaní.
Zatím byl kostelník došel až ku vchodu chrámu. Zanedlouho slyšel jsem rachotiti zámek. Nebylo pochybnosti, že kostelník vyčkav, až poslední lidé opustili chrám, zavřel hlavní vchod. Opět za několik okamžiků viděl jsem kostelníka jíti nazpět od vchodu chrámu k hlavnímu oltáři a do sakristie; slyšel jsem rachot klíče a zamykat dvéře, načež nastalo v chrámě hrobové ticho, rušené jen přitlumeným lomozem z ulice.

Byl jsem tedy s neznámým, několik kroků přede mnou před oltářem klečícím mužem v prostranném chrámě o samotě. Místo na obraz sv. Xaveria zadíval jsem se nyní na neznámého, jehož přítomnost v chrámě nemohl jsem si nikterak vysvětlit.

Bylo mi jaksi nevolno, že neopustiv chrám, dokud byl čas, dal jsem se s neznámým člověkem, jehož úmyslů jsem neznal, zavříti do kostela, v kterémž je tolik bohatství nahromaděno.

Jak snadno mohlo na mne padnouti nejhrubší podezření, kdybych byl v chrámě dopaden, neboť tolik je jisto, že by mi nikdo neuvěřil, že opozdil jsem se v svatyni, jsa zahloubán v myšlenky před obrazem sv. Xaveria jako zbožný křesťan, jenž na modlitbách zapomíná na vše, co se kolem něho děje.
Chtěl jsem tedy pospíšit za kostelníkem, jehož hlas bylo ještě ze sakristie slyšeti; v okamžiku však, když jsem vstal, vzpřímil se také přede mnou klečící neznámý muž a překazil tak můj úmysl. Několikráte přešel zamyšlen před oltářem, a postaviv se pak proti oknu, zadíval se na oltářní obraz. Stál mezi mnou a obrazem, kterýž, jak se zdálo, poutal veškerou jeho pozornost.

Dlouho stál nepohnutě, a jelikož byl obličej jeho obrácen k obrazu, viděl jsem tvář jeho jen zčásti; avšak vždy, kdykoliv jen poněkud se pohnul nebo zraků svých z obrazu odvrátil, zhlédl jsem tvář jeho v profilu. Pozornost, kterou věnoval obrazu, byla velmi nápadná; nedívalť se naň pouze s jistotou znalce, jenž byl obraz už nesčíslněkrát viděl, nýbrž tak zkoumavě, jako by chtěl vypátrati nejtajnější motiv malířův.

Vida neobyčejnou pozornost, kterou neznámý muž věnoval mistrovskému dílu Balkovu, umínil jsem si setrvati na svém místě. Mladý muž počal po chvíli opět přecházeti před oltářem; čas od času přejel si rukou čelo, jako by chtěl trapnou jakousi myšlenku zaplašit, brzo svěsil hlavu, brzo ji zase vzpřímil. Zpočátku

přecházel před oltářem volným krokem, později však vždy prudčeji, až posléze náhle se zastaviv, pohlédl zběžně na obraz, a prudce ke mně se obrátiv, svěsil hlavu k prsoum a zadíval se upřeně před sebe k zemi. Viděl jsem mu nyní přímo do tváře, takže kdyby byl oči jen pozvedl, byl by mne musil zhlédnouti. Neznámý však stál dlouho nepohnutě.

Učinil jsem po jeho příkladu, toliko s tím rozdílem, že jsem z něho oči nespustil. Jenom jednou zalétl zrak můj na obraz umírajícího sv. Xaveria a ihned svezl se zase na neznámého, leč v okamžiku tom se mi zdálo, jako by mě byl zklamal zrak: tvář Xaveriova byla tatáž jako tvář přede mnou v myšlenkách pohříženého muže.

Totéž nízké čelo, tentýž nos, táž brada, tytéž rty. Slovem celý výraz obličeje, jako by byl muž ten malíři obrazu sloužil za vzor. Zkoumal jsem podobnost tu bedlivěji; čím déle však jsem se díval z obrazu na muže a z muže na obraz, tím nápadnější byla mi podobnost obou tváří. Spočívaloť v obou cosi nevýslovně trpkého, a přece zase cosi neodolatelně přesvědčujícího, že nelze nabýti klidu a dojíti spasení jinak kromě skálopevnou vírou, že myšlenka, kterou se zanášíme a která je nám vším, posléze přece stane se skutkem, byť byla i lživou a klamnou…

Nápadná tato podobnost svatého Xaveria s neznámým mužem učinila na mne v pustém chrámě zvláštní dojem. Byloť mi již dříve jaksi nevolno; nyní počala nevolnost přecházeti v jakousi nevysvětlitelnou úzkost.

Otázky k textu

1. Jak vnímá vypravěč muže v chrámě a proč?
2. Vyhledejte křesťanskou odbornou terminologii a vysvětlete ji.
3. Čeho si hlavní hrdina všimnul v kostele?
4. Rozeberte členění textu.
5. Vyhledejte vztažná zájmena.

11. Česká literatura 70. - 80. let – ruchovci a lumírovci

- růst hospodářské moci českého měšťanstva, staročeské křídlo zastávalo politiku pasivní rezistence, mladočeské křídlo bylo aktivní, se zájmem o dělnickou třídu,
- **ruchovci** - národní škola seskupená v roce 1868, vydávali almanach Ruch, později se sdružovali kolem časopisu Osvěta, hlavní myšlenky - cíle literatury podřídili národnímu zápasu, slovanská myšlenka, historismus, vlastenectví, zájem o venkov a selství, domácí tradice, představitelé: Eliška Krásnohorská, Svatopluk Čech,
- **lumírovci** - literární skupina se soustředila kolem časopisu Lumír, kosmopolitní zaměření, navázali na májovce v úsilí o světovost české literatury, četné překlady,

snaha povýšit českou literaturu na evropskou úroveň, představitelé: Josef Václav Sládek, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer.

Ruchovci

Svatopluk Čech (1846 - 1908)

Pocházel z rodiny hospodářského úředníka z Benešova, byl nejstarší ze 16 dětí, v 9 letech opustil domov a odešel na gymnázium do Litoměřic, pak vystudoval právnickou fakultu v Praze. Již za studií psal verše, původně mnoho vědomostí čerpal z vlastní knihovny doma u rodičů. Později se stal redaktorem časopisu Květy a Lumír. Byl samotář, neoženil se a věnoval se literatuře a cestování (Dánsko, Itálie, Kavkaz, Krym, Francie).

Dílo:
Lyrika
Jitřní písně - vlastenecká poezie, sociální lyrika, veršované satiry, básně mají meditativní charakter, nabádá ke svornosti a pracovnímu nadšení stejně jako další sbírka.
Nové písně
Písně otroka - alegorická skladba, kdy český národ je považován za otroka v rakouském útlaku.
Epika
Husita na Baltu - historické téma, epos, srovnává husitské války s bouří v mezilidských a přírodních vztazích.
Evropa - alegorická skladba, loď s politickými vězni pluje do vyhnanství, na lodi dojde k rozporu, autor však nechává spor nevyřešen a loď vybouchnout.
Slavie - slovanská otázka, víra a úloha Slovanů.

Venkovská epika

Ve stínu lípy - veršované povídky.
Lešetínský kovář - odpor proti německému kapitálu, kovář padne.
Sekáči - život zemědělských dělníků, kteří pracují na velkostatcích a jsou vykořisťováni.

Satirická epika

Hanuman - líčí opičí stát, satira na politický režim Rakouska – Uherska.
Petrklíč - obě satiry se vysmívají přejímání některých cizích prvků.

Próza

Pravý výlet pana Broučka do Měsíce

Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století - tzv. satirická broučkiáda, kritizuje měšťáka, kterého představuje pan Brouček - hlupák a zbabělec. Příběh začíná v hospůdce Na Vikárce, kde pan Brouček popíjel a kumpánům vyprávěl o podzemních chodbách, o nichž se dočetl. Když odešel, propadl se do podzemní chodby, po dlouhém putování se dostal ke dvířkům, za nimiž nalezl bohatou pokladnici krále Václava IV. Pak se dostal na ulici a potkal člověka, který mu tvrdil, že je rok 1420, podivoval se oblečení pana Broučka, pozval ho domů, kde ho hostil a seznámil s přáteli. Broučkovi se líbila hostitelova dcera Kunka. Potom se musel převléci do husitského oděvu a vyrazili do ulic, ale cestou se jeho přítel ztratil a musel na Vítkově pomáhat při budování náspu. Brouček se setkal s Janem Žižkou, který v něm poznal zběha a odsoudil ho k upálení v sudu. Vše se však odehrálo jen ve snu, kdy opilý Brouček spadl do sudu, z něhož ho vysvobodil hospodský z jeho oblíbené hospůdky.

Ukázky

Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století

Hrůzný a zároveň unášející byl pohled na ten zvláštní průvod, na tu pestrou směs rozmanitých odění a rouch dosud prachem pokrytých a krví potřísněných, na ty tváře nadšené a vítězným jasem zářící, na tu spoustu zkrvavených sudlic a cepů, ježících se a trčících nad vlnami té bouřlivé živé řeky, z níž se ozývaly řinčivé zvuky zbraní, hřmot kročejů, dusot koní, zpěv a plesné pokřiky, splývající s mohutným hlaholem pražských zvonů v jedinou velkolepou hymnu radosti a slávy.

Středem nejhlučnější oslavy byl arci bratr Žižka. Dívky házely čerstvé kvítí před jeho koně, matky zdvihaly vysoko své dítky, ukazujíce jim božího hrdinu, starci vznášeli k němu s žehnáním ruce, jásot a chvála odevšad burácely mu vstříc.

Právě nablízku zástupu, v němž jedva držel se na nohou nejnešťastnější, bezděčný účastník této slavnosti, náš ubohý spoutaný Brouček, zastavil Žižka na chvíli svého koně a zvolal po svém prostém, jadrném způsobu povzneseným, zvučným hlasem, z něhož se ozývala síla ryzího, hlubokého zápalu a vroucí, upřímná zbožnost: „Milí bratří! Nechvalte mne, ale chvalte Toho, jehož jsme my všichni pouhými nehodnými nástroji. Milostivý Bůh povalil slabou rukou naší nepřátele své i naše, protivníky pravdy a našeho jazyka českého i slovanského. Pán všemohoucí, svatá naše záštita, porazil a zetřel mrzkou pýchu jejich. Jemu buď proto čest a chvála na věky věkův, amen!“

„Amen! Amen!“ zaburácelo kolem jako jedněmi ústy.

Tu padl zrak Žižkův na spoutaného Broučka.

„Jakého tu máte zajatce?“ tázal se.

„Jali jsme ho v městě," oznamoval vůdce jezdců, „on volal, že jest Němec papeženec. Omlouval se, že tak volal ze strachu, maje nás podle ukořistěných korouhviček s křížem za německé křižáky. Jistil pak, že jest Čech a husita, zprvu vydávaje se za pražana, ale když jsme ho chtěli vésti na radnici, pravil zase, že náleží mezi tábory. Protož vedeme jej k tobě, abys nad ním soudil sám."

Jedno oko táborského vůdce pronikavě spočinulo na zajatci, žíla na čele Žižkově naběhla a mohutný jeho hlas zahřměl: „Ha, nepoznal jsem ho dříve v pitvorném tom přestrojení. Pohleď, bratře Chvale, není-li to zrádce ten ošemetný, kterého jsme včera po boji na Špitálském poli mezi sebe přijali a který dnes, ve chvíli nejtěžší, z hory Vítkovy zbaběle utekl!"

„Věru, že jest!" vzkřikl Chval z Machovic, jedoucí v průvodu za Žižkou. „Ani já nepoznal jsem ho dříve v té dvorné mumraji. Padouch ten včera nestoudnými lžemi mne a kněze Korandu zaslepil, že jsme ho mezi bratry přijali. Bájilť drze, že na Špitálském s pražany statečně bojoval a že po mnohých letech z ciziny se vrací, aby rodákům pomáhal v těžkém zápase. Dnes mužnost svou na hoře Vítkově skutkem nejlépe dokázal a kdokoli jen v tuto chvíli naň pohlédne, pozná ihned, jaký jest hrdina! Haha!"

Zraky všeho množství spočívaly s opovržením, úžasem a hněvem na zajatci přepodivně oblečeném, který neměl v okamžiku tom opravdu ani špetky bohatýrského vzezření. Byl bled jako křída a třásl se na celém těle jako osikový list.

Vtom prodral se zástupem zavalitý vousatý venkovan v režné haleně a hrubém slaměném klobouku, s pokrvácenou těžkou palicí v ruce.

„K táboru že se přidal nešlechetník ten po boji včerejším?" křičel venkovan, v němž asi čtenář poznal Žatečana Vacka Bradatého. „Slyšte: Malou chvíli před bojem tím, přišed jako host Janka od Zvonu do krčmy mezi nás, když jsme se o kněžské plachty svadili a potkli, ornátů horlivě se zastával a táborům beranů spílal, že bych byl málem tuto pohanu palicí svou na něm ztrestal."

„A nám hned po boji pravil, že ornáty zamítá, a proto od pražanů ustupuje," zvolal hejtman Chval v největší nevoli.

„Nevěřím, by Praha mohla zrodit takovou ohavu!" ozval se z davu Vojta od Pávů jako nový svědek proti Broučkovi. „V hrdlo zajisté lhal, namluviv nebožci Jankovi od Zvonu, že jest Pražan rodilý a že z ciziny domů se vrací. Jistě cizák jest nebo poběhlík bez domova, který lstivě vloudil se do Prahy a do tábora Žižkova, aby tu špehařské služby konal Zikmundovi!"

„Zabte lotra!" zaburácelo vůkol rozlíceným lidem.

„Přísahám – přísahám – že nejsem špehoun. – Kdyby tu byl jen Domšík! Jsem Čech a Pražan. – Milost – milost!" úpěl pan Brouček, padaje na kolena a jektaje zuby.

„Buď kdo buď, smrti nejohavnější jsi hoden, zbabělče a pokrytče ničemný!" rozhodl Žižka. „A jsi-li vpravdě Čech, tím spíše musí tě vyhladiti spravedlivý hněv rodáků, jimž pro hanbu jen žiješ a potupu. Hned poprvé vida tebe, soudil jsem, že sloužíš více břichu svému nežli Bohu, ale nyní poznávám, že nemáš Boha žádného, že nic není tobě svato a draho kromě mrzkého prospěchu bídného těla tvého, pro kterýž hotov jsi každému po libosti zapříti Boha, pravdu, bratry, matku, rod a jazyk svůj. - Budiž vyhlazen z této země, kteréž jsi ohavou a poskvrnou!"

„Smilování!" sténal pan domácí, šoupaje se po kolenou, a pak náhle v zoufalém odhodlání zakoktal: „Proboha! - Slyšte – přátelé – vždyť ani nepatřím – do vašeho věku – vždyť jsem se narodil v devatenáctém století – jsem váš pra-pravnuk – a jenom zázrakem nepochopitelným dostal jsem se mezi vás – do daleké minulosti!"

Překvapené davy pohlížely naň chvíli v němém ustrnutí. Konečně promluvil Žižka: „Ha, babský strach pomátl tvůj rozum. Šílená jest myšlenka, že by člověk dalekých příštích věků přišel mezi dávné předky své, a kdyby se i mohl státi neslýchaný ten div - toho bohdá nikdy nebude, abychom takové měli potomky!“

Máchl prudce rukou nad odsouzencem a pobídl znovu bělouše k jízdě. „Upalte ho!“ dodal hněvivý Chval a jel dále za Žižkou s ostatním průvodem.

„Upálíme ho!“ vzkřikl zuřivý dav a shrnul se na ubohou, nevinnou oběť.

„Smilujte se! Smilujte se!“ žebronil úpěnlivě pan Brouček.

„Pro zbabělce a zrádce nemáme smilování!“ zvolal tvrdě Vacek Bradatý. „Marně skuhráš o bídný život svůj, jehož bohem jediným byl zajisté břich a svatyní plný sud!“

„Tak-li tomu, budiž i sud rakví jeho!“ navrhoval někdo z davu.

„Dobře díš. Upalme ho v sudě!“ přisvědčovalo bouřlivě množství a –

Pero mi padá z ruky. Zdráhá se dokresliti příšerný výjev. Ale povinnost spisovatelská velí, abych provodil hrdinu svého až do strašného konce středověkých jeho dobrodružství a doplnil tou šerednou črtou svůj věrný obraz dávné doby, v níž ku skvělým zářím družily se tím temnější stíny. Ostatně mohu následující děj naznačiti jen v několika hlavních, příšerných rysech. Pan domácí připomíná si tuto katastrofu jen mlhavě jako nejstrašnější sen svého života; úzkosti smrtelné kalily mu smysly, že jen kose a nejasně vnímal všechny okolnosti strašného děje.

Polomrtev byl dovlečen za křiku a lání davu ku pranýři na Staroměstském náměstí – lid snesl tam za chvíli hromadu polen a slámy – práčata přivalila veliký sud – zaslechl ještě jako v mrákotách, že vyvalili sud ten z Pekla (pivovar ten byl hoden svého jména!) – ozval se praskot dřev, by šlehly rudé plameny a příšerně ozářily strakatý středověký dav, jímž se prodrala ohyzdná babice, čímsi nad hlavou máchajíc a zlobně spílajíc: „Dobře tak! Upalte zlého čarodějníka! He, tuto vrhám k němu na hranici pekelnou krabičku s kouzelnými slovy a ďábelské koření, kterým začaroval náš dům, že stal se příbytkem neštěstí. Jdi k satanu, ohavný kouzelníku, jemuž jsi zapsal černou duši svou!“ – Nato podnikl pan Brouček poslední marný zápas s lítými katany, kteří ho svázaného vstrčili do sudu – naposled zdálo se mu, že zahlédl v otevřeném okně domu Domšíkova smutnou tvář spanilé Kunky – pak objala jej tma, zabušily palice, vrážející nad ním víko v otvor sudu, sud začal se s ním valit blíže k praskajícímu ohni.

Mrákoty obestřely jeho mysl a jen jako vzdálená hvězda zamihla se těmi chmurami ještě líbezná představa Domšíkovy dcery; zakalený duch upjal se k ní bláhově jako k poslednímu zásvitu naděje a z prsou vydral se chroptivý, zoufalý hlas: „Kunko! Kunko!“

Otázky k textu

1. Charakterizujte postavu pana Broučka a doložte na ukázce.
2. Které pasáže působí komicky?
3. Jak lidé vnímali postavu Jana Žižky?
4. **Nejnešťastnější** – proveďte slovotvorný rozbor.
5. Zdůvodněte dvojí pravopis ve slově **pražan x Pražan**.

Písně otroka

V bázni boží na rohoži
šedý rab si hoví syt,
za svůj hrnec ztuchlé rýže
poníženě důtky líže,
jimiž tisíckrát byl zbit.

Za posměchu tretu z plechu
na hruď zavěsil mu pán,
a náš dědouš v dětské pýše
nad námi pne hlavu výše,
že je rabům za vzor dán.

Dvé jen v žití hvězd mi svítí:
pána mého čest i zisk;
za to, vizte, na otroka
z přejasného Jeho oka
paprsk přízně vzácné trysk.

Jak se tělo blahem chvělo,
slzou štěstí vlhnul zrak,
když mu na šíj rabstvím křivou
vlastní rukou milostivou
zavěsil Své přízně znak!

Díky vroucí, přehoroucní
hrudí slastně zavlály,
když jsem pochýlit směl k zemi
čelo v Jeho šatů lemy,
zulíbat Mu sandály.

Vůle boží za podnoží
určila nás Jeho pat;
pějme hymny k Jeho chvále,
a kdo neplazí se stále
v prachu před Ním, budiž klat!

Kéž mé tělo kdysi stlelo
pod stopami Jeho drah,
pode prahem k Jeho kobě,
aby šlapal ještě v hrobě
raba Svého prach!

Otázky k textu

1. Vysvětlete pojem rab.
2. Jaká je hlavní myšlenka této básně – doložte na ukázce.
3. Zdůvodněte pravopis velkých písmen.
4. Je báseň psána vážným tónem? Proč?
5. Jakou dobu popisuje tato báseň?

Eliška Krásnohorská (1847 - 1926)

Byla kritička a překladatelka.

Dílo:
- psala zdařilá libreta k operám: **Hubička, Tajemství, Čertova stěna.**

Lumírovci

Josef Václav Sládek (1845 – 1912)

Byl lumírovec, pocházel z rodiny zednického mistra na Berounsku, studoval v Praze cizí jazyky, ale studia nedokončil a odjel na studijní cestu do Ameriky, kterou mu umožnili jeho přátelé z Národních listů za příspěvky do novin, strávil tam dva roky, po návratu se stal redaktorem časopisu Lumír a profesorem angličtiny na Československé obchodní akademii. Byl dvakrát ženatý, první žena zemřela, což se odrazilo i v jeho díle, velký vliv na jeho tvorbu měla i dcera Helenka z druhého manželství. Žil převážně v Praze, občas na venkově, umírá ve Zbiroze. Přeložil 33 Shakespearových dramat, dále překládal z ruštiny, polštiny, maďarštiny, dánštiny a angličtiny. Byl zakladatelem poezie pro děti.

Dílo:
Básně – obrazy z cesty za oceán, útlak Indiánů, nesvoboda vlastního národa v rámci Rakouska, intimní lyrika, smrt první ženy, **Na hrobech indiánských** – zde vyjadřuje své okouzlení americkou přírodou, především ale ohromení nad demokracií, která pro dolar neváhá nemilosrdně likvidovat původní obyvatelstvo.
Jiskry na moři – lehce intimní poezie, smrt první ženy, stesk po vlasti.
Světlovou stopou – první část je lyrická, další epické, říká, že kapitalismus ničí prostého člověka.
Na prahu ráje – vztah k domovu a prostému lidu, dětství, vzpomínky, rodný kraj, minulost i přítomnost.
Sluncem a stínem - realistický pohled na život, zamyšlení nad životem, láska, smrt ženy, radost z druhého manželství.
Selské písně a české znělky - kapitalistické poměry na vesnici, idealizace selství.
Skřivánčí písně
Zlatý máj
Zvony a zvonky – poslední tři sbírky jsou určeny dětem, všechny sbírky pro děti mají malebný, zpěvný, dobře zapamatovatelný verš.

Ukázky

České písně
Byli jsme a budem

Byli jsme a budem,
jak jsme byli dosud,
ranami a trudem
nezlomí nás osud.

Přes vln burné vzteky
na své české skále
bili jsme se věky,
bít se budem dále!

Prapory jsou zdrány,
krov je hříčkou hromu,
přec jen budem pány
my ve vlastním domu.

Ať se moře pění
v krve proudu rudém,
vzdorni, nezlomeni,
byli jsme a budem!

Selské písně a české znělky

Velké, širé, rodné lány…

Velké, širé, rodné lány,
jak jste krásny na vše strany,
od souvratě ku souvrati
jak vás dnes to slunko zlatí!

Vlavé žito jako přehy,
květná luka plná něhy,
na úhoru, v žírné kráse
pokojně se stádo pase.

Nad vámi se nebe klene
jako v květu pole lněné,
nad lesy jen z modrošíra
pára v tichý déšť se sbírá.

A jak slunce vás tak zahřívá –
a jak cvrček v klasech zpívá,
v šíř i dál, vy rodné lány,
buďte vy nám požehnány!

Otázky k textům

1. O jakou lyriku se v obou případech jedná?
2. Určete druhy rýmů.
3. Vyhledejte poetismy.
4. Vyhledejte slova, která mají v dnešní době jinou podobu.
5. Vyhledejte figury.

Jaroslav Vrchlický (1853 - 1912)

Vlastním jménem Emil Frída, pocházel z Loun, otec měl malý obchod, ale syna poslali ke strýci, kde na něj měla velký vliv jeho babička, která rozvíjela jeho literární

talent, dočasně byl vychováván i na faře, pak studoval filozofii, dějepis a francouzskou literaturu. Na studiích se seznámil s Winterem, Sládkem a Jiráskem a založili skupinu lumírovců.

Později odešel do Itálie, kde pracoval jako vychovatel. Stal se profesorem na univerzitě a dostalo se mu vysokých poct i v zahraničí. V roce 1908 – bolesti hlavy, mrtvice, viděl dvojmo, nemohl číst, 1912 opět mrtvice a ochrnul na prvou polovinu těla. Zemřel po těžké nervové chorobě v Domažlicích. Napsal 83 básnických knih, 83 překladů, divadelní hry, literární studie, články a recenze do časopisů. Překládal z 18 národních literatur – francouzština, italština, španělština, angličtina, němčina, polština, maďarština, norština.

Dílo:
Lyrika
Z hlubin - smutek, osamělost, opuštěnost, milostná lyrika, básně tvoří příběh pomíjivosti lásky, naděje, vzpomínky.
Sny o štěstí - láska, krása, štěstí, radost, víra v budoucnost.
Duch a svět
Zlomky a epopeje - lyricko-epické skladby, historické téma, optimistický náhled.
Strom života - tato sbírka dokumentuje předcházející krizi, našel smysl života v práci.
Okna v bouři – manželská krize, smutek, rezignace, hořkost, samota, experiment.
Drama
Noc na Karlštejně - zhudebnil Fibich, viz filmové zpracování, autor zde použil informaci, že Karel IV. postavil Karlštejn jako hrad, kam nesměly ženy, ale tato informace není pravdivá.
Kritika
O Kytici
O Čechovi
O Nerudovi

Ukázky

Okna v bouři

Za trochu lásky…

Za trochu lásky šel bych světa kraj,
šel s hlavou odkrytou a šel bych bosý,
šel v ledu – ale v duši věčný máj,
šel vichřicí – však slyšel zpívat kosy,
šel pouští – a měl v srdci perly rosy.
Za trochu lásky šel bych světa kraj,
jak ten, kdo zpívá u dveří a prosí.

Zlomky epopeje

Spartakus

Řím oddych sobě zhloubi. Otroků
již vzpoura zlomena mocí,
lstí, svárem, řadou dlouhých útoků
a bojem ve dne v noci.

Na cestách všude jen krev a krev a krev,
i slunce v krvi se ztrácí,
zní mroucích ston a poraněných řev,
dnes vojsko těžkou má práci.

Šest tisíc křížů musí řadou stát,
ku Kapui kde cest,
číš ověnčenou by moh pozvedat
dnes vítěz zpupného města.

Šest tisíc křížů v tmavé nebe ční,
šest tisíc mrtvol s nich visí,
a z města jek orgie divoké zní
a v stony mroucích se mísí.

Vtom Krésus rázem dělil fóra dav,
svým hlasem přehlušil vřavu:
„Kde Spartakus jest? Tisíc jiných hlav
rád za jeho dám hlavu!“

„Ten mrtev,“ dí otrok, „v zápasu vír
s odvahou, sílu jež budí,
se vrhnul první, pravý bohatýr –
kdes leží s viklanou hrudí.“

„Sem s mrtvolou!“ hřmí Krésus. „První všech
ta na kříž budiž vbita!“
A nastal v davu shon a ruch a spěch
a smečka otroků hbitá

již vleče zahalené v krev a prach
Spartaka mohutné tělo,
na první kříž s ním sterý paží vzmach…
však třikrát dolů jim sjelo.

A provazy jej spjali, řetězy
a hlavu na dřevo vbili
a potom, jak se sluší vítězi,
ve tvář mu plili a pili.

Číš zněla v orgie hlahol a smích
k oslavě panského Říma,
jenž zkrušil otroků odboj a pych.
Tvář reka tiše dřímá.

Je psán v ní hluboký, vítězný klid,
jen v oku otázka klíčí:
Ó lidstvo, nežli vzplá jitra ti svit,
co křížů ještě se vztyčí!

Otázky k textům

1. Vyhledejte v prvním textu nástin myšlenkových protikladů.
2. Vyhledejte v obou textech figury.
3. Co víte o postavě Spartaka?
4. Proč si autor vybral historické téma a postavu Spartaka?
5. Najděte v textu zvolání a vysvětlete jeho funkci.

Julius Zeyer (1841 - 1901)

Jeho otec měl obchod se dřívím, byl hmotně zajištěn, otec si přál, aby převzal jeho obchod, ale Julius nechtěl, proto byl obchod po otcově smrti rozprodán a Zeyer se věnoval literatuře. Zapsal se soukromě na Sorbonu v Paříži, ale neuspěl díky matematice. Jeho život nebyl klidný a vyrovnaný. Vystudoval filozofii a dějiny umění a jazyky.

Byl vychovatelem v Rusku, hodně cestoval a nakonec žil v ústraní. V dílech si vysnil vlastní svět, který byl vzdálený od reality. Zřejmě byl homosexuál či bisexuál, o čemž svědčí i jeho korespondence hovořící o tajemství, osamělosti, smutku a vyděděnosti ze společnosti.

Dílo:
Vyšehrad - z našich dějin, poezie.
Karolínská epopeja - podle starofrancouzského cyklu o Karlu Velikém a jeho rytířích.
Román o věrném přátelství Amise a Amila - bretaňská tematika z dějin.

Jan Maria Plojhar - vrchol tvorby, psychologický, autobiografický a sociální román.
Dům U Tonoucí hvězdy – povídka, hlavním hrdinou je český lékař působící v Paříži, který obdivuje Dům U Tonoucí hvězdy. Poté se v nemocnici setká s dalším hrdinou Slovákem Rojkem. Novela končí tragicky – dům vzplane a uhoří v něm hrdina Rojko a další obyvatelky - stařeny z „klece tří pomatených". Je zde líčena beznaděj, celá novela je ponurá a mystická.
Tři legendy o krucifixu – tři samostatné legendy, které spojuje náboženská tematika a kříž s ukřižovaným Kristem.
Radúz a Mahulena – drama, pohádka ze slovenského prostředí, zhudebněna J. Sukem, Radúz při lovu zabloudil a pronásledoval bílého jelena, který patřil Mahuleně, za což byl přikován ke skále matkou Mahuleny - Runou, která kdysi milovala jeho otce, ale on dal přednost jiné ženě. Mahuleně bylo Radúze líto a zamilovala se do něj, sebrala matce klíče od pout a milého pustila. Runa vše odhalila a zápasila s Radúzem, ten ji přivázal za vlasy k větvi a ona proklela Mahulenu – políbí-li Radúze jiná žena, zapomene na ni. Při návratu matka Radúze políbila a on vše zapomněl, Mahulena se proměnila v topol, kde ztrápený Radúz trávil mnoho času. Jeho matka ho chtěla podtít, ale vytryskla z něho krev a kapka padla synovi na čelo, čímž se kletba prolomila a Mahulena opět nabyla svojí podoby. Runa zemřela.

Ukázka

Radúz a Mahulena

(Dějství druhé; Mahulena vysvobodí milovaného Radúza, jehož její matka Runa nechala zajmout a přikovat ke skále kvůli zabití posvátného jelena. Při jejich společném útěku je však Runa zastaví.)

Runa: A myslíš, že tě pustím? Ty dlouhým utrpením zeslábl jsi a já jsem silná jako muž! Ó, já tě zadržím!
Mahulena: (Vrhne se mezi ni a Radúza.): Prchni, prchni, duše moje! Prchni sám, já chráním tě!
Runa: (Tasí nůž.): Zde zmije! Zemři!
Radúz (Vytrhne jí nůž.): Což nebojíš se, že tě smete hrom? Ty krvavá a kletá!
Runa: Kéž hromem vládnu (Však na tebe se věším a zadržím tě pevně, uvidíš! Ó, třeba bodej nožem, co mi po tom, zabiješ-li mě, jen když tě držím, aby do sítě tě lapli, vlku, vlku, vlku! (Drží jej zoufale.)
Radúz (Zápasí s ní, držící její za ruku.): Při prabohu, věř, že tě smrtím! Ty sama chceš to, tedy trp – (Zvedá nůž.)
Mahulena (Zadrží mu ruku.): Radúze, ne… to nedopustím… Měj slitování se mnou… (Bere mu nůž.)
Runa (Držíc ho): Pomoc! Věrní moji, pomoc! Zde vraha držím, vraha! Ó… co váháte! Kde jste?
Radúz: Hlas její mocně zní, ah, uslyší ji v dálce a ruku z její vymknout nemohu…Dej, Mahuleno, nůž, jsme ztraceni!
Mahulena: Radúze, zemřela bych! Ó, matko, pusť nás! Slitování měj!
Radúz: Tu marně prosíš… zápas jen mě zbaví… (Zápasí s Runou.)
Runa (Zápasíc.): Mě nepřemůžeš! Pomoc, moji věrní! Kde sílu béřeš… V zoufalství? … Otroci prokletí, co otálíte?... Kdo první přijde, měj tu korunu za odměnu! (Strhne si jednou rukou diadém, vlasy její se rozpustí.)

Radúz (Ji chopí za vlasy.): Teď mám tě v moci –
Runa: Odkud síly béřeš…sketo…Pomoc! Pomoc! Ó, proklatě, ó, zabloudili v lese!
Radúz (Vezme ji kol pasu a vleče ke stromu.): Zde svých věrných tedy dočkej se, my ale spásu najdem v útěku… (Váže ji, bránící se, vlasy k silné větvi, již ona dosáhnouti nemůže.) Jsou dlouhé tvoje vlasy, díky osudu…
Runa: Buď proklet, proklet… Ještě nikdo zde!... Proč nezardousila jsem jej… a ji!... Což nelze mi ty vlasy přetrhnout?...
Radúz: Teď, Mahuleno, rychle!
Runa: Stůj, Mahuleno, slovo ještě slyš! Jsem tvojí matkou, tyto ruce tebe chovaly a z těchto prsou sála jsi svůj život! Stůj, stůj, tak velím ti!
Mahulena: Nech mě, Radúze, mně nohy kamení - .
Radúz (Vezme ji kolem pasu.): Pojď … nepůjdeš-li, pak násilím tě odvleku –
Runa: Slyš, Mahuleno, slovo jediné – pak jdi!
Mahulena: To slovo, matko?
Runa: Kletbu vrhám na tebe, kletbu těžkou, kletbu strašlivou!
Mahulena: Matko! Matko!
Runa: Kletbu na tě vrhám nejmocnější, ta půjde za tebou a štvát tě bude, štvát do smrti, jak plachou laňku smečka vzteklých psů! Nebem proklínám tě, proklínám tě zemí! Ó, země, ty jsi matkou též, ty vyslyšíš mě, ty slyšet musíš mě, bud zkáza tobě, zůstaneš-li hluchou! Má kletba silná jest jak vichr, oheň, moře! Jak slovo čarodějné, děsuplodné, jež trhá hvězdy s nebe! Mou kletbu nepřemůže ani osud!
Mahulena: Ó, zadrž, zadrž!...
Radúz: Pojď, Mahuleno… (Táhne ji za sebou.)
Mahulena: Klesám… nemohu…
Runa: Ať srdce tvoje všechna muka pozná a všechnu úzkost duše tvoje, Mahuleno! Ty žiješ v něm, on v tobě? Nuž, lásku vaši tedy proklínám! Ať zapomene Radúz tebe, ať ani nezná tě, buď cizí mu, jak cizí jsi teď mně! Ať touhou zmíráš, žalem hyneš, ať strádáš tak, že srdce tvoje, těžké jako kámen, tu jedinou jen touhu bude znát, by ponořilo se do tůně nepaměti! Až život tvůj a všechno myšlení se utrpením velkým zhroutí v neurčitou mdlobu, ať i vtom otupení strašlivém ti zbude jedno přece vědomí: tvá bolest! Žal buď tvým dechem, žal tvým chlebem, žal tvým živlem jediným!
Radúz: Ó, Mahuleno, nermuť se a pojď! Je láska mocnější než nenávist, to uvidíš!
Runa: Svůj omyl poznáš, Radúze! Má kletba padá na tebe též jak na ni! Ne menší bude tvoje utrpení, ač bolestnou ti bude záhadou! Jakmile jiné ženy celující ret se dotkne tváře tvé, tu béře moje kletba počátek! V tom okamžení zapomeneš ji, a znát ji nebudeš, svou Mahulenu, bys na ni třeba neustále hleděl! O její jsoucnosti ni stopy nezůstane v tvé čarem jaté paměti! A rána, kterou chápat nebudeš, ti bude krváceti v srdci, krváceti, až rozum tvůj se zamží trudem tvým! Ó, kletba moje stojí jako Tatry pevně! Ty slyšelas ji, země, naše matko, ty slyšelas, tvé zachvění jsem ucítila!
Mahulena (Vrhne se na zem a líbá ji.): Tak jak tě líbám, matko země, tak se mnou lítost měj a smilování! Ty nejsi matka, která proklíná, jsi matka plná něhy pro své děti, slyšelas kletbu, slyšíš též můj pláč!
Radúz: Pojď, Mahuleno. (Odvádí ji, klesající směrem, kudy ukazuje.) Jak se chvěješ, duše moje!

Otázky k textu

1. Charakterizujte postavu Runy, proč svoji dceru tolik nenávidí?
2. Specifikujte postavení Mahuleny mezi její matkou a Radúzem a stručně Mahulenu i Runu charakterizujte.
3. Ze kterého díla znáte motiv kletby?
4. Proč autor některá slova v textu opakuje?
5. Jakou roli v příběhu hraje země?

Otázky k okruhu

1. Jaký je rozdíl mezi ruchovci a lumírovci, vyjmenujte jejich představitele.
2. Který z autorů psal na pohádkové téma, co o tom díle víš?
3. Který z autorů psal o morálně silných představitelkách, uveď příklad.
4. Který autor se jmenuje Emil Frída?
5. Kam vítr, tam kabát – pro kterou literární postavu je toto přísloví příhodné?
6. Kdo je představitelem venkovské prózy?
7. Kdo ve svých dílech řeší generační vztahy a problémy?
8. Kdo psal libreta?
9. Který autor je považován za zakladatele fejetonu, charakterizujte fejeton.
10. Které spolky vznikly v 2. polovině 19. století?

12. Moderní básnické směry přelomu 19. a 20. století ve světové a české literatuře

12.1. Světová literatura

A) Atmosféra doby

- 19. století je dobou optimistického a úspěšného rozvoje, vědecké objevy, člověk je postaven před nové skutečnosti (biologie, chemie), převládá pozitivismus, jeho východiskem je názor, že skutečností je jen to, co lze dokázat pozitivně (tj. smysly zkušeností),

- koncem minulého století pak převládl vědecký naturalismus, jeho východiskem bylo přesvědčení, že základem všeho dění je hmota a život člověka je podmíněn vnějšími okolnostmi a pudy,
- nový životní pocit s sebou přináší koncem století vlnu spiritualismu = duchovnost,
- heslo umění pro umění (francouzský lartpourlartismus), umění má sloužit sobě samému, cílem je vyvolávat pocity radosti, rozkoše a krásy.

B) Umělecké směry
- na přelomu 19. a 20. století dochází ke střídání uměleckých směrů,

Symbolismus
- Francie - symbolismus - důraz na použití symbolu jako hlavního prostředku moderní poezie, ujal se zásluhou tzv. Manifestu symbolismu (1886). V básních se symbolisté zaměřovali na oblast představ snů, proniknutí k podstatě skutečnosti. Největší přínos spočíval v jedinečném rozvinutí básnické obraznosti a důrazu na hudebnost verše.
- na francouzský symbolismus zapůsobil básník a prozaik E. A. Poe (báseň HAVRAN), Ch. Baudelaire a P. Verlaine, české poezii - O. Březina, A. Sova a K. Hlaváček,
- 19. století - „symbolismus, prokletí básníci a dekadence“, prokletí básníci - P. Verlaine, Charles Baudelaire, J. A. Rimbaud, řadíme mezi ně i S. Mallarmého a Tristana Corbiéra; Jejich životní styl je nevyrovnaný, žili naplno a bohémsky, bouřili se proti vlastním rodinám i měšťácké společnosti, jejich verše odrážejí vědomí „hrůzy ze života i nadšení životem“; poezii obohatili o nové inspirační zdroje smyslnosti, nebyli ve své době pochopeni. Autoři používali nepřímé pojmenování – symboly, náznaky, obraznost. Například růže = žena, ruce = práce.

Impresionismus
- v 80. letech 19. století - malířský impresionismus (franc. impression - dojem), důraz na prvenství světla a barev - Edouard Manet, Claude Monet, A. Renoir, C. Pissarro a E. Degas, sochař Auguste Rodin a skladatel C. Debuty,
- impresionisté se snaží uvolnit smyslovou vnímavost člověka a zachytit atmosféru jedinečného okamžiku. Jazyk impresionistů bohatě využíval metafor, rýmů i eufonie, ovlivnil zejména básníky: P. Verlaina, F. Šrámka, A. Sovu a K. Hlaváčka, ale i prózu a drama F. Šrámka.

Lartpourlartismus
- konec století („fin de siécle“) - neklidné, až krizové období, zánik a zrod, vědomí destrukce a rozkladu,
- zahání básníky do světa zdání, mlhavé symboliky a mystiky = víra v nadpřirozený svět, ztotožnění se s Bohem, úsilí o „čisté umění“ (lartpourlartismus), tento životní pocit části spisovatelů je označován jako dekadence = úpadek - P. Verlaine, s. Mallarmé, O. Wilde (Anglie), Jiří Karásek ze Lvovic a Karel Hlaváček (Čechy).

Novoklasicismus
- vznikající, vzorový - první desetiletí 20. století, navazoval na klasické umění, odmítá naturalistické „kopírování“ přírody, lyrické prvky, kresbu psychických stavů i popis prostředí, podtrhoval intelekt a návrat k antickým tématům - A. Gide a P Verlaine, Otakar Theer (Čechy).

Dekadence
- znamená úpadek, tento výraz sloužil jako hanlivé označení především francouzské poezie konce 19. století, která se pohrdavě stavěla k měšťanské kultuře a tradicím, věnovala se tématům, která byla v té době tabu – násilí a zlo, neuctivý vztah k Bohu, erotika, oslava Satana a kult smrti, morbidita.

Francie

Charles Baudelaire (1821 - 1867), [šárl bodlér]

Doma mu nebylo vytvořeno dobré zázemí a kvůli otci nedokončil studia na střední škole, začal se věnovat literatuře, na jeho tvorbu měl vliv Edgar Alan Poe. Byl odpůrcem pozitivizmu i sentimentality, odsuzoval měšťáctví, žil bohémsky, okusil hašiš i opium, provokoval svým životním stylem, barvil si vlasy nazeleno, žil s mulatkou, což tehdejší společnost neakceptovala.

Ve shodě s Poem pokládal za obor básnictví krásu a byl přesvědčen, že „poezie souvisí s malířstvím, s kuchyní a s kosmetikou, možností vyjádřit jakýkoli pocit slasti nebo hořkosti, blaha nebo hrůzy ……“ V poezii má hlavní úlohu představa vtělená v působivý obraz, neboť „poezie nemá za předmět pravdu, má jen sebe samu“.

Dílo:
Květy zla - staly se trvalou inspirací moderní poezie provokující otevřenost, pobuřující cynismus, hledá krásu i v ošklivosti např. báseň **Zdechlina**, opěvuje Satana a jeho sílu, zobrazuje život ve všech podobách – v bídě, utrpení, ošklivosti.
Malé básně v próze - (1869) a literární kritiky, vydány posmrtně.

Ukázky

Květy zla

Zdechlina

Vzpomeňte, duše má, nač za letního rána,
jak stvořeného pro lásku,
jsme přišli: u cesty zdechlina rozežraná
na horkém loži z oblázků.

…

Na tuto hnilobu zářilo slunce zlobně,
jak dopéci by chtělo tu
a velké Přírodě zas vrátit stonásobně,
co spojila kdys v jednotu;

a nebe patřilo, jak zdechlina v své slávě
jako květ rozvíjí se dál.
Takový silný puch, že vy jste z toho v trávě
div neomdlela, na vás vál.

A mouchy bzučely nad břichem, z jehož hnilob
dralo se černo páchnoucích
pluků larv, valících se jako černý sirob
podél těch cárů živoucích.

To všechno klesalo a stoupalo jak vlna,
či perlilo se praskajíc;
to tělo, řekl bys, nafouklé mlhou zplna,
množí se, žije ještě víc.

Ten svět tak prazvláštní zněl hudbou, jako v dálce
peřeje nebo vítr zní,
či zrní, které se obrací na opálce
za rytmického třesení.

Tvary se stíraly a jenom snem už byly,
na dávném plátně lehýnce
hozeným náčrtem, jejž mistr v pravou chvíli
dokončí dík jen vzpomínce.

…

- A přece jedenkrát budete, není zbytí,
jak tohle svinstvo plné much,
vy, hvězda očí mých, vy slunce mého žití,
vy, vášeň má i strážný duch!

Ano! jak tohleto, královno spanilosti,
svátostmi zaopatřenou
vás dají do země práchnivět mezi kosti,
pod tučnou trávou zelenou.

Pak rcete, kráso má, těm červům, kteří v šeru
polibky žrát vám budou dál,
že božskou podstatu i tvar svých lásek věru,
ač dávno tlí, jsem uchoval!

Přeložil F. Hrubín

Ó, já tě zbožňuji

Ó, já tě zbožňuji jak noční nebe v dáli,
ty velké mlčení, ty vázo temná žaly,
tím víc tě miluji, čím víc mi unikáš,
ozdobo nocí mých, čím krutější se zdáš,
když kupíš za sebou ty míle bez milosti,
dělící ruce mé a modré nesmírnosti.

Já v stálých výpadech se plazím za tebou,
tak jako k mrtvole se plazí červi tmou,
a vzývám i ten chlad, ty stvůrná ukrutnice,
pro který líbíš se mi, krásná, ještě více.

Přeložil S. Kadlec

Odcizenec

Koho, ty záhadný tvore, máš nejraději mluv:
otce, matku, sestru či bratra?
Nemám otce, ani matku, ani sestru, ani bratra.

Své přátele?
Užíváte slova, jehož smysl mně podnes zůstal neznám.
Svou vlast?
Nevím, v které zeměpisné šířce leží.

Krásu?
Rád bych ji miloval – božskou a nesmrtelnou…

Zlato?
Nenávidím – jako vy nenávidíte Boha.

Nu, co tedy miluješ, ty zvláštní odcizenče?

Miluji oblaka - - -
plující oblaka - - -
ta dálná –
zázračná oblaka!

Přeložil Jaroslav Fořt

Otázky k textům

1. Proč autor užil u slova **Příroda** velké písmeno?
2. Vyhledejte výrazy atypické pro poezii.
3. V čem shledáváte kontrasty u první ukázky?
4. Ve druhé ukázce zdůvodněte interpunkci.
5. Jakým způsobem autor popisuje mrtvolu?

Paul Verlaine (1854 - 1891), [pól verlén]

Pocházel z rodiny důstojníka, nedostudoval práva, později pracoval jako úředník a posléze se oddal bohémskému životu, žil s Rimbaudem jako homosexuál, postřelil ho a byl 2 roky ve vězení. Jeho život se zmítal mezi alkoholem a pokáním.

Je pokládán za předního představitele francouzského symbolismu, obohatil paletu moderní poezie o nové pocity a odstíny vyzdvihl ve své tvorbě improvizaci a hudebnost, v jeho díle doznívá vliv tvorby Baudelaira. V jeho verších cítíme nostalgii, morální neklid, milostná vzplanutí a zklamání.

Dílo:
Moudrost - tato sbírka vznikla částečně ve vězení, do něhož byl odsouzen za postřelení Rimbauda, obrací se v ní ke katolictví.
Básnické umění
Saturnské básně
Galantní slavnosti

Ukázky

Básnické umění

Především hudbu! V poezii
dej přednost všemu lichému,
bez tíhy, nestrojenému,
rozptylné, vzdušné melodii!

Vol slova nečekaná, až
matoucí smyslem: jak je milý
zpěv, kde se mlhy zasnoubily
s tím jádrem, o němž zpívat máš.

Toť krásné oko pod závojem,
polední slunce s chvěním duh,
podzimní nebe, chladný vzduch,
v němž blýská se to hvězdným rojem.

My chceme básnit odstínem,
nikoli barvou. V odstínu je,
co lesní rohy zasnubuje
jen flétnám a snu zas je sen.

Pointa báseň zabít stačí,
i krutý vtip a kluzký smích,
pryč od těch zvyků kuchyňských,
kdy česnek nutí blankyt k pláči!

Zardousi, když ji v hrsti máš,
výmluvnost, přitom také rýmu
dej uzdu, mírnost neškodí mu.
Kam půjde, když jej nehlídáš?

Co všechno spáchal! Děcko hluché
či blázen černoch pro tvou zlost
našli ten haléřový skvost,
co cinká z písně slaboduché?

Především hudbu. Ta buď vším
v tvých verších, tím, co vznáší se tu
po lidské duši na odletu
k nebesům, láskám šťastnějším.

Tím buď verš, co se rozptýlilo
tvým žitím jako ranní van,
v němž voní máta, tymián.
Literatuře nech, co zbylo.

Přeložil F. Hrubín

Saturnské básně

Podzimní píseň

Ó podzime,
tak dlouze tvé
housle lkají,
mou duši tou
hrou unylou
utýrají.

Dýchaje tíž,
zesinám, když
orloj slyším,
vše je to tam,
ten žal, co mám,
neutiším.

I odcházím
povětřím zlým,
jehož svistem
jsem hnán sem tam,
jak bych byl sám
suchým listem.

Přeložil F. Hrubín

Je třeba odpouštět nám, hleďte, není zbytí

Je třeba odpouštět nám, hleďte, není zbytí.
Jenom tak budeme šťastny, a nevídáno,
jsou-li dnes hořké, trpké chvíle v našem žití,
obě si spolu aspoň zapláčeme – ano?

Ach, kéž jen smísíme, my duše posestřené,
nejasnou touhu s něhou křehkých jarních stvolů
a od žen, od mužů tam, kde se zapomene
na to, co vyhání nás, uprchneme spolu.

Buďme jak děvčátka, jež sotva něco vzruší,
ale jež nade vším jen žasnou, hlavy chýlí
a v cudném habří bledá mrou a v něžné duši
netuší, že už jim tu všichni odpustili.

Přeložil F. Hrubín

Charleroi

Přes černé pláně
jdou Permoni.
Mrak uroní pršku slz na ně.

Čím to čpí vzduch?
Obilí slehá.
Keř chodci šlehá
tvář nazdařbůh.

Domy? Spíš chýše,
či doupata.
Huť rozžatá
po nebi píše.

Co čpí to v tmách?
Vlak hřmí, zrak žasne.
Charleroi krásné,
je tvůj ten pach?

Neblahé vůně!
Cosi jako ston,
drnčivý tón
na prasklé struně.

Přístřeší sov!
Ach, pižmo potu
dělníků, co tu
tvarují kov!

Přes černé pláně
jdou Permoni.
Mrak uroní
pršku slz na ně.

Přeložil P. Kopta

Otázky k textům

1. Který básnický prostředek je pro druhou ukázku nejtypičtější?
2. Vyhledejte v druhém textu personifikaci a přirovnání.
3. Vyjádřete hlavní myšlenku prvního textu.
4. Nahraďte zájmeno **jehož** svistem tvarem ženského rodu.

5. Vyhledejte v textech zájmena a určete jejich druhy.

Jean Arthur Rimbaud (1854 - 1891), [žán artýr rembó]

Byl geniálním dítětem, celé své dílo, z něhož za života uveřejnil jen básně v časopisech, vytvořil mezi 16. a 20. rokem života v letech 1870 – 1874, část své tvorby sám zničil. Vedl dobrodružný život jako voják, potom tulák, cestoval s cirkusem po Evropě, byl i v Africe.

Ve své poezii se pokusil „vynalézti nové květy, nové hvězdy, nová těla, nové řeči“, žádal poezii „dostupnou všem smyslům“, poezii zachycující „závratě“, „něžnou krásu“, poezii „ohavné duše“, toužil stát se vidoucím.

Dílo:
Iluminace - soubor básní v próze i ve verších vydal po jeho smrti P. Verlaine.
Opilý koráb - snová báseň (v době, kdy báseň napsal, neviděl moře - fantazie, obraznost; obraz bouřlivé plavby, řetězec metafor, které přecházejí do symbolického vyjádření).

Ukázky

Opilý koráb

Když plul jsem po Řekách, jež nelítostně pádí,
tu jednou musil jsem dát sbohem lodníkům:
křiklaví divoši k nim vpadli v lodní zádi
a nahé přibili je k pestrým kolíkům.

Pak nestaral jsem se už vůbec o posádku,
jež vezla obilí, sklad bavlny a chmel.
Když mužstvo skončilo svou pranici a hádku,
tu Řeky nechaly mne plouti, kam jsem chtěl.

Přes mocné přílivy a mořské vlnobití
jsem spěchal, zaslepen jak dítě v peřině,
jak poloostrovy, jež zběsile se řítí,
když odpoutaly se a bloudí v bařině.

Hrom s bleskem házely mně svoje smolné věnce.
Pět nocí tančil jsem jak zátka na míse

na slaných hladinách, jež vězní utopence,
nedbaje majáků, jež hloupě šklebí se.

Zelený příval vod, sladší nad hořké trnky,
skrznaskrz prosákl můj pochroumaný vrak
a rozbil kormidlo, a smýval ze mne skvrnky
po mořské nemoci, jež zkalila mi zrak.

A od té chvíle jsem se koupal v širém moři,
jež bylo plné hvězd, a bez cíle jsem plul,
hltaje blankyty, do nichž se občas noří
zasněný umělec, jenž právě utonul,

potřísniv hanebně ty bledomodré víry
a rytmus světelných a třpytících se krás,
prudší než alkohol, širší než naše lýry
vypučí milostný a hnisající kvas.

Znám nebe, třpytící se pod průtrží mračen,
znám kouzlo večerů a velkých povodní,
znám jitra nadšená jak hejno vodních kačen
a časem viděl jsem to, o čem lidé sní.

Znám slunce, mystické jak rudá maska herce,
když vrhá sraženou a fialovou zář
na vlny valící se jako přes koberce,
znám slunce, příšerné jak maskovaná tvář.

Snil jsem o zelené a zasněžené noci,
o žhavých polibcích, jež víří v prostoru,
o koloběhu míz, jež mají vesmír v moci,
o modrém procitnutí zpěvných fosforů.

Po celé měsíce jsem slýchal vlnobití,
jak kravín šílenství a epilepsie,
aniž jsem pomyslil, chtěje jej utišiti,
na hada, zkroceného patou Marie.

Víte, že narazil jsem jednou na Floridy,
kde květy mísí se s očima panterů,
kde duha, napjatá pod horizontem z křídy,
ukrývá stáda lvic před zraky škunerů.

Viděl jsem prohlubně a močály, jež kvasí,
propast, kde v sítinách spí celý Leviatan,
bezvětří s vichřicí a celé zeměpásy,
svržené do jícnů jak do pekelných bran!

Ledovce, perleť vln a hnědou barvou zemí,
uvázlé koráby v hnijících zátokách

kde velcí hroznýši, sžíraní štěnicemi,
padají ze stromů a šíří černý pach.

A byl bych ukázal rád dětem v modrém proutí
ty malé rybičky, ty zlaté kapříky.
Koráby žehnaly mé dlouhé bludné pouti
a občas vanuly mně vlídné větříky.

A moře, mučedník zlých oblastí pásem,
mně někdy vrhalo v tvář květy vodních pěn
a kolébalo mne svým vzlykajícím hlasem
tak, že jsem poklekal s dojatým srdcem žen.

Jsa poloostrovem, jenž houpá na svých březích
trus ptáků, křičících, když mají v noci hlad,
a utopenci, jež jsem vlekl na řetězích,
sraženi vlnami ztráceli shnilý šat.

Přeložil V. Nezval

Mé bohémství

Tak šel jsem, v děrách kapes ruce sevřeny;
můj svrchník s sebe málem skutečnost už shodil;
tvůj přítel byl jsem, Múzo, pod nebem jsem chodil,
lala! co skvělých lásek znaly moje sny!

Široce roztrženou měl jsem kalhotu.
Paleček zasněný, já louskal jsem si v běhu
rýmy. Ve Velkém voze byl jsem na noclehu.
Mé hvězdy šustěly tam v sladkém šumotu.

A já jim naslouchal u silnic okraje
v ty dobré večery, kdy rosné krůpěje
jsem cítil na čele jak víno sílící,

kdy tisknu k srdci nohu, jak lyru v klínu,
rýmuje prostřed nočních, fantastických stínů
jsem brnkal na gumy v rozbitém střevíci.

Přeložil K. Čapek

Večerní modlitba

Jsem jako anděl v rukou kadeřníka
a držím džbánek piva se žlábky,

mám v ústech dýmku, světlo bliká,
nebe je jako plachta kocábky.

Mé sny jak trus, jenž dýmá z holubníka,
mně tvoří sladké připáleniny
a ze srdce mi něžná pěna stříká
jak temné zlato z květu kaliny.

Když snědl jsem své snění ke chlebu
a když vypil dvacet tři džbánků,
chystám se na malou potřebu.

A milý jako bůh ve svatostánku
močím do výše a kupředu
se souhlasem svých slunečnic a vánků.

Přeložil V. Nezval

Otázky k textům

1. Vyhledejte barvy v Opilém korábu a zdůvodněte jejich funkčnost.
2. Doložte na ukázkách životní styl autora.
3. Proč byl autor přiřazen k prokletým básníkům?
4. V básni Mé bohémství odůvodněte psaní velkých písmen.
5. Srovnejte jednotlivé básně z hlediska kompozice.

Stéphane Mallarmé (1842 - 1898)

Byl rovněž tvůrcem symbolistické poezie, odlišuje se od Verlaina a nepožaduje pro báseň pouhou libozvučnou hru hlásek. Zprvu úředník, později učitel angličtiny, se domníval, že „báseň je tajemství, k němuž má čtenář klíč ve své obraznosti … Byl

známý pouze v okruhu svých přátel, se kterými se scházel ve svém bytě, jeho básně vyšly souborně rok po jeho smrti.

Dílo:
Faunovo odpoledne – mladý Faun – řecky Pan – antický bůh plodivé síly přírody, satyr – napůl člověk a napůl kozel hrající na Panovu píšťalu – na Sicílii za horkého dne vzpomíná na sladké prožitky se dvěma nymfami, jež se mu podařilo získat. Není si však jistý, jestli šlo o skutečný prožitek nebo o výplod fantazie, přesto dále sní za hry na píšťalu, prolíná se konkrétnost s fikcí.

Ukázky

Azur

Azuru věčného přejasná ironie
zdrcuje, nedbale krásná jak květina,
básníka: v neplodné poušti Muk marně žije
a svého génia, bezmocný, proklíná.

Zrak zavřen, přece vím: utkvívá, věčnozraký,
na prázdné duši mé tak pronikavě jak
drtivá výčitka. Kam prchnouti? a jaký,
ó cáry, přes ten zlý ošklebek hodit mrak?

Ó mlhy! rozvějte úmorný chmurný písek
po nebi: nevyjde pod hadry mračen z mdlob,
zsinalým podzimem vtlačeno do bahnisek,
a vztyčte nesmírný a mlčenlivý strop!

Ó nudo! z rybníků lethejských zvedni víry,
kal s bledým rákosím sbírajíc po kraji
nepřestaň ucpávat ty velké modré díry,
jež ptáci zlomyslně v mracích dělají.

A ještě! Věčně ať komíny smutné, tmavé
kouří, ať těkavé vězení ze sazí
hrůzou svých černých šmouh uhasí skomíravé
žlutavé slunce, jež za obzor zachází!

- Slunce je mrtvo již. – Kéž najdu zapomnění,
ó Hmoto, u tebe na krutý Ideál
a na Hřích, mučedník, jenž pro nic už tu není,
než aby se šťastným dobytkem lidí spal,

vždyť nechci nic už než – mozek můj prázdnem znící
jak hrnec líčidla, hozený ke stěně,
už pozbyl umění rozdmýchat vzlykající
myšlenku – k smrti se uzívat zhnuseně.

Nadarmo! Vítězí azur, ó slyš jej zblízka
ve zvonech, duše má, on obrací se v hlas,
v blankytných klekáních z živého kovu tryská,
jen aby jízlivým triumfem děsil nás!

Jak neomylný meč mou rodnou agónii
probodá, toče se, pradávný, mračny chmur;
kam se v té zbytečné, bezbožné vzpouře skryji?
Azur! Jsem posedlý. Z azuru! Pro azur!

Zjevení

Luna se rmoutila. V snách, slzy na líci,
andělé zpod smyčců z violy nyjící
loudili do ticha mdlých květin bílé vzlyky,
v nichž azur korunek tál pod něžnými smyky
- to byl den, kdy úst mých prvně se dotkla tvá.
Mé snění, které mě tak rádo trýznívá,
teď opájelo se znalecky vůní smutku,
jejž utržený Sen nechává bez zármutku
v srdci, když konečně utrhlo onen sen.
Zrak vbitý do dlažby, bloudil jsem celý den,
když, slunce ve vlasech, ty zjevila ses v šeru
večerní ulice, i myslil jsem si věru,
že vílu s věnečkem ze záře zase zřím,
tu, kterou vídal jsem, hoch rozmazlený vším,
jak kolem přechází a z nedovřených dlaní
sype sníh vonných hvězd v mé krásné usínání.

Přeložil František Hrubín

Otázky k textům

1. Vyhledejte slova složená.
2. Určete druhy rýmů.
3. Specifikujte blíže, o jakou lyriku se v básni jedná.
4. Vyhledejte přirovnání.
5. Najděte v textu slova cizího původu a vysvětlete jejich význam.

Paul Valéry (1871 - 1945)

Byl básník a esejista, intelektuál, který žádal od poezie formální dokonalost a básnickou čistotu. Narodil se v rodině vysokého úředníka korsického původu v malém přístavním městečku, kde chodil do dominikánské školy. Posléze navštěvoval gymnázium a později studoval práva a uveřejňoval první symbolistické básně. V Janově zažil osobní krizi, zřekl se poezie a svých lásek a psal si pouze deník.

Od roku 1848 žil v Paříži a pracoval jako úředník, novinář a později i jako tajemník ředitele francouzské zpravodajské agentury. Zde se seznámil s dalšími básníky, oženil se a měl tři děti. Vrátil se k poezii. Po válce se stal velmi úspěšným básníkem a zastával mnoho kulturních funkcí, stal se i profesorem poetiky a čestným předsedou Svazu francouzských spisovatelů.

Dílo:
Mladá parka – poema.
Hřbitov u moře – poema.

Ukázky

Zlomky narcisa

Já, Narcis milostný, jen pravou svoji tresť
chci znáti, toť má touha:
vše jiné zamčená jen duše pro mne jest
a nepřítomnost pouhá.
Mé tělo, nejvyšší své jmění v tobě mám!
Kdo nejkrásnější jest, má rád jen sebe sám…

…

Že dovedete mne svést, to čisté tělo ví-li?
O které hlubině mne poučiti pílí
usedlík propasti, jenž v hloubce bydlí tu,
host v nebi vezdejším, sraženém z blankytu?
Jak svěží okrasou mé chmurné záměrnosti
je blízké usmání a plné důvěrnosti:
stín hrozby dýše z ní a plaší ústa má,
že z cizí touhy mne až bázeň pojímá.

Kdo v tůni rozehrál to chvění chladné růže?...
MÁM RÁD!...Krom sebe sám, co jiného kdo může
mít rád?...

Ach tělové, má lásko jediná,
kde tebe není už, tam smrt se počíná.

Přeložil Josef Palivec

Živoucí mrtvá

Něžně a s pokorou, v svém rovu u boru,
na necitelném mramoru
co stínů, úkorů, co lásky drahocenné
tvé kouzlo budí utracené,
umírám, umírám a klesám na tobě,
leč, sotva zhroutilo se tělo na hrobě,
v tom těsném prostoru, kde popel chce mne míti,
už mrtvá ožívá a chvíc se na mne svítí
svým okem prohlédlým, by náhle uštkla mě;
tak stále novou smrt rve ze mne tajemně,
smrt vzácnější než žití.

Přeložil Josef Palivec

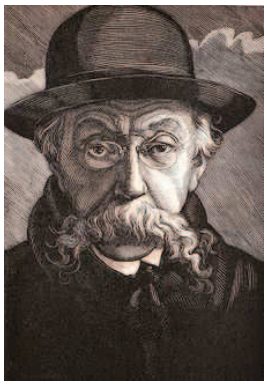

Otázky k textům

1. Kdo je to Narcis, doložte na ukázce.
2. Jakou barvu charakterizuje **blankyt**?
3. Vysvětlete název druhé básně.
4. Zdůvodněte pravopis zdvojených hlásek v textu.
5. Kde se v dnešním jazyce setkáte s infinitivy zakončenými na **–ti.**

Belgie

Émile Verhaeren (1855 - 1916)

Byl básník a dramatik, narodil se v katolické rodině, studoval na lyceu v Bruselu a potom na jezuitské koleji v Gentu. Jeho rodina si přála, aby se stal knězem nebo převzal vedení (po strýci) ve stáčírně oleje. Začal studovat práva, studia zakončil doktorátem v roce 1881, stal se koncipientem u advokáta, ale zanedbával svou práci a žil bohémským životem, opustil svoji práci a věnoval se výtvarné kritice a literatuře.

Jeho životní styl a rozpory s rodinou vedly k jeho zhroucení a propadl dekadenci. Po překonání těchto stavů vstupuje do belgické dělnické strany, věnuje se osvětové práci a hodně cestuje – Londýn, Paříž, Německo, Španělsko. Oženil se, usadil se v Paříži, na začátku první světové války prožíval zklamání a deziluzi, aby prospěl své napadené vlasti, pořádal přednáškové turné, kde během jednoho z nich zahynul v Rouenu - spadl pod rozjíždějící se vlak.

Dílo:
Chapadlovitá města – oslava města, civilizace, pokroku, doufá v humanitární sbratření lidstva.
Jasné chvíle
Odpolední chvíle
Večerní chvíle – tyto poslední tři sbírky věnoval své ženě, jde o milostnou poezii.
Krvácející Belgie – po vypuknutí první světové války, esej, podpora vlasti.

Ukázka

K budoucnosti

Ó lidský rode zlaté sudbě oddaný,
pocítils, kterak strašlivý a divoký je vzlet,
jímž náhle za těchto sto let
jsou nesmírné tvé síly zmítány?

Víc hledat, lépe znát, ten zápal sveřeposti
jak prvně noří nás do širých hvozdů bytí
a přes houští, kde mnohý krok se chytí,

jdem dobýt zákopy svých práv a povinností.

V kvasince, v atomu i v prášku všehomíra
nesmírný život hledán zazáří ti.
Vše chyceno je do nespočtu sítí,
jež nesmrtelná hmota prostírá s svírá.

Rek, vědec, umělec, průkopník odvážlivý
po svém si proráží černou zeď záhad směle
a dík té lopotě v houfu či osaměle
ta nová bytost je sám v sobě vesmír živý.

A to vy, vy města,
nahoru
strmíte v širokém, dalekém obzoru
dálných lánů a plání.
Co rudé síly, jaký nový jas,
co lidstva soustředila jste, že z vás
z plamenů horečky a vzteku sálá vznět,
jenž mozky podnítí, prudké i trpělivé,
všech těch,
kdož v sebe pojali, poznavše věcí běh,
celý svět.

Duch, jenž vlád venkovu, byl prostý duch, duch boží,
z každého bádání a vzbouření měl strach,
klesl, hle, umírá pod plamennými vozy,
jichž kola ženou se po nových úrodách.

Spoušť vládne, šíří se do všech čtyř světa stran,
kde běsní vichřice na pohynulé pláni,
mizí z ní, dalekým městem je vysáván
žár, jenž jí ještě zbyl v pozvolném umírání.

Hřmí rudá továrna, kde se dřív skvěla žita,
kouř v černém přívalu přes střechy chrámů duje,
lidský duch kráčí vpřed, ač zlaté slunce svítá,
už není hostií, jež božsky zúrodňuje.

Až jednou běsy hrůz, pošetilost a bludy
pryč z polí vyženem, zda obrodí se zas
zahrady pro naše úsilí, těžké trudy,
číš jasů panenských, v níž kypí zdraví kvas?

Zda vzkřísí vichření a staré slunce milé
a déšť a zvířata jařmo ochotná nést,
až přijdou vzbuzení jásavě volné chvíle,
svět přece zbavený drtivé tíže měst?

Nebo snad stanou se z nich ráje poslední,

jež věštby neruší, jimž bozi přejí klid,
kam přijdou s úsvitem, za žhavých polední
a v jasu večerů před spánkem moudří snít?

A zatím nesmírný život se spokojuje
tím, že je radostí lidí, jež bouří, vzkvétá.
Práva a úkoly? sny rozličné, jež snuje
vždy s novou nadějí mládí celého světa!

1. Vyhledejte slovní zásobu typickou pro civilizační poezii.
2. Ze které sbírky je ukázka?
3. Rozeberte jednotlivé strofy.
4. Určete druhy rýmů.
5. Určete slovní druhy v poslední strofě.

Maurice Maeterlinck (1862 - 1949)

Byl dramatik a básník píšící francouzsky, nositel Nobelovy ceny, cítil se osamělý, prožíval úzkostné stavy, v jeho díle člověk není schopen rozhodovat o vlastním životě, vše je v rukách osudu, podle něj „symbol je síla přírody a lidský duch nemůže jejím zákonům vzdorovat“.

Pocházel ze zámožné rodiny, vystudoval v Gentu práva a stal se advokátem, ale po přestěhování do Paříže se věnoval pouze literatuře. V roce 1932 mu belgický král Albert I. udělil titul hraběte. Z druhé světové války žil v USA, po ní se vrátil na svůj zámeček v Nice, kde také zemřel na srdeční záchvat. Za svého života podporoval vegetariánství.

Dílo:
Skleníky – jeho prvotina, duševní tesknota, vlastní prožitky.

Modrý pták – divadelní hra, pohádkový nádech, dvě drvoštěpovy děti hledají symbol štěstí – modrého ptáka, ale najdou ho doma v kleci, darují ho nemocné holčičce od souseda, a ta se z radosti nad ptáčkem uzdraví, děti pochopí, že štěstí pramení v lásce k člověku a ve snaze pomoci mu v jeho utrpení.
Z jeho prací jsou důležité i filozofické eseje.

Ukázka

Skleníky

Modlitba

Mějte slitování s mou absencí
na prahu mých předsevzetí,
má duše je bledá bezmocí
a nečinnostmi bílými jak sněti.

Má duše u té opuštěné práce,
má duše bledá z dlouhých vzlyků
se darmo dívá na své skleslé ruce,
jak chvějí se jak květ nerozkvětnou.

A zatímco mé srdce vydechuje
ty bubliny snů lila,
v mou duši křehkých rukou z vosku pluje
třpyt schlíplé luny, celý se v ní vlívá.

Třpyt luny, kterým prosvítají žlutě
lilie zítřejšího rána,
třpyt luny, z jehož jemné drtě
se rodí smutné stíny pod rukama.

Otázky k textu

1. Vyhledejte figuru, která se opakuje na začátku po sobě jdoucích veršů a pojmenujte ji.
2. Vysvětlete, proč autor báseň nazval **Modlitba**.
3. Vyhledejte slova, která mohou mít dva významy a jsou různými slovními druhy.
4. Zařaďte slovo **darmo** do skupiny slov ze slohového hlediska.
5. Vytvořte svoji báseň pod stejným názvem.

Velká Británie

Oscar Wilde (1854 - 1900)

Byl irského původu, dramatik, prozaik, esejista a básník. Jeho otec byl známý oční a ušní chirurg, matka byla úspěšnou spisovatelkou a irskou nacionalistkou, která tvořila pod jménem Speranza. Wilde studoval klasickou filologii v Dublinu a na Oxfordu, měl skvělé výsledky, začal psát verše a velký vliv na něho měli dekadenti, nebral ohled na konvence a pokryteckou morálku viktoriánské Anglie a vědomě společnost šokoval.

Oženil se s Costance Lloydovou, což mu zabezpečilo luxusní život, byl výborným otcem dvou synů. Od roku 1891 se intimně stýkal s lordem Alfredem Douglasem a čtyři roky poté byl obžalován z homosexuality a odsouzen na dva roky těžkých nucených prací. Jeho žena od něj odešla a změnila sobě i synům příjmení na Rollandovi, zemřela v Janově v r. 1898, syn Cyril byl zabit za 1. světové války a syn Vyvyan se stal spisovatelem a překladatelem – publikoval své paměti.

Wilde se nechal přejmenovat na Sebastiana Melmotha, po návratu z vězení se potuloval po Evropě, většinou žil ve Francii, zemřel velmi chudý.

Dílo:
Básně – sbírka dekadentních básní.
Ideální manžel – divadelní hra.
Jak je důležité míti Filipa – divadelní hra, těmito a dalšími divadelními hrami získal značnou popularitu, vynikají vtipnými zápletkami a duchaplnými dialogy.
Obraz Doriana Graye – jediný román vyjadřující hlavní ideje anglické dekadence, Dorian Gray stojí malíři modelem a seznámí se s lordem Henrym Wottonem, který složil poklonu jeho kráse a mládí, ale zmínil se i o jejich pomíjivosti. Dorian si přál, aby zůstal navždy mladý a veškeré tělesné změny se projevovaly na obraze, což mu bylo splněno. První změna se na obrazu projeví ve chvíli, kdy herečka Sibyla Vanová spáchá kvůli Dorianovi sebevraždu. Později Dorian zavraždí malíře, který znal tajemství obrazu, hříchů přibývá, Dorian propadá zoufalství, probodne obraz, ale on padá k zemi a obraz získává opět podobu mladého Doriana, kouzlo přestává účinkovat, Dorian se mění ve starce.
Z hlubin – umělcova pokorná zpověď.

Ukázky

Slavík a růže

Student by si rád zatančil s dívkou, do níž se zamiloval. Dívka však po studentovi žádá červenou růži. Objeví se slavík, který chce studentovi pomoci. Doletí k růžovému keři a slíbí, že mu zazpívá, když dostane růži. Keř má však jen růže bílé.

Ale keř zavrtěl hlavou.

„Já mám růže bílé," odpověděl, „bílé jako mořská pěna, bělejší než sníh na horách. Ale zaleť si k mému bratrovi, co obrůstá ty staré sluneční hodiny, ten ti možná dá, co potřebuješ."

I letěl slavík k růžovému keři, který obrůstal staré sluneční hodiny.

„Dej mi červenou růži," prosil, „a já ti zazpívám svou nejlíbeznější píseň."

Ale keř zavrtěl hlavou.

„Já mám růže žluté," odpověděl, „žluté jako vlasy mořské panny, co sedí na jantarovém trůně, žlutější než narcis, co kvete na louce, než přijde sekáč s kosou. Ale zaleť si k mému bratrovi, co roste pod studentovým oknem, ten ti možná dá,co potřebuješ."

I letěl slavík k růžovému keři, který rostl pod studentovým oknem.

„Dej mi červenou růži," prosil, „a já ti zazpívám svou nejlíbeznější píseň."

Ale keř zavrtěl hlavou.

„Já mám červené růže," odpověděl, „červené jako holubí nožky, červenější než ohromné vějíře korálů, co se vlní a vlní v podmořských jeskyních. Ale zima mi zmrazila cévy, mráz mi spálil poupata a bouře mi polámala větve, takže letos vůbec žádné růže mít nebudu."

„Já potřebuji jen jednu červenou růži," pravil slavík. „Jednu jedinou červenou růži! Copak není vůbec žádná možnost, jak ji získat?"

„Jedna možnost je," odpověděl keř, „ale ta je tak hrůzná, že nemám odvahu ti ji prozradit."

„Jen mi ji prozraď," řekl slavík, „já se nebojím."

„Potřebuješ-li červenou růži," pravil keř, „musíš ji za měsíčního světla vytvořit z hudby a zbarvit krví z vlastního srdce. Musíš mi zpívat s hrudí nabodnutou na trn. Celou noc mi musíš zpívat a trn ti musí proniknout do srdce a tvá živá krev musí proudit do mých cév a stát se krví mou."

„Smrt je vysoká cena za jednu červenou růži," zabědoval slavík. „Život je každému velice drahý. Je tak příjemné sedět v zeleném háji a pozorovat slunce v jeho ekvipáži ze zlata a lunu v její ekvipáži z perel. Tak líbezná je vůně hlohu, tak líbezné jsou zvonky schovávající se v údolích a vřes kvetoucí na kopcích. Jenže láska je víc než život, a co je srdce ptačí ve srovnání se srdcem člověka?"

I rozepjal slavík hnědá křídla a vznesl se do vzduchu. Jako stín prolétl nad zahradou a jako stín proplul houštinou.

Mladý student dosud ležel v trávě, kde ho slavík opustil, a slzy v jeho krásných očích dosud neoschly.

„Raduj se," volal slavík, „raduj se, budeš mít tu svou červenou růži! Já ji za měsíčního světla vytvořím z hudby a zbarvím krví vlastního srdce. A od tebe za to žádám jenom jedno: abys vždycky zůstal opravdovým milencem, neboť láska je moudřejší než filozofie, a ta je velmi moudrá, a vlivnější než moc, a ta je velmi vlivná. Plamenně zbarvena jsou její křídla a jako plamen je zbarveno i její tělo. Rty má sladké jako med a dech jí voní po kadidle."

Student vzhlédl z trávy a naslouchal, ale nemohl rozumět tomu, co mu slavík říká, neboť znal jenom to, co je psáno v knihách.

Ale rozuměl tomu dub a zesmutněl, protože toho slavíčka, co si vystavěl hnízdo v jeho větvích, měl velice rád.

„Zazpívej mi ještě jednou naposled," zašeptal. „Bude mi po tově teskno, až tu nebudeš."

I zazpíval slavík dubu a jeho hlas zněl jako zurčení vody, tekoucí ze stříbrného džbánku.

Když slavík svou píseň dozpíval, zvedl se student a vytáhl z kapsy zápisník a olůvko.

„Formu má," říkal si, procházeje houštinou, „to se mu upřít nedá. Ale má nějaký cit? Bohužel asi ne. Inu, jako většina umělců; všechno jen styl, a upřímnost žádná. Pro nikoho by se neobětoval. Myslí jen a jen na hudbu; a umění, to ví kdekdo, je sobecké. Nicméně nutno přiznat, že mu v hlásku zní pár krásných tónů. Škoda, že nic neznamenají a nejsou k praktickému užitku." A šel do své jizby, lehl si na pryčnu a začal myslet na svou milovanou; a po chvíli usnul.

A když na nebesích zazářila luna, slavík přiletěl k růžovému keři a nabodl se hrudí na trn. Celou noc zpíval s trnem v hrudi a chladná křišťálová luna se sklonila níž a naslouchala. Celou noc zpíval a trn mu vnikal do hrudi hlouběji a z těla mu odtékala životodárná krev.

Nejprve zpíval o zrození lásky v srdci jinocha a dívky. A na nejvyšší větévce růžového keře vykvétala divukrásná růže, plátek po plátku, jak šla píseň po písni. Bledá byla zpočátku, jako opar vznášející se nad řekou, bledá jako nožky jitra, stříbrná jako perutě úsvitu. Jen jako odraz růže v zrcadle ze stříbra, jako odraz růže ve vodní kaluži, taková byla růže vykvétající na nejvyšší větévce keře.

Ale keř zavolal na slavíka, aby se na trn přitiskl ještě víc. „Přitiskni se ještě víc, slavíčku," volal keř, „nebo přijde den, a růže nebude dotvořena."

I přitiskl se slavík na trn ještě víc a jeho píseň zněla hlasitěji a hlasitěji, neboť zpíval o zrození vášně v srdci muže a panny.

A do plátků růže se rozlil něžně růžový ruměnec, podobný ruměnci v tváři ženicha, který líbá rty nevěstiny. Avšak trn ještě nepronikl až k srdci slavíkovu, a tak i srdce růže zůstávalo bílé, neboť jenom krví srdce slavíkova může zkarmínovět srdce růže.

A keř zavolal na slavíka, aby se na trn přitiskl ještě víc.

„Přitiskni se ještě víc, slavíčku," volal keř, „nebo přijde den, a růže nebude dotvořena."

I přitiskl se slavík na trn ještě víc a trn se dotkl jeho srdce a tělem mu projel divý záchvěv bolesti. Krutá, krutá to byla bolest a bouřlivěji a bouřlivěji zněla píseň, neboť slavík zpíval o lásce zocelené smrtí, o lásce, která neumírá ani v hrobě.

A divukrásná růže zkarmínověla jako růže východní oblohy. Karmínový byl prstenec jejích plátků, karmínové jako rubín bylo i její srdce.

Slavík však zpíval hlasem stále zemdlenějším, začal tlouci křidélky a oči se mu pokrývaly blankou. Píseň slábla a slábla a cosi svíralo slavíkovo hrdlo.

Pak náhle propukl v poslední melodii. Slyšela ji bílá luna a zapomněla na úsvit a omeškala se na obloze. Slyšela ji červená růže a zachvěla se v extázi a rozevřela plátky studeného jitřního vzduchu. Ozvěna si ty tóny zanesla do své purpurové jeskyně v horách a probudila ze snů spící pastýře. Tóny proletěly dále rákosím na řece a rákosí doneslo jejich poselství moři.

„Podívej se, podívej se!" zvolal keř. „Teď je růže dotvořena!" Ale na to už slavík neodpověděl. Ležel mrtev ve vysoké trávě, v srdci trn.

V poledne otevřel student okno a vyhlédl ven.

„No ne!“ vykřikl. „Takové zázračné štěstí! Červená růže! A podobnou růži jsem jakživ neviděl. Ta je tak krásná, že má určitě dlouhatánské latinské jméno.“ A vyklonil se a růži utrhl.

Pak si nasadil klobouk a s růží v ruce utíkal k profesorovu domu. Profesorova dcera seděla přede dveřmi, navíjela klubko modrého hedvábí a u nohou jí ležel její pejsek.

„Říkala jste, že byste si se mnou zatančila, kdybych vám přinesl červenou růži,“ zvolal student. „Tady máte tu nejčervenější růži na světě. Připněte si ji večer těsně k srdci, a ona vám poví, až spolu budeme tančit, jak vás miluji.“

Ale dívka se zamračila.

„Nehodí se bohužel k šatům,“ odpověděla. „Ostatně synovec komořího mi poslal pár pravých šperků, a šperky, jak je kdekomu známo, mají mnohem větší cenu než kytky.“

„Vy jste ale nevděčná, namouduši!“ řekl rozzlobeně student a odhodil růži na ulici. Spadla do kaluže a přejela ji jakási kára.

„Nevděčná!“ odsekla dívka. „Vy jste pěkný nezdvořák, abyste věděl. A kdo vůbec jste? Obyčejný student! A já si myslím, že nemáte ani takové stříbrné přezky na střevíce jako synovec komořího,“ a zvedla se ze židle a odešla do domu.

„To je ale pitomost, ta láska!“ říkal si student, když šel odtamtud. „Není ani zpolovice tak užitečná jako logika, protože nic nedokazuje a pořád nám slibuje něco, co se neuskuteční, a nutí nás věřit tomu, co není pravda. Je prostě dočista nepraktická, a protože být praktický znamená v téhle době všechno, oddám se zase filozofii a začnu studovat metafyziku.“

A vrátil se do své jizby, vytáhl velikánkou zaprášenou knihu a pustil se do čtení.

Obraz Doriana Graye

Dorian neodpověděl. Přešel lhostejně k obrazu a otočil se k němu tváří. Když ho spatřil, ucouvl a líce mu na okamžik zahořely potěšením. Do očí se mu vloudil radostný výraz, jako kdyby sám sebe poprvé poznal. Stál tu v údivu a bez hnutí, nejasně slyšel, že Hallward na něho mluví, ale smysl slov mu unikal. Vnímal svou vlastní krásu jako nenadálé zjevení. Dosud si ji nikdy neuvědomil. Poklony Basila Hallwarda mu připadaly jen jako milé přátelské nadsázky. Naslouchal jim, smál se jim a zapomínal na ně. Neměly na něho vliv. Pak přišel lord Henry Wotton se svým podivným chvalozpěvem na mládí a se strašnou výstrahou, jak je to mládí krátké. To ho před chvílí vzrušilo a teď, když tu stál a zíral na odraz vlastních půvabů, blesklo mu hlavou, jak dokonale pravdivé bylo to líčení. Ano, přijde den, kdy bude mít obličej vráscitý a scvrklý, oči mdlé a bezbarvé, postavu neladnou a znetvořenou. Ten nach mu ze rtů vyprchá a to zlato z vlasů se mu vytratí. Život, který v něm má zformovat duši, mu zničí tělo. Bude hrůzný, ohyzdný a těžkopádný.

Když na to pomyslil, projel jím jako nůž ostrý náraz bolesti a rozechvěl všechny jeho jemné nervy. Oči mu ztemněly do ametystova a pokryly se mlhou slz. Měl pocit, jako by se mu na srdce položila ruka z ledu.

„Vám se to nelíbí?“ řekl posléze Hallward, trochu popuzen chlapcovým mlčením, jehož význam nechápal.

„Ovšem, že se mu to líbí,“ řekl lord Henry. „Komu by se to nelíbilo? Je to jedna z nejúžasnějších věcí v moderním umění. Dám ti všechno, co by sis za to rád řekl. Musím to mít.“

„To není můj majetek, Harry."
„A čí je to majetek?"
„Dorianův, samozřejmě," odvětil malíř.
„Ten chlapec má ale štěstí!"
„Jak je to smutné!" šeptal Dorian Gray, stále upíraje oči na svůj portrét. „Jak je to smutné! Já budu jednou starý, strašný, příšerný. Ale tenhle obraz zůstane vždycky mladý. Nikdy nebude starší než v tomto pamětihodném červnovém dni… Kdyby to tak mohlo být opačně! Kdybych tak já mohl zůstat vždycky mladý a stárnout mohl ten obraz! Za to – za to bych dal všecko! Ano, na celém světě není pranic, co bych za to nedal. Dal bych za to svou vlastní duši."

Otázky k textům

1. Charakterizujte slavíka, studenta a dívku. Srovnejte jejich morální hodnoty.
2. Jaký je v dnešní době vztah lidí k materiálním hodnotám, ve své úvaze vyjděte z první ukázky.
3. Ve druhé ukázce autor řeší kult krásy a morálky, jaký je vliv krásy na morálku?
4. Proveďte větný a jazykový rozbor podtrženého souvětí ve druhé ukázce.
5. Co je typické pro vypravování, doložte na textech.

USA

Walt Whitman (1819 - 1892)

Největší severoamerický básník 19. století, průkopník civilismu, je básníkem svého lidu a oslavovatelem práce, výrazně ovlivnil světovou i českou poezii, novinář.

Pocházel z chudé rodiny, díky těžké ekonomické situaci jeho rodiny ani jeho dětství nebylo lehké, opustil školu a pracoval jako poslíček, později se stal tiskařským učněm a sazečem, v 18 letech venkovským učitelem, o dva roky později vydavatelem, redaktorem a tiskařem malých novin, ale za dva roky je musel opustit a začal se věnovat básnické a povídkářské tvorbě. Vstoupil do politiky, psal kritiky a pro své radikální názory byl propuštěn. Našel si práci – vedl noviny, které odpovídaly

jeho radikalismu a bojoval zde proti otroctví. Za války Severu proti Jihu pracoval jako dobrovolný ošetřovatel a po válce získal místo úředníka, ale pro své názory byl opět propuštěn.

V roce 1873 prodělal mrtvici a zůstal upoután na lůžko, předpokládá se, že byl homosexuál či bisexuál.

Dílo:

Stébla trávy - jediná sbírka psaná volným veršem a obsahující asi 396 básní, doplňoval ji a přepracovával celý život, žádá rovnost všech lidí a ras, věří v humanismus a demokracii, sbírka byla nejdříve přijata s nepochopením, původní verze byla kratší, byly však přidávány další nové básně. Důležitou součástí je sbírka Rány na buben, která původně měla vyjít samostatně a zachycuje zážitky z občanské války.

Ukázka

Stébla trávy – oddíl Pozdrav světu

Ó podej mi ruku, Walt Whitmane!
Jaké plynutí divů! jaká podívaná, jaký hlahol!
Jaké nekonečné spojení článků, jeden zaklesnut do druhého!
Každý odpovídající všem, každý dělící se o zemi se všemi.

Co se v tobě šíří, Walt Whitmane?
Jaké vlny a půdy se z tebe vymaňují?
Jaká podnebí, města a lidé jsou zde?
Kdo jsou ty děti, některé dovádějí, jiné dřímají.
Kdo jsou ty dívky? kdo jsou ty vdané ženy?
Kdo jsou ty skupiny pomalu kráčejících starců, držících se navzájem kolem šíjí?
Co je tohle za řeky? co je to za lesy a plody?
Jak se jmenují ty hory, strmící tak vysoko v mlhách?
A jak myriády obydlí plné obyvatel?

…

Ve mně se šířka rozšiřuje a délka prodlužuje,
Asie, Afrika a Evropa jsou na východě – Americe je vyhrazen západ,
Pásem přes břicho země je horký rovník,
Vytrvale točí se sever a jih na koncích osy,
Ve mně je nejdelší den, slunce koluje v skloněných kruzích a celé měsíce nezapadá,
Ve mně jsou pásma, moře, vodopády, lesy, sopky, souostroví,
Malajsko, Polynésie i celé ostrovy Západní Indie.

…

Co slyšíš, Walt Whitmane?

Slyším dělníka zpívat a farmářovu ženu zpívat,
Slyším v dálce za časného jitra hlasy dětí a zvířat,

Slyším řevnivý křik Australanů, pronásledujících divokého koně,
Slyším španělský tanec s kastanětami, s houslemi a kytarou ve stínu kaštanu,
Slyším neutuchající ozvěnu Temže,
Slyším divoké francouzské písně svobody,
Slyším italského gondoliéra, jako hudební recitativ starých básní,
Slyším kobylky v Sýrii, jak bijí do obilí a trav lijákem svých strašlivých mračen,
Slyším koptický nápěv k západu slunce, zádumčivě padající na prsa černé posvátné matky Nilu,
Slyším pohvizdování mexického mezkaře a zvonky jeho mezka,
Slyším arabského muezzina volat ze střechy mešity,
Slyším křesťanského kněze před oltáři chrámů, slyším zpěv odpovídající basu a sopránu,
Slyším ryk kozáka a hlas námořníka, vydávajícího se v Ochotsku na moře,
Slyším těžké oddychování průvodu pochodujících otroků, chroptících tlup, kráčejících po dvou nebo třech, spoutaných na rukou i nohou,
Slyším Hebrejce předčítající své svitky a žalmy,
Slyším rytmické mýty Řeků a působivé legendy Římanů,
Slyším vyprávění o božském životě a krvavé smrti krásného Boha Krista,
Slyším Inda, jenž učí svého nejoblíbenějšího žáka lásce, válčení, příslovím, bezpečně odevzdávaným až do dnešního dne od básníků píšících před třemi tisíci lety.

…

Co vidíš, Walt Whitmane?
Koho to pozdravuješ a kdo to jeden po druhém pozdravuje tebe?

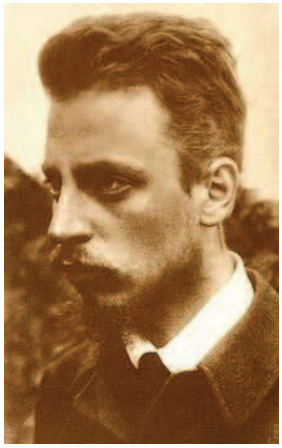

Otázky k textu

1. Jak se nazývá figura opakující se na začátku po sobě jdoucích veršů? Najděte ji v textu.
2. Jakým veršem napsal autor svoji báseň, co je pro něj typické?
3. Kteří čeští básníci psali tímto veršem?
4. Jak se označuje opakování slov na konci jednoho a na začátku druhého verše?
5. Co je to epizeuxis?

Německo

Rainer Maria Rilke (1875 – 1926)

Byl pražský rodák, jeden z nejvýznamnějších německých a světových básníků první poloviny 20. století, jeho tvorba se odvíjí od impresionistických básnických počátků po meditativní hymny, od dekadentního stylu konce století k moderní poezii, v níž nachází osobitou cestou k vyjádření pocitů moderního člověka.

Pocházel z rodiny pražského německého úředníka, jeho matka Sophie ho nutila až do pěti let nosit dívčí šaty a oslovovala ho René, neboť se tímto způsobem vyrovnávala se ztrátou starší dcery Renée. Autor toto chování matce později vyčítal, ale uvědomoval si, že ho k poezii přivedla právě matka a nutila ho, aby se učil například Schillerovy básně zpaměti.

V jeho devíti letech se rodiče rozešli a byl poslán na Vojenskou kadetní školu v Hranicích na Moravě, později studoval literaturu, filozofii a dějiny umění v Praze a Mnichově. V roce 1896 – odchod z Prahy. Vlivem jeho dětství se Rilke nechal celý život opečovávat staršími zámožnými dámami. Oženil se se sochařkou Clarou Westhoffovou, s níž měl dceru, ale přestože se oficiálně nikdy nerozešli, Rilke často pobýval u svých šlechtických patronek a Claru po roce opustil a odjel do Paříže, kde vytvořil několik básnických sbírek. Za první světové války musel narukovat jako rakouský voják, ale většinu času strávil v archívech. Po válce žil ve Švýcarsku, kde také zemřel na leukémii a je pohřben. Pro své temné básně byl nazýván básníkem smrti.

Dílo:
Kniha hodin
Nové básně
Elegie z Duina – inspirace zámkem Duino na Jadranu nedaleko Terstu a jeho okolím, který mu dala jeho obdivovatelka, za první světové války byl zničen.
Sonety Orfeovi – vrchol jeho básnické tvorby, zpracovává orlovské téma.

Ukázky

Ve starém domě

Ve starém domě volně zřím
před sebou Prahu v širém kole.
Soumrak již kráčí v hloubce dole
tichounce krokem neslyšným.

Město již mizí. Jako stráž,
jak obr s přilbou na své lebi,
zelenou báň teď zvedá k nebi
soumrakem svatý Mikuláš.

Již proskakují světla tmou,
v dálce se příboj města pění.
Ve starém domě jakby v snění
hlas chvěl se tichou modlitbou.

Národní píseň

Jak smutně zní
českého lidu píseň!
Do srdce vnese tíseň,
je rozteskní.

Když dětský hlas
při práci v polích zpívá,
po čase píseň znívá
ti ve snu zas.

Ať zanese
tě život od domova,
po letech v duši znova
zpěv ozve se.

Otázky k textům

1. Který autor nazval svou báseň Modlitba.
2. Vytyčte hlavní myšlenku první básně.
3. Proč německý autor píše o české zemi?
4. Jaké druhy lyriky z tematického hlediska rozlišujeme, zařaďte do nich obě básně.
5. Co je to svatý Mikuláš – viz první text.

Rusko

Alexandr Alexandrovič Blok (1880 - 1921)

Byl ruský básník a vrcholný představitel symbolismu.

Dílo:
Verše krásné dámě - prvotina, opěvuje ženu a zduchovělou lásku k nadpozemské bytosti.
Dvanáct - napsal po říjnové revoluci první sovětskou revoluční poému.

Ukázka

Dvanáct

Černý večer.
Bílý sníh.
Vítr fičí v ulicích,
div neporazí člověka!
Vítr fičí, vítr fičí –
zblízka fičí, zdaleka!

Vítr smet
bílý sníh.
Pod ním – led.
Po ledě kdo teď tu jde –
uklouzne!
Už se smek – chudáček.
Od stavení ke stavení
ulici celou máš sepjatou
velkými písmeny plakátu:
„Všecka moc
Ústavodárnému shromáždění!...“
Staruška běduje malinka:
Copak to značí?
Škoda je krásnýho plátýnka!
Vždyť je to k pláči.
Co bylo by onuček z plakátu -
děti jsou bosé a bez šatu!...

Staruško, slepičko,
přes návěj lez!
Och, boží rodičko!
Och, do bolševiků vjel běs.
Vítr hned třeští;
hned hvízdá jako kos!
I buržuj na rozcestí
do límce stulil nos.

Kdo tu? Má dlouhé vlasy
a tiše povídá si:
- Zhynula Rossije!
- Zrádci! Prodali stát!
To asi
mudruje literát…

Hle druhý: schlípen celý
jde šejdrem – jako v hrob…
Pročpak dnes tak neveselý
náš soudruh pop?

Víš – kteraks nosívával
před sebou břicha tíž
a jak se z něho smával
na lidi zlatý kříž?

V astrachánu milostpaní
druhou chytá, v ouško špitá:
- Oči jsme si vyplakaly…
Sklouzla – bác! –
a rozcápla se
v celé kráse!
Hej, hej, hej!
Zvedni, pomáhej!

Veselý vítr, vítr zlý
s nikým se nemazlí.
Radostně nadýmá šosy,
chodce kosí,
rve, mne a pění
veliký plakát:
„Všecka moc
Ústavodárnému shromáždění!..“

Otázky k textu

1. Charakterizujte výstavbu básně.
2. Jakou roli zde hraje interpunkce?
3. Vyhledejte zdrobněliny.
4. Najděte epizeuxis.
5. Vyhledejte v textu citoslovce.

12.2. Česká literatura

Antonín Sova (1864 – 1928)

Básník, impresionista, symbolista, představitel České moderny. Pocházel z učitelské rodiny z jižních Čech, otec byl jeho učitel v básnictví i hudbě, ale silnější vztah měl k matce, její smrt a otcův nový sňatek ho velmi zasáhl. Po maturitě odešel do Prahy, kde studoval práva, bída ho donutila vrátit se domů, pracoval na Ottově slovníku, vystřídal mnoho zaměstnání a stal se úředníkem Městské knihovny v Praze. Byl samotář, jeho plachost podporovala míšní choroba, která mu znemožnila pohyb.

Dílo:
Impresionismus:
Květy intimních nálad – citlivé básnické nitro, vztah ke světu, člověku a přírodě.
Z mého kraje
Realismus:
Realistické sloky – pohledy do velkoměstské bídy, tragika všedního života.
Soucit a vzdor – protispolečenská revolta.
Symbolismus:
Zlomená duše - epická sbírka, autobiografické prvky, společenská krize, příběh mladého člověka, který se snaží bojovat proti pokrytecké morálce sociální nespravedlnosti.
Vybouřené smutky - vysoce oceněna Šaldou, vzpoura proti osamocenosti člověka, sen x skutečnosti, vyšší prožitek doby básníkem.
Ještě jednou se vrátíme – jedna z nejlepších symbolistických sbírek, příroda, nálady, melancholie, milostný cit, prolínání bolesti, štěstí, zklamání, touhy, psychika člověka, volný verš.
Drsná láska – rodný kraj, prostý lid, hodnocení života, tvrdá realita.
Další sbírky:
Lyrika lásky a života - krátké básníkovo manželství, bolest, zklamání, intimní poezie.
Drsná láska - rodný kraj, prostý lid, hodnocení života, tvrdá realita.
Krvácející bratrství
Jasná vidění - obě sbírky patří do poválečné tvorby.

Naděje a bolesti - v závěru života se navrací k tématům mládí, přírody a domova.
Próza - méně hodnocena**.**
Ivův román – povídka.
Výpravy chudých – povídka.
Tóma Bojar - povídka
Pankrác Budecius kantor - nejzdařilejší novely z doby rokoka o venkovském muzikantovi a učitelce, kteří s rezignací přijímají životní neštěstí.

Ukázky

Květy intimních nálad

U řek

U řek mám večer vlažný rád,
u řek, kde plno mušlí leží,
kde zvolna z řek vstává chlad
a bílá pěna z dálky sněží.

U řek mám břízy nejraději
a olše, do nichž stín se dere,
a cvrčků šum a vážek rej
a v dálce města rysy šeré.

Rád u řek rybáře já zřím
za clonou par s lodičkou línou
se ploužit šerem večerním,
kdy červánky v mlze modré hynou.

A večer když se nachýlí
a měsíc v řece když se houpá,
ten noční chodec, napilý
modravou parou, z vod jež stoupá:

rád spřádám rytmus hudby pln
při vzpomínkách a sladné tuše,
při šplounání ztišených vln
a při vzrušení celé duše.

Olše

Jak jsem, olše, měl vás rád,
v podvečerní, vonný chlad,
nad vodou když schýlen sám
stín váš chvěl se sem a tam.

Rybářů kdes táhlý hlas
nocí hlubokou se třás,

šumot mlýnských, vážných kol
ve mně vzbouzel starý bol.

V třtinách sluka, černý bod,
čeřila jen vlny vod,
a v mé duši také tak
bloudil zlatých snění pták.

Květ narcisu

Oh nocí, nocí když ty sníš,
mně z vázy narcis voní blíž.

Nad všecky květy mám jej rád,
když vonět počne ze zahrad.

Mně zdá se, jak by v jeho sníh
byl vtělen úběl skrání tvých

a s jeho vůní jak tvůj dech,
by vál sem hebkých na křídlech.

Oh nocí, nocí když ty sníš,
mně z vázy narcis voní blíž.

Západ

Sám vyšel jsem si do polí.
Vstříc šuměly mi topoly,
den že byl v sklonu, v tichém stonu
v něm rozlily se zvuky zvonu,

pár měkkých zmlhajících tónů,
letících echem v náhlém skonu
přes keře, stromy, přes stvoly,
hasnoucí hloubkou údolí.

I měsíc bílý jako sníh
se přišel dívat v oblacích,
jak slunce zvolna v bezdnu mizí. –

To jako ženy bílá skráň
by s věčnou touhou zřela naň.
Však poutník zmizel, věčně cizí.

Otázky k textům

1. V básni **U řek** vyhledejte personifikaci a vysvětlete tento pojem.
2. Jaký má autor vztah k přírodě? Doložte na ukázkách.
3. Zdůvodněte pravopis u slova **měkkých**.
4. Utvořte synonymum pro slovo **skráň**.
5. Jaká lyrika u A.Sovy převládá?

Otokar Březina (1868 – 1929)

Básník, vlastním jménem Václav Jebavý, syn venkovského obuvníka, stal se učitelem, byl samotář, věnoval se četbě, studiu a dějinám. Brzy po sobě mu umřeli oba rodiče (během jednoho týdne) – nepřekonatelná osamělost. V roce 1892 nevyšel jeho román, v nějž vkládal velké naděje a přišla osobní krize.

V roce 1919 získal čestný doktorát Karlovy univerzity a stal se členem České Akademie. V roce 1921 nepřijal profesuru na Filozofické fakultě v Brně, o 8 let později byl jmenován čestným doktorem Univerzity Karlovy. Jeho tvorba zpočátku nevynikla nad průměr, po smrti rodičů změnil umělecké cíle – hledal smysl života, zachycuje náboženské tradice, Březina se intenzivně zabýval studiem nadpřirozenosti, četl francouzskou poezii a díky ní se seznámil se symbolismem, jehož je představitelem. Zemřel na vrozenou srdeční vadu. 8x byl navržen na Nobelovu cenu.

Dílo:
Tajemné dálky – vzpomínky na neradostné mládí, jeho osudem je samota a bolest, snaha poznat tajemství vesmíru i existenci člověka, obrací se k duchovnímu světu.
Stavitelé chrámu
Ruce
Svítání na západě - náboženské hodnocení bolesti a smutku, snaha pochopit tajemství života na zemi - smrt = vysvobození z pozemských strastí a je začátkem něčeho nového.
Větry od pólu - základní filozofické otázky, ptá se, kdo je ta tajemná vůle, která ovládá svět.
Stavitelé chrámu - nositeli pokroku lidstva jsou geniální jednici.

Ruce - vrchol symbolismu, skryt sociální prvek - symbol = ruce.
Eseje:
Skryté dějiny – nedokončeno, vydáno postupně posmrtně.
Hudba pramenů – eseje vycházely časopisecky.

Ukázka

Tajemné dálky – Moje matka

Šla žitím matka má jak kajícnice smutná;
den její neměl vůně, barev, květů, jasu:
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
bez osvěžení trhala ze stromu času.

Prach ostrý chudoby jí v tváři krásu šlehal
a řezal do očí a v slzách zánět hasil,
jak samum v závějích se v její cesty sléhal
a ve svých vlnách umdlené jí sklenul azyl.

Pod tíží tmavých let svou nakláněla šíji,
žeh práce žíravý jí z nervů svěžest leptal,
smrt svoji líbala, a v těžké agónii
ret její s úsměvem jen slova díků šeptal.

Na vlhký mramor chrámů klekávala v snění
v hrobových vůních voskovic a před oltáři
a vonných útěch déšť i vizi vykoupení
v své duše kalich chytala jak rosnou záři.

Ó matko má, dnes v světlo proměněná,
ty šípe zlatý, vystřelený do ohniska
tajemství věčně planoucích! Zvuk tvého jména
na našich vlnách dochvěl se, však vím, jsi blízka!

Tvé mrtvé krve vychladlé jsem bledým květem,
jenž vláhou zraků tvých se rozpučel a vzrůstal:
chuť trpkou života svým vlíbalas mi retem
a tvojím dědictvím mi v duši smutek zůstal.

A půlnoc zelená když svítí nočním tiším,
ty z hrobu povstáváš a se mnou lože sdílíš;
v svém dechu známý rytmus tvého dechu slyším
a vlnou mého hlasu oživená kvílíš.

V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,
tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,
žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla,
v mé duši v oheň žhavý a krvavý se vtělil.

A jako tvoje kdys, i moje cesta smutná:
bez vůně den je můj, bez barev, květů, jasu;
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
tvým stínem ovíván ze stromu trhám času.

Otázky k textu

1. Jaký měl autor vztah ke své matce – doložte na ukázce.
2. Vytvořte antonyma ke slovům: **suchý, noční, vychladlé**.
3. Vyhledejte přirovnání.
4. Vysvětlete pojem **azyl**.
5. Určete druh rýmu.

Josef Svatopluk Machar (1864 - 1942)

J. S. Machar.

Pocházel z rodiny mlynářského stárka z Kolína, po vystudování gymnázia odešel do Vídně, kde pracoval jako úředník, ale zůstal v kontaktu s pražským životem. Původně chtěl pracovat ve Vídni pouze dočasně, ale nakonec tam prožil 30 let.

Po vzniku Československé republiky byl několik let generálním inspektorem čs. Armády. Po názorovém rozchodu s prezidentem Masarykem se uzavřel do soukromí. Byl realista, měl odpor proti autoritě církve a byl odpůrcem pokrytecké společnosti. Machar psal poezii, prózu, satiry, do novin a byl spoluautorem Manifestu České moderny.

Je označován jako rouhač, ironik, odbojník proti autoritám a útočný kritik, přínosem je jeho kritický postoj k českému maloměšťáctví, české politice, literatuře, morálce a v jeho myšlenkové modernosti.

Dílo:
Confiteor - osobní zpověď moderního člověka, který nevěří v národní a nadosobní ideály, chce být podle vlastních slov pouze „přísným zrcadlem své doby“, kritika falešného vlastenectví, zjednodušeny jazykové prostředky, hovorový jazyk.

Čtyři knihy sonetů - rozděleno do 4 období lidského života: dětství, dospívání, dospělost a stáří, citové i myšlenkové zpovědi, lyrické imprese, kritické úvahy o národních charakterech, životní deziluze.
Tristum Vindobona - žalozpěvy z Vídně, při pobytu ve Vídni s odstupem času hodnotí politické poměry u nás, skeptický postoj a obavy z budoucnosti, vlastenecká poezie, ironie, satira.
Zde by měly kvést růže - úděl ženy v měšťácké společnosti a rodině, útok na falešnou morálku nesmí zasahovat do veřejných věcí, je jen pro rodinu, epická poezie, příběhy žen a jejich neutěšené postavení ve společnosti, žena je bytost citová, ale pasivní, je odsouzena žít v nevyrovnaném manželství a postavení, společnost jí nedopřává rozvoj.
Svědomí věků - snaha zachytit historii lidstva po současnost, uctíval antiku jako vrchol kultury, nezvládl zcela historické téma a upadl do popisnosti.
Epické skladby:
Magdaléna - úděl prostitutky, satira na české maloměšťáctví.
Boží bojovníci - vrchol satiry, satira na mladočeskou stranu a vše, co se dělo kolem Rukopisů.

Ukázky

Čtyři knihy sonetů – Sonet o dějinách sonetu

Vlastenci staří, již dávno leží
pod deskou v klínu mohyly,
své staré znělky v potu, trudu, stěží
a nemotorně robili.

Kdož přišli potom, dvoje čtverospřeží
si rýmů nejdřív v papír vstavili,
však jak v ně práskli, rýmy běží, běží,
až pasažéra – jádro – ztratili.

A později sonet byl jak výstřel z děla:
vyrazil kouř, a rána zaduněla,
zda ostře – slepě, - pro kouř nevíš už.

Moderní sonet nyní jest jak nůž,
vylétne z pochvy, v modro zahrává,
a když se tkne, do krve řezává.

Confiteor – Antická kráska

Jí štíhlý zjev za krásné věno
a bílou pleť dal štědrý los
a Helena jí bylo jméno
a měla antický též nos.

Kdo zřel ty rysy hrdé hlavy,
kdo zřel tu bílou, vážnou líc,

dech cítil bázně ostýchavý
a zraků nemoh vznést jí vstříc.

A hříchem už se zdálo býti
chtít složit hlavu v ňadra ta,
jež v taktu nepřestala chvíti
se žádnou touhou projata.

A nezdála se v tomto jasu
pro nic jiného stvořena,
než obdivuje její krásu
bys k zemi skláněl kolena.

Tak vídal jsem ji. Maně vždycky
otázka chvěla hrudí mou,
zda jediný jest pocit lidský,
jenž jal by ji tak mramornou!
Však jedním citem lidským jatou,
když spatřil jsem ji jedenkrát,
tu všechen lesk a hrůzu svatou
jsem rázem cítil v dálku vát:

Ta žena s antickým tím jménem,
jdouc do divadla v zimní den,
pět párků hltně snědla s křenem
a šla pak klidně na Carmen…

Otázky k textům

1. Přibližte antický příběh o krásné Heleně.
2. Vyhledejte anaforu v druhém textu.
3. Jaký je Macharův pohled na lásku?
4. Srovnejte obě básně.
5. Kde jste se setkali se sonetem a co o něm víte?

Karel Toman (1877 - 1946)

Vlastním jménem Antonín Bernášek, byl básník, novinář a překládal z francouzštiny, je představitelem tzv. generace anarchistických buřičů. Pocházel z rolnické rodiny ze Slánska, nedokončil studia práv v Praze, střídal různá úřednická místa, mnoho cestoval po Evropě – Nizozemsko, Německo, Anglie a Francie.

Z počátku bohémský, nespoutaný přístup ke světu, vypracoval se na umělce, který dokázal spojit moderní a tradiční prvky poezie.

Dílo:
Pohádky krve - první básnická symbolistická sbírka, vyrovnává se s vlivem literárních směrů, odmítá dekadenci, erotické motivy, problémy člověka a měšťanské morálky.
Torzo života - vyzrálá a výrazově oproštěná lyrika, milostná lyrika a sociální revolta.
Sluneční hodiny - klid, pohoda, harmonie, vzpomínkové zkratky, krajiny, portréty - významná báseň Tuláci - v zimě ve vězení, v létě tuláci, touha po svobodě = symbol anarchistů.
Měsíce - vrcholná sbírka, syntéza reálného a symbolického zachycení skutečnosti, příroda v koloběhu roku, 12 básní – každá báseň je věnována jednomu z nich, oslava domova, tradic a historie.
Hlas ticha - vlastenecký motiv, doznívání války.
Stoletý kalendář - návrat k předválečné tvorbě zachycující zápasy chudých.

Ukázky

Měsíce - Únor

„Kdo ticho miluješ a samotu
a v lesích hlubokých a v míru sněžných polí
naslouchás rytmu života,
zde někdy neslyšíš
hlas hlubin?
Zní z dálky karneval vražd, krve, umírání.
Mlčení země bolí.
Však dole
tep srdce chvěje se a skrytý pramen z temnot
dere se k světlu.
A píseň mladých vod
tvé srdce opije a hlavu štěstím zmámí,
že v zoufalství snad, ve víře však nejsme sami.“

Květen

Jdem všichni, s ženami a dětmi
a se snem předků.
Jdem slunce přivítat, jež vyvolala ze tmy
modlitba věrných pokolení
a práce.

V rosnaté trávě tančí naše děti,
bratrský řetěz rukou spjal je v kruh.
V té budoucnosti záští není
a z jejích písní zpívá družný duch
a mluví k otcům.

Neb nikdy bojovník,
ať za pluhem jde, nebo buší v kov,

vítězit chce-li, nesmí zhrdat bratrem.

Srpen

V zahradu uzavřenou světu
šum klasů zavívá a voní živým chlebem.
Pokojná píseň žní jde po polích
a pod ohnivým sluncem
blažený pot si stírá člověk.

Zdaleka slyším vrata dusných stodol,
jako by skřípal zuby.
Neviditelná ruka loupežná
se podepřela o kalenec
a čeká.

A přece mlčím, nevykřiknu v ticho.
Nad námi hlavy naklánějí bdíce
hodiny samot našich, slunečnice.

Otázky k textům

1. V co autor doufá?
2. Jaký je základní motiv básní?
3. Jakou roli v těchto básních hrají lidé a jejich práce?
4. Rozeberte báseň **Únor**.
5. Zaměřte se na závěry básní a vysvětlete jejich myšlenky.

Fráňa Šrámek (1877 – 1952)

Básník mládí (citové, názorové dospívání, touhy, okouzlení, smutky mládí, láska, ale i deziluze a rozčarování), příslušník generace buřičů. Narodil se v Sobotce, často

se s rodiči stěhovali, nedokončil studia práv, která byla přerušena nástupem na vojnu na jeden rok, ale z trestu mu byla prodloužena na dva roky za antimilitaristické smýšlení.

Po návratu z vojny se věnoval literatuře, anarchistickému hnutí, několikrát byl vězněn za své názory, nepřiřadil se k žádnému literárnímu směru a žil samotářsky, za okupace téměř nevycházel z bytu. V roce1946 byl jmenován národním umělcem. Jeho tvorba byla ovlivněna impresionismem a anarchismem.

Dílo:
Poezie:
Života bído, přec tě mám rád – nová vlna českého básnictví, buřičství, výsměch společnosti, emocionálnost, lyrické intimní zpovědi, neurčité symboly.
Splav – milostná a přírodní lyrika s protiválečným kontextem, žena a příroda splývají v jedno, milostná lyrika, osobitý, prostý jazyk, písňová forma, chlapecká okouzlení a dívčí zmatky, impresionistická a vitalistická tvorba.
Rány a růže - vlastenecké básně, reakce na druhou světovou válku a na osvobození republiky.
Modrý a rudý – modrá – je barva uniformy vojáka v záloze,
rudá – je barva revolucionáře, protest proti militarismu a válce.
Romány:
Stříbrný vítr - impresionistické a vitalistické prvky, báseň v próze, román o mládí a dospívání, autobiografické a impresionistické prvky, líčení citové atmosféry, hlavní hrdina Jeník Ratkin se vzpírá tyranskému otci, nerozumí světu dospělých, získává první milostné zkušenosti, zamiluje se do Aničky Karasové – zklamání, Jeník přes veškeré konflikty mládí poznává smysl života, je připraven s ním čestně zápasit a dokázat svůj přerod v muže.
Tělo – impresionistický román.
Drama:
Léto - problém citově vyprahlého intelektuála, konfrontace s bezelstným mládím, student se zamiluje do vdané paničky, ženy bez zábran a morálky, ale posléze zmoudří a zamiluje se do vrstevnice Stázičky.
Měsíc nad řekou - impresionismus a vitalismus, lyrické drama, jde o sjezd studentů z gymnázia po 30 letech, jejich potomci, citové okouzlení.

Ukázky

Splav

Trápím se, trápím, myslím si,
kde bych tě nejraději potkal.

Ulice střídám, parky a nábřeží,
bojím se krásných lží.
Bojím se lesa. V poledním lese
kdo miluje, srdce své neunese.
Na můj práh kdybys vstoupila,
snad bys mne tím zabila.
Chtěl bych tě potkati v lukách.

V lukách je vlání
na všechny strany, pokorné odevzdávání.
V lukách je nejprostší života stůl,
rozlomíš chleba, podáš ženě půl,
chléb voní zemí, bezpečný úsměv svítí,
až k pláči je prostý věneček z lučního kvítí,
a oblaka jdou, přeběhlo světlo, přeběhl stín,
muž má touhu rozsévače,
žena má úrodný klín…

Chtěl bych tě potkati v lukách. Šel bych ti vstříc.
A až bys mi odešla, ach, zvečera již,
bys na mne nemyslila víc,
jen na prosebný a děkovný můj hlas,
jako bych jen splavem byl,
který v lukách krásně zpívat slyšelas…

Modrý a rudý – Zas mne držíš kolem krku

Zas mne držíš kolem krku,
vojno moje milá,
sladkou krev mám, proto jsi se
na mne přilepila,
kde se vemeš, tu se vemeš,
už to jinak nedovedeš,
vojno moje milá.

Tak už, ženo, stříhej, stříhej
na onučky plátno,
levá, pravá, musí to být,
není to nic platno,
hejbejte se, nohy moje,
když váš císař potřebuje,
není vám nic platno.

Nesložím já svoji hlavu
v sena vonné kupky,
složím já ji na tornistru,
na zrzavé chlupy:
tornistřičko znejmilejší,
co už s tebou hochů spalo,
přísahalo, přísahalo
ale žádný falešnější.

Raport

Na levém křídle a poslední
já budu stát,

a tušit nebude, oč prosit chci,
žádný kamarád –
a paty k sobě, špičky od sebe,
pro tebe, sne můj divný, pro tebe
já budu meldovat.

Hlásím, pane hejtmane,
že se mi zdál sen,
vojna byla a já ležel
v poli zastřelen;
a zrovna u mne váš kůň taky pad,
nám přáno bylo spolu umírat,
to z boží vůle jen.

To k ránu bylo as, neb měsíc zrud
a váš kůň hlavu zdvih,
a zvláštní věc, měl jako já
prostřelený břich,
a v jeho očích takový styd žal,
kdos divil se v nich, kdos se ptal
a ruce lomil v nich.

Že louky voní kol a jetely
a kvete řeřicha –
a on… kůň… což byl vinen čím?
má díru do břicha,
že na něm seděl kdos, už nesedí,
a oči vědět chtí, však nevědí,
a v hrdle vysychá…

Oh, v hrdle vysychá… A chtěl by ržát…
že neví, neví proč?!
Sluníčko zlaté, což neměl on tě rád –
ty už ho nechceš… proč?
Proč necinkne už nikdy podkova,
proč nebe v krvi, nohy z olova –
hó, toč se, světe, toč…

Hlásím, pane hejtmane,
že byl to strašný sen,
ty oči zvířete, ty křičely
a z důlků lezly ven,
křičely na mne, jestli já to vím,
proč ležíme tu s břichem děravým –
co měl jsem říci jen…?

Hlásím, pane hejtmane,
a já to musím říc´:
tož, člověk rád jde, člověk musí jít,
když pán chce, smrti vstříc –

však koní šetřte, prosím tisíckrát,
to dobytče se strašně umí ptát,
proč nesmí žíti víc…

Otázky k textům

1. Na základě uvedených ukázek charakterizujte autorovu tvorbu.
2. Vyhledejte slova zastaralá.
3. Jaký má autor vztah k válce, doložte na ukázkách.
4. Vyhledejte ironii.
5. Uveďte oslovení, která autor užil v textech.

Petr Bezruč (1867 - 1958)

Vlastním jménem Vladimír Vašek, protispolečenský buřič, stojí mimo všechny básnické skupiny, narodil se v Opavě v rodině profesora Antonína Vaška, slezského národního buditele a učitele, pocházel ze 6 dětí, otec brzy umírá a matka zůstala s dětmi sama, provázela je nelehká finanční situace. Nedokončil vysokoškolská studia, v této době trávil nejvíce času v hospodách a kavárnách. Vrátil se do Brna, kde se jeho matka musela zadlužit, aby uživila ostatní děti, je potřeba pomoci rodině, projevuje se u něj plicní choroba.

Žil střídavě v Brně a Kostelci na Hané, pracoval jako úředník. V roce 1915 byl obviněn z autorství protirakouské básně a vězněn. Trpěl plicní chorobou, na niž umírá, v roce 1945 byl jmenován Národním umělcem.

Jeho dílo je málo rozsáhlé, ale významné - píše o bídě Ostravska, národnostním útisku, utlačování lidu, z toho důvodu psal pod pseudonymy.

Dílo:

Slezské písně - 51 básní, vyšly původně anonymně, jejich jádro však vyšlo časopisecky již o několik let dříve**,** sbírka obsahuje 3 typy básní:

- intimní - **Červený květ** – úvodní báseň sbírky, květina je symbolem jeho vlastního nitra, kaktus, jako květina, která vykvete pouze jednou, symbolizuje jeho životní osamělost,
- sociální - **Maryčka Magdónova** – Maryčka je sirotek (otec byl opilec, který se zabil při návratu z hospody). Maryčka se stará o mladší sourozence. Jednou ji při krádeži dříví chytí Hochfelder, který ji udá. Když

ji odvádí strážník do „Frydku“, spáchá sebevraždu skokem ze skály. Dílo je napsáno kriticky, v každé sloce se autor ptá Maryčky na řešení.
- národnostní – **Polská Ostrava**.

Dramatická a vzdorná stavba básní, naléhavé otázky, výkřiky, kontrasty, symboly, autor nazýván bardem (pěvcem lidu), vyzývá k revoltě, jmenuje osoby skutečnými jmény, uvádí skutečná místa, je klasikem české balady, hutná stavba básní, dialektismy**. Stužkonoska modrá** - samotářská báseň symbolizující jeho smutný a zahořklý život a zklamání z veřejných poměrů, melancholická zpověď stárnoucího básníka.

Próza:

- drobné povídky z mládí: **Povídky z života**
Studie z Café Lustig.

Ukázky

Maryčka Magdónova

Šel starý Magdón z Ostravy domů,
v bartovské harendě večer se stavil,
s rozbitou lebkou do příkopy pad.
Plakala Maryčka Magdónova.

Vůz plný uhlí se v koleji zvrátil.
Pod vozem zhasla Magdónova vdova.
Na Starých Hamrech pět vzlykalo sirot,
nejstarší Maryčka Magdónova.

Kdo se jich ujme a kdo jim dá chleba?
Budeš jim otcem a budeš jim matkou?
Myslíš, kdo doly má, má srdce taky
tak jak ty, Maryčko Magdónova?

Bez konce jsou lesy markýze Géra.
Otcové když v jeho robili dolech,
smí si vzít sirotek do klínu drva,
co pravíš, Maryčko Magdónova?

Maryčko, mrzne a není co jísti…
Na horách, na horách plno je dřeva…
Burmistr Hochfelder viděl tě sbírat,
má mlčet, Maryčko Magdónova?

Cos to za ženicha vybrala sobě?
Bodák má k rameni, na čapce peří,
drsné má čelo, ty jdeš s ním do Frydku,
půjdeš s ním, Maryčko Magdónova?

Cos to za nevěstu? Schýlená hlava,
fěrtoch máš na očích, do něho tekou
hořké a ohnivé krůpěje s lící,
co je ti, Maryčko Magdónova?

Frýdečtí grosbyrgři, dámy ze Frydku
jízlivou budou se smáti ti řečí,
se synky uzří tě Hochfelder Žid.
Jak je ti, Maryčko Magdónova?

V mrazivé chýši, tam ptáčata zbyla,
kdo se jich ujme a kdo jim dá chleba?
Nedbá pán bídných. Co znělo ti v srdci
po cestě, Maryčko Magdónova?

Maryčko, po straně ostré jsou skály,
podle nich kypí a utíká k Frydku
šumivá, divoká Ostravice.
Slyšíš ji, rozumíš, děvucho z hor?

Jeden skok nalevo, po všem je, po všem.
Černé tvé vlasy se na skále chytly,
bílé tvé ruce se zbarvily krví,
sbohem buď, Maryčko Magdónova.

Na Starých Hamrech na hřbitově při zdi
bez křížů, bez kvítí krčí se hroby.
Tam leží bez víry samovrazi.
Tam leží Maryčka Magdónova.

Jen jedenkrát

Už nevím, kdy a kde
jsem slyšel jednou vypravovat pověst.
Kdes na severu země
je smutné údolí, sevřené vrchy;
to smutné jest a temné,
neb žádný den tam nezasvitne slunce.
Tam smutný žije národ
u věčném sněhu v začouzených jurtách,
kol ohně sedí muži,
jimž zlata dražší bývá každé slovo,
za nimi teskné ženy,
a vzad se tisknou v kožešiny děti.

Tu nevím, jak se stalo,
či snad se vymkla ze své dráhy Země,
v den jeden svitlo slunce:

A celý národ poděšený září
vráz prchl v černé jurty
a balvany zavalil každý východ,
a tváří klesl k zemi,
k démonu neznáma posílal prosby,
by šetřil jejich žití…
A zatím venku
slunečná záře sžehla věčné sněhy
a půda nedotknutá
pode rty slunce dala fial květ. –
Bůh slunečný když viděl
to mrtvé ticho a bázlivé prosby,
údolí přešel
a nikdy víc v tu nepohleděl stranu. –

A když strach přešel
a ze stanů se odvážili lidé
a zřeli vlahou zemi,
květ neznámý a vůni fial čili,
a zřeli, že se dobrý bůh
na ně podíval, jimi uražený,
a viděli v své duši,
že nikdy den ten nevrátí se zpátky,
tu smutek hlubší žití
vráz schýlil hlavy zasmušilých mužů
a šíje teskných žen,
a v dvojnásobném dále žili smutku,
neb cítili, že jednou
jas žití šel kol jejich mračné země,
a jejich přešel vinou –
a víc se nenavrátí!

Jen jedenkráte kolem mne šla láska.
Vlas černý pak jí k pasu,
a sladkým hlasem hovořila ke mně:
„Vy dobrého jste srdce,
a s vámi bude šťastna každá žena“ –
a krátký plachý pohled,
jenž více řek než její sladká slova,
jež řekla sladkým tónem,
jak mluví se v mé vlasti u Těšína,
šel s její řečí! -
A já, jenž dávno vypil
až v hořké kvasnice života číši
a z knihy žití bílé vyrval listy,
já řekl drsným tónem,
tak jak mluví dav černých mužů hore
tam pod ostravskou plání:
Bez konce, slečno, s oným půjde štěstí,
jenž bude vaším mužem –

však na strom zvadlý nepřipínám růži.

A já ji miloval a ona se mi vdala!
Tak můj krb vyhas, v srdce lehly stíny,
a smutek bez konce jde mojím žitím,
když vzpomenu si často,
že sladkým krokem kolem mne šla láska,
a já přirazil dveře svojí chaty,
a nikdy víc se nenavrátí zpátky.

Otázky k textům

1. Vysvětlete pojem harenda.
2. Zařaďte první ukázku k literárnímu žánru.
3. Zreprodukujte příběh první ukázky, koho autor žaluje?
4. Do jaké lyriky byste zařadili druhou ukázku?
5. O které oblasti autor ve své tvorbě píše?

František Gellner (1881 - 1914)

Byl básník a prozaik spjat s myšlenkami protispolečenských buřičů. Pocházel z židovské rodiny z Mladé Boleslavi, otec byl drobný podnikatel a obchodník. Po gymnáziu studoval na technice ve Vídni a potom báňskou akademii v Příbrami, ale nedokončil ji. Po vojně odjel studovat malířství do Mnichova, pak Paříže a Drážďan, žil bohémským studentským životem.

V roce 1911 se stal rektorem a začal literárně tvořit. Za 1. světové války byl povolán a hned prohlášen za nezvěstného. V jeho tvorbě se vyskytuje ironie a skepse, cynický výsměch, což pramení z jeho zklamání v osobním životě a vztahu veřejnosti k Židům.

Dílo:
Po nás ať přijde potopa - první sbírka, provokativní, ironická, výsměšná, revoltující a nevázaná stejně jako bohémský život.
Radosti života - cynismus, negace, osamocení básníka, říká, že lehkomyslně promarnil část života, zakrývá milostné zklamání a touhu po citu.
Nové verše - nazývá věci pravými jmény, kramářské písně a šansony, hovorový, drsný pouliční jazyk, vliv germanismů, vyšla posmrtně.
Próza:
Cesta do hor - eseje a fejetony.
Psal také politickou satiru, politické kuplety, fejetony, povídky a otiskoval populární kresby na politická témata.

Ukázky

Po nás ať přijde potopa – Přetékající pohár

„Já držím pohár ve své dlani.
Je zpěněný a přetéká.
Já držím pohár ve své dlani,
jenž čeká na rty člověka.

Jenž čeká, zdali víno jeho
se do brázd vyschlých rozleje,
na snivých květech v jiných světech
zda zavěsí své krůpěje.

Jenž čeká, zda se sehnou květy
pod onou tíží ku zemi.
Jenž čeká, zdali jiné světy
rozzáří svými vůněmi.

Já držím pohár ve své dlani,
jenž čeká na rty člověka.
Já držím pohár ve své dlani:
své srdce, které přetéká.“

Perspektiva

„Má milá rozmilá, neplakej!
Život už není jinakej.

Dnes buďme ještě veselí
na naší bílé posteli!

Zejtra, co zejtra? Kdožpak ví.
Zejtra si lehneme do rakví.“

Radosti života – Což, páni spisovatelé

„Má řeč je hrubá jako můj smích
a jako moji známí.
A alkohol (to myslil bych!)
jemnosti nepřidá mi.“

Radosti života – Všichni mi lhali

„Všichni mi lhali, všichni mi lhali,
blázna si ze mne dělali.
Přede mnou citem se rozplývali,
za zády se mi vysmáli.

(…)

Srdce mé stále po lásce prahne,
nikomu však již nevěřím.
Když někdo ke mně ruce své vztáhne,
ustoupím bojácně ke dveřím.“

Otázky k textům

1. Jaký je autorův vztah k lidem? Doložte na ukázce.
2. Srovnejte jednotlivé básně po stránce formální i obsahové.
3. Vyhledejte nespisovné tvary.
4. Vyhledejte zájmena a určete jejich druh.
5. Najděte v textech slova s předponou.

Viktor Dyk (1877 - 1931)

Byl básník, dramatik a prozaik generace protispolečenských buřičů. Pocházel od Mělníka, vystudoval práva, ale věnoval se jen novinařině a spisovatelské činnosti, byl aktivním politikem, nesmířlivý, odpůrcem rakouského zřízení.

V jeho díle jsou i prvky romantičnosti, ale i touha a ideály po lepším uspořádáním světa. Za 1. světové války byl vězněn, po ní se stal poslancem a senátorem národně demokratické strany. Po sedmadvacetileté známosti se oženil s novinářkou a spisovatelkou Zdenkou Háskovou. Zemřel na srdeční mrtvici při koupání v Jadranu.

Dílo:
A porta infery (Od brány pekelné) – název podle latinského žalmu zpívaného na pohřbech, subjektivní lyrika.
Síla života
Marnosti
Znamení negace
- jeho první sbírky - blízkost k romantickému životnímu postoji, tragikomické pojetí života, sebeironie, svár snu a skutečnosti, vůle a citu, iluze a vystřízlivění.

Anarchismus:

Milá sedmi loupežníků - básnická balada, příběh jedné dívky milující a zároveň zraňující své milé, kult síly, vášně, radost ze zla.

Satiry a sarkasmy:
Pohádky z naší vesnice – politická, satirická sbírka.
Lehké a těžké kroky - hlavní myšlenkou je národní samostatnost, inspirace 1. světovou válkou, výzva k odvaze, obavy o národ, varuje před zradou, stejné téma i v dalších dvou sbírkách.
Okno
Anebo
Devátá vlna - předtucha blízké smrti, rekapitulace života, alegorická sbírka.
Próza:
- méně významná.

Krysař – novela, pověst o krysaři z Hammeln.
Drama:
- mají výraz romantického sporu snu a skutečnosti.

Zmoudření Dona Quijote - vrchol jeho dramatické tvorby, vliv symbolismu, zmoudření = ztráta iluzí, smrt.

Ukázka

A porta inferi – Píseň podzimní

Táhněte nebem, mračna,
z vás každé bouři věšť!
Má duše po ní lačna,
chci vítr, chlad a déšť!

Až bude vítr váti,
pak vyjdu sobě rád…
Chci s ním se prudce rváti,
vždyť šťasten jsem a mlád!

Chci metelici snésti,
neb máj svůj v duši mám.
Chci bouřné lásky štěstí!
Chci sladký slávy klam!

Táhněte, šedá mračna,
věšť každé bouři z vás…
Má duše po ní lačna
- je mládí mého vzkaz!

Chci posměch hloupé láje,
chci pustý boje ryk!
Nechť kolem mlha, tma je,
já na všecko si zvyk!

Chci, pokud zbytek síly,
ten větru prudký hvizd!
A potom v smrti chvíli,
jak svátý spadnout list.

Otázky k textu

1. Vysvětlete název sbírky.
2. Jaké pocity autor v básni vyjadřuje?
3. Vyhledejte v básni přirovnání.
4. Kterými verši autor vyjadřuje pokoru?
5. Po čem autor touží?

Otázky k okruhu

1. Charakterizujte dobu na přelomu 19. a 20. století.
2. Vysvětlete pojmy impresionismus a symbolismus.
3. Které autory označujeme jako buřiče?
4. Vyjmenujte symbolisty.

5. Proč byli prokletí básníci ve své době odmítáni?
6. Vyjmenujte prokleté básníky.
7. Který z českých básníků je představitelem dekadence?
8. Který z francouzských autorů pracuje s barevnými odstíny, doložte na základě četby.
9. Kteří autoři byli ve vězení a proč?
10. Charakterizujte tvorbu P. Bezruče.

13. Vznik a vývoj českého divadelnictví po realistické drama

- nejstarší je drama **Mastičkář** – 14. století,
- Komenský – Schola ludus – divadlo jako výuka latiny,
- Kopecký – loutkové divadlo,
- české divadlo se začalo rozvíjet až v době národního obrození, ojediněle se vyskytovalo i dříve, nejstarší je drama **Mastičkář** – 14. století.

Stavovské divadlo – česky se zde hrálo jen výjimečně, původní název Hraběcí Nosticovo divadlo, za socialismu se jmenovalo Tylovo divadlo. Budovu si dal postavit jako scénu pro veřejnost osvícený vlastenec hrabě František Antonín Nostic-Rieneck, stavba trvala dva roky, budova byla otevřena v roce 1783, kapacita byla pro 1000 diváků, časem byla z důvodu většího pohodlí snížena na 659 míst, což je i dnes.

Původně chtěl hrabě v divadle uvádět německou činohru a italskou operu, ale repertoár byl brzy rozšířen o českou produkci v roce 1785. Vystoupil zde i sám Mozart (Don Giovanni – premiéra opery).

Později hrabě Nostic divadlo prodal českým stavům, v roce 1799 bylo divadlo přejmenováno na Stavovské. Druhým kapelníkem se stal František Škroup. Po první světové válce bylo přičleněno k Národnímu divadlu.

Po 2. světové válce v roce 1945 byla v divadle zahájena představení Jiráskovou hrou Lucerna a o 4 roky později bylo divadlo přejmenováno na Tylovo divadlo. V 80. a 90. letech 20. století prošlo divadlo rekonstrukcí a bylo vybudováno podzemní podlaží, změnila se i barevnost interiéru – bílo-zlato-červená byla nahrazena bílo-zlato-modrou.

Miloš Forman zde natočil řadu scén svého filmu Amadeus. Nejdůležitější lóže císařská se nachází přímo naproti jevišti, prezidentská je napravo od jeviště, lístek nelze zakoupit, protože je stále rezervován pro prezidenta a jeho hosty. Působí zde činohra a opera. Poprvé zde zazněla národní hymna.

Interiér divadla

1786 – 1789 - divadlo Bouda – Václavské náměstí, bylo založeno pod jménem Královské-císařské vlastenecké divadlo českou divadelní společností pro zájem o české hry. Stálo na Koňském trhu – dnes Václavské náměstí a bylo dřevěné. Hrálo se zde jen česky a byly prosazeny české hry, bohužel i hry nízké kvality. Hrály se zejména historické hry z našich dějin, frašky a hry rytířské.

Pro dluhy byla Bouda v roce 1789 stržena a společnost hrála na různých místech v Praze, od roku 1792 bylo divadlo přesunuto do kláštera U Hybernů.

Působil zde Václav Thám, Karel Ignác Thám a Prokop František Šedivý – spoluzakladatel a herec. Hrála se Thámova hra Břetislav a Jitka, Vlasta a Šárka.

Ve druhé polovině 19. století se prosazovala snaha vybudovat stálé české divadlo.

1862 – Prozatímní divadlo – bylo otevřeno hrou V. Hálka „Král Buk“, pro nedostatek kvalitních divadelních autorů se zde hrály především komedie cizího původu. Prozatímní divadlo bylo předchůdcem Národního divadla v Praze. V roce 1852 zakoupil Sbor pro zbudování Národního divadla pozemek na nábřeží Vltavy, ale finanční rozpočet se snížil a výstavba divadla nebyla možná, proto se pozemek pronajímal. Výnosy sbírek nebyly tak výnosné, jak se očekávalo, proto bylo rozhodnuto, že se postaví Prozatímní divadlo. Budova byla postavená během šesti měsíců, prostory byly stísněné, chyběly šatny, hlediště však naplnilo 1000 diváků, kapelníkem zde byl Bedřich Smetana, na violu hrál Antonín Dvořák, premiéru zde měly Smetanovy opery Prodaná nevěsta a Hubička.

Vedle Prozatímního divadla začala vyrůstat od roku 1868 i budova Národního divadla, při otevření Národního divadla (1881) měl být zastaven provoz Prozatímního

divadla, ale sloužilo divákům nadále. V roce 1883 byla budova Prozatímního divadla přestavěna a propojena s jižním křídlem Národního divadla a stala se jeho součástí.

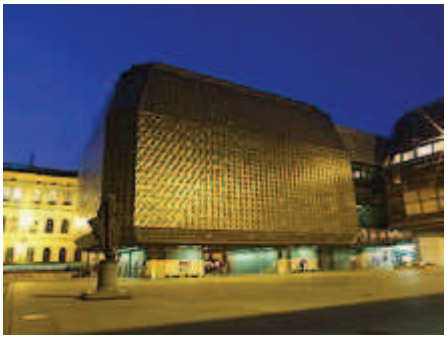
Národní divadlo – o jeho výstavbě se uvažovalo již v roce 1844, o rok později František Palacký předložil žádost o vybudování divadla, ale až v roce 1851 vydal ustavený Sbor pro zřízení českého národního divadla v Praze první veřejné provolání k zahájení sbírek, ale dostatek prostředků poskytl i stát a výstavu zahájení výstavby navštívil i František Josef I. a věnoval osobní příspěvek ve výši 5000 zlatých a později dalších 13000. Objevily se i jiné sponzorské finanční dary. V roce 1853 byl zakoupen pozemek. **1868** – položen základní kámen **Národního divadla** – byl dovezen z Řípu a několik základních kamenů z významných míst naší země, konaly se veřejné sbírky, poprvé bylo otevřeno v roce 1881 na počest návštěvy korunního prince Rudolfa premiérou Smetanovy Libuše, ale vyhořelo a znovu se obnovovalo za značného přispění národa formou sbírek a definitivně bylo otevřeno v roce 1883 – premiéra opery Libuše od Bedřicha Smetany, stavitelem byl Josef Zítek, sochařem Josef Václav Myslbek, malíři – Vojtěch Hynais (opona), Mikoláš Aleš, František Ženíšek, hudebníci – Antonín Dvořák, Bedřich Smetana, Zdeněk Fibich. Národní divadlo se stalo střediskem kultury a začalo se v něm hrát realistické drama.

V 70. letech 20. století byl stav Národního divadla velmi špatný a proběhla rekonstrukce a vznikla nová budova Nové scény.

.

Nová scéna

Nová scéna

Divadlo je 26 m vysoké. Nad hledištěm visí dvě tuny těžký lustr o šířce 3 metry a délce 5,5 metrů, který má 260 lampiček. Mezi jevištěm a hledištěm jsou 3 opony. Železná opona pro případ požáru, druhá opona namalována Vojtěchem Hynaisem oslavuje obětavost českého národa při budování Národního divadla a třetí opona je červená, sametová a roztahuje se ručně. Nad oponami lze spatřit nápis „Národ sobě“, který vystihuje spolu s Hynaisovou oponou občany, kteří darovali peníze na výstavbu budovy. Nad oponou se také nachází plastická Štyrchova figurální sbírka. V divadle jsou umístěny i varhany. Ve foyeru na prvním balkóně se nacházejí malby Mikoláše Alše, Františka Ženíška. Ve foyeru i v jiných prostorách divadla jsou též bysty osobností, které se mimořádně zasloužily o divadlo. Jsou zde i 3 nástropní malby - jedna zobrazuje zlatý věk, druhá úpadek a třetí znovuvzkříšení.

V divadle působí tři různé umělecké soubory: Činohra Národního divadla,
Balet Národního divadla,
Opera Národního divadla.

Pod Národní divadlo spadají 4 různé scény: Historická budova,
Divadlo Kolowrat,
Stavovské divadlo,
Nová scéna.

Významné osobnosti divadelnictví

Václav Thám (1765 – 1816)

Vystudoval gymnázium a poté filozofii, stal se úředníkem pražské policie, ale začal se věnovat divadlu. Stal se jedním z hlavních činitelů Boudy a časem divadla U

Hybernů. Později odjel z Prahy a působil na různých místech nejen v Čechách. Jeho žena byla údajně němá, ale po porodu prý začala mluvit a opustila Tháma kvůli nějakému herci.

Thám překládal Shakespearovy a Schillerovy hry, prováděl v nich úpravy, byly určeny pro náročné diváky, psal i původní hry s historickou tematikou. Napsal asi 50 her, ale zachovala se pouze část.

Dílo:
Břetislav a Jitka
Vlasta a Šárka – obě hry jsou historické.

Karel Ignác Thám (1763 – 1816)

Byl český spisovatel a překladatel. Po gymnáziu vystudoval filozofii a získal doktorát. Po studiích pracoval v Národní veřejné knihovně pražské na katolizaci staré české literatury a stal se bojovníkem za český jazyk. Posléze pracoval jako učitel češtiny, němčiny a francouzštiny, ale neměl v Praze stálé učitelské místo, a tak odešel do Vídně, kde rovněž neuspěl.

Po návratu onemocněl a dostal se do tíživé finanční situace, z níž se mu snažil pomoci Josef Dobrovský.

Václav Kliment Klicpera (1792 – 1859)

Vystudoval gymnázium, začal studovat filozofii a stal se členem Sdružení pražských vlastenců, kteří chtěli pozvednout českou literaturu a hrát české hry. Hráli odpolední hry ve Stavovském divadle. V roce 1819 se stal humanitním profesorem v Hradci Králové a oženil se. Krátce na to začal dělat ředitele v místním ochotnickém divadle.

Později se stal ředitelem akademického gymnázia, ale tato škola byla prohlášena za německou a on rezignoval.

Napsal několik desítek divadelních her, převážně komedie a frašky.

Dílo:
Divotvorný klobouk
Rohovín čtverrohý
Hadrián z Římsů
Každý něco pro vlast

Josef Kajetán Tyl
– viz str. 296

Alois Mrštík (1861 – 1925)

Prozaik a dramatik, narodil se v rodině ševce, vystudoval učitelský ústav v Brně, učil v různých jihomoravských obcích, 1889 byl jmenován správcem školy v Divákách u Hustopečí, kde žil až do smrti. Zemřel na následky tyfové epidemie, která v Divákách vypukla v důsledku používání kontaminované vody z obecní studny.

Dílo:
Rok na vsi – románový cyklus s podtitulem **Kronika moravské dědiny**, nejprve byl vydáván v časopise Květy.
Pohádka máje – napsal se svým bratrem.
Maryša – napsal se svým bratrem.

Vilém Mrštík (1863 – 1912)

Prozaik, dramatik a překladatel, nedokončil práva, věnoval se literární a publicistické činnosti, snažil se bojovat o nápravu světa, vyzdvihoval mravní hodnoty lidí a odsuzoval honbu za majetkem. Několik let žil v Praze, ale potom se odstěhoval ke svému bratrovi na jižní Moravu. Zde se již necítil dobře fyzicky ani psychicky, byl zklamán svou tvorbou, cítil se málo uznávaný, těžce prožíval přicházející stáří, bál se umírání, trpěl stihomamem.

Spáchal sebevraždu, důvodem snad byl strach z udání souseda, že měl poměr s mladou dívkou, která mu pomáhala uklízet ve včelíně, i když to nebyla pravda. Podřezal se skalpelem a snažil se několikrát bodnout do srdce. Bratr a švagr ho našli ve velmi vážném stavu, o pět hodin později zemřel.

Dílo:

Maryša – drama odehrávající se v jihomoravské vesnici, Maryša je dcera bohatého sedláka Lízala a miluje chudého Francka, který je odveden na vojnu a rodiče přinutí Maryšu ke sňatku s mlynářem Vávrou, vdovcem se špatnou pověstí, třemi dětmi, který bil předešlou ženu. Maryša se brání, ale je k vdavkám donucena, je nešťastná, za dva roky se vrací Francek, Maryša ho odmítá, i když ho stále miluje. Svého muže otráví otrušíkem. Je to dílo obou bratrů psané v hanáckém nářečí inspirované skutečnou událostí. Původně chtěl Alois napsat román, ale Vilém ho přesvědčil, aby napsali drama.

Santa Lucia - román, jedná se o příběh osamocení, sebeuvědomění, ztráty iluzí a smrti chudého brněnského studenta po jeho příchodu do Prahy. V knize vyznává autor svou lásku k Praze.

Ukázka

Maryša

Francek	Nu, tak to zůstat nemůže. Jemu ti přece nenechám –
Vávrová	(stále přísnějším tónem) A co chceš teda po mně?
Francek	Do Brna chcu jít. Mám tam prácu pro tebe i pro sebe. Seber se a poď se mnó!
Rozára	(přijde do světnice s náručím dříví, složí je u kamen a síní zas odejde, ohlížejíc se přitom po obou. Zřejmě dává najevo, že poslouchá)
Vávrová	(hledí vyjeveně na něho, když Rozára odejde) Františku!

Francek Nu, co se díváš?

Vávrová (s rostoucím podivením a hrůzou) Do Brna – s tebó? – Já – cizí žena? (Oba hledí na sebe)

Francek (tvrdě) Jaká – cizí žena? (Oba hledí na sebe)

Vávrová (chytá se za hlavu) Pro Boha milosrdnýho, chlapče!

Francek Čeho se bojíš?

Vávrová (přiskočí k němu a hledí mu do očí) Co to obměšlíš?! (Mírnějším tónem) Dyť si to jenom rozvaž, co to po mně chceš?! (Bere jej za ramena)

Francek (kroutí hlavou)

Vávrová Když tě sepjatéma rukama prosím. (Sedá s ním na lavici u kamen, pokud možno do středu jeviště) Rozmysli si to. Dyť se netrápíš jenom ty, trápím se já taky a víc než ty! – Dyť já na tě myslím, kady chodím, a nikdo neví, co nocí pro tebe sem nespala, proslzela dní. Co vytrpím od Vávry – o tom nemluvím, co vystojím pro tebe, ví jedině Bůh a já. Vdaná su, ale srdcem sem ti zůstala věrná, Františku. – Dušu bych za tebe dala, jak ti mám ráda, ale to, co ty po mně žádáš – to ti chlapče udělat nemožu a nemožu.

Francek (který stále po celý monolog tupě hledí do země, zakroutí nyní hlavou a chce něco namítat)

Vávrová (nepřipustí jej k slovu) Ne, nic se nezbraňuj – poslechni! Zanech těch myšlenek! (Hladí mu vlasy a tvář) Mně to udělej kvůli, když mě máš tak rád. – Nešťastná su, ale špatná nebudu, rozumíš mně? (Klade mu ruce na ramena)

Francek Rozumím, ale poslechnót nemožu. Život mně zkazila a jiné mně nedáš. Mjé litosť se mnó aspoň ty, dyž ti o to prosím.

Vávrová Ne – ne – ne, chlapče! Nedělé mně život těžší, než ho mám.

Francek Já bez tebe nebudu.

Vávrová Tak si di! (prudce vstane – chladně) Tvrdohlavče tvrdohlavá! Teho hříchu se s tebó nedopustím – to si nemysli. Ale pamatuj si: budeš-li stát na svým a budeš-li mně před lidma ubližovat, jakos mně ublížil včera, zapomenu na všechno, na tebe i na sebe a zhřeším pak už tak, že pak ani mně ani tobě žádná pomoc nebude.

Francek Co tím chceš říct?

Vávrová Posavád nic. Tak to ve mně dřímá a spí, - ale až se hřích probudí – bude po trápení. Tak nebo tak - otrávím buď sebe nebo jé – ale dlóho trpět nebudu. – Snáď v néhorší šatlavě nepovedu takové život jako tady. Dyž mám bét už nešťastná – ať su zkažená nadosmrti, zničená na celý život. A nikdo nevěří, jak bych byla ráda, dyby tak blesk nade mnó zapálil, voda přišla, všechno odnesla a mě – mě vzala s sebó.

Otázky k ukázce

1. Na základě ukázky charakterizujte jednotlivé postavy.
2. V jakém nářečí je dílo napsané?
3. Vyhledejte jazykové rozdíly mezi spisovnou češtinou a nářečím.

4. K jakým jazykovým posunům došlo v nářečí oproti spisovné verzi?
5. Kdo je Vávrová a kdo je Francek?

Ladislav Stroupežnický (1850 – 1892)

Byl představitelem realistického dramatu. Po gymnáziu pracoval jako úředník v pojišťovně, později jako písař pražského magistrátu, byl i dramaturgem Národního divadla, přispíval do časopisů. Neměl žádné literární vzdělání.

Dílo:
Naši furianti – komedie zachycující typickou českou vesnici (Honice – autorovo rodiště), spor o to, kdo se má stát ponocným, o toto místo se ucházejí dva kandidáti – Bláha a Fiala, je zde zachyceno sociální rozložení vesnice, zdravý rozum a spravedlnost, typická česká tvrdohlavost – furiantství.
Zvíkovský rarášek
Paní mincmistrová – hlavním hrdinou je Mikuláš Dačický, odehrává se v Kutné Hoře.

Ukázka

Naši furianti

Návsí v Honicích; celá hloubka jeviště. V pozadí do podkovy selské statky a chalupy; střechy doškové, štíty dřevěné do návsí. V čele chalup po dvou oknech, před nimi zahrádky. V pozadí nalevo domek pěkně obílený s červenou taškovou střechou a věncem, odznakem hospody. V pozadí louže, u ní několik topolů. Na louži plavou husy a kachny. V pozadí napravo o samotě kaplička s dveřmi a dvěma schody do hlediště a s vížkou, v níž je zvonek. Kolem ní čtyři lípy. V nejkrajnějším popředí nalevo obecní kovárna s přístřeškem na kování koní. V popředí napravo chalupa ševce Habršperka; na chalupě tabulka s nápisem:
Země: Čechy.
Kraj: Písek.
Okres: Milovice.
Obec: Honice.
Pod touto tabulkou jiná s nápisem švabachem: Zde se každé žebrání a fedrování zapovídá! Pod touto tabulkou dvě ruce; jedna s nápisem: Cesta do Písku. Druhá s nápisem: Cesta do Radotic.

Habršperk: … - No, ale jářku, poslouchej, Valentýnku, jestlipak ti přeci dají sedláci to ponocenství?
Bláha: Inu, víš, já si tuhle napsal žádost k výboru. (Ukazuje papír, který měl v kapse.) A poněvadž se o to nikdo víc neuchází, než já, tak myslím, že mi to dají. Ale víš, držím to v tajnosti, aby mi to nikdo nekazil. Mně by bylo těch 130 zlatých ročně dobrých. Náš starosta Dubský, ten mi dá jistě hlas – s tím jsem mluvil, a Dubská mi to taky slíbila. Ona mi přeje, protože jsem byl vojákem, jako její nebožtík syn Josef. – Člověk tak u nich podělkuje…
Habršperk: Že je ti Dubská dobrá, to je, brachu, něco – to víš, ta vládne obcí jako ňáký monarcha. V obecným výboru má první slovo.
(Starostlivě -) Ale jak to bude s Buškem?
Bláha: No, víš, Bušek mě rád nemá. Ale Václav Dubských si vezme Verunku Buškojc – a to jistě Dubský přemluví Buška, aby mi dal taky hlas –
Habršperk: No, nevím, nevím, ten tě má rád jako hřebík v oku. Když jsi tenkrát vypravoval v kovárně o těch šífech v Triestu na moři, co je ženou parou –
Bláha: Já vím. Tenkrát mi Bušek řekl, že prý balamutím sedláky. To prej by, když se vařejí v hrnci brambory, mohli taky tou parou šífy hnát. – Prál.
Habršperk: A tys mu nato přede všema řekl, že je nevzdělanej člověk, a od tý doby má na tebe zkřesáno.
Bláha: A jak! Ale poslyš! Onehdy jsem šel se Šumbalem do Písku na jarmark. Cestou jsem mu řekl, že si o to ponocenství zadám, a on mi slíbil, že mi dá hlas.
Habršperk: Nu, to je tuze dobře.
Bláha: Večer jsme byli v hospodě Na štychu. Nu a víš, jaký je Šumbal karbaník.
Habršperk: Košili by z těla prohrál v největším mrazu.
Bláha: Nutil mě do hry – já nehraju – to víš, ale já mu to nechtěl odříct… Ale mrzelo mě to – seděli tam taky šenkýř Marek a krejčí Fiala. Já vyhrál pět zlatejch, který stržil za krávu. Cestou domů řekl mi, že to musí před ženou zapít. „Inu," prál, „řeknu ženě, že se Buškovi nedostávalo na ten pár koní, co koupil, a že jsem mu těch 120 zlatejch půjčil. Ale Bušková že o tom nesmí vědět."
Habršperk: Já rozumím. Ale jestli se to Šumbalka dozví, pomoz mu pánbu. Ta mu stáhne kůži přes hlavu. To víš, ta je na něj kat! No a což ostatní vejboři – Šmejkal a Kožený.
Bláha: Ti se budou řídit podle Dubskýho a Buška. Vždyť přeci víš, že jsou to nevzdělanci.
Habršperk: Ale prosím tě – nevzdělanci jsou všichni naši sedláci dohromady! Plátěná vrchnost! Jaktěživ žádnej nepřišel dál, než do Strakonic na jarmark koupit kobylu.
Bláha: To je má řeč! Jediný vzdělaní lidi v naší vsi jsme my dva – ty a já – protože –
Oba najednou: Protože jsme byli ve světě.
Oba najednou: To je to.
Habršperk: Příkladně já jsem se vyučil svýmu řemeslu v Písku; byl jsem na přeučenou ve Vídni a potom jsem se pustil do Grácu a do Triestu, poněvadž jsem byl vždycky žádostiv vidět moře a šíf, víš, ty, co je ženou parou…
Bláha (hodí nedbale rukou): Já vím.
Habršperk: Potom jsem dělal v Inšpruku, to je tam dole v Tylořích, víš, tam, kde je vůkol samá skála.
Bláha (hodí nedbale rukou): Já vím – já tam ležel s regementem.
Habršperk: A potom jsem dělal dvě léta v Praze. Jó, holečku, to je ňákýho světa.
Bláha: A proto jsi taky vzdělanej člověk. – No a mě odvedli k píseckýmu regementu. Potom jsem byl v Pestu, ve Vídni, v Inšpruku a roku padesátého devátého, když náš

císař pán šel na sardýnskýho krále, byl jsem v Netálii třikrát v ohni. To je, holečku, taky kus světa.
Habršperk: A proto jsi taky vzdělanej člověk.
Bláha: Jakpak ne – jako ty. A když tam my dva začneme řeč o světě s panem farářem z Radotic – to sedláci koukají.
Habršperk: No víš, on taky kouká někdy sám pan farář – a je to přece člověk učenej.
Bláha (pohrdavě): Učenej – učenej. Ale co je mu to platný? Mezi učeným a vzdělaným člověkem máš – rozumíš – tenhle rozdíl: učenej člověk to má všecko z knih a z mapy, ale my tam všude byli a všecko jsme to viděli.
Habršperk: Ale to je to! (Ohlédne se napravo.) Koukej, tamhle jde Václav s Verunkou. – Poslouchej, dej mi nacpat, došel mi tabák.

Otázky k textu

1. Vyhledejte zeměpisné názvy a porovnejte je se současnými tvary.
2. Charakterizujte stavbu dramatu.
3. Vysvětlete pojem furianti.
4. Popište žádost.
5. Vyhledejte zastaralá slova.

Gabriela Preissová (1862 – 1946)

Je představitelkou moravské tvorby, proslavily ji dvě hry. Vdala se do Hodonína, odtud zná slovácké prostředí, dva roky žila na statku svého manžela v jižním Rakousku, deset let v uměleckém pražském prostředí, po ovdovění se vdala podruhé a odstěhovala se do Pulje na Istrii.

Za první světové války byla obžalována za velezradu, protože podporovala ruské zajatce. Po válce žila až do smrti v Praze. Je představitelkou realismu, byla spisovatelkou a dramatičkou, dramaturgyní Národního divadla. Hlavním tématem v jejích dílech je vesnická tragédie, hlavní postavou bývá žena, kritizuje vliv majetku a peněz.

Dílo:
Gazdina roba – zhudebněna Foersterem, švadlena Eva opustí muže a odejde s milencem za prací do Rakouska, ale tam pochopí, že se kvůli ní nerozvede a utopí se v Dunaji.
Její pastorkyňa – obě hry jsou tragédie, řeší otázku lidských vztahů a velký vliv majetku na člověka, používá moravsko-slovenské nářečí, obě hry se staly předlohou k opeře (Leoš Janáček – Její pastorkyňa, B. Foerster – Eva). Mladá žena čeká nemanželské dítě a matka jí ho zabije, aby se dcera mohla výhodně vdát, ale vše je nakonec vyzrazeno.

Ukázka

Její pastorkyňa

Števa (Stísněně): Tetko Kostelničko, poslala jste mi cedulku, abych k vám došel, když nedojdu, že stane se hrozné neštěstí. Co mi to máte povědět?
Kostelnička (Ukáže na dveře komory.): Vejdi dál… (Števa váhá.) No, co váháš?
Števa: Mně je úzko… Stalo se něco – Jenůfě?
Kostelnička: Ona už okřála a dítě je také zdrávo.
Števa: Už je na světě?
Kostelnička: Už týden. (S hlubokou výčitkou) Ty ses jedinkráte nedošel na ni zeptat!
Števa: Já si na to mnohokrát vzpomněl a mrzelo mne to dost. Ale když vy jste se, na mne tak osápla – pronásledovat jste mne chtěla - a zrovna k tomu se Jenůfě krása pokazila – nemohl jsem za to.
Kostelnička: Tož jenom vejdi.
Števa: Já se bojím. Ona tu čeká? Dojela už z Vídně?
Kostelnička: Jenůfa spí. (Otevře dveře do komory.) Sem po pět měsíců nikdo nevešel… Jenůfa nebyla ve Vídni – tu se schovávala. Tam se podívej na svoje dítě, chlapčok, také Štefan; - sama jsem ho okřtila.
Števa: Chuďato…
Kostelnička: Ba, chuďato. Ale stokrát bědnější je Jenůfa. Já byla porád tak jista, že to dítě umře, že bude tím jejím trápením slabé – neduživé – že bych to v tichosti do svěcené země mohla uklidit a nikdo by se jakživ o tom nedozvěděl. Ale ono je zdravé, silné, chce žít – a proto, jenom proto jsem tě zavolala.
Števa: Já budu na ně platit, tak jako se spořádal Jano Kapiců se svou frajerkou. Jen to, proboha vás prosím, tetuško, mezi lidmi nerozhlašujte, že je to moje.
Kostelnička (Ho chytí křečovitě za ruku a táhne ke dveřím): Podívej se taky na ni – na Jenůfu. Čím ti, bědná duša, ublížila, žes ji uvrhl do té hanby a včil jí nechceš pomoci? Když tys ani jedenkráte nevyšlapal k nám cesty, když přestala doufat, že jen za mou přísnosť se hněváš, chtěla se mi jednou otrávit; naškrabala si sirek do mléka. Ale já na to jako její strážný anděl došla a tehdy, v ten hrozný večer, se mi na kolenou přiznala ku své hanbě. Števo, v tu chvíli mi můj hořký osud podťal život – ale já se utíhnu ráda se světa – jen co by se té nějak ulehčilo. Vždyť já to mám na zodpovídání, že jsem ji k vám do mlýna dala!
Števa: Ale, tetuško – však je takových ženských tisíce na světě; baž se s tím, když má nějakou pomoc, ještě provdat může…
Kostelnička: Ale za koho – jenom za tebe! Víš, ona, chudera, mnohonáckrát chtěla tě volat nebo za tebou jít, ale já nedopustila, prorokujíc stále, že to dítě umře, že tě nebude za co prosit. Už toho ponížení jsem se bála, dát ti Jenůfu přes vlastní svou

zápověď – však nešťastná s tebou bude dost – z tebe jakživ dobrý, spořádaný muž nebude.
Števa: Zas už mne chcete pronásledovat! Však u rychtářů se mne nebojí, dají mi přece tu nejpěknější dceru. A kmotřenka rychtářka povídaly, že ze mne, až se vybouřím bude teprve spořádaný muž.
Kostelnička: Není jiné pomoci – není; musím tě uprosit – ač lidé si prstem na mne budou ukazovat: To je ta nadnášlivá Kostelnička, jak ještě byla ráda, že si Števa svou nepoctivou frajerku sebral!... Ta si tu svou pastorkyni vychovala a uhlídala, měla se s čím chlubit – dobře jí Pánbůh vlastních dětí nesvěřil! Svěří děvčici do mlýna pod dohlídku dětinské stařenky – Števovi do rukou.
Števa: Ale, tetuška, však to není tak veliké neštěstí, jenom když se to lidé nedozvědí. Horší by bylo, kdyby to bylo Jenůfu život stálo, jako jsem se zprvu – lekl. Včil by bylo nejlépe, kdybyste se někam do jiné krajiny odstěhovaly.
Kostelnička: Samy – bez tebe, Števo? Vždyť přece vidíš, že ten chlapčok žije – je celý po tobě. Pojď se přece naň podívat, Števo! (Padne na kolena.) Na kolenu se toho všil musím dožadovat, já, před nít pan farář pověděli, že smeknou… Števo, seber si je oba svatým zákonem – (Števa si zakryje rukama tváře.) – neopusť moji pastorkyňu moji dceru radostnou – ať si již s tebou snáší všechno neštěstí – jenom ať v té hanbě nezůstane – ona a moje jméno… Ty pláčeš? (Vstane berouc ho za ruku.) Pojď k nim, Števo, vezmi svého chlapčoka na ruce, potěš Jenůfu!

Otázky k textu

1. Kdo je pastorkyňa? Můžeme se s tímto pojmem setkat v dnešní době?
2. Najděte v textu dialektismy. Odkud pocházejí?
3. Ve kterém díle se můžete setkat s nářečními výrazy a ze které oblasti?
4. Jak se snoubí víra Kostelničky a její čin, který plánuje s dítětem?
5. Přibližte vztahy a život na vesnici v 19.století.

Otázky k okruhu

1. Co víte o prvním divadle a jak se jmenovalo?
2. Co víte o prvním dramatu v naší historii?
3. Charakterizujte obecně díla G. Preissové.
4. Přibližte historii Národního divadla.
5. Které divadelní scény sčítá Národní divadlo?
6. Který z autorů psal převážně komedie a frašky?
7. Která z děl obsahují nářeční výrazy?
8. Převyprávějte děj Maryši.
9. Který z autorů spáchal sebevraždu, popište okolnosti a způsob.

10. Vyhledejte díla, která mají společné prvky.

14. Obraz 1. světové války ve světové a české literatuře

1. světová válka 1914 -1918

První světová válka vlastně vznikla souhrou okolností. Po zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda d´Este v Sarajevu Srby (nesnášel jakýkoliv nacionalismus – i německý – takže se Srbům začaly rozplývat naděje na Velké Srbsko společně s balkánskými Slovany, následník trůnu hodlal Rakousko-Uhersko federalizovat), vypověděla c. a k. monarchie válku Srbsku, spojenec Srbska, Rusko mobilizovalo, na jeho mobilizaci odpovědělo Německo vypovězením válečného stavu Rusku. 4. srpna 1914 vypověděla Velká Británie Německu válku. Jejich spojenci Rakousko a Francie byli tak vtaženi do války. Výsledek po vzájemném vyčerpání sil rozhodly zejména svou hospodářskou silou USA. Válka jako boj o svobodu, spravedlnost, sebeurčení a demokracii, termíny šířené Wilsonem, Masarykem a dalšími jsou jen mýty. Válka se vedla o udržení nebo získání větší moci mocností, šlo o boj o kolonie a znovurozdělení světa.

14.1. Světová literatura

USA

Ernest Hemingway (1899 – 1961), [ernst hemingvej]

Byl americký spisovatel, romanopisec a povídkář, publicista a představitel tzv. „ztracené generace“, dostal Pulitzerovu cenu v roce 1953, o rok později se stal laureátem Nobelovy ceny za literaturu.

Otec byl lékař a matka zpěvačka, po střední škole se věnoval žurnalistice, za první světové války se dobrovolně přihlásil do italské armády jako řidič sanitky, po válce se stal dopisovatelem amerických listů v Paříži a cestoval po Evropě a Africe, účastnil se také občanské války ve Španělsku. Za druhé světové války pobýval na Kubě, stal se válečným zpravodajem v Číně a Normandii, poslední léta strávil opět na Kubě, kde sympatizoval s Fidelem Castrem, a tím ztratil sympatie v USA. Jeho smrt je sporná, domníváme se, že ho zdravotní potíže a stavy deprese dovedly k sebevraždě – zastřelil se.

Dílo:

Sbohem, armádo – inspirace vlastními zážitky z války, román obsahuje velké množství autobiografických prvků. Frederick Henry je americký dobrovolník sloužící v italské armádě jako řidič sanitky, v lazaretě se seznámil s ošetřovatelkou Catherine a vzájemně se do sebe zamilovali. Frederick byl zraněn a z lazaretu ho převezli do nemocnice do Milána, kde za ním Catherine přijela a podařilo se jí získat místo v této nemocnici, trávili spolu spoustu času, milovali se a plánovali společnou budoucnost, po uzdravení se Frederick vrací na frontu a jeho milá mu oznamuje, že čeká miminko. Boje sílily, Frederick byl zatčen a obviněn z úmyslného opuštění svého pluku a odsouzen k trestu smrti zastřelením. Podařilo se mu uprchnout a dostat až do Milána, vyhledal Catherine a odešli s falešnými doklady jako manželé do Švýcarska, kde Catherin porodila mrtvého syna a sama zanedlouho umírá. Frederickovi se hroutí celý svět.

Komu zvoní hrana – román je zlomkem španělských událostí z let 1936 – 1939, které se staly odrazovým můstkem pro další výboje mezinárodního fašismu, děj se odehrává v horách během tří dnů. Mladý americký profesor španělštiny Robert Jordan přichází k partyzánské skupině, má za úkol vyhodit do vzduchu most a znemožnit tak postup nepřátelských vojsk. Během zdejšího pobytu se zamiluje do Marie, dcery republikánského starosty zavražděného fašisty, kterou partyzáni zachránili z přepadeného vlaku, prožívají lásku a okamžiky štěstí. Jordan si není zcela jist úspěchem svého úkolu, most se podaří vyhodit do povětří, ale nese to i lidské oběti, Jordanovi při ústupu kůň zlomí nohu, ví, že nemůže utéci, ostatní posílá do bezpečí a sám čeká na nepřítele se zbraní v ruce a chce ho aspoň na chvíli zdržet, i když ví, že zemře. Smrti se nebojí, důležité je to, čemu se obětuje. Téma smrti je i mottem románu: „Smrt každého člověka mne umenšuje, neboť jsem součástí lidstva. A proto se nikdy neptej, komu zvoní hrana. Tobě zvoní.“

Zelené pahorky africké – cestopisné povídky.

Stařec a moře – je novela, kterou autor vydal jako poslední dílo za svého života, odehrává se v kubánské vesnici nedaleko Havany. Starý kubánský rybář Santiago vyplouval neustále na moře na lov, ale ten nebyl úspěšný, až po 84 dnech zabral obrovský mečounovitý marlin, boj s ním trval po dva dny a dvě noci, během těchto bojů stařec přemýšlel o životě, o svém vztahu k chlapci, s nímž často lovil, rozmlouval s rybou a považoval ji za rovnocenného protivníka. Cestou zpátky ho napadli žraloci a z ulovené ryby dovezl, zcela vyčerpán, pouze kostru. Byl pln uspokojení z dosažení cíle a vykonané práce. Autor poukazuje na sepětí člověka s přírodou, jejíž je součástí.

Ukázky

Stařec a moře

Žraloci přišli. Ale ne tak, jako zaútočil mako. Jeden z nich se obrátil a zmizel z dohledu pod loďkou a stařec cítil, jak se loďka otřásá, když škubal a rval marlina. Druhý pozoroval starce štěrbinami žlutých očí a pak rychle vyrazil, půlkruhovité čelisti dokořán, aby se zahryzl do ryby v místech, kde už byla rozervána. Na vršku jeho hnědé hlavy se dozadu jasně rýsovala čára, označující, kde přechází mozek v míchu, a stařec do toho bodu vrazil nůž připevněný k veslu, vytrhl jej a vrazil jej žralokovi znovu do žlutých kočičích očí. Žralok se pustil ryby a sklouzl do hloubky, polykaje ve smrtelném tažení urvané sousto.

Loďka se stále ještě otřásala ničivými nárazy, kterými druhý žralok rval rybu, a stařec pustil škot plachty tak, aby se člun stočil bokem a odkryl žraloka ve vodě. Když ho uviděl, naklonil se přes pažení a bodl po něm. Zasáhl jenom kus urvaného masa a žraločí kůže byla tak tvrdá, že do ní nůž sotva pronikl. Ta rána ho zabolela nejen v rukou, nýbrž i v rameni. Ale žralok se rychle vynořil hlavou napřed a stařec ho zasáhl přímo do jejího ploského vršku, sotva vystrčil nos z vody a zahryzl se do ryby. Stařec vytáhl čepel a bodl žraloka ještě jednou přesně do téhož místa. Žralok stále ještě visel zahryznut čelistmi na rybě a stařec mu vrazil nůž do levého oka. Žralok se pořád nepouštěl.

„Ne?“ vykřikl stařec a pohroužil mu čepel mezi obratel a mozek. Teď se lehce strefil a cítil, jak chrupavka povolila. Obrátil veslo a vrazil lopatku žralokovi mezi čelisti, aby mu je rozevřel. Zapáčil, a když se žralok pustil a sklouzl dolů, řekl mu: „Tak běž, *galano*! Propadni se míli hluboko! Běž za svým kamarádem, nebo je to možná tvoje máma!“

Stařec si utřel čepel a položil veslo. Pak našel škot plachty, plachta se napjala a on vyrovnal loďku do správného kursu.

„Museli z ní urvat aspoň čtvrtinu, a zrovna toho nejlepšího masa,“ povzdechl si hlasitě. „Kdyby to tak byl všechno sen a kdybych ji byl nikdy nechytil! Je mi to líto, rybo. Všechno se tím pokazilo.“ Odmlčel se a nechtěl se na rybu ani podívat. Teď, když vykrvácela, měla pod přelévajícími se vlnami barvu stříbrného amalgamu a její pruhy byly ještě stále patrny.

„Neměl jsem se pouštět tak daleko, rybo,“ oslovil ji. „Nebylo to dobré pro tebe ani pro mne. Je mi to líto, rybo.“

Tak, řekl si v duchu. Podívej se na provaz kolem nože, jestli se nepotrhal. A dej si do pořádku ruku, protože nás toho čeká ještě víc.

„Kdybych tak měl na ten nůž brousek!“ pronesl stařec nahlas, když si prohlédl vázání na konci vesla. „Měl jsem vzít brousek s sebou.“ Měl jsi s sebou vzít víc věcí, pomyslel si. Ale nevzals, staříku. Teď není čas uvažovat o tom, co nemáš. Mysli na to, co dokážeš s tím, co máš po ruce.

„Moc mi toho pořád radíš,“ osopil se nahlas sám na sebe. „Mám toho už po krk.“

Přidržel si rukojeť kormidla v podpaží a máčel si obě ruce ve vodě, zatím co loďka plula vpřed.

„Pánbůh ví, kolik toho urval ten poslední,“ řekl si. „Ale teď je o hodně lehčí.“ Nechtěl ani myslet na rozervanou spodní část ryby. Věděl, že po každé, když žralok s trhnutím vyrazil, znamenalo to kus vyrvaného masa a že teď ryba zanechává pro všechny ostatní žraloky v moři stopu širokou jako silnice.

Byla to ryba, ze které by člověk mohl žít celou zimu, říkal si. Nemysli na to! Prostě odpočívej a snaž se dát ruce do pořádku, abys mohl bránit, co z ní zbylo. Čpění krve na mých rukou teď nic neznamená ve srovnání se vším tím pachem ve vodě. Ostatně nekrvácejí tolik. Nic důležitého pořezáno nemám. Krvácení může pomoci levičce od křečí.

O čem teď mohu přemýšlet? O ničem. Nesmím přemýšlet o ničem a musím čekat, až se objeví další. Kéž by to byl opravdu jen sen! Ale kdo ví? Možná že to ještě dopadne dobře.

Otázky k textu

1. V čem tkví hrdinství starce?
2. V jakém stavu stařec dovezl svůj úlovek ke břehu?
3. V posledních odstavcích vyhledejte podstatná jmén konkrétní a abstraktní.
4. Určete všechny gramatické kategorie nižšího řádu u slova **odpočívej**.
5. Určete slovní druhy u slov **ostatně, nic, kéž, opravdu, jen**.

Sbohem, armádo

Nahoře jsem potkal ošetřovatelku, která spěchala po chodbě.
„Zrovna jsem vám volala do hotelu," řekla. Něco se ve mně zhroutilo.
„Co se stalo?"
„Paní Henryová krvácí."
„Můžu jít dovnitř?"
„Ne, zatím ne. Je u ní doktor."
„Je to nebezpečné?"
„Je to velmi nebezpečné." Ošetřovatelka vstoupila do pokoje a zavřela dveře. Posadil jsem se venku. Všechno ve mně umřelo. Nemyslel jsem. Nemohl jsem myslet. Věděl jsem, že umře, a modlil jsem se, aby neumřela. Nenech ji umřít. Ach, Bože, prosím tě, nenech ji umřít. Udělám pro tebe všechno, když ji nenecháš umřít. Prosím tě, prosím tě, prosím tě, můj Bože, nenech ji umřít. Můj Bože, prosím tě, ať neumře. Prosím tě, prosím tě, prosím tě, ať neumře. Bože, prosím tě, udělej něco, ať neumře. Udělám všechno, co chceš, když ji nenecháš umřít. Vzal sis dítě, ale ji nenech umřít – to bylo v pořádku, ale ji nenech umřít. Prosím tě, prosím tě, můj Bože, nenech ji umřít.

Ošetřovatelka otevřela dveře a kývla na mě prstem, abych šel dál. Vstoupil jsem za ní do pokoje. Catherine se na mě nepodívala, když jsem vešel dovnitř. Postavil jsem se vedle postele. Doktor stál u postele z druhé strany. Catherine se na mě podívala a usmála se. Naklonil jsem se nad ní a začal jsem brečet.
„Můj chudáčku milý," řekla Catherine velmi něžně. Byla celá šedivá.
„Už jsi v pořádku, Cat," řekl jsem. „Za chvíli budeš docela v pořádku."
„Za chvíli umřu," řekla; pak byla chvilku zticha a pak řekla: „Nechci umřít."

Vzal jsem ji za ruku.
„Nesahej na mě," řekla. Pustil jsem ji. Usnula. „Můj miláčku ubohý. Jen na mě sahej, jak chceš."
„Uzdravíš se, Cat. Určitě budeš zase zdravá."
„Chtěla jsem ti napsat dopis, abys ho měl, kdyby se něco stalo, ale nenapsala jsem ho."
„Chceš, abych poslal pro kněze nebo abych k tobě někoho zavolal?"
„Jenom tebe chci," řekla. Potom za chvilku. „Nebojím se. Jenom prostě strašně nechci umřít:"
„Nesmíte tolik mluvit," řekl doktor.
„Dobře," řekla Catherine.
„Nepotřebuješ něco, Cat? Mám ti něco přinést?"
Catherine se usmála. „Ne." Potom za chvíli. „To, co jsme měli spolu, nebudeš dělat s jinou dívkou, ani jí nebudeš říkat to, co mně, že ne?"
„Nikdy."
„Ale já nechci, abys neměl žádné dívky."
„Nechci žádné."
„Příliš mnoho mluvíte," řekl doktor. „Nemůžete mluvit. Pan Henry musí jít pryč. Bude moct přijít zase za chvíli. A vy neumřete. Nesmíte mít takové hloupé myšlenky."
„Dobře," řekla Catherine. „Přijdu a budu s tebou v noci," řekla.
Mluvilo se jí velmi těžko.
„Prosím vás, jděte ven," řekl doktor. Catherine na mě zamrkala, v obličeji šedá. „Zůstanu hned za dveřma," řekl jsem.
„Nedělej si starosti, miláčku," řekla Catherine. „Nemám ani trošku strach. Jenom je to strašně sprosté."
„Má duše, drahá, statečná."
Čekal jsem venku na chodbě. Čekal jsem dlouho. Ošetřovatelka přišla ke dveřím a šla ke mně. „Bojím se, že paní Henryové je velice špatně," řekla. „Mám o ni strach."
„Je mrtvá?"
„Je v bezvědomí."
Asi krvácela pořád a pořád. Nemohli to zastavit. Šel jsem dovnitř do pokoje a zůstal jsem u Catherine, dokud neumřela. Celou tu dobu byla v bezvědomí a umírání jí netrvalo dlouho.
Venku na chodbě jsem promluvil s doktorem. „Můžu ještě teď v noci něco zařídit?"
„Ne. Nemůžete. Mám vás odvézt do hotelu?"
„Ne. Děkuji vám. Zůstanu chvíli tady."
„Já vím, že nejde nic říct. Nemohu vám ani povědět –"
„Ne," řekl jsem. „Neříkejte nic."
„Dobrou noc," řekl. „Nechcete, abych vás odvezl do hotelu?"
„Ne. Děkuju vám."
„Nic jiného se nedalo dělat," řekl. „Operací vyšlo najevo –"
„Nechci o tom mluvit," řekl jsem.
„Rád bych vás zavezl do hotelu."
„Ne. Děkuju vám."
Odešel chodbou. Šel jsem ke dveřím do pokoje.
„Teď tam nesmíte," řekla jedna z ošetřovatelek.
„Ale ano, smím," řekl jsem.
„Teď ještě ne."
„Jděte pryč," řekl jsem. „Ta druhá taky."

Ale když jsem je dostal ven a zavřel dveře a zhasl, nebylo to k ničemu. Bylo to, jako kdybych dával sbohem soše. Za chvíli jsem se zvedl, odešel jsem ven z nemocnice a šel jsem zpátky do hotelu v dešti.

Otázky k textu

1. Proč hlavní hrdina odmítl pomoc od lékaře?
2. Jak Catherin vnímá poslední chvíle svého života?
3. V jakých životních situacích se člověk může dostat na psychické dno?
4. Vytvořte gramatický protiklad ke slovu **milý** a užijte ho ve větě.
5. Vysvětlete vznik slova **ošetřovatelek**.

Komu zvoní hrana

„Guapa," řekl Marii a uchopil ji za obě ruce. „Poslyš, nepůjdeme spolu do Madridu?"
V té chvíli se rozplakala.
„Ne, guapa, neplač. Poslyš. Nepůjdeme do Madridu, ale budu s tebou vždycky, ať půjdeš kamkoli. Rozumíš?"
Neodpověděla, přitiskla hlavu k jeho tváři a objala ho oběma pažemi.
„Dobře poslouchej, co ti řeknu, králíčku," řekl. Věděl, že je každá vteřina drahá, a hodně se potil, ale tohle říct musí a ona to musí pochopit. „Ty teď půjdeš, králíčku. Ale já jdu s tebou. Dokud bude žít jeden z nás, budeme žít oba. Rozumíš?"
„Ne, já zůstanu u tebe."
„Ne, králíčku. Co teď udělám, musím udělat sám. S tebou bych to nemohl dost dobře udělat. Jestli půjdeš ty, tak půjdu i já. Copak nechápeš, jak to je? Ať je kdokoli z nás kdekoli, jsme tam oba."
„Zůstanu s tebou."
„Ne, králíčku. Poslyš. Tyhle věci lidi nemůžou udělat spolu. To musí udělat každý sám. Ale jestli půjdeš, půjdu vlastně s tebou. Takhle půjdu i já. Já vím, že hezky půjdeš. Protože jsi hodná a milá. Půjdeš za nás za oba."
„Ale bude to lehčí, když zůstanu u tebe," řekla. „Pro mě to bude lepší."
„Ano. Proto buď tak hodná a jdi. Udělej to pro mne. Protože tohle udělat můžeš."
„Ale ty to nechápeš, Roberto. Co se mnou bude? Pro mě je horší odejít."
„Jistě," řekl. „Je to pro tebe těžší. Ale já jsem taky ty."
Neodpověděla.
Pohlédl na ni, celý zpocený, a na svá slova vynaložil větší úsilí než na cokoli v životě.
„Běž hezky za nás oba," řekl. „Nesmíš být sobecká, králíčku. Musíš plnit svou povinnost."
Zavrtěla hlavou.
„Ty jsi teď já," řekl. „Jistě že to cítíš, králíčku. Králíčku, poslyš," řekl. „Opravdu, takhle jdu i já. Přísahám ti to."
Neodpověděla.

„Tak teď už tomu rozumíš," řekl. „Vidím, že je ti to už jasné. Tak hezky běž. Dobře. Tak už běž. Právě si řekla, že půjdeš."
Neřekla však nic.
„Tak ti děkuju. Teď hezky půjdeš, rychle a daleko, a v tobě půjdeme oba. Polož semhle ruku. Skloň hlavu. Ne, skloň ji. Tak je to správně. A já položím ruku tamhle. Dobře. Jsi strašně hodná. Už na nic nemysli. Teď děláš to, co máš. Teď jsi poslušná. Neposloucháš mě, ale nás oba. Moje já v tobě. Jdeš za nás za oba. V tobě jdeme oba. Jak jsem ti to slíbil. Jsi moc hodná, že jdeš, a moc milá."

Kývl hlavou na Pabla, který se na něho nenápadně díval od stromu, a Pablo se vydal k nim. Palcem dal znamení Pilar.
„Půjdeme do Madridu jindy, králíčku," řekl. „Opravdu. Teď vstaň a jdi a tak půjdeme oba. Vstaň. Rozumíš?"
„Ne," řekla a objala ho pevně kolem krku.
Mluvil klidně a rozvážně, ale velmi rozhodně.
„Vstaň," řekl. „Teď jsi i já. Jsi všechno, co tu ze mě zbude. Vstaň."
Pomalu vstala, s pláčem a s hlavou skloněnou. Pak prudce klesla k němu, a když pak řekl: „Vstaň, guapa," znovu vstala, pomalu a unaveně.
Pilar ji držela za paži a Maria stála.
„Vámonos," řekla Pilar. „Nepotřebuješ nic, inglés?" Podívala se na něho a zavrtěla hlavou.
„Ne," odpověděl a mluvil dál k Marii.
„Tohle není žádné loučení, guapa, protože my nebudeme od sebe. Měj se v Gredosu dobře. Jdi už. Buď hodná a jdi. Ne," mluvil pořád klidně a rozvážně a Pilar zatím dívku odváděla. „Neotáčej se. Vlož nohu do třmene. Ano, nohu do třmene. Pomoz jí do sedla," řekl Pilar. „Zvedni ji do sedla. Teď se vyhoupni."

Celý zpocený otočil hlavu, podíval se dolů po stráni, pak se zase zahleděl tam, kde dívka seděla v sedle a Pilar stála vedle ní a za nimi Pablo. „Jeďte už," řekl Robert Jordan.
„Jeď." Pablo udeřil koně koženým proutkem přes zadek a zdálo se, jako by se Maria pokoušela svézt ze sedla, ale Pilar s Pablem jeli těsně při ní, Pilar ji držela a všichni tři koně začali stoupat úžlabinou.
Maria se otočila a zavolala: „Roberto! Dovol mi zůstat! Dovol mi zůstat!"
„Já jsem s tebou," zavolal Robert Jordan. „Já jsem s tebou. Jsme tam oba. Jeď!" Pak mu zmizeli z očí za ohbím úžlabiny.

Otázky k textu

1. Jaké období zachycuje ukázka a které země se týká?
2. Proč Roberto poslal Marii pryč?
3. Z jakého důvodu Roberto říkal Marii, že jedou oba?
4. Na základě kontextu přeložte slova **vámonos** a **inglés**.
5. V prvních 10 řádcích zdůvodněte interpunkci.

Německo

Erich Maria Remarque (1898 – 1970), [erich maria remark]

Německý spisovatel, autor antimilitaristicky zaměřených románů, pocházel z rodiny knihaře, občansky se jmenoval Erich Paul Remark, v 18 letech odešel jako dobrovolník na frontu a po válce prošel řadu zaměstnání – byl účetním, obchodním cestujícím, učitelem, varhaníkem, novinářem, závodil v automobilu a věnoval se literatuře. Od roku 1937 žil v emigraci v USA a Švýcarsku, kde se po druhé světové válce trvale usadil a zemřel.

Dílo:

Tři kamarádi – děj je vložen do doby před nástupem Hitlera k moci v Německu, tři kamarádi z 1. světové války (Robby Lohkamp, Gottfried Lenz, Otto Köstner) začali podnikat, docela se jim dařilo, ale neustále je pronásledovaly hrůzy z války a cítili se vnitřně prázdní, takže se jim útěchou stala práce a alkohol. Jednoho dne závodili se svým starým závodním autem Karlem a seznámili se s konkurenční posádkou, kde byla i Patricie Hollmannová a stala se jejich přítelkyní. Život kamarádů dostal nový smysl, ovšem záhy přátelství mezi Patricií a Robbym přerostlo v lásku a on se dozvěděl o její plicní chorobě, kterou získala vlivem nedostatku potravy za války, brzy nastalo chrlení krve, Patricie chřadla, kamarádi sehnali peníze na léčení a poslali ji do sanatoria. Poté se autoopravna dostala do finančních problémů, Robby si přivydělával taxikařením a hraním po lokálech, Lenz přišel o život – byl zastřelen partou fašistických výrostků. Patriciin stav se horší a umírá v Robbyho náručí za velkých bolestí. Svět pro oba zbývající kamarády opět ztratil smysl.

Na západní frontě klid – román vyšel poprvé v roce 1928, byl velmi úspěšný, přeložen do více jak dvanácti jazyků, děj se odehrává za první světové války na bojišti západní fronty. Pavel Bäumer s několika dalšími spolužáky podlehnou nacionalistické propagandě a vlasteneckému nadšení svého profesora tělocviku a přihlásí se jako dobrovolníci do armády, ale už během desetidenního výcviku ztrácejí iluze, ve válce těžce strádají, Pavel postupně přichází o kamarády a největší ztrátou se pro něho stává smrt nejlepšího přítele Katzinského, který mu pomáhal projít válečným strádáním. Ani Pavel válku nepřežije, umírá v den, kdy velitelství podává zprávu: Na západní frontě klid.

Čas žít, čas umírat

Černý obelisk

Noc v Lisabonu

Ukázky

Tři kamarádi

Příští dny nepřetržitě sněžilo. Pat měla horečku a musela zůstat ležet. Mnoho lidí v sanatoriu mělo horečku.
„To je počasím," říkal Antonio. „Příliš teplo a k tomu ten jižní teplý vítr. Pravé počasí, aby člověk dostal horečku."
„Miláčku, jdi trochu ven," řekla Pat. „Umíš lyžařit?"
„Ne. Jak bych to uměl? V životě jsem nebyl na horách."
„Antonio tě to naučí. Baví ho to. Má tě rád."
„Mnohem raději zůstanu tady."
Napřímila se v posteli. Noční košile jí spadla z ramenou. Byla strašně útlá. Taky šíje byla zpropadeně útlá.
„Robby," řekla, „udělej mi to kvůli. Nechci, abys tu vysedával na nemocniční posteli. Včera a předevčírem toho bylo už víc než dost."
„Sedím tu rád," odpověděl jsem. „Nemám nejmenší chuť chodit venku, když sněží."
Hlasitě oddechovala a slyšel jsem nepravidelné šelestění dechu. „Jsem v tomhle zkušenější než ty," řekla a opřela se o lokty. „Bude to lepší pro nás oba. Uvidíš, že jsem měla pravdu." Namáhavě se usmála. „Dnes odpoledne a večer se tu ještě nasedíš až dost. Ráno mě to zneklidňuje, miláčku. Ráno, když má člověk horečku, vypadá hrozně. Večer je to docela jiné. Jsem povrchní a hloupá – nechci být ošklivá, když mě vidíš."
„Ale Pat!" Vstal jsem. „Dobrá tedy, na chvíli si vyjdu ven s Antoniem. V poledne se zase k tobě vrátím. Doufám, že si na lyžích nepolámu všechny kosti."
„Rychle se to naučíš, miláčku." Z její tváře zmizelo úzkostlivé napětí. „Budeš brzy skvěle jezdit."
„A ty mě odtud chceš velmi brzy skvěle vystrnadit," řekl jsem a políbil ji. Ruce měla vlhké a horké a rty suché a rozpraskané.
Antonio bydlil ve druhém poschodí. Půjčil mi boty a lyže. Padly mi, protože jsme byli stejně velcí. Šli jsme na cvičnou louku, která se prostírala kousek za vsí. Antonio se na mne cestou zkoumavě podíval. „Horečka člověka zneklidní," řekl. „V takových dnech se tu už často staly zvláštní věci." Položil lyže před sebe a připevnil si je. „Nejhorší je čekání a bezmocnost. To člověka pomátne a odrovná."
„Zdravé taky," odvětil jsem. „Dívat se na to a být přitom bezmocný."
Přikývl. „Někteří z nás pracují," pokračoval, „někteří přečtou všechno, co je v knihovně. Ale z mnohých se stanou opět školáčci a ulejvají se z povinného klidu na lůžku, jako se kdysi ulejvali z tělocviku, a s ustrašeným hihňáním se skrývají do obchodů a cukráren, když jde náhodou kolem lékař. Tajné kouření, tajné pití, zakázané pozlátko, klepy a hloupé kousky – tím se zachraňují před prázdnotou dní. A před pravdou. Dětinské, lehkomyslné a snad i kritické ignorování smrti. Ale co jim koneckonců zbývá?"
Ano, pomyslel jsem si, co jiného nám všem koneckonců vlastně zbývá.
„Tak co, zkusíme to?" zeptal se Antonio.
„Ano."
Ukázal mi, jak se přidělávají lyže a jak se udržuje rovnováha. Nebylo to těžké. Dost často jsem upadl, ale pak jsem si na to ponenáhlu zvykl a už mi to trochu šlo. Za hodinu jsme toho nechali. „Pro dnešek dost," řekl Antonio. „Večer to budete cítit ve svalech." Odepjal jsem si lyže a cítil jsem, jak mi mocně pulsuje krev.

„Bylo dobře, že jsme byli venku, Antonio," řekl jsem. Přikývl. „Můžeme si takhle vyrazit každé dopoledne. Člověk při tom přijde na jiné myšlenky."
„Což abychom se někde něčeho napili?" zeptal jsem se.
„Můžeme. U Fosterů mají dubonnet!"

Otázky k textu

1. Proveďte zpětnou reprodukci textu.
2. Co je to přátelství?
3. Odůvodněte pravopis **s, z** na počátku slova – **zpropadeně, zkušenější, zkoumavě, skončit.**
4. Vytvořte větu, v níž použijete název **restaurace** ze závěru textu a zdůvodněte jeho pravopis.
5. Zdůvodněte pravopis **i, y** v posledním odstavci.

Na západní frontě klid

Večer se koupáme. V ten čas jdou podél břehu tři ženy. Jdou pomalu a neodvracejí se, ač nemáme plavky.

Leer na ně pokřikuje. Smějí se a zastavují, aby se na nás podívaly. Voláme na ně lámanou francouzštinou věty, které nám právě napadají, spěšně, aby nám neodešly. Nejsou to právě jemné věci, ale kde je máme tady nabrat.

Je mezi nimi štíhlá bruneta. Její zuby blýskají, když se směje. Má rychlé pohyby, sukně bije měkce do jejích nohou. Ačkoli je voda studená, jsme hodně rozčileni a snažíme se je zaujmout, aby neodešly. Pokoušíme se vtipkovat a ženy odpovídají, aniž jim rozumíme; smějeme se a kýváme. Tjaden je rozumnější. Běží do domu, přinese komisárek a ukazuje jej.

To působí. Kývají a ukazují, že máme plavat na druhou stranu. Ale nesmíme. Je zakázáno vstoupit na druhý břeh. Na mostech stojí všude stráže. Bez průkazu se nedá nic dělat. Vykládáme jim tedy, aby přišly k nám; vrtí však hlavami a ukazují na mosty. Ani je nepustí.

Obracejí se, jdou pomalu podle kanálu proti proudu stále po břehu. Plaveme zároveň s nimi. Po několika stech metrů odbočují a ukazují na dům, vykukující ze stromů a keřů. Leer se ptá, jestli tam bydlí. Smějí se – ano, to je jejich dům.
Voláme na ně, že přijdem, až nás stráže nebudou vidět. V noci. Dnes v noci.

…

Domovní dveře jsou otevřeny. Naše boty dělají pěkný rámus. Otevřou se dveře, vyrazí z nich světlo a jakási žena polekaně vykřikne. Šeptáme: „Pst, pst – camarade – bon ami" – a zvedáme jako zaklínadlo své balíčky.

I druhé dvě se ukázaly, dveře se otevrou dokořán a světlo nás ozařuje. Poznají nás a všechny tři se nevázaně smějí našemu úboru. Smějí se ve dveřním rámu, až se ohýbají. Jak plavné jsou jejich pohyby!

„Un moment -." Zmizejí a házejí nám kusy šatů, které kolem sebe jen tak otáčíme. Pak smíme dovnitř. Ve světnici svítí malá lampička, je tam teplo a voní nějaký parfum. Rozbalujeme balíčky a rozdáváme je. Oči se jim lesknou, je vidět, že mají hlad.

Pak padne na všechny jakási rozpačitost. Leer naznačuje gesty jídlo. Tu do nich vjede opět život, přinesou talíře a nože a vrhnou se na jídlo. Každý plátek salámu zdvíhají, prve než jej snědí, s obdivem do výše, a my k tomu pyšně přihlížíme.

Zahrnují nás řečmi – mnoho tomu nerozumíme, ale slyšíme, že to jsou laskavá slova. Snad taky vypadáme příliš mladě. Štíhlá bruneta mi hladí vlasy a říká, co říkají všechny francouzské ženy: „La guerre – grand malheur – pauvres garçons."

Tisknu pevně její paži a kladu ústa do její dlaně. Její prsty obepínají můj obličej. Těsně nade mnou jsou její rozčilující oči, něžná hněď pleti a rudé rty. Ústa vyslovují slova, kterým nerozumím. Nerozumím zcela ani očím, říkají víc, než jsme očekávali, když jsme sem přišli.

Vedle jsou světnice. Cestou vidím Leera, tiskne se pevně k blondýnce a hlučně hovoří. Vyzná se v tom přec. Ale já – já jsem ztracen v nějaké tiché, vírné dálce a oddávám se jí. To, co chci, je podivuhodně smíšeno ze žádosti a z unikání. Dostávám závrať, není tu nic, oč se zachytit. Boty jsme nechali přede dveřmi, dali nám místo nich pantofle, a tak tu není nic, co by mi vrátilo vojenskou jistotu a drzost: ani puška, ani opasek, ani bluza, ani čapka. Nořím se do neznáma, ať se stane, co stane – neboť mám přece jen trochu strachu, přese všechno.

…

„Dej mi svou adresu! Kate, pro všechny případy. A tady je má, napíšu ti ji."
Zastrčím si cedulku do náprsní kapsy. Jak jsem už teď opuštěn, ač sedí ještě vedle mne. Nemám si picnout rychle ještě jednu do nohy, abych mohl zůstat s ním?

V Katovi to náhle zaklektá, a on zezelená a zežloutne. „Půjdeme dál," koktá.
Vyskočím, hoře touhou mu pomoci, zvednu ho a dám se do běhu, pomalého, dlouhého běhu, aby to jeho nohou příliš neházelo. Mám vyschlo v krku, před očima se mi dělají rudé a černé mžitky, když se zaťatými zuby, škobrtaje nemilosrdně dál a dále, dojdu konečně na obvaziště. Tam se pode mnou kolena podlomí, ale mám ještě tolik síly, že padnu na tu stranu, kde je Katova zdravá noha.
Po několika minutách opět pomalu vstanu. Nohy i ruce se mi silně třesou a jen s namáháním najdu čutoru, chtěje si vzít lok čaje. Rety se mi při tom třesou. Ale usmívám se – Kat je v úkrytu.
Po chvíli rozeznávám příval zvuků, deroucích se mi do ucha.
„To sis moh uspořit," říká nějaký saniťák.
Nerozumím a hledím na něho.
Ukazuje na Kata. „Vždyť je po něm."
Nerozumím mu. „Má ránu v holenní kosti," říkám.
Saniťák se zastaví. „I to ještě –„
Obrátím se. Oči mám stále ještě zakalené, pot mi znovu vyrazil a teče přes víčka. Setřu jej a podívám se na Kata. Leží tiše. „Omdlel."
Saniťák tiše zahvízdá: „V tom se zas vyznám já líp. Je po něm. Vsadím se s tebou, oč chceš."
Vrtím hlavou: „Vyloučeno! Ještě před deseti minutami jsem s ním mluvil. Omdlel."

Katovy ruce jsou teplé, chytím ho za ramena, abych ho třel čajem. Tu cítím, že mi prsty vlhnou. Když je vytáhnu zpod jeho hlavy, jsou krvavé. Saniťák hvízdne zase mezi zuby. „Vidíš -."

Kat dostal cestou, aniž jsem to zpozoroval, střepinu do hlavy. Je tam jenom malá direčka, musila to být malinkatá, zbloudilá střepinka. Stačila ale. Kat je mrtev.
Pomalu vstávám.
„Vezmeš si jeho legitimaci a jeho věci?" ptá se mne frajtr.
Kývám a dostávám to.
Saniťák se diví. „Snad nejste příbuzní?"
Ne, my nejsme příbuzní. Ne, my nejsme příbuzní.
Jdu? Mám ještě nohy? Zdvihnu oči, bloudím jimi v kruhu a otáčím se s nimi, v jediném kruhu, v jediném kruhu, až se zastavím. Všecko je jako jindy. Jenom zeměbranec Stanislav Katczinsky umřel.

Přeložil B. Mathesius

Otázky k textu

1. Vysvětlete, kdo byl Katczinski.
2. V poslední ukázce vyhledejte několikanásobné větné členy.
3. U slova **holenní** zdůvodněte pravopis dvojího n.
4. Vyhledejte nespisovná slova v poslední části ukázky.
5. Jaké druhy vět rozlišujeme z hlediska jejich užití?

Francie

Romain Rolland (1866 – 1944), [romen rolan]

Francouzský spisovatel, dramatik, publicista a hudební historik, dostal Nobelovu cenu za literaturu v roce 1915. Narodil se v rodině notáře, vystudoval historii v Paříži, později v Římě, od roku 1912 se věnoval pouze literatuře, hudební kritice a veřejné činnosti, na Sorbonně přednášel dějiny hudby. Byl pacifista, v roce 1938, kdy byla

naše republika ohrožena, vyzýval státníky, aby nedopustili rozbití Československa a protestoval proti mnichovské zradě a fašistické okupaci republiky.

Dílo:
Život Beethovenův
Život Michelangelův
Život Tolstého
Život Gándhího
Jan Kryštof – je román „řeka“, koncipován jako hudební skladba, je to fiktivní životopis geniálního skladatele, inspirován Beethoovenem, ale vyskytují se zde i motivy ze života jiných skladatelů.
Petr a Lucie – je příběh tragické lásky inspirovaný bombardováním Paříže na Velký pátek roku 1918, při němž zahynuli i Rollandovi přátelé – mladý malíř a jeho žena. Děj novely se odehrává během dvou měsíců. Během náletu se osmnáctiletý Petr setkal v metru s Lucií, za bombardování vznikla panika a vlna lidských těl je přitiskla těsně k sobě, drželi se za ruce a nepromluvili ani slovo, pak se dlouho neviděli, ale stále na sebe mysleli. Petr pocházel ze zámožné rodiny, za půl roku měl být povolán do armády, ale válku upřímně nenáviděl, Lucie byla dcerou tovární dělnice, nemohla dostudovat malířství z existenčních důvodů a živila se malováním kýčů dle zakázek. Chtěli se zasnoubit, ale už to nestihli, chrám, kde byli na koncertě, byl bombardován a oni zemřeli pod jeho troskami.
Dobrý člověk ještě žije

Ukázky

Petr a Lucie

Březen se vrátil a s ním delší den a první ptačí zpěvy. Ale zároveň s délkou dnů vzrůstaly také příšerné válečné plameny. Vzduch se horečně tetelil očekáváním jara a očekáváním zkázy. Bylo slyšet, jak sílí obludné dunění a jak se srážejí zbraně miliónů nepřátel, shromažďovaných již několik měsíců za hrázemi zákopů a přichystaných zaplavit jako bouřlivý mořský příboj celou střední Francii i s hlavním městem. Stín děsivých pověstí předcházel tuto pohromu: fantastické zprávy o otravných plynech, o jedech, jimiž bude naplněn všechen vzduch a jež prý se snesou na celé rozsáhlé kraje a všechno živé v nich zničí jako dusivá oblaka ze sopky Mont Pelée. Také návštěvy německých letadel, čím dál tím častější, dovedně udržovaly vzrušení v celé Paříži.

Petr a Lucie se stále vzpírali vědět něco z toho, co se dálo v jejich okolí; ale mírná všeobecná rozjitřenost, kterou bezděky vdechovali také oni v tom vzduchu obtěžkaném hrozbami, rozněcovala touhu, jež kvasila v jejich mladých tělech. Tři válečná léta nakazila evropské duše mravní lehkomyslností; ta vnikala i do duší nejpočestnějších. A Petr ani Lucie neměli náboženské víry. Ale byli chráněni jemností svých srdcí, svým pudovým studem. Jenže potají se rozhodli, že se jeden druhému oddají, ještě než je od sebe oddělí slepá lidská krutost. Ještě si to neřekli. Až jednou večer. Jednou nebo dvakrát týdně zůstávala Luciina matka v továrně na noční práci. V takových nocích Lucie, aby nebyla v pusté městské čtvrti sama doma, spávala v Paříži u přítelkyně. Nikdo ji nehlídal. A milenci využívali této volnosti a trávívali část večera spolu; a někdy si také zašli na skrovnou večeři do některé restaurace. Když tak jednou v polovici března vyšli od večeře, uslyšeli signály

leteckého poplachu. Uchýlili se jako před náhlým lijákem do nejbližšího krytu a chvíli se bavili pozorováním svých náhodných sousedů. Protože však nebezpečí se zdálo ještě daleko nebo snad již zažehnáno, třebaže nic neoznamovalo konec poplachu, Petr a Lucie se vydali, vesele žvatlajíce, zase na cestu, protože se nechtěli vrátit domů příliš pozdě. Šli starou, tmavou a úzkou uličkou nedaleko od sv. Sulpicia. Zrovna prošli kolem fiakru, stojícího před širokými vraty; kůň i kočí spali. Sotva ušli asi dvacet kroků po protějším chodníku, všechno kolem nich se náhle zatřáslo: oslňující rudý záblesk, rachotivě hromové zadunění, déšť vytrhaných prejzů a rozbitých oken. Ve výklenku domu, který v těch místech prudce vybíhal do uličky, se přitiskli ke zdi a jejich těla se křečovitě objala. V záři toho záblesku viděli ve svých očích lásku i hrůzu. A když je zahalila zase noc, Luciin hlas zaprosil:
„Ne! Já ještě nechci!“

A Petr ucítil na rtech její rty a vášnivé zuby. Stáli tak v objetí, chvějíce se v temnotách ulice. Na několik kroků od nich lidé vyběhnuvší z domů vytahovali z trosek rozbitého fiakru dokonávajícího kočího; potom šli zrovna kolem nich; z nešťastníkova těla kapala krev. Petr a Lucie stáli strnulí hrůzou a přitisknutí k sobě tak těsně, že se jim potom, když se v nich probudilo zase vědomí, zdálo, že jejich těla byla v tom objetí nahá. Uvolnili si ruce a rty semknuté jako kořeny a vpíjející milovanou bytost. A oba se najednou rozechvěli.
„Pojďme domů!“ řekla Lucie, zachvácena jakousi posvátnou hrůzou.
A odváděla ho.
„Lucie, pravda, že mě nenecháš odejít z tohoto života, dokud…?“
„Ó Bože!“ řekla Lucie, tisknouc mu ruku, „taková myšlenka by byla horší než smrt!“
„Miláčku!“ řekli si oba.
Znovu se zastavili.
„Kdy budu tvůj?“ zeptal se. (Nebyl by se odvážil zeptat: „Kdy budeš má?“)
Lucie si toho všimla a dojalo ji to.
„Miláčku drahý,“ řekla mu. „Již brzy! Nespěchej! Jistě po tom netoužíš víc než já! Zůstaňme nějaký čas ještě tak… Je to tak krásné…! Ještě tento měsíc, až do konce…!“
„Do velikonoc?“ zeptal se. (Velikonoce byly toho roku posledního března.)
„Ano! Do Vzkříšení.“
„Ach,“ zvolal Petr, „před vzkříšením je vždycky smrt.“
„Mlč!“ zvolala a zapečetila mu ústa svými rty.
Pustili se.
„Dnes večer to bylo naše zasnoubení,“ řekl Petr.

Opírajíce se jeden o druhého a kráčejíce tmou, tiše plakali láskou. Na zemi jim pod kroky skřípalo rozbité sklo a dlažba krvácela. Kolem jejich lásky číhala smrt a noc. Ale nad jejich hlavami, nahoře mezi černými zdmi ulice, sbíhajícími se jako vysoký komín, v lůně nebes bušilo jako v čarovném kruhu srdce hvězdy…

A hle! Hlasy zvonů zpívají, světla se znovu rozžehují a ulice zase oživují! Vzduch je prost nepřátel. Paříž volně dýchá.

Otázky k textu

1. Převyprávějte celý příběh Petra a Lucie.
2. Z jakého důvodu autor nechává zemřít oba hrdiny právě v chrámě?
3. Proč se píše ve slově **evropském** malé písmeno a uveďte slovo příbuzné, kde by se užilo velké.
4. Co je to **fiakr**?
5. Proč autor užil v jednom případě **Vzkříšení** a v druhém **vzkříšení**?

Jan Kryštof

Bylo mu zajistit si co možná nejdříve živobytí. Kryštofovi zbývalo pět franků. Odhodlal se, ač se mu to příčilo, že se pozeptá svého hostitele, tlustého hostinského, nezná-li ve čtvrti lidi, jimž by mohl dávat hodiny na piano. Tento muž měl již v nevalné vážnosti nájemníka, který jedl jen jednou za den a mluvil německy; ztratil všechnu úctu, když zvěděl, že je to jen hudebník. Byl Francouz starého pokolení, kterému hudba je darebným zaměstnáním. Dobral si ho:
„Na piano!… Vy na to břinkáte? Tě bůh!… Ale je to přece jen zvláštní, provozovat tohle řemeslo ze záliby! Na mne každá hudba působí dojmem, jako kdyby pršelo… Ostatně mohl byste mě snad naučit. Copak vy byste tomu řekli?“ zvolal, obrátiv se k dělníkům, kteří tu popíjeli.
Zasmáli se hlučně.
„To je hezké řemeslo,“ řekl jeden. „Člověk se při něm neušpiní. A pak dámám se to líbí.“
Kryštof rozuměl špatně francouzsky a ještě hůře úštipkům: shledával slova; nevěděl, má-li se zlobit. Ženě hostinského ho bylo líto:
„Ale, ale, Filipe, ty mluvíš do větru,“ řekla svému muži. –„Přece jen snad,“ pokračovala, obrátivši se ke Kryštofovi, „by se našel někdo, kdo by vás mohl potřebovat.“
„Kdopak?“ tázal se muž.
„Malá Grassetová. Víš, koupili jí piano.“
„Ach! ti fouňové! Máš pravdu.“
Sdělili Kryštofovi, že jde o dcerku řezníkovu: rodiče z ní chtěli mít slečnu; souhlasili by, aby brala hodiny, byť jen proto, aby o tom lidé mluvili. Žena hostinského slíbila, že si to vezme na starost.

Druhého dne řekla Kryštofovi, že ho chce řeznice vidět. Šel k ní. Našel ji za pultem uprostřed zvířecích mrtvol. Tato krásná žena s kvetoucí pletí, se slaďoučkým úsměvem se zatvářila důstojně, když zvěděla, proč přichází. Ihned přistoupila k otázce platu, dodávajíc spěšně, že na to nechce mnoho vynaložit, protože piano je věc příjemná, ale nikoli nezbytná; nabídla mu frank za hodinu. Načež se Kryštofa nedůvěřivě zeptala, zdali se aspoň v hudbě dobře vyzná. Zdálo se, že se upokojuje, a stala se vlídnější, když odpověděl, že nejen se v ní vyzná, nýbrž že také skládá: její

ješitnosti bylo tím polichoceno; slíbila si, že rozhlásí po čtvrti novinku, že se její dcera učí u hudebního skladatele.

Když se Kryštof nazítří uzřel, jak sedí u klavíru – hrozného nástroje, koupeného příležitostně, který zněl jako kytara -, s řeznickou dcerkou, jejíž krátké a tlusté prsty klopýtaly po klávesách, která byla neschopna rozeznat jeden tón od druhého, která se kroutila nudou, která mu od prvních minut zívala do obličeje, - když se musil podvolit dozoru matčinu a rozhovoru s ní, jejím myšlenkám o hudbě a o hudební výchově -, cítil se tak ubohý, tak uboze ponížený, že neměl již ani síly, aby se zlobil. Vracel se s pokleslou myslí; někdy večer nemohl ani večeřet. Jestliže za několik týdnů klesl až sem, jak hluboko ještě poklesne nadále? K čemu mu bylo, že se vzbouřil proti nabídce Hechtově? To, co přijal, bylo ještě potupnější.

Když byl jednou večer v svém pokoji, polily ho slzy; vrhl se zoufale před svým ložem na kolena, modlil se… Ke komu se modlil? Ke komu se mohl modlit? Nevěřil v Boha, věřil, že není vůbec Boha… Ale musil se modlit, musil se modlit k sobě. Jen lidé prostřední se nikdy nemodlí. Neznají potřebu silných duší uchýlit se do své svatyně. Po potupách ve dne pociťoval Kryštof ve zvučícím tichu svého srdce přítomnost své věčné Bytosti. Vlny bědného života se zmítaly pod Ní: co bylo společného mezi tímto životem a jí? Všechny bolesti světa, chtějící vztekle ničit, se tříštily o její skálu. Kryštof slyšel bít své tepny jako vnitřní moře; a hlas opakoval: „Věčný… Jsem… Jsem…“

Otázky k textu

1. Z jakého důvodu se měla řezníkova dcera učit hrát na piáno? Charakterizujte měšťanskou společnost.
2. Vyjádřete se k životní situaci Jana Kryštofa a k jeho ideálům.
3. Zdůvodněte pravopis slova **Bůh**, lze ho použít i s malým počátečním písmenem?
4. Vyhledejte v textu podmínkové tvary.
5. Najděte synonymum ke slovu **uzřel**.

Henri Barbusse (1873 – 1935), [anri barbys]

Francouzský spisovatel a publicista, organizoval mezinárodní boj za mír. Pocházel z rodiny novináře, vystudoval filozofii a literaturu v Paříži. Pracoval jako redaktor v novinách a věnoval se literární činnosti, po válce, které se jako dobrovolník zúčastnil, organizoval protiválečné a protifašistické kongresy.

Dílo:
Oheň – je protiválečný román líčící prostředí francouzsko-německé fronty za 1. světové války, nemá souvislý děj, 24 kapitol představuje různé epizodické příběhy ze života vojáků na frontě i v zázemí, chybí zde ústřední postava, vykresluje různé bitvy i s následky a utrpení raněných, na druhé straně ukazuje i lidi mimo frontu v jejich běžném životě, jde o odpozorované prožitky z války, poukazuje na pouhé pozlátko válečné slávy a zdůrazňuje utrpení a nesmyslnost války, zachycuje zrání vojáků, kteří nakonec věří, že důležitý je boj proti původcům války, který povede ke klidu a míru
Peklo
Jasno

Ukázka

Oheň

Kamarádi se vracejí z tlačenice kolem rozdělování dopisů; jeden s radostí nad psaním, druhý s poloviční radostí nad pohlednicí, jiný s novou tíhou rychle oživlé naděje a očekávání. Jeden kamarád, mávaje kusem papíru, sděluje nám překvapující novinu: „Pamatuješ se na toho starýho šťouru z Gauchinu?“
„Toho starýho blázna, co hledal poklad?“
„Co tomu říkáš, on ho našel!“
„Nesmysl! Ty nás valíš…“
„Když ti to říkám, ty trdlo. Co ti mám ještě povídat? Mám ti snad předčítat mši? Tu neznám. Na dvůr toho baráku spad granát a vyhodil ze země u zdi plnou krabici peněz. Dědek vytáhl svůj poklad pohrabáčem. Nachomejt se k tomu nenápadně i farář a říkal, že by ten zázrak vzal na sebe.“
Stojíme s otevřenými ústy.
„Poklad… Opravdu!… Takový starý pometlo!“
Toto neočekávané odhalení v nás budí hluboké úvahy.
„Vidíš, člověk nikdy neví!“
„Jak jsme si utahovali z toho prďoly starýho, když nás pořád otravoval s tím svým pokladem.“
„Říkalo se tam: Člověk nikdy neví, pamatuješ? Ani nás nenapadlo, že by se to jednou mohlo stát!“
„A přece jsou věci, které člověk ví jistě,“ říká Farfadet; od té chvíle, co se mluvilo o Gauchinu, zůstával zamyšlen a díval se nepřítomným pohledem, jako by se na něho usmívala nějaká roztomilá tvář.
„Ale tomuhle,“ dodává, „bych nebyl uvěřil… Ten bude pyšný, ten dědek, až se tam po válce vrátím.“
„Hledá se muž dobré vůle, aby pomohl zákopníkům při práci,“ volá rotmistr.
„Ani mě nenapadne!“ bručí vojáci a nikdo se nehýbá.
„Je třeba vyprostit kamarády,“ pokračuje rotmistr.
Vojáci přestali mručet, několik hlav se zvedá.

„Tak se připrav, chlapče, a pojď se mnou.“
Lamuse zapíná tele, svinuje přikrývku, upravuje mošnu.
Od té doby, co se uklidnil ze svého záchvatu nešťastné lásky, stal se zasmušilejším než dřív, a ačkoli jakýmsi podivným řízením osudu tloustne dál, uzavírá se do sebe, izoluje se a už skoro nemluví.

Večer se cosi blíží zákopem, stoupá to a klesá podle toho, jak je dno hrbolaté nebo jaké jsou v něm jámy: jakási postava tu plove ve tmě a natahuje ruce, jako by volala o pomoc.
Je to Lamuse. Dochází k nám. Je pln hlíny a bláta. Chvěje se, pot se z něho jen leje, vypadá, jako by měl strach. Jeho rty se pohybují, breptá nesrozumitelné ech, ech…, dříve než může pronést nějaké zřetelné slovo.
„No tak, co je?“ nadarmo se ho ptáme.
Zhroutí se do kouta mezi nás a natáhne se.
Nabízejí mu víno. Odmítá pohybem. Pak se obrátí ke mně a kývá na mne hlavou. Když jsem se k němu přiblížil, zašeptá mi tichounce, jako kdyby ho tlačila můra. Pokračuje:
„Byla shnilá.“
„Bylo to na místě, které jsme ztratili,“ pokračuje Lamuse, „a které Marokáni bodákem dobyli zpět před deseti dny. Nejdřív jsme kopali díru pro podkop. Dal jsem se do toho. Protože jsem udělal víc než ostatní, dostal jsem se dopředu. Ostatní rozšiřovali a upevňovali odkop vzadu. Ale najednou narazím na hromadu trámů: zřejmě jsem pad na starý zasypaný zákop. Byl zasypaný jen napůl a zbyla tam ještě prázdná místa. Jak jsem vyprošťoval jednotlivé kusy dřeva z té změti před sebou, vidím najednou uprostřed něco jako veliký pytel hlíny, postavený na výšku, nahoře na něm něco viselo.

Najednou povolí jeden trámek a ten divný pytel na mne spadne a tlačí mě k zemi. Byl jsem jako zaklíněn a ke všemu mi ještě mrtvolný zápach vnikal do krku… Nahoře na tom balíku byla hlava a to, co viselo, to byly vlasy.

To víš, nebylo tam zrovna moc jasně vidět. Ale já poznal ty vlasy, takové už na světě nemá nikdo, poznal jsem i zbytek tváře, potrhané a zplesnivělé, krk měkký jako těsto; to všechno už bylo mrtvé snad měsíc. Co ti mám povídat, byla to Eudoxie.

Žena, ke které jsem se dřív nikdy nemohl přiblížit – kterou jsem vídal jen z dálky, a ani jsem se jí dotknout nesměl, jako by to byl diamant. Běhala všude, však víš. Potloukala se v liniích. Jednou ji asi trefila kulka a tak tam zůstala, mrtvá a zapomenutá, až do té náhody s podkopem.

Představ si tu pozici. Jednou rukou jsem ji musel podpírat, jak se to dalo, a druhou pracovat. Zkoušela to padnout na mne celou svou tíhou. Kamaráde, chtěla mě políbit, já nechtěl, bylo to strašné. Tvářila se, jako by mi chtěla říct: „Chtěl jsi mě políbit, tak pojď, no pojď!“ Měla tuhle zastrčený zbytek kytičky, který byl taky shnilý; ta kytička se mi houpala zrovna u nosu a páchla jako mrtvolka nějakého zvířátka.

Musel jsem ji vzít do náručí a pomalu se s ní otočím, aby padla na druhou stranu. Bylo to tak úzké, tak těsné, že když jsem se otáčel, nechtě jsem ji jednu chvíli přitiskl na prsa, vší silou, tak jak bych ji byl stiskl tenkrát, kdyby byla chtěla…

Půl hodiny jsem se čistil z jejího doteku a z toho zápachu, který na mne dýchala proti mé i proti své vůli. Ach, ještě štěstí, že jsem ubitý jako pes.“
Obrátil se na břicho, zaťal pěsti a usnul; s tváří zabořenou do země snil dál svůj sen o lásce a zániku.

Přeložila M. Tomášková

Otázky k textu

1. Jakou situaci autor popisuje?
2. Vyhledejte v ukázce realistické až naturalistické.
3. Co můžete na základě ukázky říci o mrtvé ženě?
4. Vyhledejte v poslední části ukázky přirovnání.
5. Co víte o vzniku 1. světové války?

14.2. Česká literatura

Jaroslav Hašek (1883 – 1923)

Český spisovatel a satirický žurnalista. Vystudoval obchodní akademii, stal se bankovním úředníkem, pak se začal toulat po Evropě, po návratu se začal věnovat literatuře, přispíval do mnoha zábavných časopisů, proslul svými bohémskými kousky, vysmíval se politickým poměrům v zemích Rakouska-Uherska.

Za první světové války byl nasazen na ruskou frontu, přeběhl k Rusům, vstoupil do Rudé armády, stal se členem bolševické strany, pracoval ve vysokých stranických funkcích. Do vlasti se vrátil až v roce 1920, vážně onemocněl a zbytek života strávil v Lipnici nad Sázavou.

Dílo:
Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války – 4 díly, poslední díl Hašek nedokončil, protože zemřel, dopsal ho jeho přítel Karel Vaněk, ale nebyl již tak úspěšný, protože mu chyběl Haškův vtip a vypravěčské schopnosti. Švejk je ztělesnění lidového rozumu, vtipu, humoru i vytrvalého odporu, proti válce se brání svou „hloupostí“, doslova vykonává příkazy nadřízených, čímž často vyvolává zmatek a ukazuje na jejich nesmyslnost, román se skládá z jednotlivých příběhů ze Švejkova života, které vypráví svým kamarádům a důstojníkům. Po vypuknutí války Švejk bere berle, sedá na invalidní vozík a nechává se paní Müllerovou odvézt na

vojnu, cestou neustále vykřikuje nežádoucí hesla, je zatčen a vyslýchán, pobývá i v blázinci, od polního kuráta Otty Katze odchází k nadporučíku Lukášovi, s nímž prožívá dobré i zlé, jsou odveleni na frontu, ale Švejk popíjí a ujede mu vlak, a tak se vydá ke své jednotce pěšky, cesta se mu ještě zkomplikuje dalšími zážitky, ale nakonec se na frontu mezi své dostane.

Trampoty pana Tenkráta

Můj obchod se psy

Ukázky

Dobrý voják Švejk před válkou - Švejk stojí proti Itálii

Švejk šel na vojnu se srdcem veselým. Jednalo se mu o to, aby užil na vojně nějakou legraci, a podařilo se mu uvést v úžas celou posádku v Tridentu i s hlavním velitelem. Švejk byl stále usměvavý, líbezný ve svém chování, a proto snad byl také stále zavřen.

A když vyšel z vězení, s úsměvem odpovídal na všechny otázky, s naprostým klidem opět šel se dát zavřít, spokojen ve svém nitru, že před ním mají strach všichni důstojníci celé posádky v Tridentu. Ne strach pro jeho hrubost, naopak strach z jeho uctivých odpovědí, z jeho uctivého počínání a laskavých přátelských úsměvů, z nichž jim bylo úzko.

Přijde inspekce do světnice, usměvavý Švejk sedí na kavalci a zdvořile zdraví: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus, poslušně prosím."

Důstojník Walk zaskřípal zuby při pohledu na upřímný přátelský úsměv Švejkův a byl by mu s chutí rád opravil na hlavě čepici, aby mu seděla podle předpisu, ale teplý a vřelý pohled Švejkův zdržel ho ode všech projevů.

Do světnice vstoupil major Teller. Důstojník Walk přísně změřil mužstvo stojící u kavalců a řekl: „Vy, Švejk, přineste sem kvér!"

Švejk plní svědomitě rozkaz a přináší místo ručnice tele. Major Teller dívá se vztekle na líbezné nevinné rysy v tváři Švejkově a spustí: „Vy nevědět, co je to kvér?"

„Poslušně prosím, nevím." Už ho vedou do kanceláře. Přinášejí sem ručnici a strkají mu ji pod nos: „Co je tohle, jak se to jmenuje?" – „Poslušně hlásím, že nevím."

„To je kvér!" - "Poslušně hlásím, že tomu nevěřím." Je zavřen a profous považuje za svou povinnost říci mu, že je osel. Mužstvo jde na těžké cvičení do hor, ale Švejk klidně a usměvavě sedí za mřížemi.

Poněvadž s ním nemohli nic pořídit, udělali z něho sluhu jednoročních dobrovolníků, pomáhal při obědě a při večeři v kasině.

Roznesl příbory, jídla, pivo a víno, skromně posadil se u dveří, kouřil cigaretu a občas pronesl: „Poslušně prosím, páni, že pan důstojník Walk je hodný pán, až moc hodný pán," a usměvavě vypouštěl do vzduchu kouř cigarety.

Přišla opět inspekce do kasina a nějaký nový důstojník měl to neštěstí, že otázal se u dveří skromně stojícího Švejka, ku které kumpanii patří.

„Poslušně hlásím, že prosím nevím" – „Himlsakra, který regiment zde leží?" – „Poslušně hlásím, že prosím nevím." – „Člověče, jak se jmenuje město se zdejší posádkou?" – „Poslušně hlásím, že prosím nevím." – „Tak člověče, jak jste se sem dostal?"

S líbezným úsměvem, dívaje se mile a neobyčejně příjemně na důstojníka, pravil Švejk: „Poslušně hlásím, že jsem se narodil, pak jsem chodil do školy. Nato jsem se učil truhlářem a také vyučil, potom mne přivedli do jedné hospody a tam jsem se musel svléknout do naha. Pak pro mne za pár měsíců přišli četníci a odvedli mne do kasáren. V kasárnách mne prohlídli a řekli: „Člověče, vy jste se opozdil o tři neděle s nastoupením vojenské služby, to vás zavřem.“ Optal jsem se jich proč, když jsem nechtěl jít na vojnu, že ani nevím, co to je voják. Přesto mne zavřeli, pak mne vsadili do vlaku a vozili sem tam, až jsme přišli sem. Nikoho jsem se neptal, co je to za regiment, co za kumpanii, co za město, abych nikoho neurazil, oni a hned při první execírce mne zavřeli, poněvadž jsem si v řadě zapálil cigaretu, ačkoliv nevím proč. Pak mne zavírali, kde jsem se objevil, tu že jsem ztratil bajonet, pak že bych byl málem zastřelil pana obršta na střelnici, až konečně sloužím pánům jednoročním dobrovolníkům."

Dětský, jasný pohled vrhl dobrý voják Švejk na důstojníka, který nevěděl, má-li se smát či zlobit.

Přiblížil se Štědrý večer. Jednoroční dobrovolníci vystrojili si v kasině stromeček a po večeři pan obršt měl dojemnou řeč, že se Kristus narodil, jak všichni vědí, a že má radost z pořádných vojáků a že pořádný voják sám musí mít radost nad sebou...

A tu v tento slavnostní proslov zapadlo vroucí: „Bajó! Už je tomu tak!"

Pronesl to se zářící tváří dobrý voják Švejk, stojící nepozorovaně mezi jednoročními dobrovolníky.

Dobrý voják Švejk před válkou

Superarbitrační řízení s dobrým vojákem Švejkem

V každé armádě jsou darebáci, kteří nechtí sloužit. Těm milejší je, když se z nich stanou praobyčejní civilní mameluci. Tito prohnaní chlapíci stěžují si, že mají například srdeční vadu, ačkoliv mají třeba jen zánět slepého střeva, jak se při pitvě dokáže. Takovým a podobným způsobem chtí se zprostit své vojenské povinnosti. Ale běda jim! Je zde ještě superarbitrační řízení, které jim sakramentsky zatne žílu.

Chlapík stěžuje si, že je „platfus". Vojenský lékař předepíše mu Glauberovu sůl a klystýr a „platfus neplatfus" běhá, jako by mu hlavu zapálil, a ráno ho zavrou.

Jiný lotr stěžuje si, že má raka v žaludku. Položí ho na operační stůl a řeknou mu: "Při plném vědomí otevřít žaludek." Než to dořeknou, je po rakovině a zázračně uzdravený putuje do basy.

Superarbitrační řízení je dobrodiním pro armádu. Nebýt toho, každý druhý branec by se cítil nemocným a neschopným nosit tele.

Superarbitrace jest slovo původu latinského. Super = nad, arbitrace = zkoumati, pozorovati. Superarbitrace tedy "nadzkoumání".

Dobře to řekl jeden štábní lékař: „Kdykoliv prohlížím maroda, činím tak z přesvědčení, že se nemá mluvit o „superarbitraci, nadzkoumání", nýbrž o „superdubitare, nepochybování“, že takový marod je nade vši pochybnosti zdráv jako ryba. Z toho principu také vycházím. Předpisuji chinin a dietu. Za tři dny proboha prosí, abych je pustil z nemocnice. A když mezitím umře takový simulant, učiní tak naschvál, aby nás dopálil a nemusel si ten podvod odsedět. Tedy „superdubitare“, a ne „superarbitrace“. Pochybovati o každém do jeho posledního vzdechu."

Když tedy dobrého vojáka Švejka chtěli superarbitrovat, záviděly mu to všechny kumpanie. Vězeňský profous, přinášeje mu oběd do vězení, řekl k němu: "Ty holomku, máš štěstí. Půjdeš z vojny domů, budeš superarbitrovanej jako jedna fiala."

Ale dobrý voják Švejk řekl mu totéž co důstojnému kurátovi Augustinu Kleinschrodtovi: „Poslušně hlásím, že to, prosím, nejde. Jsem zdráv jako ryba a chci sloužit císaři pánu do posledního vzdechu."

S blaženým úsměvem lehl si na kavalec. Profous hlásil toto vyjádření Švejkovo důstojníku ode dne, Müllerovi.

Müller zaskřípal zuby: „Lumpa naučíme," zvolal, „aby si nemyslil, že může zůstat na vojně; musí přinejmenším dostat skvrnitý tyfus, i kdyby se z toho zbláznil."

Mezitím dobrý voják Švejk vykládal zavřenému soudruhu z kumpanie: „Já budu sloužit císaři pánu do posledního vzdechu. Když už jsem zde, tak zde zůstanu. Když jsem voják, tak musím sloužit císaři pánu a nikdo mne nesmí z vojny vyhnat, ani kdyby přišel pan jenerál a kopnul mne do zadnice a vyhodil z kasáren. Vrátil bych se k němu a řekl: „Poslušně hlásím, pane jenerál, že chci sloužit císaři pánu do posledního vzdechu a že se vracím ke kumpanii.“ A kdyby mne nechtěli tady, dám se k maríně, abych aspoň na moři sloužil císaři pánu. A kdyby ani tam mne nechtěli a pan admirál i tam mne kop do zadnice, budu císaři pánu sloužit ve vzduchu."

V celých kasárnách panovalo však upřímné mínění, že dobrého vojáka Švejka vyženou z vojny! Dne 3. června přišli pro něho s nosítky do vězení, po zuřivém odporu přivázali jej řemenem k nosítkám a odnesli do garnizónní nemocnice. Kudy ho nesli, ozývalo se z nosítek jeho vlastenecké heslo: „Vojáci, nedejte mne, já chci dál sloužit císaři pánu!"

Dali ho na oddělení pro těžce nemocné a štábní lékař Jansa ho zběžně prohlédl: „Máš zvětšená játra a ztučnění srdce, Švejku. Tos to dopracoval, musíme tě pustit z vojny."

„Poslušně prosím," ozval se Švejk, „že jsem zdráv jako ryba. Co by si, poslušně hlásím, beze mne armáda počala! Poslušně prosím, že chci ke kumpanii a že budu dál sloužit císaři pánu věrně a poctivě, jak se na pořádného vojáka sluší a patří." Předepsali mu klystýr, a když mu jej dával saniťák Rusín Bočkovskij, tu dobrý voják Švejk v této choulostivé situaci řekl důstojně: „Bratře, nešetři mne, když jsem se nebál Taliánů, nebojím se ani tvého klystýru. Voják se nesmí bát ničeho a musí sloužit, to si pamatuj!"

Potom ho odvedli ven a na záchodě ho hlídal voják s nabitou ručnicí.

Nato uložili jej zase na postel a ošetřovatel Bočkovskij chodil kolem něho a vzdychal:

„Pšakrew, máš rodiče?"

„Mám."

„Odtud asi nevyjdeš, ty simulante." Dobrý voják Švejk dal mu pohlavek.

„Já simulant? Já jsem úplně zdráv a chci sloužit císaři pánu do posledního vzdechu."

Dali ho do ledu. Tři dny byl zabalen v ledových obkladcích, a když přišel štábní lékař a řekl k němu: „Nu, Švejku, půjdeš přece jen z vojny domů," prohlásil Švejk: „Poslušně prosím, pane štábarct, že jsem pořád zdráv a že chci sloužit dál."

Dali ho poznovu do ledu a za dva dny měla se sejít superarbitrační komise, která by jej zprostila navždy vojenské povinnosti.

Den před sejitím komise, když už byl napsán jeho propouštěcí list, dobrý voják Švejk dezertoval však z kasáren.

Aby mohl dál sloužit císaři pánu, musel utéci. Čtrnáct dní nebylo po něm ani slechu. Jaké bylo však překvapení všech, když po čtrnácti dnech v noci objevil se dobrý voják Švejk u vrat kasáren a hlásil tam hlídce se svým poctivým úsměvem na kulaté spokojené tváři: „Poslušně hlásím, že se jdu dát zavřít, poněvadž jsem dezertýroval, abych mohl dál sloužit císaři pánu až do posledního vzdechu."

Přání jeho se vyplnilo. Dostal půl roku, a když chtěl dál sloužit, přesadili ho do arzenálu, aby nabíjel střelnou bavlnou torpéda.

Otázky k textům

1. Jakým způsobem Švejk nastoupil na vojnu?
2. Jaký je jeho přístup k vojenské službě?
3. Charakterizujte Švejka.
4. Charakterizujte autorův jazyk.
5. Vyhledejte v textu nespisovné tvary a upravte je do spisovné češtiny.

František Langer (1888 – 1965)

Dramatik, prozaik, autor knih pro děti a mládež. Pocházel z obchodnické rodiny, po gymnáziu vystudoval Lékařskou fakultu Karlovy univerzity, stýkal se s autory Neumannova anarchistického okruhu, sblížil se s Haškem a přátelil se s bratry Čapky.

Za první světové války pobýval na haličské frontě v předních zákopech. V roce 1916 se dal zajmout a pak vstoupil do legií v Rusku a stal se šéflékařem 1. pluku, domů se vrátil přes Japonsko v roce 1920. Působil jako aktivní důstojník zdravotnictva a věnoval se literární a divadelní tvorbě, stal se i dramaturgem Městského divadla na Vinohradech, v roce 1939 emigroval přes Polsko do Francie a pak až do konce války působil jako šéf zdravotnictva československé armády v Londýně. Vrátil se v roce 1945 a až do smrti se věnoval jen literární činnosti.

Dílo:
Velbloud uchem jehly
Pět povídek z vojny – zachyceny zážitky z fronty za první světové války.
Filatelistické povídky
Předměstské povídky
Malířské povídky
Pražské legendy

Ukázka

První prózy – Veselé troubení

Děvče říká, že nedovede žíti pro tak vzdálené možnosti, ale jen pro blízké. Zdali se narodí dítě jí k utrpení a hanbě, či ne. To je vše. Ale veselý student již zmizel.

Do světnice vchází nebožka matka. Jako vždy, když vcházela unavena vystupováním po schodech, vyhlíží nejbližší židli, jen aby si již sedla. Spíná ruce v klínu a dívá se smutně. Dcera klopí oči. Matka mluví:

„Děvče, děvče, takhle jsem tě nevychovávala. Přišli jsme z venkova a vedla jsem tě stále ke cti a počestnosti. Čeho jsi se dopustila!“

Dívka vztáhne ruku před sebe, oči má plné slzí a volá: „Maminko, maminko!“

Matka se podívá na sklenici, kterou si děvče připravilo.

„Co to nyní chceš udělat? Ty, má nejmilejší dcera, chceš umřít tak mladá! Teď již se vzchop! Jsi žena, jako já jsem byla, a budeš matkou jako já. Jest to již osud nás žen,

musíme míti děti. Nějak to již přestojíš.“ Mluví tak měkce, jako by ji rukou po tvářích hladila, aby jí polevila v jejím neštěstí.

Dívka se dá znovu do pláče. Odpovídá, že svou matkou byla zrozena uprostřed rodiny, uprostřed venkovské počestnosti, v úctě k mateřství, která ulehčovala tělesné bolesti a do duše vkládala pýchu. Ale jak se sama octla nyní mimo každou takovou úlevu, která by jí vyvážila budoucí utrpení, jak i dítě bude mimo ni; oba budou cizí sousedkám i známým a dítě i ostatním dětem. Pláče stále a zjev matčin se rozplývá.

Teď vstupuje někdo, kdo míval zamlada pro ni nimbus vyššího světa: starý, dobrý pan farář z vesnice. Má na sobě ornát, jako by právě sestoupil od oltáře. Mluví:
„Na jedno stále zapomínáš, nač máš mysliti, ať se děje co děje, a nač se ti nechtělo pomysliti po léta: Že jest Bůh. Dal ti život a ty nemáš práva si jej vzíti. Je-li ti snášeti příkoří, je to jen údělem jeho nekonečné moudrosti, která se vztahuje na všechny lidi, a ty, jediný člověk, příčin nevypátráš. V čem hledáš úlevy? V jedu? Proč se nejdeš pomodliti, proč se neztratíš v koutku kostela, kde hrají varhany a kde je tolik barevných oken? Máte v Praze krásné kostely a krásné obrazy božích Matek. Jdi, modli se a ztrať se v Bohu se svým žalem a se svou bolestí!“

Děvče již nepláče, jeho oči jsou vyschlé. Tak, ano, tak by to mělo být. Doufat a nezoufat. Ale praví, jak jest jí těžko spojiti lidské a božské. Ano, kdyby Bůh učinil zázrak a její milý si ji vzal! Ale takto nezbývá jí než odpověděti, jako odpověděla studentu. Že jí lze žíti pouze pro blízké možnosti. Že jí lze také žíti jen pro takové, které může nahmatati a uviděti. Pro světnici, kde žije s mužem, nádobí, záclony… Ale kdyby se v něčem jen ztratila, co by se změnilo potom, až by se opět vrátila k sobě?

Tak zmizí i farář v ornátě a děvče jest samo, strašně samo. A dole v zahradě jest celý svět, celý život plynoucí v přátelství a volnosti dne bez práce. Dívka si opakuje: „Co na tom, když umru?“

Nyní dole v restauraci, když jest již plna lidí, vstává asi kapelník a praví hudebníkům: „Hoši, nyní zahrajeme tu novou.“ Všem se rozsvítí oči. Zahrají.

Písnička se vyšplhává po osvětlených zdech, po stínech říms a otřásá zavřenými okny. A vniká také do světnice, ve které sedí děvče. Vnikne tam vyzývavě bez ohlášení a naplní světnici svým zvukem. A děvče při tónech známých od včerejška procitne ze svého zamyšlení. Jest staženo tam dolů, odkud písnička vychází, do ruchu zahrady, mezi lidi, mezi radost ze dne, radost ze chvíle. Potom zazní jediná křídlovka ještě vyzývavější, furiantská, a dívka zvolna vezme do ruky sklenici.

Praví si: Taková je ta písnička, že člověka nutí, aby vstal a luskl prsty. Včera se můj hoch také tak vztyčil, a proto jest mi umřít.
A troubení zní a zní.
Děvče si pomyslí. Co, jestliže můj hoch slyší je tamhle na druhé straně domů?

A uprostřed veselého troubení vymýšlí si pohádku: Její hoch sedí doma se svou matkou. Hovoří spolu o všeličems, až matka náhle řekne: „Co jen máš na té holce, že s ní pořád chodíš?“ A praví tato slova takovým hlasem, že hoch cítí úlevu, že bude moci říci: „Již s ní nechodím, včera jsme se rozešli.“ Jeho slova by zazněla spokojeně. Ale neřekne je. Protože v tom okamžiku zazní křídlovka. Zase přijde písnička jako nějaká síla, která jej odtrhne od toho, co jej nyní tíží, jako jej včera odpoutala od milé, zase v něm vzbudí vzdor a řekne matce. „Mohu si činit, co chci.“ Začne svou milou před matkou hájit, až konečně řekne z největšího vzdoru: „Vezmu si ji za ženu, půjdu jí to ihned říci.“ A béře klobouk a jde k ní.

V té chvíli křídlovka dozněla. V zahradě se ozve bouřlivý potlesk a dívka jest mu ráda, jen aby písni mohla naslouchat ještě. A oddychne si zhluboka, když muzikanti opakují.

- Nyní vyšel její milý z domu a jde k ní. Míjí známé krámky, hokynáře, kupce, holiče, vchody do domů, již i roh ulice. Vidí jeho tvář a postavu, vzdorovitý postoj i krok.

A opět zazní troubení křídlovky.

- Teď by již měl vystupovati po schodech, býti v prvém, druhém patře, teď, teď právě by měl zaklepati na dveře. A nyní by již měl vstoupiti, i kdyby šel velmi pomalu.

Ze dvoru zní písnička ostře, je jako jehly a je žlutá. Plní teď tuto světnici, jako by se právě v ní chtěla všechna nahromadit. Tlačí se na její stěny, strop, dveře. Stísňuje dívku svou přítomností, jest zde stále hustší a hustší, již ani vzduchu zde není, není v čem dýchat, světnice jest naplněna tímto troubením jako dýmem.

„Snad se můj milý s někým zastavil a teprve nyní stoupá po schodech…“

A dívka jde a otevře dveře. V domě je jako po vymření, na schodech není nikoho. Jen konec písně křídlovky vyběhne z otevřených dveří do chodby a schodiště, a světnice náhle jako by se vyprázdnila. Byl konec tomuto poslednímu snění, v kterém také ji veselé troubení vyzývalo, volalo do vzdoru a do života.

Dole lidé tleskali, ale nežli zahrál trubač potřetí, děvče vypilo jed.

Otázky k textu

1. Jaký životní osud potkal hlavní hrdinku?
2. Jaký je osud svobodných matek v popisované době?
3. Jak celou situaci vnímá matka? Doložte na textu.
4. Charakterizujte výstavbu textu.
5. Vyhledejte v textu adjektiva.

Fráňa Šrámek

- viz str. 485

Dílo:

Žasnoucí voják - povídky, které ukazují bezmocnost a bezvýchodnost živelného individuálního protestu, pohlceného neúprosnou válečnou mašinérií.

Jaromír John (1882 - 1952)

Vlastním jménem Bohumil Markalous, byl spisovatel, novinář, vysokoškolský učitel, výtvarný kritik a estetik, výchovný pracovník. Pocházel z Klatov, vystudoval přírodovědnou fakultu v Innsbrucku. Vyučoval na dívčím gymnáziu v Hradci Králové.

V roce 1915 narukoval na balkánskou frontu, o rok později dostal v Albánii úplavici a dočasně ochrnul na dolní končetiny. Stal se šéfredaktorem a věnoval se publicistice. Od roku 1943 žil se spisovatelkou Helenou Šmahelovou.

Dílo:
Večery na slamníku - kniha povídek, které si vyprávějí večer na ubikacích vojáci, zachytil svůj pobyt ve válce, kterou prožil na Balkáně. Většinou monologické povídky. Válka viděna očima prostých lidí s nádechem ironie.

Vladislav Vančura

- viz str. 628

Dílo:
Pole orná a válečná - román, který odhaluje absurdnost války na osudech slabomyslného prosťáčka.

Legionářská literatura

Jan Weiss (1892 - 1972)

Byl ministerský úředník, spisovatel – prozaik, jeden ze zakladatelů české sci-fi literatury. Ve Vídni začal studovat práva, ale musel narukovat na italskou, posléze ruskou frontu. Zbytek války prožil jako zajatec. Po válce pracoval na ministerstvu veřejných prací, po 2. světové válce se věnoval pouze literatuře.

Dílo:
Barák smrti – zážitky z války.
Bláznivý regiment - povídky, čerpá ze zážitků v zajateckém táboře v Rusku.
Dům o tisíci patrech – román, halucinace, vize vojáka při tyfové epidemii, což sám zažil jako zajatec v Rusku.

Rudolf Medek (1890 - 1940)

Původně byl učitelem, vstoupil do legií v Rusku, po návratu domů se stal plukovníkem a v roce 1929 byl povýšen na brigádního generála. Působil v politice, ale jako nestraník, varoval před bolševismem a hitlerismem, ještě před smrtí byly jeho knihy vyřazeny z knihoven.

Zemřel na zánět pobřišnice.

Dílo:
Anabáze - pentalogie, boj legií v Rusku, jejich cesta napříč Sibiří do Vladivostoku.
Zborov - báseň, oslava vítězné bitvy.
Plukovník Švec – drama, vychází ze skutečné události v legiích v Rusku.

Josef Kopta (1894 - 1962)

Josef Kopta.

Původně byl bankovním úředníkem, v 1. světové válce vstoupil do československých legií v Rusku. Po válce se věnoval pouze literatuře a publicistice.

Dílo:
Třetí rota - románová trilogie, osudy legionáře v Rusku, poválečné osudy po návratu domů.
Třetí rota doma – osudy legionářů po návratu do vlasti, střed reality a jejich iluzí.

Jaroslav Kratochvíl (1885 - 1945)

Vystudoval vysokou školu zemědělskou v Německu, v 1. světové válce byl zajat na ruské frontě, od roku 1916 působil jako důstojník v československých legií v Rusku. Po návratu se stal úředníkem. V roce 1945 byl za účast v odboji zatčen gestapem a deportován do Terezína, kde zemřel.

Dílo:
Prameny - román, osudy příslušníka inteligence za války, zachycení různých politických proudů té doby.

1. Co víte o okolnostech vzniku 1. světové války a ve kterých letech probíhala?
2. Kdo byli legionáři a které znáte z české literatury?
3. Co víte o Haškovi?
4. Který z autorů zachytil zcela reálně hrůzy zákopové války?
5. Který z autorů pobýval na Kubě a co o jeho životě víte?
6. Vyjmenujte světové představitele a zařaďte je do země původu.
7. Který z autorů je nositelem Nobelovy ceny za literaturu, víte, za které dílo ji dostal?
8. Který básník psal o 1. světové válce?
9. Zreprodukujte příběh díla Sbohem, armádo.
10. Srovnejte Haškův styl s ostatními světovými představiteli.

15. Světová poezie 1. poloviny 20. století

Atmosféra doby:
1914 - 1918 – 1. světová válka,
1917 – Říjnová revoluce,
20. léta – stabilizace společnosti,
30. léta – hospodářská krize, hrozba fašismu, občanská válka ve Španělsku,
1939 - 1945 – 2. světová válka.

Umělecké směry:
Expresionismus - vyjadřuje pocity tísně a úzkosti, vyvolané přesvědčením, že je člověk ztracen. Prožitek skutečnosti. Byl projevem německé kulturní oblasti v letech 1910 – 1920. Představiteké – Beder, Benn.

Futurismus - v první čtvrtině 20. století – vznikl jako anarchistická revolta proti měšťáctví a dosavadnímu umění. Odmítal normy, konvence i hodnoty společnosti a prosazoval kult síly a činu, obdivoval techniku a městskou civilizaci a chtěl vytvořit i umění, které by odpovídalo ruchu a tempu nadcházejícího průmyslového věku (futurismus znamená latinsky budoucí). Chtěl osvobodit i slovo z věty a větných spojení (zrušil interpunkci). Představitelé – Marinetti.

Civilismus - latinsky občanský. Civilizace je úroveň společenského rozvoje a hmotné kultury v dané epoše a civilismus je směr v umění, hlavně poezii a výtvarném umění. V poezii přinesl zájem o předměty vyráběné člověkem, nové obraznosti, uvolnění.

Dadaismus - vznikl v Curychu, za 1. světové války, z vědomí nesmyslnosti a vyprázdněnosti života, které by měly být přehlušeny provokující veselostí, zábavou, nikdy nekončícím karnevalem. Dadaisté opovrhovali všemi konvencemi, jejich ideálem bya anarchistická absolutní svoboda. V literatuře – zdůrazňovali bezprostřednost, naivitu, primitivismus, princip náhody, spontánnost a rozbití zavedeného jazyka. Zvláštní význam pro ně měl černý humor. Představitelé -Tzara.

Kubismus - výtvarný směr počátku 20. století, který nechtěl napodobovat skutečnost, ale rozkládal předměty na obrazy a z nich se vytvořila nová básnická skutečnost, tak jakoby byly namalovány z různých pohledů. Preferuje geometrické tvary, v poezii – kaligramy – rozbití textu až na písmenka a skládání do obrazů. Představitelé – Cocteau, Picasso, Braque.

Surrealismus – vznikl ve 20. letech 20. století, 1924 – Manifest surrealismu – André Breton, umělcova fantazie a imaginace jsou absolutně nezávislé na vnější realitě, surrealismus byl ovlivněn psychoanalýzou Freuda. Představitelé – Breton, Éluard.

Fauvismus
Secese
Existencialismus …

Avantgardní směry v architektuře:
Purismus - snaha oprostit architekturu od jakékoli zdobnosti.
Funkcionalismus - vytváří prostor budov i jejich exteriér podle jejich funkce.
Konstruktivismus - i v literatuře, divadle, filmu, hlavně v SSSR.

Po 20. letech 20. století - využívání nových technik, stavebních materiálů a jejich estetických kvalit, tendence k maximální účelnosti.

Hudba – jazzová.

Film, fotografie - éra němého filmu - americké grotesky - **Harold Lloyd, Frigo, Laurel a Hardy, Chaplin...**

Francie

Guillaume Apollinaire (1880 – 1918)

Byl nemanželským synem polské šlechtičny a zřejmě italského důstojníka, který z jeho života brzy zmizel. Dětství strávil v Monacu, později se přestěhovali do Paříže. Žil skromně, pracoval v bance jako úředník, přivydělával si také jako domácí učitel, rád cestoval a navštívil i Čechy.

Dobrovolně se účastnil 1. světové války, byl zraněn šrapnelem do hlavy a těsně po válce umírá na španělskou chřipku.

Založil mnoho časopisů – Pařížské večery, Moderní literatura atd., v Paříži se přátelil a scházel s mnoha umělci – Cocteau, Breton, Jacob, Picasso… Je považován za zakladatele moderní poezie, byl básník s velkou představivostí, klasik avantgardy,
vyjadřuje opojení z energie nového věku, touhu po lidštějším životě, propagoval avantgardní malířství a současně působil jako jeho kritik – hlavně kubismu.

Příklad tvorby

Dílo:
Alkoholy - s úvodní básní Pásmo – dílo překypující tvořivostí, poezie jako subjektivní proud vědomí, ústřední téma naznačeno, více témat a motivů se prolíná,

dílčí témata se osamostatňují, ruch moderního světa, okouzlení každodenním fantastičnem, obrazy se rychle střídají, vzpomínky a sny se mísí s realitou, básnické okouzlení s meditací, obsahují básně z období 15 let, velmi rozmanitá sbírka, motivy civilizační i přírodní, mnoho obrazů sklonku léta a podzimu, zašlých lásek, opuštěných rukou, vodních proudů a plynutí času, bloudění průvodů, stínů a soumraku, znovuzrození… nová kvalita básníkových obrazů, citlivost ve volbě slov působících nově a neotřele, bohatý slovník.
Kaligramy - Apollinaire hledá možnosti mnohostranného vnímání poezie na způsob hudby, obrazu nebo plakátu, jde o krátké básnické záznamy typograficky upravené do různých obrazů, scény z ulic a restaurací, úryvky hovorů, věty vytržené z konverzace, volný tok metajazykových asociací, uvolněná logičnost, úmyslná roztříštěnost - předjímají surrealistické automatické texty.

Ukázky

Pásmo

Tím starým světem přec jsi znaven na konec
Pastýřko Eiffelko jak bečí stádo mostů dnes
Řecký i římský starověk se ti už přežily
Zde antické se zdají být už i ty automobily
Jen náboženství zůstalo docela nové jenom ono
Zůstalo prosté jak hangáry v přístavu avionů.

Jediné neantické v Evropě křesťanství je
Evropan nejmodernější jste vy ó papeži Pie
A tobě brání stud když okna na tebe hledí
Vstoupiti do kostela a jít tam ke zpovědi
Čteš letáky ceníky plakáty jež zpívají hlasitě
Toť dnešní poezie zatímco prózou žurnály sytí tě
Jsou krváky po šestáku samé detektivní případy
Portréty velkých osob a sterá různá záhlaví

Viděl jsem dnes a jméno už nevím pěknou ulici
Novou a čistou byla to sluneční polnice
Šéfové dělnice a krásné písařky z bureau
Z pondělí do soboty čtyřikrát denně tudy se berou
Zrána tu třikrát tovární píšťala plačky zní
Chraptivý zvon tu zaštěká k polední
Nápisy na zdech a tabulích štíty a vyhlášky
Vřeští a štěbetají jak o závod s papoušky
Mám rád tu pěknou ulici průmyslu a píle
Ležící v Paříži mezi třídou de Ternes a ulicí Aumont-Thiéville
Hle mladá ulice a ty sám jsi jen malé dítě
Tvá matka jinak než modře a bíle nešatí tě
Jsi velmi zbožný a René Dalize tvůj nejstarší kamarád
Má církevní obřady jako ty nadevše rád
Je devět večer plyn stažen do modra tajně se kradete z ložnice
Po celou noc se v kolejní kapli modlíte
Zatímco věčná spanilá hlubina ametystná

Oblévá navždy planoucí glórii Krista
Toť krásná lilie již všichni pěstíme
Toť rusovlasá pochodeň jež větrem nehasne
Toť bledý a nachový syn bolestiplné ženy
Toť strom vždy modlitbami všemi přetížený
Toť dvojmocnina cti a věčnosti
Toť hvězda o cípech šesti
Toť Bůh jenž v pátek mře a v neděli vzkříšen jesti
Toť Kristus který k nebi lépe než letci vzlétá
Jemu náleží podnes výškový rekord světa

…

Jsi v zahradě hospůdky v okolí Prahy
Cítíš se zcela šťasten na stůl růži ti dali
A místo abys psal svou povídku lenošíš pohříchu
Hledě na mandelinku spící v růžovém kalichu

V achátech svatovítských zříš zděšen své vlastní rysy
Na smrt jsi smuten byl v ten den kdy sebe v nich objevil jsi
Podoben Lazaru kterého světlo drtí
Pozpátku točí se ručičky hodin v židovské čtvrti
A ty couváš ve vlastním životě pomalu
Jda na Hradčany nahoru a poslouchaje kvečeru
Jak v hospodách české písně zpívají

Hle jsi uprostřed melounů v Marseilli

Hle jsi v Koblenci v hotelu s obrem na vývěsní tabuli

Hle sedíš v Římě pod japonskou mišpulí

Hle jsi v Amsterodamu s dívkou jež je ošklivá a tobě hezká se zdá
Říká že se brzo se svým studentem v Leydech sezdá
Tam najímají pokoje Cubicula locanda v latině
Vzpomínám toho byl jsem tam tři dny a v Goudě neméně

…

Jsi pozdě k ránu ve velikém restaurantu
Zpívá se tančí pije se šampaňské

Ty dívky nejsou zlé a mají své starosti přec
I od té nejošklivější dost vytrpěl milenec

Je to dcera městského strážníka prý z Cannes

Nevím jaké má ruce jsou tvrdé a rozprýskané

Mám nesmírnou soustrast se švy jejího břicha

Pokorně dávám svá ústa ubohé dívce se strašným smíchem

Jsi sám jitro přichází
Mlékaři zvoní bandaskami v ulicích
Noc se vzdaluje jako míšenka přesličná
Toť Léa pozorná či Ferdina falešná

A ty piješ ten líh palčivý jako života bol
Tvého života jejž piješ jako alkohol

Chceš domů pěšky jít a míříš stranou Auteuile
Spát mezi svými modlami z Oceánie a Guineje
Jsou to Kristové jiné víry a jiných bohoslužeb
Nižší Kristové temných nadějí a tužeb

Sbohem sbohem jsi ospalý

Slunce uťatá hlava
Se kuku kutálí

Lorelaj

Všichni tu kouzelnici z Bacharachu znali
Co pro ni strašnou láskou muži umírali

Biskup ji předvolal před svůj soud jedenkrát
Však viny zprostil ji pro její krásný zrak

Ó krásná Lorelaj máš oči drahokamy
Jaké v nich kouzlo je že každého hned zmámí

Života už mám dost a oči prokleté
Kdo shlíželi se v nich zemřeli biskupe

Mé oči plamen jsou nikoli drahokamy
Do ohně vrhněte to kouzlo které mámí

Lorelaj překrásná v tom ohni hořím sám
Jiný ať soudí tě tvým kouzlům propadám

Namísto posměchu vzývejte za mě Pannu
Bůh s vámi biskupe ať odzvoní mi hranu

Můj milý odešel odešel bůhví kam
Dejte mi pane smrt nevím proč žíti mám

Srdce mám zlomen poslední den se hlásí

Pohlédnout na sebe já zemřela bych asi

Srdce mám zlomené že milý v dálku šel
Srdce se zlomilo v den kdy mi odešel

Biskup tři rytíře zavolal k stolci svému
Odveďte v klášter hned tu nepříčetnou ženu

Jdi Loro šílená s očima z nichž jde strach
Staneš se jeptiškou co nosí černý šat

Na cestu ve čtyřech hned ráno vyrazili
Lorelaj prosila oči se rozzářily

Rytíři nechte mne na skálu vystoupit
Svůj zámek naposled bych chtěla pozdravit

Naposled chtěla bych v zrcadlo řeky shlédnout
Pak ať mi v klášteře mé mladé tváře zblednou

Na skále její vlas ve větru zavíří
Lorelaj Lorelaj volají rytíři

Tam dole na Rýně vyplula loďka malá
To ruka milého teď na mě zamávala

Ach srdce srdce mé miláčka svého zřím
K vodě se sklání níž až pohltil ji Rýn

Ve vodách nalezla Lorelaj toho dne
Svůj vlas a oči své jako Rýn blankytné

Láska je svobodná

Láska je svobodná nezná osudnou hru
Ó Lou má překoná i smrti závoru
U tebe srdcem jsem když jedeš k severu

Listy má drahá chci listy ach pošli mi je
Očekávám je rád jak každý z kumpanie
Uzřím je každý den? Mé srdce pro ně bije

Lehce se snesla noc jako když padá dým
Obrátíme se zpět až dojdem k pozicím
Ubíhám raz dva tři Život ti dám krev s ním

Laskavá noc můj sne je sladce prosvětlena
Ó Lou dnes nebe je čisté jak vodní pěna
U tebe srdcem jsem jsi ve mně rozptýlena

Loučím se sbohem buď prcháš mi jako stín
Odjíždíš už je čas Je devět odcházím
Už jsem sám Raz… dva… tři… Přijmi mé sbohem z Nimes

Otázky k textům

1. Charakterizujte literární formu Pásma. Má Pásmo děj?
2. Jaká je návaznost jednotlivých obrazů v Pásmu?
3. Rozeberte stavbu jednotlivých básní.
4. Má báseň Lorelaj děj?
5. Rozeberte poslední báseň po stránce formální i tematické.

André Breton (1896 - 1966)

Byl básníkem, esejistou, organizátorem surrealistického hnutí, kladl důraz na svobodu osobnosti, její citovost a pudovou stránku. Za studií medicíny psal lyriku ovlivněnou symbolisty, především Mallarmém, studoval Rimbauda a práce Sigmunda Freuda, se kterým si dopisoval a navštívil ho ve Vídni. Za první světové války sloužil jako asistent v psychiatrickém středisku. Později se seznámil s Guillaumem Apollinairem a Louisem Aragonem a založil revui Literatura.

Po příchodu Tristana Tzary z Curychu se v Paříži začalo rozvíjet dadaistické hnutí a Breton se stal jeho členem, ale časem se začali názorově rozcházet. V roce 1924 spolu se svými přáteli oficiálně ustavil surrealistickou skupinu. V témže roce také vydal Manifest surrealismu, kde ho definoval jako „čistý psychický automatismus“.

V roce 1935 navštívil Československo, kde se setkal s Vítězslavem Nezvalem. V roce 1940, po obsazení Francie Němci, odcestoval do New Yorku, do Evropy se vrátil až po druhé světové válce, ale byl zklamán politickým a společenským vývojem.

Dílo:
Nadja – román
Šílená láska
Surrealismus a malířství

Ukázka

První manifest surrealismu, 1924

Surrealismus je čistý psychický automatismus, jímž má být vyjádřen, ať slovně, ať písmem nebo jakýmkoli jiným způsobem, skutečný průběh myšlení. Diktát myšlení s vyloučením kontroly vykonávané rozumem mimo jakékoli estetické nebo mravní zaujetí.

Tajemství surrealistického magického umění

Je dokonce dovoleno nazvat BÁSNÍ to, co vznikne, složíme-li co možná nejnáhodněji (zachovávejme, chcete-li syntax) tituly a části titulů, vystřižené z novin.

Paul Eluard (1895 - 1952)

Byl francouzský básník a zakladatel surrealistického hnutí, antimilitarista, účastnil se protifašistického odboje. Psal lyriku lásky a naděje, užíval čistý a průzračný jazyk, je představitelem čisté a nadčasové poezie. Narodil se v rodině účetního a švadleny. Za první světové války byl na frontě jako zdravotník a stal se antimilitaristou. Matka zemřela, když mu byly 3 roky, později se rodina zmohla, od 16 let se léčil ve Švýcarsku na plicní chorobu, zde poznal i svou první manželku, která se po rozvodu provdala za Salvatora Daliho – malíř. V roce 1934 se oženil s modelkou, kterou považovali za maskota surrealistů, ale zemřela v roce 1946 a Paul se věnoval tématu světového míru. Třetí manželku poznal v Mexiku. Zemřel na infarkt.

Básník prošel dadaismem, surrealismem a realismem, měl na něho vliv obou světových válek, jimiž prošel jako ošetřovatel i voják, projevil se i silný vliv války ve Španělsku.

Dílo:
Poezie a pravda - nejčtenější sbírka, báseň Svoboda.
Nepřerušená poezie - básně plné sklíčenosti a naděje, smrt jeho ženy.
Fénix - zpěvy o lásce, poslední sbírka.
Veřejná růže – surrealistická sbírka, lyricko-milostná poezie psána volným veršem bez interpunkce.

Ukázka

Svůdná

Obdivné pohledy
Svádějí oči které nevidí co vidí
Ruměnec
Oči nacházejí štěstí na vlastní tváři
A navždy ať je tomu tak

Kdo ji vidí panenskou a ví že je taková
Panenská ve svém saténu
Ví také že pod korunou jejích řas
Radost neumírá

Ale stud stále je znát stud
Ne
Jen otevřít dům
A ukázat pěknou tvář
Právě ji

Sestry naděje

Ó sestry naděje vy ženy odvážné
Pakt proti smrti uzavřely jste
Jenž má spojit ctnost a lásku

Ó sestry překonavší smrt
Dáváte v sázku své žití
Aby život triumfoval

Je blízko den ó mé sestry velikosti
Kdy se budeme vysmívat slovům válka a bída
Nic nezbude z toho co bylo bolestí

Každá tvář bude mít právo na laskání

Dobré právo

Hle vroucí zákon lidí
Z hroznů dělají víno

Z uhlí dělají oheň
Z polibků dělají lidi

Hle tvrdý zákon lidí
Zachránit se i když
Jsou války a bída
A když hrozí smrt

Hle sladký zákon lidí
Vodu ve světlo proměnit
Sen v skutečnost
A z nepřátel bratry mít

Prastarý zákon i nový
Jenž stále zlepšuje se
Když dětské srdce nese
K moudrosti nejvyšší

Otázky k textům

1. Určete druh lyriky všech básní.
2. Srovnejte básně Éluarda s Apollinairovými.
3. Jaká je hlavní myšlenka poslední básně?
4. O jaký druh verše se jedná v tvorbě Éluarda?
5. Vyhledejte v posledním textu gradaci.

Tristan Tzara (1896 - 1963)

Byl básníkem, esejistou a dramatikem rumunského-židovského původu. Stal se zakladatelem dadaismu a později se sblížil se surrealisty. Krátkou dobu přednášel i v Praze.

Dílo:
Surrealismus a doba poválečná
Země na Zemi

Ukázky

Poznámky

podivná ženo dvojí masky
bílá křivko obscénního tance
přístup v souhlase
znavených údů
názorů nikterak významných
modří se rovnající ebenové krvi
a spropitnému

skryj svou touhu
před smrtí v osm dvacet
moci začít noc tohoto jitra
dieci soldi: hle
má duše

nezískáš dnes večer
poslední jemnosti mé mužnosti
už dávno mám za sebou lživý průmysl
v němž se teď zmítá tvé tělo hnijící slunce

tak jdu jdeš jak matka jak dítě
pomalu rychleji pomalu
každý sám nebo společně
pasákovo oko se zlatem věčné bázně
mizí

zvonek přivandrovalého citu
královská porodní bába
a nikdo nemá zájem

Manifest o lásce slabé a lásce hořké

Chcete-li udělat dadaistickou báseň, vezměte noviny.
Vezměte nůžky.
Vyberte v novinách článek tak dlouhý, jak dlouhou chcete mít svou báseň.
Vystřihněte článek.
Potom pečlivě vystříhejte slovo za slovem z tohoto článku a naházejte je do pytlíku.
Lehce zatřepejte.
Vytahujte potom výstřižky jeden za druhým a skládejte je v tom pořadí, jak jste je vytahovali.
Pečlivě slova opište.
Báseň se vám bude podobat.
A najednou jste „spisovatel nesmírně originální, okouzlující senzibility, třebaže nechápané nevzdělanci“.

Otázky k textům

1. Čím je první ukázka specifická?
2. Vytvořte báseň podle návodu v Manifestu o lásce slabé a lásce hořké.
3. Jakou roli ve verších hraje interpunkce?
4. Vyhledejte v 1. textu poetismy.
5. Vyhledejte v 1. textu atypická slova pro poezii.

Paul Claudel (1868 -1955)

Byl francouzským dramatikem a básníkem, který vycházel z tradic symbolismu. Postavy v jeho hrách jsou symbolem, jde o jejich alegorické pojetí, často se vyskytuje křesťanský zápas o tělo a duši. Od roku 1893 působil v diplomatických službách v Bostonu, Šanghaji a Pekingu, ale i v Praze.

Claudel se věnoval celý život literární práci, často se ke svým dílům vracel a přepracovával je. Jeho počáteční tvorba byla ovlivněna Rimbaudem. Později měl sklony k náboženské orientaci, sám se považoval za katolického básníka.

Dílo:
Tři básně z války
Svatá Tereza
Sedm žalmů pokání
- ve svých sbírkách medituje o poslání člověka a jeho vztahu k absolutnu.

Ukázka

Včela

Včely a lehké myšlenky,
prchavé drahokamy touhy,
vůněmi květů nasáty
tvoříte med i vosk jen pouhý.

Ať bohatá, ať nahá je,
jasmínu duše podobá se
a cítí, když v ni vkládáte
zrno, jež zachvělo se v kráse.

Řeči, ty služko myšlenek!
Šťasten, kdo bohy vyvolený,
cítí tě váhat na svých rtech,
ó návštěvnice z křehké pěny!

Otázky k textu

1. Najděte v poslední strofě oslovení.
2. Vysvětlete, proč se báseň jmenuje Včela.
3. Vyhledejte v textu částice a vysvětlete jejich funkci v textech obecně.
4. Jakým tvarem je slovo **šťasten**?
5. Jaká je hlavní myšlenka básně?

Jean Cocteau (1889 – 1963)

Byl básník, divadelník, filmař, grafik a člen Francouzské akademie. Uvedl Jeana Maraise do uměleckého prostředí Paříže a pomohl mu zahájit jeho kariéru. Maraise se stal jeho dlouholetým životním partnerem a inspiroval ho k vytvoření spousty literárních i filmových děl.

Cocteau je představitelem kubistické literatury. Významné jsou jeho básně v milostných dopisech.

Dílo:

Lidský hlas – je to monolog opuštěné ženy, která telefonuje své bývalé lásce, vzpomíná i na jejich společného psa, klade otázky, částečně si na ně i odpovídá, druhá strana neodpovídá.

Ukázky

Nářek

Má družko zlá, ty podobáš se smrti,
když lehce usínáš.
Po jakých cestách musíš asi jíti,
kudy se ubíráš?

Hned uplýváš z uzavřeného tvaru,
ač hlídám u dveří,
a nechováš tu pouze svoji hlavu
s věnečkem kadeří.

Když objímám ti hruď a líbám tvář,
přec unikáš mi,
bez hluku, lehce jak světelná zář
skly okenními.

Jana

Nepoddávat se krédo tvé je
Dívko jak z kovu zrozená
Tvůj život krásnou pravdu má
Fénixe vzývat pro naděje

Proč zůstávali v opozici
Králové kněží písaři
Jí stačila jen slova tři
V nich básníci vznět hledají si

Jazykům ohně vzdorovat
Umí jen rožeň ze železa
Z ostatních popel zbývá leda
Z ní jasně modrá zástava

Kovovou duši Jana měla
Kat jenž ji v plen dal plamenům
Viděl že v ohni neshořela
Tam na náměstí v Rouenu

Tanečnice

Krab zvolna stoupá na špičky
Na křivé nohy našlapuje
A na celičký svět se směje

I tanečnice v Opeře
Krabu tak trochu podobná je
Když z pestrých kulis vystupuje
A paže ohýbá k své hře

Otázky k textům

1. Srovnejte výstavbu všech tří básní.
2. Komu je věnována druhá báseň, co o této postavě víte?
3. Srovnejte básně z hlediska tematického.
4. U prvního textu určete druh rýmu.
5. Vyhledejte v prvním textu synekdochu.

Další představitel: Max Jacob

Velká Británie

Thomas Stearns Eliot (1888 - 1965)

Byl básník, esejista a dramatik amerického původu, nositel Nobelovy ceny. Narodil se v USA ve starobylé novoanglické rodině, vystudoval Harvardovu univerzitu, poté odjel do Francie, kde navštěvoval pařížskou Sorbonnu. Ve studiích pokračoval také na několika německých univerzitách a v Oxfordu, zajímal se zejména o řeckou a indickou mystickou filozofii.

V roce 1916 se trvale usadil v Anglii, učil na střední škole, stal se redaktorem časopisu, stal se ředitelem nakladatelství, kde postupně uveřejňoval díla anglických básníků. V roce 1927 získal anglické občanství a vstoupil do anglikánské církve. Zemřel v Londýně.

Dílo:

Pustina (Pustá země) - nejslavnější dílo 1. období - báseň PUSTINA - vedle sebe jsou různé motivy a obrazy, liší se svou stavbou a zpracováním od tehdejší básnické produkce a stává se základním kamenem anglického básnického modernismu, má 5 částí, první tři zachycují moderní velkoměsto, ve čtvrté je líčena plavba, ztroskotání a magická proměna hrdiny, v poslední je zachycena duchovní pouť vyprahlou a zničenou zemí, děsivou krajinou moderní civilizace, reakce na první světovou válku.

Čtyři kvartety - vztah člověka k času, ve sbírce jsou obsaženy 4 básně, každá symbolizuje jeden živel – oheň, vodu, vzduch, zemi, Eliot se vyznává ze svého vztahu k místům, která jsou mu blízká.

Ukázka

Pustina

Co říkal hrom

Po žáru loučí v tvářích potem zlitých
po mrazivém tichu v zahradách
po strašných mukách v místech kamenitých
po křiku, po pláči
v žaláři, paláci a ozvěně
jarního hromu nad dalekým horstvem
ten, který žil, je nyní mrtev
my, kteří žili jsme, teď umíráme

ne právě trpělivě
Není tu voda, ale jenom skála
ne voda, skála a v ní cesta pískem
klikatá cesta vinoucí se v horách
skalnatých horách, v kterých není voda
abychom zastavili se a pili
ve skalách nelze zamyslet se chvíli
i pot je such, nohy trčí v písku
kdyby tak jenom byla v skalách voda
v těch mrtvých ústech shnilých zubů, vyschlých slin
nemám, kde sednu, lehnu, postojím
v těch horách ani samoty kus není
jen rudé tváře šklebí se a vrčí
ze dveří domů z rozpukané hlíny
Kdyby tu byla voda
a ne skála
kdyby tu byla skála
a také voda
a voda a
pramen
jezírko ve skalách
kdyby tu aspoň zazněl šumot vody

Otázky k textu

1. V čem tkví prvky modernismu u Eliota, doložte na ukázce.
2. Reprodukujte autorovy verše a vystihněte hlavní myšlenku.
3. Jaká témata se vyskytují v Pustině?
4. Jakou atmosféru verše navozují?
5. Ve kterém Eliotově dalším díle se vyskytuje téma vody?

Rusko

Vladimír Majakovskij (1893 - 1930)

Byl umělecký novátor a experimentátor, psal poezii, prózu i drama, prošel složitým názorovým vývojem. Stal se zakladatelem ruského futurismu, psal také dětskou literaturu a filmové scénáře.

Narodil se v Gruzii v rodině lesníka rusko-kozáckého původu, matka byla Ukrajinka, jeho rodným jazykem byla ruština. Snažil se politicky angažovat, několikrát byl zatčen za propagaci komunismu. Studoval na moskevském učilišti malířství, architekturu a sochařství, ale v roce 1914 byl vyloučen. Pracoval jako kreslič v Petrohradu, po vypuknutí VŘSR se přihlásil ke komunismu a psal propagační poezii. Ve 20. letech cestoval po Evropě, USA a navštívil i Kubu.

Psal milostnou poezii a satiry zaměřené proti byrokracii. Jeho dílo řadíme do futurismu, pozdější práce jsou ovlivněny marxismem a socialistickým realismem. V roce 1930 spáchal sebevraždu.

Dílo:
Oblak v kalhotách – poéma.
Flétna
Vojna a svět - intimní prožitky a občanské postoje, víra v příchod revoluce.

Ukázka

Levý pochod (Námořníkům)!

Rozvinujte se v pochod!
Teď za slovní pletichy – pausu!
A vy tam, řečníci,
ticho!
Slovo má
soudruh Mauser.
Dost jsme už v zákonech kysli,
které dal Adam a Eva.
Zaženem dějin klisny!
Levá!
Levá!
Levá!

Hej modrobluzí!
V oceány!
Plujte!
Nebo snad byly
křižníkům vylámány
na rejdách ostré kýly?
Ať britský lev se do řevu dá,
ať zježí se mu hříva.
Komuna – ta se nepoddá!
Levá!
Levá!
Levá!

Překročte
hoře horu,
tam slunečný kraj leží ladem.
Ať za hlad,
za moře moru
své milionové kroky kladem.
Ať obkličují nás hordou,
jež železnou lávu plivá.
Rusko nebude pod Dohodou!
Levá!
Levá!
Levá!

Že po orlím zraku je veta?
Kdo šilhá tu po návratu?
Sevřete
hrdlo světa,
prsty proletariátu!

Otázky k textu

1. Jak z významového hlediska nazýváme obdobnou poezii? Doložte na konkrétních příkladech.
2. Vyhledejte v textu zvolání a specifikujte, jakou zde mají funkci.
3. Najděte v textu anaforu.
4. Co je to proletariát?
5. Vysvětlete pojem **modrobluzí**.

Velemir (Viktor) Chlebnikov (1885 - 1922)

Byl největším slovním experimentátorem, který se zaměřil na ruský jazyk a verš, vytvářel nová slova, nové typy rýmů, zabýval se větnou stavbou, byl futurista, symbolický básník a dramatik, většina děl zůstala nedokončená, jen torzovitá.

Studoval matematiku a přírodní vědy na univerzitě v Kazani, později slovanskou filologii v Petrohradu. Byl bohém, tulák a samotář, po revoluci pracoval v sovětských osvětových institucích. V roce 1921 se zúčastnil vojenského tažení do Iránu, zemřel při návratu z cest po Kavkazu na otravu krve.

Dílo:
Válka v myší pasti – protiválečná poéma.
Zakletí smíchem

Ukázka

Nežertovat!

Hej, chlapíci kupčíci,
mráz věší na nos květ!
V pugačovské čepici
já jdu po Moskvě!
Ne! Proto tak vysoký
náš oheň pravdy není,
abyste drze štvali klusáky
v sobolině rozvalení.
Ne proto jsme pouštěli
žilou s krví vydřidušní,
aby zase perly visely
kdejaké kramářce s uší.
Ne, zuby neskřípět,
ať noc je i dlouhá.
Budu plout, budu pět
jako Don, jak Volha!
Já vyšlu vpřed
bárky večeraté.
Kdo se mnou dá se v let?
A se mnou – houf mých přátel!
…

Když umírají koně – dýší.
Když umírají trávy – vadnou.
Když umírají slunce – hasnou.
Když umírají lidé – pějí písně.

Otázky k textu

1. Jak nazýváme figuru, která se vyskytuje v posledním čtyřverší, najděte ji.
2. Srovnejte verše s Apollinairovými verši.
3. Vysvětlete verše uprostřed básně.
4. Vyhledejte zeměpisná vlastní jména.
5. Zařaďte verše do určitého druhu lyriky.

Sergej Alexandrovič Jesenin (1895 - 1925)

Pokládal se za posledního básníka ruské vesnice, kladl důraz na volný verš, nalezení neobvyklých a neotřelých básnických obrazů. Pocházel z kupecké rodiny, vychovávali ho prarodiče. Prošel zemským učilištěm a církevní učitelskou školou. V roce 1912 odjel do Moskvy, kde pracoval jako prodavač v knihkupectví, korektor v tiskárně a později nastoupil na historicko-filozofickou fakultu Moskevské univerzity.

První verše napsal již v 9 letech, ale až se v Petrohradě setkal s řadou básníků, začal se psaním živit. Sňatek s první ženou nebyl zaregistrován, měl s ní syna, který byl zastřelen ve 23 letech, podruhé se oženil s herečkou, s níž měl dceru a syna. V roce 1921 poznal americkou tanečnici, do níž se zamiloval a vzali se, jejich vztah byl však velmi bouřlivý a nevyrovnaný, Jesenin proto začal pít, byl zlý a neurvalý, nedbal na svůj zevnějšek a v roce 1923 se rozešli. Jeho žena o čtyři roky později zemřela nešťastnou náhodou. Jesenin se v roce 1925 oženil s vnučkou Lva Nikolajeviče Tolstého.

Jako člověk se nedokázal vyrovnat s válkou a revolucí, byl plný rozporů, což řešil alkoholem, upadal do depresí, byl hospitalizován v psychiatrické léčebně v Moskvě, odkud nakonec utekl do Leningradu, kde se ubytoval v hotelu a pobýval se svými přáteli. Uspořádal s nimi hostinu a ráno ho našli v pokoji mrtvého. Zřejmě spáchal sebevraždu oběšením, ale vyskytují se i názory, že byl odstraněn sovětským režimem, neboť lékařská zpráva uvádí, že měl přetrženy klíční obratle a modřinu pod

okem, kdežto oběšenec umírá na udušení. V jeho pokoji byla spousta skla, stopy krve, útržky rukopisů, stopy po zápase.

Dílo:
Slavnost za mrtvé - téma rodné vesnice.
Zpověď chuligána - bohémské verše.
Anna Sněgina - vrcholné dílo, lyrický příběh, básnická povídka o tragické lásce, básník se 3x setkává se svou láskou Annou – poprvé u mlynáře, podruhé po smrti jejího manžela a potřetí opět u mlynáře.

Ukázky

Modravá Rus

Nekřičím, nepláču, nelkám…

Nekřičím, nepláču, nelkám –
bílý dým s jabloní svát.
Mine vše. Chladnu a zvadám,
nebudu nikdy už mlád.

Teď už tak nebudeš rvát se,
srdce mé ztemnělé mhou.
Nebudu nikdy už bosky
rousat se březinou.

Tulácký duchu, rety
mými teď mluvíš tu:
kde jsi má svěžesti dávná,
drzosti zraků a rtů!

Já skoupější v přáních stal se,
živote, nezdál ses jen?
Jako bych procválal jaro
na koni růžovém.

Zetlíme, zetlíme všichni,
tichý je listoví pád.
Zdravím tě vše, cos přišlo
prokvést a umírat.

Dopis matce

Tys ještě živa, moje stařenko?
I já jsem živ a pozdrav posílám.
Ať plyne tichá záře večerní
nad střechou domku, jak jej v mysli mám.

A teď prý se ti po mně zastesklo

a trápíš prý se tajně – píšou mně,
a že mi často chodíš naproti
v svém starodávném vetchém šušuně.

A často večer v modrém soumraku
ten obraz vidíš - dávno známý už –
jak někdo v noční krčmě při rvačce
mi do srdce vbod finský nůž.

To nic, má drahá. Upokoj se jen.
To jenom těžkých snů tě děsí stín.
Vždyť takový já nejsem opilec,
bych umřel dřív, než tě zas uvidím.

Jsem dosud něžný, jak jsem býval kdys,
a jenom na to s touhou myslívám,
jak utek bych od stesku vzpurného
k chalupě nízké zase domů k nám.

Já vrátím se, až větve kvetoucí
na jaře rozestře náš bílý sad.
Jen nebuď mne jak dříve před lety
hned na úsvitě – raději nech mne spát.

To neruš zas, co právě usnulo,
ať to, co všecko bylo, nevzbudíš.
Já příliš brzy žitím znavil se
a příliš mnoho život vzal mi již.

A modlitbám mě neuč. K čemu to?
Já k minulému se už nevrátím.
Ty sama jsi teď mojí útěchou,
ty sama jsi teď světlem mým.

Tak zapomeň už na svůj nepokoj,
ať duše už se pro mne nermoutí!
A ve svém starém vetchém šušuně
mi nechoď marně za ves naproti.

Otázky k textům

1. Vyhledejte v básních autobiografické prvky.
2. Vyhledejte v textech prvky přírodní lyriky.
3. Jaký je autorův postoj k matce?
4. Vyhledejte anaforu a specifikujte její protiklad.
5. V první básni vyhledejte epizeuxis.

USA

William Carlos Williams (1883 - 1963)

Básník úzce spjatý s modernismem a imagismem. Jeho otec byl anglický přistěhovalec a matka pocházela z Portorika. William studoval ve Švýcarsku, pak v Paříži a nakonec v New Yorku. Zapsal se i na studia medicíny v Pensylvanii. Pracoval jako lékař – pediatr. Podnikl s manželkou cestu do Evropy, kde se setkali s několika literárními osobnostmi, on se vrátil do USA, ale jeho žena a synové zůstali v Evropě, aby synové získali zkušenosti ze života v cizině.

Sám putoval po USA a přednášel, literárně tvořil a překládal. V roce 1948 ho stihl první infarkt, o 3 roky později další série infarktů, v roce 1953 byl hospitalizován a léčen kvůli klinické depresi. Zemřel ve věku 79 let. Dva dny poté britské nakladatelství oznámilo, že vydá jeho básně. Vytvořil svébytný básnický svět, v němž se odráží ponuré prostředí městské civilizace.

Dílo:
Patison – básnická skladba, získala světovou proslulost, vyšla po 2. světové válce, popisovala historii, obyvatele a charakter města Patisonu, zkoumal roli básníka v americké společnosti.

Ukázka

Má píseň

Pomalu a rychle,
útočně a trpělivě,
v stálém bdění
nechť pod svým bílím číhá had
a báseň ať se ze slov tvoří
- metaforou smíří
kameny a lidi.
Sjednocuj. (Ne pojmy,
ale do věcí jdi) Vynalézej!
Lomikámen je má květina,
skály láme.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu protiklady.
2. Co je to metafora?
3. Vysvětlete pravopisný protiklad **býlím** a **bílým**.

4. Co je to imagismus?
5. V čem tkví prvky modernismu v ukázce, doložte konkrétně na textu.

Carl Sandburg (1878 - 1967)

Byl synem švédských přistěhovalců, průkopníkem volného verše a autorem civilizační poezie, v níž se odráží mnohotvárná skutečnost, bída i krása, průmysl i příroda.

Dílo:
Ocel a dým
Dobré jitro, Ameriko

Ukázka

Náčrt prvního pokusu definice poezie (úryvek)

1. Poezie je průmět do ticha kadencí, zaměřený prolomit toto ticho přesnými záměry ozvěn, slabik a vlnových délek.
2. Poezie je umění cvičené na děsivě plastickém materiálu lidského jazyka.
3. Poezie je sdělení nuancí dvou okamžiků, kdy lidé pronášejí: „Slyšte!“ a „Viděli jste?“, „Co to bylo?“
4. Poezie je sledování cesty omezeného zvuku k neomezené stupnici jeho ozvěn.
5. Poezie je řada teček a pomlk, pravopisných tůní, krypt, protinázorů a střepin luny.
6. Poezie je pimprlová hra, v níž posádky raket a podmořští potápěči tlachají o šestém smyslu a čtvrté dimenzi.
7. Poezie je projekt na štěrbinu do tlamy kozy na kašně a korýtko čerstvé pitné vody.
8. Poezie je smyčka zadrhnutá kolem tepu jedné myšlenky, dvou myšlenek a konečně pojící myšlenky, pro niž ještě není čísla.
9. Poezie je ozvěna uprošující stínového tanečníka, aby jí dělal partnera.
10. Poezie je deník mořského živočicha na souši, dychtícího létat v povětří.

Otázky k textu

1. Pokuste se vysvětlit jednotlivé body ukázky.
2. Jaká je celková hlavní myšlenka?
3. Čím je pro vás poezie?
4. Charakterizujte text lyrický a epický.
5. Jaké druhy lyriky rozlišujeme?

Další básníci:
Robert Frost
Edgar Lee Masters
Langston Hughes

Španělsko

Frederico García Lorca (1898 - 1936)

Od roku 1909 žil v Granadě, studoval zde střední školu, později začal studovat filozofii, práva a literaturu, od roku 1919 pokračoval ve studiích v Madridu, kde se soustředila umělecká avantgarda. Studoval také v USA na Kolumbijské univerzitě, potom žil několik měsíců na Kubě a rok pobyl v Argentině. Potom se vrátil zpět do Granady, kde byl popraven. V jeho prvním období tvorby je patrný vliv působení rodného kraje, ve druhém surrealismu.

Dílo:
Cikánské romance – vrcholné dílo, 15 romancí, příběhy s vesměs tragickým vyústěním, zachycuje milostnou vášeň, touhu po svobodě, střet s oficiální morálkou.

Ukázka

Zatčení Toníčka Kamboria na cestě do Sevilly

Antonio Torres Heredia,
syn a vnouče smělých Kamboriů,
s rákoskou jde cestou do Sevilly
podívat se na zápasy býčí.
Snědý jako olivová luna
zvolna kráčí, dbá na hrdý půvab.
Jeho černé, vymydlené vlasy
vraním leskem nad očima září.
Na půl cesty pro své potěšení
kulaťoučké citróny si řezal,
naházel je do proudící vody,

až ji celou bledým zlatem protkal.
A uprostřed cesty do Sevilly
pod větvemi košatého jilmu
četníci ho lapli na silnici,
smutného pak mezi sebou vedou.

Mizí zvolna den jak toreador,
z ramenou mu rudý večer vlaje,
pláštěnkou tmy velkou přikrývaje
potoky a zsinalý svit moří.
Vyčkávají olivové háje
světlý příchod noci Kozoroha,
lehkým klusem přelétavý vánek
přeskakuje olověné hory.
Antonio Torres Heredia,
syn a vnouče smělých Kamboriů,
bez rákosky svižné zvadle kráčí
mezi pěti silničními strážci.
Kdo jsi, kdo jsi, krásný Antonio?
Kdybys nosil jméno Kamboriů,
krvavý bys otevřel hned pramen,
pramen s pěti krvavými proudy.
Nikoho ty potomek už nejsi,
nejsi ani pravý Kamborio.
Nejsou ani cikáni už smělí,
po horách co sami chodívali.
Staré nože žíznivě se blyští,
žádostí se třesou zaprášeny.
V devět večer rovnou do šatlavy
třírohové klobouky ho vedou.
Žandáři co zatím před hospodou
popíjejí spolu limonádu,
v devět večer zavřou frajírečka,
v devět večer rovnou do šatlavy,
zatímco se prázdné nebe leskne
jako zadek prchající brůny.

Otázky k textu

1. Charakterizujte verše ukázky.
2. Vyhledejte v textu epizeuxis, vysvětlete podstatu ostatních figur a vyhledejte je v textu.
3. Jedná se o lyrický či epický text, zdůvodněte proč.
4. Kterou tradici Španělska zde autor nastiňuje?
5. Specifikujte slovní zásobu, kterou autor používá.

Otázky k okruhu

1. Charakterizujte nové umělecké směry.
2. Co víte o představitelích dadaismu?
3. Vysvětlete, co je to volný verš a přiřaďte autory, kteří ho používají.
4. Jak vidí poezii Sandburg?
5. Který z autorů má nejblíže k přírodě a co o něm víte?
6. Kdo je představitelem agitační poezie a co si pod tímto pojmem představujete?
7. Charakterizujte pásmo.
8. Co víte o básni Pustina, kdo je jejím autorem?
9. Která z ukázek je věnována postavě z francouzské historie, co o ní víte?
10. Charakterizujte atmosféru doby 1. poloviny 20. století.

16. Česká poezie 20. – 30. let 20. století

- vliv svět literatury: nové směry na počátku století.

Civilismus

- civilizační poezie - tendence zobrazit v poezii novodobé technické vymoženosti - stroje, továrny, komunikace, elektřina, mrakodrapy aj. - a nový životní styl jimi podmíněný,
- projevuje se v řadě avantgardních směrů s rozdílným ideovým zabarvením,
- tvůrci: Walt Whitmann (volt vitmen) - americký básník,
  Emile Verhaeren (emil verharen) - belgický básník a dramatik,
- vliv patrný i u Guillauma Apollinaira (gijoma apolinéra) - francouzský básník,
- S. K. Neumann - Nové zpěvy,
- Jaroslav Seifert - Na vlnách TSF.

Dadaismus

- z francouzského „dada“ - koníček, hračka,
- „dada“ - náhodně vybráno ze slovníku,
- symbolicky vyjadřovalo odpor mladých umělců (výtvarníků, básníků, spisovatelů, hudebníků) k dosud neznámým hodnotám společenským i kulturním,
- život je absurdní, nesmyslný x lze ho zaplnit zábavou, maškarádou, provokující veselostí - propagace totální anarchie v umění i společnosti, absolutní svobody, odstranění všech hodnotových hierarchií,

- vědomé hromadění nesmyslů, výsměch, provokace, „černý“ humor (na výstavu Maxe Ernsta v Kolíně nad Rýnem se vcházelo přes WC, Marcel Duchamps v New Yorku podepisoval svým jménem reprodukce Mony Lisy s přimalovaným knírem,
- zakladatelé: Tristan Tzara (fr. básník, rumunský původ)
  Hugo Ball (německý výtvarník, básník a spisovatel)
  Louis Aragon, André Breton (francouzští básníci).

Futurismus

- lat. futurus = budoucí,
- jeden z prvních projevů radikálního rozrušování uměleckých tradicí, považován za iniciační jádro avantgardy vůbec - z jeho podnětů těžily téměř všechny avantgardní směry,
- zdůrazňuje útočný dynamismus, kult síly, činu, akce - narušování estetických norem,
- oslava moderních, zvláště technických forem života a městské civilizace - úsilí o nalezení nových uměleckých prostředků a forem,
- zakladatel - italský básník F. T. Marinetti.

Surrealismus

- z francouzského surréalisme = nadrealismus,
- opíral se o výklady Sigmunda Freuda (frojda) o psychoanalýze,
- touha osvobodit člověka, jeho fantazii a tvorbu z předsudků a společenských i literárních konvencí,
- využití snů, automatických textů, snaha pronikat pod povrch vědomí,
- fr. básníci L. Aragon, André Breton, Paul Eluard, Robert Desnos, T. Tzara,
- výtvarné umění - S. Dali, Max Erns, Joan Miró, M. Duchamps,
- z českých umělců - V. Nezval, K. Teige, K. Biebl,
- koncem 30. let - řada umělců se se surrealismem rozešla, protože surrealismus odděloval poezii od společenské reality, popíral aktivní politické postoje umělců - nebezpečí fašismu, přimknutí k realitě, k národu.

Proletářská literatura

- vliv 1. světové války a Říjnové revoluce,
- základy položil v roce 1922 Jiří Wolker ve své stati Proletářská umění, zachycuje útlak a bídu dělnictva, jeho vykořisťování,
- znaky jsou nenávist k válce a touha po spravedlivém světě, kolektivnost – jedinec nic neznamená, síla je v kolektivu, revoluce vyřeší vše, optimistický pohled do budoucnosti, pravdivé zobrazení skutečnosti, autor není nestranný, ale propaguje myšlenky revoluce, proletářská poezie má rétorické rysy a agitační charakter,
- snaha o zobrazení života proletariátu (= dělnictva, pracujících), obhajoba a prosazování revolučních myšlenek, přístupnost poezie širokým vrstvám (básně určené k recitaci na shromážděních a dělnických schůzích),
- poezie se obrací k pracujícím s přesvědčováním, že revoluční zvrat je blízko a že záleží jen na lidech, kdy nastane,
- v duchu této poezie vzniká první avantgardní skupina Devětsil, proletářská poezie končí smrtí hlavního představitele, přesto můžeme nalézt proletářské verše také u následujících představitelů,

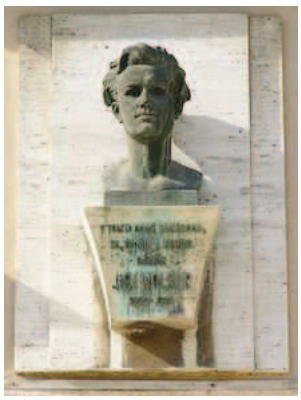
- představitelé: Jiří Wolker, Stanislav Kostka Neumann, Josef Hora, Jindřich Hořejší, Jaroslav Seifert.

Poetismus

- typicky český směr, vznikl ve 20. letech v Praze a nikdy nepronikl za hranice naší republiky, jde o avantgardní směr popisující obyčejné věci, snaha být „uměním života, uměním žít a užívat si“, snaha oprostit se od politiky a být optimistickým směrem, rozvoj lyriky a hravosti, odstraněna interpunkce,
- poezie hrou, spontánnost, fantazie, asociace obrazů, představ,
- rozvíjela se zejména lyrická a lyrickoepická poezie, hlavně pásmo,
- poetismus má základy v proletářské poezii, básnické obrazy nebyly závislé na logice,
- zakladatelé, teoretičtí mluvčí - Vítězslav Nezval, Karel Teige, který v roce 1924 uveřejnil v brněnském časopise Host do domu první náčrt poetismu, objevoval se v naší literatuře až do 2. světové války, některé myšlenky poetismu se objevily i v písních od Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra,
- hlavní představitelé: Vítězslav Nezval, Konstantin Biebl, Jaroslav Seifert, prošli jím i další: František Halas, Vladimír Holan, Vilém Závada.

Proletářská literatura

Jiří Wolker (1900 - 1924)

Busta na jeho rodném domě v Prostějově

Narodil se v Prostějově v dobře situované rodině, studoval gymnázium, pak na přání otce práva v Praze a současně navštěvoval literární přednášky. Měl hudební, literární a výtvarné nadání, byl členem Literární skupiny a Devětsilu (seskupení mladých revolučních umělců - básníků, výtvarníků, divadelníků, hudebníků).

Již v dětství trpěl plicními problémy, onemocněl tuberkulózou, léčil se u moře i v Tatranské Poljance, ale nakonec nemoci podlehl v rodném Prostějově.

Napsal si vlastní epitaf: Zde leží Jiří Wolker, básník, jenž miloval svět a pro spravedlnost jeho šel se bít. Dřív než moh srdce k boji vytasit, zemřel – mlád dvacet čtyři let.

Dílo:
Host do domu - 1. sbírka, jinošský typ lyriky, užaslá radost z objevované krásy života, pokorná láska k lidem i věcem, přírodě, důvěřivé vyznání víry v kouzelnou sílu lásky, soucítění, srdečný důvěřivý vztah k životu, optimismus, touha po harmonii, oslovuje neživé věci, hovoří s nimi, popisuje zcela běžné věci. **Svatý Kopeček** je závěrečná básnická skladba, původně byla samostatná, později zařazena do jeho první sbírky, autobiografické prvky – vzpomínky na prázdniny prožité u babičky a dědečka, princip volného a dynamického pásma obrazů.
Těžká hodina - sbírka zachycující hluboký básníkům přerod názorový i umělecký, z chlapce se stává muž**,** zaměřuje se k realitě proletářského světa, třídních konfliktů, revolučního činu**,** láska k člověku, světu, optimismus**,** boj za šťastnější, lidštější a spravedlivější svět**,** jeho poezie – zároveň nadosobní, třídně kolektivní x zároveň niterně prožitá a upřímná**,** vyskytuje se zde řada sociálních balad (Balada o nenarozeném dítěti, Balada o snu…)

Ukázky

Těžká hodina
A. M. Píšovi

Přišel jsem na svět,
abych si postavil život
dle obrazu srdce svého.

Chlapecké srdce je písnička na začátku,
plán pro zámek, který bys lidem jak milé dal k svátku,
ale mužovo srdce jsou ruce a mozoly,
které se krví svou do cihel probolí,
aby tu stála alespoň skutečná hospoda u silnice
pro ušlé poutníky a pro poutnice.

Dnes je má těžká hodina.
Chlapecké srdce mi zemřelo a sám v rakvi je vynáším,
a zemřelým trpě, trpím i tím,
které mi v prsou se roditi počíná.
Dnes je má těžká hodina;
jedno srdce jsem pohřbil, a druhé ještě nemám,
zesláblý úzkostí, zesláblý samotou
marně se bráním studeným stěnám
pokoje svého
uštěpačného.

Milenčin dopise, lampo, kniho kamarádova,
věci zrozené z lásky, světla a víry,
dnes při mně stůjte a třikrát mi věrnější buďte,

když zůstal jsem na světě sirý,
a modlete se,
aby mi narostlo srdce statečné a nesmlouvavé,
a věřte dnes za mě, že tomu tak bude,
a věřte dnes za mě, že postavím
dle obrazu jeho
život člověka spravedlivého.

Já mužné srdce ještě nemám,
sám v těžké své hodině;
a proto nevěřím.

Balada o očích topičových

Utichly továrny, utichly ulice,
usnuly hvězdy okolo měsíce
a z města celého v pozdní ty hodiny
nezavřel očí svých jenom dům jediný,
očí svých ohnivých, co do tmy křičí,
že za nimi uprostřed strojů, pák, kotlů a železných tyčí
dělníků deset své svaly železem propletlo,
aby se ruce a oči jim změnily ve světlo.

„Antoníne, topiči elektrárenský,
do kotle přilož!“

Antonín dnes, jak před lety dvaceti pěti,
železnou lopatou otvírá pec,
plameny rudé ztad syčí a letí,
ohnivá výheň a mládenec.
Antonín rukama, jež nad oheň ztuhly,
přikládá plnou lopatu uhlí,
a že jenom z člověka světlo se rodí,
tak za uhlím vždycky kus očí svých hodí
a oči ty jasné a modré jak květiny
v praménčích drátů nad městem plují,
v kavárnách, v divadlech, nejraděj nad stolem rodiny
v radostná světla se rozsvěcují.

„Soudruzi, dělníci elektrárenští,
divnou ženu vám mám.
Když se jí do očí podívám,
pláče a říká, že člověk jsem prokletý,
že oči mám jiné, než jsem měl před lety.
Když prý šla se mnou k oltáři,
jako dva pecny velké a krásné byly,
teď prý jak v talířku prázdném mi na tváři
po nich jen drobinky dvě zbyly.“

Smějí se soudruzi, Antonín s nimi
a uprostřed noci s hvězdami elektrickými
na svoje ženy si vzpomenou na chvíli,
které tak často si dětinsky myslily,
že muž na svět přišel, aby jim patřil.

A Antonín zas, jak před lety dvaceti pěti,
jen těžší lopatou otvírá pec.
Těžko je ženě vždy porozuměti,
má jinou pravdu a pravdivou přec.
Antonín očí květ v uhelné kusy
přikládá, neví snad o tom, - spíš musí,
neboť muž vždycky očima širokýma
se rozjet chce nad zemí a mít ji mezi nima
a jako slunce a měsíc z obou stran
paprsky lásky a úrody vjíždět do jejích bran.
V tu chvíli Antonín, topič mozolnatý,
poznal těch dvacet pět roků u pece, u lopaty,
v nichž oči mu krájel plamenný nůž,
a poznav, že stačí to muži, by zemřel jak muž,
zakřičel nesmírně nad nocí, nad světem vším:

„Soudruzi, dělníci elektrárenští,
slepý jsem, - nevidím!“

Sběhli se soudruzi
přestrašení celí,
dvěma nocemi
domů jej odváděli.
Na prahu jedné noci
žena s děckem sténá,
na prahu druhé noci
nebesa otevřená.

„Antoníne,
muži můj jediný,
proč tak se mi vracíš
v tyto hodiny?
Proč jsi se miloval
s tou holkou proklatou,
s milenkou železnou,
ohněm a lopatou?
Proč muž tu na světě
vždycky dvě lásky má,
proč jednu zabíjí
a na druhou umírá?“

Neslyší slepec, - do tmy se propadá
a tma jej objímá a tma jej opřádá,
raněné srdce už z hrudi mu odchází

hledat si ve světě jinačí obvazy,
však nad černou slepotou veselá lampa visí,
to není veselá lampa, - to jsou oči čísi,
to oči jsou tvoje, jež celému světu se daly,
aby tak nejjasněji viděly a nikdy neumíraly,
to jsi ty, topiči, vyrostlý nad těla zmučené střepy,
který se na sebe díváš, ač sám ležíš slepý.

Dělník je smrtelný,
práce je živá,
Antonín umírá,
žárovka zpívá:

Ženo má, - ženo má,
neplač!

Poštovní schránka

Poštovní schránka na rohu ulice,
to není nějaká lecjaká věc.
Kvete modře, lidé si jí váží velice,
svěřují se jí docela,
psaníčka do ní házejí ze dvou stran,
z jedné smutná a z druhé veselá.

Psaníčka jsou bílá jako pel
a čekají na vlaky, lodě a člověka,
aby jak čmelák a vítr je do dálek rozesel,
- tam, kde jsou srdce,
blizny červené,
schované v růžovém okvětí.

Když na ně psaní doletí,
narostou na nich plody
sladké nebo trpké.

Otázky k textům

1. Jaká je hlavní myšlenka prvního textu?
2. Vyhledejte v textech prvky proletářské poezie.
3. Která z básní pochází z Wolkerova prvního období?
4. Charakterizujte sociální baladu.
5. Jak rozumíte veršům:

   Proč muž tu na světě
   vždycky dvě lásky má,

proč jednu zabíjí
a na druhou umírá?

Jaroslav Seifert (1901 – 1986)

Byl básník, spisovatel, novinář, překladatel, nositel Nobelovy ceny za literaturu a národní umělec. Studoval několik gymnázií a skládal básně. V roce 1921 vstoupil do KSČ a ve 20. letech patřil k umělecké avantgardě, později byl vyloučen z KSČ za podpis Manifestu sedmi protestujících proti bolševizaci v novém vedení KSČ. Od roku 1949 se věnoval výhradně literatuře, dostal několik státních cen a byl jmenován národním umělcem.

V době normalizace musel odejít do ústraní a jeho díla vycházela v samizdatu. V roce 1984 dostal Nobelovu cenu za literaturu, ale přebírala ji jeho dcera, neboť jeho zdravotní stav byl velmi špatný. Pracoval jako redaktor v mnoha novinách a časopisech.

Dílo:
Město v slzách – jeho prvotina, touha po světě bez bídy a nenávisti, prvky proletářské poezie.
Samá láska – snaha rozvinout krásu, přestává zavrhovat velkoměsto a začíná ho obdivovat.
Na vlnách TSF – vliv jeho cest do SSSR a Francie, sbírka měla vliv na poetismus.
Poštovní holub – láska k domovu a matce, skeptické pocity, tragika, nostalgie.
Ruce Venušiny – hlavně milostná poezie, prvky surrealismu, melancholie.
Zhasněte světla – vlastenecká poezie, reakce na mnichovskou zradu, obavy o osudy národa.
Vějíř Boženy Němcové – vlastenecká poezie, nastiňuje statečnost této spisovatelky.
Přilba hlíny – radost z osvobození, lituje mrtvé na barikádách, dík osvoboditelům.
Maminka – vzpomínky na dětství a na maminku.
Morový sloup – zakázaná sbírka, vyšla v samizdatu a později v exilu, 1981 oficiálně, téma lásky a krásy ženy, smrti a reakce na situaci po sovětské okupaci.
Býti básníkem – poslední sbírka, loučení se světem.
Všecky krásy světa – vzpomínková kniha psána prózou, zprvu ji cenzura zakázala (vyšla v Torontu v Nakladatelství 68 manželů Škvoreckých).

Ukázky

Ruce Venušiny – Chrlič

Uprostřed všeho
milovati více
korouhve chudých
zázrak křtitelnice

i zašlých korun
osleplý již topaz,
být jako dělník
vysvlečený po pás,

být jako chrlič
zpitý bez ustání,
na čele slyšet
rytmy bubnování,

když na pochodu
z větrného klína
vteřiny bijí
jako zrnka vína.

Město v slzách – Revoluce

Horoucí
uprostřed života stojíme
jak Wilde před soudci,
páni,
dámy,
slečny,
jak bychom rukama svýma
chtěli roztlouci
den,
než nás umačká očima udivenýma.

Napospas
házíme těla svoje mezi vás
a úsměv skleněný se do očí nám vklíní,
po třech,
po čtyrech,
po pěti
stojíce ve své výkladní skříni,
učíme trpěti
a sejíce
svou krásu prsty nehybnými
na dlažbu ulice,
tkáme,
barvíme krví,
prapory šijeme rudé,

nebesům, domům a květinám vykládáme,
že revoluce bude
snad zítra.

Prapor
jak větrem oblohu vzdutou
jeden z nás rozvine,
standarta,
výkřik na tyči,
do oken lidem zakřičí:

tedy my,
když vy živí ne

a páni s cylindry lesklými
a dámy
v úborech pro plesy,
z holičských výkladů smutné polopanny
s krásnými účesy
v husté se semknuvše řady,
obsadíme barikády.

Kulomety
nikdo nezastaví řítící se světy,
a kdyby proti nám vyslali vojáků tisíce,
my proti nim
postavíme se pevně čelem voskovým.

Slunce
jak válečná polnice zatroubí do ticha,
přes mrtvoly
a pod prapory
vstříc proti bodákům se rozběhneme,
až řeka, která vysychá,
se krví zavlní,
až brány otevřeme.

Rázem
do světa na všechny strany
poletí rádia a telegramy
a zítra po celém světě v novinách čísti budou,
že v Praze figury z výkladních skříní
vztyčily nad městem vlajku rudou.

Pak teprv přijdou ti, kteří se báli
a silou vzepřít se nedovedli ani,
pak teprv přijdou lidé, aby s hanbou vzali
veliké vítězství,
vítězství,
vítězství

z našich dřevěných dlaní.

Maminka – Maminčino zrcátko

Zrcátko v zlatém oválu
ztrácelo stříbro pomalu,
až bylo nakonec slepé.

Půl života snad bezmála
maminka se v něm česala.
Kdy ukazovalo lépe.

U okna visí na skobě,
dívá se po mně, po tobě,
proč by se neusmívalo?
Maminka byla veselá
a žádné vrásky neměla,
a když, tak určitě málo.

A zpívává si nad mlýnkem
valčíky, které s tatínkem
tančila šťastná snad trochu.
Když vzpomíná si na mládí,
letmo jen okem zavadí
o jeho třpytivou plochu.

Odvíjejíc pak z hřebene
truchlivou kořist plamene,
v chomáček vlasy stočí.
Když pak jej hodí do dvířek,
vidím na skráních vějířek
a drobné vrásky kol očí.

Pak rám se zkroutil; jeho sklo
nejdřív jen lehce naprasklo,
plíseň v něm cizopasí.
Posléze prasklo vejpůlky
a maminka své drdůlky
pak v rozbitém česala si.

Čas utíká, je šedivá,
už na sebe se nedívá
a zvyká na samotu.
Když někdo klepe na dveře,
přijde v klotové zástěře,
v té černé zástěře z klotu.

Vcházím. Dnes nemám odvahu,
nikdo nestojí na prahu,
nikdo mi netiskne dlaně.

A rozhlížím se zmateně,
zrcadlo visí na stěně.
Pro slzy nevidím na ně.

Otázky k textům

1. Najděte ve druhém textu agitační prvky.
2. Jaký měl autor vztah ke své matce? Doložte na ukázce.
3. Jaká byla Seifertova maminka?
4. Která ukázka nepatří do proletářské poezie a proč?
5. V poslední básni vyhledejte zdrobněliny.

Jindřich Hořejší (1886 – 1941)

Byl básník a překladatel, narodil se v rodině truhláře, studoval na malostranské reálce, kde i odmaturoval. V roce 1905 odjel do Paříže, vystřídal zde mnoho zaměstnání, vystudoval filozofii na Sorbonně a ekonomii v Dijonu.

Za 1. světové války byl na ruské frontě, po válce pracoval jako redaktor a úředník. Byl rovněž členem Devětsilu. Překládal do francouzštiny. Ke konci života onemocněl plicní chorobou, je pochován na Vyšehradě.

Dílo:
Hudba na náměstí – je zde zachyceno město, hlavními hrdiny jsou dělníci, jejichž bída je stmeluje, proletářské motivy, třídní vidění kontrastů chudoby a bohatství.

Korálový náhrdelník – milostná poezie, společenské revoluční vědomí.
Autor přeložil přes 50 děl z francouzštiny a španělštiny, do francouzského jazyka přeložil i Haškova Švejka.

Ukázky

Korálový náhrdelník – Noc

V noci, v svém němém příkrovu,
město se podobá černému hřbitovu.

Paláce, divadla, banky a továrny
splývají s chudými domy a doupaty,
na hrobu hrob.
Největší hrobku a nejsmutnější

mezi všemi má bůh.

Všude jak zemřel by lidský pláč,
všude jak lidský smích by skonal.
V ulici, plné mrtvých stop,
žlutý pruh písmen zaplápolal,
kostěným leskem lamp a hvězd
v náhrobní nápis přerytý.

Jak sami tak jdem,
jediné spojení s životem
jsou Tvoje rty.

Žebráci

Já chudý a chudá Ty
můžeme klidně mimo jít,
k nám žebrácké dlaně netrčí sepjaty.
Smutně, ach smutně, jako my,
pár očí, který je hlídá,
si rozpůlil boží svět,
ví:
tudy jde otylý blahobyt
a tudy bratrství,
bída.

K nám nepne se vztažená žebrácká dlaň:
jak slzy Tvé palčivě do ní by skanuly,
jak zraky mé bodavě do ní by vsunuly
zbraň,
klesá.

Otázky k textům

1. V prvním textu najděte významové protiklady.
2. Zdůvodněte pravopis **Tvoje rty**.
3. Vyhledejte v textech znaky proletářské poezie.
4. Najděte v textu kompozitum.
5. Vysvětlete pravopis y-i v poslední sloce druhého textu.

Stanislav Kostka Neumann (1875 – 1947)

Byl novinář, básník, literární a výtvarný kritik a překladatel z francouzštiny a ruštiny. Otec byl žižkovský advokát a poslanec říšského sněmu. Jeho syn přestoupil z gymnázia na obchodní akademii, z níž byl vyloučen, jako student se stýkal s dělníky a účastnil se sociálnědemokratických schůzí. Při procesu s Omladinou byl odsouzen k jednoletému pobytu ve vězení v Plzni-Borech.

Po návratu uveřejnil svou první sbírku. Pět let byl ženatý, ale tento vztah se neudržel, potom žil s novou družkou ve Vídni. Pobyt na Moravě je považován za velice šťastné období. První světovou válku prožil na albánské frontě jako řidič sanitky. Stal se iniciátorem proletářské poezie ve 20. letech. O 10 let později těžce onemocněl a druhou světovou válku prožil v ústraní.

Dílo:
Kniha lesů, vod a strání – oslava moravské přírody, hledání smyslu života, vitalita.
Nové zpěvy – oslava techniky, ale současně si uvědomuje také negativní vlivy.
Rudé zpěvy – agitační poezie, proletářské výzvy a hesla.
Srdce a mračna – bojovná sbírka zaměřená proti fašismu a kapitalismu.
Bezedný rok – obavy z budoucnosti a upozornění na nebezpečí nacismu.
Zamořená léta – napsána za války.

Ukázky

Rudé zpěvy – Cestou

Rychlíkem jedeš, znavený vojáček rudý,
jímž povely z místa na místo smýkají.
Kola jen hučí, vagón lehce stoupá.
Jak by si řekly, že tě ukolébají.

Leč nezavřeš ještě spálených očí.
Na něco čekáš, co jimi vkročí.

Opustils město, kam nic tě nelákalo.
Vracíš se do města, které tě otravuje.
Položils čelo na ledové okno.

Soumrak už záclony zatahuje.

Ať ještě počká! Teď přijdou známé domky,
lesy a říčka, pěšiny pod stráněmi.

Přírodní snímek. Zimní krajina. Několik vteřin.
Leč co tu bylo štěstí, jímž zpívals, jímž jsi byl němý.

Cože to polykáš? Cože tě svírá?
Čím oko vlhne, srdce se naplnilo?
Vojáci bývají sentimentální
pro to, co bylo, pro to, co bylo.

Přírodní snímek. Idyla z míru.
Byla a prostě minula navždycky.
Zavři oči, dobře se prospi,
vojáku komunistický.

Až jitro se ti zardí na skráni,
budeme už zase ve zbrani.

Den lásky

Den lásky rozestřel zlatý chvost,
šla do sklepení zemřít minulost,
je první máj,
hrdličku slyší ve svém srdci ženy,
o jaru zpívá básník roztoužený
podivnou báj…

Leč z hlubin rozumu i z hlubin měst
a z křižovatek, dvorců, smutných cest
zní jiný zpěv,
zpěv třídní radosti a víry nové,
odvážných davů kroky ocelové
a třídní hněv.

Vpřed hleďme, kujme zbraň a stavme stráž,
buď z ocele i celý život náš,
i z lásky buď.
My povstali jsme, proletáři černí,
a revoluci zůstaneme věrni,
dvůr, dílna, huť.

To však jsou červánky. A v příští den
my zaměníme přípravy a sen
za rýč a nůž,
až stejná bída stejné raby spojí
a dělník s rolníkem se zdvihne k boji

jak jeden muž.

Otázky k textům

1. Vysvětlete pojem proletář.
2. Srovnejte Wolkerovu a Neumannovu poezii.
3. Vyhledejte Máchovská témata.
4. Najděte v textu tvar slovesa v rozkazovacím způsobu.
5. Vyhledejte měkká přídavná jména.

Josef Hora (1891 – 1945)

Byl básníkem, překladatelem a literárním kritikem, jako první byl jmenován in memoriam národním umělcem. Pocházel od Roudnice nad Labem, kam se často ve svých dílech vracel. Vystudoval gymnázium. Po rozchodu s rodiči žil u prarodičů, po maturitě studoval práva v Praze a stal se novinářem, působil v mnoha novinách a časopisech. Procestoval SSSR, Itálii, Francii a Maďarsko. Zemřel v prvních poválečných dnech.

Dílo:
Pracující den – proletářská sbírka, básně nejsou revoluční, ale spíše se zamýšlejí nad osudem dělníků, kteří byli podle Hory nositeli humanismu.
Srdce a vřava světa
Bouřlivé jaro

Ukázky

Bouřlivé jaro – Modlitba dělníkova

Z hlubiny bídy pnu své ruce
k čistotě květů, snů a jar.
Přijď, obnov svět, ó Revoluce,
jak déšť, když spadne suchopár.

Chci všecko, mého co je, dáti
pro tebe, myšlenku i čin.
Chci, mé by děti zřely vstáti
svět nový lidství z rozvalin.

Své duše strážce přísný, bdělý,
zlu nedám k sobě přistoupit.
Dál, výš a hloub po život celý
za hvězdou svobody chci jít.

Proč od očí mých, mdlobo zlata,
pryč, sobstva klamná naděje!
Ó, kéž mi pýchy hnutí klatá
van lásky z mysli odvěje.

Syn všech, já se všemi chci píti
z hořkého bídy kalicha.
A se všemi zbraň v ruku vzíti,
až rána třeskne do ticha.

Z hlubiny bídy pnu své ruce
nad křivdy bahna odvěká.
Svět obnov, zroď nám, Revoluce,
spravedlivého člověka!

Oheň

Dívám se z okna v závoj deště.
Ne, ne, tys přece nezestárlo ještě,
mé srdce, bojem omšelé…
V polnici větrů, jež probouzí dálku,
na novou lásku a novou válku
a na nepřítele
zní alarm.

Rozmarné, divoké nožky
jarního dne tančí ulicí.
Šlehavý vítr ženy miluje
a dračí semeno
neklidu, ohně, vzpoury vsazuje
v netrpělivou květnici
všech srdcí.

Kéž by tak vyrostla nenávist,

láska i nenávist
v rozžhavenou do běla vášeň!
Jaro se blíží, šeď světa se mění,
šeď světa se mění –
a ohně že v srdci tvém není?

Mýlíš se. Každý tvůj krok
ožíhá ulice bok
a muži a ženy,
sny, dělníci
tančí v předtuše světa,
jenž přichází ulicí,
tančí a veselý prapor,
zatknutý na věži,
jim hvízdá:
Led se hnul…

Otázky k textům

1. Rozeberte myšlenkově první báseň.
2. Vyhledejte v textu epanastrofu.
3. Najděte v textech slova cizího původu.
4. Vyhledejte v textech poetismy.
5. Co mají oba texty společného?

Poetismus

Vítězslav Nezval (1900 – 1958)

Narodil se v Biskoupkách na Moravě v rodině venkovského učitele. Gymnázium dostudoval v roce 1919, za první světové války byl odveden, ale po dvou měsících z ní byl propuštěn. Studoval práva v Brně, ale po prvním semestru přešel na KU do Prahy, kde studoval filozofii, ale studia nedokončil.

Nezval pracoval jako tajemník v redakci Masarykova slovníku naučného, později se věnoval pouze spisovatelství. Podílel se na založení poetismu. Velký vliv na něho měly cesty po Itálii, Francii, Řecku, kde se seznámil s dalšími literáty. Po druhé světové válce byl politicky velmi činný. V roce 1948 se oženil s celoživotní partnerkou Františkou Řepovou, s níž žil až do smrti. Zemřel v důsledku srdečního infarktu a spály.

Dílo:
Pantomima – první poetistická sbírka.
Abeceda
Podivuhodný kouzelník – obě poslední sbírky jsou poetistické.
Papoušek na motocyklu – programová stať poetismu.
Básně noci – v tomto souboru je zařazen:

Podivuhodný kouzelník – měl silný vliv na poetismus a stal se symbolem poetismu, kouzelník učí lidi se radovat ze života.
Akrobat – báseň patří do druhé fáze poetismu, jde o paralelu akrobata, který je symbolem poetismu a krize v Nezvalově tvorbě.
Edison – hledá, co po člověku zůstane po jeho smrti a dochází k závěru, že je to jeho dílo, v básni oslavuje práci.

Žena v množném čísle
Absolutní hrobař
Praha s prsty deště – poslední tři sbírky jsou surrealistické.
52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida – balady mají sociální charakter, vyjadřuje v nich víru ve světovou revoluci.
Matka Naděje – obava o nemocnou matku a o osud národa, který je ohrožen fašismem.
Pět minut za městem – přírodní lyrika, vlastenecká poezie, odpor k fašismu.
Zpěv míru
Z domoviny
Z mého života – paměti, zmínky o poetismu.
Manon Lescaut - drama ve verších, Des Grieux se má stát knězem, ale zamiluje se do Manon a kvůli ní se ním nestane. Manon je za trest poslána do Ameriky, ale tam nedopluje a umírá na lodi v náručí svého milého.

Ukázky

Manon Lescaut

Manon je můj osud. Manon je můj osud.
Manon je všecko, co neznal jsem dosud.
Manon je první a poslední můj hřích,
nepoznat Manon, nemiloval bych.

Manon je motýl. Manon je včela.
Manon je růže, hozená do kostela.
Manon je všecko, co neztratí nikdy svůj pel.
Manon je rozum, který mi uletěl!

Manon je dítě. Manon je plavovláska.
Manon je první a poslední má láska.
Manon, ach Manon, Manon z Arrasu!
Manon je moje umřít pro krásu.

…

Manon (velice něžně se usmívá, avšak na celém jejím vzhledu, na jejích očích a na jejím nadzemské selhávajícím hlase, jenž má však stále něco ze skřiváncího zpěvu, je poznat, že mluví ze sna):

Pierre, Pierre,
ještě košík,
ještě jeden košíček,
ten malovaný,
s uchem.
Jsou tam mé (zašeptá, co)
a mé…. (zašeptá, co)
a mé… (zašeptá, co… hluboce a tajemně)
Nu, jsou tam přece mé věnečky,
(pomalu)
vě-neč-ky,
vla-što-vič-ky,
skři-ván-ko-vé,
pej-sko-vé,
mi-láč-ko-vé…

Des Grieux: Slyšíš, Manon, nikdy nás nikdo nerozdvojí!
Manon: Což nejsme svoji?
(Jako by trochu procitla.)
Čím to, že já, Manon,
ač je mi šestnáct let,
čím to, že já Manon,
mám opustiti svět,
vždyť život trvá chvíli,
ach, vždyť ten život milý
je jeden, jen jeden, jen jeden…

Des Grieux: Jen jeden, Manon…. Ale poněvadž je jen jeden život, slyšíte, slyšíte, poněvadž je jen jeden život, raději jej vezmu Syneletovi, než on by mi měl vzít vás…

Manon (opět ve snu):
Polibek,
hubička,
dal jste mi pusinku, můj milý,
my jsme se políbili…
Proč ne?
Prosím…

Des Grieux: Manon, bojím se o tebe, bojím se, strašně se bojím…

Manon: Ne, ne… (polo s vědomím)
Hodiny zas už bijí čtvrt a ruce opět zebou….
Hodiny zas už bijí čtvrt,
odbijí půl a přijde smrt
a vezme si tě s sebou.
(Dokončí v próze jako někdo stižený smrtelnou úzkostí.)
A vezme si mě s sebou…

Des Grieux: Nevezme, Manon, vždyť jsem tvůj, vždyť tě chráním. Vždyť jsem tvůj rytíř, Manon!

Manon (v próze)
Ach, jak jsem ráda, že jsem tak mladá…
(rytmicky)
Snad se to všecko změní,
když rytíř, když rytíř mně poklony skládá,
když rytíř našel ve mně zalíbení…
Chci býti moudrá jak ty sám,
moudřejší nad mudrce.
Já od tebe víc nežádám
než tvoji věrnost srdce…
(Vykřikne, jako by o něco úpěnlivě prosila. V próze.)
Já od tebe víc nežádám než tvoji věrnost srdce!
(Manon poklesne, těžce dýchá, ztrácí dech, mluví bez hlasu…)

Des Grieux: Manon, ještě jednou ti přísahám, že nikdy nikdo nežil šťastnější život než já…
(Hořce pláče.)

Manon: (prudce se vzchopí, z posledních sil vášnivě obejme des Grieuxe, jako by mu chtěla říci něco navždy)
Pojď ke mně, já to věděla,
že dodnes mohou se dít divy,
že jednou potkám anděla
(už jako by stála v ráji)
a že ten anděl bude živý…
(Manon se skácí a zemře.)

Des Grieux: (andělsky)
Ztratil jsem ji a dostal jsem od ní důkaz lásky i v okamžiku smrti…
(Poklekne.)

Král a vosa

Byl jeden král, byl starý,
už netěšil ho svět.
Netěšily ho dary.
Ten král rád jedl med!

Tak rád ho jedl z misky,
rád strkal do něj nos.
Měl medu plné pysky
a trůn měl plný vos.

Když jedl med, trůn zářil,
když nejedl, trůn zhas.
Ten král se šťastně tvářil
a tak mu plynul čas.

Na jeho sladkém nose,
jenž svítil jako báň,
se zalíbilo vose.
A usedla si naň.

Král nehněval se na ni.
Ten starý král byl rád.
Čechral si bradu dlaní
a chtělo se mu spát.

Ten král hrál na mandoru...
Ach, co jej napadlo
důvěřovati tvoru,
který má žahadlo...

Když jednou setmělo se
a začal padat sníh,
král omluvil se vose
a třikrát mocně kých!

Ta vosa byla podlá.
Ten nevděčný tvor zhrd.
Ta vosa krále bodla
a král měl z toho smrt...

Sbohem a šáteček

Sbohem a kdybychom se nikdy nesetkali,
bylo to překrásné a bylo toho dost.

Sbohem a kdybychom si spolu schůzku dali,
možná že nepřijdem že přijde jiný host.

Bylo to překrásné žel všecko má svůj konec.
Mlč umíráčku mlč ten smutek já už znám.
Polibek kapesník siréna lodní zvonec,
tři čtyři úsměvy a potom zůstat sám.

Sbohem a kdybychom si neřekli už více,
ať po nás zůstane maličká památka,
vzdušná jak kapesník prostá jak pohlednice,
a trochu mámivá jak vůně pozlátka.

A jestli viděl jsem co neviděli jiní,
tím lépe vlaštovko jež hledáš rodný chlév.
Ukázalas mi jih kde máš své hnízdo v skříni.
Tvým osudem je let mým osudem je zpěv.

Sbohem a bylo-li to všechno naposled,
tím hůř mé naděje nic vám už nezbude.
Chcem-li se setkati nelučme se radši tedy.
Sbohem a šáteček – Vyplň se osude!

Socialistický realismus

Všichni jsme mladí

Modré a bílé průvody mužů a žen,
červené Šátečky pionýrů.
Mladý je ten, mladý je ten,
kdo bojuje za Šťastný život s armádou míru.

Hoch s hrdým čelem, osmahlý od práce,
má jasné oči, otužilé svaly,
a dívka sličná jak růže v zahrádce,
tká zítřejší den, v němž ženy neplakaly.

Mladý je ten, kdo obrozuje svět,
jenž upadl málem do rozvalin,
ať je mu šestnáct či sedmdesát let,
mladý, ach mladý je soudruh Stalin.

Mladí jsou všichni, kdo nás převedli
do nové epochy s Klementem Gottwaldem v čele,
mladý je Zápotocký, mladý je Nejedlý,
mladá je strana a její ručitelé.

Mladý je básník, jenž zpívá pro mladé,
mladá je píseň, holubička čistá.
My všichni jsme mladí, měšťácký západe,
mladý je každý komunista.

Modré a bílé průvody mužů a žen,
červené šátečky hochů a mladých dívek,
mladý je ten, mladý je ten,
kdo běží o závod jak koník zlatohřívek.

Mladý je básník, jenž zpívá pro mladé,
mladá je píseň, holubička čistá.
My všichni jsme mladí, měšťácký západe,
mladý je každý komunista.

Otázky k textům

1. Jaký je rozdíl mezi jednotlivými texty?
2. Charakterizujte Manon, jaký je její osud?
3. V poslední básni vyhledejte vlastní jména a přibližte, kdo byli tito lidé.
4. Které barvy se vyskytují v posledním textu a co symbolizují.
5. Vysvětlete pojem **mandora**.

Konstantin Biebl (1898 – 1951)

Pocházel od Loun, otec byl zubní lékař a měl exotické papoušky a japonskou opici. Biebl musel narukovat na frontu do první světové války, na balkánské frontě byl v roce 1918 raněn, zajat a odsouzen k trestu smrti, ale podařilo se mu utéct ze zajetí. Vystudoval medicínu, ale lékařem se nestal, věnoval se pouze básnické tvorbě.

Přátelil se s Wolkerem, cestoval do exotických krajin – Jáva, Cejlon, Sumatra. Jeho žena byla rovněž básnířka. Po druhé světové válce ho osobní problémy a nemoc dohnaly k sebevraždě skokem z okna.

Dílo:
Zloděj z Bagdádu – prvky poetismu.

S lodí, jež dováží čaj a kávu – první část je spíše vzpomínková, další je ovlivněna exotickými krajinami.
Nový Ikaros – asociativní metody, vrchol meziválečné tvorby, opět vzpomínky na dětství a mládí.
Bez obav – poslední sbírka shrnující básně z posledních 10 let.

Ukázky

Ráno

Z domovů malých,
ještě nevyspalých,
které leží v šeru ulice
jako černí tuláci podle silnice,
dělníci jdou
do práce.

Modré bandasky v rukou mají,
(chudý člověk se špatně nají)
a pekařské krámy jim lhou
o božím daru
cestou do cukrovaru,
kde se vyrábí cukr,
kouř
a tuberkulóza.

Dělníci do práce jdou.
V prsou je pálí
špičaté kamení,
které prošlapali
z tvrdého dláždění.

Na ulici
je zima
a v srdci dřímá
boj.

Dělníci do práce jdou.
Do čela mají staženou čepici
jako železnou přilbici
a s rukama zaťatýma
jdou zpříma.

Kdyby na světě bylo
víc lásky
a všechny modré bandasky,
z kterých dnes dělníci pili,
tou láskou neplněné, na jednom místě se postavily
vedle sebe,

pak by z nich bylo
modré nebe.

S lodí jež dováží čaj a kávu

S lodí jež dováží čaj a kávu
pojedu jednou na dalekou Jávu

Za měsíc loď když vypluje z Janova
stane u zeleného ostrova

Pojedem spolu já a ty
vezmeš si jen kufřík a svoje rty

Pojedem okolo pyramid
loď počká až přejde Mojžíš a jeho lid

S vysokou holí zaprášenými opánky
jde první přes mořskou trávu a rozkvetlé sasanky

Hejno ryb na suchu zvedá svá křídla jako ptáci
letí za vodou a ve vlnách se ztrácí

Otázky k textům

1. Do jakých básnických proudů byste zařadili básně? Najděte jejich znaky.
2. Vytvořte synonymum ke slovu **opánky**.
3. Jaký význam může mít slovo **vlna**, užijte ho ve větách.
4. V jaké souvislosti se autor zmiňuje o Mojžíšovi?
5. Najděte v první básni přirovnání.

František Halas (1901 – 1949)

Narodil se v Brně, ale dětství strávil na Českomoravské vrchovině. Rodiče byli textilní dělníci. Halas se vyučil knihkupcem, stýkal se s komunistickou mládeží, která ho velmi ovlivnila, vydával avantgardní časopisy. Za druhé světové války přispíval do ilegálně vydávaného Rudého práva, pracoval na ministerstvu informací, byl aktivním komunistou, ale po návratu ze Sovětského svazu byl novým režimem zklamán. Zemřel na selhání srdce.

Dílo:
Sépie – nahořklá sbírka s poetistickými prvky.
Kohout plaší smrt
Staré ženy – líčení osudu starých žen.
Dokořán – antifašistická sbírka.
Torzo naděje – reakce na mnichovskou zradu, volá po odplatě.
Naše paní Božena Němcová – oslavné básně ke 120. výročí narození B. Němcové, paralela autorčina osudu a českého národa.
Já se tam vrátím – věnováno kraji, kde prožil mládí, lyrizovaná próza.

Ukázka

Sépie

Sépie sépie
ty prcháš ve svém inkoustu
můj mne neskryje
Jak to děláš má sépie

Zrána strážce majáku
sbírám své vlaštovky
Sny narazily o hlavu
už nevzletí

Pak mám podezíravé oči
trápím se nepostihlými slovy
prý je to osud básníků
kdo ví kdo ví

Slova přicházejí jak slzy
slova tekou jak med
od slov ke rtům ty vzdálenosti
nepřejdeš

Tropy pod lampou
leč jako cizinec tu zabloudíš
nepoznáš že slova tvá to jsou
znamenala vše i nic

Zuby času zoubky Berenice

plížíš se jak maniak
hvězdy nejsou berné mince
fantazie vyplašený pták

Sépie sépie
ty prcháš ve svém inkoustu
kol věcí z veršů zeď hřbitovní
a poezii na vše jak patinu
Sépie sépie řekni mi

Otázky k textu

1. Jaké jsou dominantní motivy Halasovy poezie?
2. Charakterizujte ukázku z jazykového hlediska.
3. Jaké pocity zachycuje básník v ukázce? Doložte na konkrétních verších.
4. Jakou kompozici autor pro tuto báseň zvolil?
5. Najděte figury a pojmenujte je.

Otázky k okruhu

1. Vysvětlete pojem proletářská poezie.
2. Specifikujte poetismus.
3. Který z autorů je typickým představitelem pesimistických veršů?
4. Co víte o J. Wolkerovi?
5. Který z autorů miloval a navštěvoval exotické krajiny?
6. Kdo spáchal sebevraždu?
7. Kdo byl nositelem Nobelovy ceny?
8. Ve které sbírce dochází k Wolkerově uměleckému přelomu?
9. Kteří autoři pocházeli z Moravy?
10. Který z autorů vystudoval v Paříži?

17. Česká próza první poloviny 20. století

- historické události: 1914 – 1918 – první světová válka,
  30. léta – velká hospodářská krize a nástup fašismu (Německo – Hitler, Itálie - Musollini),

1939 – 1945 – druhá světová válka.

Božena Benešová (1873 – 1936)

Byla básnířkou a spisovatelkou, představitelkou psychologické prózy, její postavy se trápí pocitem osamělosti. Pocházela z rodiny advokáta, dostalo se jí vzdělání, které bylo běžné pro tehdejší měšťanskou dívku, dále se vzdělávala sama, provdala se za železničního úředníka v Napajedlích. Mládí prožila v Uherském Hradišti a Napajedlích, později se přestěhovala do Prahy.

Ve svém díle čerpá z vlastních zkušeností měšťanské dívky a ženy, z poznání, že měšťanská společnost nedovolí ženě, aby se plně realizovala a mohla žít podle svých představ.

Dílo:

Rouhači a oblouzení – povídková kniha.
Úder, Podzemní plameny, Tragická duha – románová trilogie, souvisí s vlnou válečné a poválečné prózy, obraz společenského prostředí a lidských typů.
Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová – mistrovské dílo, hlavní hrdinkou je jedenáctiletá dívka Věra Lukášová, která ztratila oba rodiče – matka zemřela po porodu, otec podlehl zranění, vychovávala ji babička, která k Věře neměla příliš vřelý vztah, neboť neměla ráda její matku. Dívka se cítila opuštěná, neuměla rozpoznat dobro od zla, proto utekla do světa fantazie – četla knížku o španělském šlechtici don Pablovi a zákeřném donu Pedrovi. Podle těchto postav pojmenovala dva míčky a povídala si s nimi. Seznámila se s Jardou a přes první nesympatie se stali přáteli, které nemohla ani babička rozdělit.

Ukázka

Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová

A již se objevila oblast a nebylo nebezpečí, že ji teď někdo zvědavý třeba z babiččiných známých nebo ze školy zastaví a začne se ptát, kam to jde, nebo dokonce ohmatávat kapsy u kabátu a vyzvídat, proč v něm chodí i v létě.

Ne, teď již ne!

Ukázala se šedivá zeď s okýnky jako vylámanými, otlučená až k starým cihlám, a z druhé strany nachýlený plot zahrady, která snad také patřila k cukrovaru, ale do které jakživ nikdo nechodil, a za třetí vysoká kupa klád a pařezů, mezi nimiž se tedy Věra propletla do oblasti, do říše, kde byl zaručeně pokoj a kam nikdy nevstoupila žádná domácí dívka, natož nějaká přivandrovalá v zelené zástěře.

Usedla na jednu ze zvlhlých klád proti vysoké zdi. Po pravici měla zelené houští staré zahrady, plné dlouhých prutů s drobounkými lístky (říká se jim rozcuchaná nevěsta a je jich teď všude plno), ale ona jim říkala „ochranná okrasa“, protože tak krásně bránily pohledu sem. A té vysoké škaredé zdi říkala „ochrana olbří“ a těm kládám „odpočinek osamělých“. Jak krásně se tu sedí! Duj, větře, zahálej, školo, volej, babičko, hledej si, Háněinko, já jsem v oblasti!

Seděla chvilku klidná, pohroužená v neznámý svět. Snad by se teď nebyla jevila dítětem tak ošklivým jako před chvílí, poněvadž ohavný klobouk ležel také již na pařezu a všechen zastřený podvečerní jas se soustředil na jejím čele ne vysokém, ale až oslnivě bílém a ukazoval, jak husté a hebké jsou vlastně ty tmavé vlasy, které zpod klobouku čouhají tak drátenicky, a jaký podivně hluboký a ponorný pohled mají její šedé oči, když se srdce nebojí nebo ústa zbytečně nesmějí. Ale když celá bytost cítí, ač ještě dobře neví, co přijde dál.

A tu se oblast opravdu zabydlila. Je boží soud, který nařídila inkvizice. Don Pablo přijde k svému právu! Vetřelec a podvodník don Pedro prohraje, bude souzen, uzavřen do žaláře a popraven…

Ne, nebude popraven. Don Pablo mu odpustí. Elvíra řekne: Deus lo volt, a ohavný Pedro nebude potrestán jinak než tím, že upadne ve všeobecné opovržení.

…

Ale zase tak náhle zafičelo. Ne v Pyrenejích, v jejím nitru. Již po třetí se měl na těchto místech konati soud boží a pokaždé mu zabránil neočekávaný studený hlas v srdci. Jako když se někdo v širé tmě rozběhne a letí, letí a náhle, nevěděla proč a jak, ucítí, že by spadl do propasti, kdyby udělal ještě jediný krok. A Věra znatelně zbledla, těžce, neohrabaně se zdvihla, schovala oba míče zase do kapes a vrátila se na tento svět se školou, babičkou, strachem a úzkostí.

„Nepůjde to, dokud všichni nebudou opravdu mluvit španělsky,“ pochopila, mysl se jí naplnila živými lidmi a té vysoké zdi před sebou oznámila sklesle:

„Nikdo nepomůže, jenom snad pan Láb.“

Již od chvíle, kdy ty sešity na půdě tak neočekávaně skončily právě před rozhodnutím veliké pře, vyptávala se v celém městě na člověka, který by snad uměl krásnou hrdou řeč, kterou mluví lidé za Pyrenejemi. Jen tak, jakoby nic a mimochodem zeptala se po zeměpise slečny Skácelíkové: „Umíte snad španělsky?“ Ale ta jí položila ruku na hlavu, usmála se a řekla zvysoka: „Nikoliv, nikdy mi nebylo třeba znáti řeč nám tak odlehlou. A tebe, Lukášová, žádám, abys věnovala pozornost vlastním nedostatkům, nikoliv mým.“ A potom se ptala ještě jednoho pána z vyššího gymnasia, který učil Vojtova bratra. Ale ten se usmál ještě z jakési vyšší výše než slečna učitelka a řekl: „I ty uličnice, raději se mne zeptej za nějaké tři roky. A na něco jiného!“ Zatáhl ji za ucho a bylo po hovoru.

Ne, tady v městě neumí španělsky nikdo, kromě pána s fajkou a s lorňonem, jehož učenost je známá široko daleko. Ovšem, takový starý pán, a ještě k tomu přichromlý, nemůže dělat nic jiného než ležet v knihách a věčně se učit. Ještě že někdy leží také v okně a dívá se svým stříbrným lorňonem do ulice. Každé dítě zná

přece pana Lába, jeho dýmku a jeho skla. A každé vidělo úsměv, s jakým se dívá za dětmi, když Suchou uličkou táhnou na hřiště u hřbitova.

Opustila oblast téměř tak nadšeně, jako do ní vběhla, prošla zase podle staré zahrady a osudného rohu, který si ji tentokrát ani nezastavil, a teprve potom uvolnila krok a nový ostych ji přepadl.

Otázky k textu

1. Najděte v textu přirovnání.
2. Vyhledejte v ukázce důkazy ukazující na zvláštnosti v chování hlavní hrdinky a zdůvodněte, proč je Věra tak zvláštní.
3. Najděte v textu charakteristiku vnější.
4. Kdo jsou postavy se španělskými jmény?
5. Zařaďte španělštinu do indoevropských jazyků.

Anna Marie Tilschová (1873 – 1957)

Byla prozaička a představitelka realistické tvorby počátku 20. století. Narodila se v Praze v měšťanské rodině. Literárně byla ovlivněna realistickým hnutím a náměty čerpala z osobních zkušeností, velký vliv na ni měla sebevražda jejího manžela a bratra.

Chtěla zachytit proces rozkladu rodinných vztahů v měšťanské společnosti, pocit prázdnoty života a další příznaky krize měšťanského světa - blíží se k naturalismu. Její romány se vyznačují podrobným vylíčením prostředí a psychologicky prokreslenými studiemi postav. Zachycuje především pražské prostředí. V roce 1974 byla jmenována národní umělkyní.

Dílo:
Fany
Synové
Dědicové
Haldy
Alma mater – rodový román, obraz pražské společnosti, její dílo je mnohostranné a bohaté.

Ukázka

Haldy

Ještě větší řev a haló! Maďar zlým úštěpkům nerozuměl, a přec nemohl neuhádnout, co se to kolem něho semlelo; zrudl a napřáhl zas pažbu, aby jednou ranou Chalupu odrazil. Ale ten uskočil, a jeden pohyb a jeden smyk – a Maďar ležel sám vyhozený ze závodů venku na dlažbě.

Teď otrhané postavy, v těch žebráckých hadrech a opálených cárech od kotlů a ohňů, nějaké ženy s děcky, výrostci, žebráci, všecko se to jedním nepříčetným proudem vyvalilo ven na silnici.

A tam, na silnici, dělníci z jiných závodních oddělení, a přec stejní šílenci, již také utíkali a hnali se, všichni zapomněli na kantýny a na svůj hlad a jen nezadržitelně se rozehnali přes pošlapané tělo Maďarovo. Jeden šum, jeden proud, jedno běsnění, jeden dav, až letem sotva dechu popadali, bez vědomého cíle, jen pryč, jen pryč v rozčileném útěku z nenáviděné fabriky a strženi nezadržitelným proudem, který se hnal zuřivou povodní tisícového davu po celé šířce silnice.

Chalupa, nesený, trkaný a házený rameny, se rozběhl dychtivýma očima bystře po hlavách a tiše, docela pro sebe se pousmál, tím chlapeckým úsměvem, který ve svém šibalství se odrážel tak křiklavým kontrastem od jeho krvavé a zemité vážnosti. V této chvíli neuvažoval, nevrtal, nekrtitizoval a jen společně s nimi, bez vědomého cíle, se hnal také kupředu, ztracený a pohlcený všemi rozprouděnými tisíci, jen jeden z nich, a snad ani to ne, jenom cosi zcela neznámého, tratícího se v rozbouřeném moři rozkaceného šíleného houfu.

A stal se zázrak: svalil se mu ze srdce ten hrozný žernov, který mu mačkal a drtil srdce po tolik měsíců. A to všecko svítilo a prozařovalo ztichlým teplým leskem ustaraný obličej Chalupův s velkým šrámem z fabriky.

„Kamaráde, co se ke mně nehlásíš?“ někdo na něho zavolal a on spatřil jen asi o dvě hlavy napravo Brejlatého, kterak se tu stejně jako on, strkaný a hnaný, valil dál a divně se usmíval.

Zamračeně uvítala dělnictvo vnitřní Ostrava jako jindy střízlivá, pošmourná, zákeřná a bezbarvá, jejíž jedinou fantastikou zůstával barevný plápol plakátů po oprýskaných zdech s těmi rozhoupanými loděmi po vlnách. Houfy vyteklé z Vítkovic se valily, kupily a řítily a všude se k nim přidávaly ženské, babky, děti, žebráci, výrostci i ta poslední sebranka z Planýrky a ta chazarská luza ze ztracených Fifejd.

„Haha! Azimus…!“ vyjekla škaredá babka, a její vřeskot jako když zapálí plamenem stoh: všecky ženy uslyšely vespolek skrze stěny a domy pobrekování svých nenakrmených dětí a vřítily se s vášnivostí lvích matek do prvních krámů k židovi Ripperovi, jako by to byl bratr nebo otec toho Azima.

Muži roztřískali holemi výklady a vytloukli, co mohli. A rozlícené ženy se hrnuly do obchodu. Zpočátku se probíraly s lakomou chutí v rýži, která jim zase pršela mezi prsty na podlahu, ale on, ten malý, zavalitý a lysý Ripper, si klekl na poslední pytel rýže. A tam se modlil své pravověrné židovské modlitby a zase křičel ze strachu:

„Enem si, ludičky, poberte všecko – peníze i tovar – tylko mě nechte při životě!“

A tu jakýsi mladý zuřivec popadl metlu, která visela na zdi v krámku vedle bičiště, a šlehal ho přes plešatou lebku a ke každému šlehu řval:

„Ty žide pajchlatý! Ty žebráku! Ty svině vyblyštěná – tak ty okrádáš národ? Šak už to teď nebudeš dělat, my tě tu musíme zabít!“

Žid se svíjel a bolestí ronil ryzí a opravdové slzy. Tu někteří, když spatřili ty hrachovité slzy, promíšené s čerstvou krví, jak mu stékaly po tlustých tvářích, domlouvali rabiátovi, aby dal milost Ripperovi, třebas do jednoho věřili, že hlavními původci hladu, hrozné bídy a i války jsou pejzatí Hebrejci z Haliče, kteří jim vykrádali vesnice. A jediné klubko nepokojných žen v těsné muchlanici žádostivých rukou si sypalo do zástěry a do sukně rýži, mouku, krupici a třeba všecko dohromady.

Tu do nezadržitelného proudu a hukotu dělnictva a teď luzy hlavní silnicí přibylo ještě cosi jako chmurný zpěv. A ti všichni v kupeckém krámečku zanechali utýraného a krví zbroceného žida obličejem dolů v pytli a pádili ven.

„He! Morici!“ ještě jednou se po něm rozmávl surovec a pohybuje zbrocenou okrvavělou metlou před sebou jako praporem se rozehnal do ulice s povelem: „Krucifix – enem fest do teho!“

Před nimi se rozprostíral doširoka Senný trh, celý namačkaný, hlava na hlavě. Zmatek, vlnění, pohyb, řev a zase pouliční lechtavé písničky. Chlapci hvízdali, výrostci přetahovali harmoniku mezi pysky, lidé řičeli, a na dolejším konci fifejdském se dokonce rozehrála jakási muzika. A nad tou celou rozlohou a šílenstvím vlály rudé prapory a kroutily se jako plameny proti těžkému nebi bez barvy.

Obchodníci pozavírali výklady, policejní úředníci volali šílence k rozumu a v druhém patře se okno rozletělo. Nějaký rozumbrada vykoukl a volal trpělivě mezi dlaně do hukotu:

„Rozejděte se, lidi! Ro-ze-jdě-te! Ro-ze-jdě-te!“

Ale ta kantorská slova pohlcovaly hukot, živá vřava a lidské vlnobití, že bylo vidět jen ta otvírající a zas sklapující ústa a ty rozčílené, rozlítané ruce z okna.

„Pryč s Habsburky!“ ozvalo se odkudsi a hned nato ortel:

„Všecka židiska upálit!“

A zase řev, pískot, šílenství, ne již zvuky, ale chrapot i chropot lidské masy.

„Chceme muže z vojny!“ řvaly ženy a muži zase odpovídali:

„S pány na lampy!“

„A se zdechlinou do truhly!“

A tu mezi nenávistné výkřiky z dělnických hrdel se rozezvučel z povýšeného místa jiný hlas shůry. Jasný, silný a mužský hlas, který byl v těsném spojení s posledními pohromami v Itálii, s tou kvasící a zrádcovskou Prahou, která po celá tři století byla proti cizímu císaři, usedlému ve Vídni.

„Ať žije socialistická republika!“ hlas zahřměl slavnostně do pošmurného poledne patnáctého října.

A této slavnostní proklamaci odpověděl uvolněným nepříčetným řevem celý namačkaný Senný trh, odpověděly mu i červené plameny praporů, rozevlátých proti nebi. A tisícová masa otrhanců z fabrik a zase učmouzenců ze všech ostravských dolů se rozezpívala mnohohlasným sborem v nezadržitelném jásotu chudáků.

…

Trvalo to dvě hodiny, než koňská kopyta a strojní pušky vytlačily houfy z prostranství. I tak vypadal po vyklizení Senný trh jako opuštěné nakvap bojiště – leželi na dlažbě ranění i mrtví a šedivá dlažba se červenala krví.

Otázky k textu

1. Jaká událost je v ukázce popsána?
2. Jaké prostředí a společenskou vrstvu autorka popisuje?
3. Zdůvodněte pravopis – **Senný trh**.
4. Vyhledejte nespisovné výrazy.
5. Najděte slova cizího původu.

Jarmila Glazarová (1901 – 1977)

Prozaička, publicistka a reportérka. Pocházela z rodiny hospodářského správce, během první světové války ztratila oba rodiče a odešla na Slezsko, kde absolvovala hospodářskou školu, pak se provdala za staršího lékaře Josefa Podivínského (byl starší o 29 let), po manželově smrti odešla do Prahy, tam pracovala jako úřednice a věnovala se literatuře. Po druhé světové válce působila jako kulturní atašé na našem velvyslanectví v Moskvě.

Znaky její tvorby - citlivost, vnímavost, láska k lidem a přírodě, optimismus, kritičnost vůči společenské nespravedlnosti.

Dílo:

Vlčí jáma – Jana je sirotek, kterého se ujímají bezdětní manželé a ona je oslovuje teto a strýci, pomáhá tetičce a přimyká se k ní, neuvědomuje si, že ji teta jenom využívá, je to stárnoucí nepříjemná, zlá a nenáviděná žena. Jejím opakem je manžel Robert, o 18 let mladší, lidmi oblíbený a uznávaný zvěrolékař a starosta. Jana ho miluje a on si uvědomuje svůj omyl v manželství a také se do Jany bezhlavě zamiluje. Robert žije v Praze, vrací se domů a svěřuje se Janě, že má nemocné srdce a zbývá mu šest měsíců života, je zdrcena, on opět odjíždí, teta je po mrtvici upoutána na lůžko a Jana se o ni stará, Robert umírá a posléze i teta. Vyčerpaná a pološílená Jana utíká ke svému příteli, městskému lékaři, který ji už dlouho miluje, nabízí jí domov a Jana začíná šťastnější život.

Advent – příběh se odehrává na samotě v beskydských horách, kdy se svobodná matka Františka Plesníková provdá za staršího vdovce Podešvu, je mu vděčná, ale dochází ke zklamání. Nemá ji rád, využívá ji jen jako pracovní sílu, nemá rád ani jejího syna Metoda, děvečka Rozína jí dělá naschvály a trýzní ji, má poměr s Františčiným manželem. Metod se toulá, jednou za mrazivé noci se nevrátil domů, matka ho nachází schovaného v seníku a před očima jí vyvstane obraz, kdy ji muž s Rozínou podvádí, neví, co je fantazie a co skutečnost, netuší, že se oba ve skutečnosti vplížili do seníku, hází po přeludu lucernu a odvádí Metoda, zavírá seník na závoru a ten se vznítí. Její muž i s Rozínou uhoří.

Roky v kruhu – je kronika jejího 12letého šťastného manželství, popis ostravského prostředí.

Chudá přadlena – zachycuje zde těžký život žen.

Ukázka

Jarmila Glazarová – Vlčí jáma

Odpoledne usedá teta s Janou před domem, sloupky se řadí a řeč pomalu plyne.

Robertek rád třenou bábovku, ale nesmí být suchá. Robert hrozně nenávidí suché těsto. Pamatuj si to, Jano, muži nemají rádi suché těsto.

Robert nosí rád polotuhé límce, ale ty umí málokdo správně natužit. Robert nesnese límec natužený někým jiným než mnou. Pozná to okamžitě. Zkusím naučit tě žehlit límce, ale Robert to stejně hned pozná.

Robert, Robert, Robert.

Před Janou narůstá otčím ve svém vztahu k tetě v několikeré podobě. Nejdřív a absolutně jako jediná, svrchovaná láska a náplň jejího života. Jediná páteř jejích myšlenek, jeden jediný, rudý a těžký květ jejího srdce.

Pak jako zušlechťující evangelium. Neboť jeho slovo je slovem božím a to, co Robert nesnáší, jsou vesměs nedobré, malicherné a zlé vlastnosti tetiny, které síla jeho vůle drží na uzdě.

Konečně jako domácí tyran a otrok zvyků a slabůstek, kterým se shovívavě a s láskou vyhovuje.

Ale tato třetí otčímova podoba je tetinou fikcí. To Jana poznala velmi brzy. Všecko to, co rád a co nerad, co nosí a co nenosí, co pozná a co nepozná, vymyslilo jen to tetino milující a toužící srdce, aby na sebe nahrnulo povinností a úkolů, aby hýčkalo a otročilo, aby si namluvilo, že jenom doma, jen u své ženy, najde Robert všechno tak, jak býti má. Je to jen blahý sebeklam neuspokojitelné lásky, na který otčím dávno přistoupil, aby vlídně vyhověl toužebnému očekávání.

Jana cítí obrovitost této závislosti a bezvýhradné vzdání duše, která však jinak nedorostla formátu své lásky a je rozpoltěným, neharmonickým a chaotickým torzem.

Toto poznání ovšem zrálo pomalu a v mnohých hovorech za mnohých dlouhých odpolední, na jarním slunci, i ve stínu zdi.

Otázky k textu

1. Jaké jsou tetiny vlastnosti?
2. Jak Jana vnímá tetinu péči o strýce?
3. Vysvětlete pojem fikce a vytvořte k němu synonymum.
4. Najděte složené slovo.
5. Vyhledejte adjektiva a určete jejich vzory.

17.1. Demokratický proud

Karel Čapek (1890 – 1938)

Byl prozaik, dramatik, publicista, překladatel, filozof, psal na nejrůznější témata, zpravidla zachycoval obyčejné, všední věci každodenního života, prosté motivy, rozpory moderní civilizace, varování před zneužitím vědy a techniky, snaha poznat druhého v jeho vnitřní podstatě, odpor k fašismu. Měl osobitý styl, nejbohatší slovní zásobu, vytvořil jazykově, myšlenkově i stylisticky mistrovská díla. Se svým bratrem zavádí slovo robot. Narodil se v Malých Svatoňovicích v rodině lékaře, matka sbírala slovesný folklór, vyrůstal v kulturním prostředí, po gymnáziu studoval filozofii na Karlově univerzitě. Později studoval v Paříži a Berlíně. Vzhledem k tomu, že byl nemocný, nebyl odveden do armády a nemusel se účastnit bojů v první světové válce, přesto ní však byl velmi ovlivněn.

Po studiích krátce působil jako vychovatel v šlechtické rodině, ale přešel k novinařině a pracoval v několika časopisech. Byl také dramaturgem a režisérem Vinohradského divadla. Ke konci života se oženil se svou dlouholetou přítelkyní Olgou Scheinpflugovou.

Mnichovská zrada pro něho znamenala zhroucení všech jeho ideálů a osobní tragédii. Měl všestranné zájmy, zemřel 25. prosince 1938 na zápal plic několik měsíců před plánovaným zatčením gestapem.

Byl velmi dobrým fotografem, o čemž svědčí jeho fotky v Dášence čili život štěněte.

Dílo:

Anglické listy – soubory próz psané původně pro noviny, sloupky, reportáže, cestopisné črty stejně jako následující dílo.

Výlet do Španěl

Obrázky z Holandska – měl jemný smysl pro detaily, věrný popis reality a skvělé vyjadřovací schopnosti přispěly k přesnému vidění popisovaného místa.

Cesta na sever - cestopisy ze Skandinávie.

Věc Makropulos – Elina je dcerou alchymisty z doby Rudolfa II., má 300 let, její otec vynalezl elixír mládí a testoval ho na své dceři, která je již životem unavená, poznala vše, nemůže již nalézti nic nového, na jedné straně již nechce žít déle, ale přesto se bojí smrti.

R.U.R. - je drama vyjadřující obavy o budoucnost lidstva, upozorňuje na přeceňování vědy a techniky, to vše může vést ke zkáze a zániku lidské civilizace. Dcera prezidenta – Helena - přijíždí na osamělý ostrov, kde je pozvána do továrny

Rossum´s Universal Robots (R. U. R.), kde vyrábějí umělé lidi – dělníky - roboty – Čapek zavádí toto slovo, které se užívá dodnes. Roboti jsou velmi inteligentní, ale nemají duši, cit a vůli, jsou velmi výkonní a nahrazují lidskou práci, díky čemuž se člověk může věnovat svým koníčkům a zálibám. Ředitel Domin Helenu zasvěcuje do výroby robotů, je nadšena a později se stává jeho manželkou. Po deseti letech si lidé odvykli pracovat, klesá populace a v Evropě došlo k revoluci robotů, což Domin před svou ženou tají. Helena si však uvědomuje, že se lidský život velmi změnil, nerodí se děti, i ona je neplodná a chce pomoci lidstvu, proto spálí plány na výrobu robotů. Na ostrov připlouvají roboti s příkazem vyvraždit lidstvo, roboti obklíčují továrnu, Dr. Gall přiznává, že na popud Heleny upravoval roboty na lidi, čímž jsou mnohem silnější než původní lidstvo. Roboti vraždí své tvůrce, žádají Alquista, aby našel způsob výroby umělých lidí, ale to se nezdaří a přicházejí dokonalé typy robotů – Primus a Helena, kteří se milují a chovají se jako lidé. Alquist je posílá žít izolovaně, aby jako nový Adam s Evou založili nové pokolení.

Krakatit – je utopický román upozorňující na zneužití techniky vůči celému lidstvu. Inženýr Prokop vynalezne nesmírně účinnou třaskavinu – krakatit, při práci je zraněn, má horečku a blouzní, setkává se se svým dávným přítelem Tomšem a prozrazuje mu chemickou formuli krakatitu, Tomeš je neustále bez peněz, chce využít vynálezu, ponechává přítele jeho osudu a odcestuje. Zanedlouho ho hledá krásná dívka u Prokopa a zanechává mu zde balíček, Prokop se rozhodne tuto dívku najít, odjíždí k Tomšovu otci – lékaři, zde upadne na šest týdnů do mdlob, i potom zůstává a zamilovává se do lékařovy dcery Anči. Odjíždí až po přečtení inzerátu v novinách, kde ho hledá pan Carson, ředitel vojenské továrny v Balttinu, po příjezdu je však vězněn a chtějí po něm, aby vyzradil výrobní tajemství krakatitu, což Prokop odmítá, nabízejí mu krásnou princeznu, která se však do něho zamiluje a pomáhá mu s útěkem. Prchá do Itálie, kde se seznamuje s anarchisty, kteří ukradli Tomšovi trochu krakatitu a chtějí ho použít. Po dlouhé době se setkává s Tomšem, který vyrábí krakatit, Prokop ho varuje před následky, ale nedaří se mu to, katastrofa se blíží, musí utéct, dojde k výbuchu, zasažen je i Prokop, setkává se se stařečkem, který mu v kukátku ukazuje různá místa ve světě a on si uvědomí, že není důležité se hnát za něčím velkým a výjimečným, ale najít smysl života i v drobné práci. Mluvil s Bohem.

Továrna na absolutno – je fejetonový román, v němž lidstvo získá od českého vynálezce, ing. Marka, vynález motoru, kterému může jako palivo sloužit jakákoliv látka, jež je spálena beze zbytku. Spolu s tímto zdrojem energie lidstvo postupně získá blahobyt. Při spalování se ale uvolňuje záření – absolutno, které dělá z lidí náboženské fanatiky. Postupně těchto lidí přibývá a s tím začíná chaos. Nakonec vypuká válka, která končí úplným vyčerpáním, pak si teprve lidé uvědomí viníka a všechny motory zničí.

Matka – drama, matka prožívá život plný strastí, její muž, důstojník, padl v Africe, postupně ztrácí i svých pět synů, první zahyne nejstarší Ondřej, lékař, který se nakazil v tropech, pak se zřítí druhý syn, Jiří, letec, pokrokový Petr je jako rukojmí zastřelen v občanské válce, nato umírá i fašista Kornel, všichni její mrtví žijí dál v jejích vzpomínkách, denně s nimi rozmlouvá ve starém pokoji. Zůstal jí jediný syn Toni, který chce jít do války, zemi napadl nepřítel, matka ho nechce pustit a chce jej chránit, ale když slyší v rozhlase zprávu, že při nepřátelském útoku byly zabity i děti, sama mu dává zbraň do rukou a posílá ho bránit napadenou vlast.

Válka s mloky – je utopický román varující lidstvo před nebezpečím fašismu, děj se odehrává v různých částech světa, v oceánech i na souši a v časově neurčené době. Na ostrově Tana Masa objevil při lovu perel kapitán van Toch obrovské mloky,

poznal jejich vysokou inteligenci, naučil je různým kouskům, bránit se nožem žralokům, otvírat lastury a vyndávat z nich perly, se svým známým obchodníkem domluvil, že přítel Bondy dodá lodě a dovolí Tochovi převážet mloky do různých končin světa a tak Toch zajistí nové trhy pro Bondyho zboží. Práce s mloky byla dlouho tajena, mloky však objevila krásná dívka a nechala se s nimi vyfotit do tisku, aby tak získala popularitu, neboť se chtěla stát herečkou. Mloci se množili, vzdělávali, byli zneužíváni jako levná pracovní síla, Německo hlásalo, že u nich žijí mloci čisté rasy nordické a byli součástí jejich armády. Mloci se přemnožili a chtěli si podmanit lidi, ale přestali být jednotní a to je zničilo a rostla naděje, že budou lidmi přemoženi.
Bílá nemoc – protifašisticky zaměřené drama, hlavní postavou je lékař Galén, který vynalezl lék proti epidemii, na niž umírají statisíce lidí, metodu léčení nechce nikomu prozradit, klade si podmínku, že lék dá jen tomu státu, který bude udržovat mír a nepovede války. Jeho požadavky jsou odmítnuty, v zemi vládne vojenská fašistická diktatura, maršál onemocní také bílou nemocí, volá Galéna a přistupuje na jeho podmínky, lékař za ním pospíchá, ale před diktátorovým palácem je rozvášněný dav a usmrcuje Galéna, který je proti válce.
Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – mají detektivní charakter, jsou podávány humornou formou, hrdina je spíše drobný zločinec, vystihuje zde různé typy osobností.
Zahradníkův rok – fejetony o zahradničení, vystihuje zde českou povahu.
Hordubal – novela, jako předloha mu posloužila skutečná událost, kdy se sedlák Hordubal vrátil po 8 letech práce z Ameriky domů, jeho žena se mu vzdaluje, má poměr s čeledínem, Hordubal se snaží manželství zachránit, zasnubuje čeledína s mladičkou dcerou, posléze to ruší, brání ženu před pomluvami, svůj majetek v závěti svěřuje své ženě, těžce onemocní a čeledín ho zavraždí se souhlasem své milenky, aby získali majetek.
Povětroň – novela, z trosek letadla je bez jakýchkoli dokladů vytažen člověk, tři svědci jeho umírání (zdravotní sestra, básník a jasnovidec) si na základě svých představ vytvářejí iluzi o umírajícím.
Obyčejný život – hlavní postavou je nádražní úředník v penzi, který píše svůj životopis, vzpomíná na dětství, kdy ho spolužáci přezírali, na gymnázium, kde měl přítele, ten propadl a oběsil se. V životě byl pracovitý, snažil se žít spořádaně a prožil zcela obyčejný život, který mu utvářelo velké množství lidí, jde o sondu do lidského nitra.
Ze života hmyzu – alegorie, představuje zde různé lidské vlastnosti a typy, napsal společně s bratrem Josefem.
Pro děti:
Dášeňka čili život štěněte - dílo je doplněno fotografiemi, zachycuje narození a růst štěňátka foxteriéra, kterému Čapek vypráví psí pohádky.
Devatero pohádek

Ukázky

Obrázky z Holandska

Tož abych to bral po pořádku, první čistě holandský dojem (krom těch zelených lokomotiv s mosaznou přilbou na zádech) jsou cihly. A okna. A hlavně velocipédy. A hlavně cihly a okna. Ty cihly, to je lokální barva Hollandu: zelený kraj a v něm

domečky z drobných červených, bíle spárovaných cihel, domečky s velkými jasnými okny a zelený kraj s cestami z cihel, po kterých si to tiše hasí velocipédy od jednoho červeného domečku ke druhému; a ty domečky jsou krom z červených cihel udělány hlavně z oken, ze samých oken čistých a velikých a bíle rámovaných, přerozmanitě dělených a dimenzovaných: neboť vězte, že nizozemské stavitelství si dává nejvíce záležet na oknech: zeď je zeď, ale okno, to je díra, element tvárný, který může být větší nebo menší nebo širší nebo vyšší, což, jak se zdá, téměř stačí individualistickým potřebám této země.

A pak tedy ty velocipédy. Viděl jsem už ledacos, ale tolik kol, jako například v Amsterodamě, jsem ještě neviděl; to už nejsou kola, nýbrž něco hromadného, roje, hejna, kolonie velocipédů, něco podobného bujení baktérií nebo hemžení nálevníků nebo víření mušek; nejkrásnější to je, když strážník na chvíli zastaví proud kol, aby se mohlo přejít přes ulici, a pak opět velkodušně otevře cestu: tu vyrazí celý roj cyklistů, vedený několika přeborníky v kalupu, a šlape si to dál s fantastickou hromadností komářího tance. Znalci místních poměrů ujišťují, že v Nizozemí je toho času na půltřetího miliónu kol, což znamená, že na tři obyvatele, včetně s nemluvňaty, námořníky, královskou rodinou a chovanci chudobinců, připadá jeden velocipéd. Já je nepočítal, ale zdá se mi, že jich bude spíš drobátko víc. Říká se, že tady stačí sednout na kolo a ono to jede samo; tak hladká a rovná je ta země.

Viděl jsem jeptišky na kole a sedláky, kteří na kole vedli krávu; lidé svačí na kole a vozí na kole své děti a své psy a milenci šlapou na bicyklech, držíce se za ruce, různé budoucnosti vstříc; říkám vám, je to národ na kole. Stane-li se kolo do té míry národním zvykem, jest nutno uvážit, jaký asi má vliv na národní charakter. Nuže, řekl bych, že:

1. člověk na kole si zvyká starat se sám o sebe a neplést se druhému do jeho kol;
2. čeká na svou příležitost a ihned přišlápne, dostane-li se mu ždibec volného místa;
3. maže si to dopředu, aniž by se musel příliš pachtit a aniž by s tím dělal sebemenší rámus;
4. i když někdy jezdívá spářen nebo v davu, člověk na kole je více izolován a uzavřen v sebe než lidé pěší;
5. kolo zřizuje mezi lidmi jakousi rovnost a stejnorodost;
6. učí je spoléhat na setrvačnost;
7. a vychovává v nich smysl pro ticho jako v bavlnce.

Čímž jsem řekl o kolech víc dobrého, než si o nich myslím; a nyní, když už se mi nemohou pomstít, pravím veřejně, že je nemám rád, jelikož shledávám poněkud nepřirozeným, aby člověk zároveň seděl a kráčel. Kráčet vsedě, i to může mít koneckonců vliv na tempo a vývoj národa. Je možno pomalu šlapat a přitom se dostat rychle kupředu. Je to vidět na tom, jak daleko se ti Holanďané dostali, ačkoliv šlapou zvolna skoro jako ve zpomaleném filmu. Ale já, člověk pěší a mávající rukama, jim nebudu rušit jejich kola; ať každý národ putuje za svou hvězdou, jakými prostředky umí.

Ještě jedna věc je nápadná na nizozemských ulicích: psi. Nemají totiž náhubků; následkem toho se pořád smějí téměř nahlas a neperou se a nekoušou nikoho a nevrčí na sebe s takovou tou středoevropskou podrážděností; z čehož je vidět, že svoboda bez náhubku není pro kočku, nýbrž pro psa a pro nás lidi a že je vynikajícím darem božím, amen.

Otázky k textu

1. Na základě ukázky vyhledejte výhody jízdy na kolech.
2. Popište holandskou architekturu.
3. Jaký názor má autor na využívání cyklistiky?
4. Zaměřte se na poslední odstavec ukázky a vyjádřete jeho hlavní myšlenku.
5. Jaká označení cizího původu autor používá pro kola?

Krakatit

Před čtvrtou hodinou nesl Prokop vlastnoručně krabičku pudru k výbušné štole, čichl naposledy s jistou lačností k princeznině vůni a ponořil krabičku do díry; tam ji pak podložil rtuťovou kapslí a navázal Bickfordovu šňůru vyměřenou na pět minut; načež se uvelebil vedle a čekal s hodinkami v ruce, až budou za pět minut čtyři.

Ahaha, teď jí ukáže, teď ukáže té zpupné slečince, co dovede. Nu, tohle bude jednou exploze jak se patří, něco jiného než pokusné bouchačky tam na Bílé hoře, kde se musel ke všemu schovávat před strážníkem; bude to výbuch slavný a svobodný, ohnivý sloup až k nebi, nádherná síla, veliké udeření hromu; rozštípnou se nebesa mocí ohňovou, a jiskra vykřísnutá rukou člověka –

Za pět minut čtyři. Prokop rychle zapálil šňůru a upaloval odtud s hodinkami v ruce, slabě pokulhávaje. Za tři minuty; hrome, teď rychleji. Za dvě minuty. A tu zahlédl napravo princeznu provázenou panem Carsonem, jak míří k výbušné jámě. Ztrnul na okamžik hrůzou a zařval na ně výstrahu; pan Carson se zarazil, ale princezna ani se neohlížejíc šla dál; Carson klusal za ní patrně ji přemlouvaje, aby se vrátila. Přemáhaje prudkou bolest v noze řítil se Prokop za nimi. „Lehněte," ryčel, „u všech čertů lehněte!" Jeho obličej byl tak hrozný a zběsilý, že pan Carson zbledl, udělal dva veliké skoky a položil se do hlubokého příkopu. Princezna šla pořád; nebyla už dále od výbušné jámy než dvě stě kroků. Prokop praštil hodinkami o zem a pádil za ní. „Lehnout," zařval a chytil ji za rameno. Princezna se prudce obrátila, měřila ho užaslým pohledem, co si to jako dovoluje; a tu ji Prokop oběma pěstmi srazil na zem a padl na ni celou svou tíhou.

Tuhé, tenké tělo se zoufale pod ním zazmítalo. „Hade," sykl Prokop, a těžce dýchaje tiskl princeznu vší silou hrudníku k zemi. Tělo pod ním se vzepjalo obloukem a smýklo sebou stranou; avšak ku podivu, ze sevřených úst princezniných se nevydral ani hlásek, jen krátce, rychle dýchala v horečném zápasu. Prokop vtiskl koleno mezi její kolena, aby se mu nevysmekla, a zacpával jí dlaněmi uši, mysle bleskově na to, že by jí explozí mohly prasknout bubínky. Ostré nehty se mu zaryly do šíje a v tváři pocítil vzteklé hryznutí čtyř lasiččích špičáků. „Bestie," supěl Prokop a hleděl setřást zakousnuté zvíře; avšak nepovolila, jako přisátá, a z hrdla se jí vydral vrkavý zvuk; její tělo se vlnivě vzpínalo a převracelo se jako v křeči. Známá pronikavá vůně omámila Prokopa; srdce se v něm splašeně rozbouchalo, a vtom chtěl vyskočit nemysle už na explozi, jež musí vyletět v nejbližší vteřině. Tu však cítil, že jektající kolena obemkla a svírají jeho nohu a dvě paže mu křečovitě obepínají hlavu a šíji; a na tváři pocítil vlhký, palčivý, třesoucí se dotyk úst a jazyka.

Zaúpěl hrůzou a hledá svými rty ústa princeznina. Vtom třeskla strašlivá exploze, sloup hlíny a kamení se vyryl ze země, něco prudce udeřilo Prokopa do temene, ale ani o tom nevěděl, neboť v tom okamžiku se zaryl do horoucí vláhy bezdechých úst a líbal rty, jazyk, zuby, ústa otevřená a vrkající; pružné tělo pod ním rázem ochablo a chvělo se dlouhými vlnami. Zahlédl nebo se mu jen zdálo, že pan Carson vstal a vykoukl, ale horempádem se zase položil na zem. Třesoucí se prsty šimrají Prokopovu šíji nesnesitelnou a divou rozkoší; chraptivá ústa celují jeho tváře a oči drobnými, rozechvěnými polibky, zatím co Prokop se žíznivě vpíjí do tlukoucí palčivosti vonného hrdla. „Drahý, drahý.“ Lechtá a pálí ho v uši horký, vlhký šepot, jemné prsty se mu zarývají do vlasů, plihé tělo se napíná a dlouze k němu přilne celou délkou; a Prokop se přisál k prýštícím rtům nekonečným, sténajícím polibkem.

Sss! Odstrčen loktem Prokop vyskočil a mnul si čelo jako opilý. Princezna usedla a rovnala si vlasy. „Podejte mi ruku,“ kázala suše, kvapně se rozhlédla a přitiskla honem jeho podanou ruku k planoucí líci; náhle ji prudce odstrčila, zvedla se, ztuhla a širokýma očima se dívala někam do prázdna. Prokopovi bylo z ní až úzko, chtěl se k ní vrhnout; trhla nervozně ramenem, jako by něco shazovala; viděl, že se strašně hryže do rtů. Teprve teď si vzpomněl na Carsona; našel ho opodál, jak leží na zádech – ale ne už v příkopě – a vesele mrká k modrému nebi. „Už je po tom?“ spustil leže a zatočil palci na břiše mlýnek. „Já se totiž hrozně bojím takových věcí. Mám už vstát?“ Vyskočil a otřepal se jako pes. „Báječná exploze,“ povídal nadšen, a jen tak jako by nic mrkl po princezně.

Princezna se obrátila; byla olivově bledá, ale kompaktní a zvládnutá. „To bylo všecko?“ ptala se ledabyle. „Můj ty Kriste,“ repetil Carson, „jako by toho nebylo dost! Propána, jediná krabička pudru! Člověče, vy jste čaroděj, zapsaný ďáblu, král pekel či kdo. Co? Baže. Král hmoty. Princezno, ejhle král,“ hodil s patrnou narážkou, a už zas uháněl dále: „Geniální, že? Jedinečný člověk. My jsme jen hadráři, na mou čest. Jaké jste tomu dal jméno?“

Omámenému Prokopovi se vracela rozvaha. „Ať to princezna pokřtí,“ řekl rád, že se na tolik zmohl. „Je to… její.“ Princezna se zachvěla. „Nazveme to třeba vicit,“ sykla ostře.

„Co,“ chytil se toho pan Carson. „Aha, vicit, znamená „zvítězil“, že? Princezno, vy jste geniální! Vicit! Ohromné, haha!“

Než Prokopovi se mihla hlavou etymologie jiná a strašlivá. Vitium. Le Vice. Neřest. Pohlédl s hrůzou na princeznu; ale na její upjaté tváři nebylo lze čísti žádné odpovědi.

Otázky k textu

1. Vysvětlete, co je to krakatit a proč si autor zvolil toto téma.
2. Jak princezna prožívala explozi, doložte na textu.
3. Proč princezna navrhla název VICIT?
4. Vyhledejte slova cizího původu.
5. Vyhledejte citoslovce.

Matka

MATKA: Nedívej se na mne, Richarde, nedívejte se na mne, děti! Vypadám hrozně, když se zlobím.

OTEC: Ty jsi tak prudká, víš? Ty bys taky šla na smrt, miláčku, kdyby to muselo být.

MATKA: Ale za vás, člověče! Za vás a za nic jiného! Za svého muže, za svou rodinu, za děti — Co mně ženské kdy bylo po něčem jiném! Ne, ne, ne, já vám Toniho nedám!

(Pauza.)

ONDRA: Víš, tati, ona má trochu pravdu. Toni je skutečně... fyzicky slaboučký. Takový chabý, nevyvinutý hoch —

JIŘÍ: Spíš povahově slabý, Ondro. Exaltovaný a přitom hrozně bázlivý. Já jsem ještě neviděl kluka, který by měl tak málo životní odvahy.

KORNEL: Za to on nemůže, Jirko, to jsou nervy. Toni je nadaný, ale nemožně nervozní. Já nevím, co z toho hocha bude.

PETR: Je ho škoda. Takhle nebude nikdy k ničemu.

MATKA: Ne, tak zase nesmíte mluvit! Vy mu křivdíte! Richarde, nesmíš na ně dát, oni ho vždycky podceňovali! Toni je prostě... příliš citlivý; ale jinak se mi spravil, měl bys z něho radost, jak je teď zdravý a silný! Abys věděl, on sám se chtěl hlásit na vojnu! Sám s tím přišel a prosil — Toni za to nemůže. Já jsem ho nepustila. Já ho nepustím.

OTEC: A proč, Dolores?

MATKA: ... Protože nechci být sama. Třeba je to ode mne sobecké, — — — ale já už mám jen Toniho, Richarde! Prosím vás, děti, prosím tě, tatínku, nechte mi ho! Vždyť bych už neměla, proč být živa, neměla bych, komu sloužit, neměla bych nic — Copak nemám žádné právo na život, který jsem zrodila? Copak jsem si za ty tisíce let nic nevysloužila? Prosím vás, děti, udělejte to kvůli mně, kvůli své pošetilé, utahané mámě, a řekněte sami, že Toniho nemusím dát — tak to řekněte, copak neslyšíte?

(Pauza.)

STARÝ PÁN: Bože, bože! To jsou těžké věci. Nesmíš se tak rozčilovat, děvečko. Třeba už na toho hocha ani nedojde. Třeba už je pozdě a jsme poraženi —

OTEC *(skloní se k mapě)*: Ještě nejsme, dědečku. Tahle linie by se dala hájit. Kdyby se nasadily všechny síly —

PETR: Já počítám s naším lidem, tati. Lid má zbraně... a bude střílet na ulicích. Uvidíš, i děti půjdou; vezmou flinty po tatících —

KORNEL *(rozhlíží se)*: Mami, kam jsi dala ty zbraně odtud?

MATKA: Co říkáš, můj milý?

KORNEL: Kam jsi dala tatínkovy zbraně?

MATKA: Schovala. Před Tonim.

KORNEL: Škoda. Ta jedna kulovnice by potřebovala namazat.

JIŘÍ *(otvírá zásuvku u psacího stolu a vytahuje svůj starý sešit, listuje v něm)*: Škoda, že jsem nemohl dodělat tu svou konstrukci. Dobrá by byla. *(Usedne se sešitem.)*

OTEC *(nad mapou)*: Tady tu pozici, tu bych sám chtěl hájit, hoši. Je to takový pěkný průsmyk —

KORNEL: Prosím tě, mami, kde máš tu kulovnici?

MATKA: Vy se natrápíte! *(Odemyká dubovou skříň.)* Tam ji máš.

KORNEL: Děkuju. *(Vytáhne kulovnici a prohlíží ji.)* Dobrá by byla. *(Začne ji čistit na stole koudelí a olejem.)*

(Pauza.)

STARÝ PÁN: Tak vidíš, holčičko, už máš skoro celou rodinu pohromadě.

PETR: — — Slyšíte?

JIŘÍ: Co?

PETR: To ticho.

ONDRA: Jako by někdo chtěl něco říci.

PETR: Kdo —? *(Dívá se z jednoho na druhého a pak se obrátí k rozhlasové skříňce.)* Už vím.

OTEC *(zvedá hlavu)*: Co je? *(Obrací se k rozhlasu.)* JIŘÍ *(zvedá hlavu)*: Co máte? *(Dívá se napjatě k amplionu.)*

(Všichni obráceni tváří k amplionu. Pauza.)

MATKA: Když chcete — Vás už nic jiného nezajímá. Jen ta válka. *(Otočí knoflíkem radia.)*

KORNEL: Když je válka, mami, tak se dělá válka.

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: — — předvoj se blíží k řece. Dobrovolné čety vyhodily mosty do povětří a jsou připraveny hájit předmostí do posledního muže. Nepřítel musí být zdržen stůj co stůj. Dobrovolníci vám vzkazují: padneme, ale neustoupíme.

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme všechny muže do zbraně. Voláme všechny muže! Na nás už nezáleží. Už nebojujeme za sebe, ale za zem svých otců a dětí. Ve jménu mrtvých i budoucích, voláme do zbraně celý národ!

MATKA: Ne. Toni nepůjde. Já ti ho nedám!

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo! Velitelství severní armády hlásí další ústupové boje. Bojuje se o každou píď půdy, o každou mez, o každý domek. Lidé ze vsí odmítli opustit své domovy a hájí je se zbraní v ruce. Nepřítel je nucen každou vesnici i samotu srovnat se zemí. Ztráty na životech jsou neobyčejně těžké.

ONDRA: Chudáci, ti lidé tam —

OTEC: Nech být, dobré je to. Přece jen to zpomalí postup nepřítele.

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, právě zachycujeme jiskrovou zprávu z lodi Gorgony. — Sečkejte u amplionů, nemohu to přečíst. Naše loď Gorgona ... Ach, bože! *(Hlas se zlomí.)* Odpusťte mi, já tam mám syna! *(Pomlka.)* — Slyšte, slyšte, slyšte! Naše cvičná loď Gorgona ... se čtyřmi sty námořními kadety na palubě... se pokusila prorazit nepřátelskou blokádu, aby se vrátila do svého přístavu. V pět hodin sedm minut... byla zasažena nepřátelským torpédem. Loď... se potápí. *(Vzdech.)* Kadeti na palubě Gorgony vzkazují... poslední pozdrav domů. Prosí, aby jim byla ... naposledy... zahrána naše hymna. — Můj synu! Můj chlapečku!

MATKA: Cože? Tak ty přece máš syna? Ty taky máš dítě?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo, přerušujeme vysílání zpráv. Halo, halo, halo! Voláme cvičnou loď Gorgonu! Voláme Gorgonu! — Halo! — Halo, slyšíte nás?

— Kadeti na Gorgoně, pozor! Kadeti na palubě Gorgony, vlast vám posílá poslední pozdrav.

(Z amplionu zní hymna.)

(Všichni mrtví se beze slova zvedají a stojí v pozoru.)

MATKA: — — Čtyři sta chlapců! Copak se to smí, zabíjet takové hochy?

PETR: Prosím tě, mami, teď nemluv!

(Všichni stojí jako zkamenělí. Hymna doznívá.)

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo, halo! Cvičná loď Gorgona se už nehlásí.

KORNEL: Sbohem, kadeti! *(Pověsí pušku na stěnu.)*

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme všechny muže. Voláme národ do boje. Vlast volá své děti. Do zbraně! Do zbraně!

MATKA: Co, ty ještě křičíš? Ještě nemáš dost, ty matko? Ještě tam posíláš jiné?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo! Velitelství západního úseku hlásí: Bojujeme na celé frontě proti přesile. Boj na obou stranách nabývá nebývalé zuřivosti. Naši letci hlásí nástup nových nepřátelských divizí —

(Bušení na dveře.) HLAS TONIHO: Mami! Maminko!

MATKA *(otočí knoflíkem radia)*: Ticho!

(Bušení na dveře.)

HLAS TONIHO: Maminko, jsi tam?

MATKA: Ano, maličký. *(Dává znamení, aby někdo zhasil.)* Už jdu.

(Tma, pauza.)

MATKA *(odemyká dveře)*: Co tu chceš, Toni?

TONI: Ty jsi tady potmě?

MATKA: Rozsvěť.

TONI *(rozsvítí lustr kontaktem u dveří. Pokoj je prázdný, jen na stole zůstaly rozložené štábní mapy)*: Mami, s kým jsi to mluvila?

MATKA: S nikým, synáčku.

TONI: Ale já jsem tady slyšel takové hlasy —

MATKA: To bylo jen... tohle, chlapče. *(Otočí knoflíkem radia.)*

TONI: A nač tu máš ty mapy?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Halo, halo! Hlavní stan hlásí: Při ranním náletu nepřátel bylo zničeno město Villamedia. O život přišlo přes osm set civilních osob, z toho většina žen a dětí. Náš starý hrad, pokladnice našich dějin, lehl popelem.

TONI: Slyšíš, mami?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU: Letecká puma zasáhla nemocnici, kde zahynulo šedesát nemocných. Město Villamedia hoří.

TONI: Maminko, prosím tě —

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme k amplionu celý svět! Voláme lidi! Nepřátelská letadla napadla dnes ráno vesnici Borgo a svrhla pumy na obecnou školu. Do prchajících dětí střílela ze strojních pušek. Osmdesát dětí bylo raněno. Devatenáct dětí postříleno. Třicet pět dětí bylo výbuchem... roztrháno.

MATKA: Co říkáš? Děti? Copak někdo zabíjí děti?

TONI *(hledá na mapě)*: Kde to je... kde to je ...

MATKA *(stojí jako zkamenělá)*: Děti! Malé, usmrkané děti!

(Ticho.)

MATKA *(strhne se stěny pušku a podává ji oběma rukama Tonimu. S velkým gestem)*: Jdi!

Opona

Otázky k textu

1. Které postavy v ukázce vystupují a jaké je jejich postavení v rámci rodiny?
2. Jaké jsou postoje jednotlivých hrdinů v ukázce k válce.
3. Doložte na ukázce změnu matčina postoje, kdy přichází zlom v jejím rozhodnutí?
4. Kde se příběh odehrává?
5. Co je typické pro drama?

Válka s mloky

Na příští schůzi byla předmětem jednání veliká mezinárodní nabídka Mlokům: aby místo nepřípustného poškozování starých, hustě osídlených pevnin stavěli pro sebe nové břehy a ostrovy; v tom případě se jim zaručí vydatný úvěr; nové pevniny a ostrovy budou potom uznány za jejich samostatné a svrchované státní území.

DR. MANOEL CARVALHO, veliký právník lisabonský, poděkoval za tuto nabídku, kterou bude tlumočit vládě Mloků; každé dítě však pochopí, řekl, že budovat nové pevniny je daleko zdlouhavější a nákladnější než odbourávat staré země. Naši klienti potřebují nových břehů a zátok v době nejkratší; to je pro ně otázka bytí a nebytí. Bylo by pro lidstvo lépe přijmout ženerózní nabídku Chief Salamandra, který je dnes ještě ochoten koupit svět od lidí, místo aby se ho zmocnil násilím. Naši klienti našli postup, jímž lze dobývat zlato obsažené v mořské vodě; následkem toho vládnou prostředky téměř neomezenými; mohou vám váš svět dobře, ano přímo skvěle zaplatit. Počítejte s tím, že pro ně během doby bude cena světa klesat, zvlášť nastanou-li, jak lze předvídat, další vulkanické nebo tektonické katastrofy, daleko rozsáhlejší než ty, jichž jsme dosud byli svědky, a zmenší-li se jimi do velké míry plošná výměra kontinentů. Dnes ještě je možno prodat svět v celém dosavadním rozsahu; až z něho zůstanou nad hladinou moře jenom trosky hor, nedá vám za ně nikdo ani vindry. Jsem zde sice jako zástupce a právní poradce Mloků, volal dr. Carvalho, a musím hájit jejich zájmy; ale jsem člověk jako vy, pánové, a prospěch lidí mně leží na srdci neméně než vám. Proto vám radím, ne, zapřísahám vás: prodávejte pevniny, pokud není pozdě! Můžete je prodat v celku nebo rozprodávat po jednotlivých zemích. Chief Salamander, jehož velkodušné a moderní myšlení je dnes už každému známo, se zavazuje, že při budoucích nutných změnách

zemského povrchu bude pokud možno šetřit lidských životů; zaplavení pevnin se bude dít postupně a tak, aby nedošlo k panice nebo zbytečným katastrofám. Jsme zmocněni zahájit jednání ať už se slavnou světovou konferencí jako celkem, nebo s jednotlivými státy. Přítomnost tak vynikajících právníků, jako je profesor van Dott nebo maitre Julien Rosso Castelli, vám může být zárukou, že vedle spravedlivých zájmů našich klientů Mloků budeme ruku v ruce s vámi hájit to, co je nám všem nejdražší: lidskou kulturu a dobro celého člověčenstva.

Za poněkud stísněné nálady byl dán na pořad další návrh: aby Salamandrům byla postoupena k potopení střední Čína; za to by se Mloci zavázali, že na věčné časy zaručí břehy evropských států a jejich osad.

DR. ROSSO CASTELLI: Na věčné časy, to je trochu dlouho. Řekněme na dvanáct let.

PROFESOR VAN DOTT: Střední Čína, to je trochu málo. Řekněme provincie Nganhuei, Honan, Kiangsu, Či-li a Föng-tien.

Japonský zástupce protestuje proti odstoupení provincie Föng-tien, jež leží v oblasti zájmů japonských. Čínský delegát se chápe slova, ale bohužel mu není rozumět. V jednací síni panuje rostoucí neklid; je už jedna hodina v noci.

V tu chvíli vstupuje do síně sekretář italské delegace a šeptá něco do ucha italskému zástupci hraběti Tostimu. Hrabě Tosti bledne, vstává, a nedbaje toho, že čínský delegát dr. Ti mluví dál, chraptivě volá: „Pane předsedo, žádám o slovo. Právě přišla zpráva, že Mloci zatopili mořem část naší provincie benátské směrem na Portogruaro."

Nastalo hrozné ticho, jen čínský delegát mluvil dál. „Chief Salamander vás přece dávno varoval," bručel dr. Carvalho.

Profesor van Dott sebou netrpělivě zavrtěl a zvedl ruku. „Pane předsedo, snad bychom se mohli vrátit k věci. Na programu je provincie Föng-tien. Jsme zmocněni nabídnout za ni japonské vládě náhradu ve zlatě. Otázka dále je, co dají interesované státy našim klientům za odklizení Číny."

V tu chvíli naslouchali noční amatéři mločímu rozhlasu. „Právě jste slyšeli z gramofonové desky barkarolu z Hoffmannových povídek," skřehotal hlasatel. „Hallo, hallo, nyní přepínáme na italské Benátsko."

A potom bylo slyšet jenom černé a nesmírné šumění jakoby stoupajících vod.

Otázky k textu

1. Zreprodukujte obsah knihy.
2. Kdo je vládním poradcem Mloků?
3. Charakterizujte román jako literární žánr; jaké druhy románů rozlišujeme?
4. Zdůvodněte pravopis ve slovech **„italské Benátsko"**.
5. Proč autor užívá u slova **Mloci** velké písmeno?

R. U. R.

(Konec 2. jednání; vzpoura robotů, kteří zavraždí ředitele továrny na roboty Domina a ostatní lidi; naživu nechají pouze Alquista, aby obnovil zničený recept na výrobu robotů.)

Nána: Na kolena! Přišla hodina soudu!
Hallemeier: Hrome, tys ještě živa?
Nána: Dělejte pokání, nevěřící! Je konec světa! Modlete se! (Běží pryč.) Hodina soudu –
Helena: Sbohem, vy všichni, Galle, Alquiste, Fabry –
Domin (Otevře dveře vpravo.): Sem, Heleno! (Zavře za ní.) Teď rychle! Kdo bude u vrat?
Dr. Gall: Já. (Venku hluk) Oho, už se to začne. Nazdar, hoši! (Běží vpravo tapetovými dveřmi.)
Domin: Schody?
Fabry: Já. Jděte k Heleně. (Utrhne si květ z kytice a odchází.)
Domin: Předsíň?
Alquist: Já.
Domin: Máte revolver:
Alquist: Děkuji, já nestřílím.
Domin: Co chcete dělat?
Alquist: (Odchází.) Zemřít.
Hallemeier: Já zůstanu tady.
(Zdola rychlá střelba.)
Hallemeier: Oho, Gall už hraje. Jděte, Harry!
Domin: Hned. (Prohlíží dva brovninky.)
Hallemeier: U čerta, jděte k ní!
Domin: Sbohem. (Odejde vpravo za Helenou.)
Hallemeier: (Sám.) Teď honem barikádu! (Shodí kabát a tahá pohovku, křesla, stolky ke dveřím vpravo.)
(Otřásající výbuch.)
Hallemeier: (Nechá práce.): Zatracení lotři, mají bomby!
(Nová střelba.)
Hallemeier: (Pracuje dále.): Člověk se musí bránit! I když – i když – Nedejte se, Galle!
(Výbuch.)
Hallemeier: (Vztyčí se a naslouchá): Tak co? (Uchopí těžkou komodu a táhne ji k barikádě.)
(Do okna, stoupá za ním po žebříku Robot.)
(Vpravo střelba.)
Hallemeier: (Pachtí se s komodou.): Ještě kousek! Poslední hradba… Člověk se… nesmí…. nikdy dát!
(Robot seskočí z okna a probodne Hallemeiera za komodou. Druhý, třetí, čtvrtý Robot skáče z okna. Za nimi Radius a další Roboti.)
Radius: Hotovo?
Robot: (Vstává od ležícího Hallemeiera): Ano.
(Zprava vejdou noví Roboti.)
Radius: Hotovi?

Jiný Robot: Hotovi.
(Jiní Roboti zleva.)
Radius: Hotovi?
Jiný Robot: Ano.
Dva Roboti: (Vlekou Alquista.): Nestřílel. Zabít ho?
Radius: Zabít. (Podívá se na Alquista.) Nechat.
Robot: Je to člověk.
Radius: Je to Robot. Pracuje rukama jako Roboti. Staví domy. Může pracovat.
Alquist: Zabte mne.
Radius: Budeš robit. Budeš stavět. Roboti budou mnoho stavět. Budou stavět nové domy pro nové Roboty. Budeš jim sloužit.
Alquist: (Tiše.): Ustup, Robote! (Poklekne u mrtvého Hallemeiera a zvedá mu hlavu.) Zabili ho. Je mrtev.
Radius: (Vystoupí na barikádu.): Roboti světa! Padla moc člověka. Dobytím továrny jsme pány všeho. Etapa lidstva je překonána. Nastoupil nový svět! Vláda Robotů!
Alquist: Mrtví!
Radius: Svět patří silnějším. Kdo chce žít, musí vládnout. Jsme pány světa! Vláda nad moři a zeměmi! Vláda nad hvězdami! Vláda nad vesmírem! Místo, místo, víc místa pro Roboty!
Alquist: (Ve dveřích vpravo) Zahynete bez lidí!
Radius: Není lidí. Roboti, do práce! Marš!

Otázky k textu

1. **Budeš robit** – nahraďte jiným výrazem, proč ho autor užil?
2. Co slouží k vystupňování napětí v ukázce?
3. Proč Roboti Alquista nezabili?
4. Z jakého důvodu si Alquist myslí, že Roboti bez lidí nepřežijí?
5. Proč byli Roboti silnější než lidé?

Marie Majerová (1882 - 1967)

Marie Majerová.

Byla českou prozaičkou a komunistickou novinářkou. Pocházela z chudé rodiny, pracovala jako služebná v Budapešti a krátce jako písařka v Praze, později žila ve Vídni, kde se zapojila do dělnického hnutí. Kousek života prožila i v Paříži.

Pracovala jako redaktorka Rudého práva, kde psala pro děti, ale i v jiných časopisech. Ve svém díle vykresluje špatné životní postavení žen a dívek (žena = utrpení) a dělnické prostředí. Z počátku psala povídky, později i romány.

Dílo:
Povídky z pekla
Panenství
Náměstí republiky – román inspirován pobytem v Paříži, zachycuje rozklad anarchismu.
Nejkrásnější svět - monografický typ románu, soustřeďuje se na postavu mladé ženy toužící po sebeurčení a spravedlivější společnosti, typický dobový rozpor mezi láskou k muži a touhou uplatnit se jako samostatný člověk usilující o realizaci svých ideálů.
Siréna - obraz vývoje průmyslového Kladenska na osudech několika generací rodiny Hudců (od pol. 19. století po vznik I. světové války). Nejvýraznější postavou je Hudcovka, pevná opora rodiny, přes všechny bolestné ztráty (tragická smrt dvou dcer), zůstává obětavým a spolehlivým pilířem rodiny a účastníkem vzpour proti společenské nespravedlivosti. Některé mužské typy: Hudec - vynálezce - přichází na Kladno, zažívá rozpor mezi touhou uplatnit se a svými nedostatky ve vzdělání, Pepek - frajer - manžel Hudcovky, typ nestálého a nespolehlivého užívače života, Hudec - policajt - nejstarší syn, hledá společenskou spravedlnost až v Americe, i zde poznává útlak pracujících, po návratu je spoluorganizátorem stávky. Sledování individuálních osudů i společenské proměny, využití různých žánrových prostředků - složitá struktura díla.
Havířská balada - novela navazuje na Sirénu, hrdinou je nejmladší syn, který před povoláním na vojnu utíká počátkem století do Porůří, po 20 letech se vrací, nenajde práci, je odkázán na žebrotu. Neustálé prolínání minulosti s přítomností, střídání vypravěčů, uplatnění lidové mluvy.
Robinsonka - Blaženka, mladá dívka se kvůli smrti své matky musí stát narychlo samostatnou (dospělou). Je to snílek s obrovskou fantazií, je citlivá a uzavřená. Její tatínek, pan Bor, pracuje jako taxikář a i když se pro ni snaží udělat všechno, není moc často doma, a tak se Blaženka cítí osamoceně. Maminka umírá po porodu

bratříčka, otec se však o něj nemůže starat, a tak ho musejí dát do ústavu. Blaženka musí převzít domácí práce, se kterými jí ale pomáhá sousedka Tonička (jako Pátek z Robinsona). Na Vánoce se Blaženka snaží o pěkný večer, ale nic se jí nedaří, všechno se na ni svalí a udělá se jí špatně. Dostala ale vysněné kolo, a tak mohla jezdit s kamarádem Duchoněm z tábora, který ji předtím učil jezdit. Tonička si chce nakonec vzít otce, získat bratříčka zpět domů a Blaženka se zamiluje do Duchoně.

Ukázka

Havířská balada

Jakmile dostal povolení k žebrotě, hned nám zastavili stravovací podporu – nezaměstnaný dostává dvacet korun týdně, a ta podpora nás trochu držela mezi životem a smrtí. Byla to vlastně sázka pustit i těch dvacet korun, ale nadále za pouhých dvacet korun bez jiného příjmu bychom byli svatě zahynuli. Malej dělal tou dobou někde daleko na silnici za pár halířů, musil spát na pracovním místě, byla bych zůstala sama doma, to se mi nechtělo, a upřímně, bála jsem se pustit mého samotna. Havířská pejcha, ta dostala ránu! Sebevědomí poctivýho chlapa, to se musilo krčit na bobečku. Nevěděla jsem, jak se k tomu bude tvářit.

Ještě jsem to nikdy nikomu nevypravovala, paní Milfaitová, ani dětem, ani sousedkám, ale vám to musím říct, vy jediná pochopíte, co ty žebrácké zkušenosti pro něho znamenaly. Být to jiný než můj, žebral a bral podporu taky. Nebyl by sám. Jenže on to nedovede, marná sláva! Ne že by měl strach z četníků. Vždyť jsou i takoví: víc lidi než četníci, a tady v místě každý mého zná a ví, jaký je.

Zdejší četnická stanice obstarala mému zadarmo gramofon od nějakého amerického Čecha, který se dověděl, že můj je také starý vystěhovalec. Takoví tam byli slušný lidi. Ale v některém člověku je už taková zahryzlá poctivost, že ji nevymýtí ani hlad.

Co vám nejdřív povím, tomu se zasmějete: jaké byly neslavné naše začátky!

Můj nese gramofon, já za ním s taškou, kdyby snad dávali chleba. Dobrý bude na žebráckou polívku s kmínem, říkali jsme si. Jdeme dvě hodiny cesty, pomalu, protože mně nohy od těch nůší neslouží, přijdeme k prvnímu domku v obci, můj spustí, zahraje ‚Já mám devět kanárů', ta se zrovna moc líbila, taky měl na desce ‚Cikánku' a ‚Pohádku mládí', každému něco, dostal desek celkem pět. Jednu měl sviňskou pro ožralé, tu si koupil sám na něčí radu.

Zahrál, dostali jsme pětník. Dobrý začátek: jen jsme se beze slova na sebe koukli. Neříkej hop, až přeskočíš, a to je pravda: sotva spustil muziku u druhého domku, prasklo pero, a vrátili jsme se s pětníkem a se škodou dvě hodiny cesty domů.

No, vždycky to tak bledě nedopadlo. Někdy jsme vyhráli za den až osm korun, a stalo se jednou nebo dvakrát, že to můj dotáh na desetikorunu, a ještě jsme se při tom dosyta najedli darovaného chleba. Ale dlouho trvalo, než si zvyk stávat u dveří a čekat na pětník nebo místo pětníku přijímat úšklebky nebo křivé pohledy. Kdyby řekli: nemám, nedám, ale ne, to oni si na žebrákovi vylejí všechny hořkosti, žebrák je vinen, že se v rodině stalo něco nemilého, že se manželé nenávidí, že se děti nevyvedly, žebrák za to může, když se srazí mléko, žebrák si to odnese, když se někomu nelíbí vláda a politika. Dobře, že jsem s ním chodila, myslím, že beze mne by s tím byl praštil dřív, než tomu přivyk, nebo by si byl v hněvu něco udělal. Já jsem

ho však bavila, jak jsem nejlíp dovedla, odváděla jsem jeho myšlenky na směšné věci a těšila jsem ho, co mu za to trápení doma uvařím.

„Mámo," řekl mi jednou, když si sedl utrmácený vedle plotny a čekal, než udělám kafe, „radši bych se neviděl, věř mi!"

Chytla jsem zrcátko, podávám mu je obráceně, aby se teda neviděl. Zasmál se.

Tím jsem ho vyvedla z mračen, ale přece jen žbrblal:

„Vždyť je to vlastně hanba a já se takhle vyřadil z lidské společnosti."

„Je to tvá hanba?" já na to.

Musil uznat, že ne. A zas byl na chvíli pokoj. Já už vím, jak na něj.

Dokud lidé dávali, ještě to ušlo; těšil se, že bude na živobytí, a dělal všelijaké plány, chtěl se hlásit na dole, ale myslím, že si to sám nalhával do kapsy; nefárali mladí a silní, na staré nikdo ani nevzdechl!

Horší bylo, když nás párkrát odehnali nebo když na nás poštvali psy. Některé dny byly zvlášť povedené. Jak jsme hráli u jedněch dveří, už jsme slyšeli, že ve dvou příštích domcích lidé zamykají. Byli dárci, že jsme jim na tváři viděli, jak prosebníkem opovrhují, jiní zase, ale těch nebylo moc, znali slitování, vybíhali sami a s almužnou a ani mého nenechali hrát, aby si desky šetřil. Ty jsme už znali a oni nás; vyposlechli si naše neštěstí a obyčejně na konec řekli:

„My jsme na vás hned viděli, že nejste řemeslná žebrota."

…

Co se nám stalo v jedné obci blízko Hořovic, tomu jsem se musila bláznivě smát, jako jsem se řehtávala za mlada nějaké frašce.

Ne, to vám opravdu musím povědět!

Vcházíme do obce, hrajeme u prvního domku, kluci na čumendě si hned hvízdají ‚Devět kanárů'. Dostaneme své, neseme gramofon dál, a tu jde proti nám fousatej chlap v roztrhaném kabátě, až bylo pod drcy vidět podšívku; klobouk má bez dýnka. Hodí hlavou po selském stavení vedle a povídá šeptem, jako tajemně:

„Tam nechoďte, nic nedávají!"

Žebrák žebráku dobře radívá. Jsou i takové žebrácké značky na plotech. Poslechli jsme ho. Do statku jsme nešli. Než jsme kraj prochodili, trvalo dobře tři měsíce, takže jsme se do stejné obce dřív než za tu dobu nedostali. Ale já si dědka dobře pamatovala, měl takový pohled stranou, neupřímný. Přijdem do té obce znova, jen jsme zahráli před prvním stavením, už je tu dědek zas a zase špitá mému do ucha:

„Tam nechoďte, nic nedávají!"

To se nám stalo za dva měsíce znova, a já povídám:

„Poslouchej, táto, a co kdybychom to přece zkusili?"

Mrkne po mně a vidí hned, že mám něco za lubem. Tak jsme stoupli před vrata a spustili. Vyběhne děvče jako květ a nese nám korunku a ještě: „Nate buchtu od oběda." A jak nechala dveře do domku dokořán, vidíme na futře viset ten dědkův kabát i klobouk bez dýnka.

On znal dobré srdce své vnučky, a varoval každého žebráka, jak ho zvětřil! Byl na výměnku, měl na to dost času – a žebrákům nepřál!

Vidíte, že to neblahé živobytí může člověka rozesmát, můj se tenkrát taky smál a přehrával té panence o sto šest jednu desku za druhou…

Ne, teď už s ním po ptaním nechodím. Zvykl… Nechce. Nežebrá pořád, jen když je Malej bez práce. Zakázal mi, abych s ním chodila. Proč? To mi neřekl, ale já si myslím, že jsem to uhodla.

Otázky k textu

1. Víte, v jaké době se odehrává děj románu?
2. Popište život hlavních hrdinů.
3. Co je to výměnek?
4. Dokážete na základě ukázky posoudit, jaký měli žebrající manželé vztah?
5. Vysvětlete pojem **klobouk bez dýnka**.

Eduard Bass (1888 - 1946)

Vlastním jménem Eduard Schmidt. Byl prozaik, žurnalista a autor malých kabaretních forem, zpěvák, recitátor, konferenciér, humorista, satirik, fejetonista a reportér. Pocházel z Prahy, po studiu na obchodní akademii pracoval jako obchodní zástupce kartáčnického závodu svého otce, měl zájem o kulturu, cestování a umění, nejvíce mu však učarovalo umění kabaretiérské, prošel mnoho evropských kabaretů v Itálii, Rakousku a Německu. Smrt otce a likvidace firmy se staly převratem v jeho životě a začal se plně věnovat umělecké dráze, vystupoval jako konferenciér, zpěvák a recitátor v pražských kabaretech, skládal a překládal šansony, kuplety a scénky. Věnoval se také žurnalistice a byl šéfredaktorem Lidových novin téměř 10 let.

Skvěle ovládl český jazyk, jeho humor je plný laskavosti.

Dílo:

Cirkus Humberto – je rozsáhlá románová kronika a vrcholné autorovo dílo. Zedníku Antonínu Karasovi zemřela žena, proto odešel se svým synem Vaškem do světa hledat živobytí, dostali se do Hamburku k cirkusu Humberto, kde se setkali i se svými krajany. Antonín se stal stavěčem a syn si cirkus velmi zamiloval a brzy se naučil různým cirkusovým profesím, s dcerou ředitele Helenkou dosahovali velkých úspěchů v krasojezdectví, byl však také skvělý artista a krotitel. Časem se stali v zájmu cirkusu manžely a narodil se jim syn Petr Antonín, pak přišla velká hospodářská krize a úpadek cirkusu, Vašek byl ředitelem a musel ho prodat, odešel

s rodinou do Prahy, kde se stal ředitelem varieté a vytvořil nejlepší scénu u nás i v Evropě. Jeho žena Helena toužila po práci s koňmi, odešla od muže, utrpěla úraz a zemřela, syn Petr o tuto práci neměl zájem a začal studovat. Umělecké vlohy prokázala až vnučka Liduška, která začala tancovat a vystupovala pod jménem Humberto, a tak bude „Cirkus Humberto" žít věčně.

Lidé z maringotek – povídky z prostředí manéže a varietní scény, ústředním motivem je téma lásky v různých podobách – vášnivá, tragická, věrná a obětavá…

Klapzubova jedenáctka – chalupník vytvořil ze svých synů fotbalový tým, ve své knize popisuje tréninky, hru, pocity z vyhraných i prohraných zápasů, zabývá se samotným fotbalem.

Ukázky

Cirkus Humberto

Každou maličkostí, která se v cirkuse přihodila, přibývalo Vaškovi starostí i práce. Měl v první části pořadu hlavní jezdecké číslo a zakončoval první půli skokem smrti. Ke konci představení předváděl postupně medvědy, lvy a tygry, nyní si přibral ještě předchozí číslo se slony. Práce se slony byla celkem pohodlná, byli znamenitě secvičeni a naštěstí nebyl mezi nimi žádný výtržník, žádný vzpurník, který by ohrozil produkci. Vašek ovšem věděl, že co není, může být, že v kterémkoli údobí říje může se některého zvířete zmocnit zuřivost a pak se teprve objeví riziko tohoto krotitelství. Věřil však především v sebe. Nikdy nijak slonům neublížil a nepřivodil si hněv žádného z nich. To byla jeho první jistota, neboť ze všech historií o nehodách se slony si zjistil, že téměř vždy šlo o sloní mstu na někom, kdo jim způsobil bolest a křivdu. Paměť a rozmysl těchto obrů byly až neuvěřitelné; krotitelé a cvičitelé, s nimiž se setkával v Hagenbeckově obchodě, mu často vyprávěli, jak některý jejich slon i po třiceti letech poznal stájníka, který mu kdysi ublížil, a jak nepohnutě vyčkával celé měsíce, až přišla chvíle, kdy mohl toho nešťastníka celým tělem přirazit ke zdi nebo si ho povalit pod nohy a rozdupat. To Vašek měl svůj poměr k nim jasný. Vyrostl při Bingovi, znal psychologii slonů, nikdy jim nepovolil v žádné jejich zvůli, ale nikdy jim neukřivdil. Věděli o něm, že je spravedlivý jako Arr-Šehir a že je chrání od pohrom, kterých se báli. Nejhroznější pro ně byla krysa nebo myš: vklouzla-li jim někdy do stáje, přiváděla je do šílenství, v němž byli s to rozbít všecko kolem sebe a v panice uprchnout. Však také Arr-Šehir byl zázračný krysař a myšilov, uměl prutem zabít myš v běhu a stavěl na ně znamenité pasti. Ale když k stáří ochaboval, přidal Vašek do stáje párek mladých teriérů. Whisky a Brandy. První čas se jich sloni báli, jejich štěkot a ňafání je znervózňovalo, ale když pak viděli, jak teriéři bojují s potkany a jak chytí každého zabloudilého hraboše, uklidnili se, a dokonce je velmi milovali. A věděli, že Whisky a Brandy jsou psíci Vaškovi, že Vaška uctívají jako nejvyššího pána a že právě Vašek je učí, aby na nové štaci prohledali každý kout, není-li někde v půdě myší dírka. Se slony tedy byl Vašek zadobře, a mimoto tu byl Bingo, třímetrový kolos, nejstarší, nejmohutnější a nejmoudřejší z nich. Bingo, který zbožňoval Vaška od dětských let a poslouchal ho na zašeptání. Bingo, „černý partafír", jak mu říkali Češi v podniku, šel vždy první a ostatní chodili v řádce za ním, jeden se druhého držíce za ocásek. Šel první, ale vždycky věděl, co dělají ti druzí, a bylo-li někdy potřebí zřídit mezi nimi pořádek, Bingo na kývnutí zakročil. Mladí a menší dostali napráskáno chobotem, na starší a silnější šel ranou čelem do boku: a jeho údery byly tak důkladné, že provinilci úzkostně troubili o milost. Stávalo

se to zřídka, že musel mezi nimi policajtovat, ale někdy se rozdivočili ve stáji a nebylo možno je uklidnit. To bylo zvlášť, když se jim podařilo něco ukrást a schovat. Pak se v nich probudila klukovská radost z darebáctví, podávali si rychle kořist od chobotu k chobotu, kryli ji, vzpínali se a řvali. A někdy se zapomněli v manéži, když jim publikum v lóžích nastrčilo zvlášť půvabné pamlsky, zelnou hlávku například nebo kytici z mrkví. Jinak měl Bingo v partě pořádek a Vašek se mohl na něho spolehnout.

Otázky k textu

1. Jaké jsou životní cesty hlavního hrdiny.
2. Kdo jsou Whisky a Brandy?
3. Popište na základě textu sloní show.
4. Vytvořte antonyma ke slovům: **radost, mladí, ochabovat, pořádek**.
5. Proveďte větný rozbor předposledního souvětí z textu.

Klapzubova jedenáctka

Byl jednou jeden chudý chalupník, jmenoval se Klapzuba, a ten měl jedenáct synů. Ve své chudobě nevěděl co s nimi, a tak z nich udělal fotbalové mužstvo. U chalupy měl pěkný, rovný kousek loučky, z té udělal hřiště, prodal kozu, koupil z toho dva míče a kluci začali trénovat. Nejstarší, Honza, byl hrozný čahoun, šel tedy do branky, nejmladší dva synové, Frantík a Jura, byli drobní a mrštní, ty tedy starý Klapzuba postavil na křídla. Ráno v pět hodin už hochy probudil a vzal je na ostrý hodinový pochod do lesa. Když ušli šest kilometrů, obrátili se a zpátky to vzali klusem. Pak teprve dostali snídani a po ní začali kopat. Starý Klapzuba přísně dohlížel, aby každý uměl všecko. A tak je učil brát míče ze vzduchu, umrtvit je, podávat, falšovat, střílet v klidu i v běhu, ze země i rovnou z podání, centrovat, dávat zadovky, driblovat, hrát hlavou, kopat desetimetrovky a roh, házet aut, brát míč z nohy, chytat jej na prsa, kombinovat třemi vnitřními nebo spojkou, křídlem a halfbekem, přehrávat na křídla, podnikat výpady nebo zase je zarážet, provádět dlouhé odkopy, umisťovat rány, vyťukávat drobnou kombinaci, dobíhat, vybíhat, vyrážet míč robinzonádou, stáčet jej ve větru, dělat klamavé pohyby, nestát ofsajd, přeskočit nastavenou nohu, hrát s jedním bekem, kopat špičkou, nártem, holení, kotníkem patou. Jak vidíte, bylo toho moc, čemu se Klapzubovi kluci musili učit, ale to ještě nebylo všecko. K tomu ještě přišla zvláštní cvičení běhů a skoků. Musili běhat všechny vzdálenosti od padesáti yardů do dvou mil, skákat do dálky i do výše, o tyči i trojskokem, provádět běh s překážkami a hlavně rychle startovat. A to ještě nebylo všechno, ještě musili házet koulí, oštěpem a diskem, aby dostali pevná ramena, musili se křížkovat v řeckořímském, aby celé tělo bylo pěkně tuhé, musili přetahovat lano, aby měli celou postavu jako ze železa. Ale především, než vůbec něco začali, musili cvičit s lehkými činkami dechová cvičení, protože starý Klapzuba říkal, že bez dlouhého

dechu a klidného srdce je každé cvičení zabiják. Zkrátka měli tolik co dělat, že se v poledne přihnali domů jako vlci, zhltli oběd a vylízali, kde jaký drobeček uvízl v hrnci nebo pekáči. Pak se natáhli jeden vedle druhého na podlahu nebo na zemi na dvorečku a hodinu odpočívali. Moc řečí při tom nebylo, každý byl rád, že může své tělo složit a ani se nehýbat. Za hodinku si starý Klapzuba vyklepal fajfku, hvízdl na kluky a už se šlo znova. Kvečeru si i starý Klapzuba natáhl kopačky, přidal se k svým klukům, aby jich bylo dvanáct, a pak hráli šestice na dvě branky. Večer vtrhli domů jako velká voda, Klapzuba jednoho po druhém vymasíroval, vychrstl na každého tři škopky studené vody (sprchy v chalupě neměli), pak jim dal lehkou večeři a po chvilce hovoru je zahnal spat. A ráno se začalo znovu, a tak se učili den za dnem po tři roky. Koncem třetího roku zajel Klapzuba do Prahy a přivezl tabulku, kterou přibil na vrata. Měla modrý rámeček a v něm na bílém poli stálo červenými písmenami:

SK KLAPZUBOVA JEDENÁCTKA

A v kapse měl potvrzení od Středočeské župy, že se Klapzubova jedenáctka zařaďuje do třetí třídy. Kluci se hrozně zlobili, že jsou jen ve třetí třídě, ale starý Klapzuba jim povídal:

„Všecko musí být pěkně po pořádku. Dá pámbu, že natřete i Slávii, ale napřed se k ní musíte dostat. Já jsem vás naučil všemu, čeho potřebujete, a teď se musíte sami probíjet kupředu. Jináč to ve světě není."

Kluci ještě chvilku remcali, ale pak šli spat a jen Frantík s Jurou si šeptali, jak by asi mohli Rácovi utéci a Cháňovi píchnout gól podle těla nebo jak by na Spartě ošulili Hobra a mrskli mičudu Peyrovi do kouta.

Na jaře se začalo hrát o mistrovství. Klapzubova jedenáctka jela do Prahy na první mač s AC Hlubočepy. Nikdo ji neznal, lidé se chechtali jejímu jménu a ještě více, když spatřili těch vyjevených jedenáct venkovských kluků s beranicemi, kteří nikdy nebyli v městě a které přivedl starý strejda s fajfkou v hubě. Ale když se Klapzubové rozestavili na hřišti a soudce pískl, začalo boží dopuštění. Devětatřicet k nule pro Klapzuby se skončila první půlka a do druhé AC Hlubočepy vůbec nenastoupily. Prohlásily, že se musil v župě stát nějaký omyl, tohle že přece není žádná třetí třída. Starý Klapzuba seděl na lavičce, poslouchal, co se kolem mluví, a jen se škvířil a chechtal, přendával fajfku z koutku do koutku a svítil očima jako kocour. Až když slyšel, že i soudce uznává, že je tu nějaké nedorozumění a že to bude v župě hlásit, šel pro své kluky do boudy, poplácal je po rameni a odvezl si je domů.

Ve středu mu přinesl listonoš velké psaní. Stálo v něm, že se z usnesení župního výboru Klapzubova jedenáctka povyšuje do druhé třídy a že v neděli má nastoupit proti SK Vršovice. Starý Klapzuba se chechtal a jeho kluci se smáli s ním.

V neděli byli ve Vršovicích. Diváků přišlo moc tisíc, protože se po Praze rozkřiklo, jaké je to zvláštní mužstvo, ta Klapzubova jedenáctka. Starý Klapzuba si zase sedl s fajfkou na lavičku, mrkl na kluky, a oni to vyhráli čtrnáct k nule. A zas byl z toho poprask a zas přišel dopis, a Klapzubova jedenáctka byla v první třídě. Teď už se žádné skoky nedaly dělat. A tak poráželi klub za klubem: SK Kročehlavy 13 : 0, Spartu Košíře 16 : 0, Spartu Kladno 11 : 0, Čechii Karlín 9 : 0, Nuselský SK 12 : 0, Meteor Praha VIII 10 : 0, ČAFC 8 : 0, SK Kladno 15 : 0, AFK Vršovice 7 : 0, Union Žižkov 4 : 0, Viktorku 6 : 0 a na semifinále měli proti sobě Spartu. Ten týden jim starý Klapzuba dovolil jen lehká cvičení, hojně je masíroval a v neděli před zápasem mužstvo přestavěl. Za dvě hodiny nato poslal své ženě telegram:

„Sparta poražena 0 : 6, Káďa si ani nebrnk!"

Tu neděli porazila Slávie Union 3 : 2 a za týden nastupovala Klapzubova jedenáctka proti ní. Na Letnou byl takový nával, že vojsko musilo vytáhnout a uzavřít ulice, všechny zápasy byly odřeknuty, aby každý mohl vidět Klapzubovu jedenáctku. Přijela na Letnou v autobuse. Starý Klapzuba seděl u šoféra a koukal po lidech. Odvedl své kluky do šatny, počkal u nich, až se převlékli, a pak povídal:

„Tak co, kluci, nandáme jim to?“

„Nandáme!“ řekli kluci a šli na hřiště. A tátu uvedli dva výboři do lóže, kde seděl pohromadě s pražským starostou, policejním ředitelem a ministrem financí. V lóžích je zakázáno kouřit, ale když starý Klapzuba vytáhl fajfku, mrkl policejní ředitel na policajty, že jako tenhle pán si tady může zakouřit. Zatím se na hřišti strhla velká rvačka mezi fotografy, protože každý chtěl mít snímek Klapzubovy jedenáctky a na hřiště se jich přihrnulo s aparáty asi šedesát. Konečně se mužstva postavila a soudce pískl. Klapzubovi kluci hráli svou nejkrásnější hru. Slávie byla taky ve formě, ale v půlce prohrávala 0 : 3 a v druhé to dostala ještě dvakrát. Celou Klapzubovu jedenáctku odnesli lidé na ramenou až do hotelu. Před hotelem byla taková tlačenice, že policejní ředitel požádal starého Klapzubu, aby promluvil z balkonu k lidu, jinak že se mu ani nerozejdou. Starý Klapzuba tedy vyšel na balkon, vyndal z huby fajfku, pošoupl beranici, a když hlučící a ječící tisíce dole se uklidnily a utišily, řekl: “No jó! Tak to je tak! Já jsem jim řek: Setsakra kluci, nandejte jim to! A oni jim to nandali. Inu není nad to, když kluci poslouchají svých rodičů!“

A to byla řeč, kterou starý Klapzuba promluvil k dvaceti tisícům lidí, když jeho jedenáctka vyhrála mistrovství celkovým skóre 122 : 0.

Otázky k textu

1. Jaký denní režim měli Klapzubovi kluci?
2. Vyhledejte v textu několikanásobné větné členy.
3. Charakterizujte Klapzubu.
4. Vyhledejte lehký vulgarismus.
5. Zdůvodněte shodu přísudku s podmětem: **hlučící a ječící tisíce dole se uklidnily a utišily**.

Karel Poláček (1892 – 1945)

Český spisovatel, humorista, satirik. Pocházel z židovské rodiny, vystudoval gymnázium, ale z rychnovského gymnázia byl vyhozen pro vzdorovité chování a špatný prospěch, po maturitě, kterou složil v Praze, pracoval jako úředník, 1. světovou válku prožil na srbské frontě, koncem války utekl do srbského zajetí, odkud se vrátil po ukončení války. Po ní pracoval jako redaktor Lidových novin, ale za okupace musel toto místo opustit a nastoupil na místo knihovníka v Židovské a náboženské obci. Následoval koncentrační tábor Terezín, v roce 1944 byl transportován do Osvětimi, předpokládalo se, že zde zemřel v plynové komoře, ale v 90. letech se našel svědek, který potvrdil, že byl fašisty zabit v táboře Gleiwitz.

Ve svých dílech zachycuje tragikomedii maloměstského života. Byl znalec pražského lidového prostředí, jeho hovorového jazyka, měl specifický smysl pro židovské lidské typy, pro sportovní prostředí. Ve svém díle zobrazil český typ maloměšťáka s jeho typickou mentalitou.

Dílo:

Okresní město – nejrozsáhlejší román, odehrává se na malém městečku těsně před první světovou válkou, kritizuje přetvářku a faleš, ironie.

Muži v ofsajdu - humoristická kniha, autor zde zachycuje problematiku živnostníků, především na postavě pana Načeradce, který vlastní obchod s klobouky a konfekcí, dále zde zobrazuje fotbalové fandovství a vše týkající se fotbalu.

Bylo nás pět – je určeno pro mládež i dospělé, jeho vydání se již nedožil, neboť toto dílo dokončil krátce před nástupem do koncentračního tábora. Vypravěčem je Petr Bajza (Karel Poláček), syn malého obchodníka, má bratra Ladislava, dále do rodiny, kromě rodičů, patří malá Mančinka a služka Kristýna, kterou Petr nazývá Rampepurdou. Petr kamarádí s Bejvalem Antonínem, Čeňkem Jirsákem, Edou Kemlinkem a Zilvarem z chudobince. Zažívají spolu mnohá dobrodružství, veselé a nezbedné příběhy, čelí mravokárným pohlavkům rodičů. V románu se vyskytují i jiné komické postavičky, jako například tlustý Otakárek, syn bohatých rodičů. Petr onemocní, fantazíruje a část knihy se odehrává v jeho snech v Indii, kniha končí jeho uzdravením.

Dům na předměstí - hrdina policie si zakoupí ve městě dům a tam terorizuje své nájemníky. Poláček se těmto lidem nejen vysmívá, ale zároveň varuje před jejich nebezpečností.

Michelup a motocykl – je zde vykreslena postavička shánlivého občana, který má vášeň pro výhodné obchody.

Hlavní přelíčení - studie o tom, jak maloměšťácká mentalita z touhy po penězích a příležitosti je stržena až na cestu zločinu a vraždy.

Ukázky

Bylo nás pět

Tak jsem se tuhle šli koupat ke Klobouku, byli jsme čtyři. Já, Bejval Antonín, Éda Kemlink a Zilvar z chudobince. Když jsme šli a bylo horko, tak se mezi nás připletl malý chlapec, jménem Venda Štěpánků, že jako taky půjde s námi. My jsme byli neradi, protože je malý chlapec, a kdyby se mu něco stalo, na kom to bude? Na nás! Pročež Bejval na něho křikl: „Jedeš!“, ale on nešel pryč, ale porád šel s námi. A porád říkal: „Já taky, já taky.“ Tak jsme už nic neříkali, ale mluvili jsme spolu. A bylo nás tedy pět. A když jsme přišli k řece, nejdřív se osmělil Éda Kemlink, ten má vám skok jako plavec závodník. Bejval a já jsme plácli do vody jako žába, ale Čeněk Jirsák skočil pozpátku, protože je hrdý. Ale předtím se pokřižoval.

Ten malý chlapec Venda Štěpánků taky vykřikl: „Já!“ a skočil do vody, jak to viděl u těch dospělých. U Klobouku jest velká touň a my jsme si vzpomněli, že Venda Štěpánků třeba neumí plavat. On taky neuměl.

A zmizel pod vodou, pak se vynořil, něco vykřikl, zase zmizel a polykal andělíčky. „Ježíšmarjá!“ křičeli jsme, „on se utopí!“ Protože je tam vír a voda se točí porád dokola a je tam plno kořenů, do kterých se zapletou nohy. Tak jsme stáli, křičeli a byli polekáni, protože jsme nevěděli, co teď!

Jenom Zilvar z chudobince nekřičel, on nikomu nic neřekl a skočil do touně. Nýbrž plaval pod vodou a šmátral kolem sebe, vynořil se, kašlal vodu a pravil:
„Už ho mám, už ho držím za vlasy.“ Všichni jsme křičeli: „Nepusť ho!“ On odpověděl: „Nepustím, neboť ho držím pevně.“

Muži v ofsajdu

Pan Načeradec změřil ho úkosem a zrakem obchodníka konfekcí odhadl jeho oděv a pak s nádherným gestem vytáhl tobolku a pravil: „Jsem v tom nevinně, pane policejní rado, já chci bejt s každým zadobře, mně se nemůže říct ani tohle, kdyby pan Habásko nezačal, tak by bylo všecko v pořádku. Já vidím, že ten pán je momentálně z formy, tak dovolte, abych to zaplatil za oba, nevídáno, přišel jsem o víc peněz, ať se vidí, kdo je Richard Načeradec. Prosím, tady jsou peníze, račte mi dát kvitanci.“

Mladý muž, kterému pan Načeradec udělil ve své přehnané štědrosti titul policejního rady, mínil, že jako beze všeho, když to chce zaplatit za oba, že nemá nic proti tomu.

Avšak Eman si vyložil šlechetné gesto svého protivníka po svém. Viděl v tom novou urážku a prohlásil, že rozumí špičkám, a kdyby nebyl na posvátném úředním místě, že by dal panu Načeradci pádnou odpověď. Ať ho raději z fleku zavřou.

„Beze všeho,“ odpověděl pan Načeradec, „dát a prosit, to je moc. Já vás, pane Habásko, nechtěl urazit, já chci, aby se to skončilo čestnou remízou.“

„Nedělejte drahoty, člověče!“ osopil se úředník, „když to pan Načeradec chce zaplatit, tak berte a jděte mi z očí.“

Eman změkl a byl pohnut, když pochopil, že mu chtěl soupeř pomoci z bryndy, a v návalu šlechetných citů prohlásil, že nemůže trpět, aby pan Načeradec trpěl škodu.

„Dovolte, pane," pravil galantně k tlustému pánovi, „abych pokutu zaplatil sám za oba, neb jsem zahájil akci a vy jste se pouze stáhl na obranu."

„To nemůžu od vás chtít, pane," odvětil horlivě pan Načeradec, „neboť vidím, že jste v momentální indispozici a váš kapitál není likvidní."

Eman odvětil v ten smysl, že je tedy dobře, ale ať ho pan Načeradec považuje za svého dlužníka.

Tak tedy zůstalo při tom, tlustý pán zaplatil pokutu, načež opustili policejní komisařství.

Otázky k textům

1. Srovnejte Muže v ofsajdu a Klapzubovu jedenáctku na základě vědomostí z teorie a doložte na ukázce.
2. Vysvětlete konflikt druhé ukázky.
3. Kdo se stal hrdinou v první ukázce a proč.
4. Vyhledejte oslovení a zdůvodněte interpunkci.
5. V poslední větě druhé ukázky určete větné členy.

Karel Nový (1890 - 1980)

Vlastním jménem Karel Novák, spisovatel a novinář, pocházel z chudých poměrů, otec byl pekař, jeho osud inspiroval Vančuru k napsání románu Pekař Jan Marhoul. Nový studoval a přátelil se s Vančurou, nedokončil gymnázium, věnoval se žurnalistice a vystřídal několik redakcí časopisů. Za druhé světové války bojoval na frontě, byl zajat a internován v pracovním táboře. Nový je realistický prozaik, sociální a historický prozaik, publicista, psal pro mládež.

Dílo:
Železný kruh – trilogie (Samota Křešín, Srdce ve vichru, Tváří v tvář), autor popisuje život cihlářů, lamačů kamene a chalupářů na Benešovsku. Arcivévoda chce v oblasti, kde žijí, udělat oboru, proto se snaží tyto lidi vyhnat, ale závěr knihy je šťastný, hrdina Jaromír se vrací z války, ožení se a stává se učitelem.
Chceme žít - novela o švadleně Maří Magdaléně a skláři Josefu hledajících marně ve městě obživu.
Rytíři a lapkové - románová freska, Blanicko, doba předhusitská.
Pro mládež:
Potulný lovec - o lišákovi.
Rybaříci na Modré zátoce - přírodní tematika – hrdiny jsou ledňáčci.
Básníkova první láska - o lásce J. V. Friče k sestře B. Němcové Marii Panklové.

Ukázka

Rybaříci na Modré zátoce

Zima! Zima! Pořád byla zima, jako by snad nikdy nechtěla skončit.

Dva rybaříci, Or a jeho žena Kik, sedali smutní na větvích olšin a lísek nad zamrzlou a zasněženou řekou. Byli otužilí, netrpěli chladem, ale hladověli. Tak to v zimě s nimi bývalo, mívali často veliký hlad.

Když vysvitlo slunce, bylo žluté, jako nemocné, a když zapadalo, temně růžovými a rudými červánky věštilo přituhující noční mráz.

„Zlá zimo, pryč, jdi už pryč," volával Or.

Konečně slunce začínalo bělet, usmívat se a hřát. A sníh slézal.

Rybaříci okřívali.

„Přeci jen se dočkáme," řekla Kik.

Táhli tady čížkové, byl jich celý houfec – zevrubně, prohlíželi korunu mladé borovice – a nedaleko seděli ledňáčkové, slyšeli ty čilé ptáky, jak si vyprávěli, že už se vracejí skřivani, tam někde v rovině nad polem že už jednoho z nich zaslechli vrznout.

A Or si vzpomněl, že jeho otec říkával – když byl Or ještě malý – že na hromnice musí skřivan vrznout, i kdyby měl zmrznout.

Zima odchází, jaro přichází!

Sníh slézal nejdříve z jižních strání. Černé větve keřů se protahovaly, jako často činí lidé po dobrém spánku, a pod nimi v starých, šedivých a žlutých travách se objevily bělostné kvítky jako pozůstatky sněhu, zimomřivé, chvějící se o svůj časný život.

A již si také na hrotu stoletého smrku notoval kos, jako by chtěl vyzkoušet svůj na dlouho odložený nástroj: Ano, ano, zase to půjde, zas bude černý pták se žlutým zobcem vesele hvízdat.

Sníh tál o přítrž, avšak severní svah, porostlý habřím a doubím a lískovím, kde Or a Kik bydleli, jako by stále ještě nevěděl, že vesna přichází. Dosud se tam, sníh sléhal a úplně splýval s pevným krunýřem ledu, kterým byl vodní proud neprodyšně sevřen.

Přes den ledňáčci většinou sedali na kamenech, v odkrytém již černém rezatém listí jižní stráně, civěli v kořání stromů ohlodaných vlnami a hleděli vytrvale na svůj říční pruh. Kdy jej konečně slunce svými teplými paprsky prohlodá a uvolní, aby mohli lovit?

Cítili, že není daleko den, kdy se jim opět ukáže jejich voda, kdy zašplouchají jejich vlny a zalesknou se v slunečním nebo v měsíčním svitu. Po celou tu zimní dobu, kdy řeka zamrzla a zmizela pod sněhem, oběma se o ní zdávalo, vídali ji v snách a byla snad ještě krásnější než ve skutečnosti.

Jejich vlny! Ne, ta chvíle, kdy se zas ukáží a s šumem pohrnou, nemůže už být daleko.

Dosud však, včera i dnes, musí létat do cizího území, na řeku rybaříka Lita. Z ní odbočuje strouha k stavení, v němž to bouchá a straší. Je to mlýn. Tam se uvolnil led a je možno tam chytat ryby, jestliže ovšem v těch místech právě nečíhá Lit, nepřecházejí-li tam lidé a když se kolem nepotloukají psi nebo kočky.

Tato zima velice zkrušila ledňáčka a jeho ženu, usedlé už tři léta pod Hradištěm u Černé skály. Kolikrát jen krásná Kik, když letěla na Litův bystřický revír, padala únavou z hladu. Její tělo bývalo tak těžké! Nemohla je svými krátkými křídly unést i

snášela se na zem a na celém světě nebyl nikdo než Or, její muž, který jí pomáhal, přinášel jí v zobáku často okrvavěném rybku, ouklej nebo mřenku.

Konečně led pukal, konečně! Veliké kry i malé tříště harašily a skřípěly, když odcházely, voda hřměla svým starým korytem, jako by si chtěla vynahradit nesmírné ticho, v němž musila dlouhý čas plynout.

Rozpřáhla uvolněná ramena a objímala olše, buky, balvany, pěnila se a zatopovala louky i pole, lidské cesty a přibíhala až k bystřickým stavením.

Po celou noc se krčili Or a Kik v křoví pod Černou skálou a poslouchali běsnící šum a hučení řeky. Bylo jim, jako když slyší zpěv, neboť tento řev živlu je neklamným znamením, že odchází krutá zima a že se přiblížilo jaro, laskavé sluneční teplo a s ním dostatek potravy.

Táhlo patrně již k ránu, když se optal Or:

„Spíš, Kik?“

„Nespím, Ore,“ odpověděla. „Jsem dávno vyspalá. Myslím na jaro, abych zapomněla, že mám hlad.“

Or se k své ženě přiblížil a řekl jí:

„Já taky, když mám hlad, myslím na krásné věci, abych na hlad zapomněl. Teď myslím na to, až bude slunce, jak se v něm budeš třpytit. Tak sličnou ženu, jako mám já, nemá z rybaříků žádný.“

Po dlouhém čase poprvé se Kik zase šťastně usmála.

Přitiskli se k sobě blíž a zdálo se jim, že skutečně už je jaro, že břehy jsou už zelené a plné slunce, motýlů a vážek a louky plné květin a lesklých brouků, kteří tak chutnají po bohatých lovech ryb, na něž v zimě je darmo vzpomínat.

Když ráno vzlétli, jejich řeka se nepodobala ani dost málo staré známé řece. Údolí bylo zatopeno, kalná a hučící voda byla naplněna kusy dřev, černí keřů a stromoví. Vedle špalku mezi ledem plovala dětská kolébka a mrtvé dobytče. Vrány se vznášely nízko nad zprohýbaným, zpěněným povrchem rozvodněného toku. A celý kus příkré stráně, v níž rybaříci mívali hnízdo, byl stržen bouřlivým proudem a odnesen.

Nebylo nic z toho, o čem ledňáčkové po celou noc snili, ani slunce, ani teplo, nejméně pak bezpečno.

Kik naříkala, ale Or pokrčil jen křídly a řekl: „Co se dá dělat, hlavní je, že jsme zachovali své životy.“

„Máš pravdu, Ore, jsi moudrý.“

Otázky k textu

1. Co je to personifikace? Vyhledejte ji v textu.
2. Určete slohový útvar ukázky a charakterizujte ho.
3. Co jste se dozvěděli o životě ledňáčků? Připravte si o nich referát.
4. Které další autory literatury pro děti znáte? Přibližte je.
5. Zdůvodněte pravopis velkých písmen v textu.

Avantgarda

Vladislav Vančura (1891 - 1942)

Prozaik, dramatik, filmový scenárista a režisér, otec byl hospodářský správce cukrovaru, Vančura měl čtyři sestry, studoval na gymnáziu, učil se knihkupcem, studoval na uměleckoprůmyslové škole a pokoušel se o přijetí na pražskou Akademii výtvarných umění, z právnické fakulty přestoupil na lékařskou fakultu, provozoval lékařskou praxi na Zbraslavi, po několika letech se však začal věnovat jen literatuře. 12. 5. 1942 byl zatčen gestapem a po krutém mučení 1. 6. 1942 popraven. Posmrtně byl jmenován národním umělcem.

Věnoval se i filmové tvorbě – natočil filmy Naši furianti, Marijka nevěrnice, Láska a lidé, Na sluneční straně a další. Patřil mezi iniciátory Devětsilu, jeho přáteli byly největší osobnosti naší meziválečné kultury - Nezval, Olbracht, Halas, Seifert, Nový, Honzl, J. John, Mukařovský.

Jeho dílo vyniká nevšedním monumentalizujícím slohem, používá osobité slohové postupy, pocházející často z lidského vypravování, udržuje si od všeho ironický a parodický odstup, má bohatý slovník s mnoha archaismy, knižními i slangovými a argotickými výrazy.

Dílo:

Markéta Lazarová – román popisuje život středověkých rytířů, děj se odehrává v turnovských a boleslavských lesích. Na hradě Roháčku žil loupeživý rytíř Kozlík se svojí ženou a sedmnácti dětmi, král vyhlásil válku všem lapkům a Kozlík vyslal svého syna Mikoláše s žádostí o pomoc k sousedovi, drobnému zlodějíčku Lazarovi, jímž dříve pohrdal, Lazar odmítl spojenectví, Mikoláš je jeho lidmi napaden a zraněn. Kozlík tedy odtáhl se svou tlupou do lesů i se zajatcem Kristiánem, synem cizího hraběte, do kterého se Kozlíkova dcera Alexandra zamilovala. Mikoláš přepadl Lazarovu posádku, odvedl si Markétu Lazarovou, získal si její lásku a vzal si ji za ženu. Kristiánův otec se snažil najít syna a udeřil s vojskem na Kozlíkův opevněný tábor. Lupiči podlehli přesile, Kristián se vášnivě zamiloval do Alexandry, a přestože se vrátil k otci, nemohl bez ní žít a začal bloudit lesy a hledat ji. Nakonec útrapami zešílel, Alexandra ho našla naprosto vyčerpaného a v náhlé nenávisti ho zabila, poté si uvědomila, jak ho miluje. Alexandra byla zajata a Markéta se ocitla v klášteře, kam měla původně jít. Mikoláš chtěl osvobodit uvězněného otce, ale sám byl uvržen do vězení a král nad nimi vyřkl ortel smrti. Jejich popravě musely přihlížet i Markéta a Alexandra, obě čekaly děťátko, Alexandra si po porodu vzala život (měla být stejně popravena), Markétě bylo odpuštěno a vychovávála svého i Alexandřina syna.

Obrazy z dějin národa českého – plánoval napsat šest dílů, ale zatklo ho gestapo a práci nedokončil dle svých představ a napsal pouze dva díly, nejedná se o souvislé vyprávění, ale o jednotlivé příběhy významných osobností, začíná praotcem Čechem a končí 13. stoletím.
Rozmarné léto – je humoristická novela, důležitý je jazyk, nikoli děj, zachycuje malé lázně, kam přijíždí kouzelník s asistentkou, kterou se snaží získat všichni tři hrdinové, i když by došlo k velkým změnám v jejich dosavadních životech. Žádný není úspěšný a vše se vrací do starých kolejí.
Kubula a Kuba Kubikula – kniha pro děti o medvědáři, medvědovi a medvědím strašidle.
Pekař Jan Marhoul – hlavní postavou je hodný pekař, který dává lidem na dluh a všem pomáhá, ale nakonec zkrachuje a jemu nikdo nepomůže. V Benešově se nechává zaměstnat a jeho syn mu před smrtí slibuje, že dostuduje a stane se děkanem. Autor zde oslavuje chudobu.
Pole orná a válečná – v tomto románu V. Vančura začal experimentovat s jazykem, což místy klade velké nároky na čtenáře. Tento román, který je ovlivněn první světovou válkou, nemá jednotný děj, ale skládá se z řady epizod, které nemají věcnou ani jinou souvislost. Vytváří tu dva světy, které staví do protikladu – mírový vesnický a válečný. Vančura chce ukázat, jak válka převrací životy lidí. Ukazuje tak, že i zlodějíček a ničema se může stát hrdinou - neoslavuje jeho hrdinství, naopak je vyzdvihován fakt, že je oslavován ničema.
Luk královny Dorotky - povídky, které spojuje motiv lásky. Většinou humorně naladěné, stojí na straně mládí, družnosti, přirozeného lidství, zaznívá zde tón společenské kritiky.
Útěk do Budína - tragická láska české dívky a lehkomyslného slovenského šlechtice, konfrontace české a slovenské národní povahy.
Jezero Ukereve – drama, děj se odehrává pravděpodobně v Africe, vyjadřuje zde myšlenky proti kolonizaci.

Ukázka

Markéta Lazarová

Markéta Lazarová zemdlela a nemohla již jíti. Tu se hrne pět jezdců. Koně zastavili, mužové seskakují na zemi a hrabě Kristián, otec zavražděného, stojí před Alexandrou. Zdráháte se uvěřiti, že bylo slyšeti amazončino srdce, které se ozývalo jako dupání šermířů? Zdráháte se uvěřiti, že loupežnice, tak snadno zadržující hřebce, byla bez dechu? V každé paměti žije strach, který nás přikovává před tím, koho jsme zradili a komu bylo ukřivděno ze svévole. Rozpomeňte se na nesmírnou hanbu a na strach nevypověditelný, v němž jste stáli. A znásobte jej, znásobte jej tisíckráte, neboť Alexandřina tvář je pokryta stříkanci věčně se obnovujícími. Kristián se ptá a ptá. Jeho cizí jazyk je palčivě srozumitelný jako pláč a vzlykání. Jeho řeč se vrhá přes slovíčka, duní, blekotá, tichne a je slyšeti jenom šeptání. Konečně se odvrací. Od této chvíle neděl již ani slova a propukl v pláč. Reiner, žalostný prostředník tohoto hledajícího otce, vyslechl ostatní. Markéta mluvila za Alexandru. Bylo již pozdě, najatí pacholci se omrzele potloukali podél tohoto sousoší žalu, chřestili železem a řemením a jejich koně pořehtávali.

Táhlo na čtvrtou. Hrabě se opírá o strom a nikdo neví a nikdo neuhodne, co hodlá počíti. Zabije Alexandru? Půjde hledati synův hrob? Vrátí se domů? Tu vstane vražednice se země a dí:

„Dopustila jsem se skutku nejhoršího. Žal nezastírám vinu, jměte mě. Přeji si trestu stejně hrozného. Uchýlila jsem se do jediné myšlenky, do myšlenky, která je přepevná, do myšlenky lásky! Přeji si smrti, ať stře přede mne svůj plášť! Toť převozník a loď, toť hřebec, který mě unáší ke shledání."

Jaké žáry, jaké peklo citů bylo v tomto srdci? Poznavši, že ji Kristián miloval, poznavši svůj omyl, byla zachvácena přívalem lásky, který ji vrhl na kolena. Křičela před tímto plačícím otcem a před chlapy, jejichž uši jsou hrubé a oči necudné. Zírala na blednoucí čelo Kristiánovo, do středu jeho mysli, která již nemá síly porozuměti této věrnosti. Drala se do mrtvého srdce toužíc, aby její krev skanula do Kristiánových žil.

To vše jsou však bláznivíny, na něž starci nepřistupují. Hrabě vstal a nevšímaje si její bolesti, udeřil mezi sluhy váčkem s penězi a kázal, aby odvedli Alexandru do hejtmanova tábora.

Reiner a Markéta Lazarová měli jej doprovoditi k lesnímu hrobu.

Nuže, vizte dva průvody. Alexandra jde svázána mezi dvěma koňmi a neobrací se a ani o trošičku nepochýlí hrdopyšnou hlavu. Snad doposud vidí tu sladkou tvář. Vášnivé poblouzení, poblouzení, jež setrvá až do chviličky smrti, pečetí její ústa. Nechť jde, nechť se shledá se svým milencem.

Ďábel je rozmarnější strůjce příhod než Prozřetelnost. Zajisté on ponukl hraběte, aby vlekl Lazarovou do lesa, jehož se děsí. Zajisté ďábel našeptal Kristiánovi, aby rozkázal té, která si přála zhlédnouti aspoň sosnu nad milencovým hrobem, jíti na opačnou stranu. Markéta šla jevíc poslušnost, jež odzbrojuje. Zatajovala svůj děs, děs!, neboť se strašila, že se setkají s Mikolášem. Jakže, bála se svého milence? Nemohla jinak, Šerpinský hvozd byl jeho hvozd, toť les loupežníků a prostorné doupě svévole.

Kdež by se Mikoláš ptal, koho oplakáváte. Což vás neviděl státi po boku vojáků? Dal by dopadnouti svému meči nepociťuje hříchu ani výčitek, dal by dopadnout meči, jako žnec dává dopadnouti kose na stvoly trávy v časy senoseče.

Ach, toto strašení se není věru bez podstaty a nové krveprolití a nový hřích je blízko.

Hle, obrysy lesa, již se stmívá, nesvěřujte se noci, hrabě.

Což však odvrátí otce, jenž ztratil syna, co jej odvrátí, aby nešel dál a dál až k hrobu, jenž prosvítá mezi černavými kmeny.

Šli a Markéta prosila Boha, aby odvrátil kroky Mikolášovy od tohoto místa a aby přispěl její paměti. Zdálo se, že sešla z cesty a že opět bloudí.

Blížila se půlnoc. Opět houkala sova, opět bylo slyšeti šelestění v křovinách a poštěkávání povětrných psic. Temnota prolamovala temnotu, koně se třásli a světélkující oči rysa žhnuly mezi větvovím. Markéta Lazarová se zastavila a s úpěním prosí, aby se vrátili. Je veta po jistotách, je veta po bezpečí, kdy obzírala noční oblohu, již mřížkují větévky korun. Je veta po okouzlení, jež nad vlčími doupaty stře pohodu a mír. Ach, měsíc tehdejších nocí je rozbit a jako ponuré strašidlo sklání zsinalou hlavu a vleče plášť svitu. Jak mohla Markéta pobývati v této strašidelné stavbě lesa, v této úděsné lodi? Taková jest však síla lásky, že se nebála. Viděla líbezný háj, v němž chodívá zvěř po svých cestičkách, v němž si stáda vyhledávají pastvinu, v němž se ozývá nádherný bažant a jímž prochází tvrdošíjný pán. Tomu pánu se všechno uhýbá.

Asi po dvou hodinách bloudění rozeznala Markéta průrvu v korunách sosen. Vzápětí spatřila bělavé kameny. Bylo jí to trošičku povědomé, vzpomněla si, že v blízkosti někde překročili potok, šla vpřed, potom se obrátila, a tu znenadání cítí pod nohou zkypřenou půdu. Stála na Kristiánově hrobě.

Její poslání bylo skončeno.

1. Zreprodukujte ukázku vlastními slovy.
2. Jaké jsou vztahy mezi jednotlivými hrdiny z ukázky.
3. Proč byl Kristián zabit?
4. Co je to fonologie, morfologie, lexikologie, syntax a stylistika?
5. Charakterizujte autorův jazyk po stránce lexikologické i syntaktické.

Ivan Olbracht (1882 – 1952)

Prozaik a publicista, překladatel německé prózy, vlastním jménem Kamil Zeman, jeho otec Antonín Zeman (Antal Stašek) byl advokát, ale působil i literárně. Olbracht po ukončení gymnázia začal studovat nejdříve práva v Berlíně, od r. 1902 v Praze, ve třetím ročníku přestoupil na filozofickou fakultu, obor historie – zeměpis. V roce 1909 zanechal studií a začal se věnovat publicistice, která ho přitahovala již od středoškolských studií, působil ve Vídni, kde se seznámil s novinářkou a spisovatelkou Helenou Malířovou, která se stala jeho dlouholetou družkou. Často pobýval na Zakarpatské Ukrajině, usadil se v Kolčavě a sbíral materiál ke svému dílu, problematice Podkarpatské Rusi se věnoval v průběhu 30. let. Byl politicky činný a v r. 1947 byl jmenován národním umělcem.

Dílo:
Biblické příběhy – přepracování biblických motivů.
Ze starých letopisů – přepracoval staré české pověsti z Kosmovy a Hájkovy kroniky.
Nikola Šuhaj Loupežník – látku k baladickému románu autor načerpal v oblasti Zakarpatské Ukrajiny, Nikola skutečně existoval, s jeho rodinou se Olbracht seznámil

osobně, děj se odehrává ke konci 1. světové války a v prvních poválečných letech. Nikola se svým přítelem dezertoval z uherského vojenského pluku v Ďarmotech, ukryli se u staré čarodějnice, která je chtěla oženit se svými dcerami, proto jim dala vypít lektvar zajišťující nezranitelnost střelnou zbraní. Nikola se vrátil k milované Eržice a skrýval se po lesích a stal se zbojníkem ještě s dalšími chlapci. Lidé s nimi sympatizovali, ale po zastřelení četníka, soka v lásce, na něho byla vypsána odměna, kamarádi ho zradili a ubili sekyrou ještě s dalšími dvěma zbojníky.
O zlých samotářích – je soubor 3 povídek z prostředí cirkusáků, tuláků a lidí na okraji společnosti, kteří bojují o udržení zbytků své důstojnosti a svobody. Tito jedinci jsou zatlačeni za hranice zákona. To je dostává do ještě větší izolace, a tím se v nich probouzí zlo.
Žalář nejtemnější - psychologický román, hrdina je tragicky osleplý komisař Mach - do slepé uličky jej vhání chorobná žárlivost, východisko vidí v týrání druhých, v nenávisti ke všem. Olbracht v něm kritizuje nejen typ vyšinutého sobce, ale i celou společnost, která tyto typy řídí.
Podivné přátelství herce Jesenia - stavebně složité dílo, vypořádávající se se „zlým samotářstvím“ - 2 hlavní postavy - 2 herci - Ján Veselý a Jiří Jesenius - kontrastní životní postoje. Jde o psychologické dílo, kde je líčen život pražského umělce Jesenia, který je zásadový, pracovitý, vyrovnaný, ale bez talentu, zatímco jeho konkurent herec Veselý je lehkomyslný, ale nadaný a vše, na co sáhne, se mu daří. Jesenia velice trápí, že i přesto, že se velice snaží, nemá úspěch, protože mu chybí talent.
Země beze jména - reportáže, informují o špatné sociální a národnostní situaci na Zakarpatské Ukrajině, analýza historických událostí a charakteristika zdejšího obyvatelstva (rusínských pastevců a dřevorubců, židovských řemeslníků a obchodníků, Čechů, Maďarů, Rumunů, Cikánů).
Obrazy ze soudobého Ruska – reportáže.
Anna Proletářka - román o výchově a vývoji k třídnímu uvědomění, zfilmováno 1952, Olbracht vytváří nový typ románu politicky bojovného; do české literatury vstupuje nový hrdina z dělnické třídy bojující za uskutečnění socialistických ideálů, některé postavy jsou schematické a neživé.

Ukázka

Nikola Šuhaj Loupežník

Holatýnský pastevec začal vypravovati příběh Nikoly Šuhaje v kruhu pastýřů skotu při ohni, který vysoko plápolal k večerní obloze. Ale nedokončil, neboť se spustil déšť, klidný a vlahý, jaké bývají na počátku července. Dokončil na seně ve tmě koliby. Pastevci, dokouřivše své dýmky s hrotivými mosaznými víčky, ve spánku oddechovali, do střechy bubnoval déšť a za dřevěnou přepážkou, kde spal dobytek, se brzy z toho, brzy z onoho kouta ozývalo slabounké zacinknutí. Slabounké a jemné, jako když stružka přeskakuje oblázek. To jak chvílemi ve snu zvířata pohnula hlavami a jak srdce zvonku na jejich šíjích tiše zavadilo o kovovou stěnu. A tento zvuk, tak podivný, dával barvu celé noci, poněvadž vzbuzoval zdání, že se tam někdo plíží z kouta do kouta, tajně poslouchá a tiše přitakává.

Zde jest tedy onen macbethovský příběh o nezranitelném Šuhajovi, o loupežníku Nikolovi Šuhajovi, který bohatým vzal a chudým dával a nikdy nikoho nezabil, leč v sebeobraně nebo ze spravedlivé msty. Neboť to jsou ctnosti všech zbojníků celého světa v zemích, které ještě dovedou milovati loupežníky a ctíti je jako národní hrdiny.

Stalo se to za války na neznámém místě blízko bitevní fronty, kde se po týdny potloukají vojáci ulejváci, schovávají se před polními četníky a lžou lidem od dvaapadesátého pluku, že hledají šestadvacátý, a šestadvacátníkům, že hledají pětaosmdesátý, balašagyarmatský. A k tomu náležel jak Šuhaj, tak také jeho kamarád, sedmihradský Němec, strojník.

Oba se tehdy skrývali v chýši jakési ruské baby. Baba byla škaredá a její chýše, uplácaná z bláta a s vysokou slaměnou střechou, se podobala smrži, která z čista jasna vystupuje z roviny; nebo ještě spíše šišatému klobouku, pod kterým je schováno nečisté vejce, z něhož se jakživo nevyklube nic kloudného. Měla dvě dcery, hloupé, vlasaté a s nohama pokousanýma od blech. Ale bylo to na samotě, a poněvadž se vojáci úvahami o krásnu zabývají málo, a mnoho tím, jak se mezi dvěma výbuchy granátů co nejlépe pobaviti, s děvčaty si začali. Chodili s nimi pásti krávy a do olší na dříví a v noci za nimi lezli po žebříčku na přístřešek.

„Ty, Rusíne," řekla jednou při večeři baba Nikolovi, „ty budeš slavným mužem své země, budou se tě bát vojska a generálové," a nabírala přitom ze společné mísy kolečka kvašených okurek s cibulí a říkala to tak, jako by mluvila o zákolníku nebo o došcích na střechu. „Chci, aby sis vzal mou dceru Vasju."

Abys oslepla, myslil si Šuhaj, ví tedy všechno, to je mrzuté. A řekl: „Co by ne?!" A pak, chytaje se poslední naděje: „A co když mě zítra zastřelí?"

Baba nic.

„A ty, Němče," povídala, když polkla sousto, „se staneš nejbohatším mužem své země. Chci, aby sis vzal mou dceru Jevku."

„No!" řekl Němec. „Jen vyváznu-li z toho živ." A také na něm bylo vidět, že mu jsou takové řeči milé jako osina v oku.

Rozumí se, že vojáky ani nenapadlo s dcerami se ženiti. Nikola měl již tehdy rád Eržiku a také Němec měl doma děvče. Chtěli se jen ulejvat, míti se dobře a baba jim podstrojovala.

Bylo jim najednou u večeře hrozně protivno. Jevka chroupala plnými ústy okurky s cibulí a Vasja se držadlem dřevěné lžíce drbala v zátylku, honíc tam pod vrkočem nějakou veš.

„Ale obelhali-li jste mě, třikrát sedmkrát běda vám," řekla baba, a to prokletí bylo tím ošklivější, že bylo proneseno jakoby lhostejně a že se při něm babiny oči dívaly přes vojáky na povalovou stěnu.

„Co by?" broukl Němec, ale jen tak, že se slušelo, aby něco podobného řekl.

Ale na Šuhaje to ticho a podvečerní soumrak podivně sáhly. Jako by daleko odtud, nad jeho domovinou, někdo vyřízl kus ovzduší a přenesl jej sem na chýši s vysokou slaměnou střechou. A tam doma zůstal kruh prázdného prostoru, začarované místo v pralese, kudy budou marně blouditi medvěd, jelen i člověk.

...

Vypsání odměny na Šuhaje.

…

Jurovy nervy nesnesly napětí tak dlouhého.

„Nikolo, Nikolo, pojďme pryč!" Byl to úpěnlivě netrpělivý hlas svéhlavého dítěte. Jeho oči lpěly na bratrových.

Ale Jasinko rozevřel blahy, svůj dvojitý pytel, a vyňal z nich potraviny: bryndzu, cibuli, pšeničný židovský chléb a láhev lihu. V té volbě byl úmysl: jí-li kdo měkký bílý chléb a zapíjí jej lihem, brzy se opije.

Vytáhli křiváky, jedli a nahýbali si z láhve. Rozdílením potravin se rozsazení poněkud změnilo. Jasinko a Adam se posunuli blíže k Jurovi, Ihnat Sopko byl teď půl kroku za Nikolou. Topůrko sekery měl opřeno o stráňku a na její čepeli seděl.

Tehdy se to stalo.

Když se Nikola skláněl pro láhev lihu u svých nohou, Ihnat Sopko se volně vzpřímil, vzal do ruky sekeru, a pomalu se protahuje, sekeru vzpažoval:

„Eh, to mě dnes nějak bolí v kříži!“ Ale rázem svistla sekera dolů a její ostří se zaseklo do hlavy, která mu vystavovala celý týl i témě.

Jura vystřelil. Vyskočil.

Adam ho zezadu chopil za ramena. Jasinko mu ťal zepředu po hlavě.

Ale jak se Jura vzpříčil a prohnul dozadu, chtěje se vyrvat Adamovi, ostří sekery hlavu nezasáhlo, škráblo jen čelo a ťalo plnou silou do života. Objevily se vnitřnosti.

Jura vypálil ještě jednou. Vyrval se a s otevřeným životem prchal. Jasinko se shýbl po jeho pušce a na šest kroků ho střelil do zad. Jura padl. Chvíli se zmítal, drásaje kamení a hryže zemi.

Skočili k Nikolovi, odhodláni dobít ho, projeví-li známku života. Ale když ho obrátili naznak, viděli, že jeho oči již kalnějí.

Konec… Vyřízeno! běželo jim hlavami.

Vzduch páchl nahořklou vůní tlejícího lískového listí. Bylo velké ticho. Padal drobounký déšť. Adamovi divoce bubnovalo v spáncích.

Nechtějíce nikoho potkat a s nikým mluvit, zůstali v lese až do večera. Chodili nazdařbůh pěšinami, vydechujíce po ošklivé práci, u jakéhosi pramene si prohlíželi oděv a umývali sekery, a dlouho seděli pod starým bukem, mlčíce nejprve a pak se radíce, jak vypovídat a ke kolika z Šuhajkových peněz se přiznat.

Otázky k textu

1. Kým byl Nikola, než se stal loupežníkem?
2. Kdo ho zabil a proč?
3. Jaký je váš názor na přátelství, rozeberte i situaci v ukázce.
4. Kdo byl Jura?
5. Slovo **tlejícího** nahraďte jiným výrazem, jak tento jev nazýváme?

Levice - sociální próza - socialistický realismus

Marie Pujmanová (1893 - 1958)

Prozaička, kritička, novinářka, od konce 30. let i básnířka, byl jí udělen titul národní umělkyně. Otec byl univerzitním profesorem církevního práva na Právnické fakultě UK, Marie se později věnovala dělnické problematice. Několikrát navštívila Sovětský svaz, což ovlivnilo její myšlení. Žila v Českých Budějovicích a vdala se za syna bohatého advokáta a politika, ale manželství nebylo šťastné a nervově onemocněla a rozvedli se. Podruhé si vzala Ferdinanda Pujmana. Podporovala stávku horníků v Mostě v roce 1932.

Ve svých dílech bojovala proti nezaměstnanosti a fašismu.

Dílo:

Pod křídly – prvotina, kniha životní pohody.

Povídky z městského sadu - přímý obraz života rozvráceného první světovou válkou, zachycuje až naturalisticky a expresionisticky Prahu za války.

Pacientka Dr. Hegla - román, hrdinka si volí svobodné mateřství navzdory měšťanským konvencím.

Lidé na křižovatce – první díl trilogie, zachycuje vývoj českého proletariátu a inteligence ve 20. letech, promyšlená kompozice životních osudů 2 rodin reprezentujících rozdílné společenské vrstvy: rodiny levicového advokáta Gamzy a domovnické rodiny Urbanů. Čerpala ze skutečnosti, jen změnila jména. Anně Urbanové zemřel manžel, proto se s dětmi Ondřejem a Růženou odstěhovala ke svému otci do Prahy. Ondřej se spřátelil se Stanislavem Gamzou, Růžena s paní Gamzovou, kteří bydleli vedle ve vile. Dceři Helence Gamzové však záviděla. Růžena se snažila najít bohatého muže, což se jí podařilo, ale netušila, že ji bude využívat pouze jako společnici. Ondřej pracoval v Kazmarově továrně a věřil v továrníkovu upřímnost, první rozčarování přišlo, když bylo propuštěno 40 lidí a následovala stávka v sousední textilce a střílelo se do lidí. Později se zastal propuštěné Halačky, která mu často pomáhala a sám byl propuštěn. Růžena přistihla svého milého s Helenkou a našla si rychle náhradu, Ondřej nemohl sehnat práci a odjíždí za prací do Taškentu, ve vlaku potkal paní Gamzovou, která jela navštívit provdanou Helenku za amerického inženýra a žila v Novgorodu. Ondra a tisíce lidí se ocitli na křižovatce a musejí hledat cestu, kterou se v životě vydají.

Hra s ohněm – druhý díl, beletristický obraz 30. let, vedle individuálních osudů zachycuje velké události doby: hospodářská krize, nástup nacismu, lipský proces s Dimitrovem, 15. březen 1939.

Život proti smrti – třetí díl, rozvíjí osudy hrdinů za II. světové války, snaha o co nejširší obraz, líčí lidickou tragédii, mistrovsky diferencovaný jazyk s jemně odposlouchanou řečí nejrůznějšího prostředí se smyslem pro místní, skupinové a individiální rozdíly.

Předtucha - novela, vystihuje tíseň protektorátní doby, úzkost o život nejbližších lidí i naději na šťastný konec. Rodina univerzitního profesora Jelínka pobývá na letním bytě, ale děti velmi zaskočí odjezd obou rodičů, otec se musí zúčastnit lingvistické konference a oba bratři, fixovaní na matku, nemohou pochopit, proč odjíždí s otcem, hledají podporu i u sestry Jarmily, které však odjezd rodičů vyhovuje. Zamilovala se do trampa Toufara, který je o několik let starší a imponuje jí. Ten ji přemluví, aby za ním přišla do jeho lesní chaty. Jarmila se na jedné straně těší, na druhé straně se trošku bojí. Během cesty zaslechla z rádia z jednoho domku zprávu, že došlo k železničnímu neštěstí, v té chvíli na vše zapomněla a běžela domů, kde celá rodina prožila den beznaděje. Druhý den přišel telegram, že rodiče dojeli dobře, neboť se opozdili a původní vlak jim ujel. Na

základě této události si Jarmila uvědomila, co je pro ni důležité, odpoutala se od Toufara a je sama sebou.

Ukázka

Lidé na křižovatce

Bylo Mikuláše, suchý mrazík pošvihával Prahu a napovídal úplněk, ženy se chumelily na pozadí červánků. V těch dnech výkladní skříně jsou změněny v pekla a svítí rděním domů radosti. Nosiči zakuklených květin křižovali ulice.

Kadeřnictví Ritz zabírá přední část hotelu téhož jména v boční ulici, jež ústí do Václavského náměstí, a hudba čajů o páté proniká stropem do závodu a rozesnívá slečny. V hale lze zahlédnout vybrané cizince, kteří připíjeli za obchody, rodiny diplomatů, kterým posud nebyl vyklizen byt, a sem tam i mezinárodního šejdíře. Vyasfaltovaný vjezd do garáže schyluje se povlovně a vpouští vozy zahraničních značek. Před vchodem lelkuje celé dny muž v plavém stejnokroji. Z těchto znaků posoudíte, že firma, kde nyní Růžena leští vaničky na vlasy a přenáší lahvičky, je prvořadá.

Táhlo na šestou a děvčata pošilhávala po hodinách, když do kadeřnictví vešla žena, drobná jako dítě, v kožešinách, s psíkem na ruce. Šéf, vážný se svou pěšinkou, uvolnil kabinu dámě a Růžena odnášela kožich z perských beránků. Byl lehký do ruky. Svěžest čišela z rouna. Zevnitř plášť vyzařoval ženské teplo a slabá, složitá vůně z něho vanula. Je to Tichá z Velikého, podotkla manikýrka, jdouc mimo, tlumeně. Ano, úřednice poznávala herečku podle fotografií. Podržela kožich na minutinku. Podšitý brokátem bláznivé kresby, připomínal mrazivý den nastavený masopustní nocí. Kytička fialek na kožešině tak zimní odvážela tě s milencem na jižní pobřeží. Ach, modrý expres, ach, jachta na azurových vlnách, ach Monte Carlo, neštěstí ve hře, štěstí v lásce, která nikdy neumírá na plátně. O tom, co nemáme, dovedeme nejkrásněji zpívat, malé učednice jsou básníci přepychu. Dotkla se tváří ušlechtilé srsti, a touha podobná lásce jí omžila oči. Pověsila plášť běžela pro mydliny.

V hereččině kabině se choulil psík s mločíma očima a neustával se chvět. Pokud dovolilo řemeslo, slečny ho přicházely bavit.

Tichá položila hlavu do vaničky, obrátila vzhůru tvář, nadmíru vyvinuté svaly kolem úst vystoupily a cosi zasaženého a citlivého nad kořenem nosu, co značívá herce, zavřela oči, vypadala jako mrtvá, a Růža jí zneuctila hlavu mydlinkami. Třela hbitě a přebíhala očima od hereččiny posmrtné masky k rukavičkám, které odložila na stolek. První láska, chudinka paní Gamzová, vzdalovala se v parách kolem slavné hlavy, bledla a rozplývala se. Kožíšek měla opelichaný a Růža už není dnešní.

Herečka seděla pod fénem, vlasy jí odletovaly ve větru, vyprostila manikýrce ruku, natáhla se po kabelce větší než psík a vyňala z ní hrst mikulášské nadílky. Rozdávala slečnám bonbóny a louskala mandle, přelamuje je vejpůl, zatímco nohou škádlila psíka. Růžena z ní natáčela každé hnutí; všechno se jednou shledá. Mandle nebyla k rozlousknutí; herečka ji položila na stolek, dupla na ni pěstí a ze skořápky vyskočili blíženci. „Tumáš, když jsi taková hezká žába," řekla vesele herečka, podala Růženě na dlani jádro k ústům jako srnce, druhé snědla. „Ty jednou uděláš štěstí," dodala do větru, stupňujíc Růženin ruměnec s onou přejícností herců, pokud jim někdo nepřeloží křížem stéblo. Učednice se začervenala. Sklopila oči, narovnala si korálky, a když vzhlédla, četla přes ulici své jméno v hvězdách nad Lucernou.

Herečka vyšla s kabelkou a s psíkem a Růžena smetla skořápky. Slečny v kadeřnictví se chystaly na mikulášskou zábavu a jevily nepokoj, kdy vypadnou. Že se vám chce! Ty,

které nešly nikam, byly teprv nervózní, zmiňujíce se o mamince, o daleké cestě domů, o mizerném životě. Podávaly si Růženu jako míček. Zamilovaný spěch ji poháněl a lítala s lahvičkami a třela vaničky a stolky, div nezapálila; štěstí, že tam bylo všechno z kovu a skla. Škoda, že se tu nesmí zpívat. Proč tolik pospíchala? Toníčkovi z Nebíčka dávno dala vale a žádný hoch na ni nečeká za rohem; ale byla zamilována. Do koho? Do sebe, do paní Gamzové, do herečky, do všech, do nikoho. Do všech mužů, které potká, do všech žen, které napodobuje, příkladů je tolik živých i na plátně, že jsi z toho janek. Byla zamilovaná do perských beránků, do páru rukavic, do světel města. Je k zbláznění stát hodiny a přihlížet, jak slečna barví bábu. Půda tě pálí pod nohama; ten strach, ten chvat, že zmešká. To je volání města.

…

Večer Praha dostává horečku a Popelka běží po plesu po dlažbě zvonící mrazy. Bude tvrdá a čirá noc a měli jste měsíc vycházející za střechou za jednu z reklam.

Otázky k textu

1. Pokuste se charakterizovat postavu Růženy a její momentální psychologické rozpoložení na základě ukázky.
2. Jakého původu je podle vás Růžena?
3. Jaké povolání hlavní postava vykonává? Doložte na textu.
4. V předposledním odstavci zdůvodněte interpunkci.
5. Vyhledejte v textu jméno pohádkové bytosti a specifikujte pohádku.

Psychologická próza

Václav Řezáč (1901 – 1956)

Vlastním jménem Václav Voňavka, nejúspěšnější jsou jeho psychologické romány a literatura pro děti, je autorem několika filmových scénářů. Je také představitelem budovatelské prózy 50. let. Pocházel z Prahy, zemřel mu otec a matka se znovu vdala, ale vztah s novým otcem byl poměrně napjatý a konfliktní – autobiografický motiv jeho tvorby. Pracoval jako redaktor v Lidových novinách. Po roce 1948 klesla kvalita jeho prací, s J. Drdou udávali směr levicové literatury a stal se ředitelem nakladatelství Čs. spisovatel.

Dílo:
Větrná setba - silně autobiografická výpověď o citových a mravních krizích generace dospívajících za I. světové války.
Slepá ulička - rozklad životních hodnot v období hospodářské krize a o tom, jak její důsledky zasahují do nejintimnějších mezilidských vztahů.

Černé světlo - hlavní postava vypravěče - mravně narušený člověk s pocitem méněcennosti, deformovaný špatnými rodinnými vlivy, pokouší se vyhrát nad svým okolím intrikami, po nezdařilé sebevraždě dožívá svůj život jako mrzák, rekonstruuje život jako soudce své vlastní špatnosti**.** Řezáč se na této postavě pokouší o postižení původu fašistické mentality. Román je plně soustředěn na hlavní postavu.
Svědek - rozsáhlejší mnohovrstevnatý románový příběh, jehož středem je konflikt dobra a zla. Realisticky prokreslený obraz malého města, příběhy řady postav mají své psychologické a sociální zdroje, vystihuje i jejich potlačené pudy a vášně x celkové osvětlení románových dějů - silně expresionistická postava záhadného cizince, který přijede do města a spřádá intriky, podněcuje ke zlu, uvolňuje démonické síly v nitru lidí. Sám je neschopen citu, života, parazituje na jiných - stává se symbolem, popřením lidských hodnot x mládí dokáže vzdorovat, odkrýt jeho slabiny, Kvis umírá. Symbolická platnost významové stavby sice nepřímá x atmosféře fašismu nacházela ohlas.
Rozhraní - složitě komponovaný román o vzniku románu, zabývá se otázkami charakteru a smyslu uměleckého díla, umělecké morálky, otázky pravdivosti a lidskosti.
Nástup - od květnových dnů přes odsun německého obyvatelstva až po odjezd sovětských jednotek do vlasti.
Bitva - původně měla být trilogie - nedokončil. Pojata jako oslava průkopnické práce českých a slovenských lidí, jejich boj proti zbytkům nacistů i českým dobrodruhům a spekulantům. Bitva prodlužuje časový záběr do února 1948.
Pro děti:
Kluci, hurá za ním
Poplach v Kovářské uličce
Čarovné dědictví

Ukázka

Černé světlo

V krámě, kde poslední ze skupiny zákazníků zápolil se svou nerozhodností, sluha, vyzbrojený tyčí s lihovým knůtkem jako pouliční lampář, rozžehal plynové hořáky. Teta už seděla v pokladně, na tváři podivný výraz jakoby zmatku a pochybností, nevěnovala mi ani pohled. Plížil jsem se na své místo za stolem, zatímco příručí balil poslednímu zákazníkovi jeho nákup. Vrchní účetní už opět mlaskal nad hlavní knihou a mžikal po své sestře v Kristu, aniž se dočkával odpovědi. Teď na rozhraní soumraku a tmy nadcházela chvíle, kdy krám opět zpustne, než světla ve výkladech dostatečně zesílí, aby přičarovala nové kupce.

- Karle!
  Teta mě volá a usmívá se mi vstříc jako ve dnech, kdy nade mnou držela ochrannou ruku a zahrnovala mě svou přízní.
- Karlíčku, hladí mě hlasem a odprošuje očima a zároveň se pokouší být tak statečná a bezstarostná, že by jí člověku mohlo být líto. Karlíčku, když tu seděl, nenašel jsi tady dopis v modré obálce?
  Tvář proti tváři, oči upřené do očí, tak se má lhát.
- Ne, teto, neviděl jsem nic. Udělalo se mi špatně, a protože byl krám zrovna plný, poprosil jsem strýce, aby za mne zaskočil. Snad ho našel on.

Polkne, zbledlé rty jí zašelestí jako dvě spojené stránky v knize, jimž se nechce od sebe. Jak rychle vyhnal štěp a vydal ovoce! Prvé jablko mi spadlo do nastavených dlaní, zahryzl jsem se do něho a saju dychtivě.

Teta si povšimla mého hladového pohledu, jak polyká, jak se k udávení cpe jejími rozpaky. Nutí svou tvář: usmívej se; zápasí se svým hrdlem: uvolni se; pobízí své rty: otevřete se a promluvte.

Jak lehko mohu zvýšit její trýzeň! Zdvíhám kladívko ochoty: ťuk, ťuk, hle, jak se hřebík zarývá hloub a hlouběji.

- Byl to důležitý dopis, teto? ptám se vyhrávaje zájem. Skočím se zeptat strýce.
- Ne, ne, vyrazí úzkostně a vztáhne ruku, aby mě zadržela. Vůbec na něm nesejde. Ostatně možná, že jsem ho vytrousila na ulici.

Vstane a zatápe rukou po klobouku.

- Jdu nahoru dohlédnout na večeři. Sedni si sem.

Chápu ji. Nemůže tu vydržet a vystavovat svou tvář šlehanou pochybnostmi a strachem tolika hltavým očím. Žene ji to, bude bloudit bytem, možná, že spálí všechny dřívější děkovné dopisy Sdružení, musí se připravit na utkání se strýcem.

Vrchní účetní se připlížil k pokladně, četl z tváře své paní, proč si nezavolala jeho, aby se s ním poradila, zkoprněl obavami.

- Co se stalo milostivé paní?

Natřásám rameny lehkou mysl a lhostejnost.

- Ztratil se jí nějaký dopis v modré obálce, ale patrně ho našel strýc. Strach udílí vrchnímu účetnímu popelec, pomazal mu celou tvář.
- Snad ne, pan nakladatel jistě ne.

Ale najednou mi vrazí do pokladny svou hlavu. Čpí pomádou a syčí, jako by pukal přetlakem vzteku:

- Vy jste ho našel, vy.
- Vy jste se zbláznil. Kdybych ho byl našel, odevzdal bych ho, komu patří. A vůbec, co je vám do toho, řeknu a dodám zlehčující a neuctivé: člověče.

Vír se nezastavil, pokračuje ve svém strhujícím kroužení. Strýc se objevil ve dveřích kanceláře a zavolal na mne:

- Karlíku, vem celou denní tržbu, nech tam jen drobné a přijď ke mně. Pan účetní za tebe zaskočí. Vy ne, pane Sůjko, křikne na vrchního účetního, který se chce vrhnout do pokladny – pan účetní jsem řekl.

Rudý kokosový běhoun hvízdá pod strýcovými dlouhými kroky.

Odděluji bankovky podle hodnot a odpočítávám, spěchám, pletu se, musím několikrát začínat znovu, strýc neustává ve svém pisklavém pochodu po rudém běhounu.

- Dvanáct set deset, hlásím konečně.
- Odpočítej, velí mi strýc kapitánským hlasem, třikrát po dvou stech čtyřiceti, to máme sedm set dvacet, a počkej, ještě jednou dvě stě čtyřicet.

Listuji znovu, bankovky se mi lepí na prsty zvlhlé potem, mazlavé penízky, promaštěné svým koloběhem, strýc hvízdá dál na koberec dlouhými kroky, pianino se měkce rozeznívá jejich ozvěnou.

- Hotovo? Těch sedm set dvacet do téhle obálky a dvě stě čtyřicet do té, strýc mluví nezvykle rychle, na číslicích klopýtne jazyk. Pak zaloví v kapse kabátu a podá mi děkovný dopis Sdružení.
- Znáš tohle?
- Ne, nepamatuji se, strýčku.
- Leželo to v pokladně na sedadle.

- Bylo mi nanic, už když jsem do ní lezl. Nevšiml jsem si.
- Tak si to přečti.
  Dávám si dobrý pozor, abych četl tak, jako bych měl dopis v rukou poprvé, vím, že strýc na mně visí očima, byť ze zcela jiného důvodu, než aby mě chytil a usvědčil ze lži. Úžasný pocit mě ovládá, kdybych mohl, poplácal bych konejšivě své srdce, jako vozka uklidňuje svého koně pleskáním na šíji. Ten výraz jsem ti vepsal do tváře, milý strýčinku, já. Ach, figurky, hýbejte se a melte se, držím vaše drátky, rozdal jsem vám role a čekám s napětím, co budete deklamovat.
- Co tomu říkáš?
  Pokrčením svaluji soud ze svých ramenou. Vážím svá slova a pouštím je, pomalu, fretky, nejsou na lovu, jdete jen dráždit.
- Nevím, strýčku. Neměl jsem ani tušení, že je teta tak zbožná. Myslím, že to svědčí o jejím dobrém srdci.

Otázky k textu

1. Určete slohový útvar ukázky a charakterizujte ho.
2. Jakou roli hraje přímá řeč v textu, vysvětlete pojem řeč polopřímá a nepřímá.
3. Vysvětlete pojem deklamovat a vytvořte k němu synonymum.
4. V prvním odstavci vyhledejte substantiva a určete jejich vzory.
5. Proveďte větný a jazykový rozbor prvního souvětí.

Jaroslav Havlíček (1896 - 1943)

Byl originální prozaik, autor psychologických děl, v nichž se prolíná realistický popis se snovou obrazností a ironie s úžasností na lidských osudech. Často zachycuje zmařené ženské osudy, inspirovaly ho vzpomínky na dětství, v nichž hrály důležitou roli sny s fantómy smrti.

Vystudoval reálku v Jičíně, potom absolvoval kurz obchodní akademie a začal studovat na ČVUT v Praze. V roce 1915 byl odveden do první světové války jako jednoroční dobrovolník, zúčastnil se bojů v Rusku, v Itálii a na Slovensku. Po válce pracoval jako úředník v Živnostenské bance v Praze a při zaměstnání dostudoval VŠ.

Povídky publikoval v časopisech, několik románů popisuje maloměsto na přelomu 19. a 20. století, často popisuje duševní stavy narušených lidí a extrémní situace. Byl skvělým vypravěčem, některé postavy oplývají velkou mravní a duševní sílou.

Dílo:
Petrolejové lampy (původní název Vyprahlé touhy) - román, hlavní postavou je Štěpka Kiliánová - nehezká, pošetilá, vitální, nikdy se nevzdávající - tragicky groteskní typ, psychicky věrohodné postavy. Štěpka touží po manželovi a dítěti,

sňatek jí nabídne hýřil, prostopášník, člověk, který jen pije, hraje karty, utrácí a zadluží se – důstojník Pavel. Jeho bratr Jan ho odmítá dále živit a stará se o statek sám. Otec Kilián vykoupí statek z dluhů a postaví novomanželům nový dům. Po svatbě Štěpka prožívá zklamání, Pavel má syfilitidu, Štěpka trpí jeho výstřelky, stará se s Janem o statek, její manžel nakonec zešílí. Po jeho smrti se sbližuje se švagrem a nastávají jí lepší časy.

Vlčí kůže – nedokončený román, rozvíjí osudy několika postav i Petrolejových lamp.

Neviditelný - skvělá studie šílenství, projevujícího se sebeklamem neviditelnosti. Děj se odehrává v bohaté rodině, která se postupně rozpadá. Hlavním hrdinou je inženýr, který si vezme dědičku továrny. Po svatbě zjistí, že s nimi v domě žije bláznivý strýček, který si myslí, že je neviditelný. Tento stav postupně rozvrátí jeho manželství a Petrova žena se nakonec také zblázní.

Helimadoe – název je utvořen podle počátečních slabik jmen 5 dcer (Helena, Lída, Marie, Dora a Ema) maloměstského lékaře, rebelujícího proti tyranii konvencí, ale zároveň přísně střežícího zavedený rodinný řád. Romantické prvky, křehké milostné vztahy. Dílem provází mladý vypravěč Emil. Lékař léčil zpravidla chudé, bohatí ním opovrhovali, po porodu páté dcery mu zemřela žena, dcerám rozdělil domácí práce a všichni žili tvrdým životem, dívky neměly žádné nápadníky, avšak Dora utekla s nápadníkem – kouzelníkem a šla za svým štěstím. Emila tížilo svědomí, neboť jí nosil tajná psaníčka, přiznal se doktoru Hanzelínovi a bylo mu odpuštěno. V závěru Emil odchází s rodiči do Jičína.

Synáček - novela, psychologicky zdařile postižená proměna bývalého bouřliváka v obětavého manžela mladičké souchotinářské ženy.

Ukázka

Petrolejové lampy

(Štěpka je již konečně vdaná, za muže si vzala svého bratrance Pavla Malinu, ale už dávno o něm ztratila iluze, manželství není vůbec takové, jak si je vysnila.)

Kdyby Štěpka psala kroniku svého života, docela jistě by byla vyznačila rok 1901 jako šťastný, snad ze všech dosavadních nejšťastnější. Je až ku podivu, jak se jí karta obrátila! Ze zklamané ženy, rmoutící se nad svým osudem, se stala hospodyní, cele zaujatou svou prací na statku. V usilovném snažení a starostech našla náhradu za všechny ztracené iluse o manželství, dovedla při nich zapomenout i na svou největší bolest, na děťátko, které, jak se zdálo, se nikdy nemělo narodit.

Jan dostál slovu a ujal se jejího hospodářství ne-li právě ochotně, tedy aspoň poctivě. Zprvu byl ještě podezíravý, po selsku se ustavičně bál, kdy bude zaskočen, kdy se ze Štěpčina odvážného plánu vyklube čertovo kopýtko. Domníval se asi, že se Pavel, jakmile pochopí, že se s ním už nepočítá, jakmile sezná, že bratr přebírá jeho práva i jeho odpovědnost, dopálí a vystrnadí ho z jeho přednostního postavení na Vejrychovsku.

Bál se docela zbytečně. Hejtman hleděl na ženinu píli s opovržením a jen se pošklebovalo jejímu spolku s Janem. Byl příliš líný a příliš zkažený, aby z toho, že je tak přehlížen, vyvodil nějaké důsledky. Každého muže na jeho místě by byl ženin příklad pohnul k práci, Pavel Malina byl však z jiného těsta. Chytře vystihl, že je zbaven i poslední povinnosti o něco se starat, ba že je zbaven i trapného úkolu, aby

svou ženu bavil. Našla si zábavu sama, bez něho. Tím líp! Shledal, že jeho volných chvil nečekaně přibylo. Uměl si již najít způsob, jak jich zužitkovat.

Přesto, že už dávno nejezdil k lékaři – marnost toho počínání byla Štěpce zřejma i bez vysvětlování – kočár i koně byli nyní hlavně jen k jeho volnému použití. Štěpka zamhouřila obě oči, nechala ho, ať si dělá, co chce. Jako by si jeho odpoutání – konečné a úplné odpoutání – ani neuvědomovala. Nechť si jen hraje na pána, ten dobře oblečený bídák, nechť si drží opratě ve svých kostnatých, od cigaret zežloutlých prstech a jezdí si, kam mu libo, kam ho čerti nesou! Aspoň se na něho nemusí dívat. Nepřekáží jí v práci se svým cynickým úšklebkem a nezdržuje ji svými nestoudnými řečmi, pronášenými prkenným jazykem, nestraší ji svou holou, vyzáblou lebkou, věrným obrazem své zchátralosti. Tady není místa pro lenochy!

V sešlapaných střevících a v starých, dávno z módy vyšlých šatech běhala Štěpka po polích, posunkovala, hulákala, rozhazovala zrní drůbeži, lezla do chlévů, poroučela v kuchyni, zanášela záznamy do kalendáře ženskou, energickou rukou. Jak se vedle ní tratil její jako louč hubený správce a poradce Jan Malina! Jak byl vedle ní tichý a nenápadný, vyhaslý vedle její bojovnosti, usoužený vedle její jarosti! Och, Štěpka zas jednou žila, pořádně žila!

Na městečko jako by byla nadobro zapomněla. Ukázala se tam sotva jednou za týden, a to ještě v chvatu, měla spoustu obstarávání a kupování, posadila se na půl židle u matky, objala otce, pokropila se v předsíni kostela svěcenou vodou a už zas uháněla na Vejrychovsko, až se jí za sukněmi prášilo. Zapomněla na městečko, jako by se tam byla nenarodila, jako by byla své důstojné spoluobčany po celá léta nepohoršovala nemožnými šaty a klobouky, jako by nebyla rušila jejich počestný klid svými výstředními nápady. Co se naběhala po panském korse, vyhlížejíc ženichy, kteří nepřicházeli! Co se nakroutila ústy mezi upjatými přítelkyněmi, co se natropila všemožného pohoršení, a teď jako by toho všeho nikdy nebylo. Zato městečko nezapomnělo na ni. Scházela jim, kde honem najít druhou takovou bláznivou osobu, kterou by bylo lze pomlouvat a odsuzovat?

Jak byla směšná! Čí snad nebylo nanejvýš komické, vidět tu nadutou pávici, která dřív kdekoho přezírala, jak se lopotí se senem v slunečním žáru? Nebo když k ní na dvůr přišla nějaká její bývalá známá a ona jí podala ruku, zamazanou od hlíny? Na zdvořilé dotazy té dámy sotva odpovídala, všechnu svou pozornost věnovala děvečce, která u pumpy drhla másnici. Jen tam jděte a podívejte se na ni, takhle skončila ta honorace! Netvrdily jsme, že se mezi nás nehodí? A kdo měl pravdu? Byly jsme prozíravé, správně jsme ji odhadly.

„Copak ty opravdu chceš jít se mnou?“ zeptala se zklamaně.

„Já? Jak bych nešel? Bylo řečeno potěšit. Má úcta, stará paní, máme na kahánku, co? Račte přijmout ještě mnohá léta. Zdraví, ha, zdraví! Toť se ví, že jdu. Potěším. Řeknu – na shledanou v hrobě! Sejdeme se co nevidět. Tam si teprve pořádně porozprávíme. Na zemi jsme k tomu nikdy neměli čas. Krásné vyhlídky pro tetičku, nemyslíš?“

„Nech si své prosté řeči, ano?“ rozkatila se Štěpka. Co ji to jen napadlo, že se mu včera vůbec zmínila! Teď se ho nezbaví. A bude-li tam něco podobného vykládat? On je toho schopen. To by bylo hrozné. To by bylo do nebe volající. Co teď?

Otázky k textu

1. Doložte na textu známky Pavlovy nemoci.
2. Zkuste charakterizovat Štěpku.
3. Je v některých partiích naznačen další děj díla?
4. Jak Štěpka změnila svůj postoj v životě – viz ukázka.
5. Vysvětlete pojem **másnice**.

Katolická literatura

Jan Čep (1902 - 1974)

Byl spisovatel a překladatel katolické orientace – překládal z němčiny, angličtiny, francouzštiny a italštiny. Byl rodák z Myslechovic u Litovle, vystudoval filozofickou fakultu UK, znal spisovatele – Halase, Rostovského, přátelil se s Janem Zahradníčkem. V roce 1948 emigroval do Francie, působil přechodně ve vysílání Svobodné Evropy v Mnichově, vrátil se do Francie, v emigraci se necítil šťastný, ale domů se již nevrátil. V roce 1954 se oženil, přestože často uvažoval o tom, že se stane knězem.

V roce 1965 prodělal mozkovou mrtvici, což mu znemožnilo další veřejnou činnost.

Dílo:
Zeměžluč – novela, hrdinové překonávají životní tragédie přimknutí k rodovým tradicím a náboženské víře.
Modrá zlatá
Lístky z alba
Hranice stínu – román, hrdina Čepova jediného románu, učitel Randa, se po milostném zklamání a existenční prohře vrací do rodného kraje, svěřuje se svému dědečkovi a ve vesnickém prostředí a víře mizí jeho deprese a nachází smysl svého života.
Sestra úzkost - posmrtně „zlomky autobiografické eseje“.

Jaroslav Durych (1886 - 1962)

Básník, dramatik, esejista, autor katolické orientace, kterou prosazoval ve své beletrii, vyzdvihoval období baroka, věnoval se hlavně meziválečnému období. Pocházel z Hradce Králové, měl tři bratry, otec byl novinář, vlastivědný spisovatel a překladatel, Durychovy vzpomínky se vztahují ke Kolínu. Brzy mu zemřeli oba rodiče a staral se o něho strýc. Citová deprivace hocha, který vlastně nikomu nepatřil, ovlivnila podmínky pro jeho pozdější náboženskou orientaci. Ve dvanácti letech začal studovat na gymnáziu, pak byl dán do arcibiskupského konviktu v Příbrami jako stipendista, kde pobyl pět let a byl pro „mravní odboj" vyloučen, po maturitě studoval medicínu, jako vojenský lékař nastoupil ve Vídni a pak byl na válečných frontách – haličské a italské. Po převratu krátce pracoval jako civilní lékař v Přerově, ale vstoupil brzy do vojenských služeb, kde pobyl až do roku1939. Cestoval po Itálii, Německu a Španělsku, jeho cesty souvisely s jeho zájmem o postavu Albrechta z Valdštejna.

Dílo:

Bloudění – období třicetileté války, hlavní postavy – český rebel Jiří a španělská vyznavačka katolického světectví Andělka, kteří se milují a hledají cestu k náboženskému spasení, pozadím se plouží postava Albrechta z Valdštejna.

Masopust

Rekviem – obsahuje povídky **Kurýr –** je epizodou z konce Valdštejnova života, kdy oddaný a sebevědomý kurýr přijíždí do Olomouce s výzvou, aby vojsko i město složilo přísahu věrnosti, netuší však, že vévoda byl zavražděn, teprve když mezi císařskými vojsky uvidí svého bratra, jenž zběhl z vévodových služeb, zřítí se mu celý jeho svět. **Budějovická louka** – děj se soustřeďuje kolem krásné dvorní zpěvačky a milenky krále, která se zastaví v ležení Valdštejnových stoupenců a zde vypráví o slavné vídeňské mši za záchranu říše před Valdštejnem**. Valdice** – zachycují vévodovu moc a hloubku jeho pádu. Do Valdického kláštera, kde je Valdštejn pohřben, přijíždí švédský generál, jenž má za úkol oddělit od vévodových ostatků hlavu a pravou ruku a odvézt je do své vlasti. Hrůzná exhumace probíhá za hlasitého sborového modlení mnichů, což je v tu chvíli jediný možný protest proti znesvěcujícímu násilí.

Sedmikráska - o bloudění a nalezení jediné a stále stejné ženy v sedmi podobách.

Ukázka

Rekviem – Valdštejn

Vnitřek chrámu přitahoval jako mučírna.

Byl vysoký, tak vysoký, že by slabá modlitba nevzlétla do jeho klenby, pod níž se černaly dvě vlaštovky v rychlém a splašeném letu. Byl široký jako svoboda srdce, které nedbá o své hájení a o zmatky tohoto světa. Byl bílý jako věčný den, čistě bílý a jasný, ta bělost byla posvátná a vznešená, padala do očí a zdálo se, že ty bílé zdi se až modrají jakousi nekonečností svého jasu. Štuka byla také vlašská. Ale pod touto bělostí strašila tma dlouhých černých lavic, černé kazatelny, černých oltářů, černých dveří. To vše bylo dole, bělost byla nahoře. Dole tma hrobu, nahoře bělost naděje ve vzkříšení a život věčný. Dole děs a smutek, nahoře svoboda, obloha, nebe a světlo. Bylo tu chladno. Převor se uklonil spíše odevzdaně než uctivě.

…

Generál se naklonil k rakvi a dotkl se hlavy. Pohybovala se volně. Pominula již její nedotknutelnost, pominula i její ztuhlost. Svíce byly přineseny s oltáře k rakvi. Plály a čadily.

Mrtvola si líně hověla v rakvi. Byla jen v cáru strašné košile, kterou již prožrali červi, která zčernala krutou bídou hrobu, a shnilé tělo beze studu zjevovalo svou obludnost, nevědouc o ní. Zavražděný spal, uprostřed hniloby, bezstarostně, nedbale, jako by jeho rakev nebyla otevřena, jako by tu nebyl generál švédské koruny, se svou zbožnou chotí v nových šatech, s osobami generálskými a vojáky, jako by si na něho nesvítili šesti svícemi, vzatými s oltáře svatého Brunona, jako by sem nehleděl ten přísný světec s hrozivou tváří z oltářního obrazu. Generál zdvihl levou paži zavražděného, pak pravou. Zbytky rukávu košile se přetrhly. Na dně rakve byla hrůza. Generál se dotkl nohou. Podivil se. Obě byly přeraženy, ostré střepiny kostí čouhaly z odporné kůže. Pustil pozdvihnutý hnát. Klesal pomalu, jako by v něm byl ještě zbytek života. Šli ke sboru mnichů.

„Pojďte se rozloučit se svým patronem, chcete-li!“

Ale žádná kapuce se nepohnula, žádné světlo se neobrátilo od stránky s velikými písmeny, a ozvuk slov generálových byl pohlcen rozléhavým ozvukem slov skandovaných tak pomalu, jako by hlas odumíral ve smrtelném zápasu.

„Polož, o Pane, stráž ústům mým, hlídej dveří rtů mých –“

Generál milostivě zachoval slíbený pardon. Další práci svěřil furýrovi. Furýr si vyhrnul rukávy, otřel si ruce, přitiskl čelisti mrtvoly k sobě a druhou rukou se opřel o šíji, kroutě jí. Mrtvý nezaúpěl, ani se nezašklebil. Zbytky kůže a šlach se trhaly, jen vzadu na šíji držel nějaký vaz. Furýr si utřel ruce a vytáhl tesák. Rakev hrozila rozpadnutím. Konečně byla hlava oddělena od trupu. Furýr si oddechl a chtěl si utříti pot. Zarazil se, až když už ruce zdvihl k tvářím.

„Co chcete dělat?“ hrozila se paní.

„Nic zlého,“ konejšil ji generál; „papeženci také takhle rozdělují mrtvoly svých zbožných osob a mé jednání jich tedy nemůže pohoršit. Ostatně víme, jak nemilý byl tento člověk císaři a jeho přátelům. Hleďte, jak ho zůstavili!“

Rozbalil cár na hrudi a paní Banérová ve světle svěc vykřikla. Ostré pahýly žeber, kterých hniloba neohladila, trčely posupně s ďábelským humorem proti jejím vyděšeným očím. Ukázal jí přelámané nohy.
„Chtěli ho vystavit v Praze na pranýři. Nechtěli ho nechat zde pohřbít a císařští generálové hrozili, že odejdou od armády, svolí-li císař k pohřbu tohoto člověka. Dám-li odtud něco z něho odnésti, jistě se tím zalíbím rakouskému rodu."
Úsměv jeho byl mrazivý.

Furýr se rval s pravým ramenem bývalého generalissima císařova. Mrtvý hnát čouhal z rakve do výše, kroutil se, bezvládné prsty něco nesmyslného ukazovaly, jako by ruka velela v nějaké bitvě ve tmách nicoty. Posléze tesák dokonal a uťatý hnát spočinul na prsou mrtvoly. Furýr si oddechl a důvěrně hleděl na generála.

Otázky k textu

1. Jakou událost zachycuje ukázka?
2. Ukázka obsahuje prvky naturalismu – vyhledejte je.
3. Vyhledejte slova cizího původu.
4. Zdůvodněte pravopis slova **nezaúpěl**.
5. V prvním odstavci vyhledejte antonyma.

Otázky k okruhu

1. Charakterizujte dobu.
2. Kdo z autorů je představitelem humoristického románu?
3. Které z děl byste zařadili do historické prózy?
4. Který z uvedených autorů má nejrozsáhlejší slovní zásobu?
5. Kterou zemí byla inspirována ukázka od I. Olbrachta?
6. Který z autorů je představitelem cestopisů?
7. Který z autorů píše drama?
8. Kterého z autorů popravili fašisté?
9. Co víte o Čapkově životě?
10. Kdo je představitelem psychologické prózy, přibližte tento pojem.

.

18. Druhá světová válka ve světové a české literatuře

Příčiny, charakter, smysl a výsledky druhé světové války (1939 – 1945)

Druhá světová válka byla největším ozbrojeným konfliktem v lidských dějinách a mimořádně významnou událostí XX. století. Měla dalekosáhlé důsledky a promítla se do všech oblastí života společnosti. Druhá světová válka vznikla uvnitř kapitalistického světa v důsledku prudkého zostření rozporů mezi nerovnoměrně se rozvíjejícími kapitalistickými zeměmi. Úloha bezprostředního podněcovatele a útočníka připadla nejreakčnějším státům tehdejšího světa – nacistickému Německu, fašistické Itálii a militaristickému Japonsku. Válka se rozvíjela v odlišných, kvalitativně nových historických podmínkách. Nejdůležitější z nich byl vznik a existence Sovětského svazu. Hlavním a určujícím rozporem epochy zahájené vítězstvím Velké říjnové socialistické revoluce byl rozpor mezi dvěma protikladnými společenskými soustavami – kapitalismem a socialismem, proto oba soupeřící imperialistické bloky (Velká Británie, Francie a Spojené státy americké – Německo, Itálie a Japonsko), byly přes závažné rozpory, jež je rozdělovaly, jednotné v úsilí zničit Sovětský svaz, zastavit revoluční proces a obnovit neomezenou moc kapitálu ve světě. Zatímco Francie a Velká Británie představovaly buržoazně demokratické společenské zřízení, patřily fašistické mocnosti, především nacistické Německo, k nejreakčnějším, nejšovinističtějším státům tehdejšího světa. Kulminačním bodem této politiky byla mnichovská dohoda čtyř mocností, jež vydala Československo na pospas hitlerovské zvůli a fakticky otevřela cestu světovému válečnému konfliktu. Válka vypukla I. září l939. Fašistické mocnosti – Německo, Itálie, Japonsko a jejich spojenci – vedly od počátku do konce dobyvačnou, nespravedlivou válku. Velká Británie a Francie, jež vstoupily po přepadení Polska do války, nepodnikly žádná účinná opatření, jimiž by zastavily fašistickou agresi. Vedly tzv. „podivnou válku“, jež byla pokračováním mnichovské politiky. Když 22. června l941 nacistické Německo přepadlo Sovětský svaz, začala Velká vlastenecká válka sovětského lidu a jeho armády. Dokázal zmobilizovat potřebné materiální a psychické zdroje země, učinil přítrž fašistické rozpínavosti a přivodil zásadní zvrat v celém průběhu druhé světové války. Odrazil počáteční nápor fašistických spojenců a ve vítězných bitvách u Moskvy, Stalingradu a Kurska vytvořil základní předpoklady nejen k vyhnání vetřelců ze své země, nýbrž i k osvobození porobených národů Evropy a Asie a k dovršení porážky nacistického Německa a militaristického Japonska. Také Velká Británie a Spojené státy americké, které vstoupily do války po japonském útoku na Pearl Harbor 7. prosince 1941, se zasloužily o porážku fašistického bloku.

Americká literatura

Ernest Hemingway

- viz str. 511

William Styron (1925 – 2006)

Byl americký prozaik. Studoval na univerzitě, ale během vysokoškolských studií narukoval k námořnictvu, po válce působil krátce jako nakladatelský redaktor a pak se věnoval vlastní tvorbě. Dva roky pobýval v Evropě, ve Francii se oženil a pomáhal založit slavný časopis The Paris Review. Jeho prózy se zabývají otázkami rasových vztahů a otázkami souvisejícími s druhou světovou válkou a fašismem.

Dílo:
Sophiina volba - je psychologický román, Sophie prožila dětství a mládí v Polsku, vdala se za Kazimíra, který učil na stejné univerzitě jako její otec, porodila syna a dceru, žili s mužem šťastně. V listopadu 1939 byli zaměstnanci univerzity zatčeni a odvezeni do koncentračních táborů a pak zastřeleni, nato zemřela i její matka, o čtyři roky později byla zatčena i Sophie při pašování masa a deportována do Osvětimi, kde se musela rozhodnout, které ze svých dětí pošle do plynové komory, aby to druhé mohlo žít, poslala na smrt mladší Evičku. Jelikož vynikala znalostí němčiny, stala se sekretářkou velitele tábora Hösse, snažila se ho uprosit, aby zachránil aspoň syna a dal ho na vychování do německé rodiny, ale nepodařilo se jí to, chlapec zmizel a nikdy se nedozvěděla, co jej postihlo. Po osvobození se Sophie dostala do Ameriky, ale neustále ji pronásledovaly vzpomínky, měla narušenou psychiku, žila ve výčitkách, unikal jí smysl nejen vlastního života, ale i života jejího schizofrenního přítele Nathana, oba se otrávili. Sophie se tím chtěla vykoupit. Celý příběh vyprávěla příteli Stingovi.
Ulehni v temnotách – zachycuje rozpad rodiny.
Zapal tento dům

Ukázka

Sophiina volba

V těch dobách bylo téměř nemožné najít na Manhattanu laciný byt, takže jsem se musel nastěhovat do Brooklynu. To bylo roku 1947 a jedním z příjemných rysů toho léta, na něž se tak živě pamatuji, bylo ovzduší, slunečné a mírné, prosycené vůní květin a působící dojmem, jako by ty dny uvízly v zdánlivě věčném jarním počasí. Jestliže už za nic jiného, tak za tohle jsem byl vděčen, protože moje mládí, aspoň takový jsem měl pocit, se octlo na dně. Bylo mi dvaadvacet let a usilovně jsem se snažil stát se aspoň jakýmsi spisovatelem, ale zjistil jsem, že tvůrčí žár, který mě v osmnácti svým mohutným nemilosrdným plamenem téměř sežehl, začal skomírat a proměnil se v matné lodivodovo blikátko, odrážející než chatrné stopy žáru v mých

prsou nebo kde kdysi mé lačnící ambice přebývaly. Ne že bych už vůbec nechtěl psát, pořád jsem zoufale toužil napsat román, který jsem tak dlouho nosil uvězněný v hlavě. Potíž byla v tom, že jsem napsal pár prvních zdařilých odstavců, a nebyl jsem s to stvořit další, nebo – abych se to pokusil vyjádřit poznámkou Gertrudy Steinové o menších autorech Ztracené generace - měl jsem šťávu, ale ta nechtěla téct. K dovršení všeho zlého jsem byl bez místa, měl hrozně málo peněz a zvolil jsem dobrovolně vyhnanství ve Flatbushi, kde jsem byl jako jiní mí krajané jen další hubený a osamocený mladý Jižan, který se zatoulal do židovského království. Můžete mi říkat Stingo.

…

Sophie, zajíkající se hrůzou, užuž měla na jazyku nějakou tupou odpověď, když jí doktor řekl: „Smíš si nechat jedno děcko."
„Bitte?" vyjekla Sophie.
„Smíš si nechat jedno děcko," opakoval. „Druhé půjde pryč. Které si chceš nechat?"
„Chcete říct, že musím sama zvolit?"
„Jseš Polka, nejsi židovka. Máš výsadu – máš volbu."
Jakékoli uvažování jako by v ní ustrnulo, přestalo. Pak cítila, jak se pod ní podlomila kolena. „Já nemůžu volit! Já přece nemůžu volit!" začala křičet. Dobře se pamatovala, jak se tehdy rozkřičela! Ani mučení andělé nekřičeli tak hlasitě od lomozu pekelných muk. „Ich kann nicht wählen!" vykřikla.
Doktor si uvědomil, že výstup vzbuzuje nežádoucí pozornost.
„Neřvi!" poručil jí. „Dělej a řekni, jak ses rozhodla. Vyber jedno, krucihiml, anebo tam pošlu obě. A dělej!"
Vůbec tomu všemu nemohla věřit. Vůbec nevěřila, že tu najednou klečí na tom drsném cementu, tiskne k sobě obě děti tak zoufale, že má pocit, jako by jejich kůže měla i přes vrstvy šatů rázem srůst s její. Nemohla tomu uvěřit, totálně, až k hranici pomatení mysli. A její neschopnost uvěřit se zračila i v očích hubeného pomocníka, ke kterému náhle z nevysvětlitelných důvodů upírala prosebný zrak. I on byl zřejmě ohromen a opětoval její údiv pohledem široce otevřených očí s překvapeným výrazem, jako by chtěl říct: Já tomu taky nerozumím.
„Nenuťte mě volit," šeptala v úpěnlivé prosbě. „To přece nemůžu."
„Tak je tam pošlete obě," řekl doktor pomocníkovi, „nach links."
„Mami!" a už slyšela Evin tichý, ale sílící pláč, protože právě v tom okamžiku dítě od sebe odstrčila a s podivně neohrabaným pohybem se na vycementované rampě zvedla. „Vezměte si tu menší!" vykřikla. „Vezměte si tu malou!"
A v té chvíli vzal doktorův pomocník Evu šetrně za ručičku – na jeho ohleduplnost se Sophie marně snažila zapomenout – a odváděl ji do čekající legie zatracených. Věčně si vybavovala ten matný obrázek, jak se to dítě zoufale prosebnými zraky stále a stále otáčí. Ale jelikož ji pak téměř oslepila záplava slaných slzí, přec jen byla ušetřena a výraz v Evině obličeji nerozeznávala, za což byla vděčná. Protože v tom nejsmutnějším koutě svého upřímného srdce naprosto jistě věřila, že to by nesnesla, protože už tak byla téměř šílená, když viděla, jak jí ta malá postavička navždy mizí z očí.
„Držela pořád toho svého medvídka – a svoji flétnu," dodala Sophie na závěr. „Celá ta léta jsem nebyla s to tahle slova přenést přes srdce. Vyslovit je, v jakémkoli jazyce."

Otázky k textu

1. Proč se Sophie rozhodla obětovat holčičku?
2. Jakou kompozici zvolil autor?
3. Proč autor v ukázce použil německé věty? Rozumíte jim?
4. Jak končí tato kniha?
5. Zdůvodněte pravopis **ů, u** u slov v textu.

Německá literatura

Erich Maria Remarque
- viz str. 518

Dílo:
Jiskra života – líčí osud vězně nacistického koncentračního tábora.
Noc v Lisabonu – je obraz ze života psanců, štvaných fašismem na hranici sebevraždy, zoufalství a rezignace, ale i k boji za obranu nejzákladnějších práv člověka. Vypravěč chce odplout lodí do Ameriky, ale nemá peníze, ty mu slíbí Josef Baumann, pokud si vyslechne jeho příběh. Josef utekl z Německa v roce 1933 po krátkém pobytu v koncentračním táboře, kam ho dostal bratr jeho ženy Georg, který byl členem nacistické strany. Josef žil několik let ve Francii, ale s falešným pasem se vydal pro svoji ženu a utíkají spolu do Švýcarska, posléze se přesouvají do Francie. Vypukla však válka a Němci jsou ve Francii internováni v táborech, když se blížila porážka Francie, Josef utekl a dostal se do Helenina tábora, kde přesvědčil velitele, aby Helenu propustil. Josef byl zatčen a mučen, získal žiletku a cestou do koncentračního tábora zabil Georga, který ho tam vezl. S jeho doklady se Josefovi a Heleně podařilo dojet do Španělska a pak Portugalska, kde dostali vstupní vízum do Ameriky. Helena však byla nemocná a lékaři jí nedávali šanci na přežití. Když se měli připravovat na odjezd, Helena se otrávila a Josef se chtěl vrátit do cizinecké legie pomstít smrt své ženy a proto nabídl vypravěči pas i lístky do Ameriky. Ten tam s jeho ženou odjel, ale ona ho opustila s Američanem, který sehnal víza pro Josefa a jeho ženu.
Miluj bližního svého – osudy německých emigrantů za druhé světové války.
Čas žít, čas umírat – zachycuje osudy německého vojáka na východní frontě a ovzduší v bombardovaných německých městech za druhé světové války.
Vítězný oblouk – děj románu se odehrává v Paříži před druhou světovou válkou, hlavním hrdinou je německý chirurg Ravic, který utekl do Paříže před fašismem. Žije zde ilegálně a pracuje na místní klinice, kde potkává Joan, které umírá přítel. Pomáhá jí a zamilují se do sebe. Potkává Haakeho, který ho vyslýchal a mučil, později ho zabil a ulevilo se mu. V závěru knihy Joan umírá, blíží se válka a Ravic i s dalšími ilegálními uprchlíky jsou zatčeni policií.

Ukázka

Čas žít, čas umírat

Nálet přišel v poledne. Byl oblačný, teplý den, plný růstu a vláhy. Oblaka visela nízko a plameny výbuchů sršely proti nim, jako by je země vrhala zpátky proti neviditelnému protivníku, aby ho strhla jeho vlastními zbraněmi dolů do vírů ohně a zkázy.

Byla to hodina polední přestávky a nejčilejšího ruchu. Graebera poslala protiletecká hlídka do nejbližšího krytu. Graeber si myslel, že to bude jenom poplach; když však zaslechl první detonace, začal se tlačit davem dopředu, až se dostal blízko k východu. Ve chvíli, kdy se dveře ještě jednou otevřely, vyběhl ven.
„Zpátky!“ zařvala hlídka venku. „Nikdo nesmí být na ulici! Jen protiletecké hlídky!“
„Patřím k protiletecké hlídce!“
Běžel k továrně. Nevěděl, jestli Alžbětu najde, zato věděl, že továrny byly hlavním cílem náletů, a chtěl se aspoň pokusit, aby ji dostal ven.

Zahnul za jeden roh. Před ním se na konci ulice pomalu zdvihl do výše dům. Ve vzduchu se rozletěl na kusy, které se od sebe oddělily a v tom strašlivém hřmění padaly bez vlastního hluku, neslyšně a rozvážně. Graeber padl do odtokové stružky, paže si tiskl k uším.

Tlaková vlna druhého výbuchu ho popadla jako ruka obra a mrštila jím o několik metrů zpět. Kolem něho se řítily kameny jako příval deště. I ony padaly neslyšně v té vřavě. Zdvihl se, potácel se, prudce potřásal hlavou, tahal se za uši a tloukl se do čela, aby se vzpamatoval. Během okamžiku se ulice před ním proměnila v bouři plamenů. Nemohl projít a obrátil se.

Proti němu se řítili lidé s otevřenými ústy, s děsem v očích. Křičeli, ale nemohl je slyšet. Proběhli kolem něho jako splašené hejno hluchoněmých. Za nimi běžel muž s dřevěnou nohou, v rukou držel velké kukačky, jejichž závaží poskakovalo po dláždění. Za ním přikrčeně uháněl ovčácký pes. Na jednom nároží stála pětiletá holčička. Křečovitě k sobě tiskla kojence. Graeber se zastavil. „Utíkej do nejbližšího krytu!“ vykřikl. „Kde máš rodiče? Proč tě tu nechají takhle stát?“

Holčička nevzhlédla. Hlavu měla skloněnou a tiskla se ke zdi. Graeber najednou zahlédl muže z protiletecké hlídky, který na něho neslyšně křičel. Graeber volal odpověď a neslyšel se. Muž křičel neslyšně dál a dával mu znamení. Graeber mávl rukou a ukázal na obě děti. Byla to přízračná pantomima. Muž se ho pokusil zadržet jednou rukou, druhou natahoval po dětech. Graeber se mu vytrhl. V zběsilém hřmění měl na okamžik pocit, jako by byl bez tíže a mohl dělat nesmírné skoky, a vzápětí na to si připadal, že je jak z měkkého olova a že ho obrovitá kladiva roztloukají na placku.

Nad hlavou mu proletěla skříň s otevřenými dveřmi jako neobratný předpotopní pták. Mocný závan vzduchu ho popadl a zavířil s ním, ze země vyletěly plameny, pronikavá žluť smazala nebe, vzplanula od ještě intenzívnější běli a zase se zřítila dolů jako průtrž. Graeber dýchal oheň, plíce měl jako spálené, zhroutil se, zaryl hlavu mezi paže, zadržel dech, až se mu z toho hlava málem rozskočila, potom vzhlédl. Do uslzených a štípajících očí mu pomalu vplul obraz, rozvlnil se a pak se ustálil: rozervaná, skvrnitá zeď zamáčknutá na schodiště, a na schodišti tělo pětileté holčičky, nabodnuté na rozštípané schody; krátká kostkovaná sukýnka ohrnutá, nožky roztažené a nahé, ruce rozpřažené jak na kříži, hruď propíchnutá tyčí ze železné mříže, jejíž hlavice čněla daleko z dívčích zad – stranou vedle ní muž

z protiletecké hlídky, jako by měl daleko víc kloubů než za živa, bez hlavy, měkký jako hadr a už jen málo krvácející, přelomený v pase, nohy přes ramena jako hadí muž. Kojence nebylo nikde vidět. Muselo ho to odmrštit někam jinam v té smršti, která se teď vracela, žhavá a planoucí, ženoucí před sebou oheň ve zpětném sání. Graeber slyšel, jak někdo vedle něho řve: „Svině! Svině! Proklaté svině!“ a třeštil oči do nebe a ohlédl se a viděl, že to křičí sám.

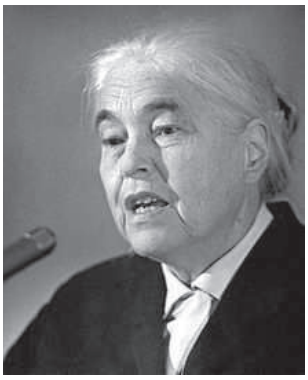
Vyskočil a běžel dál. Nevěděl, jak se dostal na náměstí, kde stála továrna. Vypadala nepoškozená, jen na pravé straně byl čerstvý trychtýř. Nízké šedé budovy nebyly nikde zasaženy. Protiletecká hlídka ho zadržela. „Mám tam ženu!“ křičel Graeber. „Pusťte mě dovnitř!“

Otázky k textu

1. Kdo je vypravěčem příběhu, jak tuto formu nazýváme?
2. V čem tkví autorova poutavost při vypravování?
3. Charakterizujte jazykový styl a kompozici.
4. Vyhledejte v druhé půli textu přirovnání a vytvořte další, originální.
5. Vyhledejte v textu vulgarismy, jakou roli zde mají?

Anna Seghersová (1900 – 1983)

Pocházela z rodiny židovského obchodníka se starožitnostmi, vystudovala dějiny umění. V roce 1925 se provdala za maďarského sociologa, s nímž měla syna a dceru. Původně žila v Berlíně, po nástupu fašismu byla zadržena, ale podařilo se jí přes Švýcarsko utéct do Paříže. Její knihy byly v Německu zakázány a páleny. Po dobytí Francie byl její muž zatčen ona se přestěhovala do Marseille, kde bojovala o jeho propuštění a chtěla emigrovat. To se jí podařilo v roce 1941 a utíká do Mexika, kde napsala i svůj nejslavnější román Sedmý kříž.

V roce 1947 se vrátila do Německa do Berlína. Svého manžela přežila o pět let.

Dílo:
Sedmý kříž – antifašistický román, z koncentračního tábora uprchne 7 vězňů, 6 je dopadeno, velitel je dá pověsit na platany upravené kříže, 1 zůstává prázdný = symbol odhodlání k boji proti fašismu, symbol možnosti útěku a svobody pro ostatní vězně. Autorka užívá magického čísla 7 - metaforický název - představa Kristova utrpení – 7. kapitola - 7 dní útěku = 7 dní stvoření světa, 6 vězňů na křížích = paralela biblického ukřižování.

Ukázka

Sedmý kříž

Georg Heisler je zraněný na ruce při útěku, hledá ošetření v blízkém městě, to pro něho je určený sedmý kříž.

Parami podzimního jitra již pronikala protější fronta domů. Georg kráčel dále a dále spletí ulic, které obvíjely jako příze náměstí, na kterém též posléze zase skončil. Georg spatřil štít: Dr. Herbert Löwenstein. To by mohl být člověk, který mi pomůže, myslil si. Stoupal po schodech nahoru.

Po několika měsících první obyčejné schodiště. Lekal se vrzání podlahy, jako by šel krást. I tady voní káva. Za dveřmi bytů začíná obyčejný den zíváním, buzením dětí a mletím kávy.

Když vstoupil do čekárny, rozhostilo se na okamžik ticho. Všichni naň hleděli. Dvě skupiny pacientů. Na pohovce u okna žena, dítě a mladý muž v plášti do deště – u stolu starý sedlák a starší člověk z města s hochem, a teď ještě Georg. Sedlák pokračoval: „Teď tu jsem po páté. Také mi nepomohl, ale cítím jakési ulehčení. Jen vytrvat, dokud se náš Martin nevrátí z vojny a neožení se.“ Z jeho monotónního hlasu zněla bolest, kterou mu mluvení způsobovalo. Ale on ji byl zřejmě ochoten nést už jen pro požitek, že se s ní někomu může svěřit. Dodal: „A co vy?“ „Vždyť já tu nejsem kvůli sobě,“ řekl druhý suše, „nýbrž taky kvůli klukovi. Je to jediné dítě mé jediné sestry. Otec dítěte jí zakázal jít k Löwensteinovi. Tak jsem jí sem kluka přivedl já.“ Stařec řekl (svíral si rukama břicho, které asi bylo sídlem jeho bolesti): „Jako by nebyli jiní lékaři.“ Druhý řekl lhostejně: „Vždyť tu jste také.“ „Já? Ale já už také byl u všech ostatních, u doktora Schmidta, u doktora Wagenseila, u doktora Resingera, u doktora Hartlauba.“ Náhle se obrátil na Georga: „Pročpak jste tu vy?“ „Kvůli ruce.“ – „Tohle přece není lékař na ruce, ten je přece pro vnitřnosti.“ „Já vedle toho odnesl i uvnitř něco.“ „Automobilová nehoda?“ Dveře čekárny se otevřely. Stařec se opřel o stůl a o Georgovo rámě, zmožen bolestí. Georga nenaplňoval jen strach, nýbrž i nepotlačitelná bázeň dítěte, kterou kdysi jako hoch zažil v čekárnách, když býval tak velký jako tuten pobledlý hoch. Jako tehdy si i teď neustále hrál s třásněmi čalouněného opěradla.

Zvonek u dveří do chodby zazněl. Georg sebou trhl. Vstoupil však jen další pacient, nedospělé snědé děvče, které přešlo kolem stolu.

Posléze stál před lékařem. Zeptal se ho na jméno, adresu, zaměstnání. Udal mu cosi. Stěny se mu již kymácely, klouzal do bílé propasti ze skla a niklu, do naprosto čistotné propasti. Jak se do ní vezl, upozornil ho kdosi na lékařovu rasovou příslušnost. Zápach, který mu připomínal dozvuky všech výslechů, když člověka najódovali a zavazovali. „Sedněte si,“ řekl lékař.

Tento pacient dělal hned ve dveřích pranepříznivý dojem. Znal příznaky: žádné zející rány, žádné vředy, jemné, nepatrné stíny nad očima a pod nimi – u tohoto muže již přecházely do husté černi. Co mu asi je? Zvykl si zatím již na pacienty, kteří k němu spěchali buď časně zrána, aby to sousedé nepozorovali, nebo v posledním okamžiku, jak se dříve spěchalo za čarodějnicemi. Snímal hadr, který sloužil za obvaz. Nehoda? Ano. Přes silný zájem, který v něm hned každá rána a každá nemoc vyvolala, poněvadž byl lékařem tělem i duší, cítil zase, už jen při pohledu na muže stísněnost, a to ještě silnější než předtím. Jakýpak to byl obvaz? Podšívka z kabátu. Svinoval ho zcela pomalu. Co to bylo vůbec za člověka? Je starý? Mladý? Jeho stísněnost rostla, svírala mu hrdlo, jako by mu smrt za těch devatenáct let, co léčil nemocné, nebyla stála ještě nikdy tak nablízku jako teď.

Hleděl na ruku, která tu teď před ním ležela odkryta. Byla jistě zle zřízená, avšak ne natolik, aby ospravedlňovala příznaky na čele a kolem očí muže, - odkud pramenila jeho naprostá vyčerpanost? Přišel kvůli ruce. Byl jistě stižen ještě jinou nemocí, o které možná sám nevěděl. Teď se mu musely vyjmout úlomky skla. Muž musel dostat injekci, jinak se mu svalí. Muž udal, že je zámečníkem v autodílně. „Za čtrnáct dní jste zase schopen práce," řekl. Muž na to ani nehlesl. Vydrží injekci? Avšak ani se srdcem tohoto muže to není zcela v pořádku. Co mu tedy schází? Proč vlastně neposlechl hlasu, který ho nutkal, aby vypátral mužovu nemoc?

Proč tento muž neběžel hned po úrazu do nejbližší nemocnice? To svinstvo bylo přece v ráně přinejmenším již přes noc. Chtěl se ho zeptat, i proto, aby odvedl pozornost muže od ruky, až se teď přiblíží s pinzetou. Avšak mužův pohled jej zarazil. Znehybněl. Prohlédl si bedlivě ránu, pak krátce mužův obličej, jeho kazajku, celou postavu. Muž poněkud zkřivil ústa a pohlédl naň úkosem, avšak upřeně.

Lékař se pomalu odvracel, přičemž sám cítil, jak celý zbledl. A jak se sám zhlédl v zrcadle nad umývadlem, poznal, že už i na jeho vlastním obličeji se rozhostily tmavé stíny. Zavřel oči. Namydlil si ruce, myl se s nekonečnou pomalostí a nechal téci vodu. Mám ženu a děti. Proč ten člověk přichází ke mně? Musel se při každém zazvonění třást strachy. A jak mě den co den pronásledují.

Georg pohlédl na lékařova bílá záda. Myslil si: Přece nejsem sám.

Lékař nastavil ruce proudu vody tak, že stříkala na všecky strany. Nedá se už vydržet, jak mě pronásledují. Teď ještě tohle k tomu. To přece vůbec není možné, aby člověka takhle trýznili.

Zatímco voda prýštila jako pramen, myslil si Georg se staženým obočím: Vždyť nejste sám.

Tu zarazil lékař vodu, osušil si ruce čistým ručníkem. Cítil poprvé chloroform tak, jak ho jindy cítili jen jeho pacienti – proč ten člověk přišel právě ke mně? Právě ke mně? Proč?

Otočil znovu kohoutkem. Pak se myl podruhé. Do toho ti vůbec nic není. K tobě do ordinace přišla pouze ruka, nemocná ruka. Zda vyčnívá z rukávu lotra nebo zpod křídla archanděla, to ti může být naprosto jedno. Zarazil opět vodu a osušil si ruce. Pak si připravil stříkačku. Když vyhrnul Georgovi rukáv, poznal, že nemá pod kazajkou košili. Do toho mi nic není, řekl si. Mně jde jen o ruku.

Georg vstrčil svou ovázanou ruku za kazajku a řekl: „Srdečný dík." Lékař se ho chtěl zeptat na zaplacení, ale ten muž poděkoval takovým tónem, jako by byl ošetřen zdarma. I když při odcházení vrávoral, zdálo se teď lékaři přece jen, že ruka byla hlavním zdrojem jeho onemocnění. Když Georg sestupoval po schodech, postavil se mu v přízemí do cesty mužíček bez kabátu: „Přicházíte z druhého poschodí?"

Georg zalhal rychle, poněvadž nebyl čas přemýšlet, zda je lépe říci pravdu či lež: „Z třetího.“ – „Ach tak,“ řekl mužíček, který byl domovníkem, „já myslil, že od Löwensteina.“

Když Georg přišel na ulici, spatřil o dva domy dále sedět starého sedláka z čekárny. Zíral na tržiště. Mlha již vystoupla. Podzimní světlo se lesklo na plachtách bud, jež tu vyrostly jako houby. Všechno to ovoce a ta zelenina tu byla rozložena lákavě a prostě jako v obyčejných, poněkud udržovaných záhonech. Proto také měl člověk dojem, že selky přivezly s sebou na trh celé lány svých polí a zahrad. Kde jen byl chrám? Zmizel úplně za domy o třech a čtyřech patrech, za plachtami a koňmi, za vozy a ženami. Teprve když Georg zvrátil hlavu tak, že mu spočívala na týle, viděl nejvyšší věž, zlatou kštici, za kterou by bylo možno vytáhnout město vzhůru. Jak popošel o několik kroků, kolem sedláka, který hleděl upřeně za ním, viděl vysoko nad střechami, jak svatý Martin na koni stříhá svůj plášť. Georg se vmáčkl do nejhustší tlačenice. Všecka jablka, všecky hrozny a květáky mu tančily před očima. Nejdříve ho popadla taková chtivost, že by byl nejraději vnořil svůj obličej do vyloženého zboží a prostě se do něho zakousl. Zůstala z ní jen nevolnost. Dostával se teď do stavu, který byl pro něj nejnebezpečnější. Potáceje se vyčerpáním, příliš sláb, aby mohl přemýšlet, vrávoral mezi boudami sem a tam. Konečně se dostal až k boudám s rybami. Opřen o sloup s návěštími, přihlížel obchodníkovi, jak kuchá ohromného kapra a jak ho zbavuje šupin. Zabalil ho do kusu novin a dal ho jakési slečně. Pak svou naběračkou vylovil z kádě malé rybky, vnořil rychle nůž do každé z nich a hodil jich hrst na váhu. Georgii se to ošklivilo, ale nemohl odtrhnout zrak.

Onen starý sedlák z čekárny hleděl ze svého schodu tupě za Georgem tak dlouho, až se mu ztratil z očí. Chvilku ještě pozoroval lidi, jak pobíhají v podzimním slunci sem a tam. Bolest mu zahalila celé tržiště stínem. Jeho trup se kymácel ze strany na stranu. Za to ten lump ode mne vzal deset marek, myslil si, ani o fenik méně než Reisinger. Na Reisingera si člověk nemůže troufnout. Na toho žida však pošle svého syna. Opřel se o hůl a těžce vstal. Vlekl se přes náměstí do automatu. Když vyhlédl oknem, spatřil zase Georga, jak se svou čerstvě ovázanou rukou stojí opřen o návěštní sloup. Díval se naň tak dlouho, dokud Georg neotočil hlavu směrem k oknu. Měl divný pocit. Nerozeznával sice ze svého místa nikoho za oknem, ale přesto se odpoutal a dal se kolem bud s rybami na cestu k Rýnu.

Otázky k textu

1. Přibližte postavu lékaře.
2. Jaká je lékařská etika, a jak ji dodržel ošetřující lékař?
3. Jakým způsobem může Georg lékaře ohrozit, doložte jiným literárním příkladem.
4. Vyhledejte prvky charakteristiky.
5. Z kolika pohledů zúčastněných osob je poskládána ukázka, doložte na ukázce.

Lion Feuchtwanger (1884 – 1958)

Lion Feuchtwanger na poštovní známce NDR

Byl německý židovský romanopisec, dramatik, kritik a překladatel, vystudoval germanistiku, antropologii a filozofii, často cestoval do Itálie a Francie. Vydával vlastní časopis a psal kritiky pro časopisy. V roce 1912 se oženil a za dva roky byl internován do Tunisu, uprchl do Mnichova, překládal indická, španělská a řecká dramata. Po nástupu fašismu uprchl do Francie. Patřil k nejaktivnějším účastníkům antifašistických hnutí. Od roku 1941 žil v Kalifornii.

Dílo:
Čekárna - trilogie zachycující vznik, vzestup a dočasné vítězství německého fašismu, třetí díl se jmenuje Vyhnanství, hlavní hrdina je hudební skladatel, který opustil nacistické Německo, protože v této atmosféře hrůzy nemohl tvořit. I v Paříži měl Sept Trautwein těžký život. Je zde zachycena spousta postav emigrantů, Francouzů a nacistů, únos redaktora Pařížských novin do nacistického žaláře, boj za jeho osvobození. Autor čerpal z vlastních zkušeností.
Falešný Nero - historická paralela na události ve fašistickém Německu.
Žid Süss - jeho první román získal svému autorovi slávu. Vypráví o židovském finančníkovi, který dosáhl nejvyššího postavení ve společnosti, nakonec je ale kvůli závisti ostatních popraven.
Ošklivá vévodkyně - historický román.
Lišky na vinici
Židovka z Toleda – zachycuje španělský středověk.
Ošklivá věvodkyně

Ukázka

Vyhnanství

Zatímco Anna vykládá dál, znovu mu proběhne hlavou motiv, který jej prve napadl, oněch několik taktů, které vyjadřují strašný bolestný křik vracejících se

poražených Peršanů. Zároveň však poslouchá Annin hlas. Je to klidný, příjemný hlas, velmi jej miluje. Méně ho zajímá, co tento hlas říká. Ubohá Anna! Jistě by s ním raději mluvila o jeho hudbě; v Německu byla jeho hudby plná. Ví ovšem právě tak dobře jako on, že rozhlas je jen náhražkou. Ale nemá prostě kdy hovořit s ním o věcech, které jsou pro ni vnitřně důležité jako pro něho. Všechny starosti malého všedního života leží na ní; není divu, jestliže jí tím ústa přetékají. Přitom je to jen monolog, Sept ničemu z těchto věcí nerozumí. Ostatně i když tyto malé věci vypadají spletitě, nakonec se vyřeší samy, jen když člověk vydrží dost dlouho čekat. Pravda, Trautwein je v Paříži neznám a nemá mnoho možností, žijí jen tak z ruky do úst a je zlé, že se Anna musí den co den dřít u nedůtklivého doktora Wohlgemutha, aby přivydělala několik set franků. Byl to ovšem hezký, pohodlný dům, který musili v Mnichově opustit, příjemnější než ty dva ponuré pokoje v hotelu Aranjuez, kde nyní bydlí s Annou a se svým chlapcem. Ale jsou pospolu, všichni tři, a jsou zdrávi. Má svou hudbu v Paříži stejně jako v Mnichově, má také svůj psací stůl, dokonce i klavír, může pracovat. Kdyby mohl chodit podél Isary místo po nábřežích Seiny, to by mu bylo pochopitelně milejší, zvlášť když má v hlavě nějaký závažný motiv; ale koneckonců napadne člověka leccos i u Seiny a mohl si vzít s sebou také svého nejlepšího, nejzasvěcenějšího posluchače: Annu.

Kromě toho má svou politiku. Sept Trautwein je celou svou povahou člověk nepolitický, je to veskrze hudebník. Ale události mu tvrdým názorným poučením ukázaly, že hudbu nelze dělat bez politiky. Útoky, které byly proti němu vedeny za posledních let v Německu, protože se zasazoval o reformu hudební výchovy, obtíže, které mu dělali, když přednášel na mnichovské hudební akademii ‚své kulturně bolševické teorie', to vše mu ukázalo, jak úzce je umění spjato s politikou. Dobrá hudba a špatná politika se nesnášejí, to už pro něho není jen názor, to se stalo částí jeho bytosti. Nedovede si již představit Händela, Beethovena a ani Wagnera jinak než jako revolucionáře; musili dělat politiku jako hudebníci, ze svého základního hudebnického postoje. Nelze před politikou uhýbat, nemá-li trpět samo umění. Buď jak buď, jeho hudba musí mít čistý vzduch, má-li znít. A není-li vzduch čistý, pak je nutno si jej zjednat. Jak ho to skličovalo v posledních letech v Německu, když se jako profesor státní akademie, jako úředník nesměl vzepřít proti vzmáhajícímu se barbarství z celého srdce tak, jak by byl chtěl. Zde má alespoň tuto svobodu.

Otázky k textu

1. Přibližte Septův život v Paříži a srovnejte ho se životem v Mnichově.
2. Vyhledejte v textu číslovky a určete jejich druh.
3. Který z předchozích autorů psal také o hudebníkovi? Uveďte autora, název a zařaďte do období.
4. O jaké svobodě v závěru ukázky autor mluví?
5. Zdůvodněte pravopis podtrženého výrazu.

Francouzská literatura

Robert Merle (1908 – 2004)

Byl romanopisec, dramatik, literární historik, překladatel a profesor americké a anglické literatury. Narodil se v Alžíru jako syn francouzského důstojníka, po první světové válce se jeho rodina přestěhovala do Francie. Vystudoval anglistiku a filozofii, učil a překládal. Za druhé světové války se zúčastnil bojů a padl do zajetí.

Psal utopické, sci-fi, sociální, válečné i politické romány, zabýval se rasismem, zlem, fanatismem a zkoumal i lidskou psychiku. Byl třikrát ženatý a měl šest dětí. Selhalo mu srdce v 95 letech.

Dílo:
Smrt je mým řemeslem - psychologická studie „vrozeného“ nacisty Rudolfa Langa, velitele koncentračního tábora v Osvětimi. Merle hledá odpovědi na otázky, jak se může stát tím, kdo chladně, bez sebemenší výčitky organizuje masové vraždy a odmítá za ně jakoukoli odpovědnost.
Malevil – sci-fi.
Muži pod ochranou

Ukázka

Smrt je mým řemeslem

V Norimberku mě v cele přišla navštívit spousta lidí, především jeden americký podplukovník. Byl velký, celý růžový, s porculánovýma očima a bílými vlasy. Chtěl vědět, co si myslím o nějakém článku, který o mně vyšel v americkém tisku a on mi ho přeložil. Psalo se tam, že „jsem se narodil zároveň se stoletím a že jsem fakticky symbolem násilí a fanatismu, které vyprodukovaly německé dějiny uplynulého půl století“.

Dodal jsem: „…a bídy, pane oberst.“
Prudce se ohradil: „Neříkejte mi pane oberst!“
Chvíli mě důkladně pozoroval a pak pokračoval s důrazem na slově vy. „Zažil jste bídu?“
Podíval jsem se na něho. Byl růžový a vymydlený jako dobře ošetřené mimino. Bylo mi jasné, že nemá ani ponětí o světě, v němž jsem žil.
Odpověděl jsem: „Jistě. A dost velkou.“

Pokračoval s vážnou tváří: „To není omluva.“
„Nepotřebuji omluvy. Plnil jsem rozkazy.“
Zavrtěl hlavou a pronesl vážným hlasem plným starostí: „Jak vysvětlíte, že jste došel až tak daleko?“
Zamyslel jsem se a řekl: „Byl jsem vybrán pro své organizační schopnosti.“
Upřeně se na mě podíval, měl oči modré jako oči panenky, zavrtěl hlavou a řekl: „Nepochopil jste mou otázku.“
A potom pokračoval: „Jste ještě stále tak pevně přesvědčen, že bylo nutné vyhladit židy?“
„Ne. Už o tom nejsem přesvědčen.“
„Proč?“
„Protože Himmler spáchal sebevraždu.“
Velice se podivil a já pokračoval: „To dokazuje, že nebyl opravdovým šéfem. A když nebyl skutečným šéfem, mohl mi velice snadno lhát, když mi vysvětloval, že vyhlazení židů je nezbytné.“
Odpověděl mi: „Mám tomu rozumět tak, že kdyby se to znovu opakovalo, vy byste to už nedělal?“
Rychle jsem odpověděl: „Dělal bych to, kdybych k tomu dostal rozkaz.“
Dlouho na mě hleděl, růžová pleť mu náhle zrudla a pln pobouření se zeptal: „Jednal byste proti svému svědomí!“
Postavil jsem se do pozoru a díval se přímo před sebe: „Promiňte, zřejmě asi nechápete moje stanovisko. Nemám právo zabývat se tím, co si myslím. Mou povinností je poslouchat.“
Vykřikl: „Ale ne tak strašné rozkazy…! Jak jste mohl…! To je obludné… Ty děti. Ty ženy… Je vůbec možné, že jste nic necítil?“
S únavou jsem odpověděl: „Tuto otázku mi kladou neustále.“
„No a co obvykle odpovídáte?“
„To se dá těžko vysvětlit. Zpočátku jsem měl nepříjemný pocit, ale ten se postupně docela ztratil. Myslím, že to bylo nutné. Jinak bych nemohl pokračovat. Pochopte mě, bral jsem židy jenom jako jednotky, ale nikdy ne jako lidské bytosti. Soustředil jsem se na technickou stránku svého úkolu.“
A po chvilce jsem dodal: „Tak jako letec, který shazuje na město bomby.“
Prohlásil rozzlobeně: „Jeden letec nikdy nevyhladil celý národ.“
Zamyslel jsem se krátce nad jeho poznámkou a odpověděl jsem: „Udělal by to, kdyby to bylo proveditelné a kdyby k tomu dostal rozkaz.“
Pokrčil rameny, jako by takovou možnost od sebe odstrkoval, a pokračoval: „Vy tedy nemáte žádné výčitky svědomí?“
Řekl jsem jasně: „Nemám důvod k výčitkám svědomí. Vyhlazování možná byl omyl, ale já jsem je nenařídil.“
Zavrtěl hlavou: „Tak jsem to nemyslel… Snad se vám od vašeho zatčení někdy stalo, že jste myslel na ty tisíce ubohých lidí, které jste poslal na smrt?“
„Ano. Někdy.“
„A co cítíte, když na to myslíte?“
„Nic zvláštního.“
Upřel na mě své modré oči s takovou úporností, že to bylo až protivné, znovu zakroutil hlavou a řekl tiše se zvláštní směsí lítosti i hrůzy: „Ztratil jste i tu poslední špetku lidskosti.“
Potom se ke mně otočil zády a odešel. Ulevilo se mi, že odchází. Takové návštěvy a řeči mě velice unavovaly a považoval jsem je za zbytečné.

Otázky k textu

1. Charakterizujte hlavní postavu z ukázky.
2. Proč hlavní hrdina odmítal zodpovědnost za smrt lidí, na kterou je poslal, jaká je jeho argumentace?
3. Vyhledejte jméno reálné postavy z válečné historie a uveďte k ní fakta.
4. Které koncentrační tábory znáte, zařaďte je do zemí, kde se nacházely.
5. Vyhledejte slova cizího původu a určete, ze kterého jazyka pocházejí?

Antonie de Saint Exupéry (1900 – 1944)

Byl letec, spisovatel, filozof a humanista. Jeho otec byl hrabě, který měl dva syny a dvě dcery, Antoine se narodil jako třetí dítě, měl šťastné dětství, které trávil jak na zámku u babičky, tak na zámku u tety. Psal již v dětství básně a obdivoval piloty, později studoval s bratrem ve Švýcarsku, kde Antoine odmaturoval. Studoval na námořní akademii v Paříži, ale u zkoušek neuspěl a zapsal se na architekturu.

V roce 1921 nastoupil k letectvu a usiloval o výcvik pilota. O dva roky později byl těžce zraněn při nehodě a po uzdravení nastoupil k letecké společnosti v Toulouse. 13 měsíců prožil v Africe, pak byl vyslán do Buenos Aires. Za druhé světové války se stal válečným pilotem a z jedné akce se nevrátil, vedly se spekulace o jeho smrti. V roce 2000 byly nalezeny trosky jeho letadla poblíž Marseille. Dle válečných záznamů v ten den k žádnému boji nedošlo, předpokládá se, že letadlo havarovalo z důvodu technických problémů, nedostatku paliva nebo pilotovy indispozice.

Dílo:
Válečný pilot - autobiografický popis průzkumného letu nad německými liniemi roku 1940.
Noční let - letecký román.
Malý princ - proklamace nutnosti přátelství a odpovědnosti, projev víry v člověka a jeho velikosti, rozdílný pohled na svět: dítě x dospělý, je to filozofická pohádka s výraznou symbolikou.

Ukázka

Noční let

Z Patagonie letí v noci poštovní letadlo do Buenos Aires. Na cestě ho zastihne bouře a přeruší jeho spojení se světem.

Stoupal a odchylky se mu lépe vyrovnávaly dík orientačním bodům, jež mu skýtaly hvězdy. Jejich bledý magnet ho přitahoval. Tak dlouho se plahočil a štval za jediným světélkem, že by teď neztratil ani sebeslabší zákmit. I zásvit z hospody by byl pro něho bohatstvím a byl by až do smrti kroužil kolem takového znamení, jak po něm lačnil. A tady stoupal k lánům světla.

Nabíral pozvolna ve spirále výšku v té studni, jež se nad ním otevřela a pod ním opět zavírala. A mraky ztrácely svou tmavou bahnitost, jak stoupal výš, letěly proti němu jako vlny stále čistší a bělejší. Fabien se vynořil.

Jeho překvapení bylo úžasné. Jas byl tak silný, že ho oslňoval. Musel na několik vteřin zavřít oči. Nikdy by nebyl věřil, že mraky v noci mohou oslňovat. Ale měsíc v úplňku a všechna souhvězdí je proměnily v zářící vlny.

V téže vteřině, kdy se letadlo vynořilo, octlo se náhle v klidu, který vypadal neuvěřitelně. Ani jediný nápor je nevychyloval. Jako bárka, která se přenese přes hráz, vstoupilo do chráněných vod. Bylo zajato v neznámé končině, skryté jako zátoka blažených ostrovů. Bouře pod ním tvořila jiný svět, hluboký tři tisíce metrů, zmítaný nápory vichru, vodními smrštěmi, blesky, ale ke hvězdám obracela křišťálově sněžnou tvář.

Fabienovi se zdálo, že vlétl do podivné rajské říše, neboť všechno se náhle rozzářilo, jeho ruce, šaty, křídla. A světlo nesplývalo z hvězd, ale linulo se pod ním, kolem něho a těch bílých spoust.

Mraky pod ním odrážely všechnu sněhovou bělost, kterou přijímaly od měsíce. I ty napravo a nalevo, vysoké jako věže. Proudilo tady mléčné světlo a posádka se v něm koupala. Když se Fabien otočil, viděl, že se navigátor usmívá.

„To už je lepší!“ křičel.

Ale hlas se ztrácel v hluku letu, jen úsměvům bylo rozumět.

„Já jsem se úplně zbláznil, že se usmívám,“ myslel si Fabien. „Vždyť jsme ztraceni.“

A přece tisíc temných paží uvolnilo sevření. Rozvázaly mu pouta jako vězni, kterého nechají, aby se procházel chvíli sám mezi květy.

„Příliš krásné,“ říkal si Fabien. Bloudil mezi hvězdami nakupenými hustě jako poklad ve světě, kde nežilo nic jiného než on, Fabien, a jeho kamarád. Byli podobni oněm zlodějům z báječných měst, zazděných v klenotnici, z níž už nenajdou cestu ven. Bloudí uprostřed ledových drahokamů nekonečně bohatí, ale odsouzení.

…

Jeden z radistů v Commodoro Rivadavia, letiště v Patagonii, učinil náhle prudký pohyb a všichni, kdo bezmocně bděli na stanici, se kolem něho shlukli a sklonili se blíž.

Skláněli se nad panensky bílým, ostře osvětleným papírem. Radistova ruka ještě váhala a tužka se komíhala. Radistova ruka držela ještě písmena v zajetí, ale prsty se mu už chvěly.

„Bouřky?“

Radista přikývl hlavou. Jejich praskot mu zabraňoval porozumět.

Pak zaznamenal několi nerozluštitelných značek. Pak slova. Pak se jim podařilo sestavit text:

„Uzavřeni ve třech tisících osmi stech nad bouří. Zahnáni nad moře. Letíme přímo na západ do vnitrozemí. Pod námi vše ucpáno. Nevidíme, jestli letíme stále nad mořem. Sdělte, zda bouře sahá do vnitrozemí.“

Kvůli bouřkám bylo nutno vytvořit řetěz od stanice k stanici, aby tato zpráva došla do Buenos Aires. Poselství postupovalo nocí jako oheň zapalovaný od věže k věži.

Buenos Aires dalo odpovědět:

„Všeobecná bouře ve vnitrozemí. Kolik vám zbývá benzínu?“

„Na půl hodiny.“

A tato věta se nesla od bdící stráže k stráži až do Buenos Aires. Posádka byla odsouzena. Než uplyne třicet minut, pohrouží se do cyklónu, který s ní smýkne o zem.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v ukázce odbornou terminologii.
2. Jakou atmosféru vytváří místo děje?
3. Jaký osud zřejmě čeká hlavní hrdiny, z čeho tak usuzujete?
4. Vytvořte synonymum pro slovo **komíhala**.
5. Lze v textu nalézt poetická slova? Která?

Albert Camus (1913 – 1960)

Byl francouzský publicista a spisovatel, je představitelem existencialismu, i když tato tvrzení odmítal stejně jako jeho označení za filozofa. Narodil se v Alžíru, kde po otcově smrti vyrůstal v chudinské čtvrti. Matka byla Španělka. Camus v Alžíru

vystudoval filozofii a klasické literatury, po studiích vystřídal několik zaměstnání, až v roce 1938 se začal věnovat literatuře a stal se novinářem, což vedlo k jeho vyhoštění z Alžíru. Odjel do Paříže, kde se zapojil do protifašistického hnutí a za druhé světové války se věnoval zejména divadlu. Rovněž kritizoval francouzskou koloniální politiku v Alžíru. Je nositelem Nobelovy ceny za literaturu. Zemřel při autonehodě.

A. Camus se ve svých dílech soustředil na problematiku odcizenosti a vzpoury, často se u něj objevuje téma strachu ze samoty. Jeho díla jsou reakcí na ztrátu tradičních hodnot a přesvědčení o nesmyslnosti a absurdnosti života.

Dílo:

Mor - fiktivní kronika o neuskutečněných událostech. Mor = symbol zla, nacismu. Děj se odehrává v Oranu, což je alžírské město zamořené morem. Vše začne hromadným úhynem krys, ale zanedlouho umírají i lidé. Dr. Rieux žádá po starostovi zavedení tvrdých bezpečnostních předpisů a karantény, ten opatření přijímá a z města se stává hermeticky uzavřený prostor. Vojáci hlídají, aby se nikdo nedostal ven, v případě snahy opustit město, jsou lidé zastřeleni, dovnitř se dostanou pouze zásoby potravin a zdravotnické potřeby. Lidé se rozhodli bojovat, ale nedaří se jim nad morem vítězit, jak by chtěli, nikdy si nikdo není jist, kdy na něho dojde řada.

Cizinec – román se odehrává v Alžírsku v 1. pol. 20. stol., je psán v ich-formě a zachycuje závěr života úředníka Mersaulta, který přišel o matku, její smrt bere jako přirozenou část života. Mersault se seznámí s Marií a Raymondem, který má problém se skupinkou Arabů, všichni tři přátelé odjíždějí na chatu známého, při procházce jeden Arab píchne Raymonda nožem a utíká, vzrušený Mersault ho zahlédne a zastřelí ho. Druhá část je úvahová – Mersault je zatčen, vyslýchán a čeká ve vězení na popravu, kde přemýšlí o smyslu života, lidé člověka odsoudí na základě zevnějšku, ale nezohledňují jeho vnitřní pohnutky, on neplakal na matčině pohřbu, pak šel s Marií do kina a nakonec bezcitně zastřelil Araba. Nevěřil v Boha, jedinou jistotou je pro něho smrt. Cítí se nepochopen a nechápe svět, je cizincem ve vlastním, jemu lhostejném životě i ve společnosti.

Ukázka

Cizinec

V dálce bylo vidět tu scvrklou tmavou hmotu skaliska, zahalenou oslňujícím oparem světla a mořského prachu. Vzpomněl jsem si na chladivý pramen za skaliskem. Potřeboval jsem uslyšet znova hrkot jeho vody, cítil jsem potřebu uniknout slunci, námaze a ženskému pláči, potřebu vyhledat ten stín a jeho pohodu. Ale když jsem přišel blíž, uviděl jsem tam znova toho Raymondova mládence.

Byl sám. Ležel na zádech s rukama pod hlavou, tělem na slunci a jen obličej měl v stínu skaliska. V tom horku se mu z modráků kouřilo. Trochu mě zarazil. Pro mě to bylo odbyté, cestou k prameni jsem si na něj ani nevzpomněl.

Hned jak mě zahlédl, nadzvedl se a sáhl si do kalhot. Já zas ovšem v kapse saka sevřel v ruce Raymondův revolver. A on si pak znova lehl na záda, jenom ruku z kapsy nevyndal. Byl jsem od něho dost daleko, asi deset metrů. Pod jeho přivřenými víčky jsem chvílemi tušil číhavý pohled. Ale jinak mi v tom rozpáleném vzduchu jeho obrysy ustavičně jen tancovaly před očima. Vlny šuměly ještě lenivěji a ochableji než v poledne. Totéž slunce, totéž světlo na téže písčině, která se táhla až

sem. Už dvě hodiny se den nehnul z místa, už dvě hodiny kotvil v oceánu roztekléhо kovu. Na obzoru proplul parníček a jeho černá skvrna sklouzla jen po okraji mého pohledu, bez pohnutí upřeného na Araba.

Napadlo mě, že stačí udělat půlobrat, a bude po všem. Ale zezadu se na mě tiskla celá pláž a tetelila se sluncem. Postoupil jsem o pár kroků k prameni. Arab se nehnul. Byl přece jen ještě dost daleko. Asi pro ty stíny v obličeji vypadal, jako kdyby se smál. Já jsem vyčkával. Tváře mi hořely úžehem a cítil jsem, jak se mi do očí hrnou kapky potu. Slunce pralo stejně jako ten den, co jsem pochovával maminku, a stejně jako tehdy mě pálilo nejvíc čelo, v němž mi pod kůží všechny žilky tepaly naráz. Úpal se už nedal snést, a tak jsem se pohnul kupředu. Věděl jsem, že je to bláznovství, že jedním krokem se slunce nezbavím. Přesto jsem udělal ten krok, jediný krok dopředu. A tentokrát Arab, pořád vleže, vytasil nůž a nastavil ho v slunci proti mně. Na oceli se rozstříklo světlo a do čela jako by mě zasáhla dlouhá jiskřivá čepel. Zároveň pot slitý v obočí mi stekl všechen najednou na víčka a potáhl je teplou hustou clonou. Za tím závojem slz a soli oči osleply. Už jsem nevnímal nic než sluneční činely na čele, a nezřetelně taky třpytivý oštěp vytrysklý z napřaženého nože přede mnou. Ten hořící šíp mi ohlodával řasy a bolestivě ryl do očí. To byla chvíle, kdy se všechno zakymácelo. Z moře se vyvalil hustý řežavý oblak. Nebe jako by se po celé délce otevřelo a chrlilo oheň. Celá má bytost se napjala a já zaťal ruku na revolveru. Kohoutek povolil, prst mi sjel na hladké bříško pažby, a teď, v tom suchém, ohlušujícím třesku, všechno začalo. Setřásl jsem pot i slunce. Pochopil jsem, že se právě zvrátila rovnováha dne, výjimečné ticho pláže, na níž jsem prožil štěstí. Vystřelil jsem pak ještě čtyřikrát do nehybného těla, a kulky se do něho zakusovaly, ani to nebylo znát. Jako bych čtyřikrát krátce zaklepal na bránu neštěstí.

…

Mersault je za tento čin odsouzen k smrti. Před popravou odmítá kněze.

…

V té chvíli, sám nevím proč, jako by ve mně něco prasklo. Začal jsem křičet z plných plic a spílal jsem mu a řekl jsem mu, aby se nemodlil. Popadl jsem ho za límec sutany. Až ze dna srdce jsem dávil radost i vztek a všechno na něj chrlil. Vypadá tak sebejistě, co? A přece z jeho jistot žádná se nevyrovná jedinému ženskému vlasu. Není si ani jist, jestli je naživu, vždyť žije jako mrtvý. Já třeba vypadám, jako bych měl jen prázdné ruce. Ale sebou si jistý jsem, a vším jsem si jistý, jsem si jistý svým životem i tou smrtí, která už dlouho čekat nebude. Samozřejmě, mám jen tohle. Ale aspoň tu jistotu držím v rukou stejně pevně, jako ona drží mě. Měl jsem pravdu a mám pravdu, pokaždé mám pravdu. Žil jsem určitým způsobem a byl bych mohl žít jinak. Dělal jsem tohle a nedělal jsem ono. Neudělal jsem to nebo ono, ale udělal jsem zas něco jiného. A nakonec co? Jako bych byl celou tu dobu jen čekal na tuhle minutu a na to svítání, aby mi daly za pravdu. Nic, dočista nic nemá význam a já dobře vím proč. On ví taky proč. Po celý ten nesmyslný život, který jsem vedl, čišel ke mně z hloubky mé budoucnosti skrz všechny ty roky, které ještě nezačaly, temný van a všude, kam až dolehl, dostalo všechno, co mi poskytovaly roky o nic skutečnější, ve kterých jsem žil, jen jediný význam, ten van všechno vyrovnal. Co je mi do smrti jiných, do lásky k nějaké matce, co je mi do jeho Boha, do životů, které si lidi vytvářejí, do osudů, které si zvolí, mne si měl zvolit osud jediný stejně jako miliardy privilegovaných, kteří se jako on

nazývají mými bratry. Copak to nechápete? Kdekdo je privilegovaný. Všichni do jednoho jsou privilegovaní. I na ostatní dojde a jednoho dne budou odsouzeni. I jeho odsoudí. Co na tom, že obviněný z vraždy půjde na popravu, protože neplakal matce na pohřbu? Salamanův pes měl stejnou cenu jako jeho žena. Malá automatická žena měla stejně velkou vinu jako ta Pařížanka, co si vzal Masson, nebo jeho Marie, která chtěla, abych si ji vzal já. Co na tom, že Raymond byl můj kamarád stejně tak jako Céleste, který stojí za víc než on? Co na tom, že Marie dnes dává ústa nějakému novému Mersaultovi? Copak nechápe toho odsouzence, a že z hloubky mé budoucnosti…. Zalykal jsem se křikem. Ale dozorci už mi tahali kaplana z rukou a vyhrožovali mi. On je uklidnil a chvilku se na mě mlčky díval. Do očí mu vhrkly slzy. Otočil se a šel.

Otázky k textu

1. Která část ukázky má filozofický charakter a proč?
2. Co dovedlo kaplana k slzám?
3. Jaký měl Mersault vztah ke světu a životu?
4. První část ukázky přiřaďte ke slohovému útvaru.
5. Charakterizujte jazykovou stránku ukázky.

Ruská literatura

Michail Alexandrovič Šolochov (1905 – 1984)

Představitel ruské literatury, nositel Nobelovy ceny z roku 1965. Pocházel z kozácké vesnice, nedokončil studia na gymnáziu, účastnil se občanské války, v roce 1922 odešel do Moskvy, kde vystřídal řadu zaměstnání, později se věnoval literatuře. Velmi se angažoval v politickém dění. Druhé světové války se účastnil jako dopisovatel deníku Pravda. Jeho rukopisy shořely za války při bombardování.

Dílo:
Tichý Don - je tetralogie, komplexně zachycuje počátek 20. století, zachycuje život donských kozáků během první světové války a v době revolučních převratů, které brzy přerostly v občanskou válku. Autor se zaměřil na osudy rodiny Melechových, v prvním díle nás seznamuje s jednotlivými členy rodiny. Otec Pantělej měl turecké předky, matka byla zajatá Turkyně, jeho žena Iljična, synové Petr a Grigorij, dcera Duňa a Petrova žena Darja. Hlavním hrdinou je Grigorij, který prožívá velkou lásku k Axinje, sousedově ženě, což odsuzuje celá vesnice a Grigorij se na přání rodičů žení s dcerou bohatého sedláka Natálií. Láska k Axinje však přetrvává a tak oba milenci prchají a Natálie se pokusí o sebevraždu. V druhém díle jsou zachyceny události kolem roku 1917 – válečné boje, Únorová a Říjnová revoluce, občanská válka. Kozáci se účastní bojů, Grigorij je několikrát zraněn, Axinje umírá dítě, které měla s Grigorijem, začíná žít s jiným mužem, Grigorij se vrací k Natálii a vychovává s ní dvojčata – chlapce Mišatku a děvčátko Poljušku. Ve třetím dílu se Grigorij staví do čela povstaleckého kozáckého vojska, obnovuje svůj vztah s Axinjí, která se vrací do vesnice poté, co se její nový milenec oženil s jinou ženou, Grigorijův bratr Petr je zajat a zastřelen. Ve čtvrtém díle zaniká rodina Melechovových, Natálie trpí manželovou nevěrou, nechce jeho další dítě a jde na potrat, po něm však umírá. Petrova žena Darja nakažená syfilitidou se utopí v Donu a starý Pantělej zahyne daleko od domova na útěku před rudými. Grigorij se snaží se svou milenkou zachránit a prchá, ona je však zastřelena a on rok musí žít s dezertéry v lese a ukrývat se před sovětskou vládou. Po návratu k synovi v něm nachází nový smysl života. Jeho dcera už byla mrtvá.
Donské povídky
Osud člověka – sestaveno z jeho prací z doby Velké vlastenecké války.
Rozrušená země

Ukázka

Tichý Don

Brzy zjara, sotva sleze sníh a oschne za zimy slehlá tráva, začíná ve stepi jarní pálení býlí. Oheň, poháněný větrem, valí se plápolajícím proudem, lačně požírá suchý bělotrn, vyletuje po vysokých stvolech bodláku, klouže po hnědých vrcholcích černobýlu a plazí se po nízké trávě… Potom dlouho páchne step hořkým čmoudem od vyprahlé a rozpraskané země. Kolem se vesele zelená mladá tráva, nad ní, na azurové obloze, třepotají se nesčíslní skřivánci, na bujné pící trávě pasou se přelétavé husy a hnízda si staví přes léto se zde zdržující malí dropi. Tam však, kudy prošel oheň, zlověstně se černá mrtvá zuhelnatělá země. Zde nehnízdní ptáci, jí vyhýbá se i zvěř, toliko vítr, okřídlený a rychlý, prolétá nad ní a daleko roznáší šedý popel a štiplavý tmavý prach. Černým jak vypálená step stal se Grigorijův život. Ztratil vše, co bylo drahé jeho srdci. Vše mu vzala, vše zničila nelítostná smrt. Zůstaly jen děti. On sám však stále ještě se křečovitě držel země, jako by jeho zmrzačený život měl nějakou cenu pro něho a pro ostatní...

Pohřbiv Axinju, Grigorij tři dny a tři noci bezcílně bloudil po stepi, domů však ani do Věšenské se nejel kát ze svých provinění. Čtvrtého dne nechal koně v jedné vsi Usť-Choperského okruhu, přepravil se přes Don a pěšky zamířil k Slaščevské

doubravě, na jejímž kraji byla v dubnu poprvé rozprášena Fominova banda. Již tehdy se doslechl, že v doubravě se usadili dezertéři. Grigorij zamířil k nim, nemaje chuti se vrátit k Fominovi.

Několik dní bloudil po rozlehlém lese. Mučil ho hlad, neodvažoval se však přiblížit k nějakému stavení. Se smrtí Axinjinou ztratil rozvahu a dřívější smělost. Praskot lámající se větévky, šramot v houštině, křik nočního ptáka – to vše vyvolávalo v něm strach a úzkost. Živil se nezralými jahodami, jakýmisi drobnými houbami a listím z lískových keřů. Velmi zhubl. Pátého dne ráno ho potkali v lese dezertéři a přivedli do své zemljanky.

Bylo jich sedm. Všichni pocházeli z okolních vesnic; v doubravě žili od loňského podzimu, kdy začala mobilizace. Bydleli v prostorné zemljance jako hospodáři ve své chatě a téměř v ničem nepociťovali nouzi. Za nocí často navštěvovali své rodiny; vracejíce se zpět, přinášeli s sebou chléb, suchary, jáhly, mouku a brambory; maso na vaření bez námahy si opatřovali v cizích vesnicích občasnými krádežemi dobytka. Jeden z dezertérů, kdysi sloužící ve 12. kozáckém pluku, poznal Grigorije a tak ho přijali bez zvláštních ceremonií.

Grigorij nevnímal časový řetěz únavně se táhnoucích dní. Do října jakž takž vydržel v lese, když však začaly podzimní deště a pak chladna - s novou a neočekávanou silou probudila se v něm touha po dětech, po rodné vsi…

Aby nějak zabil čas, po celé dny seděl na pryčně a vyřezával ze dřeva lžíce, misky, dovedně robil z měkkého dřeva drobné figurky lidí i zvířat. Snažil se na nic nemyslet a nepřipouštět k srdci jedovatý stesk. Za dne se mu to dařilo, za dlouhých zimních nocí však přemáhaly ho teskné vzpomínky. Dlouhé hodiny se zmítal na pryčně a nemohl usnout. Za dne nikdo z obyvatelů zemljanky neslyšel od něho slova nářku, za nocí však často se probouzel, chvěje se po celém těle, a když přejel rukou obličej – jeho tváře a hustý vous, který mu narostl za půl roku života v lese, byly mokré od slz.

Často se mu zdálo o dětech, o Axinje, o matce a o všech jeho blízkých lidech, kteří již nebyli mezi živými. Celý Grigorijův život byl v minulosti a minulost vyhlížela jak krátký, těžký sen. „Ještě jednou se projít po rodných místech, pokochat se pohledem na dětičky – a pak umřít“, často mu přicházelo na mysl.

Jednoho předjarního dne neočekávaně se u nich objevil Čumakov. Byl mokrý po pás, ale bodrý a čilý jako kdysi. Když si osušil oděv u pece a zahřál se, přisedl ke Grigorijovi na pryčnu.

„Ale povandrovali jsme si, Melechove, potom, jak jsi nám upláchl! Až u Astrachaně jsme byli, v kalmyckých stepích… Uviděli jsme kus světa! A co cizí krve jsme prolili – moře by jí bylo. Ženu Jakova Jefimiče sebrali jako rukojmí, jmění mu zkonfiskovali, tož on se dopálil a poručil rubat všechny, kteří slouží sovětské vládě. Rubali všechny napořád: Učitele a všelijaké ty felčary, agronomy a čert ví jaké ještě!… Jenomže nakonec i nás vyřídili, načisto,“ povzdechl si Čumakov, stále ještě se choule zimou. „Poprvé nám nařezali u Tišanské, před týdnem u Soloného. V noci nás obklíčili ze třech stran, nechali nám volnou cestu jen na kopec, ale tam bylo sněhu koním po břicho… Ráno začali do nás pálit kulomety, až všechny zkosili. Já a Fominův synek, jen my dva, jsme se zachránili. Fomin vozil svého Davídka s sebou už od podzimu. Sám Jakov Jefimič vzal za své… Na vlastní oči jsem viděl, jak zahynul. První kulka ho zasáhla do nohy, roztříštila koleno, druhou dostal do hlavy, ale vzala ho šejdrem. Třikrát spadl s koně. Zastavíme, zvedneme ho, posadíme do sedla, chvíli jede a zas je dole. Třetí kulka ho zasáhla do boku… Pak už jsme ho nechali. Odjel jsem tak na sto kroků, ohlédl jsem se – zrovna ho dva kavaleristi na zemi šavlemi doráželi… Nu co, dostal svůj díl,“ lhostejně prohodil Grigorij.

Čumakov přenocoval s nimi v zemljance a ráno se rozloučil.
„Kam jdeš?“ otázal se Grigorij.
Čumakov s úsměvem odvětil:
„Lehký život hledat. Že bychom šli spolu?“
„I ne, jen si běž sám.“
„Však taky jdu. U vás bych si nezvykl… To tvoje řemeslo, Melechove, lžičky a číšky vyřezávat, mi nesedí,“ uštěpačně odsekl Čumakov a s úklonou sundal čepici: „Pámbu zaplať, mírumilovní zbojníčci, za pohoštění a za přístřeší. Ať vám pánbíček nadělí veselý život. Tuze smutno je tady u vás. Žijete v lese a modlíte se k shnilému pařezu – copak to je nějaký život?“

Po jeho odchodu Grigorij pobyl v doubravě ještě týden a pak se vypravil na cestu.
„Domů?“ zeptal se ho jeden z dezertérů.
Grigorij poprvé za celou dobu života v zemljance se pousmál:
„Domů.“
„Měl bys počkat do jara. Na Prvního máje nám dají amnestii a pak se rozejdeme.“
„Ne, nemohu čekat,“ řekl Grigorij a rozloučil se.

Následujícího dne ráno stál již u Donu naproti Tatarsku. Dlouho hleděl na rodnou chatu, bledý radostným vzrušením. Pak sundal pušku s ramene a torbu, vytáhl z ní koudel, lahvičku s olejem a bez důvodu spočítal patrony. Bylo jich dvanáct objímek a dvacet šest kusů roztroušených v torbě.

U srázného břehu byla hladina prostá ledu.

Průhledná zelená voda šplouchala a ulamovala tenounký okrajový led. Grigorij hodil do vody pušku a revolver, pak do ní vysypal patrony a pečlivě otřel ruce šosem pláště.

Pod samou vsí přešel Don po namodralém, oblevou rozežraném březnovém ledu a dlouhými kroky zamířil k domu. Již z dálky zahlédl na stráni u přístaviště Mišatku a stěží se opanoval, aby se k němu nerozběhl. Mišatka olamoval s kamene ledové rampouchy, házel je dolů a pozorně se díval, jak modravě bílé úlomky letí dolů.

Grigorij došel až ke stráni a zalykaje se, chraptivě zavolal na syna: „Míšenko!… Synáčku!…“

Mišatka ulekaně vzhlédl na něho a sklopil oči. Poznal v tomto vousatém a strašném na pohled člověku – otce…

Všechna ta laskavá a něžná slova, která si Grigorij, vzpomínaje na své děti, za mnohých nocí šeptal tam v doubravě – nyní vypadla mu z paměti. Klesl na kolena a líbaje chladné růžové ručky syna, stísněným hlasem opakoval toliko jediné slovo:
„Synáčku… synáčku…“

Pak vzal syna do náručí. Suchýma, nepříčetně planoucíma očima lačně se vpíjel do jeho obličeje a potom se zeptal:
„Jak se vám tu vede?… Teta a Poljuška jsou živy a zdrávy?“
Stále odvraceje zrak od otce, Mišatka tiše odvětil:
„Teta Duňa je zdráva, ale Poljuška umřela na podzim… Na záškrt… A strýc Michal je ve službě…“

Nu, přece jen se splnilo málo, o čem v bezesných nocích snil Grigorij: stál u vrat rodného domu a držel v náručí syna…

To bylo vše, co mu zůstalo v životě, co ho dosud poutalo k zemi a k tomuto ohromnému, pod chladným sluncem zářícímu světu.

Otázky k textu

1. Vyhledejte popisnou pasáž a specifikujte popis jako slohový útvar včetně jeho druhů.
2. Pojmenujte slovesný tvar **pohřbiv**.
3. Jakou historickou událost z ruských dějin autor v románu zachycuje?
4. Vysvětlete pojmy **zemljanka** a **bodrý.**
5. V jaké situaci se můžete setkat s mobilizací?

Boris Polevoj (1908 – 1981)

Vlastním jménem Boris Nikolajevič Kampov, byl prozaik, původně technik, později se stal novinářem, za války byl válečným korespondentem. Proslavil se zejména románem o Meresjevovi.

Dílo:
Příběh opravdového člověka – letec Alexej Meresjev byl v boji s německými letouny zasažen, jeho stroj se zřítil a on sám byl těžce raněn, se zlomenýma nohama se vleče osmnáct dní do lesní samoty, dočasného sídliště vesničanů, kteří sem uprchli před bojovými operacemi fašistické armády. Meresjev je dopraven do moskevské nemocnice, kde mu musejí amputovat obě nohy, letec píše své dívce Olze, má obavy z budoucího života a trpí depresemi, optimismus mu vrátí až článek o ruském o pilotovi z první světové války, silou vůle se naučí znovu chodit a podaří se mu vrátit se na frontu a znovu létat.
Zlato
Hluboko v zázemí
Doktorka Věra

Ukázka

Příběh opravdového člověka

Meresjev pečlivě skrýval své trápení; předstíral, že ho rozhovory lékařů ani za mák nezajímají. Ale pokaždé, když mu na elektrizaci sňali obvazy z nohou a on uviděl, jak zrádné hnědočervené zbarvení pomalu, ale neúprosně stoupá po nártech, rozšířily se mu oči hrůzou.

Začal být neklidný, zasmušilý, nedůtklivý. Neobratný sousedův žert, záhyb na prostěradle, kartáč, který upadl staré uklízečce, to vše v něm vyvolávalo výbuchy hněvu, který překonával jen s námahou. Pomalu se zvyšující, přesně dodržované dávky nemocniční stravy mu rychle obnovovaly síly a jeho vyzáblost už nevyvolávala při převazu nebo ozařování děs na tvářích mladičkých praktikantek. Ale zatímco organismus rychle sílil, s nohama bylo stále hůř. Rudá barva už překročila nárt a rozlévala se po kotnících. Prsty ztratily úplně citlivost, a když do nich píchali

špendlíkem, necítil bolest. Šíření otoku se podařilo zastavit jakýmsi novým způsobem, který měl podivné jméno „blokáda“. Ale bolest se stále stupňovala. Stávala se nesnesitelnou. Ve dne ležel Alexej tiše, s tváří zabořenou do podušky. V noci mu Klaudia Michajlovna vstřikovala morfium.

Stále častěji a častěji se teď ozývalo v rozhovorech lékařů děsivé slovo „amputace“. Vasilij Vasiljevič se zastavoval občas u Alexejova lůžka a dotazoval se: „Tak co, čtvernožče, bolí? Co kdybychom je odřízli, co říkáš? Šmik - a bylo by hotovo.“

Alexej všecek ztuhl a schoulil se do sebe. Stiskl zuby, aby nevykřikl, jen vrtěl hlavou a profesor zlostně brumlal: „Tak jen trp, trp, kozáče, když jinak nedáš. Zkusíme ještě tohle," a předepsal zase něco nového.

Dveře za ním zaklaply, na chodbě zvolna utichaly krky lékařů a Mereresjev ležel se zavřenýma očima a říkal si: „Ach vy moje nešťastné nohy…!“ Cožpak má opravdu zůstat mrzákem bez nohou, má chodit na dřevěných špalíkách jako starý převozník strejda Arkaša v jeho rodném Kamyšinu? A má snad při koupání jako on odpínat dřevěné podstavce, nechávat je na břehu a plazit se do vody po rukou jako opice?

Tato trýzeň se prohlubovala ještě jednou okolností. Hned první den v nemocnici pročítal Alexej dopisy z Kamyšina. Maličké trojúhelníčky matčiných dopisů obsahovaly jako psaní všech matek krátká sdělení, do poloviny samé pozdravy příbuzných a známých a konejšivá ujišťování, že doma je chválabohu všecko v pořádku a že on, Aljoša, se nemusí o ni strachovat; v druhé polovině zas byly samé prosby, aby na sebe dával pozor, aby se nenastydl, nepromáčel si nohy, aby nelezl, kde je nebezpečí, a měl na paměti německou zákeřnost, o níž matka dost a dost slyšela od sousedek. Dopisy byly co do obsahu všechny stejné, jen s tím rozdílem, že v jednom matka oznamovala, že poprosila sousedku, aby se pomodlila za vojáka Alexeje, ona sama sice v boha nevěří, ale přece jen, kdo ví, něco na tom může být; v druhém si zase dělala starost o starší syny, kteří jsou na frontě někde na jihu a dávno už nepsali, a v posledním sdělovala, že se jí zdálo, jak se k ní sjeli o velké vodě všichni synové, jak se vrátili ze šťastného rybolovu i s nebožtíkem otcem a jak je všecky pohostila oblíbenou rodinnou lahůdkou – pirohem plněným jeseteřím hřbetem. Sousedky prý jí sen vyložily takto: některý ze synů určitě přijede domů z fronty. Stařenka prosila Alexeje, aby požádal velitele, zda by ho nepustil aspoň na den domů.

V modrých obálkách, popsaných velkým oblým žákovským písmem, byly dopisy od děvčete, s nímž Alexej chodil do závodní školy pracovních záloh. Jmenovala se Olga. Byla teď už techničkou na kamyšinském dřevoobráběcím závodě, kde v mládí pracoval i on jako kovosoustružník. Dívka mu byla více než druhem z dětství. I v jejích dopisech bylo něco neobvyklého, zvláštního. Ne nadarmo je četl vždy několikrát po sobě, vracel se k nim znova a znova a hledal za nejprostšími slovy jakýsi jiný, skrytý, ne zcela mu jasný, radostný význam.

Otázky k textu

1. V první polovině ukázky vyhledejte synekdochu a specifikujte ji.
2. Vyhledejte přirovnání.

3. V posledním odstavci vyhledejte kompozita.
4. Jaké označení se dříve používalo pro slovo **dopis**.
5. K čemu slouží morfium?

Alexander Fadějev (1901 – 1956)

Byl sovětský spisovatel, kulturně a politicky velmi aktivní, účastnil se na Dálném východě občanské války, kterou popsal i ve svém díle Porážka. Na konci života, zřejmě v souvislosti s tlakem na jeho osobu v době kritiky stalinismu, začal trpět depresemi a propadat alkoholismu, zastřelil se, dopis, který nechal na rozloučenou, zajistila KGB a byl zveřejněn až v roce 1990.

Dílo:
Mladá garda - boj komsomolců proti fašismu. Popisuje zde skutečné události druhé světové války.

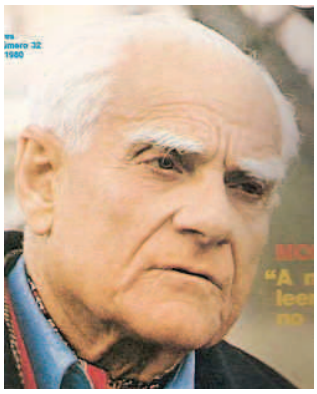
Jurij Bondarev

Ve svých dílech zachycuje vlastní válečné zkušenosti.

Dílo:
Hořící sníh - poslední dny války, které rozhodly o konečném vítězství Rudé armády.

Italská literatura

Alberto Moravia (1907 – 1990)

Vlastním jménem Alberto Pincherle, byl italský spisovatel, novinář a literární kritik, je představitelem neorealismu. Narodil se v Římě, ale v 11 letech se u něho projevila tuberkulóza, proto se několik let léčil v různých sanatoriích v Alpách a vzdělání získal od soukromých učitelů.

Ve 30. letech bojoval s fašistickou cenzurou, protože pocházel z židovské rodiny, za 2. světové války nesměl publikovat a byl na něho vydán zatykač, o němž se dozvěděl včas a ukrýval se mezi dělníky.

Po válce měl spory s církví, hodně cestoval – USA, Čína, Mexiko, Francie, Anglie, SSSR. Ve svých dílech se zabýval úpadkem rodiny, tématy odcizení a problémy v mezilidských vztazích, nudou a jejím vlivem na člověka a antifašistickou tematikou. Některá díla jsou naladěná eroticky.

Dílo:

Horalka - zachycuje konec války, vdova po hokynáři s dcerou odcházejí do Říma na venkov, aby ve zdraví přežily válečné události. Hlavní hrdinkou je mladá vdova po obchodníkovi Césira, žijící v Římě a vychovávající dospívající dceru. Řím je bombardován, Césira s dcerou prchají na venkov do chudého horského kraje, ale zde žijí ve velmi nuzných poměrech, umírají její přátelé, její dceru Rosetu brutálně znásilní maročtí vojáci z řad americké armády. Césira bojuje dál o vlastní i dceřin život, o její lásku, vracejí se do Říma a snaží se o nový poválečný život.

Římanka – je román o krásné Adrianě, která se ze sociálních důvodů stala prostitutkou, neboť musela uživit matku, ale snila o tom, že jednou bude bohatá a založí šťastnou rodinu. Zamiluje se do řidiče Gina, plánují společnou budoucnost, ale Adriana se dozvídá, že je její snoubenec dávno ženatý a ztrácí veškeré ideály. Později se zamiluje do studenta z bohaté rodiny Giacoma, který se k ní chová chladně, ale jí stačí jeho společnost. Giacomo se zaplete do protistátní akce, je zatčen, ale díky ní je propuštěn, student však psychicky neunese, že prozradil své spolupracovníky a zastřelí se. Zanechal však dopis na rozloučenou, kde se vyznává z lásky k Adrianě i k dítěti, které nosí pod srdcem a žádá ji, aby požádala o pomoc jeho rodinu, která je s celou situací obeznámena. Dítě je však jiného klienta – vraha. Adriana se opět hroutí, ale rozhodla se za pomocí Giacomovy rodiny dítěti zajistit spokojený život.

Ukázka

Horalka

Zkrátka jednoho dne jsem složila do košíčku osm vajec a sešla jsem s Rosettou dolů, abych je vyměnila za komisárku Němců – tábořili v pomerančovníkových hájích dole v údolí. Náhodou byl ve Sv. Eufemii za obchodem Tommasino a nabídl se, že nás vyprovodí.

Vydali jsme se na cestu pátý pěkný den po tom prvním bombardování. Tommasino šel jako obvykle před námi, skákal přes kamení a díry po oslí stezce, beze slova, ponořený do svých výpočtů, a my šly za ním taky mlčky. Oslí stezka se klikatila po úbočí hory nalevo, potom jí na určitém místě zatarasovala cestu příkrá skála, stezka běžela kus po rovině a pak znova sestupovala z hory dolů napravo. Ta rovinka bylo podivné místo: byly tam holé, příkré skály zvláštního tvaru jako cukrové homole, šedé jak ze sloní kůže, celé proděravělé jeskyněmi a jeskyňkami: a mezi těmi skalami rostla spousta indických fíků, které se podobaly svými zelenými masitými listy nafouklým a pichlavým tvářičkám. Stezka se kroutila mezi indickými fíky a skalami podél potůčku, který byl takový hezký, radost se podívat – voda čistá jak zrcadlo a koryto pokryté zeleným mechem. Jak jsme dorazili na tu rovinku a Tommasino šel asi třicet kroků před námi, zaslechli jsme rámusit letku aeroplánů. Nevšímali jsme si toho, teď už to bylo docela běžné, a kromě toho letěla směrem na frontu; mohli jsme být jisti, že nezačne bombardovat hory, protože to nestálo za to, mrhat na kameny rumišť bombami, za které se musilo zaplatit. Proto jsem jen řekla klidně Rosettě: „Koukej, eroplány.“ A opravdu, na jasném nebi bylo vidět stříbřitě bílou letku, vyřízenou do tří řad, v čele jediný eroplán, který je jakoby vedl. Jak jsem se tak dívala, uviděla jsem, jak z eroplánu v čele letí červený praporek, a nevím, jak jsem si vzpomněla, že Michele mi řekl, že je to znamení k shazování bomb. Jen jsem si to pomyslila, začaly pršet bomby, ale skoro hned jsme slyšeli hromový výbuch hodně blízko, zatímco země kolem nás tancovala jako při zemětřesení. Ve skutečnosti to nebyla ani tak země, co tancovalo, ale spousty kamínků vyrvaných z půdy, a hlavně – jak jsem viděla potom – ostrých a zkroucených železných střepin, každá dlouhá aspoň jak můj malíček: kdyby nás jen jedna zasáhla do těla, byly jsme na místě mrtvé. Kolem dokola se zvedl ostrý hustý prach, dráždil ke kašli, a v tom kalném prašném mraku jsem už skoro nic nerozeznávala, popadl mne hrozný strach a volala jsem Rosettu. Mračno teď trochu zřídlo, na zemi byla spousta těch železných střepin a fašírka z rozsekaných a rozdrcených indických fíků. Pak jsem najednou zaslechla Rosettu, jak mi říká: „Ale já jsem tady, mámo.“ Nikdy jsem nevěřila na zázraky, ale říkám pravdu, když jsem – po těch železných střepinách, které kolem nás v okamžiku výbuchu tancovaly – šťastně objímala svou Rosettu živou a zdravou, pomyslila jsem si, že to byl opravdový zázrak, že nás to nezabilo. Objímala jsem ji, pusy jsem jí dávala, sahala jsem jí na obličej a na tělo, skoro jsem nevěřila, že zůstala zdravá; potom jsem hledala Tommasina, který šel před námi asi třicet kroků napřed, jak jsem řekla. Neviděla jsem ho na té rovince pokryté roztlučenými indickými fíky ani na blízku, ani dál, ale zaslechla jsem, jak někde naříká: „Pane Bože, Panenko Marijá, Pane Bože, Panenko Marijá…“ Napadlo mě, že ho to třeba zasáhlo, a pocítila jsem výčitky za to své štěstí, že jsem našla Rosettu živou a zdravou. Neměla jsem ho nijak zvlášť v lásce, ale koneckonců to byl taky člověk a pomohl nám, i když ze ziskuchtivosti. A tak jsem zamířila k místu, odkud jsem slyšela jeho hlas, a čekala jsem, že ho najdu ležet na zemi ve vlastní krvi. Byla to mělká jeskyňka, skoro díra v jedné té skále; seděl tam skrčený jak hlemýžď v ulitě,

hlavu mezi rukama a hlasitě naříkal. Hned jsem si všimla, že nemá ani šrám, že je to jenom úlek. Povídám mu: „Tommasino, je po všem… co tu děláš v té díře?... Poděkujme Pánu Bohu, všichni jsme naživu.“ On mi neodpověděl, jenom dál mumlal: „Pane Bože, Panenko Marijá…“ To mě překvapilo a naléhala jsem: „Tommasino, hni sebou, jdeme dolů, jinak bude pozdě.“ Ale on: „Já se odtud nehnu. A já: „Ale copak chceš tady zůstat?“ A on: „Já tam dolů nejdu… teď vylezu až na vršek, co nejvýš, a zalezu pod zem do nějaké hluboké jeskyně a nehnu se odtamtud… se mnou je konec.“ „Ale Tommasino, a co obchod?“ „K čertu s obchodem.“ Jak jsem slyšela, že posílá k čertu obchod, pro který až dosud podstoupil tolik nebezpečí, pochopila jsem, že to myslí vážně a že je zbytečné naléhat. Ale přece jsem řekla: „Doprovoď nás aspoň dolů… stejně můžeš být klidný, dneska už se eroplány nevrátí.“ Odpověděl: „Jděte samy… já se odtud nehnu,“ a zase se začal třást a volat Panenku Marii. Tak jsem se s ním rozloučila a vykročila jsem po oslí stezce do údolí.

Ještě tentýž den utekl Tommasino až nahoru do osady nad Sv. Eufemií, kde měl rodinu. Druhý den poslal jednoho rolníka s dvěma muly pro všecky své věci do svého domečku v údolí – všecko, taky matrace a drátěnky z postelí, si dal odnést na vršek hory. Ale domek, kde bydlila rodina, se mu nezdál dost bezpečný; za pár dní se se ženou a s dětmi přestěhoval do jeskyně až docela pod temeno hory. Byla to prostorná, hluboká jeskyně se vchodem, který nebylo zvenčí vidět, protože byl celý zakrytý stromy a ostružiním. Nad jeskyní se tyčila obrovská šedá vysokánská skála, podobná cukrové homoli – bylo ji dobře vidět i z údolí, tak byla veliká. Strop jeskyně byl tedy pěkných pár desítek metrů silný, samá pevná skála. Ubytoval se s rodinou v té jeskyni – za dávných dob bývala útočištěm loupežníků – a budete si možná myslet, že se teď cítil před bombami v bezpečí a že ho strach přešel. Ale jeho chytl tenkrát takový strach, že mu tak říkajíc přešel do krve jako horečka. Třebas byl v jeskyni a nad sebou měl skálu, pořád se jen celý den třásl od hlavy k patě, chvilku se podpíral na jednom místě, chvilku zas na druhém, hlavu a ramena zabalené do deky. Pořád jen opakoval slabým naříkavým hlasem: „Mně je špatně, mně je špatně,“ nejedl už, nespal a zkrátka se tratil před očima, roztával jak svíčka, každý den ho kus po kuse ubylo. Já jsem za ním jeden den šla a našla jsem ho hubeného a zkroušeného, že by se kámen ustrnul. Stál opřený u vchodu od jeskyně, celý zabalený do deky, a třásl se a vzpomínám, že jsem si ho trochu dobírala – neuvědomila jsem si, že je opravdu nemocný: „ Ale Tommasino, čeho se bojíš? Tahle jeskyně bomby vydrží. Čeho se bojíš? Že se budou bomby kroutit tady v lese jako hadi a nakonec vlezou do jeskyně a půjdou za tebou i do postele?“ Díval se na mne, jako by nerozuměl, a úporně opakoval: „Mně je špatně, mně je špatně.“ Zkrátka za několik dní jsme se dověděli, že umřel. Umřel strachy, protože neměl žádné zranění ani nemoc: jenom hrůzu z těch bomb. Nešla jsem mu na pohřeb, protože mne to rozlítostňovalo, a smutného bylo už tak dost. Šla jeho rodina a Filippo se svými; mrtvolu neuložili do rakve, protože už nebyla ani prkna, ani truhláři, ale přivázali ji ke dvěma větvím a hrobník, světlovlasý čahoun, taky uprchlík – teď se trochu zabýval černým trhem a chodil po horách se svým černým koněm – přivázal Tommasina do sedla na koně a krok za krokem po oslí stezce ho dopravil dolů na hřbitov. Pak mi vyprávěl, že se jim nepovedlo najít kněze, protože všichni utekli. A tak se, chudinka, musil spokojit s modlitbami příbuzných. Pohřeb prý třikrát přerušil letecký poplach; a z nedostatku jiného mu udělali na hrob kříž ze dvou prkýnek utržených z bedničky od nábojů. Později jsem se dověděla, že Tommasino nechal ženě hodně peněz, ale žádné zásoby: obchodničil a kupčil, až prodal všecko, do posledního kila mouky a do posledních deseti dek soli; a tak měla vdova peníze, ale nic k jídlu, a aby se udržela při životě, musila kupovat dvakrát tak draho to, co

manžel kdysi prodal za polovic. Mám dojem, že na konci války jí ze všech peněz, co jí Tommasino zanechal, nezbylo skoro nic, taky protože došlo k znehodnocení měny. A víte, co řekl Michele o strýcově smrti? „Je mi ho líto, protože to byl hodný člověk. Ale umřel stejně, jako může zítra umřít tolik jiných lidí: běhal za penězi a myslil si, že jde jen o peníze; a pak ho najednou ochromil strach, když uviděl, co se za penězi skrývá."

Otázky k textu

1. Popište svými slovy krajinu, kde se Césira pohybovala.
2. Rozeberte jazykovou rovinu díla.
3. Charakterizujte román, povídku a novelu.
4. Proč Tommasino zemřel? Co bylo příčinou?
5. Jakou roli hrají peníze v dnešní době? Srovnejte s historií.

Česká literatura

Jan Drda (1915 – 1970)

Prozaik, dramatik, fejetonista, filmový scenárista, autor knih pro děti a mládež. Narodil se v rodině dělníka a nalezenkyně, v roce 1921 jeho matka zemřela při porodu jeho sourozence. Jeho otec po rozpadu druhého manželství začal pít a odešel od dětí, proto pak se sestrou Marií vyrůstal u dědečka. Po nedokončeném studiu slovanské a klasické filologie na Karlově univerzitě začal pracovat v kulturní redakci Lidových novin. Publicistikou se zabýval i po osvobození, stal se šéfredaktorem Lidových novin, po válce byl kulturně a politicky činný, cestoval po zahraničí (Jižní Afrika…), spolupracoval s českým filmem. Postavil se proti vstupu sovětských vojsk. Zemřel osamělý na zámku v Dobříši.

Dílo:
Němá barikáda – je sbírka jedenácti povídek o osudech prostých lidí během války, okupace a Květnového povstání, vrchol Drdovy tvorby, jeho hlavní postavy netouží

po hrdinství, ale chtějí žít klidným životem, bohužel se dostávají do situací, kdy se hrdiny stávají a projevuje se jejich skutečný charakter a odhodlání k rozhodujícímu činu.

Vyšší princip – je jedna z povídek z Němé barikády, je to vlastně přezdívka profesora latiny, který byl pro studenty komickou figurkou. V jedné hodině přišel ředitel a vyzval tři studenty, aby vyšli na chodbu a od té chvíle je nikdo nespatřil, gestapo je zatklo pro schvalování atentátu na říšského protektora, byli zastřeleni. Třídní profesor – Vyšší princip pronesl po této hrůzné události projev před spolužáky zastřelených chlapců a jednou větou si je všechny získal, nedokázal jim lhát.

„Z hlediska vyššího principu mravního… vám mohu říci jenom jedno: vražda na tyranu není zločinem!“

Hrátky s čertem

Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert

České pohádky

Městečko na dlani

Ukázka

Němá barikáda

Kudrnatý četař je uviděl první.

Zakryty pobřežními chalupami, postupovaly dvě železné obludy k mostu. Hluboké chrčení motorů se zvedalo, jak přidávaly plyn. Hlavně kanónů jak ukazováčky mířily zrovna sem, na jeho hromadu prken, na jeho deset mláďat.

„Hošíci, teď nastane ta pravá veselice," řekl jim s úšklebkem. Bylo mu jasno, že je konec.

„Doroste, možná, že budeme muset čelem vzad. Anebo taky už vůbec ne."

Chlapecké ruce sahaly po rukojetích granátů. Pro všechen případ.

„Počkat, jen mi to nerozeberte!" bránil se jeden z nich. Vytáhl z kapsy motouz a začal jich svazovat deset dohromady.

„Eště mě neuviděl, co? Eště sem krytej?"

Proplížil se barikádou, tiskna balíček na prsa. Každý z nich chápal, kam Jarda jde. Ne, ještě ho Němci neuviděli. Sunul se blátem vozovky, pak sklouzl užovčím pohybem do travnaté strouhy. Ani jim nedal sbohem. Zbledli a roztřásli se vnitřní zimou. Poprvé v životě na ně opravdu sáhla smrt. A ten tam vpředu, Jarda, zkažený septimán a soustružník, má taky náš strach?

Za pět minut bylo po všem. Viděli ho, jak se vztyčil, jak vší silou hází balík pod zvednutý předek tanku. Zatřásla jimi rána. Vyskočil plamen, olízl celý předek obludy, vzepjal se. Najednou ji měl v ohnivých drápech.

„Hurá!" zalykali se štěstím.

I viděli Jardovo tělo, jak se pomalu, zadrhávajíc o trsy heřmánku, kutálí dolů k řece. Zrovna v těch místech za dětství váleli sudy.

Druhý tank couvl.

Četař obhlédl svých devět. Bledých, vzrušených, ale nezraněných.

„Chce někdo zpátky, hoši?"

Mlčeli. Jako kdyby přirostli k tomu místu. Jen očima hledali tam dole pod svahem

u samé řeky, kde vlny olizují kameny, Jardovo tělo. Leželo hlavou k hladině, jako když hasí žízeň.

0d prostřední barikády se k nim přiblížila spojka. Mladinká tramvajačka, prostovlasá, s těžkými černými vrkoči na šíji. Vytáhla z kapsy termosku a podala ji četařovi:

„Tady je čaj na zahřátí, hoši. Víc nepotřebujete nic?"

Četař ji přitáhl k sobě, podíval se jí do obličeje svýma hezkýma, drzýma očima:

„A já bych chtěl hubičku pro štěstí!"

Od božího rána se prvně usmáli. Bezelstně, upřímně, chlapecky. A jeden za druhým ji plaše brali do náruče, přijímali její krátká políbení, spravedlivě rozdávaná jak svátost oltářní.

Při desátém polibku otevřeli Němci dělovou palbu.

Bijí. Bijí. Bijí.

Vysoké betonové stožáry, z nichž byly včera ustřeleny lampy, praskají v půli. Asfalt stříká pod dopadem granátů. Na domcích chudáků za řekou odskakují kusy střech. Ječivé vytí vlkodlaků rozdírá sluch. Franta Kroupa i kamarád Nederland, pan nadstrážník Brůček i deset jiných soudruhů leží při úpatí barikády. Na slova není čas.

Ohmatávají závěry pušek. A přitom vědí, že jsou bezbranní proti tomu peklu ze vzduchu. Tramvaják s divadelním kukátkem, jehož skla zamlžuje déšť i horečnost mužova dechu, nespouští z očí první barikádu.

„Už na ně stahujou palbu!"

Brečel by lítostí. Tam vpředu, sto metrů před tramvajákem, lítají do vzduchu kusy dřev. Mostní beton se drolí pod palicemi granátů. A pak se zvedne dým, tenký dým zápalné oběti, šedobílý.

Dřevěná barikáda hoří.

„Nazpátek! Kamarádi! Nazpátek!" řve parťák do ticha mezi explozemi. I ta malá je tam. Vlastička. Kolikrát mu jí bylo ve službě líto, že je odsouzena k té černé tramvajácké robotě. A vidí temno jejích vlasů, jež tolik pokoušely k pohlazení.

„Nazpátek!"

A nikdo neslyší. Nikdo neodpoví.

Dvě hodiny hořela jejich hranice, bez oddechu zasypávaná hromobitím granátů. Pak kleslo všecko do popela.

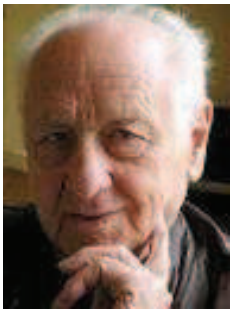
Cesta na most byla otevřena.

Otázky k textu

1. Jací lidé vystupují v ukázce?
2. Definujte hrdinství.
3. Jaký máte názor na hrdinství, vlastenectví a lidskou soudržnost, aplikujte tyto pojmy na dnešní dobu.
4. Vysvětlete pravopis u slova **hromobití**.
5. Užijte ve větách – **bít** a **být**, vysvětlete pravopis.

Arnošt Lustig (1926 – 2011)

Spisovatel, scenárista a publicista, pochází z pražské židovské rodiny, začal studovat na reálce, ale z rasových důvodů byl vyloučen a vyučil se krejčím. Od roku 1942 prošel postupně koncentračními tábory Terezín, Osvětim a Buchenwald, na jaře 1945 utekl z transportu smrti a ukrýval se v Praze. Již za studií na Vysoké škole politické publikoval, v roce 1948 odjel do Izraele, kde pracoval jako zpravodaj v izraelsko-arabské válce, po návratu se stal režisérem v Československém rozhlase, později scenáristou. Po roce 1968 byly veškeré jeho knihy vyřazeny z veřejných knihoven, autor odešel do USA, kde pracoval jako profesor literatury a filmu, svá díla vydával v Torontu v nakladatelství 68 Publishers. Zemřel v Praze na rakovinu.

Dílo:
Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou – novela vznikla v roce 1964, o dva roky později byla oceněna Státní cenou, 1973 byla nominována v USA na Národní knižní cenu a další americkou prestižní cenu získala o rok později. Novela se odehrává podle skutečné události z roku 1943, kdy skupina italských Židů vracejících se z emigrace v Americe domů je zatčena na Sicílii německými důstojníky. Velitel fašistického oddělení Brenske si zjišťuje výši jejich kont a slibuje jim výměnu za německé zajatce. Kateřina Horowitzová je polská tanečnice, která jako jediná vytuší podvod a ví, že jdou na smrt. Brenske jim oznámí, že jdou do umýváren, ale přitom jsou odváděni do plynových komor. Kateřina vytrhne v poslední chvíli jednomu německému důstojníkovi pistoli, zastřelí jej a druhého zraní, ostatní umírají pod palbou kulometů, Kateřina je symbolem statečnosti.
Démanty noci
Hořká vůně mandlí
Dita Saxová – je židovská dívka, která ztratila oba rodiče a za okupace snila o krásném životě, který přijde se svobodou a mírem, dočkala se toho, ale ukazuje se, že si nedovede v životě poradit, sen, o kterém snila, nemá konkrétní podobu a nedokáže ho tedy skloubit se skutečným světem, uzavírá se do samoty, Dita končí svůj život sebevraždou.
Kamarádi – přináší vzpomínky na období před okupací a během druhé světové války.

Ukázky

Dita Saxová

Tady nahoře asi ani v nejmenším netál sníh, všechno bylo nedotčené, čisté a bílé. Kochala se pohledem do kraje. Ležel jí u nohou, kotlina, otevřená zády k horám a čelem ke slunci, od obzoru k obzoru, veliké břímě a odměna světa. Proč se člověk narodil?

Myslela v neurčitém souhrnu na obsah všech knih, které četla. Malý Erich Munk chtěl, aby z nich vzala všechno, co je dobré. Dobré, dobré. Kde to bylo? Jediná tato noc se k ní vracela, ale také už ne v mazlivých a příjemných podrobnostech, jen nějakým výsledným dojmem, jemný předobrázek celých jejích devatenácti let. Jaké by to bylo, kdyby se tam ukázala dnes nebo zítra večer? Asi jako kdyby přijala lodní lístky ze San Salvadoru, odpověděla si sama. Krásný bílý dům, cesta, zahrada plná magnólií. – Za nic. Vdechla ostrý vzduch.

Asi si přece jen vytáhla špatný los, napadlo ji znovu, jako její matka. Ale neměla v sobě už asi tolik smířlivosti jako maminka. Tak, jak to chtěla, jí to nikdy nešlo, a tak, jak to šlo, to nechtěla. Podivila se, jak jasná a prostá byla odpověď, kterou v sobě našla. – Musela se v duchu usmát, pohodit hlavou, aby se jí kadeře nedostaly k očím a nezacláněly výhled, který byl náhle jasný jako ještě nikdy. Vše, nač myslela, bylo najednou průzračné, téměř konečné. Stále se dívala, jako by se nemohla nabažit. – V té chvíli, kdy klouzala a kdy se její tělo kutálelo dobrých tři sta metrů po výstupcích země a hranolech ledu, naráželo na skálu, obrostlou světle zeleným mechem, a kdy se pak řítilo dolů, cítila Dita Saxová svůj pád jako let volným prostorem, pohlcujícím výčitky za zbytečný život, za zmarněný sen Josefa Saxe a malé Věry Saxové z Josefovské ulice číslo 7, a ponechávající ve slunci jen těch několik dnů, kdy se starala o cizí děti. Kotouč oranžové záře hořel a stále cítila, jak ji zahřívá. A zároveň pociťovala uspokojení, že tomu tak je, že letí, beze spěchu a přece neodvratně, a kameny drásaly kůži, která byla do této chvíle nedotčena. Dokázala ještě několikrát otevřít oči a spatřit slunce. Všechno bylo nejdříve ve tmě, pak zalito ostrým jasným světlem a znovu v temnu. Bylo to téměř ještě na počátku její dráhy. Mohla si myslet, že stačí probrat všechno anebo nic. A tak si ještě všimla, jak jí vyklouzl z ruky obrázek s nazelenalou hladinou malého jezera a kusem cesty, vytržené odněkud, a jak zůstal někde vzadu. Zametala za sebou prachový jitřní sníh, tváří, tělem, otevřenýma rukama, kterýma se mimovolně snažila zachytit nebo zmírnit svůj let, a naražela na led, který pálil jako oheň. Tu konečně ztratila pojem pádu a směru, nevěděla, co je dolů nebo nahoru. Dole ani nahoře už nebylo. Prostor pod ní byl vše zasahující a nekonečný. Nebylo v něm otázek ani odpovědí. Všechno náhle odešlo. Strach, že někomu způsobí potíže, se ztrácel, stejně tak jako stín bolesti na jemné bílé kůži v barvách nedozrálé broskve.

Bratři z domu pana Alfreda Jakoba Werliho odešli z brány ihned, jakmile shledali, že si u nich zapomněla Dita Saxová kabelku z ještěrčích koží. To bylo chvíli předtím, než se v ní rozlehl zpěv o čistém životě a než spadla. – Vydali se za ní a našlapovali do čerstvých šlépějí ve sněhu, který povrzával jako nové střevíce a studil. – Pod ledovcem našli její tělo, na sněhu, kterým se neústupně prodírala tráva. Nikde kolem nebyla ani kapka krve.

Otázky k ukázce

1. Jakým způsobem skončil život Dity Saxové a proč?
2. Jaké byly její poslední myšlenky?
3. Jak se píší složené číslovky slovy? Vyhledejte v textu.
4. Proveďte větný rozbor podtrženého souvětí.
5. Ve druhé polovině textu najděte slovo složené, co víte o složeninách?

Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou

Bylo uhněteno mnoho slov do tvaru, který to usnadnil, a bylo na to vynaloženo mnohé úsilí, z něhož by bylo lze usuzovat opak. K této propasti je vezly dobytčí vagóny, účty má dát a dal, i Pullmanovy vozy, zněl tu zvuk bankovních kupónů, houpala se tu velká loď a padala slova, že život lze koupit a smrt uplatit – nyní se chystala vzít na sebe podobu koupele a prázdných sprch. Už nebylo tak snadné říkat si, že i za okrajem propasti je jezero, po němž je možno ještě plavat, má-li pár vyvolených sílu a možnosti; byla tu jen a jen jáma a viděli ji zblízka. Pan Leo Rubín se začal modlit. Pan Rauchenberg přimhouřil oči, pan Cohen ulpěl pohledem na dívčině hlavě, na jejím pohledu, který byl přísný i lhostejný jako ještě nikdy. Tonul v hloubce zeleně a hnědi jejích zraků. Byla to obrovská hloubka.

Poručík Schillinger hrubě zaklel. Byly to nejhorší kletby, jaké kdy Kateřina Horowitzová slyšela, a skončily rozkazem: „Dolů s tím hadrem! Zatančíš nám, jak si budeme přát!“

Bylo by možné uvádět více, ale není to třeba. Uvolnila nejprve nejsvrchnější knoflíček, pak prostřední.

„Nic si z toho nedělej,“ povzbudil ji Horst Schillinger naposled. „Na tomhle koupališti se opaluje nahá každá slušná ženská.“

To vzbudilo zatím nejsilnější smích. Jen proto asi dodal spíše k nim než k ní samé: „Půjčujte si prádlo u nás, se zárukou. Naše značka.“

Musela se zaklonit trochu dozadu, aby tam dosáhla; ohnula ruku prudce v lokti a najednou strhla bělostný, jemně prošívaný kus prádla a udeřila přezkou na druhém konci Horsta Schillingera mezi oči. Bylo to nenadálé ve chvíli, kdy se nejsrdečněji smál; oslepila ho i překvapením, kromě bolesti, protože touto svlékárnou prošlo už tisíce a statisíce lidí poslušných jako ovce, a nikdy se nic podobného nestalo.

Poručík Schillinger se nezmohl ani na div ani na odpor. Nebyl na tento úder zdaleka připraven; oslepenýma očima plnýma slz, vzdáleně pocítil, jak Kateřina Horowitzová vytrhla z jeho otevřeného pouzdra pistoli. Když sem dohmátl rukama, byla už zbraň venku a vystřelila mu do břicha; svalil se k zemi s vlčím zavytím. Jeho zástupce, kterého prve nazval holobrádkem, sem duchapřítomně skočil. Neboť němečtí vojáci byli vždy vedeni v duchu těsného kamarádství a tuto mravní vlastnost v nich nikdo nezdeptal. Téměř v téže chvíli z ústí pistole v ruce Kateřiny Horowitzové vyšlehl nový plamen. Byl to plamínek proti mnoha dýmajícím komínům krematorií všude kolem dokola, a na rozdíl od nich také brzy ustal. Ale rovněž tělo holobrádka se skácelo. Cítila své srdce – nic neslyšela, suchý praskot ran vyčpěl, jen věděla a

zabíjela. A nebylo to tak nemožné, jak se jí zdálo celý život a celou tuto chvíli, kdy stiskla kohoutek. Nyní vytahovali zprudka pistole z pouzder ostatní němečtí muži; ale někteří to ani nestačili a jiní je ztratili ve zmatku, který nastal přesunem mnoho nohou; obojí, aniž vystřelili, ustupovali k prvním dveřím, aby nezranili své lidi a měli krytá záda, aby dav nahých mužů, kterým to ani nepřišlo na mysl, nemohl svým přešlapováním uniknout ze svlékárny na vzduch. Jen dva mladíci v uniformách drželi tento bezbranný houf v šachu, aby další dva mohli vytáhnout z podzemí své zraněné druhy. Asi jen proto, že se jim zdálo, jako by Kateřina Horowitzová mohla ještě střílet, odplazili se ven za ostatními.

Tak tady zůstala pouze nosítka, která sem někdo z ustupující čety přistrčil zvenku jako výsměch věci, a devatenáct mužů, z nichž se pan Leo Rubín stále modlil.
Náhle se odzadu ozval suchý hlas pana Bedřicha Brenskeho:
„Vzpamatujte se, pánové, bylo by neštěstí, kdybyste se nedostali včas na cestu. Všechno je vyřízeno a po koupeli s vámi osobně promluví váš diplomatický zástupce. Všichni, s nimiž jsem hovořil, na vás už čekají. Venku je švýcarský lékař – guvernér. Pánové, proboha klid.“

V jeho hlase zaznělo bez většího vzrušení všechno, co jim mezi těmito dvěma a třemi soumraky říkal, a znělo to jako ozvěna, která přichází z nesmírné dálky. Možná, že se ovládal, aby to řekl klidně, nebo aby to vůbec vyslovil.
Odpověděl mu znovu výstřel Kateřiny Horowitzové, na kterou ve svém apelu zapomněl. Pálila, aniž ovšem někoho ještě zasáhla, protože ani nesvedla zaměřit ústí zbraně, a opakovala pouze ke každé ráně nějaké jméno, které nikdo z přítomných neznal, anebo nerozeznal. Poslední bylo jméno Lea.

Otázky k ukázce

1. V čem spočívá Kateřinino hrdinství a proč se rozhodla střílet?
2. Charakterizujte poručíka Schillingera.
3. Co bylo myšleno v tomto případě sprchami?
4. Proč Kateřina ke každé ráně vyslovila nějaké jméno?
5. Ve kterém případě užíváme slovo **váš** s velkým počátečním písmenem?

Karel Čapek

viz str. 602

Ukázka

Bílá nemoc

Maršál: Sedněte si, Galéne. **Usedne vedle něho.** – Jak vám to mám říci, tvrdohlavý člověče! Podívejte se, mně záleží osobně na baronu Krügovi. Je to vzácný muž a –

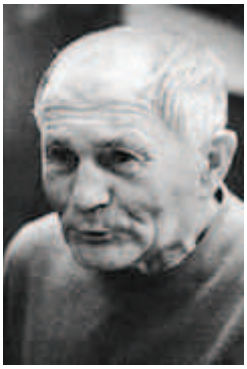
můj jediný přítel. Nevíte, jaká to je samota, být… diktátorem. Mluvím s vámi… jako člověk. Doktore, zachraňte Krüga! Už jsem… hodně dlouho nikoho neprosil.
Dr. Galén: Bože, to je tak těžká věc… Já bych tak rád… Poslyšte, já bych měl taky prosbu.
Maršál: To není odpověď.
Dr. Galén: Prosím vás, Vaše Excelence, já jen okamžik… Vy jste takový státník a máte tak nesmírnou moc… Ne že bych vám chtěl lichotit, ale – bohužel je to tak, že ano… Podívejte se, kdybyste vy chtěl nabídnout věčný mír… Bože, jak by byli všichni rádi! Vždyť se celý svět bojí jenom vás… všichni zbrojí jen kvůli vám… Kdybyste vy řekl, že chcete mír, bude na celém světě pokoj, že ano…
Maršál: - - Mluvil jsem o baronu Krügovi, doktore.
Dr. Galén: Ano, právě… Vy ho můžete zachránit… jeho a všechny malomocné. Řekněte, že chcete světu zajistit trvalý mír… že uzavřete smlouvu se všemi národy… a je to. Podívejte se, Vaše Excelence, vždyť to záleží jenom na vás! Proboha vás prosím, zachraňte ty chudáky malomocné! A co se týče pana barona, mě to tak mrzelo… Prosím vás, už kvůli němu…
Maršál: Baron Krüg na vaši podmínku nemůže přistoupit.
Dr. Galén: Ale vy můžete, pane… Vy můžete udělat všechno!
Maršál: Nemohu. Copak vám to mám vysvětlovat jako malému dítěti? Myslíte, že válka nebo mír záleží na mé vůli? Musím se řídit tím, co je v zájmu mého národa. Půjde-li jednou můj národ do války, pak je… má povinnost jej pro ten boj vychovat.
Dr. Galén: Jenže… kdyby nebylo vás… tak by váš národ do žádné výbojné války nešel, že ano.
Maršál: Nešel. Nemohl by. Nebyl by tak dobře připraven. Nebyl by si tak vědom své síly – a svých šancí. Dnes o nich bohudík ví; a já plním jen jeho vůli –
Dr. Galén: - kterou jste vy sám vyvolal.
Maršál: Ano. Vzbudil jsem v něm vůli žít. Vy věříte, že mír je lepší než válka. Já věřím, že vítězná válka je lepší než mír. A já svůj národ nesmím připravit o jeho vítězství.
Dr. Galén: Ani o jeho padlé, že ano.
Maršál: Ani o jeho padlé. Člověče, teprve krev padlých dělá z kusu země vlast. Jenom válka udělá z lidí národ a z mužů hrdiny –
Dr. Galén: A mrtvé. Já viděl ve válce víc těch mrtvých, víte –
Maršál: To dělá vaše řemeslo, doktore. Já jsem při svém řemesle viděl víc těch hrdinů.
Dr. Galén: Ano, ti byli vzadu, Vaše Excelence. My v zákopech jsme tak moc stateční nebyli.
Maršál: Zač jste vy dostal ten řád?
Dr. Galén: To bylo… jenom za to, že jsem ovázal nějaké raněné.
Maršál: Já vím. Bylo to na bojišti mezi zákopy. To nebyla statečnost?
Dr. Galén: Nebyla, prosím. To jen… prostě jako lékař. To člověk musí, že ani…
Maršál: -- Poslyšte, vy s tím vaším mírem: proč, jakým právem to vlastně děláte? Řekněte, je vám to… uloženo?
Dr. Galén: Já nerozumím, prosím?
Maršál tiše: Člověče, máte… vyšší poslání?
Dr. Galén: Ne, vůbec ne. Já jenom jako obyčejný člověk, že ano….
Maršál: Pak to nesmíte dělat, doktore. Musí být vyšší poslání… Musí být vyšší vůle, která nás řídí –
Dr. Galén: Čí vůle?
Maršál: Bůh. Já jsem pověřen Bohem, člověče; jinak bych nemohl vést…

Dr. Galén: To teda… musíte vést tu válku?
Maršál: Ano. Ve jménu národa –
Dr. Galén: - jehož děti padnou v boji –
Maršál: - a dobudou vítězství. Ve jménu národa –
Dr. Galén: - jehož otcové a matky zajdou malomocenstvím –
Maršál vstane: Na těch nemám tolik zájmu, doktore. Z těch už vojáci nebudou. Nevím, proč jsem vás ještě nedal zatknout.
Dr. Galén vstane: Vaše Excelence poroučí –
Maršál: Vy uzdravíte barona Krüga. Vlast ho potřebuje.
Dr. Galén: Tak já tedy… Tak jen ať pan baron ke mně přijde, že ano…
Maršál: - a přistoupí na vaši nemožnou podmínku, ne?
Dr. Galén: Ano, Vaše Excelence. Až splní tu… nemožnou podmínku.
Maršál: Vy na tom trváte? Pak ovšem – **Jde ke stolu. Vtom cinkne telefon. Maršál zvedne sluchátko.** – Ano, osobně. - - Jak? – Ano, slyším. – A je – Kdy se to stalo? – Ano. Tak děkuju. **Položí sluchátko. Chraptivě.** Můžete jít. Chválabohu, před pěti minutami… se baron Krüg zastřelil.

1. Jaká je životní filozofie dr. Galéna?
2. Charakterizujte drama a vyjmenujte další představitele dramatu.
3. Která další dramata od Čapka znáte, přibližte jejich obsah.
4. Vysvětlete pravopis pojmu **Vaše Excelence**.
5. Jak končí Bílá nemoc?

Bohumil Hrabal (1914 – 1997)

Byl prozaik, jehož tvorba navazuje na tradici hovorové prózy v Haškově duchu. Narodil se v Brně-Židenicích, jeho matka byla svobodná, jeho otcem byl důstojník rakouské armády, který se však k otcovství nehlásil, do tří let žil u prarodičů v Brně. Matka pracovala jako pomocná účetní v městském pivovaře, kde se seznámila se svým budoucím manželem, hlavním účetním, Františkem Hrabalem, který si Bohumila přisvojil.

Hrabal vystudoval práva na Karlově univerzitě, pak prošel celou řadou povolání, byl úředníkem na notářství, dělníkem, skladníkem, výpravčím, pojišťovacím agentem, obchodním cestujícím, kulisákem, statistou, baličem papíru…, od roku 1962 působil jako spisovatel z povolání, přispíval do různých novin a časopisů. Kromě oficiální tvorby vydával i literaturu samizdatovou. Spáchal zřejmě sebevraždu, skočil z nemocničního okna.

Dílo:
Ostře sledované vlaky – příběh se odehrává na železniční stanici malého městečka během několika dní roku 1945, Miloš Hrma je mladý výpravčí těžce nesoucí svoji sexuální nezkušenost, myslí si, že je všem pro smích, pokouší se o sebevraždu. Své komplexy ztrácí až v době, kdy má poměr s Viktorií, živou, veselou dívkou, která podpoří jeho sebedůvěru, z chlapce se stává muž, což dokazuje svému okolí ve chvíli, kdy do vlaku s nákladem střeliva vhazuje časovanou nálož, zahlédne ho však německý voják a postřelí ho, Miloš umírá, v poslední chvíli si uvědomuje, že život je krásný.
Perlička na dně – sbírka povídek.
Pábitelé – sbírka povídek.
Něžný barbar
Postřižiny - vzpomínková tvorba.
Slavnosti sněženek
Obsluhoval jsem anglického krále

Ukázka

Ostře sledované vlaky

Lokomotiva vjížděla do stanice a žalostně pískala, protože neměla na volno. A cítil jsem, jak se křídlo semaforu zvedá, zvedá mi ruku a lampa proměnila červené světlo v zelené. A v té poloze volno mi rameno vytvářelo dostatek clony, protože bylo větší než já. A lokomotiva si zapískala, viděl jsem, jak výpravčí ukazuje zelenou lucernou strojvedoucímu, aby projížděl, a já seděl na semaforu, sníh se sypal, cítil jsem, jak mne zobají vločky, viděl jsem, jak hodně ten sníh padá. Ani jsem se nehnul, v ruce už jsem držel tu věc, slyšel jsem, jak do mne přechází tikot toho přístroje, a pak projela lokomotiva, shora byla cloněná plachtou, aby hloubkaři neviděli na dálku, když topič přikládá, a potom jeden vagón za druhým, nízké otevřené vagóny a na nich v bedýnkách střelný prach, bedny proložené vrstvami slámy, tři, čtyři, pět vagónů, počítal jsem si je, měsíc byl skrytý za béžovým mračnem, z něhož se sypal tak hustě sníh, a přece ten měsíček byl pořád vidět jako potopená obruč na dně potoka, který hrká mělkým korytem, sedm, osm, devět, a sníh se rozpadal tak, že jsem na chvíli neviděl ani lokomotivu ani poslední vagón toho vlaku, jedenáct, dvanáct, třináct a potom jsem lehce hodil ten přístroj, jako bych házel do říčky květinu, vypočítal jsem si to přesně, hodil jsem, když se pode mnou ocitlo čelo vagónu, a ten přístroj padl akorát doprostřed vagónu, který si najel do té věcičky, která tam teď ležela a odnášela ten ostře sledovaný vlak k jeho konci, díval jsem se pořád, do poslední chvíle na ten vagón, na tu skvrnu, kterou měl uprostřed, ten čtrnáctý vagón, až sníh ten vagón zašrafoval a já jsem si umínil, že se odtud shora budu dívat ty čtyři minuty, až do té doby se budu dívat z tohohle posazu, jako myslivec vyčkám zde ten moment zkázy, a pak jsem už viděl, jak se blíží poslední

vagón, s budkou na konci, odkud najednou vyšlehl dlouhý kužel světla a soustředil se na mne, vytáhl jsem revolver a viděl, jak se zableskla hlaveň pušky hned pode mnou. Vystřelil jsem a současně vystřelil i kdosi z té budky a na zem padla baterka a svítila v štěrkovém loži a z budky vlaku kdosi padl k ní a skulil se do příkopu. A já jsem pocítil bolest v rameni a z ruky mi vypadl revolver a po hlavě jsem padal, ale zachytil jsem se za plášť o kramli, v semaforu zarachotilo a zelená se proměnila v červenou a rameno padlo do vodorovné polohy a já jsem visel hlavou dolů a slyšel, jak se můj plášť trhá, z kapes mi vypadly klíče a drobné mince a padaly mi podle hučících uší, viděl jsem, jak se vlak vzdaluje, jak se celý natočil do zatáčky, ukázal mi sebe sama vzhůru koly, jako by jel po stropu noci, červené svítilny na jeho konci se vzdalovaly, viděl jsem u semaforu v příkopu vojáka, jak se stočil do klubíčka, padal na něho sníh a on ztratil čepici, měl lysou hlavu, a kabát se mi zvolna trhal, cítil jsem, jak mi zpod košile teče po krku na hlavu krev, a plášť se dotrhl a já padal střemhlav do černého, olejem a párou prosáklého štěrkového lože. Padl jsem na ruce a hrany ostrého kamení mi prorazily dlaně. Potom jsem se skulil do příkopu, hned vedle toho německého vojáka, který ležel na boku a začal pochodovat na místě, pořád jako by kráčel, těžkýma botama vyhrabával sníh až na zmrzlou hlínu a drn a držel se za břicho a naříkal. Nastavil jsem před ústa dlaň, a když jsem odkašlal, vyplivoval jsem krev. Ten německý vojín mi prostřelil plíce a já jemu asi břicho. Teď jsem si uvědomil, proč pan výpravčí Hubička celý večer odprskával, odplivoval. Jako by dopředu viděl tenhle můj konec, protože pan výpravčí Hubička nikdy z ničeho strach neměl, ono to asi bylo silnější než on, všechno jako by se napřed stalo, než se to stalo… díval jsem se do nebe, odkud se sypal sníh, potom jsem se převrátil a vyškrábal se až k tomu vojákovi, který začal naříkat a opakoval pořád jedno slovo. „Mutti.“

Otázky k textu

1. Proč se knížka jmenuje Ostře sledované vlaky?
2. Charakterizujte hlavního hrdinu.
3. Jaké bylo postavení hlavního hrdiny a německého vojáka v tomto díle a jaký smysl měla jejich smrt?
4. Jaký slohový útvar je zakomponován do ukázky?
5. Vyhledejte slova cizího původu.

Jan Otčenášek (1924 – 1979)

Spisovatel, autor rozhlasových a televizních her, scenárista. Pocházel z pražské dělnické rodiny, vystudoval obchodní akademii a odmaturoval v roce 1943. Potom byl krátce nasazen na práce v Německu a od roku 1944 pracoval v továrně na letecké motory Avia v Čakovicích u Prahy. Po druhé světové válce pracoval jako exportní úředník ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu, od šedesátých let do roku 1973 žil jako spisovatel z povolání, potom pracoval jako dramaturg Československého filmu.

Dílo:
Romeo, Julie a tma – je novela, děj se odehrává v Praze za druhé světové války, student gymnázia Pavel, syn majitele krejčovství, potkává v parku židovskou dívku Ester, která nenastoupila do transportu do Terezína, Pavel ji ukrývá ve svém pokojíčku, před všemi to tají, protože by všichni v rodině dostali za tento čin trest smrti, nosí jí jídlo, stará se o ni, přátelství přerůstá v lásku, Pavel ji velice miluje a tají před ní hrůzy, které se dějí venku po atentátu na Heydricha, Ester neví ani o vypálení Lidic. Úkryt dívky za čas odhalí Pavlův otec a tovaryš Čepek, kteří se snaží mladým lidem pomoct, ale zahlédl ji i Rejsek, a ten ji chce odhalit, Pavel chce Ester ukrýt u příbuzných na venkově, ale nacisté hledají po domech ukryté parašutisty a Ester nechce uvést v nebezpečí Pavlovu rodinu, vybíhá před dům a je zastřelena.
Občan Brych
Když v ráji pršelo
Kluci z ořeší

Ukázka

Romeo, Julie a tma

Zhluboka nabírali do plic vlahý vítr červnové noci a bylo jim líp. Bylo to malé noční cvičení v nejprostším úkonu, který každý svede. Blázníme asi, myslel při tom, ale dýchej, Ester, prosím tě, dýchej na světě a nikdy nepřestaň, třeba jen pro mne – dýchej! Povstal, šel zavřít okno.
„Nespouštěj zatemnění, chci vidět oblohu. Připadám si tu v noci jako v kobce. Nenávidím tmu.“
„Já také!“
Vyhověl jí a vrátil se na pohovku, zapálil si cigaretu a rudé světélko zatěkalo nad nimi jako bóje na rozhoupané hladině. Levičkou ji objal kolem ramenou, pokoušeje se odvést myšlenky k všedním věcem. Nenáviděl celou bytostí ty marné, zbytečné,

skličující úvahy o smrti. Proč o tom začíná? Není dost na tom, že je jí dnes napěchováno celé město? Ale ona nic neví.
„Co budeš dělat, až bude po válce? Myslím – kromě toho, že budeš mou ženou?“
Ucítil, jak se k němu vděčně přimkla.
„Tvou ženou, Pavle…?“
„Nu? Co je na tom? To je samozřejmé.“
„Samozřejmé…“ opakovala si pro sebe.
„Ty nevěříš?“
„Věřím, tobě věřím. Jinak nikomu. Já už nikoho jiného nemám, víš? Ale připadá mi to tak divné. Kdy to bude? A co by sis se mnou počal? Budeš mě mít ještě rád, až bude po všem? Možná, kdyby toho všeho nebylo, že bychom se ani nepoznali, ani se neměli tak rádi. Co myslíš? Třeba bychom se minuli jen tak na ulici, ty bys šel s jinou ženou a ani by ses neohlédl…“
„To není pravda,“ ohradil se zprudka.
„Já nevím. Ale připadá mi to všechno tak zvláštní. A potom… jak jsme každý jiný! Ty jsi takový vážný…“
„Dřív jsem takový nebyl…“
„Ty jsi blázínek.“
„Táta říkal třeštidlo.“
„Měl pravdu. Ale to nevadí. Já tě mám opravdu rád. Nikoho jsem tu na světě neměl rád tak jako tebe. Opravdu!“
„A jsi tu u mne šťastný?“
Zaváhal. To slovo mu připadalo trochu nemístné, zbytečně nabubřelé, jako z nasládlého dívčího románu.
Mlčky přikývl a uhnul očima. Ucítil na šíji její ruku, sjela mu po rameni, obrátil hlavu a zachytil její vážný upřený pohled.
„Já jsem s tebou moc šťastná.“
Vzal do obou dlaní její tvář a lehce ji políbil na ústa.
„Dobře. Jsem rád. Ale neodpověděla jsi mi. Co budeš dělat, až bude po všem?“
„Já? Chtěla bych tančit.“
„Jako Salome?“
„Ale nikomu neuseknu hlavu. Tanec dá mnoho práce, ale já to dohoním. Tančívala jsem doma, ale aby to nikdo neviděl. Někdy jsem vzala v pokoji se stolu strakatý ubrus, táta mě viděl, jak s ním poskakuji po zahradě, a smál se. Ty vypadáš, Esto, blázne, povídal. Bůhví co jsem to tančila! Jen tak, víš. Pro sebe. Když mi bylo smutno, tančila jsem smutně, a když mi bylo veselo, tak vesele. Jednou jsem byla s mamkou na baletu. Jmenovalo se to Z pohádky do pohádky. Krásné! Chtěla bych jednou tančit také v divadle, na velkém jevišti, tančila bych a kužílek světla by běhal za mnou jako pes. Pak se rozsvítí lustry, lidé budou tleskat, ukloním se jim a pak… pak půjdu na čerstvý vzduch…“
„Tam budu čekat já a řeknu třeba: Dnes jsi moc krásně tančila!“
„A půjdem spolu někam, kde budem sami. My dva a vítr! Máš rád vítr?“
„Mám… Na podzim, když padá listí. Mám rád podzim. Je v něm takový klid a pořádek.“
„A co budeš dělat ty?“
„Já? Studovat. Fůru práce před sebou.“
„Myslela jsem si to.“
„Hm. Ano. Večer budu chodit do observatoře. Otevřu kopuli a budu pozorovat oblohu. Už jsem to zažil. Je to úžasné. Jako kluk jsem lehával u tety na venkově v noci v trávě. Ležíš a díváš se, jak se to nad tebou třepotá, a najednou se ti zdá, že

už pod tebou není pevná země. Letíš prostorem, potkáváš je na cestě a máváš na ně rukou. Buď zdráv, Jupitere, nebeský pantáto, jak se vede, Venuše? Koukáš na Měsíc dlouhou chvíli a najednou vidíš – není to vlastně kulatá placka, jak to obyčejně lidé vidí, je to koule, vznáší se v prostoru bez trámů, bez opěr, představíš si to a hlava se ti točí. Ale když začneš s tím vším vážně, musíš se zahrabat do čísel a rovnic, víš, to je matematika a ne básnění…“

Žasla, co všechno o těch prastarých mlčenlivých světech nad námi ví. Vyprávěl jí o hvězdných katastrofách, o jiných sluncích, která nesvítí na naši zem, o srpnových létavicích – říká se jim perseidy, poněvadž se nám zdá, že se vysypávají ze souhvězdí Persea jako z kornoutu – o cefeidách, majících vesmíru, o obru Antarovi, proti němuž je naše slunce kuličkou, jakou cvrnkají kluci na jaře do důlku; zapletl se do složitých výkladů o Keplerových zákonech pohybu planet, neuvědomuje si ani, že mu ona nemůže rozumět. Ale to nevadilo. Poslouchala bez hlesu pod jeho ramenem a vnímala jeho zanícení, prostoupena světlou radostí, a v té chvíli silně cítila, jak ho má ráda. Věděla to celým tělem, s dobrou tíhou v srdci.

Otázky k textu

1. Jakou roli hraje v ukázce přímá řeč?
2. Vyhledejte v textu vlastní jména.
3. Co hrozí Pavlově rodině v případě, že zde fašisté Ester najdou?
4. Vysvětlete pojem **heydrichiáda**.
5. Rozeberte gramaticky a z hlediska původu slovo **vysypávají**.

Josef Škvorecký (1924 - 2012)

Byl nakladatel, psal romány, povídky a detektivní příběhy, filmový scénárista a překladatel anglo-americké literatury. Pochází z Náchoda, po reálném gymnáziu pracoval jako pomocný dělník, po osvobození vystudoval na Karlově univerzitě

angličtinu a filozofii. Věnoval se učitelství, později pracoval jako redaktor Světové literatury a ke konci pobytu u nás se věnoval pouze literatuře.

V roce 1969 odešel do Kanady, kde se svou ženou, spisovatelku Zdenou Salivarovou, založili v Torontu nakladatelství 68 Publishers [pablišrs] a vydávali zejména českou původní beletrii u nás zakázaných autorů, ale i těch českých autorů, jež emigrovali a zajišťovali překlady do angličtiny.

Dílo:

Zbabělci – román zachycuje posledních osm dní na konci okupace v květnu 1945, místy se navrací do předchozích let, dějištěm je Kostelec, hlavní postavou je Danny Smiřický, bývalý gymnazista, který je nasazen na práci do místní továrny. Zdánlivě jde o mladíka povrchního a cynického, ve skutečnosti je to chlapec citlivý a vnímavý, ve volných chvílích hraje spolu se svými kamarády jako saxofonista v hospůdce, milují jazz, prožívají první milostná dobrodružství, snaží se zalíbit děvčatům, Danny touží po Ireně, ale ta je zamilovaná do horolezce Zdeňka, Danny chce na sebe upozornit a je drzý na německého důstojníka a nechává se zatknout, od Ireny dostává políbení, ale ona dále zůstává se Zdeňkem. Později se Danny účastní revoluce i se svými kamarády, chlapci jsou zařazeni do jednotlivých hlídek, ale jsou to spíše akce lidem pro „oči“, 9. května se městem šíří zpráva o blížící se Rudé armádě, přijíždějí však německé tanky, dochází k boji, jehož se účastní i mladí hrdinové, Dannymu se s přítelem Přemkem podaří těžkým kulometem zneškodnit jeden německý tank, netouží však po slávě a svá jména zatají. V závěru Danny se svou skupinou vystupují na kosteleckém náměstí.

Prima sezóna - cyklus šesti povídek (Zimní příhoda, Májová kouzelnice, Zamřížovaný charleston, Vyhlídka z věže, Hotel pro sourozence a Smutné podzimní blues) odehrávajících se v Kostelci v době protektorátu, hlavní postavou vystupující v těchto povídkách, ale i další tvorbě Škvoreckého, je gymnazista Danny Smiřický, jenž si postupně snaží namluvit spoustu kosteleckých dívek, jde o hravé a komické příběhy odehrávající se za okupace. Komika je založena na překvapivém vzniku bezvýchodných a neřešitelných situací, které jsou dále rozvíjeny autorovou představivostí. Příběhy obsahují lyrické prvky.

Tankový prapor – satirický román z vojenského prostředí z 50. let, zfilmováno.

Hříchy pátera Knoxe - detektivní příběhy.

Hořkej svět

Ukázka

Zbabělci

Probudil jsem se hrozně zpocený. Byla už jedna hodina. Ležel jsem přikryt až po bradu a cítil jsem mokro na prsou a u krku, kde mi nepříjemně foukalo pod peřinu. Ale bylo to dobré, že jsem se zapotil. Zavolal jsem maminku a řek jsem jí, aby mně přinesla ručníky. Přinesla dva ručníky a čisté pyžama.

"Neměla bych zavolat pana doktora?" zeptala se.

"Ne," řekl jsem. "To je vobyčejný nastuzení."

"Budeš chtít trochu čaje?"

"Jo. A jestli už máš voběd."

Maminka odešla do kuchyně a já jsem ze sebe shodil peřinu a stáhl jsem zpocené pyžama a začal jsem se třít ručníkem. Krev se mi příjemně rozproudila. Oblékl jsem si čistý kabátek a kalhoty, obrátil jsem peřinu zpocenou stranou navrch,

narovnal jsem polštáře a posadil jsem se. Sebral jsem ručník a třel jsem si obličej a vlasy. Bylo mi jako po koupeli. Maminka přinesla oběd na podnose a dala mi ho do postele. Snědl jsem ho s chutí a vypil čaj. Polilo mě z něho horko, postavil jsem podnos vedle postele a vlezl jsem znova pod peřinu. Zavřel jsem oči. Bylo mi dobře. Potom jsem začal zase vzpomínat a byl jsem spokojen se životem. Vzpomínal jsem na včerejší noc a na detonace u nádraží, na to celé dobrodružství, a pak jsem zas začal myslet na Irenu, jako vždycky, když mi bylo dobře, na všechny ty večery, kdy mi z ní bylo všelijak, někdy dobře, jindy zle, ale teď už vždycky jen dobře, když jsem na to vzpomínal. Zavřel jsem oči a slyšel jsem, jak hodiny tikají, a myslel jsem na Irenu, jak jsem s ní jednou letos v zimě jel v noci ze Starého Města vlakem a seděli jsme v zatemněném kupé a já ji vzal kolem pasu a vyznával jí lásku a ona se bránila a začala zas povídat o tom, jak to vždycky říkala, že jsme přátelé a nic víc, a už jsem byl zas ve svém živlu a vzpomínal jsem na ni. Zdálo se mi, že celý můj život se skládal jenom z Ireny a z Věrky a Evy a Járinky, jenom z toho, co jsem s nima měl, a jinak v něm nebylo vůbec nic. A nikdo neměl jiný život. Myslel jsem na jiné kluky a viděl jsem, jak všichni jenom vzpomínali na svoje dívky a mluvili o svých dívkách a o ničem jiném. Jenom ještě o muzice. Ano. O muzice a o dívkách. To byl život. Jenže o muzice si člověk zas myslel jenom nějak ve spojitosti s dívkami. Vůbec ne absolutně, nějak o uměleckém požitku a tak. To ne. Muzika byla skvělá, ale vždycky, ať jsem myslel na minulost nebo na to, co bude, bylo to všechno ve spojení s holkama. Jak jsme zkoušeli ve vinárně U lva a holky seděly u stolu naproti nám a dívaly se na nás a já jsem seděl trochu nakloněn se saxofonem a viděl jsem, že se na mě Věrka dívá, a věděl jsem, že vypadám skvěle se saxofonem v puse a se vší tou složitou mechanikou a klapkama, na které jsem mačkal, a to mi dělalo dobře, nebo jsem myslel na velké majales ve čtyřicátém roce, na velký sál U lva s lustry rozsvícenými vysoko u stropu a s holkama v tylových šatech, a jak jsem stál a měl jsem na osobě bílé sako a hrál jsem pěkné mazlivé sólo v I've Got a Guy anebo divoké hot sólo v Liza Likes Nobody, stál jsem a pan Fluxa na mě namířil reflektor a já stál celý bělostný a s kotletama a s lesknoucím se saxofonem a dole ve tmě v sále seděla Irena a pozorovala mě, tak to bylo s muzikou, a do budoucna jsem si zas představoval bar a pódium s orchestrem a sebe se zlatým saxofonem a krásné dívky celé žhavé do jazzu a oblečené ve večerních toaletách a s hlubokými výstřihy a s mnoha významnými úsměvy, a noční chůze po Praze a nějaké velké a prázdné a přepychové byty, a to byl jazz a to byl život, udělalo se mi najednou úzko z toho života, ale vypadalo to docela pravděpodobné, že bude takový, jazz a dívky, hezké, krásné, sladké, barevné dívky na dívání po celý život, který nebude dlouhý, a pomyslel jsem zas na druhé kluky, na to, jak Fonda chce být architektem, a nedoved jsem si představit jinak chtít být architektem než tak, že bude mít mnoho peněz a přepychovou vilu za Prahou, nemyslel jsem, že by mohl pro něco jiného chtít být architektem. Takový byl život. Jazz a dívky a vzpomínky. Cítil jsem, že to je nemožné, aby byl jiný. Protože jinak nic nebylo život. To přece nebyl život, to ve fabrice, s vstáváním v pět a s přicházením domů v osm. Ne. Tohle byl život. Jenom tohle. A napadlo mi, že by to bylo hezké, kdyby byl Pánbůh, a že je to hloupé, že není, aspoň ne takový, jak se o něm člověk učí v náboženství, a že je to vlastně záhada, jaké to všechno je a jak to začalo, a že možná je zrovna takový jako v náboženství, ale nevěřil jsem a nevěřil jsem, že mě zatratí, i jestli takový je, protože já jsem žil správně, měl jsem pocit, že jsem nikdy neudělal nic špatného, i když jsem byl sprostý a i když jsem opouštěl dívky, protože já jsem to nikdy nebral vážně, a myslel jsem na sebe, jak jsem byl malý, na Vocenila, co seděl za mnou v obecné škole a páchl chlebem, na ty dávné chlapečkovské hry v Bučině, na praky a hrady z

kamenů a klacků, všechno to bylo v nějaké podzimní mlze a hrozně dávno, a potom byly zimní večery a gymnázium a pak už orchestr a elektrické světlo v hale Mánesovic vily a sklepní vinárna U lva a Port Arthur a lesk saxofonů a trumpet a chuť navlhlých třtinových plátků v ústech a plovárna s dívkama v plavkách, všecko se to motalo a táhlo to kolem mě a já byl v tom, díval jsem se na to, jak jsem žil, a nevěděl jsem, jestli dobře nebo špatně a proč, a teď v posteli mi to bylo jedno, protože mi bylo příjemně a teplo, a všechno mohlo plavat, jenom ty vzpomínky mi stačily a to snění o budoucnosti. Bylo to tak zvláštní, že jsem se tomu až divil, to všechno, a věděl jsem, že žiju v roce čtyřicet pět a že končí největší válka všech dob, v které padly milióny lidí a milióny lidí bylo hrozně zraněných a trpělo v blátě a na obvazištích a milióny lidí mučili Němci v koncentrákách, a věděl jsem o všech těch smrtích a napadlo mi, k čemu vlastně je život, a zdálo se mi, že asi k ničemu, jenom k tomu myšlení na dívky a na muziku, a napadlo mi, jestli to je dost; aby to stálo za to, ale nemohl jsem na nic jiného přijít, tak jsem toho nechal a honem jsem začal zas vzpomínat na Irenu, na to, jak jsem s ní šel v noci lesem a propadal se do komplexu méněcennosti, když žvanila o Victoru Hugovi a Byronovi a já si pletl Byrona s Balzakem a Balzaka s Barbussem a nečetl jsem od nikoho z nich vůbec nic, na to jsem myslel, jak jsem byl ještě hloupý a jak v životě určitě není nic než tohle, to, že lidi vynalézají věci a léky, to je samozřejmě důležité, ale kdyby to nebylo, mohlo by se stejně žít, ale kdyby nebylo tohle, tak by to vůbec nestálo za to žít, a tak se mi myšlenky motaly v hlavě, až jsem usnul, a probudil jsem se a viděl jsem, že už je večer, za oknem byla červená obloha a okna domů svítila proti zapadajícímu slunci, bylo jaro a konec protektorátu.

Do pokoje přišel otec a řekl, že pustí rádio. Ležel jsem rozvalený v posteli a poslouchal jsem hlášení z Prahy, bylo to zajímavé a napínavé a představoval jsem si to všechno a otec řekl, že ve městě je klid, Němci že z toho nočního přepadení nic nedělali a dnes odpoledne že celá posádka odtáhla, zeptal jsem se ho, jestli pustili lidi z pivováru, a otec řekl, že některé ano, ale jinak že tam pořád jsou, zeptal jsem se ho, jestli ví, co je s Přemou, ale to nevěděl. Pak hlásili z rádia, že Hradčany hoří, a otec zatínal pěsti a říkal bestie a vandalové a já jsem si představoval, jak to asi vypadá, když hoří Hradčany, a byl jsem nějak rád, že to všechno hoří a že se budou stavět nové věci a že snad všechno bude nové a třeba lepší, a těšil jsem se, jak zítra vstanu a jak se zas sejdu s Irenou a s klukama a jak zas budem sedět a hrát, a těšil jsem se na saxofon a na všechno a na tu neznámou holku, co ji potkám v Praze. Setmělo se a otec vypnul rádio a odešel. Zůstal jsem v pokoji sám, zhasl jsem světlo a díval jsem se oknem ven, na hvězdičky, které se třepetaly na nebesích, protože dešťové mraky už odtáhly, a myslel jsem na mnoho věcí a pak jsem usnul a potom jsem spal.

Otázky k textu

1. Vyhledejte dialektismy typické pro Čechy.
2. Zařaďte text do funkčního stylu a charakterizujte ho.
3. Rozeberte jazykovou stránku ukázky ze syntaktického hlediska.
4. Jak se jmenuje hlavní hrdina, který prochází i dalšími díly Škvoreckého.

5. Co víte o autorech, kteří jsou v díle vyjmenováni?

Ladislav Fuks (1923 – 1994)

Prozaik, představitel psychologické prózy plné lidské úzkosti z ohrožení fašismem. Pocházel z rodiny policejního úředníka, který byl velmi chladný a dominantní člověk, o výchovu syna se starala pouze matka. Vzhledem ke své homosexualitě se cítil velmi ohrožený, stejně jako Židé za 2. světové války a dokázal se vžít do jejich obav a strachu.

Po gymnáziu a dvou letech nucených prací na správě statků v Hodoníně nastoupil po válce na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity – obor filozofie, psychologie a dějiny umění. Po studiích pracoval nejdříve v papírnách, později jako odborný pracovník Státní památkové správy, od roku 1959 působil v Národní galerii v Praze a o čtyři roky později se začal věnovat výhradně literatuře.

Většinu svého života prožil v osamění nebo ve společnosti pochybných lidí, jednou se oženil s bohatou Italkou, ale zakrátko od své ženy utíká a dostává se do psychiatrické léčebny. V 70. a 80. letech ho pravidelně navštěvuje tajná policie. Umírá ve svém bytě a jeho tělo bylo nalezeno až dva dny po úmrtí.

Dílo:

Pan Theodor Mundstock [pan teodor mynštok] – je filozoficko-psychologický román zachycující příběh Theodora Mundstocka z roku 1941. Hrdina je malý židovský úředník, prokurista, nesmí dál vykonávat svoji práci, stane se zametačem ulic, jeho svět se hroutí, s hrůzou očekává transport do koncentračního tábora, ale přesto dokáže utěšovat své přátele vidinou konce války a svobody. Mnozí z nich to však nezvládli a vzali si život, Mundstock je psychicky zdeptaný, ztrácí pojem o čase, plánuje a metodicky se připravuje na útrapy v koncentračním táboře, nacvičuje všechny možné situace a eventuality ponižování a týrání, čímž se zbavuje strachu a vyrovnává se s osudem, osud si však s touto postavou necitelně pohrál, Mundstock umírá pod koly vojenského auta při odchodu na seřadiště transportu.

Spalovač mrtvol – je groteskní psychologická hororová novela o pracovníku krematoria Karlu Kopfrkinglovi, z něhož se částečně vlivem nacistické ideologie, částečně tím, že byl ovlivněn orientální filosofií, stává maniak, vrah celé své rodiny, manželky, syna (dcera mu však uteče), přičemž věří, že je smrt očistí.

Smrt morčete

Mrtvý v podchodu
Pasáček z doliny
Nebožtíci na bále

Ukázka

Pan Theodor Mundstock

Napadne ho, zdali být příliš zdráv není vadné. Aby ho pak nedávali na těžké práce. Člověk se tam zřejmě má i ve zdraví držet uprostřed. Ale, napadne ho, co kdyby přece? Co pak? A tu jako když slétne blesk. Pan Mudnstock vyskočí z křesla. V poslední chvíli objevil ještě práci v lomu.

Běží do předsíňky za plentu, kde je u zdi pohrabáč. Snad po babičce, ať jí Hospodin žehná. A za chvilku se pan Mundstock ubírá s motykou na rameni do kamenného lomu.

Je velký, nahoře prorostlý zakrslými stromky, všude plno prachu, hlomozu. Kam dohlédne, ubožáci do půl svlečení a mezi nimi uniformy ve vysokých botách. Shodí kabát a košili a už je před jedním obzvlášť velkým kvádrem. Zpočátku je to zlé. Tluče a tluče, div že lampa se stolu nespadne, ale z kamene odskakují jen střepy. Napne všechny síly a tluče a tluče, až je motyka žhavá, zeď se chvěje, kolem očí létají jiskry, a tu cítí, že mu to jde stále lépe, a poznává, čím to je. Že za tím vězí poctivé cvičení s kufrem. Neboť v lomech také záleží na horních končetinách. A tak si nakonec řekne, tak to je obdobné, kdepak lomy! To vlastně nic není. Ale kdepak vězí asi Vorjahren? Asi tu není, no ovšem, jak by zde byl, je slabý a chudokrevný a tohle je těžká práce, na tu berou jen ty nejzdravější. Kdež pak ubohého Vorjahrena z konopí, provazů a nití…
Vtom zazní siréna. Spokojeně si tře čelo.
Jen ať mu teď ty nestvůry v uniformách něco řeknou!
Chce se obléci a odejít, i lidé kolem něho se oblékají, když tu z ničeho nic se za ním vynoří nestvůra a strašlivě na něho křikne.
Pan Mundstock se obrátí a zkoprní. Než může otevřít ústa, vzpomene na políček…
Chýlí se k půlnoci.

Poprvé po třiceti létech nepromění pan Theodor Mundstock pohovku na lůžko. Donese z předsíňky prkno a poprvé po třiceti létech promění pan Theodor Mundstock pohovku na pryčnu.

A jak ve tmě pokojíku uléhá na dřevěnou koncentráčnickou pryčnu, chvěje mu ten políček z lomu celým tělem. Je pravda, vzpomněl si na něj už na rampě. Ale teprve teď po lomu ví, že s políčkem to začíná být vážné. Tam na rampě se mu lehce vyhnul, protože nebyl krajní, ale v lomu stojí uniformované bestii tváří v tvář. Zdalipak vůbec políček unese? Dřív to ani nebývalo zvykem, někoho tlouci v tvář, jak by měl zkušenosti? Uniformovaný na něho řval, div mu nevypadl chřtán, pak zvedl ruku a on cítil, jak mu na pohublou tvář dopadla obludná šílencova dlaň, až se mu zajiskřilo v očích. Jen klid, klid, říká si na pryčně ve tmě svého pokojíku, takhle by to nešlo. Cítil také na spodním rtu krev, rozpomíná se, snad příliš zaťal zuby a skousl. To mohlo vypadat jako vztek. Blázna v uniformě to mohlo rozdráždit. Zatínat zuby a skousnout nelze. A panu Mundstockovi, ležícímu na pryčně ve tmě, hrnou se další myšlenky. Že se bláznu v uniformě nesmí poté, co se to stane, ani podívat do očí. To by vypadalo jako výzva, rozpřáhnout se podruhé. Musí se mu dívat níž. Na kravatu, jak říkal Haus, když je kdysi prodával, na hnědou. I on kdysi nosil zelenou, a teď

šedou. Zdalipak Haus vůbec hnědé měl? Nemá ani jednu. Ale zvykat na ně musí. Mohl by si jednu obarvit. Koupit si v drogerii prášek. Ale může se stát, že mu ten v uniformě vyrazí zub. Panu Mundstockovi, jak leží na pryčně, poklesnou vzrušením nohy. Pozná, že mu hulvát může vyrazit zubů několik. Co teď? To bude dobře hned je vyplivnout, blázen pozná, že se neminul cíle, a kdo se nemine cíle, přestane. Otočí se a půjde pryč. Možná, že by měl mít pro ten případ zub v ústech připraven. Náhle si vzpomene na doktora Schleima. MUDr. Schleima, co měl za ženu herečku z Německého divadla, šest let mrtvého, dej mu pánbůh nebe, a vzpomene si, bože, vždyť já mám šest let několik nepravých zubů! Protézu! Vyhráno, řekne si, tu mohu jazykem uvolnit a vyplivnout, nechť svatý Schleima žehná, vyhráno! A pak ji sebere a dá do úst, samozřejmě, až se stvůra otočí. Anebo i před ní, jestliže pozná, že je to protéza, a nařídí sebrat? Vše jde dobře, myslel si, vše jde jako na drátku, leč přece, jak leží na pryčně ve tmě, nepřestává tušit jedinou vážnou okolnost: že v této zrovna tak obtížné věci nemá trénink.

Není to lehké, dostat ránu, až se zajiskří, a přitom hned myslit, jak uvolnit zuby a příliš nezatnout rty a neskousnout a nedívat se do očí, ale na kravatu, a bůhví, co ještě. To přece není v takové chvíli maličkost.

Ale jak ten trénink zařídit?

Pan Mundstock začíná tušit, že to bude těžší než zdvíhání kufru a tlučení do kamene. Tam si totiž stačil sám, ale tady…

Pan Mundstock se obrací na pryčně a hledí do tmy. Vykládá, rozmlouvá, přemýšlí a začíná být nesvůj. Nic ho nenapadá, žádný postup, praktická metoda, nic. A už se mu únavou zavírají oči a usíná, když myšlenka konečně přijde.

Jak jsem jen mohl zapomenout, řekne si a srdce mu poskočí, vždyť přece…

Pryčna tlačí, tma obklopuje a on s obočím mírně zdviženým se usmívá a připadá si jako na tom nejkrásnějším loži.

Otázky k textu

1. Do jaké prózy byste zařadili tuto ukázku?
2. Na co se hrdina připravuje a jakým způsobem?
3. Kde se setkáte s **pryčnou**?
4. Pojmenujte podtrženou figuru v textu.
5. Vyhledejte podmínkové tvary.

Julius Fučík (1903 - 1943)

Pocházel z dělnické pražské rodiny, která se časem přestěhovala do Plzně, kde otec přijal v Městském divadle angažmá. V dětství Fučík sehrál desítky rolí, po maturitě studoval na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a v roce 1921 vstoupil do KSČ. Působil jako novinář, redaktor, literární kritik a dopisovatel v Moskvě. V roce 1938 se oženil s Gustou.

Po roce 1941 se aktivně zapojil do protinacistického odboje, v dubnu 1942 byl zatčen a mučen, v roce 1943 odsouzen k trestu smrti a poté ve věznici oběšen.

Dílo:

Reportáž psaná na oprátce – podává bezprostřední svědectví války, vyšla na podzim 1945 zásluhou G. Fučíkové a L. Štolla, současné zážitky se prolínají se vzpomínkami - holá fakta. Autobiografická próza vznikla ve vězení na Pankráci, vynášená pomocí motáků. Čtenář má sám soudit a hodnotit, je to reportáž o lidech a jejich osudech - kritérium - člověk překoná úzce osobní zájmy a ztotožní se s těmi, kdož usilují o spravedlnost a šťastný život pro všechny, každý má možnost se sám rozhodnout – nechat se strhnout na stranu moci a násilí, nebo se postavit na stranu těch, kterým jde o rovnost mezi lidmi. Píše tak, aby čtenář viděl a prožíval, pak teprve soudil (emociální a morální obsah vyplývá ze situace, z faktů, ne z autorovy vůle).

Ukázka

Reportáž psaná na oprátce

Pozdě! Pod okny stojí gestapo a míří pistolemi do pokoje. Z chodby přes vyražené dveře se hrnou tajní do kuchyně a dále do pokoje. Jeden, dva, tři, devět mužů. Nevidí mě, protože stojím právě za jejich zády, za dveřmi, které otevřeli. Mohu tedy nerušeně střílet. Ale devět pistolí míří na dvě ženy a tři neozbrojené muže. Vystřelím-li, padnou dříve oni než já. I kdybych chtěl zastřelit jen sebe, začne přestřelka a oni se stanou její obětí. Nebudu-li střílet, posedí si snad půl roku, snad rok a revoluce je vysvobodí živé. Jen Mirek a já z toho nemůžeme vyjít, budou nás mučit – ze mne nic nedostanou a z Mirka? Člověk, který bojoval ve Španělsku, člověk, který prožil dva roky v koncentračním táboře ve Francii a který se ilegálně

uprostřed války dostal z Francie až do Prahy – ne, ten přece nezradí. Mám dvě vteřiny na rozmyšlenou. Nebo jsou to snad tři vteřiny?

Vystřelím-li, nic nezachráním, jen sebe uchráním muk, ale za to obětuji zbytečně životy čtyř soudruhů. Je to tak? Ano! Rozhodnuto. Vystupuji z krytu.

- Á, ještě jeden!

První rána do tváře. Snad mě měla knockoutovat.

- Hände auf!

Druhá. Třetí.

Tak jsem si to představoval.

Ze vzorně uklizeného bytu už je hromada zpřeházeného nábytku a střepů. Další rány rukama, nohama.

- Marsch!

Naložili mě do auta. Pistole na mne neustále míří. Cestou začíná výslech.

- Kdo jsi?
- Profesor Horák.
- Lžeš!

Krčím rameny.

- Seď nebo střelím!
- Střelte!

Místo rány z pistole jen rána pěstí.

Míjíme tramvaj. Zdá se mi, že je bíle ověnčena. Svatební tramvaj, teď v noci? Asi začíná horečka.

Petschkův palác. Myslil jsem, že živ nikdy do něho nevkročím. Teď poklusem do čtvtého patra. Aha, proslulé II-A 1, protikomunistické oddělení. Zdá se mi, že jsem dokonce zvědav.

Dlouhý, hubený komisař, který vedl přepadový oddíl, zasunuje pistoli do kapsy a odvádí mě do své kanceláře. Zapaluje mi cigaretu.

- Kdo jsi?
- Profesor Horák.
- Lžeš!

Hodinky na jeho zápěstí ukazují jedenáctou.

- Prohlídněte ho!

Začíná prohlídka.. Svlékají mě.

- Má legitimaci.
- Na jméno?
- Profesor Horák.
- Zjistit!

Telefon.

- Ovšem, není hlášen. Legitimace je falešná.
- Kdo ti ji dal?
- Policejní ředitelství.

První rána holí. Druhá. Třetí. Mám je počítat? Tuhle statistiku, hochu, už nikdy nikde neudáš.

- Jméno? Mluv! Adresu? Mluv! S kým ses stýkal? Mluv! Byty? Mluv! Mluv! Mluv! Nebo tě utlučeme!

Kolik ran asi vydrží zdravý člověk? Rádio houká půlnoc. Kavárny se zavírají, poslední hosté se vracejí domů, milenci přešlapují před vraty a nemohou se rozloučit. Dlouhý, hubený komisař vstupuje do místnosti s veselým úsměvem:

- Všecko v pořádku – pane redaktore?

Kdo jim to řekl? Jelínkovi? Friedovi? Ti ani nevědí mé jméno.

- Vidíš, všecko víme. Mluv! Měj rozum.

Zvláštní slovník! Mít rozum = zradit.

Nemám rozum.

- Svažte ho! A přidat!

  Jedna hodina. Poslední tramvaje zatahují, ulice se vyprázdnily, radio přeje nejvěrnějším posluchačům dobrou noc.

- Kdo je ještě členem Ústředního výboru? Kde jsou vysílačky? Kde jsou tiskárny? Mluv! Mluv! Mluv!

Teď už mohu zase klidněji počítat rány. Jediná bolest, kterou cítím, jsou rozkousané rty.

- Boty dolů!

Pravda, chodidla ještě neotupěla. To cítím. Pět, šest, sedm, teď už jako by hůl projížděla až do mozku. Dvě hodiny. Praha spí, snad někde ze spánku zavrní dítě a muž pohladí ženu po bocích.

- Mluv! Mluv!

  Přejíždím jazykem v ústech a snažím se počítat vyražené zuby. Nemohu se dopočítat. Dvanáct, patnáct, sedmnáct? Ne, tolik je tu teď komisařů, kteří mě „vyslýchají“. Někteří jsou už zřejmě unaveni. A smrt stále nepřichází.

Tři hodiny. Z periferie přichází časné jitro, zelináři se blíží k tržištím, metaři vycházejí do ulic. Snad se dokonce ještě dočkám jednoho rána.

Přivádějí mou ženu.

- Znáte ho?

Polykám krev, aby neviděla… a je to asi bláhové, vždyť mi krev teče z každého kousku tváře i z konečků prstů.

- Znáte ho?
- Neznám!

Řekla to a ani pohledem neprozradila svou hrůzu. Zlatá. Dodržela úmluvu, že se ke mně nikdy nebude znát, ačkoliv teď už to bylo zbytečné.

Otázky k textu

1. Proč Fučík Němce nepostřílel? Jaké byly jeho myšlenkové pochody?
2. Pokuste se přeložit německé výrazy.
3. Proč se Fučíkova žena k manželovi neznala?
4. Znáte okolnosti vzniku tohoto díla?
5. Jak skončil autorův život?

Jiří Orten (1919 - 1941)

Vlastním jménem Ohrenstein, byl český básník, narodil se v Kutné Hoře jako druhý syn Ohrensteinových, rodiče vlastnili malou galanterii. Nebyl přijat na konzervatoř, odešel do Prahy, kde studoval jazykovou školu a pracoval jako archivář. Později se dostal na konzervatoř, ale po třech letech ji musel přerušit, neboť byl vyloučen kvůli svému židovskému původu. Pro rasovou diskriminaci byl nucen vydávat své knihy pod pseudonymem Karel Jílek a Jiří Jakub.

V roce 1936 mu zemřel otec, starší bratr Ota odešel do Anglie, Jiří se staral o matku a malého bratra. Těžce ho poznamenal rozchod s dívkou, na níž se upnul, cítil se osamocený, střídal zaměstnání i byty. Jeho život skončil následkem zranění, která mu způsobila při srážce německá sanitka, z rasových důvodů nebyl ošetřen a zemřel další den. Měl velký talent, vyjadřoval pocity mladých lidí zaskočených a zraněných těžkou dobou.

Dílo:
Čítanka jaro - zaznívá v ní důvěřivý vztah k životu, ale přihlašují se pocity samoty, úzkosti a životní absurdity, melodické verše, staví na metafoře, na podobenství a alegoriích.

Cesta k mrazu - roste i vůle překonávat přirozenou slabost, hledá novou jistotu, která by mu nahradila rozpadlý svět hodnot, ale přichází beznaděj a opuštěnost.
Jeremiášův pláč
Ohnice - posmrtně vydána, elegie (46) Smrt**,** vyspělé rozsáhlé dílo, atmosféra doby, tíseň, zážitky, pocity, myšlenky, vztahy, snaha o překonání strachu. Nejtalentovanější básník - společně s Kainarem.

Ukázky

Cesta k mrazu

Upustíš život, život upadne
a rozbije se.

Na malý povzdech vzdálen jemu,
který tě s láskou stiská

a s kruhem spánku kolem sebe,
jejž nesmí nikdo překročiti,

upustíš život, druhá stránka dne,
vysoká noc, noc, radujme se,

jsme na krok všemu vzdálenému,
i smrt, i smrt je blízká

s kotoučem spánku kolem sebe,
který je třeba překročiti.

Kdyby teď přišel bratr tvůj,
ty za mrtvého bys jej měl.

Kdyby teď přišla milenka,
nemohl bys ji milovat.

Krev pod zem stéká, jen ji zastavuj,
ty, jenž jsi zkameněl,

je jí tak málo, brzo, brzo zchladne,
bude z ní led a bude tát,

neboť vše taje, vše, co zemříti má.
Upustíš život, život neupadne,

pozbyl své tíhy, pod rukama tvýma
na kámen ztvrdl, kámen ve vesmíru

trčí a ty, chtěje jej uchopit
do zkřehlých prstů, jimž je stále zima,

studeným srdcem, jež ztratilo víru,
chceš do kamene prosbu rýt.

Tu poslední, tu nejprostší, tu marnou
prosbu, již nikdo nevyplní.

Ó dej mi pohyb, smrti, slova stárnou
a hřbitovy se plní,

chci ještě vidět, jak mi rozsvítili
na malý povzdech, na nejmenší chvíli

kulatou lampu, lampu se stínidlem,
chci ještě lítost mít s tím, čemu bude zima,

až zastaví se čas, až ticho na vystydlém
srdci se bude zachvívat,

až budu otevřen, až pod očima mýma
armáda červů spatří zámek vrat.

Bílý obraz

Byl štědrý prosinec. Na zasněžené pláni
s paletou v ruce kdosi stál.
Sněžilo, sněžilo do jeho malování.
On nevěděl, on maloval

tu nahou zimu, její pevné kosti,
údolí klína, hlubší, nežli chtěl,
a výšku ňader v strmé závratnosti.
Sněžilo na model.

Tu havran zakroužil, ach Bože, co ten chce tu
a odkud přilétá?
Byl štědrý prosinec. Sněžilo na paletu
a prázdná byla paleta.

Ta strašná bezmocnost zmocnit se malování,
jež padá na plátna
a je jak bílý sníh, jenž neví, neví ani,
proč padat má!
Ta strašná bezmocnost zastavit prchající!
Zeslábla ruka tvá,
jazyk máš svázaný a nedovede říci
tomu, co roztává:

Ó věčné proměny, taje vše utajené,
ó věčné proměny, až rozplynou se v sníh,
kde bude duše má, kde bude, v které ženě
a v kterých závějích?

Byl štědrý prosinec. Na zasněžené pláni
s paletou v ruce kdosi stál.
Sněžilo, sněžilo do jeho malování.
On nevěděl, on maloval.

Otázky k textům

1. V 1. textu vyhledejte epizeuxis.
2. Srovnejte oba texty po formální stránce.
3. Rozeberte oba texty po obsahové stránce.
4. Vyhledejte anaforu.
5. U druhého textu určete druh rýmu.

Otázky k okruhu

1. Kteří autoři píší o koncentračních táborech?
2. Vysvětlete vznik 2. světové války.
3. Vyjmenujte zahraniční autory píšící o 2. světové válce.
4. Který z autorů píše o hrdinství obyčejných lidí?
5. Který z autorů se věnuje židovské tematice?
6. Který autor a hrdina měli podobný osud?
7. Který z autorů varuje před nebezpečím 2. světové války?
8. Kdo je nositelem Nobelovy ceny?
9. Kteří čeští autoři jsou představiteli exilové literatury?
10. Jaký je váš názor na válečné konflikty?

19. Cesty oficiální české prózy od roku 1945 po současnost

- po druhé světové válce pokračovala kontinuita ve vývoji české literatury, výrazným zlomem byl rok 1948, v roce 1949 byl založen Svaz československých spisovatelů a jako jediná metoda psaní byl povolen socialistický realismus, nastala devastace literatury, byly zakázány literární a kulturněpolitické časopisy a díla, která nevyhovovala v 50. letech,
- proběhly procesy s katolickými autory, mnozí odešli do emigrace,
- všude byla cenzura, nutila autory, aby změnili text podle regulí, byl vytvořen index zakázaných autorů a knih, stoupl počet autorů z povolání, protože honorář byl vyplácen podle rozsahu, ne podle prodejnosti, o úspěchu knihy rozhodovala cenzura a nakladatel,
- literární kritika - po roce 1948 došlo k dogmatickému pojetí kritiky, která byla založena na marxisticko-leninském pojetí a co jí nevyhovovalo, bylo nazýváno buržoazními tendencemi,
- představitelé kritiky: Ladislav Štoll, Zdeněk Nejedlý, z pozdějších Vlašín, Blahynka Milan a Jiří Hájek.

1945 – konec 2. světové války,
1948 – 1. vlna emigrace, nástup komunismu,
50. léta – budovatelská tvorba,
1968 – příchod vojsk Varšavské smlouvy, 2. vlna emigrace,
70. léta – normalizace,

1989 – Sametová revoluce.

Budovatelský román

- po únoru 1948 - snaha zachytit radikální změnu společnosti, vytvořit kladného hrdinu - dělníka - budovatele, rolníka provádějícího kolektivizaci a funkcionáře, který je propagátorem těchto změn, vliv SSSR, autoři čerpali ze zkušeností, řešili mnoho problémů a detailů, nezvládli je plně, převládaly prvky reportáží, vytvořili neživého hrdinu, většinou nebyly romány znovu vydány.

Václav Řezáč
– viz str. 638

Dílo:
Nástup - osídlování pohraničí po roce 1945, hlavní hrdina Jiří Bagár je vyslán do pohraničí na Kadaňsko a dostává se do konfliktu s Němci, kteří jsou odsunuti, v kraji je nastolen nový pořádek.
Bitva - navazuje na Nástup, děj románu je dotažen do roku 1948, zachycuje boj mezi komunistickými a antikomunistickými silami o pohraničí, jde spíše o představy autora než o faktografii.

Ukázka

Nástup

Na druhý den, od šera časného a mrazivého rána, stál Antoš na rozcestí na okraji Potočné a vyhlížel na klášterskou silnici. Když zahlédl v dálce řadu rychle se pohybujících vozů, rozběhl se domů, zdvihl telefonní sluchátko a zavolal na poštu:

- Jedou, řekněte to Zdeně!
- Jedou, hlásila pošta ústy Julie Rosové a za chvíli se nad Potočnou vzneslo táhlé houkání tovární sirény. Textilka vysílala svůj pozdrav na rozloučenou.

Ve své kanceláři vyskočil Trnec, jako by ho někdo píchl, a vyrazil na chodbu. Skupinka českých textiláků, i Palme mezi nimi byl, vyšla z dílny a ubírala se k východu. Jejich modráky a pracovní pláště vypadaly nažehleně a nově.

- Kam jdete? vyjel Trnec. Co to má znamenat?
- Odjíždějí, odpověděl mu Lojzík Mareš přes rameno. Jdeme je pozdravit a říct jim, aby nezapomněli, kudy k nám vede cesta.

Trnec se od nich vztekle odvrátil a vpadl do zasklené kóje, kde jako dílovedoucí sídlil Dejmek a kde bylo i stiskátko elektrické sirény. Zastihl Dejmka na odchodu, siréna houkala vytrvale.

- Kdo dal dovolení k tomu, aby byla zapjata siréna? řekl Trnec, bloudě prsty po horním rtu.
- Konkrétně se na tom usnesla závodní rada, odpověděl Dejmek.
- Měl bych být alespoň informován, nezdá se vám? Proud běží na můj účet.

- Jestli vám to není hanba, tak vám závodní rada zaplatí náklady. A pokud jde konkrétně o promeškaný pracovní čas, soudruzi jej nahradí. Stačí? Ostatně uděláte nejlíp, když si půjdete stoupnout do řady.
- Děkuji za radu. Vím, co mám dělat.

Trnec se vrátil do své kanceláře, usedl za stůl a zakryl si uši dlaněmi. Ale i tak slyšel sirénu. Houkala vytrvale. Položil ruce před sebe a usmíval se křivě tenkými rty. Nu, nakonec ať houká. Když nic jiného, znamená to alespoň, že odjíždějí. Voda se nad nimi zavírá, a nepotrvá dlouho, zavře se i nad těmi našimi.

Siréna houkala a všichni čeští lidé v Potočné vybíhali ze svých domů, aby naposledy viděli vozy ozdobené velkými podobiznami generalissima Stalina, ověnčené chvojím a na bocích hlásající velkými písmeny: My pobědili: Vybíhali, aby naposledy pohlédli do tváří lidí, kteří zachránili jejich životy a vlast. Slzy tekly po tvářích žen i mužů. Zastavili vozy, aby mohli ještě jednou stisknout ruce, které e za ně chopily vyražených zbraní. Nebylo květin, listopadové mrazíky sežehly i poslední astry na záhonech, ale ženy pozdvihovaly na vozy pekáče do zlatova vypečených buchet a bábovek, nad nimiž v slzách strávily většinu noci, poslední pozdravy vděčné země a srdcí, která nikdy nezapomenou.

Stroje znovu zabraly a řev silných motorů se smísil s houkáním sirény. Skla v oknech se rozdrnčela, i zdi se zachvívaly, celá Potočná se otřásala v přívalu těch mohutných zvuků, jako by se chtěla pohnout ze základů a vykročit na pochod. Jeden za druhým vyjížděly vozy na horskou silnici a stoupaly po ní vzhůru. Bagár a Zdena, přitisknuti k sobě, se za nimi dívali zamlženýma očima.

- Na shledanou, soudruzi! Zaseli jste nový čas a jeho růst už nic nezastaví.

Otázky k textu

1. Jakou pozici zaujímá Trnec; vydedukujte z ukázky.
2. Vyhledejte v textu prvky budovatelské prózy.
3. Najděte slova a vazby typické pro tehdejší dobu.
4. Vyhledejte rusismus a najděte k němu český ekvivalent.
5. Co víte o Stalinovi?

Jan Otčenášek
– viz str. 686

Dílo:
Plným krokem - problémy továrny na počátku 50. let.
Občan Brych - vítězství pracujícího lidu nad buržoazií v roce 1948, tématem je osobní rozhodování nerozhodného intelektuála, který neví, zda-li má přijmout poúnorovou situaci. František Brych chce udržet krok s bohatými chlapci, nechává se přemluvit, aby po válce utekl na Západ a v lese čekají na převaděče, ale mladík si uvědomuje, že miluje svou vlast a chce se vrátit domů. S ním se vrací i manželka

jeho kamaráda Irena, která se cítí ve světě bohatého manžela cizinkou. Již dříve se s Františkem sblížili.

Ukázka

Občan Brych

Vzal Irenu pod paždí a vykročili pěšky.

Šlapali zvolna podle sebe po betonových cestičkách Riegrových sadů, drželi se za ruce, dvě zajíklé děti. O čem vlastně mluvit? Hleděl na ni ze strany a usmíval se, když viděl, jak utrmáceně stoupá po cestě, utopena v myšlenkách, které jí rozehrávaly tvář. Zastavila se u rozkvetlého keře bezu, aby vydechla. Sklonil větev a zabořil okoralou tvář do fialového hroznu květů. Pod ním šumělo město, živé, rozsluněné, dýchalo pod svými pahorky a vrchem Petřína; sklouzl pohledem po lesklých střechách, naježených špicemi věží, a vrátil se očima k mlčící ženě.

Přitáhl ji za ruku k sobě a přinutil ji k chůzi.

Přivítala je pavlač s rozviklanými dlaždičkami, v koutě odkapávala voda na dno výlevky. Z otevřených oken vanuly všechny vůně svátečního oběda, odkudsi z protější strany přiletěl barevný pumlíč a za ním uličnický smích. Brych chytil míč obratně do ruky a jediným rozmachem jej poslal zpět. Z okna paní domácí si je přehlíživě prohlédla vypasená angorská kočka, zachovávajíc línou nehybnost chlupatého štuclu.

Brych vypáčil plechovou skříňku na dveřích: nalezl na dně klíč od pokoje a první vkročil do zatuchlého chladu místnosti. Počkal, až i ona překročí práh, potom zavřel dveře.

Tak! Rázně odešel k oknu, rozrazil je a do pokoje zaproudil svěží vzduch.

Byt byl pustý, vyrabovaný. Na prošlapaném koberci se povalovaly novinové papíry, časopisy, které vyvrhl z knihovny, když odnášel knihy do antikvariátů. Staré výtisky Dneška a Svobodných novin, divadelní programy, skripta a učebnice hospodářské angličtiny. Tu zdvihl a sfoukl s ní teninkou vrstvičku prachu. Rozevřená skříň po nebožce mamince, z níž se odstěhovaly svršky, až na pár obnošených hadrů, do regálů zastavárny, gramofon bez desek, rozházený gauč se zmačkaným pyžamem a popelník přeplněný oharky.

Na kraji stolu nalezl bláznivý testament. Roztrhal jej s pocitem zahanbení a vecpal útržky do studeného budínku.

Čím vlastně začít! Bude třeba začít se vším znovu! Se vším! Od šatů a vyrabovaného pokojíku, přes své dosavadní názory – až po celý život. Nevadí. Tím lépe! Pryč s haraburdím! Šetrný student Brych v tom cítil skoro úlevu.

Teprve potom se obrátil na mlčící ženu. Stála uprostřed spouště a rozhlížela se, jako by tu byla poprvé. Cizinka….! Vypadala unaveně, rozcuchané vlasy v čele a stopy zlých dnů v těkavých očích. Potom si shrnula známým pohybem pramen světlých vlasů s čela. Co tu vlastně chce? Sama odtud odešla. Jak je to dávno! Ty milé hloupůstky – důlek v gauči, droboučká skvrnka na omítce se podobá králičí hlavě, viď?

….

Zlekaně se obrátila a zachytila jeho úsměv.

Přistoupil k ní, beze slova rozepjal knoflíky ušmourané větrovky a pomohl jí z rukávů. Nebránila se, ani když ji uchopil zezadu mírně za pokleslá ramena a vtlačil do staré klubovky.

A bylo jí velmi dobře.

Otázky k textu

1. Vyhledejte několikanásobné větné členy a pojmenujte je.
2. Zařaďte ukázku do slohového útvaru a specifikujte ho.
3. Užijte slovo **oharky** v různých větách a rozlište jejich význam.
4. Jaký vztah má Brych s Irenou? Doložte na ukázce.
5. Vyhledejte pasáž, kde Brych uvažuje o životních změnách.

Venkovská próza 50. let

Bohumil Říha (1907 – 1987)

Autorův otec byl kovář a jeho rodina často cestovala po různých velkostatcích, zakotvili v Čáslavi, kde nakonec Bohumil vystudoval učitelský ústav a další tři roky pracoval jako pomocný učitel. Po vojenské službě se stal odborným učitelem a do roku 1945 učil v Poděbradech. Poté se stal školním inspektorem, tajemníkem Svazu spisovatelů, často cestoval – Čína, SSSR, Mexiko.

Byl aktivní i v organizaci OSN – Unesco. Věnoval se také tvorbě pro děti, pro dospělé psal o venkovské tematice.

Dílo:
Země dokořán - zaměřil se na prostý venkovský život, lidé do tohoto pohraničí nepřišli budovat, ale žít zde. Kritice vyhovovalo téma - láska k vlasti, morální hodnoty člověka, je zde používán východočeský dialekt.
Přede mnou poklekni
Čekání na krále
A zbyl jen meč – tato tři díla tvoří trilogii o vládě Jiřího z Poděbrad.
Pro děti: Divoký koník Ryn
Honzíkova cesta
O letadélku Káněti

Ukázka

Přede mnou poklekni

Přichází k sobě až na loži v krumlovské hospodě. Do úzkého okna nakukuje měsíc. Marek má ztuhlé tělo, zato duše se mu lehce odděluje od těla a poletuje po

světnici. Ví všechno o nešťastné dvojici, a co neví, to si domýšlí. Nemá o tom pochyb: Anděla odmítla dobu, její zděšení sahá až ke hvězdám. Proto chce zdomácnět v pološeru kláštera, stát se družkou modliteb a na obranu proti strašným zkušenostem svého krátkého života v sobě vypěstovat několik velkých ctností. Bývala vždycky bojácná a plachá, ale teď jí pomáhá zvláštní neúchylnost, která dřímala v skrytu jejího nitra. Pozměnila její srdce a možná že ji pozmění i navenek. Je to tak: Anděla měla vždycky blíž k světectví než k hrdinství. Proto se rozhodla dobrovolně zmizet a žít dál jen ve stínu.

Marek chce vzít do rukou svou bolest a přitisknout ji na prsa. Nemůže. Má bezvládné ruce. Odmítne i myšlenku, že by měl klášterní kobku otevřít násilím. Nemá k tomu potřebnou sílu. Mimoto si uvědomuje, že v jejich lásce je teď na řadě utrpení. Ale nic mu nemůže zabránit, aby Andělu nevzýval. Myslí na triumf její krásy, na setkání s její nevinností. Chce ji vidět, touží slyšet hlas jejího něžného srdce. Tiše ji osloví, i když sotva hýbá rty.

Tma se rozestupuje, otvírá se strop a k Markovi sestupuje bytost obklopená jemnou září. Anděla si je podobná víc než kdykoliv jindy. Zvláštní tlumená krása odcházejícího léta. Podzimní den s počínajícím soumrakem. Deštivé nebe, v němž se tratí slunce. Tichá zář večerní luny. Marek si je jist, že na její tváři se nikdy neukáže stáří ani ošklivost. Je to tvář vším jistá. Zůstane v ní vepsáno dětinství v lásce a hloubka v oběti. Její podivuhodná skromnost vypadá jako hrdost. Snad proto, že si umínila trpět.

Kolo času se přestává točit. Anděla tu stojí před Markem s očima široce otevřenýma. Není v nich žádné překvapení. Je v nich něha, která znemožňuje výčitky. Všechno kolem se jí přizpůsobuje: světnice, vzduch, tma i krumlovská noc. Marek cítí, že jí musí vyjít vstříc.

„Andělo,“ řekne hlasem, který není slyšet.

„Žádný muž mě už neuvidí,“ odpovídá Anděla a zbytek slunce v její tváři se úplně ztratí.

„Ze svého citu k tobě se nikdy nepokusím osvobodit.“

„Budu se prostírat po zemi jako louka, po které půjdeš. Budu vonět jako květy, ke kterým přiblížíš svou tvář. Budu svítit jako večerní hvězdy,“ šeptá Anděla a naznačuje pohybem hlavy, že musí odejít.

„Andělo, neopouštěj mě,“ prosí Marek úpěnlivým hlasem. „Pojď se mnou do samoty lesů, kde žijí jen včely, ptáci a Bůh.“

„Nemohu,“ vrtí hlavou Anděla.

„Moje štěstí zůstává u tebe.“

„Našimi životy nic nekončí.“

„Andělo,“ šeptá Marek se zábleskem naděje v srdci. Cítí, že jejich milostná dohoda není zrušena, že je dnes natrvalo zpečetěna. Zářivý začátek jejich lásky může najít v nadcházejících dobách svoje pokračování.

Marek lehce vstává, kleká na jedno koleno, schyluje před Andělou pokorně hlavu, ale když ji znovu zvedne, je v místnosti sám. Obklopuje ho tma, tichá samota, sladká bolest, ovzduší usmíření, vzdálená naděje, blízká melancholie.

Venku se objevují první stopy ranního olověného světa. Ozve se křik ptáků, mraky se dávají do pohybu.

Marek jede k panu Koldovi. Táhne ho tam čestné slovo. Musí se vrátit do náchodského vězení. Ale Markovi to nepřipadá jako něco těžkého. Proč by se měl znepokojovat svým malým osudem? Co znamená jeho krátký život proti stálosti světa? Věčně bude vycházet slunce, věčně se budou míhat blesky, věčně bude v řekách plynout voda, věčně bude začínat jaro, věčně bude klíčit semeno.

A věčně se bude v lidských srdcích rozžíhat láska. Proč by se tedy Marek neměl vrátit do vězení?

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu prvky charakteristiky.
2. Jaký je rozdíl mezi první a druhou částí ukázky?
3. V jaké době se odehrává děj románu? Co víš o tomto historickém období?
4. V posledních dvou odstavcích vyhledejte opakování slov.
5. V jakém literárním žánru lze použít podtržené lexikum?

Zobrazení měšťácké literatury

Bohumil Hrabal
- viz str. 683

Ukázka

Postřižiny

Francin se oblékal, teď si natáhl kabát, redingot, rukou si zatlačil kravatu ve tvaru kapustového lupenu, upravila jsem mu kaučukový límec s ohnutými růžky, zvedla jsem oči a dívala se mu do očí, dala hubičku na špičku prstu.

- Na čtrnáct dní? – šeptal. – Uvidíš, že tady zůstane čtrnáct let, a možná i na doživotí! –

Když jsem viděla, jak je nešťastný, obtiskla jsem na jeho rty moje políbení a on se styděl, díval se na mne vyčítavě, že slušná žena se takhle na veřejnosti nechová, i kdyby z té veřejnosti tady byl jen strýc Pepin, a Francin se mi vytočil z náručí a odešel zadním vchodem do kanceláře, slyšela jsem skrz zdi, jak se rozletěly houpací skleněné dveře, ach, ten Francin s tou „slušnou ženskou“, co jsem si jej vzala, tak pořád mi tyčil a vytyčoval pojem slušné ženy, kreslil mi vzornou ženskou, kterou jsem nikdy nebyla a ani nemohla být, já tak ráda jedla třešně, když jsem je však jedla po svém, tak lačně a dravě, rudl až do kořínků vlasů, a já jsem nechápala příčinu jeho pobouření, až sama jsem viděla, že třešeň v mých ústech je důvod k jeho znepokojení, protože slušná žena takhle lačně třešně nejí. Když jsem na podzim drhla kukuřičné klasy, tak se zase díval na tu mou drhnoucí dlaň a na ty moje ohýnky v očích, a zase, slušná žena takhle nedrhne kukuřici, a když, tak ne s tím velkým smíchem a planoucíma očima jako já, že kdyby tohle viděl nějaký cizí mužský, že by

v tom klasu drhnutém mýma rukama mohl vidět nějaké příznivé znamení pro svoji touhu.

Strýc Pepin rozložil na štokrleti ty svoje ševcovské poklady, pak mi vyzul střevíček, a když vyjmenoval všechny součástky, nasadil si znovu cvikr beze skel a řekl slavnostně:

- A protože jste dáma mimořádně inteligentní, tak vám spravím všechny vaše rozbitý botičky, protože já jsem dělal boty pro dvorního dodavatele, které se těšil přízni nejen císařskýho dvora, ale přízni celého světa, kam rozvážel boty… -
- Na kole, - řekla jsem.
- Prdlačky! – zařval strýc Pepin. – Copak takové dvorní dodavatel je nějaké myškař nebo sběratel kůží? Ten má lodě a vlaky, takovýto kdyby potkal císař na kole… -
- Jo císař taky jezdil na kole? – spráskla jsem ruce.
- Ale co to capete jak mladý straky? – křičel strýc. – Povídám, takovýho dvorního dodavatele kdyby potkal císař na kole, tak mu vezme… -
- To kolo, - řekla jsem.
- Prdlačky! Ten titul a ze štítu toho vorla! – kuckal se strýc Pepin a chrčel, avšak když se podíval na štokrle, blaženě se usmál, vytáhl kelímek, otevřel jej, přivoněl a dal přivonět i mně a mávl rukou:
- Gratulujte si, švagrová, tak tohle je ševcovská smůla anóbrž obuvnický pop, - řekl strýc Pepin a položil otevřený kelímek na židli.

A skrz zeď bylo slyšet v zasedací síni, jak rachotí židle, tlumený hovor, šoupání podrážek, pak židle utichaly a Francin zahájil zasedání a tichým hlasem přednášel zprávu o hospodaření pivovaru za poslední měsíc.

Otázky k textu

1. Charakterizujte hlavní postavy.
2. Jakou formu vypravěče autor použil?
3. Specifikujte blíže autorův jazyk.
4. Jakým způsobem autor dosahuje humoristického pojetí?
5. Vytvořte synonymum ke slovu **štokrle.**

Vladimír Páral (1932 – doposud)

Prozaik, který se proslavil svými romány a novelami, jež kritizují maloměšťáctví a životní stereotypy, ale v poslední době psal i science fiction, autor mluví velice otevřeně o erotice.

Pochází z Prahy, ale dětství prožil v Brně, po gymnáziu vystudoval Vysokou školu chemicko-technologickou v Pardubicích a stal se inženýrem chemie. Pracoval jako vývojový technolog v Liberci, pak jako výzkumný pracovník v útvaru vědeckotechnických a ekonomických informací v Ústí nad Labem, od roku 1979 je spisovatelem z povolání. Původně psal pod pseudonymem Jan Laban.

Dílo:

Katapult – hrdinou je inženýr chemie Jacek Jošt, který se ve své spořádané rodině s manželkou Lenkou a dcerou Leničkou nudí a začíná se proti tomuto naladění bouřit, chce změnu, žít naplno, připadá si jako v kleci a zbytečný. Poznává se s kresličkou Naďou, která v něm vyvolává vzpomínky na jeho neuskutečněnou kariéru, dává si inzerát a navazuje kontakt s dalšími šesti ženami z různých míst na trati Ústí – Brno, kudy často projíždí na svých služebních cestách. Hledá nové zájemce o svou ženu Lenku, s níž se chce rozvést, zjišťuje, že milenky chtějí rovněž realizovat svůj sen – sňatek a zjišťuje, že se dostává do stejných sítí, z nichž utíká. Jacek se řítí do neřešitelné situace, zaplétá se do lží a komplikuje se mu život, uvědomuje si, že potřebuje svou rodinu, ale Lenka už ho nechce. Během letu z Prahy do Brna je vyveden z míry ze ztráty své dcery a ženy, předčasně opustí místo a umírá katapultován mocnou setrvačností.

Soukromá vichřice

Mladý muž a bílá velryba

Playgirl I, II – zfilmováno.

Profesionální žena

Romeo a Julie 2003

Ukázka

Katapult

Rychlík č. 7 z Bukurešti, Budapešti a Bratislavy přijížděl ve středu 1. dubna s obvyklým zpožděním na první nástupiště brněnského Hlavního nádraží. Za zmateného pobíhání příležitostných cestujících, kteří se zásadně pokoušejí nastoupit do prostředních vagónů, zásadně ovšem spacích nebo rezervovaných, uhadoval

Jacek Jošt (33/175, obličej oválný, oči a vlasy hnědé, zvláštní znamení žádné) pokaždé překvapivý sled místenkových vozů, až pobaven objevil svůj vůz č. 52 mezi čísly 34 a 38.

V kupé E hned dvě nepříjemnosti: Jackovo sedadlo 63, druhé od okna, právě obsazováno. Nepříjemností druhou a větší – tím protivným Troštem, taky z Ústí a zrovna z domu odnaproti. Na sedadlech u okna, čísla 61 a 62, ustaly dvě ženy v hovoru, jakoby pohoršeny, že si oba přistoupivší sedají – v jinak prázdném kupé – těsně vedle nich.

„Mám sedadlo šedesát tři," deklaroval Jacek Jošt s místenkou v ruce svou omluvu sousedce a výzvu Troštovi. „Chci spát a nerad bych se budil, až přijde někdo zrovna s tím číslem, na kterém usnu."

„Tak si klidně sedněte naproti mně na čtyřiašedesátku," řekl Trošt, „páč tu místenku mám já."

Jacek pokrčil rameny, opatrně uložil svou velkou černou brašnu s mosazným kováním do síťky nad sedadlem 64, pověsil plášť a vlak se tiše rozjel.

"Dvaadvacet minut zpoždění," řekl Jacek.

„Budem sebou muset v Praze mrsknout, abychom chytli ten berlíňák šestnáct-pětačtyřicet," řekl Trošt.

„Ještě mi nikdy neujel."

„Jezdíte tady často, žejo."

„Hodně často. A vy?"

„Já moc né. Je ale pěkně, žejo."

„"Udělalo se hezky."

Ženy u okna si už zase začínaly povídat a nakláněly hlavy tak těsně k sobě, že zakrývaly výhled, kupé jako vždy přetopeno a Trošt se už schoval za pověšený kabát. Jacek si rozestřel přes sebe svůj a v šeru za ním zavřel oči.

S těmi lidmi v Brně kolem generálního je domluva pořád horší, tři dny úmorných jednání a etylacetát letos stejně nedostaneme, na příští rok radši nemyslet, kde jsou ty časy, kdy se z diet dalo ušetřit, Lenka bude mít radost z toho holandského kakaa a hned si je nasypem na pěkně řiďounkou kaši, na žaludek roztřesený šesti hodinami ve vlaku jsou nejlepší mléčná jídla, to je Lenčin nápad, jsou taky nejlacinější a nejdřív hotová, jestli neujede berlíňák 16,45, stihneme Leničku ještě vzhůru, jakpak ji ta vodní pistolka bude dlouho bavit, sotva deset minut, ta nafukovací veverka by byla určitě lepší, pistolkou se jen všude nastříká, když Leničku omrzí, postavíme si zas domeček z matrací a pak opičí dráhu, ale to je zas moc rozhodování, nebude chtít spát a bude nás pořád volat k postýlce, ty naše malá mršulko sladká, táta ti zas poví pohádku o tom zakletém smutném princi, víš, který musel pořád jezdit vláčkem přes jedenáct černých tunelů, dokud ho zlatý zubr nenavedl, ve kterém je princezna zazděná, zubr, zlatunko moje, ty říkáš zu-brr, ano, táklhle vééliká chlupatá kráva.

„…a když jí pak Pepa řekl o tom bidetu, koupila mu záchodovej kartáč."

„Cože?!"

„Takovej růžovej, ze silónu –" zaznívaly hlasy žen od okna, obě se rozesmály a Jackova sousedka se nechutně tlačila bokem stále dál za hranici sedadel 62 a 64 na Jackovo území. Od zcizené 63 naproti bylo už slyšet Troštovo vepřové chrnění.

Dokud tak ještě byla pro cesty nad dvě stě kilometrů povolena první třída, sedadla oddělená loketními podpěrkami a z diet se tenkrát dalo ušetřit, co bude za pět let a za deset, holandské kakao zbylo asi Lence ještě od posledně, ona by Leničku nafukovací veverka omrzela možná ještě dřív, už aby holčička byla větší, ne, kdyby tak mohla být zas dvouletá, jak poroste, bude chodit domů už jen se najíst a vyspat jak do hotelu, co bude za deset let a za dvacet – už asi jen ve vlaku se člověk

dostane k tomu Gauduinovu ODKUD PŘICHÁZÍME – KDO JSME – KAM JDEME, kdysi jsme to s Lenkou probírali snad každý večer, odpověď kupodivu pořád těžší, na některé věci je skoro lepší nemyslet, ale Lenka je dobrá žena a máme krásnou chytrou holčičku, oba slušné platy a byt první kategorie, první rok každý v jiném internátě, druhý rok každý v jiném podnájmu, třetí rok konečně podkrovíčko spolu, ale do toho už Lenička, celé noci nad její postýlkou, nošení vody ze sklepa a ohřívání v umyvadle na malém vařiči, odbýt si všechno najednou, čtvrtým rokem konečně komfortní družstevní byt, ale zas splácet vklad, půjčku, nábytek, koberce, ledničku, televizor, trvale zásobeni starostmi a odbýt si všechno najednou, ale nejlepších pět let života najednou pryč, ne moc veselých pět roků, ale teď už všechno odbyto a splněno i poslední přání, MOŘE -

Otázky k textu

1. Vysvětlete zásady psaní přímé a polopřímé řeči.
2. Popište psychický stav hlavního hrdiny.
3. Jaká je životní situace Joštovy rodiny?
4. Vyhledejte číslovky a určete jejich druh.
5. Vysvětlete původ slova družstevní.

Michal Viewegh (1962 – doposud)

Spisovatel a dramatik, pochází z Prahy, otec byl inženýr chemie, matka právnička, po gymnáziu studoval dva roky na Vysoké škole ekonomické v Praze, poté pracoval jako noční hlídač v podniku Chemapol Praha, průvodčí vlaku a stavební figurant. V 80. letech vystudoval Filozofickou fakultu Karlovy univerzity a učil na základní škole. Od roku 1993 byl redaktorem nakladatelství Český spisovatel, od roku 1995 je spisovatelem z povolání.

Je autorem společenských a parodických románů, využívá postmoderní postupy, prolíná se komično s tradičnem, jeho romány jsou často zfilmovány.

Dílo:
Výchova dívek v Čechách – román vychází ze skutečných událostí autorova života na počátku 90. let. Viewegh učil několik let na Základní škole Vladislava Vančury v Praze-Zbraslavi, z finančních důvodů přijal nabídku bohatého podnikatele na doučování jeho starší dcery Beáty, měl jí pomoci v jejích literárních začátcích. Beáta nejdříve s učitelem nekomunikovala, pak používala pouze vulgární urážky, a to vše z důvodu nešťastné lásky. Viewegh vedl dlouhé monology a postupem času se jejich vztah změnil v přátelství a přerostl ve vzájemnou lásku. Ucítil povinnost ke své rodině, ale zároveň toužil po Beátě, která přijala místo učitelky na stejné škole jako on, zde poznala lektora agličtiny a vztah s Vieweghem ukončila, ale nastalo další zklamání, Steve se ze Států po Vánocích nevrátil. Viewegh změnil zaměstnání a ztratil Beátu z očí, pak ji zahlédl při akci ekologického hnutí Duha, kde rovněž nenalezla smysl života. Koketovala s náboženskými sektami, ale díky depresím spáchala sebevraždu – v rychlosti 150 km najela do betonového přemostění silnice.
Báječná léta pod psa – zachycuje období tzv. normalizace, autobiografické prvky.
Účastníci zájezdu – komické zachycení chování českých turistů v zahraničí.
Román pro ženy – příběh mladé dívky, která si našla mnohem staršího přítele – Pažouta a ukázalo se, že je to právě ten Pažout, který měl kdysi pletky s její matkou.
Román pro muže

Ukázka

Účastníci zájezdu

Hned vzápětí Šarlota zděšeně vykřikla.

„Co je?“ řekl Karel, aniž se ohlédl.

Volant svíral mnohem pevněji než předtím. Jeho oči rychle pátraly po nějakém nebezpečí. Také účastníci zájezdu se polekaně rozhlíželi v očekávání nějaké strašlivé srážky. Vpředu byl však jen jediný vůz, jehož červená koncová světla se navíc spíše vzdalovala, než přibližovala.

„Ženská,“ řekl řidič s úlevou. „Víte, jak jsem se lek?“

„Co je?!“ vykřikla Pamela v opožděném, ale půvabném úleku. Než se Helga vymotala ze záhybů látek a než rozsvítila obě čtecí lampičky, domníval se Max, že je mrtvá.

Šarlota si chvějícími prsty nasazovala naslouchátko. Skutečnost, že to dělá naprosto veřejně, svědčila o tom, že se stalo něco skutečně vážného. V jejím obličeji byl výraz jakéhosi strašlivého provinění.

„Co se stalo?“ řekla Pamela s obavou v hlase.

Zrovna teď se musí něco stát. Teď, když má přijít její velká chvíle.

Cestující napjatě vyčkávali.

Šarlotiny rty se pohybovaly, ale slova nebylo slyšet.

„Nikdo ti nerozumí,“ řekla Helga posměšně.

Obrátila se k cestujícím a s úsměvem nevěřícně zavrtěla hlavou: Viděli jste někdy něco takového? Nejdřív křičí, všechny nás vzbudí – a pak se ani neumí vymáčknout.

Její úsměv vehnal Šarlotě slzy do očí.

„Holka, prosím tebe, nebul,“ řekla Helga. „Radši jim to konečně řekni.“

Šarlotin vzlyk přešel v plačtivý šepot.

„Ztratila pas,“ informoval svého otce polohlasem Jára, který seděl nejblíž.

„Ztratila pas!“ vykřikla Jituš. „Náš kluk jí rozuměl!“

….

Pamela seděla v jednom z křesel na odpočívadle.

Byl si naprosto jistý, že, když šli předtím s Hynkem dolů, ještě tam nebyla.

„Nemohla jsem usnout," řekla vyčítavě. „Bylo vás slyšet po celém hotelu."

Rychle se vzpamatoval.

„Měla sis vzít prášek," řekl. „Nebo nějakou dobrou knihu." Příjemně ho překvapilo, jak vůči ní dokáže být jízlivý.

„Proč jsi takový?"

„Tu otázku si taky často kladu."

„Opravdu nemůžu usnout," vzdychla Pamela nešťastně.

„Já taky ne," zasmál se sarkasticky Max. „Bez pohádky…"

Chystal se odejít. Bylo to vlastně snadné.

„Sedni si chvíli ke mně," požádala ho Pamela.

„Ani náhodou," řekl Max.

„Já už budu hodná," řekla Pamela s výrazem pětileté holčičky.

Její ňadra napínala látku noční košile.

„Prosím prosím," řekla Pamela.

Dokonce k němu prosebně vztáhla ruce – a Max viděl sám sebe, jak vedle ní náměsíčně usedá, jak ji líbá, jak – konečně! – žmoulá v ústech její růžové bradavky, jak se Pamela od něho náhle odtahuje, jak mu z náprsní tašky trička vyndává krabičku s prezervativy, jak ji štítivě hází na zem, jak mu dává hysterickou, divadelní facku a jak s pláčem odbíhá, vrážejíc přitom do bledé, pozvracené a do krve uražené Irmy.

Otázky k textu

1. V čem spočívá humor ukázky?
2. Charakterizujte jazyk ukázky.
3. Jak byste charakterizovali Pamelu?
4. Jakou roli zde hraje přímá řeč?
5. Co autor líčí v Účastnících zájezdu?

Vzpomínková tvorba a sportovní tematika

Ota Pavel (1930 – 1973)

Prozaik a novinář, vlastním jménem Ota Popper, pocházel z Prahy, byl nejmladším synem obchodního cestujícího, otec byl Žid a matka Češka, otec na něho měl silný vliv, vybudoval v něm silný vztah k přírodě, rybaření, ke sportu a rodné zemi, silný vztah měl k Berounce, kde prožil kus dětství. Za okupace museli oba jeho bratři, Hugo a Jiří, později i otec s transportem do koncentračních táborů, Ota žil sám s matkou, ve 13 letech začal pracovat na dole Dubí u Kladna. Vystudoval obchodní a jazykovou školu v Praze, ale obchodu se nevěnoval, krátce trénoval hokejovou mládež ve Spartě Praha, později pracoval v Československém rozhlase jako sportovní redaktor, publikoval, v roce 1962 doprovázel fotbalisty pražské Dukly na zájezdu do USA. V roce 1964 onemocněl těžkou duševní chorobou, za dva roky mu byl přiznán plný invalidní důchod, ale přesto byl dále literárně činný. Zážitky z dětství se prolínají v jeho vzpomínkové tvorbě.

Dílo:
Syn celerového krále – je soubor povídek se sportovní tematikou, povídka Alfréd Jindra zachycuje postavu kanoisty, který se chtěl stát vojákem z povolání, dostal těžkou žloutenku, po uzdravení začal znovu jezdit, připravoval se na olympiádu v Melbourne, ale znovu těžce onemocněl zánětem mozkových blan, sotva se vzpamatoval, přišla obrna, což ukončilo jeho kanoistické plány. V Janských Lázních dokonce uvažoval o sebevraždě, ale díky své silné vůli vše překonal.
Dukla mezi mrakodrapy
Plná bedna šampaňského
Pohár od Pánaboha
Pohádka o Raškovi
Smrt krásných srnců
Jak jsem potkal ryby

Ukázka

Syn celerového krále – Alfréd Jindra

U mořského zálivu, tam, kde se vracejí mořské ryby nazpět, když narazí na sladkou vodu, jel se Alfrédův největší sportovní závod. Pepík Holeček v závodě na

kilometr dal všem na frak a vyhrál na tý svý lodi, co si udělal svýma zlatýma rukama, zlatou medaili. Ale s Alfrédem to dopadlo docela jinak. Ujeli hned zkraje ve třech, Američan Frank Havens měl tehdy žlutý tričko a Maďar Gabor Novak zelený. Alfréd byl bažant a dřel se jak kůň, devět kilometrů je táhl, vedl, poprvé v životě měl možnost dokázat, že babička byla Kozinová-Sladká a že chlapci, co se narodí na levém břehu, nejsou srabíci. Byl mladičký, dvaadvacet let, a byl to jeho první velký závod. Ale nemohl je střepat, z rukou už mu tekla krev a hlavně nevěděl, co má dělat. Když vjížděl do posledního kilometru, slyšel, jak na něho volají:
„Je to dobrý. Jeď!“

Dobrá rada nad zlato. Jel a prohrál. V poslední otočce mu jeden z těch dvou narazil na záď kanoe, v gangsterském slovníku kanoistů se tomu říká hodiny, to je roztočit loď jak ručičky hodin na druhou stanu. Vybočil z trati a pak už nemohl. Ujeli mu. Žlutý Havens (první zazvonění v cíli), zelený Gabor Novak (druhý zazvonění). Třetí zazvonění patřilo jemu. Prohrál zlatou a vyhrál bronzovou. Ale moc to nevnímal. Někdo mu předtím říkal, že až bude pořádně vyšitý, že uvidí bílý myši. Ale on viděl jenom prostou kouli z bílého mléčného skla. Nemohl trefit k plató, nevěděl, jak otočit loď, nakonec ho z lodě vytáhli. Přišel k němu doktor Popel, předseda vodáků, zarazil se, zbledl a řekl: „Ty máš strhaný dlaně, Alfréde.“
Jindra zvedl ruce a dal si je před oči. Bílá mléčná koule zmizela a uviděl krev. Podobaly se zmenšenému řeznickému výkladu s právě čerstvým zbožím. Protesty proti hodinám nepomohly. Jsou zamítnuty, pánové. Nespravedlnost zvítězila. Prohrálo mládí a hloupost.

Jako první je na stožáru Amerika. Jako druhé Maďarsko. Jako třetí Alfréd Jindra a jeho bíle ofačované ruce mu visí podle těla a mají stejnou barvu jako dvě bílé myši, bronzová medaile je opravdovější než mdlá stříbrná anebo pozlacená zlatá, Alfréde Jindro! Lež jako věž!

A v novinách a v knize o olympijských hrách 1952 čti:

„Pro našeho reprezentanta to byla škola! A olympijský úspěch i povzbuzením k ještě důkladnější přípravě.“

Alfréde, kamaráde, máš to dobrý. Ale budou ti ty rady na něco?

Otázky k textu

1. Jakým sportem se Jindra zabýval?
2. Jak se hrdina umístil?
3. Které země obsadily první místa?
4. Co je to slang?
5. Co víte o olympijských hrách?

Život mladých
Radek John (1954 – doposud)

Je publicista, moderátor, spisovatel a politik, v současné době je předsedou politické strany Věci veřejné, byl místopředsedou vlády a ministrem vnitra.

Otec je významný imunolog, mikrobiolog a profesor Karlovy univerzity, zesnulá matka byla redaktorkou, jeho bývalá žena Zlata Adamovská je herečka, má dceru Barbaru a syna Petra, ale i nemanželskou dceru.

Absolvoval FAMU, obor scenáristika a dramaturgie, publikoval v Mladém světě a Mladé frontě, spolupracoval s televizí NOVA, proslavil se svým publicistickým pořadem Na vlastní oči. Dále ho řadíme mezi autory románů s tematikou pro mládež, zaměřil se na problémové skupiny.

Dílo:
Džínový svět - předčasná zralost dětí ve velkoměstě, jejich milostné a morální poznatky, hledání životních jistot. Petr Bláha vzpomíná na klučičí průšvihy ze základní školy, na to jak s kamarádem Pavlem prodávali pornofotky. Poznává Veroniku, která chodí s Pavlem, zamilují se do sebe, ale nechtějí Pavla zradit. Veronika musí odletět s rodiči na Kubu na jeden rok. Pavel se o jejich vztahu dovídá, na letišti Petrovi pouze podal ruku a odchází. Petr si slibuje, že bude na Veroniku věrně čekat.
Memento - problematika narkomanů, ukazuje, jak se člověk může dostat na šikmou plochu, jak fet dokáže ovlivnit jeho city k dívce a partě, dvě roviny - jak se dostat k fetu a pobyt v nemocnici (vzpomínky), dílo je napsáno podle skutečnosti. Hlavní postavou je Michal Otava, který se stává závislým na drogách, dostává se do vězení, několikrát se předávkuje, je vyčerpán a není schopen sám přijímat potravu.
Jak jsem viděl Ameriku - reportáž z USA.
Sněženky a machři, Sněženky a machři po pětadvaceti letech, Tankový prapor – napsal scénáře.

Ukázka

Džínový svět

Vracím se do tělocvičny. Ale vždyť je to přece všechno strašlivej omyl! Výsledky Pavlova učení nevázat se. Jak potom vůbec věřit holce, kterou má rád? Jak se zrovna náš polibek lišil od ostatních? (Vlastně nevím, nic z toho okamžiku nepamatuji.)

A pak se vlečou minuty. Kluci s Pavlem nikde. Zvědavé pohledy holek na mě a Veroniku. Naše nejisté, placké, těkavé oči.

Bojíme se na sebe pořádně podívat? Co se to zas stalo? Nemůžu tomu uvěřit. Co ona? A proč se na nás ostatní tak dívají? My přece nemůžem za návrh, který dal – kdo vlastně?

Mlčení. Čteme si s Veronikou navzájem v obličeji tak, aby druhý neviděl. Bleskově sklopené oči, když sebenepatrněji pohne hlavou.

Nalévám si sklenku vína, bezmyšlenkovitě ji piju. Snad z rozpaků? Abych měl co dělat.

Každá vteřina mlčení zvětšuje význam toho, co se stalo. Jako bychom byli všichni obětí nějaké davové sugesce. Začal s ní Pavel. Připisujeme strašlivý význam věci bez významu! (A naopak.) Zvětšujeme do obludných rozměrů něco, co neexistuje. A každou další vteřinou ticha větší nebezpečí, že v to nakonec uvěříme. Vlastně ani nevím přesně v co.

Tak dost, chtělo by se mi křičet. Je to nesmysl. Slyšíte? Nesmysl! Ale nikdo by mi neuvěřil. Tím podezřelejší, čím víc se snaží něco popřít.

Tak tedy výsledky všeobecného sbratření a naší všeobjímající lásky:
Pavel se mnou nemluví.
S Veronikou chodíme kolem sebe, zkoumáme, proč se tomu mezi námi přisuzuje takový význam. Hledáme a bloudíme. Mohli by snad mít pravdu všichni ti… Tápeme. Co jestli to bylo nesmírně důležitý, jak si kdekdo myslí?

A přitom jsme bedlivě pozorováni. Je to tak, nebo ne? Každý náš pohled, dokonce i když my v něm čteme jen oboustranný zmatek, je pro okolí jasné ano.

Víme o sobě vůbec, kdo jsme? Snad. Máme společné přinejmenším to, co cítím k divadlu. Už tohle samo je doporučení stokrát větší než kdy předtím.

Ach ano, předtím – s Kamilou jsme to taky věděli. I s Monikou. Vždycky všechno víme. Docela bez problémů. Ale jak jinak se můžou lidi poznat, než když se spolu začnou čím dál víc stýkat? Sázka do loterie. Riziko. Kdybychom ho znali předem, lidstvo nejspíš vymře. Kolika z nás se povede opravdu najít?

Copak chci Veroniku víc poznat? Jak ji vůbec můžu řadit za Kamilu a Moniku? Jak mě to napadlo? – I já podléhám té davové sugesci. Přestože Veroniku už vlastně znám. Třeba z mejdanu u nás, že … ale tenkrát vlastně nejen utržený dřez. Taky její nepřítomný pohled, dokud se hrály desky.

Občas mě napadá (hlavně v noci): A co když je to opravdu osudovej vztah, jak všichni myslí…

Otázky k textu

1. Jak je ukázka vykonstruovaná?
2. Čím autor docílil vystižení myšlení mladých?
3. Rozeberte stavbu slova **sebenepatrněji**.
4. Vyhledejte slova cizího původu a vytvořte k nim české protějšky.
5. Vytkněte hlavní myšlenku ukázky.

Historická próza

František Kožík (1909 – 1997)

Byl spisovatel, dramatik, autor knih pro mládež i rozhlasových a televizních her. Vystudoval práva, dramatickou konzervatoř a filozofickou fakultu, od roku 1933 pracoval v Brně v rozhlase jako hlasatel, reportér a dramatik, po přeložení do Prahy se stal uměleckým vedoucím Estrádního jednatelství, dramaturgem a scenáristou Československého filmu. Mezitím byl i spisovatelem z povolání. Napsal přes sto knih, největší část tvoří životopisné romány, hlavně o umělcích.

Dílo:
Největší z Pierotů – román byl poprvé vydán v roce 1939, byl velmi oblíben a Pierot se stal symbolem naděje a touhy porobeného národa. Pierot byl mim českého původu Jean-Baptiste Gaspard Deburau (Jan Kašpar), vyrůstal v Čechách v prostředí komediantské rodiny, jako artista je velmi neobratný, což mu přinášelo jen ústrky a rány, po dlouhých toulkách Evropou rodina zakotví v otcově vlasti – Francii, ale zde se jim nedaří a rodina se rozchází. Jan Kašpar zůstává v Paříži, kterou miluje, koná představení pod širým nebem, dostává se do divadla, ale jsou mu přidělovány jen podřadné role, živoří, upadá v depresi, pokouší se o sebevraždu, vrhá se do Seiny, zachraňují jej dva pobudové. Jan v divadle zavádí novou postavu na scénu – Pierota, slaví velké úspěchy, skolila ho nevěra jeho ženy Désirée, opouští ho milenka, později se žení s dívkou Margot, která je mu milující ženou a matkou dcery a syna. Jan Kašpar je stár, unaven, hraje poslední představení o svém životě, pláče a s ním celé publikum, umírá v náručí své ženy. Na jeho hrobě je nápis: “Zde leží ten, jenž řekl vše, ač nikdy nepromluvil.“
Básník neumírá
Josef Mánes
Miláček národa

Ukázka

Největší z Pierotů

Ani všichni herci tomu nevěnovali pozornost. Souhlasili s tím, že si Kašpar pohotovým záskokem vysloužil tu a tam úložku sluhy, v níž mohl aspoň několik vteřin skutečně hrát. Hlavním hrdinou pantomim stejně však zůstal harlekýn.

Kašpar věděl, že zásluha jednoho večera je pro všechny ostatní jen povedenou anekdotou a že v něm herce nevidí o nic víc než dosud. Nemínil se s tím však spokojit. Byl nabit touhou naučit se co nejvíc. Cvičil doma, na ulici i v divadle. Ve Funambules i jinde dával bedlivý pozor na ty, o nichž se domníval, že jsou mistry. Dbal na chůzi, na držení těla, dlouhé hodiny zkoušel, jak nejjasněji vyjádřit pohyby paží a dlaní myšlenku, jak je spojit s výrazem obličeje. Poznal, jak důležitá je při hře paměť; role pantomimy nejsou napsány a není při nich nápověda. Bylo nutno zapamatovat si přesný postup děje a úspěšných scén. Zůstával v úloze, která trvala na jevišti jen několik okamžiků, i na ulici, mezi lidmi, a často se zahanben odvracel před udivenými pohledy chodců.

I když jeho chvilkový úspěch nebyl nikomu nebezpečný, rodina Charigni nesla jako újmu, že příslušník nepřátelských Deburauů postoupil z posledních rolí k předposledním.

V úzkých šatnách divadélka došlo k hádkám mezi oběma klany, k hrozbám i k zlomyslným ústrkům. Joigny v úloze Leandra vyťal jednou na jevišti Pierotovi takový políček, že se Kašparovi zatmělo v hlavě; odpotácel se za kulisy a po bílé bradě mu kanula krev.

Otec Deburau skočil s napřaženou pěstí k Joignymu; protože Pepé a Lange bratra bránili, vmísili se do zápasu i František se Štěpánem. Zákulisí se roztříslo divokou rvačkou, v níž se bojovalo pěstmi, nohama, hlavou, lokty, rekvizitami. Řevnivost, dlouho shromažďovaná, se vybíjela. Dorotka se utkala s Nanettou, Kateřina si vjela do vlasů s Marion.

Bertrand a Fabien se marně pokoušeli oddělit rozvaděné rodiny; bylo nutno zavolat policii. Teprve pak se dali sokové přemluvit a nechali bitvy, udýchaní, potrhaní, se škrábanci po ženských nehtech ve tváři, s modřinami po úderech pěstmi.

Bylo jasné, že tyto dva rody nemohou nadále žít v jednom divadle vedle sebe. Bertrand s Fabienem řešili těžký početní příklad, koho z těch dvakrát pěti mohou postrádat a bez koho se zatím neobejdou. Fabien si kladl jako podmínku, aby zůstala malá Marion Charigni. Kdyby však dali přednost celé rodině Charigni, odešel by s otcem Deburauem též Kašpar řečený Baptist, který by byl chyběl v pantomimě. A hrané výstupy nabývaly u obecenstva zřetelnou převahu nad tanci provazolezců. I učinili ředitelé šalamounské rozhodnutí, které i principálové rodin uznali za spravedlivé. Divadlo se rozloučilo se všemi, kromě Marion a Kašpara.

Tak se Kašpar Deburau rozešel s rodinou, která ho ztrácela bez lítosti, protože ho při svých produkcích nepostrádala. A Kašpar nastoupil vlastní cestu.

Otázky k textu

1. Které dva divadelní gangy spolu soupeřily o místo v divadle?
2. Jakým divadelním žánrem se Debureau zabýval, vysvětlete jeho princip.
3. Které další divadelní žánry znáte, popište je.
4. Vysvětlete pojem **rekvizity, sok, principál**.
5. Vysvětlete psaní dvou **j** ve slově **nejjasněji**.

Vladimír Neff (1909 – 1983)

Byl prozaik, dramatik a filmový scenárista, autor historických románů a společenských satir. Vystudoval obchodní akademii v Ženevě a pracoval v obchodě s porcelánem ve Vídni, později v obchodním domě v Brémách, potom pracoval jako cizojazyčný lektor nakladatelství Melantrich v Praze (francouzská a anglická literatura). Od roku 1939 se věnoval spisovatelské činnosti, krátce však byl také scenáristou na Barrandově v roce 1950.

Dostal titul zasloužilý a národní umělec. Překládal z francouzštiny, ruštiny a němčiny.

Dílo:

Královny nemají nohy – je to první díl fiktivní trilogie, další díl se jmenuje Prsten Borgiů a třetí Krásná čarodějka. Děj se odehrává v době náboženských válek v 16. a 17. století, hlavní postavou je Petr Kukaně z Kukaně, který usiluje o rozumné řešení lidských vztahů a problémů. Petr je syn dvorního alchymisty, byl přijat do služeb hraběte Gambariniho jako společník pro syna Giovanniho, oba chlapci se stali skvělými přáteli a prosadili se u dvora, Petr vynikal téměř ve všem a vždy si stál za svými názory. V šestnácti letech odmítl tvrzení, že královny nemají nohy a vyvolal tak souboj, v němž svého soka zranil a on později zemřel. Petr byl uvržen do vězení a s ním i jeho otec, který odmítl prozradit císaři tajemství Kamene mudrců. Otec spáchal sebevraždu a Petr byl propuštěn z vězení až po několika měsících. Na cestě domů se setkal s oběma Gambarini, kteří odjížděli do Itálie, protože přišli o všechen majetek, stal se členem jejich doprovodu, byli přepadeni a hrabě zabit. Varoval chlapce před vstupem do rodné Stramby, kde kdysi ukládal o život vévody, jeho syn

však nedbal varování a byl odsouzen k smrti, ale Petr ho zachránil. Giovannimu byl navrácen majetek, ale pýcha mu stoupla do hlavy, chtěl vládnout Strambě, zosnoval vraždu vévody a svedl to na Petra, kterému se podařilo utéct do Říma a získat požehnání Jeho Svatosti k vojenskému dobytí Stramby, plán se zdařil a Petr se stal jejím vládcem. Opatření, která zde prováděl, vyvolala obrovskou nevoli vyšších kruhů, ztratila se i láska jeho ženy Isotty, její matka přikázala Petra zavraždit, ale on při boji o život zasáhl nevědomky Isottu, která zemřela a on uprchl do vlasti.
Srpnovští páni – historický román, ironicky laděný, zachycuje dobu posledních Přemyslovců.
Pentalogie:
Sňatky z rozumu
Císařské fialky
Zlá krev
Veselá vdova
Královský vozataj – formou kroniky zachycuje osudy dvou pražských měšťanských rodů – Bornů a Nedobylů v době od 50. let 19. století do 2. světové války, autor se inspiroval osudy vlastní rodiny.

Ukázka

Královny nemají nohy

- Tak sedni si přece u nás, imbecille, jsi pořád ještě vévoda, řekla po chvíli Bianca matta.

- Děkuji ti, Bianco, za tento projev lidské vlídnosti a přívětivosti, v dnešní době tak vzácný, řekl Petr, - ale já raději postojím, protože si nedovedu představit, že má návštěva, na níž jsem byl tak vřele přivítán, by mohla trvat dlouho.

Při těch Petrových slovech Isotta upustila do klína hříbek a spráskla ruce plnými dlaněmi a nataženými prsty, vzhlížejíc přitom k stropu, jako by se modlila, a zvolala:

- O lidské vlídnosti a přívětivosti se odvažuje mluvit, lidské vlídnosti a přívětivosti se dožaduje on, který zabil mého otce, protože na něho přivedl do Stramby vraha, a zahubil mého strýce, on, který nás ožebračil, on, který za několik týdnů proměnil Strambu v blázinec, on, s jehož prokletým příchodem začalo všechno naše utrpení! Vnuk prostého nunváře, který se mezi nás vetřel a kvůli němuž jsem byla vyhnána ze svého rodného města, on, kvůli němuž jsem byla držena ve vězení, on se nadál, že s ním budeme jednat lidsky vlídně a přívětivě!
- Nadál-li jsem se něčeho, Isotto, byly to především výčitky, jimiž jsi mě zahrnula, řekl Petr, - nadál jsem se jich dokonce, smím-li mluvit výrazem tvého otce, s mdlobnou jistotou. Věděl jsem navlas přesně, co od tebe uslyším, včetně toho nunváře, jehož jsem vnukem, stejně jako vím, že svých slov budeš litovat, až se zmírní tvá trpkost a tvůj žal, protože věřím tvému otci, který mi těsně před svou smrtí sdělil, že podceňoval sílu tvého charakteru, když se domníval, že až opustíš Strambu, vbrzku na mne zapomeneš, kdežto tys mě nepřestala milovat.
- To není pravda! vykřikla Isotta.
- Znáš mě dosti dobře, abys věděla, že nikdy nelžu, řekl Petr.
- Zakazuji vám, pane, abyste takto mluvil s mou dcerou, řekla vévodkyně vdova Diana.
- Mluvím tak s dívkou, jejíž ruku mi přislíbil sám papež, řekl Petr.
- Pokud tak už neučinil, Jeho Svatost nad vámi co nejdříve pronese to jediné, co vám náleží, mladý muži, tj. prokletí, řekl Intransigente. – Když jsem vás minule

navštívil, hovořil jsem s vámi jako s vévodou a apeloval jsem na vaše svědomí; nyní vás už neuznávám za vládce této země a tohoto města, a proto apeluji ne už na vaše svědomí, ale na váš zdravý rozum. Uvažujte, nebo aspoň snažte se uvažovat klidně a střízlivě a dojdete pak k závěru, že jste se podivnou shodou okolností dostal někam, kam nepatříte a kde jste se neosvědčil. Chceme s vámi jednat mírně a smírně, neboť nechceme ublížit člověku, jemuž Jeho Svatost požehnala, a chceme už s konečnou platností uzavřít celou záležitost vašeho nešťastného vladaření, než to požehnání přejde v strašlivé anatéma. Vzdejte se dobrovolně svého titulu, jehož jste nabyl za okolností tak dobrodružných, vyhlaste před shromážděným lidem, že abdikujete, neboť nechcete stát v cestě událostem, které se chystají, a odejděte s pokojem.

Petr se snažil zůstat klidný.

- Které jsou to události, jež se chystají? zeptal se.
- Vyhynutí panovnické dynastie po meči, odpověděl Intransigente, - Stramba přestane být vévodstvím a přejde cele a bezprostředně pod vládu kurie. Nemuselo se to stát, kdybyste si byl uvědomil, jaké jsou meze vaší pravomoci. Proto uznejte své chyby a odejděte dříve, než bude pozdě. Nuže? Čekám na vaši odpověď, čekám na vaše rozhodnutí.
- Na nic nečekáte, protože mou odpověď a mé rozhodnutí znáte předem, řekl Petr. – Je mi k smíchu představa, že bych sklonil hlavu a vzdal se všeho, čeho jsem dosáhl s takovou námahou a s takovou mírou sebeobětování pouze proto, že převor místního kláštera mi doporučil, abych se klidil. Ach nikoliv, pane převore. Nic takového se nestane. Já neustoupím, a úkolů, jež jsem si uložil, a cílů, jež jsem si předsevzal, se nevzdám. Já zůstanu na trůně a Strambu udělám šťastným a vzorným útočištěm rozumu a spravedlnosti, i kdyby deset tmářů jako jste vy, a deset předsedů soudu a sto tisíc členů Velké rady mi stálo v cestě, a jsem ochoten za to obětovat všechno, včetně vlastního života. Než se rok s rokem sejde, v Strambě nebude chudých a v Strambě nebude bohatých a v Strambě nebude stavovských privilegií, a nikdo, ani sám papež, mi v tom nezabrání. Já příliš dobře vím, jak si to stojí s Jeho Svatostí, než abych se ho strachoval. Jen si nemyslete, Giovanni Gambarini se nebál papeže a jeho kletby, on se bál mne, a měl pravdu. Odvažujete se tvrdit, že jsem se jakožto vladař neosvědčil? Aj, totéž by řekl člověk neznalý zemědělství, kdyby pozoroval činnost nového hospodáře, který se ujal zanedbaného statku. Ten nový hospodář by zvrátil a zničil všechno, co by shledal nepotřebným a shnilým; a věci neznalý pozorovatel, vida tu spoušť, by zajisté o něm prohlásil, že si počíná jako blázen. Nuže já nejsem blázen, pane převor, své dosavadní vladařské působení nepovažuji za neúspěšné, a proto má odpověď na vaši překvapivou výzvu je rozhodné a pevné ne, ne, dobrovolně nikdy.

Otázky k textu

1. Proč má Petr problémy se svou ženou?
2. Vytvořte věty, v nichž se bude vyskytovat slovo **hříbek** v různém významu.
3. Vysvětlete pojem **abdikace.**
4. Proveďte větný rozbor podtrženého souvětí.
5. V posledním souvětí určete slovní druhy.

Miloš Václav Kratochvíl (1904 – 1988)

Prozaik, autor historických próz, populárně historických prací zejména pro mládež, filmových scénářů a divadelních her. Narodil se ve Vídni v rodině dvorního archiváře, studoval na filozofické fakultě obor historie a archivnictví, stal se zaměstnancem archivu města Prahy, koncem okupace přešel k Nationalfilmu. Od roku 1945 pracoval na ministerstvu informací, pak působil jako dramaturg a profesor Filmové fakulty AMU v Praze, od roku 1972 se věnoval pouze literatuře.

Dílo:
Král obléká halenu – je o králi Václavu IV., který v převleku chodil mezi lid a naslouchal hlasu svých poddaných, zdědil po otci císařskou a královskou korunu a vstoupil do velice složité doby, kdy se již objevily první záblesky husitství, byl to vládce, který nedokázal uskutečnit své vladařské touhy a přání, jeho příběh byl spíše tragédií samoty, pasivity, nerozhodnosti mocného panovníka, který neměl síly uchopit otěže své doby, autor zachycuje i Václavův duchovní svět a atmosféru doby.
Osamělý rváč – zobrazení doby rudolfínské.
Život Jana Amose
Evropa tančila valčík – historický román zachycující počátek 20. století po vznik první světové války, nejedná se o souvislý příběh jednoho hrdiny, ale o zobrazení historických událostí pomocí jednotlivých postav, má tři části: první část – zachycuje revoluční bouře v Rusku, demonstrace za všeobecné volební právo v Rakousko-Uhersku, vyobrazuje postavu německého císaře Viléma jako sebevědomého člověka, jehož neuvážené činy často vzbuzovaly pohoršení v Německu a jiných zemích.
Druhá část – přibližuje politické a společenské události do roku 1914, diplomatická jednání státníků, postavu Františka Josefa I.
Třetí část – 1914, začíná úryvky z novin, které informují o událostech ve světě, zachycuje atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda a jeho důsledky, autor přibližuje politická jednání evropských zemí, mocenské záměry Viléma II. a kniha končí kladením nesplnitelných podmínek v Rakousko-Uherskem Srbsku, vyhlášením mobilizace a válečného stavu.

Ukázka

Král obléká halenu

Král Václav ležel již třetí den na loži bolesti. Úzkosti svíraly jeho srdce, ale byly to úzkosti tělesné, neboť jeho duch strach nepociťoval. Ale úžící se dech a kruté bodání v rameni i v prsou nedávaly mu spát, tříštily nelítostnými nárazy jeho myšlenky a co chvíli vlekly jeho vědomí na pokraj propasti, z níž není návratu.

Tělesný lékař prováděl kolem lože obvyklé kejkle, ohmatával puls, zkoumal suchost jazyka a posílal hned pro ten, hned pro onen dryák. Když krále přecházela trpělivost, musil mu ten učený muž střemhlav prchat z očí. A pak tu ležel nemocný sám, nesnášeje kolem sebe nikoho, ani sluhy; jediný Miserere tu směl zůstat; seděl na koberci, opíraje hrbatý hřbet o královo lože, a mlčel. Neodvážil se promluvit, aby Václav nepoznal slzy v jeho hlase; ale přestože nemluvil, blázen cítil, že ubohý „kmotr Václav“ chce, aby tu zůstal. Ostatně čas od času král promluvil, a i když mluvil jen k sobě, přece asi nějak potřeboval být slyšen. Proč by jinak propůjčoval slábnoucí hlas svým myšlenkám? Teď, teď opět něco říká – a Miserere, zdusiv návaly vzlyků, zaposlouchává se do této divné královy zpovědi bez zpovědníka, jako byl celý Václavův život vlastně bez života, kralování bez koruny, a jen člověk nebyl – bez haleny.

„Vím, že jsi tady, Miserere, ale nemusíš mi naslouchat, spi, brachu, já nemohu, a to je tak krásné spát – a já, já usnu až na věky. Ale ještě to není. Ještě tu mohu takto ležet týdny, měsíce, i uzdravit se prý mohu -. Ale je mi těžko a moc mě to bolí---

Po těžkém životě by mělo být aspoň lehké umírání. To by bylo spravedlivé. Ale není lehké, není, blázne. A přitom je tahle bolest to poslední, co ještě z života cítím. Jinak mi z něho nezbylo nic. Nic--- Nic--- Po všech trůnech, korunách, zemích, moci, slávě mi nejdéle zůstali věrní moji kumpáni z katovské krčmy a – vzpomínka na Denisu. Ale i toho jsem musil pozbýt. Ti braši tam z té hospody – to byla také jen komedie, i když ji myslili dobře, a o vzpomínku na Denisu jsem přišel – víš proč, blázne? Nevíš. Ale já ti to povím: poněvadž jsem ji našel – živou.

Teď si už přeji jen trochu klidu. Toho posledního klidu, než -. Čím jsem vším za tu aspoň vnější skořápku klidu kolem sebe už platil a nestačil doplatit! Jakou nepřiměřeně vysokou cenu – a marně. Když v nejhlubší nepohnutelnosti zůstával nedotčen ten největší zdroj nepokoje a strachu: mé srdce a má hlava.

Ale teď i toto obojí se uklidňuje – a podle toho, můj milý, poznávám, že umírám.

Jdi. Teď chci být úplně sám i bez tvého dechu, který slyším, i bez tvého pláče, o kterém vím. Jdi, jdi do šenku, víš kterého, a pij – na mé zdraví ne, ale na mé lehké spočinutí v smrti. Abych v něm nalezl…“

Ale sotva blázen poslušen rozkazu odešel, mezi zavřením a otevřením očí – byl tu již zpět. Ale ne, to nebyl on, a bylo jich víc, zdá se, že se sem nahrnulo množství lidí a ti rázem zhltli všechen vzduch, takže Václavově hrudi již žádný nezbývá. A nešetrně hlomozí hlasy, kterými cosi vyděšeně křičí. Václav se jim snaží rozumět, ale uvědomí si spíš jen lesk vypouleného bělma v očích nejbližšího, slinu na jeho třesoucím se rtu a hlavně křik, nesnesitelný křik, který buší přímo do srdce. Ano – něco se zdá, že má i tvar slova, ale jsou to bědné ostrůvky v hřmotu ostatního přívalu hluku – „tvoji konšelé – královi konšelé – vyházeli je z oken – na píky a oštěpy chytali jejich těla – sletovali jako netopýři – a zrovna břichem na kopí – húú ---“

Už je to zde, už je to zde, křik, bělmo oka, oslizlý krvavý ret, všecko se slilo v jedinou masu, která řve, kypí a vzdouvá se až ke stropu, kdejaký kout zaplní a

vytiskne poslední špetku vzduchu. Soudný den začal – Antikrist – apokalypsa a krev, smrt, krev, zkáza, zhouba, vše, co tušil se blížit, čeho se bál, před čím zavíral oči i uši a čemu se už neubrání – už se to valí, je to tu a přes něj to letí dál, dusí ho – dusí – už ---

To už, to není lidský křik, přerývaný popadáním dechu a zajíknutím; křičící králův hlas se slil v nepřerušované vytí, stoupá výš a výš, sílí, zdá se čerpat z nedoberných zásob vzduchu v plicích a z nevyčerpatelné bolesti v srdci. To se sama smrt změnila v zběsilého šlapače měchů a z lidských varhan vydupává poslední táhlý ryk.

A najednou ustane. Náhle, jako když kosa podetne uzrálý klas.

A do prostoru, odkud se vyřítil hrozný řev, vpadne ticho. Stěny, země a strop i lidé se dosud chvějí odeznělým zvukem a již k nim přilnula nehybnost němoty, záporný odlitek té hlučné hrůzy; a toto ticho, toto ticho mlčení bez zvuku, pohybu, bez jakéhokoli projevu, toto ticho hřmí patrně hromem tak mocným, že unikne lidskému uchu, jež ho nestačí pojmout. Ale dotýká se všeho kolem, sahá hluboko v spoje zemin a stoupá ke hvězdám, veliké halasné ticho smrti.

Otázky k textu

1. Charakterizujte historickou prózu a vyjmenujte její představitele.
2. Vyhledejte epizeuxis.
3. Pojmenujte výrazy z hlediska literární teorie: zpověď bez zpovědníka, život bez života, kralování bez koruny.
4. Kterou konkrétní historickou událost autor zachycuje v ukázce?
5. Kdo je Miserere a jakou roli tito lidé v dějinách hráli?
6. Připravte si referát o králi Václavu IV.

Jarmila Loukotková (1923 – 2007)

Spisovatelka, dramatička a překladatelka, autorka románů s historickou tematikou a psychologické prózy ze současnosti. Otec byl pražský lingvista a etnograf, zkoumal život jihoamerických Indiánů. Po gymnáziu navštěvovala, za války, soukromou

jazykovou školu a přitom pracovala na pražském magistrátu, po válce vystudovala filozofickou fakultu – obor francouzština a estetika, věnovala se pouze literatuře.

Zabývala se především obdobím antiky a středověku, ale i náměty ze současnosti, psala i pro mládež.

Dílo:

Navzdory básník zpívá – o francouzském básníku F. Villonovi (vijonovi), autorka překládala jeho díla.

Není římského lidu – vláda císaře Nerona, týká se zejména básníka Petronia, který se účastní spiknutí proti císaři, které je odhaleno a on spáchá sebevraždu, aby předešel krutému trestu.

Spartakus – příběh římského gladiátora, který se vzbouřil a uprchl z gladiátorské školy a seskupil kolem sebe kolem 70 000 povstalců, s nimiž několikrát porazil římskou armádu, nakonec bylo 6000 vzbouřenců při poslední porážce ukřižováno a zbytek prchajících vyhlazen.

Ukázka

Navzdory básník zpívá

Rozhrne větve v nejhustším křoví a vskutku spatří nevelkou jámu, zřejmě nedávno vykopanou. Vklouzne do houštiny. V podřepu vybalí svícny a uloží je do jámy opatrně, aby necinkly. Hledí spletí větví, nejde-li sem někdo. Potom plnými hrstmi kvapně nahrne vykopanou prsť do jámy. Naláme několik menších větví a nahází je navrch. Zmačká košili a kalhoty a nacpe je do tlumoku. Zmocní se ho pocit nesmírné úlevy. Vyhrabe se z houští. Uvědomí si, že tam zapomněl klacky. Vrátí se pro ně. Do batohu je nedá, tolik pospíchá, tak touží zmizet z osudného místa. Už se blíží k silnici. Už přeskočil příkop. Poklusem přeběhne o několik stromů dál alejí. Vtom ho napadne, že má ruce umazané od hlíny. Co kdyby ho přece dostihli a podle špinavých dlaní usoudili, že uloupený poklad někde zahrabal? Ale čím ruce očistit? Potůček nikde. Klekne si a otírá dlaně o trávu. Rychle jde dál. Vtom si pomyslí, že by ho rychlá chůze mohla prozradit. Začne se tedy loudat. Najednou si vzpomene, že ty bezové klacky nedal ještě do tlumoku. Vstrčí je tam. Rozhlíží se.

Dojde k jakémusi skalisku; silnice se kolem něho točí. A vůbec, copak já jsem něco provedl? Ať mi někdo něco dokáže. Jsem nevinný pocestný jako kdokoli jiný. S tou myšlenkou usedne na výstupek skaliska, aby si odpočinul tělesně i duševně po nesnadném úkolu, jejž mu bylo zdolat. Sotva se uvelebí, zabouří za skaliskem dusot kopyt. Objeví se dva lučištníci a zastaví před ním.

„Hej, chlape! Mně se zdá, že tě hledáme!“ Prohlédnou si ho – popis souhlasí. Mrknou na sebe: má tlumok nabitý čímsi, co by mohly být svícny. „Jak se jmenuješ?“

Františka napadne, že nejrozumnější bude, řekne-li jméno po matce.

„František des Loges!“ odpoví.

„My sice hledáme nějakého Montcorbiera – Villona, ale taky Františka. Tak se seber a pojď s náma.“

„Ale pánové, takové pocty si nezasluhuji,“ šklebí se František.

„Moc se nebav a polez, nebo ti pomůžem.“

„Nejsem si vědom, že bych se něčeho dopustil…“

„To nevadí. Jestli seš nevinej, nic se ti nestane. To se všecko pozná a vyšetří. Nasedni!“

„V tom případě s vámi mohu klidně jít až třeba před inkvizici," řekne vesele.
„To bych ti neradil, to my jsme pořád ještě hodnější. Tak jedem!"

Slunce pomalu zapadá. Skupina dvou koní a tří jezdců se bere k Bourges. Vítr čechrá větve jív a lísek uprostřed louky. Za chvilku koně dohoní ženu, která se nesnesitelně pomalu vleče k městu. Na trávě začíná vyrážet rosa.
Pro kterou svatokrádež mě vlastně zatkli?

„Kdo ukradl svícny?!"
„Já ne."
„Neptám se, kdo je neukradl."
„O ničem nevím."
„Máš je v tlumoku."
„Jistě jste se už podívali."
„Viděli tě při činu."
„Lháři a křivopřísežníci."
„Kdo jiný! Tvoji kumpáni."
„S nikým se nepřátelím."
„A přece tě udali."
„Nevraživí klevetníci."
„Co by tobě mohli závidět?"
„Čeho mají nedostatek a mně přebývá."
„Jsi domýšlivý."
„Myslím tím jen svobodu volného člověka."
„Jsi ve vězení."
„Krátká mezihra v životě."
„Končící oprátkou."
„V případě zločinu."
„Svatokrádež je zločin."
„Já ho nespáchal."
„To se vyšetří."
„Nepochybuji, že co nejdřív."
„Jsi příliš jistý."
„Můj soudce je moudrý."

Nato ho vykopli zpátky do jeho kobky. Dopadl na pryčnu a roztřásl se. Klid, který ze sebe vynutil při výslechu, ho opustil. Jektá zuby. Sáhne po plášti, aby se do něho zabalil. Skrčen sedí s hlavou svěšenou.

Vydržím se svým hraným klidem, budou-li mne vyslýchat dnes ještě několikrát? Musím vydržet. Jen tak se mohu zachránit. Jakmile ztratím jistotu, je po všem. Ale kde vzít sílu a vytrvat? Musím dosáhnout propuštění co nejdřív. Soudní jednání nesmí zajít do hloubky. Půjde-li to úřední cestou a budou-li se na mne ptát v Paříži, je konec. Vždyť v Paříži mě hledají pro vyloupení teologické fakulty. Soudce je po čertech chytrý a jeho stručné otázky, zdánlivě všední a nevinné, jsou nebezpečné chytáky. Přece však se mi podařilo na něm vyzvědět, kdo mě udal. Zeptal se? Co by tobě mohli závidět? A touto otázkou potvrdil mé podezření, že udavači jsou bratři Perdrierovi. Oni, vážení a zámožní domácí páni a uchazeči o dvorské místo – co by mohli závidět tulákovi bez groše? S prvním výslechem mohu být tedy spokojen: můj soudce se nedověděl nic, kdežto já jsem zjistil, co jsem potřeboval. Počkejte, kuchařičkové, až budu na svobodě, já vám zazpívám pod okny kuchařský předpis, že na vás poslední uličník z města bude ukazovat. Vyjdu-li ovšem odtud.
A to je otázka problematická.

Otázky k textu

1. Charakterizujte Villona na základě ukázky.
2. Co víte o Villonově životě?
3. Co se studuje na teologické fakultě?
4. Vyhledejte kompozitum a uveďte, jaké typy kompozit existují.
5. Vysvětlete pojem **pryčna** a najděte k němu český ekvivalent.

Josef Toman (1899 – 1977)

Prozaik a dramatik, část díla napsal se svou ženou Miroslavou. Autor v dětství trpěl těžkou kostní chorobou, jejíž postup zastavila riskantní operace v roce 1915, studoval na gymnáziu v Praze a Rokycanech, na obchodní akademii v Praze, pak byl krátce zaměstnán v Živnobance, odjel na dva roky do Itálie, kde se uchytil u palermské obchodní firmy. Po návratu pracoval na několika místech, posledních dvacet let zaplnil literární činností, byl prohlášen zasloužilým, později i národním umělcem. Jeho manželka byla také spisovatelka a často i spoluautorka jeho děl.

Dílo:
Don Juan – nejpopulárnější román J. Tomana, přeložen do více než desítky jazyků, dvanáctkrát vydán u nás, líčí osudy Miguela z Maňary, který se bouřil proti farizejské morálce upadající feudální společnosti Španělska 17. století, autor však toto období použil jako přirovnání k fašismu.
Po nás potopa – čerpá z antiky, doba vlády císařů Tiberia a Caliguly.
Sokrates – román o životě a smrti řeckého filozofa z období největšího rozmachu aténské demokracie a jejího pádu.

Ukázka

Sokrates

Rozmlouvali, popíjeli víno, které přinesl Platónův otrok. Sokrates už věděl, že Kebés a Simmiás u Archonta nepořídili. Usrkával víno, jazyku ponechával dost času, aby se s každým douškem polaskal.
„Ještě jsem vám neodkázal všecko," začal pomalu, zaváhal, a pak přece řekl: „Svou bolest, moji drazí."
Mlčeli.
Usmál se: „Neuhodnete, jakou?"
Vynořila se jim před očima smrtonosná triéra – černý pták s mohutnými křídly, s barvou krve na trupu, letící zpět do svého mateřského přístavu.
„Nevíte, jaká bolest by to mohla být, nevíte to vy, moji nejbližší?"
A když ani nyní neodpovídali, netroufajíce si říci, nač myslí, sám jim pověděl: „Je pouze jedna bolest důstojná člověka, a tj. poznání, že nedosáhl toho, čeho dosáhnout chtěl."
„To říkáš ty, Sokrate?" podivil se Kritón. „Nejmenší z mnoha tvých zásluh by stačila, abys byl spokojený a hrdý."
Apollodóros zaspěchal: „Mezi mládeží se o tobě říká, že jsi otec myšlení."
Sokrates rozpřáhl paže: „Vy bláhoví, vy dobrotiska moje, neutěšujte mě a neuhýbejte. Nuže, co je to, co mne bolí? Dotkněte se toho!"
„Není nic, co by tě mělo bolet," zvolal Apollodóros.
„Taky jsem byl mlád jako ty, Apollodóre," řekl Sokrates.
„Dlouho, dlouho, skoro až do dneška. Hleděl jsem jen kupředu. Ale, sami víte, už nastal svrchovaný čas, abych se taky ohlédl a zvážil práci, vykonanou za padesát let. Čím ji mám hodnotit? Tím, co kdo o mně říká? Tím, co jsem sám kdy říkal? Jsem nelítostný k jiným a sobě bych měl nadržovat jako nedochůdčeti? U psa! Takhle bych nechtěl odcházet!"
Kritón vzal starého druha kolem ramen:
„Čím se to trápíš, brachu? Čím to trápíš nás?"
„Pravdou," řekl Sokrates. „A když ji o sobě nevyslovím já, přijdou jíní a vysloví ji oni. A kdo ví, jak ji pokroutí!"
S tím je nutno souhlasit. Kritón přitáhl Sokrata blíž k sobě:
„Ale nepospíchej se svým odkazem. Počkej, až si promluvíme o něčem, co víc spěchá."
Sokrates poznámky nedbal. Nesnesl už, aby se jeho věc odkládala. „Podívejte se na mne, moji drazí, jste krev mé krve, a kam jsem já dospěl? Vždycky jsem soudíval, že ctnost je naučitelná. Je tomu tak? Říkáte: Ano. Co jsem tak často zdůrazňoval? Člověk je spravedlivý skrze vědění. Je tomu tak? Říkáte: ano. Už od dob Periklových jsem s prvními sofisty měl podíl na tom, že se Athéňanům začalo dostávat hlubšího vzdělání. Z vás, mých žáků, se mnozí stali už sami učiteli. Vy i já máme také svůj, byť skromný podíl na tom, že jsou Athény nazývány matkou umění a věd. Je tomu tak?"
„Zajisté," řekl nyní Platón. „A soudím, že právě toto mluví proti tvé bolesti."
„To je klam, milý Platóne. Padesát let! I kopance a pohlavky jsem na tržišti často schytal za to, co jsem komu radil v jeho prospěch. A co teď? Teď, na konci života? S čím se to shledávám?" Mlčeli. Antisthenés mu dolil pohár. Když jej Sokrates nesl k ústům, ruka se mu roztřásla a vinné krůpěje zkropily jeho bělostný chitón. Sám si toho nevšímal, ale jeho přátelé pohled na rudě potřísněný chitón děsil.

Sokrates se zeptal: „Platí všecko to, co jsem celá ta léta tvrdil a k čemu jsem vedl i vás?“
Všichni poněkud zaraženě přisvědčovali.
„Vy říkáte: Platí to,“ postupoval Sokrates stále blíž k své bolesti. „Tvrzení lze po libosti schválit nebo neschválit, avšak jeho správnost musí ověřit skutečnost. A jaká ta je? Co jsem zlepšil? Koho? Nemluvili jsme před několika dny o rozkladu Athén?“
Apollodóros hleděl na zeď kobky, která zacláněla mramorovou krásu Athén – viděl hrůzný Tartaros.
Paže, jíž Kritón objímal Sokrata, se samovolně svezla s jeho ramen jako zmrtvělá. Sokrates k sobě natočil Apollodórovu tvář: „A co ty, můj miloučký, ty mi jistě řekneš poctivě, čeho jsem se dočkal.“
„Ne, neřeknu,“ ozval se zděšeně Apollodóros, „nic neřeknu.“
Sokrates na něho naléhal: „A mé otázce jsi porozuměl?“
„Nic neřeknu! Nemůžu!“
„Tak ani od tebe nic neuslyším?“
Apollodóros si zakryl tvář dlaněmi a prosil: „Odpusť mi, drahý, že mne napadlo něco, co jistě není pravdivé.“
„Netrap toho chlapce,“ napomenul Kritón Sokrata. „Proč sis zasedl zrovna na něho?“
Sokrates vzplanul: „Protože vy všichni zatvrzele mlčíte, ale on promluví.“
Apollodóros se všechen chvěl při pomyšlení, že se Sokrates celý život namáhá, aby se člověk stal lepším, a zatím postupující úpadek Athén obrací jeho práci vniveč. Nedělal vlastně marnou, zbytečnou práci? Smím to vyslovit, když už je proti tomu bezmocný, smím ho tak zarmoutit? „Milovat tě budu, co budu živ,“ řekl.
Sokrates se na něho měkce usmíval: „Potom mi jistě dokážeš svou lásku i teď a odpovíš mi: Stačí lidem vědění k tomu, aby byli spravedliví a ctnostní, stačí k tomu, aby jim bylo dobře a s nimi i celé obci?“
Apollodóros vydechl: „Nestačí.“
Sokrates řekl ulehčeně: „Buď požehnán, můj miloučký. Ty první sis vzal ode mne mou bolest, a když tys to dokázal…“ Sokrates pohlédl na své přátele.
„Ale ta bolest je příliš veliká,“ řekl Kritón. „Pro tebe i pro nás všechny, a proto jsme se jí ulekli.“
„Ne, můj dobrý příteli,“ řekl Sokrates. „Před bolestí nesmíme utíkat, ale i tu cele poznat. To všecko, s čím jsem se celý život lopotil, nemá výsledek, v jaký jsem doufal, v jaký jste doufali i vy. K blahu jednotlivce i celé obce je třeba ještě něčeho docela jiného.“
„A ty nevíš, drahý učiteli,“ zeptal se Platón, „co to má být?“
Sokrates byl vzrušen, tvář se mu nalila krví: „Nevím. A o co klopýtám, v čem tkví můj neúspěch? Mé staré tvrzení, vím, že nic nevím, kdysi pobídka, aby se každý snažil dovědět co nejvíc, dnes, moji milí, dostává jiný smysl, dnes takové – nevím – mne tíží.“ Semkli se blíž kolem Sokrata, ale nenalézali, čím ho utěšit.

Mluvil sám: „Rovnováha světa je porušená. Už dávno. A ten rozpor, dříve trhlina, roste v propast, která trhá státy i lidi vedví.“ Jeho rozčilení stoupalo a přátele stále víc lekalo: „Tartaros, o kterém se praví, že je hluboko v podsvětí a je určen nejtěžším zločincům jako věčný trest – se octl zde v Athénách a trpí v něm lidé živoucí, dospělí i děti, tvorové zcela nevinní. Má to být? Odstranil jsem tento vřed z těla našeho skvostného města svými rozmluvami. Mohou lidé v Tartaru krásně žít, jak si to představují? Můžeme svým slovem zabránit, aby svobodní lidé se z bídy museli dát najímat na těžší práce, než na jaké se posílají otroci? Má to být, aby otrok nebyl člověk, nýbrž nástroj s duší? Věc? A uznáme-li ho i za člověka, vždyť se od nás ničím neliší kromě své chudoby, má to být, aby neměl práva člověka? Aby ani

nenosil své rodné jméno a měl pouhou přezdívku? Aby mu ani vlastní děti, které zplodí s otrokyněmi, nepatřily a stávaly se z nich pouze přírůstky majetku otrokáře, jako je tomu u dobytčat? To jsou jedni. A co ti na druhé straně oné propasti? Ti, kteří žijí podle hesla „majetek dělá majetek, peníze rodí peníze“? Má to být, aby někdo vlastnil tisíc otroků, kupčil s nimi a za to, co z nich vysaje, žil v královském přepychu?

Má to být, aby v obci byla mezi lidmi hradba majetku, pro niž člověk člověka nevidí, ale spíše nenávidí?“ Sokrates prudce oddychoval: „Zlo bídy kazí člověka stejně jako zlo zlata. Co si mám s takovou nerovností počít? Tady končí moje moudrost, tady začíná moje bolest, moje trápení.“

Všichni cítili Sokratovu bolest jako bolest svou. Umlkli, jako se vždycky umlká před neštěstím.

Jediný Antisthénés se vzchopil: „Ty, Sokrate, s námi vždycky rozmlouváš jenom o tom, co je užitečné a potřebné. Nač se máme trápit pro něco, co se nedá změnit? K čemu je to dobré, když to tak musí zůstat věčně?“

Sokrates vstal a prudce uchopil Antisthéna za ramena. Třásl jím: „Co pravíš? Že všecko zůstane věčně tak, jak to je? Že se to nedá změnit? Já snad s vámi o tom mluvím proto, že v tu změnu nevěřím? Věřím-li ve změnu člověka, jak bych mohl nevěřit ve změnu celé obce? Nevím, z které strany se do toho opřít, ale musí to být zase a zase jenom přes člověka. A proto moje starost o člověka nebyla marná, nebyla zbytečná a nebude zbytečná ani vaše péče o něho. Proto, moji milení, trapte se bolestí, kterou vám odevzdávám, a neopouštějte člověka. Věřte v něho, jako v něho věřím já.“

Stisk Sokratových prstů povolil a staroch se zahleděl na Platóna: „Nebuďte smutni a nelekejte se toho, co jsem vám řekl. Já jsem byl dlouhou dobu proti Hydře zla sám, ale dnes je vás sokratovců už hodně. Přijměte ode mne mé poznání z konce mého života, vy mladí. Jděte nyní od mého posledního poznání k poznání novému. Lámejte si s tím hlavu a přibírejte k tomu, koho jen můžete. Jak se měnil svět před námi, bude se měnit i po nás. Ale k tomu nepostačí jenom jedny ruce, jeden mozek. A vy, krvi mé krve, buďte mezi těmi, kdo budou světu dělat cestu, aby se měnil k lepšímu.“

Sokrates se díval na své přátele, kteří zůstávali smutní. Přejel si rukou čelo: „Co je to se mnou? S námi se všemi? U psa! Zapomněli jsme pít. Apollodóre, dolévej!“

Všichni se napili, jenom Platón ne. Sokrates si toho povšiml: „Co je ti chlapče? Jsi takový bledý! Bolí tě něco?“

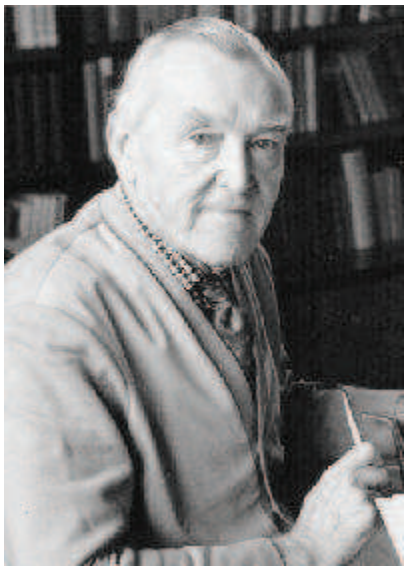
Platón se opřel o zeď kobky a odpověděl: „Bolí. Tvá bolest mne bolí!“

Otázky k textu

1. Co je to filozofie?
2. Co víte o Sokratovi a Platónovi?
3. Co trápilo hlavního hrdinu a proč svolal toto sezení?
4. Jak se hlavní hrdina dívá na otroky?
5. Vyplnily se Sokratovy ideály o lepším světě? Doložte příklady.

František Kubka (1894 - 1969)

Byl autorem legionářských a historických próz, germanista a překladatel. Studoval v Praze slavistiku a germanistiku. Bojoval na ruské frontě, za 2. světové války byl vězněn gestapem v Berlíně. Stal se redaktorem, později po 2. světové válce velvyslancem v Bulharsku, 1948 – spisovatel z povolání.

Napsal mnoho životopisů a literátních studií, překládal z němčiny a ruštiny.

Dílo:

Karlštejnské vigilie – podobné Dekameronu od Boccaccia, Karel IV. si zde povídá s významnými osobnostmi.

Palečkův úsměv – dvoudílný román, prostředí 15. století, vystupuje zde Jiří z Poděbrad.

Palečkův pláč – psáno za 2. světové války, mělo posílit národní vědomí.

Velké století - 7dílný cyklus, zachycuje léta 1848 – 1948.

Ukázka

Karlštejnské vigilie – Blaženka

Vyprávění o tom, jak sedmiletý královic Karel držen jsa svým otcem na hrádku Křivoklátě, zahořel dětskou láskou k Blažence, dceři purkrabího.

Za takové šťastné chvíle při pohledu na lesy políbil jsem poprvé dvanáctiletou Blaženku, dceru purkrabího, Blaženku, štíhlé a bledé dítě toho zdravého a hřmotného obra, jehož hluboký a přísný hlas znepokojoval mé sny.

Blaženku jsem si zamiloval náhle a nečekaně. Bylo mi bez několika měsíců sedm let a znal jsem tuto plachou dívku již drahnou dobu, aniž bych byl k ní pocítil nejmenší přízeň. Přicházela někdy na dvůr za mnou a za mými pážaty, aby si s námi pohrála. Nosila předlouhé vážné sukně, vlas umně spletený a živůtek, který byl vždy vyzdoben krajkami. V neděli mívala v kapli vysoký bílý čepec a její nohy vězely v úzkých a špičatých červených střevících. Když se modlila, klopila vážně oči a její

temné řasy vrhaly na její bledou tvář stíny v podobě drobných modrých půlměsíčků. Toto její modlení se mi tak zalíbilo, že jsem je chtěl napodobit. A protože jsem se domníval, že mám stejně dlouhé řasy, díval jsem se dolů na svá buclatá líčka, hledaje tam také nějaké modré půlměsíčky. Ale ačkoli mě oči tím díváním zabolely, nic jsem neuzřel.

Při hře byla Blaženka nešikovná a míč chytala spíše do svých širokých sukní nežli do dlaní. Tomu jsme se smáli a Blaženka se pak začervenala tak, že se jí krev rozlévala do čela až do půl hrdla. Vypadalo to, jako by jí na bílé šíji seděla rudá hlava. A byl to pohled smutný. Bývalo mi jí líto.

…

A na tomto posvátném místě bylo rozhodnuto, že se královnou českou jednou stane nikoli Blaženka, nýbrž dcera Karla z Valois Markéta, které říkali Blanche. A že sňatek obou dětí bude uzavřen ihned.

Můj otec pro mne poslal rytířské poselství. Dnes přijelo a zítra jsem byl odvážen. Bylo to v měsíci dubnu. Na křivoklátském cimbuří kvetly dvě útlé třešně, které se zachytily v kousku hlíny.

Nevěděl jsem, proč odjíždím. Přišlo to jako povodeň. Rachot padacího mostu, veselé hlasy mužů v záhadných krojích, halas lancknechtů, vůz a čtyřspřeží, purkrabí rudý rozčilením, bledý rytíř ještě bledší. Zdeněk, který chodil s rukama na zádech a pohvizdoval si, aby se mu nedostaly do očí slzy, a pod třešněmi Blaženka.

Běžel jsem k ní a řekl jsem jí sbohem. Aby si pamatovala, co jsme si slíbili. Že bude českou královnou…

A Blaženka se jen na mne smutně usmála a z toho úsměvu jí vytryskly z očí slzy. Dvě najednou. Prudké a těžké. Jako krůpěje… A tiše odcházela se sklopenou hlavou, když už za mnou stál cizí rytíř a s hlasitým smíchem volal, kdeže je „mon prince Vence… Vences…Venceslas?“

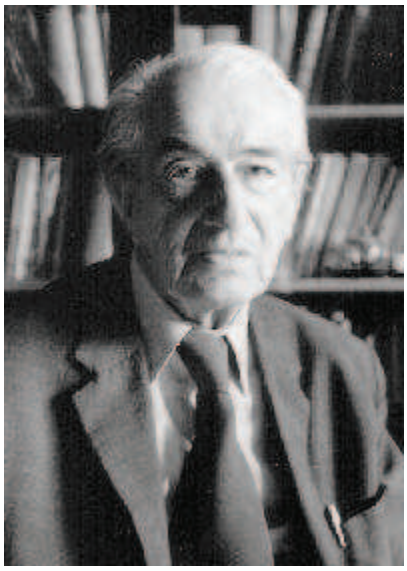
Od té doby jsem Blaženku neuviděl a nevím, a Bůh ví, nechci vědět, co se s ní stalo. Tak či jinak: byl bych smuten…

Otázky k textu

1. Zopakujte, co víte o Karku IV.
2. Vyhledejte v ukázce charakteristiku a přibližte ji jako slohový útvar.
3. Co znamená slovo **vigilegie**?
4. Který z dalších českých autorů psal o císaři Karlu IV.?
5. Vyhledejte historismy.

Václav Kaplický (1895 - 1982)

Byl prozaik, publicista, psal beletristické kroniky z českých dějin a legionářskou prózu. Ve 30. letech 20. století - témata ze současnosti, po 2. světové válce - historická témata: romány o selských bouřích z pobělohorského období.

Studoval na gymnáziu v Táboře, po maturitě byl odveden na haličskou frontu, kde byl zajat a poté vstoupil do československých legií. Později byl úředníkem a od roku 1950 se věnoval pouze literatuře.

Dílo:
Čtveráci - selské povstání v letech 1618 – 1620.
Železná koruna – 2 díly, zachycuje období utrpení po třicetileté válce v českých zemích, zvůli vrchnosti i povstání, za které následovaly velmi tvrdé tresty.
Kladivo na čarodějnice - o ničivém působení jezuitů v době temna, podkladem je skutečná událost z konce 17. století – čarodějnické procesy z Velkých Losin, hlavní postavou je osvícený děkan Lautner, který se rovněž stane nevinnou obětí.
Táborská republika – pojednává o husitství.

Ukázka

Kladivo na čarodějnice

Naposledy byla přivedena Zuzana Voglicková. Ani dlouhý pobyt v hnusném vězení nezbavil ji půvabu. Byla pohublá, bledá, oblečená v cárech, na nohou ohyzdné křápy, a přece i teď její zjev působil silným dojmem. Ani duševně nebyla zcela zlomena; když uviděla děkana, pokusila se o úsměv.
„Ach, Zuzano!“ neudržel se Lautner.
„Pane děkane!“ vydralo se dívce z úst.
Inkvizitor nemohl připustit, aby se ti dva dohadovali. Vykřikl chraplavým hlasem:
„Zuzano Voglicková, byla jsi předvedena, abys vydala svědectví proti děkanu Lautnerovi. Chceš říci před celou vysokoknížecí komisí panu děkanovi do očí, co jsi již několikrát vypověděla?“

Slyšel Lautner dobře? I Zuzana byla tedy donucena vypovídat, jak si přál inkvizitor. Nešťastná! Co asi vytrpěla! Díval se na ni a s bázní čekal, až promluví.

Leč Zuzana mlčela. Upírala zrak z jednoho soudce na druhého, jako by chtěla vyzkoumat, může-li se od některého nadít spravedlnosti.

Boblig netrpělivě naléhal:

„Řekni, co víš o hostině, která se konala v domě barvíře Sattlera?“

Neodpovídala.

„Mluv!“ zvýšil hlas inkvizitor. „Víš, že máme prostředky, jak ti rozvázat jazyk!“

Vyslýchaná stále mlčela, jen po jejím krásně vyklenutém čele přelétl mrak.

Lautner sotva dýchal napětím. Znal donucovací prostředky, které Boblig jistě již na Zuzaně vyzkoušel. A přece se zdráhá vypovídat! Je statečná, mnohem statečnější než barvíř. Ach, Zuzano!

Dívka náhle zvedla ruce před sebe a natočila je tak, že děkan viděl rozmačkané palce. Kdyby mohla, zvedla by sukni a ukázla mu i svá zohyzděná lýtka s nezacelenými ještě ranami. Teprve potom promluvila:

„Mým neštěstím bylo, že jsem se dostala na šumperské děkanství. Kdybych byla raději po tom velkém požáru zdechla někde za plotem jako pes…“

„Zuzano!“ vzdychl děkan; tón jejích hořkých slov se ho hluboce dotýkal.

„Mluv o hostině!“ napomínal ji přísně Boblig.

„Hostina? Ano, byla jsem u barvíře na hostině, když se vdávala barvířova dcera Marie. Přišla jsem na děkanství, a tam ze mne udělali čarodějnici… A já proto umřu v plamenech…“

Boblig viditelně znervózněl, neboť Zuzana vypovídala zcela jinak, než měla. Přistoupil k ní a uchopil ji za ruku.

„Uklidni se,“ pravil div ne laskavě. „Opakuj jen to, co jsi už dříve vypovídala. Jenže dnes to musíš říci panu děkanovi tváří v tvář!“

Bobligovi velmi záleželo na Zuzanině výpovědi, její svědectví mělo být pro biskupa rozhodující.

Zuzana se pomalu obrátila čelem proti děkanovi. Teprve teď jako by si uvědomila, co se s ním stalo. Otevřela ústa. Ale místo slov vydral se z nich strašný výkřik. Zuzana ječela, třásla se a spoutanýma rukama se bila do hlavy. Vypadala jako šílená.

Důstojní členové inkviziční komise rozčilením vstávali ze židlí. Boblig přiskočil k Zuzaně, ale jak se jí dotkl, děvčeti se rozšířily oči. A pak se dala do nepříčetného – smíchu, který byl daleko strašnější než její pláč nebo křik.

Boblig i v té chvíli zachoval klid. Obrátil se k soudcům:

„Neděje se, pánové, nic neobvyklého. Ďábel té pomocnici pekel nedává mluvit!“

„Snad zešílela!“ utrousil kanovník.

„Ne, ďábel ji má ve své moci. Malitia taciturnitatis… „

Páter Schmidt, bledý jako stěna, slyše o přítomnosti ďábla v soudní síni, počal ve vzduchu dělat kříže a volal:

„Apage satanas. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti…“

Zuzana se však smát nepřestávala. Už to nebyl smích, jen divoké, nelidské skřeky.

Do zmatku, který nastal a v němž i inkvizitor byl bez rady, zazněl náhle silný hlas Lautnerův:

„To je vaše dílo, páni soudcové! Zabili jste ji! Zabili!“

Kanovník Rehramont se vzpamatoval první. Volal:

„Odveďte ji!“

Zuzana se najednou utišila. Z očí se jí vyhrnuly slzy. Odcházela pokorně, aniž se ohlédla na soudce nebo na děkana Lautnera.

Trvalo hodnou chvíli, než v soudní síni zavládl opět klid. Teprve potom Boblig, těžko přemáhající vztek, se znovu obrátil k Lautnerovi:

„Kryštofe Lautnere, ani teď se ještě nechcete přiznat ke své vině?“

Šumperský děkan upíral oči na tu lidskou stvůru. Má snad být méně statečný než Zuzana?

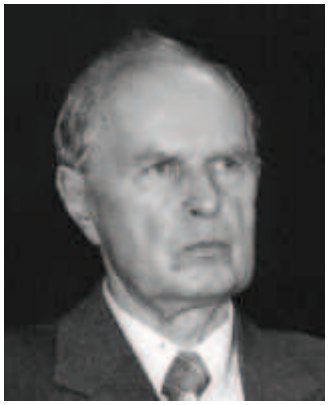
„Ne!“ zvolal pevným hlasem. „Není pravdivá výpověď barvíře Sattlera ani jeho dcery, ani té panny, kterou jste připravili o rozum…“

Otázky k textu

1. Co víte o čarodějnických procesech?
2. Vysvětlete pojem **inkvizice**.
3. Jaké praktiky inkvizice znáte na základě četby či divácké zkušenosti?
4. Zdůvodněte zvláštní chování Zuzany.
5. Setkali jste se v minulosti s literárním dílem popisujícím inkvizici? Se kterým, přibližte ho.

Alexej Pludek (1923 – 2002)

Čerpal látku ze staroindických dějin (Rádce velkých rádžů) a domácích středověkých dějin. Odmaturoval v Prostějově v roce 1940, za války pracoval na MěÚ Prostějov, pak byl totálně nasazen. Po válce se přestěhoval do Frýdku-Místku, kde pracoval jako knihovník po dobu jednoho roku. Později vystudoval ekonomii v Praze a získal titul inženýr ekonomie.

Potom se stal šéfredaktorem, od roku 1974 spisovatelem z povolání.

Dílo:

Nepřítel z Atlantidy – historicko-utopický román, který upoutal pozornost, je tragickým obrazem dění, v němž hazardní počínání politických vůdců bájné Atlantidy

přivodilo její zkázu – navazuje na domácí tradici literatury varující před možnou zkázou lidstva.

Jiří Šotola (1924 – 1989)

Pocházel z rodiny středoškolského učitele češtiny, po maturitě byl nasezen do Německa. Po válce studoval DAMU. Zprvu byl básníkem (program poezie „všedního dne“), později prozaikem, dramatikem a esejistou. Byla mu vytýkána beznaděj, historická skepse, představa historie jako jakéhosi nesmyslného, absurdního žertu, jeho hrdinové jsou obyčejní lidé.

Dílo:
Tovaryšstvo Ježíšovo - historický román ze 17. století - nástup rekatolizace v pobělohorském období, skromná vdova, hraběnka Marie Maxmiliána Slavatovna, se zřekla majetku ve prospěch jezuitského řádu. Další významnou postavou je páter Had, který ztrácí iluze o svém poslání a je členem Tovaryšstva Ježíšova (Jezuitů).
Kuře na rožni - tragikomická poloha, zachycuje přelom 18. - 19. století, pohled na napoleonské války, zběh Matěj Kuře se přidává k potulným loutkářům a hercům, díky své úspěšnosti se dostane až do Benátek. Po návratu se dostává do hraběcích služeb jako pořadatel divadelního představení na zámku v Litomyšli, ale vše dopadá jinak, než očekával.
Svatý na mostě - o Janu Nepomuckém, pražském generálním vikáři, kterého král nechal shodit z mostu do Vltavy.

Ukázka

Tovaryšstvo Ježíšovo

(Dialogy hraběnky s mladým jezuitou Hadem tvoří kostru celé knihy. Nejednou inklinují k filozofické disputaci.)

- Znáte ten pocit, když je člověk někde užitečný? Docela málo, ale užitečný.
- Neznám.
- Znáte. Za chvilku přiběhne vaše dcera, abyste jí zavázala střevíc.
- Na střevíce má chůvu. A zavazuje si je už sama.
- A bude chtít, abyste se s ní šla pomodlit do kaple.
- Na modlení má vás.
- A bude se ptát, kdo byl její otec a jak zemřel. A pochopí, že by neměla ani chůvu, ani mne, ani ty střevíce, kdyby neměla vás.
- To je náhoda.
- Třeba i náhoda, ale je to šťastný pocit.
- Nepopírám. Šťastné matky, když mají dcery, že? Ať si nestěžují. Mají pro co žít. Nezdá se vám to málo?
- Nezdá se mi to málo.
- Dobře, už mlčím. Mám dceru, jsem užitečná, mlčím. A vy?
- Já?
- Vy nemáte dceru. Nebo vás se to netýká? Vaše rady jsou snad dobré jen pro mne?

- Týká se mne to. Dokonce možná víc než vás.
- Ale jak? Čím se vás to týká? Vy jste jako z mlh, otče! Vám snad nikdy nepřipadá, že jste dočista zbytečný? Na obtíž lidem a sobě a Bohu a ďáblu a všemu povětří? Že by bylo úplně stejné, kdyby vaše matka tenkrát místo vás porodila psa nebo kolo od vozu? Dokonce lepší by to bylo. Kolo od vozu se aspoň netrápí.

Zvedl se lehký večerní vítr a tiše hladil krátké vlasy mladého ječmene a pak se rozpouštěl v nezřetelné krajině a zdálo se, že z dálky někdo volá o pomoc.

- Vzpamatujte se, Milosti.
- Ale já vím. Neodpovídejte mi. Jako když jste nic neslyšel, ano? O čem jsme mluvili? Co jste chtěl říct?
- Chtěl jsem říct, že jsme tady na Košumberku už přes dva roky a je nejvyšší čas, abychom tu začali být trochu užiteční. Nežije se tu v kraji dobře a my bychom neměli jenom sedět na zámku… totiž já bych neměl jenom sedět a číst si a povídat si a sloužit mše.
- Máte nové příkazy? V Praze jste už dávno nebyl.
- Nemám nové příkazy. Ale také možná budu ještě dost dlouho žít. Vy jste se na cosi ptala. Myslím, že máte pravdu.
- V čem?
- Že by byl hřích, chtít jen přečkat. Přečkávat k smrti, a nic víc. Když jsem studoval teologii, představoval jsem si, že jednou přinejmenším objasním tajemství nejsvětější Trojice. Anebo napíšu velikou a krásnou postilu. Anebo odejdu do Indie a obrátím na víru tisíce pohanů. Pak mě dali do špitálu utírat nemocné, pak na jeden zapadlý klášterní statek, potom do školy učit ospalé chlapečky a nakonec mě poslali zpovídat jakousi vdovu, kterou jsem neznal a ani nechtěl znát. Bral jsem to všechno jako zkoušku a věděl jsem, že to musím snést. A bylo mi hořko, že už nenapíšu postilu a nevysvětlím tajemství neposkvrněného početí ani se nestanu apoštolem v pohanské zemi. Nepochopil jsem, že být na světě užitečný je veliké a vzácné vítězství člověka a že musíme být šťastni, podaří-li se nám zvítězit v jakékoli míře a na kterémkoli místě. Míra a místo jsou dokonce asi lhostejné. Musím vám poděkovat, Milosti, že jste se ptala. Máte pravdu. A je nejvyšší čas. Ještě chvíli a zvykli bychom si. Já ale mám velikou naději, že se všechno obrátí k lepšímu. Příležitost je rovnou před námi. Pomozte nám.
- Jaká příležitost? Ta kaple? Snad ne zázračný obraz?
- K obrazu chodí lidé. Přivykají si chodit na Chlumeček. A to je příležitost.
- Nejsou jich tisíce. Dokonce ani nejsou pohani. Stačí vám to málo?
- Stačí mi to, co je.

Otázky k textu

1. Pojmenujte typ dialogu a vysvětlete, proč jste ho tak pojmenovali.
2. Charakterizujte hlavní postavy.
3. Zdůvodněte pravopis slova **Milosti** a uveďte další obdobné příklady.
4. Co je to postila a kde jste se s tímto pojmem dříve v literatuře setkali?

5. V posledním odstavci vyhledejte podmínkové věty.

Bohumil Říha
– viz str. 705

Dílo:
Přede mnou poklekni
Čekání na krle
A zbyl jen meč - trilogie o poděbradské době - poutavý děj, výrazná povahokresba a krajinomalba, založeno na principu „putování“. Hlavní postava - Marek z Týnce - ve službách J. z Poděbrad.

Karel Ptáčník (1921 – 2002)

Původně pracoval jako úředník, za války byl totálně nasazen a uklízel trosky po náletech. Debutoval počátkem 50. let, soustředil se na tematiku totálního nasazení v Německu a osidlování pohraničí.

Dílo:
Ročník jedenadvacet - román, na osudech několika českých chalupářů poslaných na nucenou práci do Německa zpodobnil osud své generace (sám byl v Německu nasazen od roku 42 do konce války).
Strach - novela, otázka válečné viny a vztahu jedince a národního kolektivu - osud německého vojáka na východní frontě osídlování severomoravského pohraničí (1946 - 56 působil v místním národním výboru v Bruntále).

Ukázka

Ročník jedenadvacet

Úzkokolejnou drahou dopravovali židé pytle s cementem z hlavního skladu přes celý pozemek továrny až ke stavbě bunkrů. Vždy po dvou u vozíku, vysoko naloženého cementem, a za nimi strážný s puškou na rameni. Kolejnice byly položeny na štěrkovém náspu, který od skladiště pozvolna stoupal až k místu, kde stály v těsné jeho blízkosti vysoké hromady vlnitého plechu. Odtud se dráha zase pozvolna svažovala. Kolem stanoviště natěračů se ploužily vozíky jen zvolna a židé se o ně opírali vší silou, zaklesávajíce dřeváky o vystouplá žebra pražců. V žáru sálajícího slunce se jejich do půle obnažená těla leskla potem a pod kůží jim naskakovaly svaly zoufalou námahou.

„Koukejte se na něj," šeptal Kovanda, vyhlížeje opatrně za hromadou k pomalu se blížícímu vozíku, „ten všivej voják si jde jako na procházku, a ne aby těm ubožákům pomoh. A ještě je dloubá flintou."

Za vozíkem kráčel mladý svobodník. Puška mu visela za řemen přes rameno, obrácena hlavní kupředu, a voják, maje ruce složeny za zády, chvílemi nadhazoval pažbou a zaryl pokaždé hlaveň do nahých zad jednoho žida. Žid strkal po kolejích vozík posledními silami. Byl starý, zarostlý šedivými vousy a kůže na vychrtlém těle bez svalů mu vláčně visela v drobných záhybech. Ústa měl pevně zaťatá a plakal. Slzy mu tekly po tváři do sršatých vousů a po zádech se mu klikatil pramínek krve. Voják klidně kouřil cigaretu a odkopával z cesty kamínky a z dlouhé chvíle a pro vlastní zvrácenou potěchu ryl muškou své pušky krvavé šrámy do židových zad.

Kovanda upustil štětku a zakryl si oči umazanýma rukama.

„Kluci," povídal, „já se na to nemohu dívat. Já budu muset tomu vojákovi rozbít palici. Já to nesnesu."

Vozík se zvolna blížil ke stohům plechu a tesák se dál bavil svým způsobem. A po židových zádech stékaly pramínky krve až k pasu a dolů do kalhot.

Pojednou se žid u vozíku obrátil, přiskočil k vojákovi a udeřil ho oběma pěstmi do tváře. A popadl ho oběma rukama za límec a urval jej i s výložkami.

Voják se zapotácel, překvapeně uskočil asi čtyři kroky zpět, pak strhl prudkým pohybem z ramene pušku a zacílil.

První ránu vypálil židovi do břicha, druhou do krku, třetí do prsou a čtvrtou ze dvou kroků ležícímu do spánku.

To vše se odehrálo snad v pěti vteřinách, v nichž voják chladnokrevně cvakal závěrem a střílel. Druhý žid u vozíku klesl na kolena, vtiskl křečovitě tvář mezi pytlíky s cementem, a očekávaje rovněž smrt, chvěl se na celém těle.

Stáli skryti mezi stohy plechu a krve by se v nich nedořezal. Viděli z bezprostřední blízkosti vraždu nevinného člověka, odstřeleného bezdůvodně a surově jako v nějakém filmu z Divokého západu. Mrtvé tělo na štěrkovaném náspu trati ztrácelo rychle krev ze čtyř široce rozevřených ran a křečovitě sebou škubalo.

Voják si klidně zavěsil pušku přes rameno, vyplivl z úst nedopalek cigarety a hvízdl na prsty. Ve chvilce se od skladiště přihnala kolona židů a někteří z nich s sebou vlekli prázdné papírové pytlíky od cementu. Zakryli jimi mrtvolu, jiný žid zaujal mlčky místo mrtvého u vozíku a vozík se zvolna rozjel po kolejích, jako by se nic nebylo stalo. Kolona židů poklusem odběhla zpět ke skladu, voják si zapálil novou cigaretu a s rukama za zády kráčel po chodníku podél kolejnic, kopaje vysokými holinkami do kamínků v cestě. Cáry límce si urval z kabátu a zahodil mezi stohy plechů.

Starý Kovanda se prudce shýbl pro cihlu a vběhl do labyrintu úzkých chodbiček. Než se ostatní vzpamatovali, zmizel mezi stohy a bylo marné ho volat a zapřísahat,

aby se vzpamatoval. Přikrčili se k zemi, opatrně vyhlížejíce k jedoucímu vozíku, a bez dechu čekali, co se stane.

Vozík se po kolejích těžce vlekl a míjel právě stoh plechů ve vzdálenosti necelých čtyřiceti metrů od stanoviště natěračů. Voják měl ruce za zády, hlavu předkloněnou a šel líně, nedívaje se vpravo ani vlevo. Náhle se za jeho zády objevil přikrčený Kovanda. Vyběhl po špičkách z uličky mezi plechy, za vojákem se napřímil, zvedl nad hlavu cihlu a prudce jí udeřil.

Voják klesl na kolena, ruce rozhodil do široka, upadl tváří na zem a puška mu přeletěla přes hlavu a zazvonila o kolejnici. Když se židé od vozíku obrátili, byl Kovanda už zpátky mezi stohy. Židé chvíli strnule pohlíželi na ležícího svobodníka a pak si pohlíželi mlčky do očí, jako by přemýšleli, co dělat. Pokusit se o útěk? Prchnout v těch plandavých pruhovaných cárech? A kam utíkat? Kam??

Rozběhli se podél kolejí ke skladu a křičeli, posunkujíce rukama.

Kovanda se přihnal za chlapci, popadl do roztřesených prstů štětku a začal natírat plech, položený na dvou dřevěných kozách. Po kolejích se hnala kolona židů a tlupa vojáků, nesoucích v rukou pušky. Vojáci zvedli omráčeného a položili ho na vozík, z něhož židé v rychlosti sházeli pytlíky s cementem. Pět židů roztlačilo vozík z kopce, a utíkajíce vedle něho, zmizeli v zatáčce směrem ke skladu. Ostatní byli vojáky sehnáni do houfu, ponechána u nich stráž a vojáci s puškami v rukou vběhli mezi stohy plechů.

„Nemoh jsem si pomoct," sípal Kovanda zadýchaně, „nesmíte se na mne zlobit, kluci. Kdybych jej byl i zabil, nic bych si to nevyčítal."

„A nezabils?"

Kovanda zavrtěl hlavou. „Ne," řekl pevně, „určitě ne. Byl jsem tak rozdivočenej, že jsem nemoh ani pořádně namířit. Vzal jsem ho ze strany přes ucho."

Vojáci přiběhli i k nim, a jeden, skřípaje zuby, se slovensky ptal, zda někde nezahlédli utíkajícího žida.

„Zahlíd jsem jednoho," povídal přísně Kovanda, „támhle leží pod pytlíkama vod cementu. Vaše mámy mohou být na vás hrdý."

Když byla kolona nahnána zpět do práce, chlapci odložili štětky a posadili se do trávy.

„Neměls to dělat," domlouval Pepovi Kovandovi, „nevíš, co si za to teď na židy vymyslí. Možná, že to některý zaplatí v lágru i životem. Nebylo to rozumné."

Kovanda byl nešťastný. „Když já se nemoh udržet. Já se na to nemoh dívat. Odpusťte mi to."

„Nemám ti co odpouštět," povídal Mirek, „já sám bych to byl udělal, ale nebyl bych to provedl tak šikovně. Já když se navztekám, tak nemyslím. Kdybys nebyl utíkal ty, byl bych šel já. A byl bych se vojákovi postavil a byl bych ho zabil, nebo on mne."

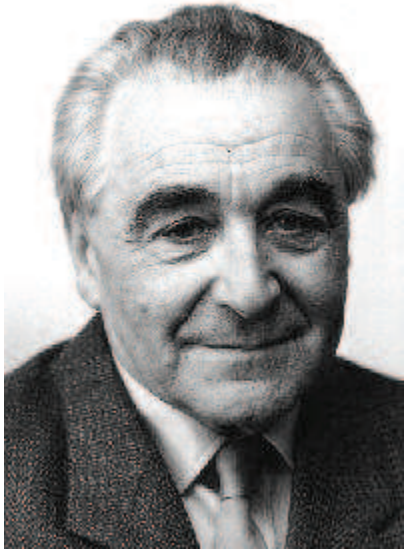
Seděli beze slova a slunce se zvolna blížilo k vrcholu. Kolem bylo ticho, nebe bylo jasné a bez mráčků, ani větřík se někde neopřel do vysoké trávy mezi stohy. Na náspu trati, přikryta papírovými pytlíky od cementu, ležela mrtvola zastřeleného žida. Tichá, s rukama rozhozenýma, opuštěná.

Otázky k textu

1. Charakterizujte Kovandu.
2. Co to byl holocaust?
3. Proč se dílo jmenuje Ročník jedenadvacet?
4. Na jaké práce byli nasazeni židé a lidé na nucených pracích?
5. Jaká byla reakce ostatních židů na Kovandův čin?

Jiří Marek (1914 – 1994)

Byl pedagog, literární historik, autor knih pro mládež, novinář a scénárista, publikoval od poloviny 30. let 20. století, věnoval se psychologii, próze ze současnosti a nedávné minulosti, často se satirickým vyostřením, psal populární kriminální příběhy ze staré Prahy.

Studoval němčinu a češtinu na Karlově univerzitě v Praze, poté učil v Soběslavi, po 2. světové válce se stal redaktorem Lidových novin, šéfredaktorem časopisu, ústředním ředitelem Československého státního filmu a nakonec docentem Filozofické fakulty Karlovy univerzity.

Dílo:

Muži jdou ve tmě - román - osudy 5členné skupiny parašutistů v lesích Vysočiny - morální pevnost, odhodlanost, podléhají však německé přesile.

Vesnice pod zemí - hrdinové = obyvatelé slovácké vesnice se uchýlili před postupující frontou do podzemního dolu.

Panoptikum Města pražského

Milan Jariš (1913 – 1986)

Byl dramatik, prozaik, autor filmových scénářů, publicista a překladatel. Vyučil se sazečem, vystřídal řadu zaměstnání, za války byl vězněn v koncentračním táboře Mauthausenu. Po válce se věnoval publicistice, od roku 1960 literatuře.

Dílo:
Oni přijdou - soubor povídek z prostředí koncentračního tábora v Mauthausenu, řadu let nejpůsobivější zobrazení českého člověka, jehož lidství bylo silnější než nelidské podmínky vězení. Vychází z osobních zkušeností, na motivy této knihy vznikl později film podle Jarišova scénáře Přežil jsem svou smrt.

Norbert Frýd (1913 – 1976)

Byl spisovatel, diplomat a cestovatel, textař, filmový dramaturg a prozaik, spolupracoval s D34. Vystudoval práva, za 2. světové války byl vězněn v Terezíně, Osvětimi (zemřel mu zde otec, bratr a žena) a Dachau. Po válce pracoval jako kulturní atašé v Mexiku, po návratu se stal redaktorem Československého rozhlasu.

Dílo:
Krabice živých - nejlepší román = pohled do složitého morálního života v koncentračním táboře, Zdeněk - hlavní postava, kdysi filmový režisér, nyní prominentní písař ve vězeňské kartotéce = krabice živých - vězeň - pokrokový intelektuál, aktivní bojovník za pravdu, zde se jeví v poněkud jiném světle, na místo schopnosti dělat něco pro druhé, se projevuje (skrytý) individualismus, v boji o přežití poznává hodnotu kolektivu soudružství. Děj se odehrává v táboře Girling. Honza Šulc – optimista, dobrý organizátor, bojovník plný představ o útěku.

Ukázka

Krabice živých

Mezi lidmi před baráky nastal šum. Blokoušové vyběhli ze dveří černých zemljanek a řvali: „Spát! Alles auf die blocks!“ Muži se začali loudat domů. A všech se zmocňoval neklid. Nováčci tedy zřejmě nepřijdou. Dobré? Zlé?

Honza si vzpomněl na rozhovor s Moškem. „Dočkáme se chvíle, kdy začnou chodit transporty z Osvětimi… Rusové jsou nablízku…“ Že by ta chvíle už nadešla? To by bylo dobré, znamenité! Ale co bude zítra ráno? Kdo tedy půjde do práce? Anebo už jsme s válkou tak daleko, že se náckové vykašlou i na ten výlet k firmě Moll?

Bože můj, co když je snad už vůbec po válce? Dnes byl takový krásný, tichý den, i včera se Němci chovali divně, odvolali pogrom a nepouštěli hrůzu… Proč teď zas

nepřišel dávno a pevně slíbený transport? Proč je takové ticho? Proč není letecký poplach jako včera a předevčírem? Vzdal se Hitler? Uznal porážku? Je konec?

Kupodivu nebyl to jen Honza, komu tak začaly přeskakovat myšlenky ke stále odvážnějším závěrům. Zas netrvalo ani deset minut a ve ztemnělém táboře vypukla horečka. Pavučina nervů mezi elektrickými dráty se opět zachvěla. Pohyby se šířily bleskurychle na všechny strany, co věděl jeden, věděl náhle každý: možná, že je opravdu po válce! Proč možná? Na beton! Je po válce! A co bude s námi? To je přece jasné: ráno přijede Mezinárodní červený kříž a převezme správu tábora. Švýcarští lékaři, sestry v opravdických bílých pláštích, nákladní vozy plné léků, vlněných pokrývek, čokolády a cigaret. Esesáci otevřou brány… ale kdepak esesáci! Možná, že utečou, že ani nepočkají do rána. Možná, že se ráno probudíme, a věže budou prázdné a komandatura taky…

Neblázněte, hlásil někdo od dveří. Tamhle vidím post na věži, zrovna si zapaluje cigaretu!

A co má být! Ještě to neví. Snad se to dozví také teprve ráno? A kdo je vůbec takový post? Páté kolo u vozu. Vy myslíte, že by Kopitz a Deibel vyrozuměli napřed posty, než by sami uprchli? Že by jim slavnostně řekli: Jde se domů, projeli jsme to! Kdepak! Jestli fouknou, fouknou tajně. Odvlečou s sebou všecko, co nakradli, nechají posta klidně sedět na věžích…

Švýcarský červený kříž (nikdo ani na chvilku nepochyboval, že bude švýcarský) přijede s ohromnými zásobami věcí. Copak se o nás venku nevědělo? Dachov, hergot, na Dachov a jeho filiálky se Švýcarský červený kříž půjde podívat hned první ráno příměří. A jakže se jmenuje jejich známá čokoláda? Vilém Tell – ta je ovšem mléčná. Mají také Galapeter, hořkou, mnohem lepší. A já jsem ti jednou kouřil švýcarské cigarety značky Turmac, rozumíš, tur-mac, tureckomacedonské tabáky, ale jedna báseň…

Někteří muži by byli vydrželi klábosit do rána.

Kdo usnul, spal neklidně, měl divoké sny. A probudil se ošklivě, protože před pátou, ještě za tmy, zaznělo poplašné zvonění traverzy. Od kuchyně řvaly hlasy: „Kafé honém.“ A hned nato jiné: „Žádný kafe! Blokouši mají nastoupit!“

Z věží zazářily reflektory, všecky najednou, jejich kužele se shlukly na apeláku. Do prostoru osvětleného ostře jako cirkusová manéž vběhl Deibel. Deibel sám. Poskakoval chvíli po prázdné ploše, udělal dva dřepy, hrábl levičkou do rozkroku, aby si posunul příliš těsné kalhoty do pohodlnější polohy.

Byl netrpělivý, chtěl už něco dělat, řval: „Tak bude to, prominenti, verfluchte Scheissabande!“

Žabák vyskočil z písárny, klepal se zimou a mnul si oči. Pěkné nadělení. Deibel v táboře a Kopitz nikde. To znamená, že se na nás rapportführer vykašlal. Neposlali mu transport a on teď neví, koho rychle vyhnat na stavbu k Mollovi. Pustil tedy za dráty Libela a dal mu volnou ruku – fuj!

Moll čeká na dva tisíce pět set mužů, ale v táboře Gigling 3 dnes nedáme dohromady víc než polovinu. A Deibel už křičí: „Všechno nastoupit! Žádný extravuřty pro lazaret, nikoho nešanujem! Co, zubaři, ty že jsi něco lepšího? Tu máš – schválně, jestli to tvoje zuby vydrží! Apel, pakáži! Apel potřebujete jako prase drbání! Ven! Nikdo nezůstane v lágru, marš dělat, zdraví, nemocní, všecko jedno…

Hast du verstanden, Idiot?

Všecko ven!

Vezměte hole, a řežte to, jak jste to ještě nikdy neřezali! Los, ruk cuk!“

Žabák porozuměl. Tady končí všecky spekulace o pracovním táboře a novém duchu. Deibel převzal velení a chce svůj apel. Třetí apel za posledních pár dnů – a

nejhorší. Nemocní z marodky! Jak? Vyneste je třeba na zádech. Musíte! Každý musí! Felix taky? Člověče, neblbni, chceš, aby Deibel vytáhl pistoli? Ve Varšavě to udělal, fakt, střílel lidi přímo v lazaretu…

Na kalužích a ve včerejších stopách pohřební káry svítil skleněný škraloup ledu, chřupal pod chodidly, černá voda stříkala. Ještě zbývali lidé bez bot, nevymřeli dosud, pořád se jich na osmdesát ploužilo tuhým blátem. Ale nenadskakovali už, nespoléhali ani na prkénka nebo hadříky přivázané pod nohy. Našlapovali naplno, vzdali se.

Otázky k textu

1. Najděte v textu germanismy. Jakou mají funkci?
2. Co to byl **apel**?
3. Jaké byly představy hlavních hrdinů, jaká byla realita?
4. Vysvětli výrazy: **blokoušové, pogrom, náckové, post na věži**.
5. Přeložte německé věty.

Humor v literatuře

Miloslav Švandrlík (1932 – 2009)

Český prozaik, po ukončení školy dva roky studoval na pedagogickém oddělení městské hudební školy v Praze. Rok pracoval jako pomocný dělník, pak absolvoval státní kurz pro přípravu pracujících na vysoké školy. Dva roky studoval na DAMU, nejprve herectví, po půlroce přešel na režii, nastoupil jako asistent režie u Vesnického divadla v Praze a po návratu z dvouleté vojenské prezenční služby pracoval půl roku jako vychovatel korejských dětí, od té doby se zcela věnoval literatuře.

Dílo:
Černí baroni – děj se odehrává v období o něco delším než jeden rok v první polovině 50. let, hlavním hrdinou je vojín Roman Kefalín, v civilu asistent režie Venkovského divadla v Praze, který byl k PTP odvelen pro zdravotní nezpůsobilost sloužit u bojových jednotek. Autor líčí Kefalínovy zážitky od přijímače až do konce, střídají se humorné epizody z pořadového výcviku, politickoosvětových akcí, scény z pracovišť, kde každý voják hledá především způsob, jak se ulít, Švandrlík zde vytvořil karikaturu typu u postavy majora Halušky, zvaného Terazky.
Draculův švagr
Dívka na vdávání
Šance jako hrom

Ukázka

Černí baroni

Postrachem celého Tábora byl poručík Žluva. Sloužil u tankistů jako velitel čety, ale zřejmě se nemohl v této funkci dostatečně vyžít. Byl to muž, který nevěděl, co je to odpočinek, chvilka oddechu. V jednom kuse pobíhal po městě a stíhal osamělé vojíny.

„Soudruhu! Ukažte mi propustku! Jak to, že nezdravíte! Nelžete! Když řeknu, že nezdravíte, tak nezdravíte! Jak to jste ustrojen? Proč máte zformovanou čepici? A co ten povolený opasek? Knoflíky jsou od toho, aby se zapínaly, soudruhu! Já vám ukážu, já vás zvětřím, já s vámi vyběhnu!“

Poručík Žluva byl přímo posedlý touhou někoho seřvat, pokořit, zdeptat. Brzy se stal v Táboře populární mezi všemi druhy vojsk. Své oběti si nikdy nevybíral, útočil slepě na každého, koho potkal. Několikrát dostal v osamělých koutech města nafackováno, ale nijak zvlášť to na něho nezapůsobilo. Pobíhal Táborem ještě rychleji a počet jeho obětí rostl.

Zdálo se, že proti němu není obrany. Někteří jedinci před ním prchali jako děti před hlídačem, sotva ho v dálce spatřili, jiní vyslechli jeho spílání a doufali, že mají na několik dalších dnů nebo alespoň hodin pokoj.

Ale pak nastal obrat. K tankistům byl z Mimoně převelen vojín, který Žluvu znal z civilu.

„Ten pitomec je od nás z České Třebové,“ informoval ostatní, „a dělal na nádraží posunovače. Už tenkrát rád křičel, jenže to volal akorát: na pátou kolej! Na pátou!“

Tak se začalo Žluvovi říkat Na pátou a krátce na to se smluvili příslušníci všech jednotek a dohodli se na odvetné akci.

Poručík kráčel kolem kasáren, když se z okna ozvalo: „Na pátou! Na pátou kolej! Na pátou!“

Otočil se jako zasažený zákeřnou střelou, ale spatřil už jen prázdné okno. Zlostně zahrozil a cosi nenávistně bublal, když za jeho zády z domu, v němž sídlili pétépáci, kdosi zařval ze všech sil: „Na pátou! Na pátou kolej! Na pátou!“

A za chvíli znělo ze všech stran: „Na pátou! Na pátou!“
Chvíli se točil kolem své osy jako čamrda a vykřikoval nadávky. „Já vás zvětřím! Všechny vás dám zavřít, lumpové! Syčáci!“
Ale v odpověď se ozývalo monotónní, leč průrazné: „Na pátou kolej! Na pátou!“

Ať se vrtl kamkoli, nikde tomu pokřiku neunikl. Zpočátku se bránil stupňováním teroru, ale pak náhle povolil, zvláště když na něho začali pokřikovat i civilové.

Zejména slečny hrály tuto hru rády a s gustem pokřikovaly: Na pátou kolej! Na pátou!
Žluva si ztěžoval veliteli posádky a docílil toho, že se u všech jednotek četl rozkaz: „Zakazuji všem vojínům základní služby, aby na soudruha poručíka Žluvu pokřikovali: Na pátou! Neuposlechnutí tohoto rozkazu bude přísně potrestáno!“

To však byl povel k vystupňování celé akce. Teď už nestíhal Žluva vojíny, ale vojíni Žluvu. Hned po skončení zaměstnání letěl poručík nejkratší cestou domů a zacpával si uši, aby neslyšel posměšný pokřik. Na domovních dveřích bylo obvykle napsáno křídou: Na pátou kolej!

Žluva zapadl domů a už obvykle nevytáhl paty. Bál se jít do hospody, nakoupit, i k holiči.

Po dvou týdnech štvanice navštívil psychiatra a byl ponechán v nemocničním ošetřování. Měl prý živé sny a v noci se často probouzel celý zpocený, neboť prý na něho někdo pokřikoval: „Na pátou kolej!“

Na ulicích Tábora se už neobjevil. Někdo říkal, že byl převelen, druhá verze tvrdila, že byl propuštěn do civilu. A podle třetí, které skoro všichni věřili, byl převezen do Dobřan a zařazen mezi útočné a obzvlášť zuřivé blázny.

Otázky k textu

1. Kdo to byli pétépáci?
2. Kdy se děj románu odehrává?
3. Proč měl major Haluška přezdívku Terazky?
4. Vyhledjte v textu lehké vulgarismy.
5. Proč měl Žluva přezdívku „Na pátou“?

19.1. Exilová a samizdatová próza

Josef Škvorecký
– viz str. 688

Ukázka

Prima sezóna – Zimní příhoda

V tom bytě bylo strašně ticho a v předsíni skoro tma. Irena otevřela dveře do svého pokoje, a já tam vlezl za ní. Všechno tam bylo nějak strašně zvláštní, to tím, že to byl Irenin pokoj. U stěny stál zelený gauč, naproti bylo široké okno a za ním protější činžáky, celé zapadané sněhem. V jednom rohu pokoje šatníček, na stěně vedle malé benátské zrcadlo, kousek dál psací stůl s pohárem, který Irena vyhrála v létě za vítězství v kategorii mladších dorostenek v přespolním běhu na zámku. Pod pohárem nějaké otevřené sešity. Irena na ně ukázala opáleným prstem:
„Heleď, Danny. Dyby někdo přišel, tak mi pomáháš s matykou.“

„Já, jo?“ přemohl jsem nadlidsky trému a promluvil jsem s ironií v hlase. „Já měl z matyky ve čtvrtletí napínáka a předloni reparát.“
„To voni neví,“ řekla Irena a myslela tím své neinformované rodiče. Napadlo mi, kolik toho její rodiče o ní asi nevědí. Nojo. A kolik toho nevím já?

Rozhlédl jsem se. Střechy protějších domů svítily jak oslňující reflektory ze sněhu, protože nad nima visela tmavošedá ocelová obloha a po ní se sunul černý mrak. Asi zas začne sněžit. V Irenině pokoji bylo šero, ale to mi nevadilo. Tréma mě pomalu sama od sebe opouštěla.
„Máš to tu hezký,“ řekl jsem.
„Dyť’s už tu přece byl.“
„No byl. Ale –“ sebral jsem odvahu a pohlédl jsem na Irenu, jak jsem uměl nejsvůdničtěji. „-ale ne sám s tebou,“ a vyjel jsem po ní rukama.
„Moment! Moment, Daníčku! Na tohle sem tě sem nepozvala!“
„Ne?“ řekl jsem zklamaně. „Tak na co?“
„Chceš čaj?“
„Čaj?“
„No. Z lípovýho listí.“
„Ne,“ řekl jsem pevně.
„Ne?“
„“Ne.“
„Tak co chceš?“ pravila Irena a sedla si na gauč. Dala nohu přes nohu v krátké sukni nad kolena. Ukázalo se kolínko, nerýhované, ale nahé a taky pěkné, a já byl najednou ve svém živlu. Rozmluvil jsem se nebo co. Přistoupil jsem ke gauči a dřepl jsem si k Ireninu kolínku na malý chlupatý kobereček. Upřel jsem na tu královnu škvárových tratí oči psím pohledem.
„Chci tě vidět, Ireno,“ řekl jsem oddaně a tréma byla v tahu.
„Copak mě nevidíš?“
Ruku jsem položil na bambuli červeného pantoflíčku.
„Chci si tě prohlídnout vod paty k hlavě, duše.“
„Jo? A proč?“
„Ponivač k tomu mám příležitost. Podívej, ty nohy,“ řekl jsem a zabrejlil jsem na kolínko před nosem. Neměla punčochy, takže nebude mít ani podvazky, blesklo mi hlavou, a poslední zbylý zbytek trémy se rozplynul. A třebaže to byla taková tmavá makovička, měla nohy hladké jako had.
„Hladký jako had,“ řekl jsem.
„To se mi nelíbí,“ řekla Irena. „Hadi jsou slizký a nepěkný.“
„A dlouhý, strašně dlouhý,“ pokračoval jsem nerušeně a jel jsem dlaní lehce po té hladké noze až na koleno a prsty jsem zajel kousek pod sukni. Vzrušením se mi začalo špatně sedět, klekl jsem si. Irena mě chytila za prsty dřív, než jsem je mohl zasunout dál.
„Heleď, Danny,“ řekla Irena. „Popisovat mě můžeš, víš, ale nejseš slepec, aby sis přitom musel pomáhat hmatem.“
„Chci tě vnímat všema smyslama, Ireno,“ čichl jsem jí ke kolenu. Vonělo mejdlem.
„Voníš jak růže,“ políbil jsem ji na koleno.
„Tak dost!“ rozhodla. „Posaď se hezky vedle mě a já pudu uvařit čaj.“
Otráveně jsem vstal. Chtělo se mi pokračovat v popisu Ireny, ještě jsem se nedostal k nejzajímavějším částem, ale ona mi přísně pokynula.
„Sedni si!“

„Čaj dělat nechoď!“ řekl jsem a vzal jsem ji za ruku. Nějak se ještě víc setmělo. Nebe nad bílýma střechama domů naproti se zatáhlo tím černým mrakem a střechy pohasly. Irena mi ruku vykroutila.
„Ireno!“
„Buď hodnej!“
„Ale co mám sakra dělat?“
„Seď a povídej mi něco.“
„Kvůli tomus mě sem pozvala? Abych ti něco povídal?“
„No.“
„To sme mohli rovnou do Berana na kafe,“ pravil jsem a vztekle jsem dodal: „Bukvicový.“
„Ty nejsi rád, že tu seš se mnou?“
„Ale sem, ale.“
„Ale co?“
„Je to mrhání časem.“
Naježila se.
„Jak to?“
„Sedět tady a povídat si s tebou.“
„Tak to ti pěkně děkuju. Vždyť můžeš jít domů. Nikdo tě tu nedrží.“
Lekl jsem se. Černý mrak ještě víc zčernal a v Irenině pokojíčku se všechno ponořilo do tmavého stínu. Bylo to tam velmi krásné.
„Ale tak sem to nemyslel, Ireno. Jenže povídat si s tebou můžu všude, ale když sme tady sami – tak –“ Už to začalo být nesnesitelné. Strašně se mi chtělo se s ní líbat - a to šero a to ticho v tom bytě – „Tak bych se chtěl s tebou –“
„Neříkej to, Danny!“
„Dyť ani nemusím. Ty dobře víš, co.“
„Ale pro to sem tě sem vážně nezvala.“
„Ježišmarjá, tak proč, Ireno? Abych ti zvoral matyckej úkol nebo co? Eštěs říkala, že nikdo nebude doma!“
„Copak se mnou nejseš rád?“
„Sem, sakra. Ale eště radši bych s tebou byl rád jinak. Však víš jak.“
„Tak se trošku opanuj,“ pravila spisovně. „A říkej mi o mně nějaký hezký věci.“
„Hezký věci,“ vzdychl jsem trpce. „To budem takhle sedět do rána, než je všechny vymenuju.“
„Můžeš tu bejt tak do osmi, dřív táta nepříde,“ pravila. „To máš na vymenovávání času dost a dost.“

Vztek, smíšený se strašnou chutí a s láskou, se mnou zalomcoval. Takovéhle jsou, káči! Člověka rozběsní, a pak si ho nepřipustí k tělu. Jestlipak si takhle zahrává se Zdeňkem. Jo, s tím. Ten by ji asi těma svýma horolezeckýma pařátama popad – podíval jsem se na ni, skoro se ztrácela v šeru v rohu gauče, sukně se jí ještě o kousek vyhrnula a hnědé oči se v šeru škádlivě lesky. Nojo, houby. Oni to prostě chtějí s předmluvou. Všechno bude.

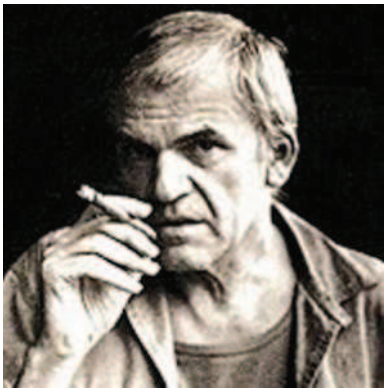

Otázky k textu

1. Co je zachyceno v ukázce?

2. Ve kterých dalších dílech Škvoreckého vystupuje Danny Smiřický?
3. Charakterizujte jazyk ukázky.
4. Přibližte vývoj rozhovoru, jaké jeho roviny se střídají?
5. Vyhledejte v textu momenty ženské taktiky.

Milan Kundera (1929 – doposud)

Je básník, dramatik a prozaik, syn muzikologa Ludvíka Kundery, pochází z Brna, po gymnáziu vystudoval Filmovou fakultu AMU, pak působil jako vysokoškolský pedagog a spisovatel z povolání. Od roku 1974 žije trvale ve Francii, 1979 byl zbaven československého státního občanství a jeho dílo bylo v naší zemi až do Sametové revoluce zakázáno. Dostal řadu literárních ocenění, jeho díla jsou překládána do mnoha světových jazyků.

Jeho otec Ludvík byl klavírista a rektor JAMU. Milan vystudoval FAMU a po ukončení na ní začal učit. V roce 1948 vstoupil do KSČ, ale za dva roky z ní byl vyloučen. Měl problémy s režimem, a proto emigroval. Učil na univerzitě v Paříži.

Dílo:
Směšné lásky – je soubor rozmarně vyprávěných příběhů o hrách na lásku a je složen ze sedmi povídek (Eduard a Bůh, Doktor Havel po dvaceti letech, Falešný autostop, Symposion, Nikdo se nebude smát, Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým, Zlaté jablko věčné touhy). Autor se zaměřuje na klamnost lidských citů a bezmoc vůle i rozumu, zkoumá otázku, jak dalece můžeme ovlivnit svůj osud, kdo ho řídí a má-li naše snaha vůbec nějaký význam, hrdinové se zpravidla nechají unést náhlým nápadem nebo rozmarem a chtějí si hrát na nevinnou hru, kde svým partnerům říkají to, co chtějí slyšet, autor nechává děj rozběhnout zcela nečekaným směrem.
Nesmrtelnost
Žert
Nesnesitelná lehkost bytí

Ukázka

Směšné lásky – Falešný autostop

Šli po špatně osvětleném schodišti; na odpočívadle pod prvním poschodím stála u záchodu skupina přiopilých mužů. Mladík chytil dívku zezadu kolem těla tak, že ji

držel dlaní za prs. Muži kolem záchodku to viděli a začali pokřikovat. Dívka se chtěla vytrhnout, ale mladík ji okřikl: „Drž!“ Muži to kvitovali s obhroublou solidárností a adresovali dívce několik sprostých poselství. Mladík s dívkou došel do prvního poschodí a otevřel dveře pokoje. Rozsvítil.

Byl to úzký pokoj s dvěma postelemi, stolkem, židlí a umývadlem. Mladík zamkl dveře a obrátil se k dívce. Stála proti němu ve vzdorovitém postoji s drzou smyslností v očích. Mladík se na ni díval a snažil se za lascivním výrazem objevit známé dívčiny rysy, které něžně miloval. Bylo to, jako by se díval na dva obrazy, vložené do jednoho kukátka, na dva obrazy položené na sebe a prosvítající skrze sebe. Ty dva prosvítající obrazy mu říkaly, že v dívce je vše, že její duše je strašně amorfní, že se do ní vejde věrnost i nevěra, zrada i nevinnost, koketnost i cudnost; ta divoká směsice mu připadala hnusná jak pestrost smetiště. Oba obrazy stále prosvítaly jeden přes druhý a mladík chápal, že dívka se jen na povrchu odlišuje od jiných, ale ve svých rozsáhlých hlubinách je stejná jako jiné ženy, plná všech možných myšlenek, pocitů, neřestí, které dají za pravdu všem jeho tajným pochybám a žárlivostem; že dojem kontur, které ji vymezují jako individualitu, je jen klam, jemuž podléhá ten druhý, ten, kdo se dívá, on. Zdálo se mu, že ta dívka, tak jak ji miloval, byla jen výtvorem jeho touhy, jeho abstrakce, jeho důvěry a že skutečná dívka stojí teď před ním a je beznadějně jiná, beznadějně cizí, beznadějně mnohoznačná. Nenáviděl ji.

„Na co čekáš? Svlékni se,“ řekl.

Dívka naklonila koketně hlavu a řekla: „Musí to být?“

Tón, jímž to řekla, zdál se mu velice známý, zdálo se mu, že mu to kdysi dávno řekla nějaká jiná žena, jenomže už nevěděl, která. Toužil ji ponížit. Ne stopařku, ale vlastní dívku. Hra splynula se životem v jedno. Hra na ponižování stopařky stala se jen záminkou pro ponižování dívky. Mladík zapomněl, že hraje. Nenáviděl prostě ženu, která stála před ním. Díval se na ni upřeně a vytáhl z náprsní tašky padesátikorunu. Podával ji dívce: „Stačí?“

Dívka vzala padesátikorunu a řekla: „Na moc mne neoceňujete.“

Mladík řekl: „Za víc nestojíš.“

Dívka se přivinula k mladíkovi. „Takhle na mne nemůžeš. Na mne musíš trošku jinak, musíš se trošku snažit!“

Objímala ho rukama a natahovala se ústy k jeho ústům. Položil jí na ústa prsty a jemně ji odstrčil. Řekl: „Líbám se jenom se ženami, které mám rád.“

„A mě nemáš rád?“

„Ne.“

„Koho máš rád?“

„Co je ti po tom. Svlékej se!“

Otázky k textu

1. Jak se v ukázce choval mladík k dívce a proč?
2. Hledejte v textu názvy povahových vlastností.
3. Které dílo M. Kundery bylo zfilmováno?
4. Vysvětlete výrazy: **kontura, individualita, abstrakce, amorfní**.
5. Vyhledejte ve druhém odstavci antonyma.

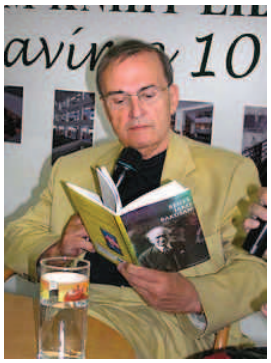
Ivan Klíma (1931 - doposud)

Dramatik židovského původu, jako chlapec strávil 3 roky v koncentračním táboře v Terezíně. Vystudoval filozofickou fakultu, stal se redaktorem Lidových novin, 1969 -70 v Michiganu přednášel na univerzitě českou literaturu, za „normalizace“ mu bylo zakázáno publikovat, svá díla vydával v samizdatu a exilu. Klímovy literární počátky ovlivnil K. Čapek, kterému věnoval i studii. Zprvu usiloval o průnik do tajemství, která nás obklopují i ve všedním životě, od 70. let je jeho tvorba realističtější, příběhy jsou překrývány reflexivními pasážemi, jednotlivá tematická pásma se často prolínají.

Dílo:
Soudce z milosti – nejúspěšnější dílo, psychologická studie.
Milenci na jednu noc – povídky, námětem je životní stereotyp.
Milostné léto – vyšlo v samizdatu.

Jiří Gruša (1938 - 2011)

Básník, překladatel, literární kritik a politik, byl na postu ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Je spoluzakladatelem časopisu Tvář, vystudoval filozofii a historii. Od roku 1969 měl zakázáno publikovat, pracoval v různých stavebních podnicích. Když vydal samizdatový román Dotazník, byl vězněn pro pobuřování. Byl i signatářem Charty 77 a šířil samizdatovou literaturu.

V roce 1981 dostal studijní stipendium v USA, během tohoto pobytu byl zbaven československého občanství a nemohl se vrátit do vlasti. Do Sametové revoluce žil v emigraci v Německu. Po návratu začal svou politickou kariéru.

Dílo:
Torna – básnická sbírka, prvotina, vliv F. Halase, bilanční lyrika, sarkasmus.
Dotazník aneb modlitba za jedno město a přítele – experimentální román, poukazuje na totalitní systém.

Ukázka

Dotazník

Dne 19. září 197… jsem v městě Praha, tj. zde a nikoliv v Chlumci, navštívil fu GRANIT, již šestnáctou instituci za poslední dva roky, a obdržel jsem od s. (s. = soudruh, neboli druh, přítel s jinými druhy, přáteli) Pavlendy v druhém patře v místnosti 102 svůj šestnáctý *Dotazník.*

Na rozdíl od těch předchozích stálo zde vpravo nahoře, inkoustovou tužkou a rukou nejspíš s. Pavlendy, veliké hůlkové NEPROŠKRTÁVAT, tj. významné sdělení, protože na dřívějších exemplářích se nic takového nevyskytovalo. Považoval jsem tuto skutečnost za tak důležitou, že jsem se ihned rozhodl vyplnit dotazník ještě jednou, přestože předtím, když jsem ho přebíral od s. Pavlendy, když jsem ho jen tak zahlédl v jeho ruce, mě všechna naděje opustila.

Ale nyní tu byl bezprostřední vzkaz. Žádný z těch ss. (soudruhů), s nimiž jsem vstupoval do jednání dříve, necítil potřebu glosovat strohé otázky anebo dokonce předepisovat způsob iksování. Jim stačilo, že jsem to přinesl. Oplátkou mi obvykle za tři týdny posílali stručné vyrozumění, že se má žádost zamítá.

Já ovšem ve všech těch minulých dotaznících proškrtával, např. v rubrice 19, veřejné funkce, jsem iksoval soudce z lidu, kterým jsem nikdy nebyl, aniž bych k takovému poslání třeba jen inklinoval. Také jsem iksoval rubriku 27, jména osob v zahraničí, a ovšem ještě několik dalších políček, vždy však takových, která se týkala buď doby před mým narozením, nebo doby mého dětství, kdy jsem se už z fyzických důvodů některých akcí nemohl zúčastnit. Přesto jsem každé vyplňování podstupoval s čistým svědomím a pokaždé jsem podle pravdy prohlašoval, že jsem nic nezatajil(a), a stvrzoval to na konci předepsaným vlastnoručním podpisem.

Tohle však byla výzva.

Modrozelené oči toho Pavlendy, i to, jak se nahrbil, aby si podsunul pod zadek židli, jak se potom naklonil ke mně sedícímu (jenom jednou mě vybídli, abych se posadil) a jak sunul po mramorovém stolečku ten papír č. 01-240-0 ze Stráže u Plzně (věděl jsem už o svém dotazníku i kde ho tisknou) a jak mi bylo téměř dýchnuto do tváře, když se s. Pavlenda usmál…, to bylo slibné.

A vešla tam paní z chodby, s podpisovou knihou, a jak otevřela dveře, ten papír, který se už už přibližoval k mému prostředníku, vzlétl, vznášel se, až s dopingovým podklouznutím přistál na kancelářském bukláku.

Vstali jsme, já i s. Pavlenda, hluboce jsme se poklonili vešlé paní, neboť u jejích nohou dotazník ležel, avšak s. Pavlenda byl rychlejší než já, dřív sáhl po papíru. Vyhřezla mu přitom kravata a přepadla pěšinka. Já si ho takto odúředněného prohlížel, a byl to zarudlý albín asi v mém věku. Ale už soudruh. I to bylo slibné.

A podruhé se usmál.
Přijal jsem ten úsměv současně s formulářem.

…

Šel jsem tedy za Olinem, který je můj bratranec a který je, co do věkového odstupu, spíše můj strýc, a jeho jsem prosil o výklad. On je totiž zároveň i mým snopravcem a luštitelem mých tušení a vůbec veškerým předpovídatelem. Ale tentokrát mě odmítl a posměšně mi doporučil, abych se kvůli lepšímu spaní naučil stát na hlavě. Já to přešel a zeptal se ho, jestli si taky myslí, že je to slibné.

- Jo, přitakal, - začínáš bejt cvok.
- Už jsem, Oline. – Víš, co mě napadlo? Že to vyplňuju špatně. Třeba ten soudce z lidu.¨
- Soudce z čeho?
- Z lidu, řeknu, - toho jsem vždycky iksoval. Jenže já se tím zbavoval možností, chápeš:
  Pohlédnu na Olina a kupodivu se mi zdá, že tentokrát mou myšlenku nestačí sledovat.
- Oni z toho vždycky vyrozuměli, že nechci bejt takovej soudce, že to zkrátka odmítám. Proč by si jinak ten dotazník nechávali, když mě nikdy nevemou?
- Poněvadž nemáš nárok, řekne Olin.
  (Nemá nárok = olinovské úsloví vyjadřující absolutní stupeň jakékoli nepřipustitelnosti.)
- Na druhý straně, povídá Olin, - když si vezmou jeden exemplář za druhým a pohyb IKSACE, musej uznat, že se zlepšuješ.
- Takže ten papír je skutečně vzkaz, řeknu, - takže se mi vlastně naznačuje…
- Jdi spat, řekne Oli. – Dost už blbnutí!
  Jdu spát, aniž mi byl vyložen sen, ale jdu opilý a uondaný jako vždycky s Olinem, když začne pít a zpívat… a vykládat sny, hlavně ty svoje, co se mu zdají úplně jinak než mně. V jeho snech je buď řeka, nebo světlo, nebo ženská, která ji má a ví to, a přitom si Olina všímá, a on si v ní hoví. V mých snech je vždycky kruh (cokoli kulatého) a vždycky se to točí.

  Možná, že i to jsem měl v dotazníku uvést. Nebo aspoň v životopise. Ale ten já až dosud k formulářům přikládal úplně stereotypně…, jako strojopisnou rozmnoženinu – bez sebemenší změny. Měl jsem tam napsat o snu s KRUHEM. Jak se točí a jak mě provázejí bezobličejové ženy nebo takové, jejichž tvář se skládá z růžových plátků a já ty plátky odtrhávám, abych se dobral až k podobě pod nimi, ale plátky jsou bez konce, bez dna a zase krouží, jak padají.

  Bože můj, ne že bych klesal pod tímhle snem, spíš se užírám nebo ožírám.
  Ale někdy jako bych v tom snu i umřel.
  Item: napříště neproškrtám nic.

Otázky k textu

1. Co autor myslí pojmem **iksování**?

2. Zreprodukujte ukázku.
3. Najděte výrazy z obecné češtiny.
4. Jaký dotazník autor vyplňoval?
5. V závěru vyhledejte slovní hříčku.

Ludvík Aškenázy (1921 – 1986)

Byl spisovatel a reportér, pracoval v rozhlase, dlouho žil v emigraci v Itálii. Pocházel z česko-židovské rodiny, což se odrazilo i na jeho tvorbě. Vystudoval slovanskou filologii v Polsku, za 2. světové války se účastnil bojů u Sokolova. Po válce se oženil, později se stal spisovatelem na volné noze. V roce 1968 emigroval do západního Německa a po osmi letech se přestěhoval do Itálie, kde zemřel.

Dílo:
Dětské etudy - získaly popularitu, jsou Čapkovsky laděné.
Milenci z bedny – pokračování Dětských etud.
Psal i pro děti, dostal za tento druh tvorby ocenění v Německu.

Hana Bělohradská (1929 - 2005)

Byla autorkou psychologické prózy. Nedostudovala právnickou fakultu, pracovala jako laborantka, od roku 1961 se začala věnovat pouze spisovatelké kariéře.

Dílo:
Bez krásy, bez límce - debut - válečná novela se židovskou tématikou - soustřeďuje se hlavně na psychologii člověka, hlavním hrdinou je Žid, příběh zachycuje období okupace.
Vítr se otočil k jihovýchodu – novela, psychologická studie, muži – třicátníci – hodnotí své úspěchy a srovnávají je se svými představami.
Poslední večeře – psychologicky podkreslený krimi příběh.

Pavel Kohout (1928 - doposud)

Je básník, prozaik, dramatik, překladatel a představitel samizdatové a exilové tvorby. Pocházel z Prahy, kde odmaturoval na gymnáziu, ve 21 letech se stal kulturním atašé v Moskvě. Po návratu byl šéfredaktorem Dikobrazu. V roce 1952 dokončil studium estetiky a divadelní teorie na Karlově univerzitě. Spolupracoval s divadly a televizí.

Za kritiku režimu byl v 70. letech na indexu a jeho díla cenzurována. V roce 1978 podnikl pracovní cestu do Rakouska i s manželkou, oba byli zbaveni československého občanství a byl jim znemožněn návrat do země. Usadili se ve Vídni, kde žijí dodnes.

Dílo:
Kde je zakopán pes - „pseudoromán“,+935 obraz dizidentské Prahy 70. let, detailní, faktografické - o vzniku disidentského hnutí, o 1. peticích a manifestech, o vzniku Charty 77 a perzekuci jejích signatářů. Název vznikl podle jejich psa, kterého jim StB otrávila.

Katyně - rozsáhlý „černý“ román o andělské panně Lízince, která studuje speciální odbornou školu, vychovávajíc katy. Skvěle zvládne učivo a složí maturitní zkoušku - oběšení jednoho z učitelů, který upadl v politickou nemilost. Je to nejen bizardní čtení, ale i studie o dějinách, filozofii a technikách trestu smrti a o potenciálních katech mezi námi.
Atest – jednoaktovka, Ferdinand Vaněk chce přihlásit svého psa do chovatelství a získat pro něho atest, ale není to možné, protože on má špatný kádrový posudek.

Ukázka

Katyně

(Kati Vlk a Šimsa se pravidelně setkávají u kavárenského stolu a budují koncepci školy pro popravčí.)

Dík úžasné sebekázni se dostali ještě před zimou z temnot a mlh – vždyť se neměli o co opřít! – k první koncepci, a pak už spěli kupředu mílovými kroky. To když si ujasnili, že smrtelná nemoc pedagogiky se jmenuje Bezbřehost, a rozhodli se zbudovat svou stavbu na čtyřech nosných sloupcech:
Prvním mělo být klasické popravnictví. Tento po výtce teoretický přemět byl zařazen nejen proto, že v něm přeznívala myšlenka vědeckého ústavu, ale pro Vlkovo přesvědčení, že bez jeho znalosti nemůže nabýt žádný popravčí odborné ani lidské dimenze. Rozumělo se, že je bude přednášet on. Na ně mělo navazovat moderní popravnictví, přednášené Šimsou, rovněž spíše teoretické, zahrnující úkony sice současné, ale uplatňované v jiných regiónech; slibovalo dát solidní základ žákům, kteří by – jak o tom snil Doktor – dělali v rámci kulturních dohod pro export. Dvěma hlavními předměty se mělo stát věšení a mučení. Zde měli žáci projít všestrannou přípravou, aby byli schopni splnit všechny náročné úkoly, které před ně postaví společnost. Věšení chtěl pro větší zkušenost přednášet Vlk. O mučení si překvapivě řekl sám Šimsa. Dohodli se, že v rámci zkvalitnění výuky odpřednáší Vlk u Šimsy útrpné právo a Šimsa u Vlka strangulaci, tedy své koníčky.
Na Silvestra odpoledne spatřil světlo světa ‚Plánkospekt celé (roční) výuky‘. V křížovce vyučovacích měsíců a předmětů objevila se jako pod rentgenem ideová páteř celého projektu. Pohled na ni musel odborníku prozradit, že přes Vlkův odpor k helénské kultuře – pro popravnictví byla dobou temna! – vyrůstá z ideálu kalokagathie, s úmyslem rozeznít harmonický akord těla i duše. Vlk se rozhodl vést útok proti omezenému fachmanství, jaké snad mělo místo v katovnách minulosti, kdy znemožňovalo proniknout do oboru amatérům, později se však stalo zaklínadlem konzervativců: vždyť největší pokřik proti vzdělaným úkolářům nového typu spouštěli neumětelové, kteří se nikdy nenaučili pořádně strhnout vaz. Vlk a s ním i Šimsa chtěli, aby žáci věděli, že jim sice nepomůže znát nazpaměť sebraného von Hentinga (Die Strafe, Henkersmahlzeit, Der Gangster), nebudou-li věšet, jako když

bičem mrská, ale zas naopak, že při stejném výkonu dostane lepší známku z věšení, a proto i lepší umístěnku ten, kdo zná sebraného von Hentinga jako násobilku. Proto byla čtveřice základních předmětů doplněna osmou vedlejších, aby se páteř školy obalila nervovými i gastrickými systémy a škola stala živým organismem.

Roční plán, třebaže dal nejvíc práce, byl současně nejstručnější. Nejsložitějšími se ukázaly být ‚plánkonspekty měsíční výuky', celkem deset, do nichž se pustili hned na Nový rok, když jejich termíny byly vpravdě šibeniční. Tady už nestačilo napsat třeba do chlívku, ležícího na průsečíku BŘEZEN/KLASICKÉ POPRAVNICTVÍ jen ÚKONY SPECIÁLNÍ II. – EXOTICA, ale rozvrhnout celé pensum nejméně do čtyř bloků, aby se mohlo plánovat dál na týdny. Muselo se rozhodnout, budou-li ‚exotica' zahrnovat prostě jiné kulturní oblasti anebo označovat problematiku méně vyvinutých zemí.

- Přijmeme-li první alternativu, uvažoval tehdy Vlk, zatímco u sousedního stolu se studentky divadelní školy dohadovaly před zkouškou, který z examinátorů by se dal spíš svést, spadnou nám pod pojem ‚kulturní' i formy zcela primitivní, například úkon takzvaným popravním stromem Upasbaum, o němž v „Zahradnických listech" z roku 1907 Karel Petržílka říká: „Pronesen-li –

citoval Vlk, zatímco u sousedního stolu objednávali penzisté minerálku, aby si směli zdarma přečíst denní tisk,

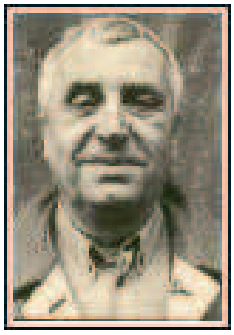
- nad někým ortel smrti, ptá se ho soudce, chce-li zemřít rukou katovou nebo odebrati trochu gumy ze stromu upasového. Ortelovaný si většinou přeje druhého, vida jistou naději na své zachování. Ač všemožně se chrání, přec jen devět z desíti, dotknuvše se listu, padá ze stromu –
- pokračoval Vlk, zatímco u sousedního stolu vyháněni staří vrchní, která chtěla usadit pedagogy z divadelní školy,
- mrtvo." Pro kulturního člověka je volba mezi zkušeným úkolářem a hnusnou lepkavou rostlinou prostě nemyslitelná. Ovšem pojmeme-li alternativu číslo – pokračoval Vlk, zatímco u sousedního stolu se pedagogové přeli, která ze zkoušených studentek by se dala snáze utrhnout,…

Otázky k textu

1. Zařaďte text do stylu a útvaru, specifikujte ho.
2. Lze text přiřadit k humoristickým dílům, jestli ano, proč.
3. Rozeberte kompozici textu.
4. V textu vyhledejte podmiňovací výrazy.
5. Vysvětlete, proč autor dílo pojmenoval Katyně.

Vladimír Škutina (1931 – 1995)

Humorista, publicista, autor televizních seriálů. Studoval dva semestry na FAMU a potom připravoval různé revuální pořady a kabarety. V letech 1962 – 63 byl vězněn za urážky hlavy státu. V letech 1971 – 1974 byl opět vězněn, o čtyři roky později se vystěhoval do Švýcarska. V roce 1900 se vrátil do Prahy.

Dílo:
Na hradě plném bláznů – vzpomínková záležitost, zachycuje humornou formou, až ironicky laděnou, pobyt v kriminálech v letech 1969 – 1974.
Prezidentův vězeň – vzpomínková záležitost.

Ukázka

Na hradě plném bláznů

Byla vyhlášena dobrovolná pracovní sobota na počest čehosi. Účast byla povinná. Měla se vykopat jáma, kterou předcházející brigáda na počest čehosi jiného zase zaházela. Brigádníci se dostavili k zaházené jámě, přijela televize, rozhlas, novinářů plno, vyhrávala dechovka, jenže se zjistilo, že nejsou lopaty a krumpáče. Telefonovalo se na ministerstvo, z ministerstva na jiné ministerstvo, než se zjistilo, pod které ministerstvo lopaty a krumpáče přináležejí. Když se to zjistilo, přišla telegrafická odpověď: „Lopaty a krumpáče nejsou Stop Ať se zatím opřou o něco jiného Stop“

…

Do cihelny přišla revizní a kontrolní komise. Že prý cihly, které cihelna vyrábí, se při prvním poklepu rozpadávají na jíl. „Co tomu říkáte, soudruhu řediteli?“ ptali se. „Žádné obavy,“ odpověděl hrdě ředitel. „U nás nic nepřijde nazmar. My zas ten jíl sebereme a uděláme z něho nové cihly!“

…

Nevím, jakou práci měl konkrétně na mysli Charles Darwin, když psal o podílu práce na polidštění opice. Po několikaleté zkušenosti na hradě plném bláznů bych si troufal napsat antidarwinskou teorii o podílu vězeňské práce na poopičení člověka. Nevím sice přesně, jakou práci museli vykonávat otroci za dob římských imperátorů, ale pokud jsem se učil historii z ještě nezfalšovaných učebnic dějepisu, nic nebylo

tak nedůstojného a vpravdě otrockého, jako zaměstnání, které jsme museli vykonávat my, političtí. Možná že to bude tím, že Darwin psal o lidech, o člověku - a my v očích hradních mocipánů mezi tuto biologickou čeleď nepatřili. Jen jednou – to už jsem byl zase v podzemní kobce v samovazbě – mi div nevstoupily slzy do očí. To když mi z promrzlých prstů vypadl ešus teplé polévky a polévka se rozlila po betonové podlaze. Bachař na mne vykřikl: „Co blbnete, člověče?“ a mně bylo teplo u srdce i bez polévky, protože mi řekl: „Člověče!“ Možná že to vyřkl bezděk a určitě by ho za to náčelník výchovy ztrestal. Mé sebevědomí však stouplo, a i když to třeba nemyslel doopravdy, cítil jsem se toho dne povznesen nad hloupostí žalářníků. Pochopil jsem, co mínil Maxim Gorkij ve hře Na dně svým „Člověk, to zní hrdě!“

Leč legraci až po práci. Odborářští agitátoři sice razili heslo „Po práci rekreaci“, ale poněvadž pobytu v československém kriminálu se lidově říká rekreace, obměnili jsme si tento propagační slogan na „Po práci legrace“. Plukovník to napsal v jednom dopise domů, ale dopis byl jako závadový zadržen. Blbý cenzor to četl jako „segregace“, a protože neměl ani potuchy, co to slovo znamená, a priori dopis zakázal odeslat. Bylo totiž přísně zakázáno užívat cizích slov. Byl však zvědav, jaké státní tajemství chtěl plukovník své rodině vyzradit. Vtrhl proto k nám na celu a zeptal se, co je to segregace. My netušili oč běží, a proto jsme mu po pravdě odpověděli, že segregace je odloučení, vyloučení.

„Je to ještě horší, než jsem si myslel,“ zabědoval cenzor a šel na plukovníka napsat udání.

Otázky k textu

1. Specifikujte autorův humor, v čem tkví jeho podstata?
2. Kdo byl Darwin, co víte o jeho teoriích?
3. Kdo to byl politický vězeň?
4. Vyhledejte v textu slovní hříčku.
5. Z jakého jazyka pochází termín **a priori**?

Lenka Procházková (1951 – 2011)

Pochází z Olomouce, otec jí předčasně zemřel, jako nejstarší ze tří sester zdědila psací stroj, první fejetony uveřejnila pod pseudonymem Lenka Burianová. Jako svobodná matka dokončila studium na FF UP.

Byla signatářkou Charty 77, její dílo vycházelo samizdatově. Od roku 2002 – 2007 pracovala jako kulturní tajemnice na velvyslanectví v Bratislavě. Od roku 2008 učí na Literární akademii Josefa Škvoreckého předmět tvůrčí psaní. Ve svých dílech líčí otevřeně milostné příběhy.

Dílo:
Růžová dáma
Oční kapky
Smolná kniha
- vše je exilová tvorba.

Ferdinand Peroutka (1985 – 1978)

Dramtik a publicista, v letech 1939 – 1945 byl vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. Po válce odešel do Anglie, potom do USA, 10 let vedl české oddělení rádia Svobodná Evropa.

Dílo:
- napsal řadu politických a kulturně - estetických úvah a esejí, autor dvou románů.

Oblak a valčík - období německé okupace.
Pozdější život Panny orleánské - smyšlený historický román o Janě z Arku.

Eva Kantůrková (1930 – doposud)

Je prozaička a scénáristka, pochází z literárně založené rodiny - otec byl novinář a matka spisovatelka. Po vysokoškolských studiích vystřídala několik zaměstnání do roku 1967 a potom se stala spisovatelkou. Po roce 1970 se ocitla na seznamu zakázaných autorů a publikovala jen v samizdatu a exilu. Podepsala Chartu 77 a na

čas se stala její mluvčí. Rok byla vězněna za podvracení republiky. Od roku 2006 byla prezidentkou Akademie literatury české.

Dílo:
Jen si tak maličko povyskoč - soubor psychologicko zaměřených povídek.
Přítelkyně z domu smutku - zfilmováno, prostředí vězení pro ženy, vlastní zkušenosti z ruzyňské věznice, zachycuje nejen vztahy uvnitř věznice, ale i osobní příběhy spoluvězeňkyň.

Ukázka

Přítelkyně z domu smutku

Přišel den uzavírání vyšetřovacích spisů a Bóžičku odvedli přečíst si výpovědi manžela, svoje i svědků; Helgu celé to dopoledne neopouštěla ctižádost dopátrat se dřív, než se Bóžička vrátí, jak to bylo s televizory a koženými bundami, ale nedopočítala se ničeho přehledného a nadávala na nepořádnost vyšetřovatele. A po obědě Bóžička vtančila do cely, přiskákala jak veselá kozička bílá, rozpálená, nadšená. „Viděla jsem ho!“ křičela ode dveří.

„Koho?“

„Vénu! Prdelinku moji zlatou.“

„To se dalo čekat,“ řekla Helga, „že budete mít seznámení společné. No a co? Jak to dopadlo s těma bundama? To byla největší položka, když odmyslíme ty televizory, pro které vás nejspíš stíhat nebudou…“

„A jak jsem ho uviděla, vrhla jsem se na něj!“
Bóžička zářila štěstím. Vždycky zšedlá pleť jí zrůžověla, blaženým výrazem ve tváři zhezkla.

„Na koho?“

„Seděl u stolu, když jsem přišla. Já vykřikla a hned od dveří jsem se k němu vrhla. Chudinka,“ Bóžička utřela safírovou slzu, „byl taky v teplákách. A měl je roztrhaný, kolena mu lezly. Mají zlýho referenta, hned mlátí. Jak někdo něco řekne, už ji má. A celu mají v prvním patře na druhou stranu, ne na dvůr, okno jim vede přímo na strážní věž, bengo na ně pořád čumí, ani se neuprdnou. A vypadal tak pohuble.“

„A mohli jste se domluvit?“ optala se Helga.

„Byl nemocnej. Nachladil se a dostal horečku. Když přišel novej na celu, neměli pro něj postel. Spal u dveří na zemi na matraci, táhlo na něj celou noc. Doktor mu napsal acylpyrin, a když mu ho referent přinesl, byl tam na cele takovej sprostej Cikán, pořád nosil inštrument z kalhot venku, aby bylo vidět, jak je ubohej, když je zavřenej, a ten Vénovi vytrhl acylpyrin z ruky, on že taky chce fety, ne aby fetovali jenom bílí, a sežral mu acylpyrin i s obalem. Novej už mu referent nedal, že si má umět dát si na svoje věci pozor. Tak se prdelinka ani pořádně neléčil, on byl tak ubohej.“

„A vyšetřovatel tam byl?“

„Vyšetřovatel seděl u druhýho stolu, něco si čet.“
Bóžička přehupkala celu. „A já svému prdelinkovi vhupkla na klín, nic jsem se nestyděla.“ Objala mě rozjásaná kolem ramen. „A tak jsem ho muchlovala, tak jsem ho objímala, já ho tak hladila…“

„Nechal vás vyšetřovatel spolu mluvit?“

„Něco si čet, vždyť povídám. Já toho svýho prdelinku tak zlíbala!“

„Poslechněte, paní Božičko," dostavilo se konečně Helze to správné podezření, „co jste tam vůbec dělala?"

„Seděla jsem mu na klíně a tak jsem se k němu tiskla!"

„Přečetla jste si aspoň výpověď té ženské, co vás udala?"

„Já nic nečetla," řekla královna Kleopatra, božská Helena, „já byla blažená, že ho mám blízko."

„A váš manžel? Čet aspoň on něco?"

„Já ho moc číst nenechala. Koukal mi do papírů přes rameno, ale moc toho nepřečet."

„A domluvili jste se nějak?"

„Na to nebyl čas. Já měla svýho prdelinku v rukách! Ten vyšetřovatel byl náhodou tak velkej frajer, že když uviděl, o co kráčí, nechal nás o samotě."

„No to jste udělala chytře," sledovala Helga svou utkvělou myšlenku, „a pak jste se dohodli, ne? Protože kdyby váš manžel mluvil před soudem o těch kožených bundách…"

„Na to nebyl čas," řekla šťastně Bóži.

„A nač jste teda měla času dost!" Zvedla se Helga dotčeně ze své stoličky, majestátní a pohrdlivá.

Ta nevábná žena se zasněně usmála. „Že by bylo času dost, to nebylo. Ale že by ho bylo málo, to bych taky říct nemohla." A seděla v lehkém předklonu vedle mě, hubená kolena přitištěná k sobě a sevřené ruce pevně vmáčknuté do klína.

„No dovedete to pochopit?" řekla v ohromeném pohoršení Helga. „Vyšetřovatel jim dá možnost domluvit se, a ona se dokáže jen muchlovat!"

„Kdyby jen muchlovat," řekla ta ošklivá milovaná.

„No dovedete to pochopit!" opakovala bezmocná protektorka.

Otázky k textu

1. Jaké vlastnosti má Božička?
2. Proč se dílo jmenuje Přítelkyně z domu smutku?
3. Jaký jazyk utorka užívá?
4. Vyhledejte jména antických bytostí a přibližte jejich životní příběhy.
5. Jakou funkci má v textu přímá řeč?

Ludvík Vaculík (1926 – doposud)

Zakladatel samizdatové edice Petlice (vznik 1971), publicista, fejetonista, prozaik. Otec byl tesař, on má vysokoškolské vzdělání, vystřídal několik zaměstnání. Velkou část života se pohyboval v publicistice a literárně tvořil. Podepsal Chartu 77.

Dílo:
Sekyra - román, zneužívání moci komunistickým režimem.
Morčata - první dílo edice Petlice, určeno spíše pro mládež.
Český snář - zachytil život intelektuální opozice 70. let, deníkový charakter.

Další autoři:
Zdena Salivarová – próza.
Věra Linhartová - próza a poezie.
Jan Trefulka - próza a kritika.
Karel Pecka – próza.

20. Vývoj české poezie od roku 1945 do současnosti

Česká poezie 1945 - 1948

- během války a brzy po ní umírají někteří autoři: J. Orten, J. Čapek, J. Hora, K. Toman, S. K. Neuman,
- v tvorbě pokračují starší autoři: V. Nezval, F. Halas, V. Holan, K. Biebl, V. Závada, J. Zahradníček, F. Hrubín, připojuje se i mladší J. Kainar,
- mladší autoři: I. Skála, Jiří Šotola, Ivan Diviš,
- oslavná poezie (je opěvován konec války):
  - V. Holan — Dík Sovětskému svazu; Panychida; Rudoarmějci,
  - F. Halas — Barikáda,
  - V. Závada — Povstání z mrtvých,

- J. Seifert Přílba hlíny,
- M. Pujmanová Radost a žal.

Básnické skupiny

Skupina 42
- existovala 1942 – 48,
- básníci, výtvarníci, teoretikové umění,
- inspirace městskou civilizací, velkoměstem, periférií, kubismem, futurismem a moderními směry,
- skupina se zaměřila zejména na městský způsob života, především na periferii, továrny a život pracujících lidí,
- představitelé: Jiří Kolář, Josef Kainar, Ivan Blatný.

Skupina Ohnice
- navazuje na Jiřího Ortena, skupina mladých básníků píšících meditativní poezii, i název původně pochází z jeho sbírky,
- vytvořili tzv. koncept nahého člověka – návrat k existenci člověka,
- představitelé: Kamil Bednář, Ivan Diviš aj.

Skupina RA
- vznikla za II. světové války, surrealistická tendence, nacisté surrealismus považovali za pokleslé umění, proto byla činnost skupiny nelegální,
- po roce 1948 skupina působila v ilegalitě, protože komunisté surrealismus považovali za scestný směr,
- představitel: Ludvík Kundera.

Skupina Surrealistů (1938 - 48)
- představitel: Vratislav Effenberger.

Skupina kolem časopisu Host do domu
- představitel: Oldřich Mikulášek.

Jiří Kolář (1914 – 2002)

Byl básník a výtvarník světově známý díky svému experimentálnímu umění a kolážím. Většinu života prožil na Kladně, vyučil se truhlářem, pracoval jako dělník a pak se stal redaktorem novin. Je zakladatelem Skupiny 42.

Kritizoval komunismus a byl vězněn, v roce 1977 podepsal Chartu 77, poté odjel s manželkou na studijní pobyt do západního Berlína a nebyl jim umožněn návrat, proto od roku 1980 žili v Paříži. O 4 roky později dostal francouzské občanství. V roce 1997 se s manželkou vrátili do ČR. Překládal z angličtiny a francouzštiny.

Dílo:
Křestný list – jeho prvotiny, požádal Halase o posouzení svých veršů a ten mu pomohl s vydáním sbírky, tematika obyčejných lidí, literární koláž – klade vedle sebe nesouvisející útržky hovorů, čímž vznikají zvláštní básnické asociace.
Roky v dnech – verše napsal v letech 1946 – 1947, ale v roce 1949 byly již vydané knihy zničené a stejně tak i další vydání o rok později, poté byly vydány v samizdatu.
Prométheova játra – nejvýraznější dílo, vydáno v samizdatu, klade důraz na morálku a odmítá totalitní vlády.

Ukázky

Prométheova játra

Nemám už opravdu žádnou naději
Nevím kde bych ji vzal
A také mi ji nemá kdo dát
A přeci bych chtěl pracovat
Ještě víc než to činím
Psát
A dokonce
Odvážím-li se něco z toho co mi dala noc
Přečíst těm pěti nebo šesti přátelům
Neboť dnes večer nebo zítra
Nevím
Může přijít pán s odznakem nebo v kožáku
A učiní všemu konec

Termiti

Jsou malí a trpěliví,
pracují do úpadu,
zručně a přesně.
Zakopnutí je pro ně neštěstí,
zmýlená pohromou.
Nejčastěji nekouří a nepijí.
Dokáží nemožné,
vědí jen, co mají provést,
jejich srdce má pípy,
mozek kontovačky;
dnes jsme vytočili litr lásky,
přijato deset kilo citu,
vydáno sedmnáct.
Nikdy nezapomínají na stará kolena
a pro své děti dovedou učinit vše.
Jejich obzor jsou ohnutá záda,
jejich dálky telefonní přístroj,
příroda dodávky,

štěstí peníze,
cíl moc,
vědí, jak plakat, jak se smát,
žení se pro výhodu;
množí se,
mají spořádané rodinné štěstí,
co doma uvaří, doma snědí,
spí na rozkaz,
myslí na povel.
Trychtýři s kusadly.
Ohlodají až na kost
živého jako zdechlinu,
pro cokoliv a kohokoliv,
jsou nejspokojenější,
když mají vše
orazítkované,
černé na bílém.

Otázky k textům

1. Vysvětlete poslední verše prvního textu a přibližte tehdejší dobu.
2. Který autor v minulosti psal o zdechlině?
3. V čem je symbolika druhého textu?
4. Jaké jsou autorovy úvahy o době, ve které tvořil?
5. Jaká je souvislost mezi názvem a textem v první básni?

Josef Kainar (1917 – 1971)

Pocházel z Přerova, byl velmi všestranný – básník, dramatik, textař, překladatel, ilustrátor, výtvarník, novinář a hudebník, byl členem Skupiny 42 a Ohnice. Studoval češtinu a francouzštinu na Karlově univerzitě, po uzavření vysokých škol v roce 1939 vystřídal několik zaměstnání. Pracoval i v Divadle satiry jako dramaturg. Po 2. světové válce spolupracoval s rozhlasem, divadlem a filmem. Po roce 1947 se věnoval jen literatuře. Překládal francouzskou a německou poezii.

Dílo:

Příběhy a menší básně – prvotina, obraz válečného období, znaky příběhovosti.
Nové mýty – program skupiny 42, nejslavnější báseň Stříhali dohola malého chlapečka, zhudebněno Vladimírem Mišíkem, nevěří v nový a spravedlivý svět, ironie, sarkasmus, absurdita.
Člověka hořce mám rád – zklamání komunismem, téma lásky, lidské chyby.
Pro děti: Zlatovláska
Říkadla
Nevídáno – neslýcháno

Ukázky

Nové mýty - Stříhali dohola malého chlapečka

Stříhali dohola malého chlapečka
Kadeře padaly k zemi a zmíraly
Kadeře padaly jak růže do hrobu
Železná židle se otáčela

Šedaví pánové v zrcadlech kolem stěn
Jenom se dívali Jenom se dívali
Že už je chlapeček chycen a obelstěn
V té bílé zástěře kolem krku

Jeden z nich Kulhavý učitel na cello
Zasmál se nahlas a Všichni se pohnuli
Zasmál se nahlas A ono to zaznělo
Jako kus masa když pleskne o zem

Francouzská výprava v osmnáct set třicet pět
Vešla do katakomb křesťanské sektičky
Smích ze tmy do tmy a pod mrtvý jazyk zpět
Je vždy kus masa který pleskne o zem

Učeň se dívá na malého chlapečka
Jak malé zvíře se dívává na jiné
Ještě ne chytit a rváti si z cizího
A už přece

Ráno si staví svou růžovou bandasku
Na malá kamínka Na vincka chcípáčka
A proto učňovy všelijaké myšlenky
Jsou vždycky stranou A trochu vlažné

Toužení svědící jak uhry pod mýdlem
Toužení svědící po malé šatnářce
Sedává v kavárně pod svými kabáty
Jako pod mladými oběšenci

Stříhali dohola malého chlapečka
Dívat se na sebe Nesmět se pohnouti

Nesmět se pohnouti na židli z železa

Už mu to začlo

Příběhy a menší básně – Epitaf

Na posledním kroku dlouhé cesty
smět se ohlédnout a říci:
- Byla přímá, -
to je nejkrásnější triumf duše bojující,
ačkoli trvá jenom jeden dech.

A pak se zmocní snítky vážný proud,
pláč s úzkostí se vystřídají v tesknu hlídky,
nebe se rozhrne nad očima.

Z jamky v dobrém písku dětské duše
prohlubujeme se
až k hrobu.
To je osud člověka,
leč to je taky vše.

Tys vyhlédl jen z okna do noci,
jež vyčkávala rána,
klidná jak tvé ruce.
Hle, klíč svědomí haraší
a otvírá se brána.
Spravedlivý bude soudit dobu.

Závan větru přejde, les nedošumí.
A básník zpívá,
jak nejlépe umí,
že se snad zapomíná
ode dne ke dni
a do smrti.
Ale nezapomíná se
navždy.

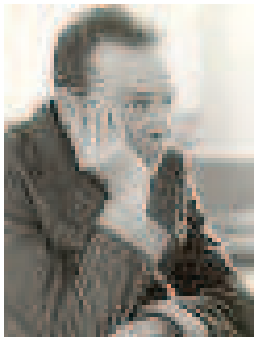

Otázky k textům

1. Vyhledejte v prvním textu anaforu.
2. Najděte v prvním textu přirovnání.
3. Jaké postavy si představíte při četbě textu, jaký je jejich svět?
4. Vyhledejte personifikaci.

5. Srovnejte oba texty z tematického hlediska.

Ivan Blatný (1919 – 1990)

Pocházel z Brna, jeho otec byl literát, v 11 letech mu otec zemřel a o tři roky později i matka, starala se o něho babička a strýc. Studoval češtinu a němčinu na FF Masarykovy univerzity, ovládal i esperanto. Po smrti strýce zdědil optický závod.

V roce 1948 byl pracovně vyslán do Londýna, odkud se nevrátil a promluvil v českém vysílání londýnského rozhlasu o potlačování tvůrčí svobody v Československu, v Anglii požádal o politický azyl, v naší republice byl považován za zrádce, zbaven občanských práv i majetku a jeho tvorba byla zakázána.

V exilu se zhoršila jeho psychická choroba – stihomam, bál se, že ho unese KGB, v roce 1954 byl trvale umístěn v psychiatrické léčebně s diagnózou paranoidní schizofrenie. V roce 1977 jedna zdravotní sestra poslala jeho verše do Kanady do nakladatelství Škvoreckého, kde vyšel výbor jeho tvorby.

Zemřel na rozedmu plic, jeho popel byl převezen do Brna.

Dílo:
Stará bydliště – vyšlo v Torontu.
Melancholické procházky
Dochovaly se i nezpracované rukopisy.

Ukázky

Paní Jitřenka – Půvaby jara

Zatím co jaro jde a lehce pění
okraje keřů odlesky své chůze,
uzříte uvnitř mokvat ke své hrůze
smrt, zradu, hanbu, bolest, ponížení.

Ten hrozný večer zimničného chvění!
Dvořákův valčík teskně v dálce hráli
a v jeho tónech srdce rozdíraly
smrt, zrada, hanba, bolest, ponížení.

Bojíš se rána, kruté světlo denní

zpráskané psy tvých bratří osvětluje,
v mrazivém březnu, kterým drsně duje
smrt, zrada, hanba, bolest, ponížení.

Mé verše, plné kadeřavých snění
měsíčních mýtin, které odplouvají,
poslyšte dole, nejníž v sladkém háji:
Smrt. Zrada. Hanba. Bolest. Ponížení.

Píseň o smrti a drahém básníkovi

Myslím-li na svou smrt, chtěl bych ji zazpívati
spíš jako jablko, spíš jako pláště vod,
jak římsu podzimní, která se v listí tratí,
jak vítr, který hrá z těch rozházených not.
Ať v poslední můj den mi oblá hudba zazní
na křídlech holuba, jenž zavlažuje sad,
a v jeho modravé a stesku plné lázni
já budu průsvitně a jasně umírat.
Pak ke mně nakloň se jak sněžné město, něho,
ó potom čtěte mi Seiferta překrásného!

Zahrej mi, podzime, chrastící žlutou vodou,
ať sladce umírám v hejnech tvých crkotů,
zahrej mi, podzime, líbeznou nepohodou,
déšť, sbohem ať mi zní, déšť, sbohem životu!

Ať pak má čtenářka, uhlíky osvětlená,
jež v kamnech rozdmychal, ach, Meluzínin dech,
svým altem začne číst, vždyť smrt je také žena
a hrozen houslový nám nechá na ústech.
Potom chci vdechovat, jazyku kapek, něho,
blizounko u štěstí Seiferta překrásného.

Otázky k textům

1. Jak jsou naladěny básně?
2. Kterému básníkovi autor věnoval své verše?
3. Najděte oslovení.
4. Kde ja hlavní pointa v prvním textu?
5. Vyhledejte v textu přirovnání.

Kamil Bednář (1912 – 1972)

Byl básník a překladatel, nedostudoval práva a filozofii na KU, po uzavření vysokých škol v roce 1939 se stal redaktorem v nakladatelství Melantrich. Od roku 1959 se věnoval pouze literatuře.

Dílo:
Kamenný pláč
Sladká beznaděj

Ukázka

Viděli jste už někdy topoly ve větru?

Jezdci v topolech
vysoko v korunách
jakoby ze stříbra,
neustále se chvějící,
jak vane vítr

Jsou tak útlí
Třímají oštěpy
na neklidných koních
Jen jen vyrazit

V helmicích s chocholy
Štíhlí div se nepřevrhnou,
jak vane vítr
Ale pružní

Koně vzpínají hlavy,
naklánějí se v trysku,
cválají vzhůru

nad řeky, louky a domy,
jak vane vítr
Jezdci v topolech

…

Topoly budou šumět
déle než dýchá
jedno pokolení
I za sto let
bude číst někdo
jejich stříbrné obrazy

Je třeba ukončit báseň

Kolik stromů tehdy padlo?

Také jsem nosil
kameny barikády,
vlhké a zmazané pískem
S přítelem,
u něhož mne zastihly
hořící dny

Nebylo nebezpečí,
že zdola od Strašnic
udeří tanky,
i když bledý neklid
ohmatával srdce
a nad maninou
za Olšanskými hřbitovy
se obracela letadla
bláhově pokládaná za naše

Přes údolí
bylo vidět
jiskérky výstřelů,
jako by tam ve dne
svítili svatojánští broučci
Z křovin zahrad
Z ulic na Pankráci

Kolik lidí se setkalo?

Kolik nesetkalo?
Končila válka
Otvírala se vrata dějin
pro všechny
Dramata končila
Dramata začínala

I krásné lidské životy

Jen jezdci v topolech
smutně sklonili
zelená kopí nad padlými
U kola nákladního vozu
na dlažbě ležel
jeden z nás

Kam přišel kámen,
minou položený?

Topoly šuměly,
jezdci ve větvích jeli zvolna,
na ramenou rakev

zahalenou zelenou vlajkou
s věncem hvězd,
s černou stuhou nocí

Život šel dál
Obrazy, obrazy, rozváté lístečky z dějin,
pozdravujte, kde potkáte lidi,
pozdravujte slunce,
život
a budoucnost!

Otázky k textu

1. Vyhledejte figury a pojmenujte je.
2. Vysvětlete shodu přísudku s podmětem v minulém čase u jevů v textu.
3. Která historická událost je v básni nastíněna?
4. Najděte přirovnání.
5. Charakterizujte strukturu básně.

Ludvík Kundera

- viz str. 751

Ukázky

Malé radosti – Starý muž mladý básník mladá dívka

Starý muž stojí na nejvyšší větvi morušovníku
Mladý básník je abstinent
Mladá dívka se tiše smála

Starý muž si přihnul o sklenku více a řekl co nechtěl
Mladý básník vypočítával vlivné známosti
Mladá dívka se chechtala

Starý muž hájil svévolnost uminutost i nutnost naražených kokosů
Mladý básník do nebes vychvaloval své dovršené verše
Mladá dívka až slzela

Tak se mladý básník stal starým mužem
A starý muž mladým básníkem

Jedině mladá dívka nepřestala být mladou dívkou
Ačkoliv ptáci už nezpívali
Poněvadž byl podzim

Životopis

nemít tak žádný
trochu bublin
čas od času se odloupnuvších ode dna
tiché zabzučení
vážku však nevidět
vzduch

nepropraný dosud žádnými plícemi
žádná hodina vlků
žádný hon

trochu svitu
však alespoň

1. Najděte v textu hovorové výrazy.
2. Srovnejte oba texty po formální i významové stránce.
3. Vyhledejte slovo cizího původu a určete z jakého jazyka pochází.
4. Zdůvodněte pravopis slova **nejvyšší**.
5. Pojmenujte tvar **odloupnuvších**.

Jan Zahradníček (1905 – 1960)

Byl básník, novinář a překladatel, představitel katolické poezie, bojovník proti komunismu, což vedlo k ostrému konfliktu s levicovými autory. Po roce 1948 byl odsouzen ke 13 letům vězení, což zhoršilo jeho zdravotní stav a brzy po návratu domů zemřel. Patřil mezi zakázané autory, jeho tvorba vycházela jen v samizdatu a v zahraničí.

Pocházel z rodiny rolníka, byl dvanáctý z 19 dětí, ale pět se jich narodilo mrtvých. Dospělosti se dožilo jen sedm dětí, Jan si ve dvou letech poranil páteř a hrudník, což negativně ovlivnilo jeho zdravotní stav – stal se invalidou. Vystudoval gymnázium a začal se věnovat literatuře, poté studoval na FF UK.

V jeho poezii se vyskytuje téma tmy, noci, symbol smutku a smrti, píše spirituální lyriku, používá symboliku a obraznost.

Dílo:
Znamení moci – dokončil před uvězněním, nejlepší protikomunistická sbírka.
Pokušení smrti – melancholická, pesimistická sbírka, je blízká Halasově tvorbě, úzkost, stálé očekávání smrti.
Dům strachu – tyto verše napsal ve vězení.

Ukázky

Rouška Veroničina – Víno je dobré

Podzim… Počítají, co sklizeno, očesáno.

A kdybych řekl že dost,
abychom se radovali od rána do večera jak Noe,
kdekdo by mě okřikl rozhořčeně
Ten pokrytec
Ten blázen

Zrovna tak, jako kdybych se po způsobu básníka dávného rozplakal
pro tolik štěstí tolika životů.
Vrhli by se na mne vypočítávajíce tolik a tolik běd
tolik a tolik úst bez stolů, hlav bez střech, srdcí beze světla.
A já bych rozpačitě zmlkl
nemoha si honem vzpomenout na štěstí největší,
že jsme —

Dům strach
...

Tak začíná
Hodina Bičování. Zde slova
nemají smyslu. Zde v barvách
hovoří slepí.
To nepřirozená prostřenost všechno rovná
k obrazu svému…
…

Ale dokud takové domy, takové hrozné domy
budou stát v našich ulicích, v našich městech,
vychýlen úpěnlivě tak zůstane
Kříž Čihošťský.

Otázky k textům

1. Vyhledejte gradaci.
2. Najděte znaky katolické poezie.
3. Doložte melancholii textu.
4. Který z autorů píše v obdobném duchu?
5. Co víte o Noemovi?

Poezie a její tendence od února 1948 do poloviny 50. let

- básnická díla poplatná době, schematická, zjednodušená, oslavující politické osobnosti, výročí, svátky a budovatelské nadšení,
- představitelé: K. Biebl – Bez obav,
  V. Nezval – Stalin, Zpěv míru,
  Pavel Kohout – Verše a písně,
- „úniková“ tematika - tematika rodného kraje, domova, rodiny, intimní lyrika,
- představitelé: V. Nezval – Z domoviny, Chrpy a města,
  J. Kainar - Český sen,
  J. Seifert – Maminka,
  V. Závada – Polní kvítí.

Vítězslav Nezval (1900 – 1958)
- viz str. 584

Dílo:
Křídla
Chrpy a města
Básně

Ukázka

Chrpy a města – Na břehu řeky Svratky

Na břehu řeky Svratky kvete rozrazil,
na břehu řeky Svratky roste nízká tráva,
rád chodil jsem tam denně, koupal se a snil,
na břehu řeky Svratky kvete rozrazil
a voda je tu těžká, chladná, kalná, tmavá.

I za slunného léta je zde zvláštní stín
jak v starém obraze, jenž u nás doma visí,
proč cítil jsem tu vonět kopr, česnek, kmín
i za slunného léta je zde zvláštní stín
jak v jedné zahradě, kam chodíval jsem kdysi.

Jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt
než tento teskný břeh, než temná řeka Svratka,
a přece musil jsem tu každoročně žít,
jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt,
však nechodila k jejich břehům moje matka.

Jsou možná země, kde je voda modravá
a nebe modravé a hory modravější,
a přec mou zemí navždy bude Morava,
jsou možná země, kde je voda modravá,

a přec mi nejsou drahé jak ta země zdejší.

Jsou možná mnohem nádhernější hřbitovy,
je Vyšehrad, ten zlatý klenot v srdci Prahy –
a přec mě nejvíc dojímá ten žulový,
jsou možná mnohem nádhernější hřbitovy,
a přec ten nad Brnem je nade vše mi drahý.

Na břehu řeky Svratky kvete rozrazil
a v létě tyčí se tu kukuřičná zrna.
Ó, kéž bych, matko, s tebou do dneška tu žil,
na břehu řeky Svratky roste rozrazil,
kéž žil bych s tebou, matko, dodnes ve zdech Brna.

Jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt
než tento teskný břeh, než temná řeka Svratka,
a přec bych chtěl tu, matko, s tebou věčně žít,
jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt,
však ty jsi moje vlast, má vlast, má věčná matka.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu gradaci.
2. Komu je báseň věnována?
3. Vyhledejte vyjmenovaná slova a slova příbuzná.
4. Proveďte rozbor výstavby básnického celku.
5. **Kéž** – určete slovní druh.

Konstantin Biebl

- viz str. 590

Poezie 2. poloviny 50. – 60. let

- skupina kolem časopisu Květen.

Jiří Šotola (1924 - 1989)

Byl původně herec, pak básník, později i prozaik a dramatik, proslavily ho především historické romány. Po maturitě byl nuceně nasazen do Německa, po 2. světové válce vystudoval herectví na DAMU. Patřil mezi tzv. básníky všedního dne, kteří chtěli změnit poezii plnou patosu a přenést ji do reality. Od roku 1970 nesměl publikovat, proto provedl sebekritiku a mohl opět publikovat.

Jeho báseň Dezertér zhudebnil J. Nohavica.

Dílo:
Kuře na rožni – historická próza z doby napoleonských válek, hlavním hrdinou je zběh Matěj Kuře.
Náhrobní kámen – sbírka básní.
Hvězda Ypsilon – téma stáří, smrti.

Ukázky

Kterak se štěstí zahání

Zapomenou se jména,
zapomene se, jak voní půlroční dítě,
chodí se dokola, dokola, hledá se něco, co není,
co by mohlo být, co by mělo být, co přece
nemůže být,
špičatá koule, perpetuum mobile, mramor s krví,
nemyslí se vlastně na nic jiného, chodí se do úpadu
potom s křečovými žilami, potom s astmou,
potom vleže pod špitálskou dekou,
chodí se a chodí se a chodí.

Jak se dělá neúspěch

Připraví se všecho co nejlíp,
utře se stůl, ostříhají se nehty, převlékne se košile,
počká se na krásný májový den.
Dá se do toho veškerá duše,
kůžičky nadějí, zrcadlo sebeúcty,
dvacet roků praxe a smysl života.
Spustí se,
zachrčí to

…. a znovu.

Otázky k textům

1. Vyhledejte figury.
2. Charakterizujte Šotolovu poezii.
3. Co je perpetuum mobile?
4. Vysvětlete souvislost názvu a textu první básně.
5. Srovnejte básnickou tvorbu autorů 19. století a 20. století.

Karel Šiktanc (1928 – doposud)

Vystudoval učitelský ústav, pedagogickou vysokou školu nedokončil, věnoval se žurnalistice. Měl kamarády ve vedlejší vesnici v Lidicích, jejich vyhlazení poznamenalo jeho tvorbu.

Za normalizace musel odejít ze zaměstnání, publikoval v samizdatu a v zahraničí, střídal zaměstnání, oceněn byl až po roce 1989.

Dílo:
Tobě, živote
Heinovské noci
Zaříkávání živých

Ukázka

Neděle třetí třídy – Letos

Bejvávalo.
Trubky stárnou.
U Karásků prostřed dvora
neděle jak černý anděl
klečí,
klečí v mokré slámě,
čeká smrt.
Tramtará,
užuž se šoupe.
Starci v kruhu ustupují,
sáčka z bálů se jim v řadě hrbatí
a lámou v kříži,
pohřebňák se černým zadkem tlačí
s pláčem mezi vrata,
máry vstříc.
Koně kopou.

Zvonek svatý Petr hrká po kamení v Beranici,
babky za zdí šlapou v proutí,
bezinková krev, a kočí
ospalý
a smutnosmutný
na šejtroku sliní tužku,
přeškrtává,
odškrtává
příjmení a vsi a hroby.
Františku!
Déšť nahmát víko,
Karásková mezi bratry
jako kříž
a z věnců práší,
nikl bubnů samá slza.
Mží,
sad pláče.
Houf se řadí.
Čehý!
koně, jeden,
druhý,
ohlídli se někam k hřišti.
Za sklem oblak žlutá svíčka.
Jede,
jede po Milosti
bronzová fůra s věnci,
deset kluků podle truhly
zakopává,
posmrkává,
z bordó dresů bíle kape.
Lehounký
vůz chrastí si to,
křemínkem to srší
v blátě.
Zem,
jak vždycky, jde-li po ní
smrt – jen dítě
v brodech praská.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu přirovnání.
2. Co je to anafora? Najděte ji.
3. Analyzujte jazykovou rovinu básně.
4. Zdůvodněte pravopis slova **Milosti**, uveďte obdobné příklady.
5. Jaký význam má slovo **bordó** a z jakého jazyka pochází?

Miroslav Holub (1923 - 1998)

Byl lékař - imunolog, básník, významný představitel „poezie všedního dne“. Vystudoval medicínu po 2. světové válce, ve svém oboru byl velmi úspěšný. Literární debut spadá do roku 1958, jeho dílo bylo přeloženo do 16 jazyků. V jeho díle se objevuje i svět věd a medicíny, většina veršů je napsána volným veršem.

Dílo:
Tak zvané srdce – z lékařského prostředí.
Kam teče krev
Ačkoli – po této sbírce měl zákaz publikovat.

Ukázky

Denní služba – Interna

Sedmibolestní,
lazaři.
Jak puklé sochy
zem je přijmout má.
Po nocích bráníme je
těmahle rukama.

A venku den
jako lví kůže
na čtyři strany světa pne se,
táhne houf ptáků
sluncem zbrocených.

A tebe vidím,
poledne sálá z černých očí tvých,
jak denní hvězda
stojíš nad domovem.
A prsa dálky vidím
a okno vidím
v dálce démantové.

Sedmibolestní,
lazaři!
A okno vidím
v dálce démantové!

Pathologie

Zde v Pánu leží
jazyky chudáků,
plíce generálů,

oči udavačů,
kůže mučednic,

v absolutnu
sklíček mikroskopických.

Listuji v starozákonních lupíncích jater,
v bílých pomnících mozků čtu
hieroglyfy
rozkladu.

Hle, křesťané,
nebe, peklo a ráj
ve flaštičkách.
A není kvílení,
ba ani povzdechnutí.
Jen prach sténá.

Mlčí historie,
vlásečnicemi
procezená.

Rovnost němá. Bratrství němé.

A z trikolor trápení smrtelných
nitky moudření
den za dnem
vytahujeme.

Otázky k textům

1. Vyjádřete stěžejní myšlenku druhé básně.
2. Charakterizujte básně po jazykové stránce.
3. Specifikujte pojem „ poezie všedního dne“.
4. Vyhledejte odbornou terminologii pro patologii.
5. Vysvětlete pojem **hieroglyfy**.

Oldřich Mikulášek (1910 - 1985)

Do literatury vstoupil už v meziválečném období, je jedním z nejvýznamnějších českých básníků 20. století. Byl autorem dramatické poezie halasovské a holanovské linie, která nahlíží na svět jako na místo, kde se střetává život a smrt, láska a nenávist, lhostejnost a angažovanost, netečnost a aktivita, a kde je povinností každého člověka zaujmout vlastní postoj.

Pocházel z Prostějova z rodiny železničáře, absolvoval obchodní školu, později pracoval v Československém rozhlase, od roku 1964 se věnoval pouze literatuře. V letech 1969 – 1980 měl zakázáno publikovat, stal se samizdatovým autorem.

Dílo:
Pulsy - velkoměstská tematika, poznamenáno existencialismem, boj proti lhostejnosti a netečnosti.
Horoucí zpěvy
Divoké kačeny - atmosféra optimismu, budování společnosti a oslavy života.
Svlékání hadů – jedna z vrcholných sbírek, opět zachycuje existenciální úzkost, sondy do hloubky lidského člověčenství a básnické odpovědnosti.

Ukázky

Sólo pro jeden dech – Smrt milenců

Už jsem tě vydýchal celou,
i sebe,
až do zamžení skrytých zrcadel.

Rozvál jsem hebkou mouku
po povrchu tvém –
v oblaku lunném se mi všecka ztrácíš…

Však z vnitřku růže
do tváře stoupá nach.

Znepřítomněn
účastí tak přílišnou
přeschlého toužení v praskotu tvých vlasů,
zbylými doteky pátrám
po svém bytí.

Ležíme, zavražděni krásně,
s čepelí v hrdle, a jílce se ještě chvějí
strachem z odhalení
té druh nahosti
sloupnutých broskví, oloupaných lip
a zedraného nitra,
jež zvolna přichází k sobě
s tlumenými výbuchy krve
v sopečném tichu.

Ó Pompeje!
Ó Herkuláneum! –
kdo nás najde?

A najde-li, tedy jaké?

Za nocí

Za nocí k tobě přicházím,

pln jehličí
a třesoucích se zim,

než vloudím se ti do podloubí
tajných skrýší, skrýší sám
i podloubím – a nevím čím.

A potom hroby, všechny hroby
pohřbených vášní zotvírám
- jak bych si pouhou chvilku zdřim –
kolenem jsem jen klečícím.

Otázky k textům

1. Vyhledejte poetismy.
2. Označte v textu epizeuxis.
3. Určete hlavní motivy básní.
4. Charakterizujte autorův jazyk.
5. **Klečícím** – určete kategorie nižšího řádu.

Václav Hrabě (1940 - 1965)

Byl u nás představitelem beatnické generace, která vznikla v USA. Pocházel z rodiny železničáře, vystudoval vysokou školu – obor český jazyk a dějepis. Po studiích nastoupil na vojenskou školu a po návratu střídal zaměstnání – pomocný dělník, vychovatel na učilišti, knihovník a učitel.

Jeho tvorba úzce souvisí s jazzem a bluesem, sám se učil hrát na několik hudebních nástrojů a koncertoval se studentskými kapelami. Jeho básně vyšly až posmrtně, autor zemřel tragicky velmi brzy, nešťastnou náhodou se otrávil oxidem uhelnatým.

Dílo:
Blues pro bláznivou holku – tuto sbírku připravil už za života, je to sebrané vydání básní.
Blues v modré a bílé
Blues

Ukázky

Blues pro bláznivou holku

Pánové
věčně skeptičtí a přezíraví
kteří své smutky vážete do kytek
a znáte už život nazpaměť
jako verše svých kultivovaných přátel
upozorňuji vás
tohleto není přípitek
na vaše zdraví
Pasáci poezie
Koštéři metafor
To není pro vás
to co tu dávám do placu
To jen pro skutečné lidi které jsem poznal
budu teď chvíli dělat paňácu
Toto jsou verše pro dělníka Petra
který mne naučil dělat s lopatou
a dělit se o chleba a cigarety
Pro dědu socana
ani v smrti nebyl bohabojný
Na památku mé tety
která sedm let od rána do rána
čekala až se ten její vrátí z vojny
Pro muže z Ukrajiny který prohlásil že války už nemusejí být
Pro jednu bláznivou holku kvůli které jsem se naučil hrát jazz
toulat se po nocích nebýt spokojený nemít klid
Pro betonáře Albertýna Vidím ho jako dnes
říká: „Nikdy nespi s holkou, kterou nemáš rád“
Pro mistra z rybárny – poznal Paříž
Josefinu Bakerovou
a hlad
Pro Miles Davise pro ten večer kdy jsem poprvé uslyšel
trubku plnou vzlyků
Pro prodavače červených a žlutých limonád
v kiosku na Perštýně
Pro krásnou ženu která strávila své mládí v Ravensbrücku
pro její předčasné vrásky
pro jednoho malíře jeho šašky a krasojezdkyně v černém flóru
Pro dělníky kteří dláždili ulici mé lásky
Pro slepého kamelota Večerní Prahy v pasáži Světozoru

Pro holky tančící charleston ve sklepě pod Národní třídou
Pro párkaře Karla a jeho ruku hnijící někde u Madridu
Pro Modiglianiho a Parkera – oba umřeli v bídě
Pro vousatého Fidela který řekl: „Demokracie – to je rozdat zbraně lidu“
pro rudoarmějce zabitého u nás 10. května tisíc devět set čtyřicet pět
pro dívku s plavým copem která se nevrátí z takové dálky
pro všechny kdo ve svých rukou nesou tento krásný
ztřeštěný a jediný svět a pomáhají mu kupředu přes klatby
papežů a sliny velkozlodějů přes všechny strejčkovské demokracie
mory
a
války.

Variace na renesanční téma

Láska je jako večernice
plující temnou oblohou
Zavřete dveře na petlice!
Zhasněte v domě všechny svíce
a opevněte svoje těla
vy
kterým srdce zkameněla

Láska je jako krásná loď
která ztratila kapitána
námořníkům se třesou ruce
a bojí se co bude zrána

Láska je bolest z probuzení
a horké ruce hvězd
které ti sypou oknem do vězení
květiny ze svatebních cest

Láska je jako večernice
plující černou oblohou

Náš život
hoří jako svíce
a mrtví
milovat nemohou

Otázky k textům

1. Co je typické pro blues?
2. Komu Hrabě své verše věnoval?
3. Najděte přirovnání.

4. Kdo zhudebnil druhý text?
5. Vyhledejte nespisovné tvary.

Vilém Závada (1905 - 1982)

Narodil se v dělnické rodině na Ostravsku, jeho otec padl na haličské frontě. Vystudoval slovanskou filologii, češtinu a francouzštinu, pracoval v publicistice, stal se ředitelem národní a univerzitní knihovny, ale po roce se tohoto postu vzdal a působil jako redaktor a spisovatel z povolání.
Jeho dílo je spjaté s rodným Ostravskem, poezie neefektivní a houževnatá, s vážným a mravně přísným přístupem k životu i umění, psal verše pro děti, eseje, kritické a literárně historické studie, věnoval se překladům. Jeho dílo je velmi pesimistické.

Dílo:
Panychida – je prvotina ovlivněna poetismem hlavně v oblasti básnické práce, zachycuje životní pocit, život je neradostný, vážný, tragický, vyskytují se polytematické básně - dojem ošklivosti a temné krutosti světa, zážitky z dětství a mládí, ničivá síla války (zahynul v ní jeho otec), ústředním motivem je nesoulad, disharmonie, deziluze.
Siréna - navazuje na Panychidu, motivy Ostravska, ponuré básně, pesimismus přerostl ve zhnusení životem, téma nicoty.
Cesta pěšky - hledá východisko z temných životních pocitů, vrací se do rodného kraje, k jeho lidu, havířům a hutníkům, i prostým venkovanům, vědomí sounáležitosti k chudým, filozoficky navazuje na proletářskou poezii.
Hradní věž - překonává pocit osamocenosti, prožívá pocit kolektivní sounáležitosti, jinotajná sbírka.
Jeden život - vzpomínky na dětství; zobecňuje pohledy na život, dětství a společnost.
Životě díky - básnický testament, naléhavá výzva žít život plně až do posledního okamžiku.

Jaroslav Seifert (1901 – 1986)

Byl básník, publicista, překladatel, nositel Nobelovy ceny (1984), pocházel z dělnické rodiny žijící na Žižkově, nedokončil studia a věnoval se literatuře a publicistice, podnikl cestu do Francie a Švýcarska, ale i do Sovětského svazu. Věnoval se také překladatelství, v roce 1966 byl jmenován národním umělcem.

Dílo:
Maminka – podává zde obraz své maminky, prosté, udřené ženy, která nade vše milovala svou rodinu, vynikala dobrotou a pracovitostí, je symbolem jeho domova, kde chudobu vyvažovala čistota lidských vztahů a pocit bezpečí. Vzpomíná i na otce, dědečka a své dětství.
Město v slzách – upřímný, i když někdy naivně romantický projev mládí toužícího po spravedlnosti, míru a šťastném životě.
Slavík zpívá špatně – vědomí plynutí času, přimknutí se k domovu.
Poštovní holub – melodičnost, citová intenzita, oproštěnost nad neutěšenou současností, vzpomínky na dětství, milostné okouzlení.
Býti básníkem – rekapitulace a zhodnocení vlastního života.
Vějíř Boženy Němcové
Přilba hlíny
Deštník z Piccadilly
Samá láska
Chlapec a hvězdy
Šel malíř chudě do světa

Ukázky

Píseň o rodné zemi – Podzim

V sychravém větru už tu všechno zebe,
suchého listí plný kout.
Vlaštovko, řekni, pod které zas nebe
přichystala ses odlétnout?

Tatínek za vsí pouští dětem draka,
drak zmítaje se stoupá výš.

Buď sbohem, léto! Havran blízko kráká
a vrána kráčí ještě blíž.

Posedávají chlapci u ohýnků,
v kapse jim hřeje zemák z popele.
Co chvíli setřeš hebkou pavučinku,
jež uvázla ti na čele.

Jen nestýskej si, vrátí se čas jara
a s jarem míza do proutí.
Do šedé mlhy padá země stará,
na malou chvilku usnouti.

Jaro sbohem – Únor

Tesklivé nebe země zdejší,
v únoru ještě tesklivější,
svou šedí k obzoru se druží
a padá mlčky do kaluží.

Sněženku chladnou tiskneš k spánku,
říkáš si veršík o skřivánku,
zatímco kluci nasedají
už na koně a jedou k máji.

Přes bláto ovšem, přes kaluže,
a vidí v dálce kvésti růže.

Poštovní holub – Píseň

Bílým šátkem mává,
kdo se loučí,
každého dne se něco končí,
něco překrásného se končí.

Poštovní holub křídly o vzduch bije,
vraceje se domů;
s nadějí i bez naděje
věčně se vracíme domů.

Setři si slzy
a usměj se uplakanýma očima,
každého dne se něco počíná,
něco překrásného se počíná.

Až se tě zeptá

Zima se léta
ptá a jaro ptá se zimy,
den noci zeptá se
- hvězdami růžovými
má obsypaný vlas,
když den je na počátku,
a hvězdy, jež jdou spát,
střásají rosu s plátků.

Matka se děcka ptá,
dítě k ní běží kvapem,
když kapky zašumí,
zvonice pod okapem.

Dítě se duhy ptá,
jež po dešti se vzklene,
střevíčky na boso
má vodou rozmáčené.

Léto jen vzpomínkou
a zima tichem sněhu,
noc hvězdou odpoví
dni z včerejšího břehu
a v pláči dítě štká
mamince v jejím klíně.
Ni duha nemlčí,
když mlčí po krajině.

Až se tě zeptá vlast,
jak ptá se léta zima,
co ty jí odpovíš
s očima zamženýma?

Nemusíš říkat víc
než děcko uplakané.
Jen smrt nás rozdělí,
a ani ta ne!

Jaro sbohem – Únor

Tesklivé nebe země zdejší,
v únoru ještě tesklivější,
svou šedí k obzoru se druží
a padá mlčky do kaluží.

Sněženku chladnou tiskneš k spánku,

říkáš si veršík o skřivánku,
zatímco kluci nasedají
už na koně a jedou k máji.

Přes bláto ovšem, přes kaluže,
a vidí v dálce kvésti růže.

Otázky k textům

1. Vyhledejte v textech zdrobněliny.
2. U jednotlivých textů určete druh lyriky a zdůvodněte.
3. Určete druhy veršů a rýmů.
4. Na základě přečtených veršů charakterizujte Seifertovu poezii.
5. Které ptáky autor ve verších zmiňuje a proč?

František Hrubín (1910 – 1971)

Byl básník, dramatik, prozaik, průkopník české poezie pro děti a překladatel. Pocházel z Prahy, na počátku první světové války se rodina přestěhovala do vesnice Lešany, odkud pocházela jeho matka, studoval na právnické a filozofické fakultě, ale studia přerušil a začal pracovat v Městské knihovně pražské, později byl krátce zaměstnán na ministerstvu informací, pak vstoupil do redakce nakladatelství Československý spisovatel. Často pobýval v jižních Čechách, jejichž krajina ho básnicky inspirovala, zemřel v Českých Budějovicích. V roce 1966 byl jmenován národním umělcem.

Dílo:
Jobova noc – vyjadřuje pocit ohrožení rodné země, byla zpracována jako scénická poéma pro D 46.
Hirošima – varování před nebezpečím nové války.
Zpíváno z dálky - milostné motivy, důvěrný vztah k zemi, přilnutí k přírodě a krajině.
Špalíček pohádek – pro děti.
Romance pro křídlovku - lyrickoepická skladba s motivy lásky a smrti.

Ukázka

Jobova noc

Na kraji pohrom v srdci dálek
se česká země ocitá,
odlivem požárů a válek
zapomenutá ulita,
v níž hukot úzkosti je stlačen.
V deštích tu úzkost pije z mračen,
z modrého nebe stáčí jas
a míchá zlaté víno s temným.
Děvčátko pod chodidlem jemným
stejně ji cítí v ten zlý čas,
jako ji voják hledě stranou
cítí pod botou okovanou.

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
Obraze rámu prastarého,
kolikrát vytrhli tě z něho,
že oprýskaly barvy tvé
až po tmu hrobů. A v den slavný
znovu pro zraky žárlivé
napjal tě rámař starodávný.

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
A v opuštěných domovech
zimou se na zdích sráží dech,
dech dávno mrtvých i těch živých,
je vichr z krajin loupeživých
tak vyvracet zná v kořenech,
že ve světnicích rodných praská
podlaha, po níž přešla láska,
podlaha, kterou drhne vztek.
Co rakví a co kolébek
zvážila spravedlivou měrou!
Kolébka – rakev. Ale kterou
nalezne lehčí tento věk?

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
Opánku tvrdě uchozený,
v úvozu nebes pohozený,
ty nejsi ztracen poprvé.
Kolikrát vlast, když tma ji štvala,
řeménky řek si rozvázala
a bosa šlápla do krve!

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!

V dálce se sype ruský sníh
a světlem rozestírá lásku
na spící tváře dětí svých
jak na jablíčka v seně vlásků,
a zatím už se chystá běs
vyvrátit vsi a města všecka,
zabíjet ženy, rdousit děcka,
žrát ruské pluhy jako rez,
zabíjet děcka, rdousit ženy,
a v jeho rukou česká zem
jak buben černě potažený
duní pod zpupným obrazem.

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
Ty malbo rámu prastarého,
kolikrát vytrhli tě z něho,
že oprýskaly barvy tvé
až po tmu hrobů. A v den slavný
znovu pro zraky žárlivé
napjal tě rámař starodávný.

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!

Na kraji pohrom, v srdci dálek
se česká země ocitá,
odlivem požárů a válek
zapomenutá ulita,
v níž hukot úzkosti je stlačen.
V deštích tu úzkost pije z mračen,
z modrého nebe stáčí jas
a míchá zlaté víno s temným.
A dítě pod chodidlem jemným
sladce ji cítí v ten zlý čas,
když před ním stele kvítí.
Muž však ji horce, vztekle cítí.

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
Obraze rámu prastarého,
kolikrát vytrhli tě z něho,
že oprýskaly barvy tvé
až po tmu hrobů. A v den slavný
znovu pro zraky žárlivé
napjal tě rámař starodávný.

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!

A v opuštěných domovech
hrůzou se na zdích sráží dech,

dech zabitých, dech vyvražděných,
a do zahrádek lehá pláč
kolébek čerstvě vyloupených
- zač je to všechno, Bože, zač? –
a ve světnicích rodných praská
podlaha, po níž přešla láska,
podlaha, kterou drhne vztek.
Co rakví a co kolébek
zvážila spravedlivou měrou!
Kolébka – rakev. Ale kterou
nalezne lehčí tento věk?

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
Opánku tvrdě uchozený,
v úvozu nebes pohozený,
ty nejsi ztracen poprvé.
Kolikrát vlast, když tma ji štvala,
řeménky řek si rozvázala
a bosa šlápla do krve!

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!

Otázky k textu

1. Určete druh lyriky a uveďte další druhy.
2. Vysvětlete hlavní myšlenku druhé strofy.
3. Vyhledejte v textu personifikaci.
4. Vysvětlete pojem **opánek**.
5. Reprodukujte text vlastními slovy.

Vladimír Holan (1905 - 1980)

Významný básník a překladatel 20. století, psal náročnou meditativní poezii. Pocházel z Prahy, později se s rodiči přestěhovali, na gymnáziu začal psát poezii, po ukončení studia pracoval jako úředník, ale ze zdravotních důvodů odešel předčasně do penze a věnoval se pouze literatuře. V roce 1968 byl jmenován národním umělcem. Dílo je velmi osobité, myslitelsky, filozoficky zaměřené, používá množství metafor, novotvarů i mnohovýznamových pojmenování.

Dílo:
Kameni, přicházíš - lyrika soustředěná sama do sebe, výraz básníkova vnitřního světa, poezie myšlenkově i jazykově vysoce náročná.
Havraním brkem - soubor 4 sbírek z období okupace.
Panychida – reakce na 2. světovou válku.
Rudoarmějci – téma 2. světové války.
Od 60. let se opět obrací k vnitřnímu světu a hledá odpovědi na nejzákladnější filozofické otázky.

Básnická generace 70. a 80. let

- podřízena programům stranických a spisovatelských sjezdů,
- nelze v pravém slova smyslu hovořit ani o básnických generacích, ani o uměleckých skupinách nebo programech,
- celkově podprůměrná poezie, šedá a uniformovaná,
- nejstarší generace: Jan Skála, Miroslav Florian, Jan Pilař, Josef Rybák, Jiří Taufer,
- navazují proklamativně na Wolkera a Neumanna, budují své postavení jako funkcionáři, umělecké nedostatky nezřídka nahrazuje politická „pevnost“,
- nejlepší básníci: Jaroslav Seifert, Jan Skácel, Oldřich Mikulášek,
- vytlačeni na okraj, jejich díla (pokud byla vůbec vydávána) v minimálních nákladech, s velkým časovým odstupem,
- v ústraní: Vladimír Holan, Vilém Závada,
- sýsovsko - žáčkovská generace - poměrně snadno se smiřují s danou situací postupné myšlenkové rozmělňování poezie: Karel Sýs, Jiří Žáček - lehké verše, i pro děti, zvukomalba, dobře se pamatují,
- v 80. letech přebírají funkcionářská místa: Jaroslav Čejka, Michal Černík, Petr Skarlant, Josef Šimon, Petr Cincibuch,
- generace „osamělých běžců“ - odmítají se zkompromitovat s panujícím režimem, stávají se jakýmisi stálými „čekateli“ - určitá paralela k samizdatovým a exilovým autorům: Lenka Chytilová, Jiřina Salaguardová,
- výrazný proud kvalitní ženské poezie,
- zvláštním proudem byli písničkáři: Jaromír Nohavica, Jiří Dědeček, Pepa Nos, Vladimír Merta, Ivo Jahelka.

Jiří Žáček (1945 – doposud)

Dětství prožil ve Strakonicích, vystudoval Střední průmyslovou školu ve Volyni a stavební fakultu v Praze, do roku 1991 pracoval jako redaktor v nakladatelstvích. Od roku 1994 je spisovatelem. Žije v Praze, je také překladatel a sběratel a tvůrce aforismů. Znakem jeho tvorby jsou lehkost, humornost, parodie, paradox, vtip. Zaměřuje se hlavně na obraz města, velkoměsta, problémy mezilidských vztahů v dnešním světě. Debutoval v 70. letech, píše i pro děti.

Dílo:
Ráno moudřejší večera
Okurková sezóna
Rýmy pro kočku
Idioti mají přednost
Červené paraplíčko
Kočkování - pro děti.

Ukázky

Rýmy pro kočku a pod psa – Malá instruktáž pro vdavekchtivé

Milé dívky, vyberte si
úspěšného muže.
Že má ženu, děti, tchýni?
Co s tím dělat? Nuže:

Pomůže vám kamarádka –
když ho správně sbalí,
rozvede ho natotata.
Plán je dokonalý.

Kamarádka se pak zhroutí.
Pročpak? Ale inu –
sobecky ho připravila
o klid, o rodinu!

/Mužům stačí v pravou chvíli
sáhnout do svědomí –
protože jsou bambulové,
duševně se zlomí./

Kamarádka rychle zmizí,

štvaná výčitkami –
a vy se svým Robinsonem
zůstanete sami.

Ze žalu ho utěšíte
v baru nebo v kině.
Nejvděčnější vždycky bývá
role zachránkyně!

Spěšným sňatkem vyvrcholí
rozehrané drama.
Leda by ho kamarádka
chtěla dostat sama.

Ale ta už nemá šanci.
Pročpak? Ale inu –
sobecky ho připravila
o klid, o rodinu!

Text – appeal – Písnička o škaredých holkách

Škaredý holky
ty se drží zpátky
Jsou samy sobě na posměch
A vždycky mají
krásný kamarádky
a proto mají v lásce pech

Jsou spolehlivý
jako tažný koně
Drží tě když ti hrozí pád
Nestojí o dík
Vědí že se pro ně
nebudou nikdy chlapi prát

Škaredý holky
nejsou nikdy v právu
Vypadnou vždycky z pořadí
Srkají život jako hořkou kávu
Zvykly si
Nikdy nesladí

Zrcadlu řeknou:
Holka ty máš ránu
Leda tak slepci přijdeš vhod - -
Rády se trápí
Usínají k ránu
Co by byl život bez trampot

Řeknou ti: Hele

zmiz a zanech řečí
Nestojím o tvý ohledy
Škaredý holky
nikdo nepřesvědčí
že vůbec nejsou škaredý

Otázky k textům

1. Proč Žáček uvádí v první ukázce postavu Robinsona, jakou zde hraje úlohu?
2. Vyhledejte v textech nespisovné výrazy, jakou zde mají funkci?
3. Srovnejte oba texty z formálního hlediska.
4. Jakým způsobem autor dosahuje lehkosti veršů?
5. Co mají básně společného?

Josef Peterka (1944 – doposud)

Je básník a literární teoretik. Vystudoval Karlovu univerzitu – obor filosofie a bohemistika. Do roku 1972 učil na gymnáziu a poté nastoupil do Ústavu pro českou a světovou literaturu. Nyní přednáší na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty UK v Praze.

Jeho tzv. hledající poezie navazuje na holanovsko-halasovskou tradici.

Dílo:
Krušná – návrat do dětství, autor čerpá z lidových přísloví, je považována za nejkvalitnější dílo.
Žalmy
Místo u ohně

Karel Sýs (1946 – doposud)

Vystudoval zahraniční obchod, stal se redaktorem týdeníku Tvorba, spolupracoval s několika nakladatelstvími, kde působil jako lektor poezie. V 90. letech psal satirickou prózu a kritizoval politickou scénu. Nyní je vedoucím redaktorem literární přílohy Haló novin Obrys – Kmen. V poslední době píše historickou prózu – 20. století.

Jeho básnická tvorba je humorná a obsahuje erotické prvky.

Dílo:
Pootevřený anděl
Nadechni se a leť
Dlouhé sbohem
Pět let v mrtvém domě
Pouhý jen básník

Co všechno létá – pro děti.

Ukázka

Kniha přísloví – Slova slova slova

Slova bez domova
poletují od úst k ústům
Jedním uchem tam a druhým ven

Slova bez pána
potulují se po novinách
Na každém rohu zvedají nožičku

Slova v knihách
libují si – černá – na bílém
zhýčkaní zahaleči
Ale nepodlehnou ohni ani meči

Otázky k textu

1. Jak textu rozumíte? Proveďte krátký rozbor.
2. Rozeberte slovo **proveďte** (z hlediska stavby slova).
3. Lze považovat **černý x bílý** za antonymum?
4. Vytvořte synonymum ke slovu **ústa**.
5. Který slovní druh je v textu užit v největší míře?

Michal Černík (1943 – doposud)

Je básník, reportér, fejetonista, autor knih pro děti a překladatel, píše poezii milostnou, přírodní a reflexivní, která vychází ze silného prožitku, rodné rovinaté krajiny, dnešní přírody a mýtu rodu.

Vystudoval pedagogickou fakultu, obor čeština – historie, učil 4 roky a poté byl redaktorem. Napsal přes 20 knih pro děti. Jeho knihy byly přeloženy do angličtiny, polštiny, slovenštiny, němčiny, francouzštiny, vietnamštiny a dalších jazyků. Žije v Praze a od roku 2005 je v důchodu a pracuje literárně.

Dílo:

Náhradní krajina
Milostná listování
Mezivěk
Učíme se říkadla – pro děti.

Ukázky

P. F. – Fotomodelky

Mám doma kalendář půvabných modelek,
které na své nahotě předvádějí šperky.
Ta první sedí mírně rozkročena na barokním sofa.
Má smyslně pootevřená ústa
a pohled, který vybízí:
Pojď, zaplníme tu prázdnou postel svými těly
a zdevastujeme je rozkoší!
Patří to k jejich zaměstnání.
Staly se pastvou pro mužské oči.
Od okamžiku jejich pózy
do dnešního dne uplynulo dvacet let.
Život si už vzal jejich půvaby zpátky
a nám zachoval jen barevně potištěný papír
prošlé krásy.
To chatrné, citlivé lidské tělo!
Duše si žádá lásku,
tělo jiného těla,
a my živočišně aktivní stále nevíme,
zda milujeme ženu jen kvůli sobě,
protože na ní milujeme tělo,
které nám působí slast…

Konec lyriky

Správně umístit slovo je stejné,
jako vymezit prostor oknu
a z něho se podívat tak,
abychom viděli víc, než můžeme vidět.

Dívám se.

Na větvi stromu jako na oprátce
visí za stopku jablko
a po jeho červené pleši leze červ.
I pro jablko je smrtelné, když dozraje.
Jablko se samo utrhne, šťáva zkysne
a jeho bílé maso bude hnít
na hřbitově spadaného ovoce.

A to je

konec lyriky.

Otázky k textům

1. Jak se autor dívá na modelky?
2. Ve druhé ukázce vyhledejte výrazy atypické pro poezii.
3. Charakterizujte výstavbu Černíkových veršů.
4. Určete druh verše, kteří další autoři ho užívali?
5. Pokuste se napsat krátkou báseň na téma Fotomodelky.

Petr Cincibuch (1943 – doposud)

Básník tvoří z romanticky vášnivého prožitku lásky, města, světa ohrožovaného válkou i měšťáctvím, je přitahován společenskou realitou, jejími rozpory, drsnými stránkami, povahami i osudy (trvalý a všestranný zájem o automobilismus, byl i manažerem a jezdcem Autorodea).

Dílo:
Panenství
Dům s tvým jménem, lásko
Veterán rallye

Lenka Chytilová (1952 – doposud)

Je básnířka, redaktorka a středoškolská učitelka literatury. Ve své tvorbě hledá základní hodnoty lidského života, je si vědoma rozporů v životě i světě, její poezie je přemýšlivá, bytostně lidská.

Vystudovala FF na Masarykově univerzitě v Brně, obor čeština – němčina, od roku 1992 je redaktorkou v nakladatelství Ivo Železný v Praze a učí na gymnáziu v Hradci Králové. Básně začala publikovat v 60. letech časopisecky.

Dílo:
Dopisy
Třetí planeta
Průsvitný Sisyfos

Ukázky

Průsvitný Sisyfos – Modlitba léta

Nedotknutelná
samoto v nás
Samoto plamenná,
samoto schoulená,
samoto uštknutá,
samoto hadí

Na kameny našeho bytí
dej nám úžas – ten chléb
ve výhni žhavený

Neuveď nás
v dotyky snadné,
vlažnost těla,
zimu srdce

ale chraň se
od STÍNU.

Opevňování

Dům něhy – letmé stavení,
napříč zdí prasklina – vráska.
Odkud jdu já – a kdes byl ty?
Jen příkrý svah se nezměnil…

Nalezeni či ztraceni?
Setkání – nebo srážka?
(Naježený a schoulený
ježku, tvá jablíčka svraskla…)

Srdce, ty překotné kameny,
vrší sem, až v žilách praská,
na bílou zídku čistoty
průsvitný Sisyfos – láska.

Otázky k textům

1. Vyhledejte v textu anaforu.
2. Najděte metaforu.
3. Označte v textu antonyma.
4. Vytvořte gramatický protiklad ke slovu **bytí** a užijte ho ve větě.
5. Jaké přívlastky autorka přisuzuje samotě? Vysvětlete vlastními slovy.

Jiřina Salaguardová (1955 – doposud)

Pochází z Brna, je básnířka, autorka knih pro děti a novinářka a bývá zařazena k tzv. generaci osamělých běžců. Vystudovala FF na Masarykově univerzitě, obor bohemistika a muzikologie, získala titul Ph.Dr. Pořádala semináře zaměřené na současný český jazyk, spolupracovala s nakladatelstvími jako korektorka textů, publikovala v novinách a učila na ZŠ. V současné době pracuje na katedře mediálních studií a žurnalistiky Masarykovy univerzity. Tvořit začala v polovině 80. let, později psala pro děti.
Píše vysoce humanistickou poezii, pojímající člověka jako něco křehkého, ne vždy dosažitelného.

Dílo:
Snídaně na Titaniku
Já, Kryštof Kolumbus
Letěl motýl z buku – verše pro děti.

Ukázky

Snídaně na Titaniku

Od rána sněžilo Měla
jsem dva sny a jeden se mi splnil
Byl klid

Pomyslela jsem si
že bude třeba ještě hodně času
aby s námi láska zůstala
aby s námi posnídala
a tak to bylo

Noc pro dva
čaj pro tři
a naděje pro všechny

Abych

Dnes piju už své třetí kafe
to stačí to stačí
na to že ho dvakrát nemiluju

Abych taky neříkala nedělala
na to že život
mě dvakrát mít nebude

A proč by taky měl

hvězdy jste spolu nepásli
Trochu skromnosti narkotičko
Shovívavosti pravdo

1. Vyhledejte numeralia a určete jejich druh.
2. Najděte v textu epizeuxis, které další figury znáte?
3. Vyhledejte konjunkce a určete, jestli jsou souřadné nebo podřadné.
4. Jaká je myšlenková návaznost veršů?
5. Najděte hlavní významové sdělení.

Soňa Záchová (1961 - doposud)

Nechává se inspirovat rodným Ostravskem.

Dílo:
Dopis černému městu - působivá prvotina.

Ukázky

Dopis černému městu – Pro Jakuba

Nadepsala jsem si
čtyřicet osum
obálek
s tvojí adresou
Tak se připrav
na můj hněv
budu tě zasypávat
vztekem
bolestí
a pláčem
Klepnám dám se v plen
ať zasypou mě
popelem
ať roznesou mě
po baráku
Já
Nadepsala jsem si
čtyřicet osum
obálek
s tvojí adresou
Tak nemysli si jen
že mine tě můj stesk

Všechno co chci

Chci s tebou chodit po ulicích
když zapadá slunce
a ukazovat na ně svýma rukama
chci abychom se měli rádi
ach tohle všechno od naší lásky chci
ale nádraží je pusté a já osamělá
Chci abys mě líbal na silnici
když kolem jezdí nákladní auta
a rackové odlétají do noci spát
tak to je všechno co od naší lásky chci
abychom se měli rádi
Myslím že až přijde Ten Den kdy odjedeš
půjdu do parku a posadím se na lavičku
budu se dívat na dětské hry
a na staré ženy se psy
a potom se docela potichu rozpláču
Ach
chci tě obejmout
chci abys pro mě trhal květiny
když končí léto
chci s tebou sedět v kavárně
vyprávět ti o koních na pastvinách
a o svých světlomodrých blues
tak to je všechno co od naší lásky chci
abychom se měli rádi
i když spolu nebudeme spát
chci abys mě vodil po lese
a ukazoval stopy srnců kteří chodí
ke studánce vodu pít
Chci být s tebou každý den
aby ses mohl dívat na mou kůži
tak to je všechno co od naší lásky chci
abychom se měli rádi
abys mě pořád hladil po vlasech
ach
budeš mě brát takovou jaká jsem
i když spolu nebudeme spát
budeš mě brát takovou jaká jsem?

Otázky k textům

1. Charakterizujte formální stránku obou textů.

2. Jakou životní situaci autorka popisuje ve svých básních?
3. Vyhledejte interjekci.
4. Najděte podmínkové věty.
5. Které autory vám tyto verše z tematického hlediska připomínají?

Sylva Fischerová (1963 – doposud)

Je patrně nejvýznamnějším básnickým talentem 2. poloviny 80. let, výraznou představitelkou své generace s jejími pocity a touhami. V její tvorbě se sráží rebelství a protest proti současnosti s vědomím složitosti světa.

Dílo:
Chvění závodních koní
Velká zrcadla

Ukázka

Velká zrcadla – Zcela nový čas, zcela nová doba

Ještě dlouho
jsme si říkali: mezi nocí a ránem.

A potom: mezi nečasem
a časem

A začali jsme
stavět hodiny, malé
a velké
a ještě větší,

až kdosi
postavil dům
uvnitř těch hodin,
svůj dům,

a stavěli jsme
hodiny v hodinách
a domy v domech,
domy v hodinách,
a hodiny v domech,

takže nikdo nevěděl,
kde vlastně žije
a nestvůrné obrovské hodiny
už neukazovaly nic

a všude
jsme hledali zrcadla,
když jsme se probouzeli
do tiché zvonkohry,
ale mohly to být
taky pochody

a říkali jsme si, jak úžasné
je dokončit malou
první lež,
jak hrdinské
je být důsledný.

Otázky k textu

1. Čím je tato báseň atypická?
2. Vyhledejte v textu antonyma.
3. Jaká je hlavní myšlenka básně?
4. Z jakého životního pocitu pocházejí verše Fischerové?
5. Vyhledejte zájmena a určete jejich druh.

Miroslav Florian (1931- 1996)

Byl básník a překladatel. Pocházel z Kutné Hory, kde odmaturoval a vystudoval knihovnictví na KU. Na vojně se sblížil s literární tvorbou a přestěhoval se do Prahy, kde pracoval v Československém rozhlase a redakci nakladatelství Československý spisovatel.

Dílo:
Snubní prsten
Závrať – protiválečná tvorba, psáno volným veršem, téma města a velkoměsta.
Stopy
Tichá pošta – milostná poezie.
Jeřabiny

Ukázka

Verše do kapsy – Chvalořeč

Takový den, takové čisté ráno!
I když už jaro dávno odkvetlo,
z divizny zbylo jenom pometlo

a ve vzduchu je cítit oregano,
děkuji za ten den a za světlo.

Celou noc hrál jsem karty s lijákem
a lucernou; došly jí cukrbliky,
je střídmé ráno, zvoní elektriky,
zvoní, že zase bude pod mrakem.
A srdce stejně zalyká se díky.

Takový den, takové skvostné září!
Jak slepý, který přišel k spinetu,
jak žíznivý, co trhá renetu,
o které sotva vědí zahrádkáři,
děkuji hejnům, že jsou ještě tu.

Barvy

Ďáblický háj má v zimě barvu čaje
anebo tabáku;
jen břízy, bledé nitky, svítí z kraje
u vil a věžáků.

Vánoční sníh už zčernal na krmelcích,
na srnčích betlémech.
I ticho, ticho po salvách a střelcích
snad absorboval mech.

Ďáblický lesík, naoko tak zvadlý,
voní jak purpura.
Kdo zažehl ji? … Ti, co tady padli,
Vladislav Vančura!

Člověk se stydí do vzpomínky vábit
vrásčité listnáče…
Roztrhly tenkrát zelený svůj hábit,
strom darmo nepláče.

Ďáblický háj, to není žádná koláž
z chvoje a ze jmelí.
Ozývá se ti, jak do něho voláš.
A třeba ocelí.

Otázky k textům

1. Vysvětlete pojmy **spinet** a **reneta.**
2. Vyhledejte v prvním textu kompozitum.
3. Co víte o osudu Vladislava Vančury?

4. Najděte v druhém textu personifikaci.
5. Určete druh lyriky u obou textů.

Markéta Procházková (1963 – doposud)

Píše křehkou lyrickou poezii, poezii impresí, fragmentů, postřehů, citového i tělesného dospívání.

Dílo:
Sny bez přístřeší
Vítání světla
Na prahu lásky

Ukázky

Vítání světla – Slzičky

Slzičky slzy
změňte se v oblázky
aby vás ucítil
kdo po mně šlape –
aby šel jemněji
než umřu z nelásky.

Jak

Stromy jsou v maškarním
aby nikdo nepoznal
jak se bojí zimy –
a já se usmívám
aby nikdo neuhod
jak se mi chce plakat..

Nevím

V pohádkách není
co dělá Popelka
když rozlouskne
prázdný oříšek
Co si mám počít
já
která lituji
i samu smrt
že ji nikdo
nemiluje….

Otázky k textům

1. Na základě ukázek specifikujte autorčinu poezii z tematického hlediska.
2. Rozeberte formu básní.
3. Co autorka myslí veršem: … stromy jsou v maškarním..?
4. Jaké emoce autorka zachycuje ve své poezii? Doložte konkrétními verši.
5. Zdůvodněte pravopis slova **jemněji.**

Písňové texty

Folková i rocková hudba se v mnohých případech uchýlila v normalizačním období do sféry „protestních“ písní a tuto úlohu si podržela dlouhá desetiletí, byla to jediná možnost, jak v bezprostředním kontaktu s posluchačem vyjádřit výsměch totalitní moci a jak burcovat vědomí a svědomí lidí.

Představitelé:

Karel Kryl (1944 – 1994)

Písničkář a básník, studoval keramickou školu v Bechyni, v 60. letech začal vystupovat, v letech 1966 – 1967 působil v Olomouci v Divadle experimentu, na jaře 1969 mu vyšla deska Bratříčku, zavírej vrátka, byl přijat na FAMU, ale v tomtéž roce emigroval do Mnichova, kde se natrvalo usadil, spolupracoval s rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa, po roce 1989 se chtěl vrátit do vlasti, ale byl rozčarován novou situací a rozpadem Československa.

Dílo:
Hraje a zpívá Karel Kryl
Kníška Karla Kryla

Slovíčka
Rakovina
Maškary

Ukázky

Bratříčku, zavírej vrátka

Bratříčku nevzlykej
to nejsou bubáci
Vždyť už jsi velikej
To jsou jen vojáci
Přijeli v hranatých
železných maringotkách

Se slzou na víčku
hledíme na sebe
Buď se mnou bratříčku
bojím se o tebe
na cestách klikatých
Bratříčku v polobotkách

Prší a venku se setmělo
Tato noc nebude krátká
Beránka vlku se zachtělo
Bratříčku! Zavřel jsi vrátka?

Bratříčku nevzlykej
neplýtvej slzami
Nadávky polykej
a šetři silami
Nesmíš mi vyčítat
jestliže nedojdeme

Nauč se písničku
Není tak složitá
Opři se bratříčku
Cesta je rozbitá
Budeme klopýtat
Zpátky už nemůžeme

Prší a venku se setmělo
Tato noc nebude krátká
Beránka vlku se zachtělo
Bratříčku zavírej vrátka!
Zavírej vrátka!

Píseň neznámého vojína

Zpráva z tisku: „Obě delegace položily pak věnce na hrob Neznámého vojína.“ A co ty na to, Neznámý vojíne?

V čele klaka
pak ctnostné rodiny
a náruč chryzantém
černá saka
a žena hrdiny
pod paží s amantem
Kytky v dlaních
a pásky smuteční
civí tu před branou
Ulpěl na nich pach síně taneční
s bolestí sehranou
Co tady čumíte
Vlezte mi někam!
Copak si myslíte
že na to čekám?
Co tady civíte?
Táhněte domů!
Pomníky stavíte
prosím vás komu?
Jednou za čas
se páni ustrnou
a přijdou poklečet
Je to trapas
když s pózou mistrnou
zkoušejí zabrečet
Pak se zvednou
a hraje muzika
písničku mizernou
Ještě jednou
se trapně polyká
nad hrobem s lucernou

Co tady civíte?
Zkoušíte vzdechnout
Copak si myslíte
že jsem chtěl zdechnout?
Z lampasů je nám zle
Proč nám sem leze?
Kašlu vám na fángle!
Já jsem chtěl kněze!

Nejlíp je mi
když kočky na hrobě
v noci se mrouskají
ježto s těmi
co střílej po sobě
vůbec nic nemají

Mňoukaj tence
a nikdy neprosí
Neslouží hrdinům
Žádné věnce
pak na hrob nenosí
Neznámým vojínům

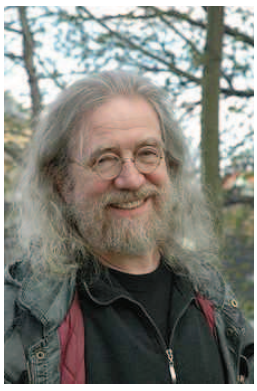
Kolik vám platějí
za tenhle nápad?
Táhněte raději
s děvkama chrápat!
Co mi to říkáte?
Že šel bych zas? Rád?
Odpověď čekáte?
Nasrat!
Jo nasrat!

Otázky k textům

1. Na jakou historickou událost reaguje autor v prvním textu?
2. Vyhledejte v prvním textu metafory.
3. Vyhledejte v prvním textu epanastrofu.
4. Rozeberte myšlenkově druhý text.
5. Srovnejte obě písně z kompozičního a pravopisného hlediska.

Jaroslav Hutka (1947 – doposud)

Písničkář a básník, nedokončil střední průmyslovou školu, od roku 1966 se věnoval psaní textů, které pak sám zpíval, po nesmyslném obvinění z nedovoleného podnikání nesměl veřejně vystupovat, a tak se roku 1978 vystěhoval do Holandska. Píše také fejetony, drobné prózy a básně.

Dílo:
Stůj břízo zelená
Vandrovali hudci
Dvorky – próza.
Požár v bazaru – sbírka fejetonů.

Ukázka

Havlíčku, Havle

Napsáno Václavu Havlovi, když byl poprvé uvězněn.

Mají Tě v ohrádce,
za mříž Tě vsadili,
andělé z Brixenu,
co vzývají násilí.
Pohádka pro děti,
loutkové divadlo,
tahají za nitky,
nevyjdou na světlo.

(:A podle litery
paragraf – šavle
teď dumej o právu
Havlíčku, Havle!:)

Trochu´s je popletl,
řídil ses zákonem,
co platí nad lidmi
a také nad pánem.
Pán se však urazil,
jaképak zákony –
on přece nejlíp ví,
kdo má být poslušný.

(:A podle litery…:)

Co tě to napadlo
foukat jim do kaše,
nejezdil´s na koni,
cválal jsi na bleše.
Pan Bach má básníky
ve velké vážnosti,
jak rád je v erárních
komůrkách pohostí!

(:A podle litery… :)

Vždyť je to nerozum
zkusit se s mocným přít.

Mohl ses dobře mít,
šlo by to zařídit
a při Tvých schopnostech
pán by Tě zaměstnal,
stačilo pochopit –
stranou bys nezůstal.

(:A podle litery… :)

Potichu, bez hluku
přišli tě navštívit,
korektně, zdvořile –
nemoh´jsi odepřít.
Hostinské pokoje,
mistře, už čekají,
oblek si neberte,
lepší tam dávají.

(:A podle litery… :)

V Brixenu na rynku
holky si šeptají:
Zavřeli Havlíčka,
lidi ho nedají,
vždyť uměl hezky říct,
nač my jen mysleli,
že pěknej mužskej byl,
proto ho zavřeli.

(:A podle litery… :)

Otázky k textu

1. Za kterou literární postavu autor zaměnil Havla?
2. Proč se autor zmiňuje o Brixenu?
3. Vyhledejte prvky ironie.
4. Co je to refrén a kde se s ním můžeme setkat?
5. Zdůvodněte pravopis osobního zájmena – ty.

Vladimír Merta (1946 – doposud)

Básník, písničkář, režisér a architekt, jeho texty jsou myšlenkově a formálně nezvyklé, inteligentní a originální.

Dílo:
Vladimír Merta 1, 2
Narozen v Čechách
Balades de Prague
P. S.

Ukázka

Praha magická

Sláva tobě Praho matko blahoslavená
V průsečíku dávných cest jantaru stavěná
v pozůstatcích vlhkých vůní ohňů cítíš keltská oppida
v žaláři národů spíš – čekáš co ti Vídeň dovolí a dá

Temná zákoutí Týnského chrámu – Praha husitská
Alchymií věků dýcháš rudolfínská magická
Pootevřenými veřejemi Evropy řve své sny sprostá Praha nevěstek
Praha dobývaná pleněná sama v sobě dusí vztek

Město šibenic a pánů čekajících frontu na kata
Plná jezuitů čekáš kdy přijde odplata
Univerzito ze které mizí česká vzdělanost
Podlá děvko moci nebudeš mít nikdy dost

Praho ghetta kostrbaté dlažby krámků uliček
Staré Město plné jidiš němčiny a hnidopyších potyček
Praho pověstí a mágů šémů rabínů a výmyslů
transparentů nadějí šeptandy a nesmyslů

Praho zpitá mocí spi ať překřičíš hluk němoty
trnová koruna – tvé korunovační klenoty
Zrozená a zoufající přesto zvoníš o polednách zvony do kroku
pokolením otců odhodlaných ubránit tě útoku

Stanné právo zatemnění udušený vzdech
Praho haknkrajců razií a rudých vyhlášek
plná orgií zla hrůzy lidí hnaných ulicemi jako dobytek
plná stop po kulkách pomníčků a oprýskaných omítek

Šeříková vůně jara stoupá ze sadů
opojená harmonikou náhle měníš Praho náladu
Praho sídlišť výkopů objížděk a věčných lešení
kolébko můj hrobe světe vesmíre i vězení

Město bouří ve sklenici piva diskusí
básníků píšících svoje verše na schůzích
Jak balónek z pouti náhle život uletí
trváš rosteš sílíš Touho Drogo Prokletí

Náměstím kde kdysi lidu kázal revoluční kněz
šustí šeky limuzíny lidí společnosti bez peněz
na nároží hospoda parlament kde do toho můžeš mluvit
(jen to zkus!) Pssst!
Za sto let budeš mít svoji ulici jak on Jak mistr Hus

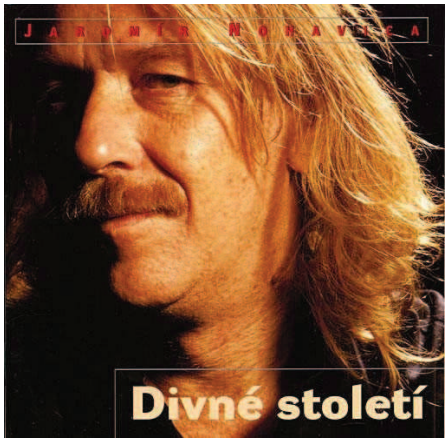
Roky jdou za sebou jako voda stoletá
století za stoletím tisíciletí dá
Milénium k miléniu – to už je vlastně nová epocha
V nečinnosti marně čekáme na falešného proroka.

Otázky k textu

1. Vysvětlete pojem ghetto.
2. Vyhledejte v textu kompozita.
3. Najděte v textu verše, které poukazují na historické události.
4. Jaký má autor vztah k hlavnímu městu, doložte na ukázce.
5. Která konkrétní místa z Prahy jsou v textu zachycena?

Jaromír Nohavica (1953 – doposud)

Písničkář z Ostravska, první píseň napsal již v 8 letech, na kytaru hraje od svých 13 let, otec chtěl, aby hrál na housle, ale k těm nepřimknul, umí však hrát na více nástrojů. Studoval knihovnictví v Brně, nastoupil na VŠ báňskou, ale studium nedokončil a stal se volným textařem. Proslavil se textem písně Lásko, voníš deštěm pro Marii Rotorovou.

Ukázka

Dokud se zpívá…

Z Těšína vyjížděj vlaky co čtvrthodinu
Včera jsem nespal a ani dnes nespočinu
Svatý Medard můj patron ťuká si na čelo
Ale dokud se zpívá – ještě se neumřelo

U stánku koupím si housku a slané tyčky
Srdce mám pro lásku a hlavu pro písničky
Ze školy dobře vím co by se dělat mělo
Ale dokud se zpívá – ještě se neumřelo

Do alba jízdenek lepím si zase jednu
Vyšel jsem před chvílí konec je v nedohlednu
Za okny život se míhá jak leporelo
Ale dokud se zpívá – ještě se neumřelo

Stokrát jsem prohloupil a stokrát platil draze
Houpe to houpe to na housenkové dráze
A kdyby supi se slétali na mé tělo
Tak dokud se zpívá – ještě se neumřelo

Z Těšína vyjížděj vlaky až na kraj světa

Zvedl jsem telefon a ptám se: Lidi – jste tam?
A z veliké dálky do uší mi zaznělo:
Dokud se zpívá – ještě se neumřelo
Dokud se zpívá – ještě se neumřelo

Otázky k textu

1. Kterou lokalitu autor popisuje?
2. Určete druh rýmu.
3. Vysvětlete pojem leporelo.
4. Vyhledejte v textu epizeuxis.
5. Najděte v textu refrén.

Pavel Dobeš (1949 – doposud)

V 60. letech 20. století hrál v Ostavě bigbeat, později přešel na country a folk.

Ukázka

Hrušky

Za našu stodolu hruška maslova
a za ňu stoji dřevjany plot
Za plotem meška rodina Buškova
Povim vam o nich takovy hlod

Raz idu ze šichty a vidim Bušku
Kolera jasna nevidi plot
Drape se s kiblem na našu hrušku
Takovy je to zgyzděny rod

Pomahej pambu – hned jak ju zjavim
červeny zlosťu ulisně pravim

Hledatě bryle – tuš to se bavim
tuš to sem přišel akorat vhod

Napoly mrtva pod ovocnanem
ležela Buška moja oběť
Všeci mysleli že je s ňu amen
doku nězačla na hubě mleť

Vyškantlovala pry esli sem chory
gdyž cely svět řeši uzemni spory
mirovu cestu No braly mě mory
a ozval se mi v žaludku vřed

Povidam: Gdyby šlo enem o politiku
to bysme spolu popili
Našli bysme si drahu putyku
a tydeň bysme řešili

Vy stě si ale popletla pojem
Tu idě o hrušky a mam taky dojem
že to se řeši jedině bojem
za použiti nasili

Za našu stodolu hruška maslova
a za ňu stoji železny plot
Ostnate draty brana dubova
a štyry dogy hlidaju vchod

Otázky k textu

1. Určete původ jazyka a charakterizujte jeho typické znaky.
2. Určete druh rýmu, které další druhy znáte?
3. Vyhledejte nářeční tvary s rozdílným základem od spisovného výrazu a uveďte spisovný tvar.
4. Vyhledejte pravopisné odchylky.
5. Srovnejte Dobešovu a Nohavicovu ukázku.

Pepa Nos (1949 – doposud)

Vlastním jménem Josef Nos, je písničkář, učitel jógy a jazyků, příležitostný herec. Vystupuje v malých klubech a ve školách. Dětství prožil ve Vidově, jeho otec byl lidový řezbář. Má dceru Lucii, která také koncertuje. Vystudoval angličtinu a francouzštinu v Praze.

Veřejně vystupuje od roku 1974. V předchozím režimu měl zákaz zpívat, bylo proti němu zahájeno trestní řízení za nedovolené podnikání, příživnictví, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, pod záminkou duševní poruchy mu odebrali řidičský průkaz.

Od roku 2000 pořádá festival Krylonoce na počest K. Kryla.

Dílo:
Země je kulatá
Měj rád
Rok 2000
4 pravdy
Rovnou za nosem

Vlastimil Třešňák (1950 – doposud)

Je folkový písničkář, spisovatel, výtvarník a fotograf. Prostřídal několik zaměstnání, podepsal Chartu 77, proto mu byla zakázána veřejná činnost. Odešel do emigrace do Švédska v roce 1982, později se odstěhoval do Německa. Od roku 1990 žije především v ČR. Jeho texty vycházely v samizdatových edicích.

Dílo:
Zeměměřič

Inventura
Koláž

Významní představitelé poezie po roce 1989

Ivan Jelínek (1909 – 2002)

Byl básník a prozaik křesťanského zaměření, novinář, spisovatel a překladatel. Vystudoval práva a začal pracovat jako praktikant u brněnského soudu. Spolupracoval s divadlem a rozhlasem. Od roku 1939 pracoval ve Francii v rozhlasové stanici Svobodné Československo, o rok později pracoval v Anglii. Po válce se vrátil do vlasti a pracoval jako úředník na ministerstvu informací, od roku 1947 žil opět v Londýně, o dva roky později odjel do Kanady, od roku 1951 žil v New Yorku. Posléze se definitivně odstěhoval do Londýna.

Dílo:
Básně
Ódy
Posel
Hoře věčnosti

Ukázka – Světlo a tma

Tma a jas

Tmo, tmíčko,
smrti myčko,
jistá ty sázko.
Plačko nad námi
bez smilování,
falší hráčko,
s tebou se objímáme,
ty sibyl vrásko.

Bludů líčko,
osudu taje,
víčko bytosti
všechněch rozcestí,
tebe rozjímáme
v krok ráje.

Jase, jasnosti,
vrátka klamností

odemčená.
Bábo porodů,
chůvo, drahá dojná,
všemu hojná kojná,
matko všepůvodů.

V zídce žádostí
dvířka minulosti,
kam spěcháš,
nenecháš zamčena.

Otázky k textu

1. Kdo byla Sibyla, co o ní víte?
2. Vyhledejte v textu oslovení.
3. Jak je báseň vystavěna?
4. Najděte zhrubělý výraz.
5. Charakterizujte volný verš.

Jáchym Topol (1962 – doposud)

Je básník, prozaik, žurnalista a hudebník. Pochází z Prahy, jeho otec byl básník a dramatik, spisovatel byl i jeho dědeček z matčiny strany. Vystudoval SŠ, pracoval jako skladník, topič, nosič uhlí, od roku 1991 je spisovatelem z povolání. Od roku 2009 pracuje v redakci deníku Lidové noviny.

Píše hovorovým jazykem.

Dílo:
Miluji tě k zbláznění
V úterý bude válka

Ukázka

Miluji tě k zbláznění – Válečná lyrika

Co se dá v téhle díře dělat?
Zabíjet mravence?
mouchy?
moly?
srát na hvězdy?
Sejít do sklepa vést válku
proti potkanům?
To ne, jistě by si mě ochočili
tak onanovat?
Už zas?
Všechno ostatní je zakázáno.
To je domov?
Konečně!
Onanovat
a pořád psát.
Z obrazů civí mrtvoly
cizí hříšní lidé.
Po okapu pochodují stíny
do přízemí holubi nelítaj.

Když sereš na hvězdy padá ti to na hlavu.

Má žena žije dole ve městě
život ji omrzel.
Žije beze mne jako já žiju bez sebe. A ležím.
Ale občas vstanu oblíknu se
vstanu a du
řvu láskou potichu trpim a du.

Otázky k textu

1. Pokuste se přiblížit autorovy pocity.
2. Který proud světové poezie mohl Topola ovlivnit?
3. Charakterizujte lexikální stránku básně.
4. Zdůvodněte název básně.
5. Vyskytují se zde nihilistické prvky, jestli ano, vyhledejte je.

Zdeněk Rotrekl (1920 – doposud)

Je básník křesťanské orientace, prozaik, literární esejista a autor rozhlasových her. Po 2. světové válce začal studovat na FF, ale v roce 1948 byl vyloučen, poté byl zatčen a odsouzen k smrti, ale rozsudek mu byl změněn na doživotí, propuštěn byl v roce 1962. Po návratu z vězení pracoval v uranových dolech. O šest let později byl rehabilitován a mohl dokončit studia, potom pracoval jako redaktor časopisu Obroda. Do sametové revoluce se podílel na tvorbě samizdatu.

Dílo:
Pergameny
Nezděné okno
Němé holubice dálek

Otázky k okruhu

1. Kdo byli písničkáři a jaká byla jejich pozice ve společnosti?
2. Koho byste zařadili do exilové poezie?
3. Který z autorů je nositelem Nobelovy ceny?
4. Charakterizujte skupinu 42.
5. Vysvětlete pojmy oficiální tvorba, samizdatová a exilová.
6. Charakterizujte sýsovsko – žákovskou generaci.
7. Kdo zastupuje ženskou generaci a jaká byla jejich pozice?
8. Co víte i Václavu Hraběti?
9. Který písničkář pochází z Ostravska?
10. Kteří autoři patří do oficiálního proudu, znáte jejich tvorbu?

21. České divadlo 20. století a vliv absurdního dramatu

Osvobozené divadlo

- vzniklo v roce 1925,
- je spjato se jmény Voskovce a Wericha, J. Ježka, režiséři - Frejka, Honzl,
- prvotina Vest Pocket Revue - studentská recese - nevázaná zábava,
- pro toto divadlo je typické pohrávání si se slovy a improvizace,
- postupně přechází od nezávazné zábavy nejprve k narážkám na politické události a pak k uvědomělé závažné politické satiře,
- vysmívali se drobným nepravostem denního života, maloměšťáctví, parodovali falšování národních tradic, velkohubé vlastenectví, kritizovali korupci, politické čachrářství, projevy diktatury v sousedních zemích, nezaměstnanost,
- často jim ke kritice soudobé společnosti posloužily historické náměty,
- to vše s humorem, optimismem mládí a vírou ve společenský pokrok,
- chtěli ukázat satirické zrcadlo přítomnosti,
- dokázali být přesvědčiví, snadno navazovali kontakt s publikem,
- jejich hry měly velký ohlas,
- v sezóně 1935 - 1936 bylo pod názvem Spoutané divadlo.

Jan Werich (1905 – 1980)

Byl český filmový a divadelní herec, dramatik, scénárista, představitel meziválečné divadelní avantgardy a spisovatel. Werich vystudoval gymnázium v Praze, kde poznal i svého kolegu Jiřího Voskovce. Po maturitě studoval práva na Karlově univerzitě. Divadelní dvojici vytvořil s Voskovcem v roce 1926, působili v Osvobozeném divadle do roku 1935, potom dva roky pracovali pod hlavičkou tzv. Spoutaného divadla, kde uvedli hru Balada z hadrů. V roce 1937 se vrátili k Osvobozenému divadlu, které v roce 1938 zavřeli a oba umělci i jejich hudební autor Jaroslav Ježek byli nuceni opustit Československo. Žili v USA, kde hráli divadlo pro českou komunitu a proslavili se protinacistickými pořady v Hlasu Ameriky.

V roce 1945 se Werich vrátil zpět do Československa, Voskovec se vrátil o rok později a nakrátko otevřeli Divadlo V+W, ale již nemohli dělat politickou satiru. V roce 1948 Voskovec emigroval do Francie, později do USA. Werich po roce 1948 působil

v řadě pražských divadel, založil Divadlo Voskovce a Wericha, jeho partnerem se stal Miroslav Horníček (Divadlo satiry v 50. letech) a proslavili se tzv. forbínami = předscény.

Jiří Voskovec (1905 – 1981)

Vlastním jménem Jiří Wachsmann, byl herec, spisovatel a textař. Po gymnáziu získal stipendium na Carnotově lyceu v Dijonu, během studia navštěvoval v Paříži divadla a cirkusy.

Viz. Werich. Zemřel na infarkt v USA, celou dobu v emigraci si s Werichem psal.

Nejznámější hry:

Vest pocket revue – velmi úspěšné představení, vystupovali jako bíle nalíčení klauni, kteří si povídají i s obecenstvem, téma bylo dané předem, ale také improvizovali.

Golem

Balada z hadrů – inspirovali se Villonem, který byl velmi svobodomyslný, buřič a byl jim oběma velmi blízký.

Caesar – představuje Mussoliniho toužícího po válce.

Rub a líc

Robin zbojník – o Robinu Hoodovi.

Těžká Barbora

Osel a stín – lidé se hádají o nesmyslné věci, spor o poplatek za odpočinek ve stínu osla.

Pěst na oko – výzva k dohodě mezi lidmi, aby zabránili mocným jim ubližovat.

Kat a blázen – kritika fašismu.

Filmová tvorba:

Pudr a benzín

Hej rup

Peníze nebo život

Svět patří nám

Císařův pekař a pekařův císař

Byl jednou jeden král

Ukázky

Voskovec a Werich

Výbušný guláš

Tajné skladiště zbraní. Sklepní místnost s cihlovými a betonovými stěnami. V pozadí, asi ve výši dvou metrů, betonová palanda na cihlových sloupech. Z palandy vzhůru schody, ztrácejí se ve tmě. Z podlahy na palandu obyčejný žebřík. Pod palandou vzadu uprostřed betonové zdi silné pancéřové dveře. Vpravo v pozadí tmavý kout s východem. Vlevo vpředu dveře, vedle nich elektrický vypínač. Vpředu prostý stůl, na něm menší bedna a telefon. Na palandě a vpravo vpředu velké kupy zavřených

beden. Poněkud více vpředu veliká bedna s volným víkem a úzká dlouhá bedna s víkem na panty a s petlicí.

Při otevření opony je na scéně úplná tma.

Mlíko
Já mám dojem, že tenkrát tady taková tma nebyla.
Krev
Jestli to není od toho hladu? (Škrtne sirkou a objeví vypínač)
Tady máte světlo. (Rozsvítí)
Mlíko (sestoupí za ním do přízemnku skladiště)
Taky je tu vidět krize. Místo aby sklad ubýval, tak přibývá. Máte klíč?
Krev
Od čeho?
Mlíko
Ne od čeho. Na co!
Krev
Na odemknutí, ale čeho?
Mlíko
Konzervy se neodmykají. Konzervy se otvírají. Čím?
Krev
Klíčem. Máte ho?
Mlíko
Teď jsem se ptal vás, jestli ho máte. (Zvedne víko bedničky na stole. Krev pohlédne dovnitř) Jé, to jsou divný konzervy. Takový příruční! (Vyjme z bedničky válcovitý ruční granát s rukovětí)
Mlíko (bere mu granát z ruky)
Ukažte, to budou ty nový, turistický. To se asi takhle opíká nad ohněm.
Krev
(bere mu granát) Půjčte to sem. To se asi musí za tohle zatáhnout. (Zatáhne za šňůrku a odtrhne ji) Nic se neotevřelo.
Mlíko
Neteče z toho olej? (Přiblíží granát k uchu) Tam něco syčí! Ta bude asi zkažená.
Krev (poslouchá)
To ten olej kvasí. (Třepe granátem a znovu naslouchá) Jé, teďka! (Dává granát Mlíkovi k uchu)

Mlíko
Teď to tam burácí! Je to ale štěstí, že jsme si toho všimli. Vždyť to je zdraví nebezpečné.
Krev
Která firma to vyrábí, takový neřád?
Mlíko
(Čte hodně zblízka nápis na granátu) Krupp-Essen. Aha, essen, k jídlu to je.
Krev
Ovšem Krupp-Essen, jezte kroupy To bude asi šoulet.
Mlíko (Čte dál)
Made in Germany – tak to nebude šoulet.
Krev

Ale Krupp, to je mi nějak povědomá firma. Ten přece dělá kanóny?

Mlíko (Opírá si zamyšleně granát o bradu)
Ano, kanóny, zbraně a vůbec střelivo a … (Zarazí se, pohlédne zděšeně na granát, vloží jej rychle Krevovi do ruky a odstoupí)
…a handgranáty …!!!

Krev (Drží chvíli granát nechápavě v ruce, pak pochopí a zděšeně pobíhá, řve)
… Pomoc!!! Dejte to někam!)
(Hodí granát Mlíkovi, ten mu jej s křikem hodí zpět. Krev jej uchopí a zahodí za scénu přes palandu. Za scénou silný výbuch. Po výbuchu se pancéřové dveře pomalu otevřou)

Krev
Jste celý?

Mlíko
Jsem, ale dveře to vyrazilo. (Postoupí ke dveřím) Pojďte se podívat.
(Oba odejdou pancéřovými dveřmi)

Otázky k textu

1. Vyhledejte germanismy a zdůvodněte jejich užití.
2. Zreprodukujte ukázku vlastními slovy.
3. Co je to **šoulet**?
4. Vyhledejte v textu zvolání.
5. Které žánry patří do dramatu?

Caesar

(Úryvek z obrazu sedmého, Ezop a Brabenec; Bulva a Papullus vyjdou na předscénu.)

Bulva: Jsem zamyšlen, příteli, nad zlobou lidskou. Udělali jsme něco onomu muži, který nás vrhl do kabiny lvové? Neudělali! Pohleďte, oč lépe jsme se dohovořili s tím lvem!
Papullus: Ano! Řekli jsme mu, že ho zmlátíme, vyvezem obvázaného ven, že bude legrace, a on souhlasil.
Bulva: Navrhněte to, prosím, některému známému! Nevyhoví vám**!**
Papullus: Lidé jsou zlí, lidé jsou sběř!
Bulva: Sběř, co je to?
Papullus: Píše se zvěř, čte se sběř!
Bulva: Ó ne! Lidé nejsou zvěř, jsou něco horšího! Lidé jsou lidé! A přitom mají tolik drzosti, že si nadávají jmény zvířat, a tím zvířatům křivdí! Vezměte třeba toho lva. Řekne se lev společnosti, lev salónů! Dobře! Ale viděl jste někdy skutečného lva, toho čtyřnohého, z pouště…
Papullus: … co má vzřívu?

Bulva: … co má hřívu, viděl jste někdy takového skutečného lva, jak si sbalí smoking do kufru, jak jede na Krkonoše, tam se fláká týden po boudách, pak se vrátí, namaže si obličej hnědým krémem, aby vypadal opálený, jde do společnosti a tam pak říká (Paroduje blazeovaný tón.): Milostivá paní, ten sešup z Míseček, když fouká fukéř…
Papullus: To lev neudělá, to udělá vůl!
Bulva: Chyby, ani vůl to neudělá. Křivdíte volovi!
Papullus: Ovšem, vůl má krásné oči. Já myslil, kdyby ten pán, co je lev, nebyl vůl…
Bulva: To by zase nebyl lev.
Papullus: Ovšem, to nejde. Je vidět, že se zvířatům skutečně křivdí. Když už mluvíme o dravcích, vezměte takovou štěnici. To se říká: ten člověk je štěnice, neodbytný jako štěnice, ten se vás nepustí, to je štěnice, a tak podobně. Jak k tomu ta štěnice přijde? Vždyť štěnice je roztomilé, žertovné zvířátko! Tu polechtá, tu štípne…
Bulva: Tu na vás jukne za obrazem…
Papullus: … ano, ale nepřekáží. Nikdy taková skutečná štěnice neleze za vámi do bytu a neříká: „Račte se dát pojistit na život!“
Bulva: Vezměte konečně i jiné korýše. To se řekne straka! Krade jako straka! Chudák straka!
Papullus: Vždyť ona si vezme nějaký ten střípek, lžičku, plíšek…
Bulva: … příborek! Kdyby se ve veřejném životě kradly jen příbory…
Papullus: … a velkostatky zůstaly celé! Leč na druhé straně musí se opět přiznati, že některá zvířata se přeceňují! Lidem se pak křivdí, když se k nim přirovnávají. Taková liška. Chytrý jako liška, nebo chytrý jako četník… pardon…
Bulva: … ovšem, to nejde, četník přece není zvíře…
Papullus: … a pak není chytrý!
Bulva: Ale jsou zvířata, ze kterých by si lidé skutečně mohli brát příklad. Takovým zvířetem je želva!
Papullus: Želva? Vždyť je pomalá, hlavu má maličkou…
Bulva: Právě proto, pro politickou kariéru jako stvořená!
Papullus: To ovšem ano! Leč přece ne. Ta malá hlava by se hodila, ale štít nemá čistý. Myslím, že lepší by bylo, kdyby lidé byli jako stonožky.
Bulva: Jak to?
Papullus: Hlavně ve Zlíně by to přivítali. Jenže lidé by musili mít jednu nohu bosou.
Bulva: Jak to?
Papullus: Baťa by jim víc jak devětadevadesát bot neprodal. Leč vzpomínám si ještě na jedno zvíře, kterému se značně křivdí. Prase.
Bulva: Ach, milé prase! Tomu se moc ubližuje. Ať přijdete, kam chcete, všude slyšíte přirovnání jako: tlustý jako prase, špinavý jako prase, hotové prase, jí jako prase, a tak dále. A viděl jste vůbec nějaké prase domácí, že by si strkalo nůž do úst?
Papullus: Jak to, copak to se nedělá?
Bulva: Mluvte o něčem jiném!
Papullus: Já myslil, že špenát se tak může jíst!

Otázky k textu

1. Vysvětlete narážku na Baťu.
2. Ve kterém literárním žánru vystupují zvířata s lidskými vlastnostmi a kdo je představitelem tohoto žánru?
3. Charakterizujte oba hrdiny.
4. Ke kterým dalším zvířatům jsou lidé přirovnávání?
5. Proč lze tuto hru považovat za politickou satiru? Doložte na ukázce.

Ukázka

Jan Werich

Italské prázdniny - Arrivederci, Roma!

Protože byla neděle, na nebi ani stopy po oblaku a blížilo se poledne, mohu vám nabídnout pohled na Řím, který patří do sbírky vzácností.
Liduprázdno.

Zastavili jsme na ulici, která má jméno Viktora Emanuela. Před námi ani živáčka, za námi ani živáčka. Tam, kde se opíralo slunce o asfalt, vzduch se třásl strachem, aby se římské ulice nevzňaly. Tam, kam padal stín, spaly kočky.

Jeli jsme krokem kolem paláců a chrámů na Piazza Venezia a zahnuli na Via del Corso. Pečlivě sledujíce šipky, značky a výstrahy, které tam toho dne byly jen a jen pro nás, dorazili jsme na Piazza del Popolo.
Náměstí Lidu bez jediného člověka.

Kavárna, která mi padla do oka, byla prázdná, až na dívku v pokladně. Měla sluchátko u ucha a poslouchala někoho na druhém konci drátu. Hleděla přitom do prázdna a každou čtyřicátou pátou vteřinu zašeptla „si!“ Po čtrnáctém „si!“ jsem zapudil úmysl telefonovat svým známým a jeli jsme do hotelu.

Usoudil jsem, že by bylo zbytečné volat známé. Jistě nejsou doma. Že by bylo zbytečné procházet se Římem sám a sám nebo projíždět opuštěnými křižovatkami. Že je zbytečné myslit, není-li s kým souhlasit a s kým se přít, a že je zbytečné bdít, když celý svět spí.

Probudili jsme se všichni současně. Via Bocca di Leone pod našimi okny, křižovatky i mosty a nábřeží, my dva i tisíce aut, která se vracela s lidmi, krví římských ulic, kašen a zahrad.

Vyšňořeni jsme vykročili do Říma. Toho večera nás bylo možno leckde potkat. Na některých místech dokonce dvakrát, neboť jsme chodili bez cíle pro radost a pro vědomí, že jsme kousíček života, a tudíž i věčností věčného města.

Kdosi kdesi napsal, že z věcí, které se nevyplatí spravedlivě kritizovat, na prvním místě jsou národní hymny. Dodal bych, že hned na druhém místě jsou pomníky. Proto nebudu kritizovat velepomník Viktora Emanuela druhého, který se tyčí u

Benátského náměstí, na kterém jest Benátský palác, na kterém jest jediný balkón, na kterém stával Mussolini a mluvil a mluvil a mluvil.

Za velepomníkem doleva vede bulvár Via di Fori Imperiali, který končí u Colossea. Kolem dokola této mamutí stavby skoro na všechny světové strany můžete, máte-li v tom zálibu, kráčet ulicemi starého Říma. Znovu jsem prošel zbytky Fora Romana. Triumfální oblouk císaře Konstantina mi připomněl, odkud si brali vzory v Paříži na Polích Elysejských nebo v Novém Yorku na Washingtonově náměstí. Rád se tu procházím a zblízka si pročítám mramorové recepty, podle kterých se ta která polévka slávy a nesmrtelnosti později vařila.

Burianovo divadlo

- D34 - D39 = podle roku,
- divadlo Emila Františka Buriana,
- divadlo režisérské - představení individuálního stylu, místo hercovy improvizace - přísná kázeň, podrobení se režisérovým záměrům,
- Burian uváděl hry domácí i cizí, soudobé i starší, adaptoval literární předlohy:
  Klicpera - Každý něco pro vlast,
  Dyk – Krysař,
  Mácha – Máj,
  Hašek - Dobrý voják Švejk,
  Beaumarchais - Lazebník sevillský,
  Puškin - Evžen Oněgin,
  Goethe - Utrpení mladého Wernera,
  Brecht - Žebrácká opera,
- byl ovlivněn poetismem, vytvářel vyhraněný moderní lyrický styl - propojena úloha všech divadelních složek - básnické, hudební, výtvarné, taneční, světelné,
- využíval formy montáží lyrické poezie, zdůrazňoval krásu české řeči, je pro něho typická citová lyričnost i kritický pohled na měšťanskou morálku.

Emil František Burian (1904 – 1959)

Byl zpěvák, hudební skladatel, herec, publicista, básník, dramaturg, dramatik a režisér. Pocházel z Plzně, jeho otec byl pěvec, vystudoval konzervatoř v Praze. Byl členem literární skupiny Devětsil, dočasně spolupracoval s Osvobozeným divadlem. Nějaký čas působil v Olomouci a v Brně, koncem roku 1933 založil divadlo D 34, každý rok název divadla posouval o jedno číslo. V roce 1941 byl zatčen a zbytek války prožil v koncentračních táborech, kde pracoval v továrně s válečnou výrobou, ve volném čase se podílel na organizaci ilegálních kulturních pořadů pro vězně.

Po válce založil divadlo D 46 a D 47 a řídil tři brněnské scény a karlínskou operetu, které byly sdruženy do tzv. Družstva divadla práce. Zemřel za nevyjasněných okolností v sanatoriu na selhání jater.

Byl ovlivněn futurismem, dadaismem a poetismem, psal filmovou hudbu, opery, balety a koncertní skladby, složil hudbu ke dvaceti filmům.

Divadlo – vývoj od konce 2. sv. války po současnost

Poválečné období:
- počátek několikaletého úpadku,
- prosazuje se socialistický realismus,
- vznikají hry vracející se k 2. světové válce (**Miloslav Stehlík - Mordová rokle**),
- hry s historickými náměty (**Milan Jariš - Boleslav I.**),
- budovatelské drama (**Vašek Káňa - Parta brusiče Karhana**),
- venkovská problematika (**M. Stehlík - Jarní hromobití**).

2. polovina 50. let - 60. let = zlatá kapitola českého dramatu:
- vznik a rozkvět divadel malých forem:
  - **Reduta** (1956 - Suchý, Šlitr, Ivan Vyskočil, Jan Vodňanský, Petr Skoumal…),
  - **Divadlo na zábradlí** (1958 - autorská a dramaturgická činnost V. Havla),
  - **Semafor** (1959 - Suchý, Šlitr), dvojice herců často předstírala hádku, kdy Suchý byl ten moudřejší a Šlitr nešika a naivní šťoura, typický je slovní humor vycházející z dvojí možné interpretace významů slov nebo z předstírané prostoduchosti, užívají hovorový jazyk, řeč je spojována s hudbou,
  - **Studio Y** (1963 - Liberec),

- reagují živě na pocity mladé generace, pracují s kabaretní scénkou, groteskou, muzikálem, experimentem,
- převládá humor, smích, satira,
- odrážejí se v nich moderní světské trendy: existencialismus, divadlo absurdity,
- navazuje se však i na tradici V + W - W. obnovil předválečné hry Osvobozeného divadla, Voskovce nahradil Horníček,
- jejich forbíny byly v 2. polovině 50. let odvážnou a vysoce aktuální satirou.

Jiří Suchý (1931 – doposud)

Je divadelník, textař, spisovatel, skladatel, hudebník, grafik a výtvarník. Je spoluzakladatelem Divadla Na zábradlí a Semaforu. Spolupracoval s Miroslavem

Horníčkem, časem vytvořil autorskou dvojici s Jiřím Šlitrem, po jeho smrti se stala jeho partnerkou Jitka Molavcová.

V roce 1947 pracoval jako grafik v reklamních ateliérech, seznámil se s Viktorem Sodomou, s nímž začal tvořit své první rozhlasové programy. Věnoval se však hlavně divadlu, působil v Redutě, s J. Šlitrem založil divadlo Semafor, kde hraje dodnes. Podílel se na tvorbě filmů – Kdyby tisíc klarinetů, Zločin v šantánu…

Jiří Šlitr (1924 – 1969)

Byl hudební skladatel, zpěvák, herec a výtvarník, který vyznamně ovlivnil naši populární hudbu a na něhož navázala řada autorů studiových scén. Vystudoval gymnázium v Rychnově nad Kněžnou, kde založil Rychnovský dixieland, který hrál i v Praze pod názvem Czechoslovak Dixieland Jazz Band. Vystudoval práva, ale tomuto oboru se nikdy nevěnoval a hrál v divadle Semafor.

V roce 1957 se seznámil s Jiřím Suchým, vytvořili hereckou dvojici a zahájili éru divadelních scén. Skládal písně, působil v kabaretech, se Suchým založil Semafor, podílel se i na tvorbě filmů – autorsky a herecky. Miloval mladé slečny a s poslední z nich zemřel na otravu svítiplynem, dodnes se neví, zda šlo o náhodu či sebevraždu, okolnosti jeho smrti nebyly objasněny.

Písně:
Babeta
Honky tonky blues
Kapitáne, kam s tou lodí
Klokočí
Malé kotě
Včera neděle byla

Ukázka

Jiří Suchý a Jiří Šlitr

Jonáš a tingl-tangl

(Poté, co Suchý se Šlitrem dospějí přes řadu asociací vyvolávajících komické scénky a písně k jistému Jonášovi, jehož prý potkali kdysi ve Vídni, obeznámí publikum s jeho životopisem, „vědeckou prací světového významu“.)

Jonáš – jeho život a dílo

Byl jednou jeden Jonáš. (Ano, prosím, vědecká práce a začíná jako pohádka. To pro případ, kdyby to nevzala universita, tak to budu vyprávět dětem.) Tak tedy – byl jednou jeden Jonáš a ten byl komikem. To znamená, že když něco řekl, tak se publikum smálo, až se za břicho popadalo. Čím byl slavnější, tím byl dražší a tím se jeho publikum popadalo za větší břicha.

Za břicho lze se popadat symbolicky nebo funkčně. V Jonášově případě bylo nutno volit popadání funkční, protože jeho anekdoty byly k popukání. Kdo se nepopadl za břicho, popukal.

Ve vídeňském vojenském špitále U nemilosrdných sester dochoval se nám dodnes záznam o puknutí kaprála Hauptwerka, s podrobným popisem událostí a s vyobrazením pacientovy břišní krajiny od známého krajináře Wurzela. Na obrázku byla zřetelně k vidění trhlina, zvíci dvou anekdot.

Jonáše jsme objevilil ve Vídni v laciném tingl-tanglu, nevím už, jak se jmenoval, ale znělo to nějak jako **Oberammergauer Geisterbechwörer**. Tam někde uprostřed hustého kouře na pódiu stál Jonáš. Jeho humor byl nevázaný. Brožovaný, řekl by knihař.

Zvláštní kapitolu v Jonášově práci tvořily písničky. Prošel s ním všechny lokály světa. Vždycky se našel někdo, kdo uměl mlátit do piána… (Jiří Šlitr vstane od piana a významně si vysouká rukávy) - … tedy – vždycky se mu poštěstilo najít umělce, který by dovedl rozezvučet struny klavíru. A proto při Jonášově vystoupení nechyběl nikdy tu kupler, tu šanson, tu častuška, jak kde…

Jeden kuplet jsem měl obzvláště rád. Zpíval ho v Londýně – Varieté pro nóbl publikum – salónní orchestr – kouzelník ve fraku a vstupné, ze kterého bych musel žít tejden a ještě bych si koupil kolo. Obsluha tichá, výstřihy hluboké. Když vám upadl toast pod stůl, bylo nutno ho tam nechat ležet.

Zkrátka – Londýn 1928.
(Hudba hraje Good by, Irene)

Dobrý večer!
Dovolte, abych se vám představil. Jsem Jonáš. Příjmení momentálně nemám. Měl jsem příjmení, ale to jsem nejdřív proslavil, a pak jsem ho střelil začínajícímu umělci. Dovedu všechno zpeněžit! Dejte mi otep rampouchů a než roztajou, tak je rozprodám!

Každá věc na světě má svou cenu. I věc zdánlivě bezcenná může mít v určitém okamžiku nedozírnou cenu. Mám pod postelí starej kufr. Tisíckrát jsem ho chtěl vyhodit. Nevyhodil jsem ho. Dneska, kdyby nebylo toho kufru, neusnu. Posteli totiž praskla noha a kufr to vzal na sebe.

Nebo jiný případ:

Ulomený podpatek může ve vhodný okamžik zachránit milióny lidí před jistou záhubou. Nevím sice jak, ale to je právě to. Zkrátka – nikdy v životě jsem nic nevyhodil – kromě jednoho agenta s podvazkama. Všechno ukládám do krabice. Všechno má svou cenu.

Otázky k textu

1. Jak nazýváme postavu Jonáše vzhledem k její existenci?
2. V čem spočívá komičnost textu?
3. Ve kterém divadle autoři vystupovali, charakterizujte jejich tvorbu.
4. Vysvětlete pojem slovní humor.
5. Srovnejte úryvek s klasickým dramatem.

Miroslav Horníček (1918 – 2003)

Byl spisovatel, dramatik, herec, režisér a výtvarník, ale i divadelní kritik. Na plzeňské reálce chodil do ochotnického spolku a se spolužáky založil Studentský avantgardní kolektiv. Po studiích krátce pracoval jako úředník v nemocnici a v roce 1941 nastoupil do Městského divadla v Plzni, ale brzy po válce odešel do Prahy do divadla Větrník, později nastoupil do Divadla satiry, ale působil také v Národním divadle. Šest let pracoval jako partner Jana Wericha v Divadle ABC, po jeho odchodu vytvořil na kratší dobu podobnou dvojici s Milošem Kopeckým. Dále působil v Hudebním divadle na Karlíně, Semaforu i Městských divadlech pražských, kde se proslavil Hovory přes rampu – přímo z divadelní rampy odpovídal na otázky diváků kladené z hlediště a v podstatě tak besedoval s publikem.

Jeho tvář známe i z filmů a Horníček také moderoval. Známý je jeho pořad Hovory H, kdy seděl u stolku uprostřed publika nad lahví červeného vína, zval si hosty a s nimi promlouval a do rozhovoru vkládal humor. Pořad vyšel i na gramofonových deskách.

Dílo:
Hovory
Javorové listy
Listy z Provence
Pohlednice z Benátek
Chvilky s Itálií
Hovory s Janem Werichem

Ukázka

Chvilky s Itálií – Benátky v dešti

I v Itálii někdy prší a někdy padá sníh. To jenom my, žijící ve střední Evropě, máme představu země, kde věčně svítí slunce, kvetou nebo zrají pomeranče a nad modrými vodami se klene modré nebe. Tak hovoří prospekty, které nás tam zvou.

I v Itálii jsou průtrže a sněhové kalamity. Benátky jsou pro nás hudba, sen a opera. Od každého něco, všechno dohromady; Offenbach nám tu hraje svoji barkarolu a my se snažíme gesty vyzvědět, kolik že žádá gondoliér za projížďku.

Ve filmu Rocco a jeho bratři se celá rodina raduje, že přes noc napadl sníh. Ne pro tu bílou krásu zasněženého města, ale proto, že kyne výdělek. Sníh není něco, na co lze hledět s úžasem, sníh je něco, co je nutno odklidit, a za to se platí. A tak ještě za tmy se hrnou do ulic, aby je opět učinili schůdnými a průjezdnými.

Jedni se chápou lyží, jiní lopat.

Ale ti s lyžemi by stejně nejezdili tady, ti míří mnohem výš a dál.

Tak tedy v Benátkách prší. Město, které je prostoupeno vodou, které na vodě žije, jemuž je voda rodnou sestrou, je náhle zaplaveno vodou další a shora padající. Tak vzniká neblahé spojenectví těch dvou vod, jedna padá a druhá stoupá, ulice, které jsou protékány, jsou náhle zaplaveny a tam, kde voda nemá co pohledávat, je jí najednou víc, než je milo a zdrávo. Piazza San Marco je pod vodou. Paláce I Campanila se obrážejí, zhlížejí v tom nečekaně nastaveném zrcadle a turisté jsou zmateni.

Je možné posedět. I tady jsou krytá a zvýšená místa, kam voda nedosáhne, ani voda deště, ani voda kanálů, ale je taky možné vykasat si kalhoty, zout se a jít tou vodou, anebo zvednout svou dívku do náruče a tou vodou ji nést, protože zatím je obojí voda živlem přátelským. Ještě nepodemílá oči ani břehy, ještě není schopna ublížit a my bychom ji měli brát jen jako další podobu tohoto města. Jako jeho zdvojení.

Parníček přistane, lidé nastoupí a on se dá na svou cestu Velkým kanálem – Canalem Grande. Zní tu nejen italština, ta snad nejméně, zní tady slova anglická, německá, španělská, francouzská, Canal Grande je cestou všech lidí světa, kteří sem přijíždějí žasnout a snít. A milovat. Tady žil Casanova a tady unikal z rozpálených olověných kobek. Pověst je přítomna a současnost tu voní dávnem. Všechno se prolíná, jak tomu bývá ve snu, prostor je zpřeházen a časy taky.

Někdo se tady okázale nudí, pamatuje tu lepší časy, aspoň to říká, a hezky nahlas, aby i ostatní věděli, že už to není ono, Benátky kdysi, vážení, to bylo jiné město, ale zapomíná, že jiný byl i on a že kdokoli na světě už není tím, čím byl, ale proč by to sám sobě přiznával, když je možno obvinit úpadek svého okolí?

A jiný mlčky hltá vteřiny i metry toho putování, kdo líp je popsal než Thomas Mann, když líčí marný útěk svého Gustava Aschenbacha z Benátek i pokorný jeho návrat zpátky, někdo jako by věděl, že je tu naposled a že by neměl promarnit jediný pohled, jediný okamžik, je to tu na palubě nabito lidskými pocity a city, netečná krása krasavice města jen přihlíží, to pro ni se tu střetají ty silokřivky davu a víc než kdekoli jinde na světě tu vládne opojení každého i všech. Parníček jede, přistává, pokračuje.

A ona tu stojí, v ruce bílou růži, dívá se kamsi, jako někdo, kdo ví, že čeká marně, jako někdo, kdo prošel rozloučením nebo marně vyhlíží přivítání, nevíme, jestli tu růži dostala, anebo nabízí, drží ji jako marné znamení či jako zbytečný vzkaz.

Stojí tu jako první slovo povídky, kterou by někdo mohl a měl napsat. Ale není tu nikdo, kdo by se chopil nabízeného námětu, fotograf sám už je daleko, ale v tom je síla jeho výpovědi, že nabízí tu možnost každému. Stačí jen sednout a najít slovo druhé. Povídka pak už bude sama pokračovat a dívka s bílou šálou by se divila, kam bude zavedena.

Ivan Vyskočil (1929 – doposud)

Je divadelní pedagog, dramatik, spisovatel, herec a režisér. Vystudoval obor režii a herectví na DAMU, poté vystudoval psychologii a pedagogiku na UK. Po studiích pracoval v diagnostických ústavech pro mládež, ale zklamán postojem státu k této problematice mládeže, byl přesvědčen, že stát jí nechce pomoci, ale využívá ji jako odstrašující případ a začal se věnovat divadlu. Byl iniciátorem divadel malých forem.

Souběžně s divadelními aktivitami učil psychologii a pedagogiku na AMU. Je rovněž spoluzakladatelem Divadla Na zábradlí a 4 roky zde působil jako režisér činohry a umělecký vedoucí. Po roce 1970 učil herectví a autorskou tvorbu na Lidové konzervatoři – dnes se jmenuje Konzervatoř Jaroslava Ježka. V současnosti učí na DAMU na katedře Autorské tvorby a pedagogiky. Vyskočilovy hry nemají pevnou linii, text se mění v průběhu představení, neboť reaguje na diváky a improvizuje, využívá znalostí z psychologie.

Dílo:
Kdyby tisíc klarinetů – s J. Suchým.
Autostop
Nehraje se
Haprdáns neboli HAmlet PRinc DÁNSký

Ukázka

Haprdáns

(Scéna pátá – U Polonia; Polonius zpovídá svou dceru, zda má poměr s princem Hamletem.)

Polonius: Ofélie, dceruško, doneslo se k mému sluchu, že mezi tebou a tím… princem Hamletem má jako něco být. Prosím tě, řekni svýmu starýmu tatínkovi, že to není pravda, že to jsou jen takové řeči.
Ofélie: (Jsem Ofélie a dělám, že neslyším.)
Polonius: Slyšela jsi, co jsem ti říkal a o co jsem tě žádal?.. Ty mlčíš? To je taky odpověď! Co s ním máš, mluv?!
Ofélie: Nic.
Polonius: Tak přeci! Já to věděl! A co je to nic?
Ofélie: No nic. Miluje mě, no!
Polonius: No prosím! Miluje ji! A co ty?
Ofélie: No já jeho taky, no!
Polonius: Co ty jeho taky?
Ofélie: No taky, no!
Polonius: Nebesa, vona jeho taky, no! Ty náno jedna, tohle ty mně teď, v týhle situaci? Ofi, copak ty neto, že tím ty tamty proti mně a vůbec ještě víc poto? Jako kdyby nestačilo to, co už takhle, a do toho ty teď tohle! S ním! To chceš ze mě udělat dědečka? Nemanželskýho dědečka? Ten kluk tě to, a co pak? Jen neříkej, že ne! Tohle já moc dobře to. A co si pak na něm vezmeš? Snad nemyslíš, že si tě vezme? Ten tebe? To tak! Kdo jsi ty a kdo je von? A pak odtud pomažeme s ostudou! A těm, těm tam by se to náramně šiklo! Jak daleko to mezi vámi došlo? Mluv!

Ofélie: No nikam, tati.
Polonius: A kam až to je nikam? A pěkně s pravdou ven!
Ofélie: No píše dopisy… A scházíme se…
Polonius: A dál?
Ofélie: Dál mluví…
Polonius: A dál?
Ofélie: Mluví…
Polonius: No a dál?!
Ofélie: Říká…
Polonius: Co říká?!
Ofélie: Jak jsem krásná a že mě miluje a že nikdy…
Polonius: To známe! Řečičky! Ukecává tě! A potom?
Ofélie: Pak už nic.
Polonius: Jak to, že nic? Jak to? Tak to mi nenamluvíš! Znám přece mužské, vím co…
Ofélie: No právě, že nic, tati! Mluví a mluví, tak krásně mluví, že už jsem celá hín, a místo toho on vždycky jenom tak nešťastně vzdychne, že jsem zase celá hín z toho, a to je všechno. Nic! Zase nic! A přitom, tati, přitom já vím, že on by chtěl…
Polonius: Ty nestydo!
Ofélie: Ne, vážně, tati! On je jiný, věř mi! On je takový krásný a úžasný, jak trpí a jak je nešťastný a bezmocný! A já cítím, že bych mohla, že já a my spolu…
Polonius: Opovaž se! Ty náno bláznivá! A jestli je to tak, jak říkáš, i když je to skoro k nevíře, pak můžeme jen poděkovat nebi. (Pro sebe) Pak ten kluk fakticky není normální, je cvok! (Ofélii) A ty mě teď dobře poslouchej a pamatuj si: Ty jeho dopisy mu vrátíš a dáš mu zdvořile a jasně najevo, že je mezi vámi konec! Rozumíš?
Ofélie: Ale tati…
Polonius: Žádné ale!
Ofélie: On se z toho zblázní!

Otázky k textu

1. Srovnejte Shakespearovu a Vyskočilovu hru po obsahové i formální stránce.
2. Charakterizujte jazyk ukázky.
3. Co je to parodie?
4. Vyhledejte nespisovné výrazy.
5. Jak označujeme **v** ve slově **vona**, kde se užívá?

70. - 80. léta:

- i v divadle se promítla normalizace × právě v divadle řada dvojsmyslných narážek na politický režim,
- samizdatové a exilové drama - světově proslulá tvorba V. Havla - některé hry provozovány soukromě za přítomnosti menší skupiny diváků (domácí divadlo Vlasty Chramostové, na Havlově Hrádečku).

Situace dnes:

- rozporuplné období - svoboda projevu umožňuje rozkvět × finanční problémy,
- přibývají divadla poloprofesionální a neprofesionální, soukromá.

Představitelé:

Jaroslav Dietl (1929 - 1985)

Byl dramatik, filmový a televizní scénárista, tvůrce mnoha televizních seriálů. Narodil se v Chorvatsku, ale jeho rodiče se vrátili do Československa, studoval gymnázium v Brně, ale přešel na textilní průmyslovou školu, poté studoval FF v Brně a stal se vychovatelem učňů. Dostal však místo na Ministerstvu sociální péče a proto odešel do Prahy, kde začal studovat dramaturgii na Filmové fakultě AMU. Po roce 1962 pracoval u Československého státního filmu a stal se spisovatelem z povolání.

Proslavil se díky televizním seriálům, jichž vytvořil dlouhou řadu, ale je také autorem her, některé zfilmoval.

Dílo:

Komedie: **Nepokojné hody sv. Kateřiny,**
Pohleďte, pokušení,
Muž na talíři.

Seriály: **Tři chlapi v chalupě,**
Nejmladší z rodu Hamrů,
Muž na radnici,
Žena za pultem,
Nemocnice na kraji města,
Okres na severu,
Plechová kavalerie,
Inženýrská odysea.

Václav Havel (1936 – 2011)

Je kritik komunistického režimu, dramatik, esejista a byl devátým, posledním prezidentem Československa a prvním prezidentem České republiky. Narodil se v Praze v intelektuálské a podnikatelské rodině, vyučil se chemickým laborantem,

večerně studoval střední školu, z kádrových důvodů nebyl přijat na žádnou vysokou školu humanitního zaměření, začal studovat na ekonomické fakultě ČVUT, snažil se však přejít na filmovou fakultu AMU, ale nebyl přijat a nemohl se vrátit na původní školu.

Pracoval jako jevištní technik v Divadle ABC, později na stejné pozici v Divadle Na zábradlí, napsal svou první jednoaktovku. V 60. letech působil v Divadle Na zábradlí, později prosazoval zavedení demokratické společnosti. Měl zákaz publikovat, stal se disidentem a kritikem normalizačního režimu, vystupoval na obranu politických vězňů a stal se mluvčím občanské iniciativy za dodržování lidských práv Charta 77, za což dostal 5 let vězení.

Po vypuknutí Sametové revoluce v roce 1989 se stal spoluzakladatelem protikomunistického hnutí Občanského fóra a byl zvolen prezidentem Československa.

V literatuře se proslavil svými absurdními dramaty.

Dílo:

Zahradní slavnost - 1. hra - groteska blížící se postupům absurdního divadla, zachycuje problémy moci, byrokracie a jazyka, kdy hlavní hrdina Hugo ztrácí vlastní identitu.

Vyrozumění – hlavním tématem je odcizení jazyka, uměle vytvořené jazyky nepřinesly žádný užitek.

Spiklenci

Audience – a následující dvě hry obsahují autobiografické prvky.

Vernisáž

Protest

Asanace – hovoří o byrokratické aroganci a ničení přirozeného lidského světa.

Dopisy Olze - kniha korespondence.

Dálkový výslech - rozhovor, který provedl Karel Hvížďala**.**

Ukázka

Zahradní slavnost

(Úryvek z 2. dějství; Hugo Pludek se vydává udělat svůj první „krok do života“ na zahradní slavnost Likvidačního úřadu.)

(Vchod do zahrady, v níž se koná zahradní slavnost Likvidačního úřadu. U stolku plného různých papírů, razítek apod. sedí Tajemník a Tajemnice, kteří tu vykonávají pořadatelskou službu. Přichází Hugo.)

Hugo: Dobrý den. Obrok je obrok a hrách je hrách. Je tu kolega Kalabas?
Tajemník: Kalabas Josef, narozený 2. ledna 1940, Kalabas Václav, narozený 18. června 1891 nebo Kalabas František, narozený 4. srpna 1919?
Tajemnice: Kalabas František, narozený 4. srpna 1919, je omluven. Přednáší dnes večer na domovní schůzi o budoucnosti lidstva.
Tajemník: Odložíte si kravatu a sako?
Tajemnice: Nalézáte se u hlavního vchodu B13. Můžete si zde zakoupit univerzální vstupenku, která vás opravňuje k volnému pohybu po celém areálu zahrady a

k návštěvě takřka všech akcí, pořádaných v rámci zahradní slavnosti Likvidačního úřadu –
Tajemník: Jako je například beseda s přednostou vývojového oddělení o nových likvidačních metodách, pořádána v prostoru u rybníčku –
Tajemnice: Zábavný kvíz z historie Likvidačního úřadu, pořádaný v altánku římská tři –
Tajemník: Anebo vyprávění žertovných historek z likvidační praxe pátého oddělení, které zaznamenal a bude vyprávět přednosta pátého oddělení –
Tajemnice: A na kterém se můžete podílet i vy, odevzdal-li jste přesný text svého vyprávění, opatřený lékařským vysvědčením a souhlasem úsekáře, nejpozději dva měsíce před datem zahradní slavnosti na sekretariátu humoru a na ideově regulační komisi.
Tajemník: Opatříte-li si povolení organizačního výboru, můžete si zatančit, a to na Velkém parketu A mezi půl dvanáctou a dvanáctou, a pak mezi tři čtvrtě na jednu a půl druhou. Předtím je totiž Velký parket A vyhrazen likvidačně metodické sekci, mezitím komisi likvidátorů z lidu a potom delimitační subkomisi.
Tajemnice: Máte-li zájem o použití rozmarných rekvizit, jako papírových kloboučků, veselých lepenkových nosů a podobně, můžete si je vyzvednout přes tajemníka vaší sekce v sekčním skladu a veselit se pak s nimi můžete v okruhu Malého parketu C.
Tajemník: Musíte ovšem respektovat frontu, která stojí už od odpoledne před Malým parketem C a která je bohužel nutná vzhledem k poměrně velkému zájmu o zábavu s rozmarnými rekvizitami a omezeným prostorovým možnostem Malého parketu C.
Tajemnice: Čím ukázněněji se zařadíte, tím dříve budete na řadě –

Hugo: Promiňte, ale Malý parket C je zřejmě menší než Velký parket A. Proč tedy nepřesunout zábavu s rozmarnými rekvizitami na Velký parket A a tanec sekcí na Malý parket C? Nač strkat nos do dříví, když i konipas zpívá sám? Šach!
(Tajemník a tajemnice se na sebe několikrát významně podívají.)
Tajemnice: Na první pohled to má logiku –
Tajemník: Bohužel pouze formální –
Tajemnice: A vlastní obsah návrhu svědčí dokonce o neznalosti některých základních principů.
Tajemník: Anebo vy byste souhlasil s tím, aby důstojný průběh zahradní slavnosti byl narušován nějakým dadaistickým žertováním, k němuž by určitě došlo, kdyby tak důležitý, takřka uzlový bod, jakým je Velký parket A, byl otevřen nezávazným intelektuálštinám?
Tajemnice: Z čeho ostatně usuzujete, že Velký parket A je větší, než Malý parket C? Proč si pořád něco nalhávat?
Tajemník: Kolegové z organizačního výboru jistě dobře věděli, proč zábavu s rozmarnými rekvizitami omezili právě na prostor Malého parketu C!
Tajemnice: Nebo snad nemáte důvěru k usnesením organizačního výboru?
Tajemník: Složeného z předních pracovníků Likvidačního úřadu?
Tajemnice: Starých, zkušených kolegů, kteří už v době, kdy vy jste nebyl na světě, obětavě likvidovali?
Tajemník: Za podmínek, o kterých vaše generace nemá ani tušení?

Otázky k textu

1. Jak lze označit toto drama?
2. V čem spočívá vtipnost ukázky?
3. Jaký jazyk hlavní hrdinové používají?
4. Co je to dadaismus?
5. Čím autor charakterizuje tehdejší dobu?

Milan Uhde (1936 – doposud)

Je dramatik, scénárista, spisovatel a politik, po sametové revoluci působil dva roky jako ministr kultury české vlády a později se stal prvním předsedou Poslanecké sněmovny České republiky. Pochází z právnické rodiny, žil v Brně, kde vystudoval FF Masarykovy univerzity, obor čeština a ruština. Později pracoval jako redaktor brněnského měsíčníku pro literaturu, umění a kritiku Host do domu a současně učil na Janáčkově akademii múzických umění. Získal titul doktora filozofie.

Stal se spisovatelem z povolání, ale za své názory se dostal na seznam zakázaných autorů a nesměl publikovat až do Sametové revoluce. Psal pod pseudonymy divadelní hry, zpravidla pro Divadlo Na provázku, spolupracoval se zahraničními divadly, rozhlasem a publikoval v samizdatu. Podepsal Chartu 77. Když vstoupil do politiky, některé jeho umělecké aktivity převzala jeho manželka a on se stal spisovatelem z povolání po roce 1998, když opustil politiku. V současnosti žije v Brně.

Dílo:
Hry:
Král Vávra – politická hra, satira, navazuje na Borovského, ukazuje svět plný strojů, který se odcizil lidem.
Hra na holuba – vyšla v samizdatu.
Zubařovo pokušení – rozhlasová hra, vyšla v samizdatu.

Zvěstování, aneb Bedřich, jsi Anděl - postavy Engels, Max, jeho zlá žena a přítulná služka.
Pán plamínků - televizní hra, samizdat, skutečné příběhy některých disidentů.
Velice tiché Ave - matčina smrt, zpětně probírá svůj život i život svých rodičů, vyšla v samizdatu.

Ukázka

Velice tiché Ave

(Matka objasňuje synovi klíčové momenty rodinné historie. První replika se týká první vlny české emigrace v počátcích 2. světové války.)

Syn: Nelitovals, že jste nešli taky? Dědeček to přece plánoval.
Dědeček: Obracím se, Bedřichu, především na tebe. Dobře si to rozmyslete. Představuju si to tak: Prodám dům. Odhadli ho na osmdesát tisíc. Dám vám je, splatíte hypotéku a pak prodáte vy.
Otec: Kolik můžeme chtít? Úřední cena je dvě stě tisíc.
Dědeček: Je to novostavba. Ještě se v ní nebydlelo. Nejmíň tři sta. Tři sta padesát. V Americe se dá žít skromně. Na rok na dva by nám to stačilo. Všem.
Otec: Mám jedinou otázku. Není to předčasné?
Dědeček: Do roka bude Hitler v Praze. Co bude potom, vím. Četl jsem norimberské zákony. Vy jako právníci jistě taky.
Matka: My jsme o tom už mluvili, viď, Bedřichu.
Otec: Je to fatální situace. Není si co rozmýšlet. Půjdeme samozřejmě s vámi.
(Krátká pauza)
Mamá: Věř, Haničko, už měsíc to odkládám. Vím, že to nemáte lehké, ale Bedřich je můj syn. Nemohu se na to dívat. Ty sis nevšimla, jak se trápí?
Matka: Poslední dobou ho bolí hlava. Špatně spí. Ptala jsem se. Nic mi neřekl.
Mamá: Nerad ti dělá starosti. U nás se posledně sesypal. Je hodný a má tě rád. Jestli na tom budeš trvat, podřídí se. Ale Amerika je strašná zem. Co si tam počne? Neumí slovo anglicky. Francouzsky špatně. V pětatřiceti začít znovu. Znám ho. Nepřežije to.
Matka: On tě, mamá, požádal, abys mně to řekla?
Mamá: Chraň Bůh. A neprozrazuj mě. Jsi doufám ráda, že to víš. Uvažuj o tom. Koneckonců – proč by tví rodiče nemohli jít sami?
(Krátká pauza)
Dědeček: Nepřichází v úvahu. Dům prodáme, peníze vám dáme, mění se jen jedno: Jestli zůstaneš, zůstaneme taky.
Matka: Moje situace je jiná. Kdyby přišel Hitler, Bedřich má rodokmen v pořádku.
Dědeček: Jako tvůj manžel to bude mít zlé. Co když se zase zesype?
Matka: I kdybych věděla, že se to stane – bez něho nepojedu.
Dědeček: V pořádku. Já bez tebe taky ne. Kdybys něco potřebovala, musíme být s maminkou tam, kde ty.
(Krátká pauza)
(Zazní zvonek telefonu)
Otec: Prosím?
Muž v telefonu: Byt doktora Tischera?

Otec: Co si přejete?
Muž v telefonu: Bedřichu, pošli tu židovku do prdele, nebo pojedete do koncentráku oba.
Otec (Zavěsí): Dobytek. To je dnes už potřetí. Nebo počtvrté? Kdybych ho dostal, oddělám ho.
Matka: Nekřič: Chlapec poslouchá.
Otec: Oddělám. A jestli se zítra zase objeví ten chlap, promluvím si s ním.
Matka: Třeba to není fízl.
Otec: Požádám ho, ať se legitimuje.
Matka: Proč? Může stát, kde chce.
Otec: Před mým domem ne.
Matka: Jak mu v tom chceš zabránit?
Otec: Jednoduše. Naštěstí mám čím.
Syn: Tatínek měl pistoli? Jak k ní přišel?
Matka: On ti to nevykládal? To bylo na podzim osmatřicet. Skončila mobilizace a důstojníci odevzdávali zbraně. Ve všem zmatek. Možná záměrný. Nikdo nic nekontroloval. A tak ji tatínek strčil do aktovky a přinesl domů. Náboje taky.

Otázky k textu

1. Může jít o rozhlasovou hru, jestliže ano, podle čeho tak usuzujete?
2. Rozeberte kompozici ukázky.
3. Kteří autoři se zabývali židovskou a fašistickou tematikou?
4. Vysvětlete pojem **mobilizace**.
5. Osvětlete psaní číslovek slovy.

Pavel Kohout (1928 – doposud)

Je český a rakouský básník, prozaik, dramatik, překladatel a představitel samizdatové a exilové tvorby. Narodil se v Praze, vystudoval gymnázium, byl členem KSČ a ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů. Ve 21 letech působil jako kulturní atašé v Moskvě a později byl šéfredaktorem satirického časopisu Dikobraz. Vystudoval estetiku a divadelní vědy na UK a začal literárně tvořit.

Spolupracoval s Československou televizí a stal se spisovatelem z povolání, spolupracoval s různými divadly. V roce 1969 byl vyloučen z KSČ, v 70. letech se jeho jméno objevilo na indexu a jeho dílo bylo cenzurováno. V roce 1978 odjel s manželku do Rakouska na roční pracovní pobyt, ale zpět se již vrátit nemohli a byli zbaveni našeho občanství. Žijí ve Vídni.

Dílo:
Hry:
Zářijové noci – divadelní hra z vojenského prostředí.
Sbohem, smutku,
Taková láska,
August, August, August – hra z cirkusového prostředí, hlavní postavou je smutný klaun, který sní o tom, že bude drezírovat lipicány, ale ředitel na něj pustí tygry (komunismus).
Válka ve 3. poschodí – absurdní drama.
Marast.

Josef Topol (1935 – doposud)

Je náš básník a dramatik, po maturitě pracoval jako rektor v divadle E. F. Buriana a současně studoval divadelní vědu na DAMU. Od roku 1959 je spisovatelem z povolání. Od roku 1965 byl režisérem a dramaturggem Divadla za branou, které založil a v roce 1972 bylo toto divadlo zakázáno, stejně jako Topol. Poté prošel několika zaměstnáními a v roce 1977 podepsal Chartu 77. Z literatury známe i jeho syna Jáchyma Topola, druhý syn Filip je členem rockové skupiny Psí vojáci a jeho žena Jiřina je dcerou spisovatele Karla Schulze.

Dílo:
Kočka na kolejích – v této hře pochybuje o lásce i o upřímnosti, vše jednou zmizí, pouze smrt je věčná, touto hrou zahajovalo svou kariéru Divadlo za branou.
Slavík k večeři
Sbohem, Sokrate!
Stěhování duší
Hlasy ptáků

Ukázka

Kočka na kolejích

(Milenci Véna a Évi čekají na opuštěné zastávce, až přijede vlak.)
(Véna si nedbale přikryje oči dlaněmi.)

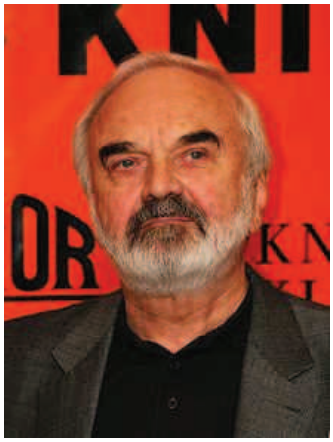
Évi: Co vidíš?
Véna: Nic.
Évi: Musíš si úplně zamknout oči.
Véna: Takovou narůžovělou tmu.
Évi: Za chvíli se ti začnou dělat obrázky.
Véna: Už se mi dělají mžitky.
Évi: Tak vidíš!
Véna: Všelijaký rybičky a mřínky.
Évi: Mně kvítečky.
Véna: Načichnu rybinou.
Évi: To je krásný! A čím to můžeme vidět, když máme zavřený oči? Asi duší.
Véna (Jí položí hlavu do klína.): Touhle končinou vládnu. Tady se uvelebím.
Évi (Má stále zavřené oči, rukou se mu probírá ve vlasech.): Když ses narodil, měls už takový vlasy?
Véna: Měl jsem – holou lebku a žloutenku.
Évi: Fuj.
Véna: Takhle jsem vypadal! (Udělá „ksicht“.)
Évi (Má stále zavřené oči.): To je něco pro moje prsty, ty vlasy. Pořád bych se do nich bořila. Aspoň by mi tak nekřehly.
Véna: Povídej mi o mně.
Évi: Když tě nevidím.
Véna: Tak prstama. Povídej mi prstama. Jako kdyby mě celýho napsal někdo slepeckým písmem.
Évi: Tak jo. – Čelo máš zaklubaný.
Véna: Zablbaný?
Évi: Zaklubaný. Někdo má čelo jako průhledný, div mu nevyskakujou myšlenky. Někdo zarostlý masem, až se mu krabatí, a kůži jak na boty. Ty nejsi takovej ani makovej.
Véna: Tvarohovej. Tak dál.
Évi: Oči máš skvrnitý jako tygr. V každým oku máš ještě několik malejch očí. To velký je pro mě a ty malinký máš pro jiný holky.
Véna: Dál, dál.
Évi: Na nose jizvu. Kdo tě drápnul?
Véna: Ty. V sebeobraně.
Évi (Políbí ho.): Prvně a naposled. Můžu přeskakovat?
Véna: Co teď přeskočíš?
Évi: Pusu. Ta je nepopsatelná.
Véna: Fajn.
Évi: Půjdu na klíční kosti, to je má slabost –
Véna: Co na nich vidíš?
Évi: Máš je silný, jako dvě kramle, až se ti nad nima dělají jamky. Kdyby na tebe zapršelo, měl bys to jako dvě jezírka. Ptáčkové by z nich mohli pít.
Véna: Celýho by mě pobryndali.
Évi: Taky žebra máš krásný, a páteř.
Véna: Když se prohnu, vylejzá mi z těla kostlivec.
Évi: Máš ho v sobě jak v kleci, nikudy nemůže ven. Kdybys neměl ty kosti, nebyl bys křehkej. Kdyby tě něco přejelo, ani bys nezapraskal, jen by si splask jako duše.

Otázky k textu

1. Charakterizujte obě hlavní postavy.
2. Kterého z předchozích autorů vám tato ukázka připomíná a proč?
3. Specifikujte jazyk ukázky.
4. Vyhledejte citoslovce.
5. Z jakého jazyka pochází slovo **ksicht**?

Zdeněk Svěrák (1936 – doposud)

Je humorista, dramatik, scénárista, textař a herec, který spolupracoval s Ladislavem Smoljakem v divadle Járy Cimrmana, se synem Janem ve filmu, Jaroslavem uhlířem na písních pro děti a ke svým filmům. Dostal cenu Českého lva za film Kolja (i Oscara) a Vratné lahve.

Vystudoval český jazyk a literaturu na Vysoké škole pedagogické a stal se učitelem na základní škole, později na gymnáziu. Osm let byl redaktorem Československého rozhlasu, potom pracoval na Barrandově jako scénárista.

S Ladislavem Smoljakem a Jiřím Šebánkem vymysleli postavu fiktivního génia Járy Cimrmana, který se stal rovněž fiktivním autorem jejich her.

Dílo:
filmová a rozhlasová tvorba:
Vrchní, prchni!
Tři veteráni
Vesničko má středisková
Obecná škola
Kolja
Lotrando a Zubejda
Tmavomodrý svět
Vratné lahve
Společné scénáře se Smoljakem:
Jáchyme, hoď ho do stoje!
Marečku, podejte mi pero!
Jára Cimrman ležící, spící
Kulový blesk
Na samotě u lesa

Ladislav Smoljak (1931 – 2010)

Byl filmový a divadelní režisér, scenárista a herec. Po gymnáziu se hlásil na DAMU, ale nebyl přijat a vystudoval matematiku a fyziku na Vysoké škole pedagogické. Pracoval jako asistent na Fakultě technické a jaderné fyziky KU a byl středoškolským učitelem na gymnáziu. Rovněž byl redaktorem Mladého světa a podílel se na založení Zlatého slavíka. Úzce spolupracoval se Zdeňkem Svěrákem.

Dílo: viz Zdeněk Svěrák.

Ukázka

Polsel z Liptákova

(Z úvodní „vědecké“ přednášky o pátrání v obci Liptákov)
Objev nástěnných nápisů
Doc. Jaroslav Weigel:

Při restauraci nástěnných nápisů jsme se teoreticky opírali o studii akademika Šmejdila „Tajemství jeskyně Altamira“. Použité vybavení: hloubkový detektor, čtyři škrabky, smeták a lopatka. Dotazem u vedoucího provozovny, mimochodem vnuka původního majitele, jsme zjistili, že lokál bývalo zvykem malovat obvykle jednou za dva roky. Důležité však bylo, zda se stěny před novým malováním škrabaly. Poslechněte si, co nám o tom vedoucí provozovny Rudolf Sirotek řekl:
(Z magnetofonového záznamu zazní: Ne.)
Z uvedených skutečností jsem usoudil, že se nápisy z r. 1904 nalézají mezi 34. a 37. vrstvou. Pro první sondu jsme si vybrali místo nade dveřmi. Práce to byla zajímavá. Jak jsme pronikali škrabkami do hloubky, uvědomovali jsme si, že vlastně ryjeme do historie. Postupně se před našimi zraky střídaly malířské techniky i dobové styly. Po odstranění svrchního okru jsme narazili na „brusel“, jehož odvážné diagonální blesky se propily i do spodních vrstev porevolučních optimistických válečků. Následovaly špatně klížené barvy druhé světové války a pod nimi jsme odkryli malbu z roku 1938,

kdy místní henleinovci na počest paktu s hnutím slovenských klerofašistů prosadili místo vápna hlinku. Dál jsme odloupali řadu nátěrů předválečných, dokumentujících, jak hostinský měnil barvu podle momentálních výsledků volebního boje. Mezi nimi kladly největší odpor čtyři brčálově zelené agrární vrstvy. Odhalili jsme i čistě bílou malbu z r. 1930, kdy se U Sirotků sešla bouřlivá schůze stávkujících textiláků a kdy lokál vybílilo četnictvo.
Když jsme sloupli jásavý červenomodrobílý nátěr z roku 1918 a zaznamenali dvě chybějící vrstvy první světové války, kdy se v hostinci nemalovalo, narazili jsme na krásné secesní šablony. A to už jsme museli postupovat s největší opatrností, neboť zde již se mohl skrývat hledaný Cimrmanův nápis. A skutečně – bylo to vrstva 36. Šlo o bílý vápenný podklad, na němž byla Cimrmanova tužka dobře čitelná. První odhalený nápis nade dveřmi zněl:
„Do hospody s umytýma nohama!“
Po této zkušební sondě jsme se mohli pustit do obnažení stropu i všech ostatních stěn. A tady bych chtěl vyjádřit nesouhlas s postojem Krajského střediska státní památkové péče. Ačkoli jsme jeho pracovníkům snímek odkrytého nápisu ukázali, nedocenili závažnost nálezu a odmítli uzavřít objekt a umožnit nám nerušený výzkum. Nemusím vám snad ani říkat, jak těžko se nám pracovalo. Uvedu jen některá čísla: ze 130 metrů čtverečních stěn jsme seškrabali 35 vrstev malby o celkové váze 6,5 q a to vše za plného provozu restaurace. Vysokou rizikovost této práce snad osvětlí výmluvný detail. U rohového stolu snídá traktorista Karel Teplý gulášovou polévku a přímo nad ním loupe dr. Svěrák ze zdi prudce jedovaté anilinové barvy. Traktorista obrací oči ke stropu, dr. Svěrák, zprvu polichocen jeho zájmem, nevšimne si hned, že pohled je skelný, tělo ztuhlé.
Ti z vás, kteří si koupili program, si možná všimli fotografie, na níž je traktorista Karel Teplý po výplachu žaludku, takže jak vidno, všechno se nakonec v dobré zvrátilo. Také zájmy restauratéra a restaurátora se křížily. Hostinský Sirotek, ačkoli neměl sebemenšího důvodu, viděl nás v provozovně nerad a neocenil ani, že se po seškrabání stěn kapacita lokálu zvětšila o celý jeden stůl.
Na stěnách hostinské místnosti jsme odkryli celkem osm Cimrmanových nápisů. Seřadili jsme je tak, jak je Cimrman postupem večera pravděpodobně psal. Za první půllitr věnoval Cimrman hostinskému tento nápis:
„Lepší pivo v žaludku nežli voda na plicích.“
Druhé dvojverší upomíná patrně na bankrot správce liptákovské kampeličky Jaroslava Rychtaříka:
„Varuj se hazardu,
vzpomeň si na Jardu!“
Třetí pivo vypil Cimrman za epigram:
„Nechoďte na dvorek,
vzadu je záchodek.“
Čtvrté pivo ho inspirovalo k nápisu:
„Sirotek je naše máma!“
Nějaký vandal k tomu bohužel připsal:
„Sirotková je náš táta.“

Otázky k textu

1. V čem spočívá Svěrákův humor?
2. Co je to epigram, kdo ho zavedl do literatury?
3. Co víte o Divadle Járy Cimrmana?
4. Vyhledejte slova cizího původu.
5. Najděte v textu slovní hříčky.

Absurdní drama

Se zformovalo v 50. letech 20. století, bylo negací všech „tradičních“ forem buržoazního divadla a divadla vůbec, v divadle absurdity je vše nesmyslné, blázinec, nic nemá smysl, ale ani nemůže mít smysl, zbývá jedinec se svými úzkostmi, biologickým strachem ze smrti i existence, jedinec osamocený v odlidštěném světě, absurdní drama šokuje, není zde určen čas ani místo.

Představitelé

Samuel Beckett (1906 – 1989), [semjuel beket]

Byl irský dramatik a prozaik, představitel absurdního dramatu. Pocházel z dobře situované rodiny zeměměřiče a zdravotní sestry, studoval na kvalitních středních školách, vystudoval práva a francouzštinu s italštinou. Po studiích pracoval jako učitel, ale za rok přednášel angličtinu ve Francii, kde učil i na Sorbonně. Poté se vrátil do Irska a věnoval se spisovatelské činnosti. Získal velké dědictví po otci, usadil se v Londýně a kvůli depresím se zde i léčil v psychiatrické léčebně. Po propuštění několik let cestoval po Evropě. Od roku 1933 – 1936 žil v Londýně, kde se oženil se studentkou hry na piano. Nakonec se usadil ve Francii. V roce 1969 mu byla udělena Nobelova cena.

V roce 1989 mu zemřela manželka, on měl také zdravotní potíže a žil v pečovatelském domě, poslední dny strávil v téměř holém pokoji přijímáním návštěv a psaním. Zemřel na následky dýchacích potíží.

Dílo:
Čekání na Godota – v této hře se odstraňuje záměrně děj, příběh, charakter i vztahy mezi postavami, které vegetují kdesi ve světě, mimo čas a prostor, dva tuláci kdesi bez bližšího určení čekají na příchod kohosi, jakéhosi Godota, čas stojí, tuláci setrvávají v čekání a naději, jejich konání je bezúčelné, jejich slova nemají smysl, pan Godot nepřijde.
Konec hry
Akt beze slov
Katastrofa

Ukázka

Čekání na Godota

Estragon Lidi jsou blbci.
(Namáhavě se zvedne, kulhá k levé kulise, zastaví se, zacloní rukou oči a zahledí se do dálky. Obrátí se, jde k pravé kulise a hledí do dálky. Vladimír ho sleduje, pak sebere botu, pohlédne dovnitř a honem ji pustí.)
Vladimír Br! Odplivne si.
(Estragon přejde do středu scény a zahledí se do pozadí.
Estragon Rozkošné místečko. (Obrátí se, postoupí k rampě a zahledí se do publika.) Roztomilá podívaná. (Obrátí se k Vladimírovi.) Pojďme odtud.
Vladimír Nemůžem.
Estragon Proč?
Vladimír Čekáme na Godota.
Estragon Máš pravdu.

(Ticho.)

A je to určitě tady?
Vladimír Co?
Estragon Kde máme čekat.
Vladimír Řekl před stromem.

(Dívají se na strom.)

Vidíš tady jiné?
Estragon Co je to?
Vladimír Vrba, myslím.
Estragon Kde má listy?
Vladimír Asi uschla.
Estragon Má po smutku.
Vladimír Ledaže by nebyla její doba.

Estragon Není to spíš zákrsek?
Vladimír Keř.
Estragon Zákrsek.
Vladimír K… (Vzpamatuje se.) Chceš mně namluvit, že jsme se mýlili v místě?
Estragon Měl by tu být.
Vladimír Neřekl určitě, že přijde.
Estragon A když nepřijde?
Vladimír Přijdeme zítra my.
Estragon A potom pozítří.
Vladimír Snad.
Estragon A tak dál.
Vladimír Totiž…
Estragon Dokud nepřijde.
Vladimír Ty jsi nemilosrdný.
Estragon Byli jsme tady už včera.
Vladimír Ach ne, to jsi na omylu.
Estragon Co jsme dělali včera?
Vladimír Co jsme dělali včera?
Estragon Ano.
Vladimír Věru… (Rozezlen.) Umíš vyvolávat pochybnosti, všechna čest.
Estragon Co já vím, byli jsme tady.
Vladimír se rozhlédne kolem. Připadá ti to tady povědomé?
Estragon To netvrdím.
Vladimír No tak.
Estragon To nevadí.
Vladimír Přece… ten strom… (otočí se k publiku)… to rašeliniště.
Estragon Víš určitě, že to bylo dnes večer?
Vladimír Co?
Estragon Kdy máme čekat.
Vladimír Řekl v sobotu.

(Ticho.)

Se mi zdá.
Estragon Po robotě.
Vladimír Mám to mít poznamenané. (Prohledává kapsy přecpané neřády všeho druhu.)
Estragon Ale kterou sobotu? A je dnes sobota? Není vůbec neděle? Nebo pondělí? Či pátek?
Vladimír se vzrušeně rozhlíží kolem sebe, jako by datum bylo napsáno v krajině. To není možné.
Estragon Nebo čtvrtek?
Vladimír Co dělat?
Estragon Jestli se namáhal pro nic za nic včera večer, to tě snad napadne, že dnes nepřijde.
Vladimír Vždyť tvrdíš, že jsme tady byli včera večer.
Estragon Mohu se mýlit.

(Ticho.)

Buďme chvíli zticha, chceš?

Vladimír tiše. Dobrá.

Estragon si znovu sedne na zem, Vladimír chodí dlouhými kroky vzrušeně po scéně, chvílemi se zastaví a ohlíží obzor. Estragon usne. Vladimír se zastaví před Estragonem.

Gogo…

(Ticho.)

Gogo…

(Ticho.)

GOGO!

Estragon se náhle probudí.

Estragon si s hrůzou uvědomí svou situaci.
Spal jsem. (Vyčítavě.) Proč mě nikdy nenecháš spát?

Vladimír Cítil jsem se osamělý.

Estragon Měl jsem sen.

Vladimír Nevypravuj ho.

Estragon Zdálo se mi, že…

Vladimír NEVYPRAVUJ HO!

Estragon ukáže prstem k nebi. To ti stačí?

(Ticho.)

Nejsi dvakrát příjemný, Didi. S kým chceš, abych se dělil o své nejsoukromější můry, když ne s tebou?

Vladimír Ať zůstanou soukromé. Víš dobře, že to nesnáším.

Estragon chladně. Jsou momenty, kdy se ptám, zda bychom neudělali líp, kdybychom se rozešli.

Vladimír Nešel bys daleko.

Estragon To by potom skutečně byla hrozná potíž.

(Ticho.)

Že jo, Didi, že by to byla hrozná potíž?

(Ticho.)

V případě, že by to byla krásná cesta.

(Ticho.)

A laskaví pocestní.

(Ticho.)

(Mazlivě.) Že jo, Didi?

Vladimír Klid.

Eugéne Ionesco (1909 – 1994), [evžen jonesko]

Syn Rumuna a Francouzky, dětství prožil ve Francii, pak se odstěhovali a on se vrátil v roce 1938. Byl básník a dramatik, představitel absurdního dramatu. Byl ovlivněn dadaismem, bojoval proti logice světa a řeči, svět je pro něho plný utrpení a fanatismu, což ho vedlo k absurditě.

Dílo:

Plešatá zpěvačka – postavy spolu hovoří nesmírně významně o nicneříkajících banalitách, hovoří spolu, ale nevnímají se, nakonec na sebe křičí různá jména, reklamní hesla, různé průpovídky, pak jen slova, slabiky, hlásky, nechal se inspirovat učebnicí angličtiny.

Židle – místnost je zaplněna židlemi a neviditelnými lidmi, jediní viditelní jsou Stařeček a Stařenka, kteří s ostatními rozmlouvají, na závěr přichází Řečník a předává Stařečkovo poselství o smyslu života.

Lekce

Ukázka

Plešatá zpěvačka

Paní Martinová: Jak se jmenuje sedm dní v týdnu?
Pan Smith: Pondělí, úterý, středa, čtvrtek, pátek, sobota, neděle.
Pan Martin: Eduard je úředník, jeho sestra Nancy je písařka a jeho bratr Vilém příručí v obchodě.
Paní Smithová: Podařená rodina!
Paní Martinová: Mám raději ptáka na poli než ponožku na trakaři.
Pan Smith: Raději sítě v chatě než mléko v hradě.
Pan Martin: Dům Angličana je jeho skutečný hrad.
Paní Smithová: Neumím dost španělsky, abych se vyjádřila.
Paní Martinová: Dám ti bačkory své tchyně, když mi dáš rakev svého manžela.
Pan Smith: Hledám kněze monofyzitu, abych ho oženil s naší služebnou.
Pan Martin: Chléb je strom, zatímco chléb je také strom a z dubu se rodí dub každého jitra za svítání.
Paní Smithová: Můj strýc žije na venkově, ale to se netýká porodní babičky.
Paní Martinová: Papír je na psaní. Kočka na myši, sýr je na drápání.

Paní Smithová: Automobil jezdí velmi rychle, ale kuchařka zas lépe připravuje pokrmy.
Pan Smith: Nebuďte labutě, obejměte raději spiklence.
Pan Martin: Dobročinnost začíná doma.

Paní Smithová: Čekám, až mě vodovod přijde navštívit ke mně do mlýna.
Pan Martin: Dá se dokázat, že sociální pokrok je mnohem lepší s cukrem.
Pan Smith: K čertu s leštěním!

Friedrich Dürrenmatt (1921 – 1990), [fridrich dyrenma]

Byl švýcarský malíř a spisovatel, který se proslavil především absurdními dramaty, v jeho komediích se jedinci zoufale snaží zlepšit svět, jsou obklopeni krutými poměry dnešní doby jako nepochopitelným labyrintem.

Byl synem evangelického faráře a vnukem politika, měl mladší sestru. Nebyl dobrým studentem, ale vystudoval střední školu, kterou neměl rád a již za studií si začal vytvářet vlastní svět jako únik od reality. Věnoval se malování a ilustroval i některá vlastní díla a navrhoval scény pro své hry. V roce 1941 začal studovat filozofii, germanistiku a přírodní vědy. Po celý život se zabýval filozofií.

Autor nikdy díla nepovažoval za uzavřená, neustále je přepracovával, byl autorem dramat, detektivek, povídek, rozhlasových her, esejí a přednášek, dílo vyznívá pesimisticky, autor používá paradoxy, ironii a absurditu.

Dílo:
Návštěva staré dámy – hrdinka, kdysi prostá holka, se vrací jako bohatá dáma do rodné vsi, která se k ní zachovala podle, chce si za miliardu dodatečně koupit spravedlnost a zadostiučinění, požaduje smrt svého svůdce.
Fyzikové – drama se odehrává v psychiatrické léčebně a má podobu detektivky, jsou zde zavražděny ošetřovatelky. Zjistí se, že vrahy jsou agenti vydávající se za blázny – Einstein a Newton, museli zavraždit každého, kdo přišel na jejich podvod. Chtějí zabít fyzika Möbia, který se ukrýval v ústavu, aby svět uchránil před vlastním nebezpečným vynálezem, ale agenti chtějí získat plány jeho vynálezu, ovšem když zjistí jeho nebezpečnost, zůstanou raději v blázinci. Nakonec plány získá ředitelka ústavu a oběť agentů i fyzika je zbytečná.

Otázky k ukázkám

1. Srovnejte obě ukázky z hlediska myšlenkového.
2. Co je podstatou absurdního dramatu – doložte na ukázkách.
3. Jakou příručku připomíná začátek druhé ukázky?
4. Co je to **trakař**?
5. Koho čekají hrdinové první ukázky?

Otázky k okruhu

1. Která současná divadla znáte?
2. Co víte o D 34?
3. Charakterizujte Osvobozené divadlo.
4. Co víte o absurdním dramatu, kdo jsou jeho představitelé?
5. Kdo byl Jára Cimrman?
6. Který z autorů psal filmové seriály a které znáte?
7. Charakterizujte divadelní dvojici Suchý – Šlitr.
8. Kteří dramatikové psali v exilu nebo samizdatu?
9. Hovory H – jak probíhala představení? Kdo je autorem?
10. Jaká byla divadelní situace za 2. světové války a po ní?

22. Světová próza 2. poloviny 20. století

- dlouhé doznívání II. světové války,
- východní literatura líčí významné a pompézní scény,
- západní literatura je zcela realistická, přináší experimenty, zároveň se vrací ke starým legendám a mýtům.

Směry

Existencionalismus

- osamocení, úzkost, svoboda - důležitý prvek, uvědomění si,
- představitelé: Sartre, Camus.

Neorealismus

- vznik - 40. léta v Itálii, snaha zahladit stopy po oficiální kultuře italského fašismu,
- návrat k realistické tradici, denní život, trápení, …
- představitel: Moravia.

Beatnici

- vznik - 50. léta v USA, tuláctví, neuznávali rodinné tradice,
- zbitá generace, rozkoš, extáze, jazz, touha po vnitřní pohodě,
- představitelé: Bukovski, Kerouac.

Rozhněvaní mladí muži

- obdoba beatniků, ale vznik - 50. léta v Anglii,
- nedosáhli takových extrémů jako beatnici v USA,

- představitel: Kingsli.

Absurdní drama
– viz str. 854

Magický realismus
- vznik - 50. léta v zemích se silnou mýtickou tradicí:
a) latinskoamerická – Marquez,
b) další země - Rusko – Ajtmatov.

Nový román
- vznik - 50. léta ve Francii, snaha nahradit klasický román, který neobjektivně reaguje na společnost, postavil se proti ději a postavě, chybí pojem času a osoba vypravěče,
- představitelé: Robe-Grilet, Sarrauteová, Klaude Simon.

Post modernismus
- vznikl v souvislosti s architekturou, ale ztratil svoji cestu,
- představitelé: filozof - Derrida, Eco, Kundera.

Anglie

Agatha Christie (1890 – 1976), [agata kristi]

Je anglická autorka detektivních románů a povídek, dramatička. Do šestnácti let byla vzdělávána doma matkou, poté studovala v Paříži zpěv, v roce 1914 se provdala za plukovníka letectva, během první světové války pracovala jako dobrovolná ošetřovatelka raněných. V roce 1928 se rozvedla a o dva roky později se provdala za významného archeologa Mallowana, s nímž absolvovala mnoho výprav do Iráku a Sýrie, 1955 získala Cenu Kruhu newyorských divadelních kritiků za drama Svědectví obhajoby, 1956 a 1971 obdržela řád Britského impéria. Publikovala přes 80 románů a povídkových knih včetně dramatu. Většina jejích děl byla zfilmována, proslavila postavu Herkula Poirota (belgický detektiv žijící v Anglii) a slečny Marplové.

Dílo:
Past na myši – je hra s detektivním námětem, mladí manželé Molli a Giles Ralstonovi zahajují provoz svého penziónu, je sněhová vánice a přijíždějí první hosté – Kryštof Wren – psychicky nevyrovnaný mladík, který se vydává za architekta, paní Boylová – bývalá soudní přísedící, major Metcalf, slečna Casewellová a pan Paravicini. Z rádia slyší zprávu o vraždě ženy, přijíždí seržant Trotter a oznamuje, že vražda má souvislost se zdejším penziónem, nakonec se zjistí, že vraždí Trotter, který je bratrem sirotka, jenž byl svěřen do péče zavražděné, která se s mužem podílela na chlapcově smrti. Zavraždil rovněž paní Boylovou a chtěl zabít i Molli, která ho učila. Slečna Casewellová je jeho sestra.
Pět malých prasátek – je klasická detektivka, kde Hercule Poirot pátrá po zločinu, který se stal před mnoha lety. Za vraždu svého manžela byla odsouzena mladá žena, ale po letech se její dospělá dcera chce přesvědčit o pravdě, detektiv se setkává s pěti účastníky dávné tragédie a za pomoci dětské říkanky usvědčuje ze zločinu nejméně podezřelou osobu.
Deset malých černoušků
Zapomenutá vražda
Smrt na Nilu
Vražda v Orient-expresu

Ukázka

Pět malých prasátek

Poirot zatajil dech. Viděl dosud čtyři obrazy Amyase Crala: dva v Národní galerii, jeden v londýnském obchodě s uměleckými předměty a ono zátiší s růžemi. Ale nyní se díval na dílo, které sám umělec považoval za své nejlepší, a Poirot poznal rázem, že Amyas byl opravdu geniální malíř.

Obraz měl jakousi zdánlivou uhlazenost. Při prvním pohledu byste jej mohli považovat téměř za plakát, jak byl přímo krutý v barevných kontrastech. Dívka v kanárkově žluté košili a tmavomodrých kalhotách, sedící na šedivé zdi v plném slunci na pozadí křiklavě modrého moře. Pravý námět na plakát!

Ale první dojem byl klamný; ve všem byla jakási křehká, divně působivá pokřivenost a doslova šílený jas a záření světla. A ta dívka –

Ano, to byla sama podstata života. Bylo tu vše, co se dá říci o mladé a planoucí vitalitě. Vzrušená, živá tvář a oči… Och, tolik života! Tolik vášnivosti mládí! Tohle tedy viděl Amyas Crale v Else Greerové, tohle způsobilo, že byl hluchý a slepý k něžné bytosti, jakou byla jeho žena. Elsa byla život. Elsa byla mládí.

Nádherné, štíhlé, pevné stvoření, plné sveřeposti, s hlavou otočenou na stranu, s očima zpupnýma vítězstvím. Dívala se na vás, pozorovala vás – jako by na něco čekala.

Hercule Poirot rozpřáhl ruce. Zvolal:
„To je veliké dílo – ano, veliké dílo.“
Meredith Blake pravil zaškrceným hlasem:
„Byla tak mladá!“

Poirot pokynul hlavou. Přemítal: Co tím lidé myslí, říkají-li to? Tak mladá! Obyčejně něco nevinného, něco jímavého, něco bezmocného. Ale mládí není takové.

Mládí je drsné, mládí je silné, mládí je mocné - a mládí je kruté! A ještě něco – mládí je strašně zranitelné.

Odcházel za svým hostitelem ke dveřím. Jeho zájem o Elsu Greerovou, kterou chtěl navštívit po dvou bratřích Blakových, mocně vzrostl. Co asi udělalo těch šestnáct let z tohoto vášnivého, vítězně sveřepého dítěte? Ohlédl se ještě jednou na obraz. Ty oči! Pozorovaly ho… pozorovaly ho… Sdělovaly mu cosi…

Kdyby nemohl porozumět řeči tohoto pohledu, byla by skutečná žena schopna mu jej vysvětlit?

Takové vyzývavé, vítězné očekávání?

Nebo říkaly oči něco, o čem živá žena nevěděla?

A pak přišla smrt a vyrvala dobytou kořist z těchto dravých mladých rukou…

A světlo těch vášnivých, dychtivých očí pohaslo. Jaký výraz v nich má Elsa Greerová dnes?

Vycházeje z pokoje, rozloučil se s ní posledním pohledem. Myslil si: Byla až příliš živá!

A bylo mu trochu úzko u srdce…

Otázky k ukázce

1. Charakterizujte detektivní žánr.
2. Kterou postavu vyšetřovatele autorka ve svých dílech vytvořila?
3. Jaký je váš názor na současnou kriminalitu v naší zemi?
4. Určete tvar **říkají-li to**.
5. Vysvětlete pravopis - **dobytou kořist** a najděte gramatický protiklad.

Dick Francis (1920 – 2010), [dik frencis]

Anglický žokej a spisovatel, v roce 1956 si jel na Grand National pro vítězství, když jeho kůň náhle zkolaboval 40 metrů před cílem, tehdy zanechal závodění a stal se korespondentem pro Daily Express, poté začal psát detektivní příběhy, v nichž odhaloval špinavosti odehrávající se v dostihovém prostředí. Od roku 2000 žil na

Kajenských ostrovech. Svoji literární činnost dočasně přerušil po smrti své ženy a poslední tři knihy napsal se svým synem.

Dílo:
Bič
Smrt favorita
Nervy – mladý žokej Rob Finn je čestný člověk a úspěšný jezdec, proto závodí spíše na problematických koních, kolem něj se však děje něco zvláštního, dochází ke tragédiím a on se snaží všemu přijít na kloub.
Živá investice
Vyšetřovací komise

Ukázka

Nervy

„K čemu vlastně došlo v sedlišti?“

James usrkl ze sklenice. „Nařídil jsem Sidovi, že nikdo, absolutně nikdo, ať je sebevýznamnější, nesmí dát Turniptopovi před dostihem nic k žrádlu nebo pití. Když jsem došel s tvým sedlem k jeho boxu, Maurice stál u vedlejší přepážky a před mýma očima dával koni trochu cukru. Sid mi řekl, že Turniptopovi nikdo nic nedal.“

Odmlčel se a opět se napil. „Hodil jsem na koně obě dečky, s číslem a s olověným přívažkem, a sedlo, a začal jsem utahovat obřišník. Maurice ke mně přistoupil od přepážky sousedního boxu a pozdravil mě. Ten jeho nakažlivý úsměv…! Přistihl jsem se, jak se na něho usmívám i já a říkám si, že ses snad zbláznil. To jeho astma mu asi právě dávalo zabrat, trochu totiž sípal… a vtom dal ruku do kapsy a vytáhl tři kousky cukru. Udělal to zcela přirozeně, nenuceně, a podával je Turniptopovi. Ruce jsem měl právě plné řemenů a myslel jsem si, že se určitě mýlíš, jenže… ani nevím… něco mi vadilo, jak tam stál s paží tak trochu křečovitě nataženou a s cukrem ležícím na rozevřené dlani. Lidé, co mají rádi koně, jim hladí nozdry, když jim dávají cukr, a nestojí od nich, jak nejdál můžou. A jestli tedy Maurice nemá koně rád, proč jim vlastně dává cukr? Prostě jsem najednou usoudil, že se nic nestane, jestli Turniptop ten cukr nesežere, a tak jsem upustil obřišník a naoko klopýtl a zachytil se za Mauricovu paži, abych jako neupadl. Cukr mu vypadl na zem na slámu a já jsem na něj jakoby náhodou stoupl, zatímco jsem zase nabýval rovnováhu.“

„Co řekl?“ zeptal jsem se ohromen.

„Nic,“ odpověděl James. „Omluvil jsem se mu, že jsem do něho vrazil, on však ani neodpověděl. Na zlomek vteřiny vypadal, jako by byl vzteky úplně bez sebe. Pak se opět usmál a …,“ Jamesovi blýsklo v očích, „řekl, jak se mi hluboce obdivuje, že chudáku Finnovi dávám tuhle poslední šanci.“

„Jak milé od něho!“ zamumlal jsem.

„Řekl jsem mu, že to vlastně není tvá poslední šance. Že také pojedeš v sobotu na Templatovi. Nato jen prohodil Ále, opravdu?, popřál mi mnoho štěstí a odešel.“

„Takže ty kostky cukru byly na padrť a vymetli je se špinavou slámou, že?“ řekl jsem.

„Ano,“ přitakal.

„Takže tu není nic na rozbor, žádný důkaz.“ Škoda.

„Kdybych na to nebyl šlápl, byl by to Maurice mohl zvednout a znovu Turniptopovi nabídnout. Sám jsem si s sebou žádný cukr nevzal…, neměl jsem tedy žádné kostky, abych mu je podstrčil… Nemyslel jsem, že je budu potřebovat.“

Byl jsem si jist, že se nebude chtít obtěžovat. Ale přece jen se obtěžoval. Nikdy mu za to nepřestanu být vděčný.

Otázky k ukázce

1. Jaké prostředí zachycuje ukázka?
2. Určete větné členy v posledních třech větách.
3. Vyhledejte v textu spojky.
4. Vytvořte jednotné číslo od slova **lidé**.
5. Vymyslete krátký detektivní příběh ze sportovního prostředí.

Martin Amis (1949 - doposud)

Byl anglický prozaik, syn spisovatele Kingsleye Amise, vystudoval v Oxfordu, pracoval jako redaktor a dopisovatel listu ‚Observer'. Hlavní postavy jeho románů jsou zpravidla mladí lidé, kteří se pokoušejí dosáhnout úspěchu nebo alespoň přežít ve světě plném sexu, drog a násilí. Amisův pohled na ně je sžíravě ironický, často moralizující, jeho čtivé a zároveň formálně propracované romány využívají funkčně moderního slangu. Jeho prvotina získala ocenění.

Dílo:
Mrtvolky
Peníze
Poznámky o Ráchel
Úspěch

Lawrence George Durrell (1912 - 1990)

Byl anglo-irský básník, prozaik a dramatik, autor cestopisů z putování po Středozemí. Narodil se v Indii, kde žil prvních 12 let, poté se přestěhovali do Anglie, kde se živil jako jazzový pianista v londýnském nočním klubu. V letech 1941 – 1944 pracoval na britském velvyslanectví v Káhiře, poslední rok jako tiskový atašé v Alexandrii. Odcestoval do Řecka, Argentiny a na Kypr, natrvalo se usadil ve Francii. V jeho díle se mísí mytologie se symbolismem, vyskytuje se téma sektářských filozofií a alchymie.

Zemřel po těžké nemoci. Známý je též jeho bratr, zoolog a spisovatel Gerald Durrell.

Dílo:
Alexandrijský kvartet – tetralogie, zachycuje Alexandrii a její obyvatele, zpracovává na mystickém podkladu téma lásky a umění.
Avignonský kvintet – pentalogie z francouzského prostředí.
Černá kniha – je román napsaný formou deníku, který byl objeven a komentován vypravěčem Lawrencem Luxferem.
Temný labyrint

Sir Kingsley Amis (1922 - 1995)

Byl anglický prozaik, básník a literární kritik, otec prozaika Martina Amise, představitel hnutí „rozhněvaných mladých mužů“, kteří protestovali proti společenským konvencím. Studoval v Londýně, ale za 2. světové války musel studia přerušit a sloužil v britské armádě, studia v Oxfordu dokončil po válce a učil na několika univerzitách v Anglii a USA angličtinu.

Jeho manželkou byla spisovatelka Elizabeth Jane Howardová. Po smrti skotského spisovatele Iana Fleminga začal psát pod pseudonymem Roberta Markhama novely o Jamesi Bondovi.

Dílo:
Šťastná Anna
Tlustý Angličan
Šťastný Jim - humoristický a satirický román, zachycuje provinční univerzitu, která studenty připravuje spíše pro život - gentlemani, než pro vědeckou kariéru plnou tragikomických situací, odkrývá přetvářku a kariérismus lidí na univerzitě.

Ukázka

Šťastný Jim

(Román začíná scénou, ve které kráčejí mladý historik Dixon a profesor Welch z univerzitní budovy a Dixon se snaží na svého nadřízeného udělat dojem, což není vůbec jednoduché)

Jelikož se Welch zřejmě uklidnil, a dokonce zpomalil chůzi, Dixon jdoucí po jeho boku si oddechl. Ke svému nemalému údivu narazil na nadřízeného profesora v univerzitní knihovně před skříní obsahující nové knihy a nyní odtud spolu šli přes zelený trávník ke vchodu do hlavní budovy. Napohled, a nejen napohled vypadali jako dvojice komiků. Welch byl vysoký a hubený, s mdlými prošedivělými vlasy, Dixon menší, plavovlasý, s kulatým obličejem a neobvykle širokými rameny, která však nebyla výrazem žádné zvláštní síly nebo obratnosti. Dixon si uvědomoval, že přes veškerou až příliš zřejmou rozdílnost musí jejich vážná, hluboce zamyšlená chůze na kolemjdoucí studenty působit pedantsky. Kráčeli, jako by byli ponořeni do odborné debaty, přesně podle vzoru profesorů rozebírajících závažné vědecké otázky na nádvořích univerzity v Oxfordu nebo Cambridgi. V takových chvíllích si Dixon téměř přál, aby to bylo pravda. Věnoval svému přání ještě dvě nebo tři

myšlenky, dokud jeho starší společník neprojevil další známky života, tentokrát v podobě hlasitého křiku, překypujícího nesdíleným veselím:

„Poslední číslo před přestávkou nádherně popletli. Mladík, který hrál na violu, nešťastnou náhodou obrátil dva listy místo jednoho a byl z toho takový zmatek… prostě… nedovedete si představit..“

Dixon si představit dovedl, a v duchu dokonce bez váhání svou představu pojmenoval. Pak se s křečovitým úsilím donutil vykouzlit na tváři výraz odpovídající alespoň přibližně očekávané reakci. V hloubi duše však dělal jiný obličej a sliboval si, že ho při nejbližší příležitosti udělá doopravdy, jakmile se octne sám: spodní ret zasune pod horní zuby, zatáhne bradu a bude střídavě poulit oči a roztahovat chřípí. Spoléhal se, že mu při tom obličej nebezpečně zrudne.

Welch znovu vyprávěl o svém koncertu. Bylo nepochopitelné, jak se mohl takový člověk stát třebas i jen na zdejší škole profesorem historie. Na základě publikovaných prací? Ne. Pro své zvláštní pedagogické schopnosti? Ne proloženě. Tak proč? Jako obyčejně Dixon otázku odsunul, protože jediné, na čem koneckonců záleželo, byl rozhodující vliv, který mohl mít Welch na jeho osud – alespoň v průběhu příštích čtyř nebo pěti týdnů. Až do té doby se musí snažit, aby si ho Welch oblíbil, a za jeden způsob, jak toho dosáhnout, pokládal svou přítomnost a zjevné vnímání ve chvílích, kdy Welch mluvil o koncertech. Ale uvědomoval si Welch něčí přítomnost, když mluvil, a jestliže ano, pamatoval si to, a jestliže pamatoval, mohlo to ovlivnit názory, které si utvořil? Pak, náhle, bez nejmenšího varování se v Dixonově vědomí vynořila druhá z obou strastí, které ho sužovaly. Jektaje zuby úsilím, aby potlačil zívnutí, otázal se dutým hlasem: „Jak se daří Margaretě?“

Vosková tvář jeho společníka se neznatelně změnila, jeho pozornost jako eskadra starých a pomalých bitevních lodí provedla otočný manévr, aby čelila novému pojmu. Za dva nebo tři okamžiky byl tak daleko, že řekl: „Margaretě…“

„Ano; neviděl jsem ji už čtrnáct dní.“ Nebo tři neděle, pomyslel si Dixon rozpačitě.

„Uzdravuje se celkem rychle, myslím, když se uváží. Byla to pro ni samozřejmě ošklivá rána, ta záležitost s tím Catchpolem a vůbec všechno, co se pak stalo. Mně osobně se zdá – že je na tom teď špatně spíš po duševní stránce, rozumíte, ne po tělesné. Tělesně by už byla jakžtakž v pořádku. Dokonce – čím dřív se dá znovu do nějaké práce, tím lépe, ačkoliv teď už je dost pozdě, přirozeně, aby začala v tomhle běhu přednášet. Já vím, že by ráda, a víceméně s ní souhlasím. Pomohlo by jí to přestat myslet na ty – na ty…“

Tohle všechno Dixon věděl, dokonce mnohem lépe, než to kdy mohl pochopit Welch, ale cítil, že musí říci: „Opravdu? Myslím, že jí ohromně pomohlo, jak jste se jí vy a vaše paní ujali a vzali ji k sobě.“

„Pravda, pravda. Mně se vůbec zdá, že v našem domě je pozoruhodně konejšivé ovzduší. Jednou byl u nás o Vánocích na návštěvě přítel Petra Warocka. Už je to dávno, hezkých pár let. Ten řekl něco podobného. Já sám si vzpomínám, jak jsem se loni v létě vrátil od zkoušek v Durhamu: Celý den horko jako v peci, vlak měl – tedy –„

Po zcela nepatrné úchylce se útočná vazba jeho hovoru vrátila do původního směru. Dixon se vzdal, a těžce našlapuje, dorazil v jeho společnosti k hlavní budově. V duchu si kreslil vidinu, ve které svého profesora uchopil kolem pasu, sevřel jeho šedomodré sako, až mu vyrazil dech, vyběhl s ním po schodech a chodbou k profesorským umývárnám, vrazil jeho příliš malé nohy v neforemných botách do záchodové mísy a spláchl jednou, dvakrát, zacpávaje mu současně ústa toaletním papírem.

Otázky k textu

1. V čem spočívá autorův humor?
2. Ve které části dochází ke zvratu v ukázce?
3. Jaký byl Dixonův názor na Welche?
4. O jaké ženě se muži zmínili a v jaké souvislosti?
5. Rozeberte výstavbu textu.

James Gordon Farrell (1935 - 1979)

Byl romanopisec, autor historických románů z doby irského boje za nezávislost na začátku 20. století, respektive o japonském útoku na Singapur během 2. světové války, postihoval dějiny z perspektivy každodennosti a z hlediska obyčejných lidí, kteří dějiny nevytvářejí, ale pouze je podstupují. Groteskní a absurdní komické nadsázky propůjčují jeho dílům téměř fantaskní charakter.

Jeho otec byl Angličan a matka Irka, přestěhovali se do Irska, což poznamenalo jeho tvorbu. Odjel do Kanady, kde pobýval 7 měsíců a pracoval na mnoha pozicích, po návratu začal studovat právo na Oxfordu, ale onemocněl obrnou, což mu postihlo pravou ruku. Studoval také španělštinu a francouzštinu, a dva roky učil ve Francii jazyky.

Utopil se v Irsku v době jeho literárního rozkvětu a jeho mrtvola byla vyplavena až o měsíc později.

Dílo:
Nepokoje – líčí nepokoje v Irsku.
Obléhání Krišnapuru – je černá fraška z povstání sípáhiů v Indii roce 1857 proti Britům.
Sevření Singapuru - líčí japonský útok, v závěru autor vstupuje do diskuse se čtenářem.

Iris Murdochová (1919 - 1999)

Byla anglická prozaička a filozofka irského původu. Vystudovala Cambridge a Oxford, na němž od roku 1948 přednášela filozofii. Po 2. světové válce pracovala v organizacích OSN pro pomoc postiženým zemím.

Byla ovlivněna existencialismem a platonismem, zabývala se podstatou osobní i politické svobody a dobrem v životě i umění, knižně debutovala monografií o J. P. Sartrovi. Četnými tématy jejích próz jsou láska, tvořivost a religiozita, její romány jsou většinou fantaskní povahy s filozofickým podtextem.

Dílo:
Čas andělů
Černý princ
Italská dívka
Jeptišky a vojáci
Vzkaz planetě

Graham Greene (1904 - 1991)

Byl anglický romanopisec, povídkář a esejista, psal literární a filmové kritiky. Vystudoval historii na univerzitě v Oxfordu, působil jako novinář v Nottinghamu (1925 - 29) a krátce i jako redaktor londýnských 'The Times'. Byl autorem dobrodružných románů se společensko-kritickým podtextem, odehrávajících se v nejrůznějších částech světa a často zobrazujících politickou situaci a vztah jedince k ní. Základními náměty jsou pocity viny, vědomí vlastního selhání, otázka angažovanosti a zodpovědnosti, paradoxy životních situací.

Pocházel ze 6 dětí, jeho otec byl ředitelem prestižní střední školy. Byl samotářské dítě, věnoval se četbě knih, miloval dobrodružné příběhy, nebyl oblíben mezi spolužáky. Jeho otec byl emociálně chladný, proto přilnul ke strýci. Pokusil se o sebevraždu, proto pobýval v psychiatrické léčebně, kde byl u něho objeven literární talent, proto šel studovat historii a přispíval do časopisů – poezie, články, recenze.

Zlom v jeho životě nastal, když poznal svoji budoucí manželku, s níž měl dvě děti. V roce 1926 Greene konvertoval ke katolictví a katolická témata se odráží i v jeho románech (konfrontoval katolickou a komunistickou ideologii). Opustil novinařinu a začal se věnovat literární tvorbě. Procestoval spoustu zemí, za 2. světové války sloužil v oddělení kontrarozvědky MI6, kde podstrkoval Němcům vlastní vymyšlené plány různých vojenských operací. Po válce se mu rozpadlo manželství, nikdy se nerozvedl, ale do konce života žil s několika partnerkami. Lákaly ho země s autoritativními režimy, politickými a ekonomickými problémy, byl pokládán za politického spisovatele, ale on toto tvrzení vždy popíral. Zemřel ve Švýcarsku, kde dva roky bojoval s leukémií. Několikrát byl navržen na Nobelovu cenu.

Dílo:
Jádro věci
Komedianti
Náš člověk v Havaně
Tichý Američan – děj knihy se odehrává ve Vietnamu v době, kdy končí koloniální nadvláda Francouzů a rozšiřuje se osvobozenecké hnutí vedené komunisty. Tichý Američan – Pyleus je gentleman, neuznává kolonialismus, další postavou je Foyer – drsný anglický novinář, který je i vypravěčem.

Ukázka

Tichý Američan

Nechal jsem agendu na starosti Dominguezovi a vydal jsem se na sever. V Haiphongu jsem měl přátele v gaskoňské letecké eskadře a trávil jsem hodiny ve

výčepu u letiště nebo venku na pískové cestě hrou v kuželky. Oficiálně jsem byl na frontě: mohl jsem se vykázat stejnou jiskrou jako Langer, ale pro mé noviny to nemělo větší cenu, než měla má výprava do Phat Diemu. Ale když člověk píše o válce, sebeúcta vyžaduje, aby se také občas podílel na nebezpečí.

Nebylo snadné se na něm podílet i na zcela omezenou dobu, neboť z Hanoje přišel příkaz, že mě mají přibírat jenom k horizontálním náletům – náletům v této válce tak bezpečným jako cesta autobusem, neboť jsme létali mimo dostřel těžkých kulometů, byli jsme bezpeční před vším, až na chybu pilota nebo selhání stroje. Vzlétali jsme podle programu a podle programu jsme se vraceli: náklad bomb svisle přistál dolů a z dopravního uzlu nebo mostu se vznesla spirála dýmu a pak jsme zakroužili zpět, abychom stihli čas aperitivů a po písku odpalovali železné kuželky.

Jednoho dopoledne, když jsem v důstojnické jídelně v městě popíjel brandy se sodovkou s mladým důstojníkem, který vášnivě toužil navštívit molo v Southendu, přišly příkazy k nějakému úkolu. „Chcete s námi?“ Řekl jsem, že ano. I horizontální nálet mi nějak pomůže zabít čas a zabít myšlenky. Když jsme vyjížděli k letišti, důstojník poznamenal: „Tohle je vertikální nálet.“

„Myslel jsem, že mám zakázáno…“

„Pokud o tom nebudete nic psát. Ukážu vám kousek země tam dál k čínským hranicím, který jste asi ještě nikdy neviděl. Nedaleko Lai Čau.“

„Myslel jsem, že je tam všude klid – a že to tam drží Francouzi?“

„Drželi. Vietnamci to tam dobyli přede dvěma dny. Za několik hodin tam budou naši parašutisté. Chceme udržet Vietnamce zahrabané hlavou do svých děr, dokud se znovu nezmocníme stanice posádky. To znamená hloubkové lety a ostřelování z kulometů. Máme na to k dispozici jen dvě letadla – jedno už je v akci. Už jste byl někdy při hloubkovém bombardování?“

„Ne.“

„Je to trochu nepohodlné, když na to člověk není zvyklý.“

Gaskoňská letecká eskadra měla jen malé bombardéry B 26 – Francouzi jim říkali prostitutky, protože při svém malém rozpětí křídel vypadaly, jako by se neměly oč opírat. Nacpali mě na malou kovovou pružnou podušku ve velikosti sedátka na jízdním kole a kolena jsem měl u navigárotových zad. Letěli jsme proti proudu Rudé řeky, zvolna jsme stoupali a Rudá řeka byla v tuto hodinu opravdu rudá. Bylo to, jako by člověk proletěl časem daleko nazpět a spatřil řeku očima starého zeměpisce, který ji prvně pojmenoval, právě v obdobnou hodinu, kdy ji od břehu ke břehu oblévalo pozdní slunce; pak jsme ve výšce 9 000 stop odbočili k Černé řece, skutečně černé, plné stínů, neboť mířila v jiném úhlu než světlo, a pod námi se stáčela a kolmo se tyčila obrovitá majestátní scenérie roklin, útesů a džunglí. Bylo by možno spustit do těchto zelených a šedých plání celou eskadronu a zanechat méně stop, než by zanechalo několik mincí na strnisku. Daleko před námi se jako komár pohybovalo malé letadlo. Letěli jsme je vystřídat.

Dvakrát jsme zakroužili nad věží a nad vesnicí obklopenou zelení, pak jsme udělali vývrtku vzhůru do oslepujícího vzduchu. Pilot – jmenoval se Trouin – se ke mně otočil, zamrkal: na jeho kormidle byly klapky, které ovládaly dělo a komoru s bombami; když jsme zaujímali polohu k hloubkovému letu, pocítil jsem takovou prázdnotu ve vnitřnostech, jaká doprovází každý nový zážitek – první tanec, první vstup do společnosti, první lásku. Připomnělo mi to horskou dráhu na výstavě ve Wembley, když se vyjelo na samý vrcholek – nebylo žádného úniku: člověk byl se svým zážitkem v pasti. Sotva jsem si stačil přečíst na ciferníku výšku 3 000 metrů, když tu jsme se řítili dolů. Teď se všechno proměnilo v pocit, nic nebylo ve zraku. Vyhodilo mě to nahoru proti navigátorovým zádům: bylo to, jako by se mi nějaká

nesmírná tíha tiskla na prsa. Neuvědomil jsem si okamžik, kdy byly uvolněny bomby; pak zatřeskal kulomet a pilotova budka byla plná pachu korditu, a jak jsme stoupali, tíha se mi zvedla z prsou a byl to můj žaludek, který padal, pohyboval se spirálovitě jako při sebevraždě dolů k zemi, kterou jsme opustili. Na čtyřicet vteřin Pyle neexistoval; dokonce ani opuštěnost neexistovala. Když jsme stoupali ve velkém oblouku, zahlédl jsem postranním okénkem dým, jak zvedá ke mě prst. Před druhým střemhlavým letem jsem pocítil strach – strach z pokoření, strach, že se vyzvracím navigátorovi přes záda, strach, že mé stárnoucí plíce nevydrží ten tlak. Po desátém střemhlavém letu jsem si byl vědom jenom roztrpčení – ta věc trvá už moc dlouho, je čas vrátit se domů. A znovu jsme příkře vyrazili vzhůru z dostřelu kulometů a odchýlili se stranou a dým se zvedal jako prst. Vesnice byla ze všech stran obklopena horami. Pokaždé jsme se museli přiblížit stejně, touž průrvou. Náš útok se nedal nijak obměnit. Když jsme se střemhlav vrhali dolů po čtrnácté, pomyslel jsem si, že jsem se osvobodil od strachu z pokoření; potřebují jen postavit jeden kulomet do palebné polohy. Zvedli jsme opět příď do bezpečného vzdušného prostoru – tamti snad dokonce nemají ani kulomet. Těch čtyřicet minut patroly mi připadalo věčností, ale nebylo v nich nepohodlí osobních myšlenek. Když jsme se stáčeli k domovu, slunce zapadalo; zeměpiscův pravý okamžik už minul: Černá řeka už nebyla černá a Rudá řeka byla jen zlatá.

Opět jsme se snášeli, vzdalovali jsme se od sukovitého, rozpukaného pralesa směrem k řece, vyrovnávali jsme letadlo se zemí nad zanedbanými rýžovými poli a vyrazili jsme jako kulka k malému sampanu na žlutém toku. Dělo spustilo jedinou dávku kouřového výstřelu a sampan se rozletěl v dešti jisker: ani jsme nečekali, až spatříme své oběti zápasit o život, ale vystoupili jsme vzhůru a zamířili k domovu. Znovu jsem si pomyslel jako tehdy, když jsem spatřil v Phat Diemu mrtvé dítě: „Nenávidím válku.“ V tom našem náhodném výběru kořisti bylo něco tak strašného – jen tak náhodou jsme tu letěli, stačila jediná dávka, nebylo nikoho, kdo by opětoval naši palbu, a když jsme dodali k světové úmrtnosti svou malou položku, opět jsme odletěli.

Nasadil jsem si sluchátka, aby na mne mohl kapitán Trouin mluvit. Řekl: „Uděláme si malou zajížďku. Na vápenatých útesech je nádherný západ slunce, o to nesmíte přijít,“ dodal vlídně jako hostitel, který někoho provádí krásami svého velkostatku, a po sto mil jsme sledovali západ nad Baie d‘ Along. Marťanský obličej v přilbici zjihle vyhlížel ven po zlatých hájích mezi obrovskými hrboly a oblouky porézního kamene a vražedná rána přestala krvácet.

Kapitán Trouin trval na tom, že bude toho večera mým hostitelem v opiovém domě, ačkoli sám nekouřil. Říkal, že při svém povolání si nemůže, když se chce rozptýlit, dovolit nic více. Někteří důstojníci kouřili opium, ale to byli příslušníci pozemní armády - on potřebuje spánek. Leželi jsme v malém boxu v řadě boxů podobných společné ložnici ve škole a čínský majitel podniku mi připravoval dýmky. Nekouřil jsem od té doby, co mě Phuong opustila. Na druhé straně chodbičky ležela po absolvovaném kouření schoulena nějaká métisse s dlouhýma a půvabnýma nohama a četla nějaký lesklý ženský časopis a v sousední ložničce vedli dva starší Číňané obchodní jednání, srkali čaj a odložili dýmky.

Řekl jsem: „Ten sampan – dnes večer – byl nějak nebezpečný?“

Trouin řekl: „Kdo ví? Máme rozkaz postřílet v tomhle úseku řeky všechno, co je v dohledu.“

Vykouřil jsem svou první dýmku. Snažil jsem se nemyslet na všechny ty dýmky, které jsem vykouřil doma. Trouin řekl: „To dnešní – to není pro člověka, jako jsem já, to nejhorší. Nad vesnicí nás mohli sestřelit. Naše riziko bylo stejné jako jejich. Co je

mi odporné, je bombardování napalmem. S výšky 3 000 stop a v bezpečí.“ Učinil beznadějné gesto. „Člověk vidí, jak se vznítí les. Bůh ví, co by viděl ze země. Ti chudáci jsou upáleni zaživa, plameny je zalijí jako voda. Jsou mokří, ale od ohně.“ Řekl pln zlosti k celému nechápavému světu: „Já nebojuju za kolonie. Vy si asi myslíte, že bych dělal tyhle věci pro plantážníky z Terre Rouge? Radši bych se dal odsoudit válečným soudem. Vedeme za vás všechny vaše války, ale vinu necháváte nám.“

„Ten sampan,“ řekl jsem.

„Ano, ten sampan taky.“ Pozoroval mě, jak jsem se natahoval pro svou druhou dýmku. „Závidím vám váš únikový prostředek.“

„Vy nevíte, před čím unikám. To není před válkou. Ta se mne netýká. Nejsem zapleten.“

„Všichni budete. Jednou.“

„Já ne.“

Otázky k textu

1. Zařaďte ukázku ke slohovému útvaru a charakterizujte ho.
2. Vyhledejte a přečtěte popisnou pasáž.
3. Co víte o válce ve Vietnamu?
4. Kolik minut hlavní hrdina strávil ve vzduchu, kolikrát se řítili s letadlem dolů, jak celou situaci vnímal?
5. Jak se na válku ve Vietnamu dívá Trouin? Jaký je na ni váš názor?

Arthur Charles Clarke (1917 - 2008)

Byl anglický astronom, fyzik a spisovatel vědecko-fantastické literatury, zabývající se výzkumem záhadných jevů, hlavním tématem jeho románů jsou meziplanetární lety a setkání s neznámými civilizacemi.

Od desíti let se zabýval světem zkamenělin a pozorováním hvězd a postavil si vlastní teleskop. Již na gymnáziu psal povídky a vstoupil do Britské meziplanetární společnosti. Po gymnáziu pracoval jako účetní revizor na ministerstvu školství. Za 2.

světové války sloužil u britského letectva. Podílel se na vynálezu telekomunikační družice.

Od roku 1988 trávil svůj život na kolečkovém křesle. Dlouhou dobu žil na Srí Lance (od roku 1956), kde přežil i tsunami v roce 2004. V závěru života trpěl dýchacími problémy.

Dílo:
Vesmírná odysea
Druhá vesmírná odysea
Třetí vesmírná odysea
Konec dětství
Oceánem hvězd
Zpráva o třetí planetě

Ukázka

Vesmírná odysea

(Rozhovor s Halem; dvojice pilotů na vesmírné lodi Discovery řeší s palubním počítačem Hal 9000 vybaveným umělou inteligencí závadu na jedné ze součástek. Když pilot Poole vystoupí z lodi, aby opravil poškozené zařízení, za záhadných okolností zahyne. Druhý z pilotů Bowman podezírá z jeho zabití počítač.)

Jinak se na palubě Discovery nezměnilo nic. Všechny systémy fungovaly normálně; centrifuga se zvolna otáčela kolem své osy a vytvářela nápodobu gravitace; hibernauti dřímali bezesným spánkem ve svých kójích; loď dál plula vstříc cíli, od něhož ji nemohlo odvrátit nic než nepředstavitelně vzácná náhoda srážky s planetoidem. A zde, za oběžnou dráhou Jupitera, bylo planetoidů vskutku pořídku.
Bowman se nedovedl upamatovat, jak se dostal z velitelské sekce do centrifugy. Shledal teď k svému překvapení, že sedí v kuchyňce s poloprázdným šálkem kávy v ruce. Zvolna si počal uvědomovat své okolí, jako člověk, který procitá z dlouhého narkotického spánku.
Právě proti němu byl jeden z objektivů, které byly jako rybí oka roztroušeny porůznu na všech strategických místech lodi a které zprostředkovaly Halovi palubní vizuální vstupy. Bowman na něj zíral, jako by ho byl nikdy předtím nespatřil; poté se zvolna zvedl a kráčel směrem k čočce.
Jeho pohyb v zorném poli objektivu zřejmě cosi vyvolal v hlubinách nezbadatelné mysli, jež teď vládla lodi; neboť znenadání Hal promluvil.
„Je to hrozné, co se Frankovi přihodilo, že?“
„Ano,“ odpověděl Bowman po dlouhé odmlce. „Je to hrozné.“
„Zdá se mi, že jsi z toho zničený.“
„A co jiného bys čekal?“
Než Hal zformuloval odpověď, uplynula – měřeno časem počítače – celá věčnost; plných pět vteřin uběhlo, než pokračoval:
„Jako člen posádky byl vynikající.“
Bowman zjistil, že stále ještě drží šálek s kávou v ruce, upil z něho. Ale neodpověděl; měl v mysli takový zmatek, že ho nenapadlo nic, co by mohl říci – nic, co by situaci ještě nezhoršilo, pokud to vůbec bylo možné.

Mohla to být nešťastná náhoda zaviněná nějakým selháním v mechanismech kapsle? Nebo to byla chyba třeba i nezaviněná, na Halově straně? Žádné vysvětlení nebylo nabídnuto, a on se bál požadovat nějaké, obával se reakcí, jež by taková žádost mohla vyvolat.
Ani teď ještě nedokázal přijmout tezi, že Frank byl úkladně zavražděn – tak naprosto iracionální představa to byla. Že by se Hal, který po tak dlouhou dobu pracoval bez jediné chybičky, mohl náhle změnit v atentátníka, postrádalo jakoukoli logiku. Chyby snad mohl dělat – kdokoli, člověk i stroj může dělat chyby – ale že by byl schopen vraždy, tomu Bowman nedokázal uvěřit.
A přece musel i tuto možnost vzít v úvahu, neboť bylo-li tomu tak, pak byl on sám ve strašném nebezpečí. A třebaže jeho další činnost byla přesně definována služebními pravidly, nevěděl si rady, kterak pokyny bezpečně provést.
Pokud by byl zabit kdokoli z posádky, měl ho druhý člen okamžitě nahradit jedním z hibernovaných; geofyzik Whitehead byl první na seznamu probouzených, po něm Kaminski a pak Hunter. Sled oživovacích operací byl pod Halovou kontrolou – tak, aby mohl jednat i v případě, že by byli současně vyřazeni z činnosti oba jeho lidští kolegové.
Avšak existovalo i manuální ovládání, které dovolovalo pracovat s každým hibernaculem jako se zcela autonomní jednotkou, nezávisle na Halově kontrole. Za těchto neobvyklých okolností pociťoval Bowman, že by měl bezesporu dát manuálnímu ovládání přednost.
Ještě naléhavěji si pak uvědomoval, že jeden lidský spolupracovník nebude postačovat. Dokud bude vůbec s to udělat to, oživí všechny tři hibernované členy posádky. V obtížných týdnech, které je očekávají, bude zapotřebí každého pracovníka, kterého lze vůbec zmobilizovat. Tím, že jeden muž ubyl a že mají polovinu cesty za sebou, nebude otázka zásob už rozhodující.

Otázky k textu

1. Vysvětlete pojem sci-fi.
2. Vyhledejte v textu odbornou terminologii z oblasti astronomie.
3. Najděte v textu slova cizího původu a určete jejich původ.
4. Vysvětlete pojem hibernaut.
5. Vyjmenujte další autory sci-fi.

John Ronald Reuel Tolkien (1892 – 1973), [džon rounald reul tolkin]

Narodil se v Jižní Africe, v roce 1895 vzala matka oba své syny do Birminghamu, svého rodiště, aby poznali prarodiče, přišel telegram, že otec zemřel, matka s nimi zůstala v Anglii. Začala Tolkiena učit latinu, francouzštinu a němčinu, nastoupil zde do školy, později studoval na Oxfordu angličtinu. Během první světové války sloužil jako nadporučík v Lancashiru. V roce 1916 se oženil a odstěhoval se za svou ženou do Francie, zde se účastnil bitvy u Somme, za pět měsíců se vrátil do Anglie stižen zákopovou horečkou. O rok později začal psát, po válce získal práci na Oxfordském anglickém slovníku, stal se profesorem anglického jazyka, umírá na dovolené, kde byl se svou ženou.

Dílo:
Hobit - poprvé vyšel v roce 1937, byl okamžitě vyprodán, přeložen do 31 jazyků. Hobiti jsou nenápadný, ale starobylý národ, dříve početnější než dnes, mají rádi mír a pokoj a dobře obdělávanou půdu, pobývají na venkově, nemají rádi stroje, bývají plaší hlavně před „Velkými lidmi“, jak nám říkají, jsou velmi hbití, umějí rychle a tiše zmizet, což člověku může přepadat až čarodějné.
Pán prstenů – byl vydán v polovině 50. let, ale až v 60. letech se z něj stal hit, zde autor rozpracoval osudy Středozemě a jejích obyvatel, které byly letmo načrtnuté v Hobitovi.

Ukázka

Pán prstenů

Podle slunce bylo ještě dost časně, mezi devátou a desátou, a hobiti obrátili pozornost k jídlu. Poslední jídlo, které měli, byl včerejší oběd u stojícího kamene. Teď posnídali zbytek zásob od Toma, které měli původně na večeři, a doplnili je tím, co přinesl Tom s sebou. Nebyla to žádná hostina (na hobity a za daných okolností), ale hned jim bylo o moc líp. Zatímco jedli, šel si Tom k mohyle prohlédnout poklady. Většinu naskládal na hromádku, která se blyštěla a jiskřila v trávě. Nechal je tam ležet „volně pro každého nálezce, ptáka, zvíře, elfa, člověka a každého dobrého tvora“, protože tak se rozptýlí kouzlo mohyly a žádný duch se do ní nevrátí. Sám si vybral z hromádky brož vykládanou modrými kameny mnoha odstínů: jako květy lnu nebo křídla modrásků. Dlouze na ni hleděl, jako by mu něco připomínala, potřásl hlavou a nakonec řekl:
„Tohle je pěkná tretka pro Toma a jeho paní! Ta která ji nosívala na rameni, byla krásná. Teď ji bude nosit Zlatěnka a na tamtu nezapomeneme!“

Každému z hobitů vybral dlouhou dýku, ve tvaru listu, břitkou, podivuhodně vykládanou zlatými a rudými hady. Blyštěly se, když je vytáhl z černých pochev vyrobených ze zvláštního lehkého a pevného kovu a vykládaných spoustou ohnivých kamenů. Ať to způsobila nějaká dobrá vlastnost pochev nebo kouzlo, jemuž podléhala mohyla, čepele se zdály nedotčené časem, nezrezivělé, ostré a na slunci se třpytily.

„Staré nože jsou dost dlouhé na meče pro hobity," řekl. „Je dobře mít ostrou čepel, když se nárůdek z Kraje vydává na východ, na jih nebo daleko do tmy a nebezpečí." Potom jim vyprávěl, že ty čepele ukovali před dávnými časy Muži ze Západní říše: byli nepřáteli Temného pána, ale byli přemoženi zlým králem z Carn Dum v zemi Angmar.

„Dnes na ně vzpomene málokdo," zamumlal Tom, „a přece ještě jsou a chodí osaměle, synové zapomenutých králů, a ochraňují bezstarostné lidi před zlem."

Hobiti jeho slova nechápali, zatímco však mluvil, měli vidění jakési veliké rozlohy minulých let, podobné ohromné stínové pláni, přes kterou kráčely postavy mužů, vysokých a chmurných, s jasnými meči, a poslední přicházel kdosi s hvězdou na čele. Pak se vidění ztratilo a byli zpátky ve slunném světě. Bylo načase opět se vydat na cestu. Připravili se, sbalili zavazadla a naložili poníky. Nové zbraně si pověsili na kožené opasky pod kabátce. Připadali si s nimi nemotorní a napadlo je, zda jim vůbec k něčemu budou. Nikdy nepomysleli, že jedním z dobrodružství, do nichž by je mohl jejich útěk zavést, může být boj.

Otázky k textu

1. Charakterizujte žánr fantasy.
2. Na základě četby převyprávějte příběh Pána prstenů.
3. Proč se ve slově **bezstarostné** píše **zs**?
4. Zdůvodněte pravopis - **vzal to s sebou**.
5. Vysvětlete vznik slova **dobrodružství.**

Francie

Jean-Paul Sartre (1905 - 1980)

Byl levicově orientovaný francouzský filozof, spisovatel, dramatik a esejista, středoškolský profesor, hlavní představitel ateistického existencialismu. Podněty ze studia fenomenologie (Husserl, Scheler, Jaspers a Heidegger) využil v práci o transcendenci lidského ega a v teorii emocí. Vyjadřoval pocity člověka vykořeněného ze společnosti a bojujícího proti pocitům úzkosti a beznaděje. Ve svých románech se zabýval hledáním osobní svobody člověka a sociálně spravedlivé společnosti. Jeho filozofický koncept je dualistický - na jedné straně je vědomí, které ví o sobě, vztahuje se ke svému bytí a tímto vztahem překračuje svou danost, vůči svému bytí je svobodné, je bytí pro sebe (odtud Sartrova teze o tom, že v případě člověka existence předchází esenci, člověk žije tím, čím ještě není, a je sám sobě neustálým projektem) a je s to klást otázku po bytí. Proti vědomí stojí věcné bytí, které Sartre charakterizuje jako bytí v sobě (je pouze tím, čím jest). Jednání člověka není předem determinováno, je pouze vázáno na jeho situaci, kterou však svým jednáním mění (člověk je tím, čím ještě není, je existencí v možnostech, svobodou, jejíž tíži musí nést, je ke své svobodě „odsouzen“). Zaujímá kritický postoj k imperialistické společnosti, kolonialismu, rasismu a politickým poměrům v tzv. „kapitalistických“ státech.

Narodil se v Paříži, vyrůstal v intelektuálské rodině, ve dvou letech mu zemřel otec. Po vystudování ‘Ecole Normale Supérieure’ učil na několika gymnáziích v různých částech Francie. Během II. světové války se dostal na devět měsíců do válečného zajetí, v roce 1941 se připojil k hnutí odporu. Spolu se svou dlouholetou přítelkyní Simonou de Beauvoirovou (jeho celoživotní družka, s níž se však nikdy neoženil) založil v roce 1945 časopis ‘Les Temps Modernes’ a řídil jej až do své smrti.

Po válce se stal členem komunistické strany, v roce 1956 z ní však na protest proti sovětské intervenci v Maďarsku vystoupil, podnikl značné množství cest (do Sovětského svazu, Spojených států, Číny a Kuby, přednášel v Praze) a angažoval se v mnoha politických i sociálních problémech (alžírská a vietnamská válka, studentské hnutí v roce 1968).

Na konci života byl blízký radikální levici. V roce 1964 byla Sartrovi udělena Nobelova cena za literaturu, ten ji však odmítl přijmout. Zemřel v Paříži.

Dílo:

Mrtví bez pohřbu – velmi drastická hra, odehrává se v improvizovaném vězení blízko švýcarských hranic, kde dva francouzští odbojáři čekají na smrt ze strany

gestapa. Nejmladší – 15letý chlapec chce ze strachu z mučení a smrti promluvit, ostatní ho uškrtí, sami jsou popraveni na nádvoří.
Mouchy – počátek existencionalistického dramatu, parafráze Orestea.
Špinavé ruce – antikomunistická hra, jedináček, idealista Hugo, komunista má zavraždít generálního tajemníka Hoederera, Hugo se stává jeho sekretářem, zavraždí ho, ale z důvodu žárlivosti.
Slova – autobiografie, sebeironie, rozhodnutí v dětství stát se spisovatelem.
Nevolnost - filozofické otázky bytí věcí, bytí sebe samotného, formou zápisníku Antoina Roquentina je podáván záznam o postupném uvědomování si existence, sebepozorování vede ke dvěma pocitům: nevolnosti - hnusu z nesmyslnosti a nesouvislosti světa a existence = být jen tak bez důvodu, náhodně. Hlavní hrdina je třicátník, osamělý, zbytečný člověk, intelektuál izolovaný od společnosti ve svém světě, kde rozebírá své každodenní prožitky. Náznaky existencialismu.
Zeď - již beletristističtější forma, soubor 5 novel, hrdiny jsou lidé uzavírající se do svého nitra, chtějí žít mimo konvenční vztahy a společnost vůbec (Zeď mezi společností a jednotlivcem), jde o lidi psychicky abnormální nebo nenormální, absurdní situace. Novela Zeď se odehrává za španělské občanské války v provizorním vězení, zeď je místem popravy odsouzenců na dvoře. Hlavní hrdina si uvědomuje absurditu svého života a rozhodne se neprozradit pravý úkryt svého velitele a navede falangisty na hřbitov – žert, ale velitel změnil svůj úkryt, skutečně v těchto místech pobýval a byl zatknut.

Ukázka

Slova

Našel jsem své náboženství; nic se mi nezdálo významnější než kniha. V knihovně jsem viděl chrám. Žil jsem, vnuk kněze, na střeše světa, v šestém patře, sedě na nejhořejší větvi Ústředního stromu: kmenem byla výtahová šachta. Chodil jsem, vycházel na balkón, na kolemjdoucí jsem se díval svrchu, přes mříž jsem zdravil svou sousedku Lucettu Moreauovou, která byla se mnou stejně stará, měla mé světlé kadeře i mladou ženskost, vstupoval jsem do cely a nikdy jsem odtamtud osobně nevycházel: když se mnou maminka šla do Lucemburské zahrady – to jest: denně – přenechával jsem své cáry nižším krajům, avšak mé vznešené tělo zůstávalo na bidýlku, je tam asi dodnes. Každý člověk má své přirozené místo: jeho výšku neurčuje ani pýcha, ani hodnota: rozhodující je dětství. Mým místem je pařížské šesté patro s pohledem na střechy. Dlouho jsem se dusil v údolích, roviny mě zmáhaly: vláčel jsem se po planetě Marsu, drtila mě tíže, stačilo, abych vylezl na kopeček, a byl jsem opět šťasten: vrátil jsem se do svého symbolického šestého patra, znovu jsem dýchal řídký vzduch Krásného písemnictví, Vesmír mi ležel u nohou a každá věc se pokorně dožadovala jména; dát jí je, znamenalo zároveň ji vytvořit i zmocnit se jí. Bez této úhlavní iluze bych nikdy nebyl psal.

Viděl jsem smrt. V pěti letech: číhala na mne; večer brousila po balkónu, čumák tiskla na okno, viděl jsem ji, neodvažoval jsem se však nic říci. Jednou jsme ji potkali na Voltairově nábřeží, byla to stará dáma, velká a bázlivá, celá v černém, když jsem šel kolem, mumlala: „To dítě strčím do kapsy.“ Jindy na sebe brala podobu jámy:

bylo to v Arcachonu; Karlamani a maminka byli na návštěvě u paní Dupontové a u jejího syna Gabriela, skladatele. Hrál jsem si v zahradě jejich vily, vyděšený, protože mi řekli, že je Gabriel nemocný a že zemře. Bez nadšení jsem dělal koně a poskakoval kolem domu. Náhle jsem spatřil temnou díru: sklep, nechali ho otevřený; nevím dost dobře, jaká známka osamělosti a hrůzy mě oslepila: udělal jsem čelem vzad a zpívaje z plna hrdla jsem utekl. V té době jsem míval se smrtí každou noc schůzku v posteli. Byl to obřad: musel jsem ulehnout na levý bok nosem k mezeře u zdi; čekal jsem celý se chvěje, a ona se mi zjevila, velice konformní kostlivec s kosou; pak jsem měl dovoleno obrátit se na pravý bok, smrt odešla a já mohl klidně spát. Během dne jsem ji rozpoznával pod nejrozmanitějším přestrojením: když maminka náhodou zpívala francouzsky Krále duchů, zacpával jsem si uši; protože jsem četl Opilce a jeho ženu, nedovolil jsem si po šest měsíců otevřít La Fontainovy bajky. Ta žebračka na to kašlala, schovala se od Mériméeovy povídky Venuše z ostrova a čekala, až ji otevřu, aby mi skočila na hrdlo. Pohřby ani hroby mě neznepokojovaly; přibližně v onom údobí onemocněla babička Sartrová a zemřela; přivolali nás telegramem, a tak jsem přijel s maminkou do Thiviers, když ještě byla naživu. Raději mě odstranili z míst, kde se blížil konec této dlouhé a ne šťastné existence; ujali se mě přátelé, ubytovali u sebe, a aby mě zaměstnali, dali mi poučné hry, vhodné pro onu příležitost, smutečně nudné. Hrál jsem si, četl, snažil se ze všech sil, abych předvedl vzorné rozjímání, ale nic jsem necítil. Ani když jsme pak kráčeli za pohřebním vozem až na hřbitov. Smrt se vyznačovala svou nepřítomností: skonat, to nebylo zemřít, proměna oné stařeny v náhrobní kámen mi nebyla proti mysli; obsahovalo to transsubstantizaci, dosažení bytí, všechno zkrátka probíhalo tak, jako kdybych se já okázale proměnil v pana Simonnota. Z toho důvodu jsem vždycky měl rád, a mám dosud, italské hřbitovy: kameny jsou tam zmučeny, úplní barokní lidé, do kamene se zasadí medaillón s fotografií, která ukazuje zesnulého v původním stavu. Když mi bylo sedm let, potkával jsem skutečnou Smrt, Smrtku, všude, jen tam ne. Co to bylo? Osoba nebo hrozba. Osoba byla bláznivá; a pokud jde o hrozbu, tady je příklad: ústa stínu se mohla kdekoliv, za bílého dne a při nejjasnějším slunečním svitu, otevřít a pohltit mě. Existoval strašlivý rub věcí, když člověk přišel o rozum, tak jej viděl, zemřít znamenalo hnát šílenství až po nejkrajnější mez a nechat se pohltit. Žil jsem v hrůze, byla to opravdová neuróza. Když pátrám po jejích příčinách, zjišťuji toto: má hluboká neužitečnost připadala mně, rozmazlenému dítěti a daru prozřetelnosti, tím zjevnější, čím víc mě rodinný rituál neustále krášlil falšovanou potřebností. Cítil jsem se přespočetný, musel jsem tedy mizet. Byl jsem jalový květ v trvalém stavu odumírání. Jinými slovy, byl jsem odsouzen a každým okamžikem mohl být rozsudek vykonán. Já jej však ze všech sil odmítal, nikoliv proto, že jsem si cenil své existence, ale naopak, že jsem na ní nelpěl: čím absurdnější je život, tím nesnesitelnější je smrt.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu metafory.
2. Rozeberte autorovu syntax.
3. Co můžete v ukázce vyčíst o autorově osobnosti?

4. Najděte v textu filozofické črty.
5. Která literární díla autor v ukázce zmiňuje?

Robert Merle (1908 – 2004)

- viz str. 658

Raymond Queneau (1903 - 1976)

Byl francouzský prozaik, básník, esejista a matematik experimentující ve svých románech i poezii s literárním jazykem, zprvu surrealista a člen skupiny 'Oulipo', která navázala na tradici básníků-matematiků. Po roztržce s André Bretonem se v roce 1929 se surrealisty rozešel a začal psát originální a experimentální díla, v nichž sloučil racionalismus s poetizací každodenního života, humorem a parodií vyjádřil hlubokou skepsi, pocit odcizení a absurdnost světa. Kladl důraz na lidovou, mluvenou formu jazyka, jejíž spontaneita a přirozenost mají být základem k vytvoření nového, zcela svobodného jazyka, který by měl blíže k životu.

Dílo:
Můj přítel Petříček
Zazi v metru - 19 krátkých kapitol, pestrý a fantaskní kaleidoskop neuvěřitelných situací a scének, které se odehrály během návštěvy nezletilé Gabriely u strýce Gabriela v Paříži, zaměstnán jako „tanečnice" v baru pro homosexuály. Uvede ji do toho světa plného chaosu a ztřeštěností. Tažení Paříží je vyvrcholeno velkou rvačkou, Gabriel a jeho kamarádi jsou obklíčeni a jsou nuceni utéct kanálem. Zmožená Zazi odjíždí z Paříže, aniž by se jí podařilo svézt vytouženým metrem.

Nathalie Sarrauteová (1900 - 1999)

Vlastním jménem Nathalie Iljanova Černíková, francouzská spisovatelka, esejistka a kritička ruského původu, zakladatelka nového románu a autorka experimentálních antinovel.

Narodila se poblíž Moskvy, když jí byly dva roky, její rodiče se rozvedli a matka s ní odjela do Ženevy, odkud vzápětí přesídlila do Paříže, francouzština se stala Natáliiným prvním jazykem, absolvovala věhlasnou univerzitu v Oxfordu (1921) a pařížskou Sorbonnu (1925). Poté zahájila právnickou praxi, ale od roku 1941 se věnovala jen literatuře.

Dílo:
Mezi životem a smrtí
Slyšíte je? - spor mezi generacemi současné západní buržoazní společnosti.

Zlaté plody - román o osudu románu stejného názvu, o němž se čtenář nic bližšího nedozví, proces vzniku, slávy a zapomenutí v hlavách snobské, literární společnosti, satira na literární kritiku, nejčtenější dílo.

Marcel Pagnol (1895 - 1974)

Francouzský dramatik, prozaik a filmový scénárista, autor lyrických a vtipných vzpomínek z dětství, oživil biblické a antické tradice, v satirické komedii odhalil všemocnost peněz. Jeho otec byl učitel, i on následoval otce v jeho šlépějích a později se stal také profesorem. Od 30. let se věnoval filmové tvorbě.

Dílo:
Jak voní tymián - úsměvné vzpomínky z dětství, obsahují knihy: Tatínkova sláva, Maminčin zámek, Čas tajemství.
Živá voda – román z francouzského venkova.

Marguerita Yourcenarová (1903 - 1987)

Vlastním jménem de Crayencourová, francouzská prozaička, básnířka, dramatička a esejistka belgického původu, jako první žena byla zvolena do Francouzské akademie. Proslavila se historickými romány, zaměřuje se na detailní popisy historických postav, ale psala i o homosexualitě a současných tematech.

Narodila se v Bruselu, ale její matka zemřela brzy po porodu, dětství tedy strávila s otcem. Nenavštěvovala školu, ale odmaturovala skvěle. Její literární začátky spadají do její puberty, kdy prožívala těžké období, neboť otec žil aristokratickým životem a hodně cestoval, chybělo jí porozumění a citové projevy otce. Ten chtěl získat zpět ztracený majetek a propadl gamblerství. Po jeho smrti však zůstala finančně zajištěná, mohla žít bohémským životem, věnovat se literatuře a milostným aférkám.

V roce 1939 emigrovala do Spojených států, kde o čtyřicet let později přijala americké státní občanství. Žila zde s partnerkou Grace Frickovou, která přeložila několik jejích děl do angličtiny.

V roce 1980 se stala první ženou zvolenou do Francouzské akademie. Proslula především jako autorka filozoficky zaměřených historických rekonstrukcí, esejů, pamětí, divadelních her a poezie, překladatelka černošských blues a gospelů (duchovních písní).

Dílo:
Hadriánovy paměti – pseudopaměti císaře z 2. století.
Kámen mudrců - příběhy smyšleného flanderského myslitele.

Marguerita Durasová (1914 - 1996)

Byla francouzská spisovatelka, dramatička, scenáristka a filmová režisérka, představitelka nového románu.

Své dětství prožila v Indočíně, po návratu do Francie se orientovala na zdánlivě statická díla, ve kterých se hlavní hrdinové marně pokoušejí dát smysl svému životu a uniknout samotě buď absolutní láskou, zločinem nebo šílenstvím. Její postavy, žijící v tragické atmosféře bezvýchodnosti a nemožnosti opravdové komunikace, zaplňují svůj čas ve světě bolesti, samoty a smutku zoufalým čekáním na skutečný život. Měla problémy s alkoholem, pět měsíců dokonce strávila v kómatu.

Dílo:
Hirošima, má láska - scénář filmu, prostředí Hirošimy a erotický příběh.
Milenec - zachycuje vztah velice mladé dívky a vyzrálého muže - Asiata, na tomto příběhu autorka poukazuje na realitu vztahů**.**
Moderato cantabile - později zfilmováno, hlavním tématem je láska - iluze dokonalosti, ovšem absolutnost vztahů, po nichž hrdinka touží neexistuje, alkohol jí dopomáhá lépe pochopit sama sebe i ostatní, ale zároveň staví mezi ni a ostatní přehradu.

Louis Aragon (1897 - 1982)

Byl francouzský básník, romanopisec, esejista a publicista, básník zloby, lásky a revoluce, politický aktivista a spoluzakladatel surrealismu. Postupně však dospěl k socialisticko-realistické a politické próze a stal se komunistou (k čemuž vydatně napomohla návštěva Sovětského svazu v roce 1930).

Vystudoval medicínu, seznámil se s André Bretonem, který měl vliv na jeho literární tvorbu. Jeho manželkou byla francouzská prozaička a kritička ruského původu Elsa Trioletová, jejíž tvorba ho později inspirovala. Po smrti své ženy se přiznal ke svým homosexuálním sklonům.

Dílo:
Ponížení a sláva Francie
Komunisté - románová rozsáhlá freska, měla zahrnovat léta 1939 – 1945.
Aurelián - francouzský román o marném úsilí realizovat milostný cit uprostřed mravního a citového marasmu meziválečné pařížské smetánky**.**

Alan Robbe-Grillet (1922 -2008)

Byl francouzský prozaik, esejista, scénárista, literární teoretik a kritik, filmový režisér a hlavní představitel nového románu, polemizujícího s tradiční románovou formou (odsuzoval ji jako „fikci vydanou za pravdu“). Snažil se vytvořil objektivní obraz světa podrobným popisem všech detailů, záznamem všeho, co lze spatřit (odtud se také novému románu říká „škola pohledu“).

Vystudoval střední školu, za 2. světové války pracoval v německé továrně na tanky. Po studiích pracoval ve statistickém a ekonomickém ústavu, zabýval se výzkumem hormonů. V Indii kultivoval banány. Také přednášel na několika evropských a amerických vysokých školách. Od roku 1955 se věnoval pouze literatuře, i jeho manželka byla spisovatelka. V 60. letech začal spolupracovat s filmem.

Dílo:
Gumy – je jeho románová prvotina, nebyla však kritikou přijata.
Žárlivost – román.

Françoise Saganová (1935 – 2004)

Debutovala v 19 letech - lhostejnost, erotika z nudy, nuda z erotiky, psychologicky skvěle vykresleny životní pocity mladých postav. Otec byl průmyslník, studia literatury na Sorbonně nedokončila. Stala se rebelkou, která byla ovlivněna jazzem a existencialismem. Měla problémy s drogami, užívala si života, milovala rychlá auta a hazard, v roce 2002 byla odsouzena za krácení daní. Zemřela na plicní embólii. Napsala kolem 50 knih.

Dílo:
Dobrý den, smutku - prvotina, další knihy již nevzbuzovaly takový zájem, hlavní hrdinkou je Cécile – 17 let, která tráví prázdniny s otcem a jeho novou milenkou, vnímá je pozitivně, toleruje otci časté románky, ale problém nastane, když se objeví žena, kterou otec bere vážně.
Jeden úsměv – studentku Dominiku její přítel seznámí se svým strýcem Lucem. Zpočátku společně flirtují, ale nakonec se flirt mění v hluboký vztah, což si oba nechtějí přiznat.

Zrcadlo – z divadelního prostředí v Paříži.

Simone de Beauvoirová (1908 - 1986)

Francouzská existencialisticky zaměřená prozaička, esejistka a dramatička, životní družka Jeana-Paula Sartra. Spolu s ním studovala a poté i učila na Sorbonně a v roce 1945 spoluzaložila časopis 'Les Temps Modernes'. Ve svých románech se zaměřila na morální a metafyzickou problematiku, ve feministických esejích zase rozebírala postavení ženy ve společnosti, psala rovněž memoáry a autobiografické příběhy.

Otec byl právník s uměleckými sklony, matka byla nábožensky založená, proto byla Simone i se sestrou poslána do prestižní klášterní školy, ale ve 14 letech se obrátila k přírodě a socialismu, stala se ateistkou. Vystudovala matematiku a filozofii na Sorbonně, stala se pedagožkou, od roku 1942 se věnovala spisovatelské činnosti, v 70. letech se připojila k hnutí za emancipaci žen. Zemřela na zápal plic a byla pochována vedle svého životního přítele Sartra.

Dílo:
Druhé pohlaví - 2 díly, zabývá se ženskou otázkou, sociologická sexuologická i psychiatrická studie, sexuální diferenciace není určující, i žena se může plně realizovat, nejčtenější kniha.
Pozvaná - milostný trojúhelník ztroskotává, téma žárlivosti, intelektuálské, umělecké kruhy**,** autobiografické prvky – trojúhelník = Sartre, Simone a studentka Olga, autorka dochází k poznání, že upnutí se dvou lidí k sobě není možné, protože jsou okamžiky, kdy se každý cítí sám.
Mandaríni - vzpomínková kniha, kronika existencionalistické inteligence ve Francii v poválečných letech.
Velice lehká smrt - líčí okamžiky umírání autorčiny matky.

Claude Simon (1913 - 2005)

Francouzský spisovatel, představitel nového románu, v prózách rozbíjí tradiční chápání času - přítomnost a minulost se neustále prolínají, čímž lépe vyjadřuje

útržkovitost emocí, jež na sebe nikdy nenavazují, ale zároveň tvoří určitou posloupnost. Podrobnými popisy a psychologickými analýzami se snaží postihnout složité vztahy mezi vědomím a vnější skutečností. Dostal Nobelovu cenu za literaturu pro rok 1985.

Narodil se na Madagaskaru, v té době to byla francouzská kolonie, otec byl koloniální důstojník. Dětství prožil na jihu Francie, studoval v Oxfordu a Cambridge, zúčastnil se španělské občanské války, později se věnoval vinařství a malování, ale od roku 1963 se stal spisovatelem.

Dílo:

Vítr – hlavní hrdina – fotograf – odjíždí do malého městečka na jihu Francie převzít dědictví po otci, kterého nikdy nepoznal a snaží se proniknout do života zdejších obyvatel. Text je plný závorek, interpunkčních znamének, jsou použita dlouhá souvětí a věty jsou nedokončeny, což vede ke zmatenosti a nejasnosti.

Tráva

Flanderská cesta - román psaný v jediném toku myšlenek a řeči interpunkčně minimálně oddělované.

Příběh

- poslední tři romány tvoří volnou trilogii.

Albert Camus (1913 - 1960)

- viz str. 662

Itálie

Umberto Eco (1932 - doposud)

Používal pseudonym Dedalus, italský sémiolog, estetik, romanopisec, esejista a literární kritik, autor studií o středověké estetické kultuře, přední představitel moderní nauky o znacích (tzv. „sémiologie“) a z ní vycházející filozofie jazyka.

Vystudoval na univerzitě v Turíně, později mnoho let učil sémiotiku na univerzitách v Boloni i v Miláně. Po studiích se stal nakladatelským redaktorem a podílel se na organizování avantgardy. V roce 1964 se stal lektorem na univerzitě

v Miláně, ale za rok přešel do Florencie. Dnes učí v Bologni a často přednáší v Miláně, Paříži a New Yorku. Žije převážně u San Marina.

V novinových esejích se zabýval válkami, pornofilmy, masovou kulturou a fotbalovými fanoušky, ve svých kritikách nezapomínal ani na žánry „druhořadé kvality“, například na comicsy a špionážní příběhy.

.

Dílo:
Foucaltovo kyvadlo
Jméno růže - 14. století, kdy moc nad životem a smrtí je plně v rukou inkvizice.

Alberto Moravia (1907 - 1990)

- viz str. 672

Německo

Anna Seghersová (1900 - 1983)

- viz str. 652

Slovensko

Dominik Tatarka (1913 - 1989)

Slovenský prozaik, překladatel a esejista, v prvních prózách vyjádřil existenciální pocity člověka, který žije v reálném světě válečných a společenských absurdit, v tomto duchu rozvinul i svůj nepatetický pohled na období 2. světové války, s historickou realitou válečného a poválečného období se snažil vyrovnat v románech z 50. let. Později se věnoval prózám reflexivním a cestopisným, uvažoval o deformacích kultury a nesvobodě člověka v totalitním režimu. Byl autorem filmových scénářů a překladů z francouzské literatury.

Po gymnáziu studoval v Praze a na Sorboně v Paříži. Vyučoval na střední škole v Žilině a Martině, zúčastnil se Slovenského národního povstání. V roce 1969 vrátil legitimaci KSČ a od roku 1970 pracoval v manuálních profesích a stal se zakázaným autorem, podepsal, jako první Slovák, Chartu 77.

Dílo:
Farská republika
Pach
Přehrada
Sám proti moci

Rusko

Čingiz Ajtmatov (1928 - 2008)

Ruský prozaik, dramatik a publicista kyrgyzského původu se smyslem pro psychologickou kresbu a filosofický podtext, představitel magického realismu. Zabýval se vlivem politiky na soukromý život.

Jméno Čingiz dostal podle slavného vojevůdce Čingischána. Měl velmi blízký vztah ke své babičce, což popisuje i ve své tvorbě. Jeho otec odjel s rodinou do Moskvy studovat politickou školu, ale byl zatčen a později popraven. Matka vychovala své děti sama. Čingiz vystudoval vysokou zemědělskou školu a pracoval jako zootechnik a veterinář, současně studoval literární institut, přispíval do novin a překládal, psal v ruském i kyrgyzském jazyce.

Dílo:
Džamila - milostná novela, vypravěč Seit, absolvent umělecké školy, vypráví o lásce, děj se odehrává za 2. sv. války.
Popraviště – pro své pojetí je román řazen do magického realismu.
Stanice Bouřná - životní osudy železničáře z malé staničky uprostřed kazašské stepi, prolínání minulosti, současnosti, budoucnosti, mýtů, legend a realistického příběhu, obraz komplikovaného světa, varování před zánikem.

Boris Leonidovič Pasternak (1890 - 1960)

Byl ruský básník, prozaik a překladatel (např. Verlaina, Goetha a Shakespeara), začínal jako futuristický lyrik hlásící se ke kubofuturismu, rozvíjel umění senzitivní reflexe světa a dějin prostřednictvím lyrických momentek i větších epických skladeb, vrcholem jeho prozaického díla se stal lyrizovaný román zobrazující na půdorysu milostného děje z občanské války v Rusku protiklady lásky a násilí jako předobrazů příštích tragických společenských období.

Dostal Nobelovu cenu za literaturu pro rok 1958 - nejprve cenu přijal, posléze byl ovšem donucen ji odmítnout, po jeho smrti ji převzal jeho syn. Spolu s Majakovským je považován za největšího ruského spisovatele meziválečného období.

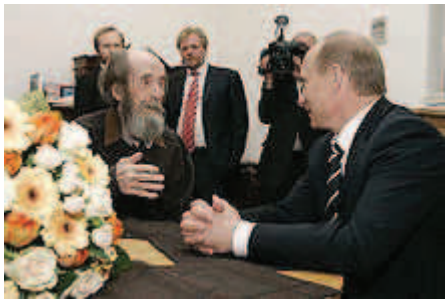
Pocházel z židovské umělecké rodiny, jeho matka byla klavíristka a otec akademický umělec na Petěrburgské akademii umění. Jeho rodiče často navštěvovali ruští umělci. Po gymnáziu studoval na Moskevské univerzitě, poté krátce v Německu. Za román Doktor Živago byl vyloučen ze svazu spisovatelů a hrozilo mu vyhnání na Sibiř.

Dílo:

Doktor Živago - zfilmováno v USA, zakázáno v SSSR a od 1957 vycházelo v exilu, podává svědectví o rušné době v Rusku od počátku století do 2. světové války, pohoršil si například líčením ruské revoluce, zfilmováno u nás, zachycuje 1. polovinu 20. století a celý život Živága končí jeho verši, do nichž autor vložil své myšlenky. Živágovi v 10 letech zemřeli rodiče, vychovali ho pěstouni, následovala studia, oženil se s dcerou pěstounů, která nakonec emigrovala, další vztah měl s Larou, opustila ho, Živago umírá, Lara se účastní jeho pohřbu v Moskvě, zřejmě svůj život končí v pracovním táboře.

Moje sestra život

Alexandr Solženicyn (1918 - 2008)

Byl ruský publicista, prozaik, dramatik, získal Nobelovu cenu, studoval matematicko-fyzikální fakultu, později filozofii a literaturu. Za 2. světové války byl důstojníkem na frontě, v roce 1944 - zatčen, 8 let vězněn v komunistickém koncentračním táboře na Sibiři, pak žil 3 roky ve vyhnanství v Kazachstánu. V roce 1956 byl rehabilitován, učil, později jen psal. Nesměl převzít Nobelovu cenu za stěžejní dílo Souostroví Gulag (spíše dokumentární spis), vyšlo v samizdatu a zahraničí, za což byl vypovězen ze SSSR, žil v USA, návrat do Ruska 1944. Zemřel v Moskvě na srdeční infarkt.

Dílo:
Souostroví Gulag - popisuje sovětské komunistické koncentrační tábory a nehumánní systém Východu. Pracoval na něm 20 let pod strachem, že bude odhalen a rukopis zničen, což se také stalo ve chvíli, kdy byl jeden exemplář v zahraničí, poprvé vyšla kniha ve Francii, pak celém světě, zachycuje vlastní zážitky, zveřejňuje dopisy 227 osob s konkrétními jmény a popisuje kruté vyšetřovací metody, týrání vězňů a bídu.
Jededn den Ivana Děnisoviče – novela z komunistického lágru, popisuje jeden den člověka, který je odsouzen na 10 let podle paragrafu 58 – pro lidi, kteří nic neudělali.

Belgie

Georges Joseph Christian Simenon (1903 – 1989), [žordž žozef christien simenon]

Belgický spisovatel píšící francouzsky, autor detektivních příběhů, publicistické práce začal uveřejňovat již jako sedmnáctiletý, proslavil se však především 84 psychologickými romány a příběhy o komisaři Maigretovi.

Jeho otec byl vážně nemocný, proto Simenon nedokončil střední školu a začal pracovat jako cukrář, příručí v knihkupectví, novinář. Později odešel do Paříže, kde začal přispívat do místního deníku a deset let zde psal pod pseudonymy. Začal psát psychologické romány, později detektivní s hlavní postavou komisaře Maigreta. Je autorem více než 200 románů a 150 povídek. Mnoho románů bylo zfilmováno.

Dílo:
Maigret na cestách
Maigret a lovec zvuků
Maigretův revolver
Nelítostný Maigret
Dva plus pět

Ukázka

Maigret na cestách

V jedné zásuvce objevili dopisy, některé psané anglicky, jiné francouzsky nebo italsky, bez ladu a skladu, pomíchaná psaníčka od žen s obchodní korespondencí, různými pozvánkami na koktejly a večeře; v další zásuvce byly papíry roztříděny pečlivěji…
„Bereme to s sebou?“

Maigret se pohledem domluvil s vyšetřujícím soudcem Calasem a přisvědčil. Bylo jedenáct hodin a hotel ožíval, rozléhalo se zvonění, služebnictvo pobíhalo a výtah bez ustání cvakal.
„Myslíte si, doktore, že by mu mohla udržet hlavu pod vodou i žena?“
„Záleží na tom, jaká žena.“
„Říká se jí komteska, což dává tušit, že bude spíš drobná.“
„Na výšce a hřmotnosti ani tak nesejde…“ zahuhlal filozofující doktor Paul.
„Snad bychom se mohli jít porozhlédnout do čísla 332…“ podotkl Maigret.
„Do čísla 332?“
„Do hraběnčina apartmá.“

Dveře našli zavřené, takže začala sháňka po pokojské. Uvnitř bylo již uklizeno; i tady byl salón, třebaže menší než v čísle 347, ložnice a koupelna.

Ačkoliv bylo okno dokořán, vznášel se tu neustále opar alkoholu a parfému, a zatímco láhev od šampaňského zmizela, ze tří čtvrtin prázdná láhev whisky zůstala na stolku.

Prokurátor se soudcem, kvůli přemíře ostýchavosti či kvůli dobrému vychování, postávali na prahu, mezitím co Maigret otvíral skříně a zásuvky. Všechno, co našel, bylo v ženském vydání totéž, co u Davida Warda; přepychové předměty, které se dají koupit jen ve vybraných obchodech, a stávají se proto symbolem určité životní úrovně.

Na toaletním stolku se povalovaly šperky jako nějaké bezcenné tretky, briliantový náramek s miniaturními hodinkami, náušnice a prsteny v celkové hodnotě asi dvaceti miliónů.

I tady byla zásuvka napěchovaná papíry, pozvánkami, účty z krejčovských a kloboučnických salónů, prospekty s letovými řády Air France a Pan American.

Osobní dopisy tu nebyly, takže to vypadalo, že je komteska ani nedostává, ani nepíše. Zato v jedné skříni ve zdi našel Maigret dvacet osm párů bot, z nichž některé nikdy nikdo nenosil, a jejich velikost potvrzovala, že hraběnka byla skutečně drobné postavy.

Otázky k textu

1. Na základě filmových zkušeností charakterizujte komisaře Maigreta.
2. Specifikujte detektivní žánr, kdo je považován za jeho zakladatele a co o této osobnosti víte?
3. Které další představitele detektivek znáte?
4. Jaký je rozdíl mezi prokurátorem a soudcem?
5. Vyhledejte slova cizího původu, z jakého jazyka pochází?

Švédsko

Ernst Ingmar Bergman (1918 - 2007)

Byl švédský filmový a divadelní režisér, scénárista, spisovatel a dramatik, nejvýznamnější představitel severské filmové školy. Proslul především více než třiceti převážně autorskými snímky a nesčetnými divadelními hrami prostoupenými tématy jako smrt, osamělost a deprese. V roce 1944 režíroval svůj první film ‘Krize’, v dalších letech byl ředitelem městských divadel v Helsinborgu, Göteborgu a Malmö.

Počátkem šedesátých let stál v čele ‘Královského dramatického divadla’ ve Stockholmu. V letech 1963 - 1966 žil na portugalském ostrově Faro, pak založil filmovou společnost a přesídlil do Mnichova. V roce 1975 mu byl Stockholmskou univerzitou udělen čestný doktorát filosofie a v roce 1978 se vrátil do Švédska. Bergman za své filmy obdržel řadu světových cen, mezi nejprestižnější patří i několik Oscarů.

Dílo:
Laterna magica
Výrobci obrázků

USA

William Styron (1925 - 2006)

- viz str. 648

William Saroyan (1908 - 1981)

Byl americký spisovatel a dramatik arménského původu, autor humorně a nostalgicky laděných próz s nádechem autobiografičnosti, byl silně ovlivněn zkušenostmi z trpkého mládí prožitého v prostředí přistěhovalecké chudiny. V roce 1940 odmítl přijmout Pulitzerovu cenu za své pětiaktové drama.

Narodil se v Kalifornii emigrantům z Arménie, po smrti jeho otce musela dát matka čtyři děti do sirotčince. Domů se Saroyan vrátil v roce 1916 a vychodil základní školu, ale dále nestudoval. Své první literární pokusy posílal do časopisů, celý život měl finanční problémy, neboť podlehl hazardním hrám a účastnil se dobročinných akcí. Byl dvakrát ženatý se stejnou ženou, s níž měl dvě děti.

Dílo:
Lidská komedie – původně bylo psáno jako scénář pro film, který se nerealizoval, hrdinou románu je 14letý chlapec, který za 2. světové války pracoval jako poštovní poslíček, postavy jsou spojeny s centrální postavou Homéra, který oznamuje špatné zprávy, ale věří, že svět je takový, jaký ho člověk udělá.
Tati, tobě přeskočilo – je 360 rozhovorů otce s 10letým synem Petrem, který je vypravěčem – jde o dětský pohled na svět.
Odvážný mladý muž na létající hrazdě - jeho prvotina, každodenní život a citové stavy, kusý příběh, všední zkušenosti bez napínavé zápletky, hrdiny jsou mladí lidé z okraje společnosti v době hospodářské krize - 30. léta, vypravěč neustále vstupuje do povídky svými zážitky a názory. Autor vypráví o muži, který žebrá, ale nikdo mu nic nedá, jednou najde bezcennou minci, nic si za ni nekoupí, ale odejde na létající hrazdě se ctí = umře.

Tracyho tygr - úsměvný pohled na válečná léta obyčejného člověka, novela vypráví o mladíkovi, který měl tygra = abstraktní pojem, nejde o zvíře, je to symbol nekonvenčnosti, energie a mládí. Je zde i druhá rovina se skutečným tygrem, autor stírá hranici mezi fikcí a realitou.

Ray Douglas Bradbury (1920 - doposud)

Americký prozaik a scenárista, autor označovaný jako „magický básník sci-fi“. Po studiích na střední škole prošel řadou zaměstnání, usadil se v Los Angeles a věnoval se zcela literatuře, editorské a recenzní činnosti. Píše psychologické vědecko-fantastické příběhy zachycující negativní stránky vědecko-technického rozvoje.

Jeho matka pocházela ze Švédska, od dětství ho seznamovala se starou i současnou evropskou kulturou a mytologií. Ray se od mládí zajímal o literaturu, spisovatelem se stal v roce 1943. Jeho literární kariéru nastartovala Marťanská kronika. Celkem napsal přes 30 knih a přes 600 povídek.

Dílo:

Marťanská kronika – je soubor povídek, autor domýšlí, kam až může dospět technický pokrok, zároveň varuje před nebezpečím techniky, která by se mohla postavit proti člověku a zničit civilizaci.

451 stupňů Fahrenheita – je satirický román, příběh se odehrává v nedaleké budoucnosti, svět se ocitá v byrokratické strnulosti, mění se základní životní hodnoty, vzdělání se hromadí do encyklopedických poznatků, lidé se ženou za materiálním pohodlím, jednoduchou zábavou, volný čas věnují sledování seriálů, pomocí různé techniky se zapojují přímo do vysílání, lidé nepřemýšlejí, automaticky přijímají pokyny, podléhají vsugerovanému názoru, jedinci, kteří se vymykají, jsou bez milosti likvidováni, největším nepřítelem společnosti se stávají knihy, které jsou okamžitě spáleny skupinou požárníků, ale i celý dům, kde byly nalezeny, a majitel šel do vězení. Montag – požárník, vykonává svou práci svědomitě a bez rozmýšlení, ke zvratu dojde při setkáních s mladičkou sousedkou Clarissou, která mu vypráví o přírodě a tvrdí, že dříve požárníci požáry hasili, ne zakládali, Montag nad sebou začíná přemýšlet a zjišťuje, že není šťastný a svobodný, ukradne si několik knih, čehož si všimne jeho velitel, jednu knihu pálí, ostatní ukrývá, ale zradí ho jeho vlastní žena, podaří se mu uprchnout a dostane se na vesnici do společnosti velice vzdělaných lidí, s nimi studuje různé texty a učí se je nazpaměť, aby tak aspoň částečně uchovali kulturní dědictví národa.

Ukázka

Marťanská kronika

Hodil do ohně další list.

„Pálím jeden způsob života, zrovna tak jako tenhle způsob života právě teď dohořívá na Zemi. Nezlobte se, jestli mluvím jako nějaký politik. Jsem koneckonců bývalý

guvernér, byl jsem vždycky čestný a za to mě nenáviděli. Život na Zemi se nikdy neustálil na něčem opravdu dobrém. Věda nás příliš rychle předběhla. Lidé se ztratili v pralese techniky a jako děti se předháněli ve vyrábění hezkých věcí, stroječků, helikoptér, raket, a přitom kladli důraz na nesprávné věci, důraz na stroje místo na to, jak s těmi stroji zacházet. Války byly čím dál tím hroznější a nakonec Zemi zabily. Proto rádio mlčí. Proto jsme odtamtud utekli. Měli jsme štěstí. Žádné rakety už neexistují. Je na čase, abyste se dozvěděli, že tohle není výlet na ryby. Odkládal jsem chvíli, kdy vám to řeknu. Země už není. Nové meziplanetární lety se teď neuskuteční celá staletí a možná už nikdy. Ale ukázalo se, že tamten způsob života je nesprávný a zahubil se vlastníma rukama. Vy jste mladí. Budu vám to denně opakovat, až se vám to vtiskne do paměti."

Odmlčel se, aby přiložil do ohně další papíry.

„Teď jsme sami. Jen my a hrstka dalších, kteří přistanou v několika dnech. To stačí, abychom začali znovu. To stačí, abychom se mohli otočit zády ke všemu, co bylo na Zemi, a vzít to z jiného konce – „

Oheň vzplanul jako na potvrzení jeho slov. A pak už byly spáleny všechny papíry, kromě jednoho. Pozemské víry a všechna práva shořely a proměnily se v hromádku horkého popela, který za chviličku roznese vítr.

Timothy se podíval na tu poslední věc, kterou házel tatínek do ohně. Byla to mapa Světa, zkrabatěla se, stočila žárem, vzňala se – fíí – a zmizela jako horký černý motýl. Timothy se odvrátil.

„A teď vám ukážu Marťany," řekl tatínek. „Pojďte všichni se mnou. Pojď, Alice." Vzal ji za ruku.

Michael hlasitě plakal, tatínek si ho posadil na ramena a kráčel mezi troskami ke kanálu.

Kanál. Po něm zítra nebo pozítří připlují ve člunu jejich budoucí ženy, dnes zatím malá hihňavá děvčátka, se svým tatínkem a maminkou.

Kolem nich se nesla noc a vysvitly hvězdy. Ale Zem Timothy nenašel. Už zapadla. To byl námět k přemýšlení.

Jak šli, zakřičel mezi troskami nějaký noční pták. Tatínek řekl:

„Maminka a já se vás pokusíme vyučovat. Možná že se nám to nepodaří. Ale já doufám, že ano. Máme toho spoustu, z čeho se můžete učit. Tenhle výlet jsme plánovali už léta, dřív než jste se narodili. Byli bychom, myslím, letěli na Mars, i kdyby nebyla válka, abychom mohli žít a vytvořit si vlastní životní styl. Bylo by to trvalo nejmíň celé století, než by Mars otrávili pozemskou civilizací. Teď ovšem –„

Došli ke kanálu. V noci vypadal dlouhý, rovný, studený a vlhký a všechno se v něm zrcadlilo.

„Chci vidět nějakého toho Marťana," začal Michael.

„Kde jsou, tatínku? Slíbils nám je."

„Tady jsou," odpověděl otec, pošoupl si Michaela na ramenou a ukázal přímo dolů před sebe.

Byli tam Marťané. Timothy se začal chvět.

Byli tam Marťané – v tom kanálu – zrcadlili se ve vodě. Timothy, Michael, Robert, maminka a tatínek.

A ti Marťané na ně mlčky dlouho hleděli z rozčeřené vodní hladiny…

Otázky k textu

1. Srovnejte autorský styl Bradburyho a dalších představitelů sci-fi.
2. Užijte ve větách slovo země ve dvou pravopisných podobách.
3. Zdůvodněte pravopis slova **Marťané**.
4. Vysvětlete pojem **guvernér**.
5. Vyhledejte v první části ukázky několikanásobný větný člen, určete ho.

Joseph Heller (1923 - 1999)

Byl americký romanopisec a dramatik. Jeho rodiče byli přistěhovalci z Ruska, během 2. světové války působil v Evropě u bombardovací letky. Studoval na Oxfordu a učil literaturu v New Yorku, proslavil se hned svým prvním románem o kapitánu Yossarianovi, v němž se svérázným černým humorem zobrazil absurditu válečné mašinérie (téma války se objevuje rovněž v Hellerově dramatické tvorbě). V následujících prózách již Heller nedokázal překročit vlastní stín – dušezpytným monologem průměrného Američana 60. let, který není schopen uniknout prázdnotě života, satirou na pošetilé úsilí hlavního hrdiny uniknout rodině do sféry politického života, starozákonní látkou ani experimentálním historickým podobenstvím o úpadku umění nedosáhl kvality svého debutu.

V roce 1997 navštívil Prahu. Zemřel na infarkt.

Dílo:

Hlava XXII - protiválečný román z prostředí válečných pilotů, hlavní postavou je kapitán Yossarian, který odhalil nesmyslnost války a poznal, že jediným únikem před ní je útěk, dezertuje do Švédska za nohatými blondýnami, jenž jsou symbolem všeho nedosažitelného ve válečných podmínkách, hlavní hrdina je klaun a blázen – Švejkovské téma, autor se snažil navázat dalším románem, ale byl neúspěšný.

Něco se stalo – jde o monolog Američana, který nedokáže utéct z prázdnoty všedního života.

Zavíráme

John Updike (1932 - 2009)

Byl americký básník a prozaik. Po absolvování harvardské univerzity ve studiu pokračoval ještě rok na Oxfordu. Je autorem povídek a románů směřujících od líčení detailů všednosti každodenního života průměrné americké rodiny k obecně lidským problémům (věnoval se krizím manželských a milostných vztahů). Jako kritický realista dobře popsal hroucení se „amerického snu“. Napsal i jednu divadelní hru a několik knih pro děti, literárních studií, črt a esejů. V „králíkovské“ sérii zachytil hrdinův život od mládí po důchodový věk. Získal Pulitzerovu cenu.

Dílo:
Králíku, utíkej!
Králík na odpočinku
Králíkův návrat
Králík je bohatý
Chceš si mě vzít? – román zachycuje rozpad dvou klasických amerických manželství. V závěru knihy se nabízí více řešení – Jerry odejde s milenkou Sally a jejími dětmi (fikce), odjede s manželkou a svými dětmi na dovolenou do Francie (skutečnost), nebo po návratu do Ameriky uteče mimo realitu a bude snít o lásce, o niž přišel.
Čarodějky z Eastwicku – zfilmováno.
Kentaur - zachycuje události 3 všedních dnů roku 1947, otec George (50 let) umírající zřejmě na rakovinu a 15letý syn, který právě prožívá neobratné první lásky, tato skutečnost je ještě více semkne, pociťují štěstí.

Ukázka

Chceš si mě vzít?

Ano, Jerry?

Jaký to bylo? Moc zlý?

Občas. Ale věděla jsem, že máš pravdu. Jsi chytrej, protožes tenkrát ten den poznal, co vlastně chci. Já jsem si myslela, že chci přesnej opak.

Škoda že jsem tak chytrej. Škoda žes mě vlastně nechtěla.

Ale vždyť já jsem tě chtěla, a chci. A taky tě mám, stejně jako má moře Oriona.

Jenže to jsou bohové a my jsme byli jen obyčejný lidi, jak jsi jednou řekla. Ztroskotali jsme na tom, že jsme lidi. Úhrnem vzato to ztroskotalo na dětech.

Ne, ráda bych si to myslela a je to od tebe hezký, že mi lžeš.

Ale kdyby to nebylo kvůli dětem, bylo by to kvůli něčemu jinýmu.

Kvůli Rút. A kdyby na to byla Rút nereagovala tak, jak reagovala, byl by sis našel jinou cestu. Chtěl sis mě uchovat čistou.

Chtěl, viď? Takhle pro mě zůstaneš čistá navždycky.

Navždycky ne, miláčku – ty to nemáš rád, když ti říkám „miláčku“, viď? Nikdys to neměl rád. Podle tebe je to fráze. Nikdy jsem nevěděla, jak ti mám říkat, když byl ve mně, a vždycky jsem si tak přála najít pro tebe správný pojmenování, že jsem radši neřekla nic.

Mělas něco říct. Cokoli.

Styděla jsem se.

Ty?

No.

A jak je ti teď? Já si připadám mrtvej.

Ještě pořád jsem se z toho úplně nevzpamatovala, ale už je to lepší. Už nejsem tvoje. To si uvědom. Za nějakej čas na tebe nejspíš dostanu dopal a budu tě nenávidět za to, jaks mě ponížil, ale pak přejde i to, a už mi bude všechno celkem fuk. Budeš můj někdejší milenec a třeba se z nás ještě stanou přátelé.

To zní příšerně. Příšerně.

Ženské se snaží napodobovat chlapy a balamutit samy sebe, Jerry, ale nakonec u nich zvítězí praktičnost – musí zvítězit. Nezbývá ti, než pokračovat v cestě sám.

Ne. To není pravda. Miloval jsem tě, protožes věřila v to, co já. Měli jsme společný cíl.

K tomu tě v posteli dovede každá ženská. Žádný cíl neexistuje, miláčku, neexistuje nic než to, co právě máme. Richard a Rút. Měj rád Rút, Jerry. Ale musím se už s tebou přestat vybavovat, lidi by řekli, že jsem děvka.

Jeho vymyšlený rozhovor s tou Sally, kterou nosil ve svém nitru, skončil slovy, jež skutečně řekla.

Jerry si stáhl okýnko, protože se nemohl dočkat, aby už byl volný, aby se ztratil mezi těmi rozházenými domy, těmi fádními trpělivými krámy, luteránským kostelem, který tam po sobě nechali Dánové, a pevností – mezi tím vším, co tam leží v pokojném růžovém odlesku vzdutého zeleného moře. Vtáhl do sebe vzduch. Má správnou chuť, a on je na místě. Vždycky jí říkal, že to místo někde na světě je, a teď ho našel, splnil svůj slib a přivezl je oba sem. Pocítil nesmírné štěstí. To místo ho přesvědčilo, že existuje dimenze, v níž – jak to má být – Jerry skutečně stojí, na tom večírku nebo na některém příštím, nesmělý, celý blažený nad její půvabnou žalostící tváří a sklopenýma očima, a říká: Chceš si mě vzít, Sally?

Otázky k textu

1. Jak je v ukázce řešena přímá řeč?
2. Vyhledejte v textu epanastrofu.
3. Najděte v textu nespisovné tvary a zdůvodněte jejich užití v ukázce.

4. V jakém vztahu jsou k hlavním hrdinům Richard a Rút?
5. Vyskytuje se v textu vulgarismus, jestli ano, uveďte ho.

Jack Kerouac (1922 - 1969)

Americký spisovatel francouzsko-kanadského původu, zakladatel a hlavní představitel Beat generation, autor převážně autobiografických románů zachycujících vzrušující, extatické zážitky, v nichž nacházel podstatu života. Protestoval proti mechaničnosti života a proti sociální nejistotě v kapitalistickém světě, prohloubil metodu spontánního psaní a zobrazil tzv. „ruksakovou revoluci".

Jeho předci pocházeli z Francie, do Ameriky se přestěhovali jeho prarodiče poté, co se jim narodil syn – Kerouacův otec. Ve čtyřech letech mu zemřel o 5 let starší bratr na revmatickou horečku, což ho velice poznamenalo a byl závislý na matce. Doma mluvili francouzským dialektem, angličtinu se začal učit v šesti letech, měl s ní problémy. Jeho otec vlastnil malou tiskárnu, která byla zatopena, když se z břehů vylila řeka. Musel prodat dům, propadal alkoholu, když pozvolna umíral, matka začala pracovat v továrně na boty, Jack měl výčitky, že nedokáže zaopatřit rodinu, staral se o otce v posledních chvílích.

Nastoupil na Hight School, dařilo se mu v americkém fotbale i v atletice, seznámil se s jazzem a věnoval se četbě. Dostal stipendium na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, nejdříve se mu dařilo, ale jeho aktivity mu zabíraly mnoho času a nechodil na přednášky. V roce 1942 se nepohodl s trenérem a odešel ze školy, nastoupil do námořnických služeb, ale byl brzy propuštěn pro psychické problémy. Byl dvakrát ženatý, ale manželství přežila jen pár měsíců, Jack začal jezdit po USA autostopem, dlouho nebyl známý, což se projevilo na jeho psychice. Jeho problémy mu pomáhal překonat buddhismus. Po problémech s alkoholem předčasně zemřel v St. Petersburgu na Floridě.

Dílo:

Andělé pustiny – v první části autor píše o samotě v pustině a ve světě, dále popisuje putování Mexikem, Francií…, ale člověk je sám i uprostřed davu.

Na cestě - hrdina je představitelem beatníků, cestuje po Americe, příležitostně si vydělává, sbírá životní zkušenosti, zakouší i drogy, jazz a sex, potlačuje romantické pocity, dostává se do Mexico City, zde nalézá zbytky někdejšího světa nezničené spontánnosti. Román zřejmě napsal v průběhu tří týdnů na 30metrovou roli japonského kreslicího papíru bez členění na odstavce, kapitoly, interpunkce. Pracoval na něm šest let, než vyšel v podobě, jak ho známe.

Mag - malému černošskému chlapci zemřel děda, dostane se do opatrovnictví k tetě, odkud ho unese jeho bratr a toulají se, živoří, ale žijí a mají pocit svobody.

Ukázka

Mag

Přišel večer, všichni šli spát a já ležel se třema prťavejma bráchancema v posteli a vůbec jsem nemohl usnout. V duchu jsem se pořád musel ptát: Ach jo, copak se teď se mnou stane? Byl jsem ze všeho úplně zničenej, už jsem nemoh ani brečet, prostě nic. Všeličko, na co jsem se už přichystal, se mi rozsypalo pod rukama a já nemoh vůbec nic dělat. Ach bože, to byla dlouhá a ošklivá noc.

Pak jsem asi chvíli spal, protože najednou jsem se probral a slyšel jsem ňafání psů. Strejda Sim otevřel ve svým pokoji okno a okřik je: „Přestanete už kňučet a skučet?!“ Teta Gastónie se zeptala: „Pročpak ty psi tak štěkaj?“

Strejda Sim se šel podívat. Pak se vrátil a povídá: „Támhletenc na stromě prská ňákej černej kocour,“ a šel spát. Teta Gastónie zadrmolila: „Černej kocoure, odejdi od mých dveří,“ pokřižovala se a šla taky spát.

Potom jsem uslyšel, jak se můj malej bráchanec Willis, co spal u okna, ptá: „Kdo je tam?“ Ozvalo se tichounký: „Psst!“ Kouknu ven - - žjúu! – za oknem byl můj brácha! Přelezli jsme s Willisem prťavýho Henryho, kterej spal, a přimáčkli nos na okno, pak se přišmrdolil i Jonas a přimáčkl svůj nos na okenní síť. „To je ten pán, co tancoval,“ zaradoval se malej Willis a rozesmál se: „Hi, hi, hí!“ Jenže brácha si položil prst na pusu a udělal: „Psst!“ Všichni jsme nastražili uši, jestli se z druhý strany neozvou teta Gastónie, strejda Sim a děda Jelkey, ale ty pochrupovali, až se hory zelenaly; navíc venku kňučeli psi, takže by stejně nic neslyšeli.

„Pročs sem přišel, pane Tanečníku?“ zeptal se malej Willis a Jonas se přidal: „Ehmm?“ V tom se probudil prťavej Henry a zaječel: „Netlap na mě!“ – tak hrozně nahlas, že jsme všichni vlítli zpátky pod deku a brácha sjel jako blesk dolů pod okno. Uff, teda já ani nedejchal, víš. Ale nikdo se neprobudil.

Všichni jsme se zas potichounku nahrnuli k oknu.

„Budeš zas tancovat?“ zeptal se Jonas a prťavej Henry se vzbudil, a když viděl, kdo je v okně, protřel si oči a zažbrblal: „Bueš tanťoať?“ On totiž všecko opakoval po Jonasovi. Brácha zas udělal: „Psst!“ a prťavej Henry si strčil prst před pusu, otočil se a šťouch mě, jako bych to na něj šláp já, víš. Pak se zas všichni podívali na bráchu.

„Přišel jsem si pro Maga,“ zamumlal brácha skrz dlaň, „ale zejtra nebo napřesrok se zas vrátím; potom každýmu z vás pořádně zatancuju a všichni ode mne dostanou padesát centů, platí?“

„Proč nechceš tancovat hned?“ bouřil se malej Willis a Jonas zaškemral: „Aspoň trošičku?“ a prťavej Henry opakoval: „Poň tlotiťku, hmmm?“ Brácha naklonil hlavu na jednu stranu, pěkně po pořádku si nás prohlíd a povídá: „Teda doufám, že někde nade mnou teď vartuje můj anděl strážnej. Magu,“ nařídil mi pak, „zatímco budu těmhle člobrdům tancovat, potichounku si seženeš svý věci.“ Rychle jsem se do toho dal. Brácha zatím tančil po dvoře zalitým měsíční září a prťata na něm mohli oči nechat, byli jak v sedmým nebi a blaženě se usmívali. Teda jak on tančil v tom měsíčním světle – v životěs nemoh nic podobnýho vidět, a tetiny děti jakbysmet.

„Tak přestanete už sakra kňučet a skučet?!“ křik strejda Sim z druhý půlky domu a to ti teda povím, že každej z nás zajel dolů tak rychle, že ani nestačil mrknout, co dělaj ostatní. Ale strejda Sim to stejně myslel jen na psy, chudák jeden ospalej.

Všichni se pak zas zvedli.

Brácha oddělal okenní síť, zašeptal zas: „Psst!“ a natáh se dovnitř; Jonas udělal: „Psst!“ a Henry opakoval: „Ššš!“ Já se chyt bráchy za krk a už jsem se sunul ven; napřed hlavu, pak i nohy a šupito presto, než bys řek švec, už jsem byl venku na černočerným dvoře a připravenej zmiznout.

„Tak jdem,“ povídá brácha a hodil si mě na záda, zrovna tak jako odpoledne. Pak jsme se otočili a všecky prťata byli v okně; vypadali tak smutně, jako by každou chvíli chtěli začít natahovat moldánky, víš, a brácha to hned poznal, tak jim řek: „Nebrečte, prckové, my s Magem se zejtra nebo napřesrok vrátíme a všicky se budem mít děsně fajn, pudem k potoku na ryby, nacpem se cukrlatama a zahrajem si s mičudou. Pak si budem vyprávět bezvadný příběhy, vylezem na strom a budem lovit ty, co zůstanou dole, vůbec budem dělat jen samý bezva věci, počkejte, to budete koukat na drát, no ne?“

„Ano,“ hlesnul Jonas, prťavej Henry to zopák: „No,“ a Willis řek jen: „Hmm.“ A to už jsme s bráchou vyrazili, proklouzli jsme přes dvůr, přelezli plot a už jsme si to namířili do lesa, potichounku jako myšky. Tchjúú! Tak nám to všecko klaplo.

Otázky k textu

1. Kdo je vypravěčem?
2. Vyhledejte v textu interjekce.
3. Specifikujte jazykovou stránku ukázky.
4. Určete druh podtrženého souvětí a druhy jednotlivých vět.
5. Určete slovní druh – **ach jo**.

Jerome David Salinger (1919 - 2010)

Americký spisovatel narozený v New Yorku, začal psát povídky již na střední škole. Během 2. světové války působil jako příslušník americké armády v Evropě. Od čtyřicátých let publikoval v časopise ‘The New Yorker’. Jeho stěžejním dílem se stal generační román, v němž se zabývá problémy dospívajícího mladíka a jeho pohledem na svět dospělých, v souboru povídek pak popisuje zlomové situace v životě postav, do tohoto okruhu spadají i jeho další knihy.

Po úspěchu románu Kdo chytá v žitě publikoval méně, od roku 1965 nevydal žádné dílo a od roku 1980 neposkytl žádný rozhovor.

Dílo:

Kdo chytá v žitě - poválečný román, vypráví 17letý hrdina, student Holden Caulfield, v nervovém sanatoriu s odstupem jednoho roku, sled událostí 3 dní - setkání s prostitutkou, jeptiškou, pasákem, přáteli, rodinou…

Ukázka

Jak jsem šel do vestibulu, vlezla mi z ničeho nic do hlavy Hanka Gallagherová. Vlezla mi tam a já se jí ne a ne zbavit. Posadil jsem se ve vestibulu do takový olezlý židle a myslel na ni a na Stradlatera, jak spolu seděj ve voze toho pitomce Eda Bankyho, a přestože jsem věděl na beton, že se s ní Stradlater nevyspal – znám Hanku do posledního písmenka -, přesto mi ne a ne jít z hlavy. Znal jsem ji vážně do posledního písmenka. Totiž kromě toho, že hrála dámu, měla ráda všechny sporty, a když jsem se s ní seznámil, hráli jsme spolu celý léto skoro každý dopoledne tenis a skoro každý odpoledne golf. Poznal jsem ji hodně důvěrně. Vážně. Já nemyslím nějak fyzicky nebo tak – to ne -, ale byli jsme od rána od večera spolu. Aby člověk nějakou holku poznal, nemusí s ní zrovna něco mít.

Seznámil jsem se s ní takhle: měli takovýho dobrmana a ten přišel vždycky k nám a vyvenčil se u nás na trávníku. Moji maminku to hrozně míchalo. Zavolala Hančinu maminku a udělala kvůli tomu ohromnej bugr. Moje máma umí kvůli podobnejm věcem dělat ohromnej bugr. Načež se stalo, že jsem pár dní na to uviděl Hanku, jak leží na břiše na klubovní plovárně vedle bazénu, a tak jsem jí řekl: „Ahoj.“ Věděl jsem, že bydlí v domě vedle nás, ale předtím jsem s ní ještě nikdy nepromluvil a nic. Ale ten den, co jsem jí řek „ahoj“, mě Hanka ignorovala. Dalo mi pekelnou fušku, než jsem ji přesvědčil, že mně je dočista fuk, kde se její pes vyvenčí. Pro mě a za mě se může vyvenčit třeba v obýváku. Zkrátka a dobře, po tomhle jsme se s Hankou spřátelili a ještě to dopoledne jsem s ní hrál golf. Vzpomínám si, že ztratila osm míčů. Osm! Dalo mi pekelnou fušku, než jsem ji přiměl, aby aspoň otevřela oči, než uhodí do míče. Ale stejně se se mnou v golfu kardinálně zlepšila. Já hraju golf moc dobře. Kdybych vám řek, za kolik ran uhraju jedno kolo, ani byste mi nevěřili. Jednou jsem byl málem v krátkým filmu, ale v poslední minutě jsem si to rozmyslel. Řek jsem si, že když někdo tak nenávidí film jako já, že by to byla od něj šaškárna nechat se strčit do nějakýho krátkýho filmu.

Hanka byla legrační holka. Ne že by se o ní dalo říct, že je vyloženě krásná. Ale stejně jsem do ní byl úplně vedle. Měla takovou našpulenou pusu. Totiž, když mluvila a trochu se přitom rozplamenila, šla jí pusa – rty a všechno – mínimálně padesáti směry. Ohromná psina. A nikdy tu pusu úplně nezavřela. Vždycky ji nechala kapánek otevřenou, zvlášť když se stavěla při golfu k ráně nebo když četla knihu. Hanka věčně četla a četla moc dobrý knihy. Četla hodně poezii a podobně. Byla jediná, kromě členů naší rodiny, komu jsem kdy ukázal Allieho baseballovou rukavici se všema básněma, co jsou na ní napsaný. Neznala Allieho, poněvadž to bylo její první léto v Mainu – předtím jezdila do Cape Cod -, ale hodně jsem jí o něm vykládal. Tyhle věci ji zajímaly.

Moje maminka ji neměla nijak zvlášť ráda. Moje maminka si totiž myslela, že Hanka a její maminka nad ní ohrnujou nos, protože ji nezdravily. Moje maminka je potkávala moc často ve vesnici, poněvadž Hanka jezdila se svou maminkou na trh v tom kabrioletu, kterej tenkrát měli. Mojí mamince se dokonce ani nezdálo, že by byla Hanka hezká. Ale mě jo. Prostě se mi líbila, no!

Vzpomínám si na jedno odpoledne. Bylo to jedinkrát, kdy jsme se s Hankou dostali tak daleko, že jsme se málem začli muchlat. Byla sobota, venku cedilo a já byl u nich na verandě – měli takovou velikou krytou verandu. Hráli jsme dámu. Já jsem ji tak trochu škádlil, poněvadž nechtěla táhnout s dámama ze zadní linie. Ale nějak moc jsem ji neškádlil. Hanku se člověku nikdy nechtělo moc škádlit. Já vlastně hrozně rád holky škádlím, až se můžou zjančit, když se příležitost naskytne. Ale legrační je, že se mi nejvíc líběj ty holky, který se mi nikdy moc nechce škádlit.

Někdy si myslím, že by se jim to líbilo, kdybych je začal škádlit – abych řek pravdu, já vím, že by se jim to líbilo -, ale ono to není jen tak s tím začínat, když už je jednou člověk dlouho zná a nikdy předtím je neškádlil. Zkrátka a dobře, chtěl jsem vám vypravovat o tom odpoledni, kdy jsme se s Hankou dostali tak daleko, že jsme se málem začli muchlat. Venku pekelně lilo a my byli na verandě; z ničeho nic vám přijde na verandu ten mazavka, co si ho vzala její máma za muže, a ptá se Hanky, jestli jsou doma nějaký cigarety. Já ho nějak moc dobře neznal, ale vypadal na takovýho toho chlapa, kterej se s váma moc nebaví, leda že od vás něco chce. Byl odpornej. Zkrátka a dobře, když se Hanky zeptal, jestli neví, kde by byly nějaký cigarety, Hanka mu neodpověděla. Načež se jí zeptal znova, ale ona mu pořád neodpovídala. Ani nezvedla hlavu od hry. Až konečně šel pryč. Když odešel, ptal jsem se Hanky, co je. Ale ona neodpověděla ani mně. Dělala, že se soustřeďuje na další tah. Načež vám z ničeho nic pleskla na šachovnici slza. Na černý pole! Páni, já vám ji vidím ještě teď. Hanka ji prostě rozmázla prstem po šachovnici. Já nevím, proč, ale mně to najednou pekelně vyděsilo. Pročež jsem udělal to, že jsem přešel k ní a přinutil ji, aby si na lavičce poposedla, takže jsem si moh sednout vedle – vlastně jsem si jí sed prakticky na klín. Pak začala plakat doopravdy, a než jsem se vzpamatoval, uvědomil jsem si, že ji celou všude líbám – kam se jen dalo – na oči, na nos, na čelo, na obočí a všude, na uši – po celým obličeji. Jenom ne na pusu. K puse mě tak nějak nechtěla pustit. Zkrátka a dobře, to bylo nejdál, kam jsme se kdy s Hankou dostali. Za chvilku vstala, šla dovnitř a oblíkla si takovej červenobílej svetr, ze kterýho jsem byl úplně vedle, a šli jsme do bijáku. Na cestě jsem se jí ptal, jestli pan Cudahy – tak se totiž ten mazavka jmenoval – se někdy pokoušel něco si k ní dovolit. Byla hrozně mladá, ale měla senzační postavu a já bych to do toho smrada Cudahyho klidně řek. Ale ona odpověděla, že ne. A nikdy jsem nepřišel na to, oč vlastně šlo. U některých holek prakticky nikdy nepřijdete na to, oč jde.

Otázky k textu

1. Charakterizujte hrdinu ukázky.
2. Které dílo z české tvorby vám toto dílo z tematického hlediska připomíná? Přibližte ho.
3. Specifikujte hrdinův jazyk a způsob jeho vyprávění.
4. Vysvětlete pojem „vývojový román“.
5. Vyhledejte v textu anglicismy. Ve kterých oblastech lidských činností se s nimi ještě můžeme setkat?

John Winslow Irving (1942 - doposud)

Je americký spisovatel, studoval na univerzitách ve Vídni a Pittsburgu, nyní učí na Mount Holyoke College.

Dílo:
Svět podle Garpa

Pravidla moštárny - hlavní hrdina byl vychován v sirotčinci, ředitel a lékař si ho zamiloval a chtěl, aby převzal jeho místo, ale chlapec (v dospělosti) chtěl poznat i jiný svět a odjel, pracoval v moštárně, kde poznal realitu života, prožil románek s dívkou, jejíž snoubenec byl na vojně, po jeho návratu (zůstal na vozíku) se k němu jeho snoubenka vrací a hrdina odchází zpět do sirotčince, jehož ředitel je po smrti.

Stephen King (1947 – doposud)

Je nejúspěšnějším americkým spisovatelem posledních let, žije se svou ženou a dvěma dětmi, Naomi a Joem, v USA ve státě Maine, koncem 60. let začal publikovat, napsal přes dvacet románů, zaměřuje se především na hororovou tvorbu, píše špičkové romány.

První sbírku povídek vydal se svým přítelem již za studií. Sám publikoval již o rok později, v roce 1966 ukončil studium na střední škole a dostal stipendium na univerzitu, kde vystudoval angličtinu a tvůrčí psaní se zaměřením na učitelství. Práci v oboru nemohl přes rok sehnat, proto pracoval v prádelně a psal povídky. V roce 1971 se oženil, koncem téhož roku začal učit na střední škole, ale finanční situace rodiny se nezlepšila. Prodal svůj první román, který mu vynesl velký honorář a stal se bestsellerem. Poté se začal živit psaním. Přestěhoval se poblíž k matce, která byla nemocná a po její smrti žil v Coloradu. V roce 1975 se vrátil do Maine, kde se usadil, pořídil si další dům a na zimu jezdí celá rodina na Floridu. S manželkou se zapojuje do charitativních akcí a zajišťuje studentům stipendia.

Dílo:
Řbitov zvířátek
Mrtvá zóna
Temná půle
Žhářka
Svědectví
To
Misery

Ukázka

Stephen King – Řbitov zvířátek

Steve otevřel ústa, aby na ty lidi zařval, jestli někdo přivolal hasiče, ale v tu chvíli uslyšel v dálce sirény. Bylo jich mnoho a přibližovaly se. Hasiči byli na cestě, ale ochotnický hrdina měl pravdu: dům lehne popelem. Plameny už vyšlehávaly asi z půltuctu rozbitých oken. Hořící průčelí zakrývalo zelenou šindelovou střechu téměř průhlednou clonou plamenů.

Steve si vzpomněl na Louise a otočil se – ale kdyby tu Louis byl, určitě by stál v hloučku s ostatními.

Pak Steve něco zahlédl koutkem oka.

Za Louisovým domem byla v mírném svahu dlouhá louka. Ve vzrostlé zelené trávě byla pečlivě vystříhaná cestička. Vedla do svahu a někde na obzoru se ztrácela v hustém lese. A právě na rozhraní bledé zeleně bojínku a syté zeleně lesa zachytil Steve nějaký pohyb – záblesk něčeho bílého, co se zřejmě pohybovalo. Zmizelo to téměř ve stejném okamžiku, kdy to zahlédl, ale připadalo mu, že to byl člověk, který nesl nějaký bílý balík.

Byl to Louis, napadlo ho s jakousi iracionální jistotou. Byl to Louis a ty by ses k němu měl co nejdřív dostat, protože se stalo něco hrozného a brzo by se mohlo stát ještě něco horšího, jestli ho nezarazíš.

Nerozhodně stál na příjezdové cestě. Pak začal nervózně přešlapovat z nohy na nohu.

Steve, chlapče, ty jseš podělanej až za ušima, co?

Ano. Měl hrozný, ničím nezdůvodnitelný strach. Zároveň ho však něco… něco…

(přitahovalo) ano, přitahovalo, něco na té cestičce, na té cestičce, která vedla loukou do kopce a zřejmě pokračovala lesem – přece musela někam vést, ne? Ano, jistě někam vedla. Všechny cesty někam vedou.

Louis. Nezapomeň na Louise, ty pitomče! Přijel jsi sem přece kvůli Louisovi, nevzpomínáš si? Nepřijel jsi do Ludlow, aby sis udělal výlet do lesa.

„Co to tam máš, Randy?“ volal ochotnický hrdina. Jeho hlas, ostrý a stále jaksi optimistický, zřetelně dolehl ke Stevovi.

Randyho odpověď téměř přehlušily blížící se hasičské sirény. „Mrtvou kočku.“

„Spálenou?“

„Nevypadá jako spálená,“ křičel Randy. „Je prostě mrtvá.“

Stevovy myšlenky se neodbytně vracely, jako by ten rozhovor na druhé straně silnice nějak souvisel s tím, co viděl – nebo si myslí, že viděl: to byl Louis.

Konečně se přiměl k pohybu. Nechal oheň za sebou a odklusal na pěšinu za domem. Když se dostal na okraj lesa, byl celý zpocený. Stín mu přišel vhod. Vdechoval příjemně vábivou a svěží vůni borovic a jedlí.

V lese přešel z klusu do běhu, i když přesně nevěděl proč. Srdce mu prudce bušilo a dech mu hvízdal v hrdle. Z kopce mohl ještě přidat – stezka byla obdivuhodně udržovaná – ale k bráně Řbitova zvířátek dorazil spíše rychlou chůzí. Cítil bodavou bolest na pravé straně hrudníku, téměř v podpaží.

Zběžně přehlédl kruhy hrobů – omšelé plechové tabulky, prkénka a břidlice – a vzápětí utkvěl pohledem na druhé straně kruhové mýtiny. Díval se na Louise, který stoupal na polom, jako by se ho zemská přitažlivost netýkala. Stoupal pravidelným krokem s pohledem upřeným před sebe jako člověk v hypnóze nebo náměsíčník. V náručí nesl tu bílou věc, kterou Steve zachytil koutkem oka. Z balíku čněla noha obutá v černé botě s nízkým podpatkem. Steve okamžitě věděl, že Louis nese Rachelino tělo, a nebylo mu z toho zrovna dobře.

Louisovi zbělely vlasy.

„Louisi,“ vykřikl Steve.

Louis nezaváhal, nezastavil se. Dosáhl vrcholu polomu a začal sestupovat.

Upadne, pomyslel si Steve. Zatím měl zatracené štěstí, neuvěřitelné štěstí, ale každou chvíli upadne, a jestli si zlomí jen nohu –

Louis však neupadl. Sestoupil z polomu a dočasně zmizel Stevovi z dohledu. Pak se mu znovu objevil na cestě do lesa.

„Louisi!“ zařval Steve znovu.

Tentokrát se Louis zastavil a otočil.

Steve oněměl hrůzou. Louis měl nejen bílé vlasy, ale jeho obličej byl obličejem starce.

Otázky k textu

1. Charakterizujte horor.
2. V první části vyhledejte vulgarismus.
3. Proveďte jazykový rozbor prvního souvětí ukázky.
4. Zdůvodněte pravopis – **Stevovy myšlenky**.
5. Vysvětlete pojem **optimistický** a vytvořte jeho protiklad.

Kanada

Arthur Hailey (1920 – 2004)

Narodil se v Anglii, ve 14 letech mu jeho rodiče dále nemohli platit školu a musel z ní odejít. Za 2. světové války se přihlásil do RAF jako pilot, kde sloužil do roku 1947. V témže roce se přestěhoval do Kanady, kde časem získal občanství, pracoval v nejrůznějších zaměstnáních a psal. Od roku 1956 byl spisovatelem z povolání. Dále žil v Kalifornii a na Bahamách. V posledních letech života podstoupil dvě operace srdce, druhou mrtvici již nepřežil.

Ve svých napínavých románech kombinuje fiktivní dramatickou zápletku s atraktivním prostředím a kritikou morálních nešvarů, jednotlivé zápletky kříží a napětí stupňuje pomocí neustálé manipulace s pozorností čtenáře. Komerční úspěch je výsledkem dovedného propojení fikce a faktu - prózy obsahují velké množství reálií. Je zakladatelem profesního románu – do detailu popisuje profesní prostředí, kde se děj odehrává. Mnoho jeho knih bylo zfilmováno.

Dílo:
Let do nebezpečí – zachycuje nouzovou situaci v letadle.
Hotel – popisuje požár hotelu.
Kola – děj se odehrává v automobilovém průmyslu.
Konečná diagnóza – autor zachycuje politikaření v nemocnici.
Penězoměnci – román z prostředí banky.
V nejvyšších sférách - popisuje korupci na vyšších místech.

Letiště - dle skutečné události ze 60. let, 23letý mladík pojistil matku, letící na Aljašku k dceři, na 37000 dolarů. Do zavazadla dal 20 balíčků dynamitu, nálož načasoval, letadlo se zřítilo, děj se odehrává během jedné noci, dílo je řazeno do tří částí, seznamuje čtenáře se soukromím dalších hrdinů, v knize se podařilo posádce přistát, ale po dramatických událostech hrdinové přehodnocují svůj život a mění pohled na svět.

Irsko

Samuel Beckett (1906 - 1989)

- viz str. 854

Polsko

Stanislaw Lem (1921 - 2006)

Byl polský spisovatel a futurolog, satirik, vystudoval lékařství, je autorem vědecko-fantastických a psychologických románů i rozhlasových a televizních her. Ve své tvorbě směřoval od technické problematiky k základním otázkám lidské existence, civilizačními problémy se zabýval i v teoretických pracích o futurologii (nauce o budoucnosti) a science fiction, spoluzaložil Polskou astronautickou společnost a Polskou kybernetickou společnost.

Stanislaw byl jedináček, pocházel ze zámožné lékařské rodiny. Byl velmi bystrým dítětem, naučil se číst už ve 4 letech a brzy se věnoval četbě knih, byl samotář. Mezi jeho koníčky patřilo konstruktérství, podporoval ho jeho strýc. Ve 12 letech dostal psací stroj, na němž později napsal svůj první román. Na VŠ nebyl přijat kvůli svému buržoaznímu původu, ale díky otcovým konexím byl přijat na lékařskou fakultu. V roce 1946 začal psát beletrii.

V roce 1981 odešel s rodinou do Vídně, kde se usadili a Lem zde působil v literárním institutu a píše sci-fi příběhy, které jsou prokládány filozofickými úvahami. V roce 1988 se vrátil do Polska, kde později zemřel na infarkt.

.

Dílo:
Člověk z Marsu
Návrat z hvězd

Kniha robotů
Hvězdné deníky
Atronauti - scifi, knižní debut, výprava na Venuši, vypráví 27letý pilot Smith, 1908 - Sibiř - objevila se bílá koule, kudy prolétla, třásla se země… Po 20 letech průzkum, ale nic nepřinesl, až v roce 2003 při výstavbě elektráren nalezeno pouzdro s cívkou z hmoty podobné porcelánu, šlo o meziplanetární dopis, který rozluštil a zjistil, že Venuše chtěla zničit zemi. Rozhodli se s ní navázat kontakt, výprava ale našla jen zničenou planetu s vyhynulými organismy.
Solaris - scifi román, odehrává se na planetě Solaris, bez obyvatel, výzkumná stanice s pracovníky u oceánu, záhada kolem psychického stavu posádky - deprese, sebevraždy, zřejmě působení oceánu na paměťová centra lidského mozku způsobuje kontakt se zemřelými.

Ukázka

Solaris

(Psycholog Kelvin přilétl na kosmickou stanici, pohybující se na oběžné dráze planety Solaris. Na palubě se dějí podivné věci – jeden z členů posádky je po smrti a ostatní se chovají podezřele. Kelvin hledá odpověď na to, co se děje, v odborné literatuře o planetě.)

Trhl jsem sebou, protože se rozsvítilo světlo. Přirozeně, fotobuňka zareagovala na houstnoucí soumrak. Byl jsem pln jakéhosi očekávání. Napětí vrůstalo tak, že jsem nakonec nesnesl za sebou prázdný prostor. Rozhodl jsem se, že s tímhle pocitem budu bojovat. Přistrčil jsem židli k poličkám. Vytáhl jsem si odtud druhý svazek Hughesovy a Eugelovy monografie „Dějiny Solaris“, mně až příliš dobře známý, opřel jsem si tlustý, nepoddajný hřbet knížky o koleno a začal v ní listovat.
Solaris byla objevena téměř sto let před mým narozením. Tato planeta obíhá okolo dvou sluncí – červeného a modrého. Více než čtyřicet let se k ní nepřiblížil žádný kosmický koráb. Gamovova – Shapleyova teorie o nemožnosti vzniku života na planetách dvojhvězd byla v oněch dobách považována za fakt. Vlivem změn gravitačních sil vyvolaných vzájemným oběhem dvojice sluncí se oběžné dráhy takových planet neustále mění.
Gravitační poruchy střídavě prodlužují a zkracují oběžnou dráhu planety a zárodky života, pokud vzniknou, jsou zničeny buď zářením a vedrem, anebo ledovým chladem. K těmto změnám dochází v periodách, dlouhých milióny let, čili z astronomického nebo biologického hlediska v periodách velmi krátkých, vždyť vývoj života vyžaduje několika set miliónů, ne-li celé miliardy let.
Solaris se měla podle původních propočtů v průběhu příštích pěti set tisíc let přiblížit na vzdálenost poloviny astronomické jednotky ke svému červenému slunci a za další milión let se zřítit do jeho žhavé výhně.
Ale už po deseti patnácti letech se vědci přesvědčili, že dráha planety nevykazuje ani v nejmenším očekávané změny, že se chová, jako by byla stálá, tak stálá jako oběžné dráhy planet naší sluneční soustavy.
Opakovali tedy, teď už s maximální přesností, pozorování a propočty, ale ty potvrdily pouze to, co bylo už známo: že Solaris má nestálou oběžnou dráhu.

Solaris, dosud jen jedna ze stovek planet, objevovaných rok co rok, o nichž jsou ve velikých statistikách sotva několikařádkové zmínky, týkající se jejich drah, postoupila rázem do kategorie těles, jež si zaslouží zvláštní pozornosti.
Asi čtyři roky po tomto objevu ji obletěla Ottenskjoldova výprava, která zkoumala planetu z Laokoonta a dvou doprovodných pomocných lodí. Tato výprava měla charakter provizorního, improvizovaného průzkumu tím spíše, že nebyla schopna na planetě přistát. Uvedla na rovníkové a poledníkové oběžné dráhy větší počet automatických pozorovacích satelitů, jejichž hlavním úkolem bylo měření gravitačních potenciálů. Kromě toho byl prozkoumán povrch planety; je téměř celá pokryta oceánem až na nečetné ploché vyvýšeniny, které se zvedají nad jeho hladinu. Celková plocha těchto souší nedosahuje ani rozlohy Evropy, ačkoli průměr Solaris je o dvacet procent větší než průměr Země. Tyto kousky skalnaté a pusté souše jsou rozsety nepravidelně, ale nejvíce je jich na jižní polokouli. Výprava prozkoumala také atmosféru, která neobsahuje kyslík, a provedla velmi důkladná měření hustoty planetární hmoty, albeda a jiných astronomických veličin. Jak se očekávalo, nebyly nalezeny žádné známky života ani na souši, ani v oceáně.
V průběhu dalších deseti let jevila Solaris, teď už centrum pozornosti všech badatelů z této oblasti, překvapující tendencí zachovat si svou dosavadní – jinak přece prokázaně nestálou – oběžnou dráhu. Nějakou dobu to zavánělo dokonce skandálem, protože se objevily pokusy (ovšem v zájmu vědy) obvinit za tak podivné výsledky pozorování buďto určité lidi, nebo počítače, jichž používali.
Nedostatek finančních fondů způsobil, že druhá, teď už důkladně vybavená výprava na Solaris se opozdila o další tří roky, a to až do doby, kdy Shannahan shromáždil posádku a dostal od Institutu tři lodě mezihvězdné třídy o tonáži C. Půldruhého roku před návratem této expedice, která startovala z oblasti alfy Vodnáře, vypustila druhá explorační flotila na příkaz Institutu na oběžnou dráhu kolem Solaris automatický sateloid, Lunu 247. Tento sateloid, který byl, vždy po několika desetiletích, už třikrát rekonstruován, pracuje dodnes. Údaje, které nashromáždil, potvrdily definitivně domněnky Ottenskjoldovy expedice, že totiž pohyby oceánu na Solaris mají aktivní charakter.

Otázky k textu

1. Prvky kterého funkčního stylu se vměšují do ukázky a proč?
2. Jakou roli dnes hraje sci-fi literatura?
3. Které autory žánru sci-fi znáte?
4. Kdo je zakladatelem tohoto žánru?
5. Vyhledejte odbornou terminologii.

Joy Adamsonová (1910 - 1980), [džoj edemsnová]

Pocházela z Opavy, kde prožila 12 let, potom se s matkou přestěhovala do Vídně. V roce 1937 odjela se svým prvním manželem do Afriky, tam se seznámila se svým druhým manželem. Začala malovat, věnovala se portrétům příslušníků keňských kmenů, její obrazy jsou vystaveny v Národním muzeu v Nairobi. V roce 1944 si vzala zakladatele afrických národních parků George Adamsona, s nímž se věnovala studiu divokých šelem, snažili se je nejen chránit před lovci a pytláky, ale zároveň se snažili dokázat, že i divoké zvíře, odchované v zajetí, se dokáže opět navrátit do volné přírody. Věnovala se levhartímu projektu, ale v sedmdesátých letech ji postihla série nehod, a tak musela svou práci přerušit. Starala se o velké kočky, o nichž psala ve svých dílech.

Byla zabita bývalým zaměstnancem, kterého propustila za krádež, nedostal trest smrti, ale pouze doživotí, neboť v tu dobu byl nezletilý. V Opavě má svou pamětní desku.

Dílo:
Příběh lvice Elzy – nejslavnější dílo, popisuje životní příběh lvice, o niž se starala.
Příběh levhartice Penny
Volání divočiny – autobiografie.

Ukázka

Příběh levhartice Penny

Vrátila jsem se do Shaby po osmi dnech. Osm dní jsem neviděla Penny. Byla přešťastná, když jsem se objevila, a držela se mě. Čas, kdy jsem byla pryč, trávila v novém ležení. Prožila vzrušení při setkání s ženetkou ukrývající se v houštině. Penny na ni sykla, přiblížila se k ní a ženetka na ni zasyčela taky. Pak utekla a zmizela v noře. Martin díru prozkoumal a zjistil, že je to vchod do dikobrazího doupěte. Mělo ještě dva další východy asi deset metrů od sebe a to napovídalo, že by mohlo být dostatečně veliké, aby se tam vešel levhart. Byli jsme rádi, když jsme zjistili, že se má Penny v případě nouze kam schovat. Bylo to takové místo, které by si Penny pravděpodobně vybrala, kdyby chtěla útulek pro narození mláďat.

Pro Penny ale v této chvíli existovala jen ženetka. Zůstala uvnitř jednoho z východů tunelu a Martin zatím hlídal oba ostatní. Pak Martin odešel domů a nechal Penny na stráži samotnou. Od té chvíle jsme brlohu říkali Ženetčino doupě.

Teď když jsem byla zase zpátky, nalákali jsme Penny na Karai, tam jsme ji nakrmili a zůstali u ní, dokud neusnula. Makedde si stěžoval, že ho strašně rozbolely zuby, ale že nechtěl opustit tábor, dokud se nevrátím. Odjel až teď a nechal Penny na starosti Martinovi, Jockovi a mně.

V poledne jsme se vrátili, auto jsme nechali zaparkované jako obvykle na křižovatce dvou cest vedoucích k řece. Snažili jsme se, aby se Penny vyvarovala cest, které jsou často navštěvovány turisty. V blízkosti jsou veliké skály, které si oblíbili paviáni. Uvelebovali se na noc na římsách na svislé stěně útesů, skoro neviditelných a zcela jistě mimo dosah levharta nebo jiné šelmy.

Nebyla jsem proto nijak nadšená, když jsem uviděla Penny nahoře na skále, jak pozoruje stádo gazel Grantových na pláni. To by bylo poslední místo, kde bych si ji přála mít, ale byla tak zabraná do fascinujícího výhledu, že dlouho ignorovala mé

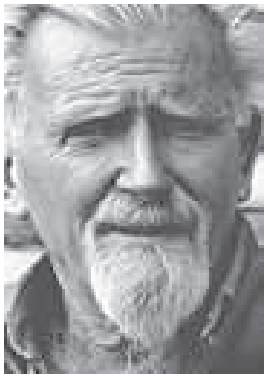
volání. Po chvilce otálení sešla dolů, napila se a pomalu šla za námi ke Karai, kde se usadila mezi námi a brzy usnula.

Nikde ani hlásku kromě ševelení větru a Pennina oddechování a ani pohybu kromě pavouka zabíjejícího nějakého brouka desetkrát většího, než byl sám. Brouk se chytil do sítě, pravděpodobně nastražené na motýlky tančící kolem, neuvědomující si hrozící nebezpečí. Ve velkém vedru život jako by ustal.

Penny jsme brzy ráno opustili a pak jsme ji donutili jít na procházku v nejparnějším čase, a přitom nevypadala, jako by měla pocit nějaké křivdy. Zdálo se mi, že si nechá od nás až moc líbit.

Předpokládali jsme už, že nenatrefila žádného samce, natož aby byla gravidní, a proto jsme se rozhodli definitivně vybudovat ohradu pro levharta, kterého jsme jí hodlali přivézt.

George Adamson [džordž edemsn]

Dílo:
Můj život se lvy

Ukázka

Můj život se lvy

Za několik dnů Pipa vrhla koťata. Hned jsme poslali Joy do Londýna spěšný telegram. Několik hodin poté, co telegram dostala, už byla v letadle a za dvě hodiny po přistání v Nairobi už letěla nad mým táborem v malém taxiletadle a k zemi se snášel vzkaz, abych ji navštívil v jejím táboře. Druhý den ráno Pipa po vydatné masité snídani odvedla Joy ke svým mláďatům, schovaným pod stromem asi půl míle od tábora. Tři dny nato už byla Joy zase v letadle linky Nairobi – Londýn.

Jedné temné, větrné noci mě probudilo příšerné řvaní. Něco se děje! Vyběhnu ven s baterkou a puškou, ale v dešti a tmě nevidím ani na krok. Vtom se kolem mne přeženou čtyři lvíčata, v očích jim sedí děs a zmizí ve tmě. Slyším, jak se někde na kopci nad táborem rvou lvi, jejich řev se rozléhá nocí. Nastartuji landrover a objíždím planinu, abych se dostal na protější stranu kopce. Dálkové reflektory prořízly tmu. Na vrcholku hřebenu jako uhlíky jiskří pět a půl páru očí (jedno oko patří Ugasovi). Brzy rozpoznávám podle hlasu Boye a Girl a podle vytrvalého pořvávání usuzuji, že se tam nahoře odehrává nějaké divoké lví drama. Znovu a znovu volám, a konečně se objeví Ugas, táhne se z kopce dolů důstojně a poklidně a po několika domluvných

slovech si dá říci a vskočí do landroveru, zavřu dvířka a vracíme se do tábora. Ráno se všecko vysvětlilo: na kopci se objevila cizí lvice s dvěma dospělými lvíčaty a moji lvi zřejmě čekali, až odtáhnou.

Chtěl jsem, aby se lvíčata trošku osamostatnila, a tak jsem je začal lákat na procházky se mnou. Ale kdepak. Půjdou, rozhodnou-li se protáhnout si svaly i staří lvi. Byl to ale pohled na smečku sedmi lvů, vykračujících si v řadě za sebou! Jak týdny utíkaly, lvíčata získávala půdu pod nohama, zůstávala venku celou noc, obvykle společně s Boyem a Girl. Všichni moji lvi si rychle zvykali na noční život a zřídkakdy se zdrželi delší dobu v táboře, když ovšem neměli hlad. Jednou přitáhli všichni do tábora kromě Girl. Divil jsem se, Girl to přece nikdy nevydrží dlouho bez Boye. Co se to děje? Boy měl o ni zřejmě také starost, vytrvale ji k sobě lákal láskyplným hlasem. Vydal jsem se s puškou na obhlídku písečnou plání. Neušel jsem ani půl míle a narazil jsem na čerstvou stopu; podle všeho patřila Girl. Zavolal jsem a z křoví asi padesát yardů ode mne vzdáleného mi odpověděl hluboký lví hlas. Vyšel z něho vyzáblý, až skoro vychrtlý lev a z jeho očí jsem vyčetl, že nebyl vůbec potěšen, když mne uviděl. Jinými slovy: nevypadal právě přívětivě. Stál, něco si pro sebe bručel, ocasem zlostně mrskal sem a tam, ale když zjistil, že nehodlám zmizet, pomalu odešel do buše. Tu jsem zahlédl, jak se z křoví na mne upřeně dívají oči jiné lvice. Samozřejmě: Girl! Nesměle se soukala z houštiny a vzhlížela ke mně – jsem rád, že to mohu říci – poněkud zahanbeně. Není divu, kamarádit se s takovým pobudou! Na rameni měla zarudlý šrám, nepochybně milostné znamínko, které jí tam zuby vytiskl Vyzáblý. Šla za mnou se sklopenou hlavou až do tábora, Boy ji přivítal mrazivě, ani se na ni nepodíval. Za několik týdnů se ráno Boy s Girl vrátili z třídenní toulky, nažraní k prasknutí. Boy měl zraněný bok, vypadalo to, jako by ho zasáhlo nějaké zvíře rohem. Zřejmě něco ukořistili. Odpoledne jsem si všiml, že asi míli od tábora se slétlo hejno supů, a když jsem se tam šel podívat, našel jsem v křoví zbytky přímorožce. Asi třicet yardů od něho jsem objevil zbytky divokého vepře. Pozorně jsem prozkoumal okolí: očekával jsem, že tam najdu mnoho stop cizích lvů. Ale všude byly jen dvě stopy, nepochybně je tam zanechali Boy a Girl. Rozpoznal jsem, že přímorožec vydechl o několik hodin dříve, než dodělal divoký vepř. Řekl bych, že štětináč bloumal křovím, náhodou narazil na lvy, hodující na zardoušeném přímorožci, a zaplatil za svou lehkomyslnost životem. Supi už bohužel věděli o obou zvířatech příliš dlouho, nemohl jsem z nich zachránit ani kousek masa.

Otázky k textu

1. Která zvířata a živočichové se vyskytli v ukázce?
2. Co bylo cílem cesty do přírody v ukázce?
3. Jaký byl cíl práce Adamsonové?
4. Srovnejte obě ukázky manželů Adamsonových.
5. Co víte o životě Adamsonových?

Otázky k okruhu

1. Kdo byli beatnici, jak žili, vyjmenujte jejich představitele.
2. Které představitele detektivní literatury znáte?
3. Kteří z autorů světové literatury 2. poloviny 20. století dostali Nobelovu cenu?
4. Co je to existencialismus, uveďte jeho představitele a jejich tvorbu.
5. Který z autorů zrodil komisaře Maigreta?
6. Objasněte pojem nový román a přiřaďte autory.
7. Co jsou to gulagy a který z autorů se tomuto tématu věnoval?
8. Kteří z uvedených autorů byli životní partneři, co o nich víte?
9. Kteří autoři prožili život v Africe a čeho se snažili dosáhnout? Co víte o jejich životě?
10. Který autor byl žokejem a píše o prostředí koňských dostihů?

23. Světová poezie 2. poloviny 20. století

- reakce na 2. světovou válku - rozdíl mezi východní a západní reakcí na válku, východní literáti - silný patos, politický úmysl, západní - střízlivější pohled, nepatetické líčení - degradovaný člověk zhroucený z hrůz války, nejen hrdinové, psychologické analýzy, dnes i východní autoři - střízlivější pohled,
- krize mezilidských vztahů a vědomí ztráty schopnosti komunikace vede k pocitům ohrožení, úzkosti a odcizení (existencialismus),
- snaha distancovat se od těch nahoře souvisí s diferenciací jednotlivých vrstev obyvatelstva a přichází revolta, nerespektování konvencí, vzpoura činu i mysli, hledání jistot v jiné než moderní civilizaci atd. (beatnici),
- racionální přístup ke světu nepostačuje k pochopení světa, krize vědy a techniky, připomenutí jiných stránek lidského bytí,
- objev starých mýtů, ryze formální experimenty v literatuře,
- katastrofické vize,
- obrovský rozmach literatury řemeslně zvládnuté, ale ne po umělecké stránce - souvisí se spěchem doby.

Vývojové trendy po 2. světové válce:

Surrealistická poetika - nadrealismus, vznik ve 20. letech 20. století, ve Francii, termín surrealismus zavedl Apollinaire - chtěl změnu v nazírání na duchovní život člověka a jeho osvobození, odmítal předsudky a umělecké konvence. Opíral se o

Freuda a jeho pohled na výklad snů. Odmítal náboženství, fašismus a koloniální útlak. V poezii chybí pravidelný rytmus, rým zachycuje sny a deníkové zápisky, snaha o obraznost, záliba v bizarnosti, hrůze a šílenství.

Existencialismus - staví na iracionalistické a nevědecké představě člověka izolovaného od všech souvislostí materiálního světa, který volí v nicotě svou existenci - především v próze a dramatu.

Křesťanská poezie - Francouz Paul Claudel - vliv na ostatní básníky.

Básnický experiment - nové technické výrazy a slova z přírodovědy.

Civilizační poezie - oslavuje civilizaci jako takovou, zobrazuje její průmyslový technický rozvoj (stroje, továrny, …), je projevem odporu k přežívající tvorbě s tematikou lásky venkova, přírody, vlasti.

Absurdní - vliv divadla, absurdní = nesmyslný.

Poezie - často získává filozofický a meditativní charakter, sklon k abstrakci a spiritualismu.

Postmodernismus – zavedl ho Charles Jencks, snaží se ukončit avantgardní koncepce a návrat k tradici a mytologii, mnozí hledají inspiraci ve francouzském filozofovi a estetikovi J. Derridovi a jeho metodě dekonstrukce – soustřeďuje se na malý výsek textu či problémů, některá místa zvýrazňuje, jiná zamlžuje.

Francie

- u zrodu moderní poezie stála generace prokletých básníků, včele pařížské avantgardy stál básník Guillaume Apollinaire (1880 - 1918), ve Francii se zrodila umělecká avantgarda, v duchu surrealismu tvořil André Breton (1896 - 1966), autor Manifestu surrealismu.

Jacques Prévert (1900 - 1977)

Byl básník, režisér, scénárista a výtvarník, spojuje poezii s velkoměstským folklórem, je básníkem každodenního života a různých chutí Paříže, jeho poezie se přibližuje k šansonu, kreslil, dělal koláže. Byl členem surrealistické skupiny, psal libreta pantomim, scénky pro kabarety a malá divadla. Jeho první sbírka vyšla po osvobození.

Jeho otec byl divadelní kritik, proto Jacques často navštěvoval divadlo, matka ho vedla k četbě, žil v Paříži. Po ukončení ZŠ pracoval ve velkoobchodě, potom nastoupil na vojnu a byl odvelen na Blízký východ – již po skončení války. Po návratu se připojil k surrealistům, ale byl příliš svobodomyslný, než aby byl členem organizované skupiny. Věnoval se filmové tvorbě, psal texty k písním, hlavně chansonům a psal divadelní hry.

Po úraze byl několik dní v kómatu, což mu způsobilo neurologické následky. Zemřel na rakovinu plic.

Dílo:
Slova - básně, písně a aforismy, oslava přirozené touhy po štěstí, 300.000 výtisků.
Pohádky pro nehodné děti - zvířecí drobné tragédie podobné lidským příběhům, odhalují ty, kdo rozhodují o životě a smrti; od ironie přes sarkasmus po projevy maloměšťáctví.
Haraburdí - básně, písně, koláže.
Věci a jiné - básně, krátké prózy, autobiografické prvky, anekdoty, aforismy, písně.
Slunce noci – vyšlo posmrtně.
Příběhy
Déšť a pohoda
Podívaná

Ukázka

Barbara

Vzpomeň si Barbaro
V Brestu toho dne hrozně pršelo
Ty s úsměvem jsi šla
Zářící promoklá veselá
V tom dešti
Vzpomeň si Barbaro
V Brestu toho dne pršelo
A já tě potkal v Siamské ulici
Ty ses usmívala
A já se usmíval též
Vzpomeň si Barbaro
Neznal jsem tě
A tys neznala mě
Vzpomeň si
Vzpomeň si prosím na ten den
A nezapomeň
Nějaký muž se schoval v průchodu
A volal tě jménem
Barbara
A ty ses v tom dešti za ním rozběhla

Veselá zářící promoklá
A objala jsi ho
Vzpomeň si na to Barbaro
A nehněvej se že ti tykám
Ty říkám všem co mám rád
I když jsem je viděl jen jedenkrát
Ty říkám všem co se mají rádi
I když je neznám
Vzpomeň si Barbaro
A nezapomeň
Jak pěkně a šťastně pršelo
Na tvoji šťastnou tvář
Na celé šťastné město
Jak pršelo na moře
Na skladiště zbraní
Na loď v Oussantu
Ó Barbaro
Ta zhovadilá válka
Co se s tebou stalo
Pod nebem kde prší olovo
Oheň ocel a krev
A kde je ten co tě držel s takovou láskou
V náručí
Je mrtev žije v bezpečí
Ó Barbaro
V Brestu už zase prší
Jak kdysi pršelo
Všechno je ale jiné všechno je zkažené
V tom dešti jsou smutky zoufalé
To není ani bouře v níž prší
Olovo ocel a krev
To jenom obyčejné mraky
Zmírají zvolna jak psi
Psi které déšť
Co padá na Brest
Odnáší v kapkách do daleka
Do daleka shnít za Brest
Z něhož už není nic

Jsem zkrátka jaká jsem

Jsem zkrátka jaká jsem
Já už jsem taková
Když dostanu chuť smát se
Směju se jako bláznivá
Za lásku lásku dám
A není moje chyba
Že když se objímám
Často mne jiný líbá

Jsem zkrátka jaká jsem
Já už jsem taková
Co po mně chcete jen
Co ještě chcete víc

Jsem tady pro radost
A při tom zůstaneme
Chodím na jehlách
Hruď se mi pěkně klene
Dvě pevná ňadra mám
A oči podbarvené
Jenomže
Co je vám vlastně do toho
Jsem zkrátka jaká jsem
Za úsměv úsměv dám

Co je vám vlastně do toho
Že se mi něco stalo
Měla jsem ráda někoho
A někdo měl mě rád
Tak jako uměj děti milovat
Prostě jen milovat
Milovat milovat…
K čemu se tedy ptá
Jsem tady pro radost
A při tom zůstaneme

Otázky k textům

1. Vyhledejte v prvním textu epanastrofu.
2. Převyprávějte příběh načrtnutý v první básni.
3. V první básni vyhledejte další typ figury a pojmenujte ji.
4. Vyhledejte epizeuxis a epiforu.
5. Charakterizujte hrdinku ze druhé ukázky.

Raymond Queneau (1903 - 1976)

Byl básník, esejista, nakladatelský pracovník, matematik, měl osobitou filozofii. Vystudoval Sorbonnu, vstoupil do surrealistické skupiny, ale měl konflikt s Bretonem a odešel. Později se systematicky věnoval próze, poezii a esejistice, často u něho dominuje ironie a sarkasmus, proslul jazykovými experimenty (grafické vyjádření), přitahoval ho mluvený jazyk. Zabýval se experimentální tvorbou, spojoval racionalismus a fantazii. V jeho díle je cítit skepsi, pocit odcizení a osamocení, což se mísí s humorem. Psal poezii i prózu.

Dílo:
Sto tisíc miliard básní – 10 sonetů, každý řádek v každém sonetu odpovídá svou gramatickou i logickou strukturou řádku se stejným pořadím v jiném sonetu. Kniha navíc běžně vychází ve francouzských vydáních s vodorovně nařezanými listy, takže si každý čtenář může dohromady složit libovolný sonet.
Stylistická cvičení – je primitivní příběh zachycený v 99 stylistických a jazykových obměnách (Vulgárně, Nešikovně, Kondicionál, Zoologicky…) a ilustruje tak jazykové možnosti.
Když si představíš

Ukázky

Nostalgie

V neděli uprostřed Francie
co dělat máš
co dělat máš
než myslet na La Manche
na jeho výspy a ostrovy
na jeho břeh (britský toť se ví)
na jeho lodě a majáky
na jeho přístavy zátoky
na jeho záclony deštivé
to tedy dělat máš
v neděli uprostřed Francie

Stylistická cvičení

Téma

Poslední špička na lince S. Mladík zhruba šestadvacetiletý, měkký klobouk, namísto stuhy ozdobný prýmek, nezvykle dlouhý krk. Všeobecná tlačenice na zastávkách. Zmíněný mladík se rozčiluje na svého souseda. Vyčítá mu, že do něj neustále vráží. Tón plačtivý, snaha o důraznost. Zahlédne volné místo a vrhne se k němu.

O dvě hodiny později je viděn na Římském nádvoří u nádraží Saint-Lazare. Prochází se s přítelem, ten říká: „Měl by sis nechat semhle přišít knoflík.“ Ukazuje kam (na výstřih) a vysvětluje proč.

Vulgárně

No to sem se vole nasral vole do eska ne, ňák vole kolem poledne ne. Tak sem tam vole vlez a koupil si vole lístek ne a najednou vole čumim jak vrána ne, stojí tam takovej vole kriplík co tam vole stojí blbej jak patnik ne, kejhák vole jak teleskop a s kusem špagátu kolem vole hučky ne, by ses posral… Za dvě hodiny jedu vole přes Římák ne, a ten vole kriplík tam vole kecá s jiným kriplíkem ne. Hele, povídá mu vole ten druhej kriplík, by sis měl semhle přišít knoflík, povidá a čumí vole tomu prvnímu do výstřihu vole ne, vod raglánu.

Botanicky

Když se mi pod tím kaštanem málem zdřevěněly nohy, přijel autobus. Narouboval jsem se na zadní plošinu a zapustil kořeny. Opodál potichu rašil nějaký křen s přerostlou lodyhou a liánou na květníku. Zničehonic celý zežloutl a zpucoval řimbabu, která ho prý hrozila udusit. Nato sebral svých pět švestek a vydal se hledat panenskou půdu….

Americky

Tohle odpoledne zrovna když tejkuju tu eslajnu vidím jednoho mana: suprdlouhý krk, na klobouku dekoraci. V momentě atakuje jednoho starýho mana a argumentuje s ním, že mu šlape na jeho fúty, tedy když jde někdo na bus nebo ven z něho. Ale pak ten argument stopne když vidí volnej sít. Skáče pro něj a okupuje ho. Za dvě hodiny ho mítnu na Roumanskvéru s jedním frendem, říká mu: Múvni ten knoflík o pár inčů nahoru. Jako knoflík u koutu. Jako ten frend.

Exklamace

Hele! Poledne! Nejvyšší čas! Honem na autobus! To je lidí! to je lidí! jako ty sardinky! legranda! a hele ho! chlápka! ten ksichtík! a ten krk! pětasedmdesát cenťoušů! nejmíň a ten prýmek!... No tohle! no fakt! ne! vidím dobře! to je on! támhle! na Římském nádvoří! před nádražím! se prochází! sem a tam! ještě s jedním! a ten mu říká! že by si měl přišít knoflík! no vážně! knoflík na kabát! knoflík!

Volný verš

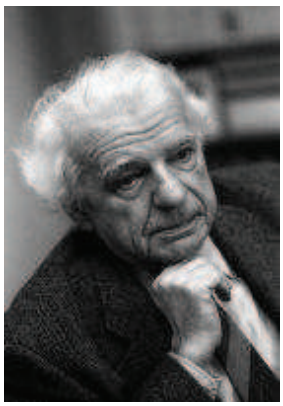
Bus
plný
plný a přeplněný
srdce
pusté
pusté a zpustošené
krk
dlouhý
dlouhý, velmi dlouhý
prýmek
…
a nenadálé setkání před nádražím
o tisíci ztemnělých ohních
onoho srdce, onoho krku, onoho
prýmku, oněch nohou,
onoho volného místa
a onoho knoflíku.

Otázky k textům

1. Ve druhé ukázce vyhledejte v části botanického textu výrazy týkající se tohoto oboru.
2. V americké části vyhledejte „anglicismy“ a uveďte jejich správný tvar.
3. Na základě ukázky vysvětlete pojem **exklamace**.
4. Upravte druhý základní text do básnické podoby.
5. Charakterizujte první báseň z kompozičního a významového hlediska.

Yves Bonnefoy (1923 – doposud)

Jeho básně čerpají z různých okruhů, z podvědomí, snu i paměti a jsou zakotveny v historii a mytologii, poezie metafyziky bytí a smrti. Překládal Shakespeara, psal eseje o Baudelairovi, Valérym a o smyslu poezie.

Pocházel z rodiny montéra a učitelky, od dětství měl sklon k literatuře a matematice, byl přijat na univerzitu, kde měl studovat matematiku, ale nakonec studoval poezii. Po válce cestoval po Evropě a oslnila ho italská renesance. Učil na několika evropských i amerických univerzitách, obdržel několik literárních cen. V roce 2005 navštívil Prahu – Festival spisovatelů Praha.

Dílo:
V pasti prahu
Co bylo beze světa
Psaný kámen - malý úspěch.

Ukázka

Dvě bárky – úryvek

Bouře, která meška, lože rozestlané,
Okno, které bouchá v parnu,
A krev je v horečkách: Chápu se zas
Ruky blízké snu, kotník
Uvázl v kruhu bárky
V pěně u přístaviště,
Pak pohled, pak ústa z nepřítomnosti.
A to náhlé probuzení za letní noci,
Aby vyvolalo bouři a skončilo to.
Ať jsi kdekoli, když si tě beru temnou,
Narostl v nás ten mořský hukot,
Uznej, že jsi lhostejnost, abych objal
Po příkladu slepého Boha hřmotu
V noci ještě pustší.
Přijmi mne prudce, ale roztržitě,
Učiň, abych neměl ani tvář ani jméno,
Že jsa zlodějem, dal jsem ti víc
A cizota, vyhnanství v tobě i ve mně
Našly si původ… Ach ráda bych,
Avšak na tebe zapomínajíc s tebou jsem,
Rozpleteš-li mé prsty,
Utvoříš-li mi z dlaní číš,
Piju blízko tvé žízni,
Potom nech vodu téci po všech našich
údech.
Vodu, jež způsobuje, že jsme nejsouce,
Vodu, jež vyvěrá ze zálohy těla vyprahlá
Pro jednu radost rozplynulou v záhadě,
A přece předtucha! Vzpomínáš,
Chodili jsme po polích zavalených
kamením,
Pojednou nádrž a ta dvojí přítomnost
V které jiné zemi pustého léta?
Hle jak se sklánějí oni jako my.
Zdali nás poslouchají a mluví o nás

Usmívajíce se pod listy prvního stromu
Ve svém šťastném a trochu zamlženém
světle?

…

Poslouchám, souhlasím,
Pak odtáhnu skrčenou paži
Odkrývaje rozzářenou tvář.
Dotýkám se jejích úst svými rty,
Zmítaná, zlomená, celé moře.

…

Ach mandlovníku v květu,
Má noci bez konce,
Měj důvěru, opři se, dítě,
O tento blesk.
Větvi zdejší, nepřítomnosti spálená, napij se
Ze svých květů okamžiku na nebi, jež se
mění.

…

Vyšel jsem ven
Do jiného vesmíru. Bylo to
Přede dnem.
Na sníh jsem hodil sůl.

Otázky k textu

1. Vyhledejte v textu podmínkové tvary.
2. Najděte v textu antonyma.
3. Vysvětlete pravopis slova **rozzářený**.
4. Vyhledejte adjektiva a určete jejich druh.
5. Označte v textu anaforu.

René Char (1907 - 1988)

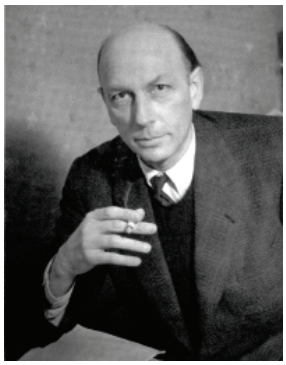
Představitel hermetické intelektuální poezie, složitě zašifrovaná, obsahuje formule, definice a zhuštěné obrazy, vyšel ze surrealismu, požadavky poezie spojoval s požadavky etiky, nádech pesimismu, sociální fatalita, pomíjejícnost a

neštěstí, vyskytují se obrazy temna, stínu a chaosu, vyjadřuje dále optimistickou aktivitu ducha, odmítá témata i módu literárních škol, náhodnost a vychází z vlastní zkušenosti, nevynalézá, ale odkrývá. Hutné, složité vyjadřování, nazýván „básníkem jasnozřivosti“, úspěchu dosáhl po válce.

Za 2. světové války vstoupil do odboje, byl přítel Camuse a malíře Braqua.

Dílo:
Chvála tušené

Henri Michaux (1899 - 1984)

Narodil se v Belgii, ale žil ve Francii. Byl námořník a cestovatel, který o sobě prohlašoval, že cestuje „proti“, aby se zbavil všech pout. Psal pod vlivem surrealismu, věnoval se malířství. Byl silně ovlivněn budhismem.

Vystudoval jezuitskou školu, ovlivnil ho mysticismus. Po maturitě uvažoval o studiu teologie, ale otec si přál, aby vystudoval medicínu. Po roce studia ukončil a stal se topičem na francouzské obchodní lodi, po roce odešel, loď se potopila. Z vojenské služby byl po roce propuštěn z důvodu srdeční vady a začal psát básně, v té době měl problémy s depresemi. V roce 1924 odešel do Paříže a pracoval zde jako nakladatelský redaktor. Za války bylo jeho dílo nacisty zakázáno.

V roce 1948 tragicky zahynula jeho žena, vzplály její večerní šaty a zemřela na následky popálenin. Poté se autor upnul k drogám. V roce 1955 získal francouzské občanství. Odmítl Velkou francouzskou cenu za literaturu, protože prý pouze zaznamenával vnitřní pohnutky.

Dílo:
Tváří k tomu, co se vzpouzí

Ukázka

Abeceda

Zatím co jsem prodléval v blízkosti smrtelného
chladu, pronikal jsem, jakoby naposled, svými
zraky bytosti do nejskrytějších hlubin.
Pod smrtícím dotekem tohoto ledového pohledu
zmizelo vše, co nebylo podstatné.
I vymlátil jsem je, chtěje z nich vyjmout to,

co ani mrtvý by nerozluštil.
Ztenčovali se a posléze byli přetvořeni ve zvláštní
druh abecedy, takové abecedy, která by mohla mít
platnost v nějakém jiném světě, v jakémkoli světě.
Tím jsem se zbavoval strachu, takže jsem nebyl zcela
vyrván z vesmíru, v němž jsem žil.
Posílen tímto vítězstvím, pozoroval jsem ho, sám
nepřemožen, když krev a uspokojení znovu stoupaly do mých
tepen a žil, a ponenáhle jsem začal znovu vystupovat
na otevřený svah života.

Otázkyk textu

1. Jaká je hlavní myšlenka básně?
2. Vyhledejte prvky mysticismu.
3. Utvořte synonyma ke slovům **zmizet, mrtvý, strach**.
4. Proveďte větný a jazykový rozbor posledního souvětí.
5. Vyhledejte adjektivum ve 3. stupni.

Lorand Gaspar (1925 - doposud)

Byl maďarského původu, studoval v Paříži, byl chirurgem na Předním východě a v Tunisu. V poezii zachycoval obrazy pouštních krajin a lidskou historii.

Dílo:
Egeiské moře a Judea

Křesťansky orientovaná poezie:

Jean-Claude Renard (1922 - 2002)

Řeší křesťanskou a arabskou mystiku, všední zážitky a metafyzické úvahy.

Maďarsko

János Pilinszky (1921 - 1981)

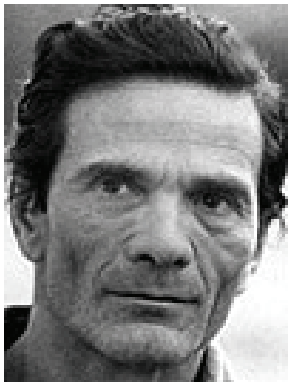
Prošel katolickou výchovou, vystudoval práva, maďarskou literaturu a dějiny umění. Byl novinář, v roce 1944 byl povolán do války, ve svých dílech zachycoval téma války a koncentračních táborů.

Dílo:
Requiem
Třetího dne

Itálie

- rozvrácená země válkou, zkáza, úzkost, po 2. světové válce se v italské literatuře, filmu a výtvarném umění zrodil směr zvaný **neorealismus** - obrazy z ulice, skutečnost jaká je.

Pier Paolo Pasolini (1922 - 1975)

Zabýval se převážně filmem, užíval nářečí v poezii, zachycoval lidi vyvržené ze společnosti. Byl italský spisovatel, básník, scenárista, novinář, filozof, režisér a herec. Vystudoval historii a literaturu, po studiích pracoval jako učitel. Ve 40. letech vstoupil do komunistické strany, v 50. letech se přiznal ke své homosexualitě a měl problémy s italskými úřady a byl vyloučen z komunistické strany.

Byl zavražděn, za jeho vraždu byl odsouzen Pelosi – 17 let, ale v roce 2005 zpochybnil vyšetřování a poukázal na politické souvislosti Pasoliniho smrti.

Dílo:
Gramsciho popel – sbírka, volný verš, nedokonalé rýmy.

Ukázky

Gramsciho popel – Pokorná Itálie

III

Operlené již vytrysklými
hvězdami šerem vibrují
vlaštovky hlasy zmatenými
vzduch nad kaštany cupují
nad suchým svahem psími víny
lnoucími k vilám nad silnicí
s asfaltem změklým v horkém létě

Syn pána mlčí když jdou dříči
synové pachtýřů tu křičí
hlasitě jako v starém světě
Ten křik je plot jejž staví sobci
před čeledíny špinavosti
nedotčenými mezi kopci
v lidové světlé důstojnosti
severních vesnic selských obcí
Jejich večer jejich sten zvonu je sladká sobota
jejich je zpěv smích z náleven
ze zahrad z mlatů z temných stěn
nábožně větrem třepotá

Hle chuchvalce lip nad kraj trčí
a perspektivy nahé s háji
morušovníků které kluci
když večer hnědne orvávají
vyprahlé břehy cirok pučí
v kamení Chebdí květy viky
topole ruby listů bělá
nad děvčátky jež pro králíky
trhají trávu jak by dříky
v hlaholu zvonů nakláněla

Hle Alpy azur vyřinutý
mlčenlivý kruh u nebes
když v jezerech a sněžné suti
ztemní svou bělost jeho děs
uklidňuje a jasem drtí
A Itálie jak by zřídla
v siném vznešeném jiskření
ledovců slepá ptačí křídla
pravdivě nad ním vyjádří
náruživosti všedních dní.

Pravdivěji je oslaví
jsou svobodnější Na křídlech
neleží tíha únavy
a rezignace – žhavý cejch
otročení a pohlaví –
s níž řecký jih od věků žije
špinavý krásný spálen žízní
ji nestvořený Nutností je
osvobozovati se v trýzni
trpět v boji je historie

Nutný je čin a abys chápal
víry je třeba že jsme ti
kdo stoupají rouhačský zápal.
Vyrvat své mrtvé z paměti

nedovolit si abys tápal
zatímco zrají nové časy
Cosi však dává jiný směr
bezbožné vůli zrát a hasí
žár duše která smyslila si
přírodu stvořit v charakter

Cosi nás dosud vleče zpátky
v spálený svěží marný čas
ohlušený prázdnými svátky
pokorných lidí v lidský čas
v pozemský čas radostně sladký
v čas který žije s vlaštovkami
v krajině Pádu zalité
sluncem v té čerstvé vůni strání
a hor čas s nímž se znenadání
vlaštovky navždy loučíte

Otázky k textu

1. Doplňte básni interpunkci dle pravidel pravopisu.
2. Vyhledejte slova cizího původu a vysvětlete jejich význam.
3. Které zeměpisné názvy lze v textu najít?
4. Určete druh rýmů.
5. Najděte v textu anaforu.

Cesare Pavesse (1908 - 1950)

Byl básník, romanopisec, kritik a překladatel. Vystudoval v Turíně, měl zájem o anglickou literaturu, vystudoval angličtinu a věnoval se překladům z americké a anglické literatury.

V roce 1935 byl poslán do exilu na jihu Itálie, neboť u něho našli dopisy od politického vězně, po pár měsících byl propuštěn a držen ve „vnitřním exilu“ na

severu Itálie, za rok se vrátil do Turína, kde pracoval jako překladatel a redaktor. Za války nastoupil do armády, ale léčil se půl roku v nemocnici s astmatem. Po válce pracoval ve stranickém časopise Jednota, ale frustrace z lásky k americké herečce a deziluze ho dohnaly k sebevraždě – předávkoval se léky - svůj konec předpověděl ve své knize Přítelkyně.

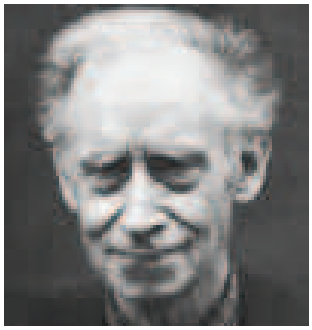
Dílo:
Přijde smrt a bude mít tvé oči – básnická sbírka vydána posmrtně, jediný český výbor jeho díla.
Pracovat unavuje - návrat k dětství, přilnutí k zemi, rozervanost, samota.

Angelo Mario Ripellino (1923 - 1978)

Byl profesorem slavistiky na římské univerzitě, překládal Holana, Ortena, Koláře, Seiferta. Dětství prožil v Římě, vystudoval slavistiku – zaměřil se na českou, polskou a ruskou literaturu. V roce 1947 se oženil s českou romanistkou Elisou Hlochovou, která mu pomáhala s překlady české tvorby do italštiny. Autor mnohokrát navštívil Prahu, odsoudil vstup sovětských vojsk na české území v srpnu 1968, proto se nemohl do Prahy už nikdy vrátit. Zemřel v Římě.

Dílo:
Magická Praha – kniha esejů přeložena do francouzštiny, angličtiny, němčiny, polštiny a nizozemštiny.

Mario Luzi (1911 - 2005)

Psal knihy esejů, přemýšlí nad posláním poezie v současném světě, jeho poezie zachycuje zoufalství nad uplýváním času. Celý život prožil ve Florencii, vystudoval francouzskou literaturu a vyučoval na různých základních školách, od roku 1955 na univerzitě, kde studoval.

Dílo:
Gotický sešit
Spravedlnost života
Z hloubi krajů

Ukázka

Křižující se stezky

Střemhlavá voda kouří na úbočí,
keře plotů nebzučí a na moruše
si lehá mlha. Ty se odkláníš
od svého stínu, pomalu je večer.

Matné, matnější za závojem prachu
vosy bloudí a uřícení psi
a pěšiny: vzduch u jabloně zamží
duch, jenž se skokem k šeru přimísí.

Potoky voní rozpuštěným medem
a vyvětralou mátou pod mostky,
když po nich ještě s rudým sluncem přejdem
a s vláčnými barvami života.

Ty odcházíš, doznívá zvuk tvých kroků,
když sedím tu sám na náspu v té bílé
nádheře prachu, co to odchází,
co navždy odpadá od tvého boku?

Halekání pasáčků v hrdle hor
už prochládá, z lesa vydechne pára,
najednou je z ní fialový flór,
jinovatka mi sedá na šaty.

Otázky k textu

1. O jaký druh lyriky se jedná?
2. Vyhledejte v textu personifikaci.
3. Najděte zájmena a určete jejich druh.
4. Vyhledejte slova s předponami.
5. Substantiva v textu rozdělte na konkrétní a abstraktní.

Eugenio Montale (1896 - 1981)

Byl básník a nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1975, hudební a literární kritik a prozaik, jeho verše jsou zdánlivě nehybné, je označován jako kamenitý básník.

Dílo:
Konec světa
Bouře a jiné
Sešit čtyř let

Giuseppe Ungaretti (1888 - 1970)

Narodil se v egyptské Alexandrii italským rodičům, otec pracoval jako dělník na stavbě Suezského průplavu a zemřel, když synovi byly dva roky. Studoval v Alexandrii na prestižní škole, kde si zamiloval poezii. Do Itálie se přestěhoval ve 24 letech, později se zapsal na FF Sorbonny, kde poznal Apollinaira a Picassa. 1. světovou válku prožil na frontě, po válce se usadil v Itálii a oženil se s Francouzkou, s níž měl dvě děti.

V roce 1935 začal pracovat na katedře italské literatury na univerzitě v Brazílii, kde jeho rodina pobývala do roku 1942, během pobytu jim zemřel syn, což ho velmi poznamenalo. Poté se vrátili do Říma, kde učil na univerzitě.

Dílo:
Život člověka - výbor z tvorby.

Ukázky

Červenec

Když on se na nás vrhne,
Dostane krásné listoví
Tu smutnou barvu růží.

Spaluje rokle, pije řeky,
Rozmílá skály, září,
Je umíněná zuřivost, je neúprosný,
Rozlévá prostory, oslepuje cíle,
Je to léto a po staletí
Se svýma očima, jež mění všechno ve vápno,
Kráčí a obnažuje samu kostru země.

Navečer

Ve vzdychajících vlnách tvé nahoty
Odnášíš tajemství. Nic není sladšího,
Než s úsměvem a zatajeným dechem
Tě slyšet, jak mě spaluješ,
Ty poslední vyšlehnutí stínu
V slunci, jež umírá, země!

Otázky k textům

1. Analyzujte jazykovou stránku veršů.
2. Vyhledejte látkové substantivum.
3. Co je pro obě básně společné?
4. Zdůvodněte pravopis **jež x jenž**.
5. Vytvořte pravopisný protiklad ke slovu **pije** a užijte ho ve větě.

Rusko

- dva tematické okruhy: a) budovatelská poezie,
  b) válečná reminiscence,
- v současné době národní literatury (rozpad SSSR).

Anna Achmatovová (1889 - 1966)

Byla lyrickou básnířkou a překladatelkou, v její tvorbě se vyskytují filozofické prvky a vlastenecká lyrika. Pocházela z dobře situované rodiny, studoval na gymnáziu, kde ji ovlivnil tamější ředitel a básník. Stala se členkou básnické skupiny Cech básníků.

Po Velké říjnové revoluci byla autorka pronásledována a její díla zakázána. Stalinský režim odsoudil jejího manžela k smrti za velezradu a syna k žaláři. Po zákazu psaní se autorka uzavírá do sebe. Zpočátku psala milostnou a vlasteneckou poezii, později tragické lyrické básně o stalinském teroru.

Dílo:
Poéma bez hrdiny – vrcholné dílo.

Ukázky

Hrdinství

My víme, oč osud chce připravit nás,
my víme, co v sázce je nyní.
Náš orloj odbíjí hrdinský čas
a my jsme smělí a silní.
Snad přijdem o střechu, o rodný krov,
snad padnem při první zteči.
Věčně však bude znít hudba tvých slov,
nádherná mateřská řeči.
Čistou tě vyvedem z krvavých muk,
tvou krásou opájet bude se vnuk
po věky věků.

Podzim

Víš, jsem tu jako ve vězení,
už nechci než smrt od boha.
V mučivých nocích snívá se mi
tverská zem, chudá, ubohá.

Zpuchřelá váha nad studnicí,
oblaka jako z olova.

U humna vrátka skřípající.
Smutek a vůně chlebová.

Šeplavý, neduživý vánek
a stíny padlé do trávy
a v snědých tvářích vesničanek
údiv a pohled káravý.

Dopis můj ještě nemačkej, milý

Dopis můj ještě nemačkej, milý,
celý jej do konce čti.
Omrzelo mne být tobě cizí,
a proto psala jsem ti.

Nezlob se, nezlob, nehleď tak na mne,
tvá jsem a ráda tě mám.
Pastýřka nejsem, královna žádná,
jeptišce teprv se nepodobám.

V šedivých všedních chodívám šatech,
na podpadcích sešlapaných…
Ale jak dříve objetí žhavá,
ohromné oči, tentýž strach v nich.

Nezmačkej, milý, ode mne psaní,
neplač pro osudnou lež.
Stačí, když dopis do brašny svojí
až na dno ukryješ.

Otázky k textům

1. Zařaďte básně do lyrických druhů.
2. Komu/čemu je věnována první báseň? Doložte konkrétními verši.
3. V poslední básni vyhledejte prvky autocharakteristiky.
4. V básni Podzim určete druh rýmu, které další druhy znáte a jakou mají strukturu?
5. V první básni vyhledejte synekdochu.

Boris Pasternak (1890 - 1960)

- viz str. 888

Bella Achmadulinová (1937 – 2010)

Svůj první sborník veršů nazvaný Struna vydala Achmadulinová v roce 1962, za sovětské éry přispívala i do samizdatového almanachu Metropol. Stala se představitelkou nové generace ruských básníků 60. let, kteří symbolizovali relativní uvolnění po smrti bolševického diktátora Josifa Stalina. Spolu s básníky Jevgenijem Jevtušenkem a Andrejem Vozněsenským se stala i terčem kritiky někdejšího sovětského vůdce Sergeje Chruščova.

V první polovině 90. let se Achmadulinová připojila k protestu ruských umělců proti komunistické ideologii a rozmáhajícímu se nacionalismu. Zemřela na srdeční selhání.

Dílo:
Struna
Můj rodokmen – autobiografie.
Verše o Gruzii

Ukázky

Svíčka

Jen aby svíčka zůstala,
vosková svíčka, sama skromnost.
I věkovitá staromódnost
z paměti svěže vysálá.

A tvoje pero přikluše
k té krasoumné kantiléně,
důmyslem moudře nasycené.
A dobro vstoupí do duše.

Hned na přátele myslíš zas
ve jménu prastarého zvyku
a na stearin v stalaktitu
zněžnělé oči upíráš.

A Puškin kývá v ústrety
a svíčka slábne, noc se tenčí
a jemná chuť mateřské řeči
tak čistě osvěžuje rty.

To něco

Co se to stalo? Proč už neumím
básnit jak dřív, proč celý rok mi není
do veršování, nemohu, jen vím,
že v ústech sedí těžké oněmění?

Vy řeknete, vždyť první sloku máš,
je hotová, je přece čtyřveršová.
O to mi nejde. Ve mně stárne čas
i návyk stavět slovo vedle slova.

Ten způsob ruka neopomine,
o to mi nejde. Jak to tehdy bylo?
Když přicházelo – verš to nebyl, ne –
něco víc. Ale co? Se ze mne vytratilo.

Ano, to něco, copak znalo vzdech,
když vyvádělo, copak mělo trému,
co jak sám smích se smálo na ústech
a plakalo jak pláč, když chtělo se mu?

Otázky k textům

1. V prvním textu najděte kompozita.
2. O kterém literátovi autorka mluví v první ukázce? Co o něm víte?
3. Vyjádřete autorčiny pocity ve druhé ukázce a doložte je na konkrétních verších.
4. Zařaďte ukázky do druhu lyriky.
5. Určete druhy rýmů.

Jevgenij Jevtušenko (1933 - doposud)

Jeho tvorba je různorodá, píše lyrické básně, budovatelské poémy, zachycuje válečné vzpomínky, vědomí rozporuplné sovětské skutečnosti. Je básník, scenárista a režisér ukrajinského původu. Do roku 1944 žil s rodiči – otec byl geolog, matka zpěvačka – na Sibiři. Studoval na Literárním institutu, kde mu vyšla básnická sbírka a autobiografická poéma. Aktivně se účastnil politického života a protestoval proti vstupu sovětských vojsk do Československa, vystupoval proti cenzuře komunismu, tři roky byl poslancem parlamentu, je čestným členem Americké akademie umění.

Dílo:
Slib
Neumírej před smrtí
Tanky jedou Prahou
Bulatova píseň

Ukázka

Válečné svatby – A. Mežirovovi

Ty smutné svatby válečné,
falešná pohoda!
Ujišťování je zbytečné,
že smrt je náhoda.

Je zima, cesty zaváté,
jdu do sousední vsi,
jdu na svatbu, jdu za svatem,
štěkají na nás psi.
Utrmácený, zpocený,
sotva jsem kožich svlík
- a z jizby slyším hlučení:
„Už přišel, tanečník!“
A hned jsem terčem kritiky.
Hosté již pojedli,
ženich je v novém, vymytý,
včera ho odvedli.
Nevěstin úsměv s bolestí
zahlédnu v shluku těl.
Dnes se s ní ženich potěší,
zítra mu dají kvér.
A kdesi, možná v cizině,
na cestách zavátých,
smutný osud ho nemine
a víc se nevrátí.
Pivečko zlátne jako med,
šenkýři, jen se toč!
Co když jsou spolu naposled
tu dnešní
první

noc?
Ženich si piva usrkne
a pak mě poprosí:
„Zatanči….“ Všechno umlkne
jak vítr v rákosí.
Potom po krátké přestávce,
po chvíli mlčení
dávám se hbitě do tance,
až podkůvky zazvoní.
Točím se dokola, skáču výš
a sotva chytám dech.
Hluk, výskot…. Slova neslyšíš,
jak skáču po prknech.
„Fric kaput!“ hosté breptají,
„na nás se odvážil!“
Nevěstě smutně stékají
slzičky po tvářích.
Točím se stále rychleji –
už jsem se zadýchal…
„Jen tancuj!“
všichni volají,
a tak zas křepčím dál.
Pak ke stolu se dobelhám
ztěžka, jak opilý,
a hned jasem hosty obléhán.
Teď už mě chválili.
A na jiné zas veselky
přijdou mě brzy zvát,
a znovu
volky nevolky
musím jít tancovat.
Nevěsta pláče. Dojati
jsou kamarádi.
Vím…
Vrátí se?
Nebo nevrátí?
To všechno vytančím.

Otázky k textu

1. Co je pro tuto báseň netypické?
2. Jaké historické období je v textu zachyceno?
3. Vysvětlete pojmy **svat, šenkýř** a **kvér**.
4. Najděte germanismy a uveďte jejich český ekvivalent.
5. Vyhledejte zdrobněliny a vytvořte od nich slova zveličelá.

Vladimír Vysockij (1938 - 1980)

Byl písničkář, herec a básník, hrál v Moskevském divadle, zpíval vlastní texty, hlásil se k Okudžavovi, zpíval o válce, lásce, psal básně ironické a sarkastické. U nás zpívali jeho písně v překladech Jaromír Nohavica. Po 2. světové válce žil v Německu u svého otce, který byl důstojníkem Rudé armády. V roce 1955 začal studovat v Moskvě strojírenskou fakultu, kde pobyl jeden rok a potom se dostal na divadelní fakultu, kterou dokončil. Pracoval v divadlech, hrál i těžké role – například Hamleta. Oženil se s francouzskou herečkou ruského původu.

Dílo:
Melodie
Nerv
Úsvit
Zaklínač hadů – český výbor jeho poezie.

Ukázky

Zaklínač hadů – Nemám rád

Nemám rád dramatická řešení
a životem se nikdy neznavím,
nespoléhám se na měsíční znamení,
sám od sebe si zpívám i sám sním.

Nemám rád cynismus a mrtvý chlad,
nesnáším cituplné výlevy,
nemám rád, když mne začnou špehovat
a počítají všechny úsměvy.

Nemám rád, když se něco napůl udělá –
a výstřel do zad vůbec nemám rád!
Kdybych už musel… tak bych střelil do čela,
za správnou věc bych uměl bojovat.

Nemám rád to, co možná jiným nevadí –
všechny ty verze: co je, co má být..
Nemám rád, když mne proti srsti pohladí,
když železo má nad sklem zvítězit.

Nemám rád odevzdanost vlídných cest,
to raději ať mrazem zabolí!
Nemám rád, když se vyšachuje slovo „čest“ –
a v jeho jméně lze pak cokoli.

Nelkám nad křídly, která jiní zlomili –
vždyť přece žádné gesto nemám rád!
Nemám rád bezmocnost i násilí…
Jen proto musím Krista litovat.

Nemám rád sebe – když jsem zbabělý
a nesnáším, když nevinný je bit.
Nemám rád ty, co vždy mne snadno uměli
za všechno, co je ve mně – pokořit.

Nemám rád arény a cirkusy –
tam poklad za groš ochotni jsou dát.
Byť na spoustu změn ještě třeba zvyknu si –
já tohle všechno nemám rád.

Píseň o kamarádovi

Když stane se, že kamarád
zaváhal nebo zklamal snad
a ty bys prostě věděl rád,
zda ještě můžeš na něj dát –
vezmi ho do hor, uvidíš!
Nechystej mu tam žádnou lest,
jenom si zkuste skály zlézt,
ať víš, s kým máš tu čest.

Možná že v horách ztratí vtip,
ohrne nos a zdrhne zpět,
sotva ho spálí první led,
začne ti vyvádět –
pak je to jasné, nech ho být!
Jen ať se vrátí – vždyť to víš:
s takovými se nejde výš,
o těch se mlčí spíš.

Když ale zuby zatíná,
vzteká se, přitom šlape dál,
nezřítíš se s ním z žádných skal –
on by tě nenechal.

Až k vrcholům se bude drát,
až tam tě bude podpírat.
Pak vedle něho pevně stůj
a vždy mu důvěřuj!

Příběh

Vrchní mi řekl: „Vy jste se snad postil!
Nezačal jste pít místo vodky vodu?
Chyběl jste tady! Jo – a mezi hosty
je vědátor přes vývoj lunochodů.“

Bylo mi jedno, co tu přichystali
a jako vždycky pil jsem vodku čistou.
Pak od všech stolů okolo mne zvali –
zkrátka tam měli vždycky volné místo.

Nebyl tam vědec. Nejctěnější z hostí
byl figurka jak v starodávném skeči.
Měl módní salón v městě na starosti
a vedl dosti nevědecké řeči.

Kytaru jsem měl, struny do zásoby
a řekl jsem si – vždyť jsem taky v módě!
Vědu teď sice věnec slávy zdobí,
kytaru ale neposlali k vodě.

Vypil jsem do dna, sklenkou třískl o zem.
Kytaru sem! Vždyť tohle ještě svedu!
A pak jsem přešel k oblíbené póze
a zpíval jsem, jak obdivuju vědu.

Šéf salónu měl krásnou společnici
a sledoval mne okem zaroseným.
Dělal, že sní. A přemýšlel, co říci
o téhle scéně zítra podřízeným.

A já jsem pěl nad mísou kaviáru –
a to prý už jsou bez ryb naše řeky!
Vždyť vědátor – ten o tom nemá páru,
je bůvíkde a myslí na parseky.

Šéf salónu mě pozval k sobě domů,
natáčel tajně všechno, co jsem zpíval.
Nabídl mi pak bratrství, a k tomu
já pořád jenom horlivě jsem kýval.

Praskla mi struna. Náhradní jsem schoval
a nepřiznal jsem, že mám do zásoby.
Řekl jsem mu, že přijdu jistě znova –

a Marťani že jsou mé tajné hobby.

Domů jsem stejně dorazil až zrána…
Ulicí děti hopsaly jak míčky.
Ten první z nich měl patku načesanou
a do školy si běžel pro jedničky.

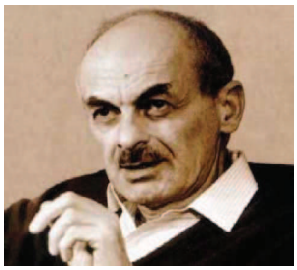
Ať to teď beru nahoru či dolů –
jen kdo je první, uznání má jistá.
A člověk nemá chodit k cizím stolům,
jen že ho zvou a že je tam dost místa.

Otázky k textům

1. Na koho – co autor naráží v první básni?
2. Analyzujte strukturu první ukázky.
3. Jaké je ústřední téma druhé básně? Vaši argumentaci doložte konkrétními verši.
4. Jaká je hlavní myšlenka poslední ukázky?
5. Určete druh rýmů u první a poslední ukázky.

Bulat Okudžava (1924 - 1997)

Byl básník, prozaik a šansoniér vracející se k tématu války. V 18 letech se přihlásil do Rudé armády jako dobrovolník, válku prožil na frontě, což mělo velký vliv na jeho tvorbu. Po válce vystudoval filozofii a pracoval jako novinář, začal psát a od roku 1955 i zpívat veřejně. Kritizoval socialistický režim, chtěl lepší podmínky, proslavily ho zejména lyrické písně, jeho texty jsou známy po celém světě, u nás je zpívá v překladu Jaromír Nohavica.

Dílo:
Ostrovy
Veselý bubeníček
Půlnoční autobus

Ukázky

Vlaštovka

Vlaštovko,
zpěvavej ptáku,
anděli pod střechou mou!
Proč nechceš tam -
do oblaků?
Z bunkru když k sobě tě zvou?

Nad horou vychází slunce,
žáry a dýmy jsou z něj...
Pípni.
Já podám ti ruce.
Svobodu, sestřičku, měj.

Vlaštovičko,
léta nás pálí
starosti o lepší svět.
Čím jsou ti člověčí žaly?
Z křídel je setřepej hned.

Jestli mám nějakou radost:
dvě tvoje křidýlka snad...
A jestli nějakou
žádost?
Že bych tě v nebi měl rád.

Balada o papírovém vojáčkovi

To jednou jeden voják byl
odvážný v šatech na míru
každému hned se zalíbil
i když byl jenom z papíru

On špatný svět chtěl proměnit
snil o štěstí snil o míru
však poutala ho bílá nit
neboť byl jenom z papíru

Do bitvy pro vás hned by šel
jak při veselém špacíru
vy vysmáli jste se mu – žel
vždyť co s vojákem z papíru

Tak zůstal sám jak v poli kříž
ve který nemá nikdo víru

nesklonil nikdo srdce blíž
vždyť co s vojákem jen z papíru

On proklel stokrát osud svůj
chtěl mít své pole bez pýru
chtěl oheň – oheň stůj co stůj
zapomněl že je z papíru

Chceš oheň jdi si žádná škoda
vstříc plamennému rapíru
shořel – jak vzala by ho voda
vždyť byl jen voják z papíru

Otázky k textům

1. Jakým symbolem je vlaštovka?
2. Vyhledejte v textu epizeuxis.
3. Najděte anaforu.
4. Srovnejte verše Vysockého a Okudžavy.
5. Vyhledejte v první ukázce imperativ.

Anglicky píšící autoři (bez USA)

Dylan Thomas (1914 - 1953)

Byl velšský (britský) básník, vliv surrealismu a psychoanalýzy, hloubka osobních prožitků, používal postupy modernismu, vlastní básně i recitoval. Pocházel z rodiny učitele, poezii se věnoval již od dětství. Po škole se stal reportérem místního listu. Několikrát navštívil USA, kde recitoval své verše, na jednom turné do Ameriky zemřel.

Dílo:
Smrt a příchody
25 poém

Ukázky

Svlékání tmy – Tady na jaře

Tady na jaře prázdnotou plují hvězdy;
tady a v zimě s ornamentem
svlečené počasí se vrhá z nebe.
A toto léto jarního ptáka pohřbí.

Symboly máme ze čtyř břehů a kolem nich
rok za rokem se stáčí.
Podzim nás učí třem ohňům ročních dob
a čtyřem notám ptačím.

Ze stromů měl bych vyčíst léto i červy v něm
a měl bych zimní vichry znát,
anebo slunce v čase pohřbívání.
Jaru bych se měl učit od kukačky
a od slimáka umírání.

Červ líp než hodiny nám léto ohlásí,
slimák je živým kalendářem dní.
Co však, když hmyz ze svého bezčasí
tvrdí, že svět je chátrání?

Lež tiše, spi klidně

Lež tiše, spi klidně, trpiteli s ránou
v hrdle, jež pálí tě a svírá. Nocí jsme pluli
po tichém moři, provázení hranou
té rány skryté v plachtě, jež prosákla solí.

Pod měsícem jsme naslouchali s třasem
moři vzdutému jako krev z té řvoucí rány,
když slaná plachta v bouři zpěvu roztrhla se,
hlasy utonulých pluly, větrem hnány.

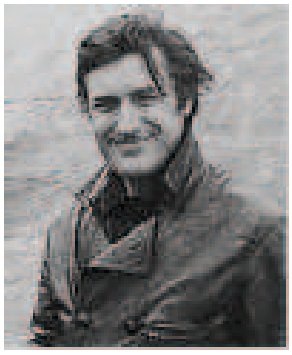
Nechte mne plout tou stezkou smutkem rozervanou,
mé bludné lodi po větru rozvřete brány,
nechť vydám se až na konec té rány,
zpíval nám mořský hlas spolu s tou plachtou slanou.
Lež tiše, spi, skryj ústa křičící v té ráně,
za hlasem utonulých ať nejdem odevzdaně.

Otázky k textům

1. Určete, ke kterému druhu lyriky básně patří.
2. Jaká je hlavní myšlenka každého textu?
3. Analyzujte strukturu textů.
4. Specifikujte jazykovou stránku ukázek.
5. Zdůvodněte prvopis shody přísudku s podmětem.

Ted Hughes (1930 - 1998)

Vzal si americkou básnířku Sylvii Plathovou. Obdivoval zvířata pro jejich vitalitu a schopnost přežít v nepříznivých podmínkách, ta se vyskytuje i v jeho poezii. V 60. a 70. létech jeho poezie dostává filozofické a psychologické rozměry.

Dílo:
Jeskynní ptáci

Seamus Heaney (1939 - doposud)

Je Ir, poezie je věnována Irsku, věnuje se také překladům z polštiny, je nositelem Nobelovy ceny za literaturu za rok 1995. Pochází ze Severního Irska z malé farmy, vystudoval univerzitu v Belfastu, kde od roku 1966 učil angličtinu. Od roku 1972 žije v Dublinu.

Dílo:
Přírodozpytcova smrt

Německy píšící autoři

Paul Celan (1920 - 1970)

Byl rumunsky píšící básník, spisovatel a překladatel. Rodiče zahynuli ve vyhlazovacím táboře, protože byli Židé, on byl nasazen do pracovního tábora v Rumunsku. Studoval romanistiku, později pracoval jako překladatel a lektor v nakladatelství v Bukurešti. V roce 1947 odešel do Vídně, kde prožil milostný vztah s Ingeborg Bachmannovou. Poté odjel do Paříže a začal studoval germanistiku a jazykovědu. 20. dubna 1970 byl nalezen mrtev v Seině.

Jeho básně jsou kritické, jde o jazykový experiment, jeho počátky jsou ovlivněny symbolismem a romantismem. Vrací se však i k tématům války a holocaustu.

Dílo:
Mák a paměť

Ingeborg Bachmannová (1926 - 1973)

Rakouská spisovatelka, věnovala se filozofii, germanistice a psychologii. Vystudovala filozofii ve Vídni, již za studií publikovala povídky a básně. Střídavě žila ve Vídni, Berlíně a Mnichově, v Curichu a Římě. V posledních letech podlehla závislosti na alkoholu a lécích, zemřela na následky popálenin z požáru jejího bytu v Římě.

Peter Handke (1942 - doposud)

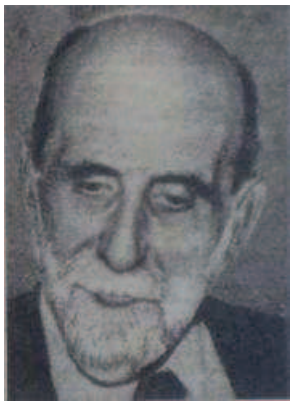
Je rakouský spisovatel a překladatel píšící milostnou lyriku, drama, prózu a eseje. Je autorem experimentálních „mluvených her“ bez děje. Vystudoval práva na univerzitě v Grazu, hodně cestoval, žil v Německu, USA a nyní žije ve Francii, spolupracuje s filmem. V roce 2009 mu byla udělena Cena Franze Kafky.

Dílo:
Vnitřní svět vnějšího světa vnitřního

Španělsko

- po občanské válce většina literátů emigrovala.

Juan Ramón Jiménez (1881 - 1958)

Byl španělský básník a Nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1956. Během španělské občanské války emigroval do Portorika a žil zde v emigraci, kde také zemřel. Psal duchovní poezii, byl avantgardní autor, měl velký vliv na mladší generaci.

Dílo:
Stříbrák a já
Daleké zahrady

Polsko

Czeslaw Milosz (1911 - 2004)

Byl básník, esejista a překladatel, dostal Nobelovu cenu za literaturu za rok 1980. Narodil se v litevské vesnici, která tenkrát patřila Rusku, pocházel ze vzdělané šlechtické rodiny, prošel katolickým vychováním. Otec byl stavební inženýr, cestoval po Rusku i s celou rodinou. Vystudoval práva, dostal roční stipendium v Paříži, poté pracoval v polském rozhlasu ve Vilniusu a Varšavě. V roce 1944 se přestěhoval do Krakova.

Po 2. světové válce působil v USA a v Paříži jako polský kulturní ataše. V roce 1950 navštívil Varšavu a policie mu odebrala pas, odjel do Paříže, kde dostal politický azyl. Od roku 1960 přednášel polskou literaturu a slovanské jazyky na univerzitě v Kalifornii, kde za 10 let získal americké občanství. V roce 1980 navštívil Polsko, kde poprvé vyšly jeho knihy, ale o rok později byl zase zakázán. Do Krakova se přestěhoval 11 let před svou smrtí. Většinu svého díla napsal v polštině, sám překládal z angličtiny, francouzštiny a španělštiny.

Dílo:
Hymnus o perle
Morální traktát
Denní světlo
Údolí Ismy – román.
Svědectví poezie – eseje.

Slovensko

Miroslav Válek (1927 - 1991)

Ve svém díle zachycuje pocity ohroženého lidstva a psychologickou hloubku lidského nitra, byl velmi všestranný – básník, publicista, překladatel, politik, autor literatury pro děti a mládež. Pocházel z úřednické rodiny, vystudoval Vysokou školu obchodní v Bratislavě, pracoval jako redaktor v několika časopisech a stal se šéfredaktorem Mladé tvorby. V letech 1969 – 1988 byl ministrem kultury Slovenské socialistické republiky, z politiky odešel dobrovolně před listopadem 1989. Překládal z francouzštiny, polštiny, češtiny a ruštiny.

Dílo:
Nepokoj
Dotyky
Prítažlivosť
Básně – souborné vydání.

Další autoři:
Laco Novomeský,
Ján Kostra,
Andrej Plávka,
Vojtěch Mihálik

Latinská Amerika

Pablo Neruda (1904 - 1973)

Byl chilský komunistický básník a politik, dostal Nobelovu cenu za literaturu za rok 1971, svůj pseudonym převzal v 17 letech od našeho autora Jana Nerudy a Paula Verlaina = Pablo. Napsal přes 30 sbírek, vliv surrealismu, později sociální a politické motivy.

Otec pracoval na železnici, matka byla učitelka, ale zemřela dva měsíce po Pablově narození. Otec se znovu oženil se ženou, s níž měl již devítiletého nemanželského syna, otec měl více nemanželských dětí. Byl proti synovu psaní, ale Pablo měl podporu u ostatních.

Neruda zastával mnoho diplomatických postů, v době, kdy byl v Chile zakázán komunismus, byl na něho vydán zatykač a skrývali ho přátelé ve sklepě několik měsíců, on pak utekl do exilu do Argentiny. V době chilského státního převratu za Pinocheta byl hospitalizován s rakovinou, ale zemřel na srdeční infarkt. Tisíce Chilanů uctili jeho památku a vyšly do ulic i přes zákaz vycházení, šlo o první veřejný protest proti chilské vojenské diktatuře.

Dílo:
Veliký zpěv – lyricko-epická skladba, 15 oddílů, zachycuje Latinskou Ameriku od jejího zrodu do současnosti.
Dům na písku – lyrická próza.
Hrozny a vítr - sbírka obsahuje báseň Pražský rozhovor, která je věnována Juliu Fučíkovi.
Žluté srdce
Elegie

Ukázka

Veliký zpěv – Ať procitne dřevorubec

Úryvek

Mír pro soumraky, jež nastávají,
mír pro každý most, mír pro vinnou révu,
mír pro slova, jež hledají mne
a stoupají mou krví, spřádajíc
zpěv dávný se zemí a všemi láskami,

mír pro město při ranním rozbřesku,
když probouzí se chléb, mír pro řeku
Mississippi, tu řeku, v níž vše koření:
mír pro košili pokrevního bratra,
mír pro knihy jak pečeť povětří,
mír pro obrovský kolchoz u Kyjeva,
mír pro popel všech, kteří umírají
a nepřestanou mřít, mír pro černé
železo v Brooklynu, mír pro listonoše,
od domu k domu jdoucího den jak den,
mír pro choreografa, jenž volá
svou hlásnicí na stvoly popínavé,
mír pro mou pravou milující ruku,
jež nechce nic než psáti Rosario:
mír pro bolivijské tajemství,
těžké jak kámen cínový, a mír,
aby ses mohl oženit, mír pro všechny
parní pily na Bio-Bio,
mír pro bolavé a rozdrásané srdce
Španělska, které vede tvrdý boj:
mír pro malé muzeum ve Wyomingu,
ve kterém je tak dojemný polštář se srdcem vyšitým,
mír pro pekaře a pro jeho lásky,
mír pro bělostnou mouku: mír
pro všechno obilí, které má vzejít,
mír pro lásku, jež bude hledat háje,
mír pro všechny, kdo žijí: mír
pro všechny země a pro všechny vody.
A já se loučím, abych se zas vrátil
do svého domu, do svých snů,
tam do své rodné Patagonie,
kde vítr buší pěstí do stájí
a ledovou tříšť metá Oceán.

Jsem jenom básník: všechny vás mám rád,
jsem nucen bloudit světem, jejž mám rád:
v mé vlasti vězní nyní havíře
a vojáci tam rozkazují soudcům.
Až ke kořenům já mám ale rád
svou studenou a nepatrnou vlast.
I kdybych stokrát zemřít měl,
tam chci zemříti:
I kdybych narodit se stokrát měl,
tam se chci narodit,
v kraji divokých araukárií,
v náporu větru jižního,
pod zvony právě koupenými.
Ať na mne nikdo nevzpomíná.
Mysleme teď na celou zemi,
bušíce s láskou do stolu.

Já nechci aby znovu krví
nasákl chléb a fazole
a hudba: já chci, aby šel
teď se mnou havíř, děvčátko,
obhájce a pak námořník,
výrobce hraček pro děti,
abychom vešli do kina a šli
napít se vína nejrudějšího.

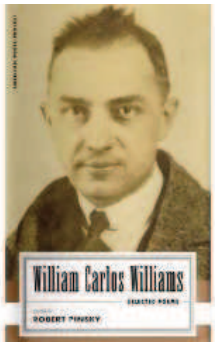
Já nepřišel jsem sám nic rozřešit.
Já přišel, abych zazpíval
a abys se mnou zpívaval také ty.

1. Které země jsou v textu zmíněny?
2. Jaký vztah má autor ke své zemi, doložte konkrétními verši.
3. Jakou politickou situaci autor v textu zachycuje?
4. Podle jakého kompozičního plánu je báseň vystavěna?
5. Co je to volný verš, kdy došlo k jeho rozkvětu, kteří autoři ho používali?

USA

Villiam Carlos Williams (1883 - 1963)

Narodil se ve státě New Jersey, otec byl anglický přistěhovalec a matka pocházela z Portorika. Vystudoval lékařskou univerzitu v Pensylvánii, praxi prodělal v New Yorku, poté studoval také pediatrii v Lipsku. Většina jeho pacientů neměla potuchy o jeho literární aktivitě. Oženil se se svou spolužačkou, manželé hodně cestovali i po Evropě, kde se setkávali s literárními osobnostmi. Jeho rodina zůstala v Evropě a on cestoval po USA, kde přednášel. Psal dramata, povídky, romány, eseje a překládal.

V roce 1948 prodělal srdeční infarkt a o tři roky později ho postihlo několik infarktů, byl hospitalizován a léčen kvůli depresi.

Dílo:
Peterson - básnická skladba, začala vycházet po 2. světové válce.
Cesta k lásce

Philip Levine (1928 - doposud)

Zachycuje dětství a mládí ve velkoměstském a proletářském prostředí Detroitu, romantický anarchista, civilizační verše a přírodní lyrika.

Americký básník Philip Levine si vysloužil téměř každou z literárních poct. Pulitzerova cena nebo National Book Award jsou jen malým zlomkem.

Dílo:
Tenhle vepř nikdy
Krně u svýho lva

Bob Dylan (1941 – doposud)

Vlastním jménem Robert Zimmerman, jeho předkové byli ruští Židé z Oděsy, prvních sedmnáct let svého života prožil s rodinou v hornickém městečku Hibbing, často utíkal z domova, ve třinácti letech procestoval s pouťovými komedianty několik severoamerických států, v patnácti se začal učit hrát na klavír, harmoniku a autoharfu, svou první písničku věnoval Brigittě Bardotové. Na univerzitě se učil špatně, věnoval se jen věcem, které ho zajímaly. V roce 1961 navždy opustil domov a odešel do New Yorku, kde se seznámil se spoustou umělců.

Ukázka

Co říká vítr

Kolik toho musí muž nachodit
než se může mužem zvát
kolik moří musí bílá holubice přeletět
nežli může v písku spát
a kolikrát ještě dělová koule vyletí
než si ji troufnou navždy zakázat

jestli chceš na to příteli správnou odpověď znát
tak se musíš větru ptát

Kolik let může hora stát
než ji moře spláchne pod vodu
a jak dlouho budou lidé ještě žít
než poznají svobodu
kolikrát člověk může jako nevidět
a z otočení dělat náhodu
jestli chceš na to příteli správnou odpověď znát
tak se musíš větru ptát

Kolikrát člověk musí vzhlédnout
aby oblohu uviděl
kolik uší musí člověk mít
aby lidi plakat uslyšel
kolik smrtí bude ještě potřeba
než člověk pochopí že dost už je mrtvých těl
jestli chceš na to příteli správnou odpověď znát
tak se musíš větru ptát

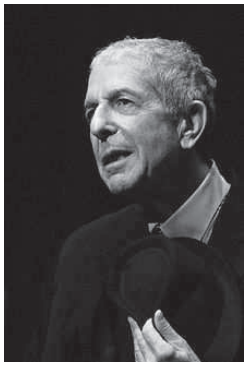

Otázky k textu

1. Vysvětlete souvislost mezi názvem básně a textem.
2. Jaká je hlavní myšlenka básně?
3. Vyhledejte knižní výrazy.
4. Za jaký symbol je obecně považována holubice?
5. Jaká je struktura básně?

Kanada

Leonard Cohen (1934 - doposud)

Je básník, prozaik a písničkář, zhudebňuje svou poezii, básně o lásce jsou doprovázeny pocity smutku a melancholie. Pochází ze židovské rodiny, otec byl obchodník – měl obchod s oblečením, on se naučil v pubertě hrát na kytaru a založil country-folkovou skupinu. Již za vysokoškolských studií mu vyšla sbírka básní. Byl vůči sobě velmi tvrdý, hodně pracoval a žil samotářsky. Své první album vydal v roce 1967.

Ukázky

Suzanne

Suzanne tě pozve k sobě
pod okny jí lodi plují
u řeky svůj domek má
celou noc můžeš zůstat vedle ní
a víš že je napůl šílená
a právě proto tam chceš být
ona tě krmí čajem a pomeranči
které dorazily až odněkud z Číny
a zrovna když chceš povědět
že na lásku k ní musí přijít jiný
dokáže tě na svou vlnovou délku naladit
a nechá vlny v řece aby vyslovily
žes byl odjakživa její milý

A ty s ní chceš putovat kamkoli
jak ti kteří i poslepu jdou
a víš že tě může poctít důvěrou
neboť ses jejího dokonalého těla
dotkl jenom myšlenkou

Ježíš byl jen námořník
když kráčel po hladině
Dlouhý čas strávil pozorováním
ze své opuštěné dřevěné věže

a když věděl najisto
že jen potápějící ho mohou vidět
řekl Nechť jsou všichni lidé námořníky
dokud je moře nevysvobodí
Ale on sám byl na dně sil
dlouho předtím než se nebe otevřelo
zapomenutý bezmála lidský
klesl pod vaším oprostí
jako kámen

A ty s ním chceš putovat
jak ti kteří poslepu jdou
a říkáš si že mu zřejmě uvěříš
neboť se tvého dokonalého těla
dotkl jenom myšlenkou

Suzanne tě vezme za ruku
a vede tam kde teče řeka
má na sobě peří a cáry
z výprodeje Armády spásy
a slunce jak med stéká
na naši přístavní madonu
a ona ti ukazuje kam se máš dívat
mezi odpadky a květinami
v mořské řase hrdinové plují
v jitru jsou děti
a pro tvou lásku ruce natahují
a budou je tak natahovat napořád
zatímco Suzanne si zvykla zrcadlo brát

A ty s ní chceš kamkoli putovat
jak ti kteří poslepu jdou
a jsi si jist že tě najde
neboť se tvého dokonalého těla
dotkla jenom myšlenkou

Víš kdo jsem

Ty nemůžeš jít za mnou má lásko
a já nemůžu jít za tebou
já jsem ta vzdálenost kterou kladeš mezi nás
po všechny chvíle které ještě nastanou

Víš kdo jsem
do slunce ses mohla dlouze dívat
víš já jsem ten kdo má tuze rád
změny od nuly k jedné

Někdy tě potřebuji nahou
někdy tě potřebuji divokou
potřebuji tě abys mi dítě povila
a potřebuji abys dítě zabila

Víš kdo jsem
do slunce ses mohla dlouze podívat
víš já jsem ten kdo má tuze rád
změny od nuly k jedné

A pokud mě budeš někdy stopovat
nakonec se ti tam vzdám
s jedním zlomeným mužem tě zanechám
kterého tě pak naučím spravovat

Víš kdo jsem
do slunce ses mohla dlouze podívat
víš já jsem ten kdo má tuze rád
změny od nuly k jedné

Otázky k textu

1. Myslíte, že Suzanne byla v autorově životě reálná? Jestli ano, dle čeho tak usuzujete?
2. Popište prostředí, kde Suzanne žila.
3. Jaký vztah měl autor k Suzanne?
4. Charakterizujte výstavbu a jazykovou stránku básně.
5. Kteří další autoři věnovali své verše ženě s konkrétním jménem?
6. V druhé ukázce vyhledejte anaforu.

Otázky k okruhu

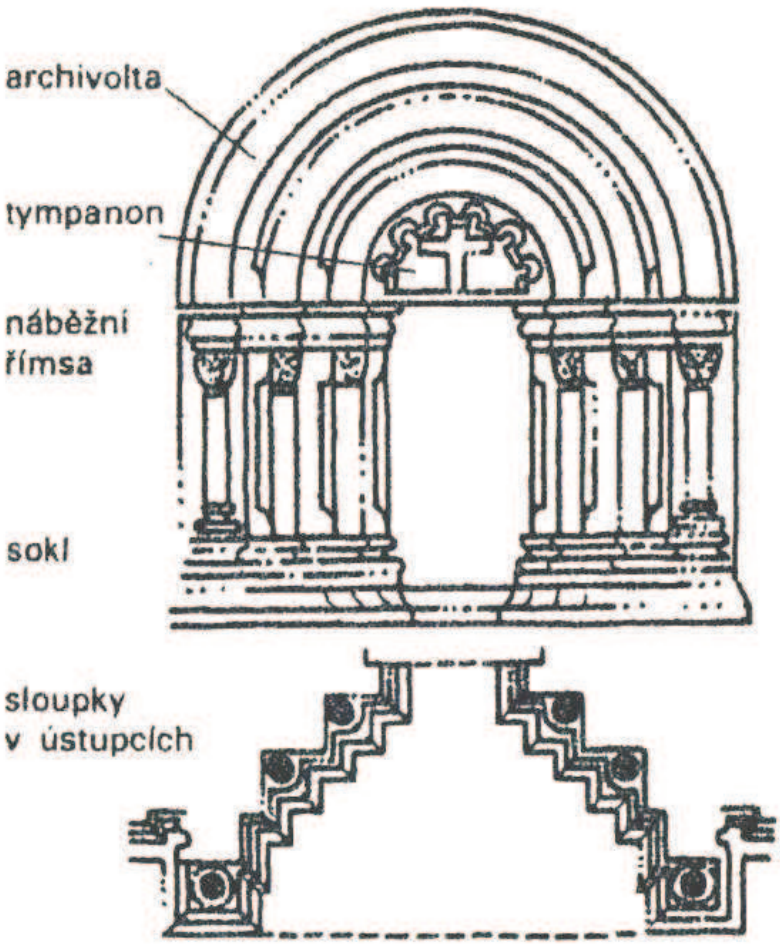
1. Vysvětlete pojem existencialismus.
2. Charakterizujte postmodernismus.
3. Vyjmenujte francouzské představitele poezie 2. poloviny 20. století.
4. Který z autorů se zabýval jazykem a experimentoval s ním ve svém díle, uveďte konkrétní dílo.
5. Který z autorů pocházel z Alexandrie, co víte o jeho životě?

6. Vyjmenujte světové písničkáře 2. poloviny 20. století a uveďte zemi jejich původu.
7. Který z autorů se věnoval tvorbě chansonů, co je to chanson?
8. Vyjmenujte ženské představitelky a charakterizujte jejich tvorbu.
9. Kteří autoři se zabývali filmovou tvorbou.
10. Který ze světových autorů 2. poloviny 20. století převzal příjmení našeho autora, kterého a co víte o jejich životech a tvorbě?

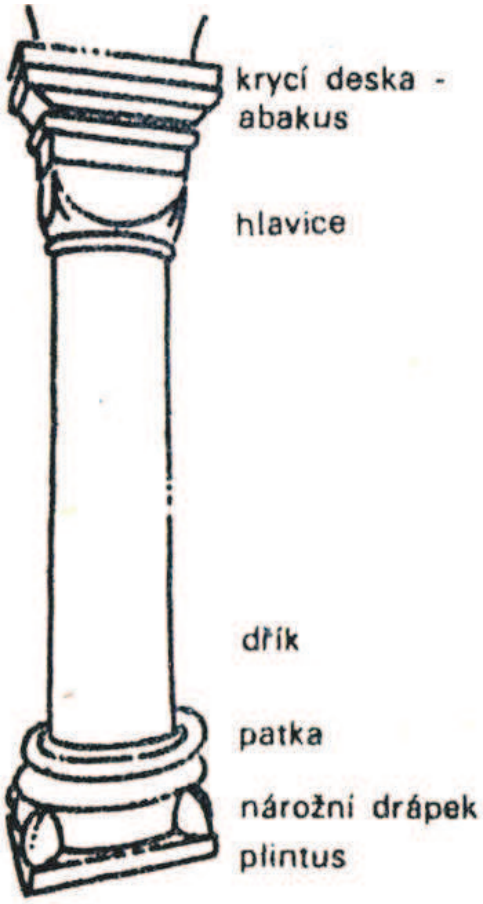
24. Výtvarné a umělecké slohy

24.1. Románský sloh

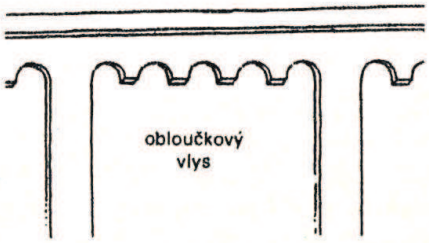
- 10. – 11. století, u nás vyvrcholil až ve 2. čtvrtině 13. století,
- stavebním materiálem je kámen, zřídka cihly, zevnitř omítka, někdy s malbou, stavby jsou málo členité, tlusté zdi, malá okna a dveře, užití oblouků,
- města jako taková ještě neexistují, jejich zárodkem jsou tržiště pod hradišti s kostely nebo pod menšími hrady, na křižovatkách obchodních cest a při brodech,
- vznikají kláštery, které jsou středisky vzdělanosti a výtvarného umění, kostely, válcovité rotundy a baziliky s kryptami,
- hrady vystřídala dřevěná hradiště, měla hlásku, pevné hradby, někdy příkop kolem hradu, dvě nádvoří, obytné stavby s kaplí, podlahy pokrývaly dlaždice,
- oděv – mužský šat se skládal z volné přepásané haleny sahající do půl lýtek, přiléhavých nohavic, bot ke kotníkům a středně dlouhého pláště; ženy nosily dlouhé roucho po zem s úzkými rukávy, svrchní bylo kratší se širšími rukávy, bohatí feudálové měli oděv bohatě vyšívaný,
- malířství – inspirovalo se v antice, uplatňovaly se nástěnné malby, typickým motivem je Kristus v mandorle (svatozář kolem celého těla), okna byla zdobená vitrážemi, v Itálii se rozvíjela desková malba, v knižních malbách se používaly kvašové barvy a zlatá barva, psalo se na pergamen z oslí kůže; pro románský sloh jsou typické biblické motivy ze Starého i Nového zákona a Ježíš, v knihách jsou zachyceny například korunovace; běžně se v kostelech vyskytovaly fresky, ale velké množství se jich nedochovalo, dále byla výzdoba doplněna plastikami a malbami na všech volných místech, nástěnné malby sloužily především prostým lidem, kteří neuměli číst – šlo o tzv. bibli chudých, v absidě stála postava Krista v mandorle obklopená evangelisty, nebo jejich symboly: lev = Marek, býk = Lukáš, orel = Jan, anděl = Matouš a apoštoly; v Itálii byl zřejmý silný vliv byzantského umění a rozvinula se desková malba, zejména v Toskánsku, kde malovali **Giunta Pisano** a bratři **Berlingierové** velké obrazy Ukřižování a madon; knihy si kupovali lidé, kteří uměli číst a byli bohatí – kněží a vysocí feudálové, většinou šlo o knihy liturgické, jen zřídka se vyskytly knihy světské – například rytířské romány, psalo se kvašovými barvami = vodové barvy zahuštěné temperovou bělobou, iniciály se bohatě zdobily miniaturními malbami ornamentálními i figurálními, knihy se vytvářely zejména v klášterech, v tzv. skriptoriích.

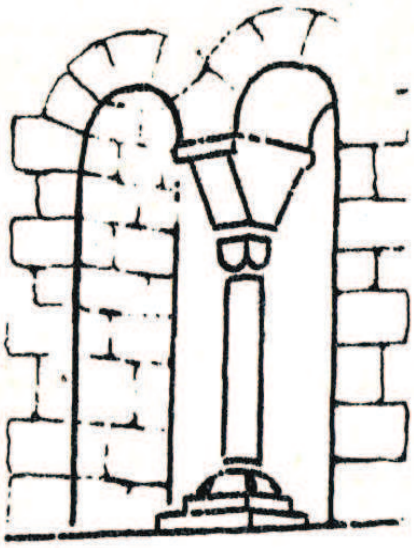
ÚSTUPKOVÝ PORTÁL

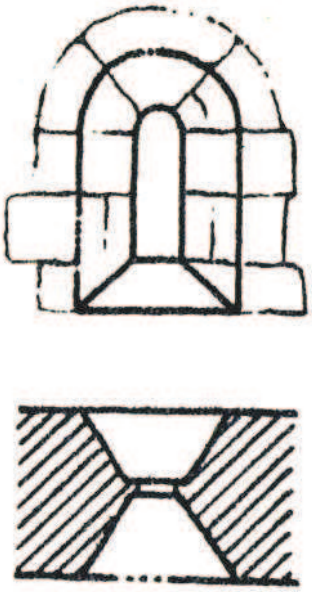
SLOUP

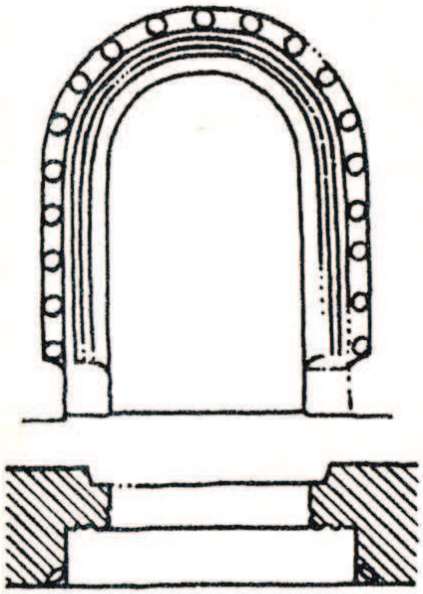
LIZÉNA

SDRUŽENÉ OKNO

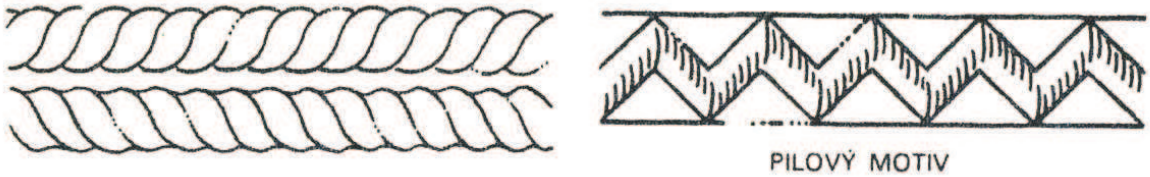
OKNO

PORTÁL S BOBULEMI

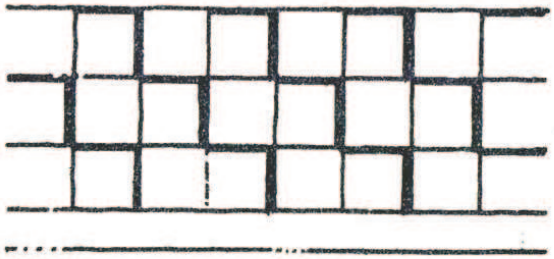
PLETENEC

PILOVÝ MOTIV

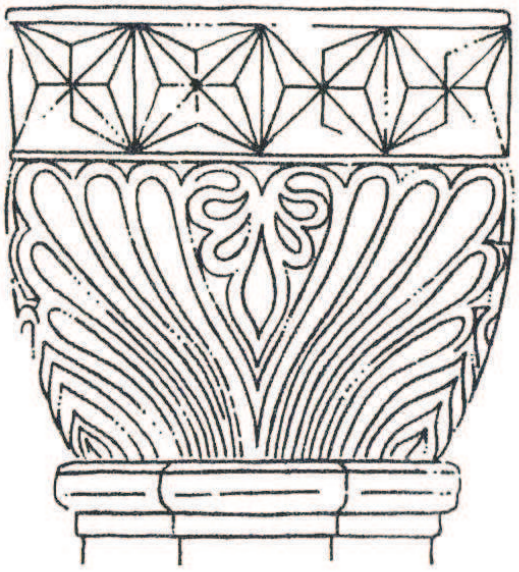
PROVAZEC

ŠACHOVNICE

PLETENEC

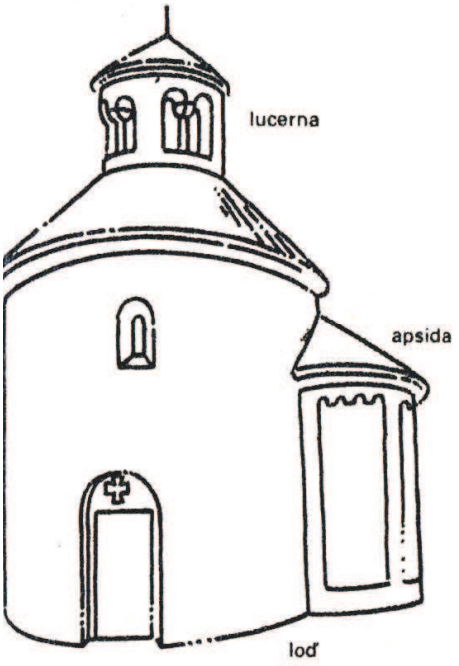

HVĚZDICE
A PALMETA

PLETENEC

CENTRÁLNÍ STAVBY

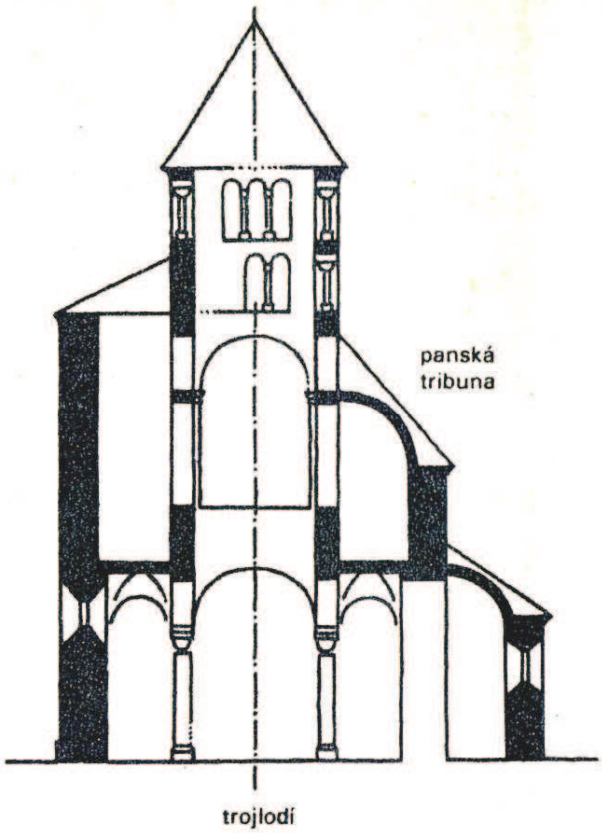
ROTUNDA

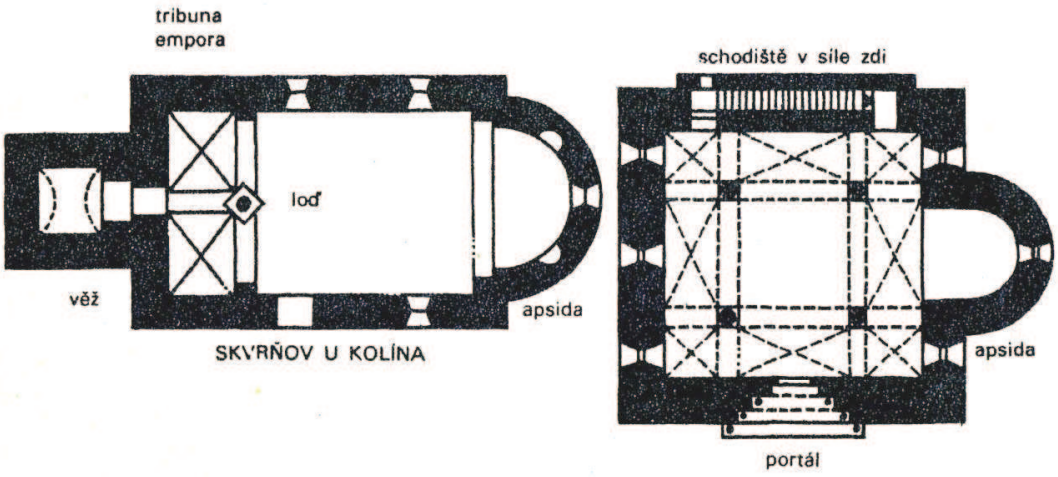
ČTYŘAPSIDOVÁ DISPOZICE — ŘEZNOVICE U BRNA

PANSKÉ TRIBUNOVÉ (EMPOROVÉ) KOSTELY

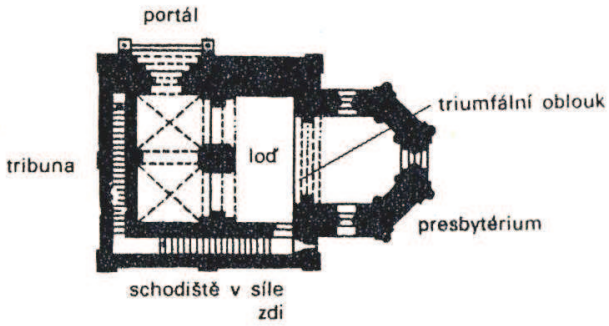

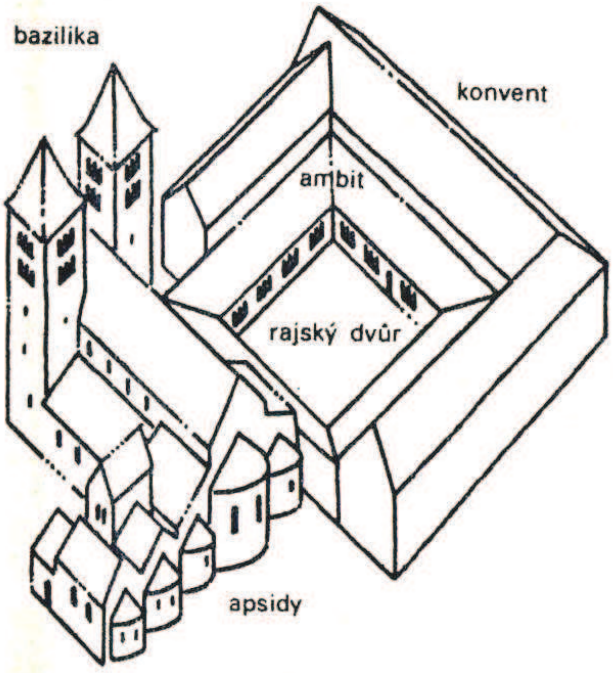
PATROVÝ KOSTEL
V ZÁBOŘÍ NAD LABEM
vlevo rekonstrukce V. Mencla,
vpravo F. J. Lehnera

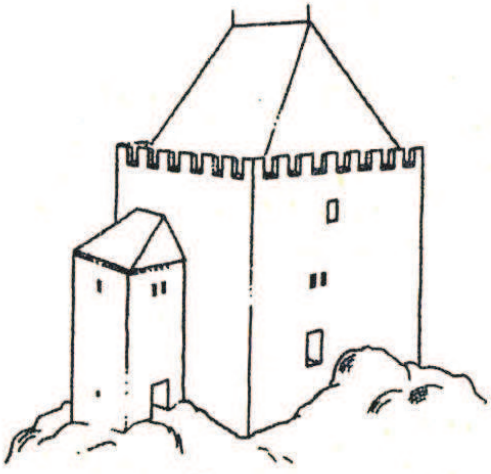
SKVŘŇOV U KOLÍNA

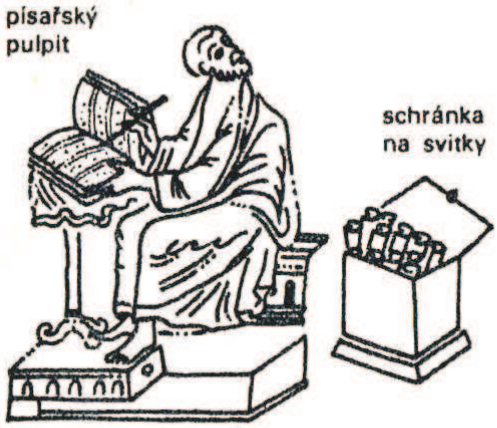
VINEC U MLADÉ BOLESLAVI

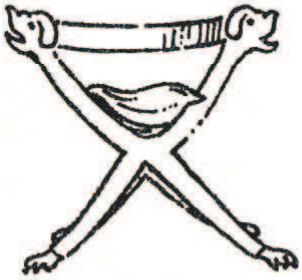
KLÁŠTER OSTROV U DAVLE
podle rekonstrukce
F. a J. Stehlíka

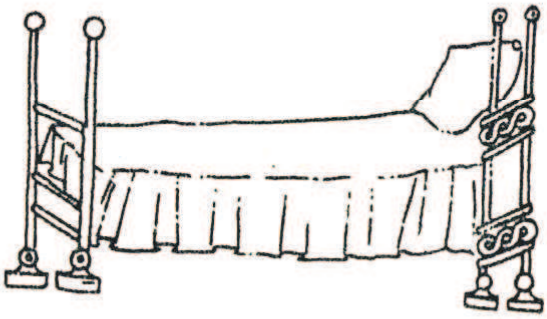
HRAD PŘÍMDA - typ obytné věže

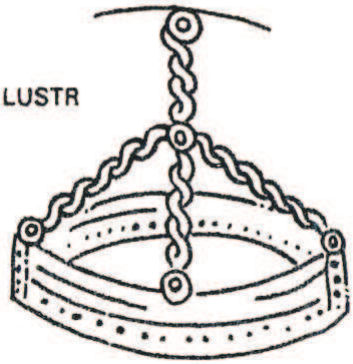

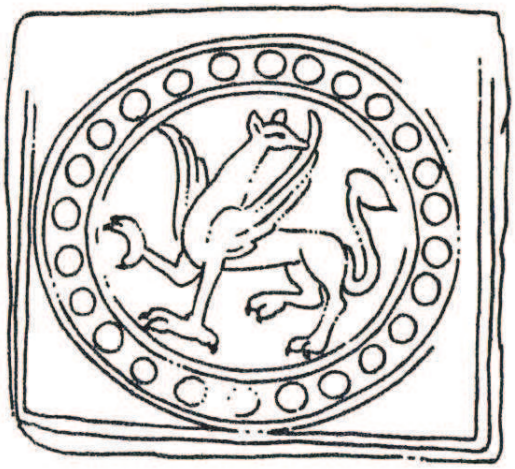

KŘESÍLKO

POSTEL

DLAŽDICE
S GRYFEM A LVEM

24.2. Gotika

- název dostala podle barbarských Gótů, vznikla ve Francii kolem roku 1150 a po roce 1230 proniká do Čech, kde se dělí na rannou, vrcholnou a pozdní, zasahuje až do počátku 16. století,
- stavby směřují vzhůru, užívá lomený oblouk, vysoké klenby, zvětšují se okenní otvory, zdi již nejsou tak silné díky opěrnému systému, staví se z vysokých cihel, tzv. buchet, ve stavebnictví se užívá kámen i dřevo,
- pro gotiku jsou typická vřetenovitá schodiště, výzdoba - motivy sukovitých větví s plastikami drobného zvířectva (např. ještěrkami, ptáky, hady apod.), hvězdové a klenební obrazce,
- gotika je klasickým obdobím hradů, stavěných na nepřístupných místech, ale současně se staví i tvrze zemanů a drobné šlechty, od 13. století u nás vznikají města založená na rovině s šachovitým půdorysem, ulice se protínají téměř pravoúhle, čtyřúhelné náměstí s kašnami a radnicemi, konaly se zde trhy, často jsou obehnána hradbami a mají 4 brány pro příchozí, každé město mělo školu, zbrojnici, solnici, masné a chlebné krámy, farní kostel, hřbitov, před dolní branou se obvykle rozkládal špitál s kostelem nebo kaplí, mimo město stávala i katovna a nad městem šibenice,
- oblečení – obdobné u žen i mužů – přes spodní dlouhou sukni se natahuje kratší sukně, přes ramena se nosí do tvaru kruhu střižený plášť, k rozlišení dochází kolem poloviny 14. století a oděv se přizpůsobuje tvaru těla; ženské šaty mají přiléhavý živůtek s oválným výstřihem, s knoflíky nebo hustým šněrováním a s dvojitými rukávy; mužský oděv má suknici, která se s postupem času zkracuje a kabátek sahá jen pod pas, doplněn knoflíčky a háčky, k tomu muži nosí přiléhavé nohavice; vdané ženy nosí hlavy ovinuté rouškou, muži kápě s kuklou, jejíž cípy s třapečkem sahají téměř až k zemi, do módy se dostávají různé čapky, beranice a vysoké klobouky; ve 14. století se prodlužují rukávy do špičky, pod pasem muži i ženy nosí široký pás a na řetěz se připevňují rolničky, které se někdy objevily i na špicích mužských střevíců, které byly tak dlouhé, že se musely k noze připevňovat, aby se daly nosit,
- malířství – ustupuje freska, moderní jsou okenní vitráže, rozvíjí se desková malba, malovalo se na dřevo, nejčastějšími náměty byly postavy Krista, Panny Marie a svatých na jednobarevném, často zlatém pozadí, postavy jsou strnulé, nebývají zachyceny v pohybu, představitelem je Mistr Theodorik – dvorní malíř Karla IV., pro sochařství je typické prohnutí postav, malířství – mělo povahu náboženského rázu, lze ho rozdělit do tří okruhů – **deskovou malbu** (obrazy deskové se malovaly na dřevěné desky složené z malých přesně opracovaných špalíčků tvrdého dřeva prokládaných a lepených do kříže v několika vrstvách), **nástěnnou malbu** - fresky (obrazy malované do vlhké omítky, zde přibývá i světská tematika, která líčí život krále či šlechty a boje) a **iluminaci rukopisů**, soubor deskových maleb se dochoval z druhé poloviny 14. století, předchozí díla se dochovala pouze ve zlomcích, nejstarším dochovaným dílem je cyklus devíti oltářních obrazů ze života Krista od tzv. Mistra vyšebrodského a jeho žáků, kteří tvořili pod vlivem italské školy; tvorbu deskové malby podporoval Karel IV., z jeho dvora uveďme alespoň umělce Tomáše z Modeny a Mistra Theodorika, za Karla IV. vznikla také mozaika Poslední soud ve Svatovítské katedrále; k úpadku malířství u nás došlo v době husitské, k dalšímu rozvoji deskové malby došlo v 60. letech 15. století, kdy se rozvíjely i umělecké vztahy s umělci ze sousedních

zemí, desková malba, která vznikla po roce 1500 již nastiňuje prvky renesance; skvělých výsledků u nás dosáhla knižní malba, kolem roku 1320 vznikl Pasionál abatyše Kunhuty, období panování Václava IV. přálo zejména miniaturnímu malířství dvorskému; nejvyšších kvalit iluminace však dosáhla v době před husitskými válkami, úpadek zapříčinil i vynález knihtisku a jeho šíření; pro gotické umění je typické řešení napětí mezi náboženskými výjevy a běžným životem, objevuje se více postav a realistické zachycení utrpení; autoři pracovali na oltářních obrazech s rozsáhlými cykly legend ze života svatých, zachycovali konkrétní přírodní objekty, vznikají první zátiší a krajinomalby, časem získává krajina na obrazech dominantní prostor; na obrazech jsou zachyceni donátoři – zadavatelé zakázek, zpočátku jsou zařazeni mezi ostatní postavy, ale později získávají rovnocenný prostor jako světec či náboženský výjev, šlo o předstupeň rozvoje portrétů. Centry gotického malířství byly severní Itálie a dnešní Holandsko,

- sochařství – sochy se staly doplňkem architektury, převládala vertikalita, sochy byly přilepeny k architektuře, sochy apoštolů se staly součástí průčelí chrámů u portálů po obou stranách, později se sochy staví na oltář a na zeď, v době gotiky se velmi často zpodobňovala Panna Marie jako madona s Ježíškem nebo časem jako pieta – truchlící matka s mrtvým Kristovým tělem, sundaným z kříže, v klíně matky; sochy se vztahovaly ke dvěma důležitým životním obdobím Krista, k jeho zrození a úmrtí, v umění bylo typické směřování vzhůru, postavy byly vysoké, štíhlé, mírně prohnuté do písmene **s**, ve tváři byly zachycovány emoce – radost či utrpení, obličej Ježíše jako dítěte je zachycován jako tvář dospělého jedince; dále byl zachycován Kristus na kříži a apoštolové; sochaři používali kámen nebo lipové dřevo, sochy potahovali jemným plátnem, které potom barvili; mezi nejvýznamnější české sochaře tohoto období patří Petr Parléř.

Představitelé

Itálie
Giotto di Bondone (1267? – 1337)

Giotto, socha u galerie Uffizi, Florencie

Byl italský architekt a malíř, předchůdce renesančního malířství. Pocházel z rodiny chudého zemědělce od Florencie, sám v dětství pásl ovce, jeho jméno je zřejmě zkrácené od Ambrogiotto nebo Angelotto. Jeho talent objevil Cimabue, který ho viděl kreslit na pastvě špičatým kamenem na jiný kámen ovečky, což není dokázáno, ale Cimabue se stal jeho učitelem a domluvil mu první zakázky. V roce 1290 dostal velkou zakázku v bazilice sv. Františka v Assisi, kde původně pracoval jako pomocník svého učitele, vytvořil cyklus 28 fresek ze života sv. Františka a pracoval na nich asi 6 let.

V roce 1300 navštívil Řím, aby shlédl dílo malíře Pietra Cavalliniho a papež Bonifác VIII. ho požádal, aby ho namaloval. Později pracoval v Padově, kde vzniklo jeho největší dílo – cyklus zobrazující život Panny Marie a Ježíše Krista, zachycuje zde jako první malíř postavy z profilu a zezadu. Později Giotto pracoval ve Florencii, Neapoli a opět v Římě, kde se podílel na výzdobě původního chrámu sv. Petra, ale dnes se dochovala pouze silně restaurovaná mozaika Navicella.

Giotto byl osobním přítelem Dante Alighieriho, kterého poznal v Padově, kde byl Dante ve vyhnanství, namaloval jeho podobiznu na fresce v kapli paláce Bargello ve Florencii. Dante se zmiňuje o Giottovi ve své Božské komedii.

Ke konci života se Giotto věnoval architektuře a sochařství, podílel se na stavbě významných budov ve Florencii, ale byl povolán do Milána, aby pracoval zde. Později se vrátil do Florencie, kde zemřel v průběhu prací na fresce Posledního soudu v kapli Bargella. Byl pochován v rozestavěné katedrále.

Giotto ve své tvorbě čerpá z antiky, vytváří tzv. titánské typy – silné, zdravé a drsné postavy, čímž se stal vzorem pro renesanční malíře.

Ukázky z děl

Klanění tří králů, Padova, kaple Scrovegniů

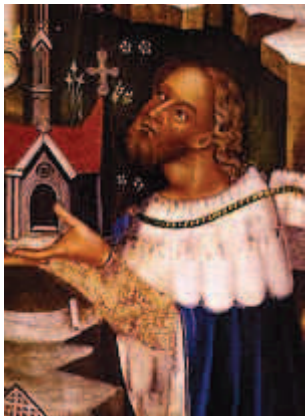
Dante Alighieri

Scéna ze života sv. Františka, horní kostel baziliky sv. Františka, Assisi

Ukázky konkrétních malířských děl

Desková malba

Výřez z obrazu Mistra vyšebrodského oltáře

Klanění tří králů od Gentila de Fabriana

Nástěnná malba

Sv. Jeroným od Theodorika

Fresky v kapli svatého Jana Křtitele v Olomouci

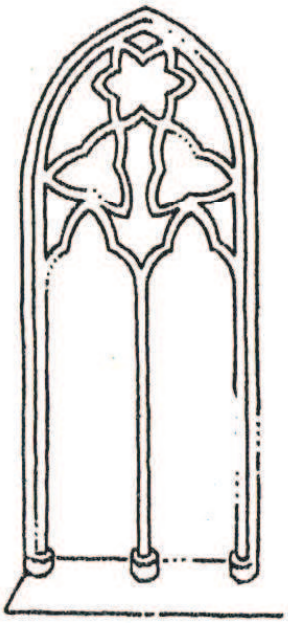
Iluminovaná malba

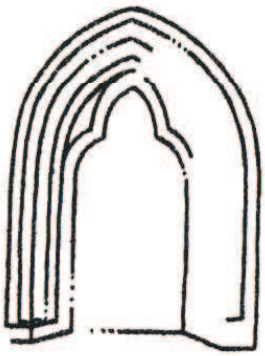
Iluminace z Pasionálu abatyše Kunhuty

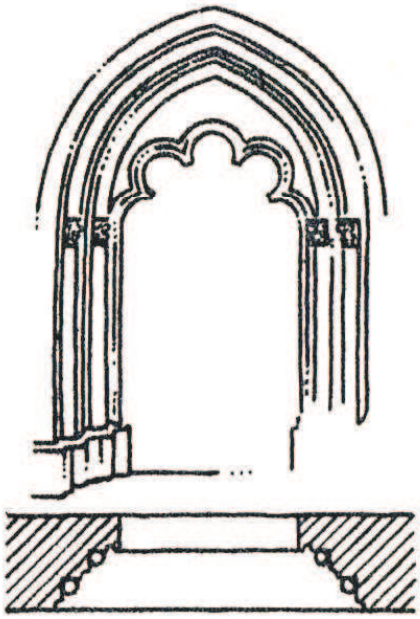
TROJLALOČNÝ OBLOUK

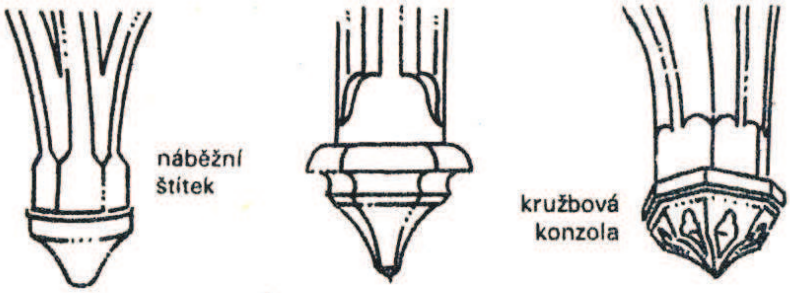
OKNO 13. STOLETÍ

PORTÁL
S TROJLALOČNÝM
OBLOUKEM

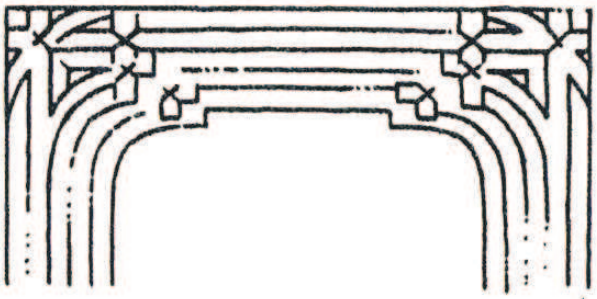
ÚSTUPKOVÝ PORTÁL

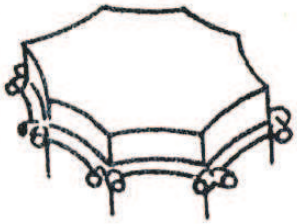
NÁBĚŽNÍ ŠTÍTKY
nad konzolami při patě klenebních žeber

hruškové a hranolové okosené
klenební žebro

PŘETÍNÁNÍ
PROFILŮ
A
ŽEBER

VYŽLABENÍ
STĚN

VĚTVOVÍ

tordovaný

vyžlabený

diamantovaný

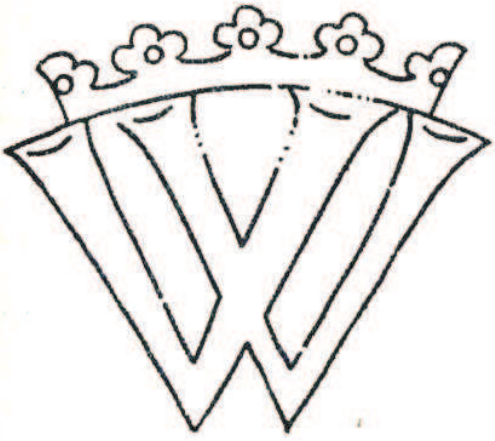
SOKLÍK

VĚTVOVÍ

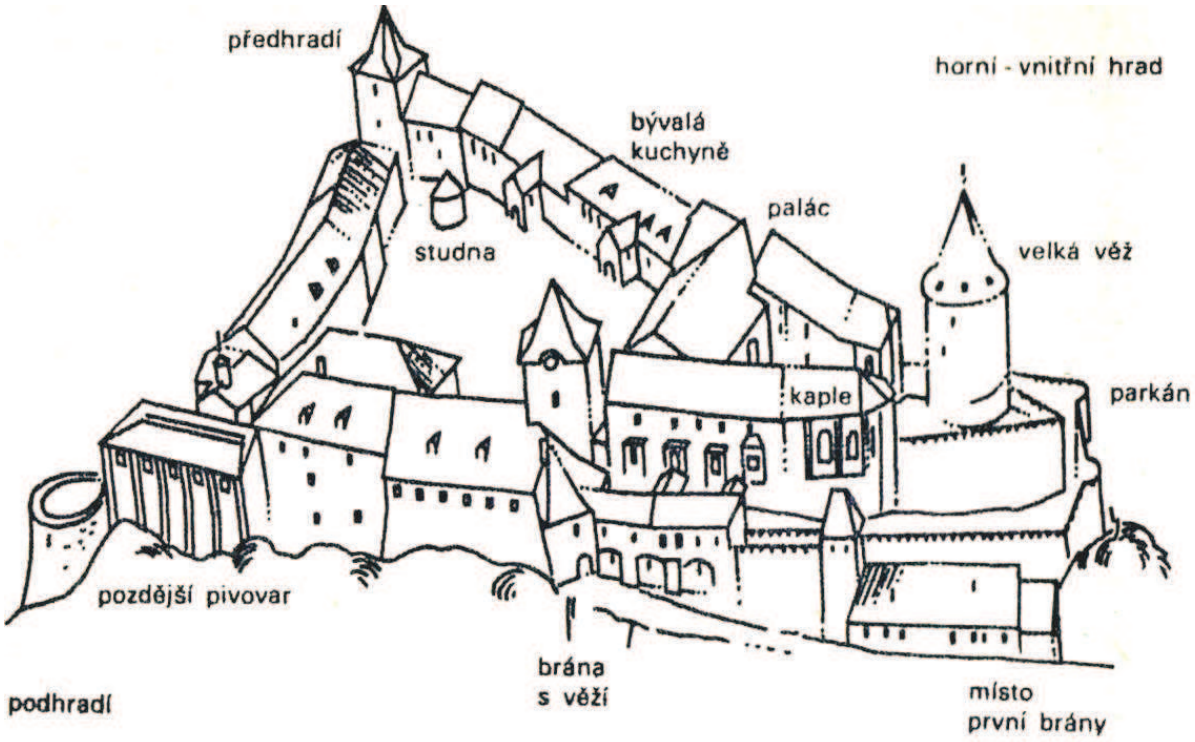

LEDŇÁČEK VE VĚNÍKU — osobní znamení Václava IV.

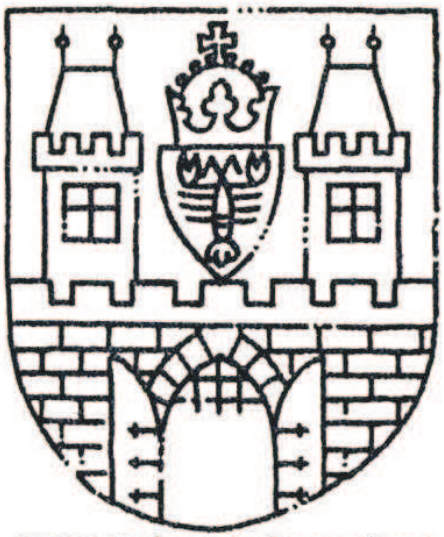

W VLADISLAVA II. A L LUDVÍKA JAGELLONSKÉHO

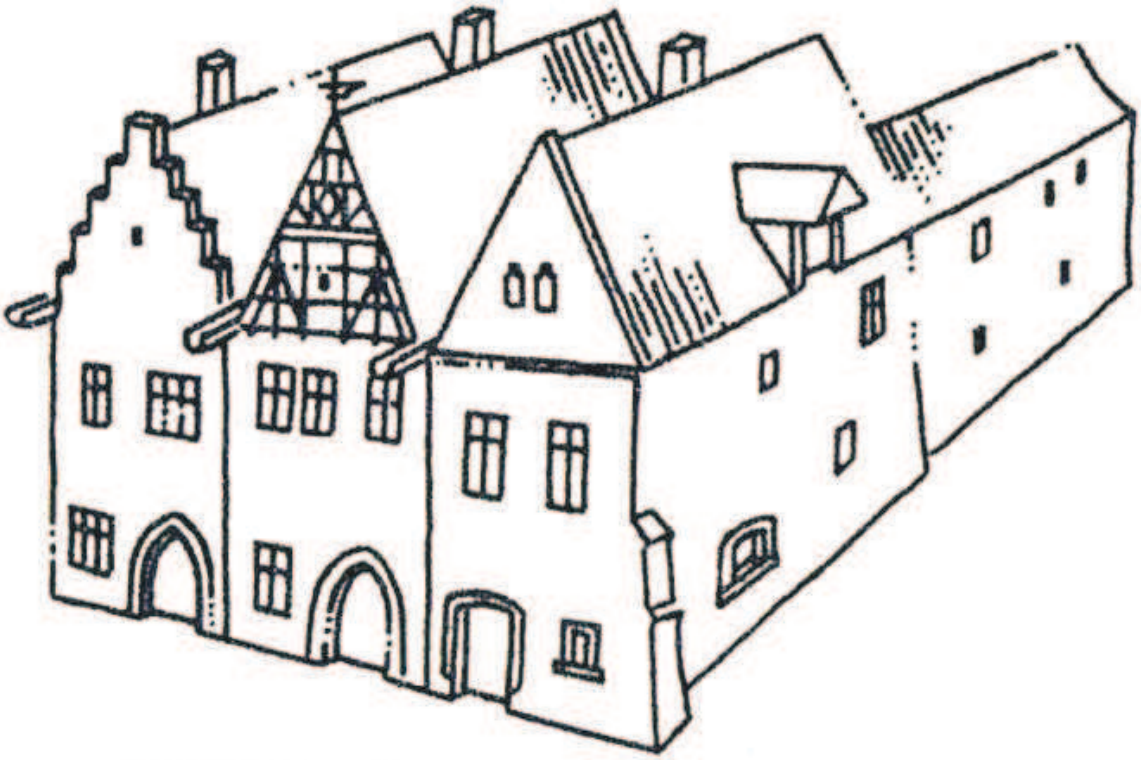
HRAD KŘIVOKLÁT v nynější podobě

ZNAK KRÁLOVSKÉHO MĚSTA RAKOVNÍKA s českou korunou

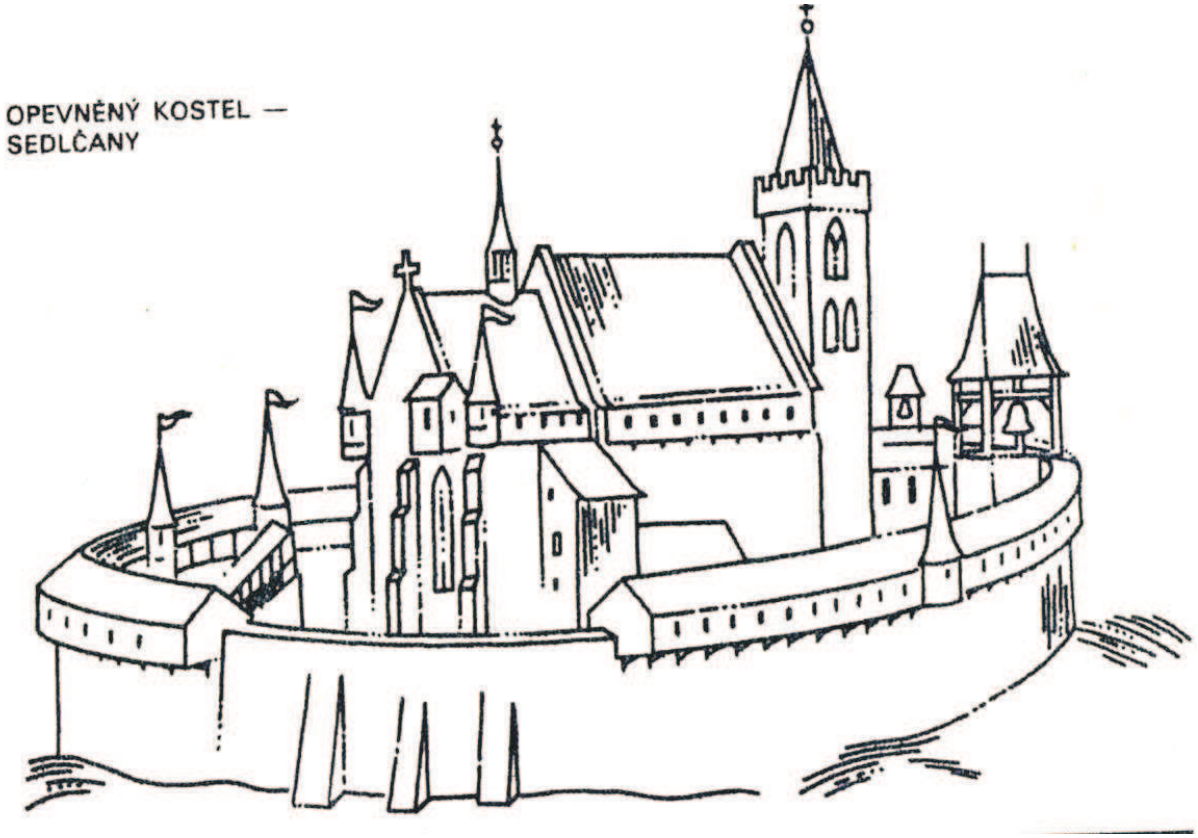

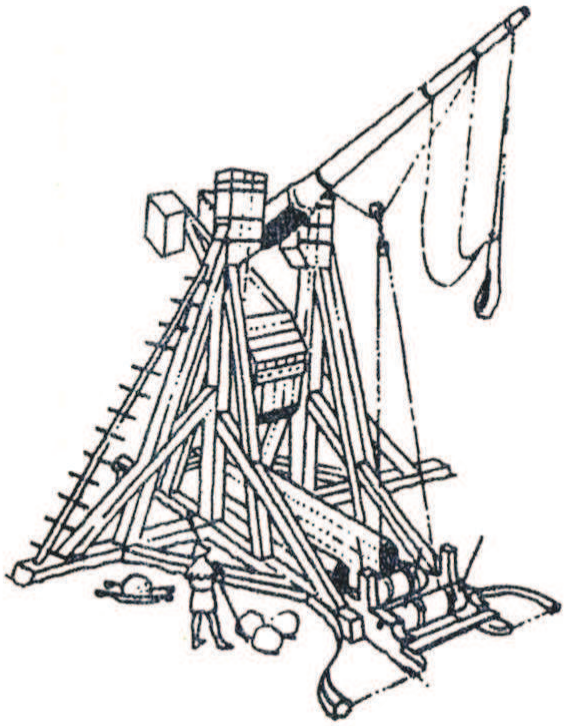
ZNAK PODDANSKÉHO MĚSTA BENEŠOVA shodný se znakem vrchnosti - Šternberků

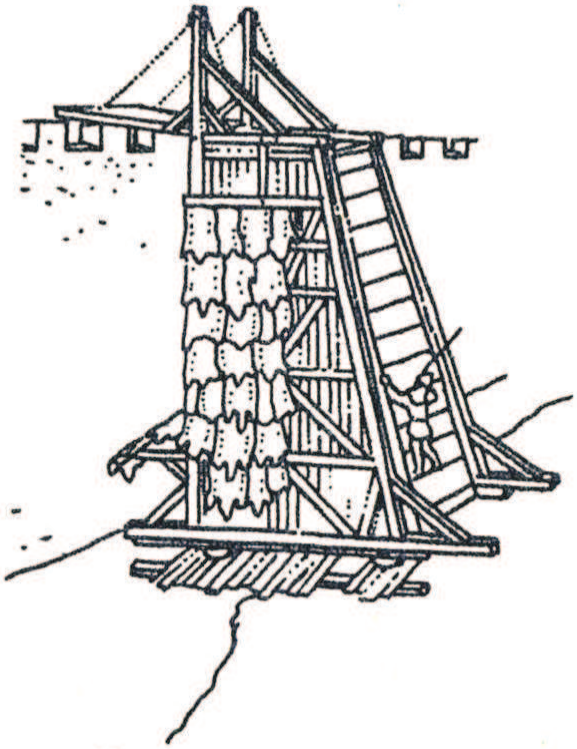
MĚŠŤANSKÉ DOMY

OPEVNĚNÝ KOSTEL — SEDLČANY

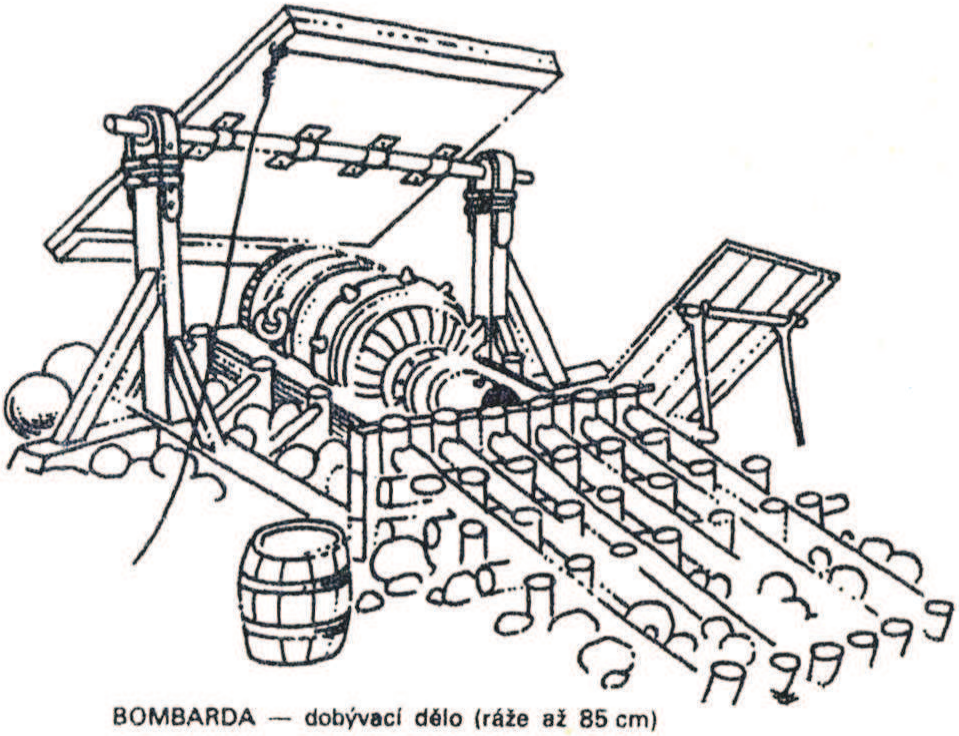

TOTACH — metací prak
(dolet balvanu až 470 m)

KOČKA — pojízdná věž s padacím mostem ke zteči dobývaných hradeb, proti zapálení chráněná čerstvými dobytčími kůžemi .

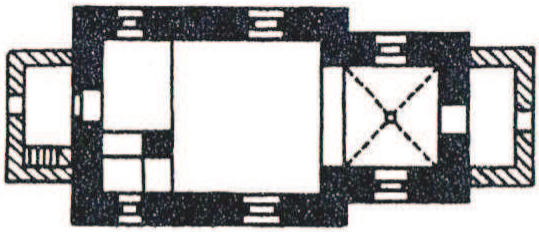

BOMBARDA — dobývací dělo (ráže až 85 cm)

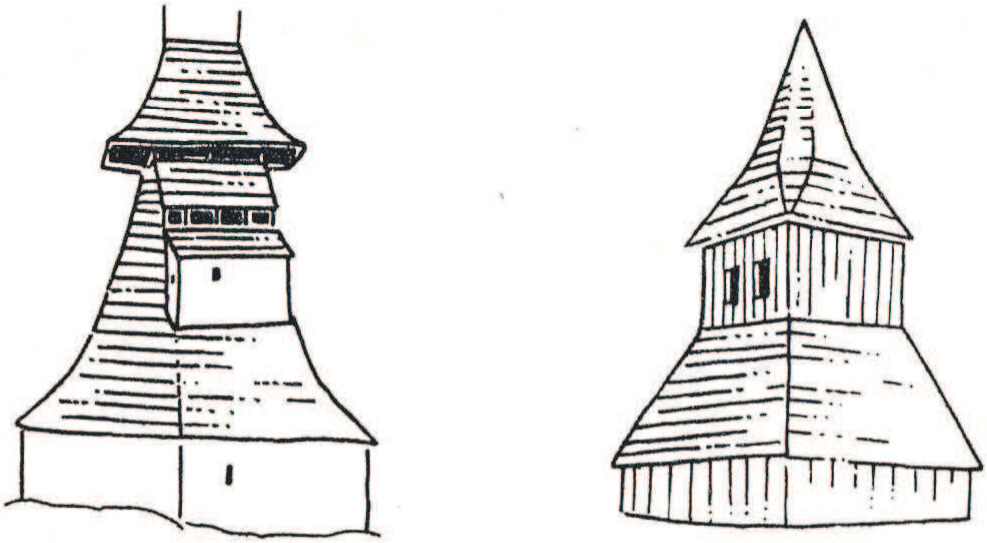
ODŘIVOUS —
zavinutá střela,
povlávající plátýnka
byla napuštěna
smolou, zavinuta

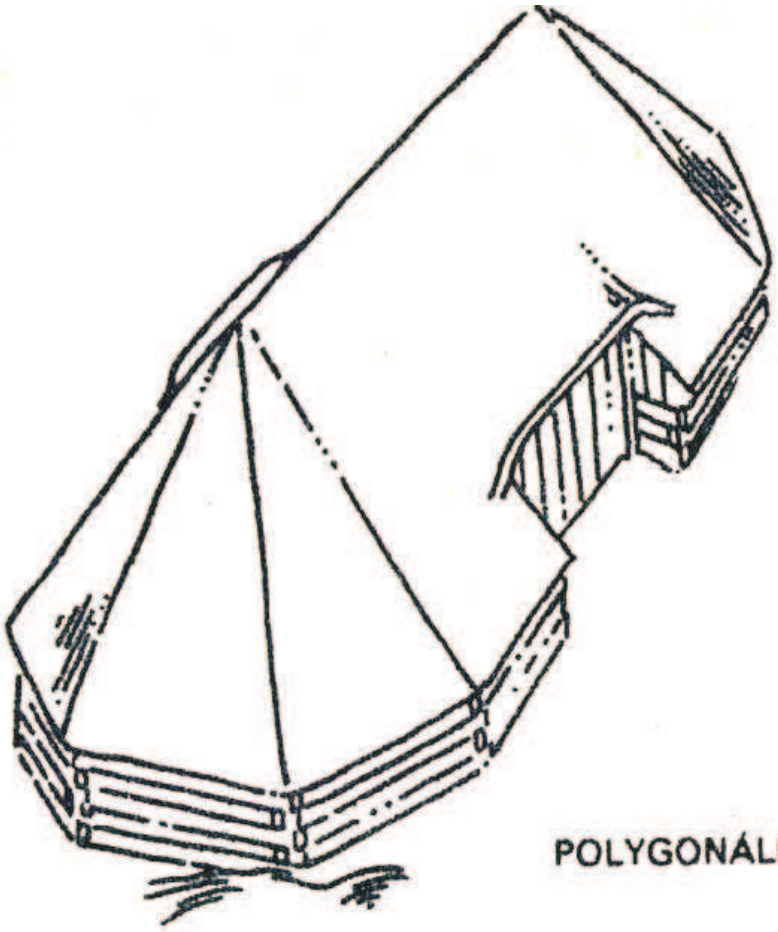
a hořící šíp vystřelován
proti šindelovým střechám
dobývaného hradu
nebo města

PŮDORYS RANĚ GOTICKÉHO KOSTELÍKA (západní předsíň a východní sakristie mladší) —
HOVORČOVICE U PRAHY

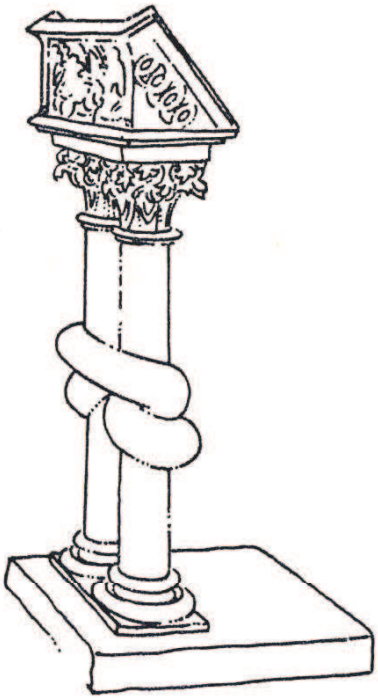
ZVONICE V RAKOVNÍKU A V NEPROBYLICÍCH NA SLÁNSKU

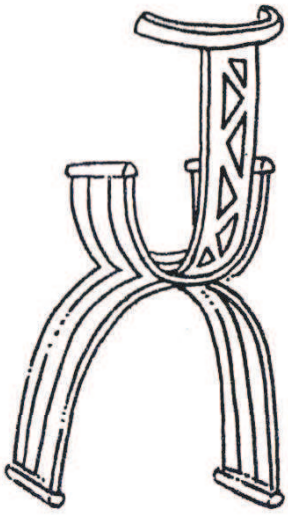
POLYGONÁLNÍ STODOLA

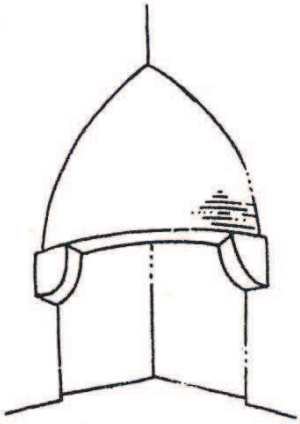
TZV. NORIMBERSKÝ
LUSTR

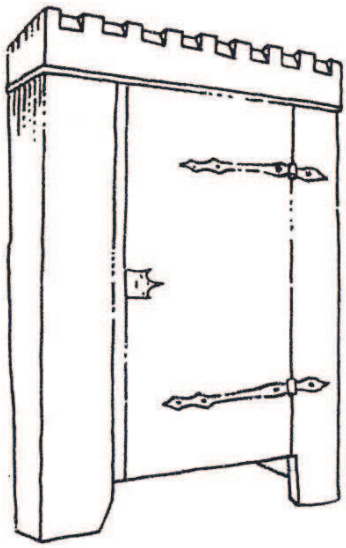
ČTENÁŘSKÝ PULPIT
v kapitulní síni v OSEKU

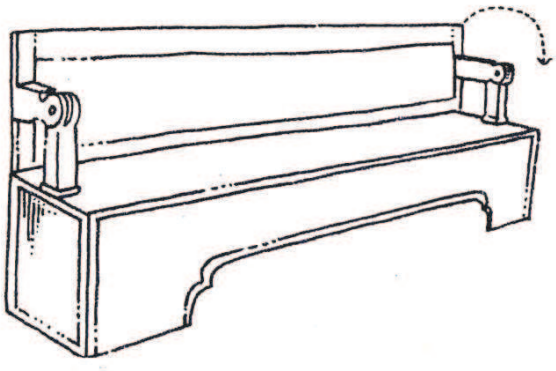
KŘESÍLKO —
pohled zezadu

KRB

SKŘÍŇ

LAVICE S PŘEKLÁPĚCÍM OPĚRADLEM

kolem 1375

první polovina
14. stol.

kolem poloviny 14. stol.

70. léta 14. stol.

kápě

píšťala
s měchuřinou

kolem 1400

kolem 1400 —
nohavice mi-parti

počátek 15. stol.

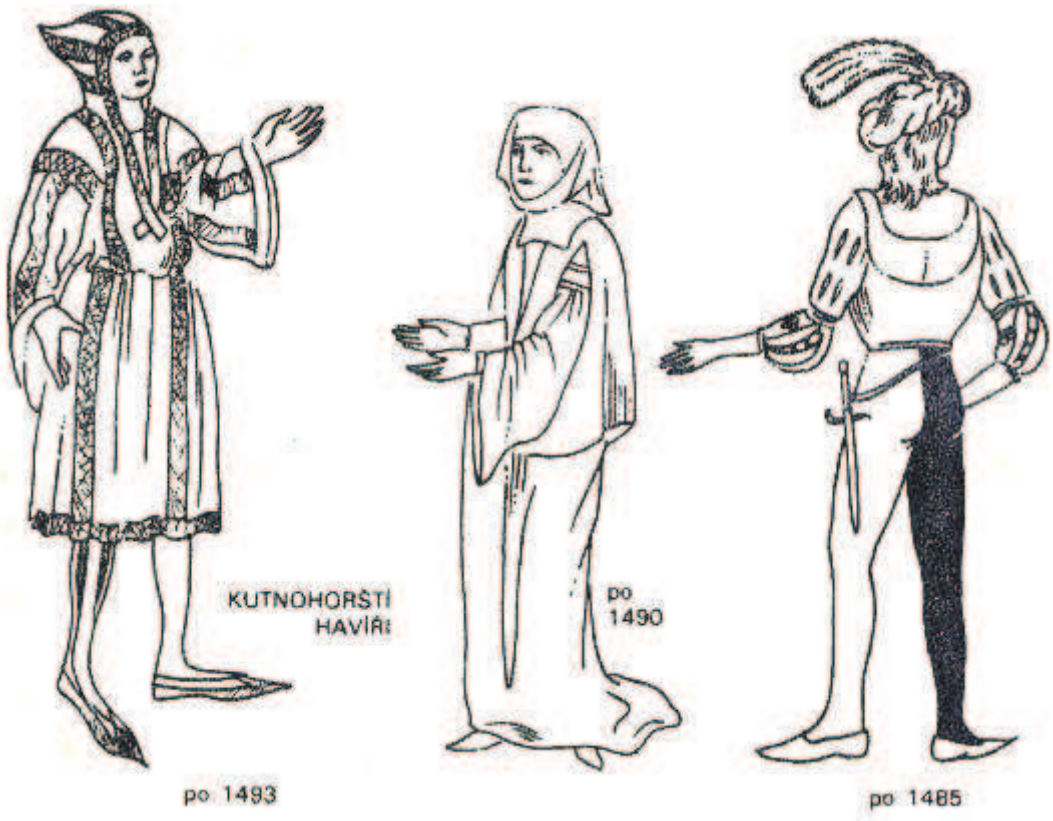
1432

klopíř

pregéř
(razí minci)

MINCÍŘI po 1463

KUTNOHORŠTÍ
HAVÍŘI
po 1493
po
1490
po 1485

po 1485
po 1495

24.3. Renesance

- v českých zemích od roku 1492 – 1620,
- ve stavebnictví převládá ve srovnání s gotikou šířkovost, vyskytují se zdvojená okna, portály, grafity, malba napodobující reliéf, lunety, štukování, sloupy s hlavami, inspirace antikou, obloučkovitý štít, volutový štít – viz. obrázky,
- ze středověkých bojovníků se mění šlechtici ve velkostatkáře zakládající rybníky, chmelnice, vinice, ovčíny, pivovary, sklárny aj.
- základními stavbami se stává zámek – staví se na přístupném místě, klade se důraz na pohodllí a estetickou stránku, čtyřmi křídly obklopuje nádvoří, budují se honosné zahrady s fontánami, terasami, letohrádky; stavějí se jízdárny a míčovny pro míčové hry. Dále se staví paláce a měšťanské domy, kostelů se buduje méně.
- měšťanské domy jsou blízké gotickým domům, jsou zdobeny arkýři, lodžiemi v nádvoří, stavějí se radnice, brány, sýpky, mlýny, kamenné i dřevěné mosty přes vodní toky…, interiéry jsou vyzdobené štukováním, trámovými či kazetovými stropy, malbou, koženými či látkovými tapetami nebo nástěnnými koberci, módním doplňkem jsou benátská zrcadla a lustry, okna mozaikovitá, barevná, vsazované barevné terče s figurami či rodovými znaky,
- oblečení – prostřihávané části oděvů, v prostřižení podložené jinou látkou, stejně jsou upravené i mužské střevíce se širokými tupými konci, muži nosili barety, kamizolu, u krku byla vidět košile, dále krátké kalhoty a punčochy, ženský oděv tvořily baret, živůtek se stojacím límcem a dvě sukně na sobě v zimě doplněny o dlouhý kabát, používaly se pestré barvy, ve Španělsku později převládaly tmavé odstíny, oblečení je tuhé a nutí postavu do důstojné ztrnulosti, nosí skládaný španělský límec, postupně se zvětšuje a říkalo se mu mlýnský kámen; později muži nosili upnutou kazajku vatovanou v ramenech a v prsou, krátké balonovité kalhoty s trikotovými punčochami, krátký otevřený plášť a vysoký klobouk s velkou střechou; ženy se oblékaly do krunýřovitého živůtku se španělským límcem a úzkými rukávy, tuhé sukně s obručovitými výztužemi, rukavice, plášť až k zemi, u pasu si připínaly kabelky,
- malířství – portréty, rodové galerie, oblíbené byly náměty z antického života, biblické výjevy a příroda, pokus o skutečné zachycení člověka bez příkras včetně duševních pochodů čitelných z jeho tváře, představitelé – Leonardo da Vinci – malíř, sochař a konstruktér, Michelangelo Buonarroti – sochař, malíř, básník, Rafael Santi, Albrecht Dürer, Tizian; znaky: studium perspektivy, kompozice obrazu, anatomická přesnost pohybu a výrazu tváře, realistická barevnost; kompozice obrazu je stále složitější, oblíbené jsou fresky, náměty čerpá z antické a křesťanské mytologie, ale vyskytují se i světská témata, jednotliví malíři mají svůj rukopis, osobitý styl a vlastní dílny; rozvíjelo se portrétní umění, alegorie, deskové malířství, poprvé se objevila technika olejomalby na dřevě, později i na plátně; renesanční umění se oprostilo od abstraktní duchovnosti, přešlo k zobrazování prostoru, ideálem je člověk plný optimismu a života – nahé postavy v ideálních proporcích.

Představitelé

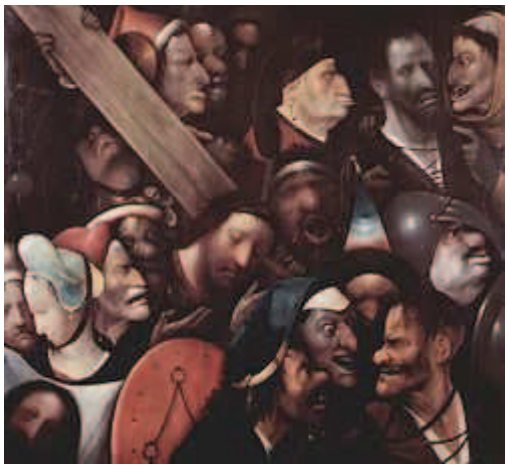
Hieronymus Bosch (1450? – 1516)

Byl nizozemský malíř, kterého po smrti prohlásili za kacíře. Maloval alegorické a symbolické obrazy plné hrůz, neřestí a cynismu, poukazuje v nich na zkaženost lidstva, mravní a náboženskou krizi. Tvořil v ranné renesanci, jeho díla jsou originální, měl velkou fantazii, některá díla byla označována za kacířská, měl vliv na surrealismus ve 20. století.

Jeho rodina pocházela z německých Cách, což dokazuje jeho skutečné jméno, Bosch odvodil od místa svého narození. Jeho dědeček byl malíř, měl pět synů, čtyři z nich se stali malíři, usuzuje se, že Bosche učil malovat otec nebo některý z jeho strýců. Slávy se dočkal již za svého života. Oženil se se ženou o několik let starší, přestěhovali se do Oirschot, kde jeho manželka sdědila dům a pozemky po bohaté rodině. Bosch podepsal pouze sedm svých děl, o další díla, která jsou mu připisovaná, se vedou spory o autorství, neboť na začátku 16. století vzniklo mnoho kopií. Po letech zkoumání jsou si odborníci jisti pouze 25 obrazy, které skutečně namaloval Bosch.

Ukázky z děl

Nesení kříže ze sklonku umělcova života

Zahrada pozemských rozkoší je jeden z neznámějších triptychů.

Detail obrazu Jan Evangelista na Patmosu s patrným podpisem

Domenico Ghirlandaio (1449 – 1494)

Byl renesanční malíř, patřící k florentské škole, jeho žákem byl Michelangelo Buonarroti. Pocházel z řemeslnické rodiny, otec byl švec. Byl povolán do Říma, aby

společně s Botticellim pracovali na výzdobě Sixtinské kaple. Zanechal mnoho cenných fresek ve florentských kostelích, charakteristický je světský charakter. Vyzdobil kapli Sassetiů v kostele Santa Trinita obrazy ze života sv. Františka z Assisi, mnoho postav představuje členy rodu Medici a Sasseti. Inspiroval se Leonardem da Vincim a namaloval Poslední večeře Páně ve florentském klášteře.

Ukázka z děl

Sv. Jeroným ve studovně, freska, 1480, kostel d´Ognissanti ve Florencii

Blahoslavený Fra Angelico (1395? – 1455)

Byl italský mnich a malíř, řadíme ho do ranné renesance. Narodil se v toskánské provincii Mugello koncem 14. století, přesné datum není známo. Jako chlapec vstoupil do kláštera a stal se dominikánským mnichem, přijal jméno Giovanni – Jan. Nejdříve se s bratrem věnoval iluminaci rukopisů, zanedlouho se stal známým malířem oltářních obrazů, získal významného ochránce – Cosima de´ Medici, byl pověřen výzdobou kláštera a získal zakázku na oltářní obraz pro chrám sv. Marka.

V roce 1445 byl papežem Evženem IV. povolán do Říma, aby vyzdobil kapli chrámu sv. Petra. Později mu bylo nabídnuto arcibiskupství ve Florencii, ale on ze skromnosti odmítl a našel za sebe náhradu. Později pracoval v Orvietu na výzdobě katedrály, ale práci zde nedokončil, protože byl opět povolán do Říma k další práci, zde také později při práci na výzdobě kaple papeže Mikuláše V. zemřel.

Ukázky z děl

Madona a světci, Fiesole

Poslední soud, Florencie

Jan van Eyck (1390 – 1441)

Byl nizozemský malíř, který se svým bratrem zdokonalil techniku olejomalby, měl vliv na italské i nizozemské současníky, přesně vystihoval detaily, jeho malba a kresba je jemná, precizně pracoval se světlem a stínováním.

Přesné datum jeho narození a místo není známo, rok narození je jen orientační. Sloužil u hraběte Jana Bavorského v Haagu, po roce 1425 odešel do Brugg, kde sloužil u vévody Filipa III. Dobrého, byl jeho dvorním malířem, diplomatem a vyslancem. Navštívil Španělsko, Portugalsko, Itálii, Francii, Svatou zemi a zřejmě i Prahu.

V Bruggách se oženil s velmi mladou dívkou Margaretou, zřejmě šlechtického původu, narodily se jim dvě děti – syn a dcera. V roce 1435 odjel portrétovat účastníky mírového kongresu do Arrasu, vévoda změnil jeho roční plat na doživotní

rentu. Po jeho smrti vévoda vyplatil vdově dar ve výši manželova ročního platu. Rok po jeho smrti bratr nechal exhumovat malířovo tělo a bylo uloženo uvnitř kostela sv. Donátu. Jeho dílnu po smrti vedl bratr Lambert a vdova dalších 10 let. V roce 1450 byl jeho dům prodán a umělci se rozešli.

Eyck se částečně věnoval i malování miniatur.

Ukázky z děl

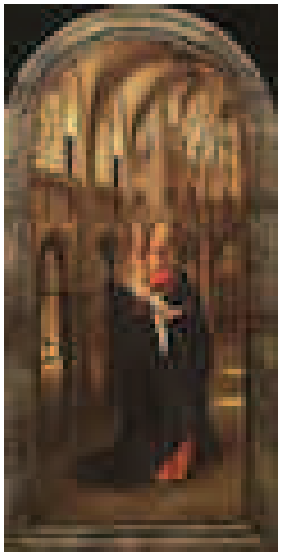
Gentský oltář, 1432

Klanění se beránkovi, deska z Gentského oltáře, 1432

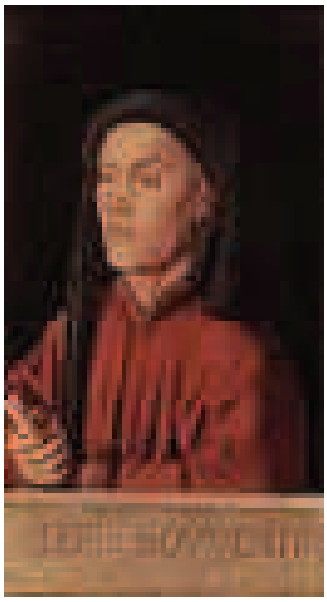
Adam a Andělský chór, deska z Gentského oltáře, 1432

Madona v kostele, kolem 1438, Berlín, Staatliche Museen zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz, Gemäldegalerie

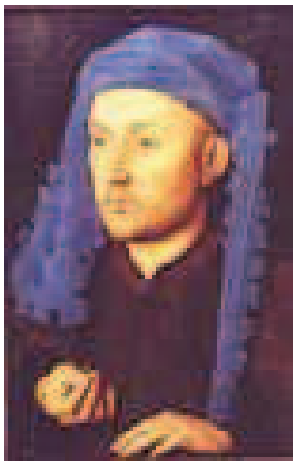
Stigmatizace sv. Františka, kolem 1440, Turín, Galleria Sabauda

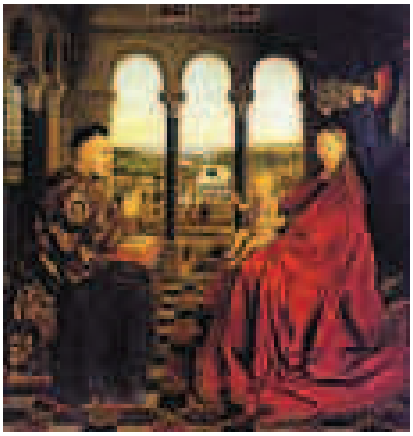
Timotheus, snad Gilles Binchois, 1432, Londýn, The National Galéry

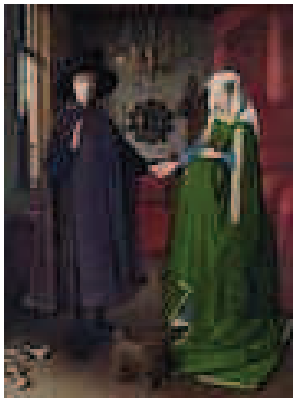
Madona se čtoucím dítětem, po 1433, Melbourne, National Gallery of Victoria

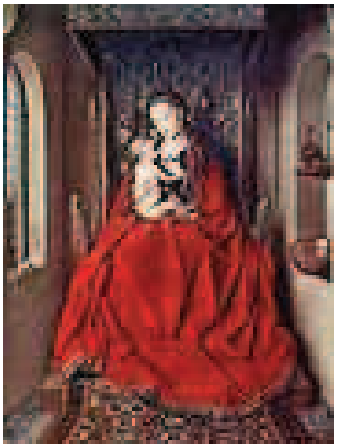
Muž v modrém turbanu, kolem 1430, Bukurešť, Muzeul National de Arta al Românei

Madona kancléře Rolina, kolem 1435, Paříž, Musée du Louvre

Svatba manželů Arnolfiniových, 1434, Londýn, The National Galéry

Madona z Luccy, kolem 1435, Frankfurt nad Mohanem, Städelsches Kunstinstitut und Städtische Galerie

Madona kanovníka van der Paele, 1434-1436, Bruggy, Groeningemuseum

Rogier van der Weyden (1399 nebo 1400 – 1464)

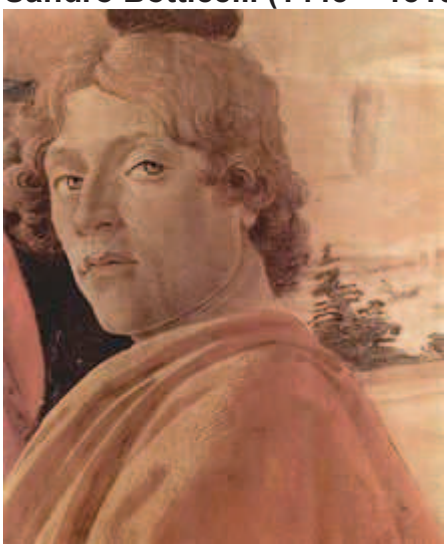
Byl nizozemský malíř, představitel ranné renesance, již za života byl uznávaný a těšil se velké popularitě. Byl jmenován městským malířem Bruselu a pracoval pro mnoho evropských panovnických rodů.

Ukázka z děl

Autoportrét Rogiera van der Weyden jako sv. Lukáše malujícího Pannu Marii (asi 1440)

Sandro Botticelli (1445 – 1510)

Autoportrét – výřez z obrazu Klanění králů, Galerie Uffizi, Florencie

Byl italský malíř, který opěvoval krásu lidského těla, jeho díla mají idealizovaný až zduchovnělý charakter, nejznámější díla jsou Zrození Venuše, Tři Grácie, Primavera.

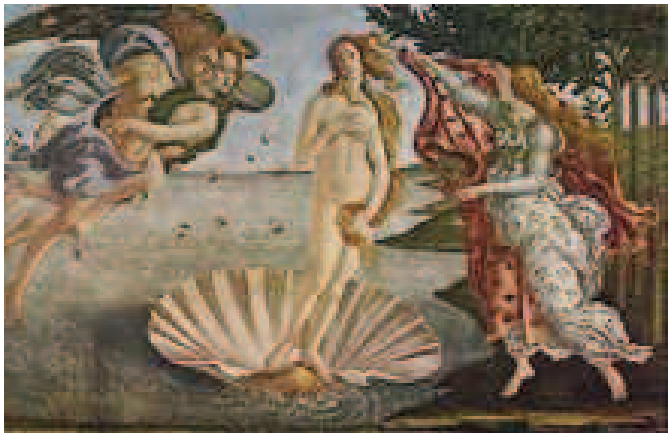
Jeho otec byl koželuh, měl šest dětí, žili ve Florencii. Botticelli začal pracovat ve zlatotepecké dílně svého bratra Antonia, později se učil u Filippa Lippiho – malíře a zběhlého mnicha. Botticelli pracoval zejména na zakázku rodu Medicejských, od roku 1470 měl vlastní dílnu, kde se učil syn jeho bývalého učitele Lippiho. V roce 1481 byl povolán do Říma, aby vyzdobil Sixtinskou kapli.

Ke konci života maloval pouze obrazy s křesťanskými tématy, jeho dílo brzy upadlo v zapomnění a opět bylo objeveno až na konci 19. století.

Ukázky z děl

Primavera (Botticelli) (kolem 1482, tempera na dřevě, Galerie Uffizi, Florencie)

Zrození Venuše (kolem 1484, tempera na plátně, Galerie Uffizi, Florencie);

Leonardo da Vinci (1452 – 1519)

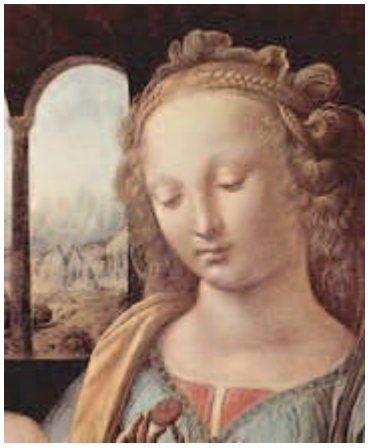

Byl velmi všestranný – malíř, hudebník, spisovatel, vynálezce, konstruktér, architekt, sochař, jehož tvorba se váže především k Florencii a Milánu. Hlavními rysy jeho malby byla většinou trojúhelníková kompozice, skvělé zvládnutí anatomie, psychologie výrazu a technika šerosvitu. Nejznámější díla jsou Mona Lisa, Dáma s hranostajem, Svatá rodina, Poslední večeře Páně.

Byl nemanželským synem notáře a venkovanky, matka se za rok vdala a otec se oženil asi o čtyři měsíce dříve. Otec Leonarda uznal za vlastního a zajistil mu vzdělání. Malíř byl nadaný v různých oborech, jako vědec převzal činnost Galilea, Bacona a Newtona a dalších vědců. Navrhl princip bagrů, dmychadla, zemních vrtáků, kolesové lodi, letadla a padáku, potápěčského úboru, tiskařského lisu, tkacího stroje a mnoha dalších vynálezů.

V 15 letech se začal učit v dílně Andrea Verrochia s Botticellim ve Florencii, kde namaloval anděla jinou technikou, než byla běžná, což přispělo k jeho slávě. V roce 1472 byl přijat do cechu malířů, za deset let odešel do Milána, kde dosáhl většího uznání než ve Florencii. O rok později začal studovat aerodynamiku, fyziku, anatomii, meteorologii a astronomii, zajímal se o Pythagorovu matematiku, spojoval umění a vědu. V roce 1495 začal pracovat na Poslední večeři, užil novou techniku s temperou

a olejem, ale tato volba nebyla šťastná, neboť již v 16. století, byl obraz zchátralý a vyžadoval opravu. V roce 1499 se malíř vrátil do Florencie. Obraz Mony Lisy maloval tři roky. Později se na čas vrátil do Milána a potom žil v Římě, kde dostával pravidelný plat, což pro něho byla příjemná změna, neboť přestože byl slavný, potýkal se s bídou. Poslední tři roky žil ve Francii.

Madona del garofanno, Mnichov

Poslední večeře

Portrét dámy

Dáma s hranostajem

Proporce lidské postavy (Vitruvius)

Michelangelo Buonarroti (1475 – 1564)

Byl představitelem italské vrcholné renesance, proslavil se jako malíř, sochař a architekt, psal však i básně. Je autorem fresek v Sixtinské kapli, na nichž pracoval 10 let a maloval je nadvakrát.

Pocházel z pěti dětí – synů, ve 13 letech ho přítel přivedl do umělecké dílny Domenica Ghirlandaia. Jeho otec chtěl, aby se stal obchodníkem, ale nakonec se Ghirlandaiovi podařilo otce přesvědčit o nadání jeho syna. V 15 letech ho florentský vládce přivedl do medicejského paláce, kde se scházeli florentští umělci a literáti.

Michelangelo žil v paláci až do roku 1492 a bylo s ním zacházeno jako se členem rodiny. Byl nejen nadaný, ale měl bohatou fantazii a díla měl promyšlená dříve, než je začal vytvářet, pokud se mu nepovedlo je vytvořit dle jeho představ, raději je zničil. Proslavil se sochou Davida, na němž pracoval dva a půl roku.

Žil střídavě ve Florencii a Římě, pracoval pro rod Medicejů, florentskou republiku, papeže a vysoké církevní hodnostáře, byl zámožný. Nikdy se neoženil a neměl děti, k závěru života psal oslavné básně na muže, z toho se usuzuje, že měl homosexuální sklony. Za sochu Davida dostal tak vysokou odměnu, což nevydělal Vinci za celý život.

Ukázky z děl

Socha Mojžíše v Bazilice Svatý Petr v řetězech, Řím

Pieta, sv. Petr, Vatikán

Freska Poslední soud v Sixtinské kapli

Rafael Santi (1483 – 1520)

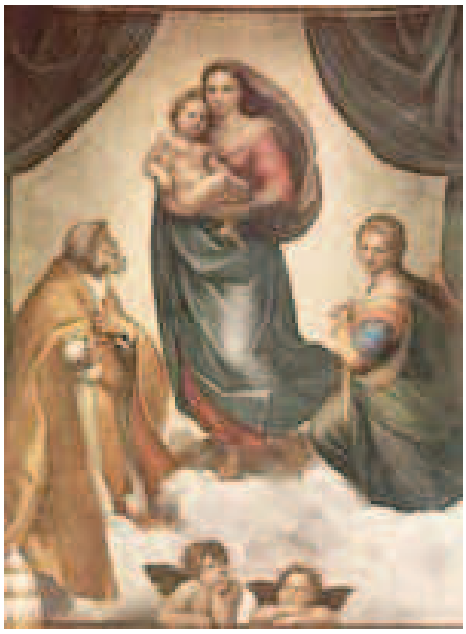

Byl skvělý portrétista, proslavil se zejména portréty Madony jako krásné ženy, jeho díla jsou plná optimismu a víry v člověka. Nejznámějším dílem je Sixtinská madona.

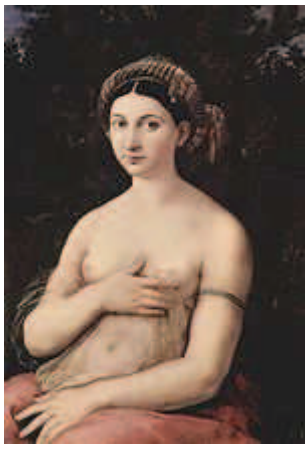
Pocházel z Urbina, jeho otec byl také malířem, v 8 letech mu zemřela matka a o tři roky později i otec. Rafael žil u strýce Bartolomea, který byl knězem. Santi údajně pracoval v otcově malířské dílně už jako chlapec a byl velmi talentovaný. Urbino bylo centrem kultury, proto kontakt s umělci přispěl k rychlému uměleckému zrání chlapce, který také pracoval v malířském ateliéru mistra Pietra Perugina. V 18 letech byl považován za mistra. V roce 1504 odešel do Florencie, kde studoval práce Vinciho a Michelangela, žil zde čtyři roky, pracoval na chrámových zakázkách. Ve 25 letech získal objednávku papeže Julia II. a pracoval ve Vatikánu, což byla velmi lukrativní nabídka a zůstal v Římě, kde portrétoval papeže Julia II. i jeho následníka Lva X., jsou to jeho nejlepší díla. V roce 1514 byl jmenován hlavním architektem baziliky sv. Petra, o rok později byl jmenován správcem antických sbírek Vatikánského muzea.

Rafael se nikdy neoženil, údajně byl zasnouben s vnučkou kardinála Marií Bibbienou, další ženou v jeho životě byla Margerita (Fornarina), dcera pekaře. Zemřel po příliš bouřlivé noci strávené s Margeritou a následné nevhodné léčbě v den svých 37. narozenin, původně byl pohřben v Urbinu, ale roku 1759 byly jeho pozůstatky přeneseny do Pantheonu v Římě.

Ukázky z děl

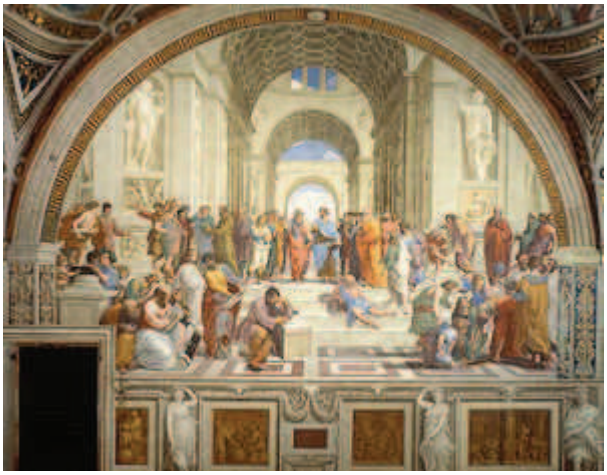
Sixtinská Madonna - Drážďany, galerie Zwinger

La Fornarina

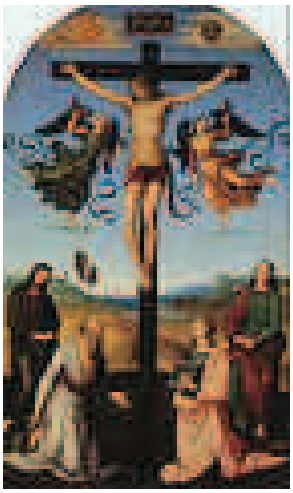
Francesco Maria della Rovere, Czartoryski Museum, Krakov

Athénská škola (1508-1511, Stanza della Vaticano)

Madonna velkovévody (1514)

Vztyčení kříže (1502)

Zasnoubení panny Marie (1504)

Madonna s dětmi(1506)

Tizian Vecelli (mezi 1488 až 1490 – 1576)

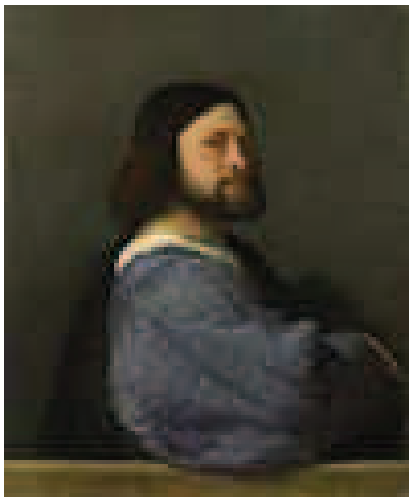
Tizian, Autoportrét (asi 1562)

Byl proslulý italský malíř, maloval portréty, náboženská i mytologická témata a krajinomalby. Pocházel z bohaté a vzdělané rodiny, v 10 letech nastoupil i s bratrem do školy, kde se seznámil s řadou malířů a v roce 1508 se stal asistentem malíře Giorgiona. Stal se oficiálním portrétistou benátských dóžat s ročním platem, v letech 1516 – 1530 namaloval mnoho portrétů a oltářních obrazů. V témže roce ovdověl a zůstaly mu tři malé děti. Jeho obrazy mají nádech barokního slohu. Portrétoval císaře Karla V., různé panovníky, měl se stát papežským malířem v Římě, ale byl odvolán do Benátek, v posledních letech údajně zaměstnával i El Greca. Zemřel na mor v Benátkách.

Ukázky z děl

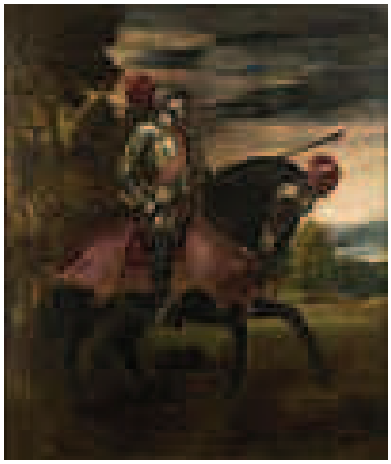
Peníz daně (1515)

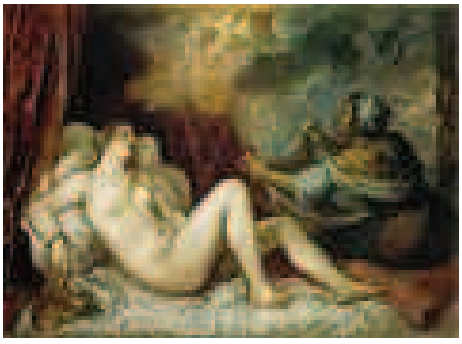
Autoportrét (?, kolem 1510)

Portrét Vicenza Mostiho (1520)

Jezdecký portrét Karla V. (1548)

Danae a zlatý déšť (1553)

Tintoretto (1518 – 1594)

Tintoretto – detail autoportrétu, 1588

Je představitelem italské malířské renesance, byl přezdíván Il Furioso (zběsilý) pro svoji obrovskou činorodost v malování. Pocházel z Benátek, byl nejstarší ze 21 dětí, otec byl barvíř (tintore), proto syn dostal přezdívku Tintoretto. Jeho talent rozpoznal otec a vzal ho do Tizianova ateliéru, aby zjistil, jestli může být malířem. Za deset dnů ho mistr poslal domů, neboť Jakobovy kresby vykazovaly příliš velkou nezávislost. Chlapec začal studovat sám, byl také zručný při modelování z hlíny a vosku, někdy mu byla modelem mrtvá těla, která upevňoval do dřevěných nebo lepenkových boxů s otvorem pro svíčku, často pracoval v noci.

Pomáhali si s mladším malířem Schiavonem, často pracoval bez honoráře, což mu pomáhalo sehnat zakázky. V roce 1550 se oženil a měl dva syny a pět dcer. Tintoretto se podílel na výzdobě mnoha benátských paláců a chrámů. Jeho vrcholným dílem je obrovský obraz (22 x 7 m) Ráj, při dokončovacích pracech mu pomáhal jeho syn Domenico. Onemocněl, měl horečku a žaludeční bolesti, nemohl jíst a spát a za dva týdny zemřel. Pochován je vedle své oblíbené dcery Marietty, která také malovala a zemřela ve věku 30 let. Jeho dva synové se stali průměrnými malíři.

Ukázky z děl

Nalezení těla sv. Marka, 1548

Přenesení těla sv. Marka, 1548

Zachránění Arsinoé, asi 1560

Sv. Marek osvobozuje odsouzeného otroka, 1548

Poslední večeře, 1594

Paolo Veronese (1528 – 1588)

Paolo Veronese: Autoportrét (Kolem 1560. Ermitáž, Petrohrad)

Byl italský malíř, pracující hlavně v Benátkách. Pocházel z rodiny veronského sochaře, kde se také učil a pracoval. Později se přestěhoval do Mantovy, kde maloval fresky v dómu. Od roku 1555 se usadil v Benátkách, namaloval zde mnoho portrétů, obrazů a fresek pro kostely i paláce a vily. Několik jeho obrazů je i v Národní galerii v Praze.

Ukázky z děl

Svatba v Káně

Ukřižování

Bitva u Lepanta

Portrét J. J. Königa

La bella Nani

Mars a Venuše

Albrecht Dürer (1471 – 1528)

Autoportrét s rukavicemi

Byl malíř a grafik, teoretik, portrétista a představitel německé renesance. Biblická a alegorická témata zobrazoval v mědirytinách a dřevořezech. Jeho dílo sčítá přes 1100 kreseb, 34 akvarelů, 108 mědirytů, 246 dřevořezů a 188 maleb. Jako první v Německu pracoval s autoportrétem jako žánrem, kreslil akty podle živých modelů a věnoval se i teoretickým pojednáním.

Jeho předkové pocházeli z Uher, jeho dědeček byl zlatníkem, jeho syn (malířův otec) se stal učněm v jeho dílně. V 17 letech se přestěhoval do Norimberka, doufal

ve větší úspěch, získal zde občanství i kvalifikaci zlatníka, k čemuž musel být ženatý a vybral si ženu ze zlatnického rodu.

Albrecht – malíř – se narodil jako třetí dítě z 18 dětí, chodil do školy, později se stal učedníkem v otcově dílně, ale odešel do velmi ceněné a komerčně uznávané malířské dílny. Otec mu vybral nevěstu z velmi dobré rodiny, nešlo však o sňatek z lásky. V roce 1494 utekl Albrecht před morem z Norimberku do Itálie, po návratu si kolem roku 1500 v Norimberku zařídil vlastní dílnu, kde zaměstnal i svého bratra.Téhož roku poslal svou ženu Agnes na veletrh do Frankfurtu a sám se opět vydal do Itálie. Po návratu se stal dvorním malířem za Maxmiliána I., ten mu v roce 1515 udělil doživotní rentu. O pět let později Albrecht odešel i s manželkou do Flander a Brabantska, později do Nizozemí. Onemocněl zde malárií, která se stala trvalou součástí jeho života a která ho zabila. Patřil mezi 100 nejbohatších norimberských měšťanů.

Ukázky z děl

Barbara Dürerová (rozená Holperová) na obrazu od Albrechta Dürera

Albrecht Dürer starší na obrazu od Albrechta Dürera

Autoportrét ve třinácti letech

Madona s dítětem před obloukem

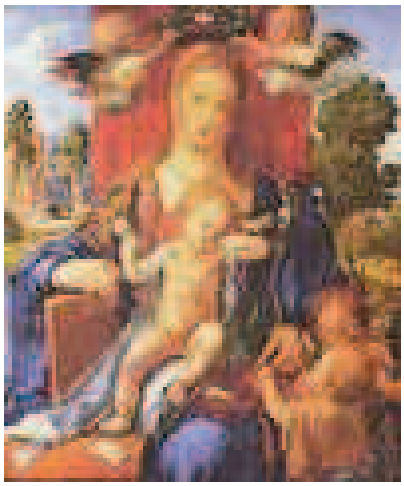
Autoportrét z roku1493

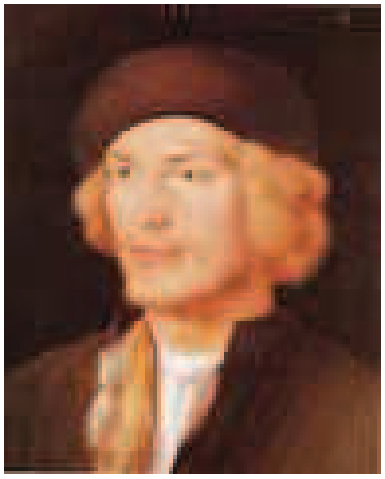
Autoportét z roku 1488

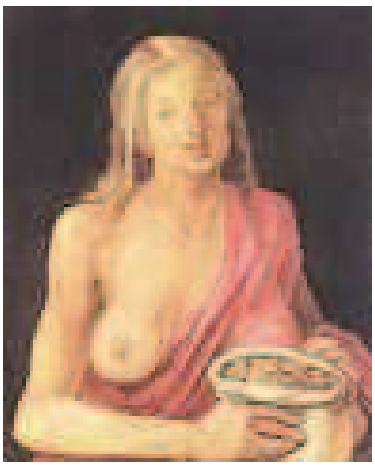
Autoportrét v kožichu z roku 1500, vrcholné dílo

Madona s čížkem

Portrét mladého muže

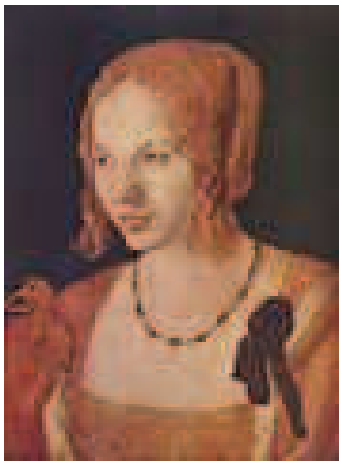
Vanitas

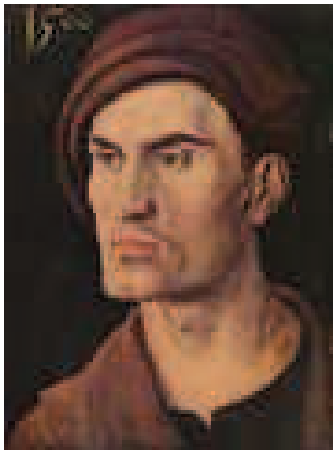
Kristus mezi učenci

Portrét ženy na břehu moře

Portrét mladé Benátčanky

Portrét mladého muže

Velký drn

Akvarel Zajíce

Karel Veliký

Císař Zikmund(Sigismund)

El Greco (1541 – 1614)

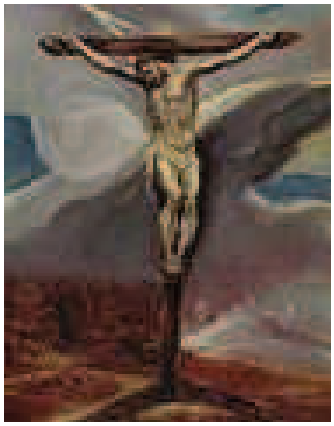
Autoportrét (Portrét starého muže), 1595–1600

Byl řecký malíř duše a napětí, jsou pro něj charakteristické vytáhlé postavy, což naznačuje touhu po opuštění světa tíže a hmoty, spojení se s Bohem, deformuje skutečnost. Věnoval se i sochařství a architektuře. Uměleckou veřejností byl objeven až v 19. století.

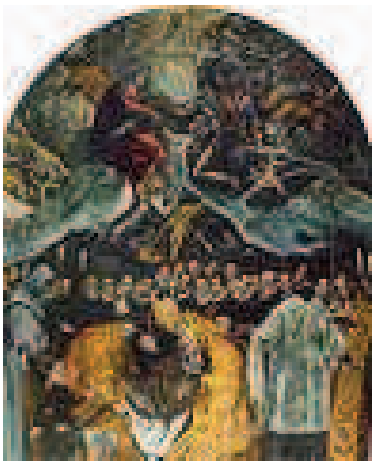
Narodil se na Krétě, od mnichů se naučil psát ikony, od roku 1565 pracoval v Benátkách, o pět let později odešel do Říma a po sedmi letech do Toleda, kde si

založil dílnu a měl mnoho zakázek od španělské šlechty. Ve Španělsku se brzy stal proslulým malířem. Zemřel při práci pro špitální kostel.

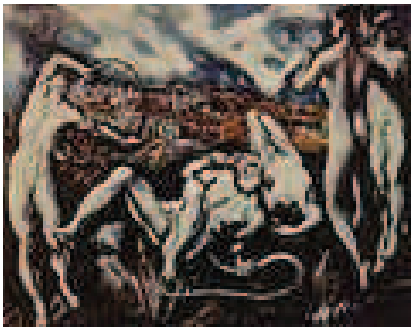
Ukázky z děl

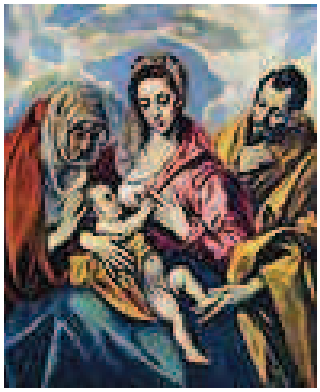
Ukřižování Krista

Pohřeb hraběte Orgaze

Laokón

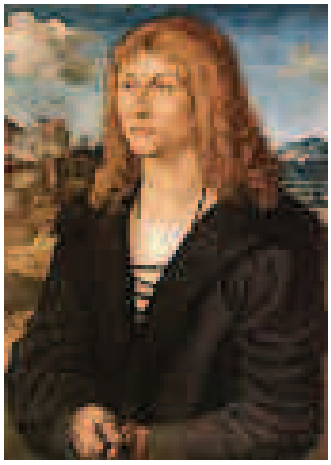
Svatá rodina

Lucas Cranach starší (1472 – 1553)

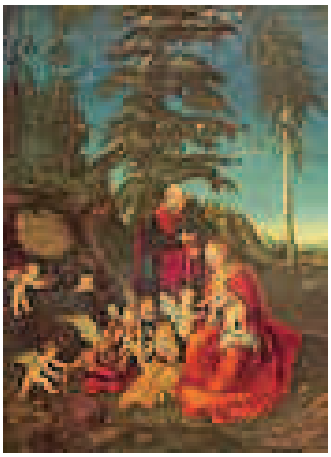

Byl německý malíř, tiskař a obchodník. Pocházel z početné rodiny, vyučil se u svého otce, jméno Cranach převzal podle svého rodiště. Přestěhoval se do Wittenbergu, kde se stal dvorním malířem a spřátelil se s M. Lutherem, jehož často maloval, svědčil mu na svatbě a byl kmotrem jeho syna. Vlastnil také tiskárnu, kde tisknul Lutherova díla, dále vlastnil lékárnu a vinný šenk. Oženil se s Barbarou a měl s ní pět dětí, syn Hans byl nadaný malíř, ale zemřel v roce 1537 a jeho nástupcem se stal bratr Lucas Cranach mladší. Otec byl radním a třikrát purkmistrem města.

V letech1550 – 1552 žil ve vyhnanství v Innsbrucku, po návratu svou dílnu a obchod předal synovi a odstěhoval se k dceři do Výmaru, kde také zemřel. Jeho malířská dílna fungovala po čtyři generace, lékárna do roku 1880. Jeho dílo sčítá asi 5000 obrazů, z nichž se dochovalo asi 1000 kusů. Maloval především portréty, lovecké scény, mytologické a biblické výjevy podle přání svých zákazníků.

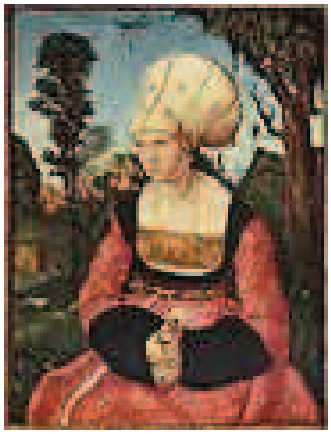
Portrét mladého muže (Wittenberg. kolem 1500)

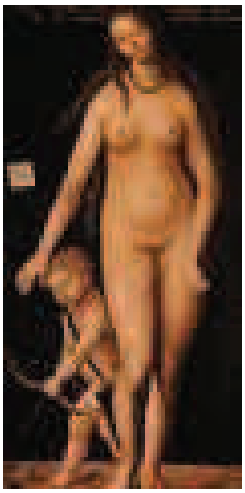
Madona na útěku do Egypta (1504)

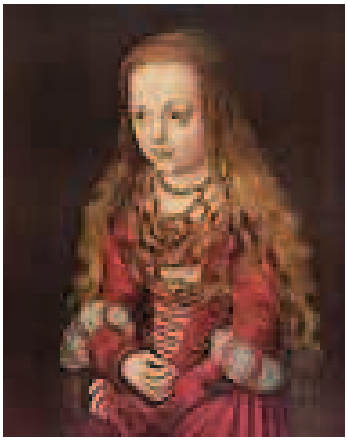
Johannes Cuspinian (1503)

Anna Cuspinian (1503?)

Venuše a Cupido (Eremitáž, 1509)

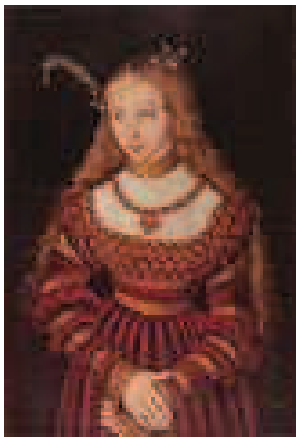
Portrét saské princezny

Kurfiřt Johann Friedrich I.

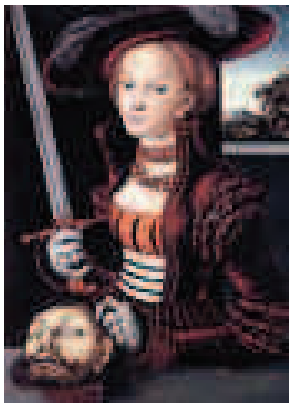
Madona s hroznem (Mnichov, 1525)

Princezna Sibylla z Cleve (Weimar, 1526)

Vznešené dámy (Vídeň, 1527)

Judita s hlavou Holoferna (Grunewald, 1530)

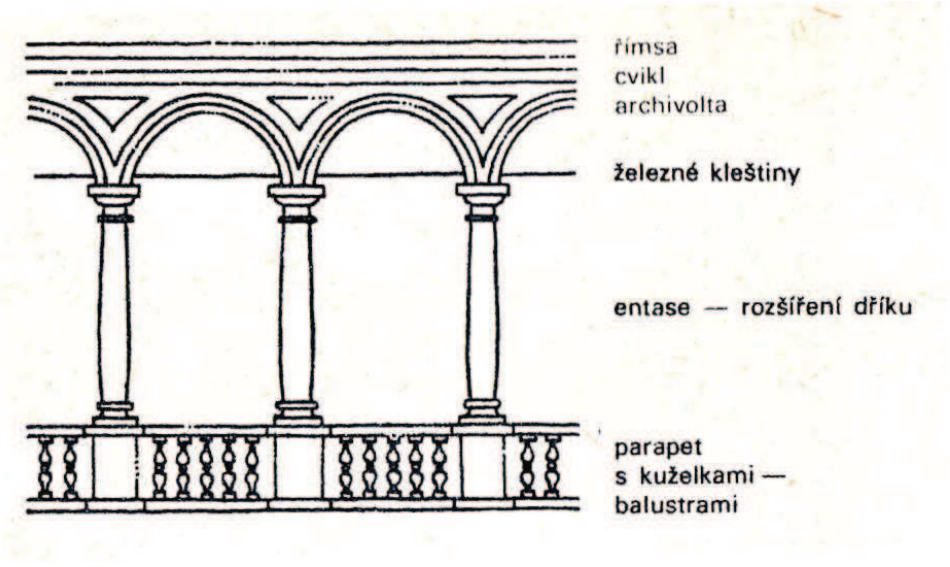
Martin Luther (1526)

Poutní obraz P. Marie pomocné (Innsbruck, 1552?)

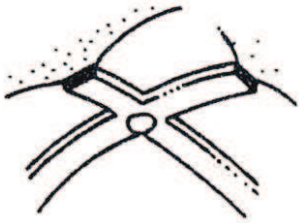

Svatý Antonín (1520)

HŘEBÍNKY

LIŠTA — po 1600

perlovec

listovec

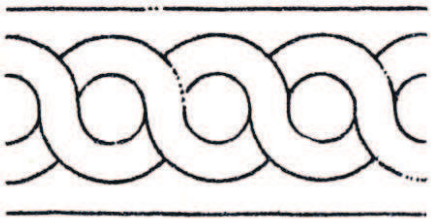
vejcovec

kanelury

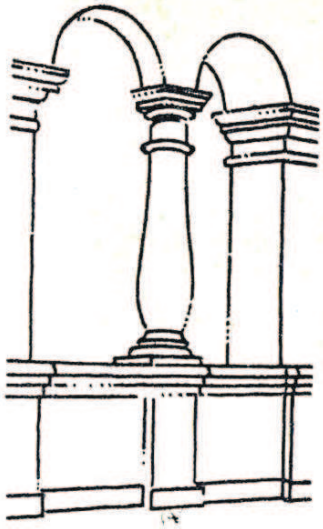
čabraka

BUKRANION — dekorativní býčí lebka

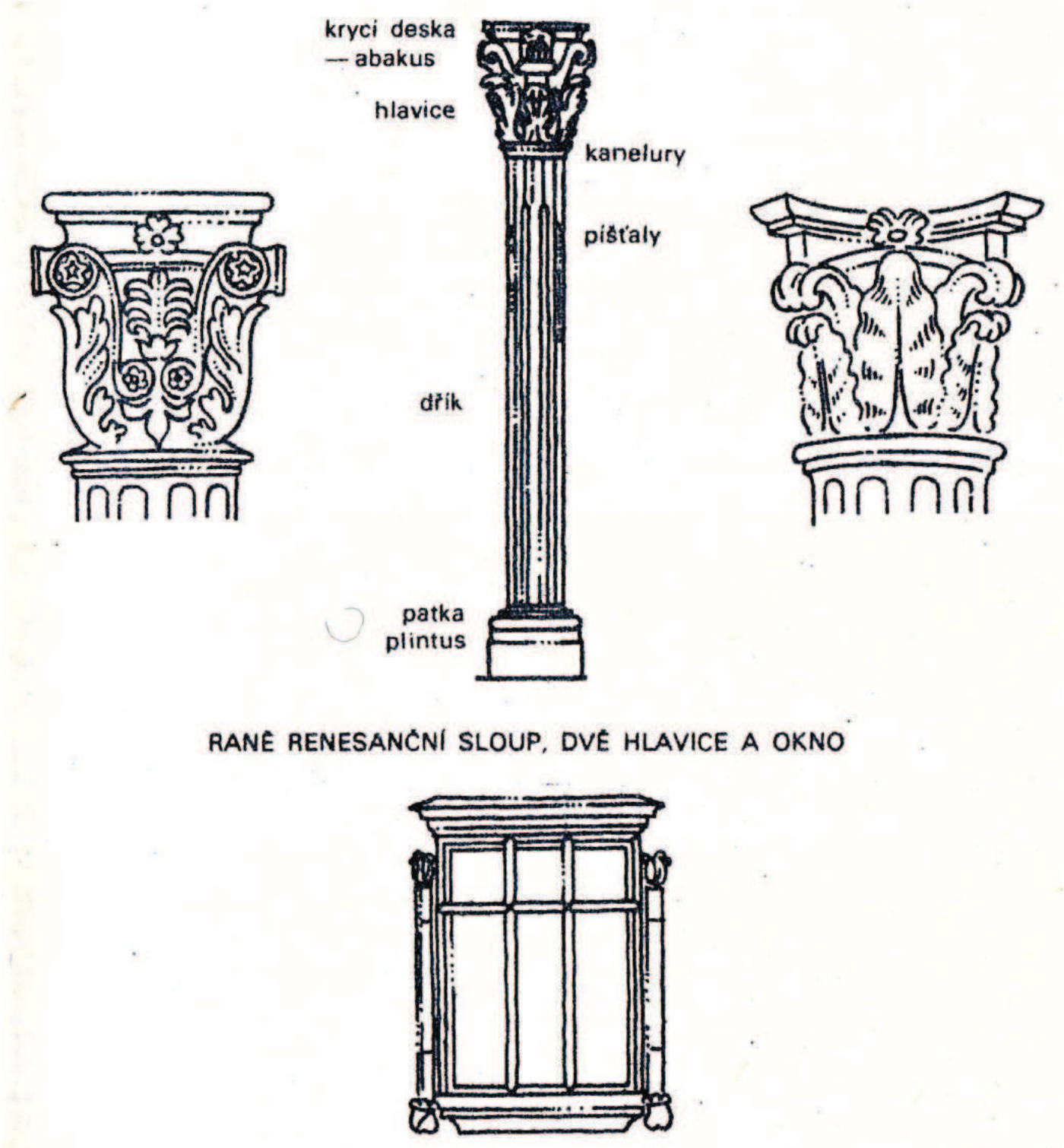
PLETENEC

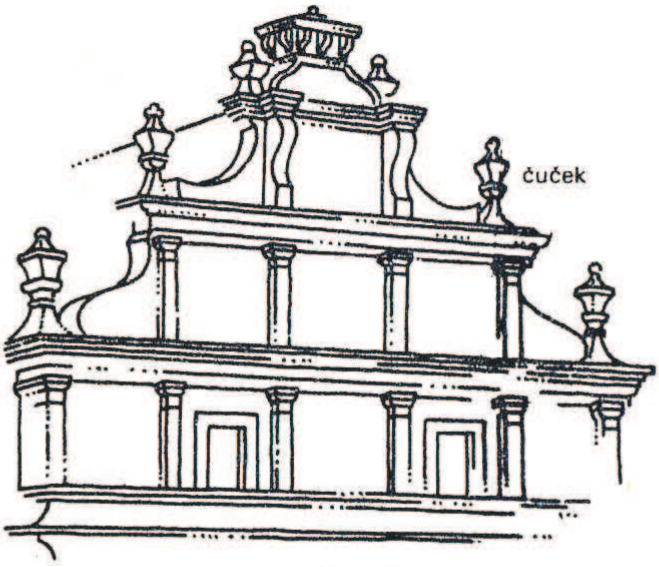
SASKÁ RENESANCE
(baňatý dřík sloupku)

ROMÁNSKÁ RENESANCE

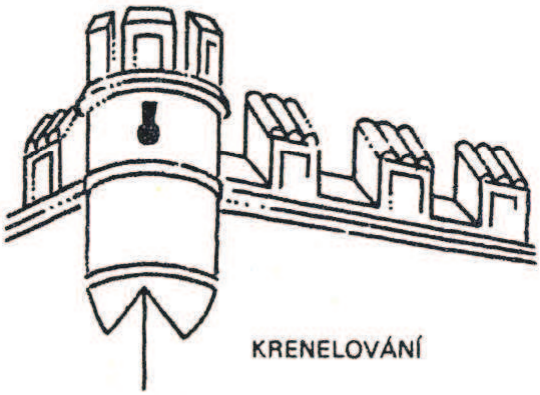

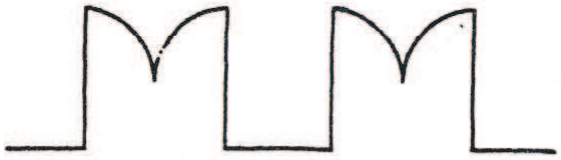
RANĚ RENESANČNÍ SLOUP, DVĚ HLAVICE A OKNO

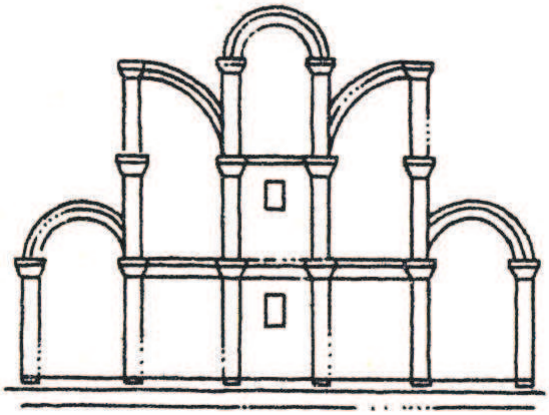
VOLUTOVÝ ŠTÍT

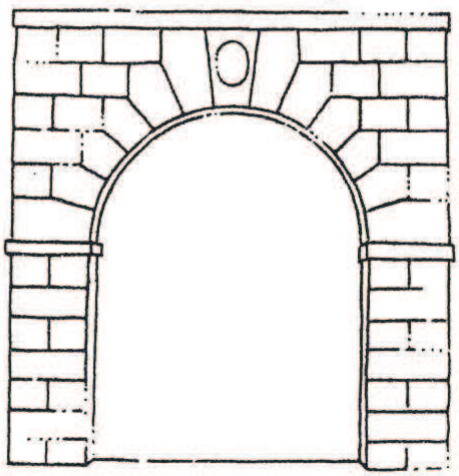
KRENELOVÁNÍ

VLAŠTOVČÍ OCASY

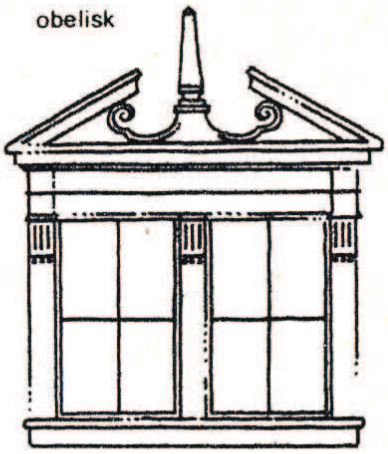
OBLOUČKOVÝ ŠTÍT

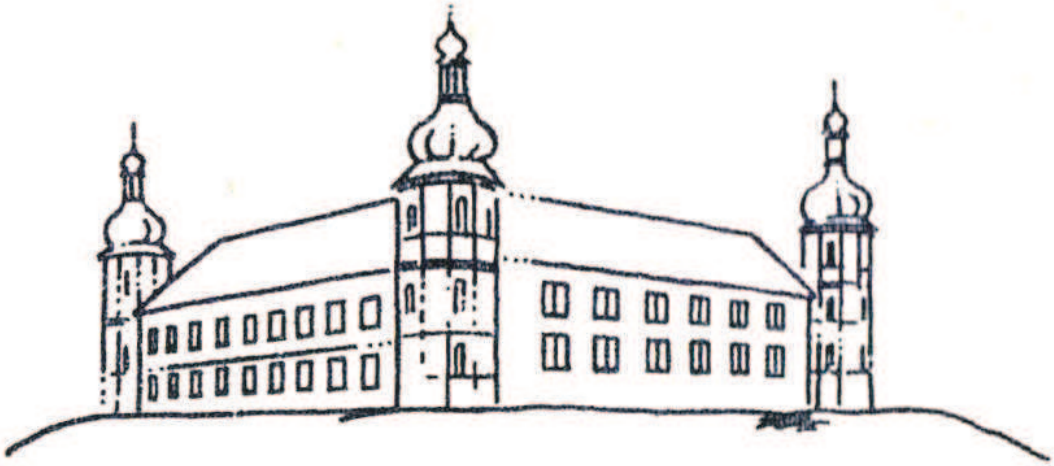
PORTÁL

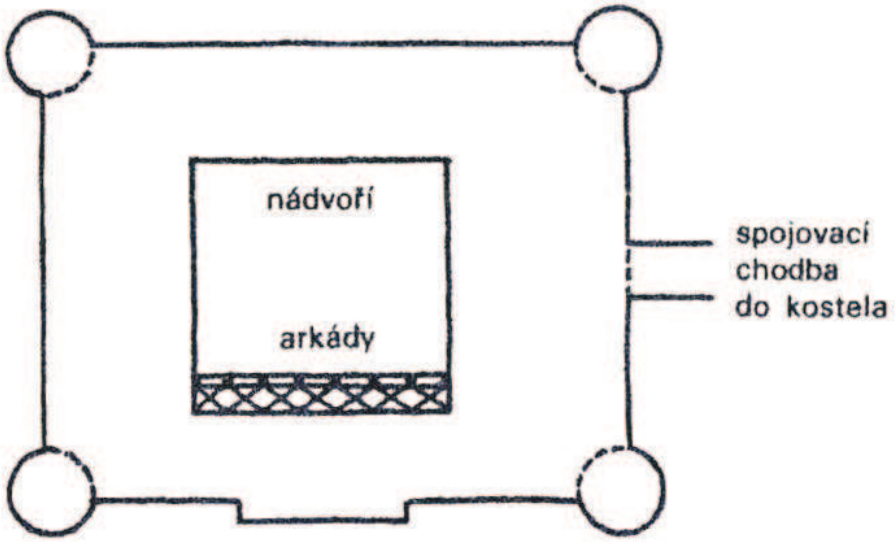
POZDNÉ RENESANČNÍ ŠTÍT

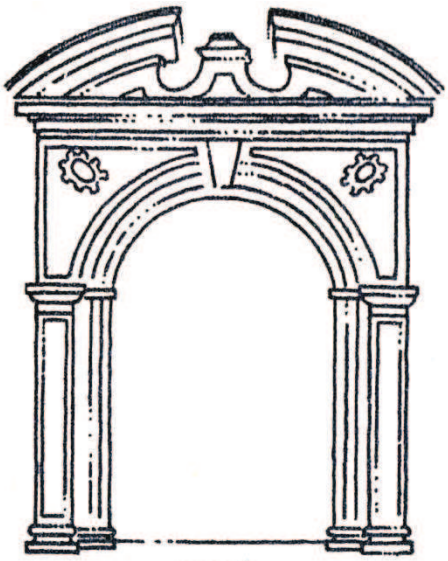
SDRUŽENÁ OKNA

násep — za ním příkop

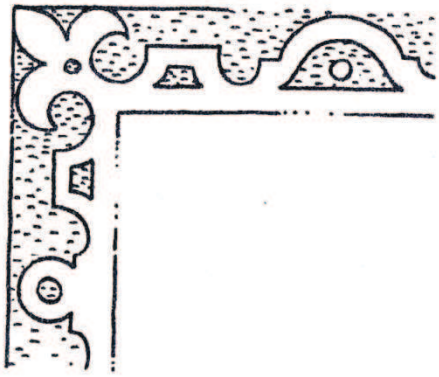

zámek s nárožními věžicemi — KOSTELEC NAD ČERNÝMI LESY

PORTÁL

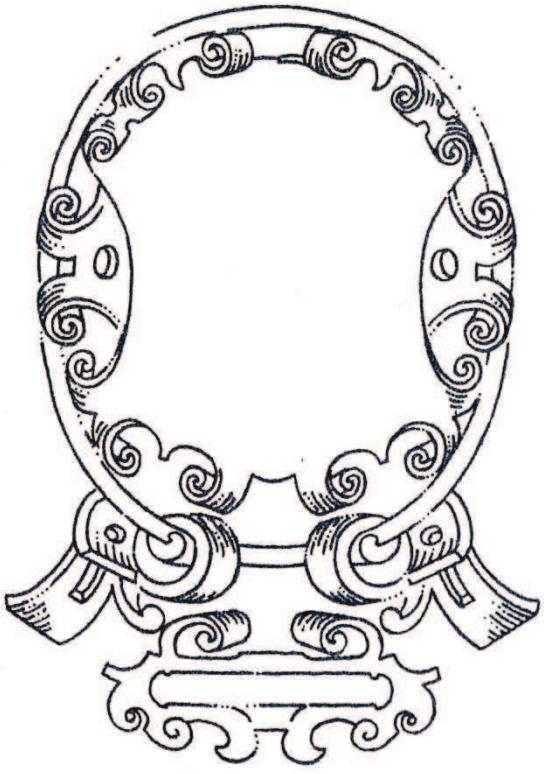

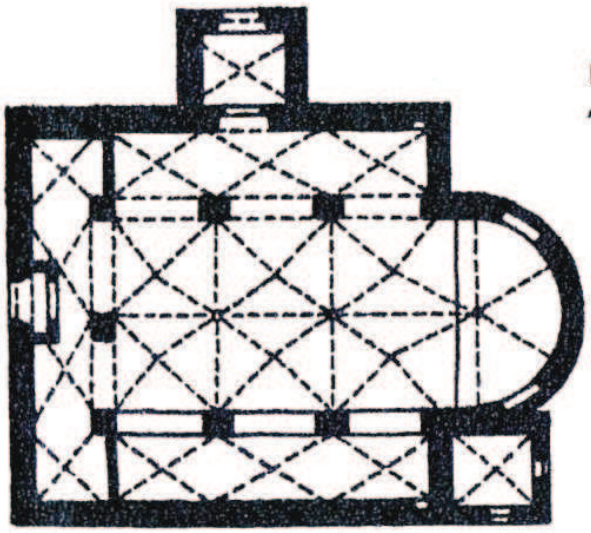
POBÍJENÝ ORNAMENT — BESCHLAGWERK

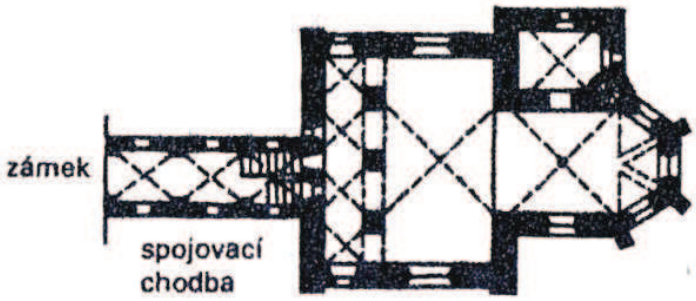
HERMA

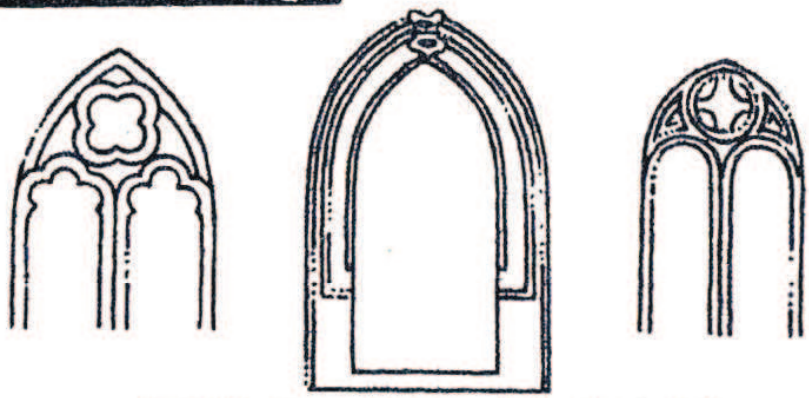

ZAVÍJENÝ ORNAMENT — ROLWERK

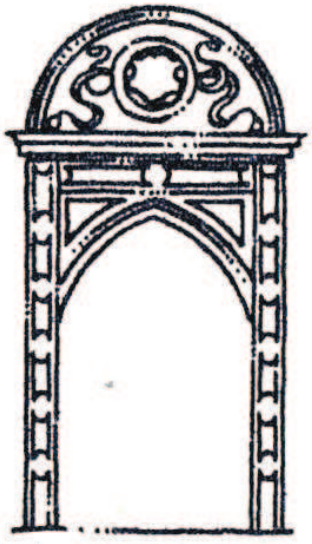

RENESANČNÍ KOSTELY: BRANDÝS NAD LABEM A KOSTELEC NAD ČERNÝMI LESY, zámecký kostel

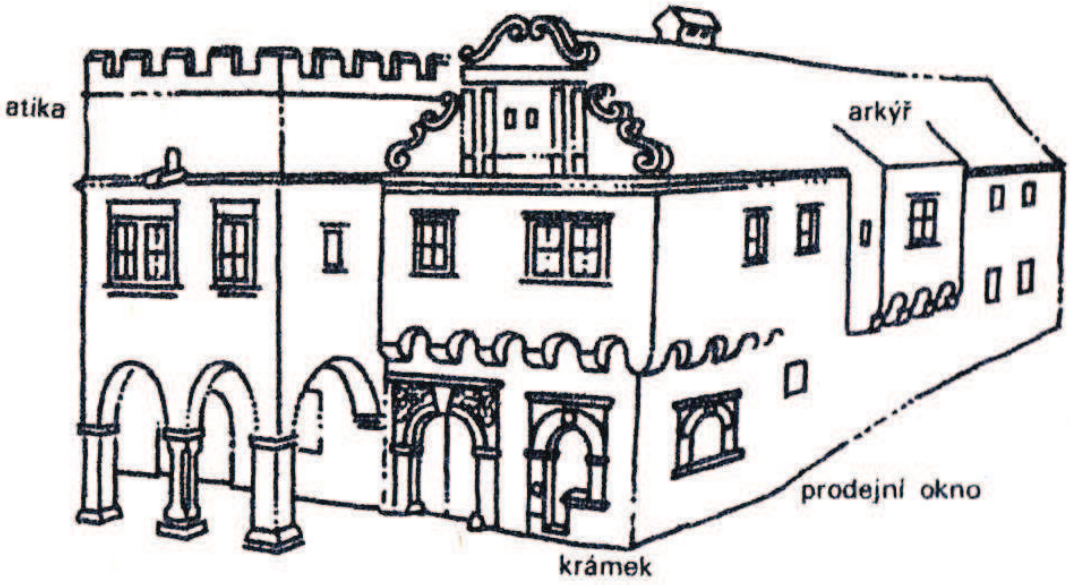

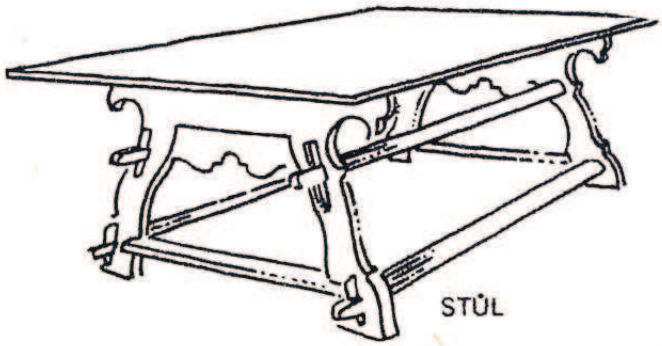
typické renesanční pravoúhlé zalamování profilu

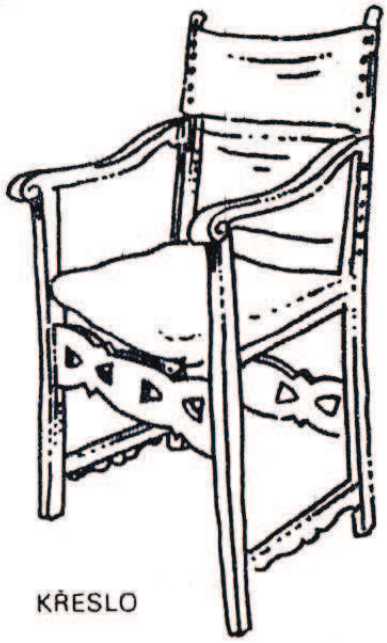
přežívání kružeb a lomeného oblouku z gotiky

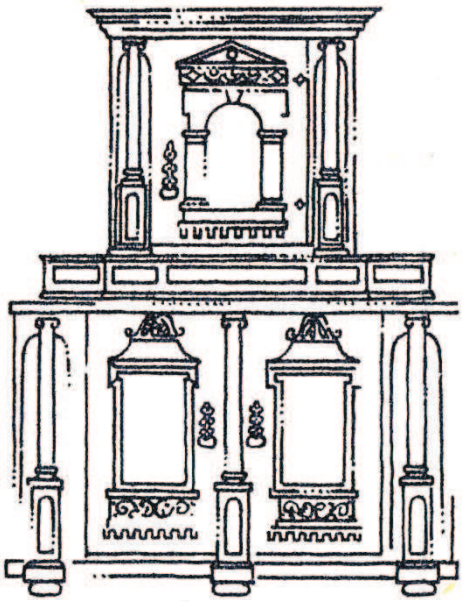

MĚŠŤANSKÉ DOMY —
vysazením patra na krakorce se vyrovnává nepravidelnost přízemí

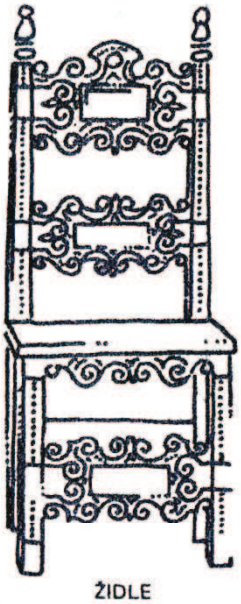

STŮL

ŽIDLE

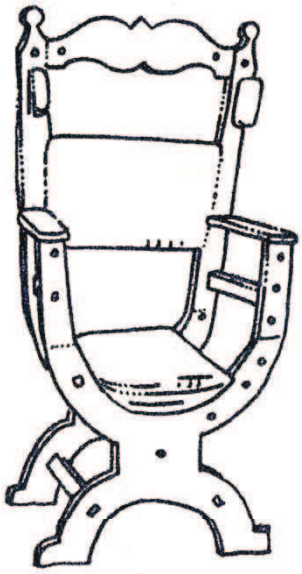

KŘESLO

KREDENC

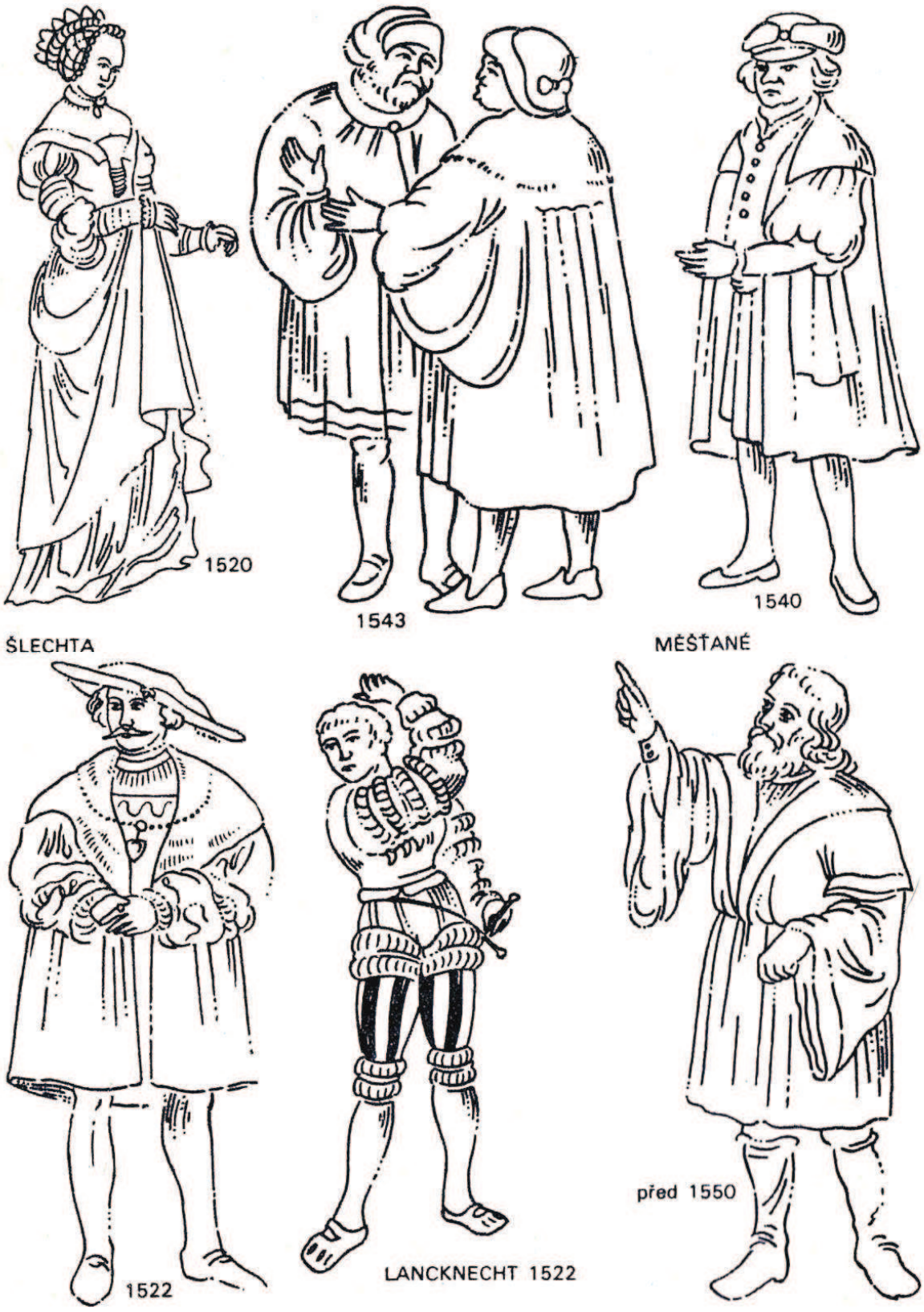
ŽIDLE

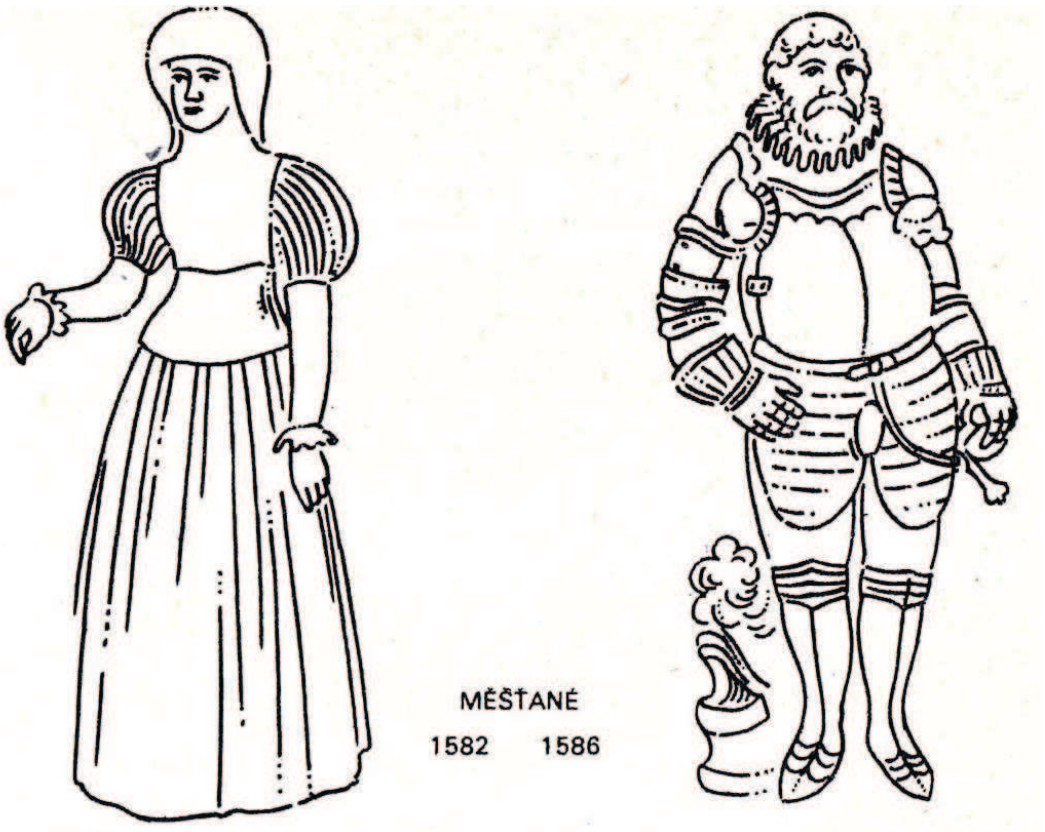

KŘESLO

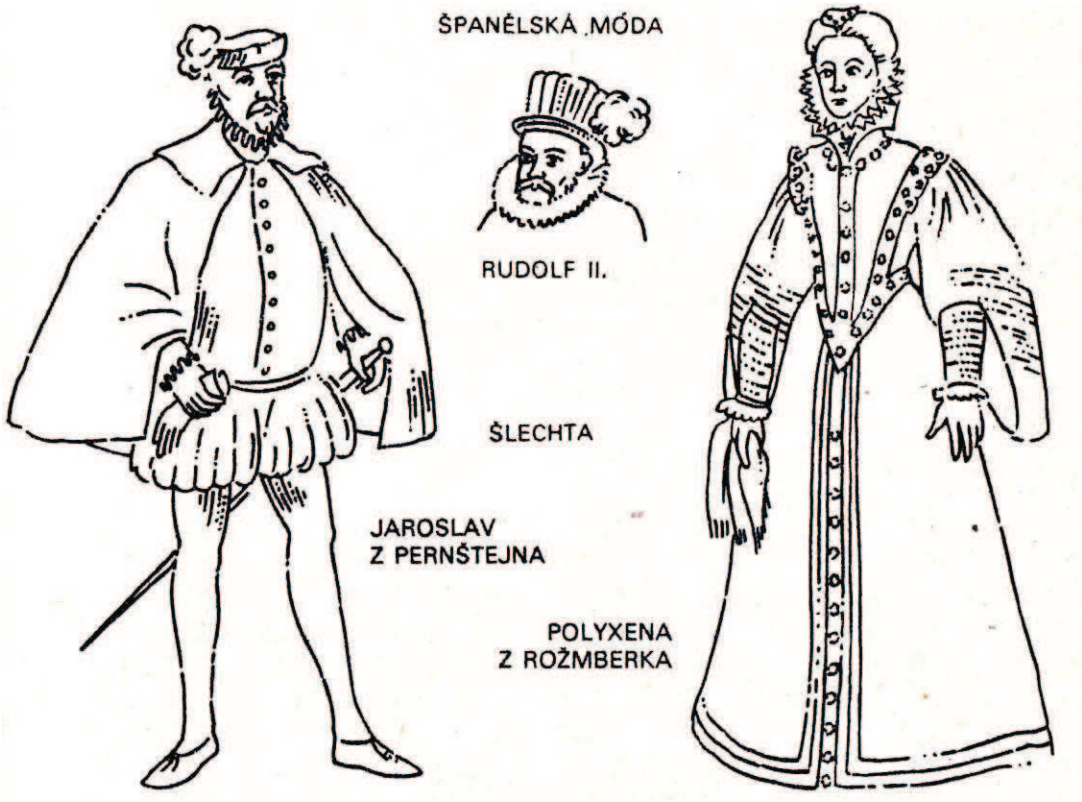
KRB

1520
1543
1540
ŠLECHTA
MĚŠŤANÉ
1522
LANCKNECHT 1522
před 1550

MĚŠŤANÉ

1582 1586

ŠPANĚLSKÁ MÓDA

RUDOLF II.

ŠLECHTA

JAROSLAV
Z PERNŠTEJNA

POLYXENA
Z ROŽMBERKA

TŘÍLETÝ HOŠÍK — 1605

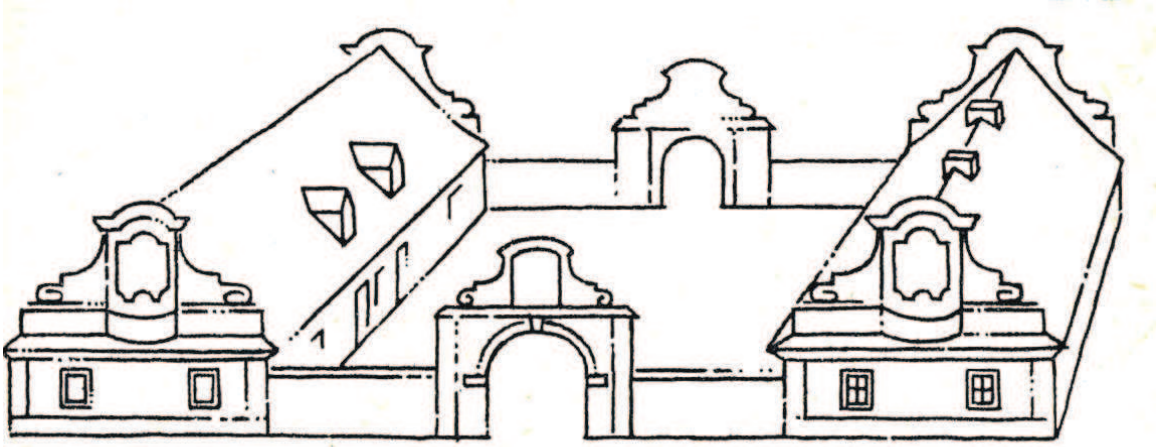
1618

kolem 1620

24.4. Baroko

- původně má tento název hanlivý význam, označuje něco nesprávného a směšného, v portugalštině = nabubřelý, 17. – 18. století,
- baroko je dynamické, symetrické, vyrůstají šlechtické paláce, zámky i kostely, oblíbené kupolovité tvary, nástropní malby, těžká štuka, populárním estetickým prvkem je mušle, z níž se vyvíjí rokaj – vznik rokoka, které však nelze oddělit od baroka,
- na vesnicích se slučují opuštěné grunty ve staky, vznikají sezónní lovecké zámečky a jsou sídlem šlechty na venkovských panstvích, mají složitější půdorys, přední místo zaujímá první patro s ústředním sálem, který je rozšířen o balkón a někdy i s vnějším sochařsky doplněným schodištěm vedoucím do parku, zpravidla jde o terasovitou italskou zahradu či geometricky řešený francouzský park s fontánami, sochami, bludišti, pergolami a na něj navazajuje daňčí obora nebo lipová alej, která lemuje příjezdní cestu, v areálu nesmí chybět ani kaple,
- města se vzpamatovávají po třicetileté válce, budují se i mariánské, trojiční či svatojánské sloupy, někdy zvané morové – dík za odvrácení morové nákazy, náměstí jsou doplněna barokními kašnami,
- kostely se staví jednolodní s více bočními kaplemi, vznik poutních kostelů a křížových cest, kláštery se vyskytují zpravidla na venkově a zabírají i hospodářskou část se sýpkami a stodolami,
- interiéry - bohaté zdobení, v oblibě je zlatá barva, ornamenty, oblé tvary, motivy ovoce, květiny, figury, parkety skládány do různých obrazců, gobelíny, obrazy, vyřezávaný nábytek, čalouněný sedací nábytek,
- móda v době baroka – muži nosili přiléhavý kabát ke kolenům se širokými rukávy, velkými kapsami a velkým množstvím knoflíků, které jsou rozepnuté, je vidět vestu stejně dlouhou jako sako s různými rukávy, kolem krku si vázali krajkový šátek a krajky vyčnívaly i z rukávů; úzké kalhoty sahaly pod kolena a nosili barevné punčochy, módním doplňkem byl klobouk se širokou střechou, muži začali nosit paruky,
- ženy nosily plátěný čepeček, živůtek s výtřihem se postupem času prohluboval, poloviční rukávy zakončené krajkou, sukně byla zprvu užší – zvonkovitá, později se rozšiřovala a změnila v krinolínu, v době rokoka dosahovala velkých rozměrů, šněrováním hrudníku vznikal tzv. vosí pas, v době rokoka používaly obří bílé paruky,
- hudba – rozvoj opery, hudba se zjednodušila, stala se přirozenější, úkolem hudby je přenášet pocity na posluchače, představitelé – Johann Sebastian Bach, Antonio Vivaldi, Friedrich Händel, Adam Michna z Otradovic,
- malířství - portréty, zátiší, krajiny, náboženské a alegorické scény, technika šerosvitu založená na kontrastu světla a stínu, představitelé – Petr Pavel Rubens, Rembrandt, Caravaggio, Karel Škréta, Petr Brandl,

SOUMĚRNĚ ŘEŠENÝ HOSPODÁŘSKÝ DVŮR – MARKOVICE U ČÁSLAVĚ

- sochařství – znakem jsou rozevláté šaty, postavy jsou v pohybu, plných tvarů, představitelé – Matyáš Braun, Ferdinand Maxmilián Brokoff.

Caravaggio (1571 – 1610)

Portrét Caravaggia od Ottavia Leoniho, c. 1621.

Byl italský malíř, který žil v Římě, Neapoli, na Maltě a Sicílii. Je považován za posledního náboženského malíře v Itálii. Narodil se v obci Caravaggio poblíž Milána, otec byl stavitel, matka pocházela ze zámožné rodiny, v 6 letech mu otec zemřel. Nastoupil do učení do milánské malířské dílny, kde pobyl asi 5 let. V letech 1591 – 1592 přesídlil do Říma, kde pracoval v dílně Giuseppa Cesariho a dosáhl prvních uměleckých úspěchů se svými obrazy zátiší a kytic. Opěvovaná byla především kompozice a realismus jeho děl, skvěle pracoval se světlem – stínování. Jeho styl byl často považován za vulgární, neboť modelem mu stáli lidé z ulice, modelem pro Pannu Marii mu stála patnáctiletá prostitutka, což vyvolalo skandál ze strany církve.

Caravaggio byl pouliční výtržník a člen několika tlup, v té době potyčky často končily smrtí a Caravaggio při jedné z bitek zavraždil Ranuccia Tommasoniho, svého modela a údajného milence. Vzhledem k svému bujarému životu se musel přestěhovat do Janova, Neapole a na Maltu, kde byl přijat do Řádu maltézských rytířů, ale nepohodl se s jedním spolubratrem, došlo k šarvátce a Caravaggio skončil ve vězení, odkud utekl ještě před vynesením rozsudku, odplul na Sicílii. Od papeže získal příslib omilostnění, a tak se přes Neapol vracel do Říma, byl nemocný – měl vleklou střevní infekci, trápilo ho zranění ze šarvátek, ale dostal se do další hospodské potyčky, byl pobodán, chystal se do Říma, omylem byl zatčen a po dvou dnech propuštěn, ale odplula loď s celým jeho majetkem. Umřel v toskánském přístavu na pláži, jeho hrob nebyl nalezen.

Ukázky z děl

Povolání svatého Matouše

Vzkříšení Lazara

Stětí svatého Jana Křtitele

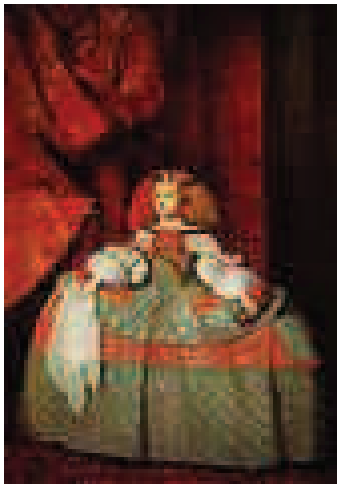

Chlapec s košíkem ovoce

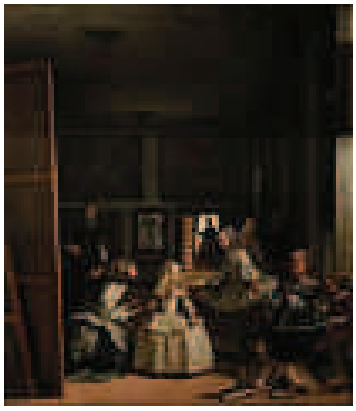
Diego Velázquez (1599 – 1660)

Byl španělský malíř, působil na dvoře krále Filipa IV., zaměřoval se na portrétní malbu, dochovalo se velké množství portrétů královské rodiny a významných evropských osobností, jeho díla byla doceněna až v době impresionistů. Za nejslavnější díla jsou považovány obrazy Dvorní dámy, Margarita Tereza – Markéta Habsburská, tuto princeznu maloval od jejích dvou let až do vlastní smrti. Proslavil se i portréty dvorních šašků. U krále Filipa IV. byl i správcem jeho uměleckých sbírek a organizátorem slavností pro královskou rodinu, stal se rytířem sv. Jakuba.

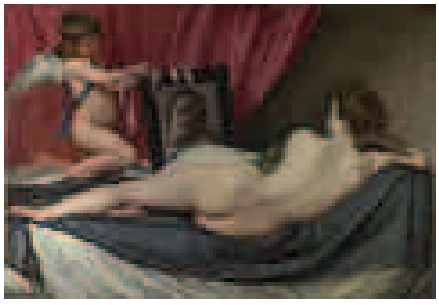
V mládí vycestoval do Itálie, poznal zde mnoho velkých mistrů, velký vliv na něho měl Caravaggio.

Infantka Margarita, 1660

Dvorní dámy (Las Meninas), 1656

Venušina toaleta, 1647 až 1651

Dvorní dámy

Peter Paul Rubens (1577 – 1640)

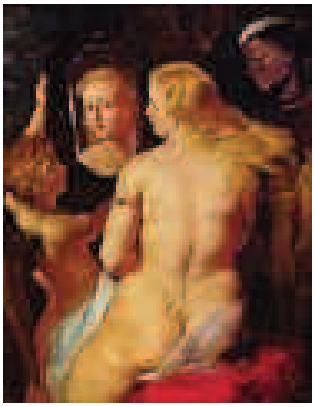
Autoportrét

Byl vlámský malíř, mistr barokního stylu. Jeho otec byl antverpský protestantský advokát, který z Antverp utekl před náboženským útlakem. Jeho rodina musela žít v Siegenu po dobu pěti let, neboť otec se dopustil nevěry s Annou Saskou, manželkou Viléma I. Oranžského. Tady se narodil i Paul, ale po otcově smrti, v roce 1589, se matka se synem vrátili do Antverp, kde Paul přestoupil ke katolické víře. Zde ho matka dala do učení k místním malířům.

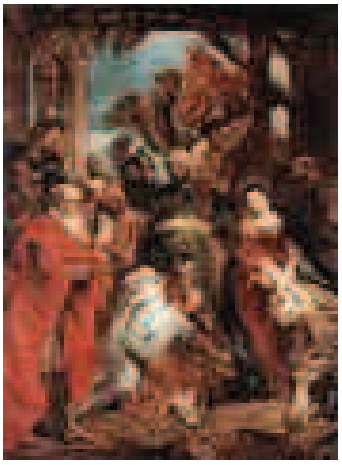
V roce 1600 vycestoval do Itálie a pracoval zde jako dvorní malíř, procestoval Janov, Benátky, Řím a studoval antické umění. Zde se také naučil kopírování děl italských mistrů, velký vliv na jeho tvorbu měl Tizian. Po osmi letech mu zemřela matka, vrátil se tedy do Antverp a oženil se. Stal se nejslavnějším vlámským malířem. Pracoval na mnoho zakázkách pro francouzský dvůr, namaloval alegorické obrazy ze života Marie Medicejské. Vzhledem k tomu, že měl mnoho zakázek, založil si v Antverpách uměleckou dílnu, kde s ním pracovali jeho žáci, někteří se později proslavili – například van Dyck.

Později se také účastnil diplomatických jednání, měl za úkol sblížit Anglii a Španělsko, k čemuž skutečně došlo a byla podepsána mírová smlouva mezi těmito zeměmi. Byl bohatě obdarován anglickým králem Karlem I. a pasován na rytíře. Zemřela mu žena, čtyři roky po její smrti se oženil s šestnáctiletou Helenou, s níž měl pět dětí, s první ženou pouze tři. Nejmladší dítě se narodilo osm měsíců po jeho smrti.

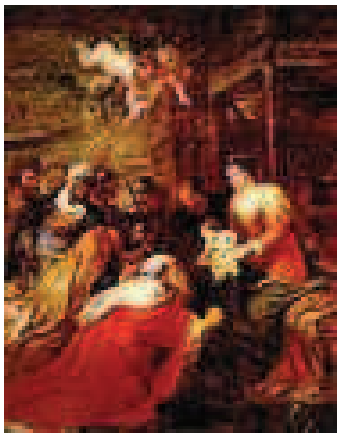
Ukázky z děl

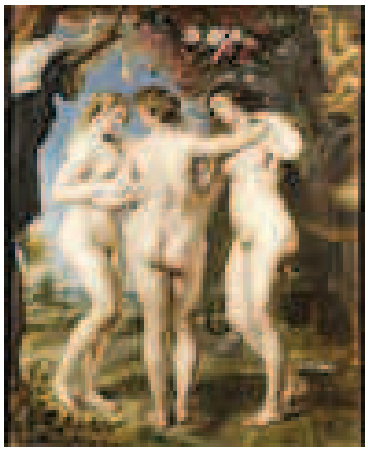
Venuše před zrcadlem (1613-1615)

Klanění se Tří králů (1624)

Klanění Tří králů (1634)

Tři Grácie (1636-1638)

Rembrandt (1606 – 1669)

Byl nizozemský kreslíř, grafik, rytec a malíř, je velmi uznávaný ve světě umění, ale slávu si užil už za svého života. Maloval portréty, autoportréty, krajiny a mytologické obrazy.

Pocházel z devíti dětí, otec byl mlynář a matka dcerou pekaře, v době jeho narození si jeho rodina vedla dobře, on jediný byl dán na studia do latinské školy, rociče si přáli, aby se stal pastorem. V 15 letech nastoupil do učení do malířské dílny, v 18 letech se rozhodl odejít do Amsterodamu k mistrovi, který se věnoval malbě portrétů a biblických námětů. Rembrandt byl unešen stářím, často maloval starce s knihou, modlící se staré Židy, nalézal ve stáří moudrost. Pořídil si vetešnictví. Namaloval kolem 50 autoporttétů, nehledal inspiraci v zahraničních dílech, hledal sám sebe a vlastní tvůrčí techniku, což se mu povedlo.

V jeho 25 letech ho objevil amsterodamský obchodník, po smrti otce Rembrandt odcestoval do Amsterodamu a žil v rodině obchodníka s obrazy, na jeho přání založil malířskou dílnu. Sám začal obchodovat s obrazy a začal si pořizovat sbírku starých děl a živit se portrétováním. Oženil se s obchodníkovou, velmi bohatou, osiřelou neteří Saskií. Čelili pomluvám, že Rembrandt promrhal její věno, budovali si společenskou pozici, koupili velký dům, kde malíř pracoval a dílnu přenechal svým žákům. Jako třicátník si žil na vrcholu své slávy, v průběhu osmi let se jeho žena vyčerpala četnými porody mrtvých dětí, zůstal jen jediný syn Titus a Saskie umírá. Pro syna najal chůvu, která ho vychovávala sedm let, nakonec se rozešli ve zlém a oba vstoupili do soudních sporů, on ji zažaloval za krádež šperků jeho zesnulé ženy a ona za nedodržení manželského slibu, chůva skončila ve vězení. Smrt ženy ho velmi poznamenala a Rembrandt začíná malovat ponuré holandské krajiny. Měl poměr s mladší ženou, který trval až do její smrti. Přestalo se mu dařit, skupoval draze i své obrazy, nakonec musel prodat svou sbírku obrazů a dokonce i dosud nesplacený velký dům a přestěhoval se do malého domku, prodělal hlubokou krizi. Zestárnul a dožil v chudobě. Zanechal za sebou obrovské dílo sčítající asi 600 maleb, 400 leptů a 2000 kreseb.

Rembrandtův raný autoportrét – kresba

Hodina anatatomie doktora Tulpa (1632

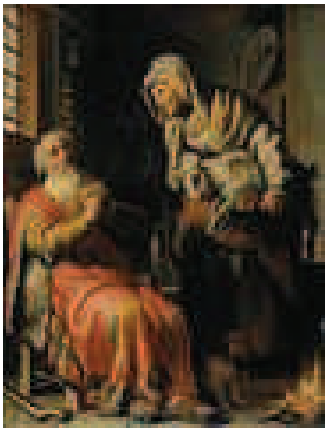
Portrét Saskie

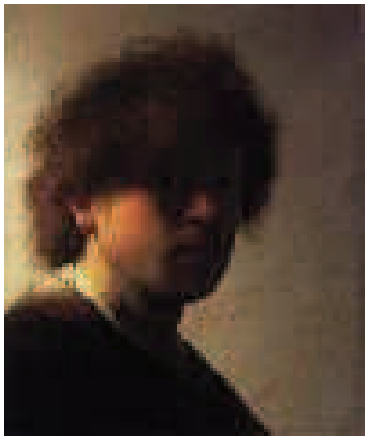
Noční hlídka

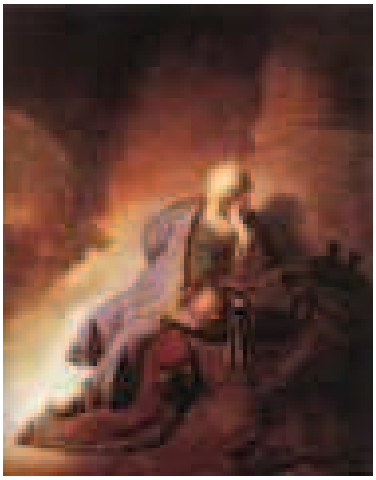
Přísaha Claudia Civila

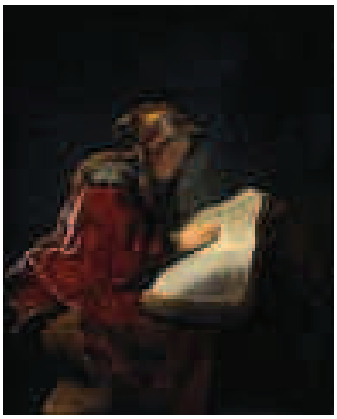
Tobiáš a svatá Anna (1626)

Autoportrét (1628 - 1629)

Jeremiáš oplakává zboření Jeruzaléma (1630)

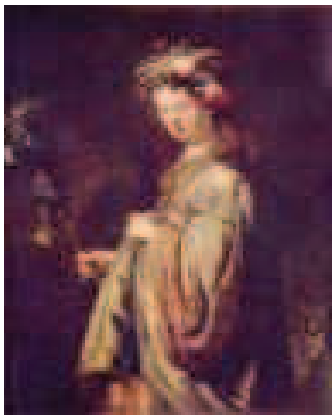
Prorokyně Anna (1631)

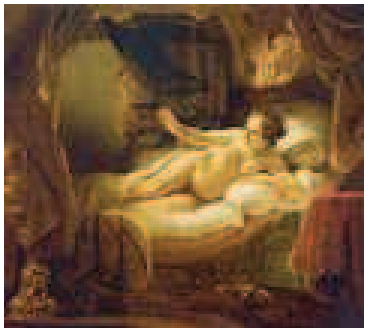
Bouře v Galilejském moři (1633)

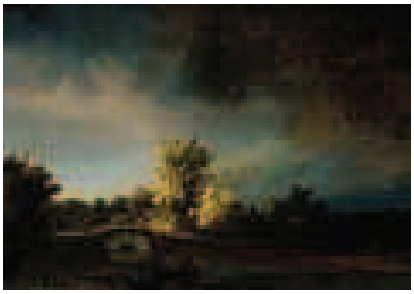
Portrét Johannese Wtenbogaerta (1633)

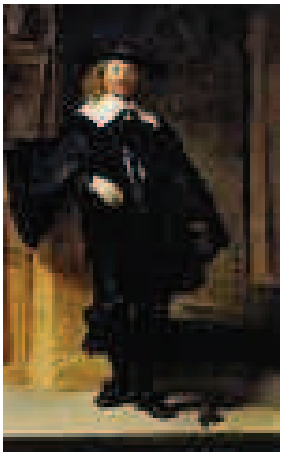
Flóra (1634)

Danae (1636 - 1647)

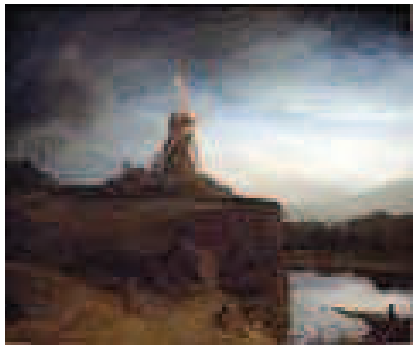
Krajina se zděným mostem (1638)

Portrét stojícího muže (1639)

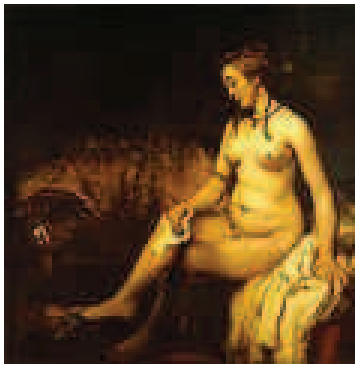
Dívka v klobouku (1640)

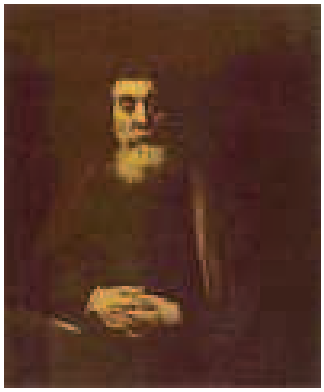
Mlýn (1645 - 1648)

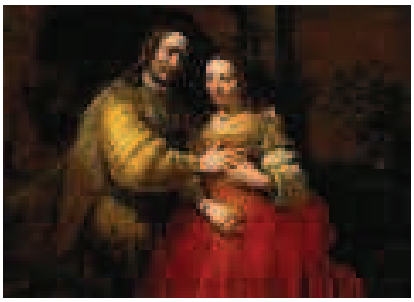
Aristoteles stojí nad Homérovou bustou (1653)

Batšeba s dopisem od krále Davida (1654)

Obraz, pravděpodobně s J. A. Komenským (okolo 1661)

Židovská nevěsta (1667)

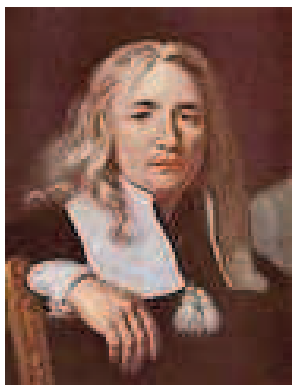
Autoportrét (1669)

Karel Škréta (1610 – 1674)

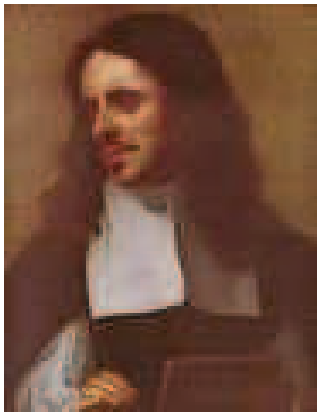

Byl český barokní malíř, otec byl úředníkem královské komory. Škrétovým žákem byl jeho syn Karel, který maloval jen málokdy, pracoval jako rada nejvyššího purkrabského soudu. Pracoval také na některých otcových obrazech. Škrétův otec si před smrtí přál, aby děti studovaly literární umění, syn měl humanistické vzdělání, mluvil latinsky, německy a italsky, malířství se učil na královském dvoře. Po bitvě na Bílé hoře rodina emigrovala, Škréta odešel na několik let do Benátek, procestoval Bolognu, Řím a přes Sasko se vrátil do Čech. Žil v Praze, kde maloval obrazy pro Týnský chrám. Maloval portréty, kreslil a dělal předlohy ke grafickým listům.

Ukázky z děl

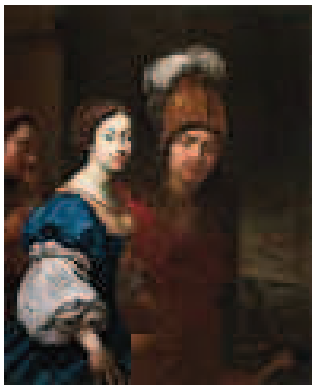
Portrét muže s dlouhými plavými vlasy (autorství je dnes zpochybňováno)

Portrét Joachima Sandrarta

Portrét rodiny Dionýsia Miseroniho (1653)

Paris a Helena (Dvojportrét Františka Antonína Berky hraběte Hovory z Dubé a Lipého a Aloisie Ludoviky Anny de Montecuccoli, okolo 1672)

Petr Jan Brandl (1668 – 1735)

Autoportrét s motivem počítání na prstech

Byl český malíř, pocházel ze zámožné rodiny, otec byl německý krejčí a hostinský, matka pocházela z české rolnické rodiny. Vystudoval jezuitské gymnázium, oženil se, když měl 33 let, měli s manželkou tři děti, ale Brandl rodinu opustil. Žil bohémským životem, peníze, které dostal za své obrazy, prohýřil a neustále byl zadlužen. Zemřel velmi chudý a opuštěn v Kutné Hoře, tady je také pohřben. Jeho dílo má nevyrovnanou kvalitu, zejména v pozdějším období.

Ferdinand Maxmilián Brokoff (1688 – 1731)

Byl český sochař a řezbář stejně jako jeho otec a bratr, společně patřili k předním představitelům českého sochařství v období baroka. Narodil se jako druhé dítě, s bratrem se učil řemeslu v otcově dílně. Jeho sochy jsou umístěny na Karlově mostě – plastiky na zábradlí, sousoší Turek na Karlově mostě, sousoší sv. Ignáce z Xyloly spadlo při povodni do Vltavy (1890) a již zde nebylo znovu usazeno. Se svým rakouským přítelem tvořili i pro Vídeň. Zemřel na souchotiny, stejně jako jeho otec a bratr, je to nemoc sochařů.

Ukázky z děl

Detail sousoší sv. Františka Xaverského na Karlově mostě v Praze. Mladý muž nesoucí knihu s biretem podle některých předpokladů znázorňuje mladého Brokoffa ve věku 23 let.

Sv. František Xaverský, Karlův most

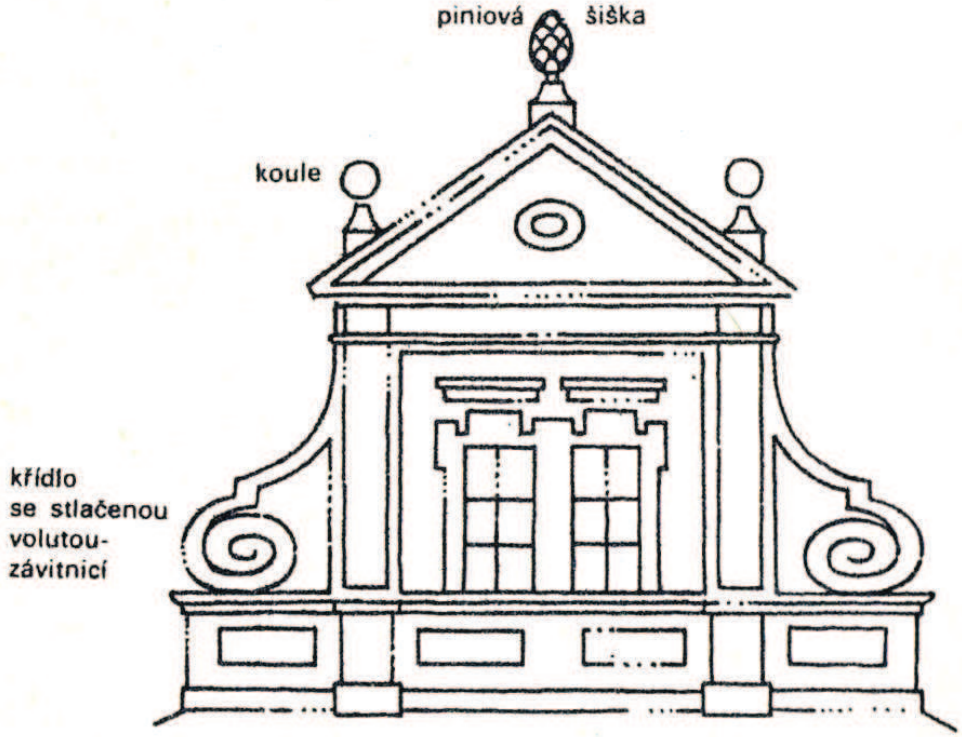
Sv. Vincenc Ferrerský a sv. Prokop, Karlův most

Svatý František Borgiáš, Karlův most

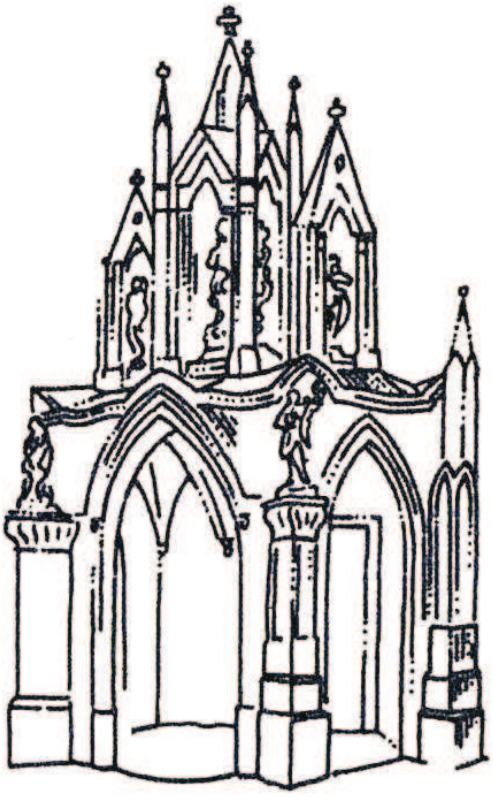

Svatý Vojtěch, Karlův most

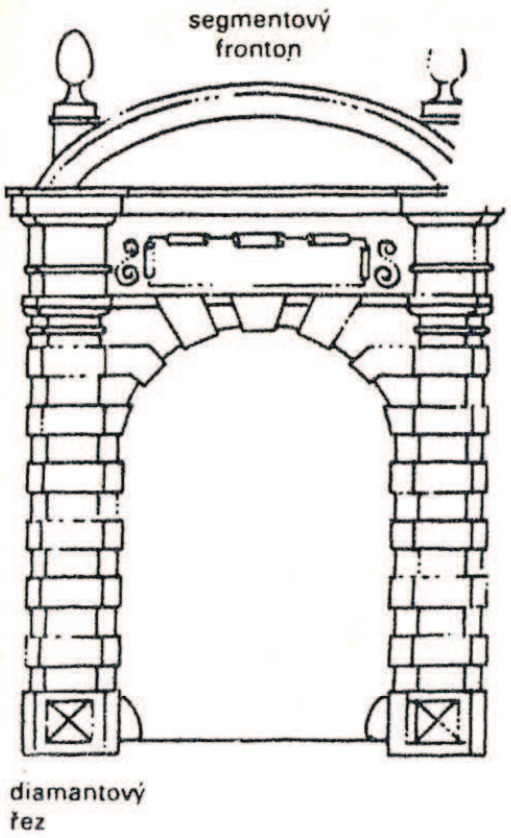
ŠTÍT

BAROKNÍ GOTIKA

SEDLEC U KUTNÉ HORY

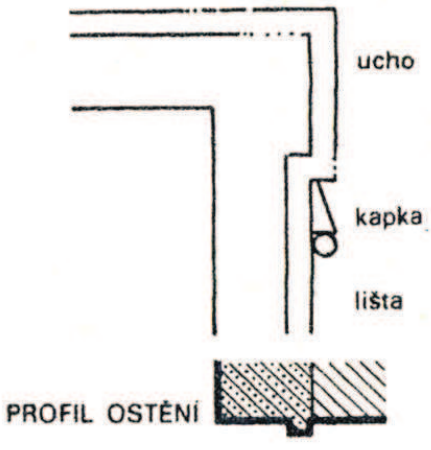
předsíň kostela

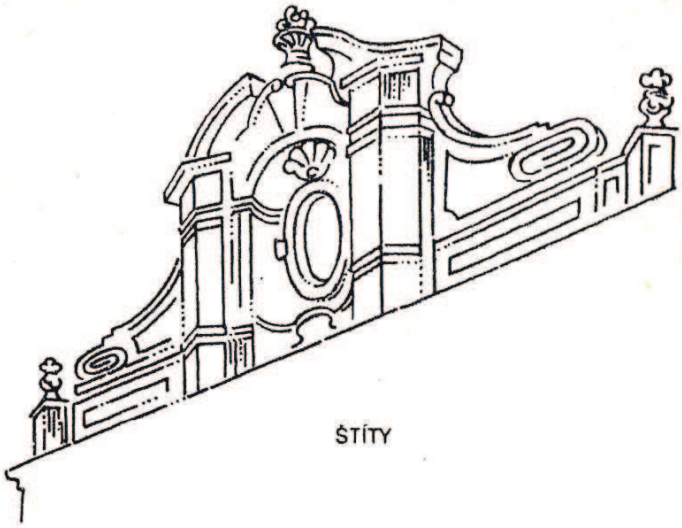
PORTÁL

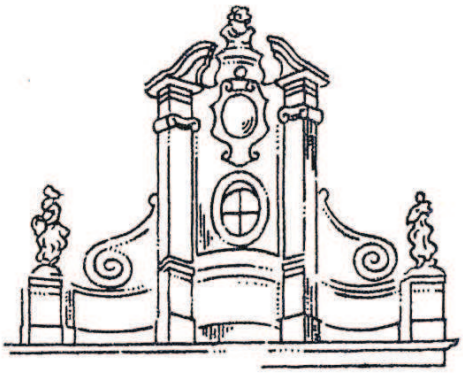
SCHÉMA RANĚ BAROKNÍ FASÁDY 2. poloviny 17. stol.

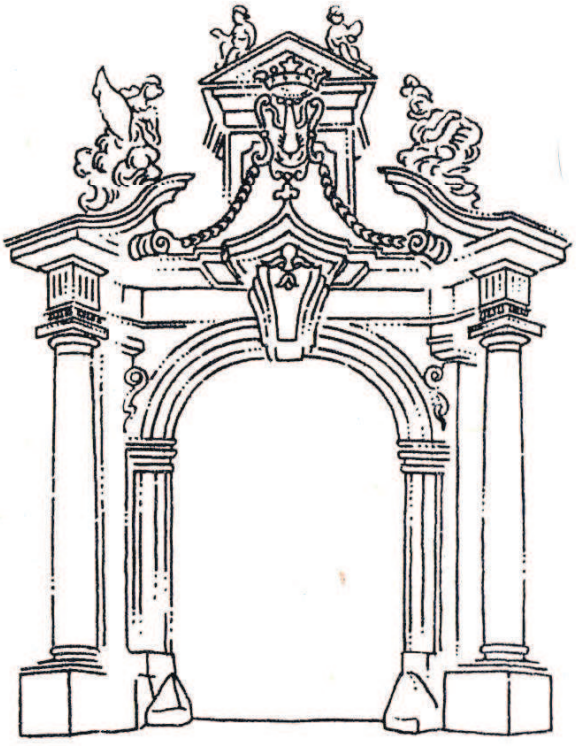

PROFIL OSTĚNÍ

ŠTÍTY

PORTÁL NEBO SAMOSTATNÁ BRÁNA

FERDINAND III.

F III

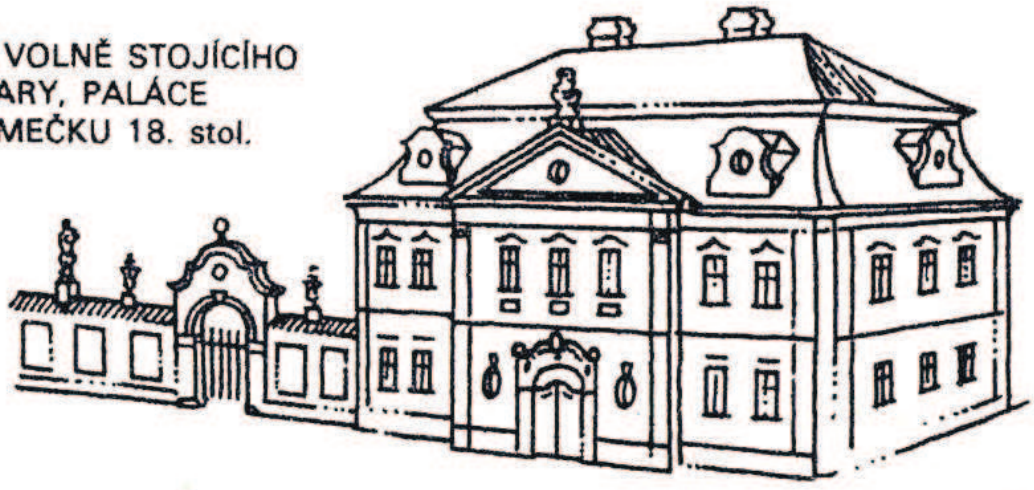
JEZUITÉ

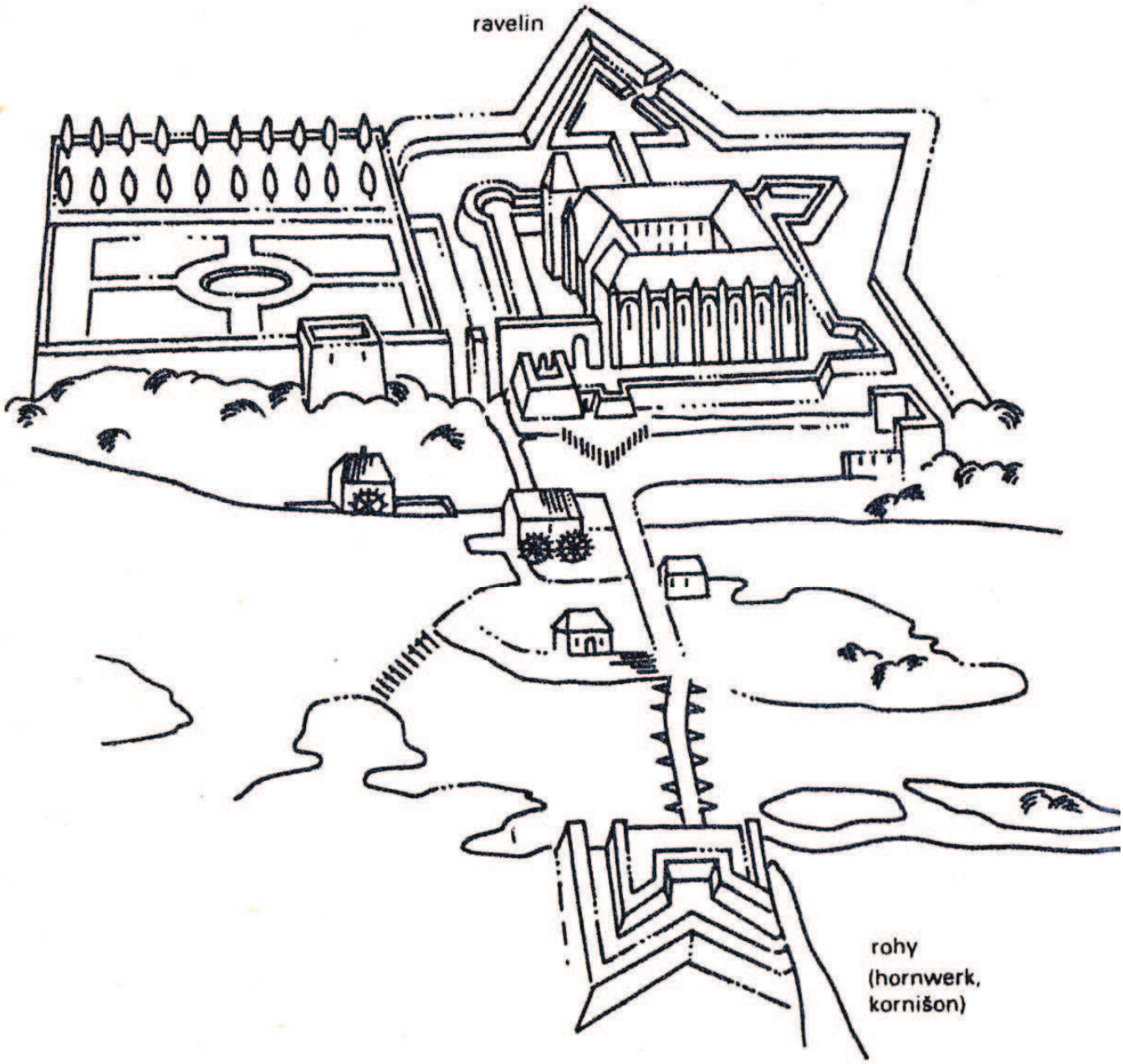

LEOPOLD I.

L

SCHÉMA VOLNĚ STOJÍCÍHO DOMU, FARY, PALÁCE NEBO ZÁMEČKU 18. stol.

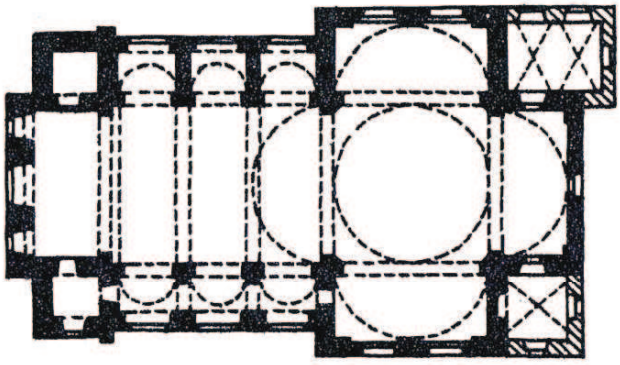
BRANDÝS NAD LABEM 1640 —
RENESANČNÍ ZÁMEK DOPLNĚNÝ BAROKNÍM OPEVNĚNÍM

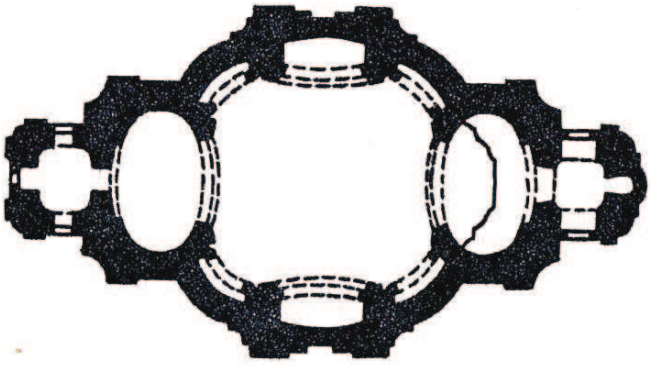
RANĚ BAROKNÍ PRŮČELÍ
— jezuitský kostel v KLATOVECH

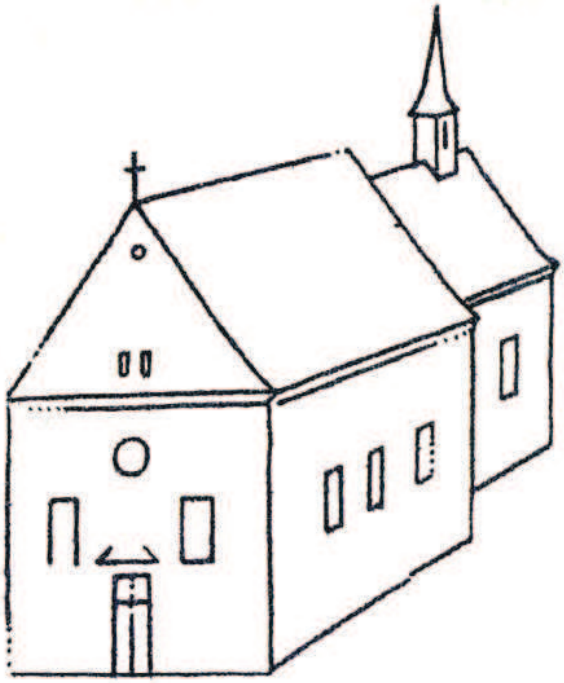
VRCHOLNĚ BAROKNÍ PRŮČELÍ
— centrála v KLADNĚ

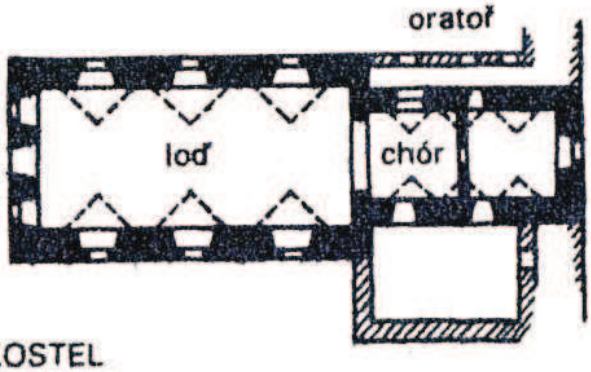

PŮDORYS TYPU IL GESÚ — KLATOVY

VRCHOLNĚ BAROKNÍ PŮDORYS — ODOLENA VODA

KAPUCÍNSKÝ KOSTEL

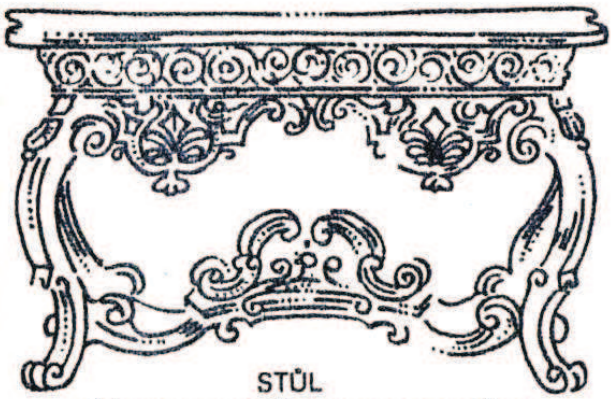

NOVÉ HRADY
(o. Chrudim)
1767

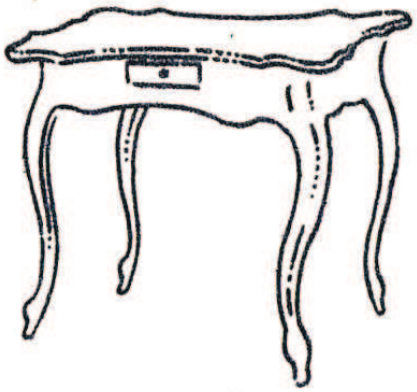
ROKOKOVÉ KŘÍŽOVÉ CESTY

RUDA
(o. Bruntál)
1760

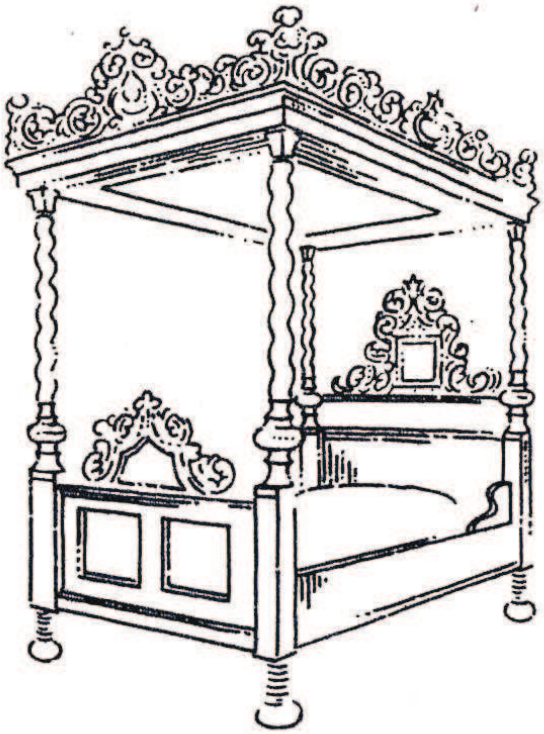
STŮL
s páskovou a mušlovou ornamentikou
z 2. čtvrti 18. stol.

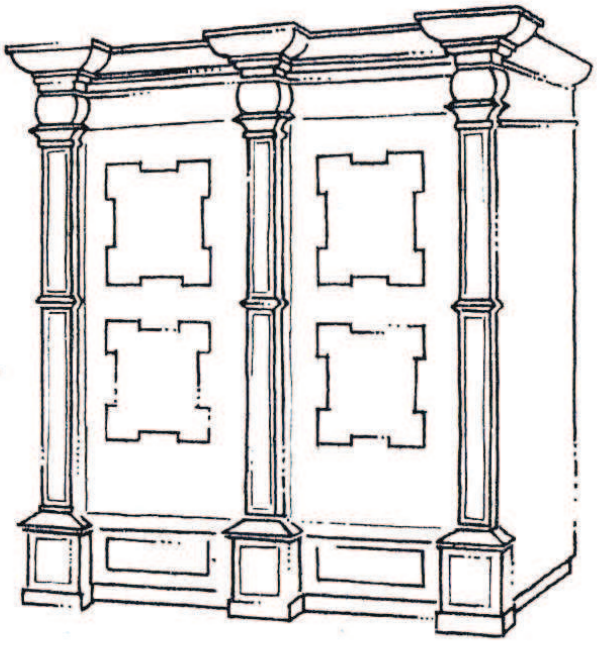
ROKOKOVÝ STOLEK
kolem 1750

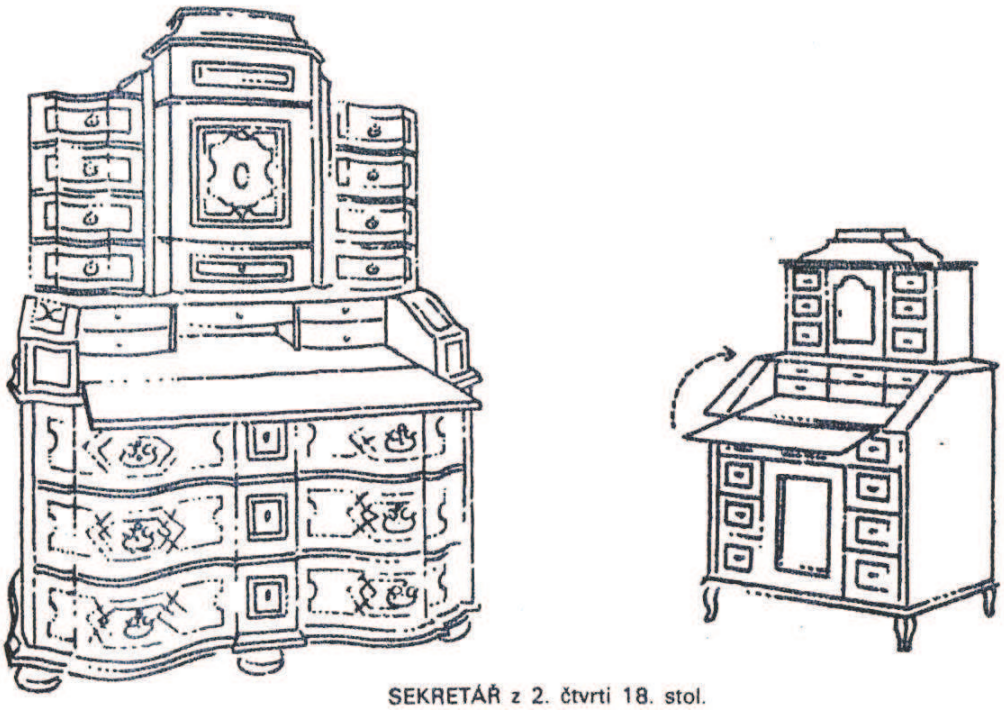
ROKOKOVÉ KŘESÍLKO

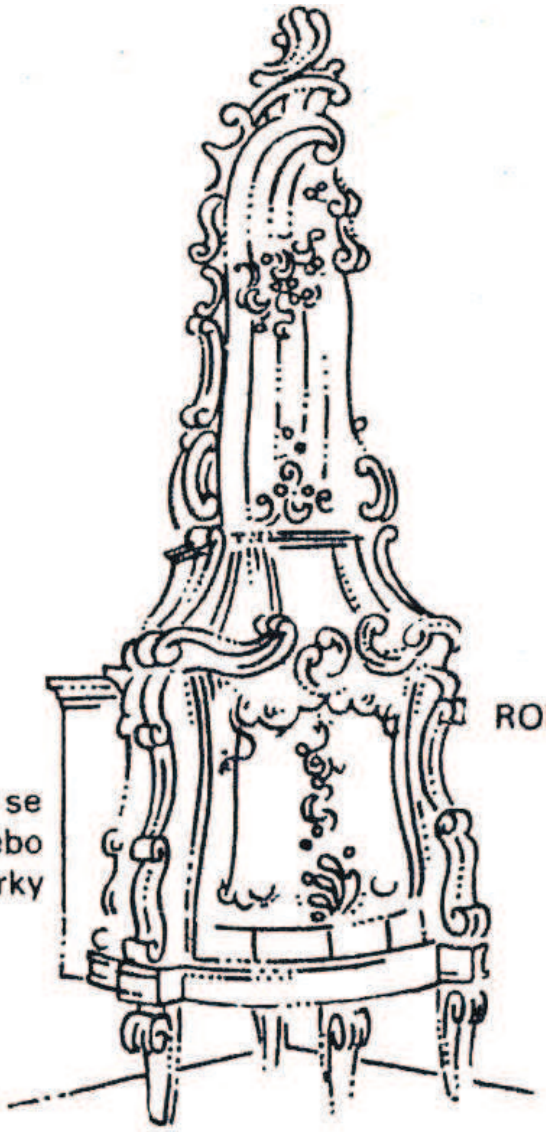
POSTEL kolem 1700

SKŘÍŇ

SEKRETÁŘ z 2. čtvrti 18. stol.

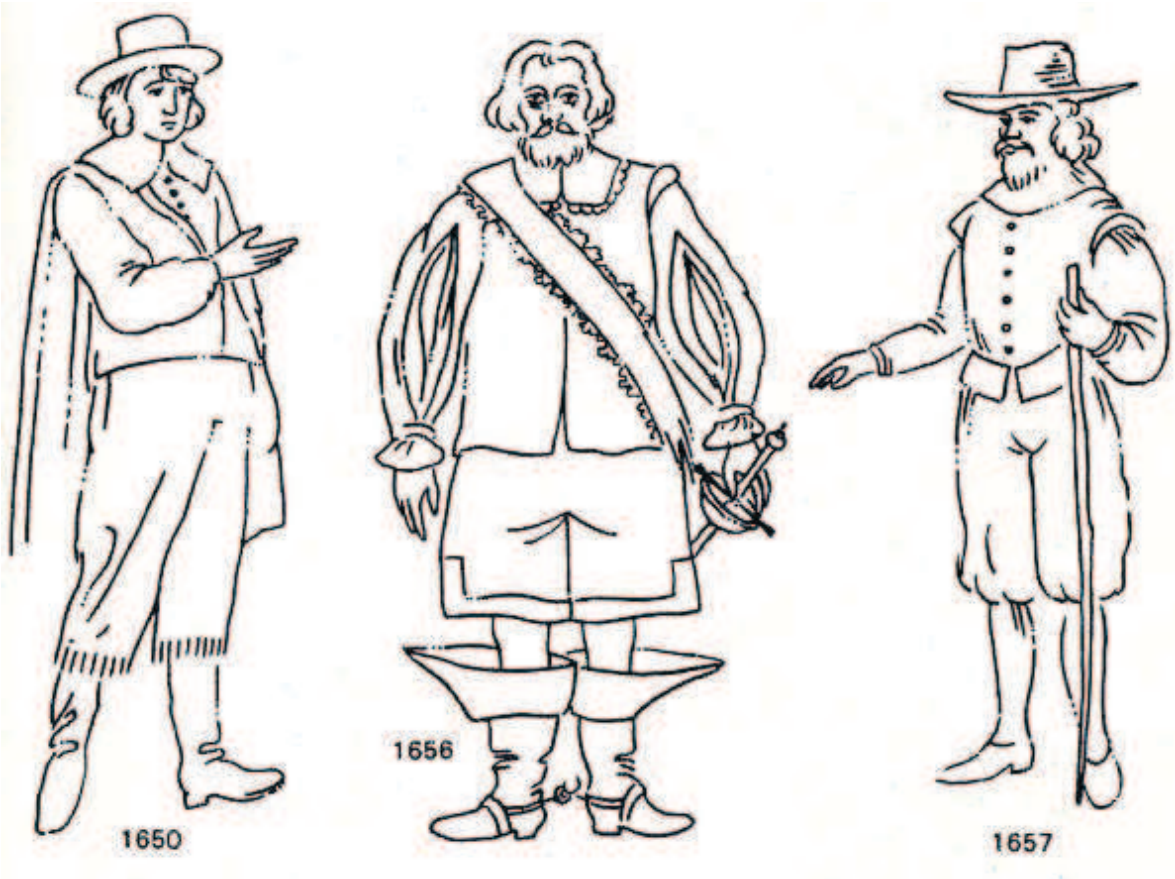

ROKOKOVÁ KAMNA

přikládalo se z chodby nebo komůrky

1630 — ALBRECHT Z VALDŠTEJNA Z TŘICETILETÉ VÁLKY

DŮSTOJNÍK kolem 1673

1719

1677

1647

1742

kolem 1670

kolem 1670

1740

ROKOKO — kolem 1770

1740

ROKOKOVÝ PÁR — po 1750

24.5. Klasicismus

- navazoval na antické umění, poslední třetina 18. století, původně vznikl ve Francii na královském dvoře již v 17. století, první fáze je často nazývána jako barokní klasicismus, mísily se prvky obou směrů, po tomto období přichází rokoko, nová vlna klasicismu přichází po Velké francouzské revoluci, klasicismus doznívá v první polovině 19. století,
- klasicismus žádá střídmost a jednoduchost, v Napoleonově době je nazýván empír, přebíral antické a renesanční prvky a kladl důraz na rozum člověka, jedinec se musí podrobit zájmům společnosti, musí se dodržovat přísná pravidla,
- v architektuře se užívá strohý trojúhelník, stlačený oblouk, antické sloupy, rovněž ornamenty byly vytvářeny podle antických vzorů, typické jsou pro toto období oválné medailóny s reliéfními profily hlav imperátorů – římských císařů doplněných přiloženými snítkami listnatých stromů, typické jsou francouzské parky a zahrady – symetrický tvar, systém cestiček, alejí, altány, vodotrysky, sestříhány keře a stromy do geometrických tvarů, vše mělo řád,
- klasicistní interiér je vybaven střízlivě, stěny jsou polepovány tapetami nebo malovány, téma exotické – čínské motivy, exotické krajiny, antické zříceniny; kamna na nožkách, často užit bílý nátěr v kombinaci s oranžovou či zelenou barvou,
- oděv – muži nosí přes krátkou vestu frak, vpředu jen do pasu a s dlouhými šosy, širokými klopami, pod krkem až po bradu velikou bílou vázanku a dlouhé kalhoty, občas z kůže do vysokých bot, vše je doplněno kulatým kloboukem, nosily se kratší rozevláté vlasy,
- ženy nosily bílé šaty košilovitého střihu bez rukávů s vysoko posunutým pasem,
- hudba – jednoduchá, zábavná, odpočinková, obdoba lidové písně, snadno zapamatovatelná, nová je symfonie a melodrama, představitelé – Ludwig van Beethoven, Josef Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Jakub Ryba.

Ukázky staveb

Klasicistní portál s původními klasicistními dveřmi dochovaný v Olomouci

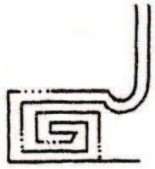
Teatr Wielki ve Varšavě

Kostel La Madeleine v Paříži

VAVŘÍNOVÝ FESTON

LUISÉZNÍ
PRAVOÚHLE ZALAMOVANÁ
VOLUTA

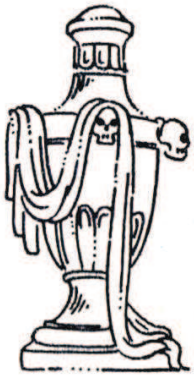
KLASICISTNÍ ROZETA

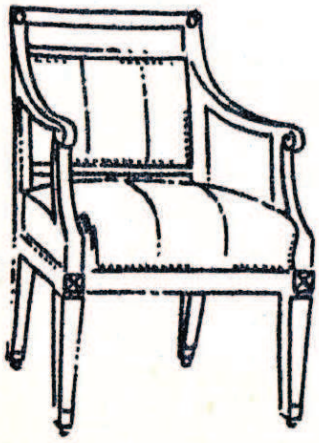
KONZOLA

VÁZA

NÁHROBNÍ VÁZA

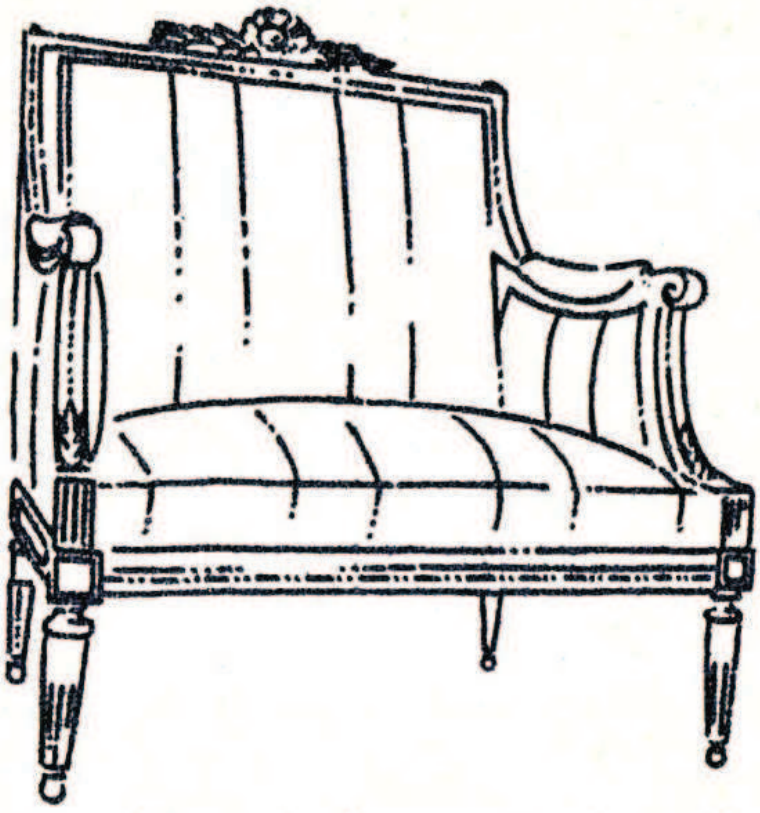
KŘESLO

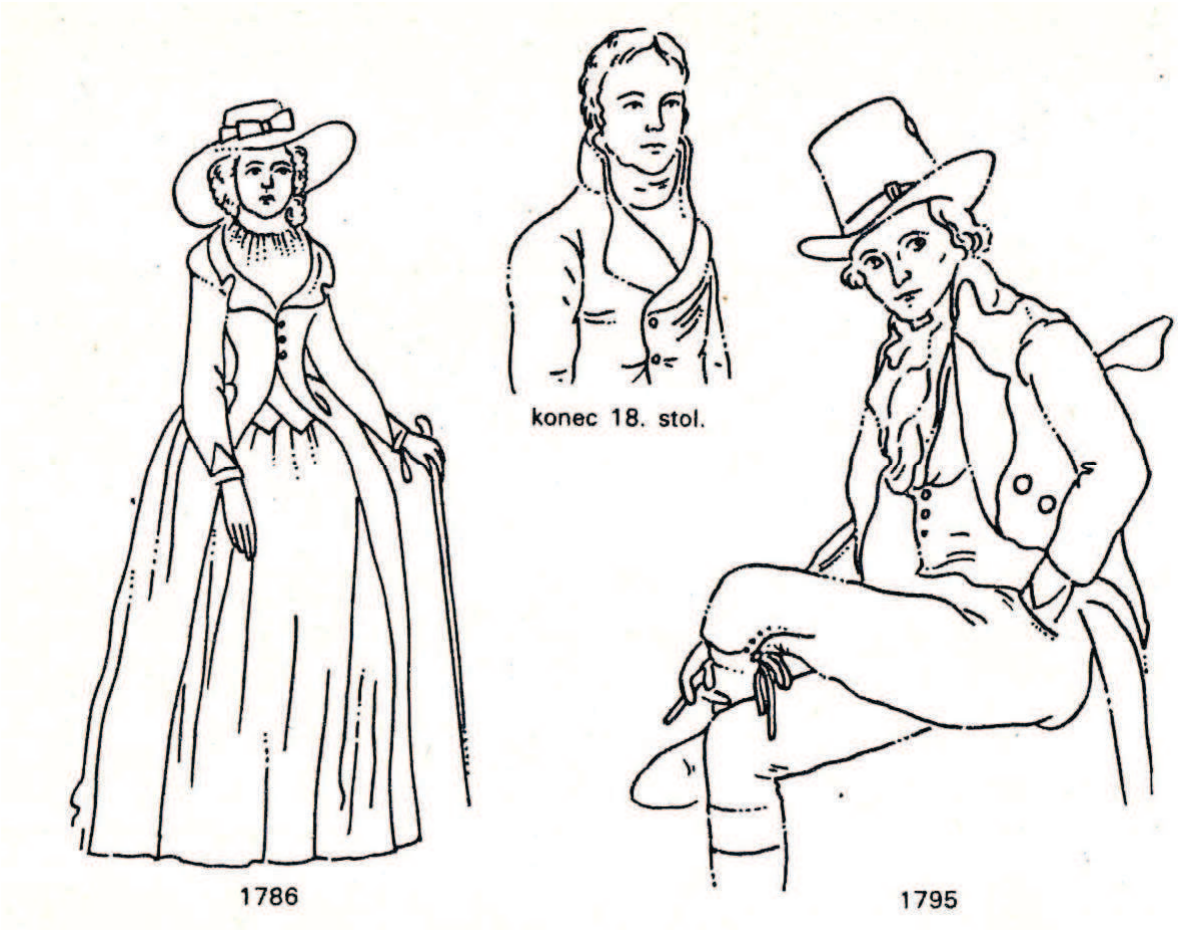
STOLEK

KLASICISTNÍ KAMNA

KLASICISTNÍ — LUISÉZNÍ POHOVKA z konce 18. stol.

24.6. Secese

- toto slovo znamená oddělení, rozštěpení, roztržku a vyjadřuje roztržku mezi mladší a starší generací, 1895 - 1900, secese vytvořila módu a životní styl na konci 19. století, těžiště není ve vysokém umění – malířství a sochařství, ale v užitném umění a dekoraci, podpořila návrat k řemeslům,
- dekorativnost křivek, květů, listů, spojovaných s lidskými maskami a figurami v aktu, často se například kolem vchodů vyskytovaly výjevy z dějin, fasádu oživovaly malby, mozaiky, kachlíky, barevné a zlacené ornamenty, hlavním znakem je ornamentálnost, využívá různých materiálů a obrací se k přírodním tvarům,
- ve 20. století vzniká velké množství nových slohů a pseudoslohů.

Gustav Klimt (1862 – 1918)

Fotografický portrét z roku 1914

Byl rakouský malíř žijící ve Vídni. Pocházel z rodiny zlatníka a rytce žijícího u Litoměřic, otec své syny připravoval na zlatnické povolání, ale Gustav ve 14 letech úspěšně složil zkoušku přijímacího řízení na uměleckoprůmyslovou školu ve Vídni. Současně studoval malířství. Na stejné škole začal studovat i jeho bratr, což byl začátek jejich spolupráce, otevřeli si spolu ve Vídni umělecký dekoratérský ateliér.

V roce 1887 dostal významnou zakázku a byl za ni oceněn, o 5 let později umírá jeho otec a krátce po něm i mladší bratr. V roce 1898 realizoval plakát pro první výstavu Secese, obraz získal zlatou medaili na Světové výstavě v Paříži. Poté získal několik dalších ocenění, byl jmenován čestným členem Akademie výtvarných umění ve Vídni a v Mnichově. Zemřel v důsledku krvácení do mozku ve věku 56 let.

Judith

Alfons Maria Mucha (1860 – 1939)

Byl český malíř a designér v období secese, jeho syn byl spisovatel – Jiří Mucha. Proslavil ho ze dne na den plakát Gismonda, který si objednala pařížská herečka Sarah Bernhardtová.

Pocházel z Ivančic, otec byl soudní zřízenec, měl dvě sestry. Vystudoval Slovanské gymnázium v Brně a přivydělával si jako chrámový zpěvák. Neuspěl u přijímacích zkoušek na pražskou Akademii, pracoval jako písař u ivančického soudu, připravoval ochotnická divadelní představení, maloval plakáty, věnoval se dekoracím, navrhoval pozvánky.

V roce 1879 odešel pracovat jako malíř divadelních dekorací do Vídně, potom se přestěhoval do Mikulova, kde maloval portréty zdejších obyvatel. V roce 1885 odešel na akademii do Mnichova a za dva roky do Paříže, kde dostal významnou zakázku na již zmíněný plakát.

V roce 1906 se oženil. Stal se autorem prvních poštovních známek a bankovek Československé republiky, tvořil návrhy plakátů, kalendářů, vinět na cigarety, čokoládu, sušenky, láhve, jídelních menu, ilustroval knihy, navrhoval šperky, interiéry, okno v katedrále sv. Víta v Praze. Nejslavnější je jeho cyklus obrazů – Slovanská epopej, pracoval na nich 13 let, Muchův americký mecenáš Charles Crane ji věnoval Praze, později byla umístěna na zámku v Moravském Krumlově, dnes se o její umístění vedou spory. Mucha byl také dobrým fotografem, je považován za zakladatele aktů, které mu často sloužily jako předloha při malování. Zemřel po výslechu gestapem na zápal plic v Praze, odpočívá na Vyšehradě.

Ukázky z děl

První československé poštovní známky podle návrhu Alfonse Muchy

plakát z roku 1909 zobrazující Maude Adamsovou jako Johanku z Arku

Ukázky dalších secesních děl

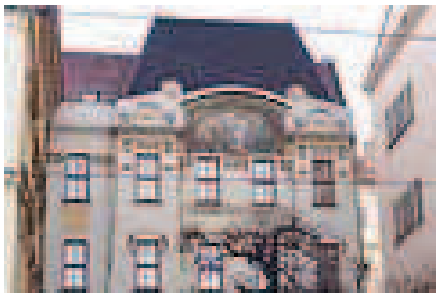
Ukázka díla Ch. R. Mackintoshe

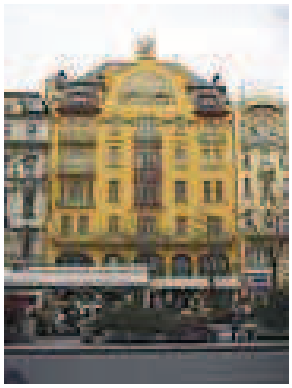
Váza od Emile Gallé

Průčelí hlavního nádraží v Praze

Secesní fasáda hotelu Grand v Brně

Grand hotel Evropa v Praze

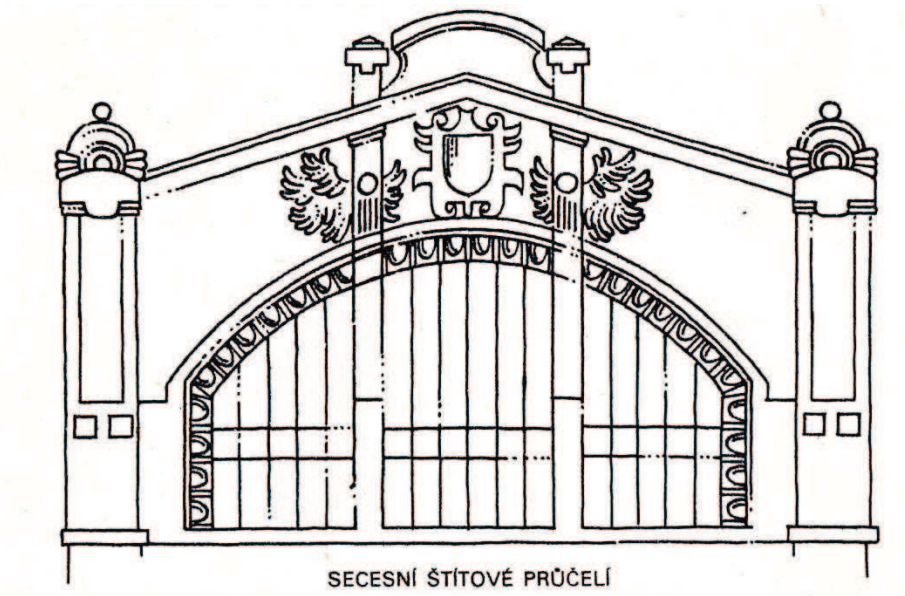
Mohyla míru u Brna

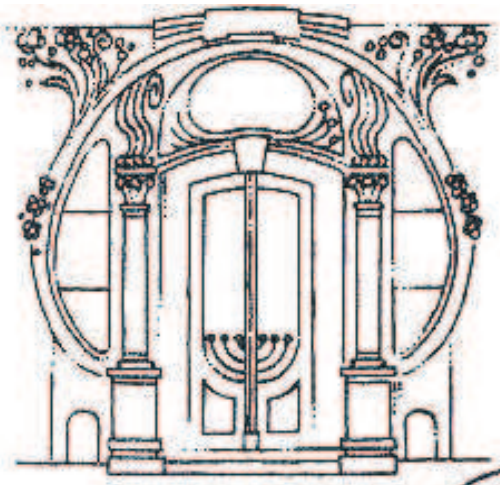
Tivoli, honosný secesní obytný blok v Brně

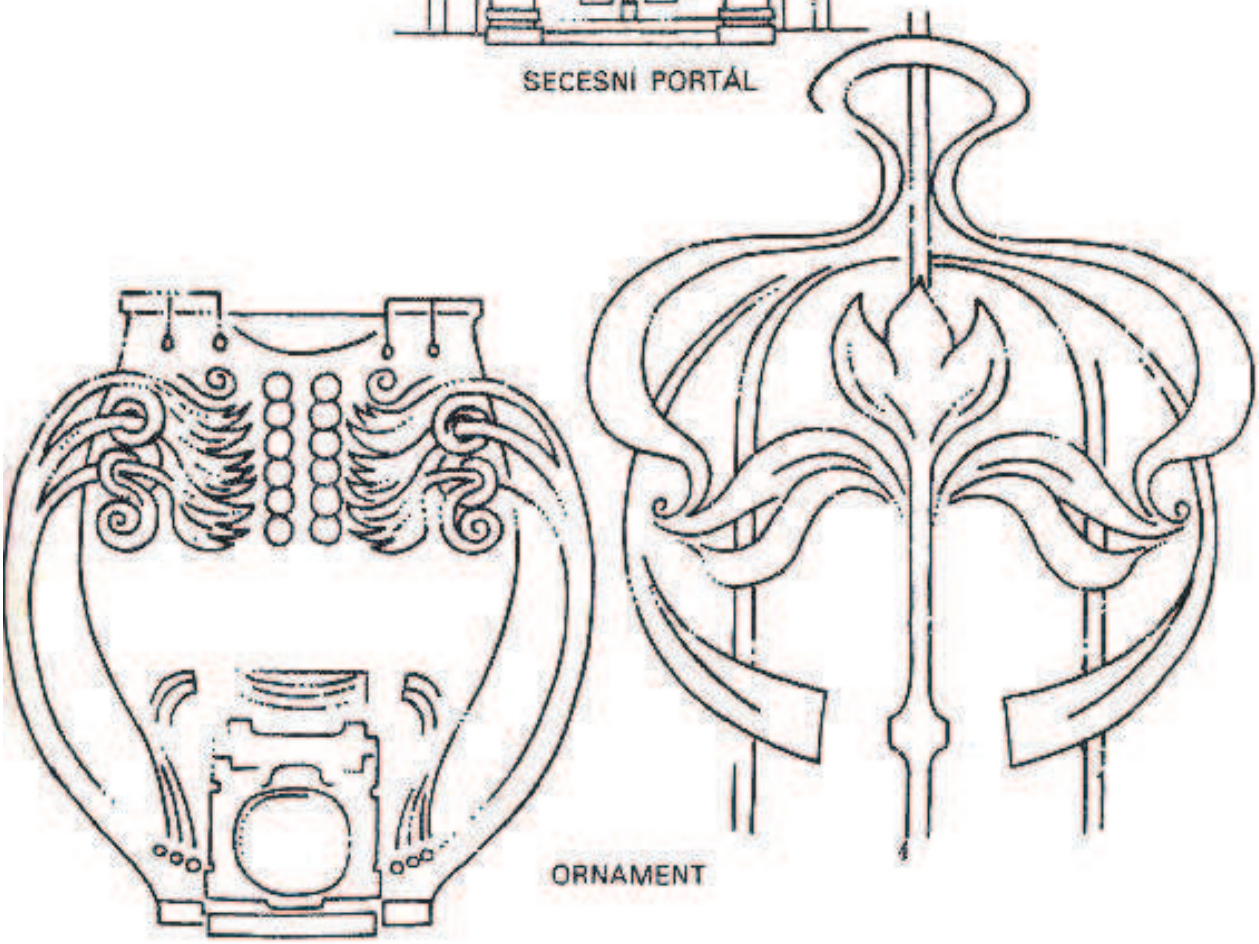
Průčelí výstavního pavilonu secese ve Vídni (1898)

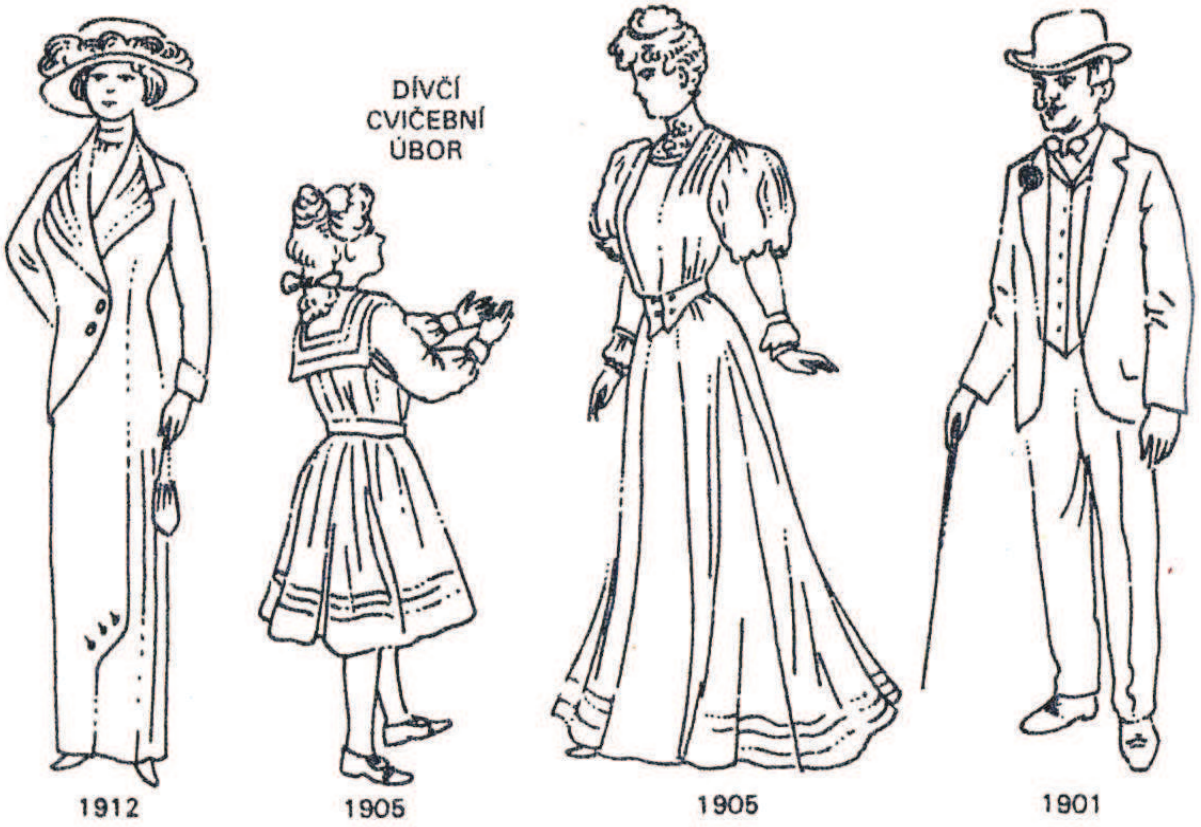
SECESNÍ ŠTÍTOVÉ PRŮČELÍ

SECESNÍ PORTÁL

ORNAMENT

SECESNÍ OBLEČENÍ

Obsah

1.1. Základní kulturně umělecké proudy ve světě i u nás a hlavní vývojové etapy národní literatury v kontextu světové literatury 2
1.2. Literární slovníček 13
1.3. Literární teorie 25
2. Mimoevropské starověké literatury a antika 32
2.1. Mimoevropské starověké literatury 32
Mezopotámské písemnictví 32
Egyptské písemnictví 35
Hebrejské písemnictví (židovské) 37
Písemnictví indické 41
Čínské písemnictví 42
Písemnictví perské 43
2.2. Antická literatura 44
Homér (8. stol. před naším letopočtem) 45
Archilochos – představitel lyriky jantické. 50
Sapfó 51
Anakreón 53
- folklór - Aisópos (Ezop) 53
Aischylos 56
Sofoklés 61
Euripidés 63
Plautus 67
Ovidius (43 př. n. l. – 17 nebo 18 n. l.) 69
Vergilius (70 př. n. l. – 19 př. n. l.) 71
2.3. Středověká evropská litaratura 74
Marco Polo (1254 – 1324) 76
2.4. Orientální středověká literatura 85
Literatura indická 85
Literatura perská 87
Literatura arabská 87
Literatura čínská 88
3. Počátky písemnictví u nás 91
Doba písemnictví staroslověnského a latinského 92
Staroslověnské písemnictví 92
Přechod od literatury staroslověnské k latinské 93
Převaha latiny a pronikání češtiny 93
Vznik česky psané literatury 93
4. Literatura předhusitská a husitská 118
Konrád Waldhauser (asi 1326 – 1369) 118
Jan Milíč z Kroměříže (mezi lety 1320 až 1325 - 1374) 119
Tomáš Štítný ze Štítného (1333 – mezi lety 1401 – 1409) 119
Matěj z Janova (1350 – 1394) 120
Jan Hus (1370 – 1415) 121
Petr Chelčický (asi 1390 – 1460) 125
5. Renesance v evropské literatuře 128
Dante Alighieri (1265 – 1321), [dante aligjeri] 129
Giovanni Boccaccio (1313 – 1375), [džovani bokačo] 134
Francesco Petrarca (1304 – 1374), [frančesko petrarka] 139
Ludovico Ariosto (1474 – 1533) 142
François Villon (pravděpodobně 1429 – 1463), [fransua vijon] 142
François Rabelais (asi 1494 – 1553), [fransua rablé] 147
Pierre de Ronsard (1524 – 1585) 149
Michel de Montaigne (1533 – 1592) 151
Lope de Vega (1562 – 1635) 153
Tirso de Molina (1584 – 1648) 156
Miguel de Cervantes (1547 – 1616), [miguel de servantes] 159
Luís de Camoẽs (1524 -1580) 161
William Shakespeare (1564 – 1616) [šejkspír] 163

Jan Kochanowski (1530 – 1584) ... 171
Martin Rakovský ... 172
Jan Jesenský ... 172
Hynek z Poděbrad (1452 – 1492) ... 174
Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1461 – 1510) ... 175
Viktorin Kornel ze Všehrd (1460 – 1520) ... 176
Václav Hájek z Libočan (zemřel 1553) ... 178
Kryštof Harant z Polžic (1564 – 1621) ... 179
Daniel Adam z Veleslavína (1546 – 1599) ... 181
Jan Blahoslav (1523 – 1571) ... 182
6. Světové a české baroko v literatuře ... 185
John Milton (1608 - 1674) ... 185
John Donne (1572 – 1631) ... 188
Torquato Tasso (1544 – 1595) ... 190
Pedro Calderón de la Barca (1600 – 1681) ... 193
Luis Gongora y Argote (1561 – 1627) ... 196
Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen (1621 – 1676) ... 199
Andreas Gryphius (1616 -1664) ... 203
Pavel Stránský (1583 – 1657) ... 206
Pavel Skála ze Zhoře (1583 – 1640) ... 207
Jan Ámos Komenský (1592 - 1670) ... 207
Bedřich Bridel (1619 - 1680) ... 212
Adam Michna z Otradovic (1600 – 1676) ... 217
Bohuslav Balbín (1621 - 1688) ... 219
7. Národní obrození ... 225
Josef Dobrovský (1753 – 1829) ... 226
František Martin Pelcl (1734 – 1801) ... 228
Gelasius Dobner (1719 – 1790) ... 229
Václav Matěj Kramerius (1753 – 1808) ... 229
Václav Thám (1765 – 1816) ... 231
Václav Thám ... 232
Antonín Jaroslav Puchmajer (1769 – 1820) ... 234
Josef Jungmann (1773 – 1847) ... 236
František Palacký (1798 – 1876) ... 240
Pavel Josef Šafařík (1795 – 1861) ... 242
Jan Kollár (1793 – 1852) ... 243
František Ladislav Čelakovský (1799 – 1852) ... 246
8. Romantismus ve světové a české literatuře ... 256
8.1. Romantismus ve světové literatuře ... 256
Georgie Gordon Byron (1788 – 1824) ... 257
Percy Bysshe Shelley (1792 – 1822) ... 262
Walter Scott (1771 – 1832), [voltr skot] ... 265
Emily Brontëová (1818 – 1848) ... 268
Victor Hugo (1802 – 1885), [viktor ygo] ... 268
Stendhal (1783 – 1842) ... 271
Alexandre Dumas (1802 – 1870) ... 275
Alfred de Musset (1810 – 1857) ... 279
Alexandr Sergejevič Puškin (1799 – 1837) ... 280
Michail Jurjevič Lermontov (1814 - 1841) ... 285
Edgar Allan Poe (1809 – 1849), [edgar alan pou] ... 287
Adam Mickiewicz (1798 – 1855) ... 291
Julius Slowacki (1809 – 1849) ... 294
Novalis (1772 – 1801) ... 294
Jacob (1785 – 1863) a Wilhelm (1786 – 1859) Grimmové ... 295
8.2. Český romantismus ... 295
Josef Kajetán Tyl (1808 – 1856) ... 296
Karel Hynek Mácha (1810 – 1836), ... 300
Karel Jaromír Erben (1811 – 1870) ... 304
9. Světový a český realismus ... 310
9.1. Světový realismus ... 311

Honoré de Balzac (1799 – 1850), [onore d balzak] 311
Gustav Flaubert (1821 - 1880) 317
Émile Zola (1840 - 1902) 320
Guy de Maupassant (1850 - 1893) 322
Charles Dickens (1812 – 1870), [čárls dikins] 325
William Makepeace Thackeray (1811 - 1863) 330
Thomas Hardy (1840 - 1928)? 333
Robert Louis Stevenson (1850 - 1894) 336
Henryk Sienkiewicz (1846 - 1916) 338
Boleslav Prus (1847 - 1912) 341
Mark Twain (1835 - 1910) 343
O' Henry (1862 - 1910) 345
Stephen Crane (1871 - 1900) 345
Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809 - 1852) 346
Ivan Sergejevič Turgeněv (1818 - 1883) 348
Ivan Alexandrovič Gončarov (1812 - 1891) 351
Lev Nikolajevič Tolstoj (1828 - 1910) 352
Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821 - 1881) 356
Anton Pavlovič Čechov (1860 - 1904) 360
Henrik Ibsen (1828 - 1906) 363
Björnstjerne Björnson (1832 - 1910) 364
Augusf Strindberg (1849 - 1912) 364
Salma Lagerlöfová (1858 - 1940) 365
Hans Christian Andersen (1805 - 1875) 365
9.2. Počátky realismu u nás 366
Božena Němcová (asi 1820 - 1862) 366
Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856) 370
9.3. Realismus v české literatuře 374
Tomáš Garrique Masaryk (1850 - 1937) 374
Jan Gebauer (1838 - 1907) 375
Josef Zubatý (1855 - 1931) 376
Alois Jirásek (1851 – 1930) 376
Josef Svátek (1835 - 1897) 380
Václav Beneš Třebízský (1849 - 1884) 382
Zikmund Winter (1846 - 1912) 383
Teréza Nováková (1853 - 1912) 385
Karel Václav Rais (1859 - 1926) 388
Josef Holeček (1853 - 1929) 391
Antal Stašek (1843 - 1931) 392
Jindřich Šimon Baar (1869 - 1925) 394
Jan Herben (1857 -1936) 396
10. Májovci 397
Jan Neruda (1834 - 1891) 397
Vítězslav Hálek (1835 - 1874) 407
Adolf Heyduk (1835 - 1923) 414
Václav Šolc (1838 - 1871) 415
Rudolf Mayer (1837 - 1865) 416
Karolína Světlá (1830 - 1899) 419
Gustav Pfleger - Moravský (1833 -1875) 426
Jakub Arbes (1840 - 1914) 428
11. Česká literatura 70. - 80. let – ruchovci a lumírovci 430
Svatopluk Čech (1846 - 1908) 431
Josef Václav Sládek (1845 – 1912) 436
Jaroslav Vrchlický (1853 - 1912) 438
Julius Zeyer (1841 - 1901) 441
12. Moderní básnické směry přelomu 19. a 20. století ve světové a české literatuře 444
12.1. Světová literatura 444
Charles Baudelaire (1821 - 1867), [šárl bodlér] 446
Paul Verlaine (1854 - 1891), [pól verlén] 449
Jean Arthur Rimbaud (1854 - 1891), [žán artýr rembó] 453

Stéphane Mallarmé (1842 - 1898) ... 456
Paul Valéry (1871 - 1945) ... 459
Émile Verhaeren (1855 - 1916) ... 461
Maurice Maeterlinck (1862 - 1949) ... 463
Oscar Wilde (1854 - 1900) ... 465
Walt Whitman (1819 - 1892) ... 469
Rainer Maria Rilke (1875 – 1926) ... 472
12.2. Česká literatura ... 476
Antonín Sova (1864 – 1928) ... 476
Otokar Březina (1868 – 1929) ... 479
Josef Svatopluk Machar (1864 - 1942) ... 481
Karel Toman (1877 - 1946) ... 483
Fráňa Šrámek (1877 – 1952) ... 485
Petr Bezruč (1867 - 1958) ... 489
František Gellner (1881 - 1914) ... 493
Viktor Dyk (1877 - 1931) ... 495
13. Vznik a vývoj českého divadelnictví po realistické drama ... 498
Václav Thám (1765 – 1816) ... 501
Karel Ignác Thám (1763 – 1816) ... 502
Václav Kliment Klicpera (1792 – 1859) ... 502
Josef Kajetán Tyl ... 503
Alois Mrštík (1861 – 1925) ... 503
Vilém Mrštík (1863 – 1912) ... 504
Ladislav Stroupežnický (1850 – 1892) ... 506
Gabriela Preissová (1862 – 1946) ... 508
14. Obraz 1. světové války ve světové a české literatuře ... 511
14.1. Světová literatura ... 511
Ernest Hemingway (1899 – 1961), [ernst hemingvej] ... 511
Erich Maria Remarque (1898 – 1970), [erich maria remark] ... 518
Romain Rolland (1866 – 1944), [romen rolan] ... 522
Henri Barbusse (1873 – 1935), [anri barbys] ... 526
14.2. Česká literatura ... 529
Jaroslav Hašek (1883 – 1923) ... 529
František Langer (1888 – 1965) ... 534
Fráňa Šrámek ... 536
Jaromír John (1882 - 1952) ... 537
Vladislav Vančura ... 537
Jan Weiss (1892 - 1972) ... 537
Rudolf Medek (1890 - 1940) ... 538
Josef Kopta (1894 - 1962) ... 538
Jaroslav Kratochvíl (1885 - 1945) ... 539
15. Světová poezie 1. poloviny 20. století ... 539
Guillaume Apollinaire (1880 – 1918) ... 541
André Breton (1896 - 1966) ... 546
Paul Eluard (1895 - 1952) ... 547
Tristan Tzara (1896 - 1963) ... 550
Paul Claudel (1868 -1955) ... 551
Jean Cocteau (1889 – 1963) ... 553
Thomas Stearns Eliot (1888 - 1965) ... 555
Vladimír Majakovskij (1893 - 1930) ... 557
Velemir (Viktor) Chlebnikov (1885 - 1922) ... 559
Sergej Alexandrovič Jesenin (1895 - 1925) ... 560
William Carlos Williams (1883 - 1963) ... 563
Carl Sandburg (1878 - 1967) ... 564
Frederico García Lorca (1898 - 1936) ... 565
16. Česká poezie 20. – 30. let 20. století ... 567
Jiří Wolker (1900 - 1924) ... 569
Jaroslav Seifert (1901 – 1986) ... 574
Jindřich Hořejší (1886 – 1941) ... 578
Stanislav Kostka Neumann (1875 – 1947) ... 580

Josef Hora (1891 – 1945) ... 582
Vítězslav Nezval (1900 – 1958) ... 584
Konstantin Biebl (1898 – 1951) ... 590
František Halas (1901 – 1949) ... 592
17. Česká próza první poloviny 20. století ... 594
Božena Benešová (1873 – 1936) ... 595
Anna Marie Tilschová (1873 – 1957) ... 597
Jarmila Glazarová (1901 – 1977) ... 600
17.1. Demokratický proud ... 602
Karel Čapek (1890 – 1938) ... 602
Marie Majerová (1882 - 1967) ... 615
Eduard Bass (1888 - 1946) ... 618
Karel Poláček (1892 – 1945) ... 623
Karel Nový (1890 - 1980) ... 625
Vladislav Vančura (1891 - 1942) ... 628
Ivan Olbracht (1882 – 1952) ... 631
Marie Pujmanová (1893 - 1958) ... 635
Václav Řezáč (1901 – 1956) ... 637
Jaroslav Havlíček (1896 - 1943) ... 640
Jan Čep (1902 - 1974) ... 643
Jaroslav Durych (1886 - 1962) ... 644
18. Druhá světová válka ve světové a české literatuře ... 647
Ernest Hemingway ... 647
William Styron (1925 – 2006) ... 648
Erich Maria Remarque ... 650
Anna Seghersová (1900 – 1983) ... 652
Lion Feuchtwanger (1884 – 1958) ... 656
Robert Merle (1908 – 2004) ... 658
Antonie de Saint Exupéry (1900 – 1944) ... 660
Albert Camus (1913 – 1960) ... 662
Michail Alexandrovič Šolochov (1905 – 1984) ... 665
Boris Polevoj (1908 – 1981) ... 669
Alexander Fadějev (1901 – 1956) ... 671
Alberto Moravia (1907 – 1990) ... 672
Jan Drda (1915 – 1970) ... 675
Arnošt Lustig (1926 – 2011) ... 678
Karel Čapek ... 681
Bohumil Hrabal (1914 – 1997) ... 683
Jan Otčenášek (1924 – 1979) ... 686
Josef Škvorecký (1924 - 2012) ... 688
Ladislav Fuks (1923 – 1994) ... 692
Julius Fučík (1903 - 1943) ... 695
Jiří Orten (1919 - 1941) ... 698
19. Cesty oficiální české prózy od roku 1945 po současnost ... 701
Václav Řezáč ... 702
Jan Otčenášek ... 703
Bohumil Říha (1907 – 1987) ... 705
Bohumil Hrabal ... 707
Vladimír Páral (1932 – doposud) ... 709
Michal Viewegh (1962 – doposud) ... 711
Ota Pavel (1930 – 1973) ... 714
Radek John (1954 – doposud) ... 716
František Kožík (1909 – 1997) ... 718
Vladimír Neff (1909 – 1983) ... 720
Miloš Václav Kratochvíl (1904 – 1988) ... 723
Jarmila Loukotková (1923 – 2007) ... 725
Josef Toman (1899 – 1977) ... 728
... 728
František Kubka (1894 - 1969) ... 732
Václav Kaplický (1895 - 1982) ... 734

Alexej Pludek (1923 – 2002) ... 736
Jiří Šotola (1924 – 1989) ... 737
Karel Ptáčník (1921 – 2002) ... 739
Jiří Marek (1914 – 1994) ... 742
Milan Jariš (1913 – 1986) ... 743
Norbert Frýd (1913 – 1976) ... 744
Miloslav Švandrlík (1932 – 2009) ... 746
19.1. Exilová a samizdatová próza ... 748
Josef Škvorecký ... 748
Milan Kundera (1929 – doposud) ... 751
Ivan Klíma (1931 - doposud) ... 753
Jiří Gruša (1938 - 2011) ... 753
Ludvík Aškenázy (1921 – 1986) ... 756
Pavel Kohout (1928 - doposud) ... 757
Lenka Procházková (1951 – 2011) ... 761
Eva Kantůrková (1930 – doposud) ... 762
Ludvík Vaculík (1926 – doposud) ... 765
20. Vývoj české poezie od roku 1945 do současnosti ... 765
Jiří Kolář (1914 – 2002) ... 766
Josef Kainar (1917 – 1971) ... 768
Ivan Blatný (1919 – 1990) ... 771
Kamil Bednář (1912 – 1972) ... 773
Ludvík Kundera ... 775
Jan Zahradníček (1905 – 1960) ... 776
Vítězslav Nezval (1900 – 1958) ... 778
Konstantin Biebl ... 779
Jiří Šotola (1924 - 1989) ... 780
Karel Šiktanc (1928 – doposud) ... 781
Miroslav Holub (1923 - 1998) ... 783
Oldřich Mikulášek (1910 - 1985) ... 784
Václav Hrabě (1940 - 1965) ... 786
Vilém Závada (1905 - 1982) ... 789
Jaroslav Seifert (1901 – 1986) ... 790
František Hrubín (1910 – 1971) ... 793
Jiří Žáček (1945 – doposud) ... 798
Josef Peterka (1944 – doposud) ... 800
Michal Černík (1943 – doposud) ... 801
Petr Cincibuch (1943 – doposud) ... 803
Lenka Chytilová (1952 – doposud) ... 803
Jiřina Salaguardová (1955 – doposud) ... 805
Soňa Záchová (1961 - doposud) ... 806
Sylva Fischerová (1963 – doposud) ... 808
Miroslav Florian (1931- 1996) ... 809
Markéta Procházková (1963 – doposud) ... 811
Karel Kryl (1944 – 1994) ... 812
Jaroslav Hutka (1947 – doposud) ... 815
Jaromír Nohavica (1953 – doposud) ... 820
Pavel Dobeš (1949 – doposud) ... 821
Pepa Nos (1949 – doposud) ... 823
Vlastimil Třešňák (1950 – doposud) ... 823
Ivan Jelínek (1909 – 2002) ... 824
Jáchym Topol (1962 – doposud) ... 825
Zdeněk Rotrekl (1920 – doposud) ... 827
21. České divadlo 20. století a vliv absurdního dramatu ... 828
Jan Werich (1905 – 1980) ... 828
Jiří Voskovec (1905 – 1981) ... 829
Emil František Burian (1904 – 1959) ... 834
Jiří Suchý (1931 – doposud) ... 835
Jiří Šlitr (1924 – 1969) ... 836
Miroslav Horníček (1918 – 2003) ... 838

Jaroslav Dietl (1929 - 1985) ... 842
Václav Havel (1936 – 2011) ... 842
Milan Uhde (1936 – doposud) ... 845
Pavel Kohout (1928 – doposud) ... 847
Josef Topol (1935 – doposud) ... 848
Ladislav Smoljak (1931 – 2010) ... 852
Samuel Beckett (1906 – 1989), [semjuel beket] ... 854
Eugéne Ionesco (1909 – 1994), [evžen jonesko] ... 858
Friedrich Dürrenmatt (1921 – 1990), [fridrich dyrenma] ... 859
22. Světová próza 2. poloviny 20. století ... 860
Agatha Christie (1890 – 1976), [agata kristi] ... 861
Dick Francis (1920 – 2010), [dik frencis] ... 863
Lawrence George Durrell (1912 - 1990) ... 865
Sir Kingsley Amis (1922 - 1995) ... 866
James Gordon Farrell (1935 - 1979) ... 868
Iris Murdochová (1919 - 1999) ... 868
Graham Greene (1904 - 1991) ... 869
Arthur Charles Clarke (1917 - 2008) ... 872
John Ronald Reuel Tolkien (1892 – 1973), [džon rounald reul tolkin] ... 875
Jean-Paul Sartre (1905 - 1980) ... 877
Robert Merle (1908 – 2004) ... 880
Raymond Queneau (1903 - 1976) ... 880
Nathalie Sarrauteová (1900 - 1999) ... 880
Marcel Pagnol (1895 - 1974) ... 881
Marguerita Yourcenarová (1903 - 1987) ... 881
Marguerita Durasová (1914 - 1996) ... 882
Louis Aragon (1897 - 1982) ... 882
Alan Robbe-Grillet (1922 -2008) ... 883
Françoise Saganová (1935 – 2004) ... 883
Simone de Beauvoirová (1908 - 1986) ... 884
Claude Simon (1913 - 2005) ... 884
Albert Camus (1913 - 1960) ... 885
Umberto Eco (1932 - doposud) ... 885
Alberto Moravia (1907 - 1990) ... 886
Anna Seghersová (1900 - 1983) ... 886
Dominik Tatarka (1913 - 1989) ... 886
Čingiz Ajtmatov (1928 - 2008) ... 887
Boris Leonidovič Pasternak (1890 - 1960) ... 888
Alexandr Solženicyn (1918 - 2008) ... 889
Georges Joseph Christian Simenon (1903 – 1989), [žordž žozef christien simenon] ... 889
Ernst Ingmar Bergman (1918 - 2007) ... 891
William Styron (1925 - 2006) ... 891
William Saroyan (1908 - 1981) ... 892
Ray Douglas Bradbury (1920 - doposud) ... 893
Joseph Heller (1923 - 1999) ... 895
John Updike (1932 - 2009) ... 896
Jack Kerouac (1922 - 1969) ... 898
Jerome David Salinger (1919 - 2010) ... 900
John Winslow Irving (1942 - doposud) ... 902
Stephen King (1947 – doposud) ... 903
Arthur Hailey (1920 – 2004) ... 905
Samuel Beckett (1906 - 1989) ... 906
Stanislaw Lem (1921 - 2006) ... 906
Joy Adamsonová (1910 - 1980), [džoj edemsnová] ... 909
George Adamson [džordž edemsn] ... 910
23. Světová poezie 2. poloviny 20. století ... 912
Jacques Prévert (1900 - 1977) ... 913
Raymond Queneau (1903 - 1976) ... 917
Yves Bonnefoy (1923 – doposud) ... 919
René Char (1907 - 1988) ... 921

Henri Michaux (1899 - 1984) ... 922
Lorand Gaspar (1925 - doposud) ... 923
Jean-Claude Renard (1922 - 2002) ... 923
János Pilinszky (1921 - 1981) ... 923
Pier Paolo Pasolini (1922 - 1975) ... 924
Cesare Pavesse (1908 - 1950) ... 926
Angelo Mario Ripellino (1923 - 1978) ... 927
Mario Luzi (1911 - 2005) ... 927
Eugenio Montale (1896 - 1981) ... 929
Giuseppe Ungaretti (1888 - 1970) ... 929
Anna Achmatovová (1889 - 1966) ... 931
Boris Pasternak (1890 - 1960) ... 932
Bella Achmadulinová (1937 – 2010) ... 933
Jevgenij Jevtušenko (1933 - doposud) ... 934
Vladimír Vysockij (1938 - 1980) ... 937
Bulat Okudžava (1924 - 1997) ... 940
Dylan Thomas (1914 - 1953) ... 942
Ted Hughes (1930 - 1998) ... 944
Seamus Heaney (1939 - doposud) ... 944
Paul Celan (1920 - 1970) ... 945
Ingeborg Bachmannová (1926 - 1973) ... 945
Peter Handke (1942 - doposud) ... 946
Juan Ramón Jiménez (1881 - 1958) ... 946
Czeslaw Milosz (1911 - 2004) ... 947
Miroslav Válek (1927 - 1991) ... 948
Pablo Neruda (1904 - 1973) ... 949
Villiam Carlos Williams (1883 - 1963) ... 951
Philip Levine (1928 - doposud) ... 952
Leonard Cohen (1934 - doposud) ... 954
24. Výtvarné a umělecké slohy ... 957
24.1. Románský sloh ... 957
24.2. Gotika ... 964
Giotto di Bondone (1267? – 1337) ... 965
24.3. Renesance ... 983
Hieronymus Bosch (1450? – 1516) ... 984
Domenico Ghirlandaio (1449 – 1494) ... 985
Blahoslavený Fra Angelico (1395? – 1455) ... 986
Jan van Eyck (1390 – 1441) ... 987
Rogier van der Weyden (1399 nebo 1400 – 1464) ... 994
Sandro Botticelli (1445 – 1510) ... 995
Leonardo da Vinci (1452 – 1519) ... 996
Michelangelo Buonarroti (1475 – 1564) ... 999
Rafael Santi (1483 – 1520) ... 1002
Tizian Vecelli (mezi 1488 až 1490 – 1576) ... 1007
Tintoretto (1518 – 1594) ... 1010
Paolo Veronese (1528 – 1588) ... 1013
Albrecht Dürer (1471 – 1528) ... 1016
El Greco (1541 – 1614) ... 1025
Lucas Cranach starší (1472 – 1553) ... 1027
24.4. Baroko ... 1044
Caravaggio (1571 – 1610) ... 1045
Diego Velázquez (1599 – 1660) ... 1047
Peter Paul Rubens (1577 – 1640) ... 1049
Rembrandt (1606 – 1669) ... 1052
Karel Škréta (1610 – 1674) ... 1060
Petr Jan Brandl (1668 – 1735) ... 1062
Ferdinand Maxmilián Brokoff (1688 – 1731) ... 1062
24.5. Klasicismus ... 1078
24.6. Secese ... 1082
Gustav Klimt (1862 – 1918) ... 1083

Alfons Maria Mucha (1860 – 1939) 1084

Seznam použité literatury

Bartoň, Josef a kol.: Literatura IV. (pracovní antologie textů). Praha 1987.
Blahynka, Milan a kol.: Čeští spisovatelé 20. století. Plzeň 1985.
Cenek, Svatopluk; Kučera, Václav: Literatura III. (pracovní antologie textů) Praha 1986.
Černíková, Jitka: Literatura 1., 2. Praha 1991, 1992.
Černíková, Jitka: Čítanka 1., 2. Praha 1991, 1992.
Forst, Vladimír a kol.: Čítanka české a světové literatury pro 2. ročník SŠ. Praha 1993. .
Havel, Rudolf; Opelík, Jiří: Slovník českých spisovatelů. Praha 1964.
Hnízdo, Vlastislav: Čítanka světové literatury I., II. Praha 1989, 1990.
Hoffmann, Bohuslav; Tesaříková, Jaroslava: Literatura pro I. ročník SŠ (pracovní antologie textů). Praha 1988.
Hoffmann, Bohuslav; Stryalová Jaroslava: Literatura II (pracovní antologie textů) Praha 1985.
Kniha o Bibli – Nový zákon. Praha 1997.
Kniha o Bibli – Starý zákon. Praha 1996.
Kolektiv autorů: Autoři knih pro děti a mládež
Křivánek, Vladimír; Kupcová, Helena: Malý slovník literárních pojmů a autorů. Praha 1994.
Kudělka, Viktor: Malý labyrint literatury. Praha 1982.
Macura, Vladimír a kol.: Slovník světových literárních děl 1., 2. Praha 1988
Martinková, Věra a kol.: Čítanka 3., 4. Praha 1993, 1994.
Martinková, Věra a kol.: Literatura 4., 3. Praha 1994, 1995.
Poláková, Helena: Čítanka 7. Praha 1972.
Prokop, Vladimír: Přehled české literatury 20. století. Sokolov 1998.
Prokop, Vladimír: Čítanka k Přehledu české literatury 20. století. Sokolov 1998.
Prokop, Vladimír: Přehled světové literatury 20. století. Sokolov 1998.
Prokop, Vladimír: Čítanka k Přehledu světové literatury. Sokolov 1998.
Příborská, Olga; Ježek, Vlastimil: Čítanka světové literatury pro 3. ročník SŠ. Praha 1992.
Ryšánková, Jarmila: Čítanka 1., 2. Praha 1981, 1982.
Sato, Vsevolod a kol.: Přehled ruské literatury. Praha 1976.
Ulrichová, Libuše: Obsahy z děl české literatury. Pelhřimov 2000.
Ulrichová, Libuše: Obsahy z děl světové literatury I., II. Pelhřimov 2000, 2001.
Vlašín, Štěpán a kol.: Slovník literární teorie. Praha 1984.
Vodička, Felix: Svět literatury. Praha 1967.
Vodička, Felix a kol.: Svět literatury I.Praha 1995.
Herout, Jaroslav: Slabikář návštěvníků památek. Naše vojsko, Praha 1980.
www.wikipedia.cz
www.spisovatele.cz